TIDSSKRIFT

FOR

LANDØKONOMI

UDGIVET AF DET KGL. DANSKE
LANDHUSHOLDNINGSSELSKAB

REDIGERET AF
AXEL NIELSEN

1939

KØBENHAVN
HOVEDKOMMISSIONÆR:
FH. AUGUST BANGS FORLAG
EJVIND CHRISTENSEN
FREDERIKSBERG BOGTRYKKERI
1939

INDHOLD

Side

Landbruget i 1938. Af Forstander *N. Bredkjær* 1
Agrarpolitik i U. S. A. Af Kontorchef *K. Skovgaard* 29
Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Generalforsamling den 14. December 1938 60
Færøske Landbrugsforhold i 1938. Af Landbrugskonsulent *M. Winther Lützen* 85
Bøger 89
Mindre Meddelelser:
Foredrag i Landhusholdningsselskabet i Vinteren 1939 90
Doktordisputats paa Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole .. 90
Landbrugets Prisforhold (November 1938) 91
Hestene i 1920—37. Af Statskonsulent *Aug. Kjær*. II. (Fortsat fra Side 831, 1938) ..... (1938 — 873)
Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem. I. Af Kreditforeningsdirektør *P. A. Callø*. (Udvidet Gengivelse af 3 Foredrag, holdt i September 1938 ved Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Kursus paa Landbohøjskolen) 93
Nyere resultater fra vitaminforskningens omraade. Af Professor, Dr. med. *Sk. Gudjónsson*. (Efter Foredrag afholdt ved Samvirksomhedens Husholdningskursus i Aarhus i Efteraaret 1938) .. 147
Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938. I. Af Statskonsulent *Chr. H. Ibsen* 172
Mindre Meddelelser:
Foredrag i Landhusholdningsselskabet i Vinteren 1939 176
Hædersbelønninger for Arbejde til Fjerkræavlens Fremme (J. Pedersen-Bjergaards Legat) 176
Foreløbig Opgørelse af Høstudbyttet 1938. (Anmeldelse af *C. A. N.*) 177
Landbrugets Prisforhold (December 1938) 179
Den praktiske udnyttelse i industri og husholdning af vor nuværende viden om vitaminer. Af Professor, Dr. med. *Sk. Gudjónsson*. (Efter Foredrag ved Samvirksomhedens Husholdningskursus i Aarhus i Efteraaret 1938) 181

Side

Organisation af Forsøgs- og Forædlingsvirksomheden paa Planteavlens Omraade i de nordiske Lande. Af Assistent *Søren Fredenslund* 202
Husdyrbrugsforsøgsvirksomhedens Organisation i de nordiske Lande. Af Sekretær *Holger Ærsøe* 229
Verdenshandelen med Æg. Af *H. J. R.* 253
Smørproduktionen i Tyskland. Af *H. J. R.* 258
Bøger 259
Mindre Meddelelser:
Foredrag i Landhusholdningsselskabet i Vinteren 1939 261
Kapitelstaksterne for Aaret 1938 262
Landbrugets Prisforhold (Januar 1939) 263
Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem. II. Af Kreditforeningsdirektør *P. A. Callø* 265
Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold i Aaret 1936—37. (Anmeldelse af Forstander *Karsten Iversen)* 338
Litteratur:
Mejeriteknisk Haandbog. (Anmeldelse af *N. Th. P.)* 348
Juri Semjonow: Jordens Rigdomme, deres Plads i Menneskets Økonomi. Dansk Udgave ved Lektor Johs. Reumert. (Anmeldelse af *Aa. H. Kampp)* 348
Landbrugets Olieforbrug (Undersøgelse af Centralforeningen af »Tolvmandsforeninger« og større Landbrugere i Danmark). (Anmeldelse af *C. A. N.)* 350
Internationale Landbrugstidsskrifter. Af *C. A. N.* 351
Bøger 353
Mindre Meddelelser:
Prisopgave angaaende Mund- og Klovesygens Udbredelsesmaade og Smitteveje samt dens Bekæmpelse (udsat af anonym. dansk Dyrlæge) 355
Forsøgsleder L. Helwegs Mindelegat 356
Uddeling af Legater til Videreuddannelse af unge Landmænd, Landbrugsstuderende ved Landbohøjskolen og Landbrugskandidater 356
Landbrugets Prisforhold (Februar 1939) 359
Grundforbedring og Opdyrkningsarbejder. (Foredrag i Landhusholdningsselskabet den 8. Februar 1939). Af Afdelingsleder *Niels Basse* 361
Landbrugets Gæld og en Arvegaardslovgivning. Af Sagfører, cand. jur. *M. Hesselbjerg* 406
Litteratur:
Arbejdslønninger i Landbruget. (Anmeldelse af *C. A. N.)* 433
Hordyrkning. »Danmark er et Horland«. (Anmeldelse af *C. A. N.)* 436
Bøger 437

Side

Mindre Meddelelser:
Uddeling af Landhusholdningsselskabets Dueligheds-medailler .. 438
Hædersbelønninger for Landboflid 438
Særtryk af Foredragene ved Samvirksomhedens Efteraarskursus 438
Landbrugets Prisforhold (Marts 1939) 439
Organisationen av jordbruksförsöksverksamheten och växtförädlingen i Sverige. (Efter Foredrag ved Konsulentmødet i København 1939). Af fil. dr. *G. Nilsson-Leissner*, Svalöf 441
Landbrugsindustrierne og den kemiske og bakteriologiske Forskning. Af Professor *Søncke Knudsen* 456
Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem. Bemærkninger af Direktør *Eiler I. Baastrup* vedrørende Kreditforeningsdirektør P. A. Calløs Artikel (Side 93 og 265) 470
Gensvar herpaa af Kreditforeningsdirektør *Callø* 471
Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938:
II. Af Statskonsulent *Niels Balle* 473
III. Af Statskonsulent *N. Tholstrup Pedersen* 475
Litteratur:
Befolkningsspørgsmaalet. (Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv). Af Professor *Jens Warming*. (Anmeldelse af *H. J. Rasmussen*) 478
Beretning om Forsøg med Kartofler. (Anmeldelse af *C. A. N.*) .. 485
Mindre Meddelelser:
Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat (Afdeling B) 486
Uddeling af Forsøgsleder L. Helwegs Mindelegat 486
Landbrugets Prisforhold (April 1939) 487
Planteavlen 1938. Af Konsulent *H. Land Jensen* 489
Mejeribruget i Danmark 1938. Af Mejerilærer *H. M. Jensen* 508
Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938. IV. Af Statskonsulent *Johs. Jensen* 532
Litteratur:
Nye danske Landbrugsbygninger. Af Professor L. Hansen Larsen og Arkitekt Knud Brücker under Medvirken af Ingeniør Jørn Høgsbro og Konsulent Oluf Nielsen. (Anmeldelse af *H. Kryger Larsen*) 535
Tegninger til Landbrugsbygninger. Beretning om de af Foreningen af jydske Landboforeninger og Akademisk Arkitektforening i 1938 afholdte Konkurrencer om Landbrugsbygninger. (Anmeldelse af *C. A. N.*) 541
De danske Kontrolforeninger. Oversigt over Regnskabsresultaterne 1937—38. (Anmeldelse af *C. A. N.*) 542
De danske Kartoffelmelsfabrikkers Forsøgs- og Fremavlsvirksomhed 1938. (Anmeldelse af *C. A. N.*) 544
Bøger 546

Side

Mindre Meddelelser:
Sommermøde paa Hindsgavl for Landhusholdningsselskabets Medlemmer 547
Antagelse af Lærlinge under Landhusholdningsselskabet til 1. November 1939 548
Købmand Jørgen Sørensen og Hustru, Cecilie Sørensen, født Langes Legat 549
Legater for trængende forhenværende Landmænd og deres Efterladte 550
Landbrugets Prisforhold (Maj 1939) 551
Husdyrbruget i 1938 med særligt Henblik paa Kvægbruget og Kvægavlen. Af *Jens Gravesen* og *N. Bredkjær* 553
Nyere Retningslinier for Arbejdet for Fjerkræavlen her i Landet. (Foredrag i Landhusholdningsselskabet den 22. Februar 1939). Af Statskonsulent *W. A. Kock* 578
Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938. V. Af Statskonsulent *Th. J. Brask* 596
5. Reichsnährstands-Ausstellung i Leipzig 4.—11. Juni 1939. Af Statskonsulent *N. Balle* 599
Litteratur:
Frode Kristensen: Sverige, Erhvervs- og Samfundsliv. (Anmeldelse af *Aa. H. Kampp*) 603
Bøger 605
Mindre Meddelelser:
Samvirksomhedens Efteraarskursus 606
Landbrugets Prisforhold (Juni 1939) 607
Forarbejder til et dansk Landbrugsatlas. Af *Aa. H. Kampp* 609
Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938. VI. Statskonsulent *W. A. Kock* 632
Litteratur:
Priserne paa nogle af de vigtigste Landbrugsprodukter og Produktionsmidler i Tidsrummet 1. Juli 1938—30. Juni 1939. (Anmeldelse af *C. A. N.*) 635
Mindre Meddelelser:
Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Efteraarskursus 1939 637
Meddelelse om Særtryk af Afhandling af August F. Schmidt om Møddinger og Gødskning 638
Landbrugets Prisforhold (Juli 1939) 639
Møddinger og Gødskning. Et Stykke Bondehistorie. Af *August F. Schmidt* 641
Nye Fremskridt i Arvelighedslæren — Nye Veje for Planteforædlingen. (Resumé af Foredrag i Landhusholdningsselskabet den 8. Marts 1939). Af Professor, Dr. phil. *C. A. Jørgensen* 673
† Professor Jens Warming. Af *O. H. Larsen* 690

Side

Litteratur:
Jordbrukets Arbetsvagnar. Föredrag och Diskussionsinläg vid »Vagndagarna« i Stockholm och Lund (Alnarp), År 1939. 64. Beretning fra Jordbrukstekniska Föreningen, Uppsala. (Anmeldelse af *Knud Hansen*) 693
Gudmund Hatt: Sydamerika, Fremtidens Verdensdel. (Anmeldelse af *Aa. H. Kampp*) 695
Mindre Meddelelser:
Uddelingen af Præmier vedrørende Landbrugets Binæringer (J. Pedersen-Bjergaards Legat) 697
Bøger 698
Landbrugets Prisforhold (August 1939) 699
Møddinger og Gødskning. Af *August F. Schmidt*. (Fortsat fra Side 672) 701
Hestene i 1938. Af Statskonsulent *Aug. Kjær* 733
Foreløbig Oversigt over Landbrugets Driftsresultat i Regnskabsaaret 1938—39. (Anmeldelse af *A. N.*) 771
Litteratur:
Akademiet for de tekniske Videnskaber. (Anmeldelse af *A. N.*) 778
Bøger 781
Mindre Meddelelser:
Udtjente Landvæsenslærlinge under Landhusholdningsselskabet til 1. Maj 1939 782
Landbrugets Prisforhold (September 1939) 783
Møddinger og Gødskning. Af *August F. Schmidt*. (Fortsat fra Side 732) 785
Nutidens Samhandelsformer og deres landbrugsmæssige Virkninger. Af Kontorchef *K. Skovgaard* 805
Vejrforholdene i Landbrugsaaret 1938—39. Af Afdelingschef *H. Hansen* 827
Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938:
VII. Af Statskonsulent *Aug. Kjær* 852
VIII. Af Statskonsulent *Alf. L. Sondergaard* 855
Bestyrelsesmødet i Landhusholdningsselskabet den 28. Oktober 1939 859
Litteratur:
Dr. phil. Knud Rottensten: Vitaminer og Mineralstoffer i Husdyrenes Fodring. (Anmeldelse af *Har. Rasmussen*) 864
Albert Olsen: Kampen om Kolonierne. (Anmeldelse af *Aa. H. Kampp*) 866
Mindre Meddelelser:
Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesmøde og Generalforsamling den 13. og 14. December 1939 869
Konsulentmødet 1940 869
Undersøgelser af elektriske Hegn 870
Maskinkursus for Landmænd paa Teknologisk Institut 870
Landbrugets Prisforhold (Oktober 1939) 871

REGISTRE

a. Emner.

Side

Aarsoversigt for 1938. Af *N. Bredkjær* 1
Agrarpolitik i U. S. A. Af *K. Skorgaard* 29
Akademiet for de tekniske Videnskaber 778
Arbejdslønninger i Landbruget 433
Arbetsvagnar, Jordbrukets 693
Arvelighedslæren, Nye Fremskridt i — Nye Veje for Planteforædlingen. Af *C. A. Jørgensen* 673

Befolkningsspørgsmaalet. Af *Jens Warming* 478
Bestyrelsesmøder i Landhusholdningsselskabet 859, 869
Bokelmanns Legat, Forpagter 356, 550
Buus' Legat, Inspektør N. P. J. 356
Bøger 89, 259, 353, 437, 546, 605, 698, 781

Den praktiske udnyttelse i industri og husholdning af vor nuværende viden om vitaminer. Af *Sk. Gudjónsson* 181
Doktordisputats paa Landbohøjskolen 90
Dueligheds medailler, Uddeling af 438

Elektriske Hegn, Undersøgelser af 870

Feilbergs Legat, Etatsraad P. 356
Fjerkræavlen her i Landet, Nyere Retningslinier for Arbejdet for. Af *W. A. Kock* 578
Fjerkræavlens Fremme, Hædersbelønninger for Arbejde til 176
Fodring, Vitaminer og Mineralstoffer i Husdyrenes 864
Forarbejder til et dansk Landbrugsatlas. Af *Aa. H. Kampp* 609
Foredrag 90, 93, 147, 176, 261, 265, 361, 578, 673
Forsøg med Kartofler 485
Forsøgsleder L. Helwegs Mindelegat 356, 486
Forsøgs- og Forædlingsvirksomheden paa Planteavlens Omraade i de nordiske Lande, Organisation af. Af *Søren Fredenslund* 202
Færøske Landbrugsforhold i 1938. Af *M. Winther Lützen* 85

Side

Generalforsamling i Landhusholdningsselskabet 60, 869
Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat (Afdeling B) 486
Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat for Landbrugsstuderende .. 356
Grundforbedring og Opdyrkningsarbejder. Af *Niels Basse* 361
Gødskning, Møddinger og. Af *August F. Schmidt* .. 638, 641, 701, 785

Hegn, Undersøgelser af elektriske 870
Helwegs Mindelegat, Forsøgsleder L. 356, 486
Hestene i 1920—37. Af *Aug. Kjær*. (Fortsat fra Side 831/1938): 873/1938 (Efter Side 92/1939)
Hestene i 1938. Af *Aug. Kjær* 733
Hindsgavl, Sommermøde paa 547
Holmes og Hustrus Legat, Etatsraad Harald 550
Holms Legat, Proprietær J. H. 356
Husdyrbruget i 1938. Af *Jens Gravesen* og *N. Bredkjær* 553
Husdyrbrugsforsøgsvirksomhedens Organisation i de nordiske Lande. Af *Holger Ærsøe* 229
Husholdningskursus 147
Hædersbelønninger for Arbejde til Fjerkræavlens Fremme 176
Hædersbelønninger for Landboflid 438
Hørdyrkning 436
Høstudbyttet 1938 (foreløbig Opgørelse) 177

Internationale Landbrugstidsskrifter 351

Jordens Rigdomme, deres Plads i Menneskets Økonomi 348
Jordbrukets Arbetsvagnar 693
Jordbruksförsöksverksamheten och växtförädlingen i Sverige, Organisationen av. Af *G. Nilsson-Leissner* 441

Kampen om Kolonierne 866
Kapitelstaksterne for Aaret 1938 262
Kartoffelmelsfabrikkers Forsøgs- og Fremavlsvirsomhed 1938, De danske 544
Konsulentmødet 1940 869
Kontrolforeninger, De danske (Oversigt over Regnskabsresultaterne 1937—38) 542
Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem. Af *P. A. Callø* 93, 265, 470, 471
Kursus, Samvirksomhedens 93, 147, 438, 606, 637

Landbruget i 1938 1
Landbrugets Driftsforhold i 1936—37 338
Landbrugets Driftsresultat i 1938—39, Foreløbig Oversigt over .. 771

Side
Landbrugets Gæld og en Arvegaardslovgivning. Af *M. Hesselbjerg* 406
Landbrugets Gældsproblem, Kreditforeningerne og. Af *P. A. Callø* 93, 265, 470, 471
Landbrugets Olieforbrug 350
Landbrugets Prisforhold i de enkelte Maaneder .. 91, 179, 263, 359, 439, 487, 551, 607, 639, 699, 783, 871
Landbrugets Prisforhold i Tidsrummet 1. Juli 1938—30. Juni 1939 635
Landbrugsatlas, Forarbejder til et dansk. Af *Aa. H. Kampp* 609
Landbrugsbygninger, Nye danske 535
Landbrugsbygninger, Tegninger til 541
Landbrugsforhold i 1938, Færøske. Af *M. Winther Lützen* 85
Landbrugsindustrierne og den kemiske og bakteriologiske Forskning. Af *Soncke Knudsen* 456
Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesmøder og Generalforsamling 60, 869
Legater til Videreuddannelse af unge Landmænd, Landbrugsstuderende og Landbrugskandidater 356
Legater under Landhusholdningsselskabet 356, 486, 549, 550, 697
Lærlinge under Landhusholdningsselskabet 548, 782

Maskinkursus for Landmænd paa Teknologisk Institut 870
Mejeribruget i Danmark 1938. Af *H. M. Jensen* 508
Mejeriteknisk Haandbog 348
Mund- og Klovesygen, Prisopgave angaaende 355
Møddinger og Gødskning. Af *August F. Schmidt* .. 638, 641, 701, 785

Nekrolog 690
Nutidens Samhandelsformer og deres landbrugsmæssige Virkninger. Af *K. Skovgaard* 805
Nye Fremskridt i Arvelighedslæren. — Nye Veje for Planteforædlingen. Af *C. A. Jørgensen* 673
Nyere danske Landbrugsbygninger 535
Nyere Retningslinier for Arbejdet for Fjerkræavlen her i Landet. Af *W. A. Kock* 578
Nyere resultater fra vitaminforskningens Omraade. Af *Sk. Guðjónsson* 147

Organisation af Forsøgs- og Forædlingsvirksomheden paa Planteavlens Omraade i de nordiske Lande. Af *Søren Fredenslund* .. 202
Organisation i de nordiske Lande, Husdyrbrugsforsøgsvirksomhedens. Af *Holger Ærsøe* 229
Organisationen af jordbruksförsöksverksamheten och växtförädlingen i Sverige. Af *G. Nilsson-Leissner* 441

Side

Planteavlen 1938. Af *H. Land Jensen* 489
Planteforædlingen, Nye Fremskridt i Arvelighedslæren. — Nye Veje for. Af. *C. A. Jørgensen* 673
Priserne paa nogle af de vigtigste Landbrugsprodukter og Produktionsmidler 1938—39 635
Prisforhold, Landbrugets ... 91, 179, 263, 359, 439, 487, 551, 607, 639, 699, 783, 871
Prisopgave angaaende Mund- og Klovesygen 355
Præmier vedrørende Landbrugets Binæringer 697

Reichsnährstands-Ausstellung i Leipzig 1939 599

Samhandelsformer og deres landbrugsmæssige Virkninger, Nutidens. Af *K. Skovgaard* 805
Samvirksomhedens Kursus 93, 147, 438, 606, 637
Schmidt til Vibygaards Legat, Chr. 550
Skovs Legat, Jægermester Frants 356
Smørproduktionen i Tyskland 258
Sommermøde paa Hindsgavl 547
Statskonsulenternes Indberetninger 172, 473, 475, 532, 596, 632, 852, 855
Sverige, Erhvervs- og Samfundsliv 603
Sydamerika, Fremtidens Verdensdel 695
Solvbægre, Uddeling af 176, 438
Sørensens og Hustrus Legat, Købmand Jørgen 549

Tegninger til Landbrugsbygninger 541

Undersøgelser af elektriske Hegn 870
Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold 338
U. S. A., Agrarpolitik i. Af *K. Skovgaard* 29

Warming, Jens 690
Vejrforholdene i Landbrugsaaret 1938—39. Af *H. Hansen* 827
Verdenshandelen med Æg 253
Vitaminer, Den praktiske udnyttelse i industri og husholdning af vor nuværende viden om. Af *Sk. Gudjónsson* 181
Vitaminer og Mineralstoffer i Husdyrenes Fodring 864
Vitaminforskningens Omraade. Nyere Resultater fra. Af *Sk. Gudjónsson* 147

Æg, Verdenshandelen med 253

Side

b. Forfattere.

Baastrup, Eiler I., Direktør 470
Balle, N., Statskonsulent 473, 599
Basse, Niels, Afdelingsleder 361
Brask, Th. J., Statskonsulent 596
Bredkjær, N., Forstander 1, 553

Callø, P. A., Kreditforeningsdirektør 93, 265, 471

Fredenslund, Søren, Assistent 202

Gravesen, Jens, Landbrugslærer 553
Gudjónsson, Sk., Professor, Dr. med. 147, 181

Hansen, H., Afdelingschef 827
Hansen, Knud, Forsøgsleder 693
Hesselbjerg, M., Sagfører, cand. jur. 406

Ibsen, Chr. H., Statskonsulent 172
Iversen, Karsten, Forstander 338

Jensen, H. Land, Konsulent 489
Jensen, H. M., Mejerilærer 508
Jensen, Johs., Statskonsulent 532
Jørgensen, C. A., Professor, Dr. phil. 673

Kampp, Aa. H., Adjunkt, cand. mag. 348, 603, 609, 695, 866
Kjær, Aug., Statskonsulent ..... (873/1938), 733, 852
Knudsen, Soncke, Professor 456
Kock, W. A., Statskonsulent 578, 632

Larsen, H. Kryger, Landbrugslærer 535
Larsen, O. H., Professor 690
Lützen, M. Winther, Landbrugskonsulent 85

Nielsen, Axel, Sekretær 771, 778
Nielsen, Chr. Aage, Assistent .. 177, 350, 351, 433, 436, 485, 541, 542, 544, 635,
Nilsson-Leissner, G., fil. dr. 441

Pedersen, N. Tholstrup, Statskonsulent 348, 475

Side

Rasmussen, Har., Landbrugslærer 864
Rasmussen, H. J., Forstander 253, 258, 478

Schmidt, August F., Forfatter, Historiker 641, 701, 785
Skovgaard, K., Kontorchef 29, 805
Søndergaard, Alf. L., Statskonsulent 855

Ærsoe, Holger, Sekretær 229

c. *Illustrationer.*

Grafiske Fremstillinger vedrørende Kreditforeningerne og Landbrugets Gælsproblem 280, 294, 312
Grundforbedring og Opdyrkningsarbejder 365, 366, 375, 376, 381, 382, 383, 387, 388, 397, 398, 403, 404
Forarbejder til et dansk Landbrugsatlas .. 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630
Professor Jens Warming 690
Hestene i 1938 ..... 759, 761, 762, 763, 764
Nye Fremskridt i Arvelighedslæren. — Nye Veje for Planteforædlingen 684, 686

Landbruget i 1938.

Af Forstander *N. Bredkjær.*

I Historien vil Aaret 1938 faa en fremskudt Plads. Vældige politiske Begivenheder, hvis Følger først om Aartier kan overskues, indtraf. Landegrænser slettedes; Krig og Ødelæggelse stod saa truende paa Tærskelen som nogen Sinde for Europa. Omkring Datoer som 13. Marts, Østrigs Indlemmelse i Tyskland, og 29. September, de fire Stormagters Konference i München, bølger de politiske Bevægelser, der dybest set mere og mere antager Karakter af Kamp mellem to Idéologier: Diktatur og Folkestyre. — Freden blev foreløbig bevaret, men Aaret udrinder med en Verden i politisk Spændingstilstand, der lader ane, at 1939 staar svangert med alvorlige og vidtrækkende Kampproblemer.

Midt i en saadan Tid af Morke og overhængende Fare ogsaa for de smaa neutrale Statssamfund fejrede vi herhjemme Mindet om de store Reformer for 150 Aar siden. »Borgerfrihed bestemt ved retfærdig Lov« lagde dengang Grunden til en folkelig Udvikling og en erhvervsmæssig Trivsel helt op til vore Dage. Og paa mærkelig Vis havde Tidspendulet svinget saaledes, at der i 1938 ikke blot var Grund til i Taknemlighed at flette Krans om et stort — maaske lidt afbleget — Minde; men ogsaa al Anledning til at drage Datidens Handlinger frem som manende Tilraab om, at vore Dages politiske, sociale og økonomiske Brydninger kanhænde nødvendiggør en lignende Indsats for at blive overvundet; mest fordi de i saa mange Retninger synes at være af samme Natur som »det onde« dengang.

Det er vel ikke givet, at ret mange har tænkt paa sligt

i Bellahøjdagene fra 17.—27. Juni, hvor en fredelig grønklædt Bakke i Københavns Udkant pludselig fik Væld af Farver og Flag, Folkeliv og Dyrevrimmel; med et Slag gav Plads for et ejendommeligt, storslaaet Møde mellem Land og By — til en vis Grad ogsaa mellem Fortid og Nutid. Thi der var Festglans over dette Stævne, og for en Stund maatte hos de fleste Kriseaarenes opsamlede Mismod vige for en naturlig Glæde over alt det, Udstillingen bragte saa stærkt Bud om: Landbrugets Fremgangslinie og nuværende Stade.

Det blev naaet, hvad Landbrugsudstillingens Præsident, *H. Hauch*, udtalte ved den store Aabningshøjtidelighed: »Vi har meget at mindes og meget at vise vedrørende vort Landbrugs Historie, om Forholdene, som de var, om Forholdene, som de blev, og om Forholdene, som de nu er under de for Landbrugserhvervet saa vanskelige og mærkelige sidste halve Snes Aar.

Vi haaber, og vi tror, at vi ved Landbrugsudstillingen 1938 paa Bellahøj kan fortælle sandt og rigtigt om vort Erhverv, om dets Udvikling, om dets Stade, om dets Trængsler og fremfor alt om Landbrugserhvervets Betydning, ikke alene for Erhvervenes Udøvere, men dets Betydning for hele vort Folk og for vort Folks økonomiske Fremtid.«

Tæt op mod 1 Million Besøgende gav Vidne om den Interesse, Udstillingen havde vakt. Trods Mund- og Klovesygens Trusler gennemførtes det store Elitedyrskue, hvor alle vort Lands Husdyrarter og Racer var repræsenteret. Dyrene var udvalgte fra Landets bedste Avlsbesætninger og stod nu som et Vidnesbyrd om de foreløbige Maal, der gennem flere Slægtleds Avlsarbejde var opnaaet.

Den historiske, kulturelle og faglige Udvikling blev dernæst belyst ved en Række betydelige Specialudstillinger: Landbrugets Historie, Driftsøkonomien, Andelsvæsenet, Planteavlen, Havebruget, Maskinteknikken, Landbrugsbygningerne, Husdyrbrugsforsøgene, Husmandsbruget, Ungdomsarbejdet, Husholdning, Undervisning og Ud-

dannelse — lige fra Børneskolen over Ungdomsgaarden til de frie Ungdomsskoleformer og Veterinær- og Landbohøjskolen — og meget mere.

Hele Landet var med! Derfor fandtes ogsaa forskelligartede industrielle Udstillinger, fra Hedeselskabet, Skovbruget, Jagt, Redningsvæsenet, ligesom Færøerne og Grønland havde deres Stader paa Pladsen.

Faglige Fremvisninger og Demonstrationer, historiske Optog og Foredrag vekslede med Gymnastik, Folkedanse, Friluftsskuespil. Noget af det mest betagende var Skolebørnenes store Opmarch og Sang.

Ved de Besøgendes Antal, Udstillingens alsidige Indhold og vellykkede Gennemførelse blev dette Sommerstævne en Begivenhed, der bortvejrede al Kritik — og ogsaa tiltrak sig Opmærksomhed udenfor Landets Grænser. Der er blevet sagt, at Udstillingen var en stor Billedbog over dansk Landbrug, som det er, men isprængt Linier og Farver, der førte Tanken tilbage til henfarne Slægters Virke, helt til de store Landboreformers Tid! Dette er ikke urigtigt!

Den 20. Juni samledes omkring Frihedsstøtten, vort Lands skønneste Mindesmærke, en stor Skare i Erindringen om den Gerning til Folkegavn, der gav Udspring til Vækst og Grøde omend under vekslende Kaar, gennem halvandet Aarhundrede. —

Vort Landbrugs handelspolitiske Vilkaar er ikke undergaaet gennemgribende Ændringer i 1938. Selvforsyningsbestræbelserne og Kontingenteringspolitikken medfører for Danmarks Vedkommende, at vore handelsmæssige Hovedinteresser samler sig i stigende Grad om det engelske og tyske Marked. Vi har endnu en Række smaa Markeder, hvis Værdi aldrig maa underkendes; vi glemmer ikke saa let den Betydning, de ofte i handelsmæssigt træge Perioder har haft. Men ogsaa til disse Lande foregaar al Udførsel nu i Henhold til de afstukne Handelsoverenskomster, og da kun den direkte Import for et Land er Nøglen, der lukker op for Eksporten, maa nødvendigvis

de to store Aftagerlande blive Brændpunkterne i den handelsmæssige Situation.

Den dansk-engelske Handelsoverenskomst af 20. Juni 1936 er stadig gældende. I 1938 er der kun sket enkelte Ændringer, som har været ønsket fra engelsk Side. Det store Spørgsmaal, der stadig maa interessere danske Landmænd, er, hvorledes den indre engelske Landbrugspolitik efterhaanden tilrettelægges. Vor Smøreksport foregaar endnu frit, men Danmark er i Konkurrencen med de oversøiske Kolonilande handicappet gennem Toldafgiften paa 33 Øre pr. kg. Udsigterne for Flæskeeksporten afhænger meget af, hvorledes den engelske »Bacon Industry Act« af 29. Juli 1938 vil indvirke paa Forholdene. Der ydes gennem denne Lov Støtte til Udvidelse af Baconproduktionen, ligesom der er fastsat Minimumspriser til Producenterne paa Grundlag af Flæskekvalitet og Priserne paa Fodermidlerne. En Kontrakttegning skulde gennemføres, saaledes at første Kontraktperiode kunde paabegyndes fra 1. December 1938. Foreløbig ser det ikke ud til, at de britiske Landmænd har været særlig begejstrede for Loven, der iøvrigt gælder for 3 Aar. En Kendsgerning er det da ogsaa, at der i Aarets sidste Maaned er kommet en lille Tillægskvota til Danmark. — Endelig ulmer det ogsaa med Restriktioner overfor Ægindførselen. Som bekendt er denne steget betydeligt i de senere Aar. Det store Forbrug stimulerer den hjemlige Ægproduktion, og yderligere er det Hensigten at gennemføre Reguleringsforanstaltninger i Perioder, hvor Markedet overfyldes.

Med Tyskland har Handelsoverenskomsten af 27. November 1937 været gældende, og den er 11. November 1938 forlænget til at gælde for Aaret 1939. — Et Hovedprincip i disse Aftaler er, at Afsætningen af Landbrugsprodukter til Tyskland i et Kvartal er afhængigt af Danmarks Køb af tyske Varer i det forudgaaende Kvartal. Det var ventet, at Vareudvekslingen i Aaret 1938 skulde stige med en halv Snes Procent, men desværre er det gaaet ander-

ledes. I April Kvartal blev Indkøbet fra dansk Side i Tyskland mindre end paaregnet, og Eksportkontingentet i Juli Kvartal sank som Følge heraf fra ca. 82 Mill. Kr. i April Kvartal til ca. 73 Mill. Kr. i Juli Kvartal. Ved Udstedelsen af Ekstrabeløb paa Valutaattester lykkedes det at faa Oktober Kvartals Eksport op paa ca. 82 Mill. Kr. mod 86 Mill. Kr. i samme Periode i Fjor.

Fra dansk Landbrugs Side er gennem Aaret kommet en ikke ringe Kritik til Orde mod det formentlige Forhold, at Afsætningsmulighederne mod Syd skulde være blevet begrænset gennem Udstedelsen af Valutaattester. I Landbrugsraadets Udtalelse af 27. Oktober 1938 fremhæves det da ogsaa fra baade Flertal og Mindretal, at man maa kræve »en Ordning af Landets Udenrigshandel, som gør det muligt at dirigere Danmarks Køb til de Lande, hvor Salgsmuligheder foreligger for Landets Eksportvarer.« — For den menige danske Producent er det ikke let at se til Bunds i disse indviklede Handelsproblemer. Kun forekommer det en Landmand logisk og sundt, at den gældende Ordning administreres saaledes, at alle Afsætningsmuligheder for vore Eksportvarer udnyttes fuldtud. Men netop dette Krav medfører, at der i vide Kredse hævdes den Opfattelse, at Valutaordningen bør ændres saaledes, at de tre Formaal: det valutariske, det beskyttelsesmæssige og det afsætningsmæssige adskilles og behandles gennem hver sin Administration.

Valutaloven har i det hele været under Debat, og man ser ikke fra Landbrugets Side med nænsomme Blikke paa den. Den kunstige Valutakurs af 22,40 i Forhold til Sterling har udæsket til Kritik, og fra mange Sider er i 1938 hævdet, at det vilde være sundt for den hjemlige økonomiske Politik at faa afgjort, hvad Kronen virkelig er værd under frie Forhold. Det føles som en Uret overfor Landbruget, at dets Eksportmuligheder begrænses, og at den hjemlige Industri netop gennem det samme Middel: en nedstemt Import, opnaar en beskyttet Stilling. Samtidig maa man hævde, at ogsaa de beskæftigelsesmæs-

sige Tilstande forringes ved det Tryk, der øves overfor Landbruget. Visse Varers Overførsel til Frilisten har derfor i 1938 givet Næring for et udbredt Haab om, at en begyndende Afvikling af de snærende Valutabestemmelser maatte vise sig gennemførlig.

Det foran fremførte berører ogsaa det omstridte Selvforsyningsbegreb; det, der hæmmer den internationale Handel; det, der indskrænker det internationale Varebytte — og som er saa vanskeligt for et lille, stærkt eksporterende Land at forlige sig med. Indenfor Landbruget har der i snævrere Forstand staaet en Selvforsyningsdebat, der navnlig gjaldt Spørgsmaalet om Oliekagernes Erstatning ved en udvidet Dyrkning af bælgplanterige Afgrøder. Opfattelse har staaet mod Opfattelse, og Debatten er ebbet ud med det Resultat, at de fleste Landmænd vil anse det for en Umulighed at undvære denne Proteintilførsel til Malkekvægets Foder. Der kan kun blive Tale om en mere eller mindre stærk Besparelse af Foderstoffer, alt eftersom de driftsmæssige, stedlige Dyrkningsbetingelser er, og eftersom de enkelte Bedrifters Privatøkonomi tilsiger, at det er forsvarligt og fordelagtigt. Et alment gældende Svar kan næppe gives udover det, at her maa den enkelte Landmand selv ud fra økonomiske Synspunkter træffe Afgørelsen. Som Helhed maa Landbruget kræve Adgangen til disse Raastoffer holdt aaben.

Selve Landbrugets økonomiske Tilstand i 1938 kan endnu ikke regnskabsmæssigt belyses. Men der findes Fingerpeg derom i Det landøkonomiske Driftsbureaus forelobige Oversigt over 200 Landbrugs Driftsresultat i 1937—38. Sammenstilles dette med Driftsbureauets fuldstændige Opgørelser fra de tre nærmestliggende Regnskabsaar, faas følgende Overblik over Udviklingsretningen:

pr. ha i:	1937—38	1936-37	1935-36	1934—35
Bruttoudbytte	685 Kr.	616 Kr.	609 Kr.	557 Kr.
Driftsomkostninger ...	594 »	564 »	521 »	478 »
Nettoudbytte	91 »	52 »	88 »	79 »
Forrentning af Handelsv.	3,3 pCt.	1,9 pCt.	3,3 pCt.	3,1 pCt.

Som det ses, er der en ret betydelig Fremgang i Forhold til 1936/37, men i dette Aar var der en betydelig ringere Kornhøst end sædvanligt. Resultatet er ikke meget afvigende fra 1935/36, men det er bemærkelsesværdigt, at Tallene er højere — og desværre er Driftsomkostningerne steget omtrent lige saa meget som Bruttoudbyttet. I Nettoudbyttet mangler ca. 46 Kr. pr. ha i, at Handelsværdien kan blive forrentet med ca. 5 pCt.

Hvorledes kan nu herud fra Resultatet for Kalenderaaret 1938 skitseres? Som et Plus kan den store Kornhøst i Sommer nævnes, dog vil kun en Brøkdel af den være omsat i 1938. Lidt højere Produktpriser end i 1937 kan endvidere anføres. — Et Fradrag i Udbyttet vil Mund- og Klovesygeepidemien medføre, og antagelig er ogsaa Driftsomkostningerne steget lidt. Nogen Anledning til at vente en større økonomisk Forbedring er der næppe, selvom det muligvis vil gaa i den rigtige Retning.

Nettoudbyttet er steget stærkest for de smaa Brug, men alligevel staar de med den laveste Forrentningsprocent, nemlig 2,7 i Forhold til Bøndergaardenes 3,5 og de større Gaardes 3,6 pCt. af Handelsværdien.

I 8 Aar har Landbruget nu manglet væsentlige Beløb i at kunne nærme sig en Forrentning af Handelsværdien. Denne Kendsgerning er saa meget mere følelig, som der næppe kan rejses berettigede faglige Anker mod Bruttoudbyttets Størrelse under de herskende Prisforhold. Den »Tilpasning«, vi har hørt saa meget om, skulde derfor naturligt have været fremkommen ved Driftsomkostningernes Nedsættelse, men det modsatte er sket! Og ingen vil vist finde det tilladeligt at hengive sig til sangvinske Drømme hverken om Driftsomkostningernes Nedgang eller om Produktprisernes Stigning i Fremtiden! Udtrykket: »Med Glæden hold Maade« — turde det være betimeligt at anvende, naar Opgangslinien fra Lavpunktet i 1931/32 konstateres!

I December Maaned 1937 lovfæstedes vigtige Dele af

Landbrugets Ordninger: Svineordning, Kornordning, Smørordning og Kødordning.

Utallige har de mundtlige og skriftlige Drøftelser af Svineordningen været i Aarets Løb. Og det er ikke saa underligt, naar man betænker, at det er den mest lønnende Driftsgren indenfor Landbruget. Fordelingen af Produktionsretten kan derfor næppe foretages, uden at der bliver Røre og Gnidninger, simpelthen fordi det er umuligt at finde et for alle Landbrugere retfærdigt Fordelingsgrundlag.

Den ny Svineordning frembod følgende Hovedændringer i Forhold til den hidtil gældende: Antallet af Forlodskort forhøjedes fra 5 til 6 pr. Ejendom. Tildeling af Kort efter Grundværdien standsede ved 40 000 Kr.s Grundværdi. Det siger sig selv, at det store Landbrug blev ramt haardt særlig af den sidste Bestemmelse. Et sagligt Forsvar for Ordningen er det kun muligt at føre ved Henvisning til, at de nødstedte mindre Landbrug hidtil i relativt større Omfang end Storlandbrugene har beskæftiget sig med Svineproduktion, samt at den samtidig gennemførte Kornlov skulde give Kompensation for de ændrede Produktionsvilkaar i de større Brug.

Ved den ny Kornordning fastsattes Priserne for Byg og Hvede til 14 Kr., for Rug og Majs til 13½ Kr. og for Havre til 13 Kr. pr. 100 kg.

Drøftelsen af disse to Ordninger tog ikke mindst Fart, da det efter den store Kornhøst viste sig, at de hjemlige Kornpriser faldt betydeligt under den ovennævnte Prisskala. Af mange var disse Priser opfattet som Mindstepriser ogsaa for Handel med Korn paa det indenlandske Marked. Dette er imidlertid ikke Tilfældet. Kornloven tager kun Sigte paa det indførte Korn, idet Afgifterne paa dette til enhver Tid skal være saa store, at Prisen cif dansk Havn med Tillæg af Afgiften bliver af den førnævnte Størrelse.

De ændrede Kornpriser gav Anledning til, at der en Tid indførtes Forbud mod Indførsel af Brødkorn, Havre

og Majs. Denne Bestemmelse afløstes 5. November af en Bekendtgørelse om Indmalings- og Indblandingstvang for Hvede, Rug og Mel heraf. Efter 1. December har der skullet indmales 50 pCt. dansk Hvede i Hvedemelet. For Rug er Indmalingsprocenten fastsat til 30 pCt.

Til Bedømmelse af denne Kornsituation kan anføres, at i Gennemsnit af de 4 Aar 1934—37 er Kornhøsten beregnet til at udgøre 33,6 Mill. hkg, Indførselen 8,8 Mill. hkg eller ialt til Raadighed 42,4 Mill. hkg. Eksporten har i de samme Aar været 1,0 Mill. hkg aarlig, Saasæden 2,4 Mill. hkg, til Menneskefode og industrielt Brug ca. 5,0 Mill. hkg. Til Opfodring skulde saaledes have været til Raadighed ca. 34,0 Mill. hkg.

Ved Smørordningen forhøjedes Hjemmemarkedsprisen med 10 Øre til 260 Øre pr. kg. Statens Tilskud paa 25 Øre pr. kg bortfaldt. I Kødloven skete enkelte Ændringer, bl. a. faldt Eksporttilskudet for Stude bort.

Af de mange øvrige Love, som er vedtagne i 1938, skal kort nævnes følgende: Den midlertidige Sukkerordning blev forlænget for et Aar. Lov om Afvanding af Marsken ved Tønder. Lov om Udførsel af Kartofler. En ny Snekastningslov ophæver i det væsentlige Rydningen af Landevejene som Pligtarbejde. Endelig er der Love om Udvidelse af mindre Landbrug; om Opførelse af Arbejderboliger paa Landet. Henstandsloven og Gældssaneringslovene blev forlænget. I Loven om den konjunkturbestemte Rente for Statshusmandsbrugene skete den Ændring, at Forrentningsprocenten fremtidig skal være Udgangspunkt for Ydelsens Beregning i Stedet for Smør-, Flæsk- og Bygpriser.

Efter nogle Aars Drøftelser indenfor Landbrugets Organisationer kunde nu endelig en ny Lov om Handel med Gødnings- og Foderstoffer se Lyset. Det maa haabes, at den ny Lov bedre end den gamle vil kunne hindre Handel med Fodermidler, for hvilke der kun foreligger ufuldstændige Oplysninger om Varernes reelle Værdi.

En ny Lov gennemførtes til Støtte for den landbrugs-

faglige Undervisning af Ungdommen. Til bestaaende Love om Understøttelse til Eleverne paa Folkehøjskoler, Landbrugsskoler og Husholdningsskoler er sket Tilføjelser, hvorved Understøttelsesbeløbet forhøjes, og Uddelingsformen er ændret.

Som Følge af de store Sandflugtsødelæggelser i Foraaret vedtoges en Lov om Tilskud til Indkøb af Saasæd, Frø og Kunstgødning for dem, der havde lidt Skade ved Sandflugten.

Landbrugsministeriet nedsatte i Sommeren 1937 et Udvalg til Behandling af Landbrugets Gældsforhold. Et fremsat Forslag om Indforelse af konjunkturbestemt Rente blev efter Henstilling fra Landbrugsraadet udsat, idet det samlede Gældsudvalg var enig heri. —

De store Forhandlinger mellem Arbejdere og Arbejdsgivere angaaende Lønoverenskomsterne truede i Foraaret med at ville ende i omfattende Arbejdsstandsninger. Dette blev imidlertid afværget ved Forligsmandens Mæglingsforslag. Paa Slagterierne gik det imidlertid anderledes. Arbejderne vedtog Forligsmandens Forslag om en Lønforhøjelse paa 7 pCt., men Slagterierne forkastede dette. Af Hensyn til Eksportens Opretholdelse greb Regeringen ind, og ved en Lov af 8. April blev Mæglingsforslaget ophøjet til Lov, og Arbejdsstandsninger er forbudt i 2 Aar, den Tid, i hvilken Overenskomsten gælder.

Paa en anden Maade, men i et mere specielt Tilfælde, blev Landbruget berørt af Arbejdsstridigheder. Der tænkes her paa Skudshale-Konflikten. Ejeren af Gaarden Skudshale blev stillet overfor Kravet om Overenskomst med Landarbejderforbundet, men nægtede dette og blev derved hindret i at afsætte sin Mælk i Aalborg. Sagen fremkaldte et stærkt Røre i Landbrugskredse, og Landbrugets Organisationer protesterede. Ved Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde vedtoges en Udtalelse, der lød: »Delegeretmødet maa afvise enhver upaakrævet Indblanding i Forholdet mellem Landbrugets Udøvere og Landbrugets Medhjælpere til Skade for et

godt Forhold mellem disse.« Efter gentagne Forhandlinger afblæstes Konflikten. Landbrugs-Organisationernes enige Optræden overfor et Angreb paa Landbrugets frie Dispositionsret virkede utvivlsomt stærkt til Afslutningen af denne Strid, der efterhaanden havde antaget en principiel Karakter. —

Et af Tidens mange alvorlige Problemer er den store og vedvarende Arbejdsløshed i Byerne. Og dobbelt alvorligt bliver det ud fra en Landmandsbetragtning, naar det jævnføres med den samtidigt tilstedeværende Mangel paa Arbejdskraft i Landbruget — eller, som det udtryktes af mange: Flugten fra Landbruget. Det er ikke et specielt dansk Spørgsmaal; en lignende Vandring fra Land til By foregaar ogsaa i mange andre Lande. Det begynder imidlertid at virke forstemmende ogsaa her i Danmark, at denne Bevægelse fortsættes fra Aar til Aar.

For nogle Aar siden undersøgte saavel Statistisk Departement som Landboforeningerne Sagen. Den sidste Opgørelse stammer fra en af Statistisk Departement foretaget Opgørelse fra Juli 1937. Heraf fremgaar det, at der i 1937 var 22 600 Helaarsarbejdere færre i Landbruget end i 1934.

Men selv uden Statistikkens Tal kan man ikke blive fri for at mærke det. Haardest føles Mangelen paa Bøndergaardene og i de mindre Landbrug. Og, hvad det navnlig skorter paa, er kvindelig Medhjælp og Arbejdskraft til Kreaturernes Pasning.

Nogle var i de første Kriseaar tilbøjelige til at se det som Udslag af en bevidst Sparebestræbelse indenfor Landbruget — eller en Følge af lavere Lønninger, o. s. v. Der var nok noget om det; men i Længden strækker Forklaringen ikke til, og Lønningerne paa Landet er i de sidste Aaringer steget betydeligt. Heller ikke moralsk-psykologiske Grunde slaar til; Byens dragende Magt med Lys og Liv; næppe heller Paastanden om den behageligere Livsførelse i Byen fremfor paa Landet — mere maaske den større Frihed.

Men Hovedaarsagen er nok Landbrugets usikre økono-

miske Kaar; Vanskelighederne ved at vinde frem til egen Bedrift, de store Gældsforpligtelser, de Unge skal gaa ind til! Det var nemlig alle Dage det store Maal for de fleste faste Medhjælpere og for de i de egentlige Landbrugshjem opvoksende Børn at blive selvstændige Landmænd — ikke nøjes med at være Landarbejdere for hele Livet.

Derfor maa Aarsagerne til Ondet og Midlerne til dets Afhjælpning sikkert søges dybere — i selve Grundvilkaarene for Landbrugets Udøvere. Gid det maatte lykkes for den af Statsministeriet i 1938 nedsatte Kommission til Afhjælpning af Landbrugets Mangel paa Arbejdskraft at finde Vej frem til mere grundlæggende Forslag end dem, der sædvanlig føres i Marken. —

Ligesom de tidligere Aar har Skattespørgsmaalet været fremdraget stærkt ved Landbrugets Organisationsmøder. Men selv om der kan samles ret stor Enighed om Kravene: Skatternes Nedsættelse og Skatteudskrivningens Forenkling, er der paa den anden Side meget, der skiller.

Dækkende i nogen Grad de to Hovedretningers Opfattelse indenfor Landbruget henvises til Udtalelserne fra Landbrugsraadets Møde den 27. Oktober, hvor der om dette Punkt siges af Flertallet: »Landbrugsraadet kræver, at Landbrugets Ejendomsskatter nedsættes væsentligt og fastlægges. Dette medfører en Overførelse til Staten af Udgifter baade fra Sogne- og Amtskommuner. Det er urimeligt og uretfærdigt, at Landbrugets Skattebyrder ikke alene opretholdes, men forøges i en Tid, hvor Landbrugets Indtægter er svigtende. Landbrugserhvervet bør ikke belastes med større Skattebyrder i Forhold til sine Indtægter end andre Erhverv i Forhold til deres Indtægter.«

Mindretallet udtrykker sig saaledes: »Landbrugsraadet ønsker overfor den store Skattekommission at udtale Ønsket om, at der ved yderligere Overførsel af Udgifter fra Kommunerne til fælles Ligning over hele Landet skabes Muligheder for en Nedsættelse af de kommunale Skatter;

at der skabes Ensartethed i Ejendomsbeskatningen og Bortfald af Landbrugets Bygningsskatter.« —

Ogsaa paa flere andre Omraader har 1938 bragt Vidnesbyrd om, at det i en vanskelig Tid ikke altid er saa let at blive enige. Derfor kan der under Brydningerne falde haarde Ord og kraftfulde Udtryk, der trækker Skillelinierne stærkere op, end det ofte synes nødvendigt med Henblik paa det, der faktisk er afvigende Meninger om. Vel er der Modsætninger, som i alle andre Erhverv og Samfundslag! Hvorfor nægte dette! Umiddelbart vil Ensretning og Fodslag give mere Indtryk af Styrke end den, forskelligartede Anskuelser, bøjet ind i et frit Samarbejde, kan opvise. Men det giver ikke den samme Frodighed og næppe heller hos et saa stort Antal Mennesker den ønskelige personlige Tilfredshedsfølelse! — Mon vi derfor ikke skal tage det med Sindsro, at der er forskelligt politisk Syn, afvigende organisationsmæssige Tilbøjeligheder, nu og da modgaaende Opfattelser mellem større og mindre Landbrugere — og den Slags. Den største og alvorligste Modsætning fremkaldes maaske af de økonomiske Krisekaar, der skaber Yderfløjene med stærkt gældbundne Landbrugere paa den ene Side, og paa den modsatte de, der omend ikke ukendt med Tab, dog kan se Fremtiden mere fortrøstningsfuldt i Møde. Kan hænde, det i kommende Tid bliver den sværeste Opgave at bygge Bro her!

Sligt har man nu og da i 1938 kunnet falde i Tanker over, naar Luften paa samme Tid har glødet af manende Tilraab — om Samling — og spottende Bemærkninger om Landbrugets aldrig svigtende Uenighed. —

Dette Afsnit af Aarsoversigten skal slutte med, at det fremføres, at den i Maj 1937 vedtagne ny Folkeskolelov har skabt et Skolerøre ud over Landet, som ikke kendt i mange Aar. Det samme kan siges om den gennem Landbo- og Husmandsforeningerne, Husholdningsforeningerne eller i Aftenskolen iværksatte Kursus-Virksomhed til Landboungdommnes faglige Uddannelse. Hvor stort et

Antal Unge, der har deltaget heri, kan vanskeligt opgøres; men løse Beregninger bringer Tallet op paa 10—12 000 — maaske mere. Uden landbrugsmæssig Betydning er dette ikke, men muligvis den største Værdi ligger paa et andet Felt: som et Led i Ungdomsoplevelsernes Kæde. Desværre har Mund- og Klovesygen hindret Arbejdets Paabegyndelse i Efteraaret mange Steder i Landet, men det maa haabes, at der efter Nytaar 1939 kan tages fat. De af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab udgivne Lærebøger til Brug ved disse Kursus er stærkt benyttede. Hertil er nu føjet Udgivelsen af 2 Grundbøger, beregnet for det landøkonomiske Studiekredsarbejde. —

Planteavlen.

I de første Maaneder af Aaret kunde en Del Markarbejde udføres. Lidt Vinterpløjning var der hist og her, som ikke var blevet fuldført. Alle overvintrede Afgrøder havde først paa Aaret et lovende Udseende, men i Februar, hvor det vekslede med Solskin om Dagen og Frost om Natten, tog det lidt haardt paa Vintersæden. Iøvrigt var der gode Betingelser for en tidlig Udbringning af Kunstgødning.

Allerede Vintermaanederne var tørre, og det var i det hele et Karaktertræk for Foraaret 1938. For Februar—Marts Maaneder tilsammen manglede der gennemsnitlig for hele Landet ca. 40 pCt. af den normale Nedbør, men varierende fra 20—60 pCt. for de forskellige Landsdele. Heller ikke April gav mere end knap halv Nedbørsmængde, og den udpræget tørre Jordbundstilstand satte sit Præg paa Plantevæksten helt hen i Forsommeren.

Til Gengæld begunstigede dette Gennemførelsen af en tidlig Kornsaaning, og i den Henseende blev Foraaret 1938 noget af det usædvanlige. Sidst i Februar laa Jorden hen i fin, tør, pulveriseret Stand, og der siges allerede da at være set Radsaamaskiner paa Marken. Tiden fra 6. til 18. Marts blev imidlertid en udpræget Saaperiode i om-

trent alle Landets Egne. Og Arbejdet skred let fra Haanden i det stadige Vejrlig fra Dag til Dag, der skete kun faa Afbrydelser. Selv de stærke Lerjorder var tørre og smuldrende, og allerede paa dette Tidspunkt af Aaret maatte mangen Landmand paa de lette Sandjordsegne gøre sig Tanker om ikke at rode for stærkt op, hvis Jorden skulde bevare noget af den nødvendige Fugtighed til Kornets Spiring.

Mens Marts Maaned tilmed var forholdsvis mild, indtraf der i April en Del generende Nattefrost. Det, der næstefter den tidlige Kornsaaning vil mindes længst fra Foraaret 1938, er de orkanagtige Stormperioder, der med Mellemrum afløste hverandre hele Foraarstiden igennem. Det begyndte den sidste Dag i Marts, og denne første Stormperiode varede nogle Dage og anrettede en Del Ødelæggelser. Værst blev dog Stormen Paaskedag og i Dagene derefter. Hvor man, som i Nord- og Midtjylland, havde foretaget Omsaaning efter første Stormperiode, kunde man nu begynde forfra igen. Blæsende Vejr, Nattefrost og Tørke i sidste Halvdel af April hæmmede i høj Grad Plantevæksten.

Det bitre Bæger var dog ikke fuldt tilmaalt endnu. Først i Maj susede atter en orkanagtig Storm over Landet, og den kunde nu for Alvor gøre Skade. I de mest udsatte Egne maatte man for 3. eller 4. Gang i Lag med Omsaaningen.

Det er sjældent, vi her i Landet kan tale om Naturkatastrofer, men der var noget af dette over Foraarsstormene i 1938.

Allerede sidst i Marts var enkelte i Lag med Roesaaningen, og denne blev almindelig i første Halvdel af April Maaned. Der næredes Frygt for en stærk Stokløbning, og hen paa Eftersommeren viste dette sig ikke at være helt ubegrundet. Alligevel kan det siges, at der gennemgaaende blev de bedste Rodfrugtafgrøder, hvor den ret tidlige Saaning var praktiseret.

Vejrliget i April begunstigede ikke Græsvæksten. Den

blev ingenlunde tidlig, og Græsset havde i Maj Maaned hverken det Fyld eller den Grokraft, som saa ofte er Tilfældet. Af samme Grund blev den danske Høhøst forholdsvis beskeden.

Sandstormsødelæggelserne førte, som før er omtalt, til et Lovforslag om Hjælp til Anskaffelse af Saasæd, Frø og Kunstgødning, hvor Omsaaning maatte udføres. Desuden blev der paa Initiativ af de jydske Landbo- og Husmandsforeninger iværksat en offentlig Indsamling til Støtte for de skadelidte. Over 1,1 Million Kr. indkom og fordeltes til ca. 8300 Landmænd, der herved modtog ca. 38 pCt. af den foreslaaede Erstatning. Til al Lykke bødede de følgende Sommermaaneder saa godt paa Ulykkerne, saa Skadens Omfang i mange Tilfælde ikke blev saa stor, som der en Overgang kunde næres Frygt for.

En Agitation for Læplantning udsprang af disse Tildragelser; det er imidlertid en kostbar og arbejdskrævende Foranstaltning, som tilmed kun delvis kan afværge Sandflugt. Og man maa vel i det hele se paa Sandstormenes Hærgning i Foraaret som fremkaldt af særlige, sammenfaldende Omstændigheder: lang Tids Tørke, løs Jord og flere Stormperioders Optræden efter hinanden, inden Afgrøderne har kunnet dække og holde paa Jorden.

Det tørre Vejrlig fortsattes i Maj Maaned. Man kunde under disse Forhold være noget betænkelig ved at tage fat paa Roeudtyndingen.

Først i de sidste Dage i Maj kom den Landeregn, som var saa haardt tiltrængt. Det var i flere Henseender paa høje Tid, at Maj Maaned bekvemmede sig til at yde saa nogenlunde normal Nedbør. Paa den anden Side blev gjort den Erfaring, at selv en sparsom Nedbør paa de rette Væksttidspunkter kan berede sande Underværker i Afgrødernes Udseende.

Høavlen kunde imidlertid ikke forøges synderligt, og for de fremskredne Græsfrømarker kom Regnen ogsaa for sent.

I Juni Maaned dryssede det nu og da, og Vejret var nærmest lidt køligt og omskifteligt. Men det var maaske det bedste, der kunde indtræffe, efter den sære Foraarstid; thi det gav en langsom og god Udvikling af Kornet. Efter Hjemkomsten fra Bellahøjfesterne opdagede mange, at navnlig Kornafgrøderne havde faaet et andet Udseende, og ved Maanedens Slutning kunde der meldes om særdeles lovende Kornmarker. For en og anden begyndte der at dukke nogle Erfaringer frem om, at tidlig Saaning og lang Udviklingstid før har givet en stor Kornhøst. Ingen turde dog rigtig tage Bladet fra Munden om en saadan Spaadom.

Roemarkerne havde et betydeligt mere varierende Udseende ved Midsommertide end Kornmarkerne. Dette skyldtes forskellig Saatid, afvigende Spiringsforhold og maaske ikke mindst Udtyndingens Gennemførelse — skønt det kan ikke siges, at Roemarkernes Pasning i 1938 var særlig vanskelig. — Paa den Tid af Sommeren var Græsningen god; den blev aldrig overvældende, men mere jævn gennem Sommerperioden, end saa ofte er Tilfældet.

Juli Maaneds første 3 Uger gav en betydelig Nedbør i alle Egne — dertil en høj Temperatur i Maanedens sidste Halvdel. Vi kunde egentlig ikke ønske en bedre Juli Maaned! Saa kom bagende Varme og Solskin i Maanedens sidste 7—8 Dage, og dermed var Kornhøsten inde. En Kornhøst, om hvilket det nu ikke kunde skjules, at den gav rige Lofter.

Det var et ideelt Høstvejr indtil 18. August, varmt, tørt og stadigt. Men naturligvis, dermed begyndte det ogsaa at knibe for Roer og Græs. Omslaget kom brat med Regn og Blæst, koligere Vejr. Det sinkede Høstens Fuldendelse, men det gavnede de endnu voksende Afgrøder og blev derfor taget imod med godt Humør. Der var dog en betydelig Forskel paa Regnmængden i Landets forskellige Egne.

Hvordan folder saa Kornet i Aar? Som sædvanlig er det

et staaende Spørgsmaal under og efter Høst, og der var i Aar noget for Ørerne at tage imod! Det svirrede i Luften med Hvedefold paa 30—32, ja 35, Bygfold paa 30. En officiel Opgørelse over Kornhøsten foreligger ikke, da dette skrives. Det er imidlertid givet, at Tærsketiden i Efteraaret har afsløret, at Danmark staar med den største Kornhøst, der nogensinde har været. Fra andre Lande, udover Jordkloden meldes iøvrigt ogsaa om særdeles gunstige Høstresultater.

Kyndige Folk tipper Kornudbyttet til at ligge 15—20 pCt. over Middel, d. v. s. 39—40 Mill. hkg. Nu faar vi se, hvad Opgørelsen vil bringe af Overraskelse. Det bedste ved det hele kan maaske siges at være, at vi Landmænd gaar med en Følelse af, at de Tal, der er opgivet til de kommunale Myndigheder, og som danner Grundlaget for det officielle Tællingsresultat, nok skal holde fuldtud Stik, naar Tærskningen til Foraaret er tilendebragt.

Det store Skaar i Glæden er de lave Kornpriser for det kornsælgende Landbrug!

September Maaned bragte kun en beskeden Nedbør paa Øerne og visse Dele af Jylland. Hvor Skrælpløjning straks efter Høst var fuldført, kunde der senere med Besvær dybpløjes noget, men mange Steder var det ugørligt, og meget Pløjearbejde har maattet udskydes til senere. Enkelte Egne har haft rigelig med Væde. Græsmængden har staaet i Forhold til Nedbøren, og paa Egne med sparsom Nedbør i Efteraarstiden hæmmedes Roernes Vækst, og Udbyttet efter Optagningen er Landet over stærkt varierende.

I den travle Oktober Maaned faldt det ind med mere ustadigt, ofte regnfuldt Vejr, dog gennemgaaende mildt. Men Jorden har kunnet tage mod Regnen, og der var ingen særlige Besværligheder med Rodfrugternes Hjembringning. Det kom der mere af i November for alle de Landmænd, der havde ladet sig friste til at udsætte Roeoptagningen. Stor Travlhed er der vedblivende paa Markerne til Jul.

1938 bliver karakteristisk ved sin lange Markarbejdstid — fra ca. 1. Marts til Jul, omtrent 10 Maaneder.

I de fra Statens plantepatologiske Forsog udsendte udførlige Oversigter over Plantesygdomme fremhæves fra Foraarstiden den Frostskade, der anrettedes paa Frugttræerne, idet navnlig Støvdragere og Støvveje blev ødelagt inde i Knopperne.

Baade Vinter- og Vaarsæd var i Maj udsat for Lysplet-syge eller Manganmangel, et Angreb, der forstærkedes ved Tørken, der gjorde Jorden meget løs. Senere optraadte Byggets Stribesyge ret almindeligt, ligesom Rodbrand var meget hyppigt hos Runkelroer og Sukkerroer i Juni Maaned. Fra Juli Maaned nævnes Fodsyge, Sortrust og Stinkbrand (hvor der ikke var afsvampet) hos Hvede. Bedelusene optraadte ret voldsomt i Frøroer og 1. Aars Roer; men Angrebene standsede pludseligt. Kaallusen gav en Del ondartede Tilfælde. Kartoffelskimmelen blev der udsendt 1. Sprøjtevarsel om den 14. Juli. Hvor tilstrækkelig Paapasselighed med Gødning og Sædskifteforhold ikke var udvist, kom der i August stærke Angreb af Kaalbrok. Derimod blev Kartoffelskimmelen standset af Augusttørken. Enkelte stærke Angreb af Torforraadnelse kunde i September iagttages i Runkelroer og Sukkerroer, men Sygdommen var ellers i Almindelighed godartet. —

Større driftsmæssige Ændringer, der kunde give sig Udslag i Jordens Benyttelse, fremkom ikke. Der var vel en Tendens til den størst mulige Korndyrkning, som Følge af de høje Kornpriser fra 1937. Foran er ogsaa berørt den Selvforsyningsbevægelse, der kendetegnes ved Dyrkning af bælgplanterige Grøntfoderafgrøder; nogen større Indflydelse paa Arealbenyttelsen har der imidlertid ikke hidtil kunnet spores uden i ganske enkelte Landbrugsbedrifter. Enkelte Anlæg til Lucernemelsfremstilling er taget i Brug i 1938.

Frøavlsarealerne var i Forhold til 1937 formindsket med ca. 16 pCt. Nedgangen fordeler sig saa at sige paa alle Afgrøder.

Husdyrbruget.

Detailler om Produktion, Eksport m. m. kan ikke endnu gives. Der maa herom henvises til en senere Artikel i »Tidsskrift for Landøkonomi«. Her omtales kun i grove Træk nogle af de Forhold, der karakteriserer Husdyrbrugets Stilling i Kalenderaaret 1938.

Husdyrbrugstællingen 16. Juli gav for de forskellige Husdyrgrupper de i det efterfølgende anførte Resultater:

Kvæget. Siden sidste Tælling 31. December 1937 er Hornkvægbestanden forøget, men det maa altid erindres, at Sommertællingerne plejer at udvise et noget højere Tal end Tællingerne ved Vintertid.

Hornkvægbestanden i Landdistrikterne (Tus. Stkr.).

	$^{16}/_{7}$ 1938	$^{31}/_{12}$ 1937	$^{17}/_{7}$ 1937	$^{2}/_{1}$ 1937
Tyre (1 Aar og derover)	63	63	64	65
Stude (1 Aar og derover)	80	79	80	70
Køer og Kvier, som har kælvet	1601	1590	1573	1601
Kvier, som ikke har kælvet (1 Aar og derover)	606	541	603	538
Kalve under 1 Aar	833	791	764	798
Hornkvæg i alt	3183	3067	3084	3072

Nedgangen i Kobestanden maa nu antages at være standset, og efter Stigningen i Kalvenes Antal at domme kan der antagelig ad Aare ventes en moderat Fremgang i Koantallet.

Vilkaarene for Kvægholdet — ganske særlig for Malkekoerne — var i Aarets første Mdr. i høj Grad afhængige af den Del af Høsten 1937, der var overgemt, altsaa Roe-, Hø- og Halmfoderet. Roebeholdningerne var ikke særlig store, men af en god Foderkvalitet, idet Tørstofprocenten var høj. Hø var der ret rigeligt af, og det samme var Tilfældet med Halm. Forholdet mellem Smørpriser og Kraftfoderpriser var nogenlunde gunstigt, og Sundhedstilstanden hos Dyrene god.

Der var saaledes ret gode Produktionsbetingelser i Aarets første Maaneder. Det saa ud til tidlig Udbinding, men desværre hæmmedes Græssets Vækst af Tørken baade i April og Maj Maaneder, og fuld Udbinding trak det ud med; Fodringen blev noget dyr i en Del Tilfælde, hvor Rodfrugterne slap op. Sandstormene bidrog heller ikke til Fremme af Græsvæksten. Gennem Maj Maaned maatte der anvendes Kraftfoder. Dette kunde først spares i Juni og Juli Maaneder under den tilfredsstillende Græsmængde, der da fandtes.

Kun en forholdsvis kort Tids Græsmangel indtraf i August Maaned, men det var kritisk nok, da der f. Eks. ikke var meget Ho at rutte med som Tillægsfoder, og man kviede sig ved saa tidligt at ty til Roerne. Senere bedredes Græsvæksten, og den har været jævn god i Efteraarstiden. Dyrene kunde være forholdsvis længe ude, men Mund- og Klovesygen har dog stillet sig hindrende for en Del Græs og Nykløvers Udnyttelse i Efteraaret.

Roerne har atter i Aar en god Tørstofprocent. Skal der end spares paa Høet, er der til Gengæld Anledning til at bruge noget af det billige Korn i Foderblandingen.

Mælkeproduktionens Størrelse maa i Aaret 1938 antages at have været ret tilfredsstillende. Det tyder ogsaa de spredte Efterretninger fra Kontrolforeningernes Aarsopgørelse paa. Men ganske vist har Mund- og Klovesygen ogsaa her indvirket forstyrrende. —

Eksporten fra det danske Kvægbrug kan paa nærværende Tidspunkt kun skønsmæssigt opgives for 1938. Det antydes i følgende Opstilling:

	1938	1937	1936
Smør, Mill. kg	158,0	152,9	146,2
Ost, —	9,0	9,4	9,5
Slagtet Hornkvæg, Tus. Stkr.	67,0	95,6	28,6
Lev. Hornkvæg —	135,0	172,3	166,3
Ialt Kød og Hornkvæg —	202,0	267,9	194,9

Af Smoreksporten har England taget ca. ¾ og Tyskland omtrent Resten, idet kun ubetydelige Mængder er gaaet til Belgien, Frankrig og Czekoslovakiet.

En forholdsvis stor Part af Slagtet Hornkvæg, over 50 pCt., er ligesom sidste Aar gaaet til Holland; men af den hollandske Indforsel herfra falder igen $^2/_3$ paa Transithandelen. Den 30. Juni blev indgaaet en dansk-hollandsk Vareudvekslingsoverenskomst, som forudsætter den hidtidige Udførsel af dansk Oksekød opretholdt et Aar frem i Tiden. For levende Hornkvæg er Tyskland den største Aftager, idet $^9/_{10}$ af hele Eksporten er gaaet dertil. Danmarks Andel i Tysklands Indforsel af Hornkvæg er ikke mindre end omkring 70 pCt.; for Smør ca. 40 pCt. Helt ubetydelige er de tyske Interesser i dansk Kvægbrug saaledes ikke — og omvendt, de danske Kvægbrugeres Interesse i det tyske Marked.

Smørnoteringen var høj ved Aarets Begyndelse, 267 Øre pr. kg; men faldt hurtigt og naar Lavpunktet 200 Øre først i April. Den hæver sig derefter langsomt og var i Efteraarsmaanederne ret konstant omkring 230—240 Øre pr. kg. I December Maaned er Prisen steget til omtrent samme Højde som ved Aarets Begyndelse, og Aarets Gennemsnitspris bliver antagelig omkring 230 Øre pr. kg.

Gennemsnitsprisen paa Slagtekvæg, Kobenhavns Kvægtorvs Notering for unge Køer af mellemste Klasse, er 40 Øre pr. kg lev. Vægt — iøvrigt uden store Svingninger i Aarets Løb.

Disse Priser er en Kende højere end i Fjor og har forsaavidt bedret paa Kvægholdets Økonomi. Pasningsudgifterne er imidlertid steget, og de trykkende Vanskeligheder navnlig paa smaa og middelstore Bondergaarde med at faa Mandskab til Dyrenes Røgt og Pleje har medført, at man i betydelig Udstrækning i 1938 har indført Maskinmalkning. Om det nu er en Bølge, som vi har kendt det tidligere, der atter gaar over Landet, og som efter en Tids Forløb stopper op, mens Flertallet af Malkemaskiner ender paa Loftet — skal være usagt. Det Tidsrum maa vel nærme sig, da Landbruget ogsaa paa dette Omraade, tvunget af Omstændighederne, bliver mekaniseret.

Kvægbrugets største Fortrædelighed i 1938 er dog saa afgjort Mund- og Klovesygen. Den var netop ved Aarets

Begyndelse sprunget over Landegrænsen og bredte sig i første Halvaar af 1938 især over de sønderjydske, navnlig de sydligste Landsdele. Det saa en Overgang hen paa Sommeren ud til, at dens Udbredelse ikke længere gik med samme Fart; men saa tog den for Alvor fat igen, og paa Øerne har man siden Efteraaret oplevet en usædvanlig heftig egnsvis Udbredelse. Der er Sogne, hvor saa at sige alle Besætninger har været angrebet.

Som det altid er gaaet før, naar Epidemien var stærkt udbredt, kniber det med at gennemføre alle Afspærrings- og Forsigtighedsforanstaltninger. Og ligesom før synes Landbrugets Mænd, at Veterinærvæsen og Videnskab er for langsomme i Bevægelsen i deres Kamp mod Sygdommen. Og endelig, ligesom forhen, skyder »Raad« og Bekæmpelsesmidler frem som Paddehatte!

Det meste af denne Kritik maa sikkert tages som Udslag af de nervespændte Situationer, der opstaar for Landmændene, naar deres vigtigste Driftsgren pludselig lammes af Sygdom, og i visse Tilfælde er Genstand for alvorlige Ødelæggelser.

Det er dog i 1938, som om der aabner sig et spirende Haab om, at de omfattende og ødelæggende Epidemiers Dage er talte. Det er især det af den danske Forsker Dr. *Sv. Schmidt* og den tyske Professor *Waldmann* fremstillede Vaccine, man klynger sit Haab til, og hvorved man venter at skulle kunne holde opdukkende Epidemier i Ave.

Udover selve Sygdommen er det iøvrigt blandt Kvægbrugere Følgesygdommene, der frygtes saa stærkt: Yverbetændelser, Klovlidelser, Ufrugtbarhed o. s. v. Desværre maa det vel ogsaa ventes, at Tuberkulosekampen, der var saa godt i Gang, for en Tid vil afsvækkes paa Grund af Mund- og Klovesygens Forstyrrelser i Besætningerne. —

Mængderne af indførte Foderstoffer i de første 10 Maaneder af 1938 stiller sig i Forhold til samme Tidsrum i forudgaaende Aar paa følgende Maade:

	1938	1937	1936
Oliekager	596,5	462,8	551,8
Soyaskraa m. m.	38,0	26,1	32,2
Hvedeklid	19,7	30,2	19,7

Medens 1 kg Foderblanding i Fjor stod i en Pris af 17,60 Øre pr. kg, biver Tallet i Aar ca. 15,80 Øre pr. kg. Forholdstallet, Smørværdi: Foderblandingsværdi bliver derfor i Aar gunstigere, nemlig ca. 14,5 mod 12,8 i 1937. —

Om Kvægavlsarbejdet i snævrere Forstand vil der senere komme en indgaaende Skildring, der formentlig i ikke ringe Grad vil tage Udgangspunkt fra den Landsmønstring af Kvægracernes Elitedyr, der fandt Sted paa Bellahøj i Sommer.

I Mejeriaaret 1937 (fra Efteraar 36 til Efteraar 37) blev Danmarks Mælkeproduktion opgjort til ca. 5300 Mill. kg. Efter alt at dømme vil Mejeriaaret 1938 bringe et lidt højere Tal.

S v i n e h o l d e t. Bestandens Størrelse fremgaar af de hyppige Tællinger, der er nødvendige under de stramme Kontingenteringstilstande.

Svinebestanden i Landdistrikterne (Tus. Stkr.).

	1938							
	$^{19}/_{11}$	$^{8}/_{10}$	$^{27}/_{8}$	$^{16}/_{7}$	$^{18}/_{6}$	$^{7}/_{5}$	$^{26}/_{3}$	$^{12}/_{2}$
Avlsorner	16	16	16	16	17	17	17	17
Søer:								
Første Gang drægtige Søer	67	54	40	55	63	93	108	97
Andre drægtige Søer	147	156	160	155	145	132	126	142
Diegivende Søer	68	72	78	82	89	81	84	60
Goldsøer (ikke drægtige og ikke diegivende Søer, der ikke er udsat til Slagtning)	24	25	26	24	23	21	16	15
Udsættersøer til Slagtning.	13	14	11	10	9	9	8	8
Søer i alt	319	321	315	326	329	336	342	322
Pattegrise hos Søerne	581	642	678	689	731	687	743	512
Ungt Tillæg og Slagterisvin:								
Fravænnede Grise und. 35 kg	676	706	726	717	698	677	566	590
Svin paa 35—60 kg	608	645	613	669	591	499	522	607
Fedesvin (Slagterisvin) paa 60 kg og derover	561	516	542	428	429	451	539	523
Svin i alt	2761	2846	2890	2845	2795	2667	2729	2571

Som Tabellen viser, er der i Svinebestanden som Helhed ikke stærke Forskydninger; i Grunden holder den sig mere stabilt paa omtrent samme Højde, end de fleste havde turdet ane. Og den er vel ret beset lige paa det knappeste i 1938! Med de ekstra Kontingenter, Aarets sidste Maaned bragte, de lave Kornpriser og forskellige andre Forhold, vilde det antagelig være mere passende med en lille Kende større Bestand.

Eksportens Størrelse fremgaar af følgende Opstilling:

		1938	1937	1936
Bacon og Flæsk, Mill. kg	ca.	178,0	181,7	176,3
Slagteriaffald, —	—	23,0	24,1	19,5
Svinefedt, —	—	10,5	13,0	12,2
Levende Svin, Tus. Stkr.	—	115,0	167,3	183,8

Det er atter et lille Skridt nedad fra i Fjor, men dog saa nogenlunde paa Højde med Eksporten 1936. Gennemsnitsnoteringen paa Flæsk kommer til at ligge omkring 175 Øre pr. kg mod 171 Øre i 1937. De lidt ubestemmelige Gennemsnitspriser paa Foderkorn bliver for Byg ca. 14,50 Øre, Majs 16,00 Øre, mod i Fjor henholdsvis ca. 18,00 Øre og 15,00 Øre.

Svineholdet har haft gode Betingelser for at frembringe »Overskud« eller omsætte det hjemmeavlede Korn til en god Pris. Dette i Relation til de faldende Kornpriser gør det forstaaeligt, at de kornsælgende og kortbegrænsede Landbrugere har brugt stærke Ord om den gennemførte Svineordning.

Prisen paa Torvegrise har ligget ret højt gennem hele Aaret 1938, nemlig i Gennemsnit ca. 35,00 Kr., medens den i 1937 kun var knap 15,00 Kr.

Indførselen af Majs var kun ca. 300 Mill. kg mod 538 Mill. kg i 1937 i de første 10 Maaneder af Aaret; af de øvrige Kornsorter tilsammen ca. 312 Mill. kg i 1938 mod ca. 305 Mill. kg i 1937 i samme Tidsrum.

F j e r k r æ h o l d e t. Efter Tællingen i Juli Maaned var Hønsebestanden paa 27,6 Mill. Stkr. mod 26,5 Mill. Stkr. i 1937. Stigningen falder imidlertid paa Gruppen Kyl-

linger, idet Honernes Antal kun var 11,9 Mill. mod 13,3 Mill. i 1937.

Eksporten af Æg og slagtet Fjerkræ stiller sig saaledes:

	1938	1937	1936
Æg, Mill. Snese	77,5	80,6	70,1
Sl. Fjerkræ, Mill. kg	2,8	2,8	2,9

Som i Fjor er ¾ af Ægeksporten gaaet til England og knap ¼ til Tyskland. Den gennemsnitlige Ægpris bliver ca. 120 Øre pr. kg mod 111 Øre i 1937. I December Maaned ligger Noteringen dog kendelig lavere end paa samme Tid i Fjor. Antagelig er det de høje Kornpriser i Fjor, der har virket nedstemmende paa Produktionen; men med Henblik paa Stillingen i England kan det næppe siges at være nogen uheldig Tendens.

H e s t e n e. Den samlede Hestebestand blev ved Tællingen opgjort til 564 Tus. Stkr., eller en Stigning fra i Fjor paa ca. 12 Tus. Stkr. Plageantallet er alene 8 Tusinde større. Antallet af Hopper, der blev bedækket i Aaret forud for Tællingstidspunktet, var 88 Tusinde; Følantallet ved Tællingen dog kun godt 50 Tusinde, omtrent som i Fjor.

Eksporten af Heste bliver nær 14 Tus. Stkr. mod 12 Tus. Stkr. i 1937. Priserne er omtrent paa samme Niveau. I de første 10 Maaneder af 1938 er kun indført 2650 Heste og Føl.

Andre Forhold.

En Opgørelse af Værdien af Landets og Landbrugets Vareomsætning med Udlandet kan kun foretages for de 10 Maaneder af Aaret. I Henhold til Statistisk Departements Opgørelse kan gives følgende Opstilling:

Værdi af Vareomsætningen i Mdr. Januar—Oktober (Mill. Kr.).

	1938	1937
E k s p o r t værdi ialt	1294	1287
Heraf Landbrugsprodukter	933	919
Heraf fra Husdyrbruget	888	858
I m p o r t værdi	1359	1404
Heraf Raastoffer til Landbruget	223	225

Fremgangen i Eksportværdien skyldes særlig Smøreksporten, der i nævnte Tidsrum har givet 31 Mill. Kr. mere hjem end i Fjor. —

Landbrugserhvervets Liv og Virksomhed gennem et Aar kan kun tegnes i grove Træk. Medgaaende og modgaaende Detailler findes i broget Blanding. Det er i økonomisk Henseende ikke et af de mørkeste Aar — men heller ikke for de fleste saa lyst, som ønskeligt var.

I den givne Skildring af Kaar og Arbejde findes meget fuldført og afsluttet — men ogsaa meget staar tilbage som uløste Problemer. Og nye Opgaver banker paa! Her skal nævnes, at De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation er gaaet ind for et Arbejde til en stor og omfattende Rationalisering af Afsætningen af Mejeriprodukter. Ligeledes skal anføres, at Andels-Kreatureksportforeningen, Danske Landbrugeres Kødforsyning og Andelsslagterierne arbejder efter en bestemt Plan for Fremme af en mere samlet, rationel Afsætning af Kødproduktionen.

Paa de store Andelsforeningers Møder, paa Delegeret- og Sendemandsmøderne er Landbrugets Forhold blevet drøftet i Aarets Løb paa bredere Front. Det mægtige Bellahøjstævne staar som en særpræget Begivenhed blandt alt andet i 1938. Nævnes maa ogsaa, Landbrugernes Sammenslutnings 4. Bondestævne i Odense 29. Juli, hvorfra der udsendtes en økonomisk-erhvervspolitisk Udtalelse om Landbrugets Stilling. —

Statens plantepatologiske Forsøgsvirksomhed samt Landbo- og Husmandsforeningernes Frøsalg er blandt de Institutioner, der kunde fejre 25 Aars Jubilæum. Det samme var Tilfældet med Slangerup Landbrugsskole. Paa Næsgaard Agerbrugsskole og Kærehave Landbrugsskole fandt Lederskifte Sted. En ny Landbrugsskole begyndte Virksomheden i Hammerum ved Herning. —

Af Landbrugslitteraturen i Aaret 1938 kan nævnes: Arvelighed og Husdyravl af *Ivar Johansson*, oversat af *Th. Glad*. Stuefluen og Stikfluen (176. Beretning fra For-

sogslaboratoriet) af *Mathias Thomsen*. Landbrugets Ordbog, II Bind, ved *Th. Madsen-Mygdal*.

Præget af, at det var Mindeaaret for Stavnsbaandets Losning, kom en Række Værker af historisk Art: Chr. D. Reventlows Liv og Gerning, af Dr. phil. *Hans Jensen*. Denne Bog er udgivet af Landhusholdningsselskabet. Udgivet af Landbrugsudstillingen, 1938: Den danske Bonde 1788—1938 af *Fridlev Skrubbeltrang;* Fra Fællesskab til Fællesskab, af *Axel Garde;* Fra Trællekaar til Friheds Gry, af *A. M. Sørensen;* desuden 4 Boger om dansk Landbrugs faglige og økonomiske Sider, udarbejdet af en lang Række af Forfattere.

Endelig skal til Slut anføres: Min Livsmelodi af *Chr. Sonne*, en herlig Bog om et langt Livs Landmandsgerning! —

Og nu, da Aaret snart er omme, og dets Historie er fuldbyrdet, drages vi vemodigt til Minde alle dem, der ikke mere møder paa Landbrugets Arbejdsmark; men som hver paa sin Maade, i stor eller lille Virksomhed, var med til at føre dette Landbrug frem til dets nuværende Stilling.

Agrarpolitik i U. S. A.

Af Kontorchef *K. Skovgaard.*

Ved Behandling af nordamerikanske Forhold maa man have i Erindring, at U. S. A. ikke er et Land i europæisk Betydning, men en Verden for sig, og at de samfundspolitiske og økonomiske Problemer derved bliver stillet i en ganske anden og mere naturlig Relation til hinanden, end de gør her i Europa, hvor de mange Landegrænser øver Indflydelse paa eller forstyrrer Virkningen af den moderne industrielle og landbrugsmæssige Udvikling. Vort Landbrug er saaledes vokset frem sammen med den industrielle Udvikling i England, Tyskland m. fl. Lande; i U. S. A. har Landbrugets Udvikling og Stilling derimod væsentligt været betinget af Landets egen Industri, i hvert Fald siden ca. 1900. Her i Europa er Problemerne ligesom fordelt i flere Æsker, i U. S. A. findes de alle i een Æske.

Inden jeg nu gaar over til Behandling af det anførte Emne, vil jeg, saa kort det er mig muligt, fremdrage nogle Kendsgerninger, som det er af Betydning at have i Erindring ved Bedømmelsen af Omfanget af de Opgaver, man tumler med i amerikansk Landbrugspolitik.

Tabel 1. Befolkningsfordelingen.

	Hele Befolkningen Mill.	Landbrugsbefolkning Mill.	i pCt.
1900	77	—	—
1910	92	32	35
1920	106	31.6	30
1930	122	30.2	25
1936	128	31.8	25

I Tabel 1 er anført Befolkningsfordelingen. Det ses, at medens den samlede Befolkning er gaaet frem med 51 Millioner fra 1900—1936, eller med 66 pCt., har Landbrugsbefolkningen i samme Tidsrum omtrent været stationær, dog udvisende nogen Tendens til Tilbagegang fra 1910—1930, for derefter atter at stige, forøvrigt en af Krisens Virkninger. Den store Stigning i Befolkningstallet med mere end den samlede Befolkning paa de britiske Øer sammen med en stærk Stigning i Velstandsniveauet har betydet en meget kraftig Forøgelse af Hjemmemarkedet.

Tabel 2. Antal Landbrug og Landbrugsarealet.

	Antal Landbrug Mill.	Areal pr. Brug Acres*)	Høstareal pr. Brug Acres	Landbrugsareal ialt Mill. Acres	Høstareal ialt Mill. Acres
1900	5.7	146	42	838	283
1910	6.4	138	49	878	311
1920	6.5	148	54	955	348
1930	6.3	157	57	986	359
1935	6.8	155	43	1054	295**)
1938	—	—	—	—	332

*) 1 Acres = 0.4 ha.
**) plus 63 Mill. Acres ikke høstet paa Grund af Misvækst.

I første Kolonne i Tabel 2 er anført Antal Landbrug. Det steg fra 1900—1920 med 800 000; der kommer derefter indtil 1930 en Tilbagegang paa 200 000, men fra 1930—1935 forøges det med ikke mindre end 500 000. Det er Krisen i Byerne, der gør sig gældende, en Del af de mange Millioner, der blev arbejdsløse ved Krisens Gennembrud i 1929—30, vendte tilbage til Landet, de søgte at faa Tag i et Stykke Jord, hvorpaa de kunde bjærge Føden. Disse Aar udviser da ogsaa en særlig stor Fremgang i de helt smaa Brugs Antal. Man maa her erindre sig, at U. S. A. i 1930 stod helt blottet for, hvad der hedder social Lovgivning, enhver var henvist til at klare sig, som han bedst kunde.

I næste Kolonne er anført Gennemsnitsareal pr. Brug. Det gik noget frem indtil 1930, men falder

derefter; det er Forøgelsen i de forannævnte Smaabrugs Antal, der gør sin Virkning gældende.

I Kolonne 4 er det samlede Landbrugsareal anført; det ses at være steget fra Aarti til Aarti, og blot fra 1930—35 steg det med 68 Mill. Acres eller 27 Mill. ha.

Nu er imidlertid ikke engang Halvdelen af dette Areal i regelmæssig Drift, den største Part henligger som naturlig Græsgang eller Skov. Det dyrkede Areal anslaas til nu at udgøre godt 400 Mill. Acres. I Kolonne 5 er anført Høstarealet, altsaa det Areal, hvorpaa der i Tællingsaaret er høstet Afgrøder. Fra 1900 til 1910 steg det med 28 Mill. Acres, fra 1910 til 1920 steg det med 37 Mill. Acres, siden har det været nogenlunde konstant.

Tabel 3. Landbrugenes Størrelsesfordeling. Antal i Tusinder.

	1900	1910	1920	1930	1935
Under 10 Acres	267	335	288	358	571
10— 19 »	406	504	507	559	683
20— 49 »	1257	1414	1503	1440	1440
50— 99 »	1366	1438	1474	1374	1444
100—499 »	2290	2494	2456	2314	2417
500—999 »	102	125	149	159	167
1000— »	47	50	67	80	88

Tabel 4. Landbrugsarealets procentiske Fordeling i Størrelsesgrupperne.

	1900	1910	1920	1930	1935
Under 10 Acres	0.2	} 17.9	0.2	0.2	0.3
10— 99 »	17.7		17.1	15.7	15.5
100—499 »	50.8	53.6	49.3	45.3	44.3
500—999 »	8.1	9.5	10.6	11.0	10.8
1000— »	23.6	19.0	23.1	28.0	29.4

Landbrugenes Størrelsesfordeling fremgaar af Tabellerne 3 og 4. Efter Arealstørrelsen som anført i Tabel 3 at dømme synes det amerikanske Landbrug efter vore Begreber at være et udpræget Storlandbrug, det er imidlertid ikke Tilfældet, hvad jeg senere skal komme tilbage til. De smaa Brug er forholdsvis faatallige; Skalaen over Brugenes Antal i Størrelsesgrupperne har den

helt omvendte Facon af, hvad den har i de europæiske Lande. Navnlig er Tabel 4, der angiver den procentiske Arealfordeling i Størrelsesgrupperne, bemærkelsesværdig. Det ses heraf, at Brugene indtil 500 Acres stadig har mistet Terræn siden 1900, Brugene paa 500—1000 Acres har lige holdt Stillingen, medens Storbruget er gaaet stærkt frem.

Nu maa disse Tal tages med et vist Forbehold, fordi de meget store Landbrug især findes i Græsningsegnene, som er blevet udnyttet i stigende Grad, deraf den store Fremgang i det samlede Landbrugsareal, men undersøger man Statistiken nærmere, bevares Indtrykket af, at Stordriften trænger sig frem, betinget af Traktor, Mejetærsker og anden Teknik, eller for at være mere præcis, i Landbruget som i Industrien gennemtvinger Maskinen Stordriften eller den Bedriftsstørrelse, der passer til de tilstedeværende Maskiner.

Bevægelsen har foreløbig haft fuldstændig frit Spil, den er kommet længst i Vesten i de udprægede Korn- og Græsningsegne, mindre følelig er den i Midtvesten og i Østen, hvor man driver blandet Landbrug.

Man regner med, at der i Aar arbejdede hen imod 100 000 Mejetærskere i U.S.A., og har hver Maskine høstet 500 Acres, betyder det, at ca. Halvdelen af Kornarealet er høstet med Mejetærsker — i nogle Egne bliver saa godt som hele Arealet høstet paa denne Maade, i andre Egne, især mod Syd og Øst, ses Mejetærskere sjældnere.

Endvidere regner man med, at der findes 1,3 Mill. Traktorer, eller en for hvert 5. Brug, hvilket vil sige, at Traktoren er stærkt, men ikke almindeligt anvendt; Produktionen og Salget er dog stærkt stigende og har det sidste Par Aar været ca. 200 000 om Aaret.

Nu er Forholdet jo det, at det ikke alene er Smaabruget her i Europa, der rammes gennem de lave Priser, som Maskinteknikkens stigende Anvendelse betinger, det samme gælder naturligvis ogsaa de Landbrug i U. S. A., der ikke er store nok til at kunne anvende de dyre Ma-

skiner. Da disse Brug er de talrigeste, og Maskinfabrikerne gerne ser dem som sine Kunder, har man sat stærkt ind paa at popularisere Traktor og Combine. Dette er for saa vidt ogsaa lykkedes, som der de sidste Aar er sendt en lille Traktor til godt et Par Tusinde Kr. paa Markedet, og til næste Aar lanceres den lille Combine, en 42″ Maskine, der kan høste ca. 8 Acres om Dagen, til en Pris af 350 Dollars, eller omtrent det samme, som en Selvbinder koster.

Forskellige andre Maskiner af revolutionerende Karakter er i Udvikling, saaledes en Majshøstemaskine.

Interessant er det at bemærke, hvorledes Maskinen øver Indflydelse paa Driftssystemet. Saaledes har den rivende Udvikling, der har været i Dyrkning af Soyabønner den sidste halve Snes Aar i visse Stater, Combinen til Forudsætning, fordi de andre Høstmaskiner giver et alt for stort Spild. Paa samme Maade har Traktorens almindelige Anvendelse i Majsstaterne betinget Lucernedyrkningens Udvidelse.

Tabel 5. Antal Brug med fremmed Arbejdskraft.

		Familiearbejdere*) pr. Brug	Antal Personer i Gens. pr. Landbrug
Antal Brug med 1 Medhjælper	722 645	1.3	5.0
» » » 2 »	137 670	1.3	6.7
» » » 3 »	43 470	1.3	8.0
» » » 4—9 »	52 399	1.4	11.8
» » » 10 og flere Medhjælpere	11 410	1.2	29.0
Antal Brug med Medhjælpere	967 594	1.3	6.0
» » uden »	5 844 756	1.6	4.5

*) Brugeren plus ikke-lønnede Familiemedlemmer.

Familiearbejdere	10 762 012	87 %
Medhjælpere	1 645 602	13 %
Erhvervsmæssigt beskæftiget	12 407 614	100 %

Som jeg anførte før, maa man ikke paa Grundlag af Brugsstørrelsen drage den Slutning, at amerikansk Landbrug er et udpræget Storlandbrug, tværtimod er det et

endnu mere udpræget Familiebrug end vort Landbrug. Derom fortæller Tabel 5. Af samtlige Landbrug anvender kun 14 pCt. fremmed Arbejdskraft, heri medregnet hjemmeværende Børn, der faar Løn, og kun ca. 1,8 pCt. af Brugene har mere end 2 Medhjælpere. Af samtlige erhvervsmæssigt beskæftigede Personer er 87 pCt. Familiearbejdere, d. v. s. Brugere og ikke-lønnede Familiemedlemmer; hos os ligger dette Tal meget lavere. Endvidere ser man, at der pr. Landbrug findes 4,7 Personer, her i Landet er det ca. 5,2.

Tabel 6. Høstarealer i Mill. Acres, omtrentlige Tal.

	Majs	Hvede	Havre	Byg	Rug	Korn ialt	Bomuld	Tobak	Kartofler	Agerhø	Sojabønner	Hørfrø	Ris	Hirse	Jordnødder
1900-04	95	48	32	5.5	2.3	183	28	1.1	3.0	—	—	3.0	—	—	—
1910-14	100	50	37	7.6	2.6	197	33	1.2	3.5	—	—	2.2	0.6	—	—
1920-24	101	59	42	7.0	5.0	214	33	1.7	3.5	58	—	1.8	1.0	3.7	1.8
1930-33	105	57	39	11.0	3.1	215	33	1.7	3.3	55	1.2	1.8	0.9	4.2	2.3
1937	94	64	35	9.9	3.8	207	34	1.7	3.2	55	6.1	0.9	1.1	7.3	1.6
1938	92	71	35	10.6	3.9	213	26	1.7	3.0	58	6.7	1.0	1.1	8.1	1.8

I Tabel 6 er anført Arealerne af nogle af de vigtigste Afgrøder. Særligt lægger man Mærke til Fremgangen i Hvedearealet paa 20 Mill. Acres eller 50 pCt. Aarsagen hertil er hovedsagelig Maskinanvendelsen, idet det med Mejetærsker og Traktor er blevet muligt at dyrke Arealer, der tidligere laa under Dyrkningsgrænsen. Med en Mejetærsker er det muligt at samle Afgrøderne paa Arealer, der giver 3—4 hkg pr. ha i Udbytte; under og efter Krigen er der derfor ogsaa i de vestlige Kornstater blevet opdyrket Arealer af overordentlig ringe Kvalitet, som man nu er klar over burde have været ladet urørt; det er i disse Egne, de uhyre Støvstorme har raseret. Det er nu et Problem, hvorledes disse Arealer atter kan trækkes ud af Dyrkningen.

Af Tabellen fremgaar det, at Kornarealerne steg stærkt fra 1910—1920, men at de siden har været ret konstante.

Tabel 7. Husdyrbestand. Mill. Stk.

	Kvæg ialt	Malkekøer	Svin	Faar	Heste	Muldyr
1900—04	59	16	49	41	—	—
1910—14	56	18	50	43	20	4
1920—24	66	22	62	38	19	6
1930—33	65	24	57	53	13	5
1937	67	25	42	52	11	4
1938	66	25	44	53	11	4

I Tabel 7 er anført Antallet af de større Husdyr. For Kvægets Vedkommende lægger man Mærke til den store Fremgang i Antal Malkekøer, som er fortsat til de seneste Aar, men som alligevel kun har været lige netop tilstrækkelig til at holde Konsumet af Mejeriprodukter konstant. Derfor har Priserne paa Mejeriprodukter ogsaa været forholdsvis gunstige, mindst ramt af Krisen. Svinebestanden naaede sit Maksimum omkring 1920; den meget stærke Tilbagegang de sidste Aar skyldes Misvækst og Svineregulering, men der er nu atter stærk Fremgang. Antal Faar er steget med ca. 33 pCt. siden 1920, derimod er Hestenes Antal i de samme Aar næsten nøjagtigt halveret, en af Traktorens og Lastbilens Virkninger. Man regner, at det formindskede Hestehold har frigjort 20 Mill. Acres eller 8 Mill. ha til anden Anvendelse.

Tabel 8. Brugsforholdet.

	pCt. Forpagtere	pCt. af Arealet drevet ved Forpagtere
1900	35	31
1910	37	—
1920	38	37
1930	42	44
1935	42	45

Brugsforholdet til Jorden har de sidste 7—8 Aar spillet en fremtrædende Rolle i Landbrugspolitiken. Af Tabel 8 ses det, at 42 pCt. af Brugerne er Forpagtere, og at 45 pCt. af Jorden drives i Forpagtning.

For kun faa Aar siden ansaa man denne relativt talrige

Forpagterstand som en Fordel, det gav den unge, ubemidlede Mand en Chance for at komme frem, man kaldte det Landbrugets »sociale Stige«. Siden Krigen, men navnlig de sidste Aar, er Systemets uheldige Sider imidlertid traadt stærkt i Forgrunden og har rejst en Række særlige Problemer.

Systemets svageste Punkt er Løsheden i Forpagtningsforholdet. Forpagtningerne indgaas paa eet Aar ad Gangen, Afgiften erlægges som Regel i Naturalier, 1/3—2/3 af Produktionen, alt eftersom Forpagteren stiller med en større eller mindre Del af Besætning og Inventar.

Tabel 9. Brugsforholdets Varighed.

	pCt. af alle Brugere	pCt. af Ejere	pCt. af Forpagtere
Mindre end 1 Aar	17.9	6.0	34.2
1 »	7.8	3.9	13.1
2—4 »	17.8	13.4	24.0
5—9 »	16.2	16.9	14.7
10 » og over ..	40.2	59.8	14.0
	100.0	100.0	100.0

Af Tabel 9 fremgaar det, at ca. 34 pCt. af Forpagterne har været mindre end et Aar paa Ejendommene, eller med andre Ord, 1/3 af Forpagtergaardene skifter Bruger hvert Aar.

De svære Kriseaar skabte blandt disse talrige Forpagtere et stort omvandrende Landbrugsproletariat, og det gik op for Regeringen, at Systemet virkede ruinerende baade paa Landbrugerne og Landbrugene. Man har derfor gennemført forskellige Love, der tager Sigte paa at ændre dette Forhold, bl. a. har man stillet et Beløb til Raadighed, ved Hjælp af hvilket man efter en særlig Lov vil prove at gøre Forpagterne til Selvejere, men man maa holde sig Opgavens Omfang for Øje. Det drejer sig ialt om 2,8 Mill. Landbrug med et Areal paa ca. 200 Mill. ha, og selvom langtfra alle Forpagtere er daarligt stillede, drejer det sig dog om en stor Procentdel.

Tabel 10. Landbrugets Kapitalværdi, Bruttoindkomst m. v.

	Værdi af Jord og Bygninger 1000 Mill. Dollars	Samlet Kapital-værdi 1000 Mill. Dollars	Brutto-indkomst 1000 Mill. Dollars	Netto-indkomst 1000 Mill. Dollars	Landbr. Indkomst i pCt. af National-indkomst	Landbr. Prisindex i Forhold til Industriens Prisindex
1900	16	—	—	—	—	—
1910	35	11	6.6	—	—	104
1919	—	67	16.9	—	18.5	105
1920	66	78	13.6	—	14.9	105
1921	—	71	8.9	—	11.0	82
1929	—	58	11.9	5.7	9.0	95
1930	18	58	9.4	3.9	—	87
1932	—	44	5.3	1.5	7.0	61
1935	33	39	8.5	4.5	—	86

Tabel 10 fortæller lidt om Landbrugets økonomiske Udvikling de sidste 40 Aar. De tre første Kolonner giver Billedet af en rivende Udvikling fra 1900—1920. Bruttoindtægten mere end fordobledes paa de 10 Aar 1910—1920, og Værdien af Jord og Bygninger firedobledes fra 1900—1920. Med 1920 kom imidlertid Omslaget med Landbrugskrisens Udbrud, og i 1935 var Værdierne naaet ned paa et mindre Beløb end før Krigen.

Med disse Tal kommer vi ind paa Krisens Problemer og dermed paa den førte Landbrugspolitik.

Krisens Aarsager var som bekendt den i de oversøiske Lande under Krigen stærkt opdrevne Landbrugsproduktion stillet over for et forarmet Europa. I denne Produktionsforøgelse havde U. S. A. sin store Lod og Del; det udvidede sit Hostareal med godt 30 Mill. Acres under Krigen, og Canadas, Argentinas og Australiens samlede Forøgelse androg noget lignende, ca. 26 Mill. Acres.

Nu fik Landbrugskrisen imidlertid ingen regulerende Indflydelse paa Produktionen nogetsteds, tværtimod blev den udvidet stærkt. Man drog sig rundt i Landene de skete tekniske Fremskridt til Nytte, billiggjorde Produktionen og udvidede den. De stadigt faldende Landbrugspriser og hele den politisk-økonomiske Udvikling medførte desuden en stærkere og stærkere Protektionisme. Under disse Forhold saa U. S. A. sig stadigt mere og mere fortrængt fra

Verdensmarkedet, og i 1932 regnede man derovre med, at man havde et 30—40 Mill. Acres for stort Hostareal, dels som Følge af svigtende Afsætning, dels paa Grund af Trækkraftens Mekanisering i Løbet af Tyverne, der som nævnt regnedes at have frigjort et Kornareal paa ca. 20 Mill. Acres.

Krisens første voldsomme Udbrud i 1920 medførte omgaaende stærke Krav fra Landbrugets Side om drastiske Støtteforanstaltninger, Krav som imidlertid blev afvist af den ved Wilsons Fald i 1920 dannede republikanske Regering, som ikke ønskede at fravige den traditionelle republikanske Politik, der var stærkt protektionistisk og industriorienteret, men iøvrigt udpræget liberalistisk. Overhovedet fulgte man i U. S. A. i hele det 19. Aarhundrede og lige op til 1929 over for Landbruget en udpræget liberal Politik. De vekslende Regeringer saa det som deres Opgave at fremme Udnyttelsen af de store Naturrigdomme mest muligt og hurtigst muligt og iøvrigt holde Konkurrencen levende ud fra Teorien om, »at en aktiv og fri Konkurrence mellem Individerne vilde tjene Nationens Velfærd bedst«, som en landøkonomisk Forfatter har udtrykt det.

Regeringsforanstaltninger med Henblik paa Landbruget var derfor overvejende af faglig Art, d. v. s. saadanne der kunde fremme Produktionen. Flere vigtige Love af økonomisk Karakter berørte dog Landbrugsproduktionen og gennemførtes delvis af Hensyn til denne, delvis af Hensyn til Forbrugerne i Almindelighed, netop for at holde Konkurrencen levende og knægte Tendenser til Monopoldannelse. Det gælder bl. a. Love om Statskontrol med Jernbanetaksterne og med Omsætning af Landbrugsvarer.

Kun paa to Omraader gjorde man allerede før Krigen Tilløb til en Politik, som havde til Formaal at styrke Landbruget i dets Konkurrence med de andre Erhverv; det var paa Andelsbevægelsens og Kreditlovgivningens Omraader. Saaledes undtoges Andelsforeninger i 1914 fra Antitrustlovens Bestemmelser, og i 1913 og 1916 grundlagdes Landbrugskreditlovgivningen, hvorved der ydedes Landbruget

financiel og organisatorisk Støtte til Oprettelse af Kreditforeninger.

Med Krisens Gennembrud i 1920 gik det imidlertid op for Landbruget, der forøvrigt, naar Sydstaterne undtages, mærkeligt nok lige til 1932 var udpræget republikansk orienteret, at den førte Toldpolitik ikke alene var ganske illusorisk for Erhvervet, men direkte skadelig. Man erfarede, hvorledes Prisfaldet i 1920 særligt ramte Landbrugsvarer, medens Industripriserne opretholdtes bag Tarifferne, og der opstod de to kendte Pristal, et højere for Industrivarer og et lavere for Landbrugsvarer.

Landbruget rejste derfor sine Krav under Deviser som »Lighed for Landbruget«, »Landbruget skal have en fair Andel i Nationalindkomsten« o. s. v., og i Overensstemmelse hermed fremsatte Kongresmedlemmer fra Landbrugsstaterne i Aarene 1922—29 i Kongressen en Række Lovforslag, gennem hvilke det var Hensigten at hæve Landbrugspriserne paa Hjemmemarkedet til samme forholdsvise Højde som Industripriserne, eller med det Beløb, som Toldtarifferne paa Landbrugsvarer angav, d. v. s. at man krævede Landbrugstarifferne gjort effektive. Der hævede sig ogsaa Roster for gennem en Produktionsregulering at bringe Eksportoverskudet ud af Verden, idet man var klar over, at det var dette, der trykkede Priserne paa Hjemmemarkedet, et Forslag, der afvistes af den overvejende Del af Landbruget.

To Gange, i 1927 og 1928, lykkedes det Landbrugsgruppen i Kongressen at faa den saakaldte Mc Nary-Haugen-Lov vedtaget. Den gik ud paa gennem en Centralisering af Handelen med Landbrugsvarer hos Landbrugets Organisationer at hæve Priserne paa Hjemmemarkedet og at dumpe Produktionsoverskudet paa Verdensmarkedet; Tabet herved skulde bæres af Landbruget selv gennem en Udligningsafgift. Loven blev dog begge Aar standset af Præsidenten, som under visse Forudsætninger har Veto-Ret over for vedtagne Love. Regeringen fastholdt som nævnt den traditionelle Landbrugspolitik, idet den mente, at

Landbrugsproduktionen af sig selv maatte tilpasse sig efter Afsætningsmulighederne, og dens Foranstaltninger gik derfor kun ud paa at støtte Landbruget i denne Tilpasningsproces. Saaledes søgte man gennem flere Love at fremme Andelsbevægelsen for derved at rationalisere Handelen med Landbrugsvarer, som man var klar over var uøkonomisk og levnede Mellemhandelen en altfor stor Avance og Magt over Priserne. Endvidere søgte man ved en Lov i 1923 at skaffe Landbruget Adgang til billig Driftskredit, og endelig fik Landbruget med Toldlovene af 1922 og 1930 en betydeligt forøget Beskyttelse, en Hjælp, der i den for Erhvervet foreliggende Situation var stærkt negativ, da Industripriserne steg bag Tarifferne, og Landbrugsvarerne ikke kunde bringes op i Pris; kun for Smør og Kød var Beskyttelsen effektiv.

Paa Grund af de berømmelige rige Høstaar sidst i Tyverne var Kornpriserne imidlertid kommet ind i et stadigt Prisfald, og under Indtryk heraf saa *Hoover*, der i 1928 var valgt til Præsident, sig nødsaget til at foretage sig noget, og Landbrugs-Markedsloven vedtoges i 1929. I denne erklærede Kongressen det for sin Politik »at give Landbruget økonomisk Lighed med de andre Industrier ved at hjælpe det til gennem en ordentlig Produktion og Fordeling at opretholde fordelagtige Hjemmepriser«. Ifølge Loven nedsattes Forbunds-Landbrugs-Udvalget, The Federal Farm Board, som fik stillet 500 Mill. Dollars til Raadighed til Udlaan til Andelsforeninger med det Formaal gennem Markedsmanøvrer at hæve og stabilisere Priserne. Dette lykkedes ogsaa saa længe, der var Penge i Kassen, hvilket vil sige i 1929 og delvis i 1930, men allerede i dette Aar kørte man faktisk fast, dels paa Grund af de stadigt faldende Verdenspriser, dels fordi Landmændene udvidede Produktionen af de Produkter, hvis Pris Udvalget støttede, og for Udvalgets Regning ophobede der sig vældige Lagre af Hvede og Bomuld.

Der var i Loven talt om »ordentlig Produktion og Afsætning«, men der hjemledes ingen produktionsregule-

rende Foranstaltninger, man mente at kunne stabilisere Priserne alene ved at gøre sig til Herrer over Markedsudbudet. Da dette slog saa aldeles fejl, søgte Udvalget først ad Frivillighedens Vej at faa Produktionen begrænset, og da dette — naturligvis — totalt mislykkedes, blev der i 1932 i Kongressen indbragt et Forslag til en Regulering af Produktionen, som imidlertid paa Grund af det tilstundende Valg ikke blev fremmet.

Landbrugsudvalgets Erfaringer viser eller bekræfter, at det er umuligt gennem en Prisforhøjelse paa et enkelt eller enkelte Landbrugsvarer at forbedre Landbrugets Stilling; en kunstig Prisforhøjelse maa altid gaa Haand i Haand med en Produktionsregulering.

Som Følge af Landbrugets overordentlige Nødstilstand i 1932, som Tallene i Tabel 10 giver Udtryk for, blev Landbrugspolitiken sat i Forgrunden ved Valgkampagnen i 1932 baade af Hoover og af Roosevelt, og naar denne gik af med Sejren, skyldtes det ikke mindst, at alle Landbrugsstaterne svingede over til det demokratiske Parti. Med *Roosevelts* Magtovertagelse i 1933 indlededes »The New-Deal«-Politiken, hvad der for Landbruget betød en Reformpolitik og Regeringsforanstaltninger af den mest indgribende Art.

Til Landbrugsminister tog Roosevelt *Henry A. Wallace*, en fremragende Landøkonom og Landbrugsskribent og særpræget Personlighed, fuld af Ideer og Villie til at gaa i Gang med den foreliggende Opgave »at yde Landbruget Retfærdighed«, som man sagde. I sit Landbrugsblad havde han i Løbet af Tyverne utrætteligt kæmpet for en aktiv Landbrugspolitik og bekæmpet Regeringens Toldpolitik ved at paavise, hvorledes den paa flere Maader skadede Landbruget. Den hævede Priserne paa de Varer, Landbruget skulde købe, den ødelagde Købeevnen i de europæiske Industrilande, som var Landbrugets Kunder, ved at forhindre deres Eksport til U. S. A., og den fremtvang Modforanstaltninger fra de samme Lande mod amerikanske Landbrugsvarer.

Man skulde derfor af Wallace have kunnet vente, at han vilde have arbejdet for en smidigere Toldlov, hvad han da ogsaa i Overensstemmelse med det demokratiske Partiprogram erklærede som sin Hensigt. Men lad det være sagt rent ud, han er som sine Kolleger i Regeringen gaaet paa Akkord med denne Indstilling; man har fundet paa noget, man kalder for »Mellemvejen«, og som i praktisk Politik kommer til Udtryk i de to sidste Handelsoverenskomster, som U. S. A. har afsluttet med en Række Lande, og hvoraf den sidste — og største — afsluttedes med England og Canada for nyligt. Det anføres, at Toldsatserne paa Industrivarer er blevet reduceret med 10—15 pCt. gennem disse Traktater.

Længere end til denne »Mellemvej« kommer man ikke i amerikansk Toldpolitik. Wallace har maattet bøje af for de industrielle Interesser, og det blev ikke gennem en ændret Handelspolitik, han kom til at øve Indflydelse paa Landbrugets Økonomi, det blev udelukkende paa den snævre indrepolitiske Linie, men her har hans Politik til Gengæld betydet et saa fuldstændigt Brud med de liberale Traditioner, at det er vanskeligt at se nogen Vej tilbage.

Om Wallaces og hans Medarbejderes landbrugspolitiske Opfattelse kan man i Dag sige, at den, naar henses til det forskellige politiske System i de to Lande, bærer forbavsende mange Lighedspunkter med Darrés i Tyskland, uden at de to Mænd paa nogen Maade er blevet paavirkede af hinanden. Man kan af begge citere lange landbrugspolitiske Udtalelser, som ganske dækker hinanden, og som maa tages som Udtryk for, at de landbrugspolitiske Problemer, vor Tid har affødt, er nogenlunde de samme i alle Lande.

Wallace har i Lighed med andre af vor Tids store Organisatorer og Reformatorer formaaet med faa og enkle Ord at formulere sit Program. Dette var oprindeligt »Landbruget skal have Prisparitet med de andre Erhverv«; nu er det ændret til: »Landbrugets Indkomst skal have

samme Kobekraft som i 1909—14«. Det er enkelt og ligetil, og noget enhver kan forstaa, men trods det, at man har sat et uhyre Reformarbejde i Gang og har maattet gaa mange Omveje fra den oprindeligt udstukne Linie, har det vist sig at være et Program, der er yderst vanskeligt at gennemføre.

Før jeg nu omtaler de Love og Foranstaltninger, der er gennemført, vil jeg, saa kort det er muligt, søge at give et Billede af Wallace og hans Medarbejderes politiske Opfattelse.

Hvad der er mest iøjnefaldende for »The-New-Deal«s Mænd, er den fuldkomne Opportunisme, hvormed de styrer mod deres Maal, Landbrugets Reorganisering og Stabilisering. Man har en meget vel defineret, økonomisk Teori og Landbrugspolitik, af hvilke man imidlertid paa intet Punkt lader sig sin Handlefrihed begrænse, noget der forøvrigt ikke er et Særkende for Minister Wallace og hans Mænd, men synes at gaa igen i al praktisk Politik af i Dag. Vanskelighederne, man kæmper imod, er saa store, at man maa gaa paa Akkord med Ideerne; Hensigten helliger Midlet.

Landbrugskrisen, siger man meget rigtigt, kan ikke betragtes som et isoleret Fænomen, der varigt kan bringes til Ophør ved udelukkende at gennemføre Foranstaltninger med Henblik paa Landbruget. Krisen skyldes Uligevægt mellem Landbrugs- og Industriproduktionen og et deraf følgende Misforhold mellem Prisen paa Landbrugs- og Industrivarer. Det eneste varige Middel til atter at skabe Ligevægt er Udvidelse af Industriproduktionen maaske Haand i Haand med en Indskrænkning af Landbrugsproduktionen ved at overføre Arbejdskraft fra Landbruget til Industrien.

Tidligere foregik denne Afbalancering mellem Erhvervene ganske automatisk, hvad der ikke er Tilfældet nu som Følge af den i Industrien gennemførte Korporationsdannelse, der gør det muligt for Industrien i Depressionsperioder at lukke sine Arbejdere ude, standse Produktio-

nen og opretholde sine Priser nogenlunde, hvorved Landbruget bliver ramt baade af de relativt høje Priser paa de Varer, det skal købe, og af den som Følge af den industrielle Arbejdsløshed svigtende Efterspørgsel efter Landbrugsvarer. Man anfører saaledes, at Industriproduktionen i U. S. A. fra 1929 til 1933 faldt med 65 pCt., medens Landbrugsproduktionen kun faldt med 15 pCt., omvendt gik det med Priserne, Industrivarer faldt kun med 28 pCt., medens Landbrugsvarer faldt 61 pCt. i Pris.

Men med den store Arbejdsløshed i Byerne som Følge af den standsede Industriproduktion er det ikke praktisk Politik at vente paa, at en Indskrænkning af Landbrugsproduktionen kan finde Sted gennem en Afvandring fra Landet, det vil først kunne ske, naar Industriudviklingen atter kommer i Sving, og stillet overfor den Realitet, som Industrikorporationerne er, med deres effektive Kontrol over Produktion og Afsætning, kan Landbruget ikke vedblivende blive staaende uorganiseret, men maa som det sidste af de store Erhverv gennem en Korporationsdannelse gøre sig til Herre over Omfanget af sin Produktion, Omsætning og dermed Priser.

Landbrugskrisen, hævder man, skyldes i lige saa høj Grad den af Industrikorporationerne gennemførte Produktionsindskrænkning som Overproduktion af Landbrugsvarer, og et Par af Wallaces Teoretikere har beregnet, at hvis hele Befolkningen kunde spise sig mæt paa den fysiologisk rigtige Maade, vilde der i Dag ikke være nogen Overskudsproduktion af Fødevarer, hele Produktionen vilde kunne fortæres hjemme. Og dette kan naas, siger man, uden nogen Omfordeling af de velhavendes Indtægter, blot ved at Industrien atter kommer i Gang.

Det er derfor et Hovedproblem for amerikanske Landøkonomer, hvorledes Industrien atter kan bringes op paa fuld Kapacitetsudnyttelse, hvorved baade Købekraften overfor Landbrugsvarer vilde stige, og Industrivarerne kunde nedsættes i Pris. For Tiden arbejder man i Landbrugsministeriet med meget interessante Planer om atter

at sætte Forbrugsvareindustrien i Gang, saaledes at Fabrikerne mod visse Begunstigelser forpligter sig til at lade den Fordel, den fulde Kapacitetsudnyttelse vil være, give sig Udtryk i Prisnedsættelser.

Dette var i grove Træk Indholdet af Wallaces og hans Medarbejderes økonomiske Opfattelse, om deres Syn paa Landbrugets særlige Forhold blot følgende:

Landbrugets Nødstilstand, siger man, skyldes foruden den førte Toldpolitik og industrielle Prispolitik den ukontrollerede og tøjlesløse Rovdrift af Landets Jord, Erhvervet blev drevet til under den liberalistiske Periodes frie og hensynsløse Konkurrence. Uden Hensyn til Fremtiden, blot for at kunne klare Dagen og Vejen, drev man Minedrift paa Jordbundens Frugtbarhed. Resultatet var, at Landbrugsproduktionen blev bragt op til et Omfang, hvor den ikke kunde finde lønnende Afsætning, Jorden blev udpint og ødelagt, og dens Dyrkere forarmede. Denne Forarmelsesproces maa standses derved, at Landbruget i Lighed med Industrien afskaffer den frie Konkurrence, gør sig til Herre over Produktionens Omfang, og i Stedet for Rovdrift indfører Erstatningsdrift.

Midlet til at naa dette Maal har været den siden 1933 af Wallace gennemførte i amerikansk Opfattelse revolutionerende Lovgivning, hvis centrale Aktstykke er Landbrugstilpasningsloven, The Agricultural Adjustement Act, kaldet Tre-A-Loven, i dens forskellige Udformninger.

Om denne Lov grupperer sig andre Love som Kreditloven af 1933, Landbrugs-Markedsloven af 1937 og en Række Love dels til Supplering af Tre-A-Loven, dels til Understøttelse af nødlidende Landmænd og til Løsning af Forpagterproblemet.

I den første Tre-A-Lov erklærede Kongressen det som sin Politik, at Landbrugspriserne skulde bringes paa en saadan Højde, at Landbrugsvarerne fik samme Købeevne som i Basisperioden 1909—14. Midlerne til at naa dette Maal skulde være Produktionsregulering, Præmiebetaling til Landmænd, der deltog i Reguleringen, Markeds-

overenskomster, Fjernelse af Produktionsoverskudet og Oplagringslaan til Landmændene.

Loven blev financieret gennem en aarlig Statsbevilling paa 100 Mill. Dollars og Omsætningsafgifter paa de Landbrugsvarer, der omfattedes af Loven.

Produktionsreguleringen omfattede ikke alle Landbrugsprodukter, kun saakaldte Stabelprodukter, og gennemførtes paa den Maade, at Landmændene gennem frivillig Kontrakttegning med Regeringen forpligtede sig til at indskrænke Dyrkningen eller Produktionen af hvert Produkt paa Basis af Produktionen i 1929—32. Regeringen betalte en Forpagtningsafgift for de lediggjorte Arealer samt en Bonus paa Gennemsnitsavlen paa de besaaede Arealer. Maalet var en Arealreduktion paa 30—40 Mill. Acres, eller ca. 10 pCt., som man havde beregnet, Høstarealet var for stort i Forhold til Afsætningsmulighederne.

Jeg skal ikke gaa ind paa dette Tilpasningsprograms mange interessante Enkeltheder, fordi det blev sat ud af Kraft af Højesteret allerede i Januar 1936 efter kun 2½ Aars Virketid under Paaskud af, at det gik udover den Forbundsregeringen i Grundloven tillagte Kompetence, en Dom, der havde et afgjort politisk Præg, fældet af et Dommerkollegium, for hvis Flertal det var en Fornøjelse at faa Ram paa en politisk Modstander.

Dommen syntes at skulle gøre en brutal Ende paa det store Tilpasningsarbejde, der var sat i Gang under Tre-A-Loven, men dennes Formaal laa Minister Wallace saa stærkt paa Sinde, at man straks gik i Gang med at sætte noget andet i Stedet, og allerede den 29. Februar forelaa et nyt Aktstykke i Form af en »Lov til Bevarelse af Jordens Frugtbarhed og Fordeling af Dyrkningsandele til Hjemmemarkedet«. Denne Lov blev revideret i 1937 og 1938, og jeg skal omtale den i dens nuværende Form, hvor den foreligger som et sammenarbejdet Kompleks af flere Love.

I disse Love erklærer Kongressen det for sin Politik 1) at bevare og forbedre Jordens Frugtbarhed, 2) at frem-

me den økonomiske Brug af Jorden, 3) at formindske Rovdrift, ødelæggende og uvidenskabelig Brug af nationale Jordbundsresourcer, 4) at beskytte Floder og Havne og forhindre Oversvømmelser og 5) — nu kommer det — at genoprette, i saa hurtigt et Tempo som Landbrugsministeren finder det gennemførligt og i det offentliges Interesse, det i Aarene 1909—14 tilstedeværende Forhold i Købekraft mellem Landbrugernes og Ikke-Landbrugernes Indkomst.

Disse Formaal skal opnaas ved 1) at fremme jordbundsopbyggende og jordbundsbevarende Fremgangsmaader, 2) ved at medvirke til Afsætning af Landbrugsvarer til Hjemmeforbrug og Eksport og 3) ved gennem Oplagring, Laan og Markedskvoter at regulere den mellemstatlige og fremmede Handel med Bomuld, Hvede, Majs, Tobak og Ris i den Udstrækning, det er nødvendigt for at sikre en ordentlig, tilstrækkelig og regelmæssig Markedsforsyning, Landmændene Paritets-Priser og Paritetsindkomster og Konsumenterne en tilstrækkelig og regelmæssig Forsyning af Landbrugsvarer til fair Priser.

Til Lovens Gennemførelse er hjemlet et aarligt Statsbidrag paa 500 Mill. Dollars, plus et særligt Tilskud fastsat fra Aar til Aar til Opnaaelse af de nævnte Paritetspriser, et Tilskud der for i Aar andrager 212 Mill. Dollars, saaledes at Bevillingen ialt er paa 712 Mill. Dollars.

Naar Loven, som det fremgaar af ovennævnte Citater, har faaet dette halvt nationalt-pompøse, halvt politisk-økonomiske Indhold, skyldes det ikke alene, at man har villet bringe sig paa den sikre Side af Højesteretsdommens Rækkevidde, men et virkeligt økonomisk Hensyn.

Forholdet er nemlig det, at man i mange Aar i U. S. A. har haft Opmærksomheden henvendt paa den stigende Forringelse af Jordens Frugtbarhed, der har fundet Sted, hvorved Landbrugene i mange Egne er blevet yderst forarmede. Vi har alle med Undren hørt om de i U. S. A. i Tusindvis forladte Farme; de ligger netop i saadanne Egne, hvor Jordens Frugtbarhed er udtømt, og Kata-

strofeaarene 1934, 1935 og 1936 med deres udbredte Misvækst, Støvstorme og Oversvømmelser fremhævede i uhyggelig Grad Alvoren i dette Problem, thi det var naturligvis især Landmændene paa de daarlige Jorder, der blev ramt.

Det, der ødelægger den amerikanske Jordbund ved den stadige og ensidige Dyrkning, er dels Udtomningen af Næringsstoffer gennem Afgrøderne, men navnlig Vand- og Vinderosion. I de tørre Egne bortfører Vinden Humuslaget, og i de kuperede Egne bortskyller de stærke Regnskyl store Jordmasser af baade Over- og Undergrund og frembringer dybe Kløfter, der gør Jorden ganske uegnet til Dyrkning.

Af Hostarealet paa 415 Mill. Acres regner man, at de 50 Mill. Acres er helt ødelagt, andre 50 Mill. er delvis ødelagt, paa 100 Mill. Acres er Halvdelen til hele Muldlaget bortslidt, og paa 100 Mill. Acres er Udvaskningen paabegyndt.

Omtalen af dette Forhold fører naturligt ind paa et meget vigtigt Problem i amerikansk Landbrugspolitik, nemlig den store Gruppe Landmænd, man kalder ufordelagtigt stillede Landmænd, »disadvantaged farmers«. Man anslaar deres Antal til ca. 40 pCt. af hele Landbrugsbefolkningen, og de bestaar af de Landmænd, der sidder paa Brug i de ødelagte Egne, paa for smaa Brug, paa forgældede Brug og som Forpagtere. Endeligt regnes til denne Gruppe Landmænd ogsaa en vis Klasse Landarbejdere og den Landboungdom, som er »klemt inde« i Landbruget uden Udsigt til nogen Fremtid.

Denne store Gruppe Landmænd findes nu i ganske overvejende Grad netop i de ødelagte eller daarlige Egne, hvad der er meget naturligt; man har her overhovedet vanskeligt ved at klare sig i Konkurrencen med de gode Egne, og man paadrager sig let Gæld, som i daarlige Tider virker ruinerende; da der samtidig ingen Mulighed er for Kapitaldannelse, kan Børnene ikke sættes i Vej, og med

Fattigdom vil Landbrugsstørrelsen altid tendere mod at blive mindre og mindre, det gaar igen i alle Lande.

Det er først Wallace og hans Medarbejdere, der klart og skarpt har fremdraget det særlige Problem, der her foreligger, og som har taget det op i deres Landbrugspolitik erkendende, at det er meget vanskeligt at løse, fordi disse Landmænds Værktøj: Størrelse og Kvalitet af de Brug de sidder paa, deres Kapital og deres Evne ikke er tilstrækkelige til, at de under nogen Form kan tjene et tilfredsstillende Udkomme. Det er Folk, som den moderne Tid er gaaet forbi, og som udkonkurreres af den moderne Teknik, som de ingen Mulighed har for at anvende.

Med Erkendelse af den Særstilling, denne Gruppe Landmænd indtager i det økonomiske System, taler man om to Slags Landbrug, Eksistens-Landbrug (subsistence farms) og kommercielle Landbrug (commercial farms). Ved de første forstaar man Landbrug, hvis Produktion direkte og indirekte lige netop kan give en Familie det nødtørftigste Udkomme; ved de sidste tænker man paa de større, velstillede Brug med stor Produktion, der kan give deres Brugere en ordentlig Levestandard.

For i et kort Begreb at give et Indtryk af, at denne Skillelinie ikke er ganske abstrakt, skal jeg anføre, at i 1929, altsaa før Krisen blev akut — nu er Forholdet meget ugunstigere — gik til Halvdelen af alle Landbrug kun 11 pCt. af det totale kontante Salg af Landbrugsprodukter, medens til Gengæld 11 pCt. af Brugene fra den gode Ende hjemtog 50 pCt.

Man er meget vel klar over, at den overvejende Del af disse ufordelagtigt stillede Landmænd burde overflyttes til andet Erhverv, men da dette paa Grund af Industristagnationen ikke er gørligt, og da de almindelige Landbrugsforanstaltninger ikke forslaar overfor denne Type Landmænd, har man gennemført særlige Foranstaltninger for at forbedre eller dog mildne deres Kaar.

I Misvækstaarene var der Tale om direkte Nødhjælp, over 1 Mill. Landmænd har paa et eller andet Tidspunkt

modtaget Understøttelse, men nu ydes denne Hjælp i Form af Nødhjælpsarbejde og særlige Driftslaan. Endvidere har Regeringen planlagt et stort Opkøbsprogram af den daarligste og mest medtagne Jord, hvorefter det er Hensigten at købe ca. 75 Mill. Acres eller ca. 1/6 af det dyrkede Areal. De opkøbte Arealer vil dels blive udlagt til ikke-landbrugsmæssig Anvendelse, dels til Forøgelse af de for smaa Landbrug. De udkøbte Landmænd søges overflyttede til de bedre Egne.

Med disse særlige Foranstaltninger forsøger man altsaa at forbedre Vilkaarene for de daarligt stillede Landmænd, men for at standse den gennem Jordens Rovdrift fremadskridende Forarmelsesproces har man ved den sidste Tre-A-Lovs Affattelse taget de nævnte meget vidtgaaende Hensyn til Bevarelse og Fremme af Jordens Frugtbarhed.

Disse Afsnit af Lovens Bestemmelser søges gennemført paa den Maade, at Landbrugsministeren paa Grundlag af Gennemsnitsydelse og Afsætningsmuligheder fastsætter Arealerne for de vigtigste Hostafgrøder, som fordeles paa Staterne og indenfor disse af lokale Nævn paa de enkelte Ejendomme. Ved frivillig Overenskomst og mod Betaling fra de nævnte store Bevillinger forpligter den enkelte Landmand sig derefter til at indskrænke sine Arealer af saakaldte »jordbundsødelæggende« Afgrøder og erstatte dem med »jordbunds-opbyggende« Afgrøder, hvilket er Bælgplanter, Græsser o. lign. Planter, der danner et fleraarigt og tæt Plantedække.

Man opnaar altsaa to Formaal ved denne Fremgangsmaade, dels at regulere Produktionen af de vigtigste Salgsafgrøder, dels i Stedet for stadig Rovdrift at indføre Erstatningsdrift, men idet man erkender, at Prisdannelsen paa Landbrugsvarer foruden af en passende Produktion er afhængig af Afsætningen, d. v. s. af en regelmæssig Markedsforsyning, hjemles der i Loven Adgang til fra en af Staten i 1933 oprettet Institution at optage Laan paa Landbrugsprodukter, der er oplagrede enten paa Gaardene eller paa Lager. For Hvede, Majs og Bomuld, der dækker

$^{2}/_{3}$ af Hostarealet, søger man ved Belaaning desuden at skabe en Bundpris, idet Laanenes Storrelse pr. Rumenhed er fastsat i Loven, og Landmændene ikke er ansvarlige for de ved Prisfald lidte Tab. I særligt gode Hostaar søges Afsætningen af de tre Produkter endvidere reguleret gennem saakaldte Markedskvoter, saaledes at kun den Del af Høsten, der skønnes Afsætning for, maa sælges. Resten skal oplagres, hvis et Flertal af Producenterne udtaler sig derfor.

Med Omtalen af disse Foranstaltninger kommer vi ind paa et meget interessant og i sine Virkninger antageligt vidtrækkende Eksperiment, som Wallace søger gennemført med Tre-A-Loven, nemlig Skabelsen af det evigt konstante Kornkammer (»The Ever Normal Granary«). Hans Ide er ved store Overførsler fra de gode Høstaar at skabe en jævn Markedsforsyning, saaledes at Landmændene sikres en jævn Indtægt og Forbrugerne stabile Priser, en Ide, han er blevet bestyrket i at føre ud i Livet gennem Erfaringerne i Misvækstaarene 1934—36. Dette evige Kornkammer skal dels skabes igennem den nævnte af Staten financierede Oplagring, dels igennem Oprettelse af en Afgrødeforsikring, det første Forsøg i denne Retning i større Stil i Verden. Forelobig prøver man sig frem med Hvede, og Staten har oprettet en Forbunds-Afgrøde-Forsikringskorporation med en Kapital paa 100 Mill. Dollars og et aarligt Tilskud paa 5 Mill. Dollars til Dækning af Forsikringens Driftsomkostninger, Lagerleje, Rentetab o. lign.

Landmændene tegner hos Korporationen Forsikring paa 50 eller 70 pCt. af deres normale Høstudbytte, Præmien beregnes i Hvede og betales i Hvede eller dennes kontante Værdi, mens Forsikringsfonden oplægges i Hvede, og Erstatningen udbetales i Hvede.

Dette evigt konstante Kornkammer og denne Afgrødeforsikring mere end noget andet, Wallace har foretaget sig, har været ude for stærke Angreb. Hans Modstandere hævder, at det er umuligt at overføre saa store Beholdninger, at man kan sikre sig mod Misvækstaar som i 1934—36;

man laa faktisk i 1933 med større Lagre af Hvede og Majs, end det evigt konstante Kornkammer forudsætter. Endvidere, siger man, vil Omkostningerne ved Oplagringen andrage vældige Beløb, og Tilstedeværelsen af saadanne store Lagre virke trykkende paa Priserne. Endeligt sporger man med Erfaringerne fra sidst i Tyverne i Erindring, hvor Kornlagrene taarnede sig op fra Aar til Aar, hvad der vil ske med det evigt konstante Kornkammer, hvis U. S. A. faar bare to eller tre gode Høstaar paa Rad. Wallace svarer hertil, at det evigt konstante Kornkammer ikke er til Salg og altsaa ikke kan trykke Markedet, og at man gennem Produktionsreguleringen har et Middel til at bringe Produktionen i Overensstemmelse med Afsætningen.

Set fra vort lille Hjørne af Verden kan vi kun være tilfredse med de hidtil omtalte Afsnit af Wallaces Landbrugspolitik, som gaar ud paa at opretholde forholdsvis høje Landbrugspriser gennem en Produktionsindskrænkning. Men desværre indeholder Tre-A-Loven ogsaa Paragraffer, der taler om Fremme og Støtte af Eksporten og om Forlængelse af en Institution, der oprettedes i 1933 og rekonstrueredes i 1936 nemlig: Forbunds-Overskudsprodukt-Korporationen, »The Federal Surplus Commodity Corporation«, som til Formaal har gennem Støtteopkøb at bringe et eventuelt Produktionsoverskud af de forskellige Landbrugsvarer ud af Verden. Til Financiering af dette Formaal er der tillagt Korporationen 30 pCt. af Toldindtægterne, eller ialt 100—150 Mill. Dollars aarligt.

Hidtil har Korporationen væsentlig arbejdet paa den Maade, at de opkøbte Produkter er blevet overtaget af Socialforsorgen og af denne fordelt til Trængende, men to Gange har den støttet Dumpingsalg af Hvede, og det ser næsten ud til, at den nu sætter ind igen paa samme Maade.

Regeringen har ganske vist taget principiel Afstand fra al Dumping, og Wallace udtalte i en Tale for nylig, ».. at vi har ikke til Hensigt at anvende omfattende Subsidier,

som vil resultere i overdreven Rovdrift af vore kuperede eller daarlige Jorder med det Formaal at eksportere store Mængder Landbrugsprodukter uden at faa noget tilbage. Vi vil ikke udpine vore Jorder til Fordel for vore Eksportører og fremmede Kunder, og vi vil ikke animere til utilborlig Eksport af de Produkter, som vore egne Forbrugere kan bruge i større Mængde«. »Men«, — tilføjer han saa, »der kan foreligge ekstraordinære Situationer, der gør det berettiget at anvende Eksportsubsidier med begrænsede Formaal. Det er en saadan Situation, vi nu staar i med Hvede, og som gør det ønskeligt, at vor Eksportpolitik drives med Henblik paa endelig Stabilitet.«

Det vil altsaa sige, at naar Produktionen er større, end Afsætningsmulighederne betinger, finder man det berettiget at dumpe Produktionsoverskudet.

I samme Tale indbød Wallace forøvrigt til et internationalt Samarbejde om Verdensmarkedets Forsyning med Landbrugsvarer, en Indbydelse, der fornylig er blevet gentaget af Roosevelt.

Jeg skal endnu omtale, ganske kort, to vigtige Landbrugslove, Wallace har gennemført: Markedsloven og Kreditloven.

Formaalet med den første er gennem Overenskomster mellem Producenter, Grossister og Forhandlere under Landbrugsministerens Tilsyn indenfor begrænsede Omraader at regulere Afsætning og Priser og dermed faktisk Produktionen for Mælk, Frugt, undtagen Æbler, og Grøntsager. Forudsætningen for Lovens Anvendelse er, at $^2/_3$ af Producenterne stemmer derfor, og Resten har saa at bøje sig for Afgørelsen. Loven, der støttes med meget betydelige Bevillinger, er, siden den først blev vedtaget i 1933, benyttet i en Række Tilfælde, bl. a. til Regulering af Mælkehandelen i de store Byer.

Kreditloven vedtoges i 1933 og blev revideret i 1937. Lovens Formaal er paa andelsmæssigt Grundlag at opbygge et varigt Kreditsystem, der paa billige og stabile Vilkaar yder Laan til Landbruget. Som tidligere omtalt

oprettedes de første Landkreditbanker i 1916, men de vandt kun forholdsvis ringe Anvendelse. Landmændene finansieredes lige til 1933 overvejende af Privatpersoner, Banker og Forsikringsselskaber. Maalt med vor Alen er Landbrugsgælden af forholdsvis ringe Omfang, hele Prioritetsgælden andrager 7,6 Milliarder Dollars, hvortil kommer 788 Mill. Dollars anden Gæld, ialt 8,4 Milliarder Dollars, hvilket i Gennemsnit pr. Landbrug er ca. ¼ af, hvad Gælden er her i Landet. Men da kun 2,3 Mill. Landbrug eller 33 pCt. er prioriterede, hviler Gælden paa det enkelte Brug med omtrent samme Vægt som hos os. Forøvrigt er Gælden fra 1930—35 nedbragt med 20 pCt. gennem Akkorder og Afskrivninger.

Det var imidlertid ikke saa meget Gældens Storrelse, som de Vilkaar, den var stiftet paa, der gjorde Stillingen yderst vanskelig for de forgældede Landmænd. Laanene kunde opsiges med kort Varsel, og da Krisen udbrød, opsagde Kreditorerne over en lav Sko deres Prioriteter, og Regeringen maatte træde til med en stor Hjælpeaktion, dels ved at yde Landkreditbankerne Stotte, dels ved selv at gaa ind med direkte Laan i 2. Prioritet.

Efter det i Henhold til Lovene af 1933 og 1937 opbyggede Kreditsystem ydes der Laan i 1. Prioritet til Driftskredit og til Andelsforeninger, inden for hver Afdeling med solidarisk Ansvar for hele Landet. Systemet er noget forskelligt fra vort, idet der opbygges større Reserver, dels i Form af en Art Andelskapital, dels i Henlæggelser.

Det er lykkedes Regeringen gennem dette System at bidrage til en meget væsentlig Rentenedsættelse. 1. Prioriteterne sælges i Dag til over Pari med en Rente paa 3 pCt., hvilket vil sige, at Landmændene betaler 4 pCt. og for Driftskredit 5 pCt. Desuden har Staten ydet betydelige Tilskud til Rentenedsættelse, saaledes at Renten paa alle 1. Prioriteter siden 1933 kun har været 3½ pCt.

Organiseringen af dette centrale Kreditsystem maa ses i Relation til Wallaces Bestræbelser for at give Landbruget

en varig økonomisk og organisatorisk Magtstilling overfor de andre Erhverv.

Hvor er nu den omtalte Landbrugskorporation at finde i dette vældige Reformarbejde, der er sat i Gang. Jo, den findes, dels i selve Opbygningen af Tre-A-Lovens Administration, som er et fuldstændigt uafhængigt Organ, dels søges den opbygget gennem Opdragelse af Landmændene til Solidaritetsfølelse og til Forstaaelse af Nødvendigheden af at opfatte egne Interesser kollektivt. Dette søges opnaaet ved Agitation og Oplysning, dels af Landmænd selv mellem Kolleger, dels af hele Konsulentstaben, der er stillet i dette Arbejdes Tjeneste; Konsulenterne er bl. a. fødte Medlemmer af de lokale Reguleringsnævn. Wallace har lagt meget stærk Vægt paa at decentralisere Reguleringsarbejdet, at faa det ud fra Kontorerne til de praktiske Landmænd for at opdrage dem til at forstaa, hvorom det hele drejer sig, thi han er meget vel klar over, at Produktionsreguleringen, som den hidtil er gennemført, har været betinget af de store Statsbevillinger, der har været stillet til Raadighed, og med deres Bortfald vil der kun være den opbyggede Organisation, Selvdisciplinen og Solidaritetsfølelsen blandt Landmændene at falde tilbage paa.

I denne Forbindelse er det naturligt at gøre et Par Bemærkninger om Tre-A-Lovens Virkninger, selvom de er vanskelige at udrede, dels fordi den første Tre-A-Lov kun kom til at virke i 2½ Aar fra 1933 til 1936, og den Lov, der blev sat i Stedet, oprindelig var betydelig ringere, dels fordi Misvæksten fortegnede Billedet for en Række Afgrøder.

Man kan dog fastslaa saa meget, at det er overordentlig vanskeligt paa f r i v i l l i g t Grundlag at gennemføre en saa indgribende Foranstaltning, som en Produktionsregulering i Landbruget er med dets udprægede individualistiske Indstilling og talrige Virksomheder. Særlig er dette fremtrædende, naar der er økonomisk Fremgang. I daarlige Tider har Landmændene derimod lettere ved at finde sammen. Dog maa man sige, at de i U. S. A. opnaaede Re-

sultater ingenlunde er nedslaaende, men viser, at Oplysning, Agitation og Selvdisciplin, eller om man vil, kollegialt Tryk kan føre langt.

Saaledes naaedes der faktisk med Reguleringen af Bomuld og Tobak gode Resultater, saa godt som hele Arealet af disse to Afgrøder tegnedes under Reguleringen, hvad der dog tildels skyldtes et Par Hjælpelove, der gjorde Tilværelsen ubehagelig for Dyrkere, der holdt sig udenfor, men ogsaa efter, at disse Love i 1936 var ophørt at virke, viste det sig muligt gennem Selvdisciplin at holde Dyrkningen indenfor rimelige Grænser — naturligvis mod Betaling for Undladelse af at dyrke de to Produkter.

For Hvede var Resultaterne derimod daarlige.

For Hvede var det saakaldte Basisareal 66 Mill. Acres, der tegnedes en Arealreduktion paa 13 Mill. Acres i 1934 og 7 Mill. Acres i 1935, men Høstarealerne blev faktisk 60 Mill. Acres og 66 Mill. Acres i de to Aar, det sidste Aar var der altsaa slet ingen Reduktion. Trods det, at ikke mindre end 80 pCt. af Hvedearealet var tegnet i Kontrakt, var de Dyrkere, der holdt sig udenfor Ordningen, i Stand til at udvide deres Arealer med 7 Mill. Acres de to Aar.

I 1936, 1937 og 1938 blev Stillingen endnu værre, i 1938 naaede man op paa det næsthøjeste Hvedeareal og maaske den største Høst i Landets Historie, og dog var den overvejende Del af Hvedearealet inde under Regeringsordningen.

Nu er det maaske ikke helt fair at bedømme Tre-A-Lovens Virkninger udfra Resultaterne med Hvede, fordi denne Afgrøde især ramtes af Misvæksten, og man derfor gav noget Slip paa Indskrænkningen af Hvedearealet, men alligevel viser Resultaterne i 1934 og 1935, at en uomgængelig Betingelse for en Regulerings heldige Gennemførelse er, at saa godt som hele Arealet er med.

I den i Aar vedtagne Tre-A-Lov har man naturligvis taget Hensyn til de gjorte Erfaringer, og den skulde have Udsigt til at virke mere effektivt, navnlig naar de meget store Bevillinger tages i Betragtning.

For Bomuld virkede Tre-A-Loven som nævnt tilfredsstillende, hvad Reguleringen angaar, men den har haft en uheldig Sidevirkning for Bomuldsdyrkerne. Det har nemlig vist sig, at den fastsatte Paritetspris er for høj overfor Verdensproduktionen, og dette har medført, at Bomuldsdyrkningen er blevet stærkt udvidet i andre Lande, at Amerikas Eksport er gaaet tilbage med $^1/_3$, og at Regeringen i Dag hænger paa Lagre, der betydeligt overstiger et Aars Høst.

Dette er Erfaringerne med Gummi, Sukker og Kaffe om igen. U. S. A. beherskede i 1929 tæt ved 60 pCt. af Produktionen og 66 pCt. af Verdenseksporten i Bomuld, men nu er dets Andel i Produktionen faldet til 49 pCt. og i Eksporten til 55 pCt.

Selvom den rent landbrugspolitiske Lovgivning i U.S.A. som i andre Lande de senere Aar er traadt stærkt i Forgrunden, betyder dette ikke, at man har indskrænket den landbrugsfaglige Virksomhed, tværtimod er de landbrugsfaglige Foranstaltninger blevet meget stærkt udvidet. Det gælder paa Forsknings- og Forsøgsvæsenets Omraade, for Undervisning, Konsulentvirksomhed, Sygdomsbekæmpelse hos Planter og Dyr, Planteforædling o. s. v. Bl. a. er der i den sidste Tre-A-Lov givet en aarlig Bevilling paa 4 Mill. Dollars til Oprettelse og Drift af 4 Laboratorier for at finde nye industrielle Anvendelsesmetoder for Landbrugsvarer.

Der opstaar herved det paradoksale Forhold, at samtidig med, at man beskæftiger et talrigt Hold af dygtige Mænd for at rationalisere, billiggøre og forøge Landbrugsproduktionen, maa man sætte en omtrent lige saa talrig Stab til at finde Metoder, der kan afsvække Virkningen af de forstes Virksomhed, altsaa til at indskrænke Produktionen. Mennesket synes i vor Tid i højere Grad at have gjort sig til Herre over Naturens Kræfter end over de Kræfter, det selv har sat i Gang.

Det er en Selvfølge, at Minister Wallaces Landbrugspolitik med sit radikale, ja man kan sige brutale, Brud

med Fortidens Traditioner ikke er lobet stille af, men har mødt en voldsom Kritik fra hans politiske Modstandere. Udtryk herfor er de talrige Retssager, hans Lovgivning har medfort, og som naaede sit Højdepunkt med Højesteretsdommen i Januar 1936, der erklærede selve hans Hovedlov ugyldig. Men ogsaa i Litteraturen foreligger utallige Indlæg for og imod hans Politik, ja den er allerede gjort til Genstand for Behandling i talrige bindstærke Værker.

Man angriber ham dels paa selve Principperne, dels for de opnaaede Resultater. Saaledes beskylder man ham for at have gjort Landmændene mere interesserede i at dyrke Regeringen end i at dyrke Jorden, og en staaende Formel er, at Landbruget har solgt sin Frihed for at opnaa Sikkerhed. Fra intet Hold ser man dog Forslag om at vende tilbage til den frie Produktions Vilkaar; det er utænkeligt, thi Planøkonomien er en Kendsgerning, og man diskuterer kun dens Grad og Metoder for dens Anvendelse.

Herom skal jeg til Slut anfore et Par Citater: Vice-Landbrugsminister *Wilson* udtalte i en Tale i Sommer, »at der synes at være en Tendens til at erstatte det tidligere Ideal om tekniske Fremskridt med økonomisk Sikkerhed. Den nuværende Situation og Udvikling medfører den uundgaaelige Anvendelse af Planøkonomi. Dette er virkelig ikke længere et omdisputabelt Spørgsmaal, det er en Kendsgerning, og Planøkonomi gennemføres i alle Lande, demokratiske og totalitære. Jeg tror, at selv en omfattende Planøkonomi er mulig indenfor det ægte Demokratis Rammer.«

En anden af Wallaces Medarbejdere, *Tolley*, udtaler: »Der er Folk, der mener, at det er forkert, at Landmænd samarbejder for at bekæmpe Virkningerne af ødelæggende Priser. Disse Folk tror, at Kræfternes frie Spil med ubegrænset Konkurrence for Landbruget er tilstrækkeligt til at løse Problemet. Men selv om disse haarde Individualister ikke ved det, er Fremskridtets Tidevand gaaet dem forbi. De Dage er svundne, da det kan nægtes Landmæn-

dene at organisere sig for deres fælles Bedste, og hvor de er tilfredse med enkeltvis at kæmpe mod stærke Kræfter som Misvækst og økonomisk Sammenbrud. Det amerikanske Folk ønsker Regeringens Ledelse og Bistand ved Løsningen af Problemerne udenfor Landbruget, og det vil ogsaa støtte Landmændenes Bestræbelser for at erstatte Passivitet og Tilfældighed med stærkere forenet Anstrengelse.«

Endelig udtrykker Wallace selv Formaalet med sin Politik saaledes: »Jeg vil arbejde for et Program, der giver Landbruget den moralske, lovmæssige og økonomiske Ligestilling med, hvad Industrien har opnaaet gennem sin Organisering i Korporationer. Jeg mener, at man bedst kan opsumere Landmændenes og Nationens Ønsker i Ordene »Sikkerhed for Landbruget«, en Sikkerhed, der indbefatter Ideen om Lighed, thi uden Lighed kan Landmændene ikke opnaa en Sikkerhed, der er Navnet værd.«

Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Generalforsamling
den 14. December 1938.

Generalforsamlingen lededes af Selskabets Præsident, Professor *O. H. Larsen*, der udtalte:

Paa Præsidiets Vegne tillader jeg mig at byde Forsamlingen Velkommen til Selskabets ordinære Generalforsamling.

Forinden vi gaar over til Dagsordenen, skal jeg i Overensstemmelse med Selskabets Traditioner tillade mig at minde om de Mænd indenfor Selskabet, som i Aarets Løb er afgaaet ved Døden, og jeg føler Trang til først at udtale nogle faa Ord i Anledning af, at Selskabets Æresmedlem, Kammerherre, Hofjægermester *Niels Juel*, Krabbesholm, den 20. November d. A. er afgaaet ved Døden.

Kammerherre Juel, der blev 77 Aar gammel, begyndte i en tidlig Alder sin Virksomhed som praktisk Landmand, idet han allerede i 1888, altsaa for 50 Aar siden, overtog Mejlgaard ved Grenaa og i 1892 tillige blev Ejer af Hovedgaarden Krabbesholm ved Skibby, som han personlig drev indtil sin Død. Fra denne sin Virksomhed som praktisk Landmand gjorde Kammerherre Juel sig kendt og anset i vide Kredse, ikke alene ved sin Dygtighed, men tillige ved det sjældent smukke Forhold, der eksisterede mellem Kammerherren og hans Medhjælpere og Arbejdere paa hans Gaarde.

I ikke mindre end 50 Aar var Kammerherre Juel Medlem af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og fra 1916 tillige Medlem af dettes Bestyrelse, indtil han i 1921 valgtes til Selskabets Præsident. Som Medlem af Præsidiet faldt det i Kammerherrens Lod at medvirke ved Selskabets Nyorganisering omkring 1930, og der er Grund til ved denne Lejlighed at fremhæve, at begge Kammerherrens Præsidentkolleger fra disse Aar, Forpagter Sonne og Professor Frederiksen, har udtalt, at de hos Kammerherre Juel fandt den mest loyale og redebonne Støtte i deres Bestræbelser for at finde en Form, under hvilken Selskabets Virksomhed kunde videreføres og trives paa en tilfredsstillende Maade.

I den Tale, hvormed Forpagter Sonne ved Selskabets Generalforsamling i 1931 gav Kammerherre Juel Meddelelse om, at Gene-

ralforsamlingen paa Forslag af Præsidiet og Bestyrelsen enstemmigt havde vedtaget at udnævne Kammerherren til Selskabets Æresmedlem, gav han bl. a. Udtryk for den store Betydning, som Kammerherrens klare Forstaaelse og rette Vurdering af Selskabets daværende Stilling havde haft for Gennemforelsen af Selskabets Nyordning.

Vi skylder Kammerherre Juel Tak for hans Medvirkning ved disse i mange Henseender vanskelige Forhandlinger, og vi yder ham vor Anerkendelse for hans mangeaarige udmærkede Virksomhed i Selskabets Tjeneste, for hvis Fremtid han bevarede en varm Interesse lige til sin Død.

Af Selskabets Bestyrelsesmedlemmer er ikke mindre end 4 afgaaet ved Døden i det forløbne Aar:

Kammerherre Cederfeld de Simonsen døde den 2. Januar, 71 Aar gammel. I mere end et kvart Aarhundrede havde Kammerherren været et meget paaskønnet Medlem af Selskabets Bestyrelse, og han hørte til de af dennes Medlemmer, der med den største Omhu og Interesse varetog sine Forpligtelser inden for Selskabet. Hans fremragende Dygtighed i Forbindelse med hans repræsentative Evner og hans store personlige Elskværdighed gjorde, at man havde Bud efter ham mange Steder. Jeg skal i saa Henseende kun minde om, at han i 12 Aar, fra 1911—1923, var Formand for De samvirkende Landboforeninger i Fyns Stift, og at han som De samvirkende danske Landboforeningers Repræsentant var Medlem af Bestyrelsen for Dansk Landbrugsmuseum i 22 Aar, fra 1916—38.

I denne Stilling, som han omfattede med den største Nidkærhed, lærte jeg ham at kende paa nært Hold, og hans store Interesse for Museet i Forbindelse med hans sjældne Pligtfølelse gjorde, at han, selv i de senere Aar, hvor hans Helbred var noget svækket, aldrig forsømte et Møde, men altid kom til Stede og deltog i Forhandlingerne om Museets Anliggender med samme varme Interesse og klare Indsigt som tidligere, ligesom hans Interesse for Selskabets Anliggender var uforandret til det sidste.

Den 11. Januar døde *Godsejer J. Theilmann*, 73 Aar gammel. Han havde været Medlem af Selskabets Bestyrelse i 16 Aar, og igennem disse Aar havde han vundet en sikker Position inden for Selskabet, hvor man lærte at paaskønne hans tiltalende, retlinjede Karakter, hans myndige Optræden og hans Evne til selvstændigt at tage Stilling til ethvert Spørgsmaal, som kom til at foreligge.

Det er dog ikke alene for hans Virksomhed her i Selskabet, at vi har Grund til at mindes Godsejer Theilmann som en af Land-

brugets første Mænd. I 7 Aar var han Næstformand og i 10 Aar Formand i De samvirkende danske Andelsslagterier, og i denne vanskelige og ansvarsfulde Stilling kom hans klare og hurtige Opfattelse, hans kraftige og tillidvækkende Optræden ham i høj Grad til Gode, saaledes at det var med megen Beklagelse, at man erfarede, at han i 1932 havde bestemt sig til at træde tilbage fra denne Stilling, som han havde røgtet paa saa fremragende en Maade.

Vi skylder Godsejer Theilmann Tak for hans Virksomhed her i Selskabet og for hans Indsats paa saa mange andre betydningsfulde Omraader inden for dansk Landbrug.

Den 20. Marts døde *Proprietær Jacob Romer*, Møllegaard pr. Hasle. Han var endnu en Mand i sin bedste Alder, nylig fyldt 50 Aar, og hans Død kom derfor som et uventet og smerteligt Tab, ikke alene for hans Fødeø, Bornholm, hvor hans fremragende Arbejde paa Kvægbrugets Omraade havde skaffet ham megen Anerkendelse, og hvor man havde vist dette ved i 1931 at vælge ham til Formand for Bornholms landøkonomiske Forening, hvis Interesser han varetog med den største Nidkærhed og Dygtighed.

Af Selskabets Bestyrelse var han kun Medlem i et kortere Aaremaal, men vi lærte ham i denne Tid at kende som en energisk og dygtig Forkæmper for Landbrugets berettigede Ligestilling med andre Erhverv og som en elskværdig og tiltalende Mand, hvis altfor tidlige Bortgang vi ogsaa her i Selskabet har al Grund til at beklage.

Den 14. April døde *Forpagter H. Junker*, Lerchenborg, 78 Aar gammel. Forpagter Junker havde været Medlem af Selskabets Bestyrelse i ikke mindre end 30 Aar, og her som overalt, hvor Forpagter Junker deltog i det offentlige Liv, lærte man hurtigt at anerkende og paaskønne hans klare Hjerne, hans aldrig svækkede Energi og hans varmtbankende Landmandshjerte.

I en forholdsvis sen Alder vendte Forpagter Junker tilbage til det praktiske Landbrug, hvorfra han var udgaaet, født som Landmandssøn i Skodborg lige Syd for den gamle Grænse. 30 Aar gammel blev han Direktør for Masnedsund Andelsslagteri, og herfra valgtes han i 1897 til Direktør for Odense Eksportslagteri, hvis fremragende Leder han var gennem 20 Aar. Det vakte derfor megen Beklagelse, da han i 1917 ønskede at forlade denne Post for atter at gaa tilbage til praktisk Landbrug som Forpagter af Hovedgaarden Lerchenborg. Han drev denne store Ejendom med fremragende Dygtighed gennem 18 Aar, og den var i Forpagter Junkers Tid anerkendt som et 1. Klasses Lærested for unge Landmænd

og som et Eksempel paa, hvad der under højst vekslende Forhold kan faas ud af praktisk Landmandsgerning, naar den fornødne Dygtighed er til Stede.

Af Mænd uden for Landhusholdningsselskabets Kreds, som er afgaaet ved Døden i det svundne Aar, skal jeg tillade mig at nævne *Mejeribestyrer Jens P. Justesen*, Brørup, der døde den 1. November, 72 Aar gammel.

Mejeribestyrer Justesen havde udført et overordentlig stort og fortjenstfuldt Arbejde inden for det danske Mejeribrug. Han blev antaget som Mejeribestyrer for Brørup Mejeri i en Alder af 18 Aar og ledede med fremragende Dygtighed dette Mejeri igennem 54 Aar, et vistnok enestaaende Eksempel inden for den Stand, han tilhørte, og hvis Interesser han varetog gennem 27 Aar som Formand for Dansk Mejeristforening. Han blev overhovedet meget stærkt udnyttet inden for Mejeribrugsorganisationerne, og i alle de Stillinger, han i Aarenes Løb indtog, blev hans fremragende Dygtighed og retlinjede Karakter og store Arbejdsevne i høj Grad paaskønnet.

Da Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ved Festlighederne i Anledning af Stavnsbaandets Løsning i Sommer ogsaa ønskede at vise sin Anerkendelse overfor en Mand indenfor Mejeribruget, blev Mejeribestyrer Justesen enstemmigt udpeget som den mest fortjenstfulde Mand paa dette Omraade, og det var Præsidiet en Glæde at kunne overrække ham Selskabets Sølvbæger som et Udtryk for, at man paaskønnede hans store Indsats til Fremme af dansk Mejeribrug.

Vi vil mindes alle de her nævnte Mænd, som paa forskellig Maade har gjort sig fortjent inden for dansk Landbrug, og hvem vi skylder Tak og Anerkendelse for deres fortjenstfulde Arbejde.

Ære være deres Minde!

(Forsamlingen rejste sig.)

1. Udfaldet af de foretagne Valg.

Sekretær *Nielsen* gjorde Rede for Udfaldet af de foretagne Valg. Der var ialt afgivet 188 Stemmer. Til Præsident genvalgtes Professor *O. H. Larsen* med 185 Stemmer. Til Medlemmer af Bestyrelsesraadet genvalgtes Hofjægermester *E. F. de Neergaard*, Skelstofte, med 173 Stemmer, Lensgreve *A. C. Danneskiold-Samsoe*, Gisselfeld, med 174 Stemmer, Kammerherre *C. Schestedt Juul*, Ravnholt, med 172 Stemmer, Hofjægermester *Chr.* Lensgreve *Moltke*, Bregentved, med 172 Stemmer, og Proprietær *Kr. Fuglsang*, Hurup, med 173 Stemmer.

Endvidere nyvalgtes til Bestyrelsesraadet Gaardejer *Karl Jensen*,

Bækkegaard pr. Olstykke, med 166 Stemmer (i Stedet for Proprietær H. Madsen, der var afgaaet efter Tur og ikke ønskede Genvalg), Kreditkassedirektør, Gaardejer *Axel Jensen*, Tømmerup pr. Kalundborg, med 171 Stemmer (i Stedet for afdøde Forpagter H. Junker), Klitinspektør V. *Pinholt*, Vejers pr. Oksbøl, med 158 Stemmer (i Stedet for afdøde Godsejer Theilmann) og Hofjægermester *Gregers Juel*, Juelsberg pr. Nyborg, med 168 Stemmer (i Stedet for afdøde Kammerherre Cederfeld de Simonsen).

Til Medlem af Revisionsudvalget i Stedet for Proprietær H. Madsen, der ikke havde ønsket Genvalg, valgtes Bibliotekar *Aksel Milthers*, København, med 162 Stemmer.

Til Medlem af Bestyrelsen for »Fond til Landmænds Uddannelse« genvalgtes Inspektør *Ib Windfeld* med 166 Stemmer.

Udover de her nævnte Stemmetal var der faldet 13 Stemmer paa 10 forskellige Kandidater.

2. Bestyrelsesraadets Valg af Medlemmer til Belønningsudvalget.

Bestyrelsesraadet havde ved sit Møde Dagen før genvalgt Proprietær *A. P. Damsgaard-Sørensen*, Hareskovgaard, og Proprietær *J. H. Schmidt*, Vojensgaard, til Medlemmer af Belønningsudvalget.

Som nyt Medlem til dette Udvalg havde Bestyrelsen indvalgt den nye Formand for Bornholms landøkonomiske Forening, Gaardejer *H. Brandt Kofod*, Brandsgaard pr. Bodilsker, og i Henhold til Lovenes § 6 b vilde man gerne henstille til Generalforsamlingen at vælge Gaardejer Brandt Kofod til Medlem af Bestyrelsesraadet.

Generalforsamlingen vedtog dette.

3. Optagne nye Medlemmer.

Hofjægermester *Lüttichau:* Siden Generalforsamlingen i Fjor er Medlemstallet 812 steget til 861, idet der har været en Afgang paa 31 Medlemmer og en Tilgang paa 53. Som meddelt ved Generalforsamlingen i Fjor vilde vi gerne naa Medlemstallet 1000, og jeg henstiller derfor til Medlemmerne at være os behjælpelige med at naa dette Tal.

Derefter behandledes Punkt

11. Meddelelse om Uddelingen af Selskabets Hædersbelønninger.

Hofjægermester *Lüttichau:* I 1938 har Landhusholdningsselskabet uddelt 6 Sølvbægre — 3 store og 3 »almindelige« Bægre — som Hædersbelønninger for Landboflid.

Følgende fik tilkendt Sølvbægre:

Søren Lassen og Hustru, Anna Mette, Lynnerup, Skivum Sogn, Aalborg Amt, *Anders Peder Christensen*, »St. Nejsum«, Skæve Sogn, Hjørring Amt, *Jens Nielsen Hvirvelkær*, Hvirvelkærgaard, Als Sogn, Aalborg Amt, *Chr. Olsen Skovhede og Hustru*, Skovlund, Nees Sogn, Ringkøbing Amt, *Jens Chr. Madsen og Hustru*, Sønder Diger, Lyhne Sogn, Ringkøbing Amt, og *Anders Chr. Hansen*, Hønsholm, Jetsmark Sogn, Hjørring Amt.

Landhusholdningsselskabets Dueligheds medaille for 1938 er uddelt til følgende:

Staldkarl og Havemand *Niels Andersen*, Høgholm pr. Trustrup, Landarbejder *Johannes August Frederik Buchholtz*, Mariebjerg pr. Harpelunde, Forkarl *Laurits Petersen*, Edelesminde pr. Haslev, Arbejdsmand *Peder Raahauge*, Sofiendal pr. Kastager, Staldkarl *Vilhelm Hansen*, Hvidkilde Ladegaard pr. Ollerup, Arbejdsmand *Karl Jensen*, Krabbesholm pr. Kirke Hyllinge, Husbestyrerinde *Maren Kirstine Nielsen*, Hald, Husbestyrerinde *Else Nielsen*, Grønvang, Ulkind pr. Filskov, Tidl. Malkerske paa Kollekolle *Ane Marie Kathrine Petersen*, Kulhusene pr. Bagsværd, Havemand *Jacob Nielsen*, Valløby, Arbejdsmand *Niels Eliasen*, Vallø Hovedgaard pr. Vallø, Medhjælper *Kristen Hansen*, Donsgaard pr. Alminde, Medhjælper *Rasmus Mortensen*, Dalby pr. Borup, Husbestyrerinde *Marie Jørgensen*, Grønderup pr. Pejrup, Husbestyrerinde *Nielsine Birgithe Sørensen*, Kariselund, Oldrup Mark pr. Hundslund, Husbestyrerinde *Petra Maretine Jensen*, Kannegaard pr. Odder, Staldmester *Kristian Hansen*, Turebyholm pr. Tureby, Sygeplejerske *Maren Hansen*, Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole pr. Brørup, Chauffør *Hans Munk*, Ollingsø pr. Søllested, og Husbestyrerinde *Kristiane Nielsen*, Thofthøj Mark pr. Gadbjerg.

4. Fremlæggelse af forrige Aars Regnskab.

Sekretær *Nielsen:* Regnskabet for sidste Aar er i Henhold til Henstillingen ved Generalforsamlingen for et Par Aar siden blevet udsendt til Medlemmerne sammen med Indbydelsen til Generalforsamlingen. Det vil derfor være overflødigt at gennemgaa Regnskabet nøjere. Der har været et Underskud paa ca. 1600 Kr., men i Betragtning af Omsætningens Størrelse og af, at der i de nærmest foregaaende Aar har været et større Overskud, maa det vist kunne henregnes til de Svingninger, en saa mangesidig og omfattende Virksomhed nødvendigvis fører med sig. Hvad selve den regnskabsmæssige Side angaar, er denne eftergaaet af Selskabets Revisorer, Proprietær H. Madsen, Kontorchef H. C. Larsen og Inspektør Ib Windfeld.

Regnskabet havde ved Bestyrelsesmødet Dagen før været forelagt for Bestyrelsen, der havde givet Decharge derfor.

Saavel Revisionsudvalgets Bemærkninger til Regnskabet som den af Bestyrelsen givne Godkendelse oplæstes.

Medlem af Revisionsudvalget, Kontorchef *H. C. Larsen*, fandt, det var en udmærket Foranstaltning at udsende Genpart af Regnskabet til Medlemmerne. Kontorchefen kunde dog ønske, som det havde været omtalt i Fjor, at saavel Revisorernes Bemærkninger som Decisionen medtoges i det Fortryk af Regnskabet, der udsendtes, og at Regnskabet som Følge deraf forelagdes Bestyrelsen til Decision saa betids, at dette kunde ske. Kontorchefen var af den bestemte Opfattelse, at Bemærkningerne fra Revisionen og Decisionen altid bør følge Selskabets saavel som ethvert andet Regnskab.

Sekretær *Nielsen* oplyste, at Indbydelsen til Selskabets Bestyrelsesmøde i Oktober var udsendt adskillige Dage før, man havde kunnet afholde Revisionsmøde. Spørgsmaalet havde saaledes ikke kunnet sættes paa Dagsordenen for dette Møde.

Professor *O. H. Larsen* udtalte, at man gerne skulde tage Kontorchefens Henstilling under Overvejelse; maaske kunde det dog volde Vanskeligheder, idet man ved Bestyrelsesmødet Dagen før havde drøftet Muligheden af at lægge det sædvanlige Oktober-Bestyrelsesmøde paa et tidligere Tidspunkt af Aaret, eventuelt i Foraarsmaanederne. Dette Ønske var fremsat under Hensyn til, at der mellem Selskabets nuværende sædvanlige Bestyrelsesmøder i Oktober og December er et saa kort Mellemrum, at det kunde være hensigtsmæssigt at forandre dette Forhold.

Præsidiet skulde imidlertid saavidt gørligt tage Kontorchefens Henstilling til Følge.

5. Beretning om Selskabets almindelige Virksomhed.

Sekretær *Nielsen:* Selskabets almindelige Virksomhed er den Del af Selskabets Arbejde, der ikke henhører under særlige Udvalg og som omfatter dels en Række faste Virksomhedsgrene, dels forskellige større eller mindre Arbejdsopgaver, der melder sig i Aarets Løb.

Prisopgave vedr. Bekæmpelse af Rodfiltsvamp og Bladrullesyge hos Kartofler. Fristen for Besvarelsen udløb med Aaret 1937. Der indkom foruden een egentlig Besvarelse tillige 2 Afhandlinger, der omtrent samtidig under Forfatternavn blev publiceret i »Tidsskrift for Planteavl«. Det nedsatte Bedømmelsesudvalg — d'Hrr. Professor *C. Ferdinandsen*, Forstander *E. Gram* og Konsulent *L. Rasmussen* — foretog Indstilling til Præ-

sidiet vedrørende disse Besvarelser. Skønt der var nedlagt et betydeligt personligt Arbejde i den indsendte Besvarelse af Prisopgaven, mente Udvalget dog ikke, at den kunde anses for fyldestgørende, og det vedtoges ikke at lade det fulde Præmiebeløb komme til Udbetaling, men at nøjes med at dele den Præmie paa 2000 Kr., der kunde ydes for Besvarelse af en af de to Opgaver mellem de to Afhandlingers Forfattere. Der tilkendtes derefter Professor *C. A. Jørgensen*, Afdelingsleder *Olaf Nielsen* og Forsøgsleder *Th. Frederiksen* en Præmie paa 1500 Kr. for deres Afhandling: »Undersøgelser over Kartoflens Rodfiltsvamp og dens Bekæmpelse«. Desuden modtog Landbrugskandidat *Henning P. Hansen* en Præmie paa 500 Kr. for Afhandlingen: »Studier over Kartoffelviroser i Danmark« samt et Beløb paa 500 Kr. til Dækning af Forsøgsudgifter.

I sin Tid fik Selskabet 8000 Kr. af De Danske Spritfabrikker til denne Prisopgave. Med paaløbne Renter blev det til 9000 Kr., hvoraf her kun er anvendt 2500. Af Resten — 6500 Kr. — er der, som jeg senere skal omtale, disponeret over 1500 Kr., medens de resterende 5000 Kr. foreløbig staar til Selskabets Raadighed til Præmiering af nye Arbejder paa dette Omraade.

Som omtalt ved Generalforsamlingen i 1936 havde Dr. phil. *Hans Jensen* paataget sig at skrive en Bog om Chr. D. Reventlow til Udgivelse i Anledning af Stavnsbaandsjubilæet. Dette skete, og Bogen kunde udsendes til Medlemmerne paa selve Dagen for Stavnsbaandsjubilæet — 20. Juni 1938.

Det vil ligeledes være Dem bekendt, at Selskabet ogsaa paa anden Maade mindedes denne Begivenhed, nemlig ved Uddeling af ialt 8 Sølvbægre, der var tegnet og forarbejdet til denne særlige Lejlighed. Retningslinien for Uddelingen var den, at man vilde mindes Fortidens store Foregangsmænd ved at hædre og udmærke en nutidig Foregangsmand indenfor hver af Landbrugets vigtigste Virksomhedsgrene. Med Sølvbægrene fulgte en Hædersgave paa 500 Kr. fra et af de af Selskabets Legater, der stiller Midler til Raadighed for saadanne Udmærkelser.

Af andre særlige Anerkendelser, som Selskabet har uddelt i Aarets Løb, skal jeg kun nævne Tildelingen af »Sølvbægret for særlig fortjenstfuldt Virke til Landbo-Oplysningens Fremme« til Statskonsulent *K. Hansen*.

Dette Bæger, der indstiftedes paa Forslag af nu afdøde Redaktør Raunkjær, var tænkt som den fineste Udmærkelse, Selskabet skulde kunne yde en Landbrugs-Teoretiker. Alle vil sikkert være enige med mig i, at denne tredie Uddeling kun kan have bidraget til at sikre det høje Niveau for Bæger-Tildeling, som Forslagsstilleren lagde saa megen Vægt paa.

Udgivelse af Skrifter. Denne Virksomhedsgren har i Aar været usædvanlig omfattende, hvilket har medført, at en i de nærmest foregaaende Aar oparbejdet Litteraturfond har maattet angribes noget.

Som sædvanlig er udgivet »Tidsskrift for Landøkonomi«, hvis Størrelse har været det normale, men hvis Illustrationsmateriale er blevet noget forøget og forbedret.

Aarsberetningen og Landøkonomisk Aarbog hører ligeledes til det faste Stof, der udkommer paa sædvanlig Maade og i normeret Udstyr, hvilket navnlig tør fastslaas at være af Værdi for Landøkonomisk Aarbogs Vedkommende.

Tidligere er allerede nævnt Dr. phil. Hans Jensens Bog om Chr. D. Reventlow. Hertil kan yderligere føjes den Oplysning, at Selskabet har skænket 200 Eksemplarer af Bogen til Bortsalg fra Museet paa Pederstrup.

Det ved tidligere Generalforsamlinger omtalte Undervisningsmateriale for Aftenskoler er endelig kommet til Udgivelse i indeværende Efteraar med Bogen »Tavle- og Tabelmateriale« af *P. Gregers Hansen* og *Halfdan Jørgensen*.

I Fjor omtaltes udførligt Hensigten med Udsendelse af Grundbøger for Studiekredse. Det er Selskabets Medlemmer bekendt, at disse Bøger: »Fodringslære« af *Halfdan Jørgensen* og »Gødningslære« af *Johs. Dons Christensen*, nu foreligger. At der har været et Behov for disse Bøger, bekræftes af, at der allerede er rekvireret adskillige Hundrede ud til Foreningernes Ungdomsarbejde. I Forbindelse med Omtalen af Vejledningerne og Grundbøgerne bør samtidig bemærkes, at Mund- og Klovesygeepidemien har halveret det Antal Vejledninger, der sædvanemæssigt udleveres i de sidste to Maaneder før Generalforsamlingen. Formentlig kommer dog Aftenskolearbejdet i Gang efter Nytaar mange Steder.

I Forbindelse med Omtalen af Selskabets litterære Virksomhed maa det være mig tilladt at nævne endnu et Værk, nemlig Forpagter *Sonnes* Erindringer: »Min Livsmelodi«. Først og fremmest, fordi vi er Forpagter Sonne dybt taknemmelige for den Velvilje overfor Selskabet, der er kommet til Udtryk ved, at Forpagteren har skænket sin hele Indtægt ved Bogens Salg til den Arbejdsfond, han selv lagde Grunden til med sin storslaaede Gave paa 100 000 Kr. Dernæst fordi vi — selvom Bogen er udkommet hos Gyldendal — har haft en Del Arbejde med Gennemgang, Renskrivning og Korrekturlæsning, men navnlig fordi jeg ønsker, at saa mange som muligt af Selskabets Medlemmer bliver gjort opmærksomme paa Bogen og vil unde sig selv den Fornøjelse, som det er at læse denne levende Bog, der er en sand Arbejdets Melodibog!

Bog om Kartoflens Sygdomme. Først paa Aaret mod-

tog Landhusholdningsselskabet fra Forstander *E. Gram* en Forespørgsel om, hvorvidt Selskabet kunde tænkes at ville udgive en Bog om Kartoflens Sygdomme, dersom de fornødne Midler dertil lod sig fremskaffe. Der har herom været ført en Del orienterende Forhandlinger, der er resulteret i, at Selskabet har indvilget i at udgive det nævnte Skrift, der vil blive lidt af et Pragtværk, idet det paatænkes forsynet med ikke mindre end 25 Helsides Billeder i Flerfarvetryk. Det er den i økonomisk Henseende største litterære Opgave, Landhusholdningsselskabet har paataget sig siden Udgivelsen af Selskabets Historie, idet Omkostningerne vedrørende Udgivelsen af denne Bog er anslaaet til over 20 000 Kr.

Uden Tilskud magter Selskabet — som et Studium af vort Regnskabs Indtægtsside let vil vise — ikke at løse en saadan Opgave. Men fra De Danske Spritfabrikker er modtaget Tilsagn om betydende Støtte, og af før nævnte Restbeløb fra Kartoffel-Prisopgaven kan ydes 1500 Kr. til dette Skrift.

I det hele taget maa Selskabet ofte søge Fonds og Institutioner om Hjælp og Støtte til sine større Arbejdsopgaver. Vi har saaledes i indeværende Aar modtaget følgende Tilskud:

3300 Kr. fra Laurits Andersens Fond til Avlsbiologisk Udvalg.
2000 Kr. fra Norsk Hydros Fond til Udgivelse af Grundbøgerne.
3000 Kr. fra Sukkerfabrikker og Spritfabrikker til Udvalget vedrørende Fersken- og Bedelusundersøgelser.
1000 Kr. fra Carlsen-Langes Legatstiftelse til Bogen om Chr. D. Reventlow, og
2000 Kr. fra Skrikes Stiftelse til Fordeling mellem forskellige Virksomhedsgrene, bl. a. Sædefrøudvalget.

For den Velvilje overfor Landhusholdningsselskabet og dets Arbejde, som disse Tilskud er Udtryk for, vil jeg gerne ved denne Lejlighed fremføre vor Tak og udtrykke Haabet om, at vort Arbejde vedblivende maa være saadant, at disse Fonds og Institutioner stadig maa finde Anledning til at yde os deres værdifulde Støtte.

Jeg skal dernæst — da Beretningen om den almindelige Virksomhed i Aar er noget mere omfattende end sædvanligt — i største Korthed omtale nogle af de Virksomheder, hvis Forløb er omtrent ens fra Aar til Aar:

F o r e d r a g i S e l s k a b e t: I Anledning af Stavnsbaandsfestlighederne og Bellahøjudstillingen vedtoges ved Generalforsamlingen i Fjor at undlade Afholdelse af Møde paa Hindgavl i Aar. Aftenforedragenes Antal sattes derfor atter op til 5. Da de afholdte Foredrag alle har været publiceret i Tidskrift for Landøkonomi, behøver jeg ikke at gøre dem til Genstand for nærmere Omtale her i Dag.

For den kommende Vinter er kun planlagt 3 Foredrag, foruden

Foredraget nu i Eftermiddag. Vi regner med at faa Fornøjelsen af at høre Afdelingsleder *Niels Basse*, Statskonsulent *W. A. Kock* og Professor *C. A. Jørgensen*. Naar der kun afholdes 3 Vintermøder, skyldes det, at vi regner med Afholdelse af et Sommermøde paa Hindsgavl i Lighed med det i Fjor.

Hindsgavl-Mødet afholdtes da ved St. Hansdags-Tid og strakte sig fra Lørdag Eftermiddag til Mandag Aften. Saafremt der ikke ved Mødet i Dag fremføres Ønsker om andet Tidspunkt eller Varighed af Hindsgavl-Mødet, regner man ikke med at foretage Ændringer paa disse Punkter.

Almanak-Stykket. Det Stykke, som Selskabet i Fjor for ca. 150. Gang leverede til Universitetets Almanak, forfattedes af daværende Landbrugslærer *P. N. Gaardmand* og handlede om Konservering af Grøntfoderafgrøder. Til næste Aargang har Veterinærdirektøren lovet at skrive et Stykke om Mund- og Klovesygen.

Udvalgsnedsættelser og Valg til Udvalg. Til Statsudvalg har Bestyrelsesraadet foretaget følgende Valg:

Gaardejer *Niels Nielsen*, tidligere Farendløse, nu Højgaard ved Ringsted, er genvalgt til Statens Husdyrbrugsudvalg.

Til Statens Planteavlsudvalg er i Stedet for Godsejer *Selchau-Hansen*, der paa Grund af Alder har ønsket at udtræde af Udvalget fra Udgangen af dette Aar, nyvalgt Forstander *P. N. Gaardmand*, Næsgaard, der i Henhold til Selskabets Love, § 6 b indtræder i Selskabets Bestyrelse samtidig med, at Godsejer Selchau-Hansen i Henhold til samme § udtræder af Bestyrelsen efter i 30 Aar at have været Medlem af denne.

Der er ligeledes sket Ændringer i forskellige andre Udvalgs Sammensætning. Forpagter *J. Willumsen*, Anhof, har saaledes paa Grund af Alder trukket sig ud af Selskabets Husholdningsudvalg og udtræder dermed af Selskabets Bestyrelse efter i 35 Aar at have haft Sæde heri. Det nye Husholdningsudvalg bestaar af 5 Medlemmer — alle Damer — hvoraf Selskabet vælger de to, medens hver af de tre andre deltagende Organisationer, Landboforeningerne, Husmandsforeningerne og Husholdningsforeningerne vælger hver sin. En af Selskabets Repræsentanter, Fru *E. Lauridsen*, Næsgaard, er Udvalgets Formand.

Til Noteringsudvalget for Københavns Kvægtorv har Selskabet valgt Gaardejer *J. Nørhave*, Gundsølille, i Stedet for Proprietær Brochsgaard, der ønskede at udtræde.

Til Professor Prosch' Mindelegats Bestyrelse har Selskabet valgt Inspektør *K. Lassen*, Trollesminde, i Stedet for afdøde Godsejer J. Theilmann.

Selskabets Lærlingeudvalg er ogsaa blevet ændret, idet Forpagter *Sonne* har trukket sig tilbage, og Hofjægermester *Lüttichau*

er indtraadt i hans Sted; i Stedet for Inspektør Froberg, tidligere Mejlgaard, der ønskede at udtræde af Udvalget nu, da han ikke mere var i aktiv Tjeneste paa et af Lærestederne, er valgt *A. C.* Lensgreve *Danneskiold-Samsoe*, og endelig er Forstander *H. J. Rasmussen* blevet valgt til Medlem af Udvalget.

I Forbindelse med Omtalen af Lærlingeudvalget kan nævnes, at jeg i Aar for første Gang har haft Lejlighed til at besøge alle Selskabets Læresteder, og det er Hensigten foreløbig at opretholde den herigennem skabte nøjere Forbindelse mellem Selskabet og dets Læresteder og Lærlinge.

Ved forrige Bestyrelsesmøde vedtoges en længe tiltrængt Forhøjelse af Lærlingelønningerne. De var hidtil 500—550—600 Kr. for de 3 Læreaar og forhøjes nu til 600—675—750. Forhaabentlig øver dette en gavnlig Indflydelse paa Tilgangen af Lærlinge og paa Lærlingenes Tilbøjelighed til at gennemføre Læretiden. Med den skete Forhøjelse af Lønningerne, ligger disse ikke mere under det almindelige Lønniveau, end at dette udjævnes gennem det Tilskud til Landbrugsskoleophold, som Selskabet hidtil har set sig i Stand til at yde.

Endnu mere Tid har Arbejdet med Husholdningsuddannelsen krævet. Først nu kan man begynde at tale om faste Rammer for dette Arbejde, der i hele sit Anlæg og Omfang vel endnu maa betegnes som et F o r s ø g.

Sagens Fakta ser i Øjeblikket omtrent saaledes ud: Vi har nu udvalgt 3—400 Tillidsmænd, hvoraf Størstedelen har udpeget eet — undertiden dog flere — Læresteder, saaledes at vi har godt 400 Læresteder ialt, fordelt over hele Landet.

Som ventet har de unge Piger hidtil udvist en vis Tilbageholdenhed overfor det iværksatte Arbejde, men i indeværende Vinter holdes ca. 100 Møder Landet over ved en af Udvalget antaget Konsulent, Frk. *Mary Jensen*. Der skabes gennem disse Møder saavel hos de unge Piger som hos Husmødrene mere Interesse for det iværksatte Arbejde, og mit Indtryk er, at hvordan end det videre Arbejde vil komme til at forme sig, saa er det noget af det rigtige, som Udvalget her forsøger. Spørgsmaalet er egentlig efter alt at domme nærmest: Formaar vi at løse Opgaven ad Frivillighedens Vej, eller maa vi senere med Beklagelse se andre løse den obligatorisk. Thi at Spørgsmaalet om unge Pigers rationelle huslige Uddannelse vil trænge sig paa til Løsning, er der mange Tegn, der tyder paa.

Foruden Lærlingeuddannelsen skal nævnes nogle faa af Selskabets faste Virksomhedsgrene.

Først S t a t s k o n s u l e n t v i r k s o m h e d e n. Denne har i det forløbne Aar gaaet sin rolige Gang, hvor Selskabet fungerer som

Mellemled mellem Statskonsulenter og Ministerium og tager sig af Regnskaber, Budgetter, Beretninger m. v.

Det Distrikt, der hørte under afdøde Statskonsulent Nic. Hørlyck, er ved en midlertidig Ordning fordelt mellem Statskonsulenterne Brask, Johs. Jensen og Tholstrup Pedersen.

Konsulentmødet 1938 forløb paa den sædvanlige Maade med Tilrettelæggelse ved Konsulentmødeudvalgets og Sekretariatets Samarbejde. Ogsaa i Vinter vil der blive afholdt Konsulentmøde, men i Stedet for som hidtil at lægge det den sidste Fredag og Lørdag i Februar, bliver det fremtidig af Hensyn til Landbohøjskolens stærkt beslaglagte Lokaler Fastelavnsmandag og den efterfølgende Tirsdag.

Som sædvanlig har Selskabet ogsaa ordnet Administrationen af Statsbevillingerne vedrørende Mejeripersonalets Videreuddannelse under Medvirken af Inspektør, cand. polyt. *G. Ellbrecht.*

Dernæst skal jeg — ligeledes under Hensyn til den noget lange Beretning — ganske kort omtale Selskabets Administration af Legater under dets Bestyrelse.

Legaterne falder naturligt i 3 Grupper:

1) Legaterne for trængende forhenværende Landmænd og deres Efterladte. Herunder hører Holmes Legat med en Kapital paa 930 000 Kr. og Viktor A. Goldschmidts Legat, Afdeling A, med ca. 115 000 Kr. Ialt er uddelt til dette Formaal ca. 62 000 Kr.

Denne Art af Legater er i det forløbne Aar blevet forøget med et nyt: Proprietær Arthur William Richard Rottbølls Legat paa 10 000 Kr. Legatets Renter skal anvendes til Understøttelse af en enligstillet, trængende og svagelig Mand af den dannede Klasse. Legatet vil dog først senere kunne uddeles af Selskabet, naar den nuværende af Legatstifteren indsatte Legatnyder er afgaaet ved Døden.

2) Legater til Landmænds Videreuddannelse. Af disse er de største Viktor A. Goldschmidts Legat for Landbrugsstuderende paa ca. 200 000 Kr. og Holms Legat paa ca. 100 000 Kr.; ialt har paa dette Omraade kunnet uddeles ca. 15 000 Kr., hvortil kommer godt 1000 Kr. til unge Haandværkere, Handelslærlinge og lign.

3) Legater til videnskabelige Undersøgelser. Herunder hører Viktor A. Goldschmidts Legat, Afdeling B, med ca. 115 000 Kr. samt en Del af Holms Legat. Da Goldschmidts Legat er uddelt 2 Gange i Løbet af Kalenderaaret grundet paa Omlægning af Regnskabsaaret, er der herved ialt uddelt 27 500 Kr., og Uddelingen af Legatmidler fra Selskabet har derfor i Aar for første Gang overskredet det runde Tal 100 000 Kr.

Jeg skal sluttelig kun om Selskabets almindelige Virksomhed sige, at foruden de her nævnte Arbejder har et betydeligt Antal Erklærings-Sager — fortrinsvis til Landbrugsministeriet — ogsaa beslaglagt megen Tid. Iøvrigt modtager Selskabet naturligvis i Aarets Løb en Mængde Forespørgsler, Forslag og Henvendelser af forskellig Art, som jeg ikke her skal komme ind paa.

Til Slut skal blot nævnes, at Selskabet har faaet nye Lejere i Bygningen paa Rolighedsvej, idet »Dansk Landbrug« er flyttet til Axelborg, og de ledigblevne Lokaler er blevet overtaget af Det danske Hedeselskabs Københavns-Afdeling.

Professor *O. H. Larsen* takkede for den udførlige Beretning, der er et Vidnesbyrd om, at det ikke er faa forskellige Sager, der i Aarets Løb er til Afgørelse i Selskabet, og som naturligvis først og fremmest lægger Beslag paa Sekretærens Tid, men dernæst ogsaa paa Præsidiets. Det er ogsaa betydelige Midler, der efterhaanden er stillet til Raadighed for Selskabet i Form af Legatmidler, hvis Administration og Fordeling kræver ikke saa lidt Tid og Arbejde.

6. Beretning om »Fond til Landmænds Uddannelse«.

Professor *O. H. Larsen:* Til Fordeling af Midlerne fra Fond til Landmænds Uddannelse er nedsat et Udvalg bestaaende af 5 Medlemmer.

Medens Ansøgninger tidligere har været indsendt paa særligt Ansøgningsskema til særskilt Tid, saa er Forholdet i Aar det, at Ansøgningerne er indgaaet sammen med Ansøgningerne til Selskabets øvrige Legater, og der er derfor i Aar et usædvanligt stort Antal Ansøgninger, nemlig ialt 76. Af disse 76 Ansøgninger blev 22 bevilget af Selskabets øvrige Legatmidler, og tilbage var saaledes 54 Ansøgninger til Fond til Landmænds Uddannelse.

Af Fondens disponible Midler, 806 Kr. 25 Øre, blev derefter efter Indstilling fra Fondens Bestyrelse uddelt 8 Understøttelser à 100 Kr. til Studerende ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, medens Restbeløbet, 6 Kr. 25 Øre, overførtes i ny Regning.

I Henhold til de for Fonden gældende Vedtægter vil dens Bestyrelse i 1939 komme til at bestaa af Hofjægermester Chr. Lüttichau som Formand, Forpagter Aug. Bech, Professor Axel Pedersen, Godsejer K. Langkilde og Inspektør Ib Windfeld.

Sekretær Axel Nielsen er Fondens Sekretær.

7. Meddelelse om Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejde.

Professor *O. H. Larsen:* Fællesudvalget for Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejde er som bekendt sammensat af

10 Medlemmer, hvoraf de 5 repræsenterer de Organisationer, der samarbejder med Selskabet paa dette Omraade, nemlig Landbrugskandidatforeningen, Landbrugslærerforeningen, Konsulentforeningen, Foreningen af Landbrugsblade og N. J. F., medens de andre 5 Medlemmer er valgt direkte af Landhusholdningsselskabet, nemlig Forstander Jensen, Haslev, Professor Axel Pedersen og Selskabets 3 Præsidenter.

Samvirksomhedens Arbejde samler sig om to Hovedvirksomheder, nemlig Kursusvirksomheden og den litterære Virksomhed. Jeg skal omtale de to Virksomheder hver for sig.

Hvad Kursusvirksomheden angaar, har denne i Aar været særlig omfattende, idet der er afholdt 3 store Kursus, medens der i Fjor kun blev afholdt et Kursus, nemlig Fodermesterkursus paa Ladelund Landbrugsskole. Dette Kursus forløb imidlertid i enhver Henseende saa godt, at Samvirksomheden over for de Ønsker, som fremsattes paa selve Kursuset, og efter de Udtalelser, som faldt vedrørende denne Sag ved vor sidste Generalforsamling, mente at maatte tage Spørgsmaalet om et nyt Kursus op i 1938, og dette Kursus skulde da eventuelt afholdes paa Oerne.

Efter nærmere Drøftelse af Sagen ved et Møde i Samvirksomheden i Maj Maaned, blev det besluttet at afholde et nyt Kursus paa Tune Landboskole i Dagene fra d. 4. til den 9. Septbr. Kursuset paa Ladelund afholdtes i Juni Maaned, men af Hensyn til Udstillingen i København i Aar kunde dette Tidspunkt ikke passe, og det viste sig da ogsaa, at September var et lige saa godt Tidspunkt. Kursuset var nemlig særdeles godt besøgt. Der havde meldt sig 72 Deltagere; men paa Grund af Mund- og Klovesygen maatte 15 Deltagere fra de afspærrede Distrikter udelukkes, saaledes at Antallet af Deltagere blev 57, hvoraf kun 1 var Genganger fra sidste Aar.

Kursuset, der var udmærket tilrettelagt og ledet af Forstander Bredkjær, forløb i enhver Henseende godt, og der er aldeles ingen Tvivl om, at det var et interesseret og taknemmeligt Auditorium at tale til, ligesom den gensidige Udveksling af Tanker og Erfaringer sikkert er af den allerstørste Betydning for Deltagerne i disse Kursus.

Dernæst har vi i Aar haft det sædvanlige Kursus for Landbrugslærere og Konsulenter paa Landbohøjskolen, medens der ikke var noget saadant Kursus i Fjor. Kursuset, der var endnu bedre besøgt end Kursuset paa Tune, 85 Deltagere, havde som Hovedemne Landbrugets Retsforhold ved Overtagelse af en Ejendom, ved Forpagtning eller Køb (Højesteretssagfører Fr. Teist) og Landbrugets Kreditforhold (Kreditforeningsdirektør Callø). Dernæst holdt Sekretær Rottensten 2 Foredrag om Landbrugslovgivning under Krisen

og Ligningsdirektør Henningsen 1 Foredrag om Beskatningssystemet.

Det var jo i høj Grad aktuelle Emner, og Foredragene fulgtes med megen Interesse, ligesom der efter disse var en livlig Forhandling. Kursuset afholdtes i Dagene fra d. 29. Septbr. til den 1. Oktober og lededes af Forstander Bredkjær og Konsulent H. K. Olsen.

Der blev fra forskellig Side rettet Henvendelse til Samvirksomheden om Mangfoldiggørelse af de afholdte Foredrag. Jeg kan vedrørende dette Spørgsmaal oplyse, at Direktør Calløs 3 interessante Foredrag vil blive publiceret i Tidsskriftets Februar-Hæfte og tilsendt Modets Deltagere gratis. For de andre Foredrags Vedkommende er det næppe sandsynligt, at de vil komme til at foreligge i trykt Form, medens Højesteretssagfører Teist har lavet os et Resumé af sit Foredrag til Omdeling blandt Deltagerne i Kursuset.

Endelig skal jeg kortelig omtale det 3die Kursus, som afholdtes ved Aarhus Universitet i Dagene fra 26.—29. Oktober, og hvor jeg desværre var forhindret i at være til Stede, men min Kollega, Hofjægermester Lüttichau, Konsulent H. K. Olsen og Sekretær Nielsen optraadte paa Samvirksomhedens Vegne. Kursuset, som har været under Forberedelse de to sidste Aar, var nærmest bestemt for Lærere og Lærerinder ved Husholdningsskolerne samt for Husholdningskonsulenter. Det omfattede særlig Husholdningskemi og Ernæringsfysiologi og fik en endnu større Tilslutning end nogen af de to foregaaende Kursus, idet der var indmeldt ca. 135 Deltagere.

Kursuset forløb i enhver Henseende udmærket, og der var blandt Deltagerne mere end almindelig Tilfredshed. Ogsaa for dette Kursus' Vedkommende vil en Del af de afholdte Foredrag blive mangfoldiggjort og udsendt til Deltagerne, saaledes at de vil kunne drage Nytte af Indholdet i deres fremtidige Virksomhed. For to af de paagældende Foredrag er der allerede udarbejdet et kort Resumé, som er mangfoldiggjort, og 2 Foredrag af Dr. Gudjonsson om Vitaminer vil senere fremkomme i Tidsskrift for Landøkonomi.

Denne omfattende Kursusvirksomhed i 1938 har naturligvis lagt stærkt Beslag paa Samvirksomhedens Tid og Pengemidler; men det er ogsaa Fællesudvalgets Opfattelse, at den er meget paaskønnet, og at den gør god Nytte!

Samvirksomhedens litterære Virksomhed. Om denne Side af Samvirksomhedens Virksomhed kan jeg efter Sekretær Nielsens Udtalelser fatte mig meget kort. Kun om de saakaldte Grundbøger skal jeg tillade mig at sige et Par Ord.

Fra Generalforsamlingen i December i Fjor vil det erindres, at det paa Forslag af Konsulent *Olaf Nielsen*, Brønderslev, vedtoges

at gøre et Forsøg med Udarbejdelse af 2 Grundbøger henholdsvis i Gødningslære og Fodringslære, til Brug ved de landbrugsfaglige Studiekredse. Efter at Landhusholdningsselskabet havde modtaget Tilbud om økonomisk Støtte fra Norsk Hydros Fond, blev Udarbejdelsen overdraget Landbrugslærerne *Johs. Dons Christensen*, Ladelund, og *Halfdan Jørgensen*, Kærehave, og begge Bøger er udkommet for en Maaneds Tid siden efter at være gennemgaaet og kritiseret af sagkyndige Fagmænd. Oplaget er paa 3000 Eksemplarer, og Prisen pr. Stk. er 1 Kr. i Partipris (1,50 Bogladepris). Forhaabentlig vil det vise sig, at der er Brug for Bøgerne, og at de vil findes at være tilfredsstillende, saaledes at Samvirksomheden eventuelt vil kunne gaa videre ad denne Vej med Grundbøger paa andre Omraader.

Som det vil kunne forstaas, er det ikke helt smaa Beløb, der fra Samvirksomhedens og Selskabets Side er bundet i denne Udgivervirksomhed, for indeværende Aar ca. 8—9000 Kr., hvoraf de 2000 Kr. som nævnt er givet i Tilskud fra Norsk Hydros Fond, hvorfor jeg tillader mig at udtale en varm Tak.

Endelig skal jeg blot nævne, hvad Sekretær Nielsen tidligere har omtalt, at Samvirksomheden i Aar har vedtaget at indstille til Landhusholdningsselskabets Præsidium at tildele Statskonsulent *K. Hansen* Selskabets Sølvbæger »for særlig fortjenstfuldt Virke til Landbo-Oplysningens Fremme«. Dette er det 3. Bæger, som er uddelt af denne Art.

8. Meddelelse om det klimatologiske Udvalgs Virksomhed.

Godsejer *Hasselbalch* gav Meddelelse om Udvalgets Virksomhed i det forløbne Aar. Saavel Udvalgets Sammensætning som Hovedlinierne for Udvalgets Arbejde var forblevet uændret fra i Fjor. Som det fremgik af Publikationen i Tidsskrift for Planteavl — der vel ikke kunde siges at være udgivet af Udvalget, men under dettes Auspicier og Forfatterens Ansvar — omfattede Undersøgelserne Afhængighedsforholdet mellem Afgrøderne og Nedbør og Temperaturforhold. Undersøgelserne for Askov, der havde omfattet en meget lang Aarrække, viste saaledes for tørt Klima for Græsmarker og Havre, tilpas for Rug, og for vaadt og koldt for Runkelroer og Kartofler. I et fornylig afholdt Møde i Udvalget var det vedtaget at lade Afdelingsbestyrer *R. K. Kristensen* fortsætte med saadanne Undersøgelser.

I første Omgang omfatter Undersøgelserne stadig Askovforholdene og i Hovedsagen staldgødede kontra kunstgødede Afgrøder og deres Afhængighed af Vejrforholdene. Resultatet af Undersøgelserne er det Hensigten ligesom ved forrige Beretning at offent-

liggøre gennem Tidsskrift for Planteavl. Man regner med, at Værdien af disse Undersøgelser ligger deri, at de vil kunne faa Betydning i Praksis ved Sædskiftet og Valg af Afgrøder, men de kan tillige blive af Betydning ved Forædlingsarbejdet derved, at der i nogen Maade tages Hensyn til Egenskaberne hos de Kulturformer, hvormed der arbejdes, og det Klima, hvor de skal anvendes.

Det er Hensigten, saafremt det lykkes at skaffe Midler dertil, at udvide Undersøgelserne til ogsaa at omfatte andre Egne og andre Afgrøder samt vort Lands forskellige Jordtyper. Maalet skulde være at faa kortlagt saa meget som muligt af Landet med Hensyn til Afgrødernes Reaktion overfor de klimatiske Forhold.

Ved Selskabets Bestyrelsesmøde i Oktober blev fremsat en Forespørgsel om, hvorledes Proteinindholdet i Byg forholder sig i et Aar med god Høst sammenlignet med et Normalaar.

De af Selskabet foreløbig indhentede Oplysninger tyder ikke paa nogen Sammenhæng mellem Høstudbyttet og Proteinindholdet, men derimod paa Sammenhæng mellem Vejrforhold og Proteinindhold. Da R. K. Kristensen alligevel paa nærværende Tidspunkt ligger inde med et delvist bearbejdet og meget stort Analysemateriale, er det Hensigten paa Grundlag heraf at undersøge Sammenhængen mellem Vækstvilkaar og Proteinindhold.

9. Meddelelse om Udvalget vedrørende Ferskenog Bedelusundersøgelser.

Professor *O. H. Larsen:* Dette Udvalg er et nyt Udvalg, som blev nedsat paa Foranledning af en Henvendelse fra Statens plantepatologiske Forsøgsvirksomhed. I Skrivelse af 22. December 1937 henledte Forstander *E. Gram* Selskabets Opmærksomhed paa et Spørgsmaal af Interesse for Kartoffel- og Bedeavlen, d. v. s. særlig Produktionen af Læggekartofler og Avlen af Sukkerroefrø og Runkelroefrø, idet nemlig to Arter af Bladlus, Bedelusen og Ferskenlusen, har stor Betydning for disse Kulturarter ved Spredning af Mosaiksyge og forskellige andre Virosers Smitstof. Begge disse Bedelusarter forekommer om Sommeren paa Planter af Bedeslægten, og Ferskenlusen optræder tillige almindeligt paa Kartofler. Begge Arters Æg kan overvintre henholdsvis paa Benved og paa Ferskentræer samt paa forskellige Kaalplanter; men Ferskenlusen overvintrer tillige i Drivhuse paa Kaal og paa flere Frilandsplanter, og for Bedelusens Vedkommende har man en Formodning om, at den kan overvintre paa Stiklingeroer.

Det er for at faa disse Overvintringsforhold nærmere undersøgt, og for at faa konstateret, om der er Mulighed for Overvintring paa andre Planter, og endelig om Opformering paa forskellige Ukrudtsplanter om Foraaret eventuelt kan have Betydning for

senere Luseangreb, at Forstander Gram har foreslaaet en systematisk Undersøgelse iværksat, og da Forstanderen samtidig meddelte, at der var en Mulighed for at faa Penge til en saadan Undersøgelse fra De Danske Spritfabrikker og De danske Sukkerfabrikker, som begge maa siges at være direkte interesseret i Spørgsmaalet, mente man fra Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Side, at der var tilstrækkeligt Grundlag for at foranledige en saadan Undersøgelse iværksat.

Der blev derfor nedsat et Tremands-Udvalg bestaaende af Forstander Gram, Afdelingsbestyrer Bovien og mig, og fra Landhusholdningsselskabet indsendtes en Ansøgning om Understøttelse af Arbejdet til De danske Sukkerfabrikker og De Danske Spritfabrikker. Efter at man fra begge disse Virksomheder havde modtaget et Tilsagn om et aarligt Tilskud paa 1500 Kr. i de 3 første Aar, altsaa et Beløb paa 3000 Kr. aarligt, antog man den fornødne sagkyndige Medhjælp, nemlig cand. mag. *E. W. Kaiser*, som straks er gaaet i Gang med Arbejdet i indeværende Sommer. Undersøgelserne foretages under Forstander Grams og Afdelingsbestyrer Boviens Ledelse, og den plantepatologiske Forsøgsvirksomhed har velvilligst stillet sine Lokaler til Raadighed for de laboratoriemæssige Undersøgelser. Da jeg ser, at Forstander Gram er til Stede, tør jeg maaske anmode Forstanderen om ganske kort at fremsætte en Udtalelse om, hvad De mener at kunne vente Dem af de fortsatte Undersøgelser.

Forstander *E. Gram* uddybede nærmere de paatænkte og paabegyndte Undersøgelser. Man havde herunder faaet Mistanke om, at der skulde findes flere Værtplanter, end man havde Kendskab til, og ved at sætte ind herpaa havde man ogsaa fundet visse Ukrudtsplanter som f. Eks. Skræppe og Skørtidsel, der fungerede som Mellemstationer mellem Benvedbuskene og Bederne. I den forløbne Sommer døde Bedelusene i stort Antal, antagelig som Følge af klimatiske Forhold, og det var derfor næsten umuligt at finde nogen. Ikke desto mindre findes der nu Æglægning paa Benvedbuskene af Bedelusene, hvilket beviser, at den har haft en Mellemstation, hvor den har opretholdt Livet og formeret sig. Ved Undersøgelser foretaget af Forstander Gram syntes der tillige at være en Sammenhæng mellem de berygtede gule Blade i Bederne, der dog ogsaa kan skyldes ernæringsmæssige Forhold, og det Smitstof, der ved Ferskenlusens Medvirken føres fra forskellige Ukrudtsplanter.

Alle disse Undersøgelser er endnu i deres Begyndelse, men de er i god Gang, og der er Haab om, at de vil kunne bringe et Resultat.

Paa Grundlag af en Forespørgsel fra Forsamlingen gav Forstander Gram endnu enkelte supplerende Oplysninger.

10. Meddelelse om det avlsbiologiske Udvalgs Virksomhed.

Forstander *N. Bredkjær:* Indenfor det avlsbiologiske Udvalg er det Arbejde, der er blevet planlagt for godt et Aarstid siden, fortsat i Aarets Løb efter de udstukne Linier, og uden at der fra Udvalgets Side er taget noget Initiativ til, at nye Arbejder tages op, idet vi mente, at Dr. *Mogens Plum*, der er den egentlige »Arbejdsmand« inden for dette Udvalg, skulde have Arbejdsro til at foretage sine Undersøgelser og Beregninger.

Af Udvalgets Arbejdsopgaver kan for det første nævnes Undersøgelser over Spørgsmaalet: de lamme Kalves Optræden i enkelte Besætninger, og ved Samarbejde med Landbohøjskolens patologisk-anatomiske Afdeling er der indledet Undersøgelse herom for at belyse en eventuel Arvegang med Hensyn til dette Spørgsmaal. Dr. Plum har endvidere faaet et Samarbejde i Gang med Statens Fjerkræudvalg, og der er fra den Side stillet en bestemt Avlsbesætning til Raadighed. Dr. Plum vil her prøve paa at gennemføre en Afkomsundersøgelse, der maa regnes at kunne faa en hel Del Betydning.

Som det vil huskes, har Dr. Plum udarbejdet en Beretning om de foretagne Undersøgelser til Belysning af Slægtskabsforholdene i Besætningen paa Kollekolle med Henblik paa Indavlsproblemerne. Der er i Øjeblikket et lignende Arbejde i Gang med Besætningen paa Tune Landboskole, der nærmest er at betragte som en Aflægger af Kollekollebesætningen.

Endelig er der et Arbejde i Gang, tildels afledet af Undersøgelserne paa Kollekolle, der tager Sigte paa en Belysning af Spørgsmaalet om Frugtbarhedstilstanden i visse Avlsbesætninger, navnlig med Hensyn til visse Frugtbarhedssygdomme som f. Eks. Brummersygen, og for at faa belyst, hvorvidt disse Sygdomme har Tilknytning til rent arvelige Sider. Vi er der saa lykkeligt stillede, at vi ved Velvillie fra Professor *Folmer Nielsen* faar det Materiale stillet til Raadighed, som Professoren igennem mange Aar har indsamlet angaaende dette Spørgsmaal.

Fra Statens Gaarde er der yderligere stillet noget Materiale til Raadighed til en Undersøgelse over Ydelsesforholdene, navnlig Spørgsmaalet om Ydelsens Stigning med Alderen og Laktationskurvens Form. Det er nærmest en Slags Fortsættelse af de gamle Undersøgelser, som har været refereret i 107. Beretning fra Forsøgslaboratoriet.

Udvalget har altsaa en hel Del Arbejdsopgaver; det kan maaske undre, at de ligger lidt spredte, men forskellige Forhold bevirker dette, bl. a. at der ikke altid til et bestemt Spørgsmaals Opkla-

ring forefindes fornødent Materiale, ligesom det har vist sig, at nye Spørgsmaal dukker op, saaledes at man maa forgrene Undersøgelserne.

12. Meddelelse om det landøkonomiske Rejsebureaus Virksomhed.

Bureauchef *N. Siggaard:* Landøkonomisk Rejsebureaus Virksomhed er ogsaa gaaet stærkt frem i 1938, hvilket ikke mindst skyldes et større Antal af planlagte Rejser. Der er saaledes i Aar planlagt 183 Rejser imod 161 i Fjor. Heraf er de 70 Rejser for større og mindre Selskaber, deriblandt for en Del officielle Kommissioner og Komiteer, og de 113 er Rejser for Enkeltpersoner. Der har været Studierejsende fra 26 forskellige Lande, og som sædvanlig er det største Antal kommet fra England og de engelske Kolonier.

Fra Sverige har der igen i Aar været en Del Elevhold fra Landbrugsskoler. Ogsaa fra andre Landes Landbohøjskoler og Landbrugsskoler har der været Elevhold. Saaledes fra Polen, Tyskland og England. Der har været officielle Kommissioner og Komiteer fra Tyskland, Tjekoslovakiet, Letland, Rumænien, Kina, Japan, Sverige, Belgien, Australien, Ungarn og Frankrig.

De danske Studierejsende har for Hovedpartens Vedkommende taget en Tur gennem Tyskland og Holland. Nogle forlængede Turen til Frankrig, og andre forlængede den til England, hvor de bl. a. besøgte Dyrskuet i Cardiff.

Udvekslingen af Elever har været en Del større end i Fjor. Der er saaledes ved Bureauets Hjælp i 1938 blevet anbragt 354 udenlandske Elever her i Landet. Størsteparten af disse er ligesom i tidligere Aar kommet fra Tyskland. Af de 354 udenlandske Elever er de 43 Kvinder. Heraf har de 37 faaet Plads ved Husvæsen, 2 i Hønserier, 2 i Gartnerier og 2 ved Landvæsen.

Iblandt de udenlandske Elever har der ogsaa i Aar været nogle fra U. S. A. og fra Canada.

De urolige Forhold i Midteuropa har medført en Del Vanskeligheder for Udvekslingen af Landvæsenselever. Blandt andet har Østrigs »Anschluss« til Tyskland haft til Følge, at den officielle Overenskomst mellem Østrig og Danmark om Udveksling af Landvæsenselever er sat ud af Funktion.

Af danske Elever er der i Aar blevet anbragt 118 i Udlandet. Størsteparten, nemlig 94, har ved Statskonsulent Sørensens Hjælp faaet Plads i England, 32 i Gartnerier, 1 paa Forsøgsstation og Resten i Landbrug. Angaaende Pladserne til Gartnerne har Bureauet haft et nært Samarbejde med Docent Paludan, Landbohøj-

skolen. Af den resterende Part af de danske Elever er der kommet 10 til Holland, 8 til Tyskland og 2 til hvert af Landene: Ungarn, Schweiz og Norge.

I 1938 er der altsaa udvekslet ialt 472 Elever gennem landøkonomisk Rejsebureau imod 402 i 1937.

Alle Eleverne har som sædvanlig faaet Plads som ulønnede Elever. De faar Kost og Logi samt en god Behandling for deres Arbejde. Hertil kommer Fridage, som kan anvendes til Besøg paa andre Landbrug, samt Skoler og Institutioner. Bureauet har Indseende med Pladserne, saa Betingelserne bliver saa gode som muligt for Eleverne, ligesom Bureauet ogsaa opmuntrer Eleverne til at gøre deres bedste i Pladserne, saa de kan faa et godt Skudsmaal med sig hjem.

Planlæggelsen af Rejser samt Udvekslingen af Elever medfører, at der kommer en Mængde Besøgende paa Kontoret, baade Udlændinge og Danske. Samtaler med disse tager megen Tid i saa omtrent alle Aarets Maaneder. Hertil kommer en stedse stigende Korrespondance baade med Udland og Indland.

Som sædvanlig har Bureauet fra Statspolitiet faaet tilsendt en Mængde Pas-Sager vedrørende Opholdstilladelser og Opholdsforlængelser, og jeg vil atter betone, at den store Forstaaelse og Hjælpsomhed, som Statspolitiet og Justitsministeriet viser Bureauet, i høj Grad bidrager til at faa Udvekslingen af Landvæsenselever til at glide nogenlunde let. I samme Retning virker det gode Samarbejde med de udenlandske Konsulater og Gesandtskaber samt med det danske Landbrugsministerium.

Professor *O. H. Larsen* forespurgte, om ikke den stærke Forøgelse af Antal Rejser for større og mindre Selskaber og Enkeltpersoner stod noget i Forbindelse med Bellahøj-Udstillingen, hvortil Bureauchef *Siggaard* oplyste, at der sikkert ikke var nogen Tvivl om, at Forøgelsen af Antallet af Rejser væsentlig havde været i Maj og Juni Maaneder og altsaa stod noget i Forbindelse med Udstillingen. Da Bureauet imidlertid ikke havde indtaget nogen privilegeret Stilling ved denne, kunde Forøgelsen ikke alene tillægges Udstillingen, og der vilde ventelig ikke blive nogen Tilbagegang i Antallet til næste Aar.

Med Hensyn til Udvekslingen af Elever var det Hr. Siggaards Opfattelse, at adskillige, især fra de fjernere liggende Lande, var kommet i Anledning af Udstillingen og derved fik Lyst til at udvide Rejsen til et længere Ophold for Studium af dansk Landbrug. Det kunde oplyses, at Rotary-Klubberne fra Amerika havde sendt en Del Unge herover, som har faaet Pladser som Landvæsenselever. En Del maa ogsaa siges at være kommet paa Grund af Uroligheder i Mellemeuropa.

13. Meddelelse om Udvalget for Afsætning af dansk Sædefrø til Udlandet.

Professor *Axel Pedersen:* Udvalgets Formand, Forpagter Sonne, er som bekendt forhindret, og derfor skal jeg aflægge Beretning om Udvalgets Virksomhed i det forløbne Aar.

Arbejdet har været saa temmelig uforandret fra tidligere Aar og har omfattet 1) Udsendelse af en Sortsliste over vore forskellige fremragende Sorter og Stammer, 2) Udsendelse af Frøprøver til Udlandet til Forsøg og Afprøvning, 3) Indsamling af Forsøgsresultater med vort Frø i Udlandet.

Der er i det forløbne Aar udsendt 270 Prøver mod 48 i Fjor. De fordeler sig som følger:

	Antal Forsøgssteder	Prøver
Australien	2	13
Canada	4	26
Czekoslovakiet	1	6
Frankrig	1	11
Holland	1	40
Japan	1	11
Jugoslavien	1	57
Lithauen	1	29
Palæstina	1	4
Polen	1	16
Schweiz	1	6
Storbritannien	2	17
U. S. A.	3	34
Ialt i Sæson 1937—38	20	270

Opdelt i Artsgrupper fordeler Prøverne sig saaledes:

	Korn	Rodfrugt	Græsmarks-planter	Have-frø	Andre
Australien	4	»	9	»	»
Canada	2	3	21	»	»
Czekoslovakiet	»	»	6	»	»
Frankrig	1	7	3	»	»
Holland	»	16	2	22	»
Japan	»	11	»	»	»
Jugoslavien	»	20	28	»	8
Lithauen	1	10	18	»	»
Palæstina	4	»	»	»	»
Polen	2	»	»	14	»
Schweiz	»	»	6	»	»
Storbritannien	5	»	12	»	»
U. S. A.	»	7	27	»	»

I 1937 er udarbejdet en ny Sortsliste, der i Modsætning til tidligere Sortslister indeholder en Del Sorter og Stammer af Køkkenurter; den er uddelt og udsendt til alle, Udvalget har været i Forbindelse med, og endvidere er der reserveret et Oplag, som er til Raadighed, hvis der skulde vise sig Interesse derfor. Iøvrigt paatænkes i nær Fremtid at udsende et Tillæg til Sortslisten, idet der stadig kommer nye Resultater fra Statsforsøgene, som det er af Interesse at faa med.

Med Hensyn til den sidste Del af Virksomheden, Indsamling af Forsøgsresultaterne, foreligger der ganske vist nu nogle Resultater fra Udlandet, men ikke særlig mange. Det hænger navnlig sammen med, at der de foregaaende Aar er udsendt forholdsvis faa Prøver. Antagelig vil der komme Anmodning om at udsende flere Prøver i de nærmest kommende Aar foranlediget af de mange nye Sorter og Stammer, der er optaget i Sortslisten.

Jeg skal ikke komme nærmere ind paa de Resultater, der foreligger, men jeg tror at turde sige, at vi indenfor Udvalget vil publicere disse Resultater, saa snart man mener, der er noget af Interesse, og som der er Grund til at gøre de interesserede Parter herhjemme opmærksomme paa.

Arbejdet i Udvalget foregaar i Sekretariatet, og Assistent *Chr. Aage Nielsen* er Sekretær for Udvalget. Med Hensyn til Arbejdet i den kommende Tid vil dette antagelig blive fortsat, som det er foregaaet i det forløbne Aar.

Efter Forespørgsel fra Professor O. H. Larsen oplystes det, at Frøprøverne er udsendt efter Anmodning udefra, og at Prøverne altid udsendes gratis, forsaavidt det da ikke drejer sig om større Prøver eller om et stort Antal til samme Forsøgssted.

14. Forslag til Virksomhedsplan og Budget for Aaret 1939—40.

Sekretær *Axel Nielsen* forelagde Virksomhedsplan og Budget. I Virksomhedsplanen var ikke foreslaaet Forandringer fra i Fjor, da de deri nævnte Omraader var tilstrækkeligt vidtspændende.

I Budgettet var foretaget visse Ændringer foranlediget af en Omlægning af Regnskabet. Der var herfor gjort Rede ved Bemærkninger i selve Budgettet saavel som for de enkelte regnskabsmæssige Ændringer. Budget og Virksomhedsplan var i den her foreliggende Form vedtaget af Bestyrelsesraadet ved dettes Møde i Oktober Maaned til Forelæggelse for Generalforsamlingen.

Virksomhedsplan og Budget vedtoges i den foreslaaede Form.

Sekretær *Karl Madsen:* Det kan ikke undgaas, at det gør et vist Indtryk, naar det høres, at Selskabet har uddelt over 100 000 Kr.— 105 500 Kr. — i ét Aar: 62 000 Kr. til personlig Støtte af forhen-

værende trængende Landmænd, 16 000 Kr. til Understøttelse af unge Mennesker ved Landbruget og 27 500 Kr. til videnskabelige Undersøgelser. Jeg synes, det er en storslaaet godgørende Virksomhed, som fortjener at blive fremhævet, en Virksomhed til Ære for de Slægter, der har skænket deres Formue til Selskabet til Gavn for Mennesker i Dag og nyttig Virksomhed i Fremtiden. — Det er en stor Virksomhedsplan, Selskabet har, og skulde det ikke lykkes at gennemføre alle Opgaverne, vil jeg gerne have Lov at sige, at det forekommer mig, at denne Virksomhed med at hjælpe trængende Mennesker og arbejde paa at gøre Landbruget bedre er en ganske overordentlig fortjenstfuld Virksomhed, som man kun kan glæde sig over, og jeg vil gerne som menigt Medlem have Lov at lykønske Selskabet til det Arbejdsprogram, for hvilket der er gjort Rede.

Professor *O. H. Larsen* takkede Sekretær Madsen for hans Udtalelser om Selskabet og dets Fremtid. Det var ganske rigtigt ikke faa Mennesker, der i Aarenes Løb havde stiftet store Legater og overdraget Selskabet at administrere disse Beløb ved Fordeling til forskellige Formaal, og Selskabet er glad for derigennem at være blevet sat i Stand til at yde den Støtte og Gavn, vi kan.

15. Eventuelt.

Proprietær *E. Krogh Matzen* rettede en Henstilling til Præsidiet om at overveje, hvorvidt man kunde tænke sig Muligheden af at fremsætte en officiel Udtalelse i Anledning af Mund- og Klovesygen, nærmest formet som en Udtalelse fra Landbruget og karakteriserende en Skuffelse over den svigtende Mængde Serum, der var til Raadighed til Bekæmpelse af Sygdommen.

Professor *O. H. Larsen* oplyste, at det havde været under Overvejelse at lade afholde et Foredrag ved Generalforsamlingen om dette Spørgsmaal, men man havde opgivet det i Betragtning af, at Spørgsmaalet er behandlet saa ofte og saa grundigt ved Landbrugets forskellige Møder i Efteraaret, at en fornyet Drøftelse i Selskabet ikke vilde kunne ventes at bringe nye Ting for Dagen.

Der førtes nogen Forhandling om Spørgsmaalet, som resulterede i Enighed om, at Selskabet ikke burde fremsætte en saadan officiel Udtalelse, idet Landbrugets Mening om dette Spørgsmaal allerede fra forskellig Side var kommet offentlig til Orde.

Den ledende Præsident bragte sluttelig en Tak fra Præsidiet til alle, der havde afgivet Beretning, og til de Medlemmer af Selskabet, der havde givet Møde ved Generalforsamlingen.

Færoske Landbrugsforhold i 1938.

Af Landbrugskonsulent *M. Winther Lützen.*

Paa Færøerne vil Aaret 1938, hvad angaar Landbrugets administrative Forhold, blive noteret som et bemærkelsesværdigt Aar. Som nævnt i Oversigten over Landbrugsforholdene paa Færøerne i 1937 (Tidsskriftets Hæfte 1 — 1938) blev der i 1937 udstedt 5 nye Love Landbruget vedrørende, nemlig Lov for Færøerne om Jordbrugets Fremme med Gyldighed fra 1. April 1938 og Lov om Haugers Styrelse og Drift m. m., Lov om Hegn og Markfred, Lov om Grandestævne og Lov om Benyttelse af Indsoer og Vandløb, alle med Gyldighed fra 1. Juli 1938.

Som nævnt i Oversigten for 1937 er Udkast til de fire sidstnævnte Love udarbejdet af den færøske Landbokommission, der blev nedsat i 1908, og som aflagde Beretning med Forslag i 1911. Ved disse Loves Gennemførelse er der taget Hensyn til de store Ændringer, det færøske Samfund har undergaaet i de sidste 50 Aar, og særlig til de Ændringer, Landbrugets Forhold har undergaaet.

Udkastet til Lov om Jordbrugets Fremme blev udarbejdet af et Udvalg, der ved Ministeriets Foranstaltning blev nedsat i 1930, og som afgav Beretning og Udkast i April 1932. Efter Sagens Behandling i Færøernes Lagting blev vedkommende Lovforslag af Ministeriet forelagt Rigsdagen, hvor det blev vedtaget i Samlingen 1936/37 efter forudgaaet Behandling og Vedtagelse i Færøernes Lagting senest i dettes Samlinger 1935 og 1936. Der har været rejst Modstand mod denne Lov, men overfor Offentligheden foreligger der endnu intet om, hvilke Realiteter i Loven det er, Modstanden er rejst om. Meget taler for, at der i denne Modstand er mere Storpolitik end reelle Landbrugerinteresser. Loven traadte som nævnt i Kraft fra 1. April 1938, og Landbrugsraadet med de 10 Landbrugsudvalg traadte i Virksomhed fra samme Dato, og de første Indbetalinger til den færøske Jordfond har fundet Sted. Samtidig er Forsøgsvirksomheden paa Færøerne lagt ind under Landbrugsraadets Administration.

Ved Skrivelse af 12. April 1938 anmodede Statsministeriet en Kreds af Repræsentanter fra Centraladministrationen, Kongeriget Danmarks Fiskeribank, Landsforeningen Dansk Arbejde, samt Repræsentanter fra de politiske Partier paa Færøerne, Lagtingsfor-

manden, de færøske Rigsdagsmænd samt Repræsentanter fra det færøske Landbrugsraad og de færøske Erhvervsorganisationer om at indtræde i et Udvalg med Amtmanden over Færøerne som Formand og med den Opgave at undersøge Produktions- og Erhvervsforholdene paa Færøerne og eventuelt fremsætte Forslag vedrørende Forbedringer, hvorunder Forslag til en videre Udvikling af Landbrug og Fiskeri samt om nye Næringsveje. Udvalget har holdt nogle Plenarmøder paa Færøerne i Forsommeren og i København i Efteraaret og ventes at ville afgive Beretning i Løbet af Foraaret 1939.

Vedrørende *Vejrforholdene* kan anføres, at April Maaned var tør og varm, Maj var kold og tør, og i Tiden fra 6. til 10. var der Snefald og Frost, Juni var varm med over normal Nedbør og lidt Sol, Juli var kold og vaad med ringe Sol, August var normal med Varme, Nedbør og Solskin, September var varm og tør med ringe Sol, Oktober havde over normal Varme og Nedbør.

Græsvæksten var god, men Indhøstningen af Høet var vanskelig paa Grund af manglende Tørke. Høudbyttet ligger over et Middelaars Udbytte.

Kartoffelavlen udvides jævnt hvert Aar. Der høstedes i Aarene 1930, 1935 og 1937 henholdsvis 26 800, 30 000 og 35 000 Tønder Kartofler. Ogsaa i 1938 er Avlen udvidet, og Udbyttet pr. Arealenhed menes at ligge over et Middelaars Udbytte. Enkelte Steder tog Kartoffelskimmelen Overhaand. Sprøjtning og Pudring med skimmeldræbende Midler vinder mere og mere Indpas mellem Dyrkerne, og man er her paa Øerne mange Steder paa Vej til at opfatte Sprøjtning og(eller) Pudring som en nødvendig Assurance, der aarlig bør erlægges.

Paa Grund af den truende Situation med tilsyneladende stor Fare for Krig blev der arbejdet for udvidet *Korndyrkning* i 1938. Der blev tilsaaet betydelig større Arealer end sædvanlig, og Udbyttet menes at være tilfredsstillende. Det nyoprettede Landbrugsraad har ydet Præmier for udvidet Korndyrkning.

Opdyrkning af raa Jord har i de senere Aar været i jævn og betydelig Fremgang. Siden 1932 har Landbrugsministeriet stillet et Beløb af 10 000 Kr. til Raadighed til Præmier for Nydyrkning og Indhegning af Opdyrkningsjord. Efter Jordfondens Oprettelse er det Beløb, der kan anvendes hertil, betydelig forhøjet, og Nydyrkningen er udvidet i Forhold hertil. Jordfondens Ydelser til Nydyrkning og til Tilskud til Møddinger og Ajlebeholdere m. m. vil, naar Fonden har modtaget de i Loven fastsatte Tilskud, kunne udgøre 60 000 à 70 000 Kr. aarlig, men i de første 5 Aar dog kun 20 000 Kr. aarlig. I 1938 er der ydet et Ekstratilskud til de nævnte Foranstaltninger af 30 000 Kr.

I Henhold til Bestemmelserne i Lov af 11. Februar 1931 om Foranstaltninger til Husdyravlens og Husdyrbrugets Fremme m. m. og Ministeriets Bekendtgørelse af 4. Juni s. A. kan der ydes Tilskud til *Kontrolforeninger* til Undersøgelse af Malkekoernes Ydeevne. Der er for Tiden 17 saadanne Foreninger i Gang, og nogle af dem har bestaaet i flere Aar. I Henhold til de fremkomne Regnskaber over Mælkeydelse og Fodring, synes der at være et stort Antal Køer, der er i Stand til at give god Mælkeydelse, medens Fodringen for det meste er ret slap. I Henhold til Optællingen i 1935 gav Køerne paa Færøerne i Gennemsnit 1170 Liter Mælk aarlig pr. Ko. Kontrolforeningernes Tal er betydelig højere og ligger omkring 1500 Liter pr. Ko aarlig, og der er et ret stort Antal, der ligger over 2000 Liter aarlig, og der er Eksempler paa Koer med over 5000 Liter Mælk aarlig. Da Øernes samlede aarlige Mælkeproduktion ikke er større, end at der bliver 140 Liter aarlig pr. Individ, er der særdeles god Anvendelse for en forhøjet Mælkeproduktion, og dette understreges yderligere ved, at der indføres Mælk og Mælkeprodukter repræsenterende 1 Million Liter Sødmælk.

Da Vinteren var mild, overvintrede *Faarebestanden* godt. Vejrforholdene i Læmningstiden var særdeles gunstige, og Resultatet blev, at Faarebruget i 1938 møder op med et Udbytte, der ligger ikke ubetydelig over et Middelaars Udbytte. Dette gælder baade Slagtelammenes Antal og særlig Kvaliteten. I 1937 slagtedes der ca. 37 500 Lam og Faar, og Udbyttet i 1938 menes at ligge noget højere. Prisen paa Slagtelam kan ansættes til 15 Kr. pr. Lam i Gennemsnit.

Prisen paa *Uld og Skind* blev ikke saa lidt lavere end i 1937. Der forarbejdes nu flere *Uldvarer* paa Færøerne end i de nærmest forudgaaende Aar, og der arbejdes nu paa at sætte Uldvareproduktionen ved Hjemmearbejde mere i System. Der er saaledes i Aar oprettet en *Husflidsforening*, der som Central skal have en for to Aar siden oprettet Forretning i Thorshavn, der modtager Varerne fra Bygderne, kontrollerer disse og forhandler dem videre, hvorhos der vil blive givet Undervisning i Uldvarernes Fremstilling paa Bygderne.

I 1936 blev de to første *Pelsdyrfarme* oprettede. Ved Udgangen af 1937 var der henved 30 Farme med ca. 300 Avlsdyr. Som nævnt i Oversigten for 1937 blev mange af disse Farme startet, uden at Ejerne havde nogen Uddannelse i denne Avl. I Betragtning heraf maa det siges, at Avlen i 1938 har gaaet godt. Der er ganske vist nogle Farme, der ikke har givet Udbytte, men for det langt overvejende Antals Vedkommende maa det siges, at det har gaaet helt godt.

Der blev i November Maaned foretaget Inspektion af samtlige

Rævefarme med Avlsdyr ved en norsk Ekspert. Udfaldet af denne Inspektion lover godt for dette nye Erhverv, idet Avlsdyrene gennemgaaende fik gunstig Bedommelse, hvorhos Rævehusene, der er opførte, betegnes som fuldt ud tidssvarende. Efter Inspektionen blev der afholdt Udstilling i Thorshavn, hvor der mødte 120 Sølvræve og Blaaræve. Af disse, der i Forvejen var blevet udpegede ved Inspektionen, fik over 80 pCt. Præmie. Resultatet er opmuntrende, og det viser sig, at samtlige Hunhvalpe og de dertil nødvendige Hanhvalpe er indsat i Avlen, dels hos de bestaaende Farme og dels hos nye Rævefarmere. En Del Ræve er slagtede, men Udfaldet af Skindsalget foreligger endnu ikke.

Der er i 1938 indkøbt en Del Mink fra Norge og Sverige. Det viser sig saaledes, at mange har Interesse for Pelsdyravlen.

Færøerne deltog i Udstillingen paa Bellahøj. Af Dyr blev kun nogle Faar udstillede, idet Forholdene ikke tillod et Fremmøde med mange Dyr. Udstillingen omfattede Produkter fra Husflidsarbejdet og Produkter fra Fiskerivirksomheden samt iøvrigt ældre og nyere Landbrugsredskaber og en Del Billeder fra færøsk Erhvervsliv og Natur.

Sidst men ikke mindst bør det mindes, at 15 Landbrugere fra Færøerne i Sommer foretog en Rejse til Udstillingen paa Bellahøj og derefter en Tur gennem Danmark. Det kgl. danske Landhusholdningsselskab gav en rigelig Støtte til denne Rejse, der tillige blev støttet fra privat Side, og Selskabet planlagde Rejsen med Bistand fra Landøkonomisk Rejsebureau, hvorhos Selskabet lod en af sine Funktionærer vejlede de færøske Rejsende paa væsentlige Dele af Turen. Deltagerne vil sent glemme denne Rejse og den store Venlighed og Forekommenhed, de mødte, hvor de kom frem, og de mange og nye Indtryk, de fik.

Udkomne Bøger.

Elite-Stambog over Heste af belgisk Race. Bind I. 1938. Hingste 198—252. Hopper 851—1097. Udarbejdet af Konsulent Holger Hansen. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Udvalg for Stambogsføring for Heste af belgisk Race. 200 Sider. (Odense 1938).

Beretning om Afkomsundersøgelser over Tyre 1938. Udarbejdet af Konsulent A. Wulff Pedersen. Udgivet af De samvirkende Landboforeninger i Fyns Stift. 195 Sider. (Odense 1938).

Undersøgelser om Landbrugets Driftsforhold XXI. Regnskabsresultater fra danske Landbrug i Aaret 1936—37. Udgivet af Det landøkonomiske Driftsbureau. 170 Sider. I Kommission hos fh. August Bangs Forlag, Ejvind Christensen. (Kbhvn. 1938).

12. Beretning om Landsudvalgets Virksomhed omfattende Aaret 1. April 1937—31. Marts 1938. Udgivet af Landsudvalget for landøkonomisk Ungdomsarbejde. 15 Sider. (Kbhvn. 1938).

Aarsberetning fra Det veterinære Sundhedsraad for Aaret 1937. Ved J. C. Mogensen. 191 Sider. (Kbhvn. 1938).

Danske Andelsslagteriers Tarmsalg 1913—1938. Af A. Axelsen Drejer. Udgivet af Danske Andelsslagteriers Tarmsalg. 75 Sider. (Kbhvn. 1938).

Tune Elevers Aarsskrift. 34. Aargang. Redigeret af Landbrugslærer A. O. Rasmussen. 175 Sider. (Roskilde 1938).

Landøkonomisk Aarbog for 1939. 40. Aargang. Udgivet ved Foranstaltning af Ministeriet for Landbrug og Fiskeri. Redigeret af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ved Axel Nielsen. 198 Sider. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. (Kbhvn. 1939).

Fællesledelsen af Kvægavls- og Kontrolforeninger i Fyns Stift. Beretning for Aaret 1937—38. Udarbejdet ved A. Wulff Pedersen og Jens Filipsen. VII + 368 Sider. (Odense 1938).

Mindre Meddelelser.

Foredrag i Landhusholdningsselskabet i Vinteren 1939.

Der er foreløbig planlagt følgende Foredrag for Vinteren 1939:

Onsdag den 8. Februar vil Afdelingsleder ved Det danske Hedeselskab *N. Basse* holde Foredrag (med Fremvisning af Lysbilleder) om »Opdyrkningsarbejder og Grundforbedringer«.

Onsdag den 22. Februar vil Statskonsulent *W. A. Kock* holde Foredrag, ledsaget af en Farvefilm, om: »Nyere Retningslinier for Arbejdet inden for Fjerkræavlen her i Landet«.

Der vil i Marts Maaned blive afholdt Foredrag af Professor *C. A. Jørgensen*. Nærmere Meddelelse herom vil fremkomme senere.

Foredragene afholdes Kl. 20 og i Selskabets Modesal paa Prinsens Palæ, Frederiksholms Kanal 12.

Doktordisputats.

Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Undervisningsraad har efter Indstilling af dettes Jordbrugsafdeling antaget en af Forsøgsleder Aage Lund forfattet Afhandling: »Eksperimentelle Undersøgelser over Svinets Avitaminose-A« til offentlig at forsvares for den jordbrugsvidenskabelige Doktorgrad.

Som officielle Opponenter er udpeget Professorerne K. Breirem, Norge, og Professor H. Møllgaard.

Forsvarshandlingen vil finde Sted Fredag den 10. Februar 1939 Kl. 14 i Audt. VII paa Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole i København.

Afhandlingen er samtidig udsendt som 180de Beretning fra Forsøgslaboratoriet.

Landbrugets Prisforhold i November Maaned 1938.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1937			1938		
	Hele Aaret	Jan. —Nov.	Nov. Md.	Jan. —Nov.	Okt. Md.	Nov. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	12,23	12,07	13,87	13,22	13,31	13,83
Smør, Notering	225	220	272	228	231	247
do., Afregningstal	229	224	272	234	237	250
Ost, 20 pCt.	72	70	84	90	90	90
Æg	110	105	164	116	154	147
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	171	171	164	176	172	159
do. uden Kort (do.)	65	62	84	93	75	75
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	48	47	52	50	48	48
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	60	60	61	59	59	59
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1040	1043	1000	1093	1100	1100
Hvede, Sælger	19,63	19,72	18,50	16,22	13,81	13,94
do., Køber	19,28	19,36	18,15	15,91	13,56	13,61
Rug, Sælger	19,95	20,08	18,25	15,97	14,38	14,65
do., Køber	19,57	19,70	18 00	15,68	14,13	14,37
Byg, 2/r, Sælger	18,60	18,62	18,25	15,06	12,13	11,71
do., Køber	18,24	18,25	18,00	14,66	11,69	11,46
Havre, Sælger	17,02	17,10	15,95	14,16	11,31	11,24
do., Køber	16,51	16,59	15.45	13,66	10,81	10,76
Hø	6,75	6,77	6,35	7,75	7,00	7,13
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	7,38	7,55	6,00	5,31	5.00	5,00
Runkelroefrø, VIII-St.	72	42	38	60	53	53
Kaalroefrø	61	61	60	57	55	55
Rødkløverfrø, sildig	161	161	160	187	218	220
Hvidkløverfrø	251	254	225	281	340	345
Hundegræsfrø	96	96	95	99	114	149
Alm. Rajgræsfrø	54	54	51	61	70	79
Ital. do.	30	30	27	37	45	54
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	17.61	17,67	17,05	15,48	15,19	15,05
Solsikkekager	18,41	18,45	18,25	16,61	16,56	16,55
Palmekager	15,34	15,29	16,00	15,46	15,31	15,00
Hvedeklid	15,53	15,53	15,50	14,59	11,75	10,65
Majs, La Plata	14,91	14,75	16,25	16,57	15,50	15,90
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	16,73	16,72	16,70	17,07	16,50	16 70
Kalksalpeter	16,03	16,00	16,20	16,54	16,00	16,20
Sv. Ammoniak	16,08	16,05	16 25	16,59	16,05	16,25
18 pCt. Superfosfat	6,46	6,45	6,50	6,64	6 40	6,50
40 » Kaligødning	13 49	13,50	12,95	13,50	12,95	12,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1937			1938		
	Hele Aaret	Jan. –Nov.	Nov. Md.	Jan. –Nov.	Okt. Md.	Nov. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	116	115	132	126	127	132
Smør, Notering	108	105	130	109	111	118
do., Afregningstal	110	107	130	112	113	120
Ost	126	123	147	158	158	158
Æg	93	89	139	98	131	125
Slagterisvin med Kort	176	176	169	181	177	164
do. med og uden Kort[1])	174	174	168	180	176	164
Slagtekøer (København)	83	81	90	86	83	83
Stude og Kvier (Esbjerg)	98	98	100	97	97	97
Unge Heste (Odense)	141	142	136	148	149	149
Hvede	142	143	134	117	100	101
Rug	167	168	153	134	121	123
Byg, 2/r.	144	145	142	117	94	91
Havre	141	142	132	117	94	93
Hø	98	99	92	113	102	104
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	197	201	160	142	133	133
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	120	120	116	105	103	103
Solsikkekager	143	143	142	129	129	128
Palmekager	135	134	141	136	135	132
Hvedeklid	139	139	139	131	105	96
Majs, La Plata	133	132	145	148	139	142
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	84	84	84	86	83	84
Kalksalpeter	83	83	84	86	83	84
18 pCt. Superfosfat	109	109	110	112	108	110
40 » Kaligødning	113	113	109	113	109	109
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	111	109	131	115	116	122
Husdyrprodukter, ialt	123	121	136	128	130	129
Korn	147	147	139	120	100	100
Planteprodukter, ialt	149	150	138	120	103	103
Landbrugsprodukter, ialt	**125**	**123**	**136**	**127**	**128**	**127**
Kraftfoder	135	135	134	124	116	115
Kunstgødning	95	95	95	96	94	94
Andre Vareindkøb	99	99	99	88	87	87
Vareindkøb, ialt	**123**	**123**	**122**	**114**	**108**	**108**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Hestene i 1920—37.

Af Statskonsulent *Aug. Kjær.*

II.

(Fortsat fra Side 831, Hæfte 12, 1938.)

For 1935—36 blev Ordningen fastsat i Lighed med det foregaaende Aar, og i Oktober Kvartal var Kontingentet som i Aaret forud fastsat til 901 Stkr., men der udførtes 1071 Stkr., saaledes at der ialt i 1935 efter Landbrugsraadets Opgørelse af udstedte Passersedler blev udført 4747 Kontingentheste.

Under disse Forhold var Indførslen forbeholdt tyske Hestehandlere og Konkurrencen derfor indskrænket til den, der kunde finde Sted imellem disse. Derved forringedes Muligheden for, at de danske Hesteopdrættere fik en Pris, der stod i et passende Forhold til den, der betaltes for Hestene i Tyskland. Den almindelige Opfattelse — og ikke ubegrundet — var, at der i Tyskland betaltes omtrent samme Pris i Rmk., som Hestene havde kostet i Kr. herhjemme, og med en Kurs paa 1 Rmk. = 1,80 Kr. vil man forstaa, at Muligheden for en uforholdsmæssig stor Mellemhandlerfortjeneste var til Stede. Til Trods for, at man sikkert kan gaa ud fra, at de her i Landet betalte Priser laa betydeligt under, hvad Niveauet paa det tyske Hestemarked begrundede, ser vi dog, at Gennemsnitsprisen paa de udførte stiger betydeligt, nemlig fra 860 til 1125 Kr. En Del af denne Stigning maa sikkert tilskrives, at der blandt de udførte fandtes et ret betydeligt Antal Avlsdyr af jydsk Race. De høje Priser paa Heste i Tyskland og den besværliggjorte Indførsel havde nu igen skabt gode Kaar for den tyske Hesteavl og derved yderligere fremmet de

derværende Selvforsyningsbestræbelser, og disse gav sig ogsaa Udslag i, at Begæret efter Avlsdyr her fra Danmark steg. Det var først og fremmest Hopper, det gjaldt; men ogsaa efter Hingstplage af jydsk Race var Begæret betydeligt, og af saadanne blev der i 1934 udført en Del, der saavidt mig bekendt betaltes med Priser mellem 1000 og 3600 Kr. Kvaliteten var en Del varierende, og de slesvigske Hingsteopdrættere, der ikke deltog i denne Indførsel, som forringede deres Afsætningsforhold, var selvfølgelig ikke tilfredse med denne Import, og for at imødekomme dem bestemte man, at der i 1935 kun kunde indføres Hingste, der var godkendt af den slesvigske Kaaringskommission, idet man var klar over Betydningen af Indførsel af Hingste fra Racens Hovedland. Under Forbehold af, at Indførselstilladelse blev opnaaet, blev der i 1935 — særlig i Marsken — opkøbt en Del Hingstplage til Priser mellem 2500 og 6500 Kr. + Vilkaar, og af de i Højer fremstillede udtoges 10, der paa 1 nær alle kaaredes i Husum Januar 1936, hvor de fleste blev solgt til meget høje Priser (12 000 Rmk.).

Gennem en Aarrække havde Danmarks Hesteudførsel til Tyskland med Hensyn til Form og Størrelse fundet Sted under Bestemmelser, der var fastsat af de tyske Autoriteter, og uden at man fra dansk Side havde kunnet øve nogen særlig Indflydelse herpaa. Man tog de anførte tyske Bestemmelser til Efterretning og søgte saa at udnytte dem paa bedst mulig Maade.

I Slutningen af 1935 kan man nok sige, at der sker nogen Ændring heri, idet Hesteafsætningen drages ind blandt de Emner, hvorom der forhandledes mellem Tyskland og Danmark ved Afslutningen af en Handelsoverenskomst. En saadan blev afsluttet 30. Januar 1936, og efter denne blev Udførselskontingentet for dette Aar fastsat til 5500 Heste af svær Race, og Udførslen til Tyskland kunde kun ske ved tyske Importører, der havde de fornødne Indførselstilladelser. Da den tyske Regering var klar over, at de tyske Importører i de nær-

mest foregaaende Aar havde haft en uforholdsmæssig stor Fortjeneste, var man besluttet paa at værne de tyske Forbrugere herimod ved at begrænse denne. Resultatet af den tyske Regerings Overvejelser for at naa det tilsigtede blev, at der i Tyskland dannedes en Forening af Hestehandlere »Deutsche Pferdeverkehrsgesellschaft«, der næsten fik Eneret paa Indførslen, og hvis Formaal skulde være at foretage en retfærdig Fordeling af de til Landet indførte Heste; men det fremhævedes gentagne Gange fra tysk Side, at det under ingen Omstændigheder var Meningen at trykke Priserne; man regnede derimod med, at danske Landmænd under en saadan Ordning vilde faa lidt mere end hidtil for deres Heste. Opkøbene her i Landet skulde foretages af en Kommission, bestaaende af 2 med danske Forhold bekendte Hestehandlere samt 1 Repræsentant for Reichsnährstand (denne sidste synes kun at være mødt enkelte Gange), og man forventede ved Opkøbets Ordning Samarbejde med de danske Hesteavlsorganisationer.

Efter Forhandlinger i Landbrugsraadet mellem Repræsentanter for dette, Hesteavlsorganisationerne og Hestehandlerne henstilledes det bl. a. til Landbrugsministeriet, at Heste kun kunde udføres mod Passerseddel, udstedt af Landbrugsraadet, og at der nedsattes et Hesteeksportudvalg paa 4 Medlemmer, bestaaende af 1 Medlem af Raadet som Formand samt 1 Repræsentant for hver af de to svære Avlsretninger og 1 for Hestehandlerne. Udvalget, der skulde søge Afsætningen af Heste til Tyskland tilrettelagt paa den for de danske Hesteproducenter under de nugældende Forhold gunstigste Maade, skulde administrere den Ordning, som efter Udvalgets Indstilling, tiltraadt af Landbrugsraadet, maatte være blevet godkendt af Ministeriet, og det skulde godkende den Pris, hvortil den paagældende Hest var solgt til Eksport, for at Passerseddel kunde udstedes. Landbrugsministeriet tiltraadte det fremsatte Forslag, og

Hesteeksportudvalget blev nedsat den 8. April. Det bestod af Folketingsmand *Jørgen Gram*, Ankergaard, Gabøl, (Formand) som Repræsentant for Landbrugsraadet, Gaardejer *P. Vadgaard*, Stenild, Hobro, som Repræsentant for den jydske Avlsretning, Godsejer *J. Jessen*, Løgismose, Haarby, som Repræsentant for den belgiske Avlsretning, samt Hestehandler *N. Larsen*, Kolding, som Repræsentant for Hestehandlerne.

Jeg skal ikke her fordybe mig i den mellem »Pferdeverkehrsgesellschaft« og Landbrugsministeriets Hesteeksportudvalg trufne Aftale med Hensyn til Betaling, Handelsgaranti og meget andet, men kun fremhæve, at Udvalget skulde bekendtgøre og tilrettelægge Opkøbene rundt om i Landet, hvor den tyske Kommission da kunde besigtige og købe Hestene direkte af den danske Sælger; men saafremt den tilstedeværende Repræsentant for Hesteeksportudvalget ikke fandt Prisen tilfredsstillende, kunde han nægte at udstede Passerseddel, og, hvis den tyske Kommission vilde trykke Priserne, derved øve en Modvægt herimod. Det tør sikkert siges, at »Pferdeverkehrsgesellschaft« loyalt overholdt de trufne Aftaler, og at Opkøbskommissionen med Hestehandler *Haarmann*, Husum, i Spidsen paa udmærket Maade har forestaaet Indkøbene, saaledes at Frygten for en Trykning af Priserne ikke synes at have vist sig begrundet.

Som tidligere anført gjaldt Overenskomsten kun svære Heste, men efter gentagne Forhandlinger og Indstillinger her fra Landet blev det senere bestemt, at der i det samlede Kontingent skulde indgaa 500 lette Heste, med hvilket Antal Udførslen af svære Heste formindskedes. Under saadanne Forhold var det naturligt, at den lette Hesteavl ogsaa fik en Repræsentant i Hesteeksportudvalget, og hertil blev udpeget Gaardejer *S. Sylvest*, Lille Hagelse, Ølsted.

De planlagte Opkøb paabegyndtes 14. April og fortsattes til Slutningen af Oktober Maaned, da Kontingentet var opbrugt. Der var da opkøbt 3348 svære Heste, der

havde kostet fra 875 til 1500 Kr. pr. Stk. eller i Gennemsnit 1199 Kr., og 384 lette Heste, der havde kostet fra 950 til 1365 Kr. eller i Gennemsnit 1156 Kr. De opkøbte Heste var fra 3 til 8 Aar, men den overvejende Del af de udførte var mellem 4 og 6 Aar gamle. I Følge Landbrugsraadets Meddelelser var for de svære Hestes Vedkommende Gennemsnitsprisen for 3-aarige 1181 Kr., 4-aarige 1208, 5-aarige 1205, 6-aarige 1194, 7-aarige 1180 og 8-aarige 1099 Kr. Gennemsnitsprisen har saaledes været højest for de 4—5 Aars, medens den for de 6- og 7-aarige laa noget derunder og for de 8-aarige betydelig lavere. Naar Gennemsnitsprisen for de 3-aarige laa saa højt, som Tilfældet var, skyldes det sikkert, at de udførte af denne Aargang var af fremragende Kvalitet. Jeg skal ikke skjule, at jeg var af den Opfattelse, at vi skulde aabne for Udførsel af alt det, som en fremmed Køber vilde tage uanset Alderen, men senere blev jeg klar over, at det kun var de allerbedste 3-Aars Plage, der blev opkøbt, hvorved dansk Hesteavl berøvedes den Fortjeneste, der kunde indvindes ved at beholde disse arbejdsdygtige Heste endnu et Aar eller to for at sælge dem til en Pris, der laa adskilligt højere. Og ikke mindst fordi Salget af 3-Aars Plage med de gældende Tal- og Værdikontingenter lagde Hindringer i Vejen for at komme af med et tilsvarende Antal af de ældre Aargange — netop dem, det var særligt ønskeligt at slippe af med — glædede det mig, da Udvalget i 1937—38 i den største Del af Aaret ikke tillod Udførsel af 3-aarige og kun aabnede for et mindre Antal i Efteraarskvartalet. Vel ved jeg, at en saadan Udførsel vilde virke hævende paa Plagepriserne i Almindelighed og derigennem stimulere Hesteavlen; men under de nuværende Forhold er en saadan Stimulans sikkert ikke nødvendig. En og anden vil maaske mene, at den vilde fremme Overproduktionen.

Det var Hesteeksportudvalget, der planlagde og ordnede Opkøbene, der fandt Sted rundt om i hele Landet.

Enhver kunde møde frem og søge sine Heste solgt til den tyske Kommission, der handlede direkte med Sælgeren, som overfor Køberen bar Ansvaret for, at Hestene var reelle; men som tidligere anført skulde Udvalgets Repræsentant godkende Prisen. Opkøbenes Afholdelse blev offentliggjort i Pressen, og i Tiden fra 14. April til 30. November blev der i Følge »Landbrugsraadets Meddelelser« afholdt ialt 302 Opkøb, deraf 167 i Nørrejylland, 46 paa Sjælland, 44 paa Fyn, 36 i Sønderjylland, 6 paa Lolland-Falster og 3 paa Bornholm, og der opkøbtes henholdsvis 2222 i Nørrejylland, 603 paa Fyn, 475 paa Sjælland, 376 i Sønderjylland, 34 paa Lolland-Falster og 9 paa Bornholm, saaledes at der i Nørrejylland købtes 13,3 Heste pr. Opkøb; paa Fyn 13,7; paa Sjælland 10,3; i Sønderjylland 10,4; paa Lolland-Falster 5,7 og paa Bornholm 3,0 Heste pr. Opkøb.

Selvom jeg gerne skal indrømme, at de i de forskellige Landsdele opkøbte Antal ikke giver et fuldgyldigt Udtryk for, i hvilken Grad der i den paagældende Egn lægges Eksportheste til, idet, som vi senere skal se, en stor Del af de udførte er solgt af Hestehandlere, der ofte har opkøbt Hestene i andre Landsdele. Det gælder ikke mindst for Øernes Vedkommende, hvor Hjemmeforbruget er forholdsvis stort, og hvor de derværende Hestehandlere ofte havde indkøbt Hestene andetsteds, vel navnlig i Jylland. At de saa først prøvede, om den tyske Kommission vilde købe disse tilførte Heste, var ganske naturligt, og det tjener heller ikke i mindste Maade til at udviske, at det var Jylland, der havde det store Antal Heste at eksportere. Fremstillingsretten ved disse Opkøb var fri for alle og enhver. Det formentes, at Opdrætterne ved en saadan Ordning fik større Mulighed for at sælge direkte end tidligere og derved selv tage den eventuelle Mellemhandlerfortjeneste. Det viste sig imidlertid, at af de opkøbte svære Heste var 2638 fremstillet af Hestehandlere og kun 710 af Producenter, skønt der sikkert af disse sidste har været fremstillet et for-

holdsvis større Antal. Naar jeg af og til har hørt Udtalelser om, at den tyske Kommission hellere købte af Hestehandlere end af Producenter, maa jeg, efter hvad der foreligger for mig, betegne disse Udtalelser som savnende ethvert Grundlag. Naar der nævnes Eksempler paa, at en Producent har faaet en Hest afvist og derefter solgt den til en Hestehandler, som saa ved et senere Opkøb fik den antaget, saa skyldes det afgjort ikke større Velvilje over for Hestehandleren, men derimod at han har forstaaet at fremstille Hesten i den rette Kondition, pudset og i Orden, godt beslaaet og godt mønstret. Her kniber det alt for ofte for Producenterne, som hyppigt savner Forstaaelsen af, hvilken Betydning det har, at Hesten er i Orden og i Salgskondition. Formanden for Opkøbskommissionen, Herr Haarmann, forstaar sikkert fuldt saa godt som nogen at vurdere en »raa« Hest; men han ved ogsaa, at en saadan er tilbøjelig til at »falde sammen« paa Rejsen, inden den naar Husum, og der er der ikke Tid til inden Udlodningen at faa den bragt i Orden. Det er derfor ganske naturligt, at han ikke vil udsætte sig for den heraf følgende Kritik, men foretrækker de Heste, der er i Orden, og overlader Ejerne af de andre at faa oprettet det manglende.

Mod Slutningen af Perioden opkøbtes et mindre Antal svære Heste af speciel Type: 1 m 72—1 m 78, velbyggede, absolut regelmæssige Heste af tør Kondition og kraftig Bevægelse. Ved Opkøbet godkendtes Hestene af en Repræsentant for det tyske Militær, og han udtalte over for mig, at man havde udmærkede Erfaringer ved Anvendelse af »dänische Pferde« ved det svære Artilleri, ligesom han udtalte sin Anerkendelse af de opkøbte Heste.

Som allerede berørt ønskede Tyskland ved Overenskomstens Indgaaelse kun svære Heste, men gik senere efter Anmodning fra dansk Side ind paa, at der i det samlede Kontingent kunde indgaa 500 lette Heste, hvor-

for Udførslen af svære Heste derfor formindskedes med et tilsvarende Antal. Der opkøbtes imidlertid kun 384 lette Heste; hvorfor Kontingentet for lette Heste ikke blev fuldt udnyttet, savner jeg Føje til at udtale mig om.

Ved Siden af denne Udførsel af Brugsheste foregik der ligeledes Opkøb af Hopper og Hoppeplage af jydsk Race til Avl i Slesvig-Holsten. Dette Opkøb maa som tidligere berørt sikkert ogsaa for en Del søge sin Grund i de tyske Bestræbelser for at blive selvforsynende med Heste, og saa længe denne Udførsel kunde ske uden for Kontingentet og ikke direkte formindskede Udførslen af Brugsheste, da var det en Stimulans for den paagældende Avlsretning og derfor ikke uden Betydning. Anderledes da Udførslen af Avlsdyr gik ind under Kontingentet, og hvor Udførslen af Avlsdyr formindskede Eksporten af Brugsheste; thi her kan der nok være Grund til at diskutere, om det ikke er mest formaalstjenligt under saadanne Forhold at udføre Færdigvare — Brugsheste — fremfor Produktionsmidler — Avlsdyr. Opkøbene af Avlsdyr foretoges af en særlig Kommission, og ved Fremstillingen skulde saa vidt muligt medbringes Certifikat eller Stamtavle; men noget saadant syntes ikke at have været nogen absolut Forudsætning, selvom Mangel heraf selvfølgelig paavirkede Prisen.

Jeg er ikke klar over, hvor mange Opkøb der holdtes spredt rundt i Landet, vist mellem 90 og 100, idet jeg kun har Oplysning om de Pladser — 89 ialt — hvor Opkøbene gav positivt Resultat. I Nørrejylland opkøbtes paa 62 Opkøbspladser 236 Hopper eller 3,8 pr. Plads; i Sønderjylland paa 17 Pladser 74 Hopper eller 4,4 pr. Plads; paa Fyn paa 7 Pladser 17 Hopper eller 2,4 pr. Plads; paa Sjælland paa 2 Pladser 3 Hopper eller 1,5 pr. Plads og paa Lolland-Falster 1 Hoppe eller 1 pr. Plads. Ialt opkøbtes 331 Hopper til Priser mellem 1750 og 950 Kr. Gennemsnitsprisen var 1353 Kr.

Utvivlsomt har Kvaliteten af disse Hopper staaet adskilligt over, hvad Tilfældet var i de foregaaende Aar,

og selvom der fandtes en Del i 1. Kl. kaarede Hopper, saa var Hovedparten sikkert af en Kvalitet, der kan betegnes som god 2. Kl. af den Slags, der leverer gode Eksportheste, men hvis Betydning for Eliteavlen er tilfældig og ringe.

Som i 1935 var der opkøbt et betydeligt Antal $2^1/_2$-aarige Hingste under Forbehold af, at Indførselstilladelse til Tyskland kunde opnaas. De aftalte Priser sagdes at ligge paa omtrent det dobbelte af, hvad Tilfældet var Aaret forud. Imidlertid trak Afleveringen af disse Hingste ud, og efter dansk Henstilling i Berlin blev der endelig stillet Valuta til Raadighed for Opkøb af 2 Hingste, som skulde være af fremragende Kvalitet — Spitzenhengste — men da ingen af de fremstillede tilfredsstillede Kaaringskommissionen, blev der intet ud af Salget, og Valutaen blev stillet til Raadighed for Udførslen af Brugsheste.

Før de centraliserede Opkøb blev iværksat, havde der i Januar Kvartal fundet nogen Udførsel Sted af Heste til Tyskland; men denne var mindre end sædvanlig. Det samlede Resultat af Udførslen til Tyskland for Aaret 1936 var 5569 Heste til en Værdi af 6 716 000 Kr. eller i Gennemsnit 1237 Kr. pr. Hest.

Det ligger nær at spørge, om den Ordning af vor Hesteudførsel til Tyskland, der blev en Følge af dette Lands Centralisering af sine Hesteopkøb i Udlandet — en Ordning der vel nok med Rette kan siges at være Danmark paatvunget — havde virket tilfredsstillende for os. Jeg tør vel nok besvare Spørgsmaalet med et: »Over Forventning«. Selvom man fra dansk Side ønskede den videst mulige Frihed i Omsætningen, saa var det nødvendigt under de givne Forhold at gribe ordnende ind, og der er Grund til at komplimentere Generalsekretær *Høgsbro Holm* for hans Forslag hertil og Hesteeksportudvalget for den Maade, hvorpaa det førte Sagen ud i Livet; men der er ogsaa Grund til at fremhæve den Loyalitet, hvormed man saavel fra »Pferdeverkehrsgesell-

schaft« som fra den tyske Opkøbskommissions Side har bidraget til, at Aftalerne og Ordningen blev iværksat paa en saadan Maade, som Tilfældet var.

En Sammenligning af Gennemsnitsprisen i 1935—36 viser, at det tyske Tilsagn om ikke at trykke Priserne og Løftet om at give de danske Landmænd lidt mere for deres Heste er holdt. Vel er der hævdet, at den gennemførte Ordning har bevirket, at Tyskland nu i højere Grad end tidligere tog den bedste Del af de fremstillede Heste og lod os beholde den mindre gode Del, men med det kombinerede Styk- og Værdikontingent, vi havde, mener jeg ikke, der er noget at bebrejde den tyske Opkøbskommission, saa meget mindre som den gav os en højere Pris for de Heste, den erhvervede, og der er ikke mindst Grund til at fremhæve den sagkyndige Maade, hvorpaa Hestene blev udtaget, og som i væsentlig Grad har bidraget til at forbedre det Omdømme, som danske Heste har i Tyskland, noget der vel er værd at lægge Mærke til, og som er en haandgribelig Opfordring til dansk Hesteavl om i stigende Grad at sætte ind paa Kvalitetsavlen. Der er sikkert ogsaa god Grund til at fremhæve den fine, sagligt dygtige og konsekvente Maade, som Kommissionens Formand, Herr Haarmann, ledede Opkøbene paa. Det har ikke alene bidraget til at skaffe ham almindelig Agtelse, men ogsaa bevirket, at Oppositionen mod Ordningen gav sig overordentlig ringe Udslag.

Selvom den frie Omsætning i Lighed med, hvad Tilfældet var før Krigen, sikkert vilde have givet os større Afsætning og højere Priser end den i 1936 gennemførte Ordning, maa vi ikke lade det ude af Betragtning, at denne Ordning sikkert var en Nødvendighed, som Forholdene laa, og det var nødvendigt at træffe Foranstaltninger, der var i Stand til at afbøde mindre heldige Følger af Centraliseringen, hvis saadanne skulde vise sig. Jeg vil ogsaa pege paa den Betydning, det har haft for de danske Hesteproducenter, at Opkøbene foregik i fuldt

Dagslys, saa enhver interesseret kunde følge Priserne og drage Lære af den Tendens, Opkøbene viste med Hensyn til, hvilken Kvalitet og Type der særlig efterspurgtes. Jeg finder ogsaa Anledning til at pege paa, at det aftalte Værdikontingent gjaldt for Hestene leveret ab tysk Grænse, og at Opkøbs-, Fragt- og andre Omkostninger ved Ordningen har ligget betydelig lavere, end hvad Tilfældet var under den gamle Opkøbsform; jeg skal blot nævne, at man til at begynde med regnede med 55 Kr. i Omkostninger, et Beløb, der hurtigt viste sig at være for stort, saa Muligheden for højere Priser til de danske Opdrættere derved kom til Stede.

Hesteudførslen til Tyskland fortsattes i 1937 i Hovedsagen efter de samme Linier, som Tilfældet var Aaret forud; der var dog intet Stykkontingent aftalt, men derimod at det i 1936 skabte Prisniveau skulde fastholdes, og da Værdikontingentet blev forøget, steg Antallet af udførte Heste til 5742 til en samlet Værdi af 7 102 000 Kr. eller i Gennemsnit 1237 Kr. pr. Hest.

Medens »Landbrugsraadets Meddelelser« i 1936 gjorde ret indgaaende Rede for Indkøbenes Størrelse paa de enkelte Pladser, var Oplysningerne for 1937's Vedkommende mere summariske, og af den Grund kan jeg ikke meddele Gennemsnitsresultatet for Opkøbene pr. Plads i de enkelte Landsdele, ligesom jeg ogsaa har maattet slaa Nørre- og Sønderjylland sammen.

Efter modtagne Oplysninger fra Landbrugsraadet er der i 1937 af den tyske Kommission opkøbt 5062 svære og 545 lette Heste til Priser, der for de førstnævntes Vedkommende har varieret mellem 900 og 1450 Kr. eller i Gennemsnit 1190 Kr. pr. Stk., medens der for de lette Heste er betalt fra 900 til 1320 Kr. eller i Gennemsnit 1143 Kr. pr. Stk. Gennemsnitsprisen ligger saaledes en Smule under, hvad der betaltes i de 3 sidste Kvartaler af 1936. De lette Heste var gennemgaaende af kraftig Type, og selvom Udførslen af lette Heste var en Del større end Aaret forud, blev heller ikke i 1937 det af-

talte Kontingent udnyttet fuldt ud, hvilket kom de svære Heste til Gode. Efter det foreliggende synes det, som om vi bedre formaar at tilfredsstille de tyske Fordringer med Hensyn til svære end til lette Heste, idet der hos disse sidste kræves betydelig Styrke og Sluttethed.

Af svære Heste blev der i Aarets Løb udført:

599	3-aarige	til	en	Gennemsnitspris	af	1197	Kr.
1938	4-	»	»	»	»	1195	«
1455	5-	»	»	»	»	1190	«
797	6-	»	»	»	»	1181	«
246	7-	»	»	»	»	1169	«
27	8-	»	»	»	»	1119	«

For de lette Hestes Vedkommende udførtes der:

193	4-aarige	til	en	Gennemsnitspris	af	1148	Kr.
200	5-	»	»	»	»	1146	«
103	6-	»	»	»	»	1148	«
37	7-	»	»	»	»	1110	«
12	8-	»	»	»	»	1070	«

Til Trods for, at Udførslen af svære 3-aarige Heste næsten kun skete i Efteraaret, vil man se, at der desuagtet er udført et betydeligt Antal af denne Aldersklasse, og Gennemsnitsprisen viser, at det netop har været Heste af særdeles god Kvalitet.

For 1937's Vedkommende har det ligesom Aaret forud været Jylland, der har leveret det største Antal Heste, og efter de i »Landbrugsraadets Meddelelser« fremkomne foreløbige Oplysninger synes Jylland at have leveret 71 pCt. af de opkøbte mod 66 pCt. Aaret forud, noget der nok kan tages som et Udtryk for, at Hestene fra Jylland — alt til Trods — vedblivende er efterspurgte.

Af de til Tyskland udførte svære Heste var 602 eller 11,9 pCt. leveret af Producenterne og 4460 eller 88,1 pCt. af Hestehandlerne, medens der af lette Heste var leveret 54 eller 9,9 pCt. af Producenter og 491 eller 90,1 pCt. af Hestehandlere. Da i 1936 21,2 pCt. af de svære Heste

var leveret af Producenter, viser Tallene nu, at Hestehandlerne i stigende Grad er traadt ind som et Led mellem Producent og Køber, til Trods for at Ordningen af Opkøbene skulde animere Producenterne til i videst mulig Grad at træde i direkte Berøring med den tyske Køber.

Det tyske Opkøb fortsattes i 1937 efter de samme Retningslinier som Aaret forud, og i Samklang med, at de tyske Forbrugeres Krav varierer en hel Del, er der selvfølgelig ogsaa stor Forskel paa de opkøbte Hestes Type og Kvalitet og dermed ogsaa paa Prisen. Men det tør nok fremhæves, at der først og fremmest ved Opkøbet tages Hensyn til Kvaliteten, medens Racespørgsmaalet nu synes at være traadt helt i Baggrunden; men forinden jeg forlader Opkøbene, finder jeg Anledning til at fremhæve, at Heste med forbenede Dragtbruske ufravigeligt afvises. Forbenede Dragtbruske er ikke en nyopdukket Fejl; thi gennem adskillige Aar har man til Brug paa Landevej og Stenbro skyet Heste med denne Lidelse, som Følge af at saadanne Heste meget hurtigt bliver halte. Gennem en længere Aarrække har Carlsberg Bryggerierne saaledes ikke opkøbt Heste med denne Fejl, selvom disse ellers kunde være aldrig saa gode. Ved Landbrugsarbejde synes Fejlen derimod at være af underordnet Betydning, og selvom en ikke ringe Del af de i Danmark opkøbte Heste gaar til Landbrugsarbejde i Tyskland, og at Fejlen derfor hos saadanne kunde synes tilgivelig, skal jeg gerne indrømme, at det er uhyre vanskeligt, ja umuligt, ved Opkøbet at afgøre, hvilket Arbejde Hesten senere skal anvendes til, hvorfor jeg finder det forstaaeligt, at den tyske Opkøbskommission afviser alle Heste med denne Lidelse, hvis populære Navn er »Hovbrusk«, saa meget mere som den kan faa Heste nok, der er fri herfor. Da denne Fejl nu er blevet af saa stor Betydning, kan der vel være Grund til at se lidt nærmere paa den.

Dragtbruskene er et Par elastiske Bruskplader, der

fra det halvmaaneformede Hovbens Spidser som et Par Vinger strækker sig bag ud i Hoven mellem den ydre Dragtvæg og Hjørnestøtterne. Disse Bruskes Elasticitet tillader, at Bevægelsen i Hovenes bagerste Del kan ske, uden at Bløddelene knuses eller kommer i Klemme; men denne Elasticitet kan gaa tabt som Følge af, at der sker en Forbening af Brusken. En saadan Forbening kan let føles ved at trykke paa Dragtbruskenes øverste Kant, der i saa Tilfælde er stiv og ubevægelig, medens den normale Dragtbrusk er eftergivende og fjedrende; ja, ofte kan Lidelsen give sig til Kende som en synlig Knude eller Hævelse oven for Hovranden, og Hesten viser ofte tydelig Ømhed ved Tryk herpaa. Naar en Hest med forbenede Dragtbruske og lidt tør Hov sætter Foden fast mod haard Jord, vil Bløddelene i Hoven blive klemt og Hesten halt.

Utvivlsomt fremkommer Lidelsen ofte ved, at Hestene, særlig under Arbejde i Trespand, ved Vendingen træder hinanden i Kronen, hvorved der opstaar en Betændelse i Brusken, der medfører Forbeningen. Derfor gælder det om altid under Vending med Trespand og særlig med Selvbinderen efter Evne at holde Hestene ude fra hinanden. De Beskyttelsesmidler mod Traad i Kronen, jeg hidtil har set, synes ikke at være fuldt tilfredsstillende.

Foruden denne rent ydre Aarsag til Lidelsen synes det nærliggende, at denne eller rettere Dispositionen hertil kan være arvelig; jeg har Indtrykket af, at Lidelsen i visse Lande er mere udbredt end f. Eks. her, ligesom nogle Racer er mere belemrede hermed end andre, noget der vel nok kan give Anledning til at mene, at Arvelighed ogsaa her spiller ind, hvorfor det sikkert vil være paa sin Plads at holde saadanne Dyr ude af Avlen, der allerede i en ung Alder viser Symptomer paa Lidelsen. Forbenede Dragtbruske træffes særlig hos svære Heste, og jeg mener, der er saa meget mere Grund til at raabe Vagt i Gevær, som mange Landmænd endnu

ikke synes at kende denne Fejl og ikke kan forstaa dens store, værdiforringende Betydning, fordi de ved Brug af Hesten til almindeligt Landbrugsarbejde ikke har mærket nogen Gene deraf.

Ud over de svære og lette Brugsheste blev der i 1937 udført 288 Avlshopper af jydsk Race og til Priser, der varierede mellem 1000 og 2200 Kr., eller i Gennemsnit 1432 Kr. pr. Stk. Sammenlignet med 1936, hvor laveste Pris var 950 og højeste Pris 1750 Kr., synes de betalte Priser at give Udtryk for, at Kvaliteten har ligget højere end Aaret forud, hvilket den større Gennemsnitspris (1432 mod 1353 Kr.) ogsaa viser, men til Gengæld var Antallet af udførte Avlshopper ikke saa stort som Aaret forud. Med Hensyn til Alderen var:

49	2	Aar	gl.	og	betaltes	med	1321	Kr.	i	Gennemsnit
97	3	»	»	»	»	»	1403	»	»	»
53	4	»	»	»	»	»	1521	»	»	»
34	5	»	»	»	»	»	1466	»	»	»
20	6	»	»	»	»	»	1422	»	»	»
24	7	»	»	»	»	»	1525	»	»	»
5	8	»	»	»	»	»	1390	»	»	»
6	9	»	»	»	»	»	1408	»	»	»

Medens man i 1936 ikke tog det saa nøje med, om Hopperne havde Stamtavle eller ikke, bare Prisen passede, blev det forud for Opkøbenes Paabegyndelse i 1937 efter tysk Anmodning bestemt, at der kun kunde fremstilles Hopper for Opkøbskommissionen, naar der forelaa Certifikat fra Stambogsføringen for Heste af jydsk Race eller en af mig paategnet Stamtavle, hvori det attesteredes, at det paagældende Individ med Hensyn til Afstamning opfyldte Betingelserne for Optagelse i Stambogen for Heste af jydsk Race. Derefter opfordrede jeg i Radioen de Opdrættere, der ønskede at fremstille Hopper for den tyske Opkøbskommission, til at faa Stamtavlerne i Orden i god Tid og gav Oplysning om, hvilke Fordringer der maatte være tilfredsstillede, for at At-

testationen kunde ske. Jeg glædede mig over, at Sagen nu endelig var ordnet paa en for alle Parter tilfredsstillende Maade; men desværre viste det sig hurtigt, at Folk ventede med at faa Papirerne bragt i Orden saa nær hen mod Opkøbsdagen som muligt, og da det trods gentagne og indtrængende Opfordringer var mig umuligt at faa Opkøbene offentliggjort i saa god Tid forud som ønskeligt, var der Perioder, hvor der blev stillet større Krav til mine Medhjælpere og mig, end det i Længden var udholdeligt; thi Stamtavlerne skulde nøje afkontrolleres. Og da jeg yderligere erfarede, at der til Trods for, at der udtrykkelig blev averteret: »at der kun kunde fremstilles Hopper for Kommissionen, hvorfor der medbragtes Certifikat eller en af mig udstedt Stamtavle«, ikke alene fremstilledes, men ogsaa opkøbtes Hopper, hvis Papirer ikke var attesterede — ja, de blev endog udført til Tyskland, medens Salgssummen blev tilbageholdt, indtil Stamtavlerne var blevet fundet rigtige og attesterede — vil man sikkert kunne forstaa, at jeg i Høst maatte meddele, at jeg ikke længere saa mig i Stand til at attestere almindelige Stamtavler. Selvfølgelig vilde Stambogsføringen som sædvanlig udstede Certifikater paa stambogsførte Dyr eller Afkom efter saadanne.

Den Nyordning af vor Hesteudførsel til Tyskland, som iværksattes i 1936, syntes — set med tyske Øjne — sikkert at have bestaaet sin Prøve paa udmærket Maade, og den vil utvivlsomt blive fortsat i den kommende Tid, og selvom jeg langtfra er blind for, at denne nye Ordning har adskillige lyse Sider sammenlignet med tidligere Forhold, samt at den er gennemført paa en loyal Maade, saa mener jeg dog, og mange med mig, at den frie Omsætning under de foreliggende Forhold vilde have baadet os bedst. Men Nyordningen blev os i Realiteten paatvunget; derfor gjaldt det om at faa det bedst mulige ud heraf, og jeg mener at turde sige, at det er sket.

Selvom Tyskland har været og endnu er den store Aftager af danske Heste, har der ogsaa i Tidens Løb

fundet Afsætning Sted til andre Lande, og selvom Udførslen til disse sekundære Markeder ikke har været særlig betydelig, saa har de dog af og til i en trang Tid kunnet øve en vis Aflastning, naar Hovedmarkedets Tendens var træg. Det kan naturligvis ikke skjules, at vore sekundære Markeder for Arbejdsheste hidtil har været af en mere eller mindre foreløbig Karakter, og for Perioden 1920—37 er det egentlig kun et Land, nemlig Schweiz, der har vist en mere varig Troskab med Hensyn til Indførsel af danske Heste, selvom denne Udførsel i de sidste 10 Aar ikke har været af særlig stort Omfang.

Der udførtes til Schweiz:

i 1920	43	Heste	til en Værdi af	114 000	Kr. el. 2651	Kr. i Gens.
» 1921	76	»	» » »	102 000	» » 1342	» » »
» 1922	1479	»	» » »	1 261 000	» » 853	» » »
» 1923	2366	»	» » »	1 918 000	» » 811	» » »
» 1924	3229	»	» » »	3 341 000	» » 1035	» » »
» 1925	303	»	» » »	322 000	» » 1063	» » »
» 1928	172	»	» » »	113 000	» » 657	» » »
» 1929	95	»	» » »	66 000	» » 695	» » »
» 1930	36	»	» » »	26 000	» » 722	» » »
» 1931	79	»	» » »	54 000	» » 684	» » »
» 1932	202	»	» » »	131 000	» » 648	» » »
» 1933	264	»	» » »	172 000	» » 652	» » »
» 1934	176	»	» » »	140 000	» » 795	» » »
» 1935	156	»	» » »	150 000	» » 962	» » »
» 1936	60	»	» » »	56 000	» » 933	» » »
» 1937	226	»	» » »	251 000	» » 1111	» » »

Udførslen herfra til Schweiz har i Tidens Løb haft en noget ustadig Karakter, idet Schweiz lukkede og aabnede for Hesteudførsel, eftersom det fandt det formaalstjenligt, og i de senere Aar har Udførslen til dette Land som til flere andre været kontingenteret. I Aarene fra 1922—24 var Udførslen til Schweiz betydelig og netop paa en Tid, hvor vi havde rigeligt af Heste, og Forholdene paa det tyske Marked var yderst besværlige. Derfor fik

Udførslen til Schweiz sammen med Eksporten til Czekoslovakiet den Gang en ikke ringe stimulerende Indflydelse paa Hestepriserne herhjemme. Desværre varede denne Stimulans kun kort, thi 1. Februar 1925 lukkede Schweiz for Indførslen og opretholdt Forbudet indtil 1928. Efter den Tid har der hvert Aar været en mindre Udførsel, og schweiziske Hestehandlere har opkøbt Hestene her i Danmark. Det har gennemgaaende været mindre, men solide Heste, der søgtes. I 1937 var Kontingentet 250 Stkr.; men det blev desværre ikke fuldt udnyttet.

Udførslen til Czekoslovakiet

i 1922:	204	Heste	til en	Værdi	af	204 000	Kr.	el. i	Gens.	1000	Kr.
» 1923:	1945	»	»	»	»	»	1 688 000	»	»	»	»	868	»
» 1924:	998	»	»	»	»	»	1 157 000	»	»	»	»	1159	»
» 1925:	76	»	»	»	»	»	92 000	»	»	»	»	1211	»

Som det fremgaar af ovenstaaende, var vor Hesteudførsel til Czekoslovakiet i 1923—24 af ret stort Omfang, og Priserne laa forholdsvis højt, og jeg kan yderligere tilføje, at medens f. Eks. Typen for de Heste, der gik til Schweiz, var ret fast, saa tog Czekoslovakiet i højere Grad, end Gennemsnitspriserne viser, »noget af hvert«. Indførslen til Czekoslovakiet foregik efter erholdte Indførselstilladelser, og danske Hestehandlere sendte Hestene derned. Der er for mig ingen Tvivl om, at Markedet i Czekoslovakiet en kort Tid laa forholdsvis godt for danske Heste, og derigennem blev det Tryk, der hvilede over det tyske Hestemarked, mindre føleligt for de danske Hesteproducenter; men desværre varede Eksporten til Czekoslovakiet kun kort — alt for kort. Maaske har Bestræbelserne for at underbygge Markedets Vedvaren gennem Tilførsel af særlig gode Kvaliteter ikke været effektive nok.

Foruden til disse foran nævnte Lande har vi ogsaa udført Heste til adskillige andre Lande. Til Norge og Sverige har Udførslen gennemgaaende været ret ringe i denne Periode, og selvom der i 1922—25 var nogen Ud-

førsel til Italien og Østrig samt Polen-Danzig, saa blev det dog kun af ringe Omfang.

Hvad Storbritannien angaar, da viste der sig i Begyndelsen af Trediverne Afsætningsmuligheder, og enkelte danske Hestehandlere søgte at udnytte disse; men efter de fremkomne Oplysninger syntes Kvaliteten hverken i 1933 eller 1937 at have været af en saadan Art, at den kunde danne Grundlag for Opbygning af et varigt Marked.

Utvivlsomt er Mulighederne for Udførsel af Arbejdsheste i større Stil til andre Lande ikke lyse; men da vi nu gennem Landbrugsministeriets Hesteeksportudvalg har faaet et Organ til Varetagelse af vore Hesteeksportinteresser, maa man gaa ud fra, at dette gør, hvad der kan gøres, for at Kontingenterne til de sekundære Markeder udnyttes fuldt ud, og for saa vidt der skulde vise sig Muligheder for Afsætning andre Steder, da søger en saadan iværksat, men ikke gennem Tilførsel af en Kvalitet, der ligger under den, der kræves paa det paagældende Sted; thi da vil alle Forsøg paa at oparbejde et varigt Marked være omsonst. Med det store Føltillæg, vi har i Tiden, vil enhver Afsætning af Arbejdsheste til sekundære Markeder bidrage til i tilsvarende Grad at forlænge de gode Kaar, som dansk Hesteavl arbejder under — en Opgave, der nok er en Indsats værd.

I det foregaaende har jeg omtalt Eksportforholdene for Brugsheste; men foruden disse har vi i de senere Aar haft en ret betydelig Eksport af Slagteheste til Holland, Belgien og Frankrig. Til disse Lande var der i Aarene fra 1922—25 en mindre Eksport af Arbejdsheste, men disse Markeder tørrede hurtigt ind ligesom adskillige andre. Men i 1930 kom vi af med et mindre Antal Slagteheste til Holland, og dermed begynder og videreudvikles Udførslen af gamle eller for os overflødige Heste.

Vor Udførsel af Slagteheste til Holland udgjorde:

i 1930	85	Heste	til en	Værdi	af	14 000	Kr.	eller	i	Gens.	165	Kr.
» 1931	134	»	»	»	»	29 000	»	»	»	»	216	»
» 1932	209	»	»	»	»	21 000	»	»	»	»	100	»
» 1933	411	»	»	»	»	67 000	»	»	»	»	163	»
» 1934	746	»	»	«	»	279 000	»	»	»	»	374	»
» 1935	70	»	»	»	»	23 000	»	»	»	»	329	»
» 1936	39	»	»	»	»	13 000	»	»	»	»	333	»
» 1937	1354	»	»	»	»	395 000	»	»	»	»	292	»

Udførslen af Slagteheste til Frankrig udgjorde:

i 1931	3823	Heste	til en	Værdi	af	930 000	Kr.	eller	i	Gens.	243	Kr.
» 1932	4456	»	»	»	»	776 000	»	»	»	»	174	»
» 1933	2775	»	»	»	»	527 000	»	»	»	»	190	»
» 1934	638	»	»	»	»	126 000	»	»	»	»	197	»
» 1935	142	»	»	»	»	29 000	»	»	»	»	204	»
» 1936	222	»	»	»	»	50 000	»	»	»	»	225	»
» 1937	1519	»	»	»	»	485 000	»	»	»	»	319	»

Til Belgien var Udførslen:

i 1931	70	Heste	til en	Værdi	af	18 000	Kr.	eller	i	Gens.	257	Kr.
» 1932	316	»	»	»	»	69 000	»	»	»	»	218	»
» 1933	349	»	»	»	»	64 000	»	»	»	»	183	»
» 1934	851	»	»	»	»	164 000	»	»	»	»	193	»
» 1935	103	»	»	»	»	18 000	»	»	»	»	175	»
» 1936	896	»	»	»	»	225 000	»	»	»	»	251	»
» 1937	2851	»	»	»	»	840 000	»	»	»	»	295	»

Selvom det ikke har været særligt store Beløb, der gennem denne Udførsel er tilført Landet, saa maa det dog understreges, at den har haft og stadig har større Betydning, end Tallene viser, idet den har aflastet det hjemlige Kødmarked, der til Tider har været stærkt trykket, og den har derigennem bidraget til, at Priserne paa saavel Heste- som Oksekød ikke blev endnu lavere; de var lave nok endda.

Som man vil se af de foranstaaende Oversigter, var Eksporten i 1935 kun ringe. I 1936—37 har Belgien taget det store Antal, men i 1937 er saavel Frankrig som Holland kommet særdeles godt med. Naar Indførslen til Frankrig i 1935—36 var saa ringe, som Tilfældet var,

skyldes det, at Indførselstolden ændredes fra Styk- til Vægtafgift, hvorved de danske Heste blev mindre godt stillede i Forhold til de lettere Heste fra Øst- og Mellemeuropa.

Disse Slagteheste skal være i god Kondition, og som oftest er de i fremrykket Alder, men der findes ogsaa blandt dem adskillige yngre, der paa Grund af Halthed eller lign. Lidelser maa udsættes. Da Transporten strækker sig over ret lang Tid, er det ganske naturligt, at det ved Dyrlægeeftersyn godtgøres, at Hestene kan taale Rejsen. For ikke at lægge denne Eksport større Hindringer i Vejen end absolut nødvendigt turde det sikkert være paa sin Plads at lade Eftersynet foretage paa Afsendelsesstedet og ikke ved Grænsen eller Udskibningshavnen. Ved et Eftersyn paa Afsendelsesstedet af dertil udpegede Dyrlæger vil Eksportørerne undgaa de med Tilbagesendelsen følgende Udgifter som Følge af Afvisning ved Grænsestation eller Udskibningshavn. Man maa tillige erindre, at Slagteheste er en Vare, hvis Værdi ikke ligger paa et saa højt Niveau, at den er i Stand til at bære store Udgifter; men desuagtet er det en Udførsel, der har sin store Betydning ved at skaffe os af med overflødige Heste til en forholdsvis høj Pris.

Indførslen.

Selvom Danmark, som det vil fremgaa af det foregaaende, har haft en betydelig Hesteudførsel gennem Tiderne, saa har der samtidig været en ikke ringe Indførsel; men for langt den overvejende Dels Vedkommende har denne sidste bestaaet af Smaaheste til Anvendelse i de mindre Brug. Som tidligere anført er der i Landbrugene over 10 ha de bedste Forhold for Hesteavl, og Brug af denne Størrelse omfatter langt den største Del af det danske Landbrugsareal. I Landbrug med et Areal paa over 10 ha kræves der ret store Arbejdsheste, og Tillæget inden for disse Brug dækker ikke alene det hjemlige Forbrug af saadanne Heste,

men leverede ogsaa de Heste, der udføres. For de smaa Brug under 10 ha kræves der en betydelig mindre Hest, gennemgaaende saa meget mindre, at et Tillæg af den Slags Heste i de almindelige Gaardmandsbrug er urentabel. Det laa derfor lige for, at der før Krigen var en betydelig Indførsel af Husmandsheste, saa meget mere som disse kunde indføres fra Rusland til forholdsvis lave Priser, saa lave at ethvert Grundlag for en lønnende Avl af Husmandsheste her i Landet var udelukket. Medens Indførslen i Aarene 1894—1904 laa omkring 6000 Stkr. aarligt, voksede den i 1905 til næsten 10 000 Stkr., og i Aarene 1906—07 er den endda oppe paa ca. 24 000 Stkr. I de efterfølgende Aar gik Importen igen ned, og den udgjorde i 1909 kun 11 000 Stkr., men saa steg den igen og var i 1914 oppe paa ca. 19 000 Stkr., hvoraf det store Flertal var Smaaheste fra Rusland, Galizien, Island og Norge. Under Verdenskrigen standsede Indførslen fra Rusland helt, og i disse Aar var Danmarks Hesteindførsel meget beskeden; den kom fra Island, Sverige og Norge. Efter Krigen tog Indførslen af Heste imidlertid et nyt Opsving og udgjorde:

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	5694	6 389 000 Kr.	1122 Kr.
1921	12072	15 395 000 »	1275 »
1922	4842	4 689 000 »	969 »
1923	3391	1 724 000 »	508 »
1924	9157	4 462 000 »	486 »
1925	12977	5 310 000 »	409 »
1926	15146	4 946 000 »	326 »
1927	10277	2 764 000 »	271 »
1928	9563	2 405 000 »	251 »
1929	12893	3 321 000 »	258 »
1930	16195	3 999 000 »	241 »
1931	8845	2 614 000 »	295 »
1932	2209	695 000 »	315 »
1933	5846	1 583 000 »	271 »
1934	7528	2 464 000 »	327 »
1935	7694	2 647 000 »	344 »
1936	6270	2 526 000 »	403 »
1937	3767	1 879 000 »	500 »

Som man vil se, har Indførslens Størrelse og Værdi været betydelig i de ovennævnte 18 Aar, og indtil 1933 har Gennemsnitsprisen paa de indførte Heste været i jævn Nedgang, men derefter følger Omslaget og i en saadan Grad, at Gennemsnitsværdien for de indførte næsten er fordoblet, samtidig med at Indførslen er gaaet meget stærkt tilbage. Selvom den langt overvejende Del af de her til Landet indførte Heste var beregnet til Anvendelse i Husmandsbrugene, saa har Indførslen ogsaa omfattet andre Typer og har fundet Sted fra en Række forskellige Lande, hvorfor det formentlig er paa sin Plads at betragte Indførslen fra hvert enkelt Land for sig.

Som allerede anført kom før Krigen Størstedelen af de indførte Heste fra Rusland, Galizien, Island og Norge. Eksporten fra Rusland standsedes under Krigen, og bortset fra, at der i 1921 indførtes 102, i 1924 353, i 1925 394 og i 1929 32 Heste, kan det nok siges, at Importen fra dette Land siden Verdenskrigen har været betydningsløs og er gaaet helt i Staa i de sidste Aar. Derimod har vi fra de tidligere russiske Landsdele som Litauen, Letland og Polen samt fra en Række andre Lande efter Krigen modtaget et betydeligt Antal Heste til Anvendelse i Husmandsbrugene, og jeg skal til Belysning heraf henvise til efterfølgende Opgørelse over Indførslen fra de forskellige Lande.

Indførslen fra Litauen.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1922	79		
1924	180	67 000 Kr.	372 Kr.
1925	2598	989 000 »	381 »
1926	592	133 000 »	225 »
1928	2441	432 000 »	177 »
1929	3428	605 000 »	176 »
1930	4402	765 000 »	174 »
1931	1026	190 000 »	185 »
1932	564	112 000 »	199 »
1933	4153	837 000 »	202 »
1934	4841	1 307 000 »	270 »
1935	5300	1 720 000 »	324 »
1936	4837	1 664 000 »	344 »
1937	2792	1 151 000 »	412 »

Indførslen fra Polen-Danzig.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1922	37		
1925	3192	1 030 000 Kr.	323 Kr.
1926	11658	3 412 000 »	293 »
1927	5072	1 279 000 »	252 »
1928	4009	876 000 »	219 »
1929	6417	1 433 000 »	224 »
1930	9989	2 268 000 »	227 »
1931	6324	1 492 000 »	236 »
1932	1063	237 000 »	223 »
1933	938	220 000 »	235 »
1934	1775	538 000 »	303 »
1935	1181	375 000 »	318 »
1936	581	227 000 »	391 »
1937	494	217 000 »	439 »

Indførslen fra Letland.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1923	207	63 000 Kr.	304 Kr.
1924	2567	968 000 »	377 »
1925	3095	1 104 000 »	357 »
1926	849	248 000 »	292 »
1927	3096	722 000 »	233 »
1928	1832	315 000 »	172 »
1929	1025	180 000 »	176 »

Indførslen fra Island.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	1099	596 000 Kr.	542 Kr.
1921	362	111 000 »	367 »
1922	711	176 000 »	248 »
1923	1071	269 000 »	251 »
1924		329 000 »	
1925	105	24 000 »	229 »
1927	352	39 000 »	111 »
1928	573	73 000 »	127 »
1929	348	47 000 »	135 »
1930	504	38 000 »	70 »
1931	523	65 000 »	124 »
1932	323	27 000 »	83 »
1933	382	52 000 »	136 »
1934	386	56 000 »	145 »
1935	799	135 000 »	169 »
1936	369	64 000 »	173 »
1937	187	35 000 »	187 »

Selvom der ogsaa, som vi senere skal se, er indført Husmandsheste fra andre Lande, saa er langt det overvejende Antal kommet fra de forannævnte 5 Lande og langt de fleste fra de baltiske Stater.

Der er for mig ingen Tvivl om, at Standsningen af Indførslen af Smaaheste fra Rusland under Krigen havde skabt en Trang for Husmandsheste herhjemme, og det var derfor naturligt, at man efter Fredsslutningen søgte at dække Trangen gennem Indførsel af Smaaheste fra de Lande, hvor den Slags kunde erholdes, særlig fra Island, Norge og Sverige samt Tyskland. Gennemsnitspriserne laa forholdsvis højt, og det er først, da de baltiske Stater begynder Indførslen hertil i større Stil, at Priserne gaar ned, og Indførslens Omfang tiltager stærkt. Som man vil se, blev Polen hurtigt det Land, hvorfra vi indtil 1931 fik de fleste Smaaheste, og da Gennemsnitsprisen som Regel har ligget højere fra dette Land end for Hestene fra Østersøprovinserne, maa man nok gaa ud fra, at Kvaliteten har været bedre. Efter Valutacentralens Oprettelse ser vi, at den samlede Import af Husmandsheste gaar tilbage, og da det lykkedes Litauen at faa bragt en Varebytning i Stand med Danmark — Heste mod Cement — blev Litauen vor betydeligste Leverandør af Smaaheste. Hvorvidt og i hvilken Grad Aarsagen til Nedgangen i Importen maa søges i Valutabesværligheder, eller at de foregaaende Aars store Indførsel havde muliggjort, at en saa stor Import ikke var paakrævet, eller maaske det skyldtes den i de sidste Aar stedfundne Avl af Husmandsheste herhjemme, skal jeg lade usagt. Men den store Nedgang i Indførslen er en Realitet, og naar den ikke alene har holdt sig, men ogsaa er blevet mere udtalt i den sidste Tid, skyldes det sikkert for en stor Del Fremgangen i den hjemlige Avl.

I de for Danmarks Hesteavl saa kritiske Aar, hvor Udførslen var ringe og Priserne lave og samtidig Indførslen meget stor, hævede der sig stærke Røster, der

forlangte Indførslen begrænset. Man saa ganske bort fra, at Antallet af Smaaheste inden for den danske Hesteavl var mindre end før Krigen, og at den danske Hesteavl, der jo hovedsagelig fandt Sted i de større Brug, ikke var baseret paa at præstere Smaaheste og heller ikke kunde være interesseret i at fremstille saadanne, der, hvad Størrelse og Masse angik, ikke svarede til de Krav, som Anvendelsen i Tillægsbruget stillede, saa meget mere som de Priser, der betaltes for Smaaheste, ikke animerede til Tillæg af den Slags. Vel faldt der inden for Avlen af større Arbejdsheste en Del, der var for smaa, og som egnede sig godt som Husmandsheste, men den Slags var i Virkeligheden ikke tilsigtet. Danmarks almindelige Hesteavl var under saadanne Forhold ikke interesseret i at lægge Husmandsheste til, og derfor var det efter min Mening ganske naturligt, at Husmændene fik det nødvendige Antal Heste enten gennem Indførsel andetsteds fra eller ved Selvtillæg, og med de daværende lave Priser paa indførte Heste var Importen derfor saare naturlig; thi selvom disse smaa Heste ved Indførslen ofte saa sløje ud, viste det sig, at de gennemgaaende udviklede sig tilfredsstillende samt var velegnede og nøjsomme.

Det viste sig imidlertid, at der blandt de indførte i Modsætning til tidligere fandtes adskillige ret store Heste. Det blev derfor bestemt, at der kun maatte indføres Heste under 10 Kv. Da en overvældende Del af Hestene imidlertid kun var 3 Aar gl. og som anført ofte magre og uudviklede, og da man praktiserede Højdemaalet som Stangmaal, viste det sig ofte, at adskillige af de indførte Heste senere under gode Ernæringsforhold naaede danske Hestes Størrelse, og da Importørerne syntes at foretrække de store »Russere«, ja, i en saadan Grad, at der lød Klager fra Jylland over, at man ikke der kunde faa det ønskede Antal Husmandsheste af en Størrelse, der passede for de derværende Forhold, samt da Indførslen af disse store »Russere« i Virkeligheden skadede den danske Hesteavl og ogsaa

var en Hæmsko paa de Bestræbelser, der her i Landet blev iværksat for at faa en Avl af Husmandsheste i Gang — noget jeg skal vende tilbage til i en senere Artikel om Avlen — var der livligt Røre om denne Sag; men i samme Grad, som den danske Hesteavls Kaar blev bedre paa Grund af Prisstigningen, faldt Sindene til Ro. I 1931 gik Indførslen stærkt tilbage og standsede fuldstændig efter 1. Oktober for en kortere Tid paa Grund af Valutavanskeligheder. Hvilken Indflydelse Kronens Devaluering har haft paa denne Nedgang, er det vanskeligt for mig at udtale mig om, da jeg ikke ved, om Kvaliteten af de i 1932 indførte stod paa Højde med, hvad Tilfældet var i de foregaaende Aar. Men den Prisstigning, der fandt Sted paa Heste fra Polen og Litauen, modsvarede ikke Kronefaldet, og Prisen for de islandske Heste satte i Virkeligheden Bundrekord i 1932.

Medens Litauen og Polen gennem en Aarrække havde leveret os det store Antal Husmandsheste, fik vi ogsaa i Aarene fra 1923—29 et betydeligt Antal fra Letland; men siden da synes Importen derfra at være døet hen. Norge havde ligeledes, som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt, i nogle Aar en ret stor Eksport hertil, og det var særdeles gode Heste og til forholdsvis høj Pris; men i de sidste 8 Aar har vi kun modtaget 51 Dyr derfra, og den meget høje Gennemsnitspris viser, at det hovedsageligt har været Avlsdyr, eventuelt Væddeløbsheste (Travere).

Indførslen fra Norge.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	571	762 000 Kr.	1335 Kr.
1921	1404	1 055 000 »	751 »
1922	753	394 000 »	523 »
1923	855	457 000 »	535 »
1924	1520	808 000 »	532 »

I Modsætning hertil har Island hele Tiden været Leverandør af Smaaheste hertil, og selvom disse med Hen-

syn til Nøjsomhed og Arbejdsevne i Forhold til Størrelsen maa siges at staa højt, saa har de altid været for smaa til den overvejende Del af vore Husmandsbrug og særlig til dem med svær Jord; men som det fremgaar af Oversigten, har Priserne ogsaa været lave.

Som allerede anført har i den nævnte Periode langt den største Del af Danmarks Hesteindførsel været Smaaheste og hovedsageligt fra de ovenanførte Lande. Men udover disse har vi haft en Del Indførsel andetsteds fra. Saaledes har vi, som det fremgaar af nedenstaaende Oversigt, haft en betydelig Indførsel af Heste fra Tyskland.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	918	746 000 Kr.	813 Kr.
1921	139	266 000 »	1914 »
1922	657	200 000 »	304 »
1923	233	66 000 »	281 »
1924	459	187 000 »	407 »
1925	2052	802 000 »	391 »
1926	1850	661 000 »	357 »
1927	712	224 000 »	315 »
1928	305	259 000 »	849 »
1929	866	407 000 »	470 »
1930	622	297 000 »	477 »
1931	341	205 000 »	601 »
1932	70	123 000 »	1757 »
1933	33	76 000 »	2303 »
1934	2	4 000 »	2000 »
1935	2	9 000 »	4500 »
1936	2	10 000 »	5000 »
1937	2	13 000 »	6500 »

I en Aarrække efter Krigen fik vi i Lighed med, hvad Tilfældet var før 1914, et ikke ringe Antal »Russere« og »Galiziere« fra Tyskland (en Del var vel nok Transit). Men hvor stor en Del af de indførte, der hørte til denne Kategori, kan jeg ikke afgøre. Den relativt lave Gennemsnitspris indtil 1930 giver imidlertid Antydning af, at Antallet har været forholdsvis stort; men der har

ogsaa til Tider været indført en Del større Heste fra Tyskland, saaledes kom der paa Grund af den lave Markkurs en Del større Arbejdsheste i 1921 foruden en Del belgiske Hopper. Siden 1932 har vor Hesteindførsel fra Tyskland været ringe og i Hovedsagen kun omfattet Avlsdyr eller Væddeløbsheste.

Fra Storbritannien og Irland har vi ligeledes gennem Aarene haft en, omend ikke særlig stor saa dog, som det fremgaar af Oversigten, stabil Indførsel, som praktisk talt har bestaaet af højt forædlede Militærheste samt Væddeløbere. Gennemsnitspriserne har derfor ogsaa ligget forholdsvis højt.

Indførslen fra Storbritannien.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	507	1 070 000 Kr.	2110 Kr.
1921	534	932 000 »	1745 »
1922	15		
1923	176		
1924	234	383 000 »	1637 »
1925	210	328 000 »	1562 »
1926	153	284 000 »	1856 »
1927	127	155 000 »	1220 »
1928	162	265 000 »	1636 »
1929	146	221 000 »	1514 »
1930	189	223 000 »	1180 »
1931	256	357 000 »	1395 »
1932	55	104 000 »	1891 »
1933	218	275 000 »	1261 »
1934	221	270 000 »	1222 »
1935	61	97 000 »	1590 »
1936	257	331 000 »	1288 »
1937	158	217 000 »	1373 »

Fra vort Naboland Sverige modtog vi før 1914 en Del Heste, og efter Krigens Afslutning var Indførslen derfra, som det fremgaar af omstaaende Oversigt, betydelig. Det var Heste af ret forskellig Slag, dels egnede til Husmandsbrug, men ogsaa større, saavel lette som svære Heste. Særligt de sidste, de saakaldte »Svensk-Belgiere«

Indførslen fra Sverige.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	2461	2 941 000 Kr.	1195 Kr.
1921	9327	12 466 000 »	1337 »
1922	2530	1 665 000 »	658 »
1923	717	501 000 »	698 »
1924	1664	1 148 000 »	690 »
1925	820	550 000 »	671 »
1926	356	273 000 »	767 »
1927	287	173 000 »	603 »
1928	210	146 000 »	695 »
1929	362	249 000 »	688 »
1930	302	181 000 »	599 »
1931	268	185 000 »	690 »
1932	51	48 000 »	941 »
1933	81	28 000 »	346 »
1934	139	29 000 »	208 »
1935	4	2 000 »	500 »
1936	1	1 000 »	1000 »
1937	1	1 000 »	1000 »

nød et stort Ry allerede før Krigen. I 1921 antog Indførslen en hidtil ukendt Størrelse som Følge af, at Sverige af Frygt for Mund- og Klovesyge ikke gav fremmede Købere Adgang; men i Stedet for eksporterede man Hestene til Danmark, hvor de saa igen videresolgtes til Tyskland. Dette Forhold ændredes imidlertid hurtigt, og Indførslen fra Sverige gik stærkt ned og har i de senere Aar kun haft et ubetydeligt Omfang. Medens man særligt i Tyverne hørte høje Lovtaler over »Svensk-Belgierne«, navnlig til Brug i Byerne, synes disse Lovtaler nu forstummede. Hvad Aarsagen har været hertil, kan jeg ikke udtale mig om, saa meget mere som Nedgangen i Importen kan have forskellige Aarsager.

Den danske Hesteindførsel fra de forannævnte Lande har i overvejende Grad bestaaet af Brugsdyr; men fra visse andre Lande har vi i Aarenes Løb haft en Indførsel, der praktisk talt har bestaaet af Individer, der først og fremmest skulde benyttes til Avl. Saaledes fik vi i Aarene 1923, 1924 og 1929 10, 19 og 47 Stk. af

belgisk Race fra Holland, og Værdien var henholdsvis 15 000, 28 000 og 12 000 Kr. eller i Gennemsnit 1500, 966 og 255 Kr. pr. Stk. Den relativt lave Gennemsnitspris giver ikke Udtryk for, at Kvaliteten af de indførte Avlsdyr har været god, selvom det maa tilføjes, at de i 1929 indførte var Føl.

Medens Indførslen af Avlsdyr fra Holland saaledes var ringe og kortvarig, har Indførslen af Avlsdyr fra Belgien været betydelig, som det fremgaar af efterfølgende Oversigt.

Indførslen fra Belgien.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1922	9	6 000 Kr.	667 Kr.
1923	392	332 000 »	847 »
1924	70	107 000 »	1529 »
1928	13	31 000 »	2385 »
1929	197	132 000 »	670 »
1930	145	190 000 »	1310 »
1931	90	36 000 »	400 »
1932	75	24 000 »	320 »
1933	18	27 000 »	1500 »
1934	121	214 000 »	1769 »
1935	280	287 000 »	1025 »
1936	209	222 000 »	1062 »
1937	103	188 000 »	1825 »

I de anførte 13 Aar er der indført 1722 Stkr. til en samlet Pris af 1 796 000 Kr. Til Trods for, at der blandt de indførte findes en Del Hingste, der er betalt med høje Priser — henimod og over 10 000 Kr. — ligesom der ogsaa af danske Hesteavlsorganisationer for belgisk Race er købt en Del Hopper og Plage af god Kvalitet, hvorved Gennemsnitspriserne er bragt i Vejret, og selvom en betydelig Del af de indførte har været Føl og Plage, saa taler Gennemsnitspriserne dog om, at en ikke ringe Del har været af en Kvalitet, som maa betvivles at kunne gavne den dansk-belgiske Hesteavl i kvalitets-

mæssig Henseende, og da der altid hviler en vis Nimbus over det fremmede fra Racens Hjemland indførte frem for det hjemlige, noget som Folk synes at ville betale for, har Indførslen af mindre fremragende Individer, særligt Hopper, sikkert bidraget til at forringe de dansk-belgiske Opdrætteres Afsætningsmuligheder og derigennem ikke gavnet disse.

Foruden fra Holland og Belgien er der siden 1920 indført Avlsdyr af belgisk Race fra andre Lande, f. Eks. fra Tyskland og Sverige, saa den samlede Indførselsværdi af belgiske Avlsdyr i Perioden sikkert er naaet nær op til 2 Mill. At skaffe Enighed om, hvorvidt en saadan Indførsel har været paakrævet eller ikke, vil være umuligt. Derimod kan der sikkert faas større Tilslutning til, at skal vi have en saadan Import, og denne synes jo nødvendig for at opretholde den dansk-belgiske Hesteavl, da gælder det om, at de indførte er af en saadan Kvalitet, at de kan forventes at højne den dansk-belgiske Hesteavls Niveau; thi »mindreværdige« Individer er der absolut ingen Grund til at ofre Valuta paa. Den Ordning af Valutatildelingen til den belgiske Import, som har fundet Sted i 1938, giver Udtryk for, at man ogsaa inden for den dansk-belgiske Hesteavls Ledelse nærer den samme Opfattelse.

Medens den hidtil omtalte Indførsel er kommet fra Europa, har vi ogsaa fra Amerika modtaget en Del, og saaledes fra U. S. A nedennævnte Antal:

Indførslen fra U. S. A.

Aar	Antal	Værdi	Gennemsnitspris
1920	20	10 000 Kr.	500 Kr.
1921	99	255 000 »	2576 »
1931	13	62 000 »	4769 »
1932	4	14 000 »	3500 »
1933	7	34 000 »	4857 »
1934	16	35 000 »	2188 »
1936	2	6 000 »	3000 »
1937	19	50 000 »	2632 »

I Perioden siden 1920 har vi altsaa fra U. S. A. modtaget 180 Heste til en samlet Værdi af 466 000 Kr. Disse Heste har vist udelukkende været Travere, og en og anden vil maaske mene, at det har været en ret betydelig Sum, der er ydet U. S. A., men et er givet, at den har været nødvendig for at fremme den danske Traveravl og hæve Hurtighedsniveauet paa de danske Traverbaner.

Efter disse Enkeltheder i den danske Hesteomsætning skal jeg til Slut henvise til nedenstaaende Oversigt over den aarlige Ud- og Indførsel samt Overskudsudførslens Værdi, hvad enten denne sidste har været positiv eller negativ.

Aar	Indførselsværdi	Udførselsværdi	Overskudsværdi
1913	8 076 000 Kr.	20 681 000 Kr.	12 605 000 Kr.
1920	6 389 000 »	43 713 000 »	37 324 000 »
1921	15 395 000 »	30 200 000 »	14 805 000 »
1922	4 689 000 »	16 945 000 »	12 256 000 »
1923	1 724 000 »	10 043 000 »	8 319 000 »
1924	1 462 000 »	14 965 000 »	10 503 000 »
1925	5 310 000 »	10 810 000 »	5 500 000 »
1926	4 946 000 »	1 758 000 »	÷ 3 188 000 »
1927	2 764 000 »	5 518 000 »	2 754 000 »
1928	2 405 000 »	3 855 000 »	1 450 000 »
1929	3 321 000 »	2 171 000 »	÷ 1 150 000 »
1930	3 399 000 »	772 000 »	÷ 2 627 000 »
1931	2 614 000 »	1 683 000 »	÷ 931 000 »
1932	695 000 »	2 923 000 »	2 228 000 »
1933	1 583 000 »	5 970 000 »	4 387 000 »
1934	2 464 000 »	6 163 000 »	3 699 000 »
1935	2 647 000 »	5 597 000 »	2 850 000 »
1936	2 526 000 »	7 067 000 »	4 541 000 »
1937	1 879 000 »	9 323 000 »	7 144 000 »

Sammen med Værdien af Hesteholdets udførte Arbejde danner Overskudsudførslen Indtægtssiden paa Hesteavlens Regnskab. Af disse 2 Poster er Arbejdet langt den vigtigste, men desværre savner jeg Grundlag til at fastslaa dettes Værdi i Kroner og Øre og derigen-

nem yde et Bidrag til at gøre Hesteavlens samfundsmæssige Regnskab op.

Fra 1920—37 har dansk Hesteavl foruden Dækning af det hjemlige Forbrug under yderst vanskelige Forhold hjemført ca. 105 Mill. Kr. fra Udlandet, og selvom Overskudsudførslens Værdi i 1937 laa betydeligt under, hvad Tilfældet var før Krigen eller i de første Aar efter 1920, saa viser den Stigning, der har fundet Sted i Overskudsudførslens Værdi siden 1932, at dansk Hesteavl uanset de foregaaende Aars knugende Tryk har været i Stand til at opretholde en Standard, der kunde danne Grundlaget for en Udnyttelse af den stigende Efterspørgsel; thi havde Krisen ikke alene forringet Avlens Omfang, men ogsaa dens Kvalitet, i tilsvarende Grad, turde det være tvivlsomt, om Efterspørgslen efter danske Heste i Nutiden vilde vise en stigende Tendens.

Angaaende Avlens Kamp for Tilværelsen og Kvalitetens Fremgang gennem de kritiske Aar skal jeg komme nærmere ind herpaa i en senere Artikel om Hesteavlen fra 1920 til Nutiden.

Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem*).

Af Kreditforeningsdirektør *P. A. Callø.*

I.

Kreditforeningernes Historie.

De økonomiske Vanskeligheder, som det danske Landbrug i den senere Tid har haft at kæmpe med, har sat Realkrediten under Debat herhjemme. Indtil for faa Aar siden har vort Realkreditsystem for den almindelige Opfattelse staaet som et stort nationalt Gode, som vi havde Grund til at være stolte af. Den lette Adgang til Kredit paa lempelige Vilkaar har været en Løftestang for Byernes og navnlig for Landbrugets økonomiske Udvikling i de sidste to Menneskealdre. Men Medaillen har en Revers. Landbrugskrisen har afsløret Skyggesiderne ved en højt udviklet Realkredit. Da Indtægterne svigtede, stod den af Konjunkturerne uafhængige Pligt til at svare Renter og Afdrag af den faste Gæld som en alvorlig Trusel mod Landbrugserhvervet. Saa meldte Kritiken sig, og Reformprojekter skød op som Paddehatte. Krisens Indvirkning paa Kredit- og Hypotekforeningerne gav tillige Anledning til Nedsættelse af en Kommission, som har fremsat Forslag til en tiltrængt Revision af Kreditforeningslovgivningen, og samtidig søgte man at gennemføre Lempelser i det bestaaende Realkreditsystem for, saa godt det lod sig gøre, at tilpasse det efter de foreliggende Forhold.

Nu er vi naaet saa vidt i Drøftelsen af Realkreditproblemet, at Begreberne er ved at klares. Til denne Klaring har det i væsentlig Grad bidraget, at Kreditforenings-

*) Udvidet Gengivelse af 3 Foredrag, holdt i September 1938 ved Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Kursus paa Landbohøjskolen.

forholdene ogsaa fra juridisk Side er taget op til indgaaende Undersøgelse. I 1934 erhvervede Forfatteren *Sven Clausen*, som er Kasserer i Kreditkassen for Husejere i København, den juridiske Doktorgrad paa en Afhandling om »Kreditforeningsforhold«. I 1935 udkom Bind V af Professor *Kr. Sindballes* »Dansk Selskabsret«, som omhandler Kredit- og Hypotekforeningerne, og i 1936 offentliggjordes Kreditforeningskommissionens Betænkning. Af tidligere Forsøg paa en principiel Klaring af Kreditforeningsproblemerne er der Anledning til at nævne nu afdøde Kredit- og Hypotekforeningsdirektør *A. Gjessings* Fremstilling i Københavns Hypotekforenings Jubilæumsskrift af 1920.

Indenfor den organiserede Realkredit i Danmark indtager Kredit- og Hypotekforeningerne en dominerende Stilling, og de er praktisk talt de eneste Realkreditinstituter i egentlig Forstand, vi har herhjemme. Saaledes betegner man de Institutioner, som udelukkende har til Formaal at skaffe Grundejerne Laan mod Pant i deres Ejendomme paa de bedst mulige Vilkaar. De kan være organiserede som Aktieselskaber, der driver denne Virksomhed erhvervsmæssigt, og kaldes da Hypotekbanker. Det er saaledes Tilfældet i Frankrig og tildels ogsaa i Tyskland og andre Lande. Her til Lands har vi et Rudiment af en Hypotekbank i Landmandsbankens Hypotekafdeling. Bankens officielle Navn er jo, som bekendt, Den danske Landmandsbank, Hypotek- og Vekselbank. Det er altsaa ikke en ren Hypotekbank, men ligesom den franske Crédit foncier, en Del af de tyske Hypotekbanker og de svenske Inteckningsbolag kombineret med almindelig Bankvirksomhed. Landmandsbankens Hypotekafdeling yder tillige Laan til Kommuner, og det er i Tidens Løb blevet Hovedopgaven. Som Realkreditinstitut maa Hypotekafdelingen nærmest betragtes som værende i Likvidation. Udlaanet mod Pant i fast Ejendom har været standset siden 1894 og udgjorde den 31. Marts 1938 kun 8,2 Mill. Kr.

Det ældste Realkreditinstitut i Danmark er Kreditkassen for Husejere i København, som er oprettet i 1797 med det Formaal at financiere Genopbygningen af København efter den store Brand i 1795. Kreditkassens Teknik er i Tidens Løb bleven stærkt paavirket af Kreditforeningerne, men dens Organisation bærer tydelige Spor af dens historiske Oprindelse. Medens Kreditforeningerne styres af Laantagerne og Hypotekbankerne af Aktionærerne, er Husejerkreditkassen det eneste Realkreditinstitut, ikke alene i Danmark men i Verden, hvor Ledelsen ligger i Kasseobligationsejernes Hænder. Ved Statsbankerotten i 1813 blev Kreditkassen insolvent, ikke som Følge af Tab paa overtagne Panter, men paa Grund af en forskellig Omregning af Gæld og Tilgodehavender ved Overgangen fra Courantdaler til Rigsbankdaler. De af Kassen udstedte Obligationer var nemlig garanterede af Staten og blev derfor omskrevet til Kurs 100. Staten dækkede imidlertid ikke det derved opstaaede regnskabsmæssige Underskud, men forrentede det gennem en Aarrække. Kreditkassen var derved kommen i et Afhængighedsforhold til Staten, som satte snævre Grænser ogsaa for dens Udstedelse af ugaranterede Obligationer. Først da Mellemværendet med Statskassen var endelig afviklet i 1885, kunde Kreditkassen udvikle sig frit. Den yder Laan i Byejendomme i København, Frederiksberg og Gentofte Kommuner efter lignende Regler som Kreditforeningerne. Den 31. Marts 1938 havde Kreditkassen et Udlaan paa 274 Mill. Kr. og Reserver til et samlet Beløb af godt 25 Mill. Kr.

Hvis man vil bedømme de forskellige Institutioner efter deres Betydning for Landbrugets Realkredit, kommer ved Siden af Kredit- og Hypotekforeningerne kun Sparekasserne i Betragtning. Den 31. Marts 1938 havde de danske Sparekasser anbragt godt Halvdelen af deres Midler, ca. 1,3 Milliard, mod Hypotek i faste Ejendomme, deraf 844 Mill. i Landejendomme (Ejendomme paa Landet). Men om Sparekassernes Indsats paa dette Omraade gæl-

der det samme som f. Eks. om Overformynderiets og Forsikringsselskabernes: Tilfredsstillelsen af Realkreditbehovet er ikke det egentlige, i hvert Fald ikke det eneste Formaal for deres Virksomhed, men snarere et Middel i dette Formaals Tjeneste. Sparekassernes Hovedopgave er at fremme Opsparingen, og derfor kan deres Udlaan i fast Ejendom, hvor betydeligt det end er, ikke være indrettet alene med Realkreditens Behov for Øje. Saa længe Sparekasserne modtager Indskud paa Anfordring eller kortere eller længere Opsigelse, kan de ikke yde uopsigelige Laan, og da Indskudenes Opsigelighed kan tvinge Sparekasserne til at sætte Indlaansrenten op, kan de ikke garantere Laantagerne mod en Forhøjelse af Udlaansrenten. Derfor kan Sparekasserne ikke betegnes som Realkreditinstituter i egentlig Forstand.

Naar jeg skal tale om Realkrediten og Landbrugets Gældsproblem, vil jeg holde mig til Kredit- og Hypotekforeningerne, ikke alene af principielle Grunde, fordi Realkredittanken her finder sit klareste Udtryk, men ogsaa af Hensyn til den Rolle, de spiller for Realkrediten i Danmark. Den 31. Marts 1938 havde Kreditforeningerne alene et Udlaan efter Restgæld paa lidt over 4,6 Milliarder, deraf lige ved 2 Milliarder i Landbrugsejendomme. Det svarer ogsaa til den almindelige Opfattelse i Landet, for hvilken Realkredit og Kreditforeninger synes at være synonyme Begreber, i hvert Fald naar Realkrediten skal staa for Skud. Saa er det dem, det gaar ud over, medens Sparekasserne i det store og hele gaar Ram forbi.

I intet andet Land har Kreditforeningerne naaet en saadan Udvikling baade i Bredden og i Højden som i Danmark. Vi har Kreditforeninger for Købstadejendomme og for store og smaa Landbrugsejendomme, for jordløse Huse paa Landet og for industrielle Ejendomme. Dertil kommer Hypotekforeningerne, som er Kreditforeninger for II. Prioritets Laan, med et samlet Udlaan paa henved ½ Milliard. Kreditforeningsvæsenet er blevet et mægtigt Træ, hvis Grene naar ud over det ganske Land.

Indtil for faa Aar siden kunde Træets Frugter glæde sig ved almindelig Yndest. Men den sidste Tids Erfaringer har vist, at det er et Træ paa godt og ondt. Under Landbrugskrisen er Farerne ved vort højt udviklede Realkreditsystem traadt tydeligt frem og har været Genstand for stor Opmærksomhed, ikke mindst i Landbokredse.

Det er mærkeligt at tænke sig, at dette Væsen, som i Dag hviler med en Vægt af over 5 Milliarder paa de danske Grundejere, kun er 87 Aar gammelt. Selve Kreditforeningstanken er betydelig ældre. Den er opstaaet i en tysk Købmands Hjerne og for første Gang bragt til Udførelse af Kong Frederik II. af Preussen.

Det var Landbrugets Nødstilstand efter Syvaarskrigen, 1756-63 der gav Anledning til Oprettelsen af den første »Landschaft« for Provinsen Schlesien i 1769. I de følgende Aar blev der oprettet endnu 4 Instituter af samme Art i andre Dele af Landet, saaledes at der ialt var fem »alte Landschaften«.

Ordet Landschaft er den almindelige tyske Betegnelse for en Landkreditforening, men betyder egentlig Landskab eller Landsdel, altsaa det Omraade, Foreningens Virksomhed omfatter. De første Landkreditforeninger var tvangsmæssige Sammenslutninger af de adelige Godsejere i en Provins, hvorved der blev paalagt Medlemmerne en Generalgaranti, d. v. s. en solidarisk Hæftelse for de af Foreningen udstedte Obligationer uden Hensyn til, om de havde modtaget Laan af den. I første Linje var Obligationerne sikret ved Pant i det Gods, som havde givet Anledning til deres Udstedelse, — deraf Udtrykket »Pfandbriefe« for Kreditforeningsobligationer. Dette viste sig at have uheldige Virkninger i to Retninger. For det første maatte Obligationsejerne sætte det paagældende Gods til Tvangsauktion, inden de kunde holde sig til Foreningen og det solidariske Ansvar. Dernæst ansaa man det for nødvendigt at gøre Obligationerne opsigelige baade paa Grund af deres hypotekagtige Karakter og for at lette deres Afsætning, medens Laanene var uopsigelige

fra Foreningens Side. Man begik altsaa den fundamentale Fejl at udstede opsigelige Obligationer paa Grundlag af uopsigelige Pantebreve, som tilmed var uamortisable. Som Følge af dette Misforhold kom de gamle »Landschaften« gentagne Gange i Likviditetsvanskeligheder, saa Staten maatte træde hjælpende til. Under Napoleonskrigene blev Obligationerne opsagt i et saadant Omfang, at der i 1807 maatte udstedes et Moratorium, som opretholdtes i mange Aar, for en enkelt Forenings Vedkommende til 1832. Ved en Konvertering i Trediverne blev de opsigelige Obligationer gjort uopsigelige, og efterhaanden indførte Kreditforeningerne ogsaa en regelmæssig Amortisation af Laanene.

Vi staar her ved de første famlende Skridt paa en Bane, ad hvilken Kreditforeningerne gennem 170 Aars Udvikling er naaet frem til stor teknisk Fuldkommenhed. Af de Fejl, der er begaaet, har vi lært at anvende de Principer, som bør lægges til Grund for Realkreditens Ordning. Men paa afgørende Punkter har man fra første Færd været inde paa det rigtige. Dette gælder navnlig med Hensyn til to Ting, som staar i Forbindelse med hinanden, nemlig det solidariske Ansvar og Selvstyret. Det solidariske Ansvar har vist sin Bæreevne som Kreditgrundlag. Takket være det, lykkedes det de gamle preussiske »Landschaften« at afhjælpe den herskende Kreditnød ved i betydeligt Omfang at formidle Laan til en efter Datidens Forhold meget moderat Rente. Selv om det solidariske Ansvar i Tidens Løb er bleven begrænset paa forskellig Vis og, som vi senere skal se, har vist sig at være behæftet med visse Mangler, har det fremdeles sin store Betydning som Grundlag for Realkrediten ved Siden af Pantesikkerheden.

Det kan synes mærkeligt, at Kreditforeningerne, som forvalter Hundreder af Millioner, styres af Laantagerne. Men i Virkeligheden er Kreditforeningernes Selvstyre en naturlig Konsekvens af det solidariske Ansvar. Økonomisk Ansvar og Indflydelse paa Ledelsen bør følges ad.

I Hypotekbankerne er det Aktionærerne, der har Ledelsen, i Sparekasser Garanterne, i Husejerkreditkassen Kasseobligationsejerne som Ejere af den store Reservefond. I Kreditforeningerne tilvejebringes og ejes Reservefonden af Laantagerne, som tillige hæfter for Foreningens Forpligtelser i Kraft af det solidariske Ansvar, der kan betragtes som en ikke indbetalt Garantikapital. Derfor er det ogsaa naturligt, at det i Kreditforeningerne er Laantagerne, der staar for Styret. Kreditforeningerne er Andelsselskaber, de ældste og største, vi har.

De økonomiske Interesser, som er knyttet til Kreditforeningerne, er saa omfattende, at det Offentlige har en Ret og Pligt til at have Indseende med deres Administration. De gamle »Landschaften« var da ogsaa fra første Færd undergivet et Statstilsyn. Det var en Selvfølge i Preussen; men i danske Kreditforeningskredse har man haft vanskeligt ved at forsone sig med Tanken om et effektivt Statstilsyn. Det hænger sammen med, at Kreditforeningerne er indført herhjemme sammen med den politiske Frihed.

Vel forberedt gennem en Afhandling af Nationaløkonomen *A. F. Bergsøe*, som havde studeret Realkreditvæsenet i Tyskland og andre Lande, gjorde Kreditforeningsinstitutionen sin Entré i Danmark omkring Midten af forrige Aarhundrede. Det skete i Henhold til en Lov af 20. Juni 1850, som med Rette er bleven kaldt Kreditforeningernes Grundlov. Denne Lov giver Indenrigsministeren en almindelig Bemyndigelse til at meddele Kreditforeninger af Ejere af danske Grundejendomme visse Begunstigelser. Den vigtigste af disse er Retten til at udstede Obligationer til Ihændehaveren. Det er nemlig en Betingelse for, at de af Kreditforeningerne udstedte Obligationer kan faa Adgang til Notering paa Københavns Fondsbors, og den deraf betingede lette Omsættelighed er igen en praktisk Forudsætning for Kasseobligationernes — og dermed for Pantebrevenes — Uopsigelighed, idet Obligationsejeren til enhver Tid, naar han har Brug for Penge,

kan afhænde Obligationerne til Dagens Kurs. Det er endvidere af stor Betydning for Kreditforeningernes Virksomhed, at Kasseobligationerne kan udstedes paa ustemplet Papir og omsættes uden Brug af Stempel.

De i Loven af 20. Juni 1850 hjemlede Begunstigelser var ikke alle lige vigtige. Men der er endnu Grund til at nævne, at Kreditforeningerne kunde fritages for Maksimalrentebestemmelsen, d. v. s. at de kunde udstede Obligationer til en højere Rente end 4 pCt. p. a. og betinge sig en tilsvarende Rente af Laanene. Ikke fordi det betød saa meget i den første Tid. Men senere skulde Spørgsmaalet om Rentens Højde blive aktuelt og Genstand for en bitter Strid. Endelig giver Loven Hjemmel til, at Umyndiges og offentlige Stiftelsers Midler kan anbringes i de af Kreditforeningerne udstedte Obligationer.

Men de nævnte Begunstigelser gives kun paa nærmere i Loven fastsatte Vilkaar. En Kreditforenings Statuter skal godkendes af Indenrigsministeren, og for at dette kan ske, maa de opfylde visse Betingelser, af hvilke de vigtigste er følgende:

For det første sættes der en Grænse for Laanenes Højde ved 60 pCt. af Værdien, bestemt ved Taksation efter Regler, som skal være lige saa betryggende som ved Vurdering til Laan af Umyndiges Midler. Dernæst maa der ingensinde være et større Beløb af Kasseobligationer i Omløb, end Foreningen har tilgode ifølge de af Interessenterne udstedte Pantebreve. Som yderligere Betryggelse ved Siden af Pantesikkerheden kræver Loven, at alle de i en Forening indtraadte Interessenter skal være solidarisk ansvarlige for Foreningens Forpligtelser ifølge Kasseobligationerne. Omfanget af dette Tillægsansvar er fastsat til $^2/_3$ af Laanets Hovedstol. Endelig skal der foruden Rente svares en vis passende Procent aarlig til Laanenes Amortisation. Til Ændringer i de for en Kreditforening gældende Statuter udkræves ligeledes Indenrigsministerens Samtykke.

Det er de fundamentale Regler, som endnu danner Grundlaget for Kreditforeningernes Virksomhed.

I Henhold til Loven af 20. Juni 1850 oprettedes i de følgende to Aar tre Kreditforeninger. Den første var Kreditforeningen af Landejendomsbesiddere i Nørrejylland (populært kaldet Jydsk Landkreditforening), som stiftedes i 1851, og umiddelbart efter fulgte Kreditforeningen af Grundejere i Sjællands Stift, som ret hurtigt indlemmede først Lolland-Falsters og derefter Fyns Stift i sit Omraade og derved blev til Østifternes Kreditforening. Disse to Kreditforeninger er den Dag i Dag de førende i Danmark med et samlet Udlaan paa over 2 Milliarder. Aaret efter oprettedes en Kreditforening af Købstadgrundejere i Nørrejylland, og da Østifternes Kreditforening giver Laan i alle Arter af Grundejendomme, var Landet saaledes allerede i 1852 dækket med Kreditforeninger baade for By- og Landejendomme.

Men det viste sig snart, at de bestaaende Foreningers Omraader var saa store, at der meldte sig Krav om Oprettelse af nye Foreninger. I 1860 maatte Indenrigsminister *Monrad* stadfæste Statuterne for endnu to Kreditforeninger, nemlig Kreditforeningen af Grundejere i Fyens Stift (Fyns Kreditforening) og Den vest- og sønderjydske Kreditforening. Om Oprettelsen af disse to Foreninger skyldtes en virkelig Trang eller entreprenante og lokalpatriotiske Mænds Nidkærhed, faar staa hen. I hvert Fald kunde Stifterne paaberaabe sig Loven af 20. Juni 1850. Ifølge denne Lov var det bl. a. en Betingelse for Stadfæstelse af en Kreditforenings Statuter, at de af den belaante Ejendomme »er beliggende indenfor en saadan Omkreds, at den fornødne Kontrol med Taksationernes Paalidelighed og det behørige Tilsyn med Panterne uden stort Besvær kan føres af Bestyrelsen«. Det vil næppe kunne hævdes, at de tre først oprettede Kreditforeninger opfyldte denne Betingelse, i Særdeleshed da det fremgaar af Rigsdagens Forhandlinger, at det, Lovgiverne havde tænkt sig med den anførte Bestemmelse, var Udlaansomraader svarende til en Landstingsvalgkreds.

Det vilde have været heldigt, om Lovens Hensigt paa dette Punkt var sket Fyldest. Men det er ikke den eneste Gang i Kreditforeningernes Historie, at Indenrigsministeren ved Stadfæstelse af Kreditforeningsstatuter ikke har taget det saa nøje med Lovens Bogstav og Forudsætninger.

Stifterne af de to sidstnævnte Foreninger kunde ligeledes overfor Indenrigsministeren paaberaabe sig den i Grundloven garanterede Foreningsfrihed, som gav Borgerne Ret til at oprette Foreninger med ethvert lovligt Formaal, altsaa ogsaa til Oprettelse af en Kreditforening, naar de af Loven herfor stillede Betingelser var opfyldt. Det irriterede Monrad, at han i den Anledning kom ud for et Pres fra Stifternes Side, og denne Irritation var kun altfor vel begrundet. Man kan nemlig ikke anlægge de samme Synspunkter paa en Kreditforening, der har til Opgave at give Laan i Ejendommene i en hel Landsdel, som paa almindelige Foreninger. Misrøgt af de økonomiske Interesser, som en Kreditforening varetager, kan føre til alvorlige Kalamiteter for store Befolkningskredse.

Man stod netop overfor en saadan Katastrofe, da Monrad maatte bøje sig for Kravet om Oprettelse af to nye Kreditforeninger. Pengekrisen af 1857 havde røbet væsentlige Mangler ved Administrationen af Kreditforeningen af Købstadgrundejere i Nørrejylland. Det havde vist sig, at Vurderingssummerne for de som Pant tilbudte Ejendomme gennemgaaende var alt for høje, og at Direktionen ved Fastsættelsen af Laanene ikke havde vist den fornødne Kritik overfor Vurderingsforretningerne. Krisen lammede Erhvervslivet i de jydske Byer og standsede al Omsætning af Ejendomme. Restancerne voksede foruroligende, og Foreningen maatte i de følgende Aar overtage mange Panter. Ifølge Statuterne skulde der i den Anledning inddrages Kasseobligationer. Men da Foreningen savnede de hertil fornødne Midler, og Balancen mellem Kasseobligationer og Pantebreve kun kunde opretholdes ved kunstige Posteringer, ophævede Ministeriet i

December 1860 de Foreningen meddelte Begunstigelser, og samtidig standsedes Udlaanet.

For at skaffe Midler til Indfrielse af forfaldne Kuponer og udtrukne Obligationer greb Foreningen i sin Nød til det solidariske Ansvar. Derved fik man imidlertid kun Lejlighed til at gøre den pinlige Erfaring, at det solidariske Ansvar svigter, naar det skal gøres gældende i kritiske Situationer. Da Flertallet af Foreningens Medlemmer ikke kunde svare de ordinære Ydelser, førte Udskrivningen af ekstraordinære Bidrag til Reservefonden kun til en Forøgelse af Restancerne. De mere velstaaende Interessenter søgte, da Foreningen kom i Vanskeligheder, at unddrage sig det solidariske Ansvar ved at indfri Laanet. Til at begynde med havde man ikke lagt Hindringer i Vejen for denne Flugt fra den synkende Skude, og selv da man fra December 1860 afkrævede udtrædende Medlemmer et Depot til Sikkerhed for det solidariske Ansvar paa 8½ pCt. af Hovedstolen, udtraadte i det følgende Halvaar Interessenter med en Restgæld af 1,6 Mill. Kr. af et samlet Udlaan paa ca. 10 Mill. Kr.

Foreningen laa nu inde med 116 overtagne Panter, og da man ikke øjnede nogen Udvej af Vanskelighederne, besluttede Generalforsamlingen i Oktober 1861 at overgive dens Bo til Skiftebehandling. Der udnævntes en kgl. Kommission til at behandle Boet, og under dens Forvaltning arbejdede Foreningen sig langsomt ud af Uføret. Det solidariske Ansvar, som havde svigtet i første Omgang, stod alligevel sin Prøve, da det blev udøvet under Former, som var afpasset efter de foreliggende Forhold. Først foretog man smaa Ekstraudskrivninger (¼ pCt. halvaarlig af Hovedstolen), men fra 1869 gik man over til at suspendere Udtrækningen i 10 Aar og lade den til Afdrag bestemte Del af Terminsydelserne indgaa i Reserve- og Administrationsfonden. Samtidig blev der truffet drastiske Forholdsregler mod Udtrædelse af Medlemmer.

I de første fem Aar efter Skiftebehandlingens Paabegyndelse maatte Kommissionen overtage endnu 246

Ejendomme. Men saa vendte Strømmen. I 1880 var man naaet saa vidt, at det statutmæssige Forhold mellem Kasseobligationer og Laanenes Restgæld var genoprettet, og Aaret efter udleveredes Boet til Interessenterne. Foreningen kunde nu have genoptaget sin Virksomhed, men da der i Mellemtiden var oprettet en ny jydsk Købstadkreditforening, vedtog man at likvidere.

Af den gamle jydske Købstadkreditforenings kranke Skæbne har vi høstet adskillig gavnlig Belæring. For det første fremgik det med Klarhed af Foreningens Sammenbrud, at Selvstyret ikke er tilstrækkelig Garanti for en forsvarlig Ledelse, og at navnlig Vurderingsforretninger er noget, der skal omgaas med Forsigtighed. Dernæst viste det sig, at det solidariske Ansvar i første Omgang glipper overfor Virkningerne af en almindelig Krise, men, anvendt paa en særlig Maade, har Bæreevne i det lange Løb. Og det fortjener at fremhæves, at der takket være det solidariske Ansvar aldrig er tabt en Øre paa en dansk Kreditforeningsobligation. Bortset fra Svingningerne i Obligationernes Værdi og Vanskeligheder med Hensyn til deres Afsætning var den eneste Ulempe, Obligationsejerne havde af Misèren i den nørrejydske Købstadkreditforening, en Forsinkelse af Udtrækningen.

Samtidig med dette Sammenbrud gik en jydsk Landkreditforening af særegen Struktur, den i 1859 oprettede Hypoteklaaneforening af Landejendomsbesiddere i Nørrejylland (den Brettonske Forening) i Stykker, inden den endnu rigtig var kommen igang, ligeledes paa Grund af slet Ledelse og upaalidelige, for ikke at sige vilde Taksationer.

Paa denne Baggrund var Indenrigsminister Monrads Skepsis overfor den lette Adgang til Oprettelse af nye Kreditforeninger forstaaelig, og da der fra privat Side blev indbragt et Lovforslag vedrørende et Kreditforeningsspørgsmaal, benyttede Monrad Lejligheden til at sætte en Bremse paa Udviklingen.

Pengekrisen ramte Jylland meget haardere end Øerne,

og skønt det var en udpræget Handelskrise, som ikke direkte berørte Landbruget, lagde den et følelig Tryk paa Jydsk Landkreditforenings Kurser. I den Anledning kom man indenfor Foreningens Ledelse ind paa den Tanke at hæve Kurserne ved en Begrænsning af det solidariske Ansvar til de indenfor et vist Tidsrum optagne Laan. Det lyder mærkeligt, at Ønsket om at begrænse Risikoen ved det solidariske Ansvar ikke skulde have spillet nogen Rolle i denne Forbindelse, naar man betænker, at dette Ansvar lige var bleven taget i Brug i den jydske Købstadkreditforening. Men det er en Kendsgerning, at kursmæssige Hensyn har haft afgørende Indflydelse paa de Overvejelser indenfor Jydsk Landkreditforening, som førte til Fremsættelse af det ovennævnte Lovforslag.

Da Forslaget kom til Forhandling i Landstinget, blev det paa Monrads Foranledning henvist til et Udvalg, hvor hele Kreditforeningsspørgsmaalet blev taget op til Undersøgelse, og Resultatet af Overvejelserne blev Loven af 19. Februar 1861.

Det er den anden af de fire almindelige Kreditforeningslove, som har haft Betydning for Kreditforeningernes Udvikling i Danmark. Den fastslaar i § 3, at de i Lov af 20. Juni 1850 omhandlede Begunstigelser for Kreditforeninger for Fremtiden kun kan meddeles ved Lov. For de Foreningers Vedkommende, som var oprettet, bemyndigedes Indenrigsministeren til at stadfæste Statutændringer, hvorefter »Indtrædelse af Interessenter og den tilsvarende Udstedelse af Kreditforeningsobligationer sker i Afdelinger eller Serier, saaledes at der ikke finder solidarisk Ansvarlighed Sted mellem de forskellige Afdelinger«. Men ogsaa denne Bemyndigelse er knyttet til Betingelser. En Serie maa ikke lukkes, inden den har et Udlaan af 3 Mill. Rigsdaler (6 Mill. Kr.), og en nyaabnet Serie skal have fælles solidarisk Ansvar med den sidst lukkede Serie, indtil den har et Udlaan af 1 Mill. Rigsdaler (2 Mill. Kr.). Dernæst skal Nedskrivning af et Laans Hovedstol som Følge af den statutmæssige Amortisation

være forbudt i lukkede Serier, og endelig kræver Loven, at Interessenter, som udtræder af Foreningen eller en Serie, ikke kan faa Kvittering for det dem paahvilende solidariske Ansvar, inden Regnskabet for det paagældende Aar er godkendt af Indenrigsministeriet eller der er stillet betryggende Sikkerhed for Fyldestgørelsen af det solidariske Ansvar.

Loven af 19. Februar 1861 maa ses paa Baggrund af de Erfaringer, man havde gjort med den jydske Købstadkreditforening og den Brettonske Hypoteklaaneforening. Den er Udtryk for en Reaktion i den almindelige Opfattelse af Kreditforeningerne og derfor, ikke ueffent, bleven kaldt Kreditforeningernes reviderede Grundlov.

Paa det Punkt, som havde givet Anledning til Lovens Tilblivelse, var den tillige et Vidnesbyrd om Usikkerhed i Opfattelsen af Kreditforeningsproblemerne. Det er klart, at Lukningen af en Serie maa have en gunstig Indflydelse paa Kurserne for dens Obligationer, eftersom Udtrækningschancen, som i aabne Serier er en ubestemmelig Størrelse, derved fikseres og beskyttes. Naar Serien er lukket, kan man sige, hvornaar en Obligation i ugunstigste Tilfælde vil blive udtrukket, og man kan beregne den gennemsnitlige Udtrækningschance for alle Seriens Obligationer under et. Denne paavirkes ganske vist af Indfrielser og ekstraordinære Afdrag (i Obligationer), men ikke i nævneværdig Grad. Og da Omskrivning af Restgæld til ny Hovedstol som Følge af ordinær Amortisation er forbudt i lukkede Serier, kan Udtrækningschancen ikke forringes ved Forlængelse af Amortisationstiden og en tilsvarende Forsinkelse af Udtrækningen. Erfaringen viser da ogsaa, at Udtrækningschancen i lukkede Serier er en Størrelse, som Obligationskøberne regner med og honorerer i Form af højere Priser paa Obligationerne.

Laantagerne har imidlertid ingen Interesse i høje Obligationskurser i lukkede Serier. De er tværtimod en Byrde for dem ved Indfrielse af Laan og Erlæggelse af ekstraordinære Afdrag. Beregningen maa da have været den, at

allerede Forventningen om Lukning af en Serie i en nærmere Fremtid virker stimulerende paa Kurserne i den aabne Serie og derved kommer Laantagerne tilgode. Der er meget, der tyder paa, at dette er rigtigt, idet der her dog kun er Tale om en svagere Indflydelse paa Kurserne.

Men selv om dette Hensyn har været bestemmende for Fremsættelsen af det Forslag, der førte til Loven af 19. Februar 1861, saa havde det ikke været nødvendigt af den Grund at røre ved det solidariske Ansvar. Til Opnaaelse af dette Formaal vilde en Inddeling af Laan og Kasseobligationer i Amortisationsgrupper have været tilstrækkelig, saaledes som det skete i Fyns Kreditforening. Ogsaa denne Lov er altsaa et Udtryk for, hvorledes man har famlet sig frem til Forstaaelse af Kreditforeningsproblemerne.

Under Loven af 20. Juni 1850 var der oprettet 5 Kreditforeninger, to paa Øerne og tre i Jylland. Allerede paa dette tidlige Stadium vil man forgæves søge efter et Princip for Landets Forsyning med Kreditforeninger. Baade i Preussen og i Sverige, som fik sin første Kreditforening allerede i 1836, har man lagt Vægt paa en saadan Afgrænsning af de enkelte Foreningers Omraader, at der ikke bliver Konkurrence mellem to Foreninger om Udlaan i Ejendomme af samme Art. Der har ganske vist været enkelte Afvigelser fra denne Regel i de to nævnte Lande; men de er blevne hævet enten ad Lovgivningens Vej eller ved Forhandling mellem de interesserede Foreninger. I Danmark derimod har Forholdene paa dette Omraade fra første Færd udviklet sig paa bedste Beskub. I 1860 var Østifternes Kreditforening ene om at yde Kreditforeningslaan i Østifterne med Undtagelse af Fyns Stift, hvor Ejendomsbesidderne tillige havde Adgang til at søge Laan i Fyns Kreditforening. I Jylland havde Jydsk Landkreditforening Monopol i 7 af 9 Amter. Men i Ribe og Ringkøbing Amter stod den i Konkurrence med Den vest- og sønderjydske Kreditforening.

Ogsaa med Hensyn til Panternes Art var og er de dan-

ske Kreditforeningers Virksomhedsomraade forskelligt afgrænset. Af de i Henhold til Loven af 20. Juni 1850 oprettede Kreditforeninger kan de paa Øerne virkende give Laan i alle Arter af Ejendomme, medens de jydske er begrænset til Panter af samme Art.

I de første 18 Aar efter at Loven af 19. Februar 1861 var traadt i Kraft, oprettedes der kun to nye Kreditforeninger. Det skete i Henhold til særlige Love, og de Omstændigheder, der knytter sig hertil, vidner om de Betænkeligheder, der har været at overvinde. I 1866 stiftedes Kreditkassen for Landejendomme i Østifterne, og det skete med et Opbud af gode Forsætter og Reformplaner, som der sjælden er set Magen til. Herom hedder det i et i 1916 udgivet, af Professor *Arup* forfattet, Festskrift (S. 30): »Fra første Færd sogte Kreditkassen sin særlige Berettigelse deri, at dens Organisation var saa fuldkommen som muligt; den gav sig straks overfor de ældre Foreninger Karakteren af Reformatoren, Fremskridtsforeningen, der vilde være den første til at omsætte indvunden Erfaring i praktiske Forholdsregler, den første til at udfinde nye Veje til paa bedste Maade at naa de fælles Formaal«.

I Indbydelsen til Dannelse af en Kreditkasse for Landejendomme i Østifterne siges det om Konkurrenterne, Østifternes og Fyns Kreditforening, at der ved disse iøvrigt særdeles velledede Foreninger »klæber den væsentlige Ufuldkommenhed, at de omfatter to saa uensartede Genstande som Landejendomme og Købstadejendomme«, og det slaas fast som »en Kendsgerning, at Kapitalister i Reglen har større Tillid til den Sikkerhed, som gives i Landejendomme end i Købstadejendomme«. Denne Opfattelse, som uden Tvivl er paavirket af den jydske Købstadkreditforenings triste Skæbne, har en senere Tids Erfaring ikke givet Medhold. Sagen er, at snart har den ene, snart den anden Art af Ejendomme nydt Fortrinet i saa Henseende. Der sker saaledes en Fordeling af Risikoen i de Foreninger, som giver Laan baade i Land-

og Byejendomme, og det maa derfor betegnes som højst tvivlsomt, om det rene Artsprincip er at foretrække. Det var forøvrigt ikke en ny Tanke, idet den allerede var realiseret af de jydske Landkreditforeninger.

Der er ingen Anledning til at gaa ind paa de forskellige Reformforslag, f. Eks. om Udnævnelse af en kgl. Kommissarius, Vurdering ved to af Retten udmeldte Mænd og Repræsentanternes Deltagelse i Laaneudmaalingen, eftersom Reformerne enten ikke er kommen til Udførelse eller senere er opgivet. Skal man bedømme Trangen til Oprettelse af denne Forening efter Udlaanet i den første Tid, saa har den ikke været stor, og Kurserne viser, at Kapitalen alligevel foretrak Ostifternes og Fyns Kreditforenings Obligationer. Ledelsen udfoldede energiske Bestræbelser for at faa Tilgang af nye Laan, bl. a. ved Ansættelse af »Agenter«. Men »lige meget hjalp det«, hedder det i Kreditforeningernes Jubilæumsskrift af 1901, »og efter en 10-aarig Virksomhed havde Kreditkassen kun naaet et Udlaan paa godt 4 Millioner Kroner . . . Opmærksomheden var stadig henvendt paa Forbedringer for at komme frem. Endelig i Aaret 1876 fremkom Tanken om at give Laan i 4½ pCt. Obligationer, i hvilken Anledning der i 1ste Serie oprettedes en 2den Afdeling for saadanne Laan. Tanken modtoges med Bifald, og Kreditkassen havde nu en god og jævn Fremgang.«

At begrænse Kurstabet ved Udstedelse af Obligationer til en højere nominel Rente var et Skridt i den rigtige Retning, men det skete ud fra urigtige Forudsætninger og blev gennemført paa en Maade, som var ensbetydende med en Forhøjelse af Laanene.

Som allerede nævnt blev der oprettet en ny Kreditforening af Købstadgrundejere i Nørrejylland (Ny jydske Købstadkreditforening) til Afløsning af den havarerede. Det skete i Henhold til en Lov af 26. Maj 1868. Den Vanskæbne, som havde ramt Forgængeren, kastede sin Skygge over den nye Forening i den første Tid og manede til

Forsigtighed. En Mindelse herom finder man endnu i en staaende Bemærkning i Aarsberetningerne, som lyder saaledes: »Da Foreningens Interessenter hæfter solidarisk i hver Serie, da Ejendomme, der tilbydes som Pant, besigtiges af Repræsentanten og Direktionen, forinden Laan kan bevilges, da der i det hele ved Udlaanene gaas varsomt frem, og da alle Kreditforeningens Panter efterses hvert Aar af Foreningens Repræsentanter — og saafremt der findes væsentlige Mangler, bliver der stillet Forlangende om deres Afhjælpning —, formener man, at Foreningen frembyder fortrinlig Sikkerhed for de udstedte Kasseobligationer.« Der blev desuden vist Kasseobligationsejerne det særlige Hensyn, at der blev tilstaaet dem en vis Stemmeret paa Foreningens Generalforsamlinger, hvilket ligeledes var sket i Den vest- og sønderjydske Kreditforening.

I 1882 stiftedes en særlig Kreditforening for København og Omegn. I Spidsen for dette Foretagende stod Direktør *A. Hein*, en Mand med et rigt Initiativ og stor Viljestyrke, og da den nye Forening ligesom Landkreditkassen maatte kæmpe sig frem i Konkurrence med Ostifternes Kreditforening, kan det ikke undre, at ogsaa den mødte med Programpunkter. Bortset fra visse tekniske Varieteter som Adgang for Laansøgerne til at vælge mellem det sædvanlige Annuitetslaan og Laan med konstant Afdrag samt Udbetaling af Laanene i Kontanter (efter Kursværdi) tog Reformerne navnlig Sigte paa en Forhøjelse af Laaneniveauet. Det var saaledes Tilfældet med en Inddeling af Laanene i to Risikoklasser. Ideen var hentet fra Landkreditkassen, der ved Starten havde indført en lignende Inddeling, som dog senere blev opgivet. Om dette Eksperiment skriver Dr. *Sven Clausen* i »Kreditforeningsforhold« (II S. 30): »Hensigten var i begge Tilfælde at anvende denne Inddeling konkurrencemæssigt (idet begge Foreninger havde ældre Konkurrenter), men Maaden er forskellig, idet Landkreditkassen tilsigtede at byde den første Klasse billigere Vilkaar, medens Københavns Kre-

ditforening snarere nærede Ønske om at kunne yde store Laan mod en Risikopræmie i II. Klasse.« I 1891 genoptog Landkreditkassen denne Laaneform (Inddeling i A og B Laan), og man lagde ikke Skjul paa, at Hensigten hermed var at give højere Laan (Driftskredit). Baade Ny jydske Købstadkreditforening og Københavns Kreditforening gav fra Starten 4½ pCt. Laan.

Det er nævnt, at de gamle preussiske »Landschaften« kun stod aabne for adelige Godsejere. Først efterhaanden blev Grænsen for Storrelsen af de Landejendomme, i hvilke »Landschaften« kunde give Laan, sat ned. I et lille demokratisk Land som Danmark var det naturligt, at der blev givet ogsaa Ejerne af smaa Ejendomme Mulighed for at optage Kreditforeningslaan. Da Omkostningerne ved Administrationen af smaa Laan er forholdsvis store, var Kreditforeningerne ikke forhippede paa at yde Laan i Husmandsbrug, og der var sat en Minimumsgrænse for Laanenes Storrelse (i de fleste Foreninger 600 Kr., i Jydsk Landkreditforening 1200 Kr.). Husmændene var i Hovedsagen henvist til at søge Privatlaan, hvorved de let kom i Afhængighedsforhold til Laangiveren. Under disse Forhold ansaa man det for paakrævet at træffe særlige Foranstaltninger for at sikre Ejerne af mindre Ejendomme paa Landet Adgang til at faa Laan i en Kreditforening.

I Henhold til en Lov af 28. Maj 1880 oprettedes to Kreditforeninger med dette specielle Formaal, en for Øerne og en for Jylland. Disse saakaldte Husmandskreditforeninger fik tildelt ganske særlige Begunstigelser. Staten paatog sig en Garanti for Renterne af de af Foreningerne udstedte Kasseobligationer. Desuden blev der ydet Tilskud til Foreningernes Start, og Statskassen godtgør Vurderingsomkostningerne, for saa vidt som Laanene kommer til Udbetaling. Dertil kom senere endnu en Nedsættelse af Gebyret for Udstedelse af Panteattester. Til Gengæld stiller Loven den særlige Betingelse, at den ene af Revisorerne skal udnævnes og Valget af Formanden for

Bestyrelsen godkendes af Indenrigsministeren. Loven sætter tillige en Højstgrænse for Værdien af de Ejendomme, som kan faa Laan i disse Foreninger. Oprindelig blev Grænsen sat ved en Vurderingssum af 4000 Kr., men den er senere Gang paa Gang bleven forhøjet, i 1920 til 20 000 Kr. for Jordbrug og 16 000 Kr. for jordløse Huse.

Paa Landet i Jylland var jordløse Huse, hvis Værdi laa over den saaledes fastsatte Grænse, fremdeles udelukkede fra Belaaning i en Kreditforening. Stationsbyernes Udvikling affødte en udbredt Laanetrang for Ejendomme af denne Art og Størrelse, og for at afhjælpe denne Trang oprettedes i 1893 en Kreditforening af Grundejere paa Landet i Jylland (Jydsk Grundejerkreditforening). I 1897 fik vi desuden en særlig Kreditforening for industrielle Ejendomme, som omfatter hele Landet, og Aaret efter stiftedes en Kreditforening af Kommuner i Danmark, som falder udenfor Rammen af denne Undersøgelse. De Love, i Henhold til hvilke de enkelte Foreninger er oprettet, indeholder en speciel Bemyndigelse fra Indenrigsministeren til at godkende Statuter for den paagældende Forening. Begunstigelser og Betingelser holder sig i det store og hele indenfor de ved Lovene af 1850 og 1861 givne Rammer, idet man dog er kommen ind paa at tillægge Indenrigsministeren Ret til at stadfæste Udnævnelsen af Revisorer og fastsætte et Revisionsreglement samt til at undersøge Kreditforeningernes Forhold og, om fornødent, standse deres Virksomhed.

Dermed var Kreditforeningernes Udvikling i Bredden bragt til Afslutning indenfor Landets daværende Grænser. Samtidig var der foregaaet en broget Udvikling indadtil, og fra Midten af Halvfemserne begyndte man at sætte en Etage mere paa den vidtløftige Kreditforeningsbygning.

Der er gjort Rede for Serieinddelingen og de Grunde, den skyldte sin Tilblivelse. Fordelen ved denne Inddeling af Laanene er ret problematisk, da den er forbunden med

betydelige Ulemper for Interessenterne. Naar der er afdraget en væsentlig Del af et Laan, er det i Terminsydelsen indeholdte Afdrag saa stort i Forhold til Restgælden, at det kan blive en Byrde for Laantageren, især hvis han har anden Gæld at forrente og afdrage, f. Eks. for en Køber af en Landejendom. Da Omskrivning af Restgæld til ny Hovedstol som Følge af ordinær Amortisation er forbudt i lukkede Serier, er han afskaaret fra at faa en Lempelse i Afdraget ad denne Vej. Det kan han kun opnaa ved en Omprioritering, d. v. s. ved Indfrielse af Laanet og Optagelse af nyt Laan i en aaben Serie. Men da Obligationskurserne er højere i lukkede end i aabne Serier, er Omprioritering forbundet med et ret betydeligt Kurstab foruden Omkostninger af forskellig Art. Dersom Laantageren har Brug for et Tillægslaan til Opførelse af en Stald eller Lade, lægger det solidariske Ansvar sig hindrende i Vejen, og selv om der kun er Tale om et mindre Tillægslaan, kan han blive tvunget til at gaa Omprioriteringens bekostelige Vej.

For saa vidt muligt at begrænse Ulemperne ved Serieinddelingen og samtidig opnaa de dermed forbundne Fordele kom Kreditforeningerne ind paa at holde Serierne aabne gennem et længere Tidsrum og inddele Udlaan og Obligationsudstedelse indenfor Serien i mindre Grupper efter Tidspunktet for Laanenes Optagelse.

Af de Foreninger, som havde Adgang til at indføre Serieinddelingen i Henhold til Loven af 19. Februar 1861, har Fyns Kreditforening ikke gjort Brug af denne Ret. Der findes ganske vist i den nævnte Forening Medlemsgrupper, som kaldes Serier; men det er ikke, hvad man i Almindelighed forstaar ved denne Betegnelse (Ansvarsgrupper). Til Gengæld har Ny jydske Købstadkreditforening i 1889 indført Seriesystemet uden Lovhjemmel. Husmandskreditforeningerne og Grundejerkreditforeningen i Herning, som heller ikke har Ret til Serieinddeling, har ligesom Fyns Kreditforening indført Amortisationsgrupper. Ved Inddelingen i Grupper opnaas i alle Tilfælde den

Fordel, at de til Reserve- og Administrationsfonden indbetalte Indskud og halvaarlige Bidrag kommer de paagældende Interessenter tilgode. Dersom der ikke fandtes nogen Inddeling af Laanene i en Forening, vilde Reserve- og Administrationsfonden som Følge af den stadige Tilgang af nye Medlemmer have vanskeligt ved at komme op paa en saadan Procent af den samlede Restgæld, at der blev Lejlighed til at anvende Overskud af Fonden til Afskrivning paa Medlemmernes Gæld. I hvert Fald vilde saadanne ekstraordinære Afskrivninger ikke komme til at staa i Forhold til de af de enkelte Interessenter præsterede Indbetalinger til Fonden. Dette opnaas — i hvert Fald tilnærmelsesvis — ved en Inddeling af Laanene i Grupper.

De forskellige Former for Inddeling af Laan og Kasseobligationer i Kreditforeningerne har affødt en Trang til sproglig Klaring. I Loven af 19. Februar 1861 bruges Ordene Serie og Afdeling som Udtryk for det samme, nemlig for Ansvarsgrupper, og vi har set, at Seriebetegnelsen i en enkelt Forening (Fyns) anvendes i en anden Betydning. I nyere Tid er man mere og mere gaaet over til den Sprogbrug ved Serie at forstaa en Ansvarsgruppe, medens alle andre Grupper kaldes Afdelinger.

Forsaavidt som en Afdeling er en Amortisationsgruppe, gælder Forbudet mod Omskrivning af Laan som Følge af ordinær Amortisation ogsaa for den, naar den lukkes for Tilgang af nye Medlemmer. Herved opnaas den Indvirkning paa Kurserne, som var Hovedmotivet til Indførelsen af Seriesystemet i 1861, og man undgaar den med Serieinddelingen forbundne Ulempe, at der lægges Hindringer i Vejen for Optagelsen af Tillægslaan. Der er forøvrigt ikke noget til Hinder for, at det for en Serie bestaaende solidariske Ansvar indrettes saaledes, at det i første Omgang omfatter Medlemmerne af en Afdeling og kun gælder subsidiært i det indbyrdes Forhold mellem Interessenterne i forskellige Afdelinger indenfor Serien. Foruden Afdelinger efter Tidsfølge findes ogsaa side-

lobende Afdelinger eller Underafdelinger for Laan til forskellig nominel Rente.

For at lette Optagelsen af Tillægslaan efter Laan i en anden Serie i samme Forening er der ved en Lov af 24. April 1896 givet Hjemmel til, at det solidariske Ansvar for det gamle Laan i dette Tilfælde beregnes paa en lempeligere Maade (til 10 pCt. af det Belob, hvormed Restgælden overstiger en Tredjedel af Vurderingssummen). Men det er kun en Beregningsregel, som ikke har Indflydelse paa Omfanget af det solidariske Ansvar. Dette udgor, naar det skal anvendes, fremdeles en Tillægsbehæftelse lig $^2/_3$ af Hovedstolen i Henhold til Reglen i Loven af 20. Juni 1850, som er opretholdt i Speciallovene med enkelte Undtagelser, som der her ikke er Anledning til at komme nærmere ind paa.

Desuden giver Loven Kreditforeningerne Adgang til Ydelse af uamortisable Laan eller Dele af Laan indenfor en Tredjedel af Vurderingssummen. Det er en Videreforelse af den Tanke om en Inddeling af Laanene i to Risikoklasser, som Landkreditkassen og Kobenhavns Kreditforening havde været inde paa. I Landkreditkassen havde man i forste Klasse udstrakt Amortisationstiden til 72 Aar mod 36½ Aar i anden Klasse. Nu gik man et Skridt videre ved at tillade Amortisationsfrihed for den fine Ende af Laanet. Delvis uamortisable Laan kan udbetales dels i uamortisable dels i amortisable Obligationer, men ogsaa i saakaldte »miksede« Obligationer, d. v. s. uden at det fremgaar af Obligationernes Tekst, om de svarer til den ene eller den anden Kategori, saaledes at det overlades til Udtrækningen at bestemme, hvilke af de »miksede« Obligationer der skal ende som uamortisable. Det er noget Luskeri, som ikke vidner om nogen stor Tro til de uamortisable Obligationers Succes. De er da heller ikke kommen til at spille den Rolle, man havde ventet. Den finere Realsikkerhed har i Obligationskobernes Vurdering ikke kunnet opveje de af Udtrækningen flydende Fordele.

Loven giver tillige Regler for Inddragelse og Annullering af Obligationer i Tilfælde af Overtagelse af Panter. Men det er et specielt Spørgsmaal af teknisk Art, som vi ikke skal komme ind paa i denne Sammenhæng.

Ogsaa denne Lov, som er den tredje i Rækken af almindelige Kreditforeningslove, er formet som en Bemyndigelse til Indenrigsministeren til at godkende Statutændringer. Som Betingelse herfor stilles visse Krav, af hvilke der er Grund til at anføre to. For det første kan Indenrigsministeren betinge sig Ret til at udnævne den ene af en Forenings Revisorer. Dernæst kan han gøre Stadfæstelsen afhængig af, at Valg af Vurderingsmænd, for saa vidt som de vælges, skal foregaa i større Distrikter. I Foreninger, hvor Vurderingsmændene ikke vælges af Interessenterne, skal dette heller ikke kunne ske i Fremtiden.

De anførte Lovbestemmelser viser, at Lovgiverne ikke havde Tillid til Kreditforeningsvurderingerne, hvilket ogsaa tydeligt fremgaar af Rigsdagens Forhandlinger. Men i Stedet for et alvorligt Forsøg paa at begrænse Laantagernes Adgang til at øve Indflydelse paa Vurderingsforretningerne ved en klar Regel om, at Vurderingsmændene ikke maa vælges af Interessenterne, nøjedes man med et slojt Kompromis. Alligevel blev Lovens Bestemmelser herom saavel som Ministerens Adgang til at udnævne en Revisor i Kreditforeningskredse opfattet som et uberettiget Indgreb i Foreningernes Selvstyre. Og den Brug, Indenrigsministeren gjorde af de her omhandlede Befojelser, vidner om større Respekt for Selvstyret end for Kravet om en forsvarlig Ordning af Kreditforeningernes Forhold.

Den almindelige Indstilling til Kreditforeningerne var stærkt præget af den herskende Liberalisme. Men man drog ogsaa Konsekvensen af denne Opfattelse i Forholdet til Kreditforeningerne og deres Interessenter under Landbrugskrisen i Firserne og Halvfemserne. Hvad der fra Statens Side blev ydet til Støtte for det kriseramte Landbrug, var Bagateller. Foruden de i Loven af 24. April 1896

hjemlede Lettelser er der i denne Sammenhæng kun Anledning til at nævne Stempel- og Gebyrfrihed for Panteobligationer ved Overførelse af Laan fra en Serie til en anden.

De to sidste Aartier af forrige Aarhundrede var et bevæget Tidsrum i Kreditforeningernes Historie. Den altoverskyggende Begivenhed var Konverteringen af Kreditforeningsgælden. Men ogsaa paa anden Maade satte de ekstraordinære Tidsforhold Kræfter i Bevægelse indenfor Kreditforeningernes Verden.

Vi har set, at en af de i Loven af 20. Juni 1850 hjemlede Begunstigelser gav Kreditforeningerne Adgang til at yde Laan til en højere Rente end 4 pCt. p. a. Tre af de under Loven af 1850 oprettede Foreninger, Jydsk Landkreditforening, Østifternes og Fyns Kreditforening, har gennem lange Tider undladt at gøre Brug af denne Ret. Den vest- og sønderjydske Kreditforening har derimod fra første Færd givet 4½ pCt. Laan. Som Grund hertil ser man anført, at Renteniveauet altid har ligget relativt højt i Vestjylland. Men Forklaringen er tillige at søge i Konkurrencen med Jydsk Landkreditforening. For at sikre sine Interessenter Kurser, som kunde staa Maal med Viborg-Foreningens, var man nødt til at udbetale Laanene i Obligationer til en højere Rentefod. At en Forhøjelse af den nominelle Rente uden tilsvarende Reduktion af Laanets Beløb betyder en Forhøjelse af Laanet, var man i de Tider ikke opmærksom paa. Men idag kan vi se, at Den vest- og sønderjydske Kreditforening — ligesom Landkreditkassen og Københavns Kreditforening — for at staa sig i Konkurrencen med en ældre, konsolideret Forening har været henvist til under forskellige Former at give højere Laan. I denne Forbindelse er der endnu Grund til at nævne en særlig Laaneform, som Den vest- og sønderjydske Kreditforening har anvendt siden 1885 ved at udbetale Laan i 4 pCt. Obligationer, som amortiseres til Kurs 110.

De daarlige Tider i Firserne lagde et Tryk paa Laane-

renten. I Modsætning til Pengekrisen i 1857, som var en akut Handelskrise, havde den økonomiske Depression, som indtraadte omkring Midten af Firserne og særlig ramte Landbruget, en snigende Karakter, betinget som den var af en Nedgang i Guldproduktionen (stigende Guldpris = faldende Varepriser) og et Fald i Transportomkostningerne (for Korn fra Amerika). Depression er næsten altid ledsaget af Pengerigelighed og et dalende Renteniveau. Laanerenten bestemmes ligesom andre Priser af Forholdet mellem Tilbud og Efterspørgsel, og naar Renten falder i daarlige Tider, saa skyldes dette ikke et stigende Udbud af Kapital, men en Svigten af Efterspørgslen. Af Frygt for Tab tør Driftsherrerne ikke i samme Omfang som hidtil binde den løbende Opsparing og de af Produktionen frigjorte Kapitaler i ny Produktion. De ledige Kapitaler søger bort fra Aktiemarkedet og efterspørger Obligationer, og Følgen er stigende Obligationskurser, hvilket er ensbetydende med et Fald i den effektive Rente.

Det var denne Situation, der forelaa i anden Halvdel af Firserne. Allerede i 1880 var Landkreditkassens og Den vest- og sønderjydske Kreditforenings 4½ pCt. Obligationer gaaet over Pari, og i 1886 naaede ogsaa Østifternes, Fyns og Jydske Lands 4 pCt. Obligationer Pariteten. Dermed var Situationen moden til Konvertering. Under et højt Renteniveau (lavt Kursniveau for Obligationer) plejer der at være et ret konstant Forhold mellem Kurserne paa Obligationer til forskellig nominel Rente. Men naar Laanerenten falder, og Obligationskurserne stiger op i Nærheden af Pari, indsnævres Kursspændingen mellem højt og lavt forrentede Obligationer. Det hænger sammen med, at Kasseobligationerne fra Kreditforeningens Side kan opsiges til Indfrielse med Kontanter efter Paalydende. Af den Grund har højt forrentede Obligationer vanskeligt ved at komme over Kurs 100, og naar de lavt forrentede som Følge af Faldet i Markedsrenten fortsætter Stigningen og nærmer sig Pariteten, saa ind-

træder den Situation, som rummer Mulighed for en Konvertering.

I 1886 lagde Staten for med en Konvertering af 155 Mill. Kr. 4 pCt. Obligationer til 3½ pCt. Denne Finansoperation, som blev gennemført med Støtte af Nationalbanken og et Konsortium af tyske Bankierfirmaer, blev — af Grunde, som vi ikke skal komme ind paa — ikke nogen Succes. Ca. Halvdelen af de opsagte 4 pCt. Obligationer krævedes indfriet kontant, og de tyske Bankierer maatte derfor overtage store Poster af 3½ pCt. Obligationerne. Derved kom der ret betydelige Kapitaler til Landet, som var med til at bane Vejen for en Konvertering af Kreditforeningsobligationerne.

I 1887 konverterede de fire Kreditforeninger, som havde udstedt 4½ pCt. Obligationer — Vest- og sønderjydske, Landkreditkassen, Ny jydske og Københavns — disse Obligationer (ca. 100 Mill. Kr.) til 4 pCt. I Spidsen gik Landkreditkassen, medens Københavns Kreditforening, som var oprettet faa Aar i Forvejen, kun tøvende fulgte de ældre Foreninger. Denne Forenings Direktion søgte en Tid lang at klare Tilpasningen af Laanene til det lavere Renteniveau ved Støtte af forskellig Art til individuelle Konverteringer, d. v. s. til Omprioritering fra 4½ til 4 pCt. Afdelingen.

Den næste store Konvertering fandt Sted i 1889 og 90. Denne Gang var det 4 pCt. Obligationerne af lukkede Serier, der konverteredes til 3½ pCt. De Foreninger, som havde været med i Konverteringen af 1887, holdt sig dog tilbage med Undtagelse af Kreditkassen for Landejendomme. Ialt konverteredes i denne Omgang noget over 150 Mill. Kr.

Hen paa Aaret 1890 indtraadte der en betydelig Stramning paa Pengemarkedet. Nationalbankdiskontoen, som havde været helt nede paa 2½, steg atter til 5, og dermed var der foreløbig sat en Stopper for yderligere Konverteringer. Men de følgende Aar var forretningsløse med faldende Priser og ringe Efterspørgsel efter Kapital, og

Følgen var, ligesom i Firserne, en stærk Forøgelse af de disponible Midler. Stillingen paa Pengemarkedet indbød paany til Konvertering.

Det var atter Staten, der gjorde Begyndelsen ved i 1894 at konvertere 3½ pCt. Obligationerne fra 1886 til 3 pCt. ved Hjælp af et udenlandsk Laan. I Januar 1895 traf 6 Kreditforeninger Overenskomst med et Bankkonsortium om Konvertering af 250 Mill. Kr. 4 pCt. Obligationer til 3½ pCt., og Ny jydske Kjøbstadkreditforening og Husmandskreditforeningerne fulgte efter med særlige Konverteringer i mindre Maalestok. Dermed var den almindelige Sænkning af Kreditforeningsrenten til 3½ pCt. gennemført.

En Konvertering af Kreditforeningsobligationer foregaar paa den Maade, at Foreningen opsiger de højrentede Obligationer med det i Statuterne fastsatte Varsel til Indfrielse med Kontanter til Pari-Kurs. Men samtidig tilbydes Obligationer til en lavere Rente, og for at bevæge Obligationsejerne til at tage disse i Stedet for Kontanter, udbydes de gerne til en noget lavere Kurs, f. Eks. 98. Da man ikke paa Forhaand kan vide, i hvilket Omfang der vil blive krævet kontant Indfrielse, kan en Kreditforening ikke paa egen Haand gennemføre en Konvertering. Den maa træffe Aftale med en Bank eller et Konsortium af Banker, som mod et Vederlag paatager sig den finansielle Risiko ved Transaktionen. De Omkostninger, der opstaar ved Konverteringen, navnlig til Dækning af Underkursen paa de lavt forrentede Obligationer, kan Foreningen eller den paagældende Serie, hvis den har betydelige Reserver, afholde af Reserve- og Administrationsfonden. Ellers plejer man at klare sig paa den Maade, at Interessenterne i en eller flere Terminer betaler Ydelsen i den oprindelige Højde, indtil det fornødne Beløb paa denne Maade er tilvejebragt. Det hænder ogsaa, at man for at faa en Konvertering til at glide lover Obligationsejerne at udskyde Nedsættelsen af Renten en Række Terminer. Det skete saaledes ved den store Konvertering i 1895, som lykkedes over al Forventning.

Sænkningen af den nominelle Rente af Kreditforeningsgælden til 3½ pCt. betød en ikke ringe Aflastning for det kriseramte Landbrug. Ved denne Lejlighed viste det sig, hvilken Betydning det har for Laantagerne, at det er dem selv, der staar for Styret i Kreditforeningerne. Konverteringerne gik forøvrigt ikke af uden Gnidninger. I flere Foreninger gik Bølgerne højt i den Anledning. Fire Gange stævnede Folketingsmand *Blem* med et Skib fuldt af Bornholmere, som hver især var udrustet med 5 Stemmer, til Generalforsamling i Østifternes Kreditforening, inden det lykkedes at bryde Modstanden mod Konverteringen. I Kreditkassen for Landejendomme gik den administrerende Direktør, Højesteretsadvokat *Klubien* nølende med til den første Konvertering, men da Landkreditkassen — ene af de fire Foreninger, som havde konverteret i 1887 — to Aar senere konverterede de samme Obligationer for anden Gang, vilde han ikke være med, og det kostede ham hans Stilling. Men som Forholdene laa paa Kapitalmarkedet, og naar Hensyn tages til Landbrugets Vanskeligheder, kunde der ikke være Tvivl om Konverteringens Berettigelse.

De ekstraordinære Forhold paa Pengemarkedet, som gav Debitorerne Overtaget i Laaneforholdet og muliggjorde Konverteringerne, havde ogsaa Virkninger i andre Retninger af Betydning for Kreditforeningerne. Amortisationstiden for Kreditforeningslaan havde oprindelig været 45 Aar. Men da Tiderne blev daarlige, og Kreditorerne paa Grund af de høje Obligationskurser ikke havde særlig Interesse i Udtrækningen, kom man ind paa en svagere Amortisation. Det almindelige blev nu 60 Aar eller lidt mere. I Østifternes Kreditforening kom man i en enkelt Serie endog op paa en Amortisationstid paa 76 Aar.

Kreditforeningerne søgte ogsaa paa anden Maade at udnytte den herskende Pengerigelighed, som var et internationalt Fænomen. Allerede i Begyndelsen af 80erne havde Jydsk Landkreditforening faaet sine Obligationer af 4. og 5. Serie optaget til Notering paa Børsen i Ham-

borg. I 1885 gik Foreningen over til at udstede Obligationer baade med tysk og dansk Tekst. Andre Foreninger gjorde det samme, og Husmandskreditforeningerne, hvis Obligationer var statsgaranterede og derfor særlig »exportfähig«, tog Skridtet fuldt ud ved at gøre Obligationer og Kuponer betalbare foruden i danske Kroner tillige i tyske Mark, fra 1899 ogsaa i Sterling. De jydske Landkreditforeninger, Københavns og Østifternes Kreditforening kom ligeledes ind paa Udstedelsen af Obligationer lydende paa fremmed Mønt, for den sidstnævnte Forenings Vedkommende paa Schweizer-Francs.

I de Tider var en Kreditforeningsdirektion, hvis Horisont var begrænset til det hjemlige Kapitalmarked, ikke regnet. Men en senere Tids Begivenheder skulde vise, at de gode Kreditforeningsfolk her var kommen ind paa et Felt, som de ikke beherskede, og som rummede alvorlige Farer for Interessenterne. I Kobenhavns Kreditforenings Jubilæumsskrift findes et Visdomsord, som foretagsomme Kreditforeningsmænd gør vel i at skrive sig bag Øret. Der staar nemlig, at »man ved Bestyrelsen af større Opsamlinger af midlertidig betroede Midler ikke tør se bort fra de Kalamiteter, der k a n indtræffe«. Denne Indsigt forhindrede ganske vist ikke Kobenhavns Kreditforening i at udstede dobbeltmøntede Obligationer. Det fremgaar af Sammenhængen, at det, Jubilæumsskriftets Forfatter har tænkt paa, er politiske Revolutioner. Men økonomiske Revolutioner, som ryster Landenes Pengevæsen i deres Grundvold, kan blive lige saa farlige for Kreditinstituterne.

For Afsætningen af Kreditforeningsobligationer i Udlandet var Obligationsmaterialets brogede Sammensætning efter Foreninger, Serier og Afdelinger en Gene. Man kom derfor i Firserne ind paa Tanken om en Sammenslutning af Kreditforeningerne med Fællesudstedelse af Kasseobligationer. I Sverige havde Landkreditforeningerne allerede fra 1861 været sammensluttet i en »Hypotekbank« med Eneret til Udstedelse af Obligationer. Det

var paabudt ved Lov, og paa samme Maade er ogsaa de svenske Købstadkreditforeninger senere bleven organiseret i en Byhypotekkasse. I Tyskland oprettedes i 1873 en »Zentrallandschaft«, som udsteder egne Kasseobligationer. Men Tilslutningen var ikke obligatorisk, og da de tilsluttede Foreninger, hvis de ønskede det, desuden bevarede Retten til selv at udstede Kasseobligationer, fik dette Centralinstitut ikke nogen større Betydning. De preussiske Bykreditforeninger (Stadtschaften), som med en enkelt Undtagelse er oprettet efter 1911, har i 1922 sluttet sig sammen i en »Zentral-Stadtschaft«, som omfatter alle Foreninger udenfor Berlin og har Eneret til Udstedelse af Kasseobligationer.

Naar Sammenslutningen af Kreditforeningerne har kunnet gennemføres i Sverige og i Preussen, saa hænger det sammen med, at baade de svenske og de preussiske Kreditforeninger hver indenfor sit geografiske og artsbestemte Virkefelt har Eneret til Udlaan. Hvor der er Konkurrence mellem to eller flere Kreditforeninger indenfor samme Udlaansomraade, kan man ikke undvære den Regulator, som ligger i Laanepolitikens Indvirkning paa Foreningens Omdømme og Kurser. Det vilde ikke være rigtigt at lade konkurrerende Foreninger udbetale deres Laan i fælles Obligationer. Paa dette Skær maatte Tanken om en Sammenslutning af de danske Kreditforeninger strande. De Foreninger, som havde de bedste Obligationskurser, kunde heller ikke vente sig nogen Fordel af en Sammenslutning med Foreninger med ringere Kurser.

I 1886 fremsatte Finansminister *Estrup* et Forslag til Lov om en almindelig Hypotekbank for Danmark. Banken skulde ligesom de svenske Centralinstituter have Eneret til Obligationsudstedelse paa de deltagende Foreningers Vegne og føre Tilsyn med deres Udlaansvirksomhed. Tilslutningen var dog for de bestaaende Foreningers Vedkommende frivillig. Det var Meningen, at der skulde være subsidiært solidarisk Ansvar mellem de forskellige Foreninger, og for yderligere at lette Afsætningen

af de af Hypotekbanken udstedte Fællesobligationer, skulde Staten efter Forslaget tilskyde en Garantifond. Til Gengæld forbeholdt Staten sig Ret til at udnævne Bestyrelsen.

Lovforslaget blev ikke gennemført, idet Rigsdagen tog Hensyn til den Modstand, det mødte i Kreditforeningskredse. Et af Direktør *Hein* i 1892 fremsat Forslag om en Centralkreditforening fik samme Skæbne. Gang paa Gang blev der gjort Forsøg paa at realisere Tanken om et Centralinstitut for Kreditforeningerne. Men først i 1906 fandt Spørgsmaalet sin Løsning i en Skikkelse, som havde meget lidt tilfælles med det oprindelige Forslag. Ved en Lov af 6. April 1906 oprettedes Kongeriget Danmarks Hypotekbank med det Formaal at optage Laan i Udlandet og anvende de derved tilvejebragte Midler til forskellige Formaal, deriblandt Opkøb af Kreditforeningsobligationer af aabne Serier. Derudover har Kreditforeningerne ingen Tilknytning til Banken. Navnet Hypotekbank er laant fra det svenske Forbillede, men ikke Udtryk for, hvad man ellers forstaar ved denne Betegnelse. Kongeriget Danmarks Hypotekbank er en Statsinstitution. Statens Garanti for Bankens Forpligtelser er dog begrænset til en Grundfond paa 30 Mill. Kr. (oprindelig 20 Mill. Kr.).

I de 32 Aar, Hypotekbanken har virket, har den kun købt Kreditforeningsobligationer til et Beløb af noget over 50 Mill. Kr. I Bankens Status pr. 31. Marts 1937 er Kreditforeningsobligationerne opført med 42,6 Mill. Kr. Det er en beskeden Indsats, og det er ikke for meget sagt, at Hypotekbanken ikke har svaret til Forventningerne.

De Forhandlinger, der var bleven ført mellem Kreditforeningerne om Konverteringerne og om en Sammenslutning af Foreningerne, gav Anledning til et fortsat Samarbejde, hvis Organ er Kreditforeningernes staaende Fællesudvalg.

En anden Nyskabning paa Kreditforeningsvæsenets Omraade fra denne Tid er Hypotekforeningerne, som har

faaet større Betydning for Realkrediten i Danmark end Hypotekbanken. Hypotekforeningerne er, som allerede nævnt, Kreditforeninger for II. Prioritets Laan med de deraf betingede Afvigelser i Organisation og Teknik. Det ældste Institut af denne Art er Hypotekforeningen for Laan mod sekundær Prioritet i faste Ejendomme i København og Omegn (Københavns Hypotekforening), som er stiftet i 1895. Samme Aar oprettedes to Hypotekforeninger i Jylland, en for Aalborg og en for Aarhus. Den sidstnævnte er senere gaaet op i den i 1899 stiftede Jydske Hypotekforening, som giver Laan i Købstæder og købstadlignende Byer i Jylland. Paa Øerne varetages denne Opgave af Østifternes Hypotekforening, som er grundlagt 1901; dens Virkeomraade er Købstæder og købstadlignende Pladser udenfor København. I Hovedstaden fik Københavns Hypotekforening i 1905 en Konkurrent i Grundejernes Hypotekforening, hvis Virksomhed dog er begrænset til selve København.

Hypotekforenings-Institutionen blev — desværre — udvidet til ogsaa at omfatte Laan i Landejendomme. Det skete i 1906 ved Oprettelsen af to Landhypotekforeninger, en for Øerne og en for Jylland, og Aaret efter stiftedes en hele Landet omfattende Husmandshypotekforening.

Ved to Love af 1907 og 1911 er der givet Hjemmel til, at Hypotekforeninger kan udstede Obligationer, lydende paa Ihændehaveren eller paa Navn, og at saavel Udstedelse som Transport af saadanne Obligationer kan ske stempelfrit. Men medens de tilsvarende Begunstigelser for Kreditforeningernes Vedkommende blev gjort afhængig af en Række Betingelser, er det eneste Krav, Loven stiller til Hypotekforeningerne, som yder Laan mod Prioritet efter Kreditforeningerne, af rent formel Art. Der kræves kun, at det af Foreningens Navn og dens Kasseobligationer tydeligt skal fremgaa, at den giver II. Prioritets Laan. Finansministeren har maaske nok stillet visse Betingelser for Meddelelsen af de ovennævnte Begunstigelser. Men Loven giver ingen Forskrifter i saa Henseende, og Hypo-

tekforeningerne har heller ikke været underkastet Statstilsyn af nogen Art. Et højst besynderligt Forhold!

Konverteringen af Kreditforeningsgælden afsluttedes i 1896 med en almindelig Nedsættelse af Renten til 3½ pCt. Jydsk Landkreditforening, og Østifternes Kreditforening forsøgte sig endnu med 3 pCt. Afdelinger, men uden Held. Faldet i Laanerenten havde naaet Bunden, og der indtraadte et afgørende Omslag i den økonomiske Konjunktur. Guldproduktionen, som længe havde stagneret, øgedes betydeligt, og det derved foraarsagede Fald i Guldprisen virkede stimulerende paa Varepriserne og Forretningslivet. Dermed fulgte en stigende Efterspørgsel efter Kapital, som paavirkede Laanerenten i opadgaaende Retning. Overfor det Konsortium af Banker, der havde financieret den store Konvertering i 1895, havde Kreditforeningerne maattet forpligte sig til i en Aarrække ikke at udgive Kasseobligationer til en højere Rente end 3½ pCt. Da Nationalbankens Diskonto i 1899 var steget til 6, blev Foreningerne dog løst fra denne Forpligtelse.

Kreditforeningerne vendte nu tilbage til 4 pCt. Laanet. Landkreditkassen gik straks et Skridt videre ved at aabne en 4½ pCt. Afdeling. Det var ikke tilfældigt, men Udslag af en bevidst Rentefodspolitik, som i Foreningens Festskrift er defineret saaledes: »Kreditforeningens første Opgave er til enhver Tid at kunne tilbyde Laantagerne Laan i Obligationer, hvis Kurs ligger saa nær ved Pari som muligt. Dens anden Opgave er til enhver Tid at drage Omsorg for, at Laantagerne faar den fulde Fordel af de for dem gunstige Forandringer paa det almindelige Pengemarked. Konverteringen finder sin bedste Retfærdiggørelse, naar man betragter den som en naturlig Revers af den rigtige Rentefodspolitik, hvis Forside er den højeste, nødvendige Obligationsrente ved Laanets Stiftelse.«

Da Landkreditkassen i 1876 gik over til at give Laan i 4½ pCt. Obligationer, skete det ud fra helt andre Synspunkter, nemlig for at kunne konkurrere med Østifternes og Fyns Kreditforening, som havde højere Obligations-

kurser. Men allerede i Slutningen af Firserne udtalte Kreditkassens administrerende Direktør under en Drøftelse af Konverteringsplanerne, at hans Forening, naar det viste sig, at den ikke mere kunde naa Jorden med det 3½ pCt. Ben, atter vilde sætte det gamle 4½ pCt. Ben til Jorden.

Under Indtrykket af den fortsatte Stigning i den effektive Rente aabnede ogsaa de øvrige Kreditforeninger i det første Aarti af dette Aarhundrede 4½ pCt. Afdelinger. Landkreditkassen laa stadig i Spidsen, naar det gjaldt en Forhøjelse af den nominelle Rente. I 1915 ansøgte Direktionen Indenrigsministeriet om Godkendelse af et Statuttillæg, som gav Foreningen Ret til at gaa ud med 5 pCt. Obligationer. Efter Henstilling fra Kreditforeningernes staaende Fællesudvalg nægtede Ministeriet at godkende Statuttillægget, og dermed var Signalet givet til en bitter Strid, som tjener de danske Kreditforeninger til liden Ære.

Spørgsmaalet om den rigtige Rentefodspolitik hænger sammen med Spørgsmaalet om en rationel Udmaaling af Laan til forskellig nominel Rente. Vi har set, at de Foreninger, som først gav Laan i 4½ pCt. Obligationer, ikke var opmærksomme paa, at en Forhøjelse af den nominelle Rente kræver en Reduktion af Laanets Beløb. Først i 1892 kom Østifternes Kreditforening ind paa at tage Hensyn hertil ved Fastsættelsen af Laanene. Men der syndes fremdeles paa dette Punkt, og selv om Dr. *Sven Clausen* har anfægtet Gyldigheden af det af Direktør *A. Gjessing* opstillede Princip, at Ydelsen bør lægges til Grund for Udmaalingen af Laan til forskellig Rentefod, kan det ikke være rigtigt, at det overlades til Tilfældigheden og Forgodtbefindendet, om og i hvilken Grad man vil reducere Beløbet af et i 4 pCt. Obligationer tilbudt Laan ved samtidigt Tilbud i 4½ eller 5 pCt. Obligationer. Der sker en Begunstigelse af det højrentede Laan derved, at Indskud og halvaarlige Bidrag til Reserve- og Administrationsfonden og det solidariske Ansvar beregnes efter (den reducerede) Hovedstol. Dette kan maaske til Nød forsvares

med Bekvemmelighedshensyn som det nemmeste, og tillige som en Opmuntring til at vælge det rigtige, for saa vidt som man hylder Landkreditkassens Rentepolitik. Men den Favorisering af det højrentede Laan, som ligger i Anvendelsen af en for lav Reducent ved Omregningen af et 4 pCt. Laan til et Laan med højere nominel Rente, er utilstedelig, fordi den medfører en reel Forhøjelse af Laanet.

En nærmere Behandling af Spørgsmaalet om en rationel Laaneudmaaling ved alternativt Laanetilbud hører hjemme i en anden Sammenhæng. Men selv om det klares, bliver tilbage Spørgsmaalet om Valget af Rentefod.

Lad os antage, at der til et 4 pCt. Kreditforeningslaan paa 100 000 Kr. svarer et 5 pCt. Laan paa 85 000 Kr., idet Ydelsen af begge Laan er omtrent den samme, og at Kurserne paa 4 og 5 pCt. Obligationer er henholdsvis 83 og 97. Ved Salget af Obligationerne vil man da i det ene Tilfælde faa 83 000 Kr., i det andet 82 450 Kr. Hvis Forholdene ligger saaledes, bør man, ganske bortset fra, hvad der spares paa Indskud og Bidrag til Reservefonden, foretrække 5 pCt. Laanet, selv om det giver et noget mindre Provenu. Ved at vælge det lavrentede Laan, binder man sig for en meget lang Aarrække til den af de øjeblikkelige Kurser betingede, relativt høje effektive Rente, idet man ikke kan gøre sig Haab om at komme til at nyde godt af et Fald i Laanerenten. Det kan der derimod blive Tale om for det højrentede Laan. Naar Markedsrenten falder, og Kurserne stiger op imod Pari, indsnævres, som vi har set, Kursforskellen mellem høj- og lavrentede Obligationer, og dermed skabes der Mulighed for en Nedsættelse af den effektive Rente gennem Omprioritering eller Konvertering.

Derfor ser man ogsaa, at baade Stat og Kommuner og Realkreditinstituterne i andre Lande arbejder med en nominel Rente, der nogenlunde svarer til Markedsrenten, og det har vakt en for os lidet smigrende Opmærksomhed i Udlandet, at de danske Kreditforeninger har foretrukket det lavrentede Laan ud fra uklare Forestillinger om, at

høj nominel Rente fører til en Forhøjelse af den effektive Rente. Kampen imod de højrentede Laan har været en Kamp imod Vejrmøller. Jeg beklager, at jeg som ung Kreditforeningsmand har været med i denne Kamp, vejledet af ældre, erfarne Kolleger. En stor Del af den Kritik, som er øvet mod Kreditforeningerne, bunder i den Rentefodspolitik, de har ført, og de Reformforslag, der er blevet fremsat, har denne Politik til Forudsætning og mister deres Berettigelse, dersom Kreditforeningerne til enhver Tid tilbyder Laan til en nominel Rente, som svarer til eller ligger i Nærheden af den effektive Rente.

Da nuværende Kreditforeningsdirektør, Folketingsmand Dr. *O. Krag*, blev Indenrigsminister, fik Landkreditkassen i 1922 sit længe nærede Ønske om en 5 pCt. Afdeling opfyldt, skønt Kreditforeningernes staaende Fællesudvalg fremdeles fraraadede. Kreditkassen naaede, hvad der var tilsigtet med denne Foranstaltning, nemlig en Tilpasning af den effektive Rente af Laanene til en faldende Markedsrente. Dette skete delvis ved Omprioritering, og i 1934 blev Resten af Obligationerne i 5 pCt. Afdelingen konverteret til 4 pCt.

Da Landkreditkassen havde faaet sin 5 pCt. Afdeling, fik Østifternes Kreditforening ogsaa Interesse for denne Obligationstype, ikke ud fra de samme Synspunkter som Kreditkassen, men af Konkurrencehensyn. Dette viste sig bl. a. deri, at Foreningen, da den fik Lov til at aabne en 5 pCt. Afdeling, indførte Forbud mod samlet Konvertering af 5 pCt. Obligationerne samt Forbud imod at anvende dem til Udlaan i Ejendomme, som kunde faa Laan i andre Foreninger end Landkreditkassen. Ved Konverteringsforbudet regnede man tillige med at sikre sig en højere Kurs paa Obligationerne. Nu var Isen brudt, og de øvrige Kreditforeninger, der giver Laan i Landbrugsejendomme, — med Undtagelse af Husmandskreditforeningerne — fulgte det af Østifternes Kreditforening givne Eksempel, for Jydsk Landkreditforenings Vedkommende dog uden Konverteringsforbud.

Tiden efter Aarhundredskiftet var præget af fortsat økonomisk Opgang. Under Krigen antog Prisstigningen en hektisk Karakter, og de ekstraordinære Forhold medførte et ikke ringe Forbrug af den i Landbruget anbragte Kapital. Hvad det har kostet det danske Landbrug at oprette Krigstidens Skader og overvinde Følgerne af en forfejlet Valutapolitik, er et Spørgsmaal, som ligger udenfor Rammerne af mit Emne. Jeg skal alene holde mig til Forholdenes Indvirkning paa Kreditforeningerne.

Om de fleste Kreditforeninger gælder det, at de har bestaaet Prøven ved at holde igen med Laangivningen overfor den stærke Opgang i Ejendomspriserne. Men de Foreninger, som havde udstedt Obligationer lydende paa fremmed Mønt, blev belært om Farerne ved dette Eksperiment, som de i sin Tid havde været saa stolte af. Størstedelen af de dobbeltmøntede Obligationer var betalbare i Mark og Kroner. Det var derfor et Svineheld for de paagældende Foreninger, at den tyske Valuta faldt endnu stærkere end den danske. Men Husmandskreditforeningerne kom i Forlegenhed med deres paa Sterling lydende Kasseobligationer. Ret betydelige Beløb af disse Obligationer er placerede i England, og da Kronen efter Krigen faldt i Forhold til Sterling, var Følgen et ikke ringe Tab, navnlig for Østifternes Husmandskreditforening, som i den Anledning maatte gribe til en Udskrivning paa det solidariske Ansvar. I December Termin 1924 og Juni Termin 1925 opkrævedes i denne Forening en Tillægsydelse paa ½ pCt. af Hovedstolen af visse Laan, i December Termin 1925 ¼ pCt. af Hovedstolen. For at forebygge, at Valutatabene antog endnu større Dimensioner, blev der ved en Lov af 25. Oktober 1923 nedlagt Forbud mod Udførsel af dobbeltmøntede Obligationer. Da Kronen i 1931 paany gik fra Guldet og fik Disagio mod Sterling, fornyedes Forbudet, og dertil føjedes i Henhold til en Lov af 16. December 1933 et Forbud mod Udstedelse af Kreditforeningsobligationer, som er betalbare i anden Mønt end danske Kroner.

Efter Genforeningen oprettedes en særlig Kreditfor-

ening for Sønderjylland (Sønderjyllands Kreditforening) med Ret til at give Laan i alle Arter af Grundejendomme indenfor hele Landsdelen. Ved Siden af denne Forening og i Konkurrence med den fik Den vest- og sønderjydske Kreditforening, som før 1864 havde givet enkelte Laan i den nordvestlige Del af Sønderjylland, Lov til at genoptage Udlaanet i Landejendomme i Tønder Amt og 8 Sogne i Haderslev Amt. Desuden hjemler Loven Ny jydske Kjøbstadkreditforening, Jydsk Husmandskreditforening, Jydsk Grundejerkreditforening og Den industrielle Kreditforening Ret til, hver paa sit tekniske Felt, at udvide deres Omraade til Sønderjylland, ligeledes i Konkurrence med Sønderjyllands Kreditforening og tildels ogsaa indbyrdes og med Den vest- og sønderjydske Kreditforening.

Dermed er Sønderjylland bleven en tro Genspejling af den Planløshed, som altid har været et Særkende for Kreditforeningsordningen i Danmark. I den østlige Del af Omraadet har Sønderjyllands Kreditforening Eneret til Belaaning af Landejendomme til en Værdi af over 20 000 Kr. Ellers har Ejendomsbesidderne i Sønderjylland Valget mellem to eller tre Foreninger. I saa Henseende staar de kun tilbage for de fynske Husmænd, som har hele fire Kreditforeninger at vælge imellem. Den tilfældige Opbygning af Kreditforeningsvæsenet efter Udlaansomraader, som man har i det gamle Land, og som er uden Sidestykke i noget andet Land, kan, om ikke forsvares, saa dog forklares ved historiske Tilfældigheder. Men i Sønderjylland stod man overfor en Nyordning fra Bunden af, og man skulde derfor synes, at det ikke havde været nødvendigt at give denne Landsdel en ringere Ordning end Nørrejylland, hvor der dog ikke var Konkurrence mellem flere Kreditforeninger om Udlaan i Købstadejendomme og i Huse paa Landet til en Værdi af over 16 000 Kr.

Tre af de bestaaende Hypotekforeninger, Jydsk Hypotekforening, Jydsk Landhypotekforening og Husmands-

hypotekforeningen, fik ligeledes Adgang til at inddrage de sønderjydske Landsdele under deres Virksomhed.

I de første tre Regnskabsaar effektuerede Sønderjyllands Kreditforening Laan til et samlet Beløb af 100 Mill. Kr., og Obligationerne kunde placeres til Kurser, som hævdede sig ganske godt ved Siden af de konkurrerende Foreningers Obligationskurser. Men i 1923 begyndte Sønderjyllands Kreditforenings Kurser at svigte, til Trods for at Foreningens Udstedelse af Obligationer var stærkt aftagende. Efterspørgslens Svigten skyldtes ikke Mangel paa Tillid til Foreningens Administration, men stod i Forbindelse med Laaneomraadets Beliggenhed ved Grænsen. Til Imødegaaelse af dette Forhold paatog Staten sig ved Lov Nr. 130 af 18. April 1925 en Rentegaranti for de af Sønderjyllands Kreditforening udstedte Obligationer af en ny Serie, og siden da har Foreningens Kurser udviklet sig paa tilfredsstillende Maade.

I Begyndelsen af 30erne kom det danske Landbrug atter ud for store Vanskeligheder. I den Anledning blev der — i Modsætning til, hvad der havde været Tilfældet under Landbrugskrisen i Slutningen af forrige Aarhundrede — fra det Offentliges Side iværksat forskellige Hjælpeforanstaltninger, som delvis berører Kreditforeningerne. I 1932 og 33 fik vi en Række Love om Henstand med Terminsydelser af Laan i Landbrugsejendomme og visse andre Ejendomme, som er uden Interesse i denne Sammenhæng. Der kunde uden Hensyn til Efterpanthavere gives Henstand med ialt tre Terminsydelser fra Juni Termin 1931 til December Termin 1932. Henstandsbeløbene skulde forrentes med den i Skylddokumentet fastsatte Rentefod. Dette var, for saa vidt angaar Kreditforeningslaan, en uheldig Bestemmelse, idet der her er Tale om nominel Rente, og det ofte er tilfældige Omstændigheder (den øjeblikkelige Kursstilling), der har været bestemmende for Valget af Rentefod. Oprindelig skulde Henstandsbeløbene afdrages i højst 10 Terminer. Men da Landbrugskrisen blev af længere Varighed, skabtes —

efter en foreløbig Udskydelse af Afviklingen — ved Lov Nr. 165 af 11. Maj 1935 et Grundlag for en endelig Ordning. Kreditforeningerne fik Hjemmel til at omdanne Henstandsbeløbene til faste Laan paa samme Vilkaar som Kreditforeningslaanene af den paagældende Serie eller Afdeling, hvorved de i Virkeligheden fik Karakteren af Tillægslaan. Henstanden var altsaa resulteret i en Forhøjelse af Laanene uden Hensyn til, om Laanegrænsen derved blev overskreden.

Da Landkreditforeningerne i en Krisetid ikke kunde udsættes for en alvorlig Svækkelse af deres Likviditet ved en tvangsmæssig Binding af deres Reserver i Henstand med Terminsydelser, blev de henvist til at søge Laan hos Krisefonden og Nationalbanken i det Omfang, det var nødvendigt til Financiering af Henstanden.

Herefter var Henstandsvejen ikke mere farbar, og da Forholdene nødvendiggjorde fortsat Hjælp til Landbruget, maatte man slaa ind paa andre Veje. De herhen hørende Foranstaltninger skal der kun gøres Rede for, for saa vidt som de vedrører Kreditforeningerne. Da man ikke mere kunde fritage Debitorerne for at betale Renter ved at give dem Henstand, gik Bestræbelserne ud paa en Lempelse af Terminsydelserne. Dette kan ske paa tre Maader: ved Omskrivning af Restgælden til ny Hovedstol, ved Omprioritering, d. v. s. ved Overførelse af Laan til en anden Afdeling, eller ved en samlet Konvertering af Kasseobligationerne i en Serie eller Afdeling.

Nedskrivning af Hovedstolen til Restgældens Beløb maa anses for tilladt i aabne Serier eller Afdelinger, da Obligationsejernes Interesser ikke derved gaas for nær. Det samme vilde nemlig kunne opnaas ved Indfrielse og Optagelse af nyt Laan. Men da Amortisationen er ringe i aabne Serier, kan Debitorerne ikke derved faa nogen nævneværdig Lempelse i Ydelsen, og desuden skal, hvis der er Efterpanthavere, disses Samtykke til den med Omskrivningen forbundne Forlængelse af Amortisationstiden indhentes. I lukkede Serier (eller Afdelinger) er en-

hver Nedskrivning af Hovedstolen som Følge af ordinær Amortisation forbudt i Henhold til Loven af 19. Februar 1861. Dette Forbud, som er begrundet i Hensynet til Kasseobligationsejernes Interesse i Udtrækningschancen, ophævedes midlertidigt (indtil Juni Termin 1935, senere udvidet til Juni Termin 1937) ved Lov Nr. 141 af 29. April 1933, som tillige bestemmer, at Omskrivning, Omprioritering og Konvertering kan ske uden Efterpanthavernes Samtykke.

De daarlige Tider var ligesom i Firserne og Halvfemserne i forrige Aarhundrede ledsaget af Pengerigelighed, som lagde et Tryk paa Laanerenten. For at gøre Situationen moden til Konvertering blev der af det Offentlige foretaget forskellige Indgreb, som havde til Formaal at hæve Obligationskurserne. Nationalbankens Diskonto, som i Begyndelsen af 1932 havde været oppe paa 6, sænkedes i Løbet af Aaret 1933 til 2½. I Maj 1933 blev Indlaansrenten i Banker og Sparekasser ved Lov nedsat til 3 pCt. for Indskud paa Anfordring eller med kortere Opsigelse end 3 Maaneder og til 3½ pCt. for Indskud paa længere Opsigelsesfrist. Kreditforeningernes Udlaan i 4½ og 5 pCt. Obligationer blev midlertidig standset i Henhold til en Lov af 16. December 1933, og ved forskellige Love nedsattes Renten af Laan under offentlig Forvaltning. Jævnsides hermed gik et systematisk Opkøb af Kreditforeningsobligationer fra Nationalbankens og Krisefondens Side.

Alligevel turde man ikke skride til en generel Konvertering af de højrentede Kreditforeningsobligationer. Kun Landkreditkassen havde den Tilfredsstillelse at kunne konvertere sine 5 pCt. Obligationer af 6. Series 3. Afdeling. De øvrige Foreningers 5 pCt. Obligationer var jo, bortset fra Jydsk Landkreditforenings, behæftede med Klausuler om Konverteringsforbud. Og hvad angaar 4½ pCt. Obligationerne, maa man ikke glemme, at der var Tale om en Obligationsmasse paa 3 Milliarder. Risikoen ved Opsigelse af et saadant Beløb til Indfrielse 3

Maaneder frem i Tiden var vanskelig at overskue. Hvis blot en Tredjedel af Obligationsejerne krævede Kontanter i Stedet for 4 pCt. Obligationer, maatte der udredes en Milliard. Foreningerne turde heller ikke enkeltvis lægge ud til Konvertering, da partielle Konverteringer af 4½ pCt. Obligationer næppe havde Udsigt til at lykkes. Og alt imens Lovgivningsmagten ved forskellige Foranstaltninger søgte at forbedre Chancerne for en Konvertering, forringedes disse samtidig ved en kraftig Udstedelse af Obligationer til Financiering af Byggeriet. En Konvertering kunde kun have Udsigt til at lykkes, dersom alle andre Hensyn, ogsaa Hensynet til Byggeriet, blev sat tilside.

Da man ikke turde give sig i Lag med en samlet Konvertering af 4½ pCt. Obligationerne, søgte man ved Hjælp af individuelle Konverteringer, d. v. s. ved Omprioritering, at gøre Ejerne af Landbrugsejendomme og visse andre Ejendomme delagtige i Rentesænkningen. Det skete paa den Maade, at Forsikringsselskaber, Sparekasser, Banker og andre Institutioner, som laa inde med 4½ og 5 pCt. Kasseobligationer, frivilligt stillede disse til Raadighed for Krisefonden til Ombytning med 4 pCt. Obligationer. Derved lagdes de paa Københavns Børs noterede Køberkurser til Grund, og samtidig sørgede Krisefonden og Nationalbanken ved Opkøb af 4 pCt. Obligationer for at indsnævre Kursforskellen mellem disse og de højrentede Obligationer. Spændvidden mellem Kurserne paa 4½ og 4 pCt. Obligationer af aabne Serier blev saaledes holdt nede paa 2 Points.

Det, der skete ved denne saakaldte Konvertering, var altsaa en Indfrielse af højrentede Laan ved Hjælp af Laan optaget i en 4 pCt. Serie eller Afdeling. Det nye Laan kunde tilstaas i en saadan Højde, at den halvaarlige Ydelse svarede til — altsaa ikke maatte overstige — Ydelsen af det gamle Laan, som den vilde have været, dersom Hovedstolen var bleven nedskrevet til Restgældens Beløb. Den til det afløste Laan hørende Reservefonds-

andel kunde efter Direktionens Bestemmelse tages med over og sammen med Overskudet fra Afregningen over Køb og Salg af Obligationerne i det Omfang, det var nødvendigt, anvendes til Reservefondsindskud for det nye Laan samt til Dækning af Restancer og Henstandsbeløb.

Ialt konverteredes, d. v. s. omprioriteredes Laan til et Beløb af ca. 700 Mill. Kr., deraf henimod en halv Milliard i Landbrugsejendomme, ganske overvejende under Medvirkning af Krisefonden.

Ved den ovenfor nævnte Lov af 11. Maj 1935 er der givet Kreditforeningerne Hjemmel til — efter Andragende — at nedsætte Ydelsen af amortisable Laan i Landbrugsejendomme og visse andre Ejendomme med 0,4 pCt. af Hovedstolen i 6 Terminer fra December Termin 1935 at regne, for saa vidt som de ikke paa anden Maade havde faaet Lempelse (ved Omskrivning, Omprioritering eller Konvertering). Med Hensyn til Gennemførelsen af denne Foranstaltning henvises til Loven.

Det er i Krisetider, Kreditforeningerne skal staa deres Prøve. Følgerne af de Fejl, der er begaaet i de gode Tider, kommer først til Syne, naar Laantagerne i stort Omfang rammes af økonomiske Vanskeligheder. Det kan ikke nægtes, at den sidste Tids Landbrugskrise har afsløret afgørende Brist indenfor en Række af de kooperative Laaneforeninger, som har deres Virksomhed i Landdistrikterne.

De Hypotekforeninger, der giver Laan i Landejendomme, er alle kommen i Vanskeligheder. Den 31. Marts 1935 havde Landhypotekforeningerne et samlet Udlaan efter Restgæld paa 53,8 Mill. Kr., deraf ca. 42 Mill. mod Pant i Landbrugsejendomme. I Regnskabsaarene 1924/25-1934/35 havde de tre Foreninger lidt meget store Tab, ikke mindre end 16,4 Mill. Kr., hvoraf de 15 Mill. faldt paa Jydsk Landhypotekforening. I 1931 kom sidstnævnte Forening i Betalingsvanskeligheder, og som Forholdene laa, maatte det anses for formaalsløst at gribe til Udskrivning af Ekstraydelser paa det solidariske Ansvar. Det vilde —

ligesom i sin Tid i den gamle jydske Købstadkreditforening — kun føre til en Forøgelse af Restancerne. For at undgaa Konkurs henvendte Ledelsen sig til Regeringen med Anmodning om Bistand til en særlig Ordning. Efter en kortvarig Betalingshenstand blev Foreningen ved Lov Nr. 6 af 30. Januar 1932 sat under Administration af en af Indenrigsministeren udnævnt Bestyrelse og Direktion. Udtrækningen suspenderedes indtil videre, og de i Terminsydelserne indeholdte Afdragsbeløb indgik helt eller delvis i Reserve- og Administrationsfonden. Det samme var Tilfældet med en Del af de indgaaede Rentebeløb, idet Kasseobligationsejerne i 1932 og 1933 maatte give Afkald paa Halvdelen af Rentekuponernes Paalydende. Disse Bestemmelser gjaldt dog ikke for 1. Afdeling, som ansaas for solvent.

Da de saaledes trufne Foranstaltninger ikke afgav tilstrækkeligt Grundlag for en Ordning af Foreningens Forhold, blev der i Henhold til en Lov af 8. December 1933 afsluttet en Tvangsakkord, hvorved Kasseobligationerne af 2.—5. Afdeling nedskreves til 80 pCt. af deres Paalydende. De derved indvundne Beløb tilfaldt Reserve- og Administrationsfondene, og ved Tilskud fra disse oprettedes en for de akkorderende Afdelinger fælles Risikoudligningsfond paa 700 000 Kr. Interessenterne i disse Afdelinger blev herefter fritaget for det halvaarlige Reservefondsbidrag, og de ordinære Afdrag nedsattes i 14 Terminer med ¼ pCt. af Hovedstolen. Derimod skulde de nedskrevne Kasseobligationer — saa vidt muligt — forrentes fuldtud.

Ved denne Ordning kom Kasseobligationsejerne til at bære Størstedelen af Tabene. Tiltrods herfor skulde de ved eventuel senere Udbetaling af Overskud fra Reserve- og Administrationsfondene dele lige med Laantagerne. Obligationsejernes Tilslutning til de trufne Ordninger skete paa den Maade, at de skulde træde i Kraft, med mindre Ejerne af 40 pCt. af Afdelingens Kasseobligationer udtalte sig derimod. Stemmeretten var dog betinget

af, at Obligationerne var noterede paa Navn i Foreningens Bøger.

At det gik saa galt for Jydsk Landhypotekforening, kan ikke alene tilskrives Landbrugskrisen. Der var tillige to medvirkende Aarsager af særlig Karakter. Som vi straks skal se, laa Laanene i tre af de Kreditforeninger, der giver Laan i Ejendomme paa Landet i Jylland, paa et højt Niveau, og dernæst viste det sig, at de store Tab for en væsentlig Del skyldtes Mangler ved Jydsk Landhypotekforenings Administration.

I de to andre Landhypotekforeninger kunde man nøjes med mindre dybtgaaende Indgreb. I Østifternes Landhypotekforening var Laanene i de enkelte Serier inddelt i tre Risikoklasser efter Størrelsen af de pantsatte Ejendomme, og hver Klasse havde sin særlige Reserve- og Administrationsfond. Da Foreningen i 1928 led et stort Tab paa et overtaget Pant, ophævede man uden videre ved Statutændring alle Risikoklasser. Med denne Foranstaltning, om hvis Lovlighed der kan rejses Tvivl, var Vanskelighederne dog ikke overvundne. Ved en Lov af 11. Maj 1935 fik Foreningen Hjemmel til at udøve det solidariske Ansvar paa den ikke ukendte Maade, at en Del af det i Terminsydelserne indeholdte ordinære Afdrag indgik i Reserve- og Administrationsfonden.

Husmandshypotekforeningen havde allerede i 1913 anvendt denne Fremgangsmaade. Det var sket uden særlig Lovhjemmel, i Henhold til en Generalforsamlingsbeslutning og med Samtykke af en Kreditorforsamling. Selv om der var Hjemmel herfor i Statuterne, er det tvivlsomt, om Kasseobligationsejerne behøvede at finde sig i en midlertidig Standsning eller Begrænsning af Udtrækningen. I 1935 maatte Husmandshypotekforeningen for anden Gang gribe til denne Udvej for at skaffe Midler til Imødegaaelse af Tab.

Landbrugskrisen satte ligeledes dybe Spor i flere Kreditforeningers Regnskaber. I 1932/33 maatte to jydske Foreninger saaledes afskrive 2¼ Mill. Kr. paa overtagne

Panter og Reservefondspantebreve. Situationen var nu saa alvorlig, at Indenrigsministeren fandt sig foranlediget til at nedsætte en Kommission med den Opgave at undersøge Kredit- og Hypotekforeningernes Organisation og eventuelt fremsætte Forslag om en Ændring af det juridiske Grundlag for deres Virksomhed.

Saa meget skulde der altsaa til, inden man kunde tage sig sammen til at afhjælpe de Mangler, som Landbrugskrisen havde ladet træde saa tydeligt frem. I indviede Kredse var disse Manglers Tilstedeværelse ikke nogen Hemmelighed. Men det er nu engang menneskeligt at vente med Sikringsforanstaltningerne, indtil Barnet er ved at drukne, og saa maa man ikke glemme, at Kreditforeningernes samfundsmæssige Betydning, en lang Tids uforstyrret Udvikling og Respekten for Selvstyret havde omgivet dem med en Nimbus, som der skulde stærke Kræfter til at bryde.

Kommissionen foretog en Undersøgelse af Laaneniveauet indenfor de enkelte Kreditforeninger, og Resultatet af Undersøgelsen var, at der var givet store Laan af tre jydske Foreninger.

I Ribe og Ringkobing Amter og de otte tidligere slesvigske Sogne ved Kolding ydede Den vest- og sønderjydske Kreditforening Laan i Landejendomme i Konkurrence med Jydsk Landkreditforening — for mindre Ejendommes Vedkommende tillige med Jydsk Husmandskreditforening. Gennem en lang Aarrække havde den nævnte Forening haft lavere Obligationskurser end Jydsk Land. Efter den almindelige Opfattelse er Forholdet mellem Kurserne for de af de forskellige Kreditforeninger udstedte Obligationer, i hvert Fald i nogen Grad, bestemt ved Afstanden mellem det Sted, hvor de udstedes, og det Sted, hvor de omsættes. Desuden synes almindelige Forestillinger om Panternes Kvalitet at spille en Rolle for Bedømmelsen af Obligationerne. Da nu Obligationshandelen i ganske overvejende Grad foregaar i København — for Fyns Kreditforening tillige i Odense — og da Øerne med Hensyn

til Jordens Bonitet staar over Jylland, har vi heri en Forklaring paa det Faktum, at Obligationskurserne ligger højere øst for end vest for Lillebælt. Ud fra de anførte Synspunkter skulde Vestjylland være særlig daarligt stillet. Dette kommer ogsaa til Udtryk i en Skrivelse af 28. September 1860 fra Den vest- og sønderjydske Kreditforening til Indenrigsministeriet, i hvilken den nye Forening begrunder, hvorfor den agter at give Laan i 4½ pCt. Obligationer. Det paagældende Afsnit af Skrivelsen lyder saaledes:

»Da det danske Pengemarked saa godt som udelukkende er i København, og da det allerede i en lang Række af Aar har vist sig, at det med lige Sikkerhed dér var ulige vanskeligere at erholde Laan i vestjydske Ejendomme end i Ejendomme paa Øerne og paa Jyllands Østkyst, og da det saaledes nødvendigvis maatte forudsættes, at Obligationer udstedte af en Kreditforening alene for vestjydske Landejendomme og sikrede alene i disse langt mindre villigt vilde finde Købere og da til en lavere Pris end de øvrige Kreditforeningers Obligationer, er det anset uundgaaeligt nødvendigt at modvirke dette ved noget højere Rente.«

Saa længe Jydsk Landkreditforening kun udstedte 4 pCt. Obligationer, kunde Den vest- og sønderjydske Kreditforening klare sig kursmæssigt ved at give 4½ pCt. Laan. Men da Jydsk Land i 1906 gik over til at yde Laan ogsaa i 4½ pCt. Obligationer, blev Stillingen vanskeligere, selv om Vest- og sønderjydskes Underlegenhed med Hensyn til Kurser i nogen Grad camoufleredes ved Udstedelse af 4 pCt. Obligationer amortisabel 110. Forholdene udviklede sig efterhaanden derhen, at Kreditforeningen i Ringkøbing havde Valget imellem ikke at give Laan eller give højere Laan end Jydsk Landkreditforening. Det var umulige Vilkaar for en Kreditforening at arbejde under, og naar den valgte det sidste, er Ansvaret herfor i første Linje Statens. En Ordning, i Kraft af hvilken en Kreditforening indenfor hele sit Omraade var henvist til Kon-

kurrence, for Hovedomraadets Vedkommende med en Forening, som havde bedre Kurser og Monopol i 7 Amter, burde ikke have været tolereret.

Landbrugets, Samfærdselsmidlernes og Kreditens Udvikling i den Tid, der er gaaet siden 1860, har i høj Grad afsvækket Virkningen af de Omstændigheder, som efter det anførte skulde stille Vestjylland særlig ugunstigt med Hensyn til Obligationskurser. Men med den Kreditforeningsordning, der bestod indenfor det nævnte Omraade, kunde Den vest- og sønderjydske Kreditforening ikke faa Ro til at udnytte de i Udviklingen liggende Muligheder. Dette fremgik klart af de af Kreditforeningskommissionen foretagne Undersøgelser.

Tiltrods for, at Den vest- og sønderjydske Kreditforening gennem lange Tider havde haft lavere Kurser end Jydsk Landkreditforening, var den sidstnævnte Forening praktisk talt slaaet fuldstændig ud paa det fælles Laaneomraade. Dette overraskende Faktum kunde ikke alene skyldes en særlig vestjydsk Lokalpatriotisme, i hvert Fald ikke i »de otte Sogne« ved Kolding, hvor Den vest- og sønderjydske Kreditforening ligeledes havde Broderparten af Laanene. Forklaringen var simpelthen den, at denne Forening havde givet højere Laan og maattet gøre det for overhovedet at faa Tilgang af nye Laan.

Konkurrencen mellem Jydsk Husmandskreditforening og Jydsk Grundejerkreditforening havde haft en tilsvarende uheldig Indflydelse paa Laaneniveauet i de to Foreninger. Dermed var der leveret nyt Bevis paa det gammelkendte Forhold, at Konkurrence mellem Kreditforeninger er farlig, fordi dens Hovedvirkemiddel er Tilbud om højere Laan.

Denne Erkendelse satte imidlertid ikke Frugt i et Forsøg paa en principiel Løsning af Spørgsmaalet om Monopol eller Konkurrence. Overfor den foreliggende planløse Fordeling af Kreditforeningernes Laaneomraader var det heller ikke let at skære igennem, og det vilde i hvert Fald ikke kunne ske med Tilslutning fra Kreditforeningerne.

Man nøjedes derfor med at fjerne Konkurrencen paa de Felter, hvor den vitterligt havde gjort Skade, og iøvrigt paa anden Maade træffe Foranstaltninger til Forebyggelse af en uforsvarlig Forhøjelse af Laaneniveauet.

Udskiftningen af det fælles Laaneomraade mellem de i Vestjylland virkende Landkreditforeninger voldte ingen Vanskeligheder, da man her i det væsentlige kunde nøjes med en Legalisering af de faktisk bestaaende Forhold. Den vest- og sønderjydske Kreditforening fik Eneret til Udlaan i Ribe og Ringkøbing Amter og dermed gode Betingelser for under en ny Ledelse at føre en af Konkurrencehensyn upaavirket Laanepolitik. Til Gengæld blev »de otte Sogne« forbeholdt Jydsk Landkreditforening.

Betydelig vanskeligere laa Forholdet mellem Jydsk Husmands- og Jydsk Grundejerkreditforening, eftersom Udskiftningen her ikke kunde gennemføres paa et territorialt Grundlag. Jydsk Husmandskreditforening har med sine 118 000 Laan i over 90 000 Ejendomme naaet et saadant Omfang, at den rent administrativt maatte være interesseret i en Begrænsning af Tilgangen. Men denne Opfattelse fandt kun ringe Forstaaelse indenfor Foreningens Ledelse, og bag den stod stærke politiske Kræfter.

Resultatet af Tovtrækningen blev et lidet pynteligt Kompromis. Efter Kommissionens Forslag skulde Husmandskreditforeningen for Fremtiden kunne give Laan i jordløse Huse paa Landet (og paa Købstædernes Markjorder), som til Ejendomsskyld var vurderet til mindre end 12 000 Kr., og Grundejerkreditforeningen i Ejendomme af samme Art med en Ejendomsskyldværdi af 8 000 Kr. eller derover. Indenfor de anførte Grænser, altsaa mellem 8 og 12 000 Kr. Ejendomsskyld, skulde der fremdeles være Konkurrence mellem de to Foreninger. Paa Øerne blev Konkurrencen mellem Kreditforeningerne bestaaende i fuldt Omfang, i Sønderjylland ligeledes med Undtagelse af den trufne Ændring i Forholdet mellem Jydsk Husmands- og Jydsk Grundejerkreditforening. En saadan Ordning kunde kun anses for forsvarlig, dersom det var

muligt ad andre Veje at komme Faren ved Konkurrencen til Livs. Dette har Kommissionen søgt at naa ved en Styrkelse af Direktionens Stilling og en Skærpelse af Statens Tilsyn med Kreditforeningerne.

Det er Direktionen, der har Afgørelsen i Laanesagerne og Ansvaret for Laanenes Højde. Derfor maa den være frit stillet. Men i de fleste Foreninger skulde Direktørerne paa Valg hvert femte eller sjette Aar, og da de skulde vælges af de af Interessenterne valgte Repræsentanter, var der her en Mulighed for illegitim Indflydelse fra Debitorernes Side paa Laanenes Udmaaling. I dette Forhold saa Kommissionen en væsentlig Mangel ved Kreditforeningernes Organisation, og for at afhjælpe den blev der i det af Kommissionen udarbejdede Lovudkast indsat en Bestemmelse om, at Direktører kun kan vælges paa ubestemt Tid.

Saa stor Vægt lagde Kommissionen paa en Betryggelse af Direktionens Uafhængighed m. H. t. Laaneudmaalingen, at den foreslog at gøre Repræsentantskabet til en Kontrolkomité uden administrative Befojelser, d. v. s. uden Adgang til Deltagelse i Laanesagernes Behandling. Men da Forslaget herom fra Repræsentantside blev modt med Protest, lod man det falde — for Fredens Skyld, og fordi man ikke kunde frakende den Indvending en vis Berettigelse, at de indstillende Repræsentanters Beskæftigelse med Laanesagerne giver dem bedre Betingelser for iøvrigt at udføre deres Hverv. Derimod fastholdt Kommissionen Kravet om, at Vurderingsmændene, som i flere af de ældre Foreninger blev valgt af Interessenterne, for Fremtiden skulde udnævnes af Direktionen, efter Forhandling med Repræsentantskabet. Men ogsaa paa dette Punkt tog man Hensyn til det bestaaende ved at indsætte en Overgangsbestemmelse, som for et Tidsrum af 15 Aar tillader Bibeholdelsen af den gamle Valgmaade for den ene af de ved en Forretning medvirkende Vurderingsmænd. Efter denne Overgangstid vil der være raadet Bod paa den Halvhed, som præger de i Loven af 24. April

1896 indeholdte Bestemmelser om Udvælgelse af Vurderingsmænd.

Tilsynet med Kreditforeningerne har været lidet omfattende og lidet effektivt. Af virkelig Betydning var egentlig kun den allerede i Loven af 20. Juni 1850 hjemlede Ret for Indenrigsministeren til at stadfæste Statuter og Statutændringer. Iøvrigt er de herhen hørende Lovbestemmelser forskellige fra Forening til Forening, prægede som de er af de historiske Forhold, som de skylder deres Tilblivelse. Alle Kreditforeninger havde Pligt til at offentliggøre et Aarsregnskab og hvert Kvartal indsende Regnskabsekstrakter til Indenrigsministeriet. De særlige Love, i Henhold til hvilke de efter 1861 stiftede Foreninger er oprettet, giver desuden Indenrigsministeren forskellige Beføjelser m. H. t. Udnævnelse eller Stadfæstelse af Valg af Revisorer, Fastsættelse af Revisionsreglement m. m. Men herom har der været Lejlighed til at berette ved Omtalen af de enkelte Foreninger. Endelig var der i Speciallovene tillagt Ministeren Ret til at afkræve Foreningerne Oplysninger og foretage Undersøgelser af deres Forhold samt, om fornødent, til at standse deres Virksomhed.

I al Almindelighed kan man sige om dette Statstilsyn, at det var af mere formel Karakter. Det var navnlig en Svaghed ved Tilsynet, at det ikke tog Sigte paa en Kontrol med Kreditforeningernes Udlaansvirksomhed. Belært af de under Landbrugskrisen høstede Erfaringer ønskede Kommissionen at gøre Statens Tilsyn med Kreditforeningerne mere effektivt; men det voldte Vanskelighed at give dette Ønske et lovmæssigt Udtryk, som tillige rummede en klar Afgrænsning af Tilsynsmyndigheden. I visse Kredse, som havde Talsmænd ogsaa indenfor Kommissionen, blev Tanken om et udvidet Statstilsyn med Kreditforeningerne opfattet som et Indgreb i Selvstyret og Begyndelsen til en Socialisering af Kreditforeningerne. Heroverfor kunde der henvises til, at baade Sparekasser og Banker var underkastet et lignende Tilsyn, og overfor den Kendsgerning, at Kreditforeningerne, naar de kommer i Vanskeligheder,

erfaringsmæssigt tyer til Staten om Hjælp, havde en Pukken paa Selvstyret kun ringe Vægt. Efter højst besværlige Forhandlinger lykkedes det at finde en Formulering for Statens Tilsynsmyndighed, som tilfredsstillede alle rimelige Krav. Den lyder saaledes: »Indenrigsministeriet fører Tilsyn med Kreditforeningernes Laaneudmaaling og iøvrigt med Overholdelsen af de i nærværende Lov givne Forskrifter«.

Om Tilsynsvirksomheden skulde Ministeriet efter Kommissionens Forslag aarligt udgive en Beretning, og Kvartalsindberetningerne fra Foreningerne skulde for Fremtiden give Oplysning om Udlaan, Ejerskifter, Restancer, overtagne Panter o. l. i en af Ministeriet foreskreven Fællesform. Iøvrigt foreslaas de Indenrigsministeren overfor forskellige Kreditforeninger tillagte Beføjelser i det væsentlige opretholdt, selvfølgelig med samme Gyldighed for alle Foreninger.

Hypotekforeningerne havde, som anført, ikke været undergivet noget Statstilsyn, tiltrods for at deres Laan har Prioritet efter Kreditforeningslaanene. Først da Landhypotekforeningerne kom i Vanskeligheder, begyndte Statsmagten at interessere sig for deres Forhold. De ved Jydsk Landhypotekforenings Sammenbrud nødvendiggjorte Ordninger gav Indenrigsministeren en vidtgaaende Indflydelse paa Foreningens Anliggender, og ved Lov Nr. 160 af 11. Maj 1935 blev det paalagt Indenrigsministeriet at føre Tilsyn med Østifternes Landhypotekforening og Husmandshypotekforeningen. For de øvrige Hypotekforeningers Vedkommende udarbejdede Kommissionen et Udkast til Lov, hvis Bestemmelser i det store og hele bevæger sig i de samme Baner som de for Kreditforeningerne foreslaaede. Dette gælder ogsaa om de i Lovforslaget indeholdte Regler om Statstilsyn med de nævnte Foreninger.

De af Kredit- og Hypotekforeningskommissionen fremsatte Forslag blev fra alle Sider modtaget med en enestaaende Velvilje og gennemført i næsten uændret Skik-

kelse. Denne gunstige Modtagelse var Udtryk ikke alene for en Paaskønnelse af den Lemfældighed, hvormed Kommissionen var gaaet tilværks ved kun at foreslaa Ændringer, som var sagligt paakrævede, men tillige for en Anerkendelse af, at de af Kommissionen udarbejdede Lovforslag paa en hel Række Punkter betegnede et stort Fremskridt i Forhold til den hidtil gældende Lovgivning. Jeg kan slutte mig til denne Vurdering ved at udtale, at det er med Gælde, jeg ser tilbage paa min Deltagelse i Kommissionens Arbejde.

Enkeltheder i Lovene om Kredit- og Hypotekforeninger vil vi faa Lejlighed til at beskæftige os med i næste Kapitel.

(Fortsættes i Hefte 4, 1939.)

Nyere resultater fra vitaminforskningens omraade*).

Af Professor, Dr. med. *Sk. Gudjónsson.*

For at kunne forstaa betydningen af de nyere resultater paa vitaminforskningens omraade maa man have hele vitaminspørgsmaalet nogenlunde present. Disse resultater er ofte ikke andet end logiske konsekvenser af tidligere viden. De faar deres betydning paa basis af tidligere iagttagelser og er mange gange afhængige af dem.

Nu ved jeg ikke, hvormeget De er inde i vitaminvidenskaben, men for alle tilfældes skyld tror jeg, at jeg vil forsøge at fremstille for Dem i meget korte træk de senere aars udvikling paa dette omraade.

I denne fremstilling støtter jeg mig paa de fleste væsentlige punkter til en oversigt, som prof. *Fridericia* har udarbejdet over vitaminforskningens udvikling. Det er ogsaa nærmest som prof. Fridericias stedfortræder, at jeg holder dette foredrag, da det oprindelig var bestemt, at han skulde have holdt det. Professoren blev imidlertid forhindret, og derfor overtog jeg det.

Naar man opdager noget nyt, saa viser det sig ofte, at man i virkeligheden har vidst det for. Man har blot enten ikke været klar over det, eller man har kaldt det eller taget det for noget andet. Saaledes ogsaa med vitaminerne. Selve disse stoffer har man ikke kendt, men man har kendt deres virkning og maalbevidst anvendt dem baade til forebyggelse og til helbredelse af avitaminoserne, eller de sygdomme, som opstaar hos dyr og mennesker, hvis mængden af vitaminerne i foden bliver for ringe.

I alle landes folkemedicin vrimler det med anti-avitaminotica, d. v. s. midler mod vitaminsygdomme.

---

*) Efter Foredrag afholdt ved Samvirksomhedens Husholdningskursus i Aarhus i Efteraaret 1938.

Selv primitive folkeslag som eskimoerne havde deres vitaminmedicin.

De helbreder skørbug ved at give patienten raa sællever, som er fuld af C-vitaminer. De spiser huden af hvidhvalen, »matak« som antiscorbuticum, indholdet af rypeformaven eller kroen, som bestaar af bær og »rypeløv«, en arktisk og subarktisk saftig bladplante.

I Skandinavien brugte man særlige planter, de saakaldte cochlearia som antiscorbuticum, løg, o. fl.

Levertran blev anvendt mod sygelige tilstande som forebyggende og lægende middel, længe inden man vidste, at det er den rigeste A-vitamin- og D-vitaminkilde, vi kender. Ikke alene menneskene har saaledes kendt de vitaminholdige fødemidler, men selv dyrene synes at kende dem og vælger dem fortrinsvis frem for de vitaminfattigere.

Om vinteren i nordlige lande, naar sneen dækker alt, og det bliver knapt med føde for de vilde dyr, vil vitaminmanglen true dem. Naar da ravnen finder et dødt eller hjælpeløst faar, hugger den først øjnene ud af det. Fedtet bag ved øjet og nethindens synspurpur indeholder store mængder A-vitamin, vædsken i øjet C-vitamin. Dernæst hugger den et hul paa dyrets bugvæg og trækker tarmene ud og æder fedtet, der sidder ved tarmene. Ogsaa dette fedt er mere A-vitaminholdigt, end det fedt der sidder i kødet.

Alt dette ved ravnen.

Ørnen hugger sig lige ind paa galdeblæren, som den finder lige saa sikkert som en kirurg. Den æder galden og leveren, som er stærkt vitaminholdig.

I oldislandsk digtning blev ørnen ofte kaldt for »gallopnir«, galdeaabneren.

Og De husker myten om Prometeus fastbundet til klippen, mens ørnen hakker leveren ud af ham levende.

Saaledes synes en del dyr instinktivt at søge og finde de naturlige vitaminkilder, som om de vidste, at disse livsvigtige stoffer fandtes der.

Men selv om menneskene og som sagt maaske ogsaa

dyrene ubevidst har anet vitaminernes tilstedeværelse og instinktivt eftertragter dem, saa har der altid eksisteret forhold, hvorunder vitaminerne har manglet med det resultat, at der er opstaaet mangelsygdomme, de saakaldte avitaminoser. Den mest kendte paa vore breddegrader er utvivlsomt skorbug, og i tropiske lande beri-beri.

Vitaminforskningen begyndte da ogsaa for ca. 40 aar siden, ved at man gav sig til at studere disse to sygdomme.

Den udvikledes ret hurtigt, og man studerede avitaminoserne klinisk og navnligt eksperimentelt paa dyr. Disse dyr var rotter, marsvin, mus og duer, og undersøgelserne blev udført hele verden over.

Man opdagede flere og flere vitaminer, blev klar over at flere og flere lidelser enten direkte skyldtes vitaminmangel eller indirekte eller delvis.

I de senere aar er vitaminvidenskaben blevet en ren kemisk videnskab paa den ene side, med indviklet kemisk-fysisk undersøgelsesteknik og svimlende kemiske formler. Paa den anden side føres den ud i klinikken og ikke alene ud til de syge, men tillige ud i den saakaldte sunde befolkning, med masseundersøgelser og forsøg med tilsyneladende raske mennesker.

Saaledes spænder vitaminvidenskaben over et uhyre omraade, men stadig med de eksperimentelle dyreforsøg som centrum.

I begge retninger er man naaet ret vidt. Man kender nu de fleste vitaminers sammensætning, kan isolere dem og fremstille dem rene, ja, kan syntetisere dem, d. v. s. fremstille dem ad kemisk vej.

I den anden retning er man naaet saa vidt, at man kan helbrede først og fremmest selve avitaminoserne, men kan desuden forbedre sundheden paa mange omraader ved at kontrollere folks kost og ændre diæten saaledes, at den bliver sundere og vitaminrigere end ellers.

Og nu skal vi følge, hvordan dette er gaaet til.

Vitaminforskningen begyndte som sagt ved, at man gav sig til at studere tropesygdommen beri-beri. Hollæn-

deren *Eijkmann* gjorde den grundlæggende iagttagelse, at hans forsøgshøns fik en beri-beri lignende sygdom, hvis han fodrede dem med polerede, d. v. s. afskallede, ris, mens de intet fejlede, hvis de fik upolerede ris. Eijkmann troede, at det drejede sig om en forgiftning fra risene.

En anden hollænder *Grijns* fortsatte Eijkmanns forsøg og fremsætter saa i 1901 den hypotese, at hønsene blev syge, fordi de manglede nogle stoffer i risen, som maatte være nødvendige for at beskytte dem mod beriberi. Og hermed var man kommet ind paa den rigtige bane.

Omtrent samtidig rejste professoren i hygiejne ved Oslo Universitet *Holst* til Java for at fortsætte hollændernes studier over beri-beri, særlig den saakaldte skibsberi-beri.

Efter sin hjemkomst udførte han en del dyreforsøg sammen med professor *Frølich* og finder nu paa ved siden af fuglene at anvende marsvin, som han fodrede med brød. Marsvinene blev syge og døde. Men deres sygdom lignede ikke beri-beri, de fik blødninger og tænderne blev løse. Holst og Frølich forstod, hvad det drejede sig om. Deres marsvin havde faaet skørbug, og de sluttede, at der maatte altsaa i brød mangle nogle stoffer, som forebyggede skørbug. Man var altsaa klar over, at der maatte findes to slags forebyggende stoffer, det ene forebyggede beri-beri hos fugle, det andet skørbug hos marsvin.

Da det nu var lykkedes at fremkalde disse to sygdomme eksperimentelt, følger nu utallige dyreforsøg, hvor man helbreder eller forebygger disse sygdomme, eller med andre ord, hvorved man faar at vide, hvilke fødemidler der indeholder antiberi-beri stoffet og antiskørbug stoffet.

Den næste milepæl i vitaminforskningen bliver saa et samlearbejde af tyskeren *Funk*, som gennemgaar alt, hvad der foreligger af undersøgelser, og foreslaar, at man kalder disse ukendte stoffer for vitaminer, en daarlig kombination af ordet vita, som betyder liv, og aminosyrer eller aminer, som man fejlagtig mente, at disse stoffer maatte høre til.

Noget senere kommer man saa paa sporet af A-vitaminet og D-vitaminet.

Englænderen *Hopkins* havde lagt mærke til, at rotteungerne ikke trivedes paa nogle bestemte rensede kostformer, selvom de indeholdt de kendte bestanddele, æggehvide, fedt og kulhydrat, og selvom de fik tilstrækkelige mængder deraf og fordøjede dem paa en normal maade. Hvis man gav dem smaa mængder mælk ved siden af, voksede de normalt.

Han sluttede deraf, at der i mælken og maaske i andre fødemidler maatte findes nogle særlige stoffer, som var nødvendige for normal vækst paa en iøvrigt sufficient kost, og at det da maatte dreje sig om en stimulerende virkning.

Amerikanske forskere fortsatte disse forsøg, og undersøgte nu, hvordan man ved at rense fødemidlerne paa forskellig maade kunde gøre dem uegnede til at fremkalde normal vækst og trivsel hos rotteungerne. Jo mere man rensede fødemidlerne, desto daarligere voksede rotterne paa dem.

Man iagttog, at disse rotteunger standsede i vækst efter nogen tid paa den rensede kost, men begyndte at vokse igen, naar smaa mængder æggeblomme, smør o. s. v. blev føjet til. Derimod kunde olivenolie, svinefedt o. fl. ikke fremkalde væksten igen. Levertran virkede stærkt vækstfremmende.

Det var forskere som Mac Collum, Osborne, Mendel og Funk, som særlig arbejdede med sagen.

Disse undersøgelser førte til, at man blev klar over, at den virksomme faktor fandtes i den uforsæbelige del af fedtstofferne, den fandtes ogsaa i grønne planter, f. eks. grønkaal og lucerne, og dermed var man kommet A-vitaminet meget nær.

Samtidig med disse dyreforsøg begynder saa overvejelserne om, hvorvidt der hos mennesker kan forekomme sygdomme og væksthindring, som skyldes mangel paa disse stoffer.

Det viste sig da ogsaa, at der allerede forelaa talrige iagttagelser over, at man kunde helbrede øjentørsot og vanskelig trivsel hos børn ved at give dem mælk, tran, smør o. s. v., og man begyndte at forstaa folkemedicinens principper paa dette omraade.

Fra Danmark forelaa der saaledes allerede fra 1903, altsaa fra længe før *Edmund Jensens* interessante meddelelser om xerolphtalmien, øjentørsoten.

Mori i Japan havde ogsaa helbredet børn med tilgift af mælk og smør, og senere kom saa *Blochs* udforlige arbejder om børneøjentørsoten fra Rigshospitalet i København.

Der udkommer nu igen et samlearbejde over hele vitaminproblemet af Mc Collum, et arbejde der baade indeholder originale meddelelser og som kritisk gennemgaar det, der foreligger af videnskabelige undersøgelser paa dette omraade.

Det er nu klart, at den tidligere lære om æggehvide, fedt, kulhydrater og salte ikke kan gælde mere. En analyse af disse bestanddele i føden er utilstrækkelig. Man maa prøve den biologisk for disse ekstra stoffer, hvis natur man foreløbig ikke kender og derfor ikke kunde bestemme kemisk.

I Mc Collums bog, som udkom allerede i 1919, trækkes linierne op for de senere aars ernæringspolitik.

Kalorieberegning af kosten er ikke nok. De enkelte fødemidlers sammensætning er af stor betydning. Der maa findes rigelige mængder af de fødemidler, som indeholder de ukendte vitaminstoffer, og disse er fortrinsvis mælk og mælkeprodukter og grønne plantedele. Disse fødemidler kalder Mc Collum »protective foods«, sikringskost kaldes den nu. Sikringskosten bør findes ikke alene i minimale mængder, men i optimale mængder, og om dette problem har i virkeligheden de senere aars uendelige diskussioner drejet sig.

Man havde paa et tidligt tidspunkt indført bogstavsbetegnelsen for vitaminerne. Eijkmanns beri-beri-beskyt-

tende stof var nu blevet til A-vitamin, B-vitamin og C-vitamin, og nu fortsætter forskningen over disse stoffer hver for sig, da man er klar over forelobig, at de intet har med hinanden at gore. A-vitaminet findes i fedtstoffer og oploses og ekstraheres paa lignende maade som fedt. B- og C-vitaminerne er vandoploselige og findes ikke i fedtstofferne o. s. v.

Ved undersogelsen over A-vitaminet havde Mc Collum allerede fundet, at foruden at forekomme fortrinsvis i fedt fandtes det ogsaa i gronne planter, som dog ikke indeholdt noget fedtstof.

Steenboch fandt saa yderligere, at det maatte findes i gule plantedele, gulerodder, gul majs o. s. v., og mente at maaske var A-vitaminet ikke andet end carotin, det rode plantefarvestof, som man allerede kendte. Men da A-vitaminet fandtes i levertran, som ikke indeholdt noget carotin, forlod man denne teori.

Men som jeg om lidt vil komme tilbage til, var man den gang lige ved at opdage A-vitaminets hemmelighed.

— — —

I en lang periode eksperimenterer man nu videre med A-vitaminet. Man bestemmer indholdet i forskellige fødemidler, studerer hvordan det kan udtrækkes og koncentreres, hvordan det destrueres ved varme, iltning o. s. v.

Man koncentrerer sig om at fremstille A-vitaminholdige præparater, rense dem mere og mere i haab om at komme til et slutprodukt, som kan betegnes som selve A-vitaminet. De materialer, man gaar ud fra, er fiskeleverolie, hajtran f. eks., og torsketran naturligvis, senere kommer saa helleflyndertran, tunfisketran og hvalleverolie.

Paa et tidspunkt havde japanerne fremstillet et koncentrat af levertran, som de kaldte biosterin, og som de mente var selve A-vitaminet. Dette viste sig ikke at holde stik.

Samtidig med disse undersogelser gik saa bestræbelserne for at finde en kemisk metode til bestemmelse af A-vitaminet.

Man provede mange reaktioner f. eks. den fra gamle

dage anvendte svovlsyre metode til bestemmelse af tilstedeværelsen af levertran. Den giver en blaaviolet reaktion, hvis intensitet ofte synes at gaa parallelt med trannens A-vitaminvirkning.

Man anvendte en reaktion med antimontrichlorid o. s. v. Alle disse reaktioner syntes imidlertid at svigte paa afgørende punkter, saa man forelobig maatte blive ved dyreforsogene. Disse forsogte man saa at simplificere.

Forsøgstiden nedsattes, man inddrog flere fænomener eller selve vækstkurven i bedommelsen og opnaaede derved en hurtigere og sikrere bestemmelse af A-vitaminet, end man havde tidligere. Men stadigvæk var dog bestemmelse af A-vitamin ved dyreforsog langvarig, besværlig og kostbar.

I mellemtiden havde man, navnlig schweiziske forskere, studeret plantefarvestoffernes kemi, fastlagt deres sammensætning som rene kulbrinter, men først i 1928 paabegynder *von Euler* i Stockholm atter undersogelser over disse farvestoffer, altsaa carotinernes eventuelle A-vitaminvirkning.

Han finder da i overensstemmelse med Steenbochs gamle teorier, at visse rene carotiner har en enorm A-vitaminvirkning, og tilsyneladende nojagtig den samme virkning som A-vitamin af dyrisk oprindelse. Nogle faa tusindedele af 1 mg virker helbredende paa rotter, som er svært syge af mangel paa A-vitamin. Derimod var der andre plantefarvestoffer, som var ganske uvirksomme.

En vigtig opdagelse blev gjort af englænderen *Moore*, som fortsættelse af opdagelsen af carotinets A-vitaminvirkning.

Han fodrede rotter med carotin. Mængden af dette stof i rotternes lever blev ikke forøget derved, men derimod A-vitaminmængden.

Carotinet maatte da blive omdannet til A-vitamin i rottens legeme og oplagret i leveren som A-vitamin.

Dette understregede det, man før vidste, at carotin og A-vitamin ikke er det samme stof, og viste desuden, at

dette plantefarvestof er en slags forstadium til A-vitaminet, saakaldt provitamin, og paa dette standpunkt staar vi nu i øjeblikket.

Ved nærmere kemiske undersøgelser viste det sig, at det mest virksomme carotin, det saakaldte β carotin — man kalder dem α carotin, β carotin, γ carotin o. s. v., lignede A-vitaminet noget i kemisk sammensætning, idet dets molekyle let kunde spaltes i 2 A-vitaminmolekyler, men A-vitaminet var imidlertid blevet isoleret fra helleflyndertran og dets kemiske sammensætning fastlagt af von Euler i Stockholm.

Det næste skridt, og det sidste paa de kemiske undersøgelsers vej, var saa at fremstille A-vitaminet syntetisk, og dette er lykkedes i fjor af tyskeren *R. Kuhn* og hans medarbejdere.

Under alle disse undersøgelser over carotinerne har man fundet flere stoffer i carotingruppen, som har nogen vitaminvirkning, og virkningen afhænger af, hvor meget A-vitamin, der kan fraspaltes i organismen og naa at virke der som saadan.

Under dyreeksperimenterne med A-vitaminet iagttog man, at dyrene ikke alene holdt op med at vokse, fik øjentørsot o. s. v., men de kunde ogsaa faa knogleforandringer. Og englænderen *Mellanby* fremkaldte i 1918 ægte rachitis, engelsk syge, hos hvalpe, som fik A-vitaminfri kost. Denne rachitis blev helbredt ved tilskud af levertran og smør.

Først troede man da, at rachitis skyldtes mangel, særlig partiel mangel paa A-vitamin. Hvis forsøgsdyrene ingen A-vitamin fik, fik de heller ikke rachitis. De holdt nemlig op med at vokse, men en vis vækst af knoglerne er nødvendig for at rachitten kan udvikles. Der skulde altsaa noget, men ikke nok A-vitamin til for at fremkalde rachitis.

Senere opdager man, at f. eks. opvarmet tran kan bevare en antirachitisk virkning, selvom det ingen A-vitaminvirkning har.

Saaledes slog man igen en kile ind i A-vitaminet og

spaltede det i 2, selve A-vitaminet og D-vitaminet, det antirachitiske Stof.

D-vitaminet var meget mere modstandsdygtig end A-vitaminet, saa det lod sig nu med lethed adskille.

Saa kom man ind paa en anden bane. Amerikanerne begyndte at bestraale fødemidler med ultraviolet lys og kunde paa den maade forøge deres antirachitiske virkning.

Det var da ogsaa allerede kendt fra klinikken, at ophold i sollys og kunstigt sollys havde en gunstig virkning paa rachitis hos børn. Udfra dette kom man til den slutning, at børnenes hud og de forskellige fødemidler indeholdt stoffer, der ved bestraaling kunde blive virksomme mod rachitis.

Spørgsmaalet var nu, hvad det maatte være for et stof, som saaledes lod sig omdanne til D-vitamin. Man slaar sig hurtigt paa de saakaldte steroler, hvis kemi tyskeren *Windaus* havde arbejdet indgaaende med.

Windaus og amerikaneren *Hess* udfører nu i fællesskab en række forsøg, hvor Windaus laver sterolerne, og Hess prøver dem.

De fandt saa, at et af disse steroler, det saakaldte ergosterol, som fandtes i gær, ved bestraaling kunde blive virksomt mod rachitis.

Ved denne bestraaling af sterolerne kunde der ogsaa dannes giftige stoffer, men som imidlertid ikke var virksomme mod rachitis.

Det lykkedes dog Windaus til slut i 1931 at fremstille rent krystallinsk antirachitisk sterol, som han kaldte D_2-vitaminet.

I meget store doser kan det dog have en giftvirkning, som for en stor del kun er dets yderliggaaende forkalkningsfremmende virkning.

Dette stof er blevet anvendt i uhyre udstrækning i terapien over hele verden. Vi kender det herhjemme under navnene Vigantol og Ultranol.

Men var nu dette bestraalede ergosterol samme stof som det antirachitiske stof i levertran?

Nej, det er det ikke.

Det viser sig nemlig, at virkningen af det er en helt anden hos visse dyr end virkningen af tran. Saaledes er tran meget mere virksomt hos kyllinger end ergosterolet, medens det hos rotter har samme virkningsstyrke.

Dette tydede paa, at D-vitaminet var noget andet end ergosterol.

Desuden synes virkningen paa knoglerne at være lidt anderledes indenfor samme dyreart.

Visse dele af knoglen synes at forkalke paa en anden maade o. s. v.

Fortsatte undersøgelser over sterolerne viste nu, at man kunde fremstille flere virksomme steroler, og et af dem virkede stærkere paa kyllinger end paa rotter, ligesom trannens D-vitamin. Det kaldte man D_3-vitaminet.

Endelig lykkedes det saa at fremstille det rene antirachitiske stof fra tunfisketran, og det viste sig da netop at være D_3-vitaminet, som man havde fremstillet syntetisk i forvejen.

Men man er næppe naaet til vejs ende endnu. Det synes som om trannen indeholder flere D-vitaminer end D_3 stoffet eller i hvert fald stoffer, som spiller en rolle ved dette vitamins virkemekanisme.

Endnu er der sket nogle fraspaltninger fra A-vitaminet. Disse er E-vitaminet, som forekommer mange steder sammen med A-vitaminet, særlig f. eks. i hvedekim.

Dets natur kender man ikke. Man har fra begyndelsen af sat det i forbindelse med forplantningen, fertiliteten, konskirtlernes funktion.

Ifølge undersøgelser af professor *Ejnarson* ved Aarhus Universitet og dr. *Ringsted*, synes det at have en eller anden specifik relation til visse sygelige fænomener i nervesystemet.

Endnu en anden fraktion er det saakaldte K-vitamin, opdaget af *Dam* i København. Mangel paa det fremkalder blødninger hos kyllinger. Ellers kender man ikke dette vitamins betydning for pattedyrene.

Vi kommer saa til B-vitaminet. Som jeg tidligere har omtalt, er det det første vitamin, man opdagede.

Ogsaa det begyndte man at hugge i stykker.

Den første deling skete paa følgende maade.

I tropiske og særlig subtropiske egne forekom der en sygdom kaldet pellagra.

Det betyder vist den sorte hud, da patienterne faar eksemer og mørkfarvning af huden ved denne sygdom.

Sygdommen er meget udbredt; 100 000 mennesker døde af den aarlig.

Man hældte nærmest til den anskuelse, at den var smitsom, eller ihvertfald skyldtes bakterier.

Dog vidste man, at den forekom mest paa steder, hvor kosten var daarlig f. eks. hos stærkt majsspisende folkeslag.

Amerikaneren *Goldberger* var egentlig den første til at fastslaa, at pellagra maatte skyldes daarlig kost. Naar kosten blev suppleret med mælk, kød, fisk, æg o. s. v., forsvandt pellagraen, og den kunde helbredes hos de syge ved tilgift af disse fødemidler.

Senere fandt han, at gær helbredede pellagra. Nu var gær det mest B-vitaminrige stof, man kendte, saa det laa nær at antage, at B-vitamin helbredede pellagra.

Men da lagde man mærke til, at forskellige ekstrakter af gær kunde helbrede pellagra hos rotter, men var uvirksomme mod beri-beri hos duer.

B-vitaminet var hermed delt i to, B_1, beri-beri-vitaminet, og B_2, pellagravitaminet eller PP-vitaminet, som det først blev kaldt.

Ligesom tidligere giver man sig nu til at søge efter dette vitamin i de forskellige fødemidler og finder det ret udbredt i animalske næringsmidler.

Undersøgelsen af fødemidlerne for pellagravitaminet tager stærkt fat, da man opdager, at pellagra og pellagralignende tilstande slet ikke er lokaliseret til tropiske og subtropiske egne, men at disse Sygdomme forekommer i alle lande, særlig paa lukkede anstalter, som sindssyge-

anstalter o. l., hvor mennesker lever af tvungen kost uden tilskud, og hvor denne kost ikke er fuldstændig. Heri landet blev der f. eks. konstateret talrige tilfælde ogsaa blandt den øvrige befolkning.

B_2-vitaminets kemi blev en haard nød at knække, og endnu er den ikke helt klar.

Dog er man kommet et godt stykke vej.

For nylig fandt amerikaneren *Elvehjem*, at et simpelt og velkendt organisk Stof, nemlig nikotinsyre, helbredede pellagra hos mennesker, men det var uvirksomt mod rottepellagra. B_2-ekstrakterne maatte da indeholde 2 ting, nemlig nicotinsyre og et antipellagrastof for rotter, de helbredede nemlig baade rotter og mennesker.

Dermed var B_2 yderligere spaltet i 2 eller flere bestanddele.

En ejendommelighed blev man opmærksom paa ved alle B_2-holdige koncentrater, de havde en gul farve. Denne farve skyldtes de saakaldte flaviner, som findes særlig i mælkevalle, de saakaldte laktoflaviner, i kød og i enkelte planter, som f. eks. i gærsvampen.

Disse flaviner viste sig at være nødvendige for rotter, for at B_2-vitaminet kunde virke.

Hvorvidt de er nødvendige for mennesker ved man ikke.

Nu spiller flavinerne en rolle ved iltningen eller forbrændingen i vævene ved stofskiftet, og de saakaldte iltningsfermenter indeholder flaviner.

Stofskiftet eller forbrændingen i cellerne er nemlig en meget kompliceret proces, hvor forskellige iltningsenzymer virker som mellemled.

Der ser ud til at være en forbindelse eller lighed mellem disse enzymers virkning og B_2-vitaminernes, og dermed er man kommet ind paa at betragte B-vitaminernes virkning som et Led i cellernes stofskifteproces.

Jeg gaar ikke nærmere ind paa dette emne, det bliver vist for indviklet for os her.

Tilbage var saa det gamle B_1-vitamin, anti-beri-beri-vitaminet.

Dette vitamin blev fremstillet i rent krystallinsk form, og senere blev dets kemiske sammensætning klarlagt, og til slut blev det fremstillet syntetisk i 1937 i Amerika. Det kaldes Aneurin, ogsaa Thiamin, og virker som led i den enzymmekanisme, der dirigerer sukkernedbrydningen i organismen.

Saaledes virker B_1-vitaminet, B_2-vitaminet med dets bestanddele nicotinsyren og flavinet som enzymer, medvirker ved stofskiftet i legemet uden selv direkte at deltage i det. Derfor kræves der saa smaa mængder af det, ofte kun mg eller dele af mg.

Ungareren *Szent-Gyorgyi* havde i flere aar beskæftiget sig med iltningsprocesserne i planter og havde renfremstillet et stof, som syntes at spille en stor rolle i denne proces. Han blev imidlertid opmærksom paa, at dette stof fandtes i største mængder i de planter, som indeholdt store mængder C-vitamin. Han prøvede det saa paa marsvin med skørbug og fandt, at det baade forebyggede og helbredede skørbugen.

Han kaldte nu stoffet ascorbinsyre, og det viste sig, at være selve C-vitaminet.

Ascorbinsyrens kemi blev klarlagt, og stoffet syntetiseret eller fremstillet kunstigt af forskellige sukkerarter.

Dette stof fik straks stor betydning i den medicinske terapi. Man kunde nu paa en simpel maade helbrede skørbug ved indgift eller indsprøjtning af ascorbinsyre.

Endvidere kunde man bestemme ascorbinsyren i blodet og deraf se, hvor nær folk var ved at faa skørbug, eller om de maaske allerede havde skørbug.

C-vitaminet syntes at være det af de gamle vitaminer, som det er sværest at hugge i stykker. Dog er det begyndt at slaa revner.

Det syntes, som om der kan opstaa svaghed eller skørhed i blodkarrene, medførende blødningstilstande f. eks. i tarmene, og som ikke helbredes ved tilførsel af ascorbinsyre, men som helbredes ved tilførsel af citronsaft.

C-vitaminet i citronsaft skulde da være 2 ting, ascorbin-

syre og saa et stof mod disse blødninger. Man har kaldt det P-vitaminet, ikke at forveksle med det gamle PP-vitamin mod pellagra, som nu altsaa er blevet til nikotinsyre, flaviner og meget andet under fællesbetegnelsen B_2-vitaminer.

Dette P-vitamin viste sig at være citronens gule farvestof »citrin« og virker sandsynligvis ligesom ascorbinsyren ved iltningsprocesserne i cellerne.

Saaledes har man da foruden at have isoleret og delvis kunstigt fremstillet de vandopløselige vitaminer B_1, B_2 og C-vitaminerne ogsaa fundet ud af, hvordan de virker i legemet allesammen i lighed med enzymer, fremmende iltningsprocesserne.

Men længere er man ikke naaet. Hvorfor denne eller hin afvigelse fra det normale iltningsstofskifte snart fremkalder en nervelidelse, snart en karlidelse o. s. v., ved man foreløbig intet om, og her ligger der et hav af problemer.

Men ved man da paa tilsvarende maade, hvordan de andre vitaminer, de fedtopløselige vitaminer A og D, virker?

Nej, her staar alt hen i det uvisse endnu. Man mener dog i hvert fald, at disse vitaminer intet har med iltningsprocesserne at gøre. Derimod har man villet sætte dem i forbindelse med hormonerne. En lighed er der i hvert fald, D-vitaminet hører til sterolerne, som jeg før har forklaret dem, og det gør en række hormoner ogsaa. Nogle af disse hormoner regulerer vævsdannelsen i konsorganerne, D-vitaminet regulerer forkalkningen af knoglerne. Heri har man villet se et lighedspunkt. Men det er dog lidt langt ude.

Endvidere ved man, at der findes steroler, som spiller en rolle for formdannelsen eller dannelsen af former og organer i fosterlivet.

A-vitaminmangelen medfører visse ændringer i cellebygningen, maaske et svagt lighedsmoment, men ikke mere.

Større interesse har det, at der synes at foreligge forsøg, der tyder paa, at naar soer faar A-vitaminfrit foder for og efter bedækningen, føder de grise, som helt mangler

øjne eller hvor øjnene er stærkt mangelfuldt udviklet. Dette tyder jo paa, at A-vitaminet har noget med form eller organdannelsen at gøre i lighed med visse hormoner.

For at skaffe system i eller klare alle disse komplicerede stofskifte- og ernærings-fysiologiske begreber, har man villet indføre følgende betegnelser: Stofferne, som danner hovedmængden af den dyriske organisme, som tillige danner hovedbestanddelene af vor føde, nemlig æggehvide, fedt og kulhydrater, og som er hovedfaktorerne i det grovere stofskifte, vil man kalde substrater, medens enzymerne, hormonerne og vitaminerne skulde kaldes ergoner eller virkestoffer.

Substraterne tilføres som fødemidler, ergonerne, som medvirker ved substraternes udnyttelse eller omdannelse i legemet, kan dannes i organismen eller blive tilført den udefra.

Alle vitaminer undtagen D kan tilføres igennem planteføde.

Alle vitaminer uden undtagelse kan tilføres i tilstrækkelige mængder igennem dyriske fødemidler.

Samme vitaminsygdom kræver forskellige vitaminer for de forskellige dyrearter. Saaledes skal der et andet stof til for at helbrede pellagra hos mennesker end hos rotter.

Naturligvis kan man da sige, at sygdommen ikke er den samme, hvilket maaske er mere logisk.

Nogle dyr kan selv danne visse vitaminer.

Saaledes danner rotten selv det C-vitamin, den skal bruge, og kan da leve af C-vitaminfri føde.

Dog findes der store mængder C-vitamin i dens lever. Den maa altsaa have dannet det, af hvilke bestanddele i føden ved man ikke.

Drøvtyggerne behøver ikke B_1-vitamin. Det dannes i deres vom, sandsynligvis under medvirken af mikroorganismer, visse bakterier.

Under en tilstand, som kaldes refektion, kan rotter

danne alle B-vitaminerne i deres tarme. Hvordan det sker, ved man ikke.

Til slut skal jeg nævne, at paa et omraade har man fundet ud af, hvordan A-vitaminet virker, nemlig hvilken rolle det spiller i synspurpurdannelsen.

Vort syn afhænger delvis af det saakaldte synspurpur i ojets nethinde. Under mangel paa A-vitamin i føden nedsættes synspurpuret, og der indtræder natteblindhed. Ved tilførsel af A-vitamin dannes der mere purpur igen, og mørkeblindheden forsvinder. A-vitaminet synes at spille en direkte kemisk rolle ved dannelsen af synspurpuret og ved dets funktion i synets tjeneste, og man har allerede fundet ud af, hvordan og hvilke kemiske processer der her er tale om, men det vilde tage for lang tid at gøre det forstaaeligt i almindelighed.

Dette var en kortfattet oversigt over vitaminforskningens udvikling og de nyere resultater paa den biokemiske vitaminforsknings omraade, hvor jeg som sagt har fulgt prof. Fridericias fremstilling i hovedtræk.

En helt anden side af vitaminforskningen er den kliniske side, men mellem disse to grene er der naturligvis berøringspunkter hele tiden og stadig vekselvirkning.

Allerede dyreforsøgene hører klinikken til, og den har kemien stadigvæk taget til hjælp, idet de stoffer, det her drejede sig om, først og fremmest havde interesse og betydning ved deres biologiske egenskaber, ikke ved deres øvrige kemiske, nærmere betegnet var stoffer, som helbredede og forebyggede sygdomme hos mennesker og dyr.

Som jeg før har nævnt, begyndte vitaminforskningen med undersøgelse af sygdomme hos mennesker og med forsøg paa at fremkalde lignende lidelser hos dyr med det formaal at finde midler til disse sygdommes bekæmpelse. Vitaminforskningen begyndte altsaa paa det kliniske og ikke paa det kemiske felt.

Det kan ikke nægtes, at den er gledet mere og mere over i det rent kemiske, — og dens resultater paa dette omraade har været straalende.

Der er f. eks. faldet adskillige Nobelpriser paa den konto.

Den kliniske forskning har dog udviklet sig meget stærkt ved siden af, og jeg skal nu i ganske korte træk forsøge at følge den.

Sygdommen beri-beri havde man kendt længe. Den hærgede i visse tropiske lande og tog et stærkt opsving, da man begyndte at polere risen, og da særlig hos de risspisende folkeslag, den mongolske og indiske race.

Sygdomsbilledet varierede en del, men det dominerende i det var en beskadigelse af nervesystemet.

De første dyreeksperimenter, som man udførte, blev gjort paa fugle, og man kom hurtigt ind paa at anvende duer til disse forsøg.

Det viste sig at være meget let at fremkalde sygdommen paa disse fugle.

Hvis man fodrede duer med polerede ris, fik de i løbet af en halv snes dage polyneuritis eller nervebetændelse, som syntes at være identisk med beri-beri hos mennesker.

Til slut fik duerne lammelser og kramper og døde.

Gav man dem saa B_1-vitaminholdige præparater f. eks. gær eller gærekstrakt, kom de sig helt i løbet af nogle dage eller et par uger.

Da der biologisk set er stor forskel paa duer og mennesker, søgte man at finde dyrearter, som stod mennesket nærmere, og søgte da først til det klassiske altædende dyr rotten. Det viste sig da, at det udmærket godt kunde lade sig gøre at fremkalde beri-beri paa rotter. Den lignede mere menneskets.

De fik nervelidelser, tarmsymptomer, o. s. v. ligesom mennesket, og man kunde nu studere de pathologiske fænomener nærmere.

Man søger saa højere endnu i dyreriget, helt op til aberne, som jo biologisk set staar paa samme trin som mennesket.

Det var ogsaa let at fremkalde beri-beri hos dem, og den lignede menneskets ganske i alle retninger.

Paa lignende maade gik det med B_2-vitaminet, pellagra vitaminet.

Efter at man havde lært at adskille B_1 og B_2 ved forskellig behandling af de materialer, navnlig gær, som indeholdt begge stofferne, lykkedes det at fremkalde typisk pellagra paa rotter.

Hudsymptomerne, udslet, haaraffald, o. s. v. var de samme.

Lokalisationen paa snuden, d. v. s. i ansigtet og paa ekstremiteterne, poter og hale var de samme som hos mennesket, og tarmforstyrrelser o. s. v. lignede ganske det kendte billede af pellagra.

Den lod sig ogsaa helbrede med B_2-vitamin.

Pellagra-eksperimenterne blev ogsaa udstrakt til andre dyrearter, hunde og aber, og det viste sig, at en særlig sygdom hos hunde, den saakaldte black tongue — sort tunge —, var pellagra og lod sig helbrede med B_2-vitamin.

Paa lignende maade gik det med A-vitaminet. Man begyndte med at anvende mus og rotter, men rotten blev snart det dyr, som anvendtes mest, og anvendes nu næsten udelukkende til A-vitaminforsøg.

Den typiske A-vitaminose var ikke saa kendt i forvejen som beri-beri og pellagra. Man kan sige, at den var næsten ukendt som et særligt sygdomsbillede.

Det eneste, man kendte, var øjentørsoten hos daarligt ernærede børn.

Ved dyreforsøg med A-vitaminfri kost paa rotter fik man fremkaldt den typiske fuldstændige A-vitaminose, som man sjældent ser hos mennesker.

Det er ogsaa sandsynligt, at den vilde se lidt anderledes ud hos mennesker end hos rotter.

Det første, man hæftede sig ved, var, at dyrene holdt op med at vokse, og man kaldte derfor A-vitaminet for vækstvitaminet eller vækstfaktoren.

Samtidig med at dyrene holdt op med at vokse, blev de syge, og de spiste mindre.

Det staar endnu hen, hvorvidt de sygelige tilstande er

aarsag til, at dyrene ikke vokser, eller om A-vitaminet har noget direkte med væksten at gøre.

Foruden at dyrene holder op med at tage paa i vægt og senere virkelig holder op med at vokse, faar de øjentørsot, xerophtalmi.

Den begynder med en forandring af cellerne i øjets bindehinde, griber hurtigt om sig paa andre dele af øjet og ender med en fuldstændig ødelæggelse af det under medvirken af bakterier og betændelsesprocesser.

Dyrene faar en slags kronisk betændelse og bylddannelse i tungeroden med glandelsvulster paa halsen i tilslutning dertil.

De faar betændelse i urinvejene ofte med stendannelse i blæren og nyrerne, og ofte med en fuldstændig destruktion af nyrevævet, hvilket i mange tilfælde bliver aarsag til deres død.

Dyrene bliver magre. Pelsen forpjusket, deres nervesystem undergaar sygelige forandringer, som vi endnu ikke kender meget til.

Det er altsaa et broget sygdomsbillede, hvor betændelsesprocesser og infektioner spiller en stor rolle.

Man har da ogsaa kaldt A-vitaminet for det anti-infektiøse eller anti-infektions-vitaminet.

Det skulde ikke undre mig, om man snart ud fra dette brogede billede kunde dele A-vitaminet, og man har hele tiden regnet det som sandsynligt, at øjentørsoten skyldtes manglen paa et særligt vitamin, et andet stof end vækststandsningen f. eks.

Foruden disse udprægede sygdomstegn fremkalder A-vitaminmangelen natteblindhed, som jeg før har omtalt.

Ved tilførsel af A-vitamin kommer dyrene sig, men det ser ud, som om alle disse processer blusser op en kort overgang, dyrene bliver ligesom daarligere de første dage, de faar A-vitamintilskudet, f. eks. i form af levertran, for saa igen at helbredes ret hurtigt, forudsat at vitaminmængderne er tilstrækkelige, og at dyrene ikke er blevet alt for syge.

Ved forsøg med D-vitamin brugte man oprindelig hundehvalpe, vel sagtens fordi man i forvejen kendte rachitis hos dem ret godt.

Man gik dog snart over til at bruge rotter. Det var billigere og hurtigere.

Ved rachitis hos rotter sker der det samme som ved rachitis hos børn, at knoglerne vokser, men forkalkes ikke. Denne mangelfulde forkalkning ser man bedst ved vækstzonen, d. v. s. ved enderne af knoglerne paa grænsen mellem knoglehovedet og knogleskaftet.

Dette medfører deformiteter, som ses tydeligt paa ekstremiteterne og paa ribbenene.

Hos rotten bliver de sjældent saa svære som hos mennesket, hvor de som bekendt kan medføre døden.

Disse mangelfulde forkalkninger i knoglerne ses tydeligt med det blotte øje, endnu bedre mikroskopisk, men lettest ses de paa et røntgenbillede.

Der er det ejendommelige ved denne avitaminose, at den ikke alene skyldes mangel paa D-vitamin.

Hvis dyrene faar for lidt fosfor og kalk, eller hvis forholdet mellem disse stoffer stadigvæk er forkert, vil de faa rachitis til trods for store mængder D-vitamin. Paa den anden side, hvis tilførslen af kalk og fosfor er optimal, baade med hensyn til mængder og indbyrdes forhold, skal der meget lidt D-vitamin til for at forebygge eller helbrede rachitis.

De nødvendige mængder D-vitamin er derfor ganske relative. Det samme gælder maaske andre vitaminer, særlig B-gruppen, hvor de nødvendige doser maaske er afhængige af kulhydratmængderne i kosten.

Samtidig med at knoglerne lider ved rachitis, sker der ogsaa en beskadigelse af tænderne, hvilket er velkendt hos børn, hvor man har de typiske rachitistænder.

Vægt- og vækstiltagen hos de rachitiske dyr, kan være nogenlunde normal.

Men det viser sig tydeligt hos disse dyr, at naar de ikke vokser normalt eller standser i vækst, standser udviklin-

gen af rachiten. For at den kan fremkomme, maa knoglen vokse.

Ved at sulte dyrene kan man tilsyneladende helbrede rachitis.

Det har dog naturligvis ingen betydning i praksis, da en saadan vækststandsning paa grund af sult er endnu farligere end rachitis, og den virker da ogsaa kun midlertidigt.

Skorbugen eller C-avitaminosen er maaske den avitaminose, som var bedst kendt ihvertfald paa vore breddegrader, helbredelsen af den ogsaa, da, som jeg i begyndelsen nævnte, de fleste folkeslag har bestemte sikre lægemidler imod den.

Tilfældigvis fandt nordmændene *Holst* og *Frølich* i vitaminforskningens første aar paa at bruge marsvin til skorbugsforsøg. Hvis de havde anvendt rotter, havde de aldrig fundet dette vitamin, da rotter ikke behøver noget C-vitamin og følgelig overhovedet ikke kan faa skorbug. Siden har man anvendt marsvin til alle C-vitaminforsøg, — men ogsaa aber, hvilket dog er kostbart og besværligt.

Naar marsvin ikke faar C-vitamin i deres kost eller faar lidt af det, bliver de i løbet af et par uger syge. De faar blødninger under huden, inde i muskulaturen og under benhinden. Deres knogler bliver skøre, de vægrer sig instinktivt ved at bruge dem, og ikke sjældent knækker de af sig selv uden ydre vold. Man ser svulster ved leddene og knogleforandringer paa ribbenene, mindende lidt om rachitis. Dyrene faar blødninger i munden. Tænderne bliver skøre og løse.

Tilstanden ligner fuldstændig skørbug hos mennesker, bortset fra at vædskeansamlinger og ødemer, vand i kroppen, er sjældnere hos dyrene end hos menneskene, og sygdommen fører til døden, hvis man ikke i tide tilfører C-vitamin, jern og ascorbinsyre eller C-vitaminholdige fødemidler.

Dyreforsøgene med det saakaldte E-vitamin har altid været lidt usikre. Det kan lade sig gøre at fremstille

aborter og fosterdød hos rotter, som saa ved tilskud af hvedekim eller hvedekimolie kan forebygges.

Ligeledes kan man se forandringer i testiklerne hos hanrotter under lignende forsøgsbetingelser, som ogsaa helbredes og forebygges ved hvedekim.

Men som sagt E-avitaminosens klinik er ganske ukendt endnu, hvis der da eksisterer nogen særlig tilstand, som kun skyldes mangel paa dette vitamin.

Hovedformaalet med alle disse dyreforsøg har været at bestemme tilstedeværelsen af mængderne af vitaminerne samt at studere billedet af disse ganske specielle lidelser, som skyldes vitaminmanglen.

Men tillige har de tjent til at belyse karakteren af en del menneskelige lidelser, som ogsaa skyldes vitaminmangel.

Avitaminoserne hos menneskene er delvis kendte fra gammel tid. Bedst kendte var som sagt beri-beri og skorbug, og delvis rachitis og øjentørsot.

Disse sygdomme var dog forholdsvis sjældne under normale forhold.

Fra dyreforsøgene kendte man tilstande mere eller mindre abnorme, som gik forud for opstaaelse af de svære lidelser eller som fremkom, naar dyrene fik lidt vitaminer, men ikke nok.

Og nu opstod det meget vigtige spørgsmaal, om ikke der eksisterede en saadan skjult eller latent sygelig tilstand hos mennesker, naar de fik for lidt af de forskellige vitaminer, og om ikke en del andre kendte sygdomme helt eller delvis kunde skyldes vitaminmangel.

Der opstod altsaa spørgsmaalet, om befolkningen i almindelighed fik tilstrækkeligt med vitaminer i kosten.

For at kunne faa det at vide, maatte man undersøge den saakaldte sunde befolkning eller grupper af den samtidig med, at man undersøgte deres kost.

Nu er det en let sag at diagnosticere de evidente avitaminoser som skørbug, rachitis o. s. v. Anderledes vanskeligt stillede det sig med de skjulte avitaminoser. Men

det var netop dem, man kunde formode var tilstede hos folk.

Udfra dyreforsøgene kunde man dog udlede visse holdepunkter. Saaledes fandt man paa at undersøge mørkesynet, for at finde om folk led af natteblindhed. Dette har man gjort i stor stil bl. a. her i Danmark, og der er dr. *Helga Frandsens*, *Clemmesens* og *Edmunds* undersøgelser de mest kendte. Det viste sig, at mørkeblindhed ikke er noget helt sjældent fænomen, hvilket tyder paa, at mange mennesker faar for lidt A-vitamin i deres kost.

Da man saa nøje efter, viste det sig, at pellagra heller ikke er helt sjældent, særlig paa sindssygehospitaler og andre lukkede anstalter.

Dette førte til, at man nu systematisk forsøger at forbedre kosten paa disse anstalter.

Visse tarmlidelser synes ogsaa at kunne skyldes mangel paa B-vitaminer.

De manifeste skørbugtilfælde er ret sjældne, men gaar man ud fra, at skørhed af blodkarrene er et typisk tegn paa begyndende skørbug, da har man fundet, at dette fænomen ikke er sjældent.

Man har udarbejdet en særlig metode for at maale, hvor stærke blodkarrene er, inden de brister, og inden der fremkommer smaa blødninger i vævene.

Efter at man har faaet metoder til at bestemme smaa mængder C-vitamin eller ascorbinsyre, har man saa foretaget denne bestemmelse hos folk, i urinen, i spinalvædsken og i deres blod, for at maale, hvor mættet legemet var med C-vitamin, eller med andre ord om man fik nok C-vitamin.

De bedste resultater giver en metode, opfundet af italieneren *Bonsignore*, og senere forbedret af dr. *Lund* paa hygiejnisk institut i Kobenhavn.

C-vitaminmængden i blodet varierer efter aarstider, er højest om forsommeren, om sommeren og hen paa efteraaret, naar folk faar rigeligt med grøntsager. Paa andre

aarstider er den betydelig lavere over det hele, og hos enkelte personer er den meget lav.

Ved belastningsprøver, d. v. s. ved at give folk store doser C-vitamin og saa bestemme, hvor meget der skal til for at mængden af C-vitamin begynder at stige i blodet, d. v. s., hvor meget der skal til for at mætte legemet med C-vitamin, kan man yderligere danne sig et skøn over, hvorvidt vedkommende person faar tilstrækkelige mængder C-vitamin i kosten.

Saaledes har man nu flere muligheder til at undersøge det, som dog er det vigtigste af alt, nemlig hvorvidt vi faar de optimale mængder vitamin i vor kost eller ej.

Til løsning af dette spørgsmaal maa hele vitaminforskningen, den kemiske saavel som den biologiske, tjene.

Men længere er vi ikke naaet endnu.

Om vor kost i virkeligheden er tilstrækkelig vitaminholdig, ved vi i grunden ikke endnu.

Dertil skal der systematiske undersøgelser og kontrol med befolkningens sundhed og dens kost, sammensætningen af den og behandlingen af den.

Saadanne undersøgelser udføres nu over hele verden, men som oftest paa særlige grupper f. eks. i fængsler, paa børnehjem, sindssygehospitaler o. s. v. Herhjemme har man undersøgt disse forhold paa Færøerne f. eks.

Men den store systematiske undersøgelse af befolkningen lader endnu vente paa sig, og er forelobig blevet staaende ved planerne alene.

Naar den engang er blevet gennemført, vil de nyere resultater af vitaminforskningen først faa deres fulde værdi, og da er jeg ikke i tvivl om, at de foruden at være nogle af videnskabens og menneskelig aands mest straalende præstationer tillige vil bidrage til at forbedre menneskenes sundhed, og det er hygiejnens maal.

Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938.

I.

Beretning fra Statskonsulent Chr. H. Ibsen.

I Aaret 1938 har jeg været optaget udenfor Hjemmet i 295 Dage.

Mejeribesøgene har udgjort 524 eller ganske det samme som i 1937, og herudover har jeg deltaget i Bedømmelsen af Smør 8 Gange ved Statens Smørbedømmelser, ved 46 Bøtteudstillinger i Kredsene, ved en Forsøgsbøtteudstilling i Maribo Amt, ved 2 Lagerbedømmelser i København, ved den provinsielle Mejeriudstilling i København, ved Landsmejeriudstillingen i København og 4 Gange ved Bedømmelse af Smør til Markedsreguleringen. I Bedømmelse af Ost har jeg deltaget ved den provinsielle Mejeriudstilling i Odense, ved 6 Osteudstillinger i Kredsene samt ved Ostelagerbedømmelserne to Gange i Gl. Roskildekredsen paa henholdsvis 9 og 8 Mejerier, to Gange i Maribokredsen paa 15 Mejerier hver Gang, een Gang i Præstøkredsen paa 8 Mejerier og to Gange i Sorøkredsen paa henholdsvis 11 og 10 Mejerier. Jeg har været indbudt til og deltaget i 39 Møder, hvoriblandt de sædvanlige aarlige Delegeretmøder i Dansk Mejeristforening, de danske Mejeriforeningers Fællesorganisation, Lolland-Falsters Mejeriforening, de lolland-falsterske Landboforeninger m. v., og jeg har holdt 23 Foredrag. Pasteuriseringsloven har krævet 5 Møder og Smørloven 5 Møder om Indstilling af Bøder. Jeg har været Fællescensor i Maskinlære ved Afgangsprøverne for Mejerister paa Dalum og Ladelund og Censor ved Eksamen for Mejeristuderende ved Landbohøjskolen. Som udpeget Skønsmand i en Mejerisag har jeg deltaget i 8 Møder, ligesom jeg har maattet gennemgaa nogle Mejeriregnskaber, som har krævet nogle Møder og meget Hjemmearbejde, og foretaget en Vurdering af et Mejeri.

Som sædvanlig skyldes Hovedmængden af Mejeribesøgene Kontrollen med Reduktaseprøven og Kvalitetsbetalingen samt Renlighedsregulativet. Om selve den til Mejerierne leverede Mælk kan jeg kun udtale, at den ikke er blevet forbedret gennem Aaret. Ganske vist ved jeg at man paa Masser af Mælkeproduktionssteder har manglet Vand til Afkøling af Mælken, men man skal dog selv

paa disse Steder baade vaske og desinficere sine Transportspande og Malkespande m. v., og dersom dette blev gjort enten med absolut kogende Vand eller med Vand med Kloroplosning, vilde det uden al Tvivl hæve Mælkekvaliteten. En anden Ting, som ogsaa vilde kunne hæve den leverede Mælks Kvalitet, er, at man paa Mejerierne i Stedet for at lade Fradraget for leveret daarlig Mælk gaa ind i Mejeriets Kasse, hvoraf hver Andelshaver eller Leverandor faar sin Part ved Efterbetalingens Udbetaling, lod Fradraget udbetale hver Uge til dem, der havde leveret god Mælk. Denne Tanke ser meget besnærende ud, men jeg blev dog hurtigt klar over, at den ogsaa havde sine Skavanker, at den kan komme til at virke ganske ud i det blaa, da jeg paa et af vore største Andelsmejerier saa, at af ca. 350 Leverandører havde i en Uge kun een Mælken i I Klasse, og denne ene leverede kun ca. 10 kg Mælk daglig. Præmien vilde i et saadant Tilfælde have andraget meget mere, end det hele Mælkekvantum var værd.

Antallet af Tilkaldelser fra Mejerier, der stod i Fare for at miste Retten til Lurmærkets Benyttelse, har været som sidste Aar, nemlig 12. Af disse Mejerier mistede eet Retten til Lurmærket, 9 kom over Vanskelighederne, medens 2 endnu ikke har haft den sidste Indkaldelse.

Fedtet, overarbejdet Smør har der været meget af i Aarets Løb, hvilket ogsaa er ganske naturligt med den Behandlingsmaade, der nu gives det danske Smør, og som stadig anbefales, nemlig: Ældning med Sneglefart i meget lang Tid, ja i timevis. At Smørrets Konsistens bliver bedre ved Ældning med langsomt Fart, er der vist ingen Tvivl om, men der er meget, der tyder paa, at vi nu er gaaet over Maalet. Ved Botteudstillingerne og ved Statens Smørbedømmelser finder man i hvert Fald nu igen meget Smør, der er mere eller mindre fedtet, altsaa bærer Præget af at være overarbejdet. Fedtet, overarbejdet Smør mangler saa godt som altid Aroma og Kraft, hvilket utvivlsomt for Storstedelen skyldes Sneglefartældningen gennem for lang Tid.

Den blanke, voksagtige Konsistens, som Smørret skulde faa ved Sneglefartældningen, ser man sjældent. Til dette kan naturligvis indvendes, at jeg kun ser Smørret her paa de østlige Øer, hvor Kvaliteten efter Smørdommernes Mening er daarligere end Kvaliteten af Smørret paa Fyen og i Jylland, men jeg kommer dog efter Tur til Bedømmelse ved Statens Smørbedømmelser, og da jydsk og fynsk Smør dersteds i Følge de jydske og fynske Mejeriers talmæssige Overlegenhed skal repræsentere de fleste Mærker, skulde man der finde en Masse Mærker med den blanke, voksagtige Konsistens. Sandheden er dog den, at man i Stedet for Massen kun finder ganske faa.

Det siges, at den megen Æltning af Smørret giver det en større Holdbarhed, og dette er uden Tvivl rigtigt, men er det nu Holdbarheden, vi skal stræbe saa stærkt henimod? Vi Danske har en i Forhold til Verdensmarkedet for Smør meget begunstiget Beliggenhed, og kunde det derfor ikke tænkes, at vi i Stedet for at stræbe henimod det fedtede, overarbejdede og svagt smagende, men holdbare Smør skulde stræbe mere efter at fremstille Smør, der maaske er lidt mindre holdbart, men med en god Konsistens, der ikke i sig selv er et synligt Vidne om Overbehandling, og med en frisk, kraftig Aroma? Jeg for min Part tror det, men en saadan eventuel Omlægning af vor Smørfremstilling bliver vanskelig at gennemføre, selv om saadant friskt, kraftigt, eventuelt stærkere saltet Smør falder i Kundernes Smag, fordi vi Smørdommere uden at kende vore Kunders Smag eller Ønsker vistnok alle har indstillet os paa, i hvert Fald gennem vor Bedømmelse giver Udtryk for, at det fedtede, let saltede og svagt smagende Smør er det bedste og skal have den højeste Karakter. Belært af disse Erfaringer undlader jeg derfor aldrig at sige til de Bestyrere eller Ejere af Mejerier, der staar i Fare for Lurmærket, at de, naar Smør skal indsendes til Bedømmelse, uden Hensyn til Kundens eventuelle Ønske skal ælte meget og salte meget lidt.

Jeg kan derfor ikke se andet, end at vi Smørdommere stadig trænger til at faa Viden om vore Kunders Ønsker, og jeg kan ikke lade være at henvise til min Beretning for Aaret 1935, hvori jeg foreslog at afholde nogle Udstillinger i England. Der er ingen Tvivl om, at vore engelske Aftagere, Detaillisterne, der altid vil være Konsumenternes Talerør, gennem Bedømmelse af det samme Smør, vi har bedømt ved en hjemlig Udstilling, vil kunne give os meget værdifulde Vink og Belæringer. Et enkelt af vore hjemlige Eksportfirmaer har ladet foretage saadanne Bedømmelser i England, men ophørte dermed, da det var for kostbart. Udfaldet af de engelske Bedømmelser har jeg kun efter Sigende, men dette Sigende bestyrker mig i, at det foran anførte er rigtigt. Vilde det ikke netop nu være betimeligt at fortsætte, hvor det private Firma hørte op, med nogle lignende Bedømmelser foretaget af engelske Detaillister?

Af særlige Smørfejl skal jeg kun nævne Fejlen »oliet«. Denne Fejl har været hyppigere i Aar end ellers, men dette falder jo godt i Traad med den meget lange Æltningstid for Smørret, hvorunder der stadig indæltes Luft.

Syrning af Skummetmælken paa Mejerierne har stadig Interesse og er i Aarets Løb indført paa en Del Mejerier.

Elektricitet som Drivkraft i Mejerierne er i Øjeblikket moderne blandt Landmændene. De, der er noget mindre moderne, og som

helst vil have konkrete Tal, der viser Elektricitetens Overlegenhed i Sammenligning med Dampen, maa helst holde sig stille og beskedent i Baggrunden, hvorved Overgangen, naar Tallene foreligger, ogsaa gøres lettere.

Botteudstillingerne har formet sig paa den sædvanlige, gode Maade med faglige Diskussioner efter Bedømmelsen. Ostelagerbedømmelserne ser ikke ud til at have den samme Interesse som tidligere, men dersom man stadig ønsker dem, maa de sikkert paa en eller anden Maade lægges om eller kædes sammen med Osteudstillingerne i Kredsene, eventuelt ogsaa med den provinsielle Mejeriudstilling.

Mindre Meddelelser.

Foredrag i Landhusholdningsselskabet i Vinteren 1939.

Der er planlagt følgende Foredrag for Vinteren 1939:

Onsdag den 8. Februar vil Afdelingsleder ved Det danske Hedeselskab *N. Basse* holde Foredrag (med Fremvisning af Lysbilleder) om: »Grundforbedring og Opdyrkningsarbejder«.

Onsdag den 22. Februar vil Statskonsulent *W. A. Kock* holde Foredrag, ledsaget af en Farvefilm, om: »Nyere Retningslinier for Arbejdet inden for Fjerkræavlen her i Landet«.

Onsdag den 8. Marts vil Professor, Dr. phil. *C. A. Jørgensen* holde Foredrag om: »Nye Fremskridt i Arvelighedslæren — nye Veje for Planteforædlingen«.

Foredragene afholdes Kl. 20 og i Selskabets Modesal paa Prinsens Palæ, Frederiksholms Kanal 12.

Hædersbelønninger for Arbejde til Fjerkræavlens Fremme.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab har af J. Pedersen-Bjergaards Legat og efter Indstilling af Statens Fjerkræudvalg tildelt følgende et Solvbæger for dygtigt og fortjenstfuldt Arbejde til Fjerkræavlens Fremme:

Gaardejer *Th. Lohmann Hansen*, Aasum ved Odense.
Gaardejer *N. P. Olsen*, Fauerholm, Starreklint.

Præsident i Landhusholdningsselskabet Hofjægermester *Chr. Lüttichau* overrakte Bægrene til de paagældende ved Aarsmødet i Statens Fjerkræudvalg den 4. Januar 1939.

Foreløbig Opgørelse af Høstudbyttet 1938.

Det statistiske Departement foretager hvert Aar en foreløbig Opgørelse af Høstudbyttet, naar de fornødne Oplysninger om Foldudbytte foreligger. Denne foreløbige Opgørelse omfatter dog kun Udbyttet af Korn- og Rodfrugtafgrøderne samt Hø, idet der endnu ikke er fremkommet Oplysninger om Udbyttet af Grønfoder og Græs.

I efterfølgende Tabel er anført saavel Afgrødernes Masseudbytte som deres beregnede Foderværdi, udtrykt i Mill. Afgrødeenheder. 1 Afgrødeenhed svarer til Foderværdien af 100 kg Byg = 100 F. E. I Tabellen findes tillige anført de tilsvarende Tal for 1937.

	Mill. hkg		Mill. Afgrødeenheder	
Korn:	1938	1937	1938	1937
Hvede	4,6	3,7	4,6	3,7
Rug	2,9	2,5	2,9	2,5
Byg	13,6	11,0	13,6	11,0
Havre	11,5	10,2	9,6	8,5
Blandsæd	8,0	7,5	7,3	6,9
Tilsammen	40,6	34,9	38,0	32,6
Kartofler	13,9	13,2	3,2	3,3
Foderroer:				
Gulerødder	1,3	1,3	0,1	0,1
Runkelroer	91,0	88,5	9,6	9,9
Fodersukkerroer	15,1	9,0	2,0	1,2
Kaalroer	117,1	112,3	12,1	12,3
Turnips	6,5	6,9	0,6	0,7
Sukkerroer til Foderbrug	8,6	6,1	1,6	1,3
Tilsammen	239,9	224,1	26,0	25,5
Sukkerroer til Fabrik	13,5	15,0	3,0	3,7
Hø:				
Agerhø	12,3	16,9	4,9	6,8
Enghø	4,5	5,6	1,8	2,2
Tilsammen	16,8	22,5	6,7	9,0
Ialt Høstudbytte	—	—	76,9	74,1

Opgørelsen viser for Kærneafgrøderne et Udbytte af 38,0 Mill. Afgrødeenheder mod 32,6 Mill. Afgrødeenheder i 1937, en Stigning paa 16—17 pCt. Kærneudbyttet var i 1938 det største, der hidtil er naaet, og ligger ca. 21 pCt. højere end det gennemsnitlige Udbytte i Femaaret 1933—37. En mindre Del af Udbytteforøgelsen fra 1937 til 1938 skyldes dog en Arealudvidelse paa ca. 2 pCt., som fortrinsvis hidrører fra Udvidelse af Bygarealerne.

Mængdeudbyttet af Foderroer er steget med 7 pCt., men da Tørstofprocenten gennemgaaende var noget lavere i 1938 end i 1937, bliver den reelle Udbyttestigning, maalt i Afgrødeenheder, kun ca. 2 pCt. Det er navnlig de tørstofrigere Roer, der har medvirket til Udbytteforøgelsen, idet der for disses Vedkommende foregaar en fortsat Udvidelse af Arealerne.

Hoafgrøderne viser i Modsætning til Korn og Rodfrugt en ret stærk Tilbagegang, hvilket hænger nøje sammen med den regnfattige Forsommer i 1938.

Det samlede Udbytte af de i Tabellen anførte Afgrøder androg i 1938 76,9 Mill. Afgrødeenheder, en Stigning paa ca. 4 pCt. i Forhold til det nærmest foregaaende Aar og næsten 10 pCt. større end Gennemsnitsudbyttet i Femaaret 1933—37.

C. A. N.

Landbrugets Prisforhold i December Maaned 1938.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1937			1938		
	Hele Aaret	Nov. Md.	Dec. Md.	Hele Aaret	Nov. Md.	Dec. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	12,23	13,87	13 98	13,31	13,83	14,28
Smør, Notering	225	272	275	230	247	260
do., Afregningstal	229	272	275	236	250	260
Ost, 20 pCt.	72	84	86	90	90	90
Æg	110	164	164	117	147	124
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	171	164	172	176	159	169
do. uden Kort (do.)	65	84	100	94	75	100
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	48	52	52	50	48	50
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	60	61	61	59	59	59
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1040	1000	1000	1093	1100	1100
Hvede, Sælger	19,63	18,50	18,69	16,06	13,94	14,30
do., Køber	19,28	18,15	18,31	15,76	13,61	14,00
Rug, Sælger	19,95	18,25	18,50	15,86	14,65	14,85
do., Køber	19,57	18,00	18,19	15,57	14,37	14,55
Byg, 2/r, Sælger	18,60	18,25	18,44	14,81	11,71	12,15
do., Køber	18,24	18,00	18,06	14,43	11,46	11,90
Havre, Sælger	17,02	15,95	16,13	13,98	11,24	12,00
do., Køber	16,51	15,45	15,63	13,48	10,76	11,50
Hø	6,75	6,35	6,50	7,73	7,13	7,50
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	7,38	6,00	6,00	5,27	5,00	5,00
Runkelroefrø, VIII-St.	72	38	38	59	53	53
Kaalroefrø	61	60	60	57	55	55
Rødkløverfrø, sildig	161	160	156	192	220	230
Hvidkløverfrø	251	225	228	290	345	362
Hundegræsfrø	96	95	96	104	149	150
Alm. Rajgræsfrø	54	51	53	64	79	84
Ital. do.	30	27	27	39	54	57
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	17,61	17,05	16,94	15,50	15,05	15,69
Solsikkekager	18,41	18,25	18,00	16,63	16,55	16 81
Palmekager	15,34	16,00	15,88	15,38	15,00	14,50
Hvedeklid	15,53	15,50	15,44	14,25	10,65	10,50
Majs, La Plata	14,91	16,25	16,69	16,54	15,90	16,25
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	16,73	16,70	16,90	17,05	16,70	16,90
Kalksalpeter	16,03	16,20	16,40	16,53	16,20	16,40
Sv. Ammoniak	16,08	16,25	16,45	16,58	16,25	16,45
18 pCt. Superfosfat	6,46	6,50	6,60	6,63	6,50	6,60
40 » Kaligødning	13,49	12,95	13,45	13,49	12,95	13,45

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1937			1938		
	Hele Aaret	Nov. Md.	Dec. Md.	Hele Aaret	Nov. Md.	Dec. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	116	132	133	127	132	136
Smør, Notering	108	130	132	110	118	124
do., Afregningstal	110	130	132	113	120	124
Ost	126	147	147	158	158	158
Æg	93	139	139	99	125	105
Slagterisvin med Kort	176	169	177	181	164	174
do. med og uden Kort[1])	174	168	176	180	164	174
Slagtekøer (København)	83	90	90	86	83	86
Stude og Kvier (Esbjerg)	98	100	100	97	97	97
Unge Heste (Odense)	141	136	136	148	149	149
Hvede	142	134	135	116	101	103
Rug	167	153	155	133	123	124
Byg, 2/r.	144	142	143	115	91	94
Havre	141	132	134	116	93	100
Hø	98	92	95	113	104	109
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	197	160	160	141	133	133
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	120	116	115	106	103	107
Solsikkekager	143	142	140	129	128	131
Palmekager	135	141	140	135	132	128
Hvedeklid	139	139	138	128	96	94
Majs, La Plata	133	145	149	148	142	145
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	84	84	85	86	84	85
Kalksalpeter	83	84	85	86	84	85
18 pCt. Superfosfat	109	110	111	112	110	111
40 » Kaligødning	113	109	113	113	109	113
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	111	131	132	116	122	127
Husdyrprodukter, ialt	123	136	139	128	129	132
Korn	147	139	141	118	100	103
Planteprodukter, ialt	149	138	139	119	103	105
Landbrugsprodukter, ialt	**125**	**136**	**139**	**128**	**127**	**130**
Kraftfoder	135	134	134	123	115	117
Kunstgødning	95	95	96	97	94	96
Andre Vareindkøb	99	99	99	88	87	86
Vareindkøb, ialt	**123**	**122**	**122**	**114**	**108**	**110**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Den praktiske udnyttelse i industri og husholdning af vor nuværende viden om vitaminer*).

Af Professor, Dr. med. *Sk. Gudjónsson.*

Man kan godt stille praksis og videnskab op imod hinanden som to modsætninger. Det kan heller ikke nægtes, at der findes grene af moderne videnskab, som endnu maa siges at ligge fjernt fra enhver praktisk udnyttelse. Paa den anden side, og jeg tror, det er betydelig mere almindeligt, findes der store felter i det praktiske liv, selv i de mest moderne samfund, som endnu ikke er baserede paa videnskabelig forskning og videnskabelige kendsgerninger. Der er dog i den moderne tid en stadig stigende tendens til at lægge en videnskabelig basis under det praktiske liv, og paa den anden side til at udnytte videnskabens forskningsresultater praktisk.

Et af de omraader, hvor man har været meget ivrig for at overføre de videnskabelige resultater til praksis, er vitaminforskningen.

Dette er fuldstændig berettiget, men man har været næsten for ivrig, og har foregrebet begivenhedernes gang, fordi videnskabens ligesom gudernes møller maler langsomt.

Man har drevet denne udnyttelse af vitaminforskningen saa vidt, at der har dannet sig industrier og verdenstruster paa det grundlag og ofte paa falsk grundlag, som f. eks. naar man begynder at bestraale kornsorter, mel o. s. v. for paa den maade at søge at fremkalde en dannelse af D-vitamin ved denne bestraaling. Flere eksempler kunde nævnes.

*) Efter Foredrag afholdt ved Samvirksomhedens Husholdningskursus i Aarhus i Efteraaret 1938.

Jeg vil nu ikke dvæle længe ved den side af sagen, fordi den er af ret negativ karakter.

Det gælder vitaminerne maaske mere end de fleste andre stoffer, at de er af praktisk betydning, af en betydning, som er mere praktisk, mere vigtig end alt andet, fordi de har en grundlæggende betydning for vor sundhed.

Deres betydning som industristoffer, raamateriale f. eks., er minimal, deres direkte økonomiske betydning er derfor ringe, men for vor sundhed har de en værdi, som næppe kan overvurderes, som næppe kan omregnes i penge.

Det er derfor naturligt, at man hurtigst muligt søger at nyttiggøre vitaminforskningen, og man er nu naaet saa vidt, at dette paa mange omraader kan lade sig gøre.

Lad mig allerede nu fremhæve, at jeg i dette foredrag omtaler vitaminerne rent skematisk. Jeg vil holde mig til følgende vitaminbegreber: A-vitamin, B_I-, B_{II}-, C- og D-vitamin.

Noget af det første man opdagede ved A-vitaminet, var, at det var ret ømfindtligt overfor opvarmning. Allerede for 14 aar siden, da jeg begyndte at beskæftige mig med vitaminforskning, gik nogle af mine første undersøgelser ud paa at studere, hvordan man ved opvarmning destruerede A-vitamin i levertran. Jeg opvarmede trannen paa flade bakker, for at vædsken skulde have saa stor en overflade som muligt og paa den maade udsættes saa meget som muligt for luftens paavirkning.

Man var allerede dengang klar over, at det ikke blot var opvarmningen, det kom an paa, men tillige luftens paavirkning, nærmere betegnet paavirkning fra luftens ilt, der destruerede A-vitaminet.

Hermed havde man faaet kendskab til to yderst praktiske ting, nemlig at A-vitaminet ødelagdes ved opvarmning og ved iltning. Senere har man fundet ud af, at det er iltningen, som spiller hovedrollen, og at opvarmningen fremmer den. Uden tilstedeværelse af luft og ilt kan A-vitaminet taale ret høj temperatur i lange tider. Dette gæl-

der saavel det naturlige A-vitamin og proavitaminet eller dets forstadier som plantefarvestofferne i carotingruppen.

Og nu tror jeg, at vi skal holde os til dette emne forelobig, idet det bliver af storst praktisk betydning.

Jeg burde forresten for have bemærket, at naar jeg i dette foredrag taler om udnyttelse i industrien, saa gælder det ikke den industri, som gaar ud paa at fremstille mere eller mindre kunstige vitaminpræparater, men levnedsmiddelindustrien.

Vor nuværende viden om A-vitaminet gaar saaledes ud paa, at vil man bevare det under industrielle processer, under opbevaring af fodemidler og under madlavningen, maa man forsoge at undgaa unodig opvarmning, særlig ved rigelig luftadgang.

Desværre lader det sig ikke gore at fastlægge nogen talmæssig grænse her.

Hvor effektiv opvarmningen er i retning af at odelægge A-vitaminet kommer an paa mange forhold, forst og fremmest de iltende forbindelsers tilstedeværelse.

Den temperaturgrad, som er af storst interesse, er naturligvis 100 ° C eller kogetemperaturen, med andre ord taaler A-vitaminet kogning?

Svaret bliver desværre lidt ubestemt. Under mange daglige forhold vil der ikke gaa meget tabt af A-vitamin i levnedsmidler ved kogning i kortere tid. 10 min. til ½ time f. eks. Men det kan ogsaa odelægges ved en saadan kogning. Ved længere tids kogning kan man regne med, at en stor del af det bliver odelagt, og flere timers kogning vil i almindelighed odelægge det helt under almindelige forhold.

Paa grænsen mellem levnedsmiddel og medicin ligger den gode gammeldags levertran, heri landet maa den dog regnes medicinen nærmest.

Vor viden om A-vitaminets forhold under opvarmning blev af stor betydning for levertranindustrien.

I gamle dage lavede man levertran paa den simple

maade at fylde torskelever paa tønder og lade dem staa. Der opstod hurtigt en selvopløsning af leveren, trannen skiltes ud og samlede sig ovenpaa, men over den laa der som oftest et skumagtigt tyndt lag. Paa bunden samledes æggehvidebestanddelene, vand, o. s. v. Denne selvsmeltende tran, som den kaldtes, var lidt mørk i det, smagte lidt harsk, men var vistnok ret vitaminholdig.

Men snart begyndte den industrielle fremstilling af trannen, og man varmede da leveren op, kogte den ofte i lange tider bl. a. ved at føre overhedet damp ind i massen. Denne behandling har sikkert ødelagt en stor del af levertrannens A-vitamin.

I den senere tid er man da gaaet over til en helt anden fremstillingsmaade. Man opvarmer leveren mindst muligt eller slet ikke. Den findeles, trannen centrifugeres fra i kold eller næsten kold tilstand, herpaa følger filtrering og andre renselsesprocesser. Paa denne maade er det lykkedes at fremstille tran med meget større A-vitamininhold. Desuden er tran fremstillet paa den maade mere holdbart end tran fremstillet ved kogning.

Under opbevaring af tran vil der være fare for opstaaelsen af kemiske processer, som medfører iltning og dermed en ødelæggelse af A-vitaminet.

Dette kan delvis forhindres ved tilsætning af kemikalier, udelukkelse af lys og luft o. s. v.

Saaledes har vor viden om A-vitaminets labilitet medført en fuldstændig omlægning af levertranindustrien.

I den moderne levnedsmiddelindustri foregaar der i stor udstrækning en industriel behandling af A-vitaminholdige fødemidler.

Størstedelen af al mælk, der produceres her i landet, gaar til mejerierne, hvor den underkastes en kompliceret industriel behandling. Den renses, pasteuriseres, fløden syrnes og kærnes o. s. v.

Mejeribehandlingen ødelægger utvivlsomt en betydelig del af mælkens oprindelige A-vitamin, hvormeget er desværre aldrig grundig blevet undersøgt.

Der er ikke grund til at tro, at sigtning og fracentrifugering af snavs øver nogen indflydelse paa mælkens A-vitaminindhold. Men saa kommer pasteuriseringen med paafølgende afkoling. Ved selve opvarmningen, enten det saa drejer sig om lavpasteurisering eller højpasteurisering, vil A-vitaminet holde sig nogenlunde. Men bagefter lader man den risle ned over køleelementerne i ganske tynde Lag, hvor den til at begynde med er varm. Herved udsættes den i høj grad for luftens paavirkning, og en del af A-vitaminet iltes og destrueres. Opvarmning i fuldstændig lukkede systemer og paafølgende afkoling ligeledes i luftfrie systemer vilde være det eneste rigtige.

Saadanne fremgangsmaader findes, men paa dette punkt tror jeg ikke, at hensynet til bevarelsen af A-vitaminet har gjort sig tilstrækkelig gældende i vor mejeriindustri. Under kærningen af smørret kan man formode, at der vil ske noget tab af A-vitamin. I kærnen sker en ret voldsom luftning af smørfedtet, og det er et spørgsmaal, om man ikke her kunde tænke sig en mere hensigtsmæssig fremgangsmaade.

Undersøgelser paa dette omraade har vist, at man finder dobbelt saa meget eller maaske flere gange saa meget A-vitamin i sødmælken, beregnet paa dens fedtindhold, som i smør, fremstillet paa sædvanlig vis af den pasteuriserede mælk.

Saaledes har vor nuværende viden om A-vitaminet endnu ikke fundet fuldstændig udnyttelse i industrien, i behandlingen af et af vore vigtigste fødemidler, mælken.

Ved fremstilling af mælkeprodukter som ost, kondenseret mælk og tørmælk eller mælkepulver, vil størstedelen af A-vitaminet blive ødelagt. Her bruger man mange forskellige metoder, jo mindre opvarmning og jo mindre udsættelse for luft desto bedre bevares A-vitaminet.

Der findes dog kondenseret mælk, som kan indeholde, skal vi sige halvdelen af den oprindelige A-vitaminmængde.

Den anden gruppe af A-vitaminholdige fødemidler, som

i stor udstrækning undergaar en industriel behandling, er frugt og grøntsager; navnlig grøntsagerne interesserer os i denne forbindelse, fordi frugt indeholder kun smaa mængder A-vitamin.

Ved henkogning af grøntsager vil der være stor fare for, at de A-vitaminvirksomme carotiner ødelægges, og her er det atter vigtigt, at opvarmningen sker saavidt muligt under udelukkelse af luften.

Det er mig ikke bekendt, i hvor stor udstrækning man tager dette hensyn i industrien nutildags ved henkogning af grøntsager, f. eks. spinat og gulerødder, de mest A-vitaminholdige af vore almindelige grøntsager.

Der foregaar industriel behandling af alle slags dyriske produkter til menneskefode, baade med hensyn til opbevaringen og med hensyn til spisningen og nydelsen af maden.

Ved saltning, røgning, frysning, tørring og henkogning i sure vædsker eller andre konserveringsvædsker vil A-vitaminet holde sig nogenlunde, ved nedfrysning f. eks. vil der næppe ske noget nævneværdigt tab.

Disse opbevaringsmetoder vil derfor blive forholdsvis uberørt af vor nuværende viden om A-vitaminet.

Anderledes med henkogningen. I industrien henkoger man fisk, kød o. s. v. i meget stor stil. Enten drejer det sig om selve naturvarerne, kødet og fisken, som den forekommer fra naturens Haand, eller man laver mere kunstige produkter af det som boller, polser o. s. v. under tilsætning af andre fødemidler og krydderier.

En saadan behandling, der som oftest sker ved hakning og findeling og paafølgende henkogning, vil efter al sandsynlighed ødelægge en stor del af A-vitaminet. Henkogning af større stykker kød og fisk i ikke altfor lang tid vil derimod være uskadelig.

Men ulykken er, at henkogning af dyriske produkter maa ske ved en temmelig brutal opvarmning — saa taget i almindelighed vil denne behandlingsmetode ødelægge $^1/_3$—$^1/_2$ af A-vitaminet i de paagældende madvarer.

Vilde man udnytte vor nuværende viden om A-vitaminet i denne del af industrien, skulde man mildne varmebehandlingen eller helst undgaa den helt og bruge konserveringsstoffer i stedet for. Dette har desværre igen alvorlige ulemper, som jeg ikke skal komme ind paa.

Jeg er bange for, at vilde man drage konsekvensen af vitaminlæren fuldt ud, saa vilde det medføre en betydelig reduktion af den industrielle behandling af vore fødemidler.

Jeg sagde før, at røgning var forholdsvis uskadelig. Det er dog maaske kun delvis rigtigt. Rogning og røgning er nemlig to vidt forskellige ting. Man kan koldrøge, som f. eks. naar man røger fersk laks, og man kan varmrøge, som f. eks. sild og makrel o. s. v.

Ved koldrøgningen maa man mene, at A-vitaminet holder sig fuldstændigt. Ved varmrøgning, hvorunder temperaturen inden i en sild f. eks. kommer op paa ca. 70 ° C. i ½—1 time, og hvorved kødet bliver fuldstændig kogt og løst fra benene, vil der sikkert gaa meget af A-vitaminet tabt.

Jeg har forresten ofte moret mig med at konstatere, hvor lidt folk egentlig tænker over maden paa mange maader: Naar jeg siger til folk, og det maaske madeksperter, at røget sild jo er kogt, røget aal, makrel o. s. v. er kogt, saa protesterer de paa det kraftigste. Men ikke de fleste af Dem vilde gøre det samme.

Nej, sagen er den, at den mest almindelige røgning heri landet medfører en grundig kogning.

Den foregaar ved stærk ophedning, som oftest i vanddamp i lange tider, idet man hælder vand paa ilden for at fremkalde en ufuldstændig forbrænding og røgdannelse.

Jeg har engang foranlediget dette forhold undersøgt.

Det viste sig, at temperaturen f. eks. inden i en bornholmsk sild, der røges, er oppe paa 70 ° C. hele tiden. Hvis De tænker Dem om, vil De ogsaa indse, at alle disse røgede varer er kogte, d. v. s. æggehviderne er koaguleret, bindevævet løsnet, kødet løst fra benene akkurat som ved

kogning i damp eller vand. Det er en fejl, at vi ikke anvender koldrøgningen mere. En koldrøget sild eller ferskrøget sild, som man vilde kalde det, smager lige saa godt som en ferskrøget laks, men er desværre ukendt heri landet.

Et helt kapitel for sig er den industrielle behandling af mel og korn.

I gamle dage nøjedes man med at male kornet, og langt, langt tilbage i tiden kan vi følge denne proces. Temmelig tidlig fandt man paa at sigte mel, oprindelig for at fjerne urenheder. Senere bliver denne sigtning til en slags rensningsproces, hvorved man begynder at fjerne skallerne saaledes, at man faar skilt ad det fine hvide mel og det grovere, som da bliver brunligt paa grund af dets indhold af skaller og kim.

Men man nøjes ikke med det, man indfører en kemisk behandling af melet, en blegningsproces, som bl. a. medfører en iltning af plantefarvestofferne, som netop udgør melets A-vitaminindhold.

Desuden forsvinder en stor del af disse stoffer med frasigtningen af skaller og kim.

Paa dette punkt har melindustrien ikke endnu udnyttet vor viden om vitaminerne. Dette gælder i endnu højere grad andre vitaminer end A-vitaminet, og jeg kommer senere til spørgsmaalet. Man skulde altsaa undgaa al behandling af korn og mel andet end netop findelingen og spise hele kornet uforfalsket og ubehandlet bortset fra malingen, ligesom man gjorde i gamle dage.

I industrien er man klar over dette og søger nu at bøde paa det ved at tilføre A-vitamin til kornsorter eller melsorter. Dette gøres blandt andet heri Landet, og da er vi kommet til et moderne felt, nemlig vitaminiseringen af levnedsmidler. —

Det sidste aars vitaminforskning har delvis klarlagt, hvordan vitaminerne kan ødelægges ved de industrielle processer, og delvis har man ment, at befolkningen maaske ikke fik vitaminer nok.

Begge disse ting har medført, at industrien nu søger at bøde paa manglerne ved at vitaminisere fødemidlerne, det vil sige tilføre dem vitaminer, f. eks. A-vitamin i saa store mængder, at man derigennem garanterede befolkningen en dækning af det normale vitaminbehov.

Det bedste eksempel herpaa er den heri landet lovbefalede vitaminisering af margarine.

Som bekendt tager denne vitaminisering sigte paa at tilføre margarinen de samme vitaminer, som findes i smørret, d. v. s. kun en forholdsvis ringe mængde og for A-vitanets vedkommende baade det færdige A-vitamin, som det findes f. eks. i levertran, — man bruger ogsaa levertrankoncentrater dertil, — og plantefarvestoffer, carotiner, med A-vitaminvirkning.

Denne vitaminisering af margarinen er det bedste eksempel paa, hvordan den moderne viden om vitaminerne udnyttes af industrien.

B-vitaminerne, særlig B_{II}-vitaminet er ret stabile. De taaler kogning f. eks., hvis ikke den varer altfor længe, og B_{II} taaler stærk opvarmning i lange tider, saaledes at det bevares ved enhver varmebehandling af mad i industri og husholdning.

Almindeligvis behøver man ikke at regne med, at den gængse industrielle varmebehandling, eller behandling i det hele taget af fødemidler, vil ødelægge B-vitaminerne.

Noget andet er, at de kan paa anden maade fjernes, nemlig ved at man udskiller de B-vitaminholdige bestanddele fra føden.

Dette er f. eks. i høj grad tilfældet ved formaling af korn.

Kliden og kimen i kornet er stærkt B-vitaminholdige. Ved den moderne industrielle behandling af korn og mel skiller man netop disse bestanddele fra. Derved sker der en stærk forringelse af disse produkter, en forringelse, som industrien endnu ikke har bødet paa. Vor viden paa dette omraade har saaledes endnu ikke sat sine spor i molleindustrien, men spørgsmaalet er under stærk diskus-

sion i øjeblikket, og det eneste rigtige vilde være at male og nyde hele kornet i brød og paa anden maade.

C-vitaminet eller antiskorbug-vitaminet er nok det mest ubestandige af alle de kendte vitaminer. Allerede paa et tidligt tidspunkt vidste man, at stærk kogning af antiskorbutiske fødemidler medførte, at de ikke mere beskyttede mod skørbug, d. v. s. at vitaminet maatte være ødelagt. —

Ligesom ved A-vitaminet er det ilten, som her virker destruerende paa C-vitaminet, og denne destruktion sker desto hurtigere, jo højere temperaturen stiger, det gælder iøvrigt de fleste kemiske processer.

Destruktion af C-vitaminet sker desuden betydelig hurtigere, mere grundigt ved alkalisk end ved sur reaktion.

Det er derfor ganske naturligt, at de fleste C-vitaminkilder har en sur reaktion. Man kan tænke blot paa den sure citron f. eks.

C-vitaminet er saa ubestandigt, at det ødelægges allerede ved temperaturer, der ligger betydelig under kogepunktet, og dette gælder navnlig som sagt, hvis luften og iltende stoffer er tilstede og ved alkalisk reaktion.

Og hvilke praktiske konsekvenser vil denne viden føre til for industriens vedkommende?

En af vore vigtigste C-vitaminkilder er mælken. Har man rigelig og god mælk, faar man ikke skørbug. Desværre er der næppe tvivl om, at den moderne mejeribehandling af mælken vil ødelægge, skal vi sige halvdelen af dens C-vitamin.

Der er grund til at tro, at mælkens C-vitamin taber sig en del allerede straks efter malkningen.

Nu er normal mælk amphotær, d. v. s. den reagerer paa en gang baade svagt surt og svagt alkalisk. Surhedsgraden kommer derfor ikke til at virke beskyttende til at begynde med.

Under pasteuriseringen vil saa dernæst en stor del af C-vitaminet gaa tabt, hvor afkølingen i det tynde lag maaske er den mest ødelæggende fase i pasteuriseringsprocessen.

Her gælder allerede det samme, som jeg sagde før om A-vitaminet, blot er C-vitaminet endnu mere sensibelt.

De lukkede pasteuriseringssystemer, særlig den saakaldte stassanisering, vil dog skaane C-vitaminet noget mere.

Den eneste konsekvens, mælkeindustrien har taget af denne lære, er, at man til børn producerer ubehandlet sødmælk, og efterhaanden ogsaa til voksne enkelte steder.

Det rigtige vilde være at producere raa, sund mælk igennem en saa fuldkommen mælkehygiejne, at al kunstig behandling blev unødvendig.

De fleste kunstige mælkeprodukter som kondenseret mælk, tørmælk, oste o. s. v. er C-vitaminfattige.

I den senere tid er man begyndt at bøde paa dette forhold ved at tilsætte ascorbinsyre, d. v. s. det kunstigt fremstillede C-vitamin, til industrielle mælkeprodukter. Dette gøres dog i saa ringe en udstrækning endnu, at det ingen betydning har for folkesundheden.

En anden og større hovedkilde for C-vitamin er frugt og grøntsager.

Den industrielle behandling af disse produkter bestaar hovedsagelig i henkogning og syltning.

Henkogningen vil her medføre en meget betydelig forringelse af C-vitaminet.

Den kan modvirkes noget ved skaansom opvarmning, sur reaktion og udelukkelse af luft, men undgaa den kan man næppe.

Raasyltningen derimod viser sig at være forholdsvis uskadelig, det meste af C-vitaminet bevares, men dens anvendelse som konserveringsmetode er ret begrænset.

I kød og fisk er der betydelige mængder C-vitamin, noget som man ligesom ikke rigtig har regnet med, man har været saa besat af overbevisningen om, at grøntsagerne var vor hoved-C-vitaminkilde. Det er de ogsaa her i landet.

Men der findes jo lande, hvor menneskene er henvist

til dyriske produkter som C-vitaminkilde, og det kan udmærket godt gaa.

Pattedyrlever og forskellige indre organer indeholder betydelige mængder C-vitamin.

Der er ogsaa grund til at tro, at C-vitaminet i dyriske produkter er bedre beskyttet mod destruktion, mere holdbart, end naar det forekommer i planteprodukter.

Ved den industrielle behandling af kød og fisk, f. eks. henkogning, vilde C-vitaminet sandsynligvis holde sig bedre end i planter, hvis ikke det var saa uheldigt, at netop disse ting sædvanligvis maa koges længere, saa henkogning ogsaa her vil destruere størstedelen af det tilstedeværende C-vitamin.

Frysningen vil næppe skade C-vitaminet.

Derimod vil nedsaltning, hvilket som oftest er ensbetydende med lang opbevaring, og ikke sjældent medfører en alkalisk reaktion, i de fleste tilfælde ødelægge størstedelen af C-vitaminindholdet.

Det samme gælder røgning, hvor baade varmen og luftens paavirkning virker ødelæggende.

Kornsorter er C-vitaminfattige, og en eventuel uheldig industriel behandling af dem er derfor uden nævneværdig betydning i denne forbindelse.

Saaledes sker der i Industrien en ret udstrakt ødelæggelse af C-vitaminet i vore fødemidler, væsentlig gennem opvarmning og iltning.

D-vitaminet, den antirachitiske faktor, er det vitamin, som er mest stabilt. Det taaler opvarmning, luftens paavirkning, sure og alkaliske reaktioner o. s. v.

Jeg tror ikke, man har mange industrielle behandlingsmetoder af fødemidler, som D-vitaminet ikke kan taale.

Vor nuværende viden om dette vitamin vil derfor ikke sætte spor i den industrielle behandling af fødemidlerne bortset fra, at man i industrien tilsætter D-vitamin til visse fødemidler som f. eks. margarine.

Men det var ikke alene den praktiske betydning for industrien og vor nuværende viden paa vitaminforsknin-

gens omraade, jeg skulde tale om, men ogsaa dens udnyttelse i husholdningen, og dette er ikke mindre vigtigt.

Medens jeg hidtil har holdt de forskellige vitaminer ude fra hinanden, tror jeg, at jeg nu hvad angaar madlavningen vil tage dem alle under eet.

I husholdningen foregaar der to ting med vore fødemidler, nemlig behandling med hensyn til opbevaring og selve opbevaringen paa den ene side, og paa den anden side tilberedning af selve maden.

Begge disse ting rummer fremgangsmaader, som kan have dybtgaaende virkning paa vore fødemidler, bl. a. paa deres vitaminindhold.

Vi gaar tilbage igen til følgende kendsgerninger om vitaminerne, i hvert fald gælder det A-, B_1- og C-vitaminerne, at de ikke taaler stærk eller langvarig opvarmning, og at denne opvarmning virker hurtigere ødelæggende under luftens og iltende stoffers nærværelse.

Hvordan kan vi nu udnytte denne viden i husholdningen, d. v. s., hvordan kan vi bevare disse vitaminer paa den mest hensigtsmæssige maade, og hvordan kan vi forsyne os med de tilstrækkelige mængder?

Vor nuværende viden om vitaminernes forekomst gaar ud paa, at de findes i større eller mindre mængder i alle de gængse fødemidler.

A-vitaminet findes navnlig i dyriske produkter. Det klassiske eksempel er levertrannen. Det findes i store mængder i fede fisk, rogn, pattedyrlever, i kød og fedt af dyr, som lever af A-vitaminrigt foder eller carotinrigt foder.

Selve A-vitaminet findes kun i ringe mængder i planter. Derimod findes der i grønne og røde plantedele, som f. eks. spinat, grønkaal og gulerødder, visse plantefarvestoffer, carotinerne, som kan betragtes som forstadier til A-vitaminet, og som i den dyriske organisme omdannes til A-vitamin og der har lignende virkning som selve A-vitaminet.

Lignende virkning siger jeg, fordi det er sandsynligt,

at denne virkning næppe er saa værdifuld eller fuldkommen, for at udtrykke mig populært, som selve A-vitaminvirkningen.

Man bør derfor hente sine A-vitaminer mindst lige saa meget fra dyriske fødemidler som fra planterne.

B-vitaminerne forekommer hovedsagelig i kornsorterne, men ogsaa i grøntsager og dyriske produkter. De største mængder forekommer som bekendt i gær. — C-vitaminet forekommer i grøntsager og planter i det hele taget, men tillige i dyriske produkter som lever og muskler. — D-vitaminet findes kun i dyriske produkter og slet ikke i færdig tilstand i planter.

Saaledes er vitaminernes forekomst mangfoldig.

Hvis den ikke havde været det, var menneskeheden forlængst uddød af vitaminmangel, hvis den da ikke havde vænnet sig til at undvære den.

Vore forfædre havde ingen vitaminvidenskab at støtte sig til, ingen kurser i, hvordan de skulde forholde sig med husholdningen, kun deres instinkt og deraf følgende traditioner fra slægtled til slægtled.

Under naturlige forhold behover man slet ingen udnyttelse af nogen viden om vitaminer. Men det moderne liv afviger saa meget fra de naturlige forhold, ikke mindst igennem industrialiseringen, at instinkter og traditioner ikke kan komme til deres ret og føre os uskadt igennem livet.

Skulde man opstille nogle hovedregler for valg af fødemidler ud fra vor nuværende viden om vitaminerne, maatte det blive, at man i dette land valgte en blandet kost, omtrent ligeligt med dyriske og vegetabilske produkter.

Ensidig vegetabilsk kost maa bestemt fraraades, ligesom det vil være absolut nødvendigt at nyde i det mindste kartofler og brød i større mængder ved siden af de dyriske fødemidler.

Frugt er ikke nødvendigt, men kan yde et værdifuldt supplement til kosten iøvrigt.

Dette var hovedprincipperne. Skulde man gaa i detailler, vilde man anbefale rigeligt med fisk med indmad, hoved og det hele, en hovedfiskeret hveranden dag eller mindst to gange om ugen. Man bør fortrinsvis benytte de fede fisk, sild, makrel, hornfisk, tunfisk, stenbiddere, o. s. v., men spare paa de dyre rødspætter og flade fisk i det hele taget.

Af produkter fra pattedyr bør man foruden kød særlig nyde de indre organer som lever, nyrer, blod o. s. v. — Herved forsyner man sig med de nødvendige A- og D-vitaminer.

Man bør spise helkornsbrød, rugbrød eller fuldkornshvedebrød, men spare paa specielle og som oftest mindreværdige brødsorter, som f. eks. knækbrød, kiks, kager og wienerbrød.

Herved forsyner man sig med B-vitaminerne.

Man bør fortrinsvis spise grønne grøntsager som spinat, grønkaal og gulerødder, hvorved man supplerer A-vitaminerne fra de dyriske fødemidler.

Rigelige mængder kartofler er en selvfølge, som ikke behøver at omtales. Hertil kommer grøntsager som kaal, løg og flere. Alt dette giver os store mængder C-vitamin.

Forresten behøver vi ikke at søge til planteriget efter C-vitamin.

Noget af det nyeste er, at torskerogn f. eks. indeholder lige saa meget C-vitamin eller maaske mere end citroner og appelsiner.

Men over alt dette staar dog mælken som generel vitaminkilde og et i enhver henseende ideelt fødemiddel.

Nu er det imidlertid ikke nok at vælge de rigtige fødemidler. De bør opbevares og behandles paa en saadan maade, at vitaminerne lider saa lidt som muligt, og nu er jeg vist endelig kommet til hovedemnet i dette foredrag, nemlig selve madlavningen.

Madlavningen bestaar som oftest i en varmebehandling, d. v. s. kogning eller stegning af madvarer.

Denne varmebehandling er meget gammel og bestod

oprindelig i, at man stegte kød og maaske ogsaa fisk over ild.

Stege hed paa oldislandsk Steikja, som igen kommer af det latinske ord »instigare«, hvilket betyder at spidde eller stikker i, d. v. s. stege paa spid.

Mærkeligt nok er denne maade at stege paa meget sjælden i norden i vikingetiden, hvor man altid steger i en keddel, d. v. s. gryde, og det betyder da sandsynligvis simpelthen, at de har kogt kødet og fisken.

Det er sikkert paa et ret sent tidspunkt, at man begynder at koge de vegetabilske fødemidler. Dem har man nydt i raa tilstand.

Dog finder vi i oldislandsk litteratur fra omkring 1200 et ordsprog, som imidlertid sikkert er meget ældre. Det siger, at man har ikke søbet kaalen, selvom man allerede har den i øsen, d. v. s. man har da drukket kaalen, hvilket tyder paa, at man har kogt suppe af den eller kogt den, akkurat som vi gør nu f. eks. med grønkaalsuppe. Vi kalder ogsaa denne ret kun grønkaal, selvom det i virkeligheden er en suppe, saa selvfølgeligt er det at spise denne kaal kogt og i denne form.

Men alligevel, det hører senere tider til at koge grøntsager.

Vil man nu overføre vor nuværende viden til madlavningen, kunde man sige, at man bør reducere varmebehandlingen saa meget som muligt.

Ved kogning af kød vil nogle af vitaminerne A og C maaske ødelægges, men som jeg før har omtalt, er der grund til at tro, at de er ret godt beskyttede, saalænge de findes i disse naturprodukter. Det samme gælder fisk. En del af de vandopløselige vitaminer, d. v. s. C- og B-, vil imidlertid gaa ud i kogevandet. Da kødsuppen som oftest anvendes paa en eller anden maade, vil disse vitaminer ikke gaa tabt for vor ernæring.

Men hensyn til kogningen maa man antage, at den almindelige kogning er den mest skaansomme for vitaminerne.

Kogning under overtryk og ved overhedet damp, som den sker i disse højtrykskedler, vil sandsynligvis virke mere ødelæggende paa vitaminerne. Det samme gælder langvarig kogning i høkasse.

Stegning af kød og fisk vil sandsynligvis bevare vitaminerne noget bedre end kogning. Under stegningen vil temperaturen udvendig maaske nok blive betydelig over kogepunktet. Men netop denne stærke varme vil medvirke til at danne en skorpe eller et lag paa overfladen, som beskytter de indre dele for den stærke varme og forhindrer, at vitaminerne gaar ud af stykkerne. Ved stegningen koger man i virkeligheden kødet og fisken i dens egen saft.

Vi kender da ogsaa alle det halvraa indre af en bøf eller oksesteg.

Men vi kan godt reducere varmebehandlingen og spise mere raat, end vi gør, og nu taler jeg om kød og fisk.

Desværre er det ikke skik og brug her i landet at spise tørret kød og tørret fisk, fødemidler, som i gamle dage var almindelige over hele Skandinavien og som endnu anvendes meget paa Island, paa Færøerne, en del i Norge og Skotland.

Den eneste rest, der er tilbage endnu i Danmark, er de »tørrede jyder« (tørrede rødspætter), en fortrinlig, men sjælden spise.

Jeg tør ikke slaa til lyd for, at man igen optager spisning af tørret kød og tørret fisk, fordi jeg tror, det er haabløst at faa det indført, men jeg forsikrer Dem for, at det er baade velsmagende og sundt.

Det siger sig selv, at vil man reducere varmebehandlingen af maden, skal man undgaa al opvarmning eller opkogning og omtilberedning af levninger eller en gang tilberedt mad.

Det gælder kogning af kød og fisk og alle madvarer fra dyreriget, at de bør koges ved en sur reaktion eller i hvert fald ikke ved en alkalisk.

Tilsætning af soda eller natron bør derfor aldrig anvendes.

Endnu vigtigere er det i madlavningen at reducere varmebehandlingen af de vegetabilske fødemidler til det mindst mulige, og skal de koges, da maa de koges skaansomt og altid ved en sur reaktion og aldrig ved tilsætning af natron f. eks.

Ved den sure reaktion bevares C-vitaminet bedst.

Ved kogning af grøntsager gaar omtrent en trediedel af C-vitaminet tabt, halvdelen af resten gaar ud i kogevandet, da C-vitaminet er let opløseligt i vand. Jo mere man sønderdeler grøntsagerne, skraber og skræller dem, f. eks. kartofler, desto lettere ødelægges C-vitaminet, og desto lettere gaar det ud i kogevandet.

Kog derfor grøntsager saa uberørt som muligt, i saa lidt vand som muligt, og anvend vandet bagefter.

Stærk stegning eller brutal kogning vil delvis ødelægge grøntsager, — men lad helst være med at koge dem i det hele taget, spis dem hellere raa, i hvert fald i meget større maalestok end man gør nu.

Jeg vil næsten sige, spis ikke flere grøntsager end dem, De kan spise raa.

At al frugt skal spises raa, synes jeg er en selvfølge. Det er meningsløst at koge en tomat, og intet ser saa miserabelt ud som kogt eller stegt frugt. Hvad skal vi saa gøre ved de sure madæbler, vil De spørge. — Dem skal man slet ikke dyrke.

Man har tænkt paa, om kokkenutensilier f. eks. gryder, eller rettere sagt, om de forskellige metaller, de er lavede af, spiller nogen rolle for vitaminerne.

Jeg tror ikke, man har fundet noget holdepunkt for det.

Ved tilberedning af mad sker der imidlertid mange andre ting end varmebehandlingen.

Der sker findeling, sammenblanding, krydring, piskning, røring o. s. v.

Kun faa af disse processer vil være af større betydning for vitaminernes bevarelse. Saaledes kan man sige, at piskning af fløde sandsynligvis vi ødelægge A-vitaminet, som der dog er temmelig meget af i god fløde.

Det samme er tilfældet ved udrøring af smør. Disse metoder bør derfor undgaas.

Der findes stoffer, der ved deres tilstedeværelse kan ødelægge A-vitaminet. Hvorvidt krydderier eller andre ingredienser til madlavning har saadanne egenskaber, er mig ikke bekendt. Det er ikke sandsynligt. Enkelte krydderier er endda særlig gode vitaminkilder i sig selv. Saaledes indeholder paprika store mængder C-vitamin, løg ligeledes.

Paprika dannede udgangspunktet for renfremstillingen af C-vitaminet, og løg er et gammelt nordisk antiscorbuticum.

Det er muligt, at menneskenes stræben efter krydderier og smagsstoffer ikke alene skyldes den smagsmæssige nydelse, men i virkeligheden er dikteret af trangen til at supplere kosten med nødvendige stoffer, f. eks. vitaminer, som maaske findes i disse krydderier.

Af det, jeg nu har sagt, kan man udlede følgende angaaende madlavningen: Følgende processer er uhensigtsmæssige og virker ødelæggende paa vitaminerne: b r u n i n g paa pande af smør og margarine og andet A-vitaminholdigt fedt, — p i s k n i n g af fløde, — u d r ø r i n g af smør, — s t æ r k k o g n i n g af grøntsager, — tilsætning af natron, borthældning af kogevandet fra grøntsager og kartofler, — langvarig kogning af dyriske fødemidler, — kogning af mælk, — omkogning, omstegning af kød og fisk, — unødvendig kogning af fødemidler, der kan spises i raa tilstand, som f. eks. stegning og kogning af frugt.

Ja, stort mere om den praktiske udnyttelse af vor vitaminviden i husholdningen har jeg ikke at sige, hvis man, som jeg har gjort i det foregaaende, holder sig til kendsgerningerne.

Man kunde have snakket løs om, hvad der var sundt og hvad der var usundt, hvis man fulgte de moderne meninger eller moderne indbildt viden om disse ting.

Man taler ikke saa med folk, at de ikke holder lange

prædikener om, at det og det er usundt, dette og hint sundt, uden i virkeligheden at vide noget som helst om de ting, de taler om. Hvis De har ventet at faa en hel masse viden her, saa bliver De skuffede.

Men een viden er ogsaa værdifuld, og det er at vide, hvor lidt man ved.

I vitaminvidenskaben ved vi nu en hel del, men hvad kan det nytte, naar vi ingen viden har om husholdningen.

Det lyder maaske mærkeligt at sige dette til husholdningseksperter. Men hvis nogen af Dem synes, dette er forkert, saa vil jeg gerne have lov til at spørge samme om følgende simple ting: Hvor høj er temperaturen paa overfladen og inden i en kotelet, naar den steges? — Hvor stor er opvarmningen beregnet efter opvarmningstiden og varmegraden? Hvilken reaktion findes der i koteletten? — Hvor høj er varmegraden ved bruning af smør? Hvad sker der, naar De lader vildt eller andre fødemidler ligge i mælk eller eddikevand o. s. v. inden de tilberedes?

Jeg kunde stille Dem mange mere lærde spørgsmaal, og jeg tror ikke, nogen af Dem kan besvare dem.

Saalænge man ikke ved disse og andre grundlæggende ting, kan man nemlig ikke udnytte vor viden om vitaminerne i husholdningen. Hvad kan det nytte, at jeg ved, ved hvilken temperatur C-vitaminet ødelægges, naar jeg ikke ved, om denne varmegrad anvendes i husholdningen.

Hvad kan det nytte at vide, at A-vitaminet bliver iltet af disse eller hine iltoverførende forbindelser, naar jeg ikke ved, om disse forbindelser forekommer i madvarerne.

Nej, det, som jeg har kunnet sige om emnet, har derfor kun været mere eller mindre velbegrundede formodninger. Og det bliver aldrig andet, saalænge madlavning og husholdning foregaar i blinde og paa bedste beskub, uden videnskabelig basis og uden videnskabelig-tekniske metoder.

Husholdning og madlavning er nu paa samme stadium, som landbruget var for et par menneskealdre siden.

Man syntes det gik godt, man fulgte gammel vane, man arbejdede i blinde, uhensigtsmæssigt og uøkonomisk.

Saa kom der mænd, som lagde en videnskabelig basis under dette vort lands hovederhverv, og en guldalder begyndte, som bragte dansk økonomi og dansk erhvervsliv og dansk kultur paa det høje stade, det nu staar paa, som et lysende eksempel for hele verden.

Lignende bør ske med Danmarks største erhverv, husholdningen, og til den tid bliver det let at bygge broer mellem teori og praksis, videnskab og husholdning.

Det er aldeles utroligt, at man i et land som Danmark staar saa langt tilbage, som vi gør i husholdningsvidenskaben, d. v. s. vi har slet ingen husholdningsvidenskab.

Vore efterkommere vil endnu mindre kunne forstaa det. Dette foredrag vil blive gemt paa en eller anden vis. Og eftertiden vil kunne se, at saa lidt positivt vidste man, saa elendig var vor viden det herrens aar 1938 om vitaminvidenskabens betydning for husholdningen.

Vil man udnytte vor viden om vitaminerne og ernæringen i det hele taget, maa man aldeles omgaaende begynde et maalbevidst videnskabeligt arbejde paa husholdningsomraadet.

Den institution, hvis gæster vi i øjeblikket er, Aarhus Universitet, har nogle planer i den retning, men der synes at være store vanskeligheder ved at realisere dem.

For mig er det uforstaaeligt, at Danmarks husholdningsfolk, og det omfatter en trediedel af den samlede danske nation, ikke kan magte denne opgave, ikke kan enes om at bringe den ud i livet.

Om denne sag vil De høre nærmere i et foredrag i eftermiddag, men det laa ligefor for mig at nævne den i forbindelse med det, jeg skulde tale om.

Organisation af Forsøgs- og Forædlingsvirksomheden paa Planteavlens Omraade i de nordiske Lande.

Af Assistent *Søren Fredenslund.*

Forsøgsvirksomheden paa Planteavlens Omraade i de nordiske Lande er fra svage og spredte Forekomster i forrige Aarhundrede vokset til vore Dages store Institutioner, der nu staar godt rustet til gennem Forsøg at løse de Opgaver, der opstaar i det praktiske Landbrug. Forsøgsarbejdets Begyndelse var forskellig i de forskellige nordiske Lande, og derfor er de Institutioner, der er vokset op, ogsaa forskellige. Afgørende for, hvorledes Institutionerne er blevet, er den Interesse, det praktiske Landbrug har vist for Forsøgsresultaterne, da det, især i Begyndelsen, var de af Landbrugerne opretholdte Foreninger, der bekostede Forsøgsarbejdet; men afgørende for Udviklingen har endvidere været den Velvilje, hvormed Statsmyndighederne har set paa Arbejdet, da Forsøgsvirksomhederne, som de nu staar i de nordiske Lande, ikke kan gennemføres uden ved Tilskud af Statsmidler. Navnlig i dette Aarhundrede har Staterne givet Støtte til Arbejdet. I Finland kom der dog først rigtig Gang i det, da Landet efter Verdenskrigens Slutning opnaaede Selvstændighed.

Da Landbruget paa Grund af Landenes Klima og Jordbundsforhold er vidt forskellig i de forskellige nordiske Lande, maa ogsaa den Forsøgsvirksomhed, der skal tjene Landbruget, blive forskelligt organiseret og have forskellige Opgaver; men alligevel vil mange af Forsøgene have Interesse ud over det Land, hvor de er udført, saa det kan have Interesse at kende Forsøgsvirksomheden i Nabolandene.

Der er stadig Røre i Udviklingen af Forsøgsvirksom-

heden i de nordiske Lande, og at man søger at følge med Tidens Krav, ses sidst et Eksempel paa i den radikale Nyordning af den svenske Forsøgsvirksomhed, der fornylig er traadt i Kraft.

Paa Grund af den forskellige Organisation af Forsøgs- og Forædlingsvirksomheden vil Landene blive behandlet hver for sig.

Sverrig.

Historie.

For særlig fortjenstfuld Indsats ved Grundlæggelsen af den svenske Forsøgsvirksomhed paa Planteavlens Omraade maa nævnes det gamle Selskab, »Kungl. Lantbruksakademien«, som stiftedes i Aaret 1813. Allerede 1820 indrettede Selskabet en Forsøgsgaard, Experimentalfältet, lige uden for Stockholm. 1863 indrettedes samme sted en agrikulturkemisk Forsøgsanstalt og senere en vækstbiologisk.

Fra 1860 bevilgede den svenske Stat Tilskud til Forsøgsanstalten ved Ultuna Landbrugsinstitut; men paa Grund af for ringe økonomisk Udrustning fik denne Forsøgsvirksomhed kun liden Betydning, og 1892 indstilledes den helt.

1886 indstiftedes 2 Foreninger, som skulde faa stor Betydning for Udviklingen af svensk Forsøgsvirksomhed, nemlig »Svenska Mosskulturföreningen« og »Sveriges Utsädesförening«. For begge Foreninger gælder det, at de oprindelig var stiftet med lokale Virksomhedsomraader, men ret hurtigt udstraktes Virksomheden til at omfatte hele Sverrig.

1895 oprettedes en kemisk-vækstbiologisk Anstalt i Luleå, hvis Opgave skulde være kemiske Undersøgelser og endvidere Forsøg og Undersøgelser over Planteavlens Veje og Vilkaar i de nordligste Egne.

En Del Husholdningsselskaber begyndte ogsaa med Forsøg i det 19. Aarhundrede; men hele den Forsøgsvirksomhed, der i det Aarhundrede blev udført i Sverrig, havde en spredt og tilfældig Karakter.

Det 20. Aarhundrede.

»*Centralanstalten för forsöksväsendet på jordbruksområdet*« i Sverrig oprettedes 1907. Denne Institution overtog det af Lantbruksakademien grundlagte og hidtil drevne Experimentalfält ved Stockholm og dermed ogsaa Lantbruksakademiens hidtidige Opgaver paa dette Omraade. Endvidere skulde Centralanstalten være Centralorgan for Husholdningsselskabernes lokale Forsøgsvirksomhed.

Centralanstalten blev organiseret med 6 Afdelinger, hvoraf Afdeling I, »Jordbruk och växtodling«, særlig har Interesse her. Denne Afdeling har, til den senere omtalte Nyordning traadte i Kraft, været organiseret saaledes, at den har udført Forsøg dels paa det fra Lantbruksakademien overtagne Experimentalfält og dels paa Centralanstaltens 2 Forsøgsgaarde: Lanna Forsøgsgaard i Skaraborg Len (oprettet 1929) og Offer Forsøgsgaard i Vesternorrlands Len (oprettet 1931). Endvidere fungerede 17 Landbrugsskoler som faste Forsøgsstationer. Under denne Afdeling sorterede ogsaa Centralorganet for den lokale Jordbrugsforsøgsvirksomhed.

Resultatet af Forsøgene offentliggøres i »Meddelanden från Centralanstalten för forsöksväsendet på jordbruksområdet« og i »Kungliga Landtbruksakademiens Handlingar och Tidskrift«.

»*Svenska Mosskulturföreningen*« oprettedes 1886 paa Initiativ af *Carl v. Feilitzen*. Foreningens Formaal er en rationel Udnyttelse af de udstrakte Tørvemoser, der findes i Sverrig, og der er til Fremme af dette Formaal i Tidens Løb gennemført mange Forsøg paa Planteavlens Omraade, dels stationære Forsøg paa Foreningens egne Forsøgsgaarde og dels lokale Forsøg rundt om i Sverrigs Moser.

Foreningens Institutionsbygning med en dertil hørende Vegetationsgaard er beliggende ved Jönköping. Endvidere har Foreningen indtil fornylig raadet over 2 (en kort Tid 3) Forsøgsgaarde, Flahult Forsøgsgaard (oprettet

1890) beliggende ved Jönköping og Gisselås Forsøgsgaard i Jämtland (oprettet 1920). Resultater fra denne Forsøgsvirksomhed offentliggores i »Svenska Mosskulturföreningens Tidskrift«, som begyndte at udkomme 1887. Til Gennemførelse af Arbejdet har Mosskulturföreningen gennem en Aarrække modtaget et aarligt Statstilskud. Bevillingen for Finansaaret 1937—38 var paa 134 800 Kr. (heraf dog noget til Omforandring af Gisselås Forsøgsgaard) og endvidere Tilskud fra Knut og Alice Wallenbergs Stiftelse.

Efter Nyordningen af den svenske Forsøgsvirksomhed er Mosskulturföreningen fra 1. Januar 1939 sammensluttet med Betes- og Vallföreningen og dens Forsøgsgaarde overgaaet til Staten (se senere).

Svenska Betes- och Vallföreningen blev oprettet 1916 paa Initiativ af *Anders Elofson*. Den har Institutionsbygning i Ultuna, og her ligger ligeledes Foreningens Forsøgsgaard, Lilla Sunnersta, som ejes af Upsala Universitet, men er forpagtet af Foreningen fra 1933 og foreløbig til 1954. Foreningen har endvidere to Kontrolgaarde, Blombacka i Skaraborg Len og Hasselfors i Örebro Len, og endelig anlægges mange lokale Forsøg rundt om i Landet. Resultater fra Forsøg og Undersøgelser publiceres i »Svenska Betes- och Vallföreningens årsskrift«. Stats tilskudet til Virksomheden androg sidste Aar 92 900 Kr.

Fra 1. Januar 1939 er Mosskulturföreningen og Betes- og Vallföreningen som nævnt sammensluttet til een Forening under Navn af *»Svenska Vall- och Mosskulturföreningen«*. Denne nye Sammenslutning har overtaget Betes- og Vallföreningens Institutionsbygning og Forsøgsarealer, mens Mosskulturforeningens Forsøgsstationer overtages af Staten. Virksomheden deles under to Afdelinger, en Moseafdeling og en Græsmarksafdeling, og har overtaget begge Foreningers hidtidige Opgaver, der var at virke for en rationel Græsmarks- og Mosekultur og udføre de Forsøg og praktisk-videnskabelige Undersøgelser, der var nødvendige herfor. Paa Statsbudgettet for

1939—40 er afsat et Tilskud til Virksomheden paa 198 800 Kroner.

Den kemisk-vækstbiologiske Anstalt i Luleå blev oprettet 1895 med særlige Opgaver i de nordlige Egne af Sverrig. Anstalten har hidtil opretholdt Forsøgsgaardene Sunderbyn og Alträsk i det nordlige Sverrig og endvidere haft faste Forsøgsstationer ved Landbrugsskolerne Gran og Matarengi og et Forsøgsareal ved Hagalund, og endelig har Anstalten staaet som Leder af den lokale Forsøgsvirksomhed i Norrbottens Len. Ca. hvert 5. Aar er udsendt en Beretning om Arbejdet. Statstilskudet androg 1937 ca. 28 000 Kr. — Efter Nyordningen er Anstalten helt overgaaet til Staten, og denne overtager Forsøgsgaardene.

Lokal Forsøgsvirksomhed. Alle de hidtil omtalte Institutioner lader udføre lokale Forsøg rundt om i Sverrig, hver efter sit særlige Formaal. Den egentlige lokale Forsøgsvirksomhed, herunder særlig Gødningsforsøg, udføres dog af Husholdningsselskaber og nu i de senere Aar af Forsøgsringe, og endelig har forskellige Frøavlsforeninger taget sig af Afprøvning af Sorter og Stammer og udført de mere specielle Frøavlsforsøg.

Allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte Husholdningsselskaberne med lokale Forsøg; men Arbejdet var fra Begyndelsen af noget spredt Natur. Aar 1900 oprettedes imidlertid en central Organisation for Husholdningsselskabernes lokale Markforsøg, og denne Organisation fik til Opgave at organisere en landsomfattende lokal Forsøgsvirksomhed. Fra 1907 overgik Overledelsen til den ved Centralanstalten oprettede Jordbrugsafdeling.

Samarbejdet mellem Centralanstalten og Husholdningsselskaberne har altid været af frivillig Natur. Det foregaar paa følgende Maade: Planerne for Forsøgene lægges af en Komité, som for Størstedelen bestaar af Repræsentanter for Centralanstalten og Husholdningsselskaberne. Anlæg og Pasning af Forsøgene udføres af Hushold-

ningsselskabernes Tjenestemænd og i de senere Aar tillige af Forsøgsringenes Forsøgsledere og Assistenter. Efter Høst indsendes det primære Talmateriale til Centralanstaltens Jordbrugsafdeling, hvor Forsøgsresultaterne saa bearbejdes efter nyere matematiske Metoder, og Centralanstalten udarbejder en Beretning, som tilstilles de lokale Forsøgsledere. — Hver Vinter afholdes et Forsøgsledermøde, hvor Centralanstaltens Personale mødes med Jordbrugskonsulenterne og drøfter Forsøgsplaner og Forsøgsresultater. I Aarene 1927—31 blev aarlig anlagt ca. 2600 lokale Forsøg under denne Organisation.

I de senere Aar er tilkommet mange nye Forsøgsringe. En Forsøgsring er en Sammenslutning af Jordbrugere indenfor et mindre Omraade. Formaalet er under kyndig Ledelse at udføre Planteavlsforsøg. Særlig i Malmøhus og Blekinge Len er denne Virksomhed organiseret. I hvert af disse Len findes en Centralorganisation af Lenets Forsøgsringe.

Frøavlsforeninger. Saavel »Sveriges fröodlareförbund« som de lokale Frøavlsforeninger udfører Forsøg, særlig med Afprøvning af Sorter og Stammer. Særlig »Skaanes fröodlingsförening« (stiftet 1911) har gjort sig bemærket her og har fra 1929 modtaget Statstilskud til Gennemførelse af Forsøg med Afprøvning af de forskellige Rodfrugters Dyrkningsværdi.

P l a n t e f o r æ d l i n g.

»*Sveriges Utsädesförening*« blev stiftet 1886 paa Foranledning af *Birger Welinder*. 1894 blev Foreningens Omraade udvidet til at omfatte hele Sverrig. Fra først af var Foreningens Opgave at fremskaffe og sælge god udenlandsk Udsæd; men allerede Virksomhedens første Leder *Th. Bruun de Neergaard* paabegyndte det Forædlingsarbejde, der siden har udviklet sig til at blive Foreningens Hovedopgave, sammen med Undersøgelser og Forsøg vedrørende Arvelighedsspørgsmaal og For-

ædlingsmetoder. Foreningens Institutionsbygning ligger i Svalof. Arbejdet her er fordelt paa 11 Afdelinger hver med sin Leder, og Forsøg og Forædling her ved denne Hovedstation udføres delvis paa eget Forsøgsareal ved Svalof og delvis paa Jord, som lejes fra »Sveriges Utsädesaktiebolaget«s nærliggende Ejendomme.

Foruden Hovedstationen i Svaløf har Udsædsforeningen et Net af Filialer fordelt over hele Landet. Disse Filialers Opgave bestaar dels i at afprøve de paa Hovedstationen fremstillede Forædlingsprodukter og dels i at medvirke til Produkternes Udbredelse i Sverrig, og endelig udføres der paa de fleste Filialer noget selvstændigt Forædlingsarbejde. Flere af Filialerne raader over Substationer og lader lokale Forsøg særlig Sorts- og Stammeforsøg udføre i Omegnens Landbrug. Foreningens 8 Filialer ligger i Ultuna, Linköping, Kalmar, Skara, Varpnäs ved Karlstad, Lännäs ved Sollefteå, Torsta ved Östersund og i Luleå.

For Opretholdelsen af det videnskabeligt ledede Planteforædlingsarbejde modtager Udsædsforeningen et aarligt Tilskud fra den svenske Stat. Paa Statsbudgettet for 1939—40 er afsat en Bevilling paa 280 600 Kr. Resultater af dette Forædlingsarbejde offentliggøres i »Sveriges Utsädesförenings Tidskrift« og for en Del i Tidsskriftet »Hereditas«.

Weibullsholms Vækstforædlingsanstalt ved Landskrona udfører ligeledes Planteforædling. Anstalten ejes af Firmaet W. Weibull og er grundlagt 1870. Den modtager ligesom »Sveriges Utsädesförening« Statstilskud for at opretholde sin videnskabeligt ledede Forædlingsafdeling. Hvert Aar udsendes »Weibulls Årsbok«, hvori findes Oversigt over nye Resultater.

N y o r d n i n g e n.

Som det vil ses af det foregaaende, har Forsøgsvirksomheden paa Planteavlens Omraade i Sverrig været noget splittet. Da Omordningen af den højere Landbrugsunder-

visning i Sverrig omkring Aar 1930 blev aktuel, og samtidig en plantepatologisk Anstalt blev oprettet adskilt fra Centralanstalten, blev der Lejlighed til en Revision af Landbrugsforsøgsvirksomheden. 1931 blev da nedsat et Udvalg, som i 1934 afgav en »Betänkande med utredning och förslag rörande organisationen av forsöksverksamheten på växt- och trädgårdsodlingens område«, og paa Grundlag af denne Betænkning, men dog i noget ændret Form, er Planteavlsforsøgsvirksomheden i Sverrig ordnet ved Lov af 28. Oktober 1938.

Ifølge denne Lov henlægges al for Statens Midler eller med Statstilskud dreven Forsøgsvirksomhed under Landbohøjskolens Jordbrugsforsøgsanstalt, der ledes af en Forstander og knyttes intimt sammen med Undervisningen og Forskningsarbejdet.

Landbohøjskolen i Ultuna ledes af en Styrelse, og det paahviler denne at overvaage Forsøgsvirksomheden og de derunder hørende Forsøgsgaarde. Ved Højskolen findes desuden et Forsøgsnævn, der har til Opgave at udarbejde og for Forsøgsraadene (hvoraf der findes 2, et for Jordbrugsforsøg og et for Husdyrbrugsforsøg) forelægge Forslag og Budget for det kommende Aars Forsøgsprogram. Forsøgsraadet udarbejder endelige Forslag til Aarsprogram for Forsøgsvirksomheden.

Forsøgsraadet for Jordbrugsforsøg bestaar af Højskolens Rektor, Forstanderne for Forsøgsanstalterne, Ultuna Ejendoms Forvalter, Forstanderen for »Svenska Vall- och Mosskulturforeningen« og yderligere 5 Medlemmer, hvoraf mindst een repræsenterer den lokale Forsøgsvirksomhed. Professorerne i Alm. Jordbrugslære, i Planteavl og i agronomisk Hydroteknik, Statsagronomerne ved Jordbrugsforsøgsanstalten, samt Repræsentanter for Sveriges Utsädesförening og Weibullsholms Vækstforædlingsanstalt deltager i Jordbrugsforsøgsraadets Forhandlinger, men uden Stemmeret. Til Forhandlingerne kan endvidere indkaldes Personer, hvis Deltagelse kan gavne Forsøgenes Planlægning.

Jordbrugsforsøgsanstaltens Forsøgsopgaver omfatter agronomisk Hydroteknik, Jordbearbejdning, Kalkning, Gødskning, Sorts- og Stammeundersøgelser og Ukrudtsbekæmpelse. Dens Tjenestemænd er 1) Anstaltsforstanderen, der har Professor-Rang. Blandt hans Opgaver er at sørge for Publicering af Forsøgsresultaterne og endvidere ved Demonstration af Forsøgene at deltage i Undervisningen. 2) Statsagronomerne, der har til Opgave at bistaa Forstanderen og vikariere for denne i paakommende Tilfælde. 3) Forsøgsgaardsforstanderne, der hver især har Ansvaret for Arbejdets Gennemførelse og Budgettets Overholdelse paa Forsøgsgaardene.

Denne Nyordning af den svenske Forsøgsvirksomhed er traadt i Kraft fra 1. Januar 1939, og det er nu Meningen at oprette et System af Forsøgsgaarde over hele Landet, og i Henhold hertil overtager Forsøgsanstalten nu »Svenska Mosskulturföreningen«s og »Kemiska-växtbiologiska Anstalt«s Forsøgsgaarde, og der er Bevilling til en ny Forsøgsgaard i Kristianstads Len, og senere skulde tilkomme Gaarde i andre Egne af Landet. Dette Forsøgsgaardssystem tænkes kompletteret med faste Forsøgsarealer og smaa Stationer ved Landbrugsskolerne.

Den lokale Gødningsforsøgsvirksomhed skal som hidtil udføres af Husholdningsselskaber og Forsøgsringe, men under Jordbrugsforsøgsanstaltens Ledelse. Den lokale Sorts- og Stammeforsøgsvirksomhed, der hidtil har været meget spredt i Sverrig, tænkes ordnet efter rationelle Linier.

Norge.

Historie.

Ligesom der til den danske Planteavlsforsøgsvirksomheds Oprindelse er knyttet et Navn, *P. Nielsen, Tystofte*, saaledes har ogsaa Norges Forsøgsvirksomhed sin Grundlægger, nemlig *Bastian R. Larsen*. I 1883, da han var Lærer paa Haug Landbrugsskole, begyndte han paa Markforsøg, dels paa Skolens Marker og dels hos private Gaard-

brugere i Omegnen. Der havde dog tidligere været lidt spredt Forsøgsvirksomhed i Norge. Allerede i Aarene 1855—60 anlagde Selskabet for Norges Vel, der var oprettet 1809, nogle spredte Forsøg i Oplandene. Omkring 1863 blev der ved Landbohøjskolen i Aas anlagt et Eksperimentalfelt. Arealet var kun ringe, 0.8 ha; men alligevel blev der udført mange Forsøg, som blev af grundlæggende Betydning for Norges Planteavl.

Fra Begyndelsen af Aaret 1889 satte Selskabet for Norges Vel for Alvor Forsøg og Undersøgelser paa Arbejdsprogrammet, og Bastian R. Larsen blev ansat som Selskabets Forsøgsleder efter i nogen Tid at have opholdt sig hos P. Nielsen, Tystofte, for at sætte sig ind i Forsøgsmetoderne, som de praktiseredes i Danmark. Fra dette Aar, 1889, regnes den officielle norske Planteavlsforsøgsvirksomheds Begyndelse, og der vil engang i dette Foraar (1939) blive afholdt en officiel 50-Aars Jubilæumsfestlighed, og til den Anledning vil der blive udgivet en Bog om den norske Forsøgsvirksomhed (Forfatter: Professor *Hasund;* særlig interesserede henvises til denne Bog). I de første Aar havde Bastian Larsen ingen Forsøgsgaard til sin Raadighed, men maatte anlægge Forsøgene rundt omkring hos interesserede Gaardbrugere, særlig paa Østlandet. 1896 fik han Eksperimentalfeltet ved Aas til Forsøgssted. 1898 blev han ansat som Overlærer i Plantekultur ved Landbohøjskolen og fik da Gaarden Vollebekk til Forsøgsgaard, og samtidig overtog Staten Virksomheden fra Selskabet for Norges Vel.

Samtidig med Forsøgsvirksomheden i Aas ledede Bastian Larsen Forsøg hos Jordbrugere spredt rundt om i hele Norge. Ud af denne spredte Forsøgsvirksomhed ledet af Statens Embedsmand, er den norske stationære Forsøgsvirksomhed vokset.

Statens Forsøgsstationer.

1905 oprettedes den første Distriktsstation i Hedmark Fylke. Der skulde her lægges særlig Vægt paa Plantefor-

ædling. Nu raader den norske Stats Jordbrugsforsøgsvirksomhed foruden over denne Station, der 1911 flyttedes til Møistad, over Stationerne i Forus ved Stavanger (oprettet 1911), Voll ved Trondhjem (oprettet 1911), Valdres (oprettet 1917), Bodø (oprettet 1918), Kjevik ved Kristianssand (oprettet 1919) og endelig Stationen i Holt ved Tromsø (oprettet 1922). Foruden paa disse Stationer udføres et omfattende Forsøgsarbejde ved Landbohøjskolen i Aas.

Statens Forsøgsstationer i Norge virker i stor Udstrækning som Distriktsstationer, der arbejder temmelig uafhængige af hinanden, og hver især tager sig af de Opgaver, der falder indenfor Distriktet. For at gøre Forsøgsresultaterne mere sikre anlægges Forsøgene oftest foruden paa selve Stationen rundt omkring i Distriktet, særlig Landbrugsskolerne og Havebrugsskolerne har stillet sig til Raadighed med Forsøgsfelter; men ogsaa hos mange private Gaardbrugere udføres Forsøg under Statens Forsøgsvirksomhed. Den lokale Forsøgsvirksomhed er saaledes delvis organiseret under Stationerne, ligesom der ogsaa direkte fra Landbohøjskolen i Aas foranstaltes lokal Forsøgsvirksomhed rundt om i Norge.

Paa hver Forsøgsstation er ansat en Forsøgsleder, og denne har over for Landbrugsdepartementet Ansvaret for Arbejdets Gennemførelse paa den Station, han leder, og ligeledes for Budgettets Overholdelse. Den faglige Overinstans (svarende til den danske Stats Planteavlsudvalg) er tillagt Raadet for Jordbrugsforsøg. Dette Raad dannes af Forsøgslederne ved Statens Forsøgsstationer sammen med Lederen af Norges Landbohøjskoles Planteavlsforsøg, Lederen af samme Skoles Jordkulturforsøg, Lederen af Statens Kornforretnings Forsøgsafdeling, Lederen af Selskabet for Norges Vels Græsmarksforsøgsgaard, Lederen af det norske Mosekulturselskabs Forsøgsgaard, og fra i Aar vil Lederen af »Felleskjøpets« Stamsædsgaard indtræde i Raadet. Alle de nævnte Institutioner med Undtagelse af de 3 sidste er rene Statsinstitutioner, der staar direkte under Landbrugsdirek-

tøren. De tre sidste modtager Statsstøtte til Virksomheden. — Bevillingen til den norske Stats Forsøgsstationer andrager aarlig godt 400 000 Kr.

Beretninger om Forsøgene, baade de stationære og de fra Stationerne anlagte lokale Forsøg, udkommer under Titlen »Meldinger fra statens forsøksstasjoner i plantekultur« som Tillæg H. til Landbrugsdirektørens Aarsberetning. Beretning om de Forsøg, der udføres ved Landbohøjskolen i Aas, udsendes som selvstændige Aarsmeldinger.

Anden Forsøgsvirksomhed.

Foruden af den norske Stat udføres der Forsøg af forskellige Foreninger og Selskaber, hvoraf nogle har taget specielle Opgaver op.

Det norske Myrselskab har taget sig til Opgave at søge en rationel Dyrkning eller paa anden Maade Udnyttelse af de norske Moser. Selskabet oprettede i Aaret 1907 en Forsøgsstation paa Mæresmyra ved Trondhjemsfjorden. Paa denne Station er gennem Aarene udført mange Forsøg med Kultivering og Dyrkning af Moser, ligesom ogsaa Sædskifte-, Sorts- og Frøblandingsspørgsmaal for saadanne Lokaliteter er taget op til Undersøgelse. Fra Stationen ledes Selskabets Forsøg spredt rundt om i de norske Moser. Resultater af Forsøgene offentliggøres i »Melding fra Det norske Myrselskaps forsøksstasjon paa Mæresmyra«. En Beretning omfatter oftest to Arbejdsaar. Til sit Arbejde med Udnyttelsen af de norske Moser og herunder Forsøgsarbejdet modtager Selskabet et Statstilskud, der for Tiden andrager ca. 40 000 Kr. aarlig.

Det kgl. Selskap for Norges Vel har et Sæter- og Græsmarksudvalg, som (under Navn af Sæterkomite) blev nedsat i 1905. I 1917 fik Selskabet egen Græsmarkskonsulent, og fra 1930 driver Selskabet under nævnte Udvalg en Græsmarksforsøgsgaard, Apellsvoll i Toten. En ny Forsøgsgaard for Græsmarksforsøg er under Op-

rettelse i Askvoll ved den norske Vestkyst; men det er endnu ikke afgjort, om den skal drives af Staten eller af Selskabet for Norges Vel. Til sin Virksomhed, herunder Forsøgsarbejdet, modtager dette Selskab aarlig ca. 150 000 Kr. i Statstilskud.

Lokal Forsøgsvirksomhed. Foruden den lokale Forsøgsvirksomhed, der gennemføres af Landbohøjskolen, Statsforsøgsstationerne og af de nævnte Selskaber, gennemfører ogsaa Landbrugsselskaberne lokale Forsøg rundt om i Landbrugene; mest Sorts-, Stamme- og Gødningsforsøg. Endelig maa nævnes, at den første Forsøgsring i Norge blev startet i 1936 i Hedmark Fylke, og der findes foreløbig kun den ene.

P l a n t e f o r æ d l i n g.

Da Forsøgsstationen paa Møistad i Hedmark Fylke blev oprettet i 1905, var det med den særlige Opgave, at den skulde tage sig af Planteforædling. Nu udføres lidt Planteforædling ved alle Statsforsøgsstationerne, og ved Norges Landbohøjskole er sat et omfattende Planteforædlingsarbejde i Gang, særlig med Hvede, Kartofler og Græsarter. Paa Møistad i Hedmark Fylke udføres Forædling med Byg og Hvede, paa Stationen i Voll ved Trondhjem forædles forskellige Kornsorter og Kartofler, paa Forus forædles Kartofler, paa Stationerne i Valdres og i Holt ved Tromsø søges fremstillet særlige haardføre Sorter og Stammer egnede for disse Lokaliteter, og endelig har Forsøgsstationen i Kjevik ved Kristianssand paabegyndt Forædling af Rodfrugter.

Af Forædling for mere private Midler maa særlig nævnes Forædlingsarbejdet paa »Felleskjøpet«s Stamsædsgaard, Vidarshov, ved Hjellum St. Gaarden drives af det kooperative Selskab »Felleskjøpet« i Oslo, og dette modtager Statstilskud til Forædlingsarbejdets Gennemførelse. Forædlingsarbejdet paa Vidarshov omfatter Timothe, Alsike, Rødkløver, Lucerne, Byg og Havre.

Finland.

Historie.

De først kendte Tilløb til Planteforsøgsvirksomhed i Finland blev foretaget allerede for 200 Aar siden ved Åbo Akademis botaniske Have; men selv om Finland begyndte tidligt, var det dog i Sammenligning med de andre nordiske Lande bagefter, da Planteavlsforsøgsvirksomheden vandt almindelig Udbredelse. Det skyldes vel i Hovedsagen, at Finland var under Fremmedherredømme, og det russiske Styre var ikke særlig tilbøjelig til at ofre Penge paa Forsøgsvirksomhed i Finland.

»Finska Hushållningssällskapet« købte 1862 en Jordlod paa Øen Runsala ved Åbo og anlagde her et Experimentalfelt. Regeringen gav et mindre Tilskud til Driften; men da det i 1874 blev betydeligt nedsat, saa Selskabet sig nødsaget til at nedlægge Forsøgsvirksomheden. I 1869 indrettedes et Experimentalfelt ved Mustiala Landbrugsinstitut, og det blev senere paa Forslag af *Arthur Rindell* udvidet til en landbrugsvidenskabelig Forsøgsstation ledet af Lærerkollegiet ved Mustiala Institut. Stationens Formaal var delvis at give Lærerne Lejlighed til at pleje de videnskabelige Interesser. Stationen havde 3 Afdelinger, en agrikulturkemisk, en Mejeriafdeling og en Forstafdeling, senere tilkom Vækstkulturforsøg, Redskabsprøver og Undersøgelser angaaende Tuberkulinets diagnostiske Værdi.

I 1889 indrettedes paa Initiativ af Nylands og Tavastehus Lens Landbrugsselskab en agrikultur-botanisk Forsøgsstation paa Härrenäs Gaard i Hattula. Det var særlig forskellige Græs- og Bælgplantearters Værdi i fleraarig Græsmark, der her skulde undersøges. — Til det historiske maa ogsaa regnes det Arbejde, »Finlands Utsädesförening« paabegyndte i 1905, da det arrangerede en Konkurrence for Avlere af Frø af Turnipsstammen Østersundom. Foreningen havde paa dette Tidspunkt ingen Forsøgsgaard; men 1907 indrettedes en Forsøgs-

station, der senere fik nogen Betydning, i Korso. Foreningen traadte endvidere i Forbindelse med Landbrugsselskaberne om en Ordning af Demonstrationsmarker og lokale Forsøg. Spredte Tilløb til lokal Forsøgsvirksomhed fandtes der ogsaa i forrige Aarhundrede. Det var særlig de landøkonomiske Foreninger, der ledede dette Arbejde, og desuden fandtes der nogen Forsøgsvirksomhed ledet fra Mustiala; men lokal Forsøgsvirksomhed har indtil de senere Aar kun haft liden Udbredelse i Finland.

Statens Forsøgsvirksomhed.

Nogen Plan i Forsøgsvirksomheden i Finland kom der først, da den højere Landbrugsundervisning ved Lov af 13. Marts 1896 flyttedes fra Mustiala Institutet til Universitetet i Helsingfors, og det bestemtes, at der samtidig til Fakultetet skulde knyttes en agrikultur-økonomisk Forsøgsanstalt. Anstalten oprettedes 2 Aar efter Flytningen af den højere Landbrugsundervisning; men først i 1909 kunde Arbejdet forlægges til Forsøgsanstaltens egne Institutionsbygninger, der da var blevet indrettet paa Ånäs ved Dickursby med et Jordtilliggende af 60 ha. Anstalten havde i de følgende Aar ikke gode Arbejdsvilkaar, da den russiske Stat var meget karrig med Tilskud til Arbejdet.

Efter Genoprettelsen af Finlands Selvstændighed ved Verdenskrigens Afslutning blev Interessen for Landbruget større, da dette Erhverv sammen med Skovbruget var de vigtigste i den nye Stat. Hermed voksede ogsaa Interessen for Forsøgsvæsenet, og Lov af 17. Februar 1923 foreskrev Oprettelsen af en paa flere Afdelinger opdelt Forsøgsanstalt, samt efter Behov Forsøgsgaarde og Organisation af lokal Forsøgsvirksomhed i fornødent Omfang. Anstalten blev oprettet i Tikkurila ved Helsingfors og blev uafhængig af Universitetet. Den begyndte i sin nye Form den 1. Marts 1924 og omfatter nu 9 Afdelinger:

1. Agrikulturkemi og -fysik.
2. Jordbundsundersøgelser.
3. Planteavl.
4. Planteforædling.
5. Husdyrbrug.
6. Husdyravl.
7. Plantesygdomme.
8. Skadedyr.
9. Havebrug.

Afdelingen for Planteforædling er forlagt til Statsgodset Jokioinen, Jordbundsundersøgelserne til Helsingfors, Havebrug til Piikkiö og Resten til Tikkurila (16 km fra Helsingfors).

Loven af 1923 om Oprettelsen af en Forsøgsanstalt forudsatte, at der blev oprettet et System af Forsøgsgaarde rundt i Landet. Landet skulde inddeles i Distrikter med en Forsøgsgaard i hver, og Ledelsen af denne skulde saa tage sig af Distriktets Opgaver, dels ved Forsøg paa selve Gaarden, og dels ved at organisere en lokal Forsøgsvirksomhed rundt omkring i Distriktet. Den finske Stat har i Henhold hertil indrettet (til 1937) 7 Distriktsforsøgsstationer, nemlig i Pälkanä, Kokemäki, Ylistaro, Revonlahti, Mikkeli, Maaninka og Antrea. Den ældste er Stationen i Mikkeli, der er oprettet i 1919, altsaa før Nyordningen traadte i Kraft. De andre Stationer er oprettet i Tiden mellem 1924 og 1931. Endelig kan nævnes, at der i 1935 blev oprettet en Station for Havebrug ved Piikkiö.

Foruden de faste Forsøgsstationer findes en Del faste Forsøgsarealer for Undersøgelse af Græsmarksspørgsmaal, særlig paa forskellige Gaarde tilhørende Landbrugsskolerne findes saadanne.

Afdelingen for Agrikulturkemi og -fysik har siden 1926 haft faste Forsøgsfelter rundt om i Finland for at undersøge saadanne Problemer, der kræver andre Jordbunds- og Klimaforhold end dem, der findes ved Hovedstationen ved Helsingfors. Saadanne Forsøgsfelter findes nu paa 23 forskellige Steder i Finland, og der er iværksat Gødnings- og Kalkforsøg etc. paa dem.

Ledelsen af Statsforsøgsvirksomheden i Finland er

ordnet paa den Maade, at der ved hver af Anstaltens Afdelinger er ansat en Leder, der har Professor-Rang, og paa hver Forsøgsstation er ansat en Forstander. Forsøgsanstaltens Afdelingsledere udnævnes af Republikkens Præsident, medens Forstanderne paa Forsøgsstationerne udnævnes af Landbrugsministeren. Ministeriets Kontrol med Forsøgsvirksomheden udøves af et direkte under Ministeriet henhørende Centralutskott. Dets Medlemmer er valgt for 3 Aar ad Gangen og repræsenterer Landbrugsundervisningen (1), Landbrugsstyrelsen (1), Landbrugsutskottet (2) og Utskottet for Husdyrbrug (1). Landbrugsministeren vælger Formanden iblandt eller udenfor Centralutskottets Medlemmer. Centralutskottet kan nedsætte Underudvalg for forskellige Spørgsmaal indenfor dets Arbejdsomraade. For hver Forsøgsstation findes en Direktion paa mindst 3 Medlemmer. Centralutskottets Virksomhed er ordnet ved Lov af 15. Februar 1924.

Resultater af Forsøg og Undersøgelser under Landbrugsforsøgsanstalten udsendes i 2 Serier under Titlen: »Statens Lantbruksforsöksverksamhet«. 1) »Vetenskapliga publikationer«, 2) »Meddelanden«. Disse sidste er skrevet i mere populær Form og beregnet for den praktiske Jordbruger.

Anden Forsøgsvirksomhed.

»*Finska Mosskulturföreningen*« blev oprettet 1894 med det Formaal at fremme en rationel Udnyttelse af de finske Moser, saavel ved Dyrkning som ved industriel Virksomhed. Foreningen har to Forsøgsstationer for Undersøgelse af Spørgsmaal vedrørende Kultivering og Dyrkning af Moser, nemlig Leteensuo Forsøgsstationen og Karelska Forsøgsstationen ved Tohmajärvi Station, og fra disse Forsøgsstationer anlægges desuden lokale Forsøg.

Foreningen modtager iflg. Lov af 27. Februar 1928 Tilskud til sit Arbejde af den finske Stat.

De finske Landbrugsselskaber udfører nogen lokal

Forsøgsvirksomhed; men det er dog aldrig blevet til meget, vel mest paa Grund af de enkelte Foreningers store Omraader. Paa Grund af dette Forhold forsøgte Landbrugsselskaberne i de enkelte Aar at koncentrere Forsøgsvirksomheden paa en lille Del af sit Omraade; men denne Ordning fandtes ikke tilfredsstillende, bl. a. fordi Selskaberne arbejdede med offentlige Midler, og Arbejdet derfor helst skulde omfatte hele Distriktet. Dette gav Stødet til Oprettelse af Forsøgsforeningerne i Finland.

Den første Forsøgsforening i Finland blev oprettet i Lojo 1925 efter tysk Mønster, og den gennemførte det første Aar 40 Forsøg hos sine 10 Medlemmer. Der kom hurtigt flere saadanne Foreninger, og 1928 sluttede de sig sammen i et Landsforbund. Der findes nu (1937) 25 Forsøgsforeninger i Finland, og de har foruden Forsøgsarbejdet optaget et Arbejde med Høstudbyttekontrol hos Medlemmerne.

P l a n t e f o r æ d l i n g.

En Afdeling under Landbrugsforsøgsanstalten beskæftiger sig med Planteforædling. Afdelingen havde indtil 1928 hjemme i Tikkurila, men flyttedes dette Aar til Statsgodset Jokioinen. Forædlingsarbejdet er fordelt paa fire Afdelingsledere, hvoraf den ene er Forstander for hele Afdelingen. Arbejdet omfatter særlig Korn, Bælgsæd og Græsmarksplanter.— Centralandelslaget *Hankkija* driver Forædlingsstationen Tammisto, der blev oprettet allerede 1913. Der forædles ligesom paa Jokioinen Korn, Bælgsæd og Græsmarksplanter (Rødkløver, Hvidkløver, Alsike og Timothe), og desuden er der begyndt lidt med Kaalroer og Kartofler. Stationen modtager Statsstøtte til Virksomheden.

Danmark.

H i s t o r i e.

Den danske Planteavlsforsøgsvirksomhed, som den findes nu, er grundlagt af *P. Nielsen*, Tystofte. Gennem 27 Aar var P. Nielsen Skolelærer i Landsbyen Ørslev

ved Skælskør. Han var meget botanisk interesseret og drev ivrigt botaniske, til at begynde med rent videnskabelige, Studier; men inden længe førtes han ind paa praktiske Forsøg og Undersøgelser med Landbrugets Kulturplanter, Ukrudtsplanter og Plantesygdomme og deres Bekæmpelse. P. Nielsen fandt fra Begyndelsen virksom Støtte hos Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, og i 1882 blev han ansat som dette Selskabs Konsulent i Planteavl, og der blev samtidig bevilget ham et aarligt Tilskud paa 1000 Kr. til Lønning af en Assistent ved Forsøgsarbejdet i Ørslev. Samtidig med Lærergerningen og Forsøgsarbejdet fik P. Nielsen overdraget at lave Frøblandinger til Græsmarkerne paa Tesdorpfs Gaarde og kontrollere Græsmarkernes Sammensætning.

Arbejdet voksede, og det blev snart nødvendigt at fritage P. Nielsen for Lærergerningen og søge et større Areal til Forsøgene. Paa Landhusholdningsselskabets Initiativ blev P. Nielsen da fra 1885 ansat som Statskonsulent i Planteavl, og der blev stillet en Bevilling paa 10 000 Kr. til Raadighed, saa Forsøgsarbejdet kunde udvides. I 1886 blev Forsøgene da flyttet fra Ørslev Skolelod til den nyoprettede Forsøgsstation i Tystofte, og samme Aar traadte Forsøgsstationen i Askov i Funktion, saa Forsøgene kunde afprøves mere end et Sted. P. Nielsen fik Overledelsen paa begge Forsøgsstationer, og til sin Død i 1897 beholdt han Overledelsen paa alle Statens Forsøgsstationer.

I 1876 stiftedes paa Initiativ af Redaktør Møller-Holst og ved P. Nielsens Medvirken en Forening, som ogsaa skulde faa nogen Betydning for Udviklingen af dansk officiel Forsøgsvirksomhed, nemlig Foreningen til Kulturplanternes Forbedring. Dens Formaal var at virke for en mere rationel Plantedyrkning, særlig med Henblik paa Oprettelsen af en dansk Frøavl. 1886 paabegyndte Foreningen ambulante Rodfrugtforsøg og Forædlingsundersøgelser under Forsøgsleder *Helwegs* Ledelse. I 1890 iværksatte Foreningen stationære Forsøg paa et

lille lejet Areal ved Lyngby, der senere blev til Lyngby Forsøgsstation. I 1893 opløstes Foreningen, og dens Virksomhed overgik til Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur.

I 1882—83 nedsatte Landhusholdningsselskabet et Hvede- og Maltbygudvalg, der i Aarene indtil 1903 med Statsstøtte gennemførte en Række Forsøg paa større Gaarde med Hvede- og Bygsorter. 1903 overgik ogsaa denne Virksomhed til Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur, der da efterhaanden havde samlet alle de spredte Kræfter.

Lokal Forsøgsvirksomhed spredt ude omkring hos Jordbrugerne havde ikke megen Udbredelse i Danmark i forrige Aarhundrede; men der fandtes dog spredte Tilløb til en Indsats her ogsaa, og særlig hen mod Aarhundredets Slutning agiterede flere betydende Mænd for Iværksættelse af lokal Forsøgsvirksomhed.

For særlig Indsats i Agitationen for Udnyttelse af den Hjælp, som lokal Forsøgsvirksomhed vilde betyde for Planteavlen, maa nævnes Professor *Westermann*. 1897 holdt han et Foredrag ved det sjællandske Delegeretmøde om »Nogle ønskelige Foranstaltninger til Fremme af vort Lands Planteavl« og anbefaler her at nedsætte Planteavlsudvalg bl. a. til at organisere Forsøgsvirksomhed blandt Foreningernes Medlemmer. Fra 1898 begyndte Staten at give Tilskud til lokale Gødningsforsøg.

Det vil saaledes ses, at ved dette Aarhundredes Begyndelse stod Forsøgsapparatet parat til at tage sig af den kommende Tids Opgaver.

Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur.

Den danske Stats Forsøgsvirksomhed raader nu over Stationerne Tystofte (oprettet 1886), Askov (opr. 1885), Lyngby (opr. 1890), Tylstrup (opr. 1894 i Vester Hassing, 1906 flyttet til Tylstrup), Studsgaard (opr. 1906) og desuden Havebrugsstationerne i Blangsted, Spangs-

bjerg og Hornum (opr. 1915—16). Foruden disse egentlige Forsøgsstationer hører under Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur Marskforsøgene ved Ribe og Højer og Væksthusforsøgene ved Lyngby, og flere af Forsøgsstationerne har Filialer paa forskellige Steder i Landet, saaledes ved Fossevangen, Borris, Lundgaard, Rønhave, Abed, Aakirkeby og paa Færøerne; sidstnævnte er dog fra 1. Oktober 1938 henlagt under »Landbrugsraadet paa Færøerne« og administreres af dette. Til denne Institution hører ogsaa Statens plantepatologiske Forsøg i Lyngby, der udfører Forsøg, dels bevægelige, dels stationære paa Forsøgsstationerne eller paa eget Areal i Lyngby, og Statens Planteavls-Laboratorium i Lyngby, der bl. a. udfører Undersøgelser i Forbindelse med Forsøgene paa de faste Forsøgsstationer. For ganske nylig er af Staten opkøbt et Areal i Burkal Sogn i Sønderjylland, hvor det er Meningen at oprette en ny Planteavlsforsøgsstation.

Hver Forsøgsstation ledes af en Forstander, der over for Statens Planteavlsudvalg er ansvarlig for Arbejdets Gennemførelse paa Forsøgsstationen og de Filialer, der er underlagt denne. Da P. Nielsen døde, blev hans Stilling som Overleder af Forsøgsvirksomheden nedlagt, og i Stedet blev nedsat et Udvalg paa 3 Medlemmer, valgt af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, De samvirkende danske Landboforeninger og Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Denne Ordning var oprindelig tænkt som midlertidig; men den viste sig praktisk og er senere blevet bibeholdt. Nu bestaar Udvalget »Statens Planteavlsudvalg« af 5 Medlemmer, idet ogsaa De samvirkende danske Husmandsforeninger og De samvirkende danske Haveselskaber hver vælger et. Statens Planteavlsudvalg er Mellemled mellem Landbrugsministeriet og Forsøgsvirksomheden, og Ministeriet beskikker et af Medlemmerne til Formand. Forsøgsvirksomhedens Kontor »Statens Planteavlskontor« findes i København.

Hvert Aar udarbejdes en detailleret Arbejdsplan for den samlede Forsøgsvirksomhed. Forslag til denne Plan

udarbejdes af Forstanderne i Forening, og Planen skal godkendes af Statens Planteavlsudvalg. Forinden nye Opgaver bliver optaget i Arbejdsplanen, forelægges de paa et Møde, hvor der er Repræsentanter til Stede for Landbo- og Husmandsforeningernes lokale Forsøgsvirksomhed, Det danske Hedeselskab, Forsøgslaboratoriet, Statsfrøkontrollen og eventuelt Forædlingsvirksomheden for at sikre et vist Samarbejde med disse Institutioner og tilvejebringe en passende Fordeling af Opgaverne.

Statens Forsøgsstationer har i de senere Aar især beskæftiget sig med Gødningsforsøg og Afprøvning af Sorter og Stammer; men mange andre Spørgsmaal er i større eller mindre Omfang taget op til Undersøgelse. For hver Forsøgsopgave vælges blandt Forstanderne en Ordfører, som, naar Forsøgene er sluttet, skal udarbejde og udsende en Beretning om Resultaterne, hvis Forsøgene findes værdige til Offentliggørelse. Før en Beretning udsendes, skal den godkendes af samtlige Forstandere.

Detaillerede Beretninger udsendes i »Tidsskrift for Planteavl«, der udgives fra Statens Planteavlskontor, og endvidere kan de købes i Særtryk. Foruden disse fyldige Beretninger udgives ogsaa en Serie korte »Meddelelser fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur«, der giver en kort og sammentrængt Oversigt over Forsøgenes Resultater. Endelig er der udsendt 3 Udgaver af »Oversigt over de for Landbruget vigtigste Resultater af Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur«.

Den aarlige Bevilling paa Finansloven til Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur har i de senere Aar andraget omkring 850 000 Kr.

Lokal Forsøgsvirksomhed.

Foruden Statens stationære Forsøgsvirksomhed findes i Danmark en omfattende lokal Forsøgsvirksomhed paa Planteavlens Omraade under Landbo- og Husmandsforeningernes Ledelse. Først omkring Aarhundredskiftet tog denne Forsøgsvirksomhed Fart, og Forsøgenes Antal har

været stærkt stigende gennem Aarene, saaledes at der nu anlægges omkring 4000 Forsøg aarligt under de landøkonomiske Foreninger. De fleste af disse Foreninger har nedsat Planteavlsudvalg og antaget Planteavlskonsulenter.

Hver enkelt landøkonomisk Forening lader udføre Forsøg indenfor sit Omraade, men endvidere lader de provinsielle Samvirksomheder udføre Forsøg og søger i det hele at samarbejde med de lokale Foreninger, saa der bliver Plan i Arbejdet. De forskellige provinsielle Samvirksomheder nedsætter endvidere ofte fælles Udvalg til at tage sig af større Opgaver af landsomfattende Natur, for saa efter Forsøgenes Afslutning at udgive en fælles Beretning om Resultaterne. Samarbejdet med Statens Forsøgsvirksomhed er omtalt foran.

I Begyndelsen omfattede Virksomheden især Gødningsforsøg, men efterhaanden er ogsaa andre Opgaver taget op, f. Eks. Ukrudtsbekæmpelse, Sygdomsbekæmpelse og Sorts- og Stammeforsøg. Navnlig disse sidste har i de senere Aar vundet stor Udbredelse og har haft megen Betydning for Udbredelsen af nye ydedygtige Sorter og Stammer i det praktiske Landbrug.

Forsøgenes vigtigste Opgaver er at løse Spørgsmaal, som er opstaaet i det praktiske Landbrug, og endvidere virke som pædagogisk Stof i Agitationen for Anvendelse af nyere og bedre Sorter, Stammer og Dyrkningsmetoder.

Efter Forsøgenes Afslutning udarbejder Forsøgslederne Beretninger om Forsøgenes Resultater, og disse Beretninger udgives sammen med Oversigter i de aarlige provinsielle Planteavlsberetninger og forelægges paa de aarlige Planteavlsmøder. De landøkonomiske Foreninger modtager Statsstøtte til Arbejdet, idet der paa de aarlige Finanslove bevilges en Sum, som efter visse Regler udbetales til Lønninger til Konsulenterne, og endvidere giver Staten Tilskud til Hjælp ved Afholdelse af andre Udgifter ved Planteavlsarbejdet. Bevillingen er nu aarlig tæt ved ½ Mill. Kr.

Foruden de landøkonomiske Foreninger lader forskellige andre Foreninger udføre Forsøg og Undersøgelser paa Plantedyrkningens Omraade, saaledes Selskaberne »Det danske Hedeselskab« og »Hedebruget«, der med Statsstøtte til Arbejdet udfører Forsøg inden for de bestemte Omraader, der omfattes af Selskabernes Arbejde.

Planteforædling.

Før sidste Aarhundredskifte fandtes ikke megen Planteforædlingsvirksomhed i Danmark. »Markfrøkontoret« og »Foreningen til Kulturplanternes Forbedring« havde iværksat noget Arbejde; men der kom ikke meget ud af det. P. Nielsens Efterfølger paa Tystofte *N. P. Nielsen* var den første her i Danmark, der udførte Planteforædling efter rationelle Principper, og hans Resultater havde Betydning i en lang Aarrække. Ikke længe efter begyndte *H. A. B. Vestergaard* ved Abed, og navnlig i de senere Aar har dette Arbejde givet sig Udslag i større og sikrere Afgrøder paa de danske Agre. Planteavlsstationen i Abed drives af Lolland-Falsters Landboforeninger, og Arbejdet med Forædlingen omfatter Kornarterne. Navnlig de stivstraaede og ydedygtige Bygsorter har vundet Udbredelse ikke alene i Danmark, men ogsaa i vore Nabolande.

Paa Statens Forsøgsstationer udføres nogen Planteforædlingsvirksomhed, saaledes er der i de senere Aar fra Tystofte Forsøgsstation fremkommet anerkendte Stammer af Foderbeder og Rødkløver, og Tylstrup Forsøgsstation har optaget et Arbejde med Kartoffelforædling.

Ikke saa faa private Froavlere har med Held deltaget i Planteforædlingen, og ligeledes har en Del Frøfirmaer iværksat noget Arbejde ofte kun omfattende en enkelt Art.

Paa Pajbjergfondens Forsøgsgaard, Overbygaard ved Børkop, foretages Forædling af Kornsorter, Roer og Græsmarksplanter, og en omfattende Forædlingsvirksomhed udføres af de to kooperative Selskaber Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger (F. D. B.) og Danske Landboforeningers Frøforsyning (D. L. F.) paa Øtofte-

gaard ved Taastrup og Roskildegaard ved Roskilde. Allerede i 1899 paabegyndte F. D. B. Forædlingsarbejde paa et lejet Areal ved Lyngby, og 1911 begyndte D. L. F. ved Roskilde. 1916 sluttede de to Foreninger sig sammen om Planteforædlingen og indkøbte Øtoftegaard ved Taastrup. Fra 1934 er endvidere en ny Gaard »Toftø« ved Taastrup inddraget i Arbejdet. Paa denne Gaard arbejdes udelukkende med Køkkenurter, mens Arbejdet paa de to andre Gaarde omfatter Rodfrugter og Græsmarksplanter, og desuden udføres nogen Forædling med Bælgsæd og Kornarter. Fra denne Virksomhed er gennem Aarene udsendt en lang Række »Lyngby«-, »Roskilde«- og »Øtofte«-Stammer, og fra F. D. B. i 1899 begyndte i Lyngby og til nu, er der fra denne Virksomhed udsendt noget over 100 Stammer, som er anerkendt i officielle Dyrkningsforsøg.

Det kan have sin Interesse efter Gennemgangen af de forskellige Lande at drage en Sammenligning, navnlig for at se, om vi her i Landet kan lære noget af vore nordiske Nabolande.

Det vil ses, at der i alle de omtalte Lande findes en stationær Forsøgsvirksomhed paa egentlige Forsøgsstationer og lokal Forsøgsvirksomhed, hvor Forsøgene er lagt ud til den praktiske Landbruger og især skal tjene til Vejledning for ham. En væsentlig Del af den stationære Forsøgsvirksomhed opretholdes helt af Staten og er underlagt en af Staten valgt eller godkendt Ledelse. Med Hensyn til den lokale Forsøgsvirksomheds Ledelse adskiller Danmark sig væsentlig fra de andre nordiske Lande. I Sverige er hele den med Statstilskud gennemførte lokale Forsøgsvirksomhed underlagt samme Ledelse som den stationære Forsøgsvirksomhed. I Norge og Finland udføres en væsentlig Del af den lokale Forsøgsvirksomhed direkte fra Statens Distriktsstationer og tjener foruden til Vejledning for Forsøgsværten til Støtte for de Forsøg, der gennemføres paa Stationerne. I Danmark

har den stationære og den lokale Forsøgsvirksomhed hver sin Overledelse, selv om man for Tiden har indset Værdien af de andre Landes Organisation ved i de to største Provinser at vælge Forstandere ved Statens Forsøgsstationer til Ledere af de provinsielle Planteavlsudvalg; men det er ingen fast Ordning i Lighed med de andre Landes.

Videre vil ogsaa bemærkes, at Danmark er det eneste af de nordiske Lande, hvor der ikke ydes Statstilskud til den Planteforædling, der udføres uden for de rene Statsforsøgsstationer, og samtidig har Forædlingsforskningen langt ringere Kaar i Danmark end i de andre nordiske Lande.

Den svenske Stat yder for det kommende Finansaar noget over 350 000 Kr. til Institutionerne Svalöf og Weibullsholm, for at de kan »opretholde det videnskabeligt ledede Forædlingsarbejde«. Den norske Stat holder et efterhaanden stort Arbejde i Gang med Forædling og Forædlingsforskning paa den norske Landbohøjskole. Den finske Stat opretholder helt Afdelingen for Planteforædling og Forædlingsundersøgelser i Jokioinen. Den danske Stats Forsøgsvirksomhed har i mange Aar ikke følt sig foranlediget til at skænke denne Sag større Opmærksomhed.

Litteratur.

Almindelig:

1. Lantbruket i Norden 1875—1925. Göteborg 1926.

Sverrig:

2. Svenska Jordbrukets Bok. Växtodlingen. Stockholm 1935.
3. Jordbruksatlas över Sverige. Stockholm 1937.
4. Kungl. Maj:ts Stadgar för lantbrukshögskolan (Svensk Lov Nr. 668). 1938.
5. Kungl. Lantbruksstyrelsens Berättelse för År 1937. Stockholm 1938.
6. Vägledning år 1938 för besökande vid Svalöv och föreningens filialer. Landskrona 1938.

7. W. Weibulls ill. Årsbok för Växtförädling och Växtodling. Landskrona 1938.
8. Kalender över svenska landbruket. Stockholm 1938.

Norge:

1. Melding om de offentlige tiltak til ophjelp av landbruket i året 1936. Oslo 1937.
2. Meldinger frå statens forsøksstasjoner i plantekultur for året 1936. Oslo 1938.
3. 47. Årsmelding om Norges landbrukshøiskoles åkervekstforsøk ved Knut Vik. Oslo 1938.
4. Witte, Hernfrid: Forsöksverksamheten paa växtodlingens och mosskulturens områden och dess organisation i Danmark og Norge. Jönköping 1923.
5. Hagerup, Hans: Melding frå Det norske Myrselskaps forsøksstasjon på Mæresmyra 1935—36. Lillehammer 1937.

Finland:

1. Grotenfelt, Gösta: Öfversikt öfver Landtbruksforsöksväsendets utveckling i Finland. Helsingfors 1916.
2. Oker-Blom, Hjalmar: Finlands Lantbruksförvaltning. Helsingfors 1932.
3. Publications of the Ministry of Agriculture in Finland No. 20: Agriculture in Finland. Helsinki 1937.
4. Finska Mosskulturföreningens Årsbok 1937. Helsingfors 1938.
5. Siemenjulkaisu 1938. (Udgivet af Hankkija.) (Finsk, med tysk Resumé.) Helsinki 1938.
6. Pesola, Vilho A.: Zwanzig Jahre Pflanzenzüchtung in Finland. Der Züchter, Bind 10. 1938.

Danmark:

1. Landbrugets Ordbog. København 1938. Red. Th. Madsen-Mygdal.
2. Landøkonomisk Aarbog. København 1938. Red. Axel Nielsen.
3. Larsen, L. P. M.: Offentlige Foranstaltninger til Planteavlens Fremme. I »Danmark, Landbruget«. København 1935.
4. Frandsen, H. N.: Forædling, Fremavl og Forsøg med Sorter og Stammer af Landbrugsplanter. I »Danmark, Landbruget«. København 1935.
5. Larsen, H. C.: Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. København 1923.
6. Larsen, H. C., og Larsen, L. P. M.: Statsunderstøttede Foranstaltninger til Planteavlens Fremme gennem landøkonomiske Foreninger i Danmark. København 1917.

Husdyrbrugsforsøgsvirksomhedens Organisation i de nordiske Lande.

Af Sekretær *Holger Ærsøe*, Forsøgslaboratoriet.

Indledning.

Den i det følgende anførte Redegørelse over Husdyrbrugsforsøgsvirksomhedens Organisation i de nordiske Lande er udarbejdet paa Grundlag af en Studierejse til de paagældende Lande, som jeg med Støtte af *N. J. Fjord's Mindelegat* havde Lejlighed til at foretage i Sommeren 1938. De tilvejebragte Oplysninger er dels fremskaffet ved Besøg hos Forsøgsvæsenets ledende Mænd i Finland, Norge og Sverige og dels ved Gennemgang af den om Emnet forhaandenværende Litteratur.

Det vil her føre for vidt at nævne alle dem, der ved værdifuld Bistand og velvillig Hjælpsomhed har gjort det muligt for mig at samle de mange Oplysninger om det omhandlede Emne, og overfor hvilke jeg staar i stor Taknemmelighedsgæld. En speciel Tak skal her kun lyde til Bestyrelsen for N. J. Fjords Mindelegat, som ved at tildele mig Legatet for 1938 har gjort den foretagne Undersøgelse mulig og derigennem givet mig Lejlighed til at føje et beskedent Blad til N. J. Fjords Mindekrans.

A. Sverige.

a. Historisk Oversigt.

Den statslige Forsøgsvirksomhed inden for Planteavl, Husdyrbrug m. m. gaar tilbage til Aaret 1907, da »Centralanstalten för Försöksväsendet på Jordbruksområdet« traadte i Virksomhed. Stats-

understøttet Forsøgsarbejde havde dog allerede tidligere fundet Sted ved flere forskellige Institutioner og Selskaber, men Statens egen Forsøgsvirksomhed begyndte først i 1907, da Centralanstalten overtog det kongelige Landbrugsakademi's Forsøgsinstitutioner ved Experimentalfältet. Centralanstaltens Husdyrbrugsafdeling, som jo særlig interesserer her, har under Professor *Nils Hanssons* initiativrige og energiske Ledelse udført et stort Arbejde, ikke blot for det svenske Landbrug men ogsaa til Gavn for Husdyrbruget i de andre nordiske Lande. Centralanstaltens Tid er imidlertid nu omme, idet det svenske Landbrugsforsøgsvæsen i Tiden fra 1931 til 1938 er blevet fuldstændig omorganiseret.

Centralanstalten var opdelt i 7 Afdelinger, hvoraf først Afdelingerne for Landbrugskemi, for Botanik og Plantefysiologi og den bakteriologiske Afdeling blev overført til den ved Lov af 1931 oprettede nye Landbohojskole i Ultuna ved Uppsala, medens Afdelingen for Plantepatologi og den entomologiske Afdeling senere gik op i en højere Enhed, »Statens Växtskyddsanstalt« i Stockholm, og Mejeriafdelingen flyttedes til Landbrugsinstituttet Alnarp i Skaane, der samtidig blev Landets højeste Undervisningsanstalt i Mejerifaget.

De to sidste Afdelinger, Jordbrugsafdelingen og Husdyrbrugsafdelingen, vil endelig fra 1. Januar 1939 være overflyttet til Landbohojskolen i Ultuna under Navn af henholdsvis »Anstalten för jordbruksförsök« og »Anstalten för husdjursförsök«.

b. Organisation.

Ved Anstalten for Husdyrbrugsforsøg findes en Forstander og to andre Forsøgsledere, de saakaldte Statsagronomer. Disse Tjenestemænd skal være specialuddannede paa hver sit Omraade og saa at sige hver have Ansvaret for Arbejdet paa deres Felt. I denne Forbindelse maa bemærkes, at Anstalten hovedsagelig skal beskæftige sig med Spørgsmaal vedrørende Fodring

og Pleje, idet Avlsspørgsmaalet behandles ved andre Institutioner, se Afsnit f, Side 234.

Foruden de nævnte tre Tjenestemænd findes et Antal Første-Assistenter, Assistenter, andre Medhjælpere og Volontorer samt Kontorpersonale.

Det paahviler Forstanderen at give Landbohøjskolens Studerende en Oversigt over Forsøgsvirksomhedens Resultater i Form af en Forelæsningsrække hvert Aar. Højskolens videregaaende Agronomer (Landbrugskandidater) skal have Lejlighed til at benytte Anstaltens Hjælpemidler m. m. i Studieøjemed, ligesom det er Tanken, at de almindelige Studerende skal kunne lære en Del af at følge Forsøgsarbejdet paa saa nært Hold.

Forstanderen er Medlem af og har Stemmeret i Højskolens Lærerraad, der omfatter samtlige Professorer.

Planerne for Arbejdet udarbejdes i detailleret Udkast af Anstaltens Tjenestemænd og forelægges derefter for et Forsøgsnævn, som tillige gennemgaar og bedømmer de Bevillingsspørgsmaal, som staar i Forbindelse med Forsøgsvirksomheden.

Forsøgsnævnet bestaar af 9 Medlemmer, Repræsentanter for Højskolens »Styrelse«, Forsøgsanstalternes Forstandere, Professorerne i almindelig Jordbrugslære, Plantedyrkning og Fodringslære, en Repræsentant for »Svenska Vall- og Mosskulturföreningen« samt Inspektoren for Ultuna Ejendom (den saakaldte »förvaltare«).

De af Forsøgsnævnet behandlede Planer underkastes derefter en Prøvelse i Forsøgsraadene, der holder Møde mindst en Gang aarlig. Medens »Nævnet« behandler baade Planteavls- og Husdyrbrugsspørgsmaal, findes der Forsøgsraad for hver af de to Grene (og desuden et for Havebrugsforsøgsvirksomheden paa Alnarp-Instituttet).

Forsøgsraadet har flere Medlemmer end Forsøgsnævnet, og bestaar af Forstanderen for den paagældende Anstalt samt Statsagronomerne, Repræsentanter for Højskolens »Styrelse«, Højskolens Professorer inden for det

paagældende Fagomraade, Repræsentanter for det praktiske Landbrug og for Forædlingsarbejdet samt Ultuna's Inspektør.

De af begge Instanser granskede og godkendte Forsøgsplaner underkastes sluttelig en Forhandling i Landbohøjskolens Styrelse, der træffer endelig Afgørelse.

Sagerne forelægges af Højskolens Rektor, der er Formand saavel for Forsøgsnævnet som for de to Forsøgsraad.

»Styrelsen« bestaar af 7 Medlemmer, hvoraf Rektor og Chefen for Landbrugsministeriet er selvskrevne. Formanden og de andre Medlemmer beskikkes af Kongen, idet det er en Forudsætning, at der indgaar Repræsentanter for Uppsala Universitet paa den ene Side og det praktiske Landbrug paa den anden Side.

Landbohøjskolens Rektor*) beskikkes af Kongen for et Tidsrum af fem Aar efter Indstilling af »Styrelsen« og udpeges altid blandt Højskolens Professorer.

Af ovenstaaende fremgaar, at Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden i Sverige efter den nye Ordning bliver meget intimt knyttet til den højere Landbrugsundervisning.

I efterfølgende Organisationsskema er forsøgt en skematisk Fremstilling af Husdyrbrugsforsøgsvæsenets Organisation m. m.

c. Bevillings- og Regnskabsforhold.

Forsøgsvirksomhedens Bevillinger optages i Finansloven intimt sammenknyttet med Landbohøjskolens Budgetforslag. Da den fulde Virksomhed paa de nye Anstalter for henholdsvis Jordbrugsforsøg og Husdyrbrugsforsøg først er traadt i Kraft fra 1. Januar 1939, er det ikke muligt paa nuværende Tidspunkt at gaa nærmere i Enkeltheder med Spørgsmaalet om Bevillingernes Størrelse og deres Fordeling paa de forskellige Konti.

---

*) For Tiden Professor *J. G. C. Barthel,* der paa enestaaende Vis har bistaaet mig med Oplysninger om det svenske Forsøgsvæsen.

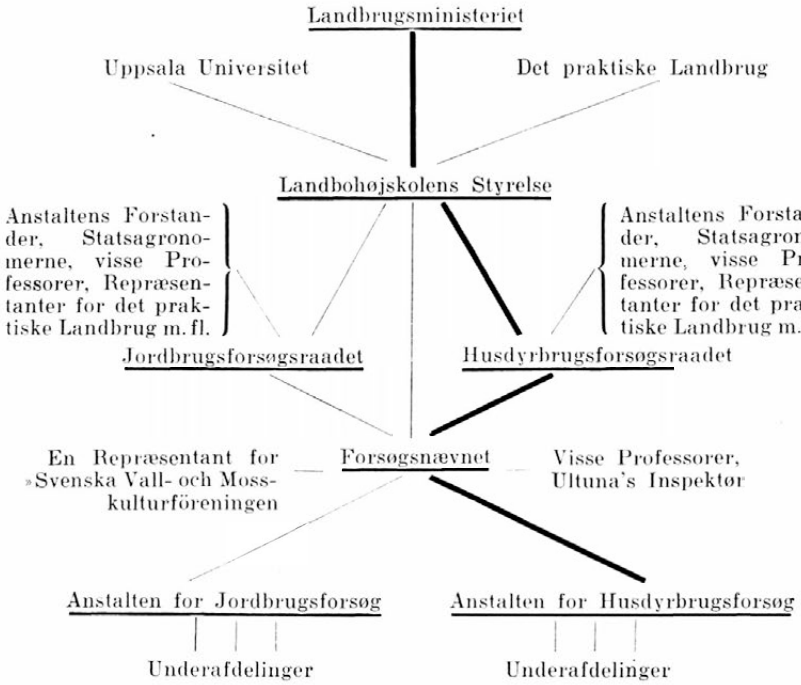

d. Forsøgsgaarde m. m.

Efter Omorganiseringen af Forsøgsvæsenet er foruden Ultuna Ejendom Forsøgsgaardene Lanna (i Skaraborgs län), Offer (i Västernorrlands län), Flahult (i Jönköpings län), Gisselås (i Jämtlands län) og Alträsk (i Norrbottens län) til Disposition for den samlede statslige Forsøgsvirksomhed under Landbohøjskolens Ledelse. Videre er der en Filial-Station for Husdyrforsøg paa Alnarp Ejendom, hvor det ogsaa af Hensyn til Undervisningen er formaalstjenligt at have Adgang til Forsøgsarbejde.

e. Forsøgsresultaternes Offentliggørelse.

Medens Forsøgsvirksomheden gennemførtes under Centralanstalten er der af dennes forskellige Afdelinger ud-

sendt op mod 500 Forsøgsberetninger foruden et stort Antal mindre Meddelelser.

Hvorledes Forsøgsresultaternes Publicering og Udbredelse i Fremtiden vil blive organiseret, er endnu ikke endeligt afklaret. I Overvejelserne raader følgende Hovedsynspunkter: De rent videnskabelige Afhandlinger optages i Landbohøjskolens Publikation, »Lantbrukshögskolans annaler«, i hvilken der oprettes en særlig Afdeling for Husdyrbrugsforsøg. Ved Siden deraf skal der i mere populær Form udgives dels en Aarbog med Meddelelse om de i Aarets Løb udførte Husdyrbrugsforsøg, dels Særtryk af denne og dels andet Oplysningsmateriale.

Det er Meningen, at Aarbogen, som foruden de populære Redegørelser for samtlige i Aarets Løb afsluttede Forsøg ogsaa skal indeholde en Oversigt over de igangværende Forsøg, gratis skal spredes i stort Tal til Landbrugsundervisningsanstalter, Foreninger, Biblioteker m. fl. Institutioner. Endvidere skal den af interesserede kunne kobes til en billig Pris, f. Eks. 1 Kr.

I Aarets Løb skal der desuden udsendes kortere Meddelelser til Fagpressen og Pressebureauerne.

f. Forsøgsvæsenet vedrørende Avlsspørgsmaalet o. lign.

1) Avlsforsøg med Svin (»Svinstamkontrollen«). De sammenlignende Forsøg med Svin af forskellig Afstamning finder Sted ved Åstorp (i Skaane) og Hallsberg (i Örebro län) samt i visse specielle Tilfælde paa den »Institutet för husdjursförädling« tilhørende Forsøgsstation i Wiad. Endvidere har de skaanske Andels-Svineslagterier i Samarbejde med Malmöhus läns hushållningssälskap oprettet en Kontrolstation ved Kävlinge (tidligere Furulund).

Det har paa et vist Tidspunkt under Omorganiseringen været paa Tale at lægge »Svinstamkontrollen« ind under

»Institutionen för Avels- og Rasläre«*), men dette blev opgivet igen.

2) »Institutet för husdjursförädling« er Navnet paa en Institution inden for Husdyravlens Forsøgsvirksomhed, som blev oprettet i 1928 gennem en Donation fra Knut og Alice Wallenbergs Stiftelse paa 500 000 Kr. en Gang for alle og en aarlig Driftsbevilling paa 130 000 Kr.

Instituttets Styrelse bestaar af fem Medlemmer, hvoraf to udpeges af Kongen, et af det kongelige Landbrugsakademi, et af Forsøgsvæsenet og et repræsenterende «Hushållningssälskap«erne.

Arbejdet ledes af to Afdelingsforstandere, hvoraf den ene er Forstander for Fjerkræ-Afdelingen og desuden Chef for hele Institutionen og den anden Forstander for Svine-Afdelingen. Arbejdet med Kvæg ledes af dem begge i Forening. Paa Laboratoriet findes en Laborator, som tillige leder enkelte Fodringsforsøg med Kvæg.

Instituttets Administrationsbygning med Laboratorier og Arbejdslokaler for Bearbejdning af Talmateriale fra Forsøgene ligger paa Bergshamra i Nærheden af Stockholm. Desuden ejer Instituttet Forsøgsgaarden Wiad, 40 km syd for Stockholm. Paa Wiad findes foruden nogle ældre Bygninger en ny Kostald og et nyt stort Svinehus samt store Anlæg til Fjerkræforsøg.

Instituttets Hovedopgave er at indsamle og bearbejde Ydelsestal og Afstamningsoplysninger o. lign. til Vejledning for det almindelige Avlsarbejde, at udføre mere videnskabelige Forsøg med saavel egentlige Husdyr som Laboratoriedyr, samt gennem direkte praktiske Avlseksperimenter at søge fremskaffet forbedrede Avlsdyr til direkte Salg til Landmændene.

I Betragtning af de gode Vilkaar, som herigennem er budt Forsøgs- og Forskningsarbejdet inden for Husdyr-

*) En af Landbohøjskolens Afdelinger.

avlen, beskæftigede Omorganisationsplanerne sig ikke med denne Side af Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden.

3) Avlsforsøg med Høns (Värpningskontrol = Æglægningskontrol).

Gennem nogen Tid har der været gennemført en Ydelseskontrol for Høns ved Nykvarn (i Södermanland) af »Svenska Fjäderfäavelsföreningen«.

B. Norge.

a. Historie og Organisation.

Medens Forsøgsvirksomheden til Fremme af Planteavlen er ordnet med en Række selvstændige Forsøgsstationer for Plantekultur, er Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden meget intimt sammenknyttet med den norske Landbohøjskoles Undervisning og Forskning samt dennes praktiske Landbrugsbedrift.

1) Norges Landbrukshøiskole.

Forsøgene ledes med fornoden Medhjælp af Lærerne (Professorerne) i de paagældende Fag. Blandt Jordbrugsafdelingens Professorer vælges en til Afdelingens Formand for en fireaarig Periode.

Planerne udarbejdes af den paagældende Leder af Forsøgene og forelægges sammen med Budgetforslag o. lign. for et Professorudvalg, der nærmest maa betegnes som Højskolens Forretningsudvalg.

Professorudvalget bestaar af Rektor og to af Højskolens faste Lærere, hvoraf den ene skal repræsentere Grundvidenskaberne. Rektor beskikkes af Kongen for 4 Aar ad Gangen. De to andre Medlemmer af Professorudvalget vælges af Professorraadets Medlemmer for 4 Aar ad Gangen. Det praktiske Landbrugs Leder tiltræder Professorudvalget ved Behandlingen af alle Spørgsmaal, som vedrører det praktiske Landbrug, Bygningerne m. v. Professorudvalget afgør de vigtigere økonomiske Spørgsmaal, som Rektor ikke finder at kunne afgøre alene, afgiver Forslag om Budgettet til Landbrugsministeriet

(Landbruksdepartementet), fordeler Areal, Husrum, Inventar og andre Indretninger mellem Skolens forskellige Driftsgrene og forbereder alle Sager, der skal forelægges Professorraadet eller Ministeriet.

Professorraadet udgøres af Højskolens faste Lærere og Lederen af de praktiske Bedrifter under Rektors Forsæde. Det beskæftiger sig hovedsagelig med Undervisningsspørgsmaal.

Den praktiske Landbrugsbedrift (Gårdsbruket) ledes af Driftslederen og er indrettet paa at afgive Materiale til Højskolens Forsknings- og Undervisningsvirksomhed. Det paahviler Driftslederen at fremvise og demonstrere Ting af Interesse ved Gårdbruket's Drift.

Et Billede af Organisationen faas af efterfølgende Skema, idet det dog maa fastholdes, at Husdyrbrugsforsøgs-

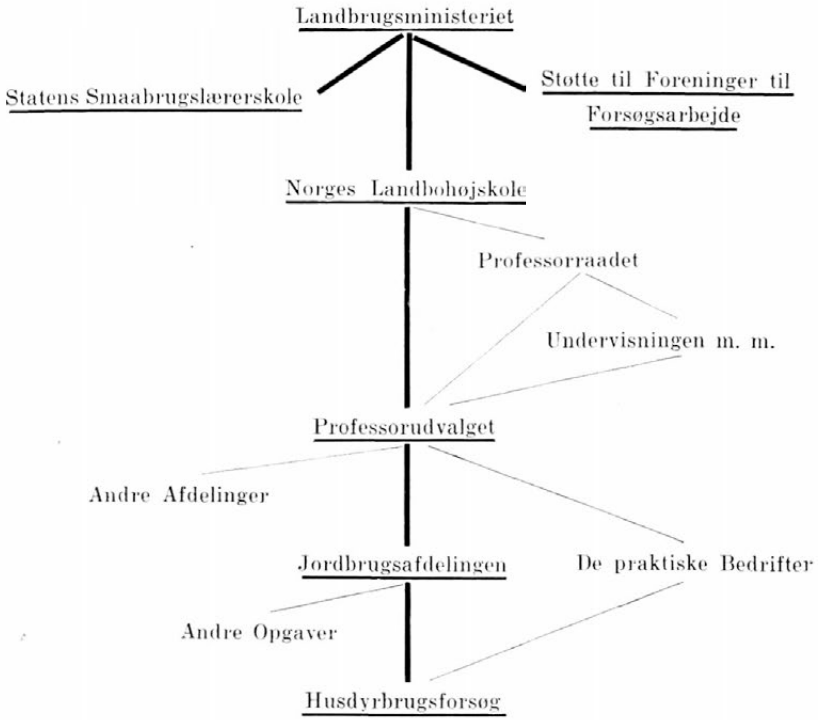

spørgsmaal kun udgør en mindre Part af de Sager, der behandles i de forskellige Instanser.

2) Statens Småbrukslærerskole (Statens Småbrukslærarskule). Som det fremgaar af foranstaaende Organisationsskema sorterer Statens Smaabrugslærerskole direkte under Ministeriet, og da der paa denne ogsaa foretages en Del Forsøg med mindre Husdyr, skal den kort omtales her.

Skolen ledes af Direktøren og Skoleraadet, der bestaar af de faste Lærere. Husdyrbrugs-Forsøgsarbejdet ledes af de paagældende Faglærere og omfatter hovedsagelig Forsøg med mindre Husdyr, Geder, Faar, Fjerkræ, Kaniner og Pelsdyr. Andre Husdyrbrugsforsøg af særlig Betydning for Smaabruget som f. Eks. Forsøg med Køer til Kørsel og andet Trækarbejde bliver af og til foretaget.

3) Andre Husdyrbrugsforsøg. En Række Landssammenslutninger modtager aarligt Statsstøtte til deres Virksomhed. En Del af dem, saaledes bl. a. Kaninavlerforeningen og Pelsdyravlernes Landsforbund udfører egentlige Forsøg med Bistand fra Landbohøjskolens Side.

b. Bevillings- og Regnskabsforhold.

Som det vil fremgaa af forrige Afsnit er Husdyrbrugsforsøgenes Regnskabsforhold meget nøje knyttet til Landbohøjskolens Regnskab. Det er derfor ikke muligt her at gaa nærmere ind paa denne Side af Sagen.

c. Forsøgsgaarde m. m.

I første Række udføres Forsøgsarbejdet paa de to Læreanstalter Norges Landbrukshöiskole og Statens Småbrukslærarskule, der er beliggende henholdsvis i Ås og Asker i Nærheden af Oslo. Man staar dog ikke fremmed overfor at foranstalte Husdyrbrugsforsøg paa andre Ejendomme, navnlig Landbrugsskoler og Planteavlsforsøgsstationer, men nogen nævneværdig Udbredelse har denne Fremgangsmaade aldrig faaet.

d. Forsøgsresultaternes Offentliggørelse.

Offentliggørelsen af Resultaterne af saavel Forsknings- som Forsøgsarbejdet sker i »Meldinger fra Norges Landbrukshöiskole«, der udkommer i 6—10 tvangfri Hæfter aarlig og redigeres af Landbohøjskolens Rektor.

e. Forsøgsvæsenet vedrørende Avlsspørgsmaal o. lign.

Statens Forædlingsstation for Svin disponerer paa Ås over to store nye Svinehuse, hvoraf det ene er stillet til Raadighed for de sammenlignende Forsøg med Svin af forskellig Afstamning (Avkastningskontrollen).

Forædlingsstationen virker paa den Maade, at den sælger gode Avlsdyr til Landmændene og andre interesserede, f. Eks. Slagterierne til Udstationering. Med Undtagelse af de solgte Avlsdyr indgaar alt Afkommet i Fedningsforsøg.

Afkastningskontrollen foranstaltes efter dansk Mønster i ret nøje Overensstemmelse med vore Regler for sammenlignende Forsøg med Svin af forskellig Afstamning.

C. Finland.

a. Historisk Oversigt.

Den finske Forsøgsvirksomhed paa Landbrugets Omraade gaar paa en Maade tilbage til Aaret 1898, da der blev udsendt et Reglement for »Finlands agrikulturekonomiska Försöksanstalt«, i Henhold til hvilket Anstalten skulde tjene den ved Universitetet i Helsingfors meddelte højere Landbrugsundervisning. Den nøje Sammenknytning med Landbrugsundervisningen ophørte 1. Marts 1924, da Anstalten omdannedes til en selvstændig Forsøgsanstalt, der fik Navnet »Lantbruksförsöksanstalten«. Den omfatter nu 9 forskellige Afdelinger, nemlig:

Afdelingen for Agrikulturkemi og -fysik,
— » Husdyrbrug,
— » Jordbrugsforskning,
— » Husdyrforædling,
— » Plantedyrkning,
— » Plantepatologi,
— » Planteforædling,
— » Skadedyr og
— » Havebrug.

b. Organisation.

Hver Afdeling ledes af en Forstander (Direktør) med Professors Rang. Landbrugsforsøgsanstaltens samlede Administration varetages af en af Professorerne mod et særligt Honorar og med fornøden Bistand. Den paagældende beskikkes af det senere omtalte Centraludvalg.

Ved Afdelingerne for Husdyrbrug og Husdyrforædling findes henholdsvis to og en Første-Assistenter samt forskellige ikke fast ansatte Assistenter og et Kontorpersonale.

Det paahviler Forstanderne at lede Afdelingernes Forsøgs- og Undersøgelsesvirksomhed i Overensstemmelse med den af Centraludvalget godkendte almindelige Virksomhedsplan, at drage Omsorg for, at der udarbejdes Manuskript til Trykning af Forsøgsberetningerne, at udarbejde Budget, at sørge for Budgettets Overholdelse indenfor Afdelingens Omraade, at antage og afskedige lost Personale efter Behov, at tilrettelægge Sager til Behandling i Husdyrbrugsudvalget, at forelægge Beretning om Virksomheden for dette Udvalg og at indlevere Materiale af forskellig Art samt at afgive Udtalelser til Udvalgene, naar dette ønskes.

Husdyrbrugsudvalget (Utskottet för husdjursskötsel) bestaar af fem Medlemmer nemlig Forstanderne for Husdyrbrugsafdelingen og Afdelingen for Husdyrforædling, en Repræsentant for »Lantbruksstyrelsen« (en Underafdeling af Landbrugsministeriet, tildels at be-

tragte som et Revisions-Departement), en Repræsentant for Kreaturforædlingsforeningerne samt en Repræsentant for Hesteforædlingsforbundenes Centralorganisation. Medlemmerne vælges for tre Aar ad Gangen. Formand og Næstformand beskikkes af Landbrugsministeriet. Udvalget er beslutningsdygtigt, naar mindst tre Medlemmer er til Stede. Almindelig Stemmeflerhed er afgørende.

Det paahviler Husdyrbrugsudvalget (og det tilsvarende Udvalg for Planteavlsspørgsmaal, Jordbruksutskottet) at indsende de af Forstanderne afgivne Planer og Udtalelser angaaende Forsøgsvirksomheden, de modtagne Aarsberetninger og Budgetforslag til Centraludvalget ledsaget af Udvalgets egen Betænkning, selv at fremkomme med Forslag til Forsøgsopgaver, at afgive Udtalelser i Husdyrbrugsspørgsmaal, naar dette ønskes og at være Bindeled mellem Organisationerne og Forsøgsanstalten.

Centraludvalget (Centralutskottet) er Fællesorgan for Forsøgs- og Undersøgelsesvirksomheden paa Landbrugets Omraade og staar direkte under Landbrugsministeriet. Det har ikke noget fast Antal Medlemmer, idet Landbrugsministeriet har Ret til at udpege Udvalgets Formand indenfor eller udenfor Medlemmernes Kreds. Udvalget bestaar i øvrigt af en Repræsentant for den højeste Landbrugsundervisning, en for »Lantbruksstyrelsen«, to for »Jordbruksutskottet«, en for »Utskottet för husdjurssköts el«.

Det vil heraf bemærkes, at der ikke findes nogen Repræsentant for det praktiske Landbrug i Centraludvalget, hvilket sammen med den ret svage Forbindelse, Husdyrbrugsudvalget havde med Praksis, giver det finske Husdyrbrugsforsøgsvæsen en Særstilling.

Med Hensyn til Husdyrbrugsforsøgsvirksomheden paahviler det Centraludvalget at behandle og gøre Indstilling over for Ministeriet om de af Husdyrbrugsudvalget fremsendte Sager og Budgetforslag, i visse Tilfælde selv at foreslaa Opgaver taget op, at sammenarbejde de forskellige Budgetforslag, at gøre Indstilling om Tjeneste-

mænds Ansættelse, at afgive Udtalelser og Erklæringer til Landbrugsministeriet, naar dette onskes, at foranstalte »Forsøgsdage« og paa anden Maade virke for Forsøgsresultaternes Udbredelse i det praktiske Landbrug og endelig ved Sekretæren at drage Omsorg for Trykningen af Beretninger m. m.

Som det fremgaar af ovenstaaende er Forsøgsvæsenet i Finland nu ganske adskilt fra den højeste Landbrugsundervisning, som selv foranstalter den af Undervisningshensyn fornødne Forsøgsvirksomhed. I øvrigt fremgaar Organisationen af følgende Skema:

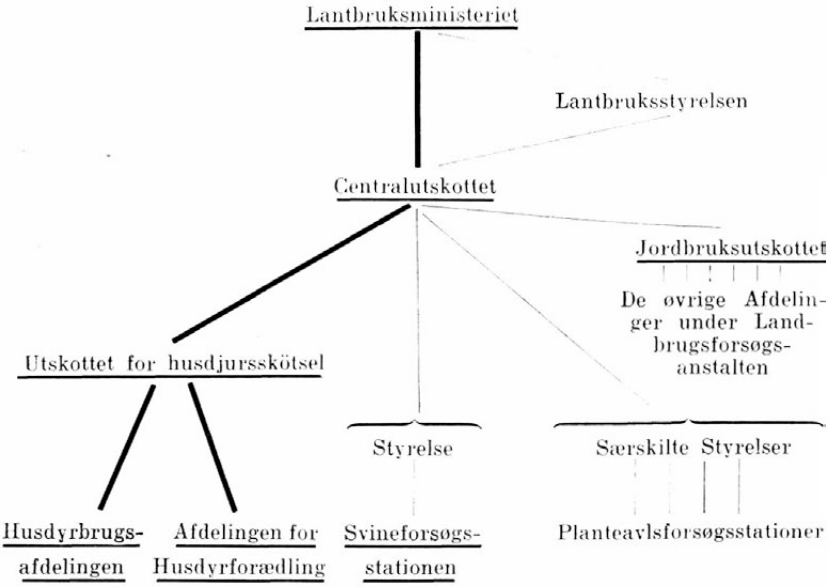

c. Bevillings- og Regnskabsforhold.

Forsøgsvirksomhedens Bevillinger optages som allerede berørt paa de aarlige Finanslove og omfatter foruden Lønninger, Honorarer og Bevilling til Centraludvalget Midler til Forsøgsarbejdet, Bygningernes Vedligeholdelse, Inventarium, Brændsel, Belysning, Rengøring o. lign. samt et Beløb til Forsøgsudgifter udenfor Forsøgsanstal-

ten; dette Beløb stilles til Raadighed for visse Sammenslutninger inden for Husdyrbruget til de af disse foranstaltede Forsøg.

Som ligeledes tidligere berørt paahviler det Afdelingsforstanderne at overvaage Regnskabsføringen over de Afdelingen bevilgede Midler. Der fastsættes en Regnskabs-Instruks af Centraludvalget, over for hvilket Forstanderen er ansvarlig.

Kassereren for Forsøgsanstalten ansættes af Forstanderen blandt Anstaltens faste Personale. For Kassererhvervets Bestridelse udbetales et Honorar.

En Regnskabsoversigt skal hver Maaned afgives til Lantbruksstyrelsen, der foretager saavel kritisk som almindelig talmæssig Revision.

d. Forsøgsgaarde m. m.

Husdyrbrugsforsøgene foregaar hovedsagelig paa Landbrugsforsøgsanstalten, men der er dog i Forordningen om Forsøgsvæsenets Organisation givet Bemyndigelse til, at Husdyrbrugsforsøg efter Behov kan gennemføres enten paa Planteavlsforsøgsstationerne eller paa andre særlige Gaarde, f. Eks. paa Landbrugsskolernes Ejendomme.

Selve Landbrugsforsøgsanstalten er beliggende i Dickursby (Tikkurila) ca. 16 km nord for Helsingfors. Svineforsøgsstationen ligger et Par km fra Forsøgsanstalten ved Fastböle St. (Puistola St.). Foruden Avlsbygningerne, der ligger spredt over et ret stort Areal, fandtes tidligere 2 ældre Institutionsbygninger; udover disse er der i Oktober 1938 taget en moderne udstyret og baade smukt og praktisk indrettet Hovedbygning i Brug.

e. Forsøgsresultaternes Offentliggørelse.

Forsøgsberetningerne udarbejdes af Afdelingernes Tjenestemænd, indsendes til Husdyrbrugsudvalget, gaar derfra til Centraludvalget og bliver af dette udgivet og sendt til Blade og Biblioteker m. m. Fra og med 1926 er Publi-

kationerne vedrørende Resultater fra den statslige Forsøgsvirksomhed udkommet i to Serier, af hvilke den ene »Statens lantbruksförsöksverksamhet. Vetenskapliga publikationer« er videnskabelig og den anden »Statens lantbruksförsöksverksamhet. Meddelanden« mere populær. Endvidere paahviler det Centraludvalget i Almindelighed at virke for Resultaternes Udbredelse.

f. Forsøgsvæsenet vedrørende Avlsspørgsmaal o. lign.

1) Afdelingen for Husdyrforædling. I Modsætning til, hvad der er Tilfældet i de andre nordiske Lande, findes der i Finland en særlig Afdeling inden for Statens Husdyrbrugsforsøg, som specielt tager sig af Avls- og Forædlingsspørgsmaal, nemlig »Avdelningen för husdjursförädling«.

Afdelingens Interesse har navnlig været rettet mod at tillempe den forhaandenværende Viden paa Avlsomraadet til Anvendelse i Praksis. I mindre Grad har man været optaget af videnskabelig Forskning, selvom man naturligvis i Forbindelse med Hovedopgaven at tjene Praksis inden for den finske Husdyravl, har taget mange Specialspørgsmaal op og løst dem med godt Resultat. Der er i Afdelingen arbejdet med næsten alle Slags Husdyr, hvoraf kan fremhæves Kvæg, Heste, Faar og Fjerkræ.

2) Svineforsøgsstationen ligger som tidligere nævnt ved Fastböle Station og paabegyndte sin Virksomhed i 1926. Der udføres saavel Fodringsforsøg som sammenlignende Forsøg med Svin af forskellig Afstamning.

D. Danmark.

a. Historisk Oversigt.

Den danske Forsøgsvirksomhed paa Husdyrbrugets Omraade gaar tilbage til Aaret 1883, da Docent N. J. Fjord i Tilknytning til Den kgl. Veterinær- og Land-

bohøjskole fik oprettet et Laboratorium for landøkonomiske Forsøg, Landøkonomisk Forsøgslaboratorium i København. Fjord havde allerede tidligere arbejdet med en Række Forsøgsopgaver, hovedsagelig gaaende ud paa ved Fysikkens Hjælp at klare en Række Mejerispørgsmaal af praktisk Betydning.

Da Forsøgslaboratoriet blev oprettet, var dets Hovedformaal at foretage Undersøgelser inden for Mejeribruget, og det var da ogsaa saadanne Opgaver, man straks gik i Gang med.

Mejeriforsøgene bragte Fjord i nær Forbindelse med praktiske Landmænd. Den stærke Udvikling inden for Mejeribruget medførte, at man fik Brug for at kende Foderværdien af Mejeribrugets Biprodukter Skummetmælk og Valle, og Fjord, til hvem man henvendte sig, kom derved i Gang med sammenlignende Forsøg med forskellige almindelig anvendte Fodermidler.

Det karakteristiske ved Forsøgslaboratoriets Virksomhed var i dets første Dage og har siden været, at Forsøgene skulde være praktiske ikke blot i deres Anlæg og Udførelse, men ogsaa i deres Formaal. Fjord var lige fra Begyndelsen selv klar over, at skulde Forsøgsvirksomheden faa nogen Betydning, maatte den beskæftige sig med aktuelle praktiske Spørgsmaal. Han var paa den anden Side ogsaa paa det rene med, at Forsøgene maatte være saaledes underbygget, at ikke blot Planlæggelsen og Gennemførelsen, men ogsaa Resultaterne kunde holde for en videnskabelig Bedømmelse.

Docent Fjord døde 1891 og blev efterfulgt af Hofjægermester *Fr. Friis*, som beklædte Forsøgslaboratoriets Forstanderpost indtil 1908, da han afløstes af nuværende Hofjægermester *N. O. Hofman-Bang* som administrerende Forstander. I 1919 oprettedes Statens Husdyrbrugsudvalg, som bl. a. fik Overledelsen over Forsøgsvirksomhedens faglige Arbejde. Dette Udvalg overtog fra 1934 tillige Administrationen, idet Forsøgsvirksomheden helt blev udskilt fra Den kgl. Veterinær- og

Landbohøjskole, og Stillingen som administrerende Forstander blev nedlagt. Statens Husdyrbrugsudvalg har lige fra Oprettelsen haft samme Formand, nemlig *Forstander H. J. Rasmussen*, Næsgaard.

Den administrative Udskillelse fra Landbohøjskolen betød paa ingen Maade, at Forbindelsen med den højere Landbrugsundervisning ophørte. Højskolens Lærere i Dyrefysiologi og Husdyrbrugsfagene skal nemlig fremdeles samtidig være Forstandere for de respektive Afdelinger ved Forsøgslaboratoriet. Denne Ordning har fungeret upaaklageligt og sikkert været til Gavn baade for Forsøgsvirksomheden og den højere Landbrugsundervisning.

Som det fremgaar af følgende Afsnit har Statens Husdyrbrugsudvalg en intim Tilknytning til Praksis. Denne udvides yderligere derigennem, at Udvalget altid har været velvilligt stemt over for Samarbejde til alle Sider, med Mejeriforsøgene, med Redskabsforsøgene, med Slagterierne, med Fjerkræorganisationerne og med Planteavlsfolkene, sammen med hvilke sidste er nedsat et Fællesudvalg til at tage sig af Opgaver paa Grænseomraadet mellem Husdyrbrugs- og Planteavlsforsøgene.

b. Organisation.

Statens Husdyrbrugsforsøgsvirksomhed er organiseret paa et Grundlag, der sikrer Forsøgsvirksomheden en nøje Kontakt med Praksis. Den øverste Ledelse er som ovenfor nævnt tillagt Statens Husdyrbrugsudvalg, der bestaar af 7 Medlemmer, hvoraf 2 repræsenterer De samvirkende danske Landboforeninger, 2 De samvirkende danske Husmandsforeninger, 1 Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, 1 Landsudvalget for Svineavlens Ledelse og 1 Statens Fjerkræudvalg. Alle disse Medlemmer er stemmeberettigede. Medlemmerne vælges for 5 Aar ad Gangen, og Formanden beskikkes af Ministeriet for Landbrug og Fiskeri blandt de valgte Medlemmer. Desuden er Forstanderne for Landøkonomisk Forsøgslaboratoriums

forskellige Afdelinger, Inspektøren for Statens Gaarde og Professoren i Landbrugets Driftsøkonomi Medlemmer af Udvalget men uden Stemmeret.

Landøkonomisk Forsøgslaboratorium er delt i fem Afdelinger, hvoraf den ene »Kontor og Sekretariat« beskæftiger sig med Administrations- og Inspektørforretningerne og fungerer som Sekretariat for Statens Husdyrbrugsudvalg, medens de andre varetager de egentlige faglige Opgaver; »Kemisk Afdeling« udfører de for Forsøgene i Husdyrbrugsafdelingerne nødvendige kemiske Analyser foruden en lang Række Arbejder af kontrolmæssig Art, herunder bl. a. »Statens Foderstofkontrol«; »Dyrefysiologisk Afdeling« udfører ernæringsfysiologiske Undersøgelser under Benyttelse af Respirationsapparat m. m. og besidder selv et fuldstændigt kemisk Laboratorium; de to Husdyrbrugsafdelinger, »Afdelingen for Kvægforsøg« og »Afdelingen for Forsøg med Svin, Fjerkræ og Heste m. m.« beskæftiger sig hovedsagelig med Fodringsforsøg, dels paa Statens Gaarde og dels paa private Gaarde i stort Antal.

Forsøgene ledes af de paagældende Afdelingsforstandere (med Bistand af en Række Forsøgsledere), som varetager Tilsynet med Arbejdet paa Forsøgsgaardene, bearbejder det indvundne Talmateriale m. m., og udarbejder Beretningerne om Forsøgene.

Planerne udarbejdes af Afdelingsforstanderne (og Forsøgslederne) og forelægges Statens Husdyrbrugsudvalg til Godkendelse, ligesom Udvalget bestemmer, om Beretningerne maa udsendes som Led i Forsøgsvirksomhedens Publikationer.

Statens Forsøgsgaarde, Hovedgaardene Favrholm og Trollesminde er ligeledes underlagt Statens Husdyrbrugsudvalg; den daglige Ledelse af Gaardene paahviler en Inspektør, som paa tilsvarende Maade som Afdelingsforstanderne har Sæde i Statens Husdyrbrugsudvalg.

Det danske Husdyrbrugsforsøgsvæsens Organisation fremgaar af følgende Skema:

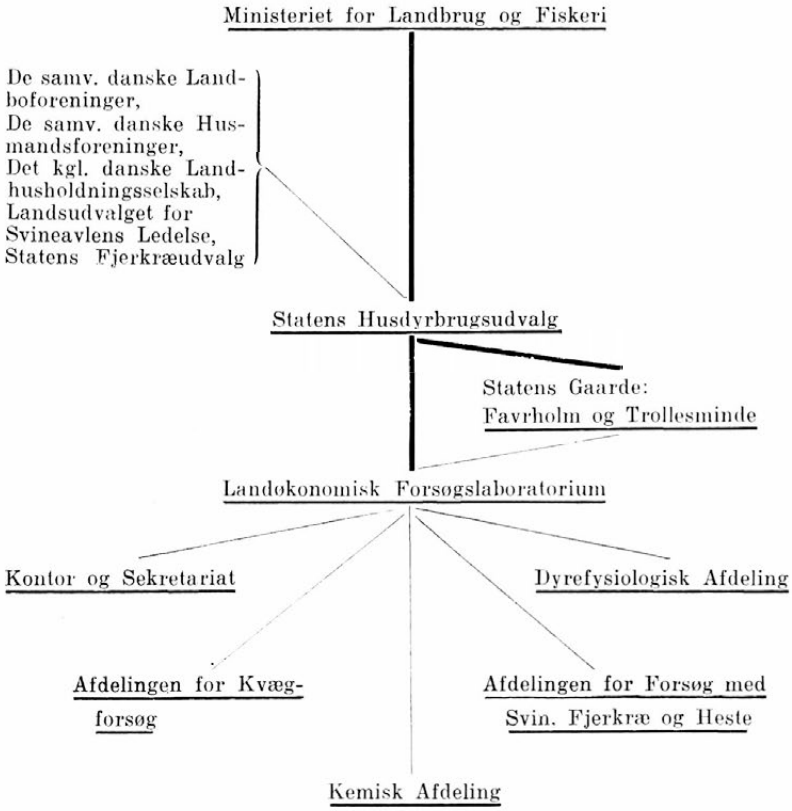

c. Bevillings- og Regnskabsforhold.

Forsøgsvirksomhedens Budget, der ogsaa omfatter Budget for Statens Forsøgsgaarde, optages paa de aarlige Finanslove.

Budgetforslaget udarbejdes af Sekretariatet i nøje Samarbejde med de forskellige Afdelingsforstandere og Inspektøren for Statens Forsøgsgaarde og forelægges Statens Husdyrbrugsudvalg til Drøftelse og Godkendelse.

Regnskabet føres særskilt for Forsøgslaboratoriet og

for Statens Gaarde og for begge Institutioners Vedkommende indsendes der maanedlige Regnskabsoversigter til Ministeriet for Landbrug og Fiskeri.

Til Forsøgsvirksomheden modtages enkelte økonomiske Tilskud, saaledes bl. a. til de i Samarbejde med De samvirkende danske Andels-Svineslagterier foranstaltede Fodringsforsøg med Svin et Tilskud fra Slagterierne. Endvidere maa bemærkes, at Statens Foderstofkontrol økonomisk hviler i sig selv, idet Udgifterne ved Kontrollen fordeles paa de deltagende Firmaer efter nærmere fastsatte Regler.

d. Forsøgsgaarde m. m.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Forsøgsgaarde o. lign. indtager Danmark en Særstilling blandt de nordiske Lande, idet det fra Husdyrbrugsforsøgenes allerførste Tid har været et fast Led i Arbejdsplanen at benytte private Forsøgsgaarde ude omkring i Landet.

Det var N. J. Fjord's Indsats, maaske en af hans aller største, at han skabte dette System af Forsøgsgaarde ude i det praktiske Landbrug, som har givet Danmark en Fortrinsstilling frem for alle andre Lande, og som har betydet og fremdeles betyder overordentlig meget.

Ialt har omkring 75 større Gaarde i Danmark haft Husdyrforsøg under Landøkonomisk Forsøgslaboratoriums Ledelse, heraf endda mange gennem et længere Aaremaal. En af dem, Sanderumgaard, havde i 1933, da Forsøgsvirksomheden fejrede sin 50-Aarsdag, været med i alle de 50 Aar, i hvilken Anledning der da ogsaa blev overrakt Ejeren en Guldmedaille med følgende Inskription: »Til Sanderumgaard med Forsøgslaboratoriets Tak for 50 Aars Medvirken ved N. J. Fjordske Kvægforsøg 1883—1933«. Naar denne Inskription citeres paa dette Sted, er det blandt andet fordi den giver et slaaende Udtryk for den intime Forbindelse, der altid har været mellem den af Fjord grundlagte Husdyrbrugsforsøgsvirksomhed og det praktiske Landbrug. Som Forsøgsvirksom-

heden skylder det praktiske Landbrug Tak for Medvirken i Arbejdet, saaledes skylder dansk Landbrug Fjord Tak for det praktiske Tilsnit, han gav Forsøgsarbejdet uden et Øjeblik at glemme, at Resultaterne skulde kunne staa for en videnskabelig Prøvelse. Igennem den intime Forbindelse med Praksis, som paa denne Maade er kommet i Stand, er der i Tidens Løb tilført Forsøgsvirksomheden mange Impulser, som paa den ene og den anden Maade er kommet dansk Landbrug tilgode.

Fra 1917 fik Forsøgsvæsenet Raadighed over Statens Forsøgsgaarde ved Hillerød, Favrholm og Trollesminde, og disse Gaarde har ogsaa i Tidens Løb afgivet Plads og Materiale for en stor Række, navnlig mere langvarige eller særligt krævende Forsøg. Paa Gaardene har i 1937/38 over 500 Stk. Kvæg, 800—900 Svin og 2000 Høns været i Forsøg, saaledes at man forstaar, at det ikke er nogen ringe Forsøgsvirksomhed, der udfolder sig paa disse Gaarde.

c. Forsøgsresultaternes Offentliggørelse.

Alle til Offentliggørelse bestemte Beretninger eller Meddelelser om de under Statens Husdyrbrugsudvalg planlagte og udførte Forsøg skal af Afdelingsforstanderne forelægges for Statens Husdyrbrugsudvalg, som bestemmer, om de forelagte Beretninger eller Meddelelser skal offentliggøres i Forsøgsvirksomhedens Publikationer; i modsat Fald afskærer Udvalget ikke paagældende Afdelingsforstander fra at lade Offentliggørelse ske paa anden Maade.

Beretningerne udsendes i Serien »Forsøgslaboratoriets Beretninger«, hvori der nu er udkommet 182 om vidt forskellige Emner. Saavidt muligt omfatter de enkelte Beretninger kun eet Hovedemne. Beretningerne er alle forsynet med en Fortegnelse over tidligere udsendte Beretninger, fra 1936 systematisk ordnet efter Emne, saa det er let at orientere sig i det store Materiale.

Meddelelserne udsendes i Reglen til Landbrugspressen som Meddelelser fra Forsøgslaboratoriet, og omfatter i Reglen kun Undersøgelse af orienterende Art eller andre Ting af særlig Interesse.

Beretningerne udsendes til alle Husdyrbrugskonsulenter, Landbrugspressen, Landbrugsskoler, Biblioteker, Husdyrbrugsorganisationer, andre Institutioner og enkelte Privatpersoner og sælges i øvrigt i Boghandelen for en til Fremstillingsomkostningerne svarende Pris. Herigennem kommer Forsøgsresultaterne det praktiske Landbrug i Hænde paa en god og billig Maade.

Videre foranstalter Statens Husdyrbrugsudvalg et aarligt Efteraarsmøde, hvorpaa der for Repræsentanter for det praktiske Landbrug, samtlige Husdyrbrugskonsulenter, Landbrugspressen og en Mængde andre Institutioner og Privatpersoner gives udførlige Redegørelser over Arbejdet i det forløbne Aar, ligesom Planerne for det kommende Aars Virksomhed bliver drøftet. Der skabes herved en intim Kontakt og Vekselvirkning mellem Forsøgsvirksomheden og det praktiske Landbrug og dettes Vejledere, som er til stor Gavn.

f. Forsøgsvæsenet vedrørende Avlsspørgsmaal o. lign.

1) Sammenlignende Forsøg med Svin af forskellig Afstamning fra de statsanerkendte Svineavlscentre er iværksat paa fem faste Forsøgsstationer, beliggende paa Bregentved (Haslev), Høng (Høng), Elsesminde (Odense), Over Løjstrup (Laurberg) og Skæruplund (Vejle). Meddelelse om Resultaterne offentliggøres i Forsøgslaboratoriets Beretninger og i nogle foreløbige Kvartalsopgørelser.

Efter tilsvarende Planer er der ved Samarbejde mellem de lokale Slagterier og Landbo- og Husmandsforeningerne oprettet 16 lokale Kontrolstationer for Afkommet efter Avlsdyr i paagældende Egns gode Besætninger uden for Avlscentrene. Kontrolstationerne ledes

af et af de deltagende Organisationer nedsat Udvalg, og mellem Stationerne finder der et Samarbejde Sted med det Formaal at skabe ensartede Vilkaar for Arbejdet. Det indvundne Materiale udgives i Beretningsform og danner sammen med de under Statens Forsøgsvirksomhed opnaaede Resultater paa Svineavlens Omraade et godt Bidrag til Bedømmelse af det danske Baconsvin.

2) Kontrolstationen for Høns paa Favrholm. Under Forsøgslaboratoriets Kontrol foranstaltes af Statens Fjerkræudvalg i Samarbejde med Danmarks Fjerkræavlerforening og Fællesudvalget for Fjerkræavlen hvert Aar Afkomsundersøgelser for Høns, gaaende ud paa at undersøge Ydelsen hos Dotrehold efter kaarede og registrerede Haner. Beretningen herom offentliggøres i Tidsskrift for Fjerkræavl og udsendes i Særtryk som Meddelelse fra Forsøgslaboratoriet. Kontrolstationen ligger paa Statens Forsøgsgaard Favrholm ved Hillerød, men dens Driftsudgifter er Staten og Gaardene uvedkommende.

Verdenshandelen med Æg.

Alle, der har beskæftiget sig lidt med vort Landbrugs Eksportforhold vèd, at Æg er naaet op til at blive Danmarks trediestørste Eksportartikel. I Følge den lige udkomne Statistik for 1938 hjembragte vor Eksport af Æg sidste Aar 139,1 Mill. Kr. eller for omtrent 10 Mill. Kr. mere end i 1937 og for godt 27 Mill. Kr. mere end i 1936. — Hvor stærkt end disse Tal karakteriserer denne Eksportgrens stærke Udvikling, bliver denne dog endnu mere imponerende, naar Danmarks Eksport af Æg sammenholdes med Ægeksporten fra andre Lande, saaledes som Det internationale Landbrugsinstitut i Rom har gjort i et Arbejde om Udviklingen i Verdenshandelen med Æg (*Evolution du commerce mondial des œufs en coquille pendant les annees 1930 a 1938*), som er offentliggjort i »Revue Internationale d'Agriculture«; vi giver her et lille Uddrag af den interessante Afhandling.

Den begynder med 1930, der betragtes som første Aar i den økonomiske Verdenskrise, og omfatter de 26 vigtigste Æg-Eksportlande. — Den samlede Ægeksport fra disse Lande var i 1930 4,8 Mill. hkg, men gik med Krisens Indtræden uafbrudt nedad indtil 1935, da Lavmaalet foreløbig synes at være naaet med 3,1 Mill. hkg; i de næstfølgende Aar 1936 og 1937 — 1938 er ikke medtaget i Opgørelsen — gaar Kurven atter kraftigt opad og naar i 1937 op paa 3,64 Mill. hkg, men er dog altsaa endnu betydeligt — 24,4 pCt. — under Tallene for 1930.

Den skete Formindskelse i Verdenshandelen med Æg er ikke noget absolut Udtryk for en Formindskelse i Ægproduktionen eller for et formindsket Forbrug i de ægimporterende Lande, thi det er muligt, at der i disse Lande i Løbet af Trediverne er sket en Udvidelse af Hønseholdet og dermed Ægproduktionen, og vi véd i hvert Fald, at dette er Tilfældet i Storbritannien. — Glemmes

maa det ikke, at det her omhandlede Aaremaal i det Hele betegner en Periode med øget Tendens til Selvforsyning og dermed formindsket Samhandel mellem Landene, hvoraf flere har indført højere Toldsatser, Kontingentering eller andre Restriktioner. — Alligevel kan der dog vist næppe være Tvivl om, at Verdenskrisen de første 5 Aar i de fleste Lande bevirkede et mindre Forbrug af Æg, thi hvor høj disses Næringsværdi end er, hører de jo absolut ikke — selv til de nedsatte Priser — til de billigste Fødemidler.

Det internationale Landbrugsinstitut har foretaget følgende Opstilling af Eksporten i hkg for hvert af de 26 Æg-Eksportlande:

	1937	1936	1935	1930
Danmark	1 008 005	876 098	732 655	538 893
Holland	761 598	617 366	618 026	819 538
Irland	184 113	222 519	229 112	355 165
Belgien-Luxemburg	125 670	118 260	109 535	311 980
Polen	263 791	241 170	229 522	551 113
Bulgarien	175 166	174 900	127 747	192 136
Jugoslavien	122 640	116 010	111 338	304 290
Ungarn	114 606	69 331	82 556	131 771
Rumænien	103 090	120 100	69 003	168 227
Rusland	2 160	1 000	90	98 460
Frankrig	3 860	11 082	12 518	205 099
Italien	2 371	396	2 587	93 219
Litauen	42 282	37 928	15 111	29 582
Estland	24 021	26 026	28 587	16 923
Letland	11 162	5 619	1 801	0
Finland	89 270	77 500	87 300	4 330
Sverige	44 425	26 060	30 950	46 646
Norge	12 510	12 050	6 270	7 185
U. S. A.	17 825	15 737	13 588	139 343
Argentina	24 743	35 106	49 595	7 266
Uruguay	11 851	24 311	43 601	4 605
Kina	251 269	250 925	186 744	385 199
Tyrkiet	30 330	57 740	60 860	178 703
Fransk Marokko	98 856	101 930	104 301	98 856
Ægypten	28 440	38 050	29 221	50 558
Australien	84 787	116 250	133 231	44 485
Ialt	*3 642 194*	*3 423 467*	*3 115 849*	*4 816 172*

Som det fremgaar af Tallene, har de fleste af de 26 Lande haft en betydelig mindre Ægeksport i 1937 end i 1930, selv om der i mange Tilfælde har været nogen Opgang siden 1935. — Det er værd at mærke sig, at medens nogle Lande som Rusland, Frankrig og Italien saa at sige er helt forsvundne fra Ægmarkedet, saa har andre i de senere Aar arbejdet sig betydeligt frem; det gælder de baltiske Lande: Letland, Litauen, Estland og Finland, Polen samt i omtrent samme Grad Bulgarien, Rumænien og de andre sydøstevropæiske Lande, der stadig har ligget og især nu ligger tæt ved det tyske Marked. Endvidere er det bemærkelsesværdigt, at Argentina og Australien stærkt har udvidet deres Ægeksport siden 1930, for Australiens Vedkommende dog med store Svingninger fra Aar til andet. Iøvrigt skal de australske Æg komme frem paa Markedet i udmærket Kvalitet. — De forenede Stater i Nordamerika havde i 1930 endnu en betydelig Ægeksport paa 139 343 hkg, men den var allerede da i Tilbagegang, eksempelvis kan det nævnes, at den endnu i 1925—26 var oppe paa 209 000 hkg. Med Staternes vældige Hønsehold paa ca. 430 Mill. (Danmarks er ca. 26 Mill.), var det dog kun 1,2 pCt. af Produktionen, som eksporteredes; nu er det ikke mere end omkring ved 0,1 pCt. — Der er en vis Analogi mellem Staternes Stilling paa Verdensmarkedet af Æg og Majs, af hvilke to Varer U. S. A. er den største Producent (for Æggenes Vedkommende dog maaske med Undtagelse af Kina, hvis Fjerkræhold og Ægproduktion man ikke har meget Rede paa). Kina skal have et vældigt Hønsehold; naar dets Ægeksport ikke er steget mere det sidste Par Aar, staar det rimeligvis i Forbindelse med Krigsuroligheder derovre. Forøvrigt maa det erindres, at hele den statistiske Opgørelse, vi her beskæftiger os med, kun gælder Æ g i S k a l, og ikke omfatter nogle af de mange industrielt fremstillede Æ g p r o d u k t e r, hvoraf Kina har været langt den største Leverandør. — Størrelsen af Ruslands Hønsehold og Ægproduktion kender man heller ikke

meget til; det menes, at den mindre Ægeksport dels skyldes et større Hjemmeforbrug og dels staar i Forbindelse med en større Eksport af Fjerkræ i levende eller slagtet Tilstand.

Vi skal ikke her gaa nærmere ind paa Omtale af de enkelte Eksportlande. Som det let ses, staar Danmark, hvad Eksportmængde angaar, langt foran alle andre Lande. Medens de allerfleste i Aarene 1930—34 formindskede deres Ægeksport, gjorde Danmark det modsatte og er vedblevet*) med Udvidelsen af sin Ægproduktion, saa at dets Eksport paa det allernærmeste er det dobbelte af, hvad den var i 1930. Men som foran nævnt har flere Lande i de sidste Aar ogsaa øget deres Ægeksport betydeligt.

Der kommer nu stadig større Ægmængder til Importlandene, og af disse er der ikke mange. Medens der regnes med 26 Eksportlande, er der kun 9 Importlande, som har aftaget følgende Mængder, angivet i hkg:

	1937	1936	1935	1930
Storbritannien	1 851 872	1 845 681	1 482 669	1 990 596
Tyskland	901 723	706 756	646 488	1 602 180
Østrig	51 100	37 170	45 648	176 011
Schweiz	140 950	136 320	139 871	137 582
Czekoslovakiet	67 044	66 737	60 376	53 996
Frankrig	157 901	147 611	107 087	143 253
Italien	84 112	22 372	50 458	228 225
Grækenland	11 340	6 640	15 650	28 460
Ialt	3 269 042	2 969 287	2 548 250	4 360 303
Spanien	?	?	343 271	266 399
Tilsammen	—	—	2 882 521	4 626 702

Som Tallene viser, er England og Tyskland langt de to største Aftagerlande, selv om de begge, og da især Tyskland, indfører færre Æg nu end i 1930. — I 1937 aftog de to Lande henholdsvis 56,7 og 27,6 pCt. eller til-

*) For 1938 er der maaske en ubetydelig Nedgang i Mængde, men med de højere Priser en Opgang i Værdi.

sammen omtrent de tre Fjerdedele af den Ægmængde, der kom frem paa det internationale Marked.

Hvad Prisforholdene angaar, angives følgende Gennemsnitspriser i Guldfrancs paa det engelske Marked:

Værdi af 1000 Æg importeret til Storbritannien.

1930	129,69 Guldfr.	1934	48,61 Guldfr.
1931	103,56 —	1935	49,51 —
1932	68,31 —	1936	50,89 —
1933	56,47 —	1937	53,30 —

Om Fremtidsudsigterne for Ægmarkedet er det vanskeligt at spaa. Landbrugsinstituttet har sikkert Ret i, at Verdensforbruget af Æg er voksende, og som det fremgaar af de sidst anførte Tal, har Ægpriserne ogsaa i de sidste Aar været stigende; men om Stigningen vil fortsættes, kan ingen sige. — Rundt om er der aabenbart en stærkt voksende Interesse for Fjerkræholdet. Ernæringsfysiologerne fremmer Menneskenes Smag for at spise Æg, og Stat og Forsøgsinstitutioner støtter Fjerkræavlen med Raad og Daad for at højne Ægkvaliteten og for at gøre Produktionen saa økonomisk som muligt for Ægproducenterne, hvoraf mange hører til Smaakaarsfolk. — Vi har Lov til at mene, at der i disse Henseender ogsaa er gjort overordentlig meget og naaet store Resultater i vort Land. Vi maa bare ikke tro, at der ikke ogsaa andre Steder arbejdes energisk paa Fjerkræavlens Omraade.

Naar Danmarks Ægeksport er kommet saa langt foran andre Landes, skyldes det naturligvis først og fremmest danske Hønseholderes Energi og Dygtighed, men det skyldes ogsaa i meget væsentlig Grad dansk Landbrugspolitik, hvis Retningslinie — modsat andre Landes — gennem mere end en Menneskealder har været den at undgaa prisfordyrende Foranstaltninger, der kunde komme til at virke hæmmende for den dyriske Produktion.

Vi nærer endnu Haab om, at den Driftsgren, der trods svingende Konjunkturer i det Hele og store har været en solid Indtægtskilde for dygtige Hønseholdere, ikke ved Foranstaltninger udefra skal møde for store Vanskeligheder.

H. J. R.

Smørproduktionen i Tyskland.

Smørproduktionen i Tyskland kan i Følge Landw. Marktzeitung for 1938 anslaas til 502 Mill. kg. Hermed skulde 83 pCt. af Rigets samlede Smørbehov være dækket. Hvis der ikke i de senere Aar var sket en saa stærk Stigning i Smørforbruget, havde den nævnte Smørproduktion med Lethed kunnet tilfredsstille hele Behovet, ja, havde dette ikke været større end i 1933, vilde der endda have været 17 Mill. kg tilovers.

I Marktzeitungs Artikel: »Lage und Aussichten der Butter-Erzeugung« fremhæver Forfatteren Dr. *Vogelius*, at der er fremstaaet en Række af Vanskeligheder for Mælkeproduktionen. Foruden Mund- og Klovesygen er det især den mere og mere fremherskende M a n g e l p a a A r b e j d s k r a f t, der gør sig gældende. — Malkekvægsholdet kræver mere end de fleste andre Driftsgrene menneskelig Arbejdskraft. Mangelen heraf mærkes stærkest i Bondebruget, hvor Størsteparten af Mælken fremstilles, og hvor man hidtil mest har haft unge ugifte Karle og Piger til Hjælp. De mangler nu. Derfor maa mange Bønder og Bønderkoner selv udføre Staldarbejdet ved Siden af alle de mange andre Arbejder, som fra Morgen til Aften ligger for i Gaard og Mark. — I Længden er det ikke muligt for Bonden og hans Familie at præstere det dobbelte Arbejde. Hvor Driftsøkonomien tillader det, bliver derfor Koholdet formindsket, ofte samtidig ogsaa forringet (»extensiviert«). Fedekvæg, der fordrer mindre Arbejde end Malkekvæg, indsættes i Stedet for at faa frembragt den fornødne Staldgødning. Men der gives mange Gaarde, som ikke er i Stand til at foretage en saadan Omlægning. — De stigende Udgifter til Driftsmidler og Lønninger medfører større Produktionsomkostninger, overfor hvilke der indtil Oktober Maaned ikke blev ydet Smørproduktionen tilsvarende Statsstøtte. Forf. ser deri en væsentlig Aarsag til, at Mælke- og Smørudbytte var dalende i Aarets sidste Halvdel, medens det, ligesom i Aarets første Maaneder, burde have været stigende.

H. J. R.

Udkomne Bøger.

Stambog over Korthorn XI. Tyre 2001—2200. Køer 13701—14500. Udarbejdet af Stambogskontoret for Korthorn ved A. C. Christensen. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Stambogsudvalg for Korthorn. 273 + XXVIII Sider. (Aarhus 1938).

Stambog (Register) over Heste af jydsk Race, Bind IX. Hopper Nr. 6301—7300. — Hingste Nr. 851—975. Udarbejdet af Aug. Kjær, Statskonsulent. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Udvalg for Stambogsføring for Heste af jydsk Race. 277 + XVI Sider. Ill. (Aarhus 1938).

Verdensmarkedet og Danmark i Aaret 1938. Udgivet af Grosserer-Societetets Komité. 156 Sider. (Kbhvn. 1938).

Beretning om De samvirkende lolland-falsterske Landboforeningers Tilsyn med Kvægbesætninger 1938. 47 Sider. (Nykøbing F. 1938).

Meddelelse fra Forsøgslaboratoriet om Virksomheden paa Kontrolstationen for Høns paa Favrholm 15. Oktober 1937—1. Oktober 1938. Særtryk af Tidsskrift for Fjerkræavl. 14 Sider. (Odense 1938).

12. Beretning om Virksomheden ved Svineforsøgsstationen i Vestsjælland (Grønhøjgaard). Udarbejdet ved Konsulent H. Kristensen. 36 Sider. (Slagelse 1938).

18. Aarsberetning fra Dansk Landbrugs- og Handelslaboratorium, Odense. Ved R. Krogh. 40 Sider. (Odense 1938).

Anvendelsen af Landbrugsmaskiner 1936. Danmarks Statistik, Statistiske Meddelelser, 4. Række, 106. Bind. 3. Hæfte. Udgivet af Det statistiske Departement. 55 Sider. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. (Kbhvn. 1938).

Forsøg med Rugsorter 1932—1937 samt Artsforsøg med Rug og Hvede 1933—1937. Ved Ejnar Knudsen. 28 Sider. — **Forsøg med Sorter af tidligmodne Spisekartofler 1933—37.** Ved Edv. Christiansen. 30 Sider. — **Forsøg med Opbevaring af Æbler. I. Fore-**

løbig Beretning om Forsøg med forskellige Lagre, uden og med forskellig Nedkøling. Ved Niels Esbjerg. 35 Sider. 314.—316. Beretning fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. — **Fosforsyre- og Kaliforsøg 1927—34.** Ved Karsten Iversen. 90 Sider. — **Forsøg med Blandinger af Lucerne og Rødkløver.** Ved Josef Hansen. 24 Sider. — **Forsøg med forskellige Vandingsmaader til Tomater i Væksthus.** Ved T. Bacher. 10 Sider. 317.—319. Beretning fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag.

Beretning om Landboforeningernes Virksomhed for Planteavlen paa Sjælland 1938. Samlet og bearbejdet af de samvirkende sjællandske Landboforeningers Planteavlsudvalg ved L. Rasmussen. 316 Sider. (Fh. August Bangs Forlag). (Kbhvn. 1939).

17de Beretning fra Statens Forsøgsmejeri. Forsøg med »Spirala« til Varmebehandling af Konsummælk. 32 Sider. Engelsk og tysk Resumé. (Fh. August Bangs Forlag). (Kbhvn. 1939).

Sortskendetegn hos nogle i Danmark dyrkede Bygsorter. Af A. Hernø og H. C. Bækgaard. Beretning fra Statsfrøkontrollen. Ill. Engelsk Resumé. 24 Sider. Særtryk af Tidsskrift for Planteavl 43. Bind. (Kbhvn. 1938).

Beretning fra Statsfrøkontrollen for det 67. Arbejdsaar fra 1. Juli 1937 til 30. Juni 1938. Ved Chr. Stahl. 46 Sider. Engelsk Resumé. Særtryk af Tidsskrift for Planteavl 43. Bind. (Kbhvn. 1938).

182de Beretning fra Forsøgslaboratoriet. Undersøgelser om Hæmoglobinindholdet i Grisenes Blod. Ved Johs. Jespersen og N. J. Højgaard Olsen. 64 Sider. Ill. Fransk og tysk Resumé. Udgivet af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles landøkonomiske Forsøgslaboratorium. (Fh. Aug. Bangs Forlag). (Kbhvn. 1938).

Beretning om Nordiske Jordbrugsforskeres Forenings sjette Kongres. Uppsala. Juli 1938. Ved E. Lunding. 736 Sider. (Kbhvn. 1938).

Aarsberetning fra Veterinærdirektoratet for Aaret 1937. Ved Povl Hansen. 210 Sider. (Kbhvn. 1938).

Kvægavlen i Jylland 1938. Med et Tillæg om Kvægbesætninger under Tilsyn. Samlet og udarbejdet af Foreningen af jydske Landboforeningers Husdyrbrugsudvalg. Ved Nic. Bonde. Konsulent. 584 + 75 Sider. (Aarhus 1939).

Beretning om Kontrol- og Kvægavlsforeningernes Virksomhed paa Lolland-Falster 1. Oktober 1937 til 30. September 1938. Samlet og udarbejdet af Konsulent C. P. Knudsen. 187 Sider. (Nykøbing F. 1938).

Beretning om Foreningen af jydske Landboforeningers 64. Delegeretmøde i Aarhus den 7. og 8. Oktober 1938. Samlet af Foreningens Sekretær. 201 Sider. (Aarhus 1938).

Beretning fra Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole for Undervisningsaaret fra 1. September 1937 til 31. August 1938. 60 Sider. (Kbhvn. 1939).

Askov Lærlinge. Aarsskrift 1938. Udgivet af Askov Højskoles Elevforening. 104 Sider. (Kolding 1939).

Dansk Bogfortegnelse. Aarskatalog 1938. 88. Aargang. Udgivet af G. E. C. Gads Forlag. 311 Sider. (Kbhvn. 1939).

Mindre Meddelelser.

Foredrag i Landhusholdningsselskabet i Vinteren 1939.

Onsdag den 8. Marts vil Professor, Dr. phil. *C. A. Jørgensen* holde Foredrag om: »Nye Fremskridt i Arvelighedslæren — nye Veje for Planteforædlingen«.

Foredraget afholdes Kl. 20 i Selskabets Mødesal paa Prinsens Palæ, Frederiksholms Kanal 12.

Kapitelstaksterne for Aaret 1938.

Kapitelstakstkredse (Ældre Stifter)	Kr. pr. 100 kg				Kr. pr. gl. dansk Tønde			
	Rug	Byg	Havre	Hvede	Rug	Byg	Havre	Hvede
1. Sjællands Stift (undtagen Bornholm)	13,19	10,77	9,97	12,54	12,94	10,12	7,13	13,13
2. Bornholm	12,87	11,42	10,63	—	12,56	10,86	7,32	—
3. Lolland-Falsters Stift	13,18	11,41	10,59	12,41	12,97	11,04	7,64	13,76
4. Fyns Stift	12,87	11,39	10,67	12,92	12,29	10,44	7,37	13,36
5. Aarhus Stift	13,36	11,77	10,99	—	13,08	10,90	7,66	—
6. Aalborg Stift	13,27	12,08	10,97	—	12,54	11,02	7,55	—
7. Viborg Stift	13,59	11,92	10,87	—	13,37	11,09	7,49	—
Ribe Stift:								
8. Vejle Amt	13,17	11,42	10,50	—	12,74	10,49	7,23	—
9. Ringkøbing Amt	13,67	11,92	11,25	—	13,38	11,14	7,93	—
10. Ribe Amt	13,50	12,25	11,17	—	13,28	11,45	7,88	—
Sønderjydske Amter:								
11. Haderslev Amt	12,80	10,78	9,97	12,40	12,35	9,64	6,84	12,47
12. Aabenraa Amtsraadskreds	12,67	11,33	9,67	12,42	12,26	10,50	6,66	12,63
13. Sønderborg Amtsraadskr.	12,83	11,33	10,33	12,75	12,62	10,41	7,12	13,07
14. Tønder Amt	12,92	11,42	9,67	—	12,50	10,30	6,58	—
Gnst. for samtl. Kredse	13,14	11,52	10,52	12,66	12,78	10,67	7,31	13,07

De for Ærter, Boghvede, Boghvedegryn, Smør, Flæsk og Honning een Gang for alle ved Kapitelstakstlovens § 7 fastsatte Takster er følgende:

Ældre Kapitelstakstkredse (Ældre Stifter)	Hvide Ærter pr. Td.	Graa Ærter pr. Td.	Boghvede pr. Td.	Boghvedegryn pr. Td.	Smør pr. Pd.	Flæsk pr. Pd.	Honning pr. Pot
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Sjællands Stift:							
Møen	15,64	14,49					
Bornholm	.....	.....	.....	.....	1,04		
Loll.-Falsters Stift:							
forrige Halsted Amt	16,07	15,23					
forrige Maribo Klosters og Aalholm Amt	15,13	14,49					
forrige Nykøbing Amt	15,62	14,96			pr. Td.		
Aarhus Stift	.....	.....	.....	27,62	251,84		
Ribe Stift:					pr. Pd.		
Ribe Amt	.....	.....	13,33	.....	1,14	0,61	1,37
Vejle Amt	.....	.....	13,34	.....	1,14	0,64	1,29
Ringkøbing Amt	.....	.....	14,10	.....	1,13	0,60	1,25

1·20

I nemdig Jan 1897-1920 med Undtagelse af 6 Kapitel og 4 Taxter

Landbrugets Prisforhold i Januar Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1937		1938	1938		1939
	Hele Aaret	Dec. Md.	Jan. Md.	Hele Aaret	Dec. Md.	Jan. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	12,23	13,98	13,31	13,31	14,28	14,08
Smør, Notering	225	275	235	230	260	254
do., Afregningstal	229	275	238	236	260	255
Ost, 20 pCt.	72	86	88	90	90	90
Æg	110	164	123	117	124	112
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	171	172	173	176	169	171
do. uden Kort (do.)	65	100	100	94	100	105
Slagtekoer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	48	52	51	50	50	51
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	60	61	61	59	59	59
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1040	1000	1020	1093	1100	1100
Hvede, Sælger	19,63	18,69	18,71	16,06	14,30	14,50
do., Køber	19,28	18,31	18,46	15,76	14,00	14 21
Rug, Sælger	19,95	18,50	19,40	15,86	14,85	14,92
do., Køber	19,57	18,19	19,15	15,57	14,55	14,62
Byg, 2/r, Sælger	18 60	18,44	18,81	14,81	12,15	12,15
do., Køber	18,24	18,06	18,50	14,43	11,90	11,90
Havre, Sælger	17,02	16,13	16,69	13,98	12,00	12,30
do., Køber	16,51	15,63	16,19	13,48	11,50	11,80
Hø	6,75	6,50	6,75	7,73	7,50	7,95
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	7,38	6,00	6,00	5,27	5,00	5,50
Runkelroefrø, VIII-St.	72	38	38	59	53	55
Kaalroefrø	61	60	60	57	55	55
Rødkloverfrø, sildig	161	156	162	192	230	235
Hvidkloverfrø	251	228	235	290	362	388
Hundegræsfrø	96	96	97	104	150	150
Alm. Rajgræsfrø	54	53	55	64	84	89
Ital. do.	30	27	27	39	57	57
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	17,61	16,94	16,69	15,50	15,69	15,70
Solsikkekager	18,41	18,00	18,00	16,63	16 81	16,65
Palmekager	15,34	15,88	16,06	15,38	14,50	14,15
Hvedeklid	15,53	15,44	15,88	14,25	10,50	10,90
Majs, La Plata	14,91	16,69	17,69	16,54	16,25	16,20
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	16,73	16,90	17,10	17,05	16,90	17,10
Kalksalpeter	16,03	16,40	16,55	16,53	16,40	16,55
Sv. Ammoniak	16,08	16,45	16,60	16,58	16,45	16,60
18 pCt. Superfosfat	6,46	6,60	6,70	6,63	6,60	6,70
40 » Kaligødning	13,49	13,45	13,45	13,49	13,45	13,45

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1937		1938	1938		1939
	Hele Aaret	Dec. Md.	Jan. Md.	Hele Aaret	Dec. Md.	Jan. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	116	133	127	127	136	134
Smør, Notering	108	132	112	110	124	122
do., Afregningstal	110	132	114	113	124	122
Ost	126	147	154	158	158	158
Æg	93	139	104	99	105	95
Slagterisvin med Kort	176	177	178	181	174	176
do. med og uden Kort[1])	174	176	177	180	174	176
Slagtekøer (Københavns)	83	90	88	86	86	88
Stude og Kvier (Esbjerg)	98	100	100	97	97	97
Unge Heste (Odense)	141	136	138	148	149	149
Hvede	142	135	135	116	103	105
Rug	167	155	163	133	124	125
Byg, 2/r.	144	143	146	115	94	94
Havre	141	134	138	116	100	102
Hø	98	95	98	113	109	116
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	197	160	160	141	133	147
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	120	115	114	106	107	107
Solsikkekager	143	140	140	129	131	129
Palmekager	135	140	141	135	128	124
Hvedeklid	139	138	142	128	94	98
Majs, La Plata	133	149	158	148	145	145
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	84	85	86	86	85	86
Kalksalpeter	83	85	86	86	85	86
18 pCt. Superfosfat	109	111	113	112	111	113
40 » Kaligødning	113	113	113	113	113	113
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	111	132	117	116	127	125
Husdyrprodukter, ialt	123	139	128	128	132	131
Korn	147	141	144	118	103	104
Planteprodukter, ialt	149	139	142	119	105	108
Landbrugsprodukter, ialt	**125**	**139**	**129**	**128**	**130**	**129**
Kraftfoder	135	134	136	123	117	117
Kunstgødning	95	96	97	97	96	97
Andre Vareindkøb	99	99	89	88	86	100
Vareindkøb, ialt	**123**	**122**	**123**	**114**	**110**	**111**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem*).

Af Kreditforeningsdirektør *P. A. Callø.*

II.

Kreditforeningernes Teknik og Organisation.

Det har været mig magtpaaliggende ved Fremstillingen af Kreditforeningernes Virksomhed at følge det praktiske Livs Veje. Ved at lade Kreditforeningernes Historie passere Revue har der været Lejlighed til at vise, hvorledes Problemerne er opstaaet, og hvorledes de er løst. Efter at vi saaledes i historisk Sammenhæng har behandlet en Række Spørgsmaal af overvejende principiel Karakter, vil vi nu tage et Tværsnit af en Kreditforenings daglige Arbejde ved at følge en Laantager paa hans Vej gennem Foreningen og standse ved de Spørgsmaal af mere teknisk Art, som han kommer til at staa overfor.

Vi har set, at en Kreditforening er en Forening af Laantagere. Vil det nu sige, at der er fri Adgang for Grundejerne til at indtræde i Foreningen? Eller, udtrykt paa en anden Maade: Har enhver Grundejer Ret til at faa Laan i en Kreditforening? Det er et Spørgsmaal, som spiller en vis Rolle i tyske Lærebøger. Men i Praksis gælder, i hvert Fald herhjemme, den Regel, som Kreditforeningsdirektør E. Krag ved Lejlighed har udtrykt saaledes: »Efter vore Statuter og Tradition er Laanet en Menneskeret. Den ubehæftede Sikkerhed udløser automatisk det sædvanlige Laan.«

*) Udvidet Gengivelse af 3 Foredrag, holdt i September 1938 ved Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Kursus paa Landbohøjskolen.

Naar en Landejendomsbesidder henvender sig til en Kreditforening om Laan, faar han udleveret en Blanket til Laaneandragende, som han skal indsende til Kreditforeningens Kontor i underskreven Stand tillige med de i Blanketten opforte Dokumenter vedrorende Ejendommen (i Sønderjyllands Kreditforening: Udskrift af Tingbogen og Artikelbogen, Matrikulskort og Generalstabskort, Ejendomsskyldattest og Brandforsikringspolicer for Bygninger og Losore) samt et Forskud paa Vurderingsgebyr.

Naar alle fornodne Oplysninger om Ejendommen er tilvejebragt, udsendes Sagen til Vurdering. Denne foretages af to Vurderingsmænd, af hvilke den ene er beskikket for et storre Distrikt, den anden for Sognet. En Kreditforening kan ogsaa benytte Vurderingsforretninger, optagne af en anden Kreditforenings Taksatorer eller af Vurderingsmænd, som er udnævnt af det Offentlige i Henhold til Lovgivningen om Udlaan af Umyndiges Midler.

De for Vurderingen gældende Bestemmelser skal i store Træk være fastsat i Statuterne, men den nærmere Udformning kan foretages af Repræsentantskabet i en Instruks for Vurderingsmændene. Med Hensyn til Vurderingens Indhold stiller Kreditforeningsloven af 7. April 1936 det samme Krav som Loven af 20. Juni 1850, at de anvendte Vurderingsregler skal være lige saa betryggende som de i Loven af 19. Marts 1869 (Forordning af 7. Juni 1827) givne Forskrifter for Vurdering til Udlaan af Umyndiges Midler.

Heraf følger bl. a., at Ansættelsen af Værdien i Handel og Vandel er afgørende for Bestemmelsen af Laanegrænsen. Indtil den nye Kreditforeningslovs Ikrafttræden har der hersket nogen Usikkerhed paa dette Punkt. Ifølge de for Sønderjyllands Kreditforening oprindelig gældende Statuter var den saakaldte Indtægtsværdi Ejendommens Vurderingssum, d. v. s. en Værdi, som udfindes ved Kapitalisering af Ejendommens Indtægtsoverskud. Denne Vurderingsmaade har sin Berettigelse for Byejendomme, hvor Lejeindtægten er forholdsvis let at konstatere. Og selv om

Ejendommen ikke er udlejet, men beboes af Ejeren, er det muligt at danne sig et nogenlunde sikkert Skon over Lejeværdien og tillige over Udgifterne til Skatter, Brandforsikring, Vedligeholdelse o. s. v. Men en teknisk Beregning af det Nettoudbytte, en Landejendom kan afkaste, er en meget vanskelig Sag, som Vurderingsmændene i Almindelighed ikke magter. Som praktiske Mænd plejede de da ogsaa at begynde med Resultatet og arbejde sig baglæns gennem Regnestykket.

Vurderingerne vidner om et lyst Syn paa Landbruget. Saaledes har det altid været, og saadan er det den Dag idag. Man kan modvirke denne Tilbøjelighed til at overvurdere Ejendommene ved at gøre Vurderingsmændene uafhængige af Laantagerne, saaledes som det er sket ved den nye Kreditforeningslov; men udrydde den kan man ikke. Vurderingsmændenes Værdiansættelse danner da heller ikke Grundlaget for Direktionens Laanebevilling, men sætter kun Højstgrænsen for det Laan, der kan ydes, idet dette ifølge Loven ikke maa overstige 60 pCt. af Vurderingssummen. Vurderingerne er selvfølgelig til en vis Grad vejledende for Direktionen, som efterhaanden faar et ret nøje Kendskab til de enkelte Vurderingsmænds, navnlig Kredsvurderingsmandens Indstilling til Værdierne. Men det betyder mere, hvorledes Ejendommen er beskrevet, og det glæder mig at kunne sige, at paa dette Punkt er Vurderingsforretningerne gennemgaaende fyldestgørende. I Sønderjyllands Kreditforening har vi lagt særlig Vægt paa en omhyggelig Beskrivelse af Ejendommen, og efter at den vidtløftige Indtægtsoverskudsberegning er bortfalden, har vi ment at kunne stille ret vidtgaaende Krav i den Retning.

Det fundamentale ved en Landejendom er Jorden. Derfor er det naturligt at begynde med en Beskrivelse af Jorden efter Beliggenhed, Bonitet, Kulturart og Kulturtilstand. Derefter kommer Bygningerne, hvis Beskrivelse maa gøre Rede for de enkelte Bygningers Størrelse, Alder, Soliditet, Anvendelse, Indretning o. s. v. Det flygtigste

Element i en Ejendoms Værdi er Besætningen og Driftsinventaret; men da det er nødvendigt for Ejendommens Drift og derfor ogsaa omfattes af Pantsætningen, maa der gives Oplysning ogsaa om det. Det Billede, Vurderingsforretningen saaledes giver af Ejendommen, suppleres ved Besvarelsen af en Række Detailspørgsmaal navnlig vedrørende Jord og Bygninger. Det vilde føre for vidt her at gaa i Enkeltheder. Interesserede henvises til den af Sønderjyllands Kreditforening anvendte Vurderingsformular. *)

Efter at man har maattet opgive Indtægtsværdien som ubrugbar for Landejendomme, kunde der være Anledning til at undersøge, om det ikke var muligt paa anden Maade at konstruere en Maalestok for Værdien, f. Eks. ved at basere Værdiberegningen paa de Elementer, som ligger til Grund for den skønsmæssige Ansættelse af Ejendomsværdien. Det er paa denne Maade, Direktionen bestemmer Laaneværdien. Ved at anvende en lignende Fremgangsmaade vilde Vurderingsmændene have et Middel til at kontrollere deres Værdiansættelse. Vil man danne sig et Begreb om en Landejendoms Værdi, tager man sit Udgangspunkt i Jorden, Arealets Størrelse og Beliggenhed i Forhold til Bygningerne, Jordens Bonitet, Anvendelse og Kulturtilstand. Vurderingsforretningerne har altid indeholdt en Ansættelse af Jordværdien, men uden at udnytte den. Hvis man lægger Jordværdien til Grund og dertil lægger passende Beløb for Bygninger og Løsøre, alt under Hensyn til Ejendommens Beliggenhed i Forhold til Vej, By o. s. v., vil man have det ønskede Værdimaal. Et Forsøg herpaa er gjort i Sønderjyllands Kreditforening (se Vurderingsformularen), men det er endnu for tidligt at udtale sig om Resultatet.

Fra Vurderingsmændene gaar Vurderingsforretningen

*) Et Eksemplar af Foreningens Statuter og af de forskellige Blanketter og Formularer kan faas ved Henvendelse til Foreningens Kontor.

med Bilag til Repræsentanten, som — eventuelt efter Besigtigelse af Ejendommen — gør Indstilling om det Laan, som han finder passende. Medens Vurderingsmændene sætter en absolut Grænse for Laanets Størrelse ved 60 pCt. af Vurderingssummen, er Direktionen ikke bunden til Repræsentantens Indstilling. Men det er en almindelig Regel, at Direktionen ikke maa tilbyde højere Laan end indstillet uden først at give Repræsentanten Lejlighed til at udtale sig.

Ifølge Loven af 20. Juni 1850 maatte, som det er oplyst i anden Sammenhæng, en Kreditforenings Omraade ikke være større, end »at den fornødne Kontrol med Taksationernes Paalidelighed og det behørige Tilsyn med Panterne uden stort Besvær kan føres af Bestyrelsen«, d. v. s. af Direktionen. Men da de fleste Kreditforeningers Omraader er saa store, at det er uoverkommeligt for Direktionen at kontrollere Vurderingerne, er man kommet ind paa at overlade denne Opgave til Repræsentanterne.

De Erfaringer, man har gjort hermed, synes imidlertid ikke at have været særlig gode. I hvert Fald søgte et Flertal indenfor Kreditforeningskommissionen at udelukke Repræsentanterne fra Deltagelse i Laanesagernes Behandling. Forsøget mislykkedes, som vi har set, og den nye Kreditforeningslov bestemmer, at den som Pant tilbudte Ejendom, inden Laanet bevilges, skal besigtiges af et Medlem af Direktionen, en Repræsentant, en Tjenestemand eller en af Direktionen antaget Vurderingsinspektør.

Kommissionen regnede med den Mulighed, at Laaneniveauet gennem de af Laantagerne valgte Repræsentanters Indstillinger kunde blive paavirket af Debitorinteresser. Man fandt det ligeledes uheldigt, at Repræsentanternes Vederlag, i hvert Fald delvis, beregnes pr. Laanesag. Det giver en Interesse i Laanesagernes Mængde, som ikke er af det gode, navnlig hvor der er Konkurrence mellem to Kreditforeninger. I flere af de store Foreninger er Stillingen som Repræsentant forbunden med betydelige Indtægter og derfor meget eftertragtet. Det hænder da og-

saa, at der føres formelige Valgkampe om Mandaterne, under hvilke Kandidaterne gør sig Flid for at tækkes Vælgerne. I et enkelt Tilfælde gik det saa vidt, at to Favoriter slog sig sammen om Leje af Ekstratog til Vælgerne, idet det var en Aftale, at den af dem, som gik af med Sejren, skulde betale Omkostningerne. Det er næppe af Nidkærhed for Realkreditens sande Tarv, naar Kandidaterne gør sig saa store Anstrengelser for at opnaa Valg. I andre Foreninger vises der kun ringe Interesse for Repræsentantskabsvalgene, og det almindelige er Genvalg af de efter Tur afgaaende Repræsentanter.

For at forebygge Misbrug foreskriver Loven, at en Direktør, en Vurderingsinspektør eller Vurderingsmand ikke maa deltage i Behandlingen af en Laanesag, naar de ved Slægtskabsbaand eller økonomisk Interesse er knyttet til Laansøgeren. At Repræsentanten ikke nævnes i denne Forbindelse, betyder ikke, at han er undtaget fra denne Regel. Det viser kun, at man ved Lovforslagets Affattelse ikke regnede med Repræsentanternes Medvirkning og senere glemte at faa Teksten rettet. Det er ligeledes forbudt Kreditforeningernes Funktionærer, dette Ord taget i videste Forstand, at ordne Laanesager mod Betaling.

Ved Fastsættelsen af Laanet skal Direktionen tage Hensyn til alle foreliggende Omstændigheder, ogsaa de Faremomenter, der knytter sig til Ejendommen eller til den økonomiske Situation. Ved Bevilling af Laan, som amortiseres over et langt Tidsrum efter Annuitetssystemet, maa der vises Forsigtighed. En Kreditforeningsdirektion maa have Overblik over Bevægelserne i Ejendomspriserne og de Vilkaar, de forskellige Arter af Ejendomme er underkastet med Hensyn til Prisernes Holdbarhed.

Naar en Mand køber en Byejendom, er det bestemmende for den Pris, han vil give for den, at den afkaster et Udbytte, som foruden at dække Renterne af den indførte Gæld levner et Beløb til ham, som væsentlig overstiger almindelig Rente af den af ham indskudte Kapital. Ander-

ledes med Landejendomme. En Landmand, der køber en Gaard, kan i Almindelighed ikke regne med normal Forrentning af den Del af Købesummen, som han udbetaler kontant, naar han skal have et passende Vederlag for Arbejde og Driftsledelse. Det vil med andre Ord sige, at der er en Tilbøjelighed til at betale Landejendomme og navnlig smaa Landejendomme for dyrt. Sagen er, at der trods Flugten fra Landet er for mange, der vil være selvstændige Landbrugere, for mange i Forhold til Antallet af Landejendomme, som kun forøges svagt ved Udstykning. Økonomisk set maa det at være Landejendomsbesidder altsaa betegnes som et Slags Liebhaveri, som der maa betales for. Dette i Forbindelse med Landmændenes Tilbøjelighed til at købe store Ejendomme i Forhold til den Kapital, de raader over, rummer en Del af Forklaringen paa Landbrugets ringe Modstandskraft overfor økonomiske Kriser.

At der betales Overpriser for Landejendomme, er et ret konstant Fænomen, som Realkrediten ogsaa i nogen Grad regner med. Et Udtryk herfor har vi i den Praksis, som tidligere fulgtes ved Beregning af Indtægtsværdien, idet Indtægtsoverskudet for Landejendomme kapitaliseredes med Faktor 25, for Byejendomme derimod kun med Faktor 20. Bortset fra Krisetider findes der altid Landmænd, som vil betale en god Pris for en Landejendom, og som er villig til at nøjes med et ringe Vederlag for deres Arbejde for at kunne gøre det.

Derimod er der ingen, der vil give noget for Fornøjelsen ved at administrere en Lejekaserne. Ejeren betaler tværtimod gerne en Vicevært for at blive fri for de dermed forbundne Ubehageligheder. Men det er der som Regel ogsaa Raad til. Kurante Beboelsesejendomme i Byerne er gode Panter; men det kan desværre ikke siges om Huse paa Landet, eftersom Huslejeniveauet her ligger saa lavt, at det kun kan bære det beskedneste Byggeri. At bygge sig et pænt og moderne udstyret Beboelseshus i en Landsby eller en lille Stationsby er en daarlig Kapitalanbringelse.

Ogsaa her er der Liebhaveri med i Spillet, idet man betaler for Behageligheden ved at bo godt. Men Liebhaveriet modsvares ikke — som ved Landejendomme — af en stabil Efterspørgsel. Naar et Hus paa Landet, som med Hensyn til Størrelse, Udstyr o. s. v. ligger lidt ud over det almindelige, kommer til Auktion, vil det som Regel ikke kunne indbringe mere end Halvdelen af, hvad det stod Ejeren i. Huse paa Landet er de daarligste Panter, vi har i Sønderjyllands Kreditforening. Andre Kreditforeninger, f. Eks. Jydsk Husmandskreditforening, har gjort den samme Erfaring.

Det er allerede nævnt, at ubebyggede Grunde, Sanatorier og andre Ejendomme af speciel Karakter, f. Eks. let byggede Sommerhuse ved Stranden, er uegnede til Belaaning i en Kreditforening, fordi de ikke afkaster et sikkert aarligt Indtægtsoverskud. Evnen til varigt at give Udbytte er maaske ikke bestemmende for en Ejendoms øjeblikkelige Værdi (Eksempel: stor Villa i en Gullaschtid), men afgørende for Værdien i det lange Løb og derfor det Grundlag, Realkrediten bygger paa. Større Ejendomme, som helt igennem er indrettet til ét bestemt Formaal, f. Eks. Varehuse, Teatre, Hoteller, Restaurations- og Forsamlingsbygninger og store Enfamiliehuse, frembyder ligeledes en betydelig Risiko, og det samme gælder i endnu højere Grad om industrielle Ejendomme. Ved Belaaning af Landejendomme maa der tages Hensyn til, at Løsøret har en Tilbøjelighed til at forsvinde, naar Ejeren kommer i økonomiske Vanskeligheder. Erfaringen viser, at navnlig Besætningen næsten altid er mere eller mindre reduceret paa de Ejendomme, der kommer til Auktion. Under Hensyn hertil foreskriver Kreditforeningslovens § 19, at Værdien af medpantsat Besætning og Inventar til en Landejendom (ved Direktionens Bestemmelse af Laaneværdien) ikke maa sættes højere end 10 pCt. af Værdien af Jord og Bygninger.

Men tilbage til vor Laansøger, som ikke interesserer sig saa meget for vore Betragtninger, men er spændt paa

at høre, hvad han kan faa i Laan. Dette meddeles ham i et Laanetilbud, der som Regel giver ham Valget mellem to eller tre Laan til forskellig nominel Rente.

Det er klart, at der kun kan gives Laan i én bestemt Højde i en Ejendom, og det er da ogsaa ét og samme Laan, der tilbydes i tre forskellige Anretninger. Lad os tænke os, at en Mand før Krigen ved Optagelse af et I. Prioritets Laan kunde vælge mellem Udbetaling i Kroner, Mark og Francs. Saa vil det uden videre forstaas, at der til et Tilbud paa f. Eks. 72 000 Kr. svarede 81 000 Mark og 100 000 Francs. Saaledes ogsaa med Kreditforeningslaan i Kasseobligationer til forskellig Rentefod. Det er forskellige »Valutaer«, hvis indbyrdes Værdiforhold tilnærmelsesvis kommer til Udtryk i Kurserne, saa længe disse ligger lavt. Men den Omstændighed, at Obligationerne af Kreditforeningen kan opsiges til Indfrielse med Kontanter, medfører, at Kurserne ikke kan stige nævneværdigt over Pari, og at Kursspændingen som Følge deraf indsnævres, naar Kursniveauet stiger op i Nærheden af Pariteten.

Det afgørende for Udmaalingen af Laan til forskellig nominel Rente er Ydelsen. Laan, som betinger samme Ydelse, er lige store. Det var dette, Direktør *A. Gjessing* udtrykte ved Formlen »Hovedstol gange Rente«. Et 5 pCt. Laan paa 4 000 Kr. repræsenterer samme Byrde for Debitor og rummer samme Risiko for Kreditforeningen som et 4 pCt. Laan paa 5 000 Kr. I denne Simpelhed gælder Formlen dog kun for uamortisable Laan. For amortisable Laan maa den varieres derhen, at to Laan til forskellig nominel Rente er lige store, naar de betinger den samme Ydelse i det samme Antal Terminer.

Dr. *Sven Clausen* har angrebet Gjessings »Ydelsesteori«. Han gør opmærksom paa, at den Gjessingske Formel ikke er et Udtryk for Kreditors Risiko, men kun for Sandsynligheden for, at Risikoen aktualiseres, nemlig ved Tvangsauktion, derimod ikke for Størrelsen af det Tab, som i saa Fald kan ventes. I en Række af Tilfælde er, hævder han, ikke Ydelsen, men Tilbagebetalingspligten

bestemmende for Laanets Størrelse. Naar f. Eks. en af Kreditforeningen belaant Ejendom eksproprieres eller den kommer til Tvangsauktion paa et Tidspunkt, da 4 pCt. Obligationer staar i Pari, er to efter Gjessings Teori udmaalte 4 og 4½ pCt. Laan ikke lige store, idet der udkræves et større Beløb til Indfrielse af 4 pCt. end af 4½ pCt. Laanet.

Sven Clausens Indvendinger er teoretisk rigtige, men uden større praktisk Betydning. Hvor ofte forekommer det, at en Ejendom eksproprieres, eller at en Køber af en overtagen Ejendom indfrier Laanet? Det er Undtagelsestilfælde. Af Hensyn til dem kan Kreditforeningerne ikke give Afkald paa en Maalestok for Fastsættelsen af Laan til forskellig nominel Rente, som de har Brug for hver Dag i Praksis. Og andet Maal end det af Direktør Gjessing anviste findes ikke. Dr. Clausen har heller ikke kunnet give Anvisning paa noget, der kan sættes i Stedet for den af ham — med en vis Ret — kritiserede Gjessingske Formel. Om der kan blive Tale om en Tillempning af Formlen under Hensyn til den fremførte Kritik og til Obligationskøbernes Vurdering, som kommer til Udtryk i Kurserne, er et Spørgsmaal, der kan overvejes. Men et Udmaalingsgrundlag kan vi ikke undvære, og det er utilfredsstillende, at der af de forskellige Foreninger anvendes højst forskellige Reducenter ved alternativt Tilbud.

Kritiken af Ydelsesteorien rammer kun de lavrentede Laan og vilde altsaa tabe i Vægt, dersom den af Landkreditkassen forfægtede Rentefodspolitik blev knæsat af alle Kreditforeninger.

Kreditforeningsloven giver intet Bidrag til Løsning af dette Spørgsmaal. Dr. Clausens Kritik havde gjort Kreditforeningskommissionen usikker, og naar der staar i Loven, at de af en Kreditforening bevilgede Laan udmaales af Direktionen »under passende Hensyntagen til Laanets Rentefod«, saa er det ikke Udtryk for en klar Forestilling om, hvad der i saa Henseende maa anses for passende, men snarere for det modsatte.

Ved Debitorernes Valg af nominel Rente er der navnlig to Hensyn, der gør sig gældende. En Del Laantagere lader sig lede af Frygten for Kurstabet og foretrækker derfor det højrentede Laan uden Hensyn til Kurserne. For denne Indstilling, som indenfor Sønderjyllands Kreditforening er særlig udbredt paa Als, staar ikke Ydelsen, men Tilbagebetalingspligten som afgørende for Laanets Størrelse. Kurstabet ses ikke i Relation til den nominelle Rentes Højde, men isoleret og opfattes derfor som et absolut Tab. Men selv om man gaar ind paa denne Tankegang, er det i hvert Fald kun foreløbig, at Kurstabet er bestemt ved Obligationernes Salgspris. Det kan under Laaneforholdets Bestaaen modificeres ved ekstraordinære Afdrag eller Afskrivninger ved Hjælp af Reservefondens Midler eller ved Indfrielse af Laanet med Obligationer, der er købt til Underkurs.

En anden Gruppe af Laantagere vælger det Laan, som efter Kursnoteringen giver det største Provenu uden at tage Hensyn til de Muligheder for en Sænkning af den effektive Rente, som det højrentede Laan frembyder.

Hvor megen Betydning kan der da tillægges disse uvisse Fremtidsmuligheder? Det er vanskeligt at give et præcist Svar paa dette Spørgsmaal. Hvis Laanene til forskellig Rentefod er rigtig udmaalt, og Kurserne nogenlunde svarer dertil, saa Provenuet ved Salg af Obligationerne bliver praktisk talt det samme for det høj- og lavrentede Laan, bør man ubetinget vælge det første. Spørgsmaalet er, hvor meget det lavrentede Laan skal give mere ved Realisation af Obligationerne for at være fordelagtigere end det højrentede. Ved Afgørelsen af dette Spørgsmaal maa det for det første tages i Betragtning, at Kursforskellen mellem Obligationer til forskellig Rentefod under et faldende Renteniveau ikke forsvinder helt. Ved en Konvertering vil Obligationsejerne som Regel kun være villige til at tage de lavere forrentede Obligationer til en Underkurs paa mindst to Points for hver halve Procent, Rentefoden nedsættes; og ved Omprioriteringer maa der regnes med

en noget større Kursforskel for høj- og lavrentede Obligationer. Endelig maa det erindres, at der kun er Tale om Muligheder, til hvis Virkeliggørelse der udkræves ganske særlige Omstændigheder, som indtræder forholdsvis sjældent.

Erfaringen viser, at de lavt forrentede Obligationer i Almindelighed staar relativt højt i Kurs og derfor betinger en noget lavere effektiv Rente end de højt forrentede. Forklaringen paa dette Forhold maa søges baade i Efterspørgslen og Udbudet af Obligationer. Fra Forsikringsselskaber og andre Institutioner udgaar der en særlig Efterspørgsel efter lavrentede Obligationer, fordi de ikke er udsat for Konvertering og derfor er vel egnede til Dækning af Forsikringsforpligtelser ud i en lang Fremtid. Udbudet af lavt forrentede Obligationer er derimod relativt ringe, fordi de fleste Laantagere foretrækker højrentede Laan. Hvis det var mig, der skulde vælge mellem to Laanetilbud til forskellig nominel Rente, saa vilde jeg — under Forudsætning af rigtig Laaneudmaaling — kun foretrække de lavrentede Laan, dersom Kursforskellen er mindst $^1/_3$ mindre, end man skulde vente. Naar der til et 4 pCt. Laan paa 100 000 Kr. svarer et 4½ pCt. Laan paa 92 000 Kr., og Kursen paa 4½ pCt. Obligationer er 93, saa bliver Provenuet af de to Laan omtrent det samme, naar 4 pCt. Obligationer staar i 85½. Men for at foretrække det lavrentede Laan vil jeg kræve en Kurs af mindst 88. Saaledes har Kursstillingen i den senere Tid været for Sønderjyllands Kreditforenings 4½ og 4 pCt. Obligationer af 5. og 6. Serie, og med saadanne Kurser kan det være tvivlsomt, hvad der maa anses for fordelagtigst.

Laansøgeren faar en passende Frist til at acceptere Laanetilbudet, og naar det er sket, faar han tilsendt Udkast til Pantebrev. Det kan ikke tilraades ham at læse dette alt for nøje igennem, inden han skriver under. For saa kunde han let blive forskrækket. Det er nemlig ret skrappe Betingelser, der stilles i de danske Pantebreve.

Men ogsaa her gælder Ordet, at det gaar ikke saa galt til, som Præsten prædiker. Naar Pantebrevet er lyst uden Retsanmærkning, kan Laanet komme til Udbetaling. Forinden maa Laansøgeren dog betale et Indskud til Reserve- og Administrationsfonden, som ifølge Loven skal udgøre mindst 1½ pCt. af Hovedstolen, samt Resten af Vurderingsgebyret. Udbetalingen sker i Kasseobligationer af forskellig Størrelse, varierende fra 50 til 10 000 Kr., og det bliver Debitors Sag at gøre Obligationerne i Penge ved Salg gennem en Bank eller Vekselerer. Herfor maa han erlægge en saakaldt Courtage paa 1 Promille af Provenuet.

Nu er vor Mand altsaa bleven Laantager og dermed Medlem af Kreditforeningen. Laanet er uopsigeligt, saa længe han opfylder sine Forpligtelser, men forfalder straks til skadesløs Betaling, naar han kommer i Restance med Terminsydelser. Det betyder dog ikke, at Laanet kræves indfriet. Foreningen nøjes med at afgive Restancen til Inkassation og eventuelt til Udlæg, og naar Debitor betaler, hvad han skylder plus paaløbne Omkostninger, saa er det gode Forhold genoprettet. Ifølge Statuter og Pantebrev er det ligeledes en Forfaldsgrund, naar den pantsatte Ejendom afklædes eller paa anden Maade forringes, saa den ikke mere yder statutmæssig Sikkerhed, eller det forsømmes at holde den tilbørlig vedlige og brandforsikret. Endelig forfalder Laanet ved Ejerskifte; men hvis ikke særlige Grunde taler derimod, faar Køberen praktisk talt altid Lov til at overtage Laanet.

Laanets Hovedstol, d. v. s. dets oprindelige Beløb, er bestemmende ikke alene for Tilbagebetalingspligten, men ogsaa for det solidariske Ansvar og de halvaarlige Ydelser. Kreditforeningslaanene forrentes og afdrages i Annuiteter. Det vil sige, at Ydelsen er konstant, idet Afdraget fra Termin til Termin stiger lige saa meget, som Rentebeløbet daler. I Københavns Kreditforening kan man dog ogsaa faa Laan med konstant Afdrag, hvilket giver en faldende Ydelse. Foruden Rente og Afdrag omfatter Ter-

minsydelsen tillige et Bidrag til Reserve- og Administrationsfonden (mindst $^1/_{20}$ pCt. af Hovedstolen), som er beregnet til Dækning af Administrationsudgifterne og derfor i daglig Tale kaldes Administrationsbidrag.

Det er en Behagelighed for Debitor, at Laanet amortiseres uden en følelig Forhøjelse af Ydelsen. Et 4½ pCt. Laan afdrages saaledes i Løbet af 60 Aar med en halvaarlig Ydelse paa 2,52 pCt. af Hovedstolen, naar Administrationsbidraget sættes til 1 Promille af denne. Navnlig for Landbrugeren er denne lempelige Afdragsform i Forbindelse med Laanets Uopsigelighed en Betryggelse. Men fra et Kreditforeningssynspunkt er det en Mangel ved Annuitetslaanet, at det nedbringes meget langsomt i den første Del af Afdragsperioden. Af et 4½ pCt. Laan med 60 Aars Løbetid er efter 19 Aar endnu 90 pCt., efter 29 Aar 80 pCt. tilbage.

I den sidste Ende af Amortisationsperioden vokser Afdraget til Gengæld meget stærkt og kan derfor blive byrdefuldt for Debitor, saafremt han tillige har anden Gæld at forrente og afdrage. Erfaringen viser da ogsaa, at det kun er forholdsvis faa Laan, der amortiseres ud. Størstedelen af Laanene indfries før eller senere ved Omprioritering. Hertil bidrager dog ogsaa andre Forhold, f. Eks. Salg af Ejendommen eller Ønsket om at sælge, større Udgifter til Børns Uddannelse og Udstyr, Udbetaling til Medarvinger eller Indfrielse af anden Gæld samt Ønsket om at udnytte en gunstig Kurssituation til Nedsættelse af den effektive Rente. Professor *Warming* har (i Danske Samfundsproblemer) anbefalet en kraftigere Amortisation af Kreditforeningslaan for at modvirke Overprisen paa Landejendomme og fremme Kapitaldannelsen. Men Omprioriteringerne gør Amortisationens samfundsøkonomiske Betydning ret illusorisk.

Kreditforeningerne er ud fra et Sikkerhedssynspunkt interesserede i en Afdragsform, som betinger en stærkere Begyndelsesamortisation end det almindelige Annuitetslaan. Det simpleste vilde være Laan med konstant Afdrag.

Men hvis et saadant Laan skal amortiseres i Løbet af 60 Aar, vil et 4½ pCt. Laan med 0,1 pCt. Administrationsbidrag komme op paa en Begyndelsesydelse af 3,18 pCt. halvaarlig, og en saadan Ydelse af et I. Prioritets Laan vil man næppe kunne byde Landbruget.

Større Interesse har en Amortisationsform, som er anvendt af Østifternes Kreditforening i 12. Serie. Annuiteten er her bibeholdt, men Laanets Løbetid delt i to Perioder à 43 Terminer med hver sin Ydelse. I den første Periode er den halvaarlige Ydelse af et 4½ pCt. Laan 2,8 pCt. af Hovedstolen (inclusive 0,1 pCt. Administrationsbidrag). Derved opnaas en betydelig hurtigere Amortisation, idet Laanet allerede efter 9 Aars Forløb er nedbragt til 90 pCt. og efter 15 Aar til 80 pCt. af det oprindelige Beløb. Ved Slutningen af den første Periode er Laanet ude af Farezonen (Restgæld 67,9 pCt. af Hovedstolen), og derefter nedsættes Ydelsen til 2,55 pCt. af Hovedstolen.

Sikkerhedsmæssigt er denne Laaneform tiltalende; men den kan ikke lægge en Dæmper paa Tilbøjeligheden til Omprioritering, da Amortisationskurven, som det fremgaar af omstaaende Tavle, mod Slutningen viser et lige saa brat Fald som for et almindeligt Annuitetslaan paa 60 Aar. I saa Henseende vilde det være mere formaalstjenligt at strække den sidste Del af Amortisationsperioden (efter 43. Termin) ikke over 43, men over 77 Terminer, saaledes at Laanets samlede Løbetid bliver 60 Aar (Maksimum ifølge Loven). Hertil udkræves en halvaarlig Ydelse paa knap 2 pCt. (1,965 pCt.) af Hovedstolen inclusive 0,1 pCt. Administrationsbidrag. En Nedsættelse af Ydelsen fra 2,8 til 2 pCt. halvaarlig vilde utvivlsomt virke som en Opfordring til at blive i Serien eller Afdelingen.

Det blev allerede i Loven af 1850 fastslaaet som en Grundsætning, at Kreditforeningernes Gæld til Kasseobligationsejerne ingensinde maa overstige deres Tilgodehavende ifølge Pantebrevene. I Kraft af dette fundamentale Princip maa Kreditforeningerne Termin efter Termin inddrage Kasseobligationer i samme Omfang, som Laa-

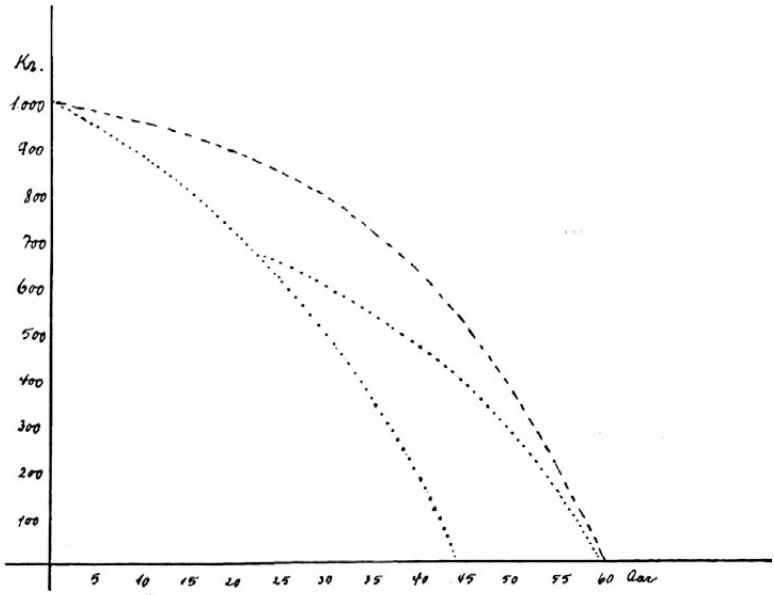

------ 4½ pCt. Annuitetslaan med 60 Aars Amortisation.
..... 4½ pCt. Annuitetslaan med Amortisation som i Østifternes Kreditforenings 12. Serie, med tænkt Variation.

nene nedbringes ved Amortisation. Det sker paa den Maade, at der forud for Terminen udloddes et Beløb af Kasseobligationer svarende til den samlede Sum af forfaldende ordinære Afdrag paa Laanene indenfor hver Serie og Afdeling. Udtrækningen foretages af Notarius publicus, og de udtrukne Stykker indkaldes ved offentlig Bekendtgørelse med det i Statuterne angivne Varsel (3 Maaneder) til Indfrielse i den paafølgende Termin. Obligationerne indfries med deres fulde Paalydende i Kontanter, og Udtrækningsgevinsten er derfor størst for de lavt forrentede Obligationer, som staar lavest i Kurs.

Amortisationen kan ogsaa ske paa en anden Maade, nemlig ved Opkøb og Annullering af Kasseobligationer (eller ved Annullering af Obligationer, som Foreningen i Forvejen ejer). Derved kommer Forskellen mellem Pari

og Kurs Reservefonden, d. v. s. Medlemmerne, tilgode. Det vilde imidlertid være farligt at indstille sig paa Opkøb alene. Thi man maa regne med den Mulighed, at Foreningens Efterspørgsel vil kunne drive Kurserne op over Pari, hvorved Fordelen vilde vendes til Tab for Foreningen. Ja, man risikerer endog, at de til Amortisationen fornødne Kasseobligationer overhovedet ikke kan købes i Markedet. Derfor bliver man nødt til at forbeholde sig Adgang til Indfrielse efter Udtrækning ved Siden af Opkøb. Men et saadant System, hvorefter Foreningen i hver enkelt Termin kan vælge den for Obligationsejerne ugunstigste Form for Inddragelse af Kasseobligationer, tør Kreditforeningerne ikke anvende, skønt Adgangen hertil staar og altid har staaet aaben. Jydsk Landkreditforening har haft en valgfri Ordning, men gjort daarlige Erfaringer dermed. Det viste sig, at Foreningens Kurser i de Aar, da man gjorde Brug af Retten til Opkøb, faldt ca. 6 Points under Østifternes Kreditforenings Obligationskurser, og derfor opgav Foreningen i 1879 denne Amortisationsmaade og gik over til Indfrielse efter Udtrækning ligesom de øvrige Foreninger.

Der er ingen Tvivl om, at Udtrækningschancen honoreres af Obligationskøberne, og at det i Udtrækningslotteriet indeholdte Spillemoment øver sin Tiltrækning paa mange Kapitalejere. Og selv om der i det lange Løb kunde opnaas bedre Resultater ved Opkøb end ved Udtrækning, vilde Interessenterne efter al Sandsynlighed alligevel foretrække den sidstnævnte Amortisationsform, da det store Flertal af Laantagere lægger afgørende Vægt paa at sikre sig de bedst mulige Kurser ved Obligationernes Salg. Dersom Laanene udbetales i Obligationer med en Rentefod, der nogenlunde svarer til Markedsrenten, vil Kurstabet blive ringe, og saa vil der ikke være nogen Anledning til at foretrække Opkøb for Udtrækning. Det er en Grund mere til at vælge den Rentefodspolitik, som anvendes i alle andre Lande, og som Landkreditkassen har gjort sig til Talsmand for herhjemme.

Den nye Kreditforeningslov foreskriver i særlige Tilfælde Amortisation ved Opkøb. Men de herom gældende Bestemmelser er saa specielle, at jeg ikke skal komme ind paa dem.

Vi har set, at Kreditforeningslaan til enhver Tid kan indfries med Obligationer efter Paalydende. Det Beløb, hvormed Restgælden overstiger fulde (i Husmandskreditforeningerne halve) Hundreder af Kroner, skal dog indfries kontant og tages i Betragtning ved næste Udtrækning. Ekstraordinære Afdrag kan ligeledes erlægges i Obligationer, og noget tilsvarende gælder om ekstraordinære Afskrivninger paa Medlemmernes Gæld ved Hjælp af Overskud paa Reservefonden. Afskrivningerne foretages i Forhold til de enkelte Medlemmers Reservefondsandele, som atter beregnes efter de til Fonden præsterede Indbetalinger (Indskud, ordinære og ekstraordinære Bidrag), og de afskrevne Beløb kan anvendes enten til Annullation (efter Opkøb) eller Indfrielse (efter Udtrækning) af Kasseobligationer. Paa disse tre Maader kan i hvert Fald en Del af det ved Laanets Optagelse lidte Kurstab indvindes.

Loven af 19. Februar 1861 forbyder, som tidligere oplyst, Nedskrivning af Hovedstolen som Følge af ordinær Amortisation i lukkede Serier. Ekstraordinær Afskrivning ved Hjælp af Reservefondens Midler maa ligeledes kun ske paa Restgælden uden Nedsættelse af Hovedstolen. Men naar der er præsteret et ekstraordinært Afdrag, er det tilladt at nedsætte Hovedstolen ikke alene med Afdragets Beløb, men saa meget, at Talforholdet mellem den nye Restgæld og den nedskrevne Hovedstol er det samme som Forholdet mellem Restgæld og Hovedstol før Afdragets Erlæggelse. Det lyder indviklet, men betyder kun, at den én Gang lagte Amortisationsplan maa udnyttes fuldt-ud, men ikke ændres til Skade for Obligationsejerne.

Endelig kan Interessenten helt eller delvis indfri sit Laan med Kontanter. Men det har han kun Interesse i at gøre, naar Obligationskursen staar over Pari, og der ud-

kræves hertil Opsigelse med en Frist, som gør det muligt for Foreningen at opsige et tilsvarende Beløb af Kasseobligationer eller tage Hensyn til det opsagte Laans Beløb ved Udtrækningen.

Foreningen kan ogsaa paa egen Haand opsige de af den udstedte Obligationer eller en Del af disse til Indfrielse ved offentlig Bekendtgørelse. Det er det, der sker ved Konvertering, saaledes som det er nærmere paavist i det foregaaende Kapitel.

Vi har set, at Konverteringerne i Firserne stødte paa Modstand i flere Kreditforeninger. Man var bange for, at Kapitalen vilde føle sig daarlig behandlet ved Nedskæringen af den én Gang fastsatte Rente af Obligationerne og vende Kreditforeningerne Ryggen. Betænkelighederne blev fejet til Side, og der er intet i den følgende Tids Udvikling, der tyder paa, at de store Konverteringer har skadet Kreditforeningerne. Der kan derfor heller ikke gives nogen saglig Begrundelse for det Konverteringsforbud, som fire Kreditforeninger indførte i anden Halvdel af Tyverne ved Aabningen af Serier eller Afdelinger for 5 pCt. Laan i Landejendomme.

Paa den anden Side kan en alt for aabenlys Spekulation i Konverteringsmuligheden virke stødende. At konvertere Obligationer i Aar, som er udstedt i Fjor, ser ikke godt ud. Københavns Kreditforening var da heller ikke rigtig dristig ved at gaa med til Konverteringen i 1887, 5 Aar efter Foreningens Oprettelse. I flere Lande, f. Eks. i Sverige og Norge, er Kreditforeningerne gaaet en Mellemvej ved at fraskrive sig Retten til Opsigelse af Obligationer og nægte Laantagerne Ret til kontant Indfrielse af Laan og Erlæggelse af kontante Afdrag de første 10 Aar efter Laanets Optagelse. Lignende Bestemmelser findes i den tyske Hypotekbanklov. Den danske Kreditforeningslov af 7. April 1936 tillader Konverteringsforbud og Forbud mod hel eller delvis kontant Indfrielse af Laan, men kun for et Tidsrum af 10 Aar fra Seriens eller Afdelingens Aabning.

Ved at faa Laan i en Kreditforening bliver man Medlem af Foreningen. Men deraf følger ikke, at Laantageren kan frigøre sig for Forholdet til Foreningen ved at indfri Laanet. Paa en Generalforsamling i Sønderjyllands Kreditforening har jeg oplevet, at en Interessent, som var kommen til Stede for at øve skarp Kritik, ved det efterfølgende Smørrebrød i den Grad ændrede sin Opfattelse af Foreningen, at han højtidelig erklærede aldrig at ville melde sig ud af den. Det er nu for Resten heller ikke saa let. Thi for det første skal Laanet indfries. Og selv efter Indfrielsen fastholdes Interessenten af det solidariske Ansvar, d. v. s. af en Hæftelse for Foreningens eller Seriens Forpligtelser med et Beløb svarende til $^2/_3$ af Laanets Hovedstol (i Købstadhypotekforeninger med et Beløb lig Hovedstolen).

Medlemmer, som indfrier deres Laan, kan først erholde Kvittering for det solidariske Ansvar, naar det paagældende Aarsregnskab er opgjort og godkendt af Repræsentantskabet og af Indenrigsministeriet. Naar der er gaaet tre Maaneder efter Regnskabets Indsendelse, uden at Ministeriet har ladet høre fra sig, betragtes Tavsheden som stiltiende Godkendelse. Men for de Foreninger, for hvis Kasseobligationer Staten har paataget sig en Rentegaranti, skal Godkendelsen være udtrykkelig. Under almindelige Forhold vil Interessenten dog kunne opnaa fuld Kvittering ved Laanets Indfrielse mod at stille Sikkerhed for Fyldestgørelsen af det solidariske Ansvar i Stats- eller Kreditforeningsobligationer, Bank- eller Sparekassebog eller Bankgaranti (som Regel 10 pCt. af Laanets Hovedstol), indtil Regnskabet er godkendt. Men ogsaa denne Sikkerhedsstillelse kan frafaldes, dersom den paagældende Reservefond har naaet en Størrelse af mindst 3 pCt. af Kasseobligationsgælden.

Det solidariske Ansvar er ikke alene en personlig Forpligtelse, men ogsaa en Hæftelse paa Ejendommen. Dr. Sven Clausen har argumenteret imod denne Opfattelse, men den er anerkendt baade af Videnskaben og Praksis.

Derfor maa der, som anført i første Kapitel, tages Hensyn til det solidariske Ansvar ved Ydelse af Tillægslaan, efter Loven af 24. April 1896 dog kun i begrænset Omfang. Men Hypotekforeningerne tager ikke Hensyn til det til Kreditforeningslaanene knyttede særlige Ansvar ved Bevilling af Laan. For dem er det ikke en Hæftelse paa Ejendommen. Her staar man overfor en Mangel paa Konsekvens, som er vanskelig at begrunde, og Kredit- og Hypotekforeningskommissionen har ikke ment at burde foreslaa en Ændring i dette besynderlige Forhold.

I de efter den nye Kreditforeningslovs Ikrafttræden aabnede Serier er Medlemmerne ikke personlig forpligtet for andet end deres eget Laan. Derudover hæfter de kun med deres pantsatte Ejendomme for Seriens Forpligtelser. I Købstadhypotekforeningerne derimod skal Interessenterne fremdeles være solidarisk ansvarlige baade med Ejendommen og med deres Formue.

For Statens Tilsyn med Kreditforeningerne er der allerede gjort Rede, og med Hensyn til Regnskab og Revision maa jeg nøjes med at henvise til Kreditforeningsloven og Statuterne, da der næppe er Anledning til at gaa nærmere ind paa disse Forhold. Som Afslutning paa denne Del af Undersøgelsen vil jeg endnu fremsætte nogle almindelige Bemærkninger om Laantagerens Stilling som Interessent og som Debitor.

Vi har set, at disse to Egenskaber hænger nøje sammen, idet Medlemskabet er en Følge af Laaneforholdet. I daglig Tale bruges de to Udtryk da ogsaa i Flæng, og det er en stilistisk Behagelighed at have hele fire Gloser, to danske og to fremmede (Laantager — Medlem og Debitor — Interessent) at vælge imellem. Men ser man nøjere til, saa opdager man, at de to Egenskaber ikke dækker hinanden.

Som Medlem af Kreditforeningen maa Laantageren til en vis Grad finde sig i Statutændringer, der berører hans Stilling, forudsat selvfølgelig at Generalforsamlingens Vedtagelse ikke er retsstridig, og at den godkendes af

Indenrigsministeren. Det gælder f. Eks. om Ændring af Reglerne om Paaligning af overordentlige Bidrag til Reserve- og Administrationsfonden samt om Anvendelse af Reservefondens Midler i Medlemmernes Interesse, f. Eks. til Dækning af Konverteringsudgifter, altsammen dog under Forudsætning af, at det indbyrdes Retsforhold mellem Medlemmerne ikke derved forrykkes. Det var i Strid med denne Forudsætning, at Østifternes Landhypotekforening i 1928 uden videre ophævede de indenfor de enkelte Serier bestaaende Risikoklasser.

Som Debitor er Interessenten beskyttet mod Misbrug af Flertallets Magt. De Forpligtelser, vor Mand gik ind paa ved Laanets Stiftelse, med Hensyn til Forrentning, Amortisation, solidarisk Ansvar o. s. v., beror paa et Kontraktforhold og kan derfor ikke uden hans Samtykke ændres til hans Skade. Det samme gælder om de kontraktmæssige Rettigheder, Kasseobligationsejerne har erhvervet overfor Kreditforeningen. Ifølge de for Sønderjyllands Kreditforening oprindelig gældende Statuter skulde det være tilladt ved Statutændringer, som godkendtes af en Kreditorforsamling, at gøre dybe Indgreb i de Kasseobligationsejerne tilkommende Rettigheder. Det er aldrig blevet forsøgt. Men hvis det var sket, er det tvivlsomt, om det havde kunnet holde for Domstolene.

En Laantager i en Kreditforening er ikke alene Objekt for Generalforsamlingens Beslutninger. Som Medlem af Foreningen er han Medindehaver af den højeste Myndighed. Denne Myndighed udøves dels paa Generalforsamlinger, dels ved Valg af Repræsentanter. I flere Foreninger har ogsaa Kasseobligationsejerne Adgang til Generalforsamlingen med Stemmeret, dog ikke ved Valg.

Medlemmerne har kun Stemmeret, hvis de ikke er i Restance med Terminsydelser, som er forfaldne til Betaling mere end tre Maaneder før Generalforsamlingens Afholdelse. Stemmeretten er gradueret efter Gældens Størrelse. Som Regel er Maximum 5 Stemmer, og ingen

kan paa egne og andres Vegne afgive mere end 10 Stemmer.

Naar man tager Kreditforeningernes Omfang i Betragtning, vil det forstaas, at Generalforsamlingen er et ufuldkomment og tilfældigt Udtryk for Medlemmernes Vilje. Hvis blot 20 pCt. af Interessenterne gav Møde, vilde en saadan Deltagelse sprænge alle Rammer, i hvert Fald i de større Foreninger. Der vilde simpelthen ikke findes Lokaler store nok til at rumme Forsamlingen, og det vilde være umuligt at gennemføre en effektiv Kontrol. Det almindelige er, at der møder 1 pCt. af Medlemmerne, ganske overvejende fra den Egn, hvor Generalforsamlingen holdes. Det vil derfor næsten altid være muligt for en faatallig men energisk Opposition at beherske Generalforsamlingen.

For at bøde paa denne Mangel ved Selvstyret giver den nye Kreditforeningslov Hjemmel til Afholdelse af Delegeretmøder. Dersom der paa en Generalforsamling ikke er repræsenteret mindst det Antal Medlemmer, som udkræves til Indkaldelse af en overordentlig Generalforsamling (mindst $^1/_{40}$), kan Repræsentantskabet i Forbindelse med Direktionen bestemme, at de af Generalforsamlingen trufne Beslutninger skal forelægges for et Delegeretmøde til endelig Afgørelse. Der udskrives da Valg af Delegerede i Repræsentantskabsdistrikterne, og i de Foreninger, hvor Kasseobligationsejerne har Ret til at stemme paa Generalforsamlingen, kan der ligeledes gives dem Adgang til at lade sig repræsentere paa Delegeretmødet.

Iøvrigt udøves Selvstyret af de af Medlemmerne valgte Repræsentanter. Repræsentantskabet fører Tilsyn med Direktionens Ledelse af Foreningen og paaser, at Statuterne nøje overholdes. Det deciderer Regnskabet og ansætter og afskediger Direktører og Revisorer. I de Foreninger, hvor Staten har overtaget Garantien for Renterne af Kasseobligationer, skal Valget af administrerende Direktør dog godkendes af Indenrigsministeren, ligesom

Ministerens Samtykke udkræves til Afskedigelse af Direktører. Desuden har Ministeren i alle Foreninger Ret til at udnævne en Revisor. En af Revisorerne skal være statsautoriseret.

Repræsentantskabet bestemmer endvidere efter Direktionens Indstilling Vilkaarene for Oprettelsen af nye Serier og Afdelinger, fastsætter Instruks for Vurderingsmændene og Vurderingsgebyrer m. m. samt Lønnings- og Pensionsreglement for Direktører og det fast ansatte Personale. Endelig er Repræsentanternes Indstillingsret i Laanesager opretholdt ved Loven af 7. April 1936.

De enkelte Serier indenfor en Kreditforening er i økonomisk Henseende selvstændige Organismer. Fælles er kun Selvstyret og Administrationen. Men den nye Kreditforeningslov har aabnet Mulighed ogsaa for en økonomisk Forbindelse mellem Serierne i Form af en fælles Reservefond. Det er kun smaat, hvad de ved Lovens Ikrafttræden bestaaende Serier kan bidrage til denne Fond (en Del af den til et indfriet Laan hørende Reservefondsandel ved Udbetaling af Resten samt Beløbet af forældede Kasseobligationer og Kupons). Men for nye Serier gælder denne Begrænsning ikke.

Det vil vare noget, inden Fællesreservefonden naar en Størrelse, der giver Mulighed for at løse den Opgave, der er tiltænkt den: at tjene som Generalreserve for de enkelte Serier for det Tilfælde, at de skulde komme i Vanskeligheder. Men en Fællesreservefond, som svarer til sit Formaal, vil betyde en yderligere Betryggelse for Kasseobligationsejerne og dermed bedre Kurser for Laantagerne. Det er en af de faa Nydannelser indenfor Kreditforeningerne i vor Tid, som jeg venter mig noget af, en sidste Afrunding af Kreditforeningssystemet.

Det er efter Ønske, jeg har givet en Fremstilling af Kreditforeningernes Historie og deres Organisation og Teknik. Det har været en tør Omgang. Men jeg haaber at kunne bøde noget derpaa i et sidste Kapitel om Kreditforeningerne og Landbrugets Gæld, der følger som

Tilgift. Det er et glædeligt Tidens Tegn, at en Kreds af Landbrugslærere og Landbrugskonsulenter har ønsket grundig Oplysning om Kreditforeningerne og deres Arbejde. Men endnu vigtigere er Spørgsmaalet om Landbrugets Gæld og Kreditforeningernes Stilling indenfor dette Problem.

III.

Kreditforeningerne og Landbrugets Gæld.

Efter de bevægede Tider i Firserne og Halvfemserne kunde de danske Kreditforeninger i det nye Aarhundrede glæde sig ved en rolig Udvikling. De jævnt stigende Priser begrænsede Tabsmulighederne til et Minimum, og der var ingen Problemer, der greb forstyrrende ind i Kreditforeningernes Tilværelse. De var bleven ærværdige Institutioner, ombølget af Nationens respektfulde Tillid. I Krigsaarene holdt Kreditforeningerne, takket være deres gode Traditioner, Balancen under den voldsomme Hausse i Ejendomspriserne, og Striden om de højrentede Laan formaaede kun at kruse Overfladen. I Dybden herskede der absolut Ro. »Ro er en dejlig Ting«, sagde en ældre Kollega en Gang omkring Midten af Tyverne til mig i Anledning af de begyndende Urobevægelser blandt de sønderjydske Debitorer. Ogsaa disse Bevægelser døde hen i de for Landbruget gunstige Aar 1928/29 og 29/30.

Men da Landbrugskrisen satte ind i 1930/31, var Fortryllelsen hævet. Ligesom i Historien om Kejserens nye Klæder stod de hidtil saa beundrede Institutioner pludselig som afklædt til Skjorten. Alle kunde nu se deres Mangler, og iderige og velmenende Mænd fremsatte Projekter til Reformering af Realkrediten.

Der var ingen Grænser for de Beskyldninger, der blev rettet mod Kreditforeningerne. I yderliggaaende Landbokredse blev det noget af en Trossætning, at Kreditforeningerne var Redskaber for Højfinansen og den interna-

tionale Jødekapital. Ganske bortset fra, at Flertallet af Kritikerne næppe har nogen klar Forestilling om de onde Magter, som de mener, at Kreditforeningerne har forskrevet sig til, er det vanskeligt at forestille sig, hvad der skulde have forledt disse til at forraade Debitorernes Interesser. Kreditforeningerne er jo Andelsselskaber ligesom Andelsmejerier og Andelsslagterier. Men jeg har aldrig hørt, at Mejerier eller Slagterier er bleven mistænkt for at gaa Aftagernes Ærinde, skønt de kender dem og til Stadighed staar i venskabelig Forbindelse med dem. Jeg har saaledes ladet mig fortælle, at Slagteriernes Repræsentanter, naar de kommer til England for at forhandle med deres store Kunder, modtages, trakteres og vises rundt som kære Gæster. Kreditforeningerne derimod aner ikke, hvem det er, der køber de Obligationer, med hvilke Laanene udbetales, da det er Debitorernes egen Sag at afsætte Obligationerne. I 1932 foretog Østifternes Kreditforening en Undersøgelse for at komme til Klarhed over, paa hvilke Hænder Kreditforeningsobligationerne ligger, saa vidt det er muligt at faa dette oplyst gennem Notering, Indskrivning eller paa anden Maade. Denne Undersøgelse gav følgende Resultat:

Ejere:	Obligationsbeløb 1 000 Kr.	pCt.
Livsforsikringsselskaber	335 031	7,79
Skadesforsikringsselskaber	129 197	3,00
Overformynderiet	310 582	7,22
Legater og Stiftelser	152 823	3,55
Fonds o. l.	247 895	5,76
Sparekasser	368 454	8,56
Bikubens Forvaltningsafdeling	83 870	1,95
Banker	189 870	4,41
Hypotekbanken	47 554	1,11
Kredit- og Hypotekforeninger	153 365	3,57
Stat og Kommuner	16 842	0,39
Stifterne	26 684	0,62
Private	287 447	6,68
Uoplyst	1 952 879	45,39
	4 302 493	100,00

I det, som har kunnet oplyses om Obligationernes Placering, er der ikke Spor af Højfinans. Den interesserer sig i Almindelighed ikke for det beskedne, men sikre Udbytte, Kreditforeningsobligationerne afkaster, men gaar paa Jagt efter større Gevinster. Kun paa et enkelt Punkt i Konjunkturperiodens Forløb eftersporger den aktive Kapital Kreditforeningsobligationer, nemlig under Depressionen, naar de økonomiske Virksomheder giver Underskud og Aktierne falder i Kurs. Det er denne ekstraordinære Efterspørgsel, der driver Obligationskurserne op i daarlige Tider og derved bidrager til at skabe Betingelser for Omprioritering og Konvertering. Og det kan man fra et Debitorsynspunkt ikke have noget imod.

Til Grund for Forestillingen om hensynsløs Udbytning af Debitorerne ligger den Erfaring, at Kreditforeningerne i Krisetider, naar Landbrugets Indtægter svigter, uden Hensyn dertil kræver deres Tribut af Landbrugerne. Dette skyldes dog ikke Obligationsejernes Gridskhed, men finder sin Forklaring i Kreditforeningernes Organisation.

Det obligationsudstedende Realkreditinstitut skyder sig ind som et selvstændigt Mellemled mellem Kreditor og Debitor og frigør derved Debitorerne for de uheldige Følger af det direkte Laaneforhold (Afhængighed, Laanets Opsigelighed og Fare for Forhøjelse af Renter og Afdrag). Navnlig for Landmanden er Adgangen til at faa Laan i en Kreditforening en Betryggelse. Dertil kommer, at Kreditforeningerne til enhver Tid er i Stand til at yde forholdsvis store og relativt billige Laan. Men det kan de kun i Kraft af deres særlige Organisation (solidarisk Ansvar, fast Amortisationsplan for Laan og Kasseobligationer, Udstedelse af Obligationer til Ihændehaveren) og en gennem Tiderne oparbejdet Tillid til, at de under alle Forhold vil være i Stand til at efterkomme deres Forpligtelser.

En Kreditforening er en sindrig Mekanisme. Begynder man at pille ved den, sker der det samme, som naar man piller et Hjul ud af et Ur: Værket gaar i Staa, det kan ikke mere tjene sit Formaal. Hvis dette skulde ske med

Kreditforeningerne, vilde Landbruget faa mest Grund til at beklage det. De Tjenester, Kreditforeningerne har ydet Erhvervslivet i Danmark og ikke mindst Landbruget, er saa store, at man skal være lidt forsigtig med at ødelægge Mulighederne for deres Arbejde i Fremtiden.

Ethvert System har sine Fortrins Mangler. Den væsentligste Skavank ved Kreditforeningerne er deres Stivhed, Manglen paa Evne til at lempe sig efter de forandrede Forhold, naar Debitorernes Indtægter svigter. En vis Elasticitet er de dog i Besiddelse af eller modtagelige for. Derom vidner Konverteringerne i Slutningen af forrige Aarhundrede og de senere Aars Kriseforanstaltninger.

Fra nationaløkonomisk Side bebrejdes det Kreditforeningerne, at de gennem deres Udlaansvirksomhed ikke alene tilfører Landbruget Kapital til Gennemførelse af Forbedringer, men at den lette Adgang til Laan i Kreditforeningerne begunstiger Kapitaliseringen af Landbrugets Overskud i Forbindelse med Salg og Arvedeling og derved bidrager til at svække Landbrugserhvervet og skærpe Landbrugskriserne. Landbrugerne har gennemgaaende en i Forhold til deres Indtægter meget stor Gæld. Dette gælder i Særdeleshed om det danske Landbrug, og det er en almindelig Erfaring, at Pantegælden stiger i Takt med Ejendomspriserne. Det er i de gode Tider, Gælden stiftes, og i de daarlige Aar, den tilbagebetales eller paa anden Maade afvikles.

I det 19. Aarhundrede har vi som Kilde til Oplysning om Bevægelserne i Landejendommenes Værdi og Landbrugets Pantegæld kun Ejendomshandelerne. I 1904 fik vi den første Vurdering til Ejendomsskyld, og i Forbindelse med den anden Vurdering i 1909 blev der for første Gang foretaget en Opgørelse af Prioritetsgælden. Men Ejendomssalgene giver ikke noget sikkert Billede af Forholdene, da de i de enkelte Aar solgte Ejendomme ikke er et typisk Udtryk for samtlige Ejendomme. Bortset fra mere tilfældige Omstændigheder maa det antages, at de daarligste eller daarligst drevne og de mest forgældede Ejendomme kommer hyppigst i Handelen, og at en Del

Ejendomme prioriteres med Salg for Øje. Tallene for Landejendommenes Værdi uden Besætning og Inventar er gennemgaaende for lave, da Værdien af Besætning og Inventar af skattemæssige Grunde hyppigt sættes for højt i Købekontrakterne. Men trods Manglerne giver Tallene uden Tvivl et ganske godt Billede af Bevægelserne i Værdierne og Pantegælden. Til Oplysning herom anføres i nedenstaaende Oversigt Priserne pr. Td. Hartkorn for Gaarde (over 1 Td. Hartkorn), som er solgt i almindelig fri Handel, Værdien af Ejendommene uden Besætning og Inventar og Pantegælden, beregnet pr. Td. Hartkorn for samtlige solgte Gaarde (efter *K. J. Kristensen* i Det danske Landbrug). Et overskueligt Billede af Bevægelserne giver den paa Grundlag af det anførte Talmateriale udarbejdede grafiske Fremstilling Side 294.

Priser og Pantegæld for Gaarde

	Salgspris pr. Td. Hartkorn		Pantegæld pr. Td. Hartkorn
	Jord og Bygninger	Ejendommen med Besætning og Inventar	
	Kr.	Kr.	Kr.
1885	6 628	7 799	3 920
1900	5 055	6 384	3 543
1909	6 588	8 550	4 358
1914	8 793	11 047	5 590
1916	9 635	12 941	5 625
1919	15 506	21 642	7 272
1920	13 811	21 751	8 240
1921	13 700	20 063	8 673
1922	12 869	17 756	8 818
1923	12 879	18 344	8 863
1924	13 901	20 355	9 262
1925	14 479	21 159	9 251
1926	12 664	17 761	8 760
1927	11 301	15 662	8 492
1928	11 124	15 327	8 993
1929	11 877	16 661	8 961
1930	12 102	17 112	8 907
1931	11 392	15 384	9 116
1932	9 773	12 546	8 553
1933	9 852	12 799	8 507
1934	10 546	14 183	8 783
1935	10 716	14 869	8 735
1936	10 741	15 016	8 568

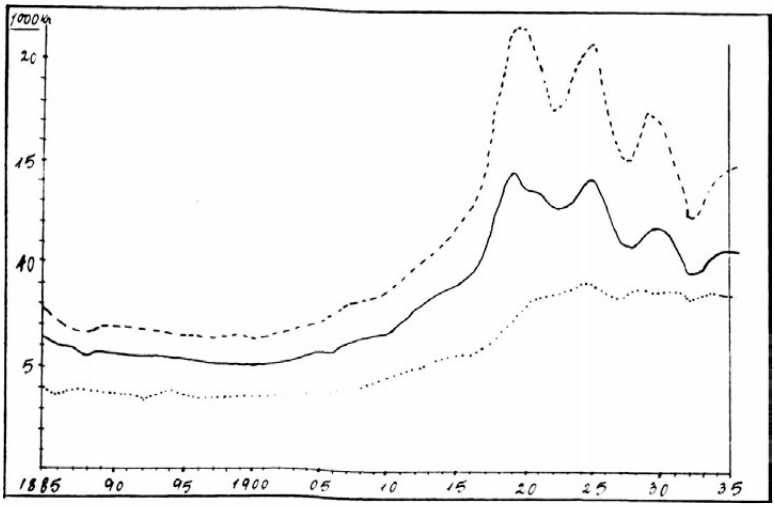

- - - - - - - Priser for Gaarde med Besætning og Inventar.
——— » for Jord og Bygninger.
. . . . . Pantegæld.

Et Blik paa Tallene og Kurverne er tilstrækkeligt til at vise, at Pantegælden i Opgang og Nedgang følger Bevægelserne i Ejendomspriserne, omend i et langsommere Tempo. Det er de gode Tiders Gældsstiftelse, der hævner sig paa Landbruget i Nedgangstiderne, og der er Grund til at spørge, om Kreditforeningerne kan gøres ansvarlige for denne Udvikling.

Der er her en Tilbøjelighed til at generalisere, som jeg maa advare imod. Ligningschef K. J. Kristensen kommer i en Afhandling om Landejendommenes Værdi og Landbrugets Gæld (Det danske Landbrug, 1937) ind paa dette Spørgsmaal. Men det forekommer mig, at han ikke skelner tilstrækkelig skarpt mellem Begreberne Pantegæld og Realkredit. Med Henblik paa Paralleliteten mellem Ejendomsprisernes og Pantegældens Bevægelser skriver han saaledes Side 326: »Disse Erfaringer viser, at Pantegældens Vækst ikke har haft synlig Sammenhæng med Landbrugets Kapitalbehov til Fremme af Land-

bruget, men derimod nøje er knyttet til Op- og Nedgang i Landbrugets Forrentningsevne, der finder Udtryk i Ejendomspriserne, og man maa være berettiget til heraf at slutte, at Realkredittens Hovedopgave har været, ikke at skaffe Midler til Landbrugets Fremme, men derimod at muliggøre Pantsætning og Overdragelse af forud eksisterende Ejendomsværdier eller rettere af den Forrentningsevne, som al Ejendomsværdi er det kapitaliserede Udtryk for.«

Det fremgaar af den følgende Sætning, at der med Ordet Realkredit er tænkt paa Kreditforeningerne. Af Bevægelsen i Pantegælden drager Ligningschefen den Slutning, »at Landbruget som Helhed endog i Nedgangstider har været i Stand til selv at tilvejebringe al den Kapital, der har været nødvendig til Udvidelse af Bygninger og Besætning og til Jordernes Grundforbedring, og at Realkrediten derfor ikke paa noget Tidspunkt har været nødvendig for at drage Kapital fra andre Samfundsklasser til Landbruget, men tværtimod maa have været Middel til under opadgaaende Tider at drage Kapital bort fra Landbruget til Anbringelse i andre Erhverv eller til uproduktivt Forbrug, hvad iøvrigt Krigsperioden paa slaaende Maade har givet Erfaring for«.

Denne Betragtning kan jeg ikke tiltræde. Fra 1885 til 1900 er Landbrugets Pantegæld, følgende den nedadgaaende Bevægelse i Ejendomspriserne, gaaet tilbage, efter K. J. Kristensen med 125 Mill. Kr. Denne Nedgang i Gælden falder i Tid sammen med Landbrugets Omlægning til forøget Produktion af animalske Produkter, som krævede en ikke helt ringe Kapitalanvendelse til Udvidelse af Besætninger og Bygninger. I det her omhandlede Tidsrum er Kreaturstyrken forøget med ca. 25 pCt., og Høstudbyttet er steget med ca. 20 pCt. Hvorledes har Landbruget i en Nedgangstid foruden at forrente og nedbringe Gælden kunnet financiere denne Udvidelse af Produktionen?

Her maa man for det første være opmærksom paa, at

Forringelsen af Landbrugets økonomiske Vilkaar under Depressionen i Firserne og Halvfemserne, takket være Omlægningen af Produktionen, ikke var saa dybtgaaende, som man i Almindelighed har været tilbøjelig til at antage. Professor *Birck* har engang sagt om denne Krise, at den nærmest var en Sentimentssag, d. v. s., at den mere eksisterede i Bøndernes Fantasi end i Virkeligheden. Selv om denne Karakteristik ikke skal tages helt bogstavelig, er der sikkert noget om det.

Dernæst er det ikke helt rigtigt, naar Ligningschefen gaar ud fra, at Landbruget i denne Periode selv har fremskaffet den til Udvidelsen af Bygninger og Besætninger og Forbedring af Jordkulturen fornødne Kapital. Denne Kapitalinvestering er i hvert Fald delvis financieret af Kreditforeningerne. De tre Landkreditforeninger (Landkreditkassen, Jydsk Land og Vest- og sønderjydske) har i det nævnte Tidsrum haft en Nettotilgang i Udlaanet (efter Restgæld) paa ca. 160 Mill. Kr. Hvis de fire blandede Kreditforeninger (Østifternes, Fyns og de to Husmandskreditforeninger) i Forhold til Landkreditforeningerne har haft et lige saa stort Udlaan i Landejendomme som idag, skulde Kreditforeningerne fra 1885 til 1900 netto have tilført det danske Landbrug ca. 200 Mill. Kr. Naar Landbrugets Pantegæld som Helhed ikke desto mindre er gaaet betydelig tilbage i dette Tidsrum, maa der have været en rivende Nedgang i den øvrige Pantegæld, tildels som Følge af Tvangsauktioner og mere eller mindre tvungne Salg underhaanden. Selv om en Del af de 200 Mill. Kr., hvormed Kreditforeningerne i de 15 Aar har forøget deres Udlaan i Landejendomme, hidrører fra Omprioriteringer og en Del er medgaaet til Dækning af Driftsunderskud, kan der ikke være Tvivl om, at Kreditforeningerne i denne sløje Tid har ydet Landbruget en værdifuld Støtte til Udvidelse af Produktionen.

I Tiden fra Aarhundredskiftet til Verdenskrigens Udbrud gav de stigende Konjunkturer Anledning til stor Fremgang indenfor Landbruget. Kreaturbestanden vokse-

de med ca. 40 pCt., Høstudbyttet ligesaa, og Bygninger og Inventar udvidedes ligeledes stærkt. Stigningen i Landejendommenes Værdi med Besætning og Inventar fra 1900 til 1913 er beregnet til 1700 Mill. Kr. Værdistigningen er ikke alene konjunkturbestemt, men tillige Udtryk for en betydelig Forøgelse af den i Landbruget anbragte Kapital. I det nævnte Tidsrum tredobledes Værdien af vor Landbrugseksport. Det er nu interessant at se, at der jævnsides med denne frodige Udvikling indenfor Landbruget er foregaaet et meget betydeligt Udlaan fra Kreditforeningerne. Fra 1900 til 1914 er Restgælden i Landkreditforeningerne forøget med 392 Mill. Kr. Naar Hensyn tages ogsaa til de øvrige Kreditforeningers Udlaan i Landbrugsejendomme og til Kurserne, kommer vi op paa en Netto-Tilgang af smaa 500 Mill. Kr.

Ifølge de af Ligningschef K. J. Kristensen meddelte Tal skal Landbrugets Pantegæld fra 1900 til 1913 være steget fra 1150 til 1550 Mill. Kr., d. v. s. med 400 Mill. Kr. Vi kommer altsaa, naar vi ser bort fra den paa Aaret 1914 faldende Tilgang af Laan, til det overraskende Resultat, at Fremgangen i Kreditforeningernes Udlaan i Landejendomme absorberer hele Stigningen i Landbrugets Pantegæld i den omhandlede Periode, overraskende navnlig i Betragtning af, at Sparekasserne samtidig har forøget deres Udlaan i Landejendomme (Ejendomme paa Landet) med 64 Mill. Kr. Der synes dog at være nogen Usikkerhed i Beregningen af Landbrugets Pantegæld. K. J. Kristensen opgiver den til 1550 Mill. Kr. i 1913, Statistisk Departement til 1686 Mill.*). Men hvorom alting er, saa falder Hovedparten af Tilvæksten i Landbrugets Pantegæld i denne »gyldne« Tid paa Kreditforeningerne. Det er der ingen Grund til at være ked af, eftersom det maa anses for givet, at Hovedparten af de af Kreditforeningerne til Raadighed stillede Midler har faaet en produktiv Anvendelse. Men dermed har Teorien om Pantegældens

*) Forskellen i Opgørelsen af den samlede Behæftelse kan ikke forklares ved Kapitalværdien af Arvefæsteafgifter m. m.

Tilbøjelighed til at følge Opgangen i Ejendomspriserne ved Kapitalisering af Stigning i Forrentningsevnen for saa vidt angaar denne Periode, mistet sin Brod.

Anderledes med Krigsaarene. Fra 1914 til 1920 steg Landejendommenes Værdi med Besætning og Inventar med godt 3½ Milliard Kr. Samtidig gik der Svind i Landbrugets Realværdier, takket være den af Forholdene fremtvungne Rovdrift. Landbruget holdt, som Professor *Sindballe* har udtrykt det, under Krigen en Art Udsalg til høje Priser. Ikke desto mindre steg Landbrugets Pantegæld fra 1914 til 1920 med ca. 800 Mill. Kr. Sporger man nu om Kreditforeningernes Andel i denne betænkelige Gældsstigning, viser det sig, at den har været ringe. I det omhandlede Tidsrum voksede Landkreditforeningernes Udlaan efter Restgæld kun med 95 Mill. Kr. (samtlige Kreditforeningers Udlaan i Landejendomme med ca. 125 Mill. Kr.), Sparekasserne staar knap saa godt, idet deres Udlaan i Landejendomme (Ejendomme paa Landet) fra 1914 til 1920 er forøget med 195 Mill. Kr.

Ifølge de af Kreditforeningskommissionen foretagne Undersøgelser har to Kreditforeninger, som giver Laan i Landejendomme, ikke vist den fornødne Tilbageholdenhed overfor de ekstraordinært høje Ejendomspriser under og efter Krigen. Men iøvrigt er der intet at bebrejde Kreditforeningerne i saa Henseende. Dette anerkendes udtrykkeligt for Landkreditkassens og Jydsk Landkreditforenings Vedkommende. Herom hedder det i Kommissionens Beretning Side 71: »Det fremgaar dog tydeligt af de foreliggende Oversigter, at baade Landkreditkassen og Jydsk Landkreditforening har sænket Laanegrænsen i Forhold til Handelsværdien, da Prisstigningen paa Landbrugsejendomme satte ind fra Aaret 1918, og de fleste af de i Aarene 1918—1925 ydede Laan synes ikke at have ligget højere end ca. 40 pCt. af Landbrugsejendommenes daværende Værdi i Handel og Vandel med Besætning og Inventar. Dette kan man ogsaa udtrykke

saaledes, at Direktionerne for de nævnte Foreninger i de anførte Aar kun i ringe Grad har ladet Svingningerne i Ejendomspriserne bundfælde sig i større Kreditforeningslaan.«

Den Kritik, som Tilvæksten i Landbrugets Pantegæld under Krigen med Rette giver Anledning til, rammer ikke Realkrediten, i hvert Fald ikke Kreditforeningerne.

Arven fra Krigstiden slæber vi paa endnu. Prisstigningen stimulerede Ejendomshandelen, og ved de talrige Ejerskifter blev store Summer som kontante Udbetalinger og Sælgerprioriteter unddraget Landbruget. Pengerigeligheden, som var en Følge af de høje Produktpriser og den tvungne Kapitalfrigørelse, fristede til letsindige Dispositioner og uproduktivt Kapitalforbrug. Den løbende Vedligeholdelse og Fornyelse af Bygninger, Maskiner og Redskaber maatte opsættes. Jorden udpintes af Mangel paa Gødning, og Besætningerne reduceredes, Kvæg- og Svinebesætningerne alene for et Beløb, som af Forstander *J. C. Overgaard* er anslaaet til 320 Mill. Kr. (se Afhandlingen om Landbrugsproduktionens Stilling under de nuværende Pris- og Afsætningsforhold i Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1933). Krigen, som tilsyneladende var Bondens Ven, tærede i Virkeligheden haardt paa hans økonomiske Kraft, og det samme gælder om den forfejlede Valutapolitik, som førtes under og efter Krigen.

Landbrugets Rekonstruktion efter Krigens Slutning maatte foretages under et højt Prisniveau. Overfor denne Opgave forslog de stærkt udtyndede Reserver fra Krigstiden kun lidt. Alene i Kvæg- og Svinebesætninger blev ifølge Overgaard bundet 468 Mill. Kr., indtil de i 1925 havde naaet omtrent samme Højde som før Krigen.

En væsentlig Del af den store Kapitalindsats, som Produktionens Genrejsning efter Krigen krævede, blev stillet til Raadighed gennem Kreditforeningerne, fra 1920 til 25 over 500 Mill. Kr. Deraf faldt ca. 150 Mill. paa Sønder-

jylland. Sparekasserne har i denne Periode haft et Merudlaan i Landejendomme paa 130 Mill. Kr. Efter en af Statistisk Departement foretagen Beregning skal Landbrugets Prioritetsgæld, bortset fra Sønderjylland, i det nævnte Tidsrum være vokset med knap 300 Mill. Kr., efter en ældre Beregning med knap 500 Mill. Kr. Men hvad enten nu det ene eller det andet er rigtigt, saa er det givet, at ogsaa i dette af økonomisk Opbygningsarbejde karakteriserede Tidsrum er det Realkrediten, der har tilfredsstillet Landbrugets Kreditbehov, ligesom i de gode Aar før Krigen. Man kan roligt gaa ud fra, at Størstedelen af denne Kapitaltilførsel er anvendt til Fremme af Produktionen.

Med Udgangspunkter i Prioritetsopgørelserne af 1909, 1926 og 1937 har Statistisk Departement dels paa Grundlag af Salgsoplysningerne vedrørende Gaarde (med 1—12 Td. Hartkorn) dels (fra 1926) paa Grundlag af Det landøkonomiske Driftsbureaus Undersøgelser Aar for Aar beregnet Landbrugets Pantegæld. Fra 1926 omfatter Beregningen ogsaa de sønderjydske Landsdele, ligesom der tillige gives Oplysning om Landbrugets løse Gæld. Tallene gengives i nedenstaaende Tabel, og til Belysning af Sammenhængen mellem Konjunkturerne og Bevægelserne i Gælden vedføjes en Oversigt over Landbrugets Forrentningsprocent siden 1917/18.

	Beregnet Pantegæld for samtlige Landejendomme (uden Sønderjylland) Mill. Kr.
1914	1 715
1918	2 079
1919	2 354
1920	2 543
1921	2 661
1922	2 664
1923	2 717
1924	2 755
1925	2 837
1926	2 782

Bevægelserne i Landbrugets Gæld 1926—37
(med Sønderjylland)

	Kreditforeningsgæld (Restgæld)	Samlet Pantegæld	Løs Gæld	Gæld ialt
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
1926	1 495	3 032	296	3 328
1927	1 549	3 151	407	3 558
1928	1 594	3 234	452	3 686
1929	1 679	3 463	280	3 743
1930	1 752	3 602	338	3 940
1931	1 880	3 734	490	4 224
1932	1 927	3 742	498	4 240
1933	1 912	3 834	445	4 279
1934	1 977	4 110	260	4 370
1935	1 988	4 113	227	4 340
1936	1 997	4 126	199	4 325
1937	1 989	4 125	307	4 432

Landbrugets Forrentningsprocent
(efter bogført Værdi)

1917—18	9,2	1927—28	1,8
1918—19	12,7	1928—29	6,2
1919—20	11,7	1929—30	5,6
1920—21	8,2	1930—31	0,6
1921—22	1,2	1931—32	÷0,5
1922—23	5,6	1932—33	2,9
1923—24	8,1	1933—34	3,6
1924—25	9,1	1934—35	4,0
1925—26	1,6	1935—36	4,4
1926—27	1,3	1936—37	2,5

Tiden efter 1925 kan man dele i to Perioder. I de første fem Aar fra 1926 til 1931 er Landbrugets Pantegæld vokset med ca. 700 Mill. Kr., dets samlede Gæld med ca. 900 Mill. Kr. I Kriseaarene fortsættes Gældens Vækst, men i et væsentligt langsommere Tempo. Bortset fra 1933 og 34 har der ikke været nævneværdige Forskydninger i Landbrugets Pantegæld siden 1931. I de to nævnte Aar er der en ret betydelig Tilvækst, tildels som Følge af, at løs Gæld er bleven sikret ved Pant i Ejendommen. Den samlede Stigning i Landbrugets Gæld fra 1931 til 37 har været ca. 200 Mill. Kr.

Omkring Midten af Tyverne havde Landbruget produktionsmæssig set overvundet Krigstidens Skader. Men der-

med standsede Udviklingen ikke. Ogsaa i de følgende Aar udvidedes Produktionsapparatet. Fra 1919—23 til 1924—28 voksede det gennemsnitlige Hostudbytte med ca. 25 pCt., fra 1924—28 til 1933—36 med yderligere 15 pCt. Besætningerne øgedes ligeledes. Dette gjaldt navnlig Svineholdet. I 1925 havde vi 2,5 Mill. Svin ligesom i 1914, men i 1931 var Bestanden oppe paa 5,5 Millioner. Derefter gik Svineproduktionen tilbage som Følge af den engelske Bacon-Ordning af 1932. Fra 1925 til 31 er der i Kvæg- og Svinebesætninger bundet 326 Mill. Kr.

Landbrugsgældens Udvikling i Efterkrigstiden passer ikke særlig godt ind i Nationaløkonomernes Skema. Efter at Ejendomspriserne var kulmineret i 1920, indtraadte der et Prisfald under Deflationen i 1921 og 22; men det var ikke ledsaget af en Nedgang i Pantegælden, som tværtimod steg i disse Aar. Takket være en ny Inflation naaede Ejendomspriserne i 1925 op paa næsten samme Højde som i 1920, medens Gælden steg videre. Kronens Pariføring lagde i de følgende Aar et ret kraftigt Tryk paa Ejendomspriserne. Pantegælden reagerede ogsaa overfor Nedgangen, men kun et enkelt Aar (1926), og siden da er den uden Hensyn til Op- eller Nedgang i Konjunkturer og Ejendomspriser og til Trods for de ved Tvangsauktioner og Akkorder konstaterede betydelige Tab steget Aar efter Aar lige til 1934. Vi har med andre Ord, naar undtages Aaret 1926, en uafbrudt Forøgelse af Landbrugets Pantegæld fra 1920 til 1934. Derefter har Gælden holdt sig nogenlunde konstant, Pantegælden paa 4,1, den samlede Gæld omkring 4,4 Milliarder.

Fra 1926 til 1934 er Landbrugets Pantegæld foroget med 1,1 Milliard*). Deraf falder 0,5 Milliard paa Kredit-

*) Hvis man ved Hjælp af Oplysningerne om Salg i fri Handel af Gaarde med 1—12 Td. Htk. beregner Bevægelserne i Pantegælden efter 1926, kommer man til det Resultat, at Gælden er dalet fra 1926 til 37. Da dette vilde svare til den almindelige Erfaring, at Gælden plejer at følge Bevægelsen i Ejendomsværdierne, er der i visse nationaløkonomiske Kredse en Tilbøjelighed til at anse Gældsopgørelsen af 1937 for urigtig.

foreningerne. Det er en Post. Men vi maa ikke glemme, at der indtil 1931 er sat meget ind paa en Udvikling af Landbrugets produktive Kræfter. Og dernæst maa det antages, at en ikke helt ringe Del af Laanene er medgaaet til Dækning af Driftsunderskud i Kriseaarene 1925—28 og 1930—34.

Sparekasserne har i den her omhandlede Periode forøget deres Udlaan i Landejendomme med 170 Mill. Kr. Og hvad angaar den samlede Pantegæld, er det værd at lægge Mærke til, at denne i 1929 og 1934 efter de foretagne Beregninger skal være vokset med 229 henholdsvis 276 Mill. Kr., og at den løse Gæld i de samme Aar udviser en Nedgang paa henholdsvis 172 og 185 Mill. Kr. Det kunde tyde paa, at løs Gæld i de nævnte Aar i stor Stil er omdannet til Pantegæld.

Det er altsaa muligt at give en Forklaring paa den enorme Stigning i Landbrugets Gæld siden Midten af Tyverne. Men denne beklagelige Udvikling af Gældsforholdene rummer saa store Farer for Landbrugserhvervet, at det er paa Tide at se sig om efter Midler til at standse den. Krigstidens Letsindighed og Efterkrigstidens Kampe og Arbejde for at genrejse Landbrugets Økonomi har hver paa sin Vis sat Spor i en skæbnesvanger Forøgelse af Landbrugets Gæld, som i høj Grad har Krav paa vor Opmærksomhed.

Af det anførte mener jeg at turde drage den Slutning, at Kreditforeningernes Indsats overfor Landbruget ikke er af en slet saa negativ Art, som Ligningschef K. J. Kristensen synes at antage. Hr. Kristensen er selvfølgelig ikke blind for, »at Landbrugets Pantegæld for en Del er stiftet netop til produktive Øjemed, og at det velorganiserede Realkreditsystem paa dette Punkt har haft en overordentlig stor Betydning for de enkelte Ejendomsbesiddere og for Landbruget som Helhed«. Og naar han skriver, at »det vilde være ønskeligt, om Realkreditens Virksomhed i det væsentlige var indstillet netop paa den Opgave billigst muligt at formidle Kapital til

produktive Nyanlæg i Landbruget og i andre Erhverv«, er det mig en Glæde at kunne oplyse, at dette Ønske i det store og hele er opfyldt og egentlig altid har været det.

I Indledningen til Bind V af Dansk Selskabsret kommer Professor Kr. Sindballe ind paa det samme Spørgsmaal. Han fremhæver Kreditforeningernes Betydning for Landbrugets Produktion og paaviser, at Landbrugsgælden tillige vokser ved Kapitalisering af Udbyttestigning og Overførelse af Værdier til Formaal, som er Landbruget uvedkommende. Hertil medvirker i nogen Grad ogsaa Kreditforeningerne, men Hovedmassen af den Gældsstiftelse, som belaster Landbruget uden at komme Driften tilgode, sker ad andre Veje. Herom skriver Professoren følgende:

»Medens en Overførelse af Værdier i Regelen vilde kunne financieres, selvom Kreditinstituter ikke fandtes, nemlig ved privat Prioritering i Forbindelse med Salg eller Arvefald, vilde det uden en velorganiseret Realkredit ofte være vanskeligt at faa produktive Anlæg paa de faste Ejendomme financieret. Ved Vurderingen af Kredit- og Hypothekforeningers Betydning er det derfor berettiget at lægge særlig Vægt paa, at de muliggør Fremskaffelse af Kapital i produktivt Øjemed. Men nægtes kan det ikke, at den Mertilførsel af Kapital, Foreningerne fremkalder, tildels medgaar til Kapitalisering af Stigning i Forrentningsevne, til Omsætning og anden Overførelse af Værdier.«

Kreditforeningerne har stillet rigelig og billig Kredit til Landbrugets Raadighed og derved baade direkte og indirekte bidraget til en Forøgelse af Pantegælden. Vi har set, at Umyndiges og andre under offentligt Tilsyn staaende Midler kan anbringes i Kreditforeningsobligationer. Ved direkte Udlaan af saadanne Midler mod Pant i fast Ejendom skal Laanet ifølge Loven af 19. Marts 1869 holdes indenfor 50 pCt. af Værdien, medens Kreditforeningerne maa give Laan indtil 60 pCt. af Værdien.

Kreditforeningernes Laanegrænse ligger altsaa 20 pCt. højere, og denne Forskel begrundes med den yderligere Sikkerhed, Kreditforeningerne byder i Form af solidarisk Ansvar og Reserver. Kreditforeningslaanene ligger ligeledes højere end de 1. Prioriteter, Sparekasserne sætter i Landejendomme. Ifølge Sparekasseloven af 18. Maj 1937 maa en Sparekasse uden Kaution give Laan i Landbrugsejendomme med normal Besætning og Inventar indtil 70 pCt. af Ejendomsskyldværdien, undtagelsesvis (med Tilsynsraadets Samtykke) til 75 pCt. Jeg vil skønne, at Kreditforeningernes Laaneniveau, for saa vidt angaar Landbrugsejendomme, gennemgaaende ligger ca. 20 pCt. over Sparekassernes. Ved en Sammenligning med Laan af Umyndiges Midler og Sparekasselaan maa det dog ikke glemmes, at Kreditforeningslaan kan indfries med Kasseobligationer, som Regel til Underkurs.

De Fordele, der knytter sig til Kreditforeningsobligationerne, tiltrækker Kapital, som ellers ikke vilde søge Anbringelse i Udlaan i fast Ejendom, og det saaledes forøgede Udbud af Kapital, som giver sig Udslag i Efterspørgslen efter Obligationer, har til Følge, at Kreditforeningerne kan give Laan til en relativ lav effektiv Rente. Men en lav Rente af 1. Prioritet gør det muligt uden Forøgelse af Byrden at forrente en større Gæld, og derfor kan en Køber af en Landejendom, i hvilken der indestaar eller kan optages et Kreditforeningslaan, ogsaa give en højere Pris for Ejendommen. Men det viser kun, at ikke enhver Stigning i Pantegælden betyder en tilsvarende Merbelastning af Landbruget, og at man ved Vurderingen af Landbrugsgælden ikke alene skal tage Hensyn til Gældens Beløb, men ogsaa til de Ydelser, den betinger. Dette ses bl. a. af Konverteringerne, som uden at ændre Restgældens Beløb medfører en væsentlig Nedsættelse af Ydelsen.

I samme Retning virker en lempelig Afdragsform (Annuiteten), Sikringen mod Opsigelse og Renteforhøjelse og navnlig den Omstændighed, at forholdsvis store Laan

med alle disse gode Egenskaber som Regel kan forblive indestaaende i Ejendommen fra Ejer til Ejer. Fordelene ved et velordnet Realkreditsystem honoreres i Form af større Gæld og højere Ejendomspriser, uden dog at medføre en tilsvarende Forøgelse af Gældsbyrden.

Den største Svaghed ved vort nuværende Realkreditsystem, i hvert Fald den, som for Tiden falder mest i Øjnene, er Kreditforeningernes Mangel paa Evne til at tilpasse deres Krav efter Debitorernes Ydeevne i Krisetider. Helt uden Smidighed er de ganske vist ikke, som vi har haft Lejlighed til at overbevise os om. Men nægtes kan det ikke, at Systemet er behæftet med en Stivhed, som i de senere Aar har givet Anledning til megen Kritik og mange Reformforslag.

Vi skal nu se lidt nærmere paa disse Projekter, idet vi ogsaa her vil begynde med de populære Vildfarelser og efterhaanden skride frem til de mere rationelt begrundede Forslag.

Jeg ved ikke, om det er nødvendigt at spilde Ord paa de saakaldte rentefri Laan. Jeg har været med til at bekæmpe denne Bevægelse, da den for nogle Aar siden gik over Landet som en Farsot, og været chokeret over, at det var nødvendigt at gøre det. Hvad jeg har oplevet paa disse Møder, har givet min Tro paa Folkeoplysningens Nytte og min Respekt for jydsk Realitetssans og jydsk Skepsis et Stød, som ikke er let at forvinde. En Bevægelse som J. A. K. kan kun forstaas som et patologisk Fænomen, selv om Spekulationsmomentet (Sneboldsystemet) ogsaa spiller sin Rolle. Den maa ses paa Baggrund af den Sindstilstand, som Frygten for at miste Hjem og Bedrift avler hos kriseramte Bønder. Mere er der ikke at sige om den Ting.

Derimod er der Anledning til at beskæftige sig med en Række af Forslag, som tager Sigte paa en Udligning af Debitors og Kreditors Interesser under det langvarige Laaneforhold. Det nyeste paa dette Omraade er det saakaldte »Baastrupske System for Værdifasthed«. Dette

Systems Mænd mener at have fundet en Formel, som bringer Debitors Evne i Overensstemmelse med Kreditors Behov. Det er altsaa i Virkeligheden et dobbelt Problem, der her er taget op til Losning. Kreditor har Interesse i, at Renter og Afdrag af det af ham ydede Laan bevarer Købeevnen i Prisopgangstider. Men hvis han vil sikre sig en konstant Realindtægt trods stigende Priser, maa han til Gengæld finde sig i en Reduktion, naar Priserne falder. Hvad Debitor derimod har Brug for i vanskelige Tider, er en Betalingsmaade, der svarer til hans Indtjeningsmuligheder, saa at han ikke bliver ene om at bære Driftens Risiko. Kreditors Interesse er med andre Ord Værdifasthed, d. v. s. en Ordning, som lader Betaling af Renter og Afdrag variere efter Detailpristallet, Debitors den konjunkturbestemte Rente, som lægger en Del af Risikoen over paa den i Bedriften indskudte laante Kapital. At faa disse to Synspunkter til at gaa op i en højere Enhed er den Opgave, Direktør Baastrup og hans Medarbejdere har stillet sig.

De har lagt Mærke til, at Bevægelserne i Detailpristallet og Huslejeniveauet i Byerne nogenlunde følges ad, hvilket forøvrigt ikke er saa mærkeligt, eftersom baade Detailpriserne og Huslejen i væsentlig Grad er bestemt af Arbejdslønnen. Det er en nærliggende Tanke at lægge denne tilsyneladende Overensstemmelse mellem Debitors og Kreditors Vilkaar til Grund for Betaling af Renter og Afdrag af Pantegæld i Byejendomme. Men da Paralleliteten mellem Detailpristal og Huslejeindex ikke er fuldkommen, har det Baastrupske System som Maalestok for Betalingerne (egentlig for Gælden som Norm for Rentebetalingen) valgt et Gennemsnit af det af Statistisk Departement beregnede Pristal og et særligt Indextal for Huslejen.

Saa vidt synes alt at være i den bedste Orden. Men en dyberegaaende Undersøgelse vil vise, at den valgte Fremgangsmaade er for summarisk. Vi har set, at Bevægelsen i Pantegælden dækker over divergerende Be-

vægelser, naar man skelner mellem Realkredit og anden Pantegæld. Saaledes gaar det ogsaa her, naar man analyserer Begrebet Byejendomme. Selv om man holder sig til almindelige Beboelsesejendomme, viser Huslejestatistiken store Udsving fra Gennemsnittet for de forskellige Grupper af Ejendomme. Bevægelsen i Huslejen er forskellig i driftige og stillestaaende Byer, i velbeliggende og mindre godt beliggende Kvarterer. Den er forskellig for gamle og moderne Lejligheder, for store og smaa Lejligheder o. s. v. Og da den enkelte Husejer ikke kan være tjent med at betale Renter og Afdrag efter en almindelig Omregningsformel, naar den ikke passer paa hans Ejendom, maa Systemet allerede af den Grund anses for lidet egnet til Belaaning af Byejendomme.

Men selv om man vilde se bort fra denne Mangel, saa staar og falder Systemet med den Modtagelse, det kan tænkes at ville faa hos Husejere og Kapitalejere. Direktør *Toftegaard*, som har gjort Spørgsmaalet om Værdifasthed og konjunkturbestemt Rente til Genstand for en indgaaende Undersøgelse i en Afhandling i Nationaløkonomisk Tidsskrift (75. Bind, 5. Hæfte), kommer til det Resultat, at de paa Basis af »værdifaste« Pantebreve udstedte »Aktieobligationer« næppe vilde blive mødt med Tillid, bl. a. af Hensyn til den Usikkerhed, der knytter sig til Muligheden af Statsindgreb (Huslejelovgivning, Grundværdibeskatning m. m.). Men han mener dog, at det vilde være endnu vanskeligere at finde Grundejere, som vil have saadanne pristalsbestemte Laan. Thi baade Huslejen og Detailpriserne har i det lange Løb en udpræget Tendens til Stigning, og hvorfor skulde Husejeren binde sig til en Betalingsmaade for Renter og Afdrag med stigende Tendens, naar han har Adgang til at faa et gammeldags Kreditforeningslaan? Desuden vilde Aktieobligationerne efter Direktør Toftegaards Mening blive Genstand for meget stærke Kurssvingninger og ogsaa medføre større Bevægelser i Kurserne for almindelige

Kreditforeningsobligationer, idet Spekulationen vilde springe fra det ene Papir til det andet.

Man kan forstaa, at Baastrup og hans Mænd er kommen ind paa Tanken om værdifaste Kapitalanbringelser i Byejendomme. Men naar de i en ifjor udsendt Bog »Landbrugsgælden — i Relation til det Baastrupske System for Værdifasthed« argumenterer for at overføre Systemet paa Laan i Landejendomme, saa er det vanskeligt at tage dem alvorlig. For Landbrugsejendomme er Rentabilitetsvilkaarene endnu mere forskelligartede end for Byejendomme, og da der ikke kan paavises nogen Sammenhæng mellem Landejendommenes Forrentningsevne og Detailpristallet, maa Baastrup opgive at tage Hensyn til dette Pristal, som var Udgangspunktet for den værdifaste Prioritering. Men det anfægter ham ikke. Han kvitterer Værdifastheden til Fordel for den konjunkturbestemte Regulering.

Men ogsaa denne Regulering opgives som almindelig Omregningsmaalestok. Landejendommenes Evne til at give Udbytte er nemlig saa forskellig som Følge af deres forskellige Størrelse, Beliggenhed, Bonitet, Driftsform o. s. v., at det egentlig burde fastsættes for hver enkelt Ejendom, hvor meget den med en normalt dygtig Ledelse bør yde. Men da det vilde være uoverkommeligt for »Landbrugets Vurderings- og Gældssaneringsraad« og tillige aabne Mulighed for usaglig Behandling, foreslaas det, »at der finder en Inddeling Sted af alle Landejendomme i f. Eks. 10—20 Kategorier ifølge deres Art (Størrelse, Bonitet, Forholdet mellem Kornproduktion og animalske Produkter etc.), saaledes at det hvert eller hvert andet Aar fastsættes — ifølge Udviklingen af Priser og Omkostninger og paa Basis af en normalt dygtig Ledelse —, hvor meget Gælden for de til hver Kategori hørende Ejendomme bør op- eller nedskrives for til Stadighed at kunne udgøre samme Procent af en normalt ledet Ejendoms Forrentningsværdi indenfor Kategorien. . . . Kasseobligationernes Tekst maa ændres, saaledes at

deres Paalydende varierer proportionalt med et Landbrugsprisindeks, der er et Gennemsnit af Indekstallene for alle de enkelte Ejendomme eller for de forskellige Kategorier af Ejendomme, hvis denne sidste Løsning vælges, og saaledes at der i det samlede Indeks for alle Kategorierne tillægges disses Specialindeks Vægt i Forhold til Antallet af de Ejendomme og Størrelsen af de Gældsbeløb, de omfatter.«

— Das war eine grausame Salbe!

Baastrup og hans Mænd er klare over, at Kasseobligationer udstedt paa Basis af Panteobligationer efter dette System ikke vil kunne sælges. Det maa derfor være en Statsopgave at gennemføre det Baastrupske System for Laan i Landejendomme. Alligevel synes der at bestaa Tvivl om, hvorvidt det vil være muligt at afsætte Obligationer af denne Art til tilfredsstillende Kurser. Men ogsaa herfor ved Baastrupperne Raad: »Skulde der i visse Perioder være særlige Vanskeligheder med Efterspørgslen, viger vi ikke tilbage for til et saa nationalt Formaal som Landbrugets nødvendige Finansiering at foreslaa Udskrivning af konjunkturbestemte Tvangslaan hos Borgerne.«

Systemet indskrænker sig ikke til Effektuering af nye Laan. Det er totalitært, hele Pantegælden skal ensrettes. Ganske simpelt ved, »at Staten ved Lov bestemmer, at alle eksisterende Pantebreve og Obligationer kommer ind under de nye Bestemmelser«. Indpasningen af de gamle Laan og Kasseobligationer i Systemet vil ganske vist volde Vanskeligheder. Men ogsaa de er til at overvinde ved et Magtbud. Med en saadan Magtfuldkommenhed er det ingen Kunst at lave Systemer.

Dermed har vi vist egentlig hørt nok om det Baastrupske System. Men tilbage staar endnu Spørgsmaalet, om Værdifasthed overhovedet er ønskelig for langstrakte Laaneforhold. Direktør Toftegaard paaviser, at den værdifaste Pengeanbringelse har sin Berettigelse indenfor et snævert afgrænset Omraade, nemlig for den sociale Op-

sparing, navnlig til Betryggelse af Alderdommen, hvad enten denne Opsparing foregaar gennem Sparekasse eller Forsikring. Iøvrigt har den passive Kapitalist ikke noget Krav paa at opretholde samme Levefod uden Hensyn til de almindelige økonomiske Vilkaar i Landet. Samfundet har ingen Interesse i, at der opstaar saadanne Enklaver indenfor det økonomiske Liv, og maa modsætte sig, at den almindelige Krone i større Omfang afløses af Pristalskronen ved Betaling af Husleje, Rente o. s. v. Hvis der sker uønskede økonomiske Forskydninger i Forholdet mellem de forskellige Erhverv og Samfundsklasser, kan det være en uafviselig Opgave for Statens Erhvervs- og Pengepolitik at genoprette den forstyrrede Ligevægt ved Gennemførelse af dertil egnede Foranstaltninger. Da Landbrugets Gældsbyrde i 1931 som Følge af Krisen ikke mere var til at bære, blev Kronens Værdi samtidig med Sterling nedsat i Forhold til andre Valutaer, og i 1933 yderligere sænket i Forhold til Sterling. Men Kronenedskæringen vilde ikke have haft den tilsigtede Virkning, hvis Landbrugets Rente- og Afdragsbetalinger automatisk var steget med Detailpriserne, efterhaanden som disse indstillede sig efter de forandrede Forhold.

Vi kommer nu til et Sæt af Reformplaner, hvis Gennemførelse vilde medføre en delvis Løsning af Værdifasthedens Problem, uden at det egentlig er tilsigtet. Tydeligst kommer dette frem i Kreditforeningsdirektør E. Krags Forslag om Udstedelse af Obligationer med svingende Rente. Forslaget gaar ud paa indenfor visse Grænser at lade Renten af Obligationerne variere saaledes, at den Termin efter Termin svarer til den effektive Rente af Obligationerne i den paagældende Kreditforenings aabne Serie for almindelige Laan. Da Bevægelserne i den effektive Rente og Detailpristallet i Almindelighed følges nogenlunde ad (se den grafiske Fremstilling Side 312, udarbejdet af J. Toftegaard), vilde man altsaa kunne opnaa noget i Retning af værdifast Pengeanbringelse ved Køb af Obligationer med svingende Rente. Et helt andet

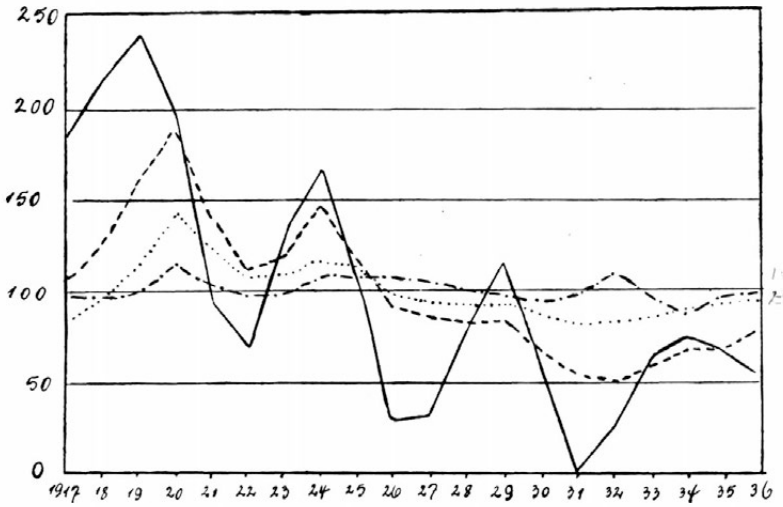

..... Detailpristal. ------- Smør-, Flæsk- og Bygpris.
-.-.-.-. Den effektive Rente. ——— Landbrugets Forrentningsprocent.

Forrentningsprocenten er omregnet til Kalenderaar ved at tage Gennemsnittet af to paa hinanden følgende Regnskabsaar. Alle til Grund liggende Tal er omregnet saaledes, at Gennemsnittet for Aarene 1917—1936 er sat lig 100.

Spørgsmaal er, om Debitorerne kan staa sig ved at tage saadanne Laan. For Laantagere indenfor Landbruget kommer de ikke i Betragtning. Thi selv om det i det store og hele er rigtigt, at Laanerenten falder i daarlige Tider og stiger i Opgangsperioder, saa viser Erfaringerne fra Efterkrigstiden, at Bevægelserne i den effektive Rente har haft et helt andet Forløb end Bevægelserne i Landbrugets Forrentningsprocent.

Det har sikkert heller ikke været Direktør Krags Hensigt at give et Bidrag til Løsning af Værdifasthedens og den konjunkturbestemte Rentes Problem. Det har i hvert Fald ikke været bestemmende for Forslagets Fremsættelse. Hovedsagen for ham er at skabe et Papir, som uden Hensyn til de skiftende Konjunkturer holder en nogenlunde konstant Kurs i Nærheden af Pari. En saadan

Laaneform har navnlig Interesse for Byggeriet, idet det for Bygherren er af stor Vigtighed, at Kurserne ikke falder i Tiden mellem Byggeriets Planlæggelse og Ejendommens Prioritering. Om Renten midlertidig stiger, er i Sammenligning hermed af underordnet Betydning.

Det er forøvrigt tvivlsomt, om Kursen for Obligationerne vilde blive saa høj og saa konstant, som Direktør Krag tænker sig. Den Omstændighed, at de fleste Obligationskobere lægger Vægt paa en fast Renteindtægt, vilde formentlig svække Efterspørgslen efter Obligationer med svingende Rente. Der er desuden den Mangel ved Systemet, at Renten beregnes paa Grundlag af de Erfaringer, der er gjort i et forudgaaende Tidsrum, og derfor godt kan afvige fra den effektive Rente paa det Tidspunkt, da Ydelsen forfalder til Betaling.

Beslægtet med den Kragske Plan er et i 1905 af Overretssagforer *Jon Krabbe* fremsat Forslag om kortfristede Kreditforeningslaan (paa 10 eller 5 Aar) med en relativ høj nominel Rente. Som Følge af den korte Løbetid vilde de til Laanene svarende Kasseobligationer næppe være udsat for større Kursfald og derfor — af likviditetsmæssige Grunde — være velegnet til Anbringelse af Kassemidler. Der vilde sikkert kunne regnes med Efterspørgsel fra Pengeinstituternes Side, hvis da ikke Behovet var tilfredsstillet paa anden Maade. I 1932 gjorde Direktør E. Krag i et Indlæg i Nationaløkonomisk Tidsskrift opmærksom paa, at Markedet dengang var overfyldt med højrentede kortfristede Obligationer (op imod 200 Mill. Kr. fra Stat og Kommuner).

Ogsaa denne Laaneform tager Sigte paa at tjene Bygherrens Interesser, idet Kurssvingningernes Begrænsning tillige betyder en Begrænsning af hans Risiko. Men for Grundejere, som har Brug for en varig Belaaning af deres Ejendomme, vil den næppe kunne tilraades. Ganske bortset fra, at korte Laan i det lange Løb sandsynligvis vil blive dyrere end almindelige Kreditforeningslaan, vilde de bringe et Spekulationsmoment ind i Laane-

forholdet, som kan blive skæbnesvangert. Naar Laantageren under et højt Renteniveau (lavt Kursniveau) skal forny et kortfristet Laan, kan han komme i den Forlegenhed, at Provenuet af det nye Laan ikke er tilstrækkeligt til Indfrielse af det gamle. Og dersom man vil kombinere denne Laaneform med det almindelige Kreditforeningssystem, saaledes at man begynder med et kort Laan for under en gunstig Kurssituation at konvertere over til et langt, saa er der ogsaa her Tale om en Spekulation, og man maa være belavet paa, at Hemninger i den menneskelige Natur vil kuldkaste de skønne Beregninger. Efter de Erfaringer, vi har haft Lejlighed til at gøre med sønderjydske Debitorers Belaaning af Kreditforeningsobligationer i Nationalbanken, er der Fare for, at Begærligheden, d. v. s. Haabet om endnu bedre Kurser, vil hindre Laantagerne i at springe fra i det rette Øjeblik.

Men min Hovedindvending mod den svingende Rente og de korte Laan ligger paa et andet Felt. Begge Laaneformer betegner forsaavidt et Tilbageskridt i Forhold til det gammeldags Kreditforeningslaan, som de opgiver en Position, der hidtil er bleven anset for en af Hovedpillerne i Kreditforeningssystemet, nemlig Beskyttelsen mod Renteforhøjelse. Derved bringes der en Usikkerhed ind i Laaneforholdet, som den store Masse af Laantagere ikke kan være tjent med. Og det er der saa meget mindre Grund til, som det, der tilsigtes med de nævnte Projekter, i hvert Fald delvis vil kunne opnaas indenfor det gamle System. Baade de korte Laan og den svingende Rente gaar ud fra Forudsætningen om lavrentede Laan med store Kurstab. Men hvis det herhjemme, ligesom i andre Lande, til enhver Tid er muligt at faa Laan i Obligationer, hvis Rentefod nogenlunde svarer til den effektive Rente og derfor betinger gode Kurser, mister Reformforslagene en god Del af deres Interesse. Højrentede Laan med Mulighed for Omprioritering og Konvertering til en lavere effektiv Rente er den Vej, der bør gaas, hvis man uden at udsætte Debitorerne for Fare saa vidt muligt vil

undgaa de ved den hidtil fulgte Laanepolitik klæbende Mangler.

Vi har set, at en Udligning af Kreditors og Debitors Interesser i Laaneforholdet ikke lader sig praktisere. Dette er i hvert Fald kun muligt, hvis Staten træder til som Stødpude og Udligningsfaktor. Dersom Udligningen foregaar gennem en tilstrækkelig stor Pulje, er der i og for sig ikke noget til Hinder for, at Debitorernes Rentebetalinger kan være konjunkturbestemte og Kreditorernes Renteindtægter værdifaste. Men bortset fra principielle Betænkeligheder vilde en saadan Ordning rumme en alvorlig Fare for Statens Finanser. Saalænge Reguleringen er gunstig f. Eks. for Debitorerne, er alt saare vel. Men naar det gaar den anden Vej, vil der rejse sig en Storm af Uvilje mod Systemet. Kravet om Ændring af Reguleringen vil blive et Hovedspørgsmaal i Døgnets Politik, og hvis der ikke er alt for langt til næste Valg, maa der regnes med i alt Fald delvis Opfyldelse af Kravene. Systemet vilde med andre Ord uvægerligt ende i en Tilskudsordning, og det kunde blive en temmelig dyr Historie for Staten, naar der er Tale om en almindelig Renteregulering.

I denne Forbindelse er der Anledning til at vende tilbage til Ligningschef K. J. Kristensens Afhandling om Landbrugets Gæld. Konklusionen af hans Undersøgelser vedrørende Realkrediten kan kortelig gengives saaledes:

Den fremtidige Ordning af Realkrediten maa sikre den nødvendige Tilpasning af Rentebyrden efter Forrentningsevnen under de skiftende Konjunkturer. Den Risiko, der er knyttet til Driftsledelsen og Driftsmidlerne, maa Ejeren selv bære. Derfor mener K. J. Kristensen og andre Nationaløkonomer, der har beskæftiget sig med Landbrugets Gældsproblem — i Modsætning til de Jurister, der har fremsat Kriseforslag, f. Eks. min Kollega Direktør *Orla Buhl* — at Statsforanstaltninger til Støtte for Landbruget paa dette Omraade skal tage Sigte paa Foden og ikke paa Toppen af Gældspyramiden.

K. J. Kristensen finder det urimeligt, at Ejeren med sin ringe Egenkapital i Nedgangstider skal staa til Ansvar for en Risiko, som er hans Virksomhed uvedkommende. Derfor maa Kreditsystemet være saaledes indrettet, at Forrentningen af en vis Del af Pantegælden bevæger sig efter Konjunkturerne. Et Gældsforhold af den Art har vi for Statshusmandsbrugene efter Loven af 1919. Ejeren af et Jordrentebrug skal svare en efter de periodiske Vurderinger varierende Jordrente af Grundværdien og almindelig Rente af Bygningsværdien. Nu er Grundværdierne ikke særlig bevægelige, idet de navnlig ikke er fulgt med i Opgangen indtil 1920 (1924). Men selv om det havde været Tilfældet, vilde Nedgangen i Jordværdien for Landejendomme siden 1924 (ca. 25 pCt.) ikke paa langt nær svare til den almindelige Nedgang i Forrentningsevnen. Ligningschefen mener ganske vist, at der vilde have været større Bevægelighed og hurtigere Tilpasning til Konjunkturbevægelserne, dersom Systemet havde haft almindelig Udbredelse. Hvis den bevægelige Jordrente til Staten traadte i Stedet for den faste Rentebyrde, vilde den Trusel mod Landbefolkningens Lønvilkaar og Levevilkaar, som det nuværende Realkreditsystem rummer, være fjernet.

Med Staten som Garant er en saadan Ordning meget vel tænkelig. Men de Erfaringer, vi har gjort med Systemets Anvendelse paa Jordrentebrugene, opfordrer egentlig ikke til at give det en større Udbredelse. Det har nemlig vist sig, at Ordningen svigtede. I Henhold til en Lov af 25. Marts 1933 fik Ejerne af Statshusmandsbrug (af begge Kategorier) Adgang til at vælge mellem den hidtidige Afgift og en Betalingsmaade for Jordrente og Rente, som varierer efter Priserne paa Flæsk, Smør og Byg. De fleste valgte den sidste Betalingsmaade, da den i Øjeblikket betød en Reduktion af Afgiften med en Tredjedel.

Saa var Husmændene foreløbig tilfredse. Men da den konjunkturbestemte Regulering som Følge af indtraadte Prisforandringer blev mindre gunstig, lavede de atter Vrøvl, og saa fik de ved en Lov af 13. April 1938 Adgang

til en ny Form for konjunkturbestemt Renteregulering, hvorefter Rentefoden for Jordrente og Statslaan reguleres efter den af Landokonomisk Driftsbureau beregnede Forrentningsprocent. Nu er Husmændene igen tilfredse, saa længe det varer.

De af Staten i Henhold til Loven af 9. April 1936 ydede Saneringslaan forrentes i de forste to Aar med 1½ pCt. p. a. (efter den nye Lov 2½ pCt.) og varierer derefter indenfor visse Grænser efter Landbrugets Forrentningsprocent.

Konjunkturbestemte Rentebetalinger bør baseres paa objektive Kriterier, d. v. s. paa Priser, som er lette at kontrollere. At gore Landbrugets Forrentningsprocent (for det foregaaende Aar) til Reguleringsmaalestok er ikke uden Betænkeligheder. Naar man kender den almindelige Indstilling, ikke mindst i Landbokredse, til Skattespørgsmaalet, kan man ikke andet end have Respekt for de Landbrugere, som forer deres Regnskab fuldkommen korrekt uden Hensyn til den Indflydelse, Overskudet kan faa paa Skattesedlen. Men naar man tillige vil gøre Regnskabsresultaterne til Norm for Rentebetalingen, saa er jeg bange for, at det vil være en for haard Belastningsprove at udsætte de regnskabsforende Landmænd for. Hvad Skatten angaar, er den enkelte da kun selv ansvarlig for Folgerne af et godt Udbytte. Men hvis det blev almindeligt at regulere ogsaa Renterne af Pantegælden efter Landbrugets Forrentningsprocent, vilde det utvivlsomt af mange Landmænd blive anset for utidig Vigtighed og et Bevis paa daarligt Kammeratskab at mode frem med et fint Regnskab. En saadan Indstilling overfor Landbrugsregnskaberne har jeg under Krisen modt i L. S.-Kredse i Sønderjylland.

Hvis jeg nu skal prove paa at samle Traadene og opgøre min Stilling til Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem, kan jeg maaske gore det paa folgende Maade:

Man kan ikke forlange mere af Kreditforeningerne, end de efter deres Forudsætninger er i Stand til at yde, og jeg tror ikke, at de er tilgængelige for væsentlige Forbedringer. Til Belysning af dette Forhold har jeg tidligere henvist til Cyklen. Jeg kan huske de første Velocipeder og har haft Lejlighed til at følge Udviklingen til den moderne Cykel, som vi nu kender den. Men denne Udvikling er forlængst gaaet istaa, fordi de Muligheder, der ligger i Cyklens Princip, er udtømt. Saaledes ogsaa med Kreditforeningerne. Deres Opbygning er klar og logisk, og Logiken er uimodtagelig for Forbedringer.

Kreditforeningernes Indsats overfor Landbruget har i Hovedsagen været positiv. Den Kapital, som gennem Kreditforeningerne er tilført Landbrugsejendommene, har været en af Forudsætningerne for Landbrugets Udvikling i de sidste 50 Aar. Men enhver Medaille har en Revers. At der er Mangler ved det herskende Kreditforeningssystem, skal jeg være den sidste til at benægte, og jeg har i denne Undersøgelse heller ikke lagt Skjul derpaa. Men jeg har ikke kunnet finde noget andet og bedre at sætte i Stedet.

Derfor maa vi være paa Post overfor Tendenser i Tiden, som er egnet til at svække Kreditforeningerne. Jeg tænker her ikke paa den Kritik, de møder i yderliggaaende Landbokredse. Den savner baade Grundlag og Betydning. Derimod ser jeg med Bekymring paa Bestræbelser i moderne Lovgivning, som medfører en fremadskridende Opløsning af Retsgrundlaget for Realkrediten ved at skyde Hæftelser af forskellig Art ind foran Prioriteterne.

Det er ikke min Mening at ville hævde, at noget saadant overhovedet ikke maa finde Sted. I en Krisetid kan Kreditforeningerne ikke forblive uberørte af de af det Offentlige iværksatte Foranstaltninger for at komme det kriseramte Landbrug til Hjælp. Nogen Elasticitet maa der vises overfor Tidens Tryk ogsaa fra Kreditforeningernes Side, ikke blot i Interessenternes, men ogsaa i deres egen Interesse. Denne Opfattelse har vi i Sønderjyllands Kreditforening

vedkendt os i Gerning. Lovene om Fortrinsret i Høsten for Udgifterne til Anskaffelse af Saasæd, Frø og Kunstgødning kan saaledes føres tilbage til en Kronik, jeg har skrevet i »Politiken« for 7. Januar 1932, og min landbrugskyndige Kollega, Direktør *Hansen*, har indenfor Landbrugsorganisationerne rejst Spørgsmaalet om Grundforbedringslaan mod Pant i Ejendommen forud for al Pantegæld.

Det er altsaa ikke et Principspørgsmaal, men et Spørgsmaal om den rette Begrænsning af Principets Anvendelse. Forstaaelse herfor synes dog ikke at kunne ventes, hverken fra Administrationen eller Lovgivningsmagten. Adgangen til at faa Høstpantebrev var en ekstraordinær Foranstaltning i en akut Nødssituation. Den burde forlængst være ophævet, men er nu fornyet paa syvende Aar i Kraft af Inertiens Lov. Det har aldrig været min Tanke, at der skulde gives Fortrinsret i Høsten for Saasæd. Det er baade dyrt og demoraliserende for Landmanden at vænne ham til at opfodre Saakornet for saa til Foraaret at tage det paa Høstpantebrev til høje Priser. Men heller ikke for en Ændring af dette Forhold har det været muligt at finde Ørenlyd.

Det er efterhaanden en artig Samling af Hæftelser, som Panthaveren maa respektere uden at blive spurgt. Der er foruden Ejendomsskatter: Henstandslaan, Ydelseslempelse, Tyendeløn, Høstpantebreve, Mergel- og Grundforbedringslaan og Ajlelaan. I Praksis virker Adgangen til at sælge Husdyr og Maskiner med Ejendomsforbehold paa samme Maade. Og vi er vel ikke ved Vejs Ende endnu. I den citerede Afhandling om Landejendommenes Værdi og Landbrugets Gæld gaar Ligningschef K. J. Kristensen ind for den Tanke, at ethvert Laan til Gennemførelse af værdiforøgende Foranstaltninger, ja, hvis jeg har forstaaet ham ret, endog Værdien af de Forbedringer, Ejeren gennemfører uden at stifte Gæld, bør have Sikkerhed i Ejendommen forud for tidligere stiftet Pantegæld.

Da Forslaget til Lov om Laan til Foranstaltninger ved-

rørende Staldhygiejne og Opbevaring af Gødning blev vedtaget af Rigsdagen, besluttede Direktionen for Sønderjyllands Kreditforening at sænke Laanegrænsen for Laan i Landejendomme. Med Hensyn til de Laan, som er ydet, er vi derimod ikke i Stand til at sikre os. I Kraft af hele den Stilling, som den af mig repræsenterede Kreditforening — i Modsætning til andre Foreninger — har indtaget i dette Spørgsmaal, finder jeg mig berettiget og forpligtet til at sige saa tydeligt, som det er mig muligt, at dette bekvemme Middel ikke mere kan anvendes til Imødegaaelse af Landbrugets Vanskeligheder. At fortsætte ad denne Vej vilde være Sabotage mod Realkrediten.

Det forekommer mig, at Drøftelsen og Behandlingen af Spørgsmaalet om Landbrugets Pantegæld har været præget af en betydelig Usikkerhed. Der har indenfor store Kredse været en Tilbøjelighed til at betragte Gældsproblemet som det centrale i Landbrugskrisen. Denne Opfattelse kan jeg ikke dele. Hvis man vil danne sig et rigtigt Billede af Forholdene, maa man se Landbrugsgælden i Sammenhæng med hele den økonomiske Udvikling.

Naar det siges, at Priserne paa Landejendomme er for høje, saa mener man dermed, at de er for høje i Forhold til de øjeblikkelige Forrentningsmuligheder. Men det kunde jo tænkes, at det var Forrentningsevnen, der er for ringe.

Landbrugerne klager over den stærke Stigning i Ejendomsskatterne og taler om Skatteprioriteten, der lægger Beslag paa en stadig stigende Del af Ejendomsværdien. Det er rigtigt, at Landbrugets Ejendomsskatter er steget stærkt i den sidste Menneskealder, nemlig fra 15,4 Mill. Kr. i 1904—05 til 63 Mill. Kr. i 1937—38, og de er lige saa høje idag som i første Halvdel af Tyverne, skønt der i Mellemtiden er indtraadt et meget betydeligt Fald i Landbrugets Udbytte. Heroverfor gør Ligningschef K. J. Kristensen i en Afhandling om Landbrugets Skatter (i »Det

danske Landbrug«) gældende, at Stigningen i Ejendomsskatternes Kapitalværdi siden Aarhundredskiftet paa det nærmeste svarer til Stigningen i Ejendomsværdierne. Jeg skal ikke gaa ind paa Ligningschefens Beregning, som der maaske nok kunde være noget at sige til. Thi efter min — og hans — Mening er det ikke her, Tampen brænder.

Sagen er den, at Landbruget maa bære ikke alene sine egne Skatter, men ogsaa en god Del af de andre Samfundsklassers Skatter og Byrder. Med den økonomiske Struktur, det danske Samfund har, maa Landbruget under de herskende økonomiske Vilkaar blive »Prügelknabe« for hele Nationen, hvis Udviklingen overlades til Kræfternes frie Spil. Beviset for denne Paastand vil man finde i den citerede Afhandling om Landbrugets Skatter, og da jeg gaar ud fra, at Ligningschefens Ord i denne Sammenhæng vejer mere end mine, vil jeg nøjes med at referere hans Argumentation.

Hvad Skatterne angaar, er det afgørende ikke, hvem der udreder dem, men hvem der bærer dem. Herom skriver Hr. K. J. Kristensen med Henblik paa Landbruget:

»Sandsynligheden taler for, at Landbruget har en forholdsvis stor Andel i Skattebyrden, fordi dette Erhverv i Modsætning til de fleste andre ikke vil kunne overvælte Skatten paa andre gennem forhøjede Priser, da Landbrugets Priser i hvert Fald i det væsentlige er bestemt af Verdensmarkedet. Men hvor meget denne Skatteovervæltning belaster Landbruget med udover, hvad der direkte udredes, er det ifølge Sagens Natur umuligt at opgøre. Det er imidlertid givet, at Overvæltningen ikke er begrænset til de indirekte Skatter. Bygningsskatten for andre Erhverv maa i hvert Fald blive overvæltet, og det er i det mindste sandsynligt, at ogsaa Indkomst- og Formueskatten i et vist Omfang bliver overvæltet paa Varepriserne . . .

Men ogsaa dette Forhold unddrager sig Opgørelse. Selv for Toldbeskyttelsen, som i hvert Fald er ansvarlig for en Hovedpart af de forøgede Byrder, der følger Be-

skatningen, er det kun muligt med meget stor Usikkerhed at skønne over den samlede Varefordyrelse og at beregne, hvor stor en Andel heraf, der falder paa et enkelt Erhverv eller dets Udøvere, er naturligvis lige saa umuligt som for selve den indirekte Beskatning.«

Nu forstaar man, hvorfor Landbruget er daarligt stillet. Naar de andre Samfundsklasser — med Undtagelse af Eksportindustri og Skibsfart — gennem Prisforhøjelser, Lejeforhøjelser og Lønforhøjelser vælter Skatter og Byrder fra sig, maa Sorteper havne hos Landmanden. Under disse Forhold maa det være Statens Opgave at træffe Foranstaltninger til Genoprettelse af den forstyrrede økonomiske Ligevægt mellem Erhvervene. Det er ogsaa til en vis Grad sket. Men Spørgsmaalet er, om det er sket i tilstrækkeligt Omfang og paa den rette Maade.

Det afgørende Skridt i den rigtige Retning var Kronesænkningen, som betød en reel Nedskæring af Gældsbyrden, Lønninger og andre Driftsudgifter. Uden den vilde Landbruget være segnet under Byrden. Desuden fik Erhvervet en uventet Støtte i den engelske Bacon-Ordning, som ganske vist begrænsede Udførselsmængden, men hævede Priserne og derved gjorde Svineproduktionen til en indbringende Forretning. Paa samme Linje ligger de Foranstaltninger, der tager Sigte paa at hæve Priserne paa Landbrugets Produkter paa Hjemmemarkedet eller nedbringe dets Udgifter.

Men de nævnte Foranstaltninger har ikke været tilstrækkelige til at sikre Balancen i Landbrugets Økonomi, og de er delvis blevet neutraliseret af den Stigning i Priser og Lønninger, som var en Følge af Selvforsyningspolitiken og Industriens Højkonjunktur. I Stedet for at gennemføre en paa Genoprettelsen af Landbrugets Rentabilitet indstillet økonomisk Politik er man standset paa Halvvejen, idet man har søgt at klare Vanskelighederne ved at yde Støtte til de mest forgældede Landmænd. Dette kan forsvares som et Middel til at vinde Tid for at komme til Klarhed over, hvad Situationen kræver. Men i det lange

Løb virker henholdende Foranstaltninger uheldigt. Ved at hindre den naturlige Afgang af uegnede Elementer holdes Ejendomspriserne oppe, samtidig med at det store Flertal af kvalificerede Landbrugere udsættes for Forarmelse.

Landbrugskrisen skyldes et Misforhold mellem Ejendomspriser og Forrentningsmuligheder. Udtrykt i denne Almindelighed tillader Problemet flere Løsninger. Til Klarhed naar man kun ved en Undersøgelse af de to Størrelser, som her sættes i Relation til hinanden. Er det Tælleren eller Nævneren i Brøken, der er noget i Vejen med? Er det Landbrugets Overskud, der er for lille, eller Ejendomspriserne, der er for høje? Det er Spørgsmaalet.

Dersom Landbrugets Produktion skal opretholdes i samme Omfang som hidtil, maa de til Driften nødvendige Bygninger og Driftsmidler vedligeholdes og fornyes, og da Byggepriser, Material- og Arbejdspriser i de senere Aar har været stærkt stigende, maa Ejendomspriserne under Forudsætning af konstant Jordværdi ligeledes stige. Men Landejendommenes Værdi bestemmes ved Kapitalisering af det Udbytte, de afkaster, og har derfor som Følge af Nedgang i Forrentningsevnen været dalende i den sidste halve Snes Aar, omend ikke i det Omfang, som det maatte ventes. Det vil med andre Ord sige, at Jordværdien er gaaet stærkt tilbage.

Hvor dybt kan Jordværdien da synke? Jordrenten er en Forskelsrente; det er Forskellen mellem den Jord, der er paa Dyrkningsgrænsen, og bedre og bedre beliggende Jord, der betinger Jordværdien. I Betragtning af den Rolle, Landbruget spiller for Danmarks Forsyning med Raastoffer m. m., vil der næppe blive Tale om en Indskrænkning af Landbrugsproduktionen. Men hvis det er rigtigt, er der dermed ogsaa sat en Grænse for Jordværdiens Fald.

Det landøkonomiske Driftsbureau beregner hvert Aar et Indekstal for Bygningsomkostninger og for Inventarværdien paa en Bondegaard. Naar Priserne i 1909—14 sættes lig 100, stiller de nævnte Pristal sig saaledes for

de sidste to Driftsaar, for hvilke der foreligger Oplysninger:

	1935/36	1936/37
Indekstal for Bygningsomkostninger	176	185
Indekstal for Inventarværdien	168	176

I Forhold til 1909—14 var Værdien af Gaarde med Besætning og Inventar ifølge Salgsstatistiken i 1936 steget med 50—60 pCt., Byggeomkostningerne derimod med ca. 80 pCt. og Inventarværdien med godt 70 pCt. Dertil kommer, at Landejendommenes Bygninger og Inventar er udvidet meget siden 1914, bl. a. ved Oprettelse af nye Brug (af Statshusmandsbrug alene 11 000, deraf 1 200 i Sønderjylland foruden 245 Jordfordelingsejendomme). Naar man endvidere tager de Kapitaler i Betragtning, som i de sidste 25 Aar er bundet i Forbedringer af Jordkulturen, kommer man til det Resultat, at Jordværdien ikke er steget nævneværdigt i Sammenligning med Aarene 1909—14.

Ved de forskellige Vurderinger til Grundskyld af Landejendomme siden 1916 er Jordværdien fastsat saaledes:

	Jordværdien for samtlige Landejendomme	
	uden Sønderjylland Mill. Kr.	med Sønderjylland Mill. Kr.
1916	2213	
1920	2477	2716
1924	2456	2696
1927	2282	2499
1932	2068	2269
1936	2246	2460

I de senere Aar har der kunnet spores en svag Tendens til Stigning i Landejendomspriserne, og fra nationaløkonomisk Side er denne Prisstigning bleven betegnet som en Kapitalisering af Haabet om bedre Tider for Landbruget. Det er rigtigt. Men helt uden Bund i de økonomiske Forhold er dette Haab ikke. Det er de høje Byggepriser, der holder Ejendomspriserne oppe til Trods for et tarveligt Udbytte, og der kan næppe være Tvivl om, at Jordværdien idag ligger under det Niveau, som den maa indstille sig paa, hvis der ikke tilstræbes en Indskrænkning af

Landbrugets Produktion. Men det er der ingen, der tænker paa. Der maa snarere regnes med en Forøgelse (og delvis Omlægning) af Produktionen for at skaffe Raastoffer og Valuta til en Udvidelse af Beskæftigelsen i andre Erhvervsgrene. En saadan Vurdering af Landbrugets Betydning for Landets Økonomi kan efter min Mening ikke forliges med den Opfattelse, at de Ejendomspriser, vi har idag, er for høje. Jeg er derfor tilbøjelig til at tro, at Forklaringen paa Landbrugskrisens fortsatte Bestaaen maa søges i Forhold, der lægger et Tryk paa Landbrugets Forrentningsmuligheder.

Et vægtigt Bidrag til Klaring af dette Spørgsmaal har Professor *Jørgen Pedersen* givet i en Undersøgelse af Indtægtssvingningerne i Landbruget (Studier fra Aarhus Universitets økonomiske Institut, Nr. 2) og i et Radioforedrag om Landbrugets Vilkaar, som han holdt den 24. Januar i Aar. 1936

Paa Grundlag af det af Landøkonomisk Driftsbureau offentliggjorte Regnskabsmateriale har Professoren for Aarene 1922/23 til 1935/36 beregnet de selvstændige Landbrugeres samlede Indtægt, omfattende ogsaa deres Indtægt fra andre Kilder end Landbrug. Om Resultatet af Undersøgelsen skal oplyses følgende:

	Landbrugernes Indtægt (Mill. Kr.)					
	Under 10 ha	10—30 ha	30—50 ha	50—100 ha	over 100 ha	Ialt
1922/23	275,1	223,2	87,0	51,7	19,1	656,1
1923/24	359,5	276,0	107,2	71,2	37,6	851,5
1924/25	375,0	308,5	124,5	78,8	38,5	925,3
1925/26	231,1	145,3	42,7	14,5	÷ 1,8	431,8
1926/27	226,1	121,7	36,1	16,1	2,5	402,5
1927/28	199,0	121,1	35,4	21,2	5,9	382,6
1928/29	240,7	203,8	79,8	52,8	27,5	604,6
1929/30	225,0	198,3	71,3	42,3	17,0	553,9
1930/31	153,3	90,3	23,8	6,0	÷ 2,1	271,3
1931/32	112,7	55,0	15,6	3,2	÷ 2,2	184,3
1932/33	129,7	122,9	46,0	23,1	7,4	329,1
1933/34	153,6	126,8	50,6	30,5	13,0	374,5
1934/35	153,1	139,8	53,8	32,5	16,3	395,5
1935/36	162,6	154,2	55,5	36,8	20,3	429,4

Tankegangen i Professorens Radioforedrag kan i Korthed gengives saaledes:

Det er en Kendsgerning, at der er sket en social og økonomisk Forskydning i de senere Aar, saaledes at Landbrugernes økonomiske Stilling er bleven stærkt forringet i Sammenligning med andre Erhverv. Til Belysning af dette Forhold undersøger Professoren, hvad de selvstændige Landbrugere har faaet som Vederlag for Arbejde og Driftsledelse siden 1929. Mulige Indtægter af Formue eller Bierhverv maa der her ses bort fra som Landbruget uvedkommende.

Naar man fra Bruttoindtægten i Landbruget trækker samtlige Driftsomkostninger samt normal Rente af Handelsværdien af Jord, Bygninger og anden Kapital, der er anvendt i Driften, kommer man til det Resultat, at Landbrugets Indtægter i de sidste 8 Aar har været meget smaa. I alle disse Aar har Husmanden haft en mindre Fortjeneste end en Daglejer med fast Arbejde. I 1931/32 var en Husmandsfamilies samlede Indtægt i Gennemsnit nede paa 684 Kr., og Gaardmændene fik overhovedet intet Vederlag for Arbejde og Driftsledelse, men havde tværtimod Underskud og maatte derfor, hvis de ikke havde Reserver at ty til, laane ikke blot for at kunne leve men delvis ogsaa for at kunne betale Renter. I 1930/31 tjente Ejeren af en middelstor Bondegaard ca. 300 Kr., i 1934/35 ca. 1 300 Kr. og i 1936/37 ca. 900 Kr. I Aarene 1930/31 og 1931/32 brugte Landbrugerne ca. 400 Mill. Kr. mere, end de tjente. Der er imidlertid meget, der tyder paa, at Reserverne baade i Form af opsparede Midler og Kreditmuligheder er ved at være udtømt. »Jeg kan ikke se rettere«, udtalte Professoren, »end at hvis Indtægtsmulighederne ikke bedres, maa det ende med Deklassering og Forarmelse.«

I første Omgang fik ogsaa de øvrige Erhverv mere eller mindre Krisen at føle. Men i Løbet af 1934 naaede de gennemgaaende op paa normal Fortjeneste, og i 1935, 36 og 37 oplevede Handel og Industri en veritabel Højkonjunktur. I 1932 og 33 var der en stor Arbejdsløshed, og

derigennem ramtes en betydelig Del af Lønarbejdergruppen haardt. Men fra 1933 forøgedes Beskæftigelsen stærkt, og i 1936 var vi atter oppe paa normal Beskæftigelse. De 60 pCt. af Lønarbejderne, som ikke har været udsat for Arbejdsløshed, har gennem hele denne Periode og særlig i de værste Kriseaar været bedre stillet end nogensinde før. De har bevaret deres Løn uforandret og desuden nydt godt af de lave Priser paa Levnedsmidler, som var Landbrugets Ulykke. Reallønnen steg ad denne Vej med 14 pCt. fra 1929 til 32. Fra 1932 begyndte Leveomkostningerne at stige, men Stigningen neutraliseredes i hvert Fald delvis ved Lønforhøjelser, og idag ligger Reallønnen ca. 7—8 pCt. over Niveauet af 1929.

Krisen, som begyndte i 1929 og et Aar senere kom til Danmark, betød en Forringelse af Landets økonomiske Stilling og nødvendiggjorde en Nedsættelse af Levefoden. Landbruget har hele Tiden været haardest ramt, og fra 1936 har Krisens Tryk været koncentreret paa Landbruget, idet alle andre Samfundsklasser med Undtagelse af de arbejdsløse var bedre stillet end nogensinde tidligere. Og det værste er, at denne Tilstand er ved at blive kronisk.

Landbrugerne kræver Ligeberettigelse med andre Erhverv. De gør Staten ansvarlig for, at der opretholdes Tilstande, som begunstiger de andre Samfundsklasser paa Landbrugets Bekostning. Er det rigtigt?

Ingen Magt har kunnet hindre den Forringelse af Nationalindkomsten her i Landet, som var en Følge af de internationale økonomiske Forstyrrelser. Men Indkomstens Fordeling er Statsmagten i Stand til at øve Indflydelse paa. Og det er ogsaa sket i stort Omfang i de senere Aar.

Ved Forhøjelse af Vekselkurserne (Kronenedskæring) er Regeringen kommen Erhvervene og navnlig Landbrugserhvervet til Hjælp. Men hvorfor er man standset ved en Sterlingkurs af 22,40? Berettiger den økonomiske Udvikling, der under Statsmagtens Ledelse og Kontrol er foregaaet her i Landet siden 1933, til at opretholde denne Kurs?

I 1933 hindrede man ved Lov en Lønkonflikt, der efter al Sandsynlighed vilde have ført til en betydelig generel Lønnedsættelse, og siden da er Lønningerne gentagne Gange blevet forhøjet ved Lovgivningsmagtens Medvirkning. Professor Jørgen Pedersen kritiserer ikke disse Foranstaltninger, men konstaterer blot, at de har øget Omkostningerne for Landbruget. Gennem Valutacentralen er Staten blevet Herre over Kapitalbevægelserne overfor Udlandet og Vareimporten. Professoren anerkender Importreguleringens gode Virkninger navnlig med Hensyn til Beskæftigelsen. Men de er opnaaet paa Bekostning af Landbruget ved at medføre en Stigning i Landbrugernes Driftsomkostninger og Leveomkostninger.

Landbrugerne hævder, at Staten, hovedsagelig gennem Valutareguleringen, hindrer dem i at opnaa den fulde Værdi for den Valuta, de faar for deres Eksport. Og det er der noget om. Med det Omkostningsniveau, vi har idag, faar Eksportørerne mindre for deres Valuta, end den er værd. Hvis man vil bringe disse Klager til Tavshed, maa man sørge for, at der sker en Tilpasning af Omkostningsniveauet til Vekselkurserne eller omvendt. Til det samme Resultat kommer Generaldirektør *Korst* i »Landbrugets Gældskrise«, idet han anbefaler en ny Kronesænkning.

»Ingen vil kunne nægte«, udtalte Professoren, »at Staten i høj Grad har blandet sig i Fordelingen af Nationalindtægten og Erhvervsmulighederne, at Regeringen derfor er ansvarlig for, hvorledes denne Fordeling er bleven, og at Landbrugerne i denne Regulering har trukket det korteste Straa.«

Landbrugets Krav om Ligeberettigelse med andre Erhverv savner altsaa ikke Begrundelse. Hvis Landbrugerne atter skal opnaa normal Arbejdsindtægt, skal der med de nuværende Afsætningsforhold og det nuværende Omkostningsniveau tilføres Landbruget 100—150 Mill. Kr. om Aaret fra de øvrige Samfundsklasser. Det er det Resultat, Professor Jørgen Pedersen kommer til ved en Undersøgelse af Landbrugets økonomiske Vilkaar.

Logiken i Professor Pedersens Argumentation forekommer mig tvingende, og Konklusionen er denne: »Landbrugets forringede Stilling beror ikke i nogen Henseende paa en Naturlov, men er et Produkt af en Række politiske Foranstaltninger«. Hvis det er rigtigt, maa man spørge: Hvorledes er det muligt, at en saadan Tilstand kan opretholdes? Professoren forklarer det med, at Befolkningen udenfor Landbruget, navnlig i Hovedstaden, er uvidende om Landbrugets Forhold. Men han har den Tro, at »naar Befolkningen faar Sandheden at vide, vil man ikke finde det rimeligt, at den haardt arbejdende Samfundsklasse, som Bønderne i Reglen er, skal holdes nede paa en i Forhold til andre Samfundsklasser urimelig lav Levefod«. Det er derfor, han taler Landbrugets Sag, og ingen har bedre Forudsætninger for at gøre det end Husmandssønnen Jørgen Pedersen, som blev en anset Nationaløkonom.

Med samme Adkomst taler Ligningschef K. J. Kristensen, Gaardmandssønnen, der ligeledes har et Navn som Nationaløkonom. Ogsaa han gaar stærkt i Brechen for Kravet om en virkelig Løsning af Landbrugskrisen. Sin Opfattelse af dette Spørgsmaal sammenfatter han i følgende Sætninger:

»Nogen Ligevægt mellem Ejendomspriser og Forrentningsevne er stadig ikke naaet. Men denne Tilstand kan ikke være varig. Prisforholdene kan vel gøre intensiv Drift af de daarligste Jorder urentabel og muligvis medføre, at saadanne Jorder gaar ud af almindelig Drift, men de kan ikke, for de Jorder, der stadig holdes i Drift, udslette Forskellen mellem god og daarlig Jord. Man kan derfor med Sikkerhed sige, at Prisforholdene indenfor en overskuelig Tid maa ændre sig saaledes, at Landbruget ikke blot bliver i Stand til at lønne Arbejdet ved Jorden og forrente de nødvendige Avlsbygninger og Driftsmidler, men ogsaa saaledes, at en betydelig Del af de nuværende Jordværdier finder Forrentning.«

Læg Mærke til den Fasthed, der præger denne Udtalelse. Her er ikke Tale om Haab eller Tro. Nej, »med Sikkerhed«

siges det, at Prisforholdene snart maa ændre sig til Gunst for Landbruget.

Derfor kan man lige saa godt springe i det som krybe i det. Thi her er Tale om et Spørgsmaal, som ikke kan tages af Dagsordenen, inden det er løst.

Landbrugskrisen er ikke en Gældskrise, men en Rentabilitetskrise eller, for at sige det præcist: et Fordelingsspørgsmaal. Der er en grundlæggende Skævhed i den nationale Indkomstfordeling her i Landet, i Kraft af hvilken Købeevnen strømmer bort fra Landbruget over til de øvrige Erhverv og Samfundsklasser. Denne Skævhed maa rettes. Det er Krisepolitikens Opgave.

Men dermed er ogsaa sagt, at en rationel Krisepolitik ikke, i hvert Fald ikke i første Linje, kan tage Sigte paa Landbrugets Gæld. Hvad nytter det at nedskære Gælden, naar der som Følge af den økonomiske Uligevægt, som er det centrale i Kriseproblemet, stadig opstaar ny Gæld? Selv en »Sanering til Bunds« af Landbrugets Gældsforhold (Professor *Vinding Kruse*, Folketingsmand *A. Svensson*) vilde være forgæves, dersom den egentlige Kriseaarsag ikke fjernes.

Dette skal dog ikke forstaas saaledes, at Gældsspørgsmaalet er uden Betydning i denne Sammenhæng. En stor Gæld skærper Krisens Virkninger. Den Landbruger, hvis Gæld udgør f. Eks. 80 pCt. af Ejendommens Værdi, har kun en ringe Formuereserve at falde tilbage paa, naar Priserne falder, og Indtægterne af Landbruget svigter. Vi har set, at Landbrugets Pantegæld er meget stor i Danmark, og at den har en Tendens til at vokse, naar Ejendomspriserne stiger. Et afskrækkende Eksempel herpaa har vi oplevet under Krigen. Men ogsaa efter Krigen er Landbrugets Gæld vokset meget stærkt, saa der er Anledning nok til at beskæftige sig med Gældsproblemet.

Inden man kan tage Stilling til Spørgsmaalet om Foranstaltninger til Begrænsning af Gældsstiftelsen indenfor Landbruget, maa man være klar over, hvorledes Gælden opstaar. Pantegældens store Flod er et Sammenløb

af forskellige Bifloder. Naar man ser bort fra mere tilfældige Aarsager til Gældsætning indenfor Landbruget som letsindige Dispositioner og stort Forbrug, bliver der tre Hovedkilder tilbage: 1) Laan til produktive Formaal, 2) Konvertering af løs Gæld til Pantegæld og 3) Kapitalisering af Stigning i Overskudet, som kommer til Udtryk i stigende Ejendomspriser og giver Anledning til en Forøgelse af Pantegælden.

For at tage det sidste først, saa er det givet, at Pantegældens stærke Vækst under Krigen jævnsides med en betydelig Nedgang i Landbrugets Realværdier ganske overvejende skyldtes Kapitalisering af Udbytte-Stigning og Overførelse af Værdier. Men for Tiden behøver vi ikke at nære Bekymringer i den Retning, eftersom det tarvelige Udbytte, Landbruget afkaster, ikke afgiver Grundlag for en Stigning i Ejendomspriserne og Pantegælden. Derimod unddrages der til Stadighed Landbruget Kapital ved Overdragelse af bestaaende Værdier i Forbindelse med Salg og Arvedeling. Der kan derfor blive Tale om at tage Forholdsregler overfor Pantegæld, som opstaar paa den Maade.

At afskære Landbruget fra Kredit til Gennemførelse af nødvendige Forbedringer vilde være en temmelig bagvendt Kriseforanstaltning. Det var derfor en stor Forbedring af Forslaget til den sidste Gældssaneringslov, at det lykkedes at faa Laan til nødvendige Bygningsforanstaltninger o. lign. undtaget fra Pantsætningsforbudet over den i Loven fastsatte Grænse. Derimod er der ikke noget at sige til, at sanerede Ejendomme ikke skal kunne behæftes med Sælger- og Arveprioriteter ud over denne Grænse.

En stor Del af den Gæld, som Landbruget har paadraget sig i de sidste 14 Aar, af hvilke kun to har været gode, skyldes Underskud i Bedriften. Det vilde ikke tjene noget fornuftigt Formaal at lægge Hindringer i Vejen for en Konsolidering af den saaledes opstaaede løse og dyre Gæld ved et Pantsætningsforbud. Da det sønderjydske Landbrug som Følge af Kronestigningen i 1925/26

var kommen i Vanskeligheder, søgte man netop at imødegaa Vanskelighederne ved en med Statsstøtte gennemført Konvertering af den store løse Gæld til Pantegæld (Realkreditlaan, Laanekasselaan m. m.).

Ved et Pantsætningsforbud kan man ikke hindre de med Underskud arbejdende Landbrugere i at stifte Gæld. Selv om der lægges »Loft over« Pantegælden, vil Landmanden, hvis der er en tilstrækkelig Margin mellem den fastsatte Gældsgrænse og Ejendommens Værdi i Handel og Vandel, have Mulighed for at skaffe sig Kredit hos Købmændene. Dersom han skulde vise sig ude af Stand til at betale, kan de lade deres Fordringer tvangsindfore paa Ejendommen og stille denne til Auktion. Dette tillader ogsaa den nye Saneringslov.

Hvis man vil sætte en Stopper for Gældsstiftelsen indenfor Landbruget, kan man ikke nøjes med en Begrænsning af Pantsætningsfriheden. Saa maa man tillige gøre Indgreb i Omsætningsfriheden. Man maa med andre Ord ind paa noget i Smag med den tyske Arvegaardslovgivning.

Alle Landejendomme i Tyskland mellem 7,5 og 125 ha er underkastet Arvegaardsloven. Formaalet med denne Lov er at beskytte Bøndergaardene mod Forgældelse og derved bevare dem for Slægten. Arvegaarden kan hverken afhændes eller pantsættes, og den er fritaget for Eksekution. Den gaar udelt over paa Gaardarvingen, og Medarvingers Rettigheder indskrænker sig til Bondens øvrige Formue. Dersom Ejendommen er behæftet med Gæld, faar Medarvingerne intet. Kommer de uforskyldt i Nød, har de Hjemstedsret paa Gaarden.

Saa rigoristiske Forholdsregler kan der næppe blive Tale om herhjemme. Vil vil navnlig ikke kunne tænke os, at de øvrige Søskende gøres arveløse til Fordel for den Søn, der faar Gaarden. Vi har heller ingen politisk Interesse i at gennemføre en Ordning, som ved at udelukke Landbruget fra Kapitaltilførsel giver Staten Mulighed for at disponere over Kapitalen til andre For-

maal. Men der kunde maaske blive Tale om en Tillempning af Arvegaardstanken efter danske Forhold. Den er nemlig ikke helt fremmed for dansk Tankegang, men tværtimod i Slægt med gammel nordisk Ret, som endnu har Gyldighed i den norske Odelsret og herhjemme har efterladt Spor i en særlig Testationsbeføjelse for Ejere af Landejendomme og i den Sædvane, at Gaarden overdrages fra Far til Søn paa saa lempelige Vilkaar, som Hensynet til de øvrige Børn tillader.

Et interessant Forsøg paa at overføre Arvegaardstanken paa danske Forhold er gjort af Sagfører *M. Hesselbjerg* i en Bog, kaldet »Slægt og Jord«, hvor han fremsætter et Forslag til en dansk Arvegaardslovgivning paa Grundlag af nordisk Ret og Tradition. De Regler, som Hesselbjerg anser fornødne til Opnaaelse af Formaalet, er følgende:

1. Ved Arvedeling overgaar Ejendommen udelt til en af Arvingerne for en af Lovgivningen fastsat Pris, der ikke maa overstige, hvad vedkommende Arving har Udsigt til at kunne klare med almindelig Dygtighed og Flid.
2. Ligesom Prisen skal være moderat, skal ogsaa Betalingsvilkaarene være saa lempelige, at Arvingen uden særlige Vanskeligheder kan opfylde dem.
3. Den af Lovgivningen fastsatte Ejendomspris ved Arvedeling skal ogsaa være gældende ved Overdragelse af Ejendommen i levende Live fra Arvelader til Arving.
4. Ejendommen maa, naar der findes arveberettigede, der vil og er egnede til at overtage den, ikke overdrages til fremmede.
5. Arvegaarden kan vel behæftes og gøres til Genstand for Retsforfølgning, men ved Tvangsafstaaelse overgaar Ejendommen til en arveberettiget for den ved Loven fastsatte Afstaaelsespris, og Pantegæld, der ikke kan dækkes af denne, bortfalder.

Hesselbjergs Bog adskiller sig paa en behagelig Maade fra Flertallet af de Reformplaner, som har set Dagens Lys i de senere Aar. Han bygger paa et historisk givet Grundlag, og hans Argumentation er omhyggelig og redelig. Han lægger ikke Skjul paa de Vanskeligheder, Forslagets Gennemførelse vil møde, og han paaviser Grænserne for Principets Anvendelse i Praksis.

Men saa meget desto mere Grund er der til at være paa sin Post og ikke lade sig besnære. En effektiv Begrænsning af Muligheden for Gældsstiftelse, selv i produktivt Øjemed, kan let komme til at hævne sig paa Driften. En saadan Virkning skal Arvegaardsloven allerede have haft i udstrakt Grad i Tyskland. Hvad der i den senere Tid er berettet herom f. Eks. fra Sachsen, er af en saadan Art, at det rummer en alvorlig Advarsel imod at betræde Arvegaardslovgivningens Vej, navnlig for et Land som Danmark, hvor Landbruget spiller en saa vigtig Rolle for hele Landets Økonomi.

Ved Overgangen fra Fæste til Selveje ønskede man at give Bonden Tryghed i Besiddelsen for at sikre ham Frugterne af hans Arbejde. Men Udviklingen har vist, siger Hesselbjerg, at den formelle Ejendomsret ikke er ensbetydende med reelt Selveje. I Stedet for én Herre, Godsejeren, har Bonden faaet mange Herrer, nemlig Panthavere og Kreditorer. Det er derfor, man vender Liberalismen Ryggen og tyer tilbage til gammel germansk og nordisk Ret. Heroverfor henviser Professor Warming (i Danske Samfundsproblemer) til, at denne Ret hørte sammen med Jordfællesskabet og andre Forhold, som ikke gav den individuelle Dygtighed tilstrækkelig frit Spillerum. »I Nutiden er det nødvendigt«, skriver Professoren, »at Gaardstorrelse og Dygtighed harmonerer; hvis en Slægt glider nedad i Dygtighed, bør Loven ikke hjælpe den til at bevare en stor Gaard; og gaar den frem i Dygtighed, bør den have mere Jord. En saa stiv Ordning som den nye tyske vil derfor svække Landbrugets Pro-

duktionskraft, og man maa foretrække en friere Ordning som den sædvanemæssige danske.«

Skal man da ikke foretage sig noget for at hæmme den stadige Stigning i Landbrugets Gældsbyrde? Jo, der er i hvert Fald én Ting, som jeg ønsker at henlede Opmærksomheden paa. Vi har set, at en god Realkreditordning begunstiger Gældsstiftelsen og dermed ogsaa Stigningen i Ejendomspriserne. Men for Kreditforeningernes Vedkommende kom vi til det Resultat, at de ved at tilføre Landejendommene Kapital til produktive Anlæg paa gode Vilkaar gør saa megen Nytte, at man maa tage de mindre heldige Sider af Kreditforeningsvæsenet med i Købet. Men noget helt andet gælder efter min Mening om Landhypotekforeningerne. De Erfaringer, vi har haft Lejlighed til at gøre under den sidste Landbrugskrise, har vist, at der ikke er tilstrækkelig Basis for en Landhypotekforening i Panteretten efter Kreditforeningslaanet. Derfor er det uforsvarligt at oprette eller opretholde Landhypotekforeninger, hvis Medlemmer er solidarisk ansvarlige for Foreningens Forpligtelser. Der findes da heller ikke Landhypotekforeninger i noget andet Land i Verden, og det er efter min Mening Udtryk for et Misbrug af Kreditforeningstanken, at de findes i Danmark.

De Vilkaar, Landhypotekforeningerne kan byde deres Laantagere, taler heller ikke for at opretholde disse Institutioner, idet Laanene er mindst lige saa dyre som Veksellaan. Vi vil slet ikke tale om Jydsk Landhypotekforening, men holde os til Østifternes Landhypotekforening. Gennemsnittet af de Kurser, der er noteret for denne Forenings 5 pCt. Obligationer af II. Series 1. Afdeling fra Januar 1924 til November 1933 (80,35), betinger en effektiv Rente af Laanene paa 7½—8 pCt. om Aaret. I det samme Tidsrum var den gennemsnitlige Diskonto af Veksler 6,60 pCt. p. a. foruden Provision.

Ud fra det Synspunkt, vi maa anlægge paa Hypotekforeningerne som Kilde til Forøgelse af Landbrugets Gæld og til Stigning i Landejendomspriserne, kommer vi

til det samme negative Resultat. Adgangen til at faa Laan uden Kaution mod en Pantesikkerhed, som intet andet Pengeinstitut vilde honorere, frister Køberne af Landejendomme til at give højere Priser og paatage sig en større Gæld, end de ellers vilde have Mulighed for. For særlig dygtige Landbrugere betyder det en yderligere Chance. Men i al Almindelighed maa den Forøgelse af Gældsbyrden, som Landhypotekforeningerne giver Anledning til, betegnes som en Fare for Landbruget.

Hvis jeg endnu skulde gøre en Bemærkning med Hensyn til Ordningen af Landbrugets Gældsforhold, saa kunde jeg tænke mig, at Arve- og Sælgerprioriteter blev gjort konjunkturbestemte. Denne Tanke er fremsat af andre, bl. a. af Generaldirektør Korst og Direktør J. Toftegaard, og den begrundes med, at det er rimeligt at lade Sælgeren og Medarvingerne tage Del i Risikoen ved Ejendommens Drift.

Iøvrigt er det meget vanskeligt at anvende Tvang paa dette Omraade. Professor Vinding Kruse har foreslaaet en Pantsætningsgrænse for Landejendomme. Men hans Tro til Forslaget er ikke stor. Han venter sig nærmest kun psykologiske Virkninger af dets Gennemførelse, et ændret Sindelag overfor Gældsproblemet. Her røres der ved noget, som er vigtigt. Fra 1890 til 1930 har Landbrugets Udvikling staaet i Produktionsudvidelsens Tegn, og den økonomiske Indstilling, som denne Udvikling har affødt hos Landmanden, har efterladt en Optimisme i Opfattelsen af Gældsspørgsmaalet, som ikke mere svarer til Landbrugets Vilkaar. Som disse er idag og sandsynligvis vil blive foreløbig, maa det danske Landbrug søge sin Jordrente ikke saa meget i en stigende Intensivering som i en hurtig Tilegnelse og Gennemførelse af Fremskridt. Tiden kræver en anden Indstilling indenfor Landbruget til Spørgsmaalet om Kapitalanvendelse og Gæld. Jeg ønsker ikke, at danske Bønder skal tilegne sig det franske Syn paa Gælden. Men større Forsigtighed, større Frygt for Gæld er et Krav, som vi ikke kommer uden-

om. En Ændring af Sindelaget overfor Gælden naas dog ikke ved at lægge Loft over den, men kun ved Indsigt og Opdragelse. Her ligger der en stor Opgave for Landbrugslærere og Landbrugskonsulenter.

Nogen afgørende Indflydelse paa vor Opfattelse af Landbrugskrisen kan disse Overvejelser vedrørende Gælden ikke faa. Med al Anerkendelse af de Ofre, der er bragt fra Statens Side for at nedbringe Landbrugets Gæld eller lette dens Tryk, maa vi fastholde, at Landbrugskrisen kun kan løses ved Genoprettelse af Landbrugets Rentabilitet.

Mod de hidtil iværksatte Kriseforanstaltninger til Støtte for de mest forgældede Landbrugere vil jeg endnu gøre den Indvending, at de undergraver den økonomiske Ansvarsfølelse. Det virker demoraliserende, at der Gang paa Gang ydes Hjælp til de Landbrugere, der er mindre dygtige, flittige eller sparsommelige, men derimod ikke til dem, der ved Flid og Paapasselighed har holdt Gælden nede. Kriselovene forudsætter nok, at kun de Landbrugere skal holdes paa Ejendommen, der fortjener at hjælpes. Men med den Erfaring, jeg sidder inde med paa dette Omraade, kan jeg sige, at Lovenes Gennemførelse kun i ringe Omfang svarer til denne Forudsætning. Det økonomiske Selvansvar, som var det danske Landbrugs Styrke under Krisen i Slutningen af forrige Aarhundrede, vil først komme til Ære igen, naar Landbrugets Rentabilitet i det væsentlige er genoprettet.

Dermed er jeg naaet igennem det Kompleks af Spørgsmaal, som omsluttes af mit Emne: Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem, og jeg haaber, at det maa være lykkedes mig at sætte Tanker i Bevægelse, som kan virke befrugtende paa Deres Opfattelse af de vigtige Spørgsmaal, vi har beskæftiget os med.

Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold.

Regnskabsresultater fra danske Landbrug i Aaret 1936—37, samlet og bearbejdet af Det landøkonomiske Driftsbureau.

Anmeldt af Forstander *Karsten Iversen.*

Materialet, der danner Grundlaget for Beretningen, er ligesom i foregaaende Aar indsamlet i Samarbejde med de Konsulenter, der leder Regnskabsforeningerne i de lokale Landbo- og Husmandsforeninger. Af de ca. 7 000 førte Regnskaber er der fra 72 Regnskabskredse indsendt 771 Regnskaber, der er typiske saavel med Hensyn til Størrelse og Beliggenhed som til Driftsforholdene for samtlige de regnskabsførende Brug i de paagældende Egne. Desuden er medtaget 40 Regnskaber ved Forbindelse med Enkeltmænd, saaledes at Beretningen ialt omfatter 811 Regnskaber med et samlet Areal af 30 753 ha.

Det statistiske Departements almindelige Høstopgørelse fremgaar af følgende Oversigt:

Afgrødernes Mængdeudbytte angivet i Millioner Afgrødeenheder.

	Kærne-afgrøder	Kartofler	Foderroer	Handelsroer	Hø	Halm	Græsning	Ialt
1936	27.36	3.09	26.74	4.57	8.04	8.11	26.92	104.83
1935	34.93	3.03	22.81	4.61	7.85	10.34	27.38	110.95
1934	31.95	3.25	19.71	2.27	7.81	8.81	27.29	101.09
1933	31.35	3.27	26.36	4.36	7.75	9.05	27.50	109.64
1932	31.92	3.07	25.71	3.06	8.57	10.32	28.68	111.33
1929—33	31.42	2.64	25.02	2.84	8.40	10.36	25.82	106.50
1924—28	26.71	2.13	20.55	2.62	7.67	10.04	20.61	90.33
1919—23	22.66	3.17	15.23	1.97	6.10	6.60	16.90	72.63

Det samlede Høstudbytte er ca. 6 Mill. Afgrødeenheder mindre end Aaret forud. Af Tabellen fremgaar, at det navnlig er Kornhøsten, der har svigtet. Takket være den høje Tørstofprocent blev Foderroehøsten derimod den største, der hidtil er opnaaet her i Landet. Da Priserne paa

Kraftfoder laa forholdsvis højt, blev Aarets lille Kornhøst stærkt medvirkende til den ringere Økonomi i 1936—37.

Landbrugets vigtigste Vareomsætning med Udlandet.

		1911—13		1935		1936	
		Indførsel	Udførsel	Indførsel	Udførsel	Indførsel	Udførsel
Heste og Føl	1000 Stk.	15.9	27.3	7.7	5.2	6.3	6.8
Hornkvæg og Kalve	—	16.4	145.7	—	96.8	—	166.3
Lev. Svin og Grise	—	14.7	—	—	53.3	—	183.9
Flæsk	Mill. kg	0.8	122.8	—	199.7	—	176.3
Kød af Hornkvæg	—	0.7	18.0	—	8.6	—	5.3
Smør	—	2.8	88.6	—	138.4	—	146.2
Andre Mejeriprod.	—	6.6	35.5	—	25.2	—	26.5
Æg	Mill. Snese	1.3	21.6	—	58.8	—	70.4
Kunstgødning	Mill. kg	209.6	4.5	477.6	11.9	527.8	6.5
Korn og Majs	—	865.9	95.7	835.3	85.2	852.1	95.7
Klid o.a. Foderstoffer	—	58.5	10.9	36.1	23.0	61.5	15.5
Oliekager	—	546.8	—	603.3	—	711.5	—

Vareomsætningen med Udlandet var ligesom i de foregaaende Aar afhængig af Handelsoverenskomster. Den nye Overenskomst med Tyskland i Januar Maaned bød dog paa Muligheder for en øget Eksport navnlig af Kreaturer; men ogsaa for Smør, Æg og levende Svin blev Tysklandseksporten noget større end i 1935.

England aftog Hovedparten af den øgede Ægeksport; for Bacon nedsattes Kvotaen derimod saa meget, at Udførselen blev 12 pCt. mindre end i 1935. Af Smør aftog England samme Kvantum som i 1935. England var fortsat vor største Kunde; men Tyskland fik større Betydning end de foregaaende Aar. Ordningerne vedrørende Hjemmemarkedet videreførtes og blev for Kornets og Smørrets Vedkommende atter taget op.

Udførselen af Smør er steget med 8 Mill. kg, og Ægeksporten naaede den hidtil største Mængde, 70,4 Mill. Snese. Baconeksporten er gaaet ned med 12 pCt., medens Udførselen af levende Svin til Tyskland er steget. Den nye Handelsoverenskomst med Tyskland har bevirket, at Eks-

porten af levende Kreaturer er steget stærkt. Det maa her erindres, at der i 1936—37 kun er anvendt 62 500 Kreaturer til Nedslagtning mod 113 000 i 1934—35. Aarets lille Kornhøst sammen med den øgede Husdyrproduktion har medført, at den samlede Overskudsindførsel af Korn og Foderstoffer har udgjort 1664 Mill. kg mod 1527 i 1935; af denne Stigning falder ca. 100 Mill. kg paa Oliekager.

Til Oplysning om *Prisforholdene* tjener følgende Indekstal:

	1909—14	1935—36	1936—37
Husdyrprodukter	100	117	118
Planteprodukter	100	101	127
Landbrugsprodukter ialt	100	115	118
Foderstoffer	100	106	131
Kunstgødning	100	91	93
Byggeomkostninger	100	176	185
Inventarværdien	100	168	176

Indekstallet for Planteprodukter er steget ret stærkt; men da Salget her kun betyder lidt, er det samlede Indekstal for Landbrugsprodukter kun steget fra 115 til 118. Prisen paa Foderstoffer har været 24 pCt. højere end i 1935—36 og er saaledes steget væsentlig over Pristallet for Husdyrprodukter. Indekstallet for Byggeomkostninger og Inventarværdien er kun steget lidt, men ligger i Forhold til 1909—14 fremdeles meget højt i Forhold til Priserne paa Landbrugets Salgsvarer.

Værdien af Landbrugets Vareomsætning med Udlandet.

Aar	Udførsel	Indførsel	Udførselsoverskud
1909—13	477.7 Mill. Kr.	237.7 Mill. Kr.	240.0 Mill. Kr.
1920—24	1269.7 —	503.9 —	765.8 —
1925—29	1257.5 —	501.9 —	755.6 —
1930	1216.7 —	387.7 —	829.0 —
1931	1022.0 —	327.3 —	694.7 —
1932	884.3 —	295.3 —	589.0 —
1933	935.1 —	262.3 —	672.8 —
1934	904.7 —	246.8 —	657.9 —
1935	911.9 —	253.9 —	658.0 —
1936	997.6 —	296.0 —	701.6 —

Værdien af den samlede Udførsel andrager 998 Mill. Kr., hvilket er 86 Mill. Kr. mere end i 1935. Samtidig er Importværdien, navnlig paa Grund af større og dyrere Foderstofindkøb og Indkøb af Maskiner, steget med 42 Mill. Kr. Det samlede Udførselsoverskud udgør 702 Mill. Kr. mod 658 Mill. Kr. i 1935.

Beretningen omfatter som nævnt 811 Regnskaber med et landbrugsmæssigt benyttet Areal paa 30 753 ha. En Sammenligning mellem Produktionsforholdene i de regnskabsførende Landbrug med Gennemsnitstal for hele Landet efter den officielle Statistik fremgaar af følgende Oversigt:

	Regnskabsførende Brug	Hele Landet iflg. den officielle Statistik	Forholdstal for regnskabsførende Brug, naar hele Landet sættes = 100
Jordværdi, Kr. pr. ha	886	718	123.4
Kornhøst, kg pr. ha	2472	2174	113.7
Mælkeydelse, kg pr. Ko iflg. Kontrolforeningsregnskab	3681	3728	98.7

De regnskabsførende Landbrug repræsenterer altsaa Ejendomme med noget højere Jordværdi, større Besætning, navnlig af Kvæg og Svin, og i det hele med mere intensiv Drift end Middel af Landets samtlige Brug. Dette maa tages i Betragtning ved Bedømmelsen af de i det følgende anførte Resultater.

En Oversigt over Landbrugskapitalens Størrelse og Fordeling fremgaar af følgende:

Landbrugskapital i Kr. pr. ha.

	1936	1935	1916—36
Jord	886	893	1029
Bygninger	711	706	739
Ialt Grundkapital	1597	1599	1768
Besætning	311	261	441
Inventar	146	145	168
Forraad	22	20	36
Ialt Driftskapital	479	426	645
Ialt Landbrugskapital	2076	2025	2413

Der er saaledes kun ringe Forskel i Grundkapitalens Størrelse. Besætningsværdien er derimod steget med 50 Kr., hvilket dels hidrører fra nogen Stigning i Ungkreaturernes Tal, men navnlig fra en Stigning i Priserne for Malkekvæg og Heste. Vurderingsprisen for Malkekøer er saaledes 177 Kr. mod 142 Kr. og for Heste 516 Kr. mod 435 Kr. i 1935.

Forholdet mellem Ejendommenes bogførte Værdi og den anslaaede Handelsværdi fremgaar af følgende Oversigt:

Landbrugskapitalens Størrelse i Kr. pr. ha.

	1936	1935	1916—36
Bogført Værdi	2076	2025	2413
Handelsværdi	2700	2697	3191

Handelsværdien ligger saaledes 30 pCt. over den bogførte Værdi. En Oversigt over Landbrugets Bruttoudbytte viser hosstaaende Tabel:

Bruttoudbytte i Kr. pr. ha.

	1936—37	1935—36	1932—37	1916—37
Fra Planteavlen	67	68	58	110
Fra Husdyrholdet:				
Kvæg	281	270	239	363
Svin	176	184	198	229
Heste	10	9	7	14
Fjerkræ	53	49	45	44
Andre Husdyr	1	1	1	2
Ialt	521	513	490	652
Fra andre Kilder	28	28	27	33
Ialt Bruttoudbytte	616	609	575	795

Der har været en lille Fremgang ved Salg af Mælk, medens Indtægten af Svineholdet er gaaet tilbage. Æg og Fjerkræ er derimod i fortsat Stigning; men da Ægprisen laa 9 pCt. lavere end foregaaende Aar, har den stærke Forøgelse af Produktionen kun medført en Stigning fra 49 til 53 Kr. pr. ha.

Sammenlignet med det sidste Femaar har de højere

Priser bevirket en Fremgang i det samlede Bruttoudbytte paa 40 Kr. pr. ha eller ca. 7 pCt. Set i Forhold til Gennemsnitsindtægten for samtlige 21 Aar — hvorfra der foreligger Regnskaber — ligger 1936—37 derimod 175 Kr. pr. ha eller 22,5 pCt. lavere.

Ved Driftsomkostninger forstaas de med Bruttoudbyttets Frembringelse forbundne Udgifter. De fordeler sig saaledes:

Driftsomkostninger i Kr. pr. ha.

	1936—37	1935—36	1932—37	1916—37
Arbejdsomkostninger	239	227	218	272
Vareforbrug	204	175	178	265
Vedligeholdelse	60	59	54	66
Andre Omkostninger	61	60	55	66
Ialt	564	521	505	669

De samlede Driftsomkostninger er steget ret betydeligt og udgor 564 pr. ha mod 521 i 1935—36 og 505 Kr. i Middel for det sidste Femaar. Den store Stigning i Vareforbrug skyldes Kraftfoderindkøbene som Følge af Aarets lille Kornhøst. For Arbejdsomkostningerne viser Tallene, at de sidste Aars Lønstigning er fortsat, og de samlede Udgifter andrager nu 239 Kr. pr. ha eller omtrent 10 pCt. mere end Middel for Femaaret 1932—37.

Forskellen mellem Bruttoudbytte og Driftsomkostninger betegnes som Nettoudbytte.

Nettoudbytte i Kr. pr. ha.

Landsdele	1936—37	1935—36	1932/33—36/37	1916/17—36/37	Størrelsesgrupper	1936—37	1935—36	1932/33—36/37	1916/17—36/37
Sjælland ...	69	91	77	147	Under 10 ha	41	98	76	139
De sydl. Øer	94	115	93	157	10— 20 »	57	98	75	135
Fyn	68	113	80	138	20— 30 »	53	89	72	133
Østjylland..	40	85	66	118	30— 50 »	53	80	67	120
Midtjylland	36	72	60	88	50—100 »	53	84	66	108
Vestjylland.	42	86	65	100	Over 100 »	59	73	58	95
Alle Ejend..	52	88	70	126					

Da Bruttoudbyttet som Gennemsnit for alle Ejendomme kun er steget med 7 Kr. pr. ha, medens Driftsomkostningerne er steget med 43 Kr., noteres der en Nedgang i Nettoudbyttet paa 36 Kr. mod foregaaende Aar.

Der er Tilbagegang for alle Landsdele; men denne er forholdsvis størst for Jylland. De sydlige Øer har klaret sig bedst, fordi denne Landsdel foruden det store Sukkerroeareal har et stort Kornareal og relativt smaa Besætninger, saaledes at de har undgaaet den store Stigning i Foderindkøbene, som præger de øvrige Landsdele.

Med Hensyn til Ejendomsgrupperne har Aaret været til Ugunst for de mindre Brug, der normalt har store Foderindkøb, medens de bedrede Priser paa Korn hovedsagelig kom de noget større Brug til Gode. Sammenlignet med saavel 1935—36 som med sidste Femaar har Nedgangen været væsentligt større for Smaabrugene end for de øvrige Brugsstørrelser.

Beregnes Nettoudbyttet pr. 100 Kr. Landbrugskapital, fremkommer den saakaldte Forrentningsprocent.

Nettoudbytte pr. 100 Kr. Landbrugskapital (Forrentningsprocent).

	Landbrugskapitalen ansat til Handelsværdi				Landbrugskapitalen ansat til bogført Værdi			
	1936—37	1935—36	1932/33 —36/37	1916/17 —36/37	1936—37	1935—36	1932/33 —36/37	1916/17 —36/37
Sjælland.....	2.5	3.3	2.8	4.4	2.9	3.9	3.3	5.6
De sydl. Øer .	3.0	3.8	3.2	4.1	3.6	4.5	4.0	5.1
Fyn	2.1	3.6	2.6	3.8	2.7	4.5	3.2	4.9
Østjylland ...	1.3	2.9	2.3	3.6	1.7	3.8	3.0	4.7
Midtjylland .	1.6	3.3	2.9	3.4	2.3	4.9	4.1	4.8
Vestjylland ..	1.7	3.5	2.8	3.8	2.4	5.1	4.0	5.2
Under 10 ha.	1.1	2.6	2.0	3.1	1.5	3.6	2.8	4.5
10— 20 » .	1.9	3.3	2.7	4.0	2.6	4.6	3.5	5.5
20— 30 » .	2.1	3.4	2.9	4.2	2.7	4.6	3.7	5.5
30— 50 » .	2.3	3.5	3.0	4.1	2.9	4.4	3.8	5.3
50—100 » .	2.4	3.8	3.1	4.1	3.1	5.0	4.0	5.2
Over 100 » .	3.0	3.8	3.0	3.9	3.5	4.5	3.6	4.7
Alle Ejend...	1.9	3.3	2.7	3.9	2.5	4.4	3.5	5.2

Beregnet efter Handelsværdien er Forrentningsprocenten i Middel for alle Ejendomme 1,9 mod 3,3 i 1935—36 og 2,7 i det sidste Femaar. I Tabellens anden Halvdel er anført Forrentningsprocenterne, beregnet paa Grundlag af Landbrugskapitalens bogførte Værdi. Paa Grund af den lavere Værdi faar vi her noget højere Forrentningsprocent.

Der er imidlertid meget stor Forskel i det opnaaede Driftsresultat fra Ejendom til Ejendom.

Af samtlige Ejendomme ligger kun knapt Halvdelen med en Forrentningsprocent mellem 2 og 6. 59 Ejendomme har en Forrentningsprocent mellem 6 og 8; men til Gengæld har 186 Brug maattet nøjes med en Forrentningsprocent mellem 0 og 2, og endog i 144 Brug har Bruttoudbyttet ikke kunnet dække Driftsomkostningerne.

Ejendommenes Fordeling efter Forrentningsprocenten.

	Antal Brug	Procentisk Fordeling
10.0 og derover	8	1.0
8.0 — 9.9	27	3.3
6.0 — 7.9	59	7.3
4.0 — 5.9	154	19.0
2.0 — 3.9	233	28.6
0.0 — 1.9	186	23.0
÷1.9 —÷0.1	89	11.0
÷2.0 og derunder	55	6.8
Ialt	811	100.0

Aarsagen til de meget forskellige Resultater er af meget forskellig Karakter. Et godt Høstudbytte og en god Besætning er begge af afgørende Betydning for et godt Resultat. Under de herskende høje Kraftfoderpriser har de for store Kvægbesætninger virket i ugunstig Retning og særlig i Egne, hvor det har knebet med Græs og Straafoder. En væsentlig større Svinebestand end »Kortsvinene« har ogsaa været en tvivlsom Fordel, medens et stort og velledet Fjerkræhold afgjort har været en Fordel.

Beregnes en normal Forrentning af Landbrugskapita-

len, og trækkes denne fra Nettoudbyttet, betegnes Forskellen som Nettooverskud.

Som normal Rente regnes med 4 pCt. af Jordværdien, 5 pCt. af Bygninger og 6 pCt. af Besætning, Inventar og Forraad.

Rentekrav og Nettooverskud i Kr. pr. ha.

	1936–37	1935–36	1932–37	1916–37
Nettoudbytte	52	88	70	126
Beregnet efter Handelsværdi:				
Rentekrav	129	128	123	159
Nettooverskud	÷ 77	÷ 40	÷ 53	÷ 33
Beregnet efter bogført Værdi:				
Rentekrav	100	97	96	119
Nettooverskud	÷ 48	÷ 9	÷ 26	7

Beregnet efter Handelsværdien bliver Rentekravet 129 Kr. pr. ha, og der fremkommer et Nettounderskud paa 77 Kr. pr. ha. Resultatet er væsentlig ringere end de foregaaende Aar.

Som Gennemsnit for alle 21 Aar viser Oversigten, at der godt og vel har været Dækning for Rentekravet af den bogførte Værdi; men der mangler 33 Kr. pr. ha i normal Forrentning af Handelsværdien.

En samlet Oversigt over Landbrugets Kapitalforhold og Driftsresultat fremgaar af hosstaaende Tabel.

Talrækken for Nettooverskud viser, at der i de sidste 12 Aar kun har været eet Aar med Nettooverskud, medens dette var Tilfældet i 6 af de første 9 Aar. Lægges Rentekravet af den bogførte Værdi til Grund, har kun 1 af de første 9 Aar Nettounderskud; men selv efter denne Beregning bliver der kun 2 af de sidste 12 Aar, som viser Nettooverskud.

Beretningens sidste Halvdel omfatter en Række Opgørelser over »Familiens samlede Arbejdsfortjeneste«, »Samfundsmæssigt Udbytte« samt en Række Undersøgelser over forskellige Forholds Indflydelse paa Driftsresultatet. Om disse Forhold maa henvises til et nærmere Studium af Beretningens mange interessante Enkeltheder.

Samlet Oversigt over Driftsresultatet.

	Kroner pr. ha					Nettoudbytte i pCt. af Landbrugskapitalen til		Nettooverskud Kr. pr. ha (Nettoudb. ÷Rentekrav af Hdlsv.)
	Landbrugskapital til		Bruttoudbytte	Driftsomkostninger	Nettoudbytte			
	Handelsværdi	Bogført Værdi				Handelsværdi	Bogført Værdi	
Sjælland	2763	2372	655	586	69	2.5	2.9	÷ 63
De sydl. Øer.	3106	2611	727	633	94	3.0	3.6	÷ 52
Fyn	3185	2564	770	702	68	2.1	2.7	÷ 83
Østjylland ...	3050	2317	649	609	40	1.3	1.7	÷105
Midtjylland..	2238	1546	512	476	36	1.6	2.3	÷ 72
Vestjylland..	2455	1726	530	488	42	1.7	2.4	÷ 76
Under 10 ha	3859	2748	876	835	41	1.1	1.5	÷146
10— 20 »	2999	2213	669	612	57	1.9	2.6	÷ 87
20— 30 »	2545	1944	563	510	53	2.1	2.7	÷ 68
30— 50 »	2298	1842	523	470	53	2.3	2.9	÷ 56
50—100 »	2187	1702	478	425	53	2.4	3.1	÷ 50
Over 100 »	1956	1673	456	397	59	3.0	3.5	÷ 32
Alle Ejend.								
1936—37	2700	2076	616	564	52	1.9	2.5	÷ 77
1935—36	2697	2025	609	521	88	3.3	4.4	÷ 40
1934—35	2575	1955	557	478	79	3.1	4.0	÷ 43
1933—34	2449	1948	532	461	71	2.9	3.6	÷ 45
1932—33	2570	2054	562	502	60	2.3	2.9	÷ 62
1931—32	2825	2377	560	571	÷11	÷0.4	÷0.5	÷146
1930—31	3021	2408	651	637	14	0.5	0.6	÷131
1929—30	3107	2409	817	682	135	4.3	5.6	÷ 13
1928—29	3085	2423	851	700	151	4.9	6.2	4
1927—28	3033	2453	775	731	44	1.5	1.8	÷101
1926—27	3305	2666	767	732	35	1.1	1.3	÷123
1925—26	3755	2777	880	836	44	1.2	1.6	÷137
1924—25	3819	2691	1235	989	246	6.4	9.1	62
1923—24	3463	2594	1023	813	210	6.1	8.1	44
1922—23	3233	2568	837	692	145	4.5	5.6	÷ 10
1921—22	3607	2808	831	798	33	0.9	1.2	÷144
1920—21	4038	2887	1185	949	236	5.8	8.2	÷ 5
1919—20	3819	2394	1024	743	281	7.4	11.7	51
1918—19	3686	2405	857	551	306	8.3	12.7	118
1917—18	3197	2351	699	482	217	6.8	9.2	56
1916—17	3016	2395	824	604	220	7.3	9.2	52
Alle Ejend.								
1932/33—36/37	2598	2012	575	505	70	2.7	3.5	÷ 53
1916/17—36/37	3191	2413	795	669	126	3.9	5.2	÷ 33

Litteratur.

Mejeriteknisk Haandbog.

Blandt de mange Beskrivelser og Redegørelser for mejeritekniske Undersøgelser og Kontrolmetoder af kemisk og bakteriologisk Art, som findes spredt rundt om i Mejeri-Faglitteraturen har Forfatterne *E. Simonsen* og *Robert Hansen* gjort et fortrinligt Udvalg, saa der ud af den store Mangfoldighed fremtræder en Helhed: En enkel Haandbog i Mejeriteknik.

I en letoverskuelig og klar Form er opstillet omkring 90 Analysemetoder og ordnet paa en saadan Maade, at en Praktiker hurtig vil finde sig hjemme deri.

En detailleret Redegørelse for de forskellige Afsnit inden for Bogen vil sikkert føre for vidt, men det skal lige nævnes, at ogsaa den forenklede Fosfataseprøve er kommen med.

Bogen er paa 164 Sider og har 54 Illustrationer. I Danmark er Bogen udgivet af »De danske Mejeriers Fællesindkøb« og i Udlandet af Forfatterne.

N. Th. P.

Juri Semjonow: Jordens Rigdomme, deres Plads i Menneskets Økonomi.

Dansk Udgave ved Lektor *Johs. Reumert*. 510 Sider med 234 Illustrationer. Povl Branners Forlag, København 1938. Pris: hft. 7,50, indb. 9,75.

Gennemsnitsdanskeren ved, at hans Tøj, hans Mad, hans Redskaber og Indbo ikke er af rent dansk Oprindelse; i hvor ringe Grad det er Tilfældet faar han dog i Almindelighed først et Indtryk af, naar han læser Erhvervsgeografi.

Hvad angaar Landbrugsgeografien, som vel er den Gren af Erhvervsgeografien, der interesserer dette Tidsskrifts Læsere mest, og som forøvrigt fylder mest i »Jordens Rigdomme«, er der for kommet en lige saa stor, men maaske knap saa populært skrevet Bog paa Dansk.

Semjonows Bog er sikkert bedst egnet til at v æ k k e Interessen for Erhvervsgeografi hos Folk, der ikke paa Forhaand ved, hvad dette er eller kender noget nærmere til det. Søger man derimod en

bestemt Oplysning om et eller andet erhvervsgeografisk Problem, har vi Haandbøger, som hurtigt besvarer det mere klart og overskueligt og uden alle Semjonows Omsvøb og uvedkommende, omend ofte ganske morsomme Anekdoter.

Illustrationerne er af den Slags i bedste Forstand barnlige, omend undertiden anstrengt vittige, som vi kender fra talrige andre meget populære Fremstillinger, og hvis Hovedfejl er den manglende matematiske Nøjagtighed i den grafiske Fremstilling, som den mere grundige og »viderekomne« Læser kunde ønske, og desværre i mange Tilfælde baseret paa ret gammel Statistik. Dette sidste Punkt er vel Bogens svageste; naar Semjonow ikke har kunnet finde den nyere, burde den danske Bearbejder, Lektor *Reumert*, have gjort det; hans udmærkede Evner til at fremlægge erhvervsgeografisk Stof er jo ellers velkendt. Bearbejdelsen for den danske Læseverden maa da iøvrigt ogsaa siges gennemgaaende at være fortrinlig, selvom man naturligvis nok kan finde noget at kritisere:

En Sætning som: »Det mest karakteristiske ved Italien er dets Bjerg-Agerbrug« taler for sig selv. En Geograf bør ikke kalde Sovjet-Unionen slet og ret »Sovjet«, i hvert Fald ikke skrive det, selvom Fejlen er almindelig blandt Ikke-Geografer. Det hedder ikke »Jordberedning« paa Dansk. Hvalfangstens Betydning for dansk Margarineindustri kunde godt være nævnt. Kortene over Kakao-Produktionen er noget misvisende, selvom Teksten er rigtig. Kortet over Hør og Hamp er meget uklart og som adskillige andre af Kortene uoverskueligt, bortset fra, at det er lynende forkert; f. Eks. er der overhovedet ikke angivet Høravl i de baltiske Lande. »Dyrehaar, Uld og Hør« staar der, skønt Uld vel ogsaa er Dyrehaar. »Hvis det kunde lykkes at udvide det dyrkede Hørområde til samme Omfang, som det havde ved Krigens Slutning« .... (i Tyskland) .... Det lykkedes i 1937; Bogen er ganske vist skrevet i 1936, men Oversættelsen er fra Slutningen af 1938, da Tallet fra 1937 havde foreligget i lang Tid. Ogsaa Kortene over Husdyrenes Udbredelse er meget daarlige; et hvidt Dyr angiver 10 Mill., et sort af samme Størrelse (omtrent) 1 Mill. og et hvidt Hoved mindre end 1 Mill. Argentinas Smøreksport er nu ret ubetydelig.

Man kunde godt opremse flere af den Slags Petitesser, men da det rummer en Fare for, at Læseren faar mindre fordelagtigt Indtryk af Bogen, end det er Anmelderens Hensigt at give, skal det ikke gøres her. For den, der første Gang stifter Bekendtskab med Erhvervsgeografi, er det en Bog, som sikkert vil give Appetit paa mere, og det er for en Gangs Skyld en Haandbog, som man kan læse i eet Stræk.

Aa. H. Kampp.

Landbrugets Olieforbrug.

Som et Led i en Udredelse af Mekaniseringsproblemet indenfor Landbruget besluttede Centralforeningen af »Tolvmandsforeninger« og større Landbrugere i Danmark i Foraaret 1938 at iværksætte en Undersøgelse vedrørende Landbrugets erhvervsmæssige Forbrug af Olie.

Dette Problem er overordentlig interessant, men vanskeligt at faa nogenlunde nøjagtig rede paa. Alene Afgrænsningen rummer i sig selv et Problem. Hvor meget skal medregnes til »Landbruget i videre Forstand«? Mejerier, Slagterier o. lign. hører umiddelbart Undersøgelsesomraadet til, men i Virkeligheden er der desuden et meget stort Antal Virksomhedsgrene, der danner en jævn Overgang mellem Landbruget og andre Erhverv.

Vanskeligheden ved at skaffe brugbart Materiale til saadanne Undersøgelser er store, idet de fleste Brugere af Forbrændingsmotorer næppe fører Regnskab over Olieforbrug, og kun undtagelsesvis vil Antal Arbejdstimer o. lign. kunne angives med nogenlunde Sikkerhed.

Undersøgelsen bygger i Hovedsagen paa Oplysninger, som Kraftmaskinernes Indehavere har afgivet paa udsendte Spørgeskemaer. Den Erfaring, at saadanne udsendte Skemaer i alt for ringe Grad udfyldes og returneres, har ogsaa i dette Tilfælde faaet sin Bekræftelse. Det sker næppe af Uvilje, men vel snarere, fordi den paagældende Indehaver finder sine mulige Angivelser for usikre. For stationære Motorers Vedkommende har man søgt at omgaa denne Vanskelighed ved at udsende Medhjælpere til Indsamling af Oplysninger, men Mund- og Klovesygens Hærgen vanskeliggjorde imidlertid personlige Besøg, saaledes at denne særlige Undersøgelsesform kun blev anvendt i ringe Udstrækning.

Til selve Talmaterialets Bearbejdelse kan der maaske være Grund til at bemærke, at naar beregnede Tal angives saa nøjagtigt som f. Eks. 19 756,80 Kr., maa det være en Forudsætning, at de er beregnet med stor Sikkerhed, men næppe nogen vilde staa inde for, at dette Tal er rigtigere end f. Eks. 19 265,99 Kr.

Uanset de Svagheder, der saaledes kan eftervises i Talmaterialets Omfang og Soliditet, er Undersøgelserne dog utvivlsomt velegnede til at fastslaa Størrelsesordenen af de her omhandlede Tal, og dette maa vist siges at være Hovedsagen.

I det følgende skal derfor anføres enkelte af de vigtigste Resultater af Undersøgelserne.

Det samlede Olieforbrug ved Traktordrift i Landbrugsbedrifter er opgjort saaledes:

Antal Traktorer	2 450
Samlet Antal Arbejdstimer	1 881 600
Samlet Forbrug af Brændselsolier	12 719 616 kg
» » » Smøreolier	395 136 »
Benzinforbrug til Start (pr. Traktor ca. 125 l aarligt)	306 250 l

For Smøreolie og Benzin betales Told og Afgift med henholdsvis 5 Øre pr. kg og 13 Øre pr. l. Ialt skulde dette belobe sig til ca. 59 570 Kr.

For stationære Forbrændingsmotorer angiver Undersøgelses-Rapporten følgende:

Ejendomsstørrelse	Antal Motorer	Beregnet Motortimer pr. ha	Samlet Antal Arbejdstimer (i Tusinder)	Samlet Brændselsolieforbrug (i Tons)
Under 3 ha	1178	30	78	139
3— 5 »	1908	26	199	354
5—10 »	9058	23	1500	2670
10—15 »	6543	21	1705	3035
15—30 »	10109	18	3898	6938
30—60 »	4768	15	2722	4845
over 60 »	2342	10	2438	4339

Ialt skulde Forbruget af Brændselsolie være 22321 Tons, d. v. s. et gennemsnitligt Forbrug pr. Motortime af 1,78 kg. Det samlede Smøreolieforbrug er beregnet til ca. 1203 Tons.

En foretaget Beregning af Petroleumsforbruget indenfor Fjerkræavlen udviser et aarligt Forbrug af ca. 1333 Tons.

Internationale Landbrugstidsskrifter.

Bulletin du Bureau Internationale Agraire Organ for Det internationale Agrarbureau i Prag tager i sit sidste Nummer Afsked med Medarbejdere, Abonnenter og Læsere samtidig med, at det bringer Meddelelse om, at Det internationale Agrarbureaus Virksomhed ophører med Udgangen af 1938.

Det internationale Agrarbureau oprettedes paa Initiativ af Lederen af det czekoslovakiske Landmands- og Smaabrugerparti, *Antonin Svehla*. Efter at have fort Agrarpartiet frem til stor Indflydelse i Staten udkastede han Tanken om et internationalt Samarbejde mellem de forskellige Landes Bondepartier, og det virkeliggjordes med Agrarbureauet som Fællesrepræsentation.

At denne Organisation nu ophører at eksistere, og dens Bulletin gaar ind, begrundes i det sidste Nummers ledende Artikel: »Vi tager Afsked — — —«, med den politiske Udvikling i en Række Lande

i de senere Aar, hvor Landbrugets politiske Repræsentanter stedse har mistet Terræn. I samme Forbindelse nævnes ogsaa den senere Tids politiske Udvikling i Czeko-Slovakiet. — De Begivenheder, der siden Artiklens Fremkomst har fundet Sted i dette Land, viser tilfulde, at den sidstnævnte Aarsag har været afgørende. Man er simpelthen blevet tvunget dertil af stærke Kræfter udefra.

Bibliographie Internationale d'Economie Rurale er en ny Publikation fra Det internationale Landbrugsinstitut i Rom, der i kvartaarlige Hæfter bringer en Fortegnelse over den fremkomne Litteratur paa Landøkonomiens Omraade. Bibliografien omfatter Emner, som henhører under Begreberne: Landbopolitik, Driftslære- og Regnskabsføring, Landbrugshistorie og Statistik samt de økonomiske Problemer, der knytter sig til Landbrugets forskellige Grene, indbefattet Havebrug og Skovbrug. Derimod er alle tekniske Spørgsmaal og de i Forbindelse dermed staaende almindelige økonomiske Forhold udeladt.

Siden 1932 har en tilsvarende Fortegnelse med visse Mellemrum været bragt af det tyske Tidsskrift »Berichte über Landwirtschaft«. Naar det internationale Landbrugsinstitut nu har overtaget Videreførelsen heraf, er det dels for at kunne fremkomme hurtigere og mere regelmæssigt med Fortegnelserne og dels for at gøre dem tilgængelige for en større Kreds.

Fortegnelsen er praktisk ordnet, meddelt efter Emner og disse atter efter Lande. Hver Publikation er anført med dens originale Titel, Bind, Sidetal samt Meddelelse om, hvornaar den er fremkommet. Drejer det sig om andre Sprog end de tre Hovedsprog, bringes Titlen tillige i fransk Oversættelse. Hæfte I omfatter 2228 Katalognumre. Abonnementsprisen er 30 Lire eller 6 sh 6 d aarlig.

International Agrar Rundschau er et paa Tysk skrevet Landbrugsblad, der i maanedlige Hæfter bringer Oversigtsartikler om forskellige landøkonomiske Problemer i en Række Lande. Bladet begyndte at udkomme i Slutningen af 1937 under Redaktion af *Christoph Frhr. von der Ropp* og med Internationales Büro für Bauerntum und Landwirtschaft som Udgiver.

Der er imidlertid sket væsentlige Ændringer med Bladet, der foruden at ændre Format tillige har skiftet baade Udgiver og Redaktør. Dets Tendens til et ret ensidigt Forfattervalg er dog bibeholdt, idet tyske Forfattere og dermed tyske Synspunkter i overvejende Grad præger Tidsskriftet.

Udgivelsen er nu overtaget af Dr. *Hermann Reischle* i Forbindelse med Studiengesellschaft für Nationalökonomie e. V., Institut für bäuerliche Rechts- und Wirtschaftsordnung. *Walther H.*

Hebert er Hovedredaktør. Bladet er udvidet med korte Resumé paa Engelsk, Fransk og Italiensk af Hovedartiklerne. Dertil kommer en lang Række mindre Artikler med Oversigt over Markedsforhold, Landbrugspolitik, Landbrugsøkonomi, Landarbejderspørgsmaal o. lign. — I. A. R. udgives paa Theodor Weichers Forlag, Berlin, og koster 7,50 Rmk. kvartaarlig med en Reduktion paa ca. 20 pCt. for Abonnenter udenfor Tyskland.

C. A. N.

Udkomne Bøger.

Kvægavlen paa Sjælland 1937—38:
Beretning og Regnskaber fra De sammensluttede sjællandske Kontrolforeninger. Ved Konsulent Tage Andersen. 86 + 344 Sider. — *Beretning fra Forbundet af sjællandske m. fl. Kvægavlsforeninger.* Ved Konsulent Johs. Larsen. 27 Sider. — *Beretning om Afkomsundersøgelser og Udvalgsberetning 1938 fra De samvirkende sjællandske Landboforeninger.* Ved Konsulent Johs. Larsen. 142 Sider. — (Slagelse 1939).

Svineavlen i Jylland 1938. Samlet og udarbejdet af Foreningen af jydske Landboforeningers Husdyrbrugsudvalg ved Nic. Bonde, Konsulent. 169 Sider. (Aarhus 1939).

183de Beretning fra Forsøgslaboratoriet. Undersøgelser over Hestenes Fodring paa mellemstore og store Bøndergaarde. Ved Johs. Jespersen. Udgivet af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles landøkonomiske Forsøgslaboratorium. 50 Sider. (Kbhvn. 1939).

19. Beretning fra Statens Forsøgsmejeri. Hygiejniske Undersøgelser vedrørende Maskin- og Haandmalkning. 45 Sider. — *20. Beretning fra Statens Forsøgsmejeri. Forsøg med Pladeapparat »Kolding« Type B. P. K. til Varmebehandling af Konsummælk.* 28 Sider. Begge Beretninger med dansk, engelsk og tysk Resumé. (fh. August Bangs Forlag.) (Kbhvn. 1939).

33. Beretning om Planteavls-, Havebrugs- og landøkonomisk Ungdomsarbejde 1938. Samlet og bearbejdet af Samvirksomhedens Planteavlsudvalg ved Konsulent H. P. Nielsen. Udgivet af De samv. sjællandske Husmandsforeninger. 279 Sider. (Slagelse 1939).

Landbrugsregnskaber fra jydske Regnskabskredse 1937—38. Samlet og udgivet af Foreningen af jydske Landboforeningers Regnskabsudvalg ved K. Kvist Kristensen, Konsulent. XXXXVII + 158 Sider. (Aarhus 1938).

De danske Kartoffelmelsfabrikkers Forsøgs- og Fremavlsvirksomhed. 1938 V. Samlet af O. Bachmann Olesen. 22 Sider. (Dybvad 1939).

Beretning om Undersøgelser af dansk Hvede af Høsten 1935 og 1936. Ved Holger Jørgensen, Ingeniør, cand. polyt. Udført for »Hvedeudvalget« med Støtte af Aktieselskabet Dansk Gærings-Industri's Studiefond. 23 Sider + Tabeller. (Kbhvn. 1938). — *Hvedens Dyrkning og dens Bageevne.* Samlet og udarbejdet af Hvedeudvalget ved Holger Jørgensen og L. Rasmussen. 3 Sider + Tabeller.

Ernæringsproblemer og deres Løsning. Af Ejnar Nyrop. Særtryk af Bibliotek for Læger. Januar 1939. 50 Sider. (Kbhvn. 1939).

Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskole. Aarsskrift 1939. Redigeret af Bibliotekar Max Lobedanz. Aarsskriftet indeholder følgende Afhandlinger: A. Sørensen: Einige Bestimmungen der Rhodanzahl in dänischen Butterfett. — Søncke Knudsen, Sigurd Nielsen og H. V. Knudsen: Undersøgelser af Flødesyrningen (med engelsk Resumé). — J. H. Wanscher: Contributions to the cytology and life history of apple and pear. C. A. Jørgensen, A. Lund og C. Treschow: Undersøgelser over Rodfordærveren, Fomes annosus (Fr.) Cke (med engelsk Resumé). — Examination of lactose content in normal milk: I H. Chr. Jørgensen: Analytical-chemical examinations. II P. S. Ostergaard: Statistical treatment of the data. — Henrik Bøgh: Sortsforsøg med Korn. Frugtbarhedsforholdenes Indflydelse paa Sortsforskellene (med tysk Resumé). — C. L. Feilberg: 3. Bericht über die Dräningsversuche im Skovlunde.

Landbrugets Gældsforhold 1937. Danmarks Statistik. Statistiske Meddelelser 4. Række, 105. Bind, 4. Hæfte. Udgivet af Det statistiske Departement. 285 Sider. (Kbhvn. 1939).

Mejeriteknisk Haandbog. Af E. Simonsen og Robert Hansen. 164 Sider. (Kbhvn. 1939).

Mindre Meddelelser.

Prisopgave.

En dansk Dyrlæge, som indtil videre ønsker at være anonym, har udsat følgende Prisopgave:

I Erkendelse af den fundamentale Betydning, det har for Bekæmpelsen af Mund- og Klovesygen nøje at kende dens Smitteveje, udsættes herved en Pris for en fyldestgørende Besvarelse af dette Forhold.

Der forlanges en vel underbygget Klarlægning og Udredning af Mund- og Klovesygens Udbredelsesmaade og Smitteveje samt en Angivelse af de Hovedlinier i Bekæmpelsen, som det i Medfør af Forfatterens Redegørelse maa anses for mest formaalstjenligt at følge.

Prisen er paa fem Tusinde danske Kroner, og den kan kun uddeles til en dansk, svensk, norsk eller finsk Dyrlæge. Ved eventuelt Samarbejde af to eller flere af disse uddeles Prisen under eet til de samarbejdende.

Fristen for Indsendelser af Besvarelsen, der sker til Veterinærdirektøren, København, udløber 1. Januar 1941, og Prisen vil blive udbetalt saasnart Bedømmelsen foreligger. Besvarelsen ønskes helst maskinskreven og ledsaget af Kopi. Den kan indsendes under Navn eller Mærke. I sidste Tilfælde maa vedlægges en forseglet Navnekonvolut. Pristageren er, hvis Bedømmelseskommissionen forlanger det, pligtig til at lade Besvarelsen offentliggøre i et af de nordiske Veterinærtidsskrifter efter nærmere Aftale med Kommissionen.

Bedømmelseskommissionens Sammensætning er: Veterinærdirektøren, Repræsentanter for Veterinærskolen, Det veterinære Serumlaboratorium, Lindholmstationen, Den danske Dyrlægeforening, Det kongelige danske Landhusholdningsselskab og en af Veterinærinspektørerne samt Donator. Saafremt Forfatteren er fra et af de andre nordiske Lande, tilkaldes en veterinær Repræsentant for paagældende Land udpeget af vedkommende Lands Dyrlægeforening.

Indeholder Besvarelsen en saa fuldstændig Løsning af Problemet, at de angivne Bekæmpelsesforanstaltninger — der maatte omfatte saavel de Foranstaltninger, som det paahviler Staten at

gennemføre, som de Foranstaltninger, der maa anbefales Kreaturejerne, herunder ogsaa om ønskes Anvendelse af Vaccine, Serum, kemiske Midler og hygiejniske Foranstaltninger — af Kommissionen findes tilstrækkeligt egnede til for Fremtiden effektivt at forebygge eller afbøde Smitsotens Hærgninger, vil Prisen blive forhøjet til 10 000 danske Kroner at uddele paa samme Maade som ovenfor anført.

Hvis ingen af de indsendte Besvarelser findes fyldestgørende, forbeholder Donator sig Ret til at afgøre, hvorvidt Prisen enten slet ikke skal uddeles eller om denne, eventuelt et mindre Beløb af denne, skal anvendes til Fordeling mellem de bedste af de Besvarelser, som efter Kommissionens Skøn har ydet et anerkendelsesværdigt Bidrag til Problemets Løsning.

Eventuelle Henvendelser maa rettes til Veterinærdirektøren, Slotsholmsgade 16, København K.

Forsøgsleder L. Helwegs Mindelegat.

Af Forsøgsleder L. Helwegs Mindelegat, hvis Renter skal anvendes til Understøttelse af en ung Mand eller Kvinde, der søger videre Uddannelse i Planteforædling, specielt paa Roefrøavlens Omraade, er en Portion paa 1000 Kr. ledig. Ansøgning om at komme i Betragtning ved Legatets Uddeling maa være indsendt til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Rolighedsvej 26, København V., inden den 15. April d. A. med Angivelse af Ansøgerens Alder, Stilling og tidligere Uddannelse, samt hvorledes Legatet agtes benyttet. Skema benyttes ikke.

Uddeling af Legater til Videreuddannelse af unge Landmænd, Landbrugsstuderende ved Landbohøjskolen og Landbrugskandidater.

Ved den nylig stedfundne Uddeling af de under Landhusholdningsselskabet administrerede Legater for Landbrugsstuderende (Forpagter Bokelmanns Legat, Inspektør N. P. J. Buus' Legat, Etatsraad P. Feilbergs Legat, Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat for Landbrugsstuderende, Proprietær J. H. Holms Legat og Jægermester, Forpagter Frants Skovs Legat) har følgende faaet Stipendier tildelt:

Til Rejser: Landbrugslærer Aage Magnus Andersen, Asmildkloster Landbrugsskole (Husdyrbrug i Norge og Sverige), 150 Kr.

Landbrugskandidat Th. Vendelboe Andersen, Bagsværd (Landbrugsforhold i Tyskland og Holland), 250 Kr. (Genbevilling).

Landbrugslærer Peter Astrup-Jørgensen, Folkehøjskolen, Hadsten (Ungdomsarbejde i Sverige), 150 Kr.

Landbrugskandidat Hans Peter Borlund, Stensbygaard (Avl af Eksport-Læggekartofler i Holland), 250 Kr.

Landbrugslærer Lars Sletting Christensen, Try Højskole (Husdyrbrug i Norge og Sverige), 150 Kr.

Landbrugslærer N. Kr. Dyrbye, Lundby, og Avlsleder Hans Frede Olsen, Blangslev (Karakul-Faareavl i Tyskland), 200 Kr.

Assistent Ejnar Fredenslund, Aarhus (Planteavl og Planteforædling i Tyskland), 200 Kr.

Konsulent Hans Mose Hansen, Tarup pr. Odense (Planteavl i Norge og Sverige), 150 Kr.

Landbrugslærer Helmer Iversen, Hoptrup Højskole (Krydsningsforsøg med Sød-Lupiner i Tyskland), 200 Kr.

Konsulent Frits O. Jensen, Aarhus (Faareavl i England), 300 Kr.

Konsulent Frk. Mary Jensen, Jelling (Studieophold i Schweiz og Sverige), 350 Kr.

Assistent Louis Andreas Jensen, Faareavlsstationen ved Julianehaab (Faareavl i Sverige og Norge), 200 Kr.

Landbrugslærer Svend Karlskov Jensen, Sydsjællands Landbrugsskole (Husdyrbrug i England), 250 Kr.

Assistent Aage Jørgensen, Overbygaard (Planteforædling i Tyskland), 200 Kr.

Redaktionssekretær Alfred Larsen, Ugeskrift for Landmænd (Landbrugskongressen i Dresden), 250 Kr.

Konsulent Frk. Gudrun Larsen, Roskilde (Husholdningsarbejde i Storbritannien), 200 Kr.

Konsulent Hans Larsen, Kongsted (Avl af mindre Husdyr i Sverige), 150 Kr.

Landbrugslærer Helge Larsen, Næsgaard Agerbrugsskole (Landbrugsforhold i England), 200 Kr.

Assistent Alfred Madsen, Slagelse (Grundforbedring i Tyskland og Holland), 250 Kr.

Landbrugslærer C. R. A. Madsen, Landboskolen ved Lyngby (Grundforbedring og Planteavl i Tyskland), 250 Kr.

Konsulent C. P. Müller, Horsens (engelske Landbrugsforhold, specielt Svineavl), 200 Kr.

Assistent P. K. Nielsen, Priorgaarden, Ringkøbing (Grundforbedring i Sverige), 200 Kr. (Genbevilling).

Konsulent Fru Ulla Pedersen, Aabenraa (Husholdningsarbejde i Storbritannien), 350 Kr.

Assistent Søren Peter Petersen, Det landøkonomiske Driftsbureau, København (Regnskabsvæsen i England), 300 Kr.

Landbrugslærer A. O. Rasmussen, Tune Landboskole (engelske Landbrugsskoleforhold), 300 Kr.

Konsulent J. B. Gottschalk Rasmussen, Skanderborg (Husdyrbrug i Tyskland), 250 Kr.

Forpagter Emil Sylvest, Udlejregaard (Frugtmostfremstilling i Tyskland), 150 Kr.

Ialt uddeltes til Rejser i Udlandet 5950 Kr.

Til alm. og udvidet Kursus paa Landbohøjskolen. 21 Studerende tildeltes 200 Kr. hver, medens 1 Studerende fik tildelt 100 Kr., ialt 4300 Kr. (hertil kommer senere Uddeling af ca. 800 Kr. fra Fond til Landmænds Uddannelse).

Til Landbrugsskoleophold i 3—4 Maaneder (Fortsættelseskursus) eller til 9 Maaneders Landbrugsskolekursus tildeltes 43 unge Landmænd Understøttelser fra 100 Kr. til 300 Kr., ialt 4750 Kr.

Den samlede Legatuddeling androg saaledes 15 000 Kr.

Landbrugets Prisforhold i Februar Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1937	1938			1939	
	Hele Aaret	Hele Aaret	Jan. Md.	Febr. Md.	Jan. Md.	Febr. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	12,23	13,31	13,31	12,98	14,08	14,46
Smør, Notering	225	230	235	224	254	265
do., Afregningstal	229	236	238	229	255	266
Ost, 20 pCt.	72	90	88	90	90	90
Æg	110	117	123	114	112	89
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	171	176	173	176	171	176
do. uden Kort (do.)	65	94	100	100	105	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	48	50	51	50	51	53
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	60	59	61	61	59	60
Smaagrise, Kr. pr. Stk., Køge	15	35	32	38	42	47
Kælvekøer, 1. Kl., Kr. pr. Stk. Odense[2]	359	402	388	380	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1040	1093	1020	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	19,63	16,06	18,71	18,25	14,50	14,19
do., Køber	19,28	15,76	18,46	18,00	14,21	13,88
Rug, Sælger	19,95	15,86	19,40	18,31	14,92	14,35
do., Køber	19,57	15,57	19,15	18,00	14,62	13,94
Byg, 2/r, Sælger	18,60	14,81	18,81	17,81	12,15	11,94
do., Køber	18,24	14,43	18,50	17,44	11,90	11,56
Havre, Sælger	17,02	13,98	16,69	16,06	12,30	12,19
do., Køber	16,51	13,48	16,19	15,56	11,80	11,63
Hø	6,75	7,73	6,75	7,00	7,95	7,75
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	7,38	5,27	6,00	6,00	5,50	5,50
Runkelroefrø. VIII-St.	72	59	38	37	55	55
Kaalroefrø	61	57	60	60	55	55
Rødkløverfrø, sildig	161	192	162	163	235	233
Hvidkløverfrø	251	290	235	240	388	403
Hundegræsfrø	96	104	97	95	150	150
Alm. Rajgræsfrø	54	64	55	56	89	88
Ital. do.	30	39	27	27	57	55
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	17,61	15,50	16,69	15,81	15,70	14,75
Solsikkekager	18,41	16,63	18,00	17,19	16,65	15 69
Palmekager	15,34	15,38	16,06	15,75	14,15	13,69
Hvedeklid	15,53	14,25	15,88	16,00	10,90	11,00
Majs, La Plata	14,91	16,54	17,69	17,44	16,20	15,06
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	16,73	17,05	17,10	17,25	17,10	17,25
Kalksalpeter	16,03	16,53	16,55	16,70	16,55	16,70
Sv. Ammoniak	16,08	16,58	16,60	16,75	16,60	16,75
18 pCt. Superfosfat	6,46	6,63	6,70	6,80	6,70	6,80
40 » Kaligødning	13,49	13,49	13,45	13,95	13,45	13,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1937	1938			1939	
	Hele Aaret	Hele Aaret	Jan. Md.	Febr. Md.	Jan. Md.	Febr. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	116	127	127	124	134	138
Smør, Notering	108	110	112	107	122	127
do., Afregningstal	110	113	114	110	122	127
Ost	126	158	154	158	158	158
Æg	93	99	104	97	95	75
Slagterisvin med Kort	176	181	178	181	176	181
do. med og uden Kort[1])	174	180	177	178	176	181
Slagtekøer (København)	83	86	88	86	88	91
Stude og Kvier (Esbjerg)	98	97	100	100	97	98
Unge Heste (Odense)	141	148	138	149	149	149
Hvede	142	116	135	132	105	103
Rug	167	133	163	153	125	120
Byg, 2/r.	144	115	146	138	94	93
Havre	141	116	138	133	102	101
Hø	98	113	98	102	116	113
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	197	141	160	160	147	147
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	120	106	114	108	107	100
Solsikkekager	143	129	140	133	129	122
Palmekager	135	135	141	139	124	120
Hvedeklid	139	128	142	143	98	99
Majs, La Plata	133	148	158	156	145	135
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	84	86	86	87	86	87
Kalksalpeter	83	86	86	87	86	87
18 pCt. Superfosfat	109	112	113	115	113	115
40 » Kaligødning	113	113	113	117	113	117
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	111	116	117	113	125	130
Husdyrprodukter, ialt	123	128	128	126	131	133
Korn	147	118	144	138	104	102
Planteprodukter, ialt	149	119	142	137	108	106
Landbrugsprodukter, ialt	**125**	**128**	**129**	**127**	**129**	**131**
Kraftfoder	135	123	136	131	117	112
Kunstgødning	95	97	97	99	97	99
Andre Vareindkøb	99	88	89	89	100	100
Vareindkøb, ialt	**123**	**114**	**123**	**120**	**111**	**108**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Grundforbedring og Opdyrkningsarbejder.

Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab
den 8. Februar 1939.

Af
Niels Basse.
Afdelingsleder i Det danske Hedeselskab.

Den Opgave, Det kgl. danske Landhusholdningsselskab har stillet mig: at tale om Grundforbedring og Opdyrkningsarbejder, spænder vidt, saaledes at det ikke er muligt i et enkelt Foredrag at omtale alle herunder hørende Forhold eller i det hele taget gøre Emnet til Genstand for en saa dybtgaaende Behandling, som disse Arbejders store Betydning for Landbruget og tillige for Afhjælpning af Arbejdsløsheden i Landdistrikterne kunde berettige til.

De vigtigste Grundforbedringsarbejder i Jordbruget er jo følgende Foranstaltninger: En hensigtsmæssig Ordning af Fugtighedsforholdene ved Afledning af skadeligt Vand eller ved Forhindring af skadelige Oversvømmelser, ved Vanding eller ved Tørlægning af Vandarealer, Afhjælpning af Jordens Kalktrang ved Tilførsel af Mergel eller Gødningskalk, ligesom ogsaa Læplantning samt Kultivering af ny Jord ved Opdyrkning af Hede- og Mosearealer maa henregnes hertil.

I vort Land vil Jordens Produktionsevne — landbrugsmæssigt set — være Landets væsentligste Rigdomskilde. En hensigtsmæssig Afhjælpning af Jorders Trang til Grundforbedring vil ikke alene betyde en Forøgelse af Jordens Produktionsevne, men vil i de fleste Tilfælde danne Grundlaget for en økonomisk Plantedyrkning.

De Grundforbedringsarbejder, jeg her skal gøre til Genstand for Omtale, bliver Afvandingsarbejder — og i Forbindelse dermed Grundforbedringslovgivningen —, Merglingsarbejder og Opdyrkning af Hede- og Mosearealer.

Afvandingsarbejder.

Afvandingsarbejdets Udvikling og Omfang.

Afledning af Overfladevand fra dyrket Jord har formentlig i nogen Udstrækning fundet Sted saa længe, som der har været drevet ordnet Agerbrug. Oprindelig og gennem lange Tider var dette et frivilligt Arbejde, men senere finder man forpligtende Bestemmelser i saa Henseende i de gamle Byvedtægter. En af de ældste af disse, Lumby Taarups Bylov fra 1592, bestemmer saaledes, »at hver Mand skal være pligtig at møde paa den Dag, som Oldermanden lader dem sige ..... at udskære Vand fra deres Agre. Udeblivelse straffes med Bøde«. I Bylov for Revsvindinge By 1773 findes følgende Bestemmelser: »Naar Rugen er saaet skal Oldermanden tilholde Mændene, at de pløyer Vandfurer og giør Grøfter, hvor de behøves, for det Vandet kan faa Afløb. Ligeledes skal de oprense de gamle Grøfter, som for Vandets Afløb gjorte er, baade paa Rugmarken og de andre Marker«. Fra 1777 søger Landhusholdningsselskabet at fremme Interessen for Vandafledning ved i en længere Aarrække at uddele Præmier for Udgrøftning af vandlidende Arealer. I de følgende 20 Aar uddelte Selskabet Præmier for Gravning af en samlet Grøftelængde, som efter *H. Hertels* Beregning udgjorde 805 km. I sin Omtale heraf i Landhusholdningsselskabets Historie bemærker H. Hertel paa Grundlag af de indsendte Indberetninger, at »det var det nødvendigste, det mest primitive Arbejde for at gøre Overdrevene skikkede til Opdyrkning, befri Pløjelandet for Moser, Moradser og sure Lavninger og at bringe Ager, Eng og Mose i en Tilstand, der gjorde det muligt for Folk og Fæ at

færdes paa dem uden at risikere at blive siddende fast i Hængedynd«.

En egentlig, omend i Almindelighed utilstrækkelig, Afvanding af de dyrkede Arealer fandt dog først Sted, da der navnlig i Aarene 1830—50 anlagdes fastliggende Systemer af aabne Grøfter.

En mere rationel Form for Afvanding blev muliggjort ved Dræningens Indførelse her i Landet omkring Midten af forrige Aarhundrede. Fremstilling af cylindriske Drænrør og disses Anvendelse til Dræning var en Tid forinden paabegyndt i England, og Landhusholdningsselskabet udfolder nu en meget betydningsfuld Virksomhed for Indførelse af Dræningen og i det hele taget for Fremme af dette Arbejde her i Landet. Landhusholdningsselskabet sender unge Mænd til England og Skotland for praktisk at lære Dræning og ved Henvendelse til Ministeriet, Landboforeninger og praktiske Landmænd virker Selskabet for at udbrede Kendskabet til Dræning og Interessen derfor, og med samme Formaal udgiver Selskabet en Række vejledende Skrifter om Dræning. Den første beskedne Begyndelse i Praksis her i Landet blev gjort i 1848 paa Gjeddesdal med Rør, der var indført fra England. Arbejdet udvikler sig hurtigt, saaledes at Dræningen i de følgende Aartier blev gennemført i stor Stil især i Kornegnene paa Øerne og i Sydøstjylland, men Interessen derfor tabte sig væsentligt ved Landbrugsproduktionens Omlægning, hvorved Kvægbruget traadte i Forgrunden og i væsentlig Grad byggede paa Import.

I 1866 stiftedes Det danske Hedeselskab, og især siden Aarhundredskiftet har Hedeselskabets Virksomhed haft afgørende Indflydelse paa hele Grundforbedringsarbejdet og dermed ogsaa paa Afvandingsarbejdets Udvikling og Omfang. I Selskabets første Virkeperiode var det mere Mergling og især Engvanding, Interessen samlede sig om. Ved Aarhundredskiftet havde Selskabet udført 113 af saadanne Vandingsanlæg med tilsammen 410 km lange Vandingskanaler og et Vandingsareal paa 8 200 ha. Det var

jo især dette Arbejde, der spandt Traaden mellem Hedeboerne og Dalgas og derved lagde Grunden til det Landvindingsarbejde, Hedeselskabet har udført og fremdeles udfører med større Kraft og i større Omfang end nogensinde tidligere.

Men allerede i 80erne tog Selskabet fat paa Afvandingsopgaverne. Dette Arbejde tog Fart efter Aarhundredskiftet og især efter 1910, da Selskabet modtog Opfordring fra De samvirkende sjællandske Landboforeninger om at ville paatage sig Planlægning af Dræningsarbejder paa Agermark; men især i de allersidste Aar har det naaet et mægtigt Omfang. Hedeselskabet har indtil Udgangen af 1937 planlagt og gennemført ca. 3 800 Vandløbsreguleringer og derved skabt Grundlag for Detailafvanding og Dyrkning af ca. 191 000 ha. Bekostningen ved disse Vandløbsreguleringer har været 18,5 Millioner Kr. I samme Tidsrum og især efter Vedtagelse af Pumpelagsloven af 2den Juni 1917 har Selskabet fuldført 278 kunstige Afvandingsanlæg for et Areal paa ca. 24 400 ha og en Bekostning paa 5,9 Millioner Kr. Selskabets Ingeniører har bl. a. medvirket ved Gennemførelsen af de store Havdiger ved Jyllands Vestkyst ud for Ribe Marsk og Marsken langs en stor Del af Sønderjyllands Vestkyst, hvilke Diger beskytter et Areal paa 9 620 ha mod skadelige Oversvømmelser; og endelig har Hedeselskabet siden 1910 planlagt og gennemført systematisk Dræning af ca. 110 000 ha og deraf siden 1929 og i Hovedsagen siden den nyere Grundforbedringslovgivning 1932/33 ca. 60 000 ha. Dertil kan saa føjes det videnskabelige Arbejde, Selskabet især gennem hydrometriske Undersøgelser udfører for derigennem at tilvejebringe det bedst mulige Grundlag for Projektering af Afvandingsarbejder.

Ifølge Statistisk Tabelværk udgjorde det drænede Areal i Danmark i 1929 8047,9 km². Siden 1929 er antagelig drænet ca. 900 km², saaledes at det samlede drænede Areal nu er ca. 8950 km² eller ca. 28 pCt. af Landbrugsarealet.

Fig. 1. Urort Hede.

Fig. 2. Vandingskanal til Overrisling af Hede.

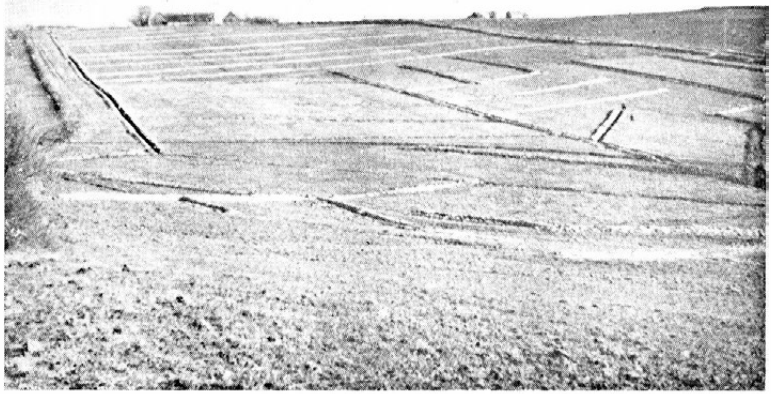

Fig. 3. Dræning under Udførelse.

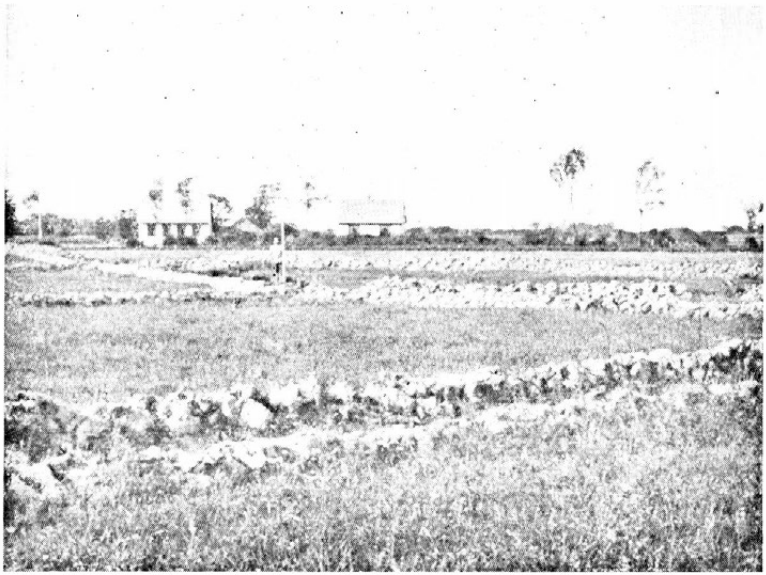

Fig. 4. Dræning under Udførelse.

Afvandingens Indflydelse paa Høstudbyttet m. m.

Den Udbytteforøgelse, der fremkommer ved Dræning, vil selvsagt være afhængig af, i hvor høj Grad det paagældende Areal var vandlidende forud for Dræningen, og ligeledes af Jordens Bonitet. Af det Materiale, der foreligger til Belysning af Dræningens Fordele og Rentabilitet, skal jeg nævne følgende:

I »Meddelelser om Dræning« indsendt til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og udkommet 1867 som Besvarelse af Spørgsmaal rettet til et stort Antal danske Landbrugere og Dræningsteknikere udtaler flere, at Udgifterne til Dræningen forrentes alene ved Lettelse af Markarbejdet. Fra *Falkensten* ved Slagelse, hvor Dræning udførtes i Aarene 1854—61, opgives den samlede Kornafgrøde i hvert af Aarene 1853—64 incl., og det viste sig da, at der i de sidste 3 Aar var høstet 63 pCt. mere end i de 3 første. Fra *Kringelborg* paa Falster angives, at Dræningen har bevirket en Forøgelse af Udbyttet med 8 Fold for Hvede og Byg og med 10 Fold for Havre. Blandt nyere Bidrag her fra Landet til Belysning af Dræningens Økonomi skal jeg anføre nogle Oplysninger indsamlet af Distriktsbestyrer ved Hedeselskabet, Lektor *Aage Feilberg*. Disse Undersøgelser, der blev foretaget i 1915 paa Arealer af jævnt god Jord forskellige Steder paa Sjælland og under Forhold, hvor Jorden vel var vandlidende, men dog ikke i højere Grad, end at den anvendtes i almindeligt Sædskifte, gav følgende Resultat som Middeltal fra 8 undersøgte Ejendomme: Saatiden fremskyndet med 2—3 Uger, Afgrøden forøget med 40—50 pCt., Arbejdet med Jordens Behandling formindsket med 25—30 pCt. Fra Hedeselskabets Dræningsforsøg, der for Tiden er under Udførelse paa svær Jord, der forud var ret stærkt vandlidende, foreligger som hidtidigt Resultat bl. a. følgende Gennemsnits-Merudbytte for Dræning: Kornafgrøder (Havre, Byg og Hvede) ca. 5,4 hkg Korn og ca. 9,7 hkg Halm, for Kaalroer 126 hkg og for Runkelroer 317 hkg pr. ha.

Fremtidens Opgaver paa Afvandingsomraadet.

Holdepunkter for en Vurdering af de vandlidende Arealers Størrelse her i Landet har man bl. a. gennem de af Hedeselskabet og de landøkonomiske Foreninger — i en Periode tillige Statens Grundforbedringsvæsen — i Aarene 1915—1935 udførte systematiske Undersøgelser over Jorders Trang til Grundforbedring. Disse Undersøgelser, der har omfattet 591 786 ha eller 18 pCt. af Landbrugsarealet, er udført over hele Landet, men dog fortrinsvis i Østjylland og paa Øerne. Ved disse Undersøgelser er 24 pCt. af det undersøgte Areal kortlagt som vandlidende (vaad og kold) Jord. Hvis man generaliserer disse Undersøgelsesresultater til ogsaa at gælde for den ikke undersøgte Del af Landbrugsarealet, hvorved man i hvert Fald næppe begaar den Fejl, at det vandlidende Areal bliver større, end det er i Virkeligheden, idet de mest vandlidende Arealer i Jylland (Hjørring, Thisted, Ringkøbing, Ribe og Tønder Amter) kun i ringe Omfang er med i disse systematiske Undersøgelser, og derefter fradrager det Areal, der er drænet siden Undersøgelsernes Udførelse, er det min personlige Opfattelse, at ca. $^1/_5$ eller over 600 000 ha af Danmarks Landbrugsareal endnu er mere eller mindre vandlidende. Naar den tilbageværende Del af Detailafvanding af Landbrugsarealet endnu er af et saa mægtigt Omfang, vil dette ogsaa delvis have sin Aarsag deri, at en betydelig Del af de ca. 500 000 ha, der ifølge Statistisk Tabelværk blev drænet i Perioden 1850—1881, og tillige en Del af de øvrige ældre Dræninger nu trænger til Omdræning, enten fordi Arbejdet ikke er gennemført paa en Maade, der tilfredsstiller Nutidens Krav, eller fordi de er gaaet i Forfald maaske paa Grund af mangelfuld Vedligeholdelse.

Naar dertil kommer det overordentlig omfattende Hovedafvandingsarbejde, der endnu forestaar vedrørende Regulering af Aaer og Bækløb, ved Inddigning og kunstig Afvanding af Tusinder af Hektar, der især ligger langs Fjorde og langs Aaernes nedre Løb, og forskel-

lige andre store kulturtekniske Opgaver, der kunde peges paa, vil man forstaa, at Fremtidens Afvandingsopgaver i dette Land er af mægtigt Omfang. Og naar jeg saa med fuld Ret kan tilføje: Det er næsten uden Undtagelse naturlig frugtbar Jord, der trænger til Afvanding, ja meget af det hører til Landets allerbedste Jord, vil man ogsaa forstaa, hvilken samfundsnyttig og værdifuld Opgave der her er Tale om at søge løst i Tiden, der kommer.

Grundforbedringslovgivningen.

For Fremtidens Arbejde paa Grundforbedringsomraadet vil Staten og Lovgivningsmagten have afgørende Indflydelse, ikke alene gennem de Tilskud, der paa forskellig Maade ydes Institutioner bl. a. for at sikre Arbejdets bedst mulige Planlægning og Arbejdsledelse for en rimelig Betaling, men først og fremmest gennem den Grundforbedringslovgivning, der har til Formaal at sikre, at Midler til Arbejdernes Udførelse kan erholdes paa gode Vilkaar, og som paa nærmere fastsatte Betingelser ligeledes sikrer et betydeligt og betydningsfuldt direkte Tilskud til Arbejdets Gennemførelse.

Den egentlige Grundforbedringslovgivning her i Landet indledtes med en Lov af 6. Maj 1921, hvorefter der af Statskassen kunde ydes Laan paa indtil 1500 Kr. til Gennemførelse af Grundforbedringsarbejder hos Enkeltmand paa Betingelse af Kommunegaranti for Halvdelen af det med Laanets Ydelse eventuelt forbundne Tab. Denne Lov blev omtrent uændret fornyet gennem ca. 10 Aar, idet dog Laanesummen i 1928 blev forhøjet til indtil 4000 Kr. Afdragstiden var normalt 10 Aar, ekstraordinært 15 Aar. Rentefoden i Begyndelsen 6 pCt., senere 5 pCt.

I Henhold til denne Lovgivning blev ca. 4500 Grundforbedringsarbejder hos Enkeltmand gennemført.

Ved Lov af 2. November 1932 om Laan og Tilskud til Grundforbedring og ved Lov af samme Navn af 31. Marts 1933 indledtes en meget betydningsfuld Grundforbedringslovgivning. Den tidligere krævede Kommunegaranti, der ogsaa i mange Tilfælde havde medført, at de, der trængte haardest, havde Vanskeligheder ved Opnaaelse af Laan, forlades, og i Stedet for skal Laantageren give Staten Pant i Ejendommen med samme Fortrinsret som for kommunale Skatter. Laanene til Enkeltmand blev som hidtil indtil 4000 Kr., i særlige Tilfælde indtil 5000 Kr., men der ydedes Rentefrihed i 2 Aar og Afdragsfrihed i 5 Aar, hvorefter Laanene afdrages i de efterfølgende 10 Aar med $^1/_{10}$ aarligt. Da Loven ogsaa havde til Formaal at virke afhjælpende paa Arbejdsløsheden i Landdistrikterne, optoges i Loven følgende Bestemmelser: »Forsaavidt der til Arbejdet antages Arbejdere, der er arbejdsløse, og som oppebærer Understøttelse af Arbejdsløshedskasser eller af det offentlige, kan der ydes et Tilskud, som udgør $^1/_3$ af den til disse Arbejdere udbetalte Arbejdsløn . . . Endvidere kan ydes som Tilskud $^1/_3$ af Udgifterne til Indkøb af Drænrør og andre Rør.« Loven udvides til tillige at omfatte Finansiering og Ydelse af Tilskud til Gennemførelse af Fællesarbejder, og Ministeriet bemyndiges til at nedsætte særlige Afvandingskommissioner for derved at opnaa, at Arbejderne kan fremmes hurtigere, idet disse Kommissioners Afgørelser er endelige. Der nedsattes i hvert Amt et Udvalg paa 5 Medlemmer, hvori de landøkonomiske Foreninger og Arbejderne er repræsenteret. Et af Udvalgets Medlemmer skal være særlig sagkyn-

dig. En væsentlig Del af Laanenes Administration udøves gennem disse Udvalg.

Paa det Tidspunkt, da denne Lovgivning iværksattes, var Grundforbedringsarbejdet paa Afvandingsomraadet ved at gaa i Staa. Loven af 31. Marts 1933 bevirkede, at der meget hurtigt kom overordentlig stærk Fart i Arbejdet. I Løbet af det første Aar efter denne Lovs Vedtagelse modtog Hedeselskabet 5264 Anmodninger om Udarbejdelse af Planer og Overslag for Arbejder, der søgtes gennemført med Laan og Tilskud i Henhold til denne Lov. Loven blev fornyet et Par Gange, og i de 4 Aar, den havde Gyldighed, blev der stillet 35 Mill. Kr. til Raadighed.

Grundforbedringsloven af 1937.

Den nugældende Grundforbedringslov er Lov om Grundforbedring af 26. Februar 1937. I denne Lov bibeholdes den vigtige Bestemmelse, at der gives Laanene en lignende Fortrinsstilling fremfor andre Prioriteter, som gælder for kommunale Skatter, ligesom der i Henhold til denne Lov kan ydes samme Tilskud til Indkøb af Rør og til Arbejdets Udførelse som tidligere. Af væsentlige Afvigelser fra den tidligere Lov skal jeg fremhæve, at Loven ikke er tidsbegrænset, hvilket betyder en Stabilisering af Grundforbedringsarbejdet. Ved denne Lov gaar man bort fra Statslaan over til private Laan enten i Banker, Sparekasser og Kreditforeninger eller direkte hos Private. Laanebegrænsningen — til 4—5000 Kr. for Laan til Enkeltmand — ophæves.

I Loven fremhæves med Rette, at disse Laan kun kan ydes til Grundforbedringsarbejder, som det paagældende Grundforbedringsudvalg skønner vil medføre en Værdiforøgelse, der væsentlig overstiger de med Grundforbed-

ringen forbundne Udgifter, og en Afkastningsevne som muliggør de foreskrevne Afdrags rettidige Erlæggelse. Planer og Overslag for Grundforbedringsarbejdet skal være udarbejdet af Personer, som er autoriseret i Henhold til § 31 i Lov af 28. Maj 1880 om Vands Afledning og Afbenyttelse, eller som af Ministeriet anerkendes som sagkyndige paa det paagældende Omraade, ligesom Loven i højere Grad end tidligere indskærper Tilsynets Ansvar.

Denne Lov har ligesom sine Forgængere været overordentlig betydningsfuld. Der er indtil 1. Januar 1939 afsluttet følgende Grundforbedringsarbejder efter denne Lov: Dræning af 24 500 ha, Vanding af 14 ha, Mergling af 207 ha, Kalkning af 130 ha, Inddigning af 330 ha og Nykultivering af Hede og Mose omfattende 122 ha.

De samlede Udgifter derved har været ca. 9 887 000 Kr. og Statstilskuddet ca. 2 822 000 Kr. Dertil kommer, at der til Vandløbsreguleringer og Vejarbejder er anvendt ca. 615 000 Kr. med et Statstilskud paa ca. 151 000 Kr.

Jeg har taget disse Tal med for ogsaa at vise, at Loven i overvejende Grad for Tiden benyttes ved Gennemførelse af Dræningsarbejder. Det fremgaar ligeledes deraf, at der i Tiden fra ca. 1. Marts 1937 til 1. Januar 1939 er fuldført Arbejder i Henhold til denne Lov for ca. 10½ Mill. Kr.

Paa Grundlag af den nyere Grundforbedringslovgivning er der altsaa i ca. 5½ Aar fuldført Grundforbedringsarbejder, i Hovedsagen Afvandingsarbejder — især Dræningsarbejder — for 45 Mill. Kr. Det maa være tilstrækkeligt at nævne dette til Vurdering af denne Lovgivnings store Betydning.

For eventuelt at bidrage til at gøre Grundforbedringslovgivningen endnu mere værdifuld bør efter min Opfat-

telse følgende Forhold overvejes ved en kommende Revision af den nugældende Grundforbedringslov:

Hvis den private Financiering skal opretholdes, bør det tilrettelægges saaledes, at Financieringen i alt væsentligt kan foregaa gennem Landets Sparekasser. Financiering gennem Kreditforeninger er i de fleste Tilfælde utilfredsstillende, baade fordi Laanene er for dyre, og fordi der sker Fradrag, der medfører, at der ikke er tilstrækkelige Laanemidler til Dækning af alle Omkostningerne, hvilket i mange Tilfælde volder Vanskeligheder. Banklaan er som Regel for dyre.

Idet Gennemførelse af Hovedafvandingsarbejder ikke er et Maal i sig selv, idet der jo kun derved skal tilvejebringes Grundlag for interesserede Arealers Detailafvanding og Kultivering m. v., bør det overvejes, om ikke Afdragstiden for Laan til saadanne Arbejder bør væsentlig forlænges, ligesom det ogsaa bør overvejes, om det ikke af samfundsmæssige Grunde maatte være paa sin Plads at yde større Tilskud til saadanne Arbejders Gennemførelse og herunder da især, hvor det drejer sig om kunstige Afvandingsanlæg, thi selv om det ved disse Anlægs Gennemførelse som Regel drejer sig om særlig god Jord, og de maaske i og for sig er rentable, er deres Gennemførelse vanskelig under de nuværende Forhold. I det hele taget maa jeg pege paa, at Arbejdet næppe kan opretholdes i sit nuværende Omfang, med mindre Tilskudsprocenten optages til Revision. Det var jo særlig dette Tilskud, der i sin Tid gav Arbejdet et mægtigt Opsving, men det er nu tildels beslaglagt af Prisstigninger, selv om jeg ikke derfor ønsker at sige, at de Arbejdspriser, der betales, er for høje for det haarde Arbejde, det er, og for det Kvalitetsarbejde, der her bør kræves og bliver krævet, i hvert Fald hvor Hedeselskabet har Tilsynet.

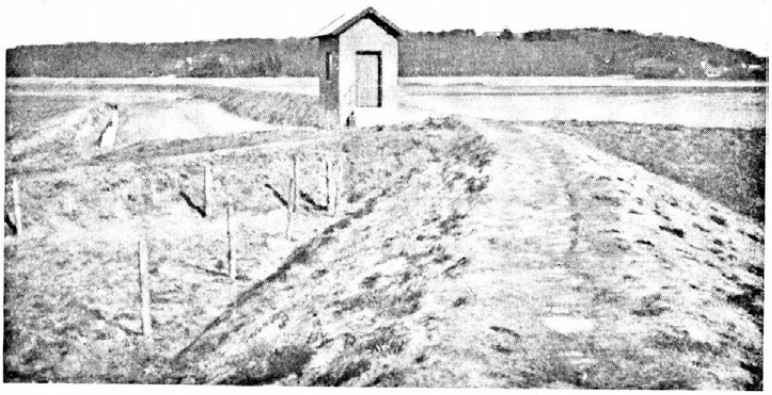

Fig. 5. Dige med Pumpehus omkring Ungskuepladsen ved Skive.

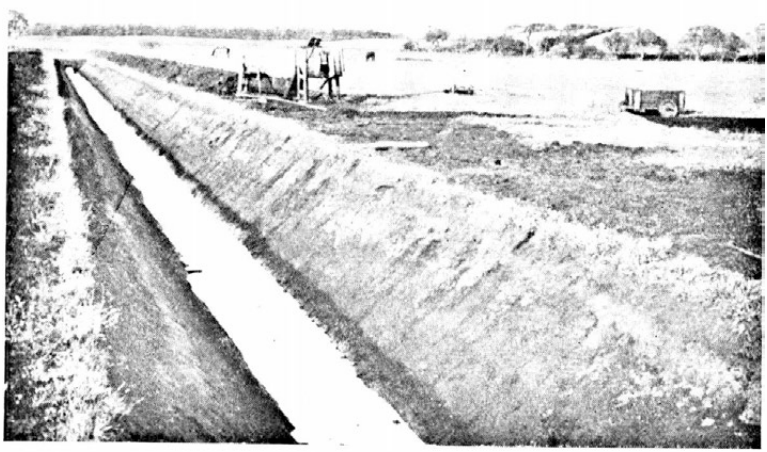

Fig. 6. Reguleret Hovedafløb.

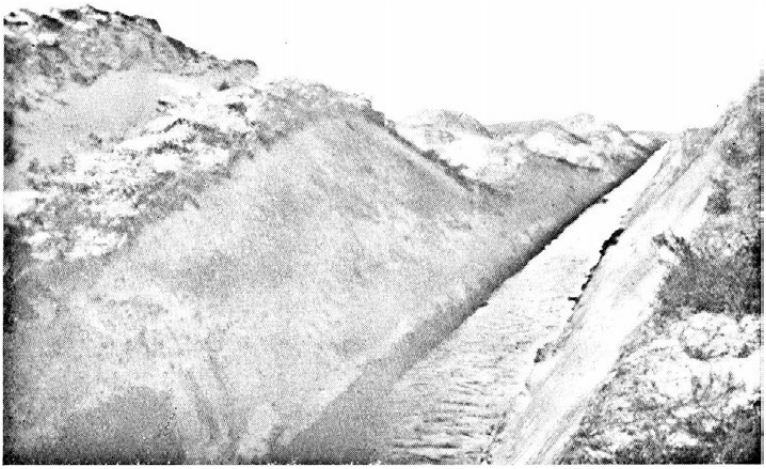

Fig. 7. Afvandingskanal gennem Rimmer og Dopper.

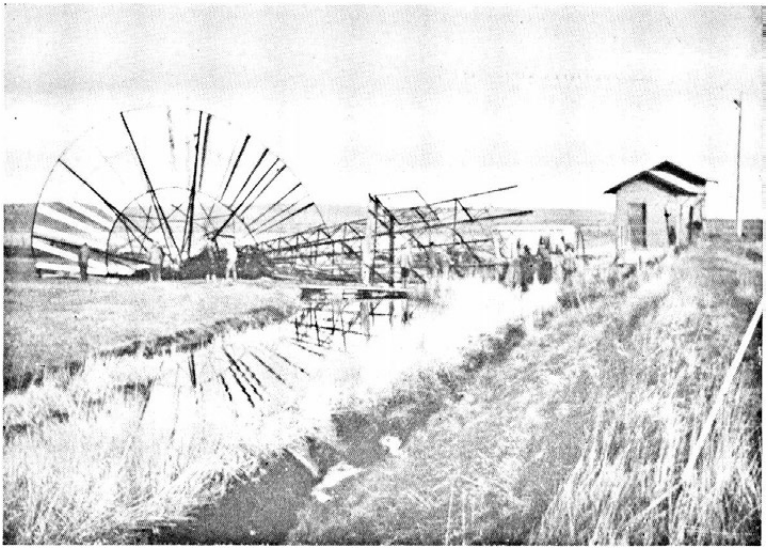

Fig. 8. Automatisk Pumpeanlæg ved Randers Fjordenge har afløst den tidligere Afvanding ved Vindmølle.

Autorisation.

I Loven anføres, som jeg allerede tidligere har nævnt, at Plan og Overslag m. v. skal være udarbejdet af Personer, som er autoriseret i Henhold til § 31 i Lov af 28. Maj 1880 om Vands Afledning og Afbenyttelse, eller som af Ministeriet for Landbrug og Fiskeri anerkendes som sagkyndig paa det paagældende Omraade. Denne sidste Sætning bør udgaa af Loven ud fra den Betragtning, at de Planer og Overslag, der her er Tale om, alene bør kunne udarbejdes af Personer, der er kvalificeret til at opnaa den i Vandløbslovens § 31 omhandlede Autorisation. De Krav til kulturteknisk og landøkonomisk Viden, der bør stilles til en Mand, der udarbejder Dræningsplaner, der gennemføres med offentlig Støtte og med Laan, der gives priviligeret Panteret, maa være strenge og ingenlunde mindre end dem, der kræves for at opnaa den forannævnte Autorisation i Henhold til Vandløbsloven. Dette vil baade Landmanden, der lader Arbejdet udføre, Entreprenøren og Arbejderen, der skal udføre den praktiske Del af Arbejdet og Panthaverne i Ejendommen, være saa afgjort bedst tjent med. I Loven anføres med Rette, at de tilsynsførende og Grundforbedringsudvalgenes Medlemmer ikke maa være økonomisk interesserede i de paagældende Arbejders Udførelse. Det samme bør være Tilfældet, hvis man autoriserer eller anerkender Entreprenører til Planlægning af Arbejder, og der bør i det hele taget gennem Loven skabes større Sikkerhed for, at den Entreprenør, hvem et saadant Grundforbedringsarbejde overdrages, virkelig er kvalificeret, formentlig derved at en Entreprenørs Overdragelse af et saadant Arbejde i hvert enkelt Tilfælde skal godkendes af vedkommende Grundforbedringsudvalg.

Selv om et Tilsyn er nok saa kvalificeret, kan det ikke tilstrækkeligt afhjælpe manglende Kvalifikationer hos Entreprenøren, og heller ikke Arbejderne er tjent med ukvalificeret Arbejdsledelse. Dernæst har jeg saa kun at tilføje, at Loven ogsaa bør sikre, at ingen kan udnævnes til sagkyndigt Medlem af et Grundforbedringsudvalg, med mindre han er autoriseret i Henhold til Vandløbslovens § 31.

Jeg tror, at de Forhold, jeg her har fremsat til Overvejelse for rette Vedkommende, ikke alene vil kunne betyde Gennemførelse af endnu mere produktivt Arbejde, og dermed at endnu flere ledige Hænder kommer i Arbejde i Henhold til denne Lov, men tillige at denne Lovgivning bliver styrket derved, at det bliver fastslaaet for alle, at denne Lov opfylder sit Formaal at gennemføre samfundsnyttigt Arbejde og skabe megen Beskæftigelse samtidig med, at den skaber den mest betryggende Sikkerhed for, at de Arbejder, der her er Tale om, planlægges og udføres rigtigt, saaledes som især vedkommende Landmand og hans Kreditorer har Krav paa.

Afhjælpning af Jordens Kalktrang ved Tilførsel af Mergel eller Gødningskalk.

Anvendelse af Mergel for at fremme Jordens Ydeevne har især i Sydeuropa været kendt helt fra Oldtiden. Ogsaa i Vesteuropa var den tidligt kendt. I Mellemeuropa var den kendt i den tidlige Middelalder. Som de fleste andre Fremskridt i Landbruget naaede ogsaa Kendskab til Mergel først sent til de nordiske Lande. I Danmark gaar dens Anvendelse næppe længere tilbage end til Begyndelsen af det attende Aarhundrede. I »Danmarks og Norges oekonomiske Magazin« for 1760 nævner den jydske Landmand *Søren Thestrup* forskellige Steder, hvor Mergel benyttes, og fortæller herunder bl. a. om, hvorledes

Tilfældigheder har givet Anledning dertil. Han fortæller saaledes om, hvorledes Ejeren af en Gaard i Mejrup ved Holstebro, der som saa mange andre brugte Mergel (hvid Ler) til Overstrygning af Gaardens Lervægge. Da Ejeren saa den gode Virkning af Mergel, der ved Hjemkørsel til Gaarden var spildt paa Marken, merglede han sine Jorder, og fra at være forarmet avlede han herefter saa godt, at han blev en hovedrig Mand. Samme Søren Thestrup advarede imod at bruge Mergel alene uden Gødning, thi i saa Fald gaar det med Jorden »som med een, der haver slæbt og trællet for meget i sin Ungdom og derfor duer intet i sin Alderdom«.

I »Danske Atlas« 1. Bind 1763 siger *Erik Pontoppidan* bl. a.: Paa Sjælland findes der mange Steder god Mergel, men den bruges kun til Overstrygning af Husene, og Pontoppidan »beklager Bonden, som ikke kiender den Skat, han daglig træder med Fødder«.

Det er først fra Tiden omkring 1840, at Mergling bliver almindelig navnlig paa Bondegaardene. I 1850erne og 60erne naar dette Arbejde vistnok sit Højdepunkt, aftog gennem 70erne og er derefter for en Tid i de fleste Egne næsten standset. Indtil ca. 1880 udførte hver Mand hele Merglingsarbejdet paa sin Ejendom. I Landets Lerjordsegne — altsaa særlig paa Øerne og i Østjylland — blev Mergel i de allerfleste Tilfælde taget paa selve Ejendommen og helst indenfor det Markskifte, der stod for Tur til at skulle mergles. I Jyllands Sandjordsegne, hvor man havde haardt Brug for Mergel, var dette Arbejde den Gang uhyre besværligt. Ofte maatte Mergelen med Greb, Skovl og Trillebør hentes frem af Jorden under meget vanskelige Forhold og derefter over sandede Hedeveje med Studekøretøj transporteres lange Strækninger. Det blev derfor ogsaa i Jylland, man først forsøgte at løse denne Opgave gennem Samvirke og Teknik, et Arbejde der ogsaa blev muliggjort derved, at det lykkedes Hedeselskabet fra første Færd igennem en omfattende Mergelsogning i stor Udstrækning at finde brugbare Mergellejer.

Merglingen i nyere Tid.

Mergelarbejdets Udvikling under Hedeselskabets Ledelse har i korte Træk været følgende:

Man begyndte med Anlæg af særlige Sporbaner, hvoraf de først anlagte var fastliggende fra et bestemt Mergelleje ud i en bestemt Egn. Af saadanne faste Mergelsporbaner anlagdes 3, henholdsvis i 1879—80, 1885—86 og i 1895—96. Mergeltransporten paa disse Mergelbaner havde stor Betydning for Opdyrkningen af de paagældende Egne, men nogen almindelig Betydning kunde de ikke faa, da Anlægsudgifterne var for store i Forhold til den Mergel, Banens Opland kunde aftage.

Hedeselskabet (Ingeniør Th. Claudi Westh) lededes derefter ind paa Tanken om at anvende flyttelige Sporbaner. Det første Arbejde af denne Art blev paabegyndt i 1904, og denne Form for Mergeltransport viste sig særdeles brugbar. Arbejdsmaaden ved denne Mergeltransport er en væsentlig anden, end hvor Mergelen kørtes ud paa fast Mergelbane. Ved Mergeltransport paa flyttelige Spor lægges Sporene ud over Markerne, og Mergelen aflægges paa Modtagernes Ejendomme. Naar hele Egnen er forsynet med Mergel, flyttes Materiellet andetsteds hen. Man undgaar derved den kostbare Anskaffelse af Materiel til hvert enkelt Arbejde og er i Stand til at udnytte Materiellet med fuld Kraft hele Tiden og derved billiggøre Arbejdet.

Mergeltransport paa flytteligt Spor er gennemført ikke alene i Jyllands magre Egne, hvor en lang Række Selskaber har faaet Arbejdet gennemført, men ogsaa Landets bedre Egne kom efterhaanden med, og nu 30 Aar efter, at det første Arbejde af denne Art blev sat i Gang, har den langt overvejende Del af Jylland været gennemkrydset af Mergelspor. I 1929 er Arbejdet paa samme Grundlag paabegyndt paa Sjælland. At ogsaa den udviklede Teknik er taget i Brug ved Arbejdet, er jo en Selvfølge. Ved de første Mergeltransporter paa flytteligt Spor anvendtes Hestekraft til Mergeltransporten, og Mergellæsningen skete ved Haandlæsning. Ved Mergellæsningen

Fig. 9. Uddybet og reguleret Hovedafløb.

Fig. 10. Reguleret Aaløb paa Sjælland (Aamosen).

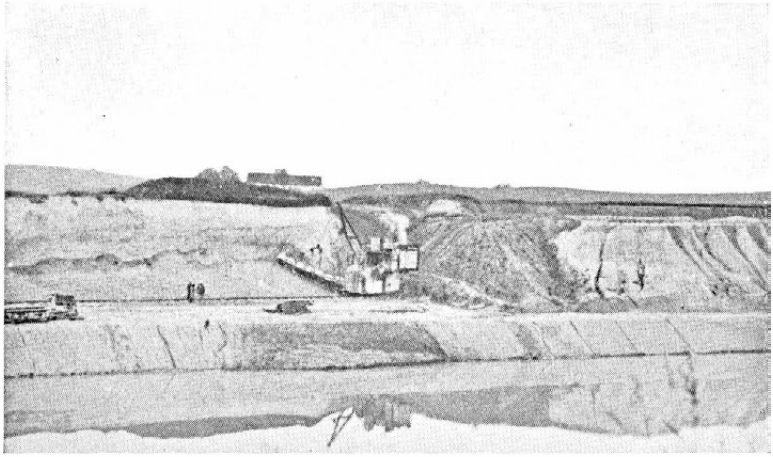

Fig. 11. Gravemaskine i Mergelleje.

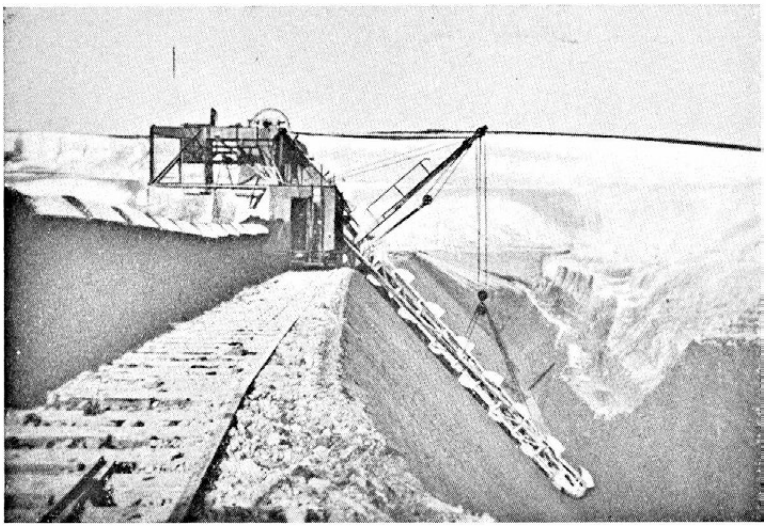

Fig. 12. Mergellejet ved Hannerup.

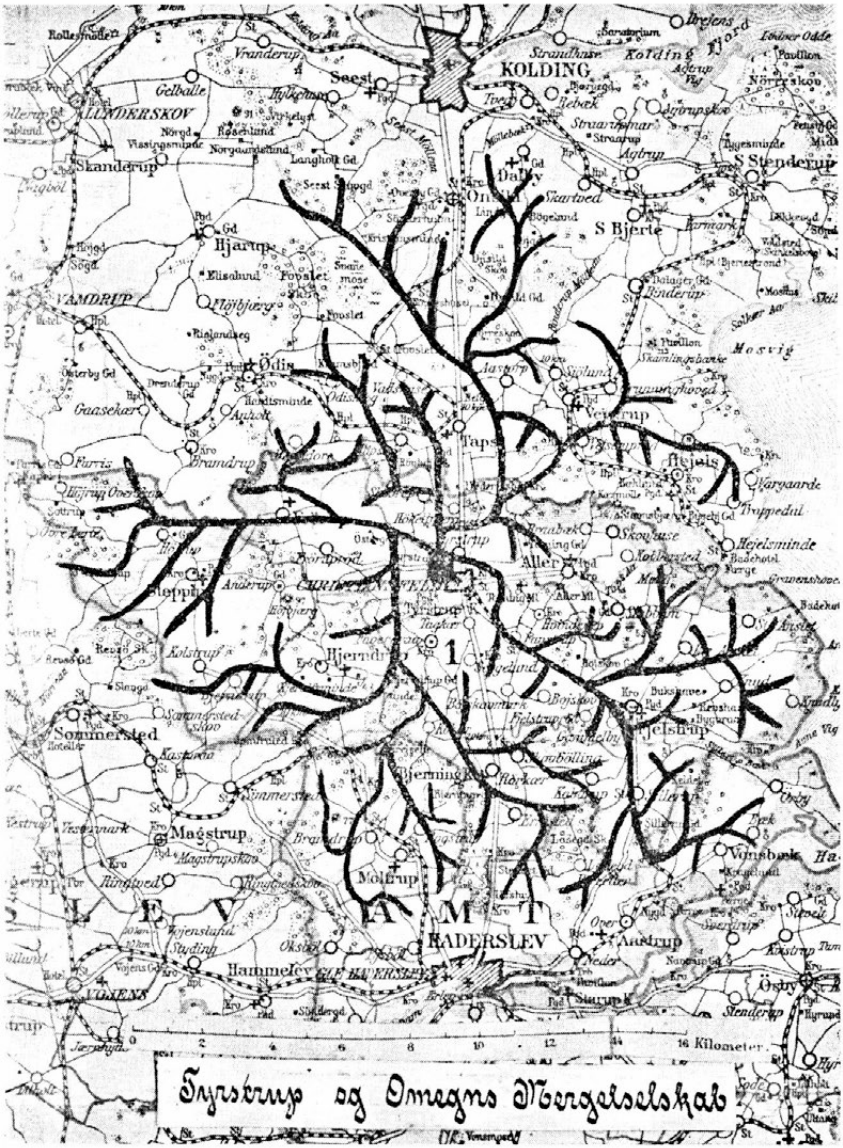

Spornet for Udkørsel af Mergel.

anvendtes senere i stor Udstrækning Gravemaskiner, og hurtigtkørende Damplokomotiver transporterer Mergelen milevidt ud fra Mergellejerne. I de senere Aar er Lastbiler benyttet til Mergeltransport. Det første Mergelselskab for Transport af Mergel pr. Lastbil blev stiftet i 1930. Denne Form for Mergeltransport har udviklet sig saa hurtigt, at den nu er nær ved at være eneraadende. Det sidste Mergelselskab for Transport paa flytteligt Spor afsluttede Virksomheden i 1936.

I Aarene 1904—1937 har 209 Mergelselskaber paa flytteligt Spor eller pr. Lastbil udkørt 15,224 225 Kubikmeter Mergel med en Bekostning af 60 Mill. Kr.

Transport af Mergel og Gødningskalk er endvidere i meget stort Omfang foregaaet over Trafikbanerne. Disse Transporter, der paabegyndtes i 1889 fra et enkelt Mergelleje, udvidedes efterhaanden til samtlige Trafikbaner i Jyllands magre Egne, og en hel Række gode Mergellejer blev taget i Brug dertil. I Aarene 1889—1937 er paa Trafikbanerne fragtet ialt 628 177 Vognladninger Mergel à 10 000 kg og 60 388 Vognladninger Gødningskalk.

Staten har paa forskellig Maade støttet Mergelarbejdet, dels ved Bevillinger til Hedeselskabet til Indkøb af Spormateriel, dels ved Tilskud til selve Arbejdet. De Mergelselskaber, der udkører Mergel paa flytteligt Spor eller Lastbil, erholder saaledes et Tilskud fra Staten til Forrentning af deres Laan. For Aarene 1911—1938 har dette Rentetilskud andraget 4,5 Mill. Kr., og Mergelselskaberne, der udkører Mergel paa Trafikbanerne, erholder et Fragttilskud, der for Aarene 1889—1937 har udgjort ialt 14,626 397 Kr.

Ved de forannævnte Mergeltransporter er der udkørt Mergel og Gødningskalk til Mergling af ca. 200 Kvadratmil.

Merglingens og Kalkningens Indflydelse paa Høstudbyttet m. m.

Til Belysning af Merglingens eller Kalkningens Indflydelse paa Høstudbyttet kan jeg bl. a. henvise til

Landboforeningernes ca. 30 Kalkforsøg, der har været gennemført i 8 Aar, og i hvilke Forsøg alle de almindelige Landbrugsafgrøder har været dyrket.

Afgrøde	Lerjord				Sandjord			
	F. E. pr. ha ukalket	Merudbytte i F. E. f. Kalkmængderne			F. E. pr. ha ukalket	Merudbytte i F. E. f. Kalkmængderne		
		mindste	middel	største		mindste	middel	største
Hvede	4065	99	252	286	2682	217	362	338
Rug	3700	151	272	305	3108	249	255	251
Byg	3575	329	515	611	2634	481	654	716
Havre.....	3893	67	139	186	2833	109	223	138
Sneglebælg	2627	731	1234	1474	1370	1301	1707	1748
Rødkløver	5576	556	453	443	3739	955	1088	729
Runkelroer	4144	764	758	415	2750	1465	1429	716
Kaalroer.....	5878	354	629	666	5393	339	185	÷ 150
Kartofler	6171	101	÷ 18	10	4910	50	÷ 55	÷ 264
Gennemsnit F.E...	4625	350	471	488	3269	574	650	469
Merudbytte i pCt..	—	7,6	10,2	10,6	—	17,6	19,9	14,7

I hvert af Forsøgene har der været benyttet tre Kalkmængder, som i Størrelse har varieret betydeligt fra Forsøg til Forsøg efter Jordbunds- og Kalktrangsforhold. Den mellemste Kalkmængde, der svarer nærmest til almindelig Kalkning og Mergling, har i Reglen ligget mellem 4 og 9 Ton kulsur Kalk pr. ha, og denne »Middel«-Kalkmængde har i Gennemsnit for alle Afgrøder paa Lerjord forøget Udbyttet med ca. 10 pCt. og paa Sandjord med ca. 20 pCt., og det kan tilføjes, at en enkelt Afgrøde som Runkelroer i mange Tilfælde paa et Aar har været i Stand til at betale hele Kalkningsudgiften. Disse Forsøg er udført med pulveriseret Kalk, men en Række sammenlignende Forsøg og Erfaringer tyder paa, at man i hvert Fald ikke behøver at antage, at Virkningen vilde have været mindre, hvis Kalken havde været tilført i Form af Mergel.

Ved Anvendelse af Mergel eller Gødningskalk til Opdyrkning af Hede er Udbyttestigningen væsentlig større.

Der er næppe mange Planteavlsforanstaltninger, der lønner sig bedre end Arbejdet med at holde Jordens Kalktilstand i Orden. Naar Danmarks Høstudbytte fra Tiden umiddelbart før Verdenskrigen og indtil nu er forøget med 50 pCt., har Merglingsarbejdet sin store Andel heri. Merglingen har medført, at der nu i Jyllands magre Egne kan dyrkes pæne Afgrøder af Runkelroer, Sukkerroer, Byg og Klover, hvor man før maatte nøjes med en tarvelig Høst af Spergel, Boghvede, Turnips og elendige Græsmarker.

Mergelforbruget ligger normalt mellem 1 og 2 Kubikfavne Mergel pr. Td. Land efter Mergelens Art og Jordbundens Beskaffenhed, Kalktrangsgrad m. v., og Prisen for en Kubikfavn Mergel leveret i Dynge paa Marken er for Tiden ca. 22 Kr. indenfor en Afstand af 7 km fra Mergellejet + 1 Kr. pr. km derudover. Tilførsel af 1½ Kubikfavn Mergel pr. Td. Land koster altsaa ca. 35 Kr. Dette vil altsaa sige, at Mergling, hvis Virkning normalt varer en Menneskealder, nu kan udføres for samme Pris, som normalt maa gives for Kunstgødning om Aaret. Naar saa hertil kommer, at Mergel gennem Selskaberne faas paa gode økonomiske Vilkaar, kan det vistnok siges, at der ikke her i Landet er nogen Grund til at arbejde med kalktrængende Jord.

Fremtidens Opgaver paa Merglingsomraadet.

I Løbet af de sidste 20 Aar er der udført et meget stort Antal Undersøgelser af Jorders Kalktrangsforhold, men det er vanskeligt paa Grundlag af Resultaterne at faa Overblik over, hvor stor en Del af Landbrugsarealet, der bør betegnes som kalktrængende, idet Mergling eller Kalkning i mange Tilfælde følger umiddelbart efter Undersøgelsen. Ved de systematiske Undersøgelser, der har omfattet 18 pCt. af Danmarks Landbrugsareal, er 62 pCt. af de undersøgte Arealer i Jylland betegnet som kalktrængende mod 33 pCt. paa Øerne eller i Gennemsnit 48 pCt. for hele Landet. Selv om nu Mergling eller Kalk-

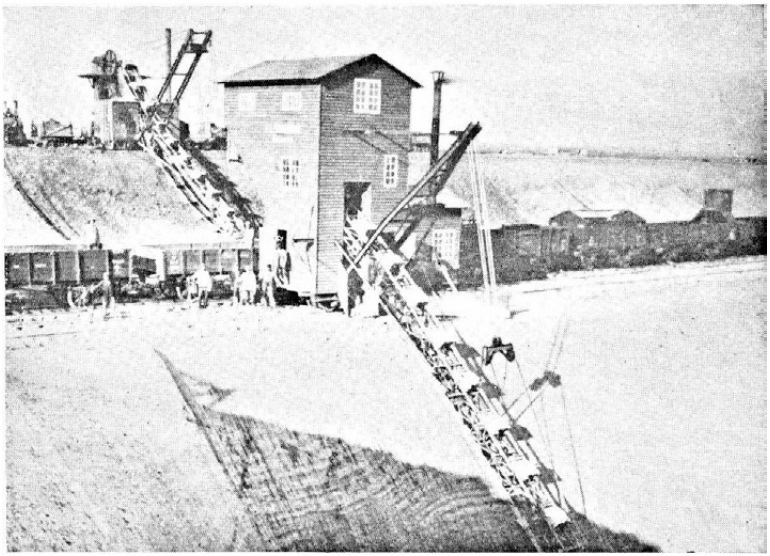

Fig. 13. Mergelleje ved Rindum, hvor der læsses direkte i Jernbanevogne.

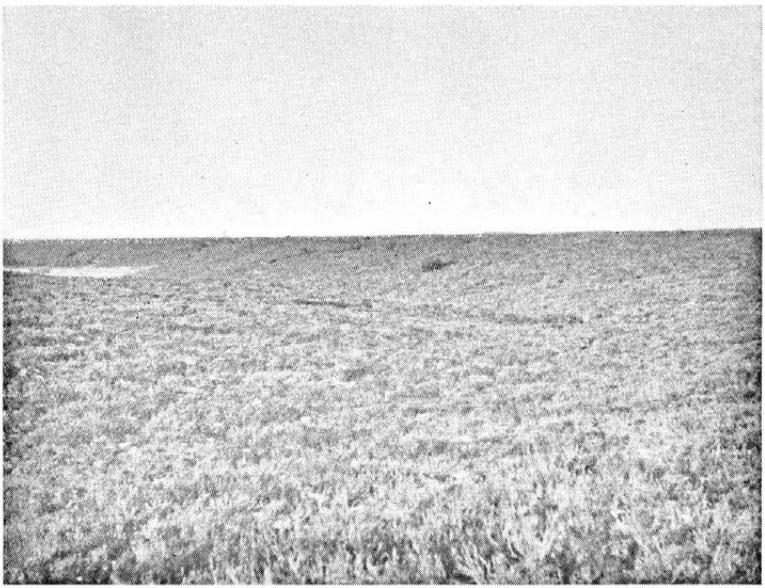

Fig. 14. Fra Alheden 1938.

Fig. 15. Jydsk Landvindings første Plovfure paa Vind Hede.

Fig. 16. Dybplojning af Hede til 40 cm Dybde, 1938.

ning som nævnt ofte følger umiddelbart efter Undersøgelsen, er det paa den anden Side saaledes, at mange Arealer, som for 20 Aar siden blev regnet for ikke-kalktrængende, meget vel kan være det nu.

Ingen kan sige med tilnærmelsesvis Nøjagtighed, hvor stor en Del af de dyrkede Landbrugsarealer, der er mere eller mindre kalktrængende. Det kan kun siges, at store Dele af dem er kalktrængende, og at ingen Del af dem burde være det. Jævnsides med de Kalktrangsundersøgelser, der nu udføres i meget stort Omfang, burde der iværksættes omfattende Undersøgelser over Merglingens Varighed under forskellige Jordbunds- og Dyrkningsforhold. Vi er jo klar over, at Mergling eller Kalkning kun er af en vis Varighed, vel oftest 30—40 Aar. Vi ved en hel Del om, hvilket Kalksvind der især som Følge af Udvaskning er Tale om. Jeg henviser her til Professor *Tovborg Jensens* Undersøgelser, men vi burde kunne komme endnu videre paa dette Omraade i Retning af at faa nærmere klarlagt Merglingens og Kalkningens Varighed under de forskellige Jordbunds- og Dyrkningsforhold. I de senere Aar er de systematiske Undersøgelser af Jorders Kalktrangsforhold mere og mere erstattet af en Fremstilling af Kalktrangskort over enkelte Ejendomme. Alle danske Landbrugere burde have et saadant Kalktrangskort over sin Ejendom. Udgiften derved betyder intet i Sammenligning med den Betydning, det kan have. Det drejer sig om ca. 1 Kr. pr. ha. Dette Kalktrangskort maa saa revideres med passende Mellemrum f. Eks. senest 20 Aar efter Merglingen. Udarbejdelse af saadanne Kalktrangskort for alle danske Landbrugsejendomme vilde være en overordentlig nyttig Opgave at faa gennemført.

Foruden ved de omfattende Tilskud, jeg tidligere har nævnt, er Mergelarbejdet støttet af Staten ved forskellige Love, saaledes navnlig Lov Nr. 136/1929 om Begunstigelser

for Mergelselskaber. Efter denne Lov forelægger Mergelselskabet Sagen for en Landvæsenskommission, efter hvis Godkendelse der foretages en Tinglysning af Mergelgælden paa Ejendommen. Tinglysningen foretages som en 1ste Prioritet, og Mergelselskabets Medlemmer hæfter ikke længere solidarisk for Selskabets Forpligtelser i Modsætning til de Mergelselskaber, der arbejdede før 1929. Denne Lov giver ikke alene Mulighed for Merglingsarbejdets Gennemførelse paa gode økonomiske Vilkaar, men sammen med de af Staten fastsatte Regler for Tilskud til Mergel- og Kalktransport sikrer den i høj Grad en Udvikling derhen, at intet Areal i dette Land med offentlig Støtte kan kalkes eller mergles, uden at der forinden foreligger fornøden Klarlægning af Arealets Kalktrangsforhold.

Opdyrkningsarbejder.

Hedernes Opdyrkning til Agerland.

Interessen for at tage nyt Land ind til Dyrkning og heriblandt ogsaa Hedejord har været fremtrædende her i Landet gennem Aarhundreder. Det er jo almindeligt bekendt, at der især fra Statsmagtens Side — helt fra Frederik den Fjerdes Tid og i stigende Grad under hans Efterfølgere — blev iværksat baade mange og meget omfattende, forøvrigt ogsaa meget kostbare, Opdyrknings- og Koloniseringsforsøg paa Jyllands Hedearealer. Det oplyses saaledes, at de to Koloniseringer paa Randbøl Hede og paa Alheden alene for Aarene 1760—1763 kostede Statskassen 301 000 Rigsdaler. Der kom ikke meget ud af disse Anstrengelser. En Menneskealder senere, da Udskiftningen var blevet foretaget, og Konjunkturerne ogsaa var forbedrede, blev der udført et ret betydningsfuldt Hedeopdyrkningsarbejde under helt andre Former. Om denne Periode oplyser Proprietær *Hansen*, Marsvinslund, i 1822 (i »Den oeconomiske Correspondent«) bl. a.: »Siden Udskiftning og Udparcellering kom i Gang, ere

mange Tusinde Tønder Hedejord bragt under Plov og Dyrkning og flere Hundrede Familier bosatte paa disse øde Jorder uden mindste Bekostning eller Udgift for det offentlige. Denne Dyrkning er skeet enten i Forening med ældre Jordbrug eller man har bygget Huse i selve Lyngheden ..... og videre ... hvor man har været saa lykkelig at finde Mergel, der kan Heder af enhver Agerdyrker med Fordeel opdyrkes, og der kan den sorte Hede forvandles til skjøn Klevermark ..... Vel er det ingen let Sag at kultivere disse Jyllands Ørkener, men den unge raske jydske Bondekarl er slet ikke frygtsom for at boesætte sig paa en vild Hede, saasnart en Hytte derpaa kan blive oprejst. Ved Hjælp af hans Kones arbeidsvante Næver, deres Strompebind og Kartoffelavl seire de over alle Hindringer.«

Imidlertid holdt Interessen for Hedeopdyrkning sig heller ikke længe i denne Omgang. Landbrugskrisen satte ind og gjorde de unge betænkelige ved at ofre deres Kræfter paa at skabe nye Hjem paa nyopdyrkede Jorder.

Det er først efter Hedeselskabets Stiftelse i 1866, at der kommer Fart i Hedeopdyrkningsarbejdet. Gennem Vejanlæg, Mergelvirksomhed, Vandingsanlæg og Plantningsarbejder tilvejebragte Hedeselskabet de grundlæggende Betingelser for Hedernes Opdyrkning til Agerland, og de saaledes tilvejebragte Muligheder udnyttedes efterhaanden i stigende Grad af Hedens Befolkning, saaledes at mange Kvadratmil Hede inden Udgangen af forrige Aarhundrede var opdyrket og bebygget. Det opgives saaledes, at Hederne i Jylland, der i 1820 udgjorde 134 Kvadratmil og i 1860 — altsaa omkring Hedeselskabets Stiftelse — 130 Kvadratmil, ved Aarhundredskiftet var nedbragt til netop Halvdelen deraf. En Hindring for dette Opdyrkningsarbejdes Vækst og gode Udvikling var imidlertid Hedebondens Mangel paa Kapital. Hvad et Par stærke Arme og en aldrig svigtende Udholdenhed kunde udrette, det naaedes, men Udbyttet af det næsten utrolige Slid kunde blive langt større, om de Folk, der

brød Hede, fik Kapital til Indkøb af den Mergel og de Gødningsstoffer, som er nødvendig for at faa Hedejorden til at give fuldt Udbytte.

Det var derfor naturligt, at det Spørgsmaal meldte sig, om ikke Samfundet var vel tjent med, at der fra Statens Side blev ydet Hededyrkerne et lille direkte Tilskud til Opdyrkning og Mergling. Med det Formaal at skaffe økonomisk Støtte til Hedeopdyrkerne og at organisere dem for derigennem bedre at kunne vejlede dem i deres Arbejde stiftedes i 1906 Selskabet »Hedebruget« som et Datterselskab af Det danske Hedeselskab.

I de forløbne ca. 30 Aar siden Hedebrugets Stiftelse er der til Støtte for den almindelige Hedeopdyrkning ydet Selskabet et Statstilskud paa ca. 3¼ Mill. Kr. Ved Hjælp deraf har Hedebruget ydet økonomisk Støtte til Opdyrkning af 91 602 ha Hede, hvilket svarer til 4 580 Ejendomme med 20 ha til hver. Da det ydede Tilskud i en længere Aarrække har været begrænset til 1,1 ha aarligt til Enkeltmand — kun i de sidste Aar til 1,5 ha — og da mange Hedeopdyrkere hvert Aar kultiverer større Arealer, er det i denne Periode opdyrkede Hedeareal betydeligt større. Udover det nævnte Tilskud er der fra 1918 ydet særligt Statstilskud til Nybyggere. Dette Tilskud, der i Almindelighed kun ydes en Gang, andrager sædvanligvis 1—300 Kr. til hver Nybygger, der er uformuende og som har vist Vilje og Evne til at løse Opgaven: at rejse nyt Hjem paa Heden. En saadan Hjælp, selv om den er beskeden, betyder, at Nybyggeren hurtigere naar frem til Maalet at kunne ernære sig og sin Familie paa Ejendommen.

Nyere Opdyrkningsmetoder.

De anvendte Fremgangsmaader ved Hedernes Opdyrkning til Agerland er i Aarenes Løb undergaaet væsentlige Forandringer, Forandringer der især hviler paa videnskabelig Forskning — i hvilken Forbindelse jeg med Anerkendelse ønsker at mindes det Arbejde, der

udfortes af afdode Professor *Fr. Weis* — og paa de Resultater, der er indvundet gennem Forsøgsvirksomhed og da især gennem de af Hedebruget udførte Forsøg vedrørende Hedejords Bearbejdning, Udluftning, Mergling og Gødskning, ligesom de moderne Redskaber, der nu raades over til Hedernes Opbrydning og Bearbejdning, har medført, at Opdyrkningsarbejdet nu former sig anderledes end tidligere. I ældre Tid hengik der ofte 5 Aar mellem Hedens Opbrydning og Besaaning. Den mere intensive Jordbehandling, Nutidens Redskaber muliggør — og som ogsaa i de fleste Tilfælde muliggør den for Hedeopdyrkningen vigtige Opploejning af Alen —, i Forbindelse med Mergeltilførsel umiddelbart efter Hedejordens Dybploejning og Knivharvning og Anvendelse af rigelige Mængder af Gødning gør det nu muligt at indtage Arealet til Besaaning 1 à 2 Aar efter Hedejordens Opbrydning.

I Forbindelse med Professor Weis' videnskabelige Undersøgelser og det praktiske Hedeopdyrkningsarbejde, Dr. *K. A. Hasselbalch* paa Grundlag deraf har udført paa »Heimdal«, har Hedebruget for nogle Aar siden anlagt omfattende Bearbejdningsforsøg med det Hovedformaal forsøgsmæssigt at klarlægge Rækkevidden af den Betydning, Alens Opploejning under forskellige Forhold har paa Høstudbyttet. Disse Forsøg skal udføres gennem en længere Aarrække, og jeg skal ikke her give nogen foreløbig Beretning om Resultaterne, men blot meddele Høstudbyttet fra et enkelt Forsøgsled til Vurdering af, hvilket Høstudbytte, der kan regnes med ved Opdyrkning af middelgod Hedeflade. Tallene har jeg hentet fra Forsøgsarealet ved Grindsted, fra det Forsøgsled, der er kultiveret ved almindelig Traktorploejning til 30 cm Dybde, hvilket her er tilstrækkelig dybt til Alens Opploejning. Arealet er kultiveret saaledes: Afbrænding af Vegetationen fandt Sted i første Halvdel af Oktober Maaned 1933, Ploejning med Traktor samt Knivharvning samme Aar ca. 1. December. Tilførsel af Gødningskalk (16,5 Ton kulsur Kalk pr. ha

i pulveriseret Raakalk) fandt Sted i Midten af Februar 1934. Besaaning fandt Sted første Gang i Foraaret 1935 med Vaarrug, Kartofler og Havre.

Afgrøde	Aar	Kærne hkg pr. ha	Halm
Rug	1935	12,2	27,9
	1936	11,9	32,7
	1937	26,0	40,0
	1938	22,2	37,8
Gennemsnit for de 4 første Aar (1935—38)		18,1	34,6
» » 1936—38		20,0	36,8

		hkg Knolde pr. ha
Kartofler	1935	141,5
	1936	330,0
	1937	399,5
	1938	349,5
Gennemsnit for de 4 første Aar (1935—38)		305,0
» » 1936—38		360,0

		Kærne hkg pr. ha	Halm
Havre	1935	4,4	25,6
	1936	12,3	25,6
	1937	32,4	29,9
	1938	36,0	52,1
Gennemsnit for de 4 første Aar (1935—38)		21,3	33,3
» » 1936—38		26,9	35,9

Gødskning: Til Rug (kg/ha) 300 Superf. 200 Kaligødn. 200 Kalksalp.
« Havre » 300 » 200 » 200 Sv. Amm.
« Kart. » 400 » 300 » 400 » »

Arealet er altsaa indtaget til Besaaning ca. et Aar efter Kalkens Tilførsel, hvilket her viste sig at være lidt for tidligt, ogsaa fordi det faldt sammen med ugunstige Vejrforhold i Vegetationstiden 1935, men ellers er Tallene et solidt Udtryk for det Udbytte, der kan opnaas paa helt nyopdyrket Hedejord.

Til Belysning af Hedeopdyrkningens samfundsmæssige Betydning skal jeg anføre, at medens Befolkningstilvæksten i de egentlige Landdistrikter paa Øerne i Tiden fra 1860 til 1925 har været 25—30 pCt., har den i Landdistrikterne i de jydske Hedeamter i samme Tidsrum været 100 pCt., og medens Ejendomsskylden for Landdistrikterne i Øernes Amter f. Eks. fra 1904—1916 steg med ca. 40 pCt., steg den i Ribe Amt med ca. 76 pCt. og tilsvarende i de andre Hedeamter. En i 1930 foretagen Undersøgelse omfattende 620 større og mindre Hedebrug viste, at disse 620 Brug i 1930 til Stat og Kommune svarede 156.551 Kr. i aarlig Skat, medens der af de samme Brug, før Hedeopdyrkningen paabegyndtes, svaredes 25.288 Kr. Hedeopdyrkningens arbejdsmæssige Betydning vil belyses deraf, at der med de Brugsstørrelser, der sædvanlig oprettes, kan regnes med, at man for hver Kvadratmil, der opdyrkes, skaffer Beskæftigelse i al Fremtid til ca. 1000 voksne Mennesker. Dertil kommer saa foruden selve Opdyrkningsarbejdet det Arbejde, der er forbunden med Opførelse af de mange nye Hjem og i det hele taget den forskelligartede Virksomhed, disse nye Hjems Oprettelse og Drift paa forskellig Maade indirekte medfører.

Gennem Hedeselskabets og Hedebrugets Virksomhed er de jydske Heders Opdyrkning og Bebyggelse fremmet paa en naturlig og sund Maade dels derved, at Opdyrkningen i overvejende Grad sker i Tilknytning til bestaaende Brug, dels derved, at Nybyggerne fortrinsvis kommer fra bestaaende Hedehjem og derfor er fortrolige med de Forhold, de gaar ind til, hvilket er en første Betingelse for, at Arbejdet kan lykkes.

I de Tusinder af Hedehjem, der nu ligger spredt over den jydske Hede, maa der vel leves flittigt og nøjsomt, men der er Arbejdsglæde i disse Hjem, og der opvokser her en sund Slægt.

A/S Jydsk Landvinding.

Som en Støtteforanstaltning for Hedesagen oprettedes i 1937 A/S Jydsk Landvinding med det Hovedformaal at udføre et Arbejde for Hedens Nybyggere.

Paa større samlede Hedestrækninger, der erhverves af Selskabet, vil man i Samarbejde med Hedeselskabet og Hedebruget gennemføre et rationelt Opdyrkningsarbejde i Forbindelse med Vejanlæg, Læplantninger og Haveanlæg, hvorefter det er Hensigten at søge disse Arealer udstykket og bebygget under Statens Jordlovsudvalg.

Det er ikke A/S Jydsk Landvindings Formaal at forcere Arbejdet for Hedens Opdyrkning og Bebyggelse. Dette Arbejde maa fornuftigvis være begrænset til at skaffe Plads og Virksomhed for dygtige unge Mennesker, der er opvokset i jydske Hedeegne. Men Selskabet haaber at kunne støtte de gamle Institutioner og Hedesagen ved forskellige Steder i jydske Hedeegne at oprette Kolonier, hvor hele Opdyrkningsarbejdet — paa Grundlag af alle foreliggende Erfaringer — udføres bedst muligt, hvor hele Læplantningsarbejdet udføres rationelt og samtidig, og hvor man tillige haaber at kunne gøre en Indsats for en hensigtsmæssigere (og forhaabentlig ogsaa billigere) Bebyggelse.

Naar disse Nybyggerhjem overtages af dygtige unge Mennesker fra Hedehjem, er det Selskabets Opfattelse, at der derigennem løses en Opgave, der direkte — men især indirekte — kan faa vidtrækkende Betydning for Hedesagen.

Selskabet har allerede forskellige Steder Opdyrkningsarbejder under Udførelse, dels i Holstebroegnen, dels i Vardeegnen, og fornylig har Aktieselskabet erhvervet ca. 450 ha ved Jerup Hede lidt Nord for Frederikshavn, hvilket Areal nu i de kommende Aar vil blive opdyrket ved et Samarbejde mellem Socialministeriet og Jydsk Landvinding og efter Planer, der udarbejdes af Hedeselskabet. Der vil her i det kommende Foraar blive oprettet en Ungdomsforanstaltning, hvor en stor Flok unge Mennesker vil blive beskæftiget ved Opdyrkningsarbejde gennem en lang Aarrække.

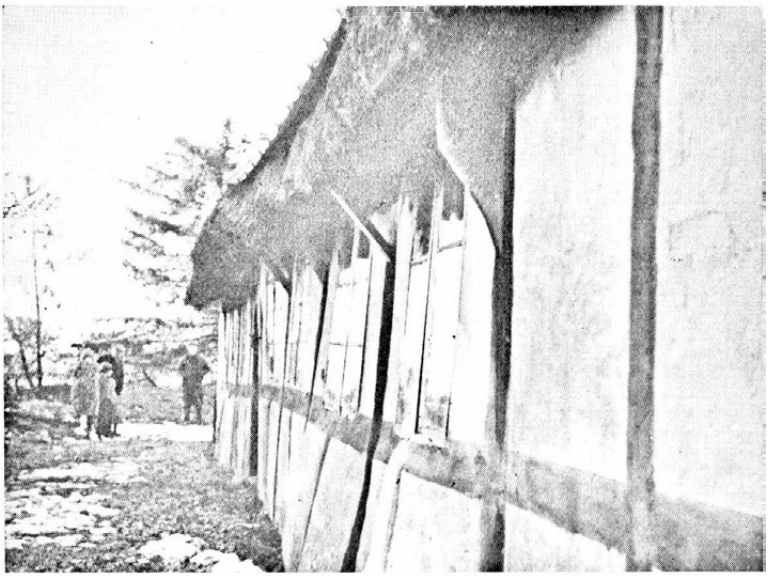

Fig. 17. Stuehus fra 1768 paa Alheden.*)

Fig. 18. Gammel Lade fra 1768 ved Gronhøj.*)

*) Fig. 17 og 18 viser de sidste tilbageværende Bygninger fra Kolonisationen paa Alheden i Tiden omkring 1760.

Fig. 19. Nybyggerhjem paa Alheden.

Fig. 20. Nybyggerhjem paa Alheden.

En Mindepark for Hedens Opdyrkere.

En Menneskealder fremefter vil det egentlige Opdyrkningsarbejde paa den jydske Hede sikkert i alt væsentligt være fuldført. Det er derfor ikke ubetimeligt, at Hedeselskabet og Hedebruget med Tilslutning fra mange Sider — ogsaa fra Landhusholdningsselskabet — nu har rejst Spørgsmaalet om en Mindepark for Hedens Opdyrkere, eller om man vil et Minde for Hedesagen. Den foreløbige Plan derfor gaar ud paa, at der erhverves et Hedeareal, hvoraf en Del fredes, en Del beplantes og en Del opdyrkes, og herpaa skulde opføres og drives et typisk Hedebrug — et Monsterhusmandsbrug og forhaabentlig tillige et gammelt Hedehjem. Jeg haaber, at det maa blive muligt at løse denne Sag paa en Maade, der er Hedesagen værdig, saaledes at det Areal, der skal fredes, ikke bliver et lille Hedeareal paa et Hundrede Tdr. Land eller mere, men hellere Tusind Tdr. Land, saaledes at det ikke alene kan vise Hedens Naturforhold i snævrere Forstand, men ogsaa dens vidtstrakte Flade. Jeg haaber ogsaa, at den Plantage, der skal anlægges, og i Tilknytning til hvilken den egentlige Mindepark skal oprettes, ikke bliver en Plantage af beskeden Størrelse, men af et Omfang, der svarer til de store Hedeplantager og ved forskellige Kulturmetoder visende, hvad Udviklingen paa dette Omraade er naaet til, og vi skulde ved denne Opgaves Løsning helst ikke nøjes med et Monsterhusmandsbrug og et gammelt Hedehjem. Der bør i Tilknytning til det store Plantageanlæg og et stort fredet Hedeareal anlægges en hel Nybyggerlandsby rationelt anlagt med Udnyttelse af Nutidens Erfaringer paa de forskellige Omraader.

Der findes endnu et til denne Opgaves Løsning særlig egnet Areal, og den Dag, det kan erhverves for en rimelig Betaling — i Øjeblikket kan det næppe overhovedet erhverves, selv om det tilsyneladende henligger til ingen Nytte — vil den store Opgave sikkert hurtigt kunne løses.

Kultivering af Moser og Enge.

Om Kultivering af disse Arealer tillader Tiden mig desværre kun at give en alt for sammentrængt Oversigt.

Den overvejende Del af Danmarks Moser og Enge findes spredt over Landet som relativt smaa Arealer mellem Agerjord eller Hede eller langs Aaløb og Fjorde, og de henhører under et meget stort Antal Ejendomme. Denne Arealfordeling med Tilknytning til mange bestaaende Brug har Betydning for saavel Opdyrkningsarbejdet som for Arealets Udnyttelse og bidrager væsentligt til, at disse Arealers Kultivering og Udnyttelse har meget stor Betydning for Danmarks Landbrug.

Allerede i 70erne interesserede *E. Dalgas* sig stærkt for Moserne — særlig for de lyngbevoksede Moser og Kærjorder, da de jo findes rundt om i Hederne —, men der var paa dette Tidspunkt for lidt virkelig videnskabeligt Grundlag at bygge paa. I Holland og adskillige Egne af Tyskland var vel gennemført storslaaede Moseopdyrkninger med fortrinligt Resultat, men ikke med Anvendelse af Fremgangsmaader, der passede for danske Forhold.

Efter Landbrugskongressen i København i 1888 tog Hedeselskabet for Alvor et Arbejde op for disse Arealers Kultivering. Den første Interesse vaktes gennem Foredrag, Artikler og Smaapjecer, hvis Indhold var bygget op paa Grundlag af Erfaringer fra Udlandet. Dernæst anlagdes rundt omkring i Moser og Kær de saakaldte »Prøvestationer«, Arealer paa ½—1 ha, der indtoges til mindre Forsøg og til Demonstration af forskellige Kulturmetoder, samtidig med at Hedeselskabet paa dertil erhvervede Moseejendomme i Midtjylland optog et omfattende og grundlæggende Forsøgsarbejde vedrørende Mosejordens Opdyrkning og Udnyttelse.

Gennem disse Prøvestationer, Mønsterkulturer, som skal vise Befolkningen Vejen fremad gennem Hedeselskabets grundlæggende Forsøgsarbejde, der er viderefort af Statens Forsøgsvirksomhed, og gennem det vejledende Arbejde, der er udført og fremdeles udføres paa dette Om-

raade af Hedeselskabet, Statens Forsøgsstationer og de landøkonomiske Foreninger, har man gennem den sidste Menneskealder opnaaet, at over Halvdelen af Danmarks Moser og Enge er bragt i god Kultur, og der er endvidere gennem de udførte Opdyrkninger, der er spredt over hele Landet, opnaaet en almindelig Forstaaelse af Sagens store Betydning, idet det ogsaa derigennem er fastslaaet, at vi ved en rationel Udnyttelse af Landets Moser, Enge og Kærjorder vil kunne producere den overvejende Del af vore Græs- og Høafgrøder paa disse Arealer, hvilket muliggør en mere intensiv og fordelagtig Udnyttelse af Agermarken.

Arbejdet for en rationel Udnyttelse af Landets lave Arealer har foranlediget, at Hedeselskabet siden 1919 har foretaget en meget omfattende Undersøgelse af Danmarks Moser med det Formaal at klarlægge, hvilke Mosearealer, der er egnet for Kultur, og hvilke der med Fordel kan udnyttes til Brændsel, idet den mest rationelle Udnyttelse af et Mosareal jo i mange Tilfælde vil være først at udnytte den væsentligste Del af Torven til Brændsel og derefter at kultivere det afgravede Areal.

Danmarks største samlede Mosekulturarbejde er i de allersidste Aar under Ledelse af en særlig Kommission gennemført af Staten i Store Vildmose i Nordjylland. 2700 ha lyngbevokset Højmose er derved forvandlet til fortrinlige Græsgange.

Efter at jeg nu i korte Træk har omtalt de vigtigste Grundforbedrings- og Opdyrkningsarbejders Udvikling og Omfang og herunder tillige peget paa Fremtidens Opgaver paa disse Omraader, vil det være naturligt at rejse Spørgsmaalet om, hvorvidt det under de nuværende Produktions- og Afsætningsforhold vil være nationaløkonomisk forsvarligt at tilvejebringe Betingelser for forøget Planteproduktion ved Gennemførelse af de nævnte omfattende Grundforbedringer. Svaret bliver et ube-

tinget Ja, hvor Arbejdet kan gennemføres rationelt for en rimelig Bekostning. Vi har ikke endnu Overproduktion paa vore Marker. Hvis vi engang faar det, kan der blive Tale om en Produktionsændring eller Regulering paa anden Maade. At holde Planteproduktionen nede ved Dyrkning af vandlidende og kalktrængende Jorder er i hvert Fald en Umulighed for de Landmænd, der skal leve af deres Landbrug. En rationel Gennemførelse af tiltrængte Grundforbedringer er en første Betingelse for en rentabel Plantedyrkning.

Danmarks udyrkede Arealer udgjorde omkring Midten af forrige Aarhundrede ca. 160 Kvadratmil, hvoraf som nævnt ca. 30 Kvadratmil henlaa i udyrkede Mosearealer. Resten var Hede og Klit. To Trediedele af den jydske Hede er nu opdyrket, og Tusinder af nye Hjem har rejst sig paa den tidligere Lynghede i Forbindelse med de store Plantageanlæg og Læplantninger. Halvdelen af de tidligere værdiløse Moser er omdannet især til gode Græsarealer, og store Omraader af Landets dyrkede Arealer er grundforbedret. Hedeselskabets tidligere Formand, *J. C. Christensen*, udtalte ofte: »Ved Gennemførelse af disse Arbejder gør vi vort Land større, smukkere og rigere.« Forhaabentlig vil alle være enige i, at dette er rigtigt.

Foredraget efterfulgtes af følgende Diskussion:

Statsraad C. A. Koefoed nævnte, at han blandt de fremviste Billeder havde bemærket et, der viste et »dødt« Areal — helt uden Plantevækst, og derefter nogle Billeder, der viste det samme Areal, efter at det var bragt i Kultur. Hvad var der gjort ved det paagældende Areal udover Dræning?

Foredragsholderen svarede herpaa, at Arealet efter Dræning og Bearbejdning var tilført 9 Tons Hydratkalk pr. ha, hvilken Kalkmængde var beregnet som værende tilstrækkelig til Ophævelse af Skadevirkningen af Arealets Indhold af Giftstoffer i Madjordslaget. Arealet blev derefter tilført Kali, Fosforsyre og Kvælstofgødning. Første Aars Afgrøde paa dette Areal, der i en lang Aarrække havde

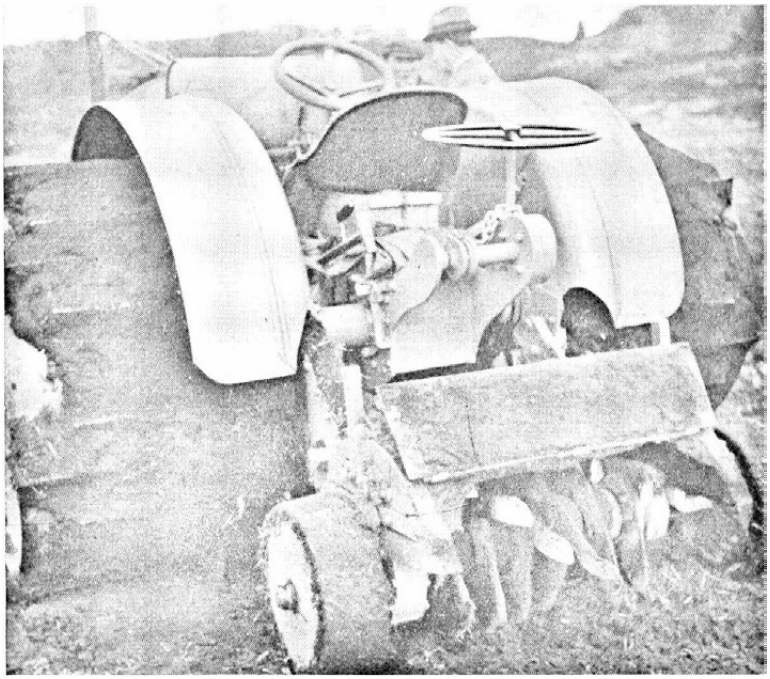

Fig. 21. Hedeselskabets danske Fræser.

Fig. 22. Hvedeafgrøde paa kultiveret Dyndjord. Første Aars Udbytte var 29 Fold.

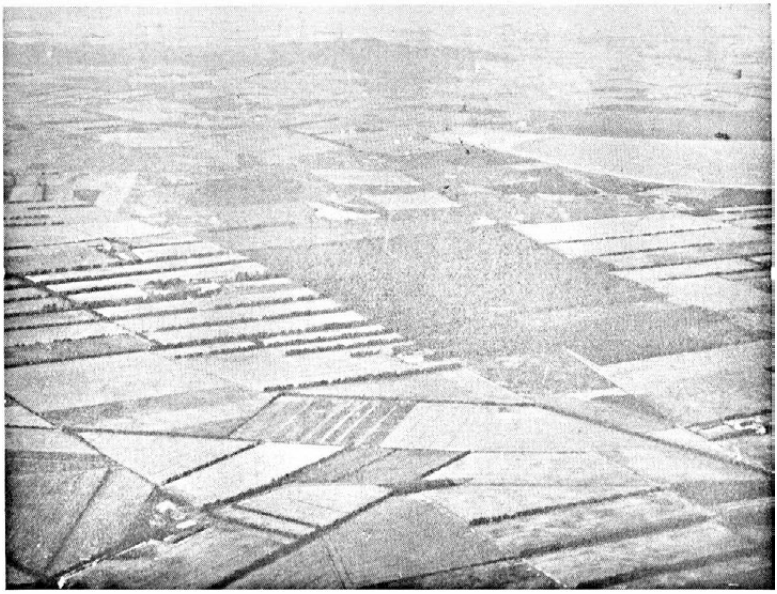

Fig. 23. Tidligere Hedeegn. For 70 Aar siden uden et Træ og uden Beboere.

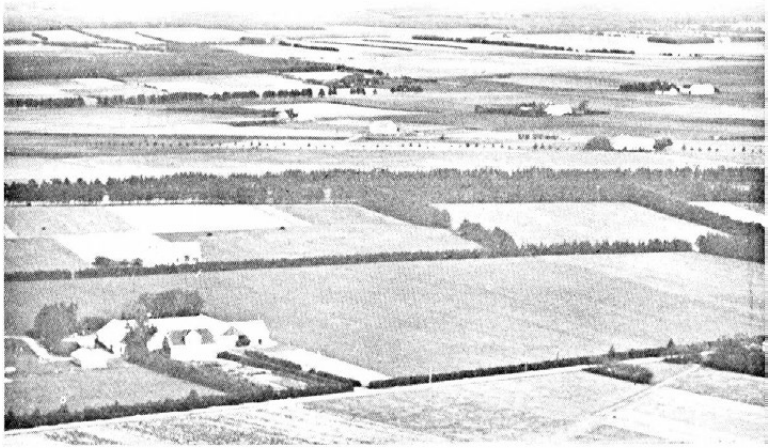

Fig. 24. Fra Hejnsvig med Gyttegaard Plantage i Baggrunden.

henligget fuldkommen »død«, blev af Byg 30,6 hkg, Havre 34,6 hkg og Runkelroer 638 hkg pr. ha.

Ingeniør Th. Claudi Westh udtalte i Anledning af Indlederens Ønske om øget Tilskud til Vandløbsreguleringer, at han vilde henlede Opmærksomheden paa Lov Nr. 169/1938 om Beskæftigelse af arbejdsløse, hvori det i § 3, Stk. 2, hedder: »Kun Arbejder af en saadan Karakter eller et saadant Omfang, at de af økonomiske Grunde ikke eller ikke for Tiden kunde forventes iværksat, og som Staten ud fra almene Hensyn har Interesse i at støtte, kan komme i Betragtning«. For Landbruget har denne Bestemmelse meget stor Interesse, fordi Vandløbsregulering (og Vejanlæg) i de store lave Strækninger af rige Jorder i Vest- og Nordjylland under Landbrugets nuværende økonomiske Forhold vanskeligt lader sig iværksætte af Frygt for øget Gældsstiftelse, selv om disse Arbejder i og for sig er rentable. Det skal nødig være saadan, at Beskæftigelsesloven i stor Udstrækning kommer til at virke overfor Arbejder, der koster meget mere end de Værdier, der skabes. Jeg tror, at Socialministeriets Beskæftigelsesudvalg i høj Grad vil være lydhør overfor disse Synspunkter.

Foredragsholderen svarede herpaa: Det er muligt, at Beskæftigelsesloven kan og bør benyttes i større Udstrækning ogsaa ved Iværksættelse af Hovedafvandingsarbejder, der, selv om de i og for sig er rentable, ikke kan gennemføres paa de Vilkaar, den nuværende Grundforbedringslov byder. Det er dog desuagtet min Opfattelse, at Grundforbedringsloven bør ændres, saaledes at den i langt større Udstrækning end hidtil giver Mulighed for Gennemførelse af forholdsvis kostbare Hovedafvandingsarbejder. Hovedafvandingsarbejderne omfatter for Tiden — i Forhold til Arbejdsudgifterne — kun mellem 5 og 10 pCt. af Detailafvandingsarbejderne. Dette Forhold bør ændres, idet det er Aarsag til, at en Mængde Detailafvandingsarbejder og efterfølgende betydningsfulde Kultiveringsarbejder ikke kan iværksættes.

Landbrugets Gæld og en Arvegaardslovgivning*).

Af Sagfører, cand. jur. *M. Hesselbjerg.*

Efter at Verdenskrisens Virkninger i 1930 naaede til det danske Landbrug, har Spørgsmaalet om Landbrugets Gældsbyrde staaet paa Dagsordenen. Det har i høj Grad beskæftiget Lovgivningsmagten og givet sig Udslag i mange Love. Disse Love har navnlig haft til Formaal at hjælpe den Del af Landbrugerne, der havde saa stor Gæld, saa de ikke uden Hjælp kunde blive ved deres Ejendomme. Dette gælder Akkordlovene i Aarene 1931—35 og Saneringslovene i 1936—38. Disse Love bygger paa den Forudsætning, at Vanskelighederne er af forbigaaende Karakter, at det blot gælder om at komme igennem en vanskelig Periode, og som paa mange andre Omraader forsøger man at klare Sagen ved Understøttelse fra Statens Side til de daarligt stillede, her de mest forgældede. Det er ikke denne understøttende Lovgivning, jeg særlig har beskæftiget mig med, og som jeg vil tale om. Efter min Opfattelse er Vanskelighederne af en varig Karakter. Skal Problemet løses, kræves der en Lovgivning paa langt Sigt, en Lovgivning, der skal modvirke, at der i Fremtiden stiftes større Gæld, end Landbruget kan bære. Det er et Problem, om Lovgivningen kan og skal løse denne Opgave, Begrænsningen af Gældsstiftelsen. Det er et Spørgsmaal, der egentlig ikke er nyt. Det har været behandlet af adskillige, bl. a. ogsaa af en i 1911 nedsat Landbokommission, dengang uden noget Resultat, men

*) Efter Foredrag i Fyns Stifts patriotiske Selskab den 5. December 1938.

Udviklingen har medført, at man igen kommer tilbage til det.

Spørgsmaalet om Landbrugets Gældsbyrde hører sammen med den Besiddelsesform, der hedder Selvejet, d. v. s. den Form, hvor Ejendommens Bruger tillige er dens Ejer. I Nutiden er denne Form Reglen her i Landet. Brugere, der ikke er Ejere — Lejere eller Forpagtere — er nu Undtagelsen, men gaar vi et Par Hundrede Aar tilbage i Tiden, var Forholdet lige det omvendte. Selvejerbønderne udgjorde kun nogle faa Procent, Resten var Fæstere, d. v. s., de var en Art Forpagtere, men Brugsforholdet varede, i Modsætning til Nutidens Forpagtning, for Fæsterens og hans eventuelle Enkes Levetid. Fæsteren fik ikke alene overladt Jord og Bygninger, men ogsaa Besætning, Redskaber m. v. Denne Besiddelsesform krævede ikke megen Kapital af Brugeren, og Gælden kunde ikke komme til at spille nogen større Rolle. Den Gæld, som Fæsteren kunde stifte, kunde ikke blive stor, thi Fæsteforholdet dannede ikke noget brugeligt Grundlag for Kreditgivning i større Omfang.

Skavankerne ved Fæsteforholdet var dels, at en Del af Vederlaget for Brugen havde en meget uheldig Karakter, nemlig Hoveriet, der var af ubestemt Omfang, dels at Retten bortfaldt ved Brugerens, eventuelt hans Enkes Død. Fæsterens Arving havde ingen Ret til at fortsætte Forholdet, og hvis han fik Tilladelse dertil, fastsatte Ejeren Vilkaarene. Hvis en Fæster forbedrede Ejendommen, kunde det bevirke, at Ejeren stillede større Fordringer til hans Arvinger, og dette kunde medføre, at Fæsteren havde ringe Interesse i Ejendommens og Landbrugets Forbedring.

Disse Skavanker medførte, at man i sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede — samtidig med at man paa flere Maader søgte at forbedre og sikre Fæsterens Retsstilling, bl. a. ved at gøre Hoveriet bestemt — fra Statsmagtens Side søgte at fremme Bøndergaardenes Overgang fra Fæste til Selveje. Indledningen hertil danner en Forordning

af 13. Maj 1769 om Selvejerbønder i Danmark og de dem allernaadigst forundte Fordele. Man ser af Forordene til denne, hvilke Forventninger der stilles til Selvejet. Dette maa anses for at være til Landets almindelige Bedste og Fordel, »da det ikke vel kan fejle, at jo Jorden maa overhovedet blive bedre behandlet, naar den, som dyrker den, ved og er forvisset om, at den Tid, Flid og Kræfter, han anvender paa Gaardens og Grundens Forbedring, kommer ham selv og hans Børn og Arvinger efter ham til Nytte, end naar han i den Henseende lever i Uvished.« Man venter saaledes, at Selvejet skal gøre Bonden uafhængig og sikre ham Frugterne af hans Arbejde. Man har dog allerede dengang Blikket aabent for, at Uafhængigheden og Sikkerheden kan blive illusorisk, hvis Bonden har for stor Gæld, og i samme Forordning er derfor givet en Bestemmelse, der skal kunne forhindre, at dette sker gennem den lige Arvedeling. Forordningen giver Selvejerbonden Ret til ved Testamente at bestemme, »hvorledes der efter hans Død skal forholdes med hans Gaard og dertil tilhørende Besætning, hvem af hans Børn eller andre Arvinger samme skal tilfalde, hvad der egentlig skal følge med Gaarden og regnes til dens Besætning, samt hvad Sum Arvingen skal tage samme for, og hvor meget han derfor skal erlægge til Stervboen og hans Medarvinger«. Efter den Tids Lovgivning var det ikke tilladt nogen ved Testamente at give det ene af sine Børn mere end de andre, saa Bestemmelsen var en vigtig Afvigelse fra de almindelige Arveregler, begrundet i Hensynet til, at den Arving, der overtog Gaarden, ikke skulde blive belastet med større Gæld, end Gaarden kunde bære. Denne Regel, der gav Selvejerbonden en vidtgaaende Ret til at sætte Ejendomsprisen under Handelsværdien, gælder endnu, men den har ikke haft ret megen Betydning, fordi det aldrig er bleven Skik blandt Bønderne at oprette den Slags Testamenter. Den Tanke, der laa til Grund for Bestemmelsen, stemte godt nok med Bøndernes Anskuelser, men man realiserede den paa anden

Maade, nemlig ved Overdragelser i levende Live paa Vilkaar, der ikke rettede sig efter Ejendommens Handelsværdi, men efter det Hensyn, at Arvingen ikke skulde paatage sig større Gæld, end han kunde klare, selv i vanskelige Tider.

Landboreformerne i Slutningen af det 18. Aarhundrede medførte efterhaanden Bønderbrugenes Overgang fra Fæste til Selveje. Man regner med, at omkring $^3/_5$ af Bøndergaardene var overgaaet til Selveje, inden den Landbrugskrise begyndte, der varede fra 1818 til 1828. Denne saakaldte store Landbrugskrise havde to Aarsager, dels Pengeforvirringen, dels det almindelige Prisfald paa Landbrugsprodukter, efter at Krigene i Aarhundredets Begyndelse var ophørt. Regeringen havde for at klare Statens Udgifter udstedt uindløselige Pengesedler til alt for store Beløb. Dette førte efter 1807 til en stærk Inflation. Priserne steg i voldsomt Omfang, og der spekuleredes og handledes ogsaa med Landejendomme til høje Priser. Da saa Tilbageslaget kom, efter at man var begyndt at sanere Pengevæsenet, havde en Del af Selvejerne en Gæld, der langt oversteg Ejendommens Værdi og Forrentningsevne. Følgen heraf blev, at en stor Del af Landbostanden blev ruineret, Tvangsauktioner hørte til Dagens Orden, og Ejendomspriserne faldt til en Fjerdedel af, hvad de havde været. Krisen ramte alle Landbrugere, men i meget forskellig Grad; den ruinerede dem, der havde paadraget sig for stor Gæld ved Ejendomskøb, Byggeri m. v. i Inflationsperioden, men de Selvejere, der havde holdt sig fra Gældsstiftelse, slog sig igennem. Forholdsvis let gik det for Fæsterne. Deres Forpagtningsafgift — Landgilden — blev væsentlig enten udredet in natura — i Korn m. v. — eller efter Kapitelstakst, saa den blev nogenlunde den samme.

Landbrugskrisen viste saaledes, at Selvejet ogsaa havde sin Skyggeside, og Fæstevæsenet sine Fordele. Under Landbrugskrisen standses derfor ogsaa Overgang fra Fæste til Selveje, og selv efter Landbrugskrisens Op-

hør i 1828 varede det mange Aar, inden der igen kom Fart i denne Overgang. Det skete først efter 1850, da der igen var gode Tider for Landbruget.

Efter Afslutningen af den store Landbrugskrise var Udviklingen gunstig for Landbruget lige til Slutningen af det 19. Aarhundrede. Der var stærk Fremgang i Produktionen, stigende Priser paa Landbrugets Produkter og dermed stigende Priser paa Landejendomme. Ganske vist steg da ogsaa Landbrugets Gæld, men saa længe Priserne var stigende, var den forholdsvis let at bære. I 1880erne og -90erne faldt imidlertid Priserne paa Landbrugets Produkter stærkt, og det viste sig da igen, at Selvejet havde sin Skyggeside. Mange Selvejere maatte gaa fra Ejendommene paa Grund af for stor Gæld, hvorimod de Fæstere, der endnu var tilbage, slap meget lettere gennem Krisen. Efter Aarhundredskiftet indtraadte igen en Opgangstid, og denne fortsatte til efter Krigen.

I 1911 blev der nedsat en Landbokommission, der bl. a. skulde undersøge og behandle Spørgsmaalet om Landbrugets Prioritetsgæld og Kreditforhold. Kommissionen afgav en Betænkning om disse Spørgsmaal i 1916, og det har Interesse at se de Oplysninger og Betragtninger, der findes i denne Betænkning.

Naar man betragter den historiske Udvikling — siges der — viser det sig, at stigende Ejendomspriser medfører stigende Gæld og faldende Ejendomspriser mindre Gæld. Gælden bevæger sig dog meget langsommere og tungere end Ejendomspriserne. Forholdet er saaledes det, at Opgangstider fører til større Gæld, Nedgangstider til mindre. Grunden til Stigningen af Gælden er hovedsagelig, at Ejendommene skifter Ejere dels ved Salg og dels ved Arvedeling. Ved disse Ejerskifter lægges de større Ejendomspriser til Grund, og Pantegælden forøges ved Prioriteter dels til Sælgerne og dels til Medarvingerne. Omvendt gaar det i Nedgangstider. Da vil ogsaa Gælden efterhaanden falde, navnlig gennem Ejendommes Tvangssalg. Forholdet mellem Gæld og Ejendomsværdier — Gælds-

procenten — vil derfor — antager man — i det lange Løb blive nogenlunde den samme.

I 1909 var der i Forbindelse med Ejendomsskyldvurderingen foretaget en Opgørelse over Landbrugets Prioritetsgæld. Denne androg 1417 Mill. Kr., Ejendommenes Panteværdi, d. v. s. skattepligtige Værdi af Ejendom + Løsøre, 3310 Mill., saaledes at Behæftelsesprocenten udgjorde 42,8. Man mente, at dette nogenlunde svarede til, hvad den havde været gennem det foregaaende Aarhundrede, og dette stottede den Opfattelse, at Gældsprocenten i det lange Løb blev nogenlunde uforandret.

Ved en Opgørelse af Gældens Fordeling efter Statistikken af 1909 viser det sig, at ca. 8 pCt. af Ejendommene har en større Pantegæld end 80 pCt. af Panteværdien og ca. 2 pCt. over 100 pCt. Heri laa der ganske vist en Fare i Nedgangstider — siges der. Kommissionen fandt just ikke Gældsforholdene ideelle, men man mente ikke, at der var noget at gøre derved. Der droftes de Midler, der kunde tænkes anvendt for at formindske Gælden, bl. a. en Maximumsgrænse for Prioritetsgælden, men man kommer til det Resultat, at »Medicinen vilde være værre end Sygdommen«.

Kommissionsbetænkningen af 1916 giver et Billede af de gode gamle Tider. Kort Tid efter stiger Ejendomspriserne paa Grund af Verdenskrigen til Højder, som man aldrig havde forestillet sig. Det viste sig da, at Gælden ikke blot, som Kommissionen havde udviklet, fulgte med i Opgangen, men den steg langt stærkere. Ifølge den officielle Statistik af 1926 var Behæftelsesprocenten steget fra 42,8 i 1909 til 49,7 i 1926, og i de følgende Aar steg den igen stærkt.

Ifølge en Beregning af Det statistiske Departement paa Grundlag af Skatteansættelserne var Behæftelsesprocenten i 1930, da Landbrugskrisen begyndte, 65,4. Ejendommenes Panteværdi var nu steget til ca. 6 Milliarder, omtrent det dobbelte fra 1909, men Pantegælden til ca. 4 Milliarder — omtrent det tredobbelte. Medens der i 1909

var 8 pCt. af Landbrugerne, der havde en Behæftelsesprocent paa over 80, havde iflg. Det statistiske Departements Beregning i 1930 over 50 pCt. en tilsvarende Gæld.

Da Landbrugskrisen begyndte, havde Landbruget saaledes en langt større Gæld, end man tidligere havde anset for mulig. Efter de Betragtninger, som Landbokommissionen havde gjort, skulde dette nu regulere sig selv. Med de daarlige Priser paa Landbrugets Produkter skulde følge Fald i Ejendomspriserne, og Pantegælden skulde da reduceres, navnlig gennem Tvangssalg af Ejendomme.

I Aarene 1930—31 og 1931—32 var Landbrugets Rentabilitet uhørt ringe. Forrentningsprocenten iflg. Landøkonomisk Driftsbureau var henholdsvis 0,6 og ÷ 0,5, d. v. s. at en Landejendom slet intet kunde forrente. Havde man nu overladt Landbruget til Kræfternes frie Spil, maatte Resultatet være blevet Tvangssalg af en stor Part af Ejendommene, et stærkt Fald i Ejendomspriserne, og derigennem ogsaa en Reduktion af Gælden. Saaledes var det gaaet under de to Landbrugskriser i det 19. Aarhundrede. Det gik anderledes nu, idet Statsmagten paa forskellig Maade greb ind for at hindre en saadan Katastrofe. Man søgte at forbedre Landbrugets Rentabilitet, navnlig gennem prishævende Foranstaltninger paa lignende Maade, som man i andre Lande under tidligere Kriser har gjort det gennem Toldpolitik. Dette var i Princippet ikke noget nyt, men det var noget nyt, at man traf særlige Foranstaltninger for at hjælpe den mest forgældede Del af Landbrugerne til at blive ved Ejendommene, dels ved Indgreb i Forholdet mellem Kreditor og Debitor, dels ved Ydelse af Akkord- og Saneringslaan. Herved undgik man, at der paa noget Tidspunkt kastedes et ekstraordinært stort Antal Ejendomme ud paa Markedet med deraf følgende voldsomt Prisfald, og Følgen blev da, at man holdt Ejendomspriserne oppe og derigennem ogsaa Pantegælden.

Denne Indgriben fra Statsmagtens Side er nok bleven kritiseret, men ingen af de politiske Partier har modsat

sig den, og man ser da ogsaa, at tilsvarende Foranstaltninger er truffet i alle vore Nabolande, i hvert Fald er der givet Akkordlaan. Der maa følgelig have været gode Grunde, der talte for dem.

Resultatet er saaledes, at man undgik en Katastrofe, men sidder tilbage med Gælden, og dennes Størrelse faar man et Indtryk af gennem en officiel Opgørelse af 15. Juli 1937. Pantegælden androg da ca. 4,1 Milliarder Kr., Panteværdien ca. 5,5 Milliarder, saaledes at Behæftelsesprocenten blev ca. 75. I 1916 fandt Landbokommissionen det mindre heldigt, at 2 pCt. af Landbrugerne havde større Pantegæld end Panteværdien, men i 1937 havde omtrent 30 pCt. af Landbrugerne større Gæld end Panteværdien. En saadan Gæld kan Landbruget ikke forrente. Ganske vist bedredes Rentabiliteten efterhaanden, men Forrentningsprocenten har i Aarene 1932—1937 i Gennemsnit ikke andraget mere end 3,5 pCt. af den bogførte Værdi og 2,7 pCt. af Handelsværdien.

Man kræver nu yderligere Foranstaltninger og Ofre fra Statsmagtens Side for at hjælpe de stærkt forgældede, og maaske vil saadanne blive gennemført. Men herigennem opnaar man ikke nogen væsentlig Reduktion af Gældsbyrden. Man yder en Hjælp til en Del af de nuværende Ejere, men man rører ikke ved Aarsagerne til Misèren. Der er Udsigt til, at den nuværende Gældsbyrde i Hovedsagen vil blive varig, at der vil være et stærkt Misforhold mellem Ejendomspriser og Forrentningsevne, og der er Udsigt til, at Hjælpen til de forgældede ogsaa skal blive varig. De, der nu køber Ejendomme, maa nemlig ofte begynde med større Gæld, end de kan tilsvare.

Naar man sammenligner dette Resultat af Udviklingen med de Forhaabninger, man i sin Tid havde til Selvejet, maa man sige, at Forhaabningerne i høj Grad er blevne skuffede. Man maa nemlig erkende, at det forgældede Selveje overhovedet er den sletteste Besiddelsesform, man kender. Fæsteforholdet, som Bondestanden gennem flere Menneskealdre kæmpede for at afskaffe, var langt at fore-

trække for dette. Fæstebonden havde ingen Sikkerhed for, at Frugterne af hans Flid, hans Forbedringer af Ejendommen, kom hans Børn til Gode. Men hvilken Sikkerhed har den forgældede Selvejer? Han har ikke engang nogen Sikkerhed for, at de kommer ham selv til Gode. Han lever i stadig Uvished og Frygt for, at han kan blive ude af Stand til at klare sine Forpligtelser og derved kan miste Ejendom og Hjem.

Hvad er der da at gøre ved Sagen? Fra en Side siges det, at man blot skal sørge for at g ø r e L a n d b r u g e t r e n t a b e l t, saa retter det sig nok efterhaanden med Gælden. Det er let at se, at dette ikke klarer Sagen. Det er ikke Landbrugskrisen, der har skabt Gælden, men netop de gode Tider, der gik forud. Forbedring i Rentabiliteten fører til stigende Ejendomspriser og derigennem til højere Gæld. Er der da intet Middel til at reducere en for stor Gæld? Jo, Midlet er under det nuværende System en Katastrofe, hvor alle de forgældede Ejere tvinges fra Ejendommene, saaledes som det skete under de to Landbrugskriser i det 19. Aarhundrede. Men denne Kur vilde man ikke anvende i Nutiden, man søgte med alle Midler at afværge den. Det var efter min Mening ogsaa rigtigt, men herved opstaar andre Problemer. Hvis man ikke finder det tilfredsstillende, at det forgældede Selvejе bliver Landbrugets fremtidige almindelige Besiddelsesform, maa man, samtidig med Arbejdet paa at afbøde de nuværende Vanskeligheder, undersøge, om der findes Midler til at begrænse Gældsstiftelsen i Fremtiden.

Der mangler da heller ikke Anvisninger paa saadanne Midler.

I de senere Aar er jævnlig nævnt en B e l a a n i n g s g r æ n s e, d. v. s. et Forbud mod, at Landejendomme behæftes udover en vis Procent af Handelsværdi eller Panteværdi. Man har kaldt det at »lægge Loft over Pantegælden«. Bl. a. har Professor *Vinding Kruse* foreslaaet dette, dog nærmest som et Forsøg, idet han selv giver Udtryk for nogen Tvivl om Virkningen. Han foreslaar en

Grænse ved 70 pCt. af Handelsværdien. Tanken om en Belaaningsgrænse er paa ingen Maade ny, den er allerede fremsat af tyske Nationaløkonomer i 1880erne under den daværende Landbrugskrise og er dengang kritiseret. Det er let nok at se Svagheden ved Forslaget. En Belaaningsgrænse forhindrer nok, at der stiftes egentlige Laan udover denne Grænse, men det sker ogsaa sjældent nu, idet der ikke er mange, der ønsker at give Laan mod en saa tvivlsom Sikkerhed. Belaaningsgrænsen forhindrer derimod ikke, at der i betydeligt Omfang stiftes løs Gæld med Ejendommen som Kreditgrundlag, navnlig Varekredit. Hvis den løse Gæld efterhaanden bliver for stor, vil Kreditorerne nu ofte tage et Pantebrev i Ejendommen. Men det vil ikke gøre nogen Forandring i Kreditgivningens Omfang, om Belaaningsgrænsen forhindrer dem deri. Krediten ydes i Haab om, at den afvikles paa normal Maade, og hvis dette slaar fejl, kan Kreditorerne opnaa samme Sikkerhed gennem Retsforfølgning (Tinglysning af Udlæg), som gennem den frivillige Pantsætning.

Nogle Folk tror, at Gælden kan formindskes ved en forhøjet Beskatning af Jordværdien. Jordpriserne vil da falde og dermed Grundlaget for Gælden. Det kan være rigtigt nok, at man paa den Maade i det lange Løb talmæssigt kunde nedbringe baade Ejendomspriserne og Gælden, men det betød jo blot, at en Del af den private Pantegæld ombyttedes med en forhøjet Skatteprioritet. Der er intet i Vejen for, at der oven paa en høj Grundskyld kan bygges en Gæld, der overstiger, hvad Landbruget kan forrente. Ejendomsskatterne er steget stærkt fra Tiden før Krigen, men netop i dette Tidsrum er ogsaa Gældsbyrden steget uforholdsmæssigt.

Af andre Midler er foreslaaet en Forandring i Arvelovgivningen. En vigtig Kilde til Gældens Forøgelse er Arvedelingen. Den Arving, der beholder Ejendommen, maa i Almindelighed enten optage nye Laan i Ejendommen eller udstede Pantebreve til Medarvingerne og ofte gøre begge Dele. Hvis Arvingerne skal stilles lige, vil det

ofte betyde, at den, der overtager Ejendommen, med det samme bliver forgældet. For at undgaa saadan Forgældelse har man, som tidligere nævnt, i dansk Ret givet Selvejerbonden en udvidet Testationsret. Da denne har haft ringe Betydning, har man foreslaaet visse Regler, der bryder med det Princip, at lige nære Arvinger efter Loven har Krav paa lige stor Arv. I Norge og Sønderjylland eksisterer allerede nu Arveregler af denne Art. I Norge har efter Loven ældste Søn Ret til at overtage Ejendommen til billig Takst, der fastsættes ved Vurdering og i Almindelighed sættes til 20—30 pCt. under Handelsværdien. Denne Ret, der kaldes Aasædesretten, gælder ubetinget, saaledes at Arveladeren ikke kan fravige den ved testamentariske Dispositioner. I Sønderjylland har man lignende Regler, idet den før Genforeningen gældende Lovgivning paa dette Omraade er bevaret. Ifølge denne har ældste Søn Ret til at overtage Ejendommen til saakaldt »Broder- og Søstertakst«, der fastsættes ved Vurdering og i Almindelighed sættes 30—40 pCt. under Handelsværdien. Arveladeren kan dog ved Testamente træffe andre Bestemmelser, navnlig frit bestemme, hvem af hans Børn Retten skal tilkomme. Lignende Regler har man indtil 1887 haft paa Bornholm, hvor den yngste Søn havde Ret til at overtage Ejendommen for en »taalelig Sum«, der fastsattes ved Vurdering. Denne Ret kunde ligesom den norske Aasædesret ikke tilsidesættes ved Testamente.

I det øvrige Danmark har man ikke haft Arveregler af denne Art, men man har haft en Tradition, der virkede paa samme Maade. Da Bønderne efter de store Landboreformer i Slutningen af det 18. Aarhundrede og i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede blev Selvejere, maatte det naturligt staa for dem som det vigtigste Maal at bevare den erhvervede Ejendom for Efterkommerne. Da de i Almindelighed havde mange Børn, kunde de ikke paa een Gang stille Børnene lige og sikre Ejendommens Forbliven i Slægten. Den af Børnene, der overtog Ejendommen, maatte ikke faa større Gæld, end han var i Stand til at

klare, selv i daarlige Tider, saaledes at han under alle Omstændigheder kunde blive ved Ejendommen. Der udviklede sig saaledes den Skik, at en af Arvingerne fik Ejendommen til en moderat Pris, der svarede nogenlunde til »Broder- og Søstertakst« i Slesvig og til Aasædesrettens »billige Takst«. Dette skete sjældent ved Testamente, men det skete i Almindelighed ved Overdragelse i levende Live. Det var sædvanligt, at Bonden i levende Live overdrog Ejendommen til en Søn eller Svigersøn, ikke alene paa Grund af Alder og Svagelighed, men ogsaa blot for at give Plads for Ungdommen. Denne Tradition, at sætte Prisen paa Ejendommen lavt for at bevare den i Slægten, var nok stærkere i Fortiden end nu, men den er endnu levende og af Betydning. Man kan af Statistikken faa et Indtryk af dens Betydning, idet denne viser, at Prisen ved Familieoverdragelser ligger lavere end ved Salg i fri Handel. Saaledes var i 1900—1904 Prisen for Gaarde pr. Td. Hartkorn 32 pCt. og i 1912 26 pCt. under den almindelige. Forskellen er nu noget mindre, men den er dog betydelig, navnlig for middelstore og større Gaarde.

I Sverige har man ingen Regler om Fortrinsret for en Arving som i Norge og heller ikke særlige Testationsregler som hos os, derimod har man ligesom hos os haft en Tradition, der gik ud paa, at Bonden af Hensyn til Ejendommens Bevarelse for Slægten overdrog den til en Arving til billig Pris.

I de senere Aar er der saavel hos os som i Sverige og Finland fremsat Forslag om at fravige Reglerne om lige Arvedeling for saa vidt angaar Landbrugsejendomme med det Formaal at formindske den Gældsstiftelse, der sker ved Arvedelingen. I 1934 har Professor Vinding Kruse fremsat et vidtgaaende Forslag i den Retning. Det gaar ud paa, at der, naar en Landejendom overtages af en Arving, ikke maa udbetales nogen Arv til Medarvingerne, hvis Pantegælden derved vilde komme til at overstige 35 pCt. af Ejendommens Værdi. Arveladeren kan ved Testamente bestemme, hvem Ejendommen skal tilfalde.

Har han ingen Bestemmelse truffet, tilkommer Retten ældste Søn. Lignende Forslag er siden fremsat af Kommissioner i Finland og Sverige, henholdsvis i 1935 og 1937, dog sættes efter disse Forslag Overtagelsesprisen langt højere, nemlig til henholdsvis 80 og 90 pCt. af Ejendommens Værdi, d. v. s. en forsigtig Købers Pris, og der gives ikke nogen Arving Fortrinsret efter Alderen.

I Maj 1936 blev der her i Landet af Justitsministeren nedsat en Kommission til at overveje en Revision af Arvelovgivningen, herunder Spørgsmaalet om særlige Arveregler for faste Ejendomme. Med det sidste har man antagelig navnlig tænkt paa Landbrugsejendomme, og i hvert Fald maa Kommissionen komme ind paa Spørgsmaalet om særlige Arveregler for disse.

En Lovgivning, der fraviger den lige Arvedeling med det Formaal at begrænse Gældsstiftelsen, vilde stemme med gældende Arveskik, forudsat at Overtagelsesprisen sættes til en lignende Størrelse som i Norge eller Sønderjylland.

En Lovgivning af denne Art kunde nok betragtes som et Skridt i den rigtige Retning, men hvis man vilde vente større Resultater af den, blev man sikkert skuffet. Det sker i Virkeligheden ret sjældent, at en Landejendom skifter Ejer gennem et Arveskifte, bortset fra de Tilfælde, hvor der kun er een Arving. I langt de fleste Tilfælde sker Ejendommens Overgang indenfor Familien ved en Overdragelse i levende Live. Prisen fastsættes da ved Parternes Aftale uden Anvendelse af Arveregler. Man har saa anført, at en Arvelovgivning kan ventes at have en indirekte Indflydelse paa Fastsættelsen af Prisen ved Overdragelser i levende Live. Ejeren, der ønsker at overdrage Ejendommen til en Arving for en billigere Pris end Handelsprisen, har lettere ved at gøre dette, naar Loven godkender hans Synspunkt gennem sine Arveregler. Lovgivningen kan modvirke den Opfattelse, at Retfærdigheden kræver Handelsværdien lagt til Grund. Dette kan maaske have sin Betydning, men selv om dette antages, kan

Spørgsmaalet om Landbrugets Gældsbyrde paa ingen Maade løses alene gennem en Ændring af Arvereglerne. For det første er de Ejendomme, der er erhvervede ved Arv eller Familieoverdragelse nu kun den mindste Part, vel nok 30—35 pCt., og for det andet bevirker en billig Overdragelsespris kun, at Gaardsarvingen faar en lettere Start, end han ellers vilde faa, den udelukker ikke, at Ejendommen senere bliver forgældet.

Naar man saaledes har prøvet forskellige Forslag og ingen Udvej fundet, ligger det nær at slutte, at Problemet er uløseligt, d. v. s. at Forgældelsen kun kan afskaffes, naar selve den private Ejendomsret afskaffes. En saadan Slutning vilde dog ikke være rigtig. Spørgsmaalet er ikke uløseligt. Det kommer blot an paa, om man vil anvende de Midler, der er nødvendige og tage de Ulemper, der følger med Midlernes Anvendelse. Jeg vender her tilbage til Landbokommissionens Betænkning af 1916, idet denne siger det rigtige om Problemet:

»Prioritetsgældens Vækst og dens Svingninger er en naturlig og normal Følge af det Princip, hvorpaa vort Samfund, saavel som de fleste andre moderne Stater i Nutiden hviler, nemlig den frie Omsætnings- og Kapitalismens Princip«.

Hvis man vilde afskaffe eller indskrænke Landbrugets Gældsstiftelse — siger Betænkningen videre — maa man søge Midlerne, hvor Aarsagerne findes, altsaa i den frie Omsætning af Jorden, den lige Arvedeling og den moderne Udvikling af Kreditinstitutionerne. Man maatte følgelig afskaffe eller hæmme den frie Omsætning, og man maatte modvirke den lige Arvedeling ved kraftigere Midler end de gældende Regler om Testationsretten. — Kommissionen mener imidlertid, at denne Medicin vilde være værre end Sygdommen.

»Sygdommen« er imidlertid nu af et ganske andet Omfang end tidligere, og dette forklarer, at man i Nutiden i Tyskland gør et storstilet Forsøg paa at kurere den med de nævnte Midler. Den tyske Arvegaardslov-

givnings Indhold kan nemlig kort udtrykkes paa den Maade, at den gaar ud paa at afskaffe den frie Omsætning og den lige Arvedeling. Den tyske Rigsarvegaardslov af 29. September 1933 begynder med en Indledning, der i faa Ord indeholder saavel Lovens Formaal som dens Hovedregler. Den lyder saaledes:

»Rigsregeringen vil under Sikring af gammel tysk Arveskik bevare Bondestanden som det tyske Folks Livskilde.«

Denne almindelige Sætning giver Udtryk for, at Loven har et befolkningspolitisk Formaal. Den skal tjene til at modvirke Børnebegrænsningen og Flugten fra Land til By. Derefter fortsætter Loven:

»Bøndergaardene skal beskyttes mod Forgældelse og Splittelse, for at de varigt kan forblive i frie Bønders Eje som Slægtsarv.

Der skal arbejdes hen til en sund Fordeling af Landbrugenes Størrelse, da et stort Antal levedygtige smaa og mellemstore Bøndergaarde, fordelt over hele Landet saa ligeligt som muligt, er den bedste Garanti for Sundheden i Folk og Stat.

Rigsregeringen har derfor vedtaget følgende Lov. Dennes Grundtanker er følgende:

Et Landbrug og et Skovbrug, der mindst er saa stort, at det kan ernære en Familie og højst andrager 125 ha, er Arvegaard, naar det tilhører en Person, der er egnet til at være Bonde.

Arvegaardens Ejer kaldes Bonde.

Bonde kan kun den være, der er tysk Statsborger, af tysk eller beslægtet Afstamning og hæderlig.

Arvegaarden gaar udelt over paa Gaardsarvingen.

Medarvingernes Rettigheder indskrænker sig til Bondens øvrige Formue. De Livsarvinger, der ikke kaldes til Gaardsarving, erholder en til Gaardens Ydeevne svarende Erhvervsuddannelse og Udstyr. Kommer de uforskyldt i Nød, har de Hjemstedsret.

Gaardsarveretten kan ikke udelukkes eller indskrænkes ved testamentariske Bestemmelser.

Arvegaarden er som Grundregel uafhændelig og ubehæftelig.«

Lovens Formaal er at beskytte Bøndergaardene, de middelstore Brug, mod Splittelse og Forgældelse.

Midlerne dertil er følgende:

1. Bøndergaardene kan hverken sælges eller pantsættes uden Tilladelse af særlige Myndigheder, Arvegaardsretter, der bestaar af Dommere med Bønder som Meddomsmænd.
2. Bøndergaardene kan ejheller gøres til Genstand for Retsforfølgning og Tvangssalg. Der kan alene og kun i begrænset Omfang foretages Udlæg i Ejendommens Produkter.
3. Bøndergaardene gaar uden Arvedeling over paa en enkelt af Arvingerne.

Det vil sikkert forekomme mange uforstaaeligt, at man paa een Gang kan være Ejer af en Ejendom og mangle Ret til at sælge og pantsætte den. Vi har nok visse Ejere, der ikke frit kan pantsætte deres Ejendom, nemlig nogle Ejere af Statslaansbrug, men vi har ingen Ejere, der ikke kan sælge deres Ejendom. Vi har imidlertid haft den Slags Ejere, nemlig Besidderne af Majoraterne, d. v. s. Len, Stamhuse og Fideikommisgodser, der nu i Henhold til en Lov af 1919 er overgaaet til omsætningsfri Ejendom. Majoratbesidderne havde Ret til Ejendommens Brug og Indtægter som almindelige Ejere, men de til Majoratet hørende Ejendomme kunde uden Kongens Tilladelse hverken sælges, belaanes eller gøres til Genstand for Retsforfølgning. Ved en Besidders Død gik Ejendommen uden Arvedeling over paa een Arving, uden at Besidderen i Almindelighed havde nogen Indflydelse paa, hvem denne blev.

Man vil nu se, at disse Regler og Arvegaardslovens Regler i Hovedsagen er de samme. Det er derfor til Dels meget træffende, naar det undertiden siges, at Arvegaards-

loven har gjort den tyske Bonde til Stamhusbesidder. Formaalet med Majoratsretten og Arvegaardsretten var dog vidt forskellige. Majoratsvæsenet tilsigtede at bevare en stor Formue, som Regel bestaaende af store Jordegodser, for en bestemt Slægt og forhindre, at den spredtes, bl. a. ved Arvedeling. Arvegaardsretten gælder derimod kun for de mellemstore Landbrug, Bondergaardene, og den tilsigter at skabe en Middelstand, der er uafhængig af laant Kapital.

Det har været et omtvistet Spørgsmaal, om man skulde kalde en Majoratsbesidder Ejer eller kun Besidder, og paa samme Maade kan man diskutere, om Arvegaardsbonden er Ejer eller blot Bruger. Hvis man vil sige, at han blot er Bruger, vil det sige, at Arvegaardsloven har berøvet ham hans Ejendomsret og blot ladet ham beholde en Brugsret, der er arvelig. Det er derimod urigtigt, naar det undertiden siges, at den har gjort ham umyndig. En Bruger er nemlig lige saa myndig som en Ejer. Man har da heller aldrig sagt, at Majoratsbesidderen var umyndig, skønt han var lige saa begrænset i sin Raadighed som Arvegaardsbonden.

Det er altsaa blot et terminologisk Spørgsmaal, om man vil kalde Arvegaardsbonden Ejer eller ikke. Hvad det kommer an paa er, om Bondestanden har tabt eller vundet ved denne meget indgribende Forandring i dens Retsstilling. Det er ikke Lovens Hensigt at forringe den, men derimod at begrænse og med Tiden afskaffe Pantsætning og Gældsstiftelse, saaledes at Bønderne bliver helt uafhængige af Kapitalen. Motiveringen for Loven er ikke den, at Bonden skal være under Kontrol, for at han ikke skal handle ufornuftigt. Begrundelsen er en helt anden. Bonden er i Almindelighed ikke blevet forgældet ved Mangel paa Fremsyn eller Økonomi. Forgældelsen er en nødvendig Følge af selve Systemet. Med Retten til Pantsætning følger praktisk talt en Tvang dertil. Paa Grund af den naturlige Knaphed paa Jord betales denne i gode Tider med saa høje Priser, som den i Øjeblikket kan forrente,

og den, der overtager en Ejendom ved Køb eller Arv, maa paatage sig at forrente og afdrage en Gæld, som han ikke kan magte, naar daarlige Tider indtræffer. Hvis han vil erhverve en Ejendom, slipper han ikke uden om disse Vilkaar. Den eneste Udvej til at undgaa Forgældelsen er da at afskaffe Handelen med Jorden og ikke lægge nogen Handelsværdi til Grund ved Arvedeling. Kun derved kan Bonden komme ud af Renteslaveriet og opnaa gode Levevilkaar.

Ved Arvegaardslovgivningen er paa ingen Maade den nuværende Gæld bragt ud af Verden, idet bestaaende Rettigheder lige saa vel skal respekteres som tidligere. Men Kreditorerne har mistet den tidligere Ret til at tvangssælge Ejendommen paa Grund af Gælden. Hvis Debitor ikke forrenter og betaler sin Gæld, skønt han har Evne dertil, kan Kreditorerne faa Arvegaardsretten til at sætte Bonden under Administration og i værste Fald fratage ham Ejendommen.

Gennem Arvegaardslovgivningen vil man efterhaanden nedbringe og tilsidst afskaffe Gælden. Ny Pantegæld kan ikke stiftes uden Nødvendighed og med Arvegaardsrettens Tilladelse, og de vigtigste Kilder til Gældsstiftelse i Fortiden, Omsætningen og Arvedelingen, er stoppede.

Tyskerne kalder Systemskiftet i 1933 en Revolution, og man maa indrømme, at Arvegaardslovgivningen er en Revolution paa Landbrugets Omraade. Man har frataget Bonden Retten til at sælge og belaane sin Ejendom, men man vil til Gengæld gøre ham økonomisk uafhængig og sikre Ejendommen for hans Efterkommere. Der er heller ingen Tvivl om, at man kan naa dette Maal, det er blot et Spørgsmaal om Tid.

At det vil vare mange Aar, betragter Lovgivningens Tilhængere som underordnet, da Lovgivningen er bestemt til at vare i Aarhundreder. Det er ogsaa mindre væsentligt, at den i første Omgang skaber særlige Ulemper, navnlig den, at den stiller Medarvingerne meget ugunstigt. Saa-

danne Ulemper maa man finde sig i af Hensyn til de store Fordele, der vil komme Efterslægten til Gode.

Ved Siden af Arvegaardslovgivningen har man truffet særlige Foranstaltninger for at hjælpe de stærkt forgældede Landbrugere paa lignende Maade, som det er sket ved den danske Akkord- og Saneringslovgivning. Det er — siger man — til Dels Samfundet, der ved en uheldig Retsorden er Skyld i Forgældelsen, og Samfundet har derfor en Pligt til at hjælpe dem, der uden egen Skyld er bleven forgældede.

Naar man nu er kommen til det Resultat, at den tyske Arvegaardslovgivning kan begrænse og afskaffe Landbrugets Gæld, saa bliver det næste Spørgsmaal, hvilke Ulemper dette vil medføre, og hvor betydelige disse bliver. Landbokommissionen af 1916 mente, som tidligere omtalt, at Medicinen vilde være værre end Sygdommen. Det er da heller ikke vanskeligt at faa Øje paa nogle Ulemper:

1. Arvegaardslovgivningen begunstiger den ene Arving meget stærkt paa Bekostning af Medarvingerne. Dette vil ofte føles som en Uretfærdighed.
2. Naar Gaardene efterhaanden bliver gældfri, vil i hvert Fald Besidderne af de større Gaarde blive en privilegeret Overklasse, saaledes at de sociale Modsætninger forhøjes til Skade for Samfundet.
3. Naar Ejendommene erhverves ved Arv, er der ingen Sikkerhed for, at de tilfalder dygtige Personer. De udygtige Ejere vil kunne holde sig paa Ejendommen meget længe, naar de er fri for at forrente nogen Gæld.
4. Naar Bondergaardene, der udgør den største Del af Jorden, skal gaa i Arv, vil det blive vanskeligt for andre end Arvingerne at faa en Ejendom, og Prisen paa de frie Ejendomme vil følgelig blive drevet stærkt i Vejret.

Jeg skal lade det Spørgsmaal staa aabent, om disse Ulemper er større end Fordelene ved Lovgivningen. Det

er ikke nødvendigt at drøfte dette, eftersom det ikke er tænkeligt, at man i et parlamentarisk regeret Land som Danmark kunde gennemføre en saa omvæltende Forandring, som Arvegaardslovgivningen er, i en overskuelig Tid. Arvegaardslovgivningen har imidlertid vist, at Spørgsmaalet om Begrænsning af Landbrugets Gældsbyrde ikke er uloseligt. Efter min Mening skal man ikke gaa af Vejen for en fordomsfri Prøvelse af, om vi kan lære noget af den. En dansk Lovgivning med det Formaal at begrænse Gælden maatte ganske vist i langt højere Grad end den tyske bygge paa det bestaaende og tilsigte en jævn Udvikling. Men Arvegaardslovens Formaal: at bevare Ejendommene i Slægten og forhindre, at de overbelastes med Gæld, er ikke fremmed for nordisk Ret og Tradition. Den norske Odels- og Aasædesret har samme Formaal, og bag de danske Testationsregler og Arvetraditionen i Danmark og Sverige ligger samme Tankegang. Efter min Mening kan man ved en Udvidelse af disse Regler og denne Tradition ligesom ved den tyske Arvegaardslovgivning opnaa en Begrænsning af Gældsbyrden og endda undgaa nogle af de Ulemper, der følger med den tyske Ret. I min Bog »Slægt og Jord« har jeg — dog uden at gaa i Detailler — givet et Udkast til en saadan Lovgivning og kaldt den en Arvegaardslovgivning paa Grundlag af nordisk Ret og Tradition. Jeg maa her nøjes med at opridse den i Hovedtræk.

Udgangspunktet for en saadan Lovgivning maa være en arveretlig Regel af samme Karakter, som vi allerede finder den i Norge og Sønderjylland, en Regel om, at Ejendommen ved Arvedeling overgaar til en af Arvingerne for en af Lovgivningen fastsat Pris, der ikke maa overstige, hvad Arvingen har Udsigt til at kunne klare med almindelig Dygtighed og Flid, »billig Takst«, som det kaldes i norsk Ret, eller »en taalelig Sum«, som det hed i den bornholmske Arveforordning. Det er dog at fore-

trække, at Prisen ikke fastsættes ved Vurdering, men sættes i Forhold til Ejendommens Panteværdi, d. v. s. skattepligtige Værdi, eventuelt efter en foretagen Omvurdering. Jeg har foreslaaet 75 pCt. af Panteværdien, idet en saadan Pris paa den ene Side ikke ligger saa langt fra Sædvanen ved Familieoverdragelser her i Landet og paa den anden Side ligger saa lavt, at Ejendommen bortset fra ekstraordinære Forhold kan forrente den. En Arveregel af denne Art er nu, som tidligere omtalt, foreslaaet saavel i Finland som i Sverige, saa det kan antages, at et Forslag af denne Art ogsaa vilde finde Tilslutning her i Landet.

Da Overtageren af Ejendommen som Regel vil faa en ret betydelig Gæld paa Ejendommen, skal Betalingsvilkaarene være saa lempelige, at Arvingen uden særlige Vanskeligheder kan opfylde dem. Medarvingernes Parter skal ikke kunne forlanges kontant, hvis der ikke findes Midler dertil, eventuelt efter Optagelsen af en 1. Prioritet af offentlige Midler, men udredes i Form af et Pantebrev eller flere sideordnede Pantebreve med saa lang Afdragstid, at Overtageren ikke kommer i Vanskeligheder, og med Bestemmelser om, at der under daarlige Konjunkturer af en Myndighed kan bevilges Fritagelse for at betale enkelte Afdrag. Man kunde ogsaa gøre Renten konjunkturbestemt, men dette vilde let medføre, at Pantebrevet hverken kunde sælges eller belaanes, og Medarvingerne vilde derfor ofte være daarligt stillede med det. Det vil ofte være deres eneste Aktiv, som de skal benytte til at komme i Vej med. De skal derfor gerne kunne rejse Penge paa det. Man kunde derimod give Arvingerne Valget mellem en større Sum til konjunkturbestemt Rente og en mindre Sum til fast Rente.

Efter den svenske Kommissions Forslag skal Arven til Medarvingerne udredes kontant, men efter det finske Forslag skal den kunne udredes med Pantebreve, der foreslaaes garanterede af Staten. Dette Forslag ligner altsaa det af mig stillede.

De foreslaaede Regler, der udtrykt i Korthed gaar ud paa, at Ejendommen ved Arvedeling skal overgaa til en af Arvingerne til billig Pris og paa lempelige Betalingsvilkaar, indeholder — bortset fra Enkelthederne — ikke noget nyt. Men de vilde — som jeg har omtalt før — ikke faa nogen større Betydning, da det ikke ofte sker, at Ejendomme overdrages under et Arveskifte. Hvis de skal faa nogen væsentlig Betydning, maa de suppleres med andre Regler. Disse af mig foreslaaede videregaaende Regler gaar ud paa følgende:

1. Den af Lovgivningen fastsatte Ejendomspris ved Arvedeling skal ogsaa gælde ved Overdragelse af Ejendommen i levende Live fra Arvelader til Arving.

   Reglerne faar derved et langt større Virkefelt, idet Overdragelse i levende Live i Virkeligheden er den sædvanlige Form for Ejerskifte indenfor Familien.

   Denne Regel vilde være noget nyt. Men Reglen er en naturlig Følge af Arvereglerne. Naar Dødsboet ikke maa belaste Arvingen udover en vis Grænse, er det naturligt, at Arveladeren heller ikke maa gøre det i levende Live. Det vil nærmest være en Behagelighed for Overdragerne at have en saadan Regel at holde sig til, idet de da undgaar Spekulationer over, hvorledes de skal gøre Ret og Skel saavel overfor Overtageren som overfor de øvrige Arvinger.
2. Naar en Ejendom er overtaget af en Arving enten under et Skifte eller ved Overdragelse i levende Live til Lovens Afstaaelsespris, b l i v e r d e n e n A r v e g a a r d, d. v. s. en Ejendom, der ikke kan sælges til fremmede, men skal gaa i Arv eller overdrages i levende Live til en Arving til Lovens Afstaaelsespris, altsaa den Pris, der svarer til Arveladerens Pris, da han overtog Ejendommen. Den Arving, der har overtaget en Ejendom paa billige Vilkaar, skulde naturligvis ikke have Ret til straks at gøre Fordelen i Penge ved Realisation af Ejendommen. Dette kan efter norsk Ret Aasædesarvingen gøre, men man er

da ogsaa enig om, at dette er en Mangel ved Loven. Det finske og svenske Forslag indeholder derfor den Regel, at den Gaardsarving, der sælger Ejendommen inden en vis Tid — efter Forslagene henholdsvis 10 og 15 Aar — skal tilsvare sine Medarvinger den Fordel, han har oppebaaret under Skiftet. Sælger han derimod Ejendommen efter den Tid, har han ingen Forpligtelser overfor Medarvingerne. En Regel, der sætter en saadan Grænse, er vilkaarlig, og den er da ogsaa Udtryk for, at man ikke fører Tanken til Ende, men standser paa Halvvejen paa et tilfældigt Punkt. Den Tanke, der ligger til Grund for de foreslaaede Arveregler, fører videre. Gaardsarvingen har faaet Ejendommen paa gunstige Vilkaar, for at den kan bevares i Familien uden at blive overbehæftet. Konsekvensen af denne Forudsætning er da, at Ejendommen ikke maa sælges til fremmede, men ved Ejerskifte skal gaa i Arv eller overdrages til en arveberettiget til Lovens Afstaaelsespris. Ønsker en Ejer ikke at beholde Ejendommen, maa han overlade den til et af sine Børn, eventuelt en af sine Søskende til denne Pris. Han faar derved just, hvad han har Krav paa. Medarvingerne faar som et Vederlag for Reduktionen af deres Arveparter den Værdi, at Ejendommens Forbliven i Slægten sikres, ikke blot for et vilkaarligt Aaremaal, men saalænge der findes nogen i Slægten, der er egnet til at overtage den.

Disse to Regler indeholder vel direkte intet om Begrænsning af Gælden, men de skal føre dertil ud fra den almindelige Regel, at en Kreditor ikke faar større Ret end hans Debitor. Naar Ejeren ved Overdragelsen af Ejendommen ikke kan faa noget større Vederlag end Lovens Afstaaelsespris, kan hans Kreditor heller ikke opnaa mere. Ligesom Ejeren ikke kan overdrage Ejendommen til andre end de arveberettigede, kan Kreditorerne heller ikke stille noget andet Krav. Det skal

fremgaa af Ejendommens Blad i Tingbogen, at den er en Arvegaard. Kreditorerne ved da, at Ejendommen i alle Tilfælde skal overgaa til en Arving for Lovens Afstaaelsespris, og at der ikke er nogen Sikkerhed i Ejendommen for Gæld, der overstiger Afstaaelsesprisen. Ejeren kan frit behæfte Ejendommen, men ved Ejerskifte, hvad enten det sker ved en Tvangsafstaaelse eller under et Skifte, skal Pantegæld, der ikke kan dækkes af Lovens Afstaaelsespris, bortfalde og slettes af Tingbogen. Herved sker der ikke Kreditorerne nogen Uret, thi de faar den Ret, som deres Debitor havde, hverken mere eller mindre.

Det kan efter min Mening ikke være tvivlsomt, at et saadant System vilde medføre den nødvendige og ønskede Begrænsning af Gældsstiftelsen, der vilde være »lagt Loft over Gælden«. Man kunde snarere spørge, om det ikke vilde blive for vanskeligt for Arvegaardsejeren at opnaa Kredit. Det vilde dog næppe være Tilfældet, thi han har det værdifulde Aktiv, at han har faaet Ejendommen paa gode Vilkaar. Dette Aktiv kan ganske vist ikke gøres i Penge, og derfor bliver Kreditmulighederne mere begrænsede, men det er ogsaa Meningen. Paa anden Maade kan Gælden ikke begrænses.

Jeg har hidtil kun talt om Ejendomme, der er erhvervede ved Arv eller ved Familieoverdragelse. Den skitserede Lovgivning for disse har jeg endvidere foreslaaet udvidet til Ejendomme, der i mindst 20 Aar har været i samme Ejers Besiddelse, medmindre han forebygger Lovens Anvendelse ved Tinglysning af en Erklæring herom, og endelig til Ejendomme, der er oprettede ved Hjælp af Statslaan. Med disse Udvidelser kan det antages, at en Arvegaardslovgivning i Løbet af en overskuelig Tid vilde omfatte Hovedparten af Landbrugsjorden og derved begrænse Gælden paa denne. Der vilde dog blive en mindre Part tilbage, der var omsætningsfri og altsaa kunde erhverves af dem, der ikke havde Adgang til at faa en Arvegaard.

En Arvegaardslovgivning vilde kræve Overvejelse af

mange Spørgsmaal, f. Eks. om den kun skulde gælde for Landbrug af en vis Størrelse eller alle Landbrug, hvem der skulde være arveberettigede og Ordenen mellem flere berettigede, hvorledes man skulde forholde sig, hvis der ingen arveberettiget fandtes eller de arveberettigede ikke kunde eller vilde overtage Ejendommen, hvornaar en Arvegaard kunde deles eller udstykkes, hvorledes man skulde forholde sig, naar Ejendommens eller Ejerens Gæld oversteg Lovens Afstaaelsessum i det Øjeblik, da Ejendommen blev inddraget under Loven. Det kan om disse Problemer siges, at det ikke vil være vanskeligt at finde en Losning. Opgaven vilde i Almindelighed blive at vælge den bedste blandt flere Muligheder. Det kan endvidere siges, at man især skulde tage Hensyn til, hvad der har været Arveskik her i Landet. I mange Tilfælde maatte Afgørelsen af foreliggende Spørgsmaal overlades til særlige Myndigheder, der skulde varetage saavel de arveberettigedes som Samfundets Interesser. De tyske Arvegaardsretter, der har Bønder som Meddomsmænd, kan tjene til Forbillede for saadanne Myndigheder.

Maalet med den foreslaaede Lovgivning er ikke at afskaffe Pantegælden, men at holde den indenfor saadanne Grænser, saa der bevares en Stand af Landbrugere, der er uafhængige af Kapitalen og dermed har opnaaet den nodvendige Tryghed i Besiddelsen. Midlet hertil er en anden Ejendomsform end den nuværende — det omsætningsfrie Selveje. Dette har i stort Omfang fort til en Forgældelse, der betyder, at Selvejet kun er formelt, en Skal uden Kerne. Hvis dette skal ændres, er det nodvendigt at begrænse Omsætningsfriheden, thi saalænge en Ejendom kan sælges til den højstbydende, findes der ingen Midler til at begrænse Gælden.

Midlet er saaledes det samme, som den tyske Arvegaardslov anvender, men de foreslaaede Regler tilsigter at undgaa nogle af de Ulemper, der vil være en Følge af den tyske Lovgivning. Arvingerne stilles mere lige, der skabes ikke nogen privilegeret Overklasse, og de udyg-

tige Ejere kan ikke holde sig ved Ejendommene, naar de skal forrente en saa stor Gæld, som de i Almindelighed maa overtage.

Nu vil nogle sige, at det kan være meget godt med en Begrænsning af Gælden, men at en Arvegaardslovgivning ikke er tiltalende, idet den giver de nuværende Ejere og deres Efterkommere en Fortrinsret til Jorden paa Bekostning af den øvrige Del af Befolkningen, altsaa strider imod Lighedsprincippet, er udemokratisk. Hertil er at sige, at det er godt med Lighed, naar den blot ikke bliver til almindelig økonomisk Afhængighed og Usikkerhed, men det er just det, Omsætningsfriheden har ført til og vil føre til. Vil man da afskaffe eller indskrænke denne, maa man i et Samfund, der bygger paa den private Ejendomsret og Arveretten, nødvendigvis give Arveretten en større Plads, i større Omfang lade Ejendomsovergang ske ved Arv i Stedet for gennem Handel. Vilde man lade Staten bestemme, hvem Ejendommene skulde overgaa til, betød det Ophævelse af den private Ejendomsret.

Ved en Arvegaardslovgivning kommer man ganske vist i Strid med et Princip om Folkets lige Adgang til Jorden, men dette Princip har ikke været og kan ikke føres ud i Virkeligheden. Omsætningsfriheden betyder ikke Adgang til Jorden for alle, men for dem, der enten har nogen Kapital, eller som er i Stand til at stifte den tilstrækkelige Gæld. Den nuværende Lighed er altsaa blot af formel Karakter og derfor ikke meget værd. En Arvegaardslovgivning vil ikke forringe Adgangen for ubemidlede til at erhverve mindre Ejendomme. Det maa ligesom tidligere ske gennem Støtte fra Statens Side.

Der er ogsaa rejst andre Indvendinger mod Forslaget. Jeg kan ikke komme ind paa disse, men skal blot sige, at jeg ikke tror, man kan finde en Ordning, der blot har Fordele og ingen Ulemper. Erfaringen viser, at ethvert Fremskridt har sin Pris, medfører sine Ulemper. Vil man afskaffe Landbrugets Forgældelse, er det ikke at vente, at det kan gøres, uden at det medfører nogle uøn-

skede Bivirkninger. Dette er ikke afgørende, det kommer blot an paa, om Fordelene i tilstrækkelig Grad er de overvejende.

Den skitserede Ordning forudsætter, at alle bestaaende Rettigheder respekteres, og det vil derfor tage lang Tid, inden den kom til at virke fuldt ud. Det samme gælder imidlertid ogsaa den tyske Arvegaardsret, og det kan ikke være nogen Indvending imod den. Naar nogen planter en Skov, varer det længe, inden han faar Tømmer af den, og det bliver maaske først hans Efterkommere, men derfor er det baade rigtigt og saare vigtigt, at der plantes. Dagens paatrængende Opgaver skal klares, men det er lige saa vigtigt, at der udføres et Arbejde paa langt Sigt ogsaa med den fjerne Fremtid og med vore Efterkommeres Vel for Øje.

Litteratur.

Arbejdslønninger i Landbruget.

Fra Det landøkonomiske Driftsbureau foreligger nu den aarlige Meddelelse om Arbejdslønningerne, omfattende Tidsrummet Maj 1938—April 1939.

Oversigten bygger i det store og hele paa Oplysninger fra de samme Ejendomme som i tidligere Aar. Det giver Materialet en Stabilitet, som danner Modvægt mod det Forhold, at Resultatet for enkelte Grupper af Arbejdskraft er beregnet paa Grundlag af Oplysninger fra forholdsvis faa Ejendomme.

Oplysninger om Lønnens Størrelse foreligger for ialt 1461 Ejendomme, hvoraf 567 paa Øerne og 894 i Jylland. Efter Ejendomsstørrelse fordeler de sig med 9 Brug paa under 10 ha, 994 almindelige Bønderbrug, mens Resten fordeler sig ligeligt paa større Bøndergaarde og store Gaarde. Medhjælperlønningerne svarer sikkert ret godt til de virkelige Forhold, medens Opgivelserne for Daglejernes Vedkommende er temmelig ringe i Antal, hvorfor de beregnede Daglejerlønninger maa tages med noget Forbehold.

Som det fremgaar af hosstaaende Tabel, varierer den aarlige Karlelon for hele Landet fra 551 Kr. for yngste Karle til 933 Kr. for Karle over 21 Aar. Lønnen til Forkarle har været 1027 Kr., mens Fodermestre paa Gaardens Kost har opnaaet 1141 Kr. For Fodermestre paa egen Kost har Lønnen derimod andraget 2074 Kr. For disse er medregnet Værdien af Naturalydelser som Fribolig, Mælk etc., men ikke Arbejdsydelse af Fodermesterens Familie. For Medhjælpere paa Gaardens Kost omfatter Tallene kun den kontante Løn.

For den kvindelige Medhjælp er Aarslønnen nogenlunde ens, uanset om den deltager i Landbrugsarbejdet eller ikke. Piger over 18 Aar har gennemgaaende opnaaet ca. 575 Kr., Piger under 18 Aar ca. 440 Kr.

Det er værd at lægge Mærke til, at den opnaaede Løn — navnlig for mandlige Medhjælpere — i udpræget Grad er betinget saavel af deres Alder som af deres faglige Kvalifikationer.

Medhjælperløn i Kr. for de forskellige Landsdele i Aaret 1938—39.

	Karle			Forkarle	Fodermestre		Piger, som deltager i Landbrugsarb.		Piger ved indvendig Gerning	
	Under 17 Aar	17—21 Aar	Over 21 Aar		Paa egen Kost	Paa Gaardens Kost	Under 18 Aar	Over 18 Aar	Under 18 Aar	Over 18 Aar
Sommeren 1938:										
Øerne	318	485	576	632	1108	646	235	297	228	304
Jylland	343	498	579	643	987	603	243	306	217	282
Hele Landet	334	493	578	638	1044	621	241	304	222	292
Vinteren 1938—39:										
Øerne	227	314	375	409	1083	559	223	291	223	300
Jylland	211	292	342	376	980	493	201	262	213	275
Hele Landet	217	300	355	389	1030	520	206	267	217	286
Hele Aaret 1938—39:										
Sjælland	554	819	955	1052	2445	1245	456	584	459	606
Sydlige Øer	573	817	983	1022	2335	1286	462	648	446	604
Fyn	524	757	930	1027	1864	1142	460	574	442	601
Øerne	545	799	951	1041	2191	1205	458	588	451	604
Nordjylland	522	740	862	961	1849	992	399	515	395	529
Østjylland	555	768	894	1014	1991	1089	452	571	443	559
Vestjylland	565	834	964	1058	2053	1096	464	597	425	586
Sønderjylland	588	825	954	1056	1994	1205	470	587	437	559
Jylland	554	790	921	1019	1967	1096	444	568	430	557
Hele Landet	551	793	933	1027	2074	1141	447	571	439	578
Naar Lønningerne i 1930—31 sættes =	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1935/36	100	100	100	97	91	92	98	98	103	105
1936/37	116	114	114	110	94	104	106	107	110	112
1937/38	124	126	128	124	100	118	112	113	118	120
1938/39	138	139	139	135	104	128	119	121	125	126

Som Helhed er Lønningerne noget lavere paa Fyn end paa de øvrige Øer. For Jyllands Vedkommende er de gennemgaaende højest i Vest- og Sønderjylland og udpræget lavest i de nordjydske Amter.

Om Forskydninger i Lønnens Størrelse meddeler Oversigten, at Karlelønningerne gennemsnitlig er ca. 9 pCt. og Pigelønningerne 5—7 pCt. højere end i Fjor. For Fodermestre paa egen Kost har Stigningen været noget mindre, nemlig 3,5 pCt.

Lønnens Størrelse varierer ogsaa med Ejendommens Størrelse, hvilket fremgaar af følgende Tabel:

	Under 50 ha	50—100 ha	100 ha og derover
Fodermestre paa egen Kost ...	1818	2027	2438
do. » Gaardens Kost	1128	1139	1276
Indepiger under 18 Aar	432	438	468
do. over 18 Aar	555	577	640

For Daglejeres Vedkommende skelnes mellem 4 forskellige Grupper: Faste og løse Daglejere, idet der inden for hver af disse igen er foretaget en Opdeling, alt efter som de er paa Gaardens eller paa egen Kost. Angivelserne her omfatter — som for Fodermestre paa egen Kost — foruden den kontante Løn tillige eventuelle Ydelser i Form af Naturalier.

Løse Daglejere, der modtager Kosten paa Gaarden, er den største Gruppe, og den beregnede Gennemsnitsdagløn for disse vil sikkert stemme godt overens med de virkelige Forhold, idet den bygger paa et ret stort Antal Opgivelser. Mere Usikkerhed knytter sig derimod til de øvrige Daglejergrupper, hvis gennemsnitlige Dagløn er beregnet paa et forholdsvis spinkelt Materiale.

Efterfølgende Tabel viser Daglønnens Størrelse for de forskellige Grupper i de to sidste Aar. Der er ogsaa for Daglønnens Vedkommende Tale om en Stigning, sammenlignet med foregaaende Aar. Det gælder navnlig løse Daglejere paa Gaardens Kost. Stigningen er i Modsætning til de nærmest foregaaende Aar størst paa Oerne.

Dagløn i Kr. i Aarene 1937—38 og 1938—39.

	Sommer			Høst			Vinter		
	1937	1938	Forholdstal	1937	1938	Forholdstal	1937—38	1938—39	Forholdstal
Løse Daglejere paa Gaardens Kost ..	4,92	5,35	109	5,49	6,00	109	4,04	4,40	109
Faste Daglejere paa Gaardens Kost ..	4,30	4,58	107	4,80	5,14	107	3,61	3,82	106
Løse Daglejere paa egen Kost	6,01	6,29	105	6,75	7,21	107	5,25	5,76	110
Faste Daglejere paa egen Kost	5,22	5,58	107	6,04	6,44	107	4,81	5,12	107

Landbrugets Arbejdslønninger har siden 1933—34 vist en opadgaaende Bevægelse, som ogsaa er fortsat i 1938—39. Sammenholdes Lønningerne i de 2 Regnskabsaar, andrager Stigningen: Dagløn paa egen Kost 30 pCt., Dagløn paa Gaardens Kost 45 pCt., Fodermestre paa egen Kost 25 pCt., kvindelige Medhjælpere 35 pCt. og Karle samt Fodermestre paa Gaardens Kost 55—60 pCt.

Imidlertid har der været en samtidig Nedgang i Folkeholdets Størrelse, hvorfor Stigningen i Landbrugets samlede Arbejdsudgifter til fremmed Medhjælp bliver noget mindre, end de her anførte kontante Lønsatser viser.

C. A. N.

Hørdyrkning.

»Danmark er et Hørland« er en lille Pjece, hvori der slaas til Lyd for Høravlen. Den er udsendt af Dansk Hørkompagni og bringer en Række interessante Oplysninger om Hørrens Dyrkning og industrielle Behandling. Det fremhæves i Pjecen, at vort Land har særdeles gunstige Klimaforhold for Dyrkning af Hør. Vi skulde saaledes med Fordel kunne udvide Avlen i det Omfang, som Afsætningsmulighederne betinger.

Der har gennem flere Aar med stigende Interesse og med gode Resultater været dyrket Hør med Hjemmemarkedets Forsyning for Øje. Indtil videre maa dette Marked danne Basis for Høravlen her i Landet, men det fremhæves i Pjecen, at der har vist sig at være gode Afsætningsmuligheder for Raavarer, navnlig til Tyskland og England, Muligheder som dansk Landbrug kan være med til at udnytte, hvis det vil levere den Kvalitetsvare, der kræves.

Pjecen er med til at øge den Interesse, der igen i de senere Aar har staaet om Dyrkningen af denne ældgamle Spindplante og den solide, smukke Vare, der fremstilles af den.

C. A. N.

Udkomne Bøger.

Svinestambog XXVI. Svin af Landrace og Yorkshirerace. Forfattet af K. M. Jensen, ledende Konsulent i Svineavl. Udgivet af De samvirkende danske Andelsslagterier. LXIII + 244 Sider. (Odense 1939).

Aktieselskabet De Danske Spritfabrikker. Beretning Nr. IV om Forsøgsarbejdet paa Selskabets Forsøgsgaarde. 47 Sider. (Kbhvn. 1939).

Beretning om Husholdningsarbejdet i De samv. jydske Husmandsforeninger fra 1. Januar 1938 til 1. Januar 1939. 24 Sider. (Aarhus 1939).

Økonomisk Aarsoversigt 1938. Udgivet af Arbejderbevægelsens Erhvervsraad. 200 Sider. (Kbhvn. 1939).

Meddelelser fra Carlsberg Laboratoriet:
Bind 22. Nr. 18. Untersuchungen über die Temperaturabhängigkeit der Respiration bei Aspergillus niger. Af Niels Nielsen und Daniel Dresden. 11 Sider. — *Bind 22. Nr. 19. Untersuchungen über die Stickstoffassimilation der Hefe.* 18 Sider. (Kbhvn. 1939.)

Danmark som Horland. Udgivet af Dansk Hørkompagni. 16 Sider. (Kbhvn. 1939).

Landbrugets Akkord-, Sanerings- og Henstandslovgivning. Af Sagfører, cand. jur. M. Hesselbjerg. Særtryk af Ugeskrift for Retsvæsen. 14 Sider. (Kbhvn. 1939).

Mindre Meddelelser.

Uddeling af Landhusholdningsselskabets Duelighedsmedailler.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab lader i 1939 uddele indtil 20 Sølvmedailler til Tyende paa Landet og Landarbejdere (Mænd og Kvinder), der har vist særlig Dygtighed i et eller flere til Landbrug, Havebrug eller Skovbrug hørende Fag og har præsteret lang og tro Tjeneste.

Indstillinger, der indsendes paa almindeligt Brevpapir (Skema benyttes ikke) til *Det kgl. danske Landhusholdningsselskab*, Roligheds vej 26, København V., inden Udgangen af Juli Maaned, maa være ledsaget af den stedlige Landboforenings eller Sogneraadets Erklæring og indeholde fornødne Oplysninger om den Indstillede, derunder Navn, Adresse, Alder, Tjenestetid, om Vedkommende tidligere har været indstillet, Anbefaling fra Husbonden m. v.

Hædersbelønninger for Landboflid.

Indstillinger fra Landboforeninger til Landhusholdningsselskabet om Hædersbelønninger (Sølvbægre m. v.) for Landboflid indsendes til Selskabet *inden den 1. Juni.*

Indstillingerne skrives paa et Skema, som faas ved Henvendelse til *Det kgl. danske Landhusholdningsselskab*, Roligheds vej 26, København V.

Deltagere i Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Efteraarskursus

paa Landbohøjskolen og i Frederiksberg Kommunalbibliotek vil ved Henvendelse til Samvirksomhedens Sekretariat, Roligheds vej 26, gratis kunne faa som Særtryk en udvidet Gengivelse af Kreditforeningsdirektør *P. A. Callø*s 3 Foredrag om Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem samt et maskinskrevet Resumé af Højesteretssagfører *Fr. Teisl*s 4 Foredrag om: Retsforholdene ved Overdragelse og Bortforpagtning af Landbrugsejendomme.

Landbrugets Prisforhold i Marts Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Marts	Marts Md.	Jan.—Marts	Febr. Md.	Marts Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,10	13,01	14,05	14,46	13,60
Smør, Notering	230	224	214	256	265	248
do., Afregningstal	236	230	222	257	266	251
Ost, 20 pCt.	90	89	90	90	90	90
Æg	117	104	74	92	89	75
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	176	180	176	176	180
do. uden Kort (do.)	94	100	100	118	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	50	50	53	53	54
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	61	60	60	60	62
Smaagrise, Kr. pr. Stk., Køge	35	38	45	47	47	51
Kælvekøer, 1. Kl., Kr. pr. Stk. Odense[2]	402	384	—	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1073	1100	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	16,06	17,99	17,00	14,30	14,19	14,21
do., Køber	15,76	17,74	16,75	14,02	13,88	13,96
Rug, Sælger	15,86	18,19	16,85	14,55	14,35	14,38
do., Køber	15,57	17,88	16,50	14,23	13,94	14,13
Byg, 2/r, Sælger	14,81	17,71	16,50	11,83	11,94	11,39
do., Køber	14,43	17,31	16,00	11,53	11,56	11,13
Havre, Sælger	13,98	16,08	15,50	12,13	12,19	11,90
do., Køber	13,48	15,58	15,00	11,61	11,63	11,40
Hø	7,73	6,92	7,00	7,82	7,75	7,75
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	5,27	5,79	5,38	5,33	5,50	5,00
Runkelroefrø, VIII-St.	59	63	65	57	55	60
Kaalroefrø	57	60	60	55	55	55
Rødkløverfrø, sildig	192	162	161	230	233	223
Hvidkløverfrø	290	241	248	400	403	410
Hundegræsfrø	104	94	91	149	150	148
Alm. Rajgræsfrø	64	56	56	88	88	89
Ital. do.	39	27	28	57	55	59
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,88	15,15	15,00	14,75	14,56
Solsikkekager	16,63	17,05	15,95	15,82	15,69	15,13
Palmekager	15,38	15,69	15,25	13,63	13,69	13,06
Hvedeklid	14,25	15,93	15,90	10,90	11,00	10,81
Majs, La Plata	16,54	17,38	17,00	15,34	15,06	14,75
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,25	17,40	17,25	17,25	17,40
Kalksalpeter	16,53	16,70	16,85	16,70	16,70	16,85
Sv. Ammoniak	16,58	16,75	16,90	16,75	16,75	16,90
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,77	6,80	6,77	6,80	6,80
40 » Kaligødning	13,49	13,78	13,95	13,78	13,95	13,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Marts	Marts Md.	Jan.—Marts	Febr. Md.	Marts Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	125	124	134	138	130
Smør, Notering	110	107	102	122	127	119
do., Afregningstal	113	110	105	123	127	120
Ost	158	156	158	158	158	158
Æg	99	88	63	78	75	64
Slagterisvin med Kort	181	181	186	181	181	186
do. med og uden Kort[1])	180	180	185	181	181	186
Slagtekøer (København)	86	86	86	91	91	93
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	100	98	98	98	102
Unge Heste (Odense)	148	146	149	149	149	149
Hvede	116	130	123	103	103	103
Rug	133	152	141	122	120	121
Byg, 2/r.	115	138	128	92	93	88
Havre	116	133	129	101	101	99
Hø	113	101	102	114	113	113
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	141	154	143	142	147	133
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	108	103	102	100	99
Solsikkekager	129	132	124	123	122	117
Palmekager	135	138	134	120	120	115
Hvedeklid	128	143	143	98	99	97
Majs, La Plata	148	155	152	137	135	132
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	87	88	87	87	88
Kalksalpeter	86	87	87	87	87	87
18 pCt. Superfosfat	112	114	115	114	115	115
40 » Kaligødning	113	116	117	116	117	117
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	113	110	125	130	122
Husdyrprodukter, ialt	128	126	123	131	133	130
Korn	118	137	128	102	102	100
Planteprodukter, ialt	119	135	127	106	106	103
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**126**	**123**	**129**	**131**	**128**
Kraftfoder	123	131	125	113	112	109
Kunstgødning	97	99	99	99	99	99
Andre Vareindkøb	88	89	89	100	100	100
Vareindkøb, ialt	**114**	**119**	**115**	**108**	**108**	**106**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Organisationen av jordbruksförsöksverksamheten och växtförädlingen i Sverige*).

Av fil. dr. *G. Nilsson-Leissner*, Svalöf.

Även om man redan i början av 1700-talet var intresserad för jordbruksförsök och enstaka växtodlingsförsök då och då kommit till stånd, bl. a. på initiativ av *Carl von Linné* och hans lärjungar, kan man dock säga, att det först var efter Kungl. Lantbruksakademiens stiftande 1813, som någon fortlöpande och organiserad verksamhet kom till stånd i och med upprättandet av den första försöksgården, Experimentalfältet. En hel del hushållningssällskap intresserade sig även vid denna tid för hithörande frågor och inrättade både försöksgårdar och smärre försöksfält, men dessa ansatser till en lokal försöksverksamhet ute i landet blevo mycket kortvariga, så att man kan säga, att under större delen av förra århundradet var det blott Experimentalfältet, som bedrev någon av allmänna medel understödd försöksverksamhet. Man skulle ju visserligen ha väntat sig att, då de båda lantbruksinstituten — Ultuna 1848 och Alnarp 1862 — grundades, möjligheter skulle ha yppat sig för försöksverksamhet där, men det var blott vid Ultuna sådan kom till stånd och detta i mycket blygsam omfattning. Ungefär likartat var förhållandet vid lantbruksskolorna, vid vilka i en del fall gödslingsförsök började upptagas på 1870-talet.

Fr. o. m. 1856 anställdes emellertid vid Lantbruksakademien en agrikulturkemist och 1863 utvecklades hans verksamhet, i det att en agrikulturkemisk anstalt

*) Efter Foredrag holdt ved Konsulentmødet i København den 20. Marts 1939.

upprättades vid Experimentalfältet. Vid denna anstalt anställdes 1876 även en botanist och anslogs dessutom statsmedel till 4 kemiska stationer ute i landet, vid vilka redan från början även frökontroll anordnades. 1885 utbrötos de växtfysiologiska arbetena från den agrikulturkemiska anstalten vid Experimentalfältet och bildades en speciell växtfysiologisk anstalt där. Vid ungefär samma tid, nämligen 1886, stiftades på enskilt initiativ Svenska Mosskulturföreningen i Jönköping och Sveriges Utsädesförening i Svalöf, vilka båda varit av stor betydelse för försöksverksamhetens utveckling. År 1895 tillkom den s. k. Kemisk-Växtbiologiska Anstalten i Luleå, som skulle tillgodose den nordligaste delen av landet i fråga om såväl fältförsök som kemiska och frökontrollundersökningar, och 1897 upprättades med statsmedel en entomologisk försöksanstalt vid Experimentalfältet, som sorterade under Lantbruksstyrelsen. Slutligen togs samma år frågan om lokal försöksverksamhet ute i landet upp, och år 1900 tillkom så Centralanstalten för Hushållningssällskapens Lokala Fältförsök, vilken förlades till Väsby nära Stockholm. Även denna ställdes under överinseende av Lantbruksakademien.

Början av 1900-talet.

Vid ingången av nuvarande århundrade voro förhållandena på lantbruksförsöksverksamhetens område sådana som de ovan skildrade. Man hade, åtminstone i blygsam skala, påbörjat växtodlingsförsök av olika slag. Växtfysiologiska, lantbrukskemiska och -entomologiska försök utfördes vid Experimentalfältet, växtförädlings- och mossodlingsproblem bearbetades av privata föreningar med tillhjälp av statsanslag och lokala gödslingsförsök skulle i samarbete med hushållningssällskapen påbörjas. Men ännu fattades inom många för lantbruket viktiga områden nästan helt och hållet mera ordnat forskningsarbete. Framför allt gällde detta allt, vad husdjursförsök heter, och därför började man snart allmänt diskutera

nödvändigheten av att få till stånd en mera omfattande lantbruksförsöksanstalt, som skulle kunna tillgodose alla olika grenar av svenskt jordbruk. Genom beslut av 1905 års riksdag kom en sådan slutligen till stånd, och år 1907 började Centralanstalten för Försöksväsendet på Jordbruksområdet sin verksamhet med förläggning till Experimentalfältet. I denna anstalt ingick från början Lantbruksakademiens här förlagda försöksgård med lantbruksavdelning samt de agrikulturkemiska och växtfysiologiska anstalterna. Vidare inrangerades statens entomologiska anstalt samt centralanstalten för hushållningssällskapens lokala fältförsök. En ny avdelning för försök på husdjursskötselns, mejerihanteringens och bakteriologiens områden upprättades dessutom vid den nya anstalten. Fr. o. m. 1912 bildade bakteriologien en särskild avdelning. Inrättandet av Centralanstalten utgjorde en mycket betydelsefull koncentration av landets resurser på jordbruksförsöksverksamhetens område, men trots detta ha alltjämt nya fristående jordbruksinstitutioner vuxit upp. Särskilt är härvid att nämna den 1916 bildade Svenska Betes- och Vallföreningen, Statens Centrala Frökontrollanstalt 1925 samt fr. o. m. 1928 en hel mängd försöksringar i olika delar av landet.

Centralanstaltens och den lokala fältförsöksverksamhetens utveckling fram till 1932.

Då åkerjorden vid Experimentalfältet blott utgjorde 17 ha och dessutom mindre väl lämpade sig för försöksverksamhet, begärdes redan 1912 anslag för 3 fasta försöksgårdar. Denna anhållan avslogs visserligen, men från 1918 har anstalten i stället förfogat över ett årligt anslag på 8000 kr. för anordnadet av s. k. fast försöksverksamhet vid lantbruks- och lantmannaskolor. Frågan om upprättande av försöksgårdar blev emellertid allt mer och mer aktuell, men först 1928 års riksdag beviljade anslag till den första försöksgården, Lanna Borregård i Västergötland, och

1930 tillkom den andra, Offer i Västernorrland. Försöksverksamheten vid dessa gårdar har ingått som ett led i Centralanstaltens Jordbruksavdelnings verksamhet, men i mån av möjligheter ha även andra avdelningar vid anstalten beretts tillfälle att där utföra försök.

Då Centralanstalten upprättades, inträdde en ändring i den lokala försöksverksamheten såtillvida, att den förutvarande s. k. Centralanstaltens för Hushållningssällskapens Lokala Fältförsök verksamhet överflyttades på den nya Centralanstaltens Jordbruksavdelning. Samtidigt utvidgades den lokala försöksverksamheten till att ej endast omfatta gödslings- utan även andra växtodlingsförsök. Fr. o. m. år 1920 betalade ett konsortium, som kallade sig Ager och representerade vissa gödselmedelsfirmor och ett antal utsädes- och kalkfirmor, ett årligt anslag på 85 000 kr. till jordbruksavdelningen för att möjliggöra en utvidgad gödslingsförsöksverksamhet, en verksam kamp emot ogräset och en mera allmän undersökning av kalkbehovet. Jordbruksavdelningen uppdelades på en underavdelning för jordens bearbetning och gödsling och en för växtodling. För att handha de lokala försöken upprättades en särskild kommitté med representanter för Centralanstaltens styrelse, föreståndaren och överassistenten vid jordbruksavdelningen, professorerna i jordbrukslära vid Ultuna och Alnarp samt 4 representanter för hushållningssällskapen, utsedda av det årliga försöksledaremötet. Efter förslag från de intresserade parterna uppgjorde denna kommitté förslag till arbetsprogrammet för året, varvid även representanter för Sveriges Utsädesförening och Weibullsholm inbjödos att diskutera sortförsöksfrågor. Uträkningarna av försöken utfördes numera vid Centralanstalten, vilken även gjorde pH-bestämningar och jordartsklassificeringar enligt ensartade metoder på insända jordprover från försöken.

Som redan nämnts, bildades 1928 den första försöksringen i Skåne, och sedan dess har i skilda delar av

landet ett stort antal sådana ringar uppstått, vilka i vissa län — Malmöhus, Blekinge och Sörmland — t. o. m. helt och hållet övertagit all gödslingsförsöksverksamhet från hushållningssällskapen. Ringarna äro ju mera lokala organisationer, vilka var och en ledes av en styrelse. Kostnaderna för deras verksamhet täckas dels av bidrag från hushållningssällskapen, dels av avgifter från medlemmarna. Tidigare ha de även emottagit bidrag från gödsel- och betningsmedelsfirmor. Då hushållningssällskapen endast lämna anslag till försök, vilkas planer godkänts av Centralanstalten eller sällskapen själva, kunna de på visst sätt ha överinseende över, att ringarna bedriva sin verksamhet efter lämpliga principer.

För att få ett bättre samarbete till stånd mellan de olika statliga eller statsunderstödda institutioner, som bedrevo fältförsöksverksamhet, har sedan 1931 en särskild nämnd årligen på inbjudan av Centralanstalten sammankallats. Förutom specialisterna vid denna anstalt och försöksgårdarna ha även följande institutioner varit representerade: Svenska Mosskulturföreningen, Sveriges Utsädesförening, Svenska Betes- och Vallföreningen och Kemisk-Växtbiologiska Anstalten i Luleå.

Innan jag går att skildra den senaste omorganisationen och de nuvarande förhållandena inom den statliga fältförsöksverksamheten, skola några ord nämnas om de statsunderstödda institutioner, som arbeta på samma eller liknande områden.

Svenska Mosskulturföreningen.

Svenska Mosskulturföreningen bildades, som jag redan nämnt, 1886 på initiativ av ingenjör *Carl von Feilitzen*, vilken var föreståndare för kemiska stationen i Jönköping. Dess uppgift var att sprida kunskap om mosskulturen, varmed förstods ej blott uppodling av kärr och mossar utan även mossarnas användning för beredning av torv och torvströ och dessa produkters användning för olika ändamål. Föreningen skulle emellertid även

i görligaste mån anställa egna försök över olika mossodlingsmetoder, verkan av olika gödselmedel samt bedriva annan mera praktisk verksamhet för befrämjande av mosskulturen. År 1887 började man med kärlförsök, två år senare skaffade man sig ett försöksfält på torvjord, 1890, arrenderades för samma ändamål en större mossmark vid Flahult, vilken 1894 inköptes för upprättande av en försöksgård. 1906—1918 hade föreningen ytterligare en försöksgård vid Torestorp i samma trakt, vilken emellertid 1920 ersattes av Gisselås gård uppe i norra Jämtland. 1925 anlades ett försöksfält på kärrjord å Svartökärr i närheten av Flahult och 1928 ett annat i Sörbyn i Västerbotten. Ett mycket stort antal enklare försök ha dessutom anlagts på mossjord här och där i landet. I Jönköping har huvudanstalten varit belägen, där man haft botaniska och kemiska laboratorier. Tjänstemännen ha varit en föreståndare, två kemister, en botanist och en assistent för försöksverksamhetens bedrivande, dessutom tre kulturingenjörer med var sitt distrikt, inom vilket de bedrivit upplysnings- och konsultativ verksamhet, samt två föreståndare för försöksgårdarna. Årligen ha anordnats större möten och exkursioner, föredragsturnéer och s. k. mosskurser. Dessutom har utgivits en särskild tidskrift. För sin verksamhet har föreningen haft att lita till medlemsavgifter samt anslag från staten, hushållningssällskapen och landstingen samt från enskilda bidragsgivare.

Kemisk-Växtbiologiska Anstalten i Luleå.

Kemisk-Växtbiologiska Anstalten tillkom år 1895 på initiativ av hushållningssällskapet och landstinget i Norrbottens län samt hade tre olika verksamhetsgrenar på sitt program: Kemisk station, praktisk jordbruksförsöksanstalt och vetenskaplig växtbiologisk anstalt, som även haft hand om en frökontrollanstalt. År 1915 erhöll den sin första försöksgård, Sunderbyn, och 1918 en andra, Alträsk. Fr. o. m. 1919 har anstalten dessutom haft fasta försöksfält vid Grans och Matarengi lantmannaskolor. All lokal

försöksverksamhet i länet har även handhafts av anstalten på sådant sätt, att denna inspekterat försöken och ombesörjt materialets bearbetning och publicering, medan hushållningssällskapets jordbrukskonsulenter skött själva fältarbetena. Anstalten har förutom föreståndaren haft 3 st. tjänstemän. Omkostnaderna ha bestritts av anslag från staten, hushållningssällskapet och landstinget i länet samt i rätt stor utsträckning från privata donatorer.

Svenska Betes- och Vallföreningen.

Svenska Betes- och Vallföreningen bildades 1916 på initiativ av statskonsulenten *A. Elofsson* med huvuduppgift att verka för höjande av avkastningen från betes- och ängsmarker och avskaffande av skogsbetet. För klarläggande av dessa frågor skulle föreningen samla alla redan befintliga rön och erfarenheter och även själv arbeta med försöksverksamhet på området samt sprida upplysning därom till landets jordbrukare. I övrigt skulle den verka för en mera rationell odling och skötsel av all slags fodervall. Personalen har bestått av en föreståndare, två konsulenter, tre ängsmästare, en laborator och en försöksledare. År 1929 erhöll den 200 000 kr. av statsmedel för uppförande av en institutionsbyggnad vid Ultuna. Försöksverksamheten har dels bedrivits på Ultuna egendom, dels på lämpliga privata gårdar i olika delar av landet. År 1933 arrenderades dessutom i närheten av Ultuna en särskild egen försöksgård. Försöken ha huvudsakligen bestått av gödslings-, skördetids-, fröodlings-, kultiverings-, marktäcknings och vallanläggningsförsök. Med särskilt statsanslag ha fr. o. m. 1931 utförts två speciella kultiveringsförsök i Norrland: vid Nordvik i Västernorrland och vid Brattbyn i Västerbotten. Samma år beviljades även anslag för anordnande av två kontrollgårdar i mellersta Sverige: Boda i Örebro och Blombacka i Skaraborgs län. Upplysningsverksamheten bedrevs genom demonstrationsfält, beteskurser, föredragsturnéer och konsultationsverksamhet. Slutligen har sedan 1919

en årsbok utgivits. Kostnaderna för Betes- och Vallföreningens verksamhet ha till ungefär 70 % täckts av statsmedel.

Statens Centrala Frökontrollanstalt.

Under 1870- och 1880-talen grundades av de flesta hushållningssällskapen i Sverige mindre frökontrollanstalter, som underhöllos av sällskapen. Fr. o. m. 1887 erhöllo dessa även mindre statsbidrag. Stationerna voro emellertid i allmänhet alltför dåligt utrustade och hade för liten omslutning för att kunna hålla kompetent personal, varför 1924 års riksdag beslöt att upprätta en central större anstalt i Stockholm. Denna började sin verksamhet 1925, och då funnos fortfarande 16 små lokala stationer kvar. Deras antal har emellertid numera minskats till sex, under det att den centrala anstalten erhållit en filial i Skåne. Svalöf och Weibullsholm ha dessutom sina egna helt privata frökontrollanstalter för eget bruk. Statens Centrala Frökontrollanstalt har ungefär samma uppgifter och är i stort sett organiserad på samma sätt som Statsfrökontrollen i Köbenhavn.

Den nuvarande organisationen av jordbruksförsöken.

Den nuvarande organisationen av jordbruksförsöken sammanhänger nära med den högre lantbruksundervisningens omorganisation, varför först några ord måsta sägas om denna. Som redan nämnts, hade vi tidigare i Sverige två s. k. lantbruksinstitut, Ultuna och Alnarp, upprättade resp. 1848 och 1862, vid vilka efter en 2-årig kurs agronomexamen avlades. Fr. o. m. 1911 tillkom vid instituten dessutom mera specialiserade 1-åriga konsulentkurser avsedda för dem, som genomgått agronomkursen och önskade specialisera sig på vissa områden, såsom jordbruk, mejeri, eller husdjursskötsel. Det ansågs emellertid, att den gamla organisationen ej väl motsvarade sitt ändamål, då agronomkurserna voro alltför teoretiska för blivande praktiska jord-

brukare men å andra sidan ej nog teoretiska för jordbruksforskare och -lärare. Möjligheter för verklig djupare forskning funnos dessutom ej vid instituten. Efter en mängd utredningar och förslag i olika riktningar beslöts därför äntligen, att fr. o. m. 1932 upprätta en lantbrukshögskola vid Ultuna. Till Alnarp förlades mejeri- och trädgårdshögskola samt en 9-månaders s. k. driftsledarekurs för utbildning av lantbruksbefäl för större jordbruk. Möjligheter bereddes nu genom upprättande av välutrustade institutioner och laboratorier för grundligare vetenskaplig forskning på jordbruksområdet vid Ultuna samt på mejeri- och trädgårdsområdet vid Alnarp. Samtidigt sökte man genom att knyta så stor del som möjligt av jordbrukets försöksverksamhet till Ultuna skaffa bättre samarbete med den egentliga mera vetenskapliga jordbruksforskningen och få till stånd ett bättre utnyttjande av institutionerna och arbetsmöjligheterna därstädes. Vi ha nu kommit fram till den senaste omorganisationen av jordbruksförsöken och jag skall då övergå till att i korthet försöka skildra, hur man ordnat denna.

Den gamla Centralanstalten för Försöksväsendet på Jordbruksområdet har avskaffats. Dess kemiska, växtfysiologiska och bakteriologiska avdelningar ha helt uppgått i Lantbrukshögskolan på Ultuna och fått synnerligen välutrustade laboratorier, vilka dels skola tjäna forskningen och undervisningen, dels även stå till försöksverksamhetens förfogande. Den växtpatologiska delen av den gamla botaniska avdelningen vid Centralanstalten samt dess entomologiska avdelning bilda numera tillsammans en särskild institution i Stockholm, Statens Växtskyddsanstalt, som lyder under en särskild styrelse och har tre underavdelningar: en entomologisk, en botanisk och en upplysnings- och importkontrollsavdelning. Den sistnämnda har även hand om sådana saker som odlings- och försäljningsförbud vid kampen mot potatiskräfta, potatisål och dylika sjukdomar.

Centralanstaltens mejeriavdelning har överflyttats till Alnarps mejeriinstitut, vars laboratorier på sitt område nu skola tjäna såväl undervisnings- som försöksändamål. Tills vidare ha de gamla jordbruks- och husdjursavdelningarna kvarstannat på Experimentalfältet och fortsatt sin verksamhet som förrut, men fr. o. m. den i januari i år ha de överflyttats till Lantbrukshögskolan, under vars styrelse de numera skola sortera såsom mera fristående institutioner och kallas för Statens Jordbruks-, resp. Statens Husdjursförsöksanstalt. De skola även efter hand förläggas till Ultuna; anstalten för husdjursförsök redan under innevarande år och anstalten för jordbruksförsök, så snart byggnader blivit iordningsställda för densamma.

En omorganisation av den statsunderstödda försöksverksamheten har samtidigt företagits, i det att Svenska Mosskulturföreningen och Svenska Betes- och Vallföreningen, som delvis ha likartat arbetsprogram, sammanslagits och förlagts till Ultuna. Kemisk-Växtbiologiska Anstalten i Luleå har samtidigt upphört och dess försöksgårdar övertagits av staten. Mosskulturföreningens försöksgårdar ha likaledes övergått till staten, men den nya Svenska Vall- och Mosskulturföreningen skall även i fortsättningen få utföra sina försök på dessa gårdar.

Inom den nya jordbruksförsöksanstalten finnes en föreståndare och två s. k. statsagronomer, vilka var och en skola svara för sina spörsmål: föreståndaren för växtodling och ogräsbekämpning samt statsagronomerna för respektive jordbearbetning, gödsling och kalkning samt organogena jordar och undersökningar av vallbestånd. Inom husdjursförsöksanstalten, som huvudsakligen skall syssla med utfodringsfrågor, då avelsfrågan behandlas av dels det privata Institutet för Husdjursförädling, dels högskolans institution för avelslära, sker en liknande uppdelning mellan föreståndaren och två statsagronomer. Föreståndarna för

de två anstalterna skola dessutom vara skyldiga att hålla ett mindre antal föreläsningar för Lantbrukshögskolans studenter, och dessa skola ha möjligheter att utnyttja försöksanstalternas resurser för vetenskapliga undersökningar.

Ledningen av den statliga försöksverksamheten vilar i sista hand på Lantbrukshögskolans styrelse, men försöksplanerna, sådana som de förslagsvis utarbetas av anstalternas tjänstemän, behandlas först av en försöksnämnd, som även handlägger de anslagsfrågor, som sammanhänga därmed. Försöksnämnden består av representanter för högskolans styrelse, försöksinstitutionernas föreståndare, högskolans professorer i allmän jordbrukslära, växtodlingslära och utfodringslära, en representant för Svenska Vall- och Mosskulturföreningen samt Ultuna egendoms förvaltare. Summa 9 personer. De av försöksnämnden förberedda planerna underställas sedermera de s. k. försöksråden, som äro tre; ett jordbruks-, ett husdjurs- och ett trädgårdsförsöksråd. De sammanträda en gång årligen för att granska och bedöma de av försöksnämnden framlagda planerna. De bestå av föreståndarna för försöksanstalterna och vederbörande statsagronomer, representanter för högskolans styrelse inom de berörda ämnesområdena, representanter för det praktiska jordbruket samt för växt-, respektive husdjursförädlingsinstitutionerna samt Ultuna egendoms förvaltare och föreståndaren för Svenska Vall- och Mosskulturföreningen. De av försöksråden granskade och godkända försöksplanerna underställas slutligen Lantbrukshögskolans styrelse för avgörande. Högskolans rektor är härvid föredragande och samtidigt ordförande i såväl försöksnämnden som försöksråden. Försöksanstalternas föreståndare ha säte och stämma i Lantbrukshögskolans lärareråd. Försöken utföras som förut dels vid själva försöksanstalterna, dels vid de 17 s. k. fasta försöksstationerna anknutna till lantbruks- och lantmannaskolor samt vid fasta försöks-

fält för specialförsök och vid statens försöksgårdar samt dels under anstaltens överinseende och inspektion av hushållningssällskapens och försöksringarnas försöksledare.

Utom de två statliga försöksgårdar, Lanna och Offer, som redan förut voro anknutna till Centralanstaltens jordbruksavdelning, ha nu, som redan nämnts, övertagits Mosskulturföreningens försöksgårdar, Flahult och Gisselås, samt Kemisk-Växtbiologiska Anstaltens, Sunderbyn och Alträsk. Dessutom har nu inköpts en sandjordsgård i Kristianstadstrakten, som är ämnad att bli en speciell försöksgård för sandjord, potatis- och tobaksodling samt svinuppfödning. Avsikten är emellertid att efter hand betydligt utöka antalet försöksgårdar. På varje sådan finnes en föreståndare och en assistent, och de ha f. ö. en ganska fri ställning, vad försöksverksamheten beträffar, men sortera i fråga om den administrativa förvaltningen under Ultuna egendoms förvaltare, som har en byggnadssakkunnig agronom till hjälp härför.

Planerna för de lokala gödslings- och sortförsöken vid de fasta försöksstationerna och hos hushållningssällskapen och försöksringarna diskuteras först vid ett årligt försöksledaremöte och behandlas sedan av jordbruksförsöksrådet vid ett särskilt möte, till vilket även representanter för dessa stationer och för försöksledarna kallas. För det kemiska analysarbetet i samband med försöken finnes vid Lantbrukshögskolans kemiska institution ett speciellt s. k. driftslaboratorium med särskild personal, men verksamheten står dock under tillsyn av institutionens föreståndare och laborator.

Den centralisering och koncentration, som åstadkommits genom den ovan skildrade omorganisationen av det statliga försöksväsendet och den högre lantbruksundervisningen, har främst haft till syfte att åstadkomma en fruktbringande växelverkan mellan vetenskaplig forskning, högre undervisning och försöksverksamhet. Huruvida den väg, vi i Sverige slagit in på, genom att samman-

knyta undervisningen och försöksverksamheten, kommer att vara till nytta eller till skada för den senare, får framtiden utvisa. Personligen lutar jag emellertid närmast åt den åsikten, att man här i Danmark, där initiativen till försöksverksamheten eller vissa utvidgningar därav ofta kommit från Landbohøjskolen eller dess lärare, men där man dock allt mer och mer skiljt undervisningsanstalten från försöksverksamheten och uppbyggt speciella fristående institutioner därför, dock slagit in på en klokare och i längden ändemålsenligare väg. Det finnes nog en viss risk, att genom det stora inflytande, Lantbrukshögskolan nu fått på all försöksverksamhet i Sverige, denna verksamhet lätt kan komma att bli något för teoretisk och allt för mycket avlägsen från praktiken.

Växtförädlingens organisation i Sverige.

Förädling av lantbruksväxter bedrives i Sverige uteslutande vid privata institutioner och utsädesfirmor, men staten understöder och kontrollerar denna verksamhet, vid Sveriges Utsädesförening i Svalöf sedan mer än 50 år tillbaka och på sistone även vid Weibullsholm. Då emellertid Sveriges Utsädesförening är den enda anstalten, som har filialinstitutioner i olika delar av landet och som till största delen bedriver sina arbeten med tillhjälp av statsmedel, har denna anstalt allt mera fått karaktären av landets officiella växtförädlingsinstitution beträffande lantbruksväxterna. I dess styrelse, bestående av 8 ledamöter, utses ordförande, vice ordförande och 3 andra medlemmar av staten, medan Utsädesföreningen själv blott utser 3 stycken. Staten tillsätter dessutom 2 av de 3 revisorerna.

Sveriges Utsädesförening stiftades 1886 av ett antal för växtförädling och utsädesodling intresserade lantbrukare. Så gott som omedelbart lyckades denna förening få understöd av staten och ett växlande antal hushållningssällskap, under de senaste 22 åren uteslutande av staten. Redan 1890 bildades ett särskilt bolag, All-

männa Svenska Utsädesaktiebolaget, som övertagar, uppförökar och försäljer alla sorter, som framställas vid Utsädesföreningen. För denna monopolrätt betalar Utsädesbolaget årligen en viss summa jämte bonus på försäljningen av originalutsäden. Denna gottgörelse fastställes genom kontrakt för vissa år i sänder, vilka kontrakt även skola godkännas av Kungl. Maj:t. Förutom ovannämnda inkomster har Utsädesföreningen dessutom en del andra härrörande från utförda analysarbeten och dylikt för firmor, industrier och enskilda jordbrukare. Den har även under årens lopp emottagit donationer från skillda håll, sammanlagt uppgående till cirka 1½ milj. kronor. Den årliga utgiftsstaten uppgår numera till omkring ½ milj. kronor, varav $^3/_5$ täckas med statsmedel.

Arbetena vid Sveriges Utsädesförening äro uppdelade på flera olika avdelningar, var och en med sin vetenskapligt utbildade föreståndare och med egna assistenter och särskilt arbetsfolk: 1) korn (f. t. förenat med chefskapet för institutionen), 2) råg (f. t. förenat med sekreteraresysslan), 3) vete och havre, 4) rotfrukter, 5) slåtterväxter, 6) betesväxter, 7) ärter och vicker (förenat med föreståndareskapet för Ultunafilialen), 8) potatis (förenat med föreståndareskapet för frökontrollbyrån), 9) kemiska arbeten (förenat med cereallaboratoriet), 10) kromosomavdelningen. Dessutom finnas två avdelningar, för vilka för ögonblicket blott tillfälliga anslag finnas, nämligen 11) spånads- och oljeväxter och 12) sojabönor, majs och växtfysiologiska arbeten. Förutom huvudanstalten i Svalöf har Utsädesföreningen 8 filialstationer samt 8 under dessa lydande mindre stationer i olika delar av landet.

Weibullsholms Växtförädlingsanstalt äges och drives av firman *W. Weibull A.B.*, Landskrona, och fick under efterkrigsårens ekonomiska kriser först tillfälliga men har numera fasta årliga statsanslag på 80 á 90 000 kr. Under 1800-talets två senaste decennier bedrevs vid Weibullsholm fröodling framför allt av rot-

frukter, och ur denna verksamhet utvecklades så småningom en växtförädlingsanstalt. Den första skolade växtförädlaren anställdes 1907 och deras antal har sedan växlat starkt. F. n. finnas 5 förädlingsavdelningar: 1) vete och tidigt 2-radskorn, 2) vallväxter, råg, havre, potatis och ärter, 3) rotfrukter och korn, 4) köksväxter och 5) blomsterväxter.

Svenska Sockerfabriks Aktiebolagets Institut för Vitbetsförädling, Hilleshög, Landskrona, har under de senaste 25 åren uteslutande arbetat med förädling av sockerbetor. Då den här framställda sockerbetsstammen ej blott är ensam om hela marknaden i Sverige utan även försäljes i åtskilliga andra europeiska länder och inbringat mycket pängar, är anstalten synnerligen väl utrustad för sitt ändamål och har stora resurser till sitt förfogande.

Förutom vid de nämnda anstalterna bedrives växtförädling i större eller mindre skala även av en del privata utsädesfirmor, såsom *Algot Holmberg & Son*, Norrköping, *Otto J. Olsson & Son*, Hammenhög, m. fl. Vid Alnarps Lantbruks-, Mejeri- och Trädgårdsinstitut förädlas dessutom fruktträd, köks- och blomsterväxter och slutligen har i fjor den nybildade Föreningen för Växtförädling av Skogsträd börjat sin verksamhet. Den har sin huvudanstalt vid Källstorp i Svalöf och har redan hunnit skaffa sig fyra filialstationer. Dess arbeten bedrivas helt med enskilda medel.

Landbrugsindustrierne og den kemiske og bakteriologiske Forskning.

Af
Professor *Søncke Knudsen.*

Den mægtige Udvikling, som baade Landbrug og Industri har gennemgaaet i de sidste 60 Aar, er kommen i Stand ved et Samarbejde mellem Erhvervenes praktiske Udøvere og den videnskabelige Forskning, og det er en almindelig Mening, at Erhvervene kan gøre nye Fremskridt, dersom de i langt højere Grad, end det sker, vil gøre Brug af Forskningens Resultater.

Det er i Reglen gaaet saadan, at jo større de industrielle Virksomheder er blevet, desto mere har de taget videnskabelig Forskning i deres Tjeneste, dels for at kunne kontrollere alle Enkeltheder i Driften og dels til Udarbejdelse af nye Metoder og nye Produkter. Mange industrielle Virksomheder driver derfor store Laboratorier, og Nytten eller i mange Tilfælde Nødvendigheden heraf er der vist ingen, der tvivler om; men det er mange Penge, der bindes i saadanne Foretagender, og det er Grunden til, at det fortrinsvis er de største Virksomheder, der tager saadanne Opgaver op, og derved faar yderligere Forspring for deres mindre Konkurrenter.

Jeg skal prøve at gøre Rede for nogle af vore hjemlige Landbrugsindustriers Forhold til den videnskabelige Forskning, og da det drejer sig om Næringsmiddelindustrier, bliver det særlig Forskningen paa Kemiens og Bakteriologiens Omraade, der kommer til at berøre dem.

Oprindelig har man i Hjemmene selv fremstillet Øl, Brændevin, Smør, Ost og flere andre Produkter af Be-

*) Foredrag ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Aarsfest den 8. Marts 1939.

driftens egne Raavarer. Udviklingen har imidlertid ført med sig, at disse Ting nu fremstilles i særlige Virksomheder, og der er saaledes opstaaet Landbrugsindustrier.

Som de vigtigste Landbrugsindustrier maa nævnes Sukkerfabrikker, Sprit- og Gærfabrikker, Bryggerier, Slagterier og Mejerier.

I hosstaaende Opstilling er anført Antallet af Virksomheder og aarlig Produktionsværdi for de paagældende Industrier her i Landet.

	Antal Virksomheder	Aarlig Produktionsværdi i Mill. Kr.
Sprit- og Gærfabrikker	4	13
Sukkerfabrikker	11	76
Bryggerier	203	120
Svineslagterier	84	500
Mejerier	1800	650

Sukker, Sprit og Gær fremstilles altsaa i nogle faa meget store Virksomheder. Blandt de 203 Bryggerier findes mange smaa Virksomheder, men det er dog saaledes, at største Delen af Øllet fremstilles i nogle faa, meget store Virksomheder.

De tre først anførte Industrier drives saaledes væsentligst i meget store Fabrikker, der har vel indrettede Laboratorier med videnskabeligt uddannet Personale, saaledes at de er i Stand til at udøve en effektiv Kontrol med hele deres Produktion og i mange Tilfælde ogsaa at udføre et Forskningsarbejde, der kan føre til ny Landvinding for det paagældende Foretagende.

Mejerier og Svineslagterier er meget nærmere knyttet til Landbruget end de øvrige Industrier; det hænger vel først og fremmest sammen med, at Mejerierne og Slagterierne for de flestes Vedkommende er Andelsforetagender, der ejes af Landmændene. Hvad enten dette nu er den eneste Grund, eller der er flere andre, saa er det saadan, at den Vekselvirkning, der er mellem Teori og Prak-

sis for disse to Industriers Vedkommende nøje slutter sig til, hvad der finder Sted i det egentlige Landbrug. Begge Steder finder Formidlingen Sted gennem Konsulenter (for Slagterierne Baconkontrollen), der i stor Udstrækning overfører Erfaringerne fra et Sted til et andet, og man mærker sjældent noget til den Tilbøjelighed, man i mange rent industrielle Virksomheder har til at holde de Erfaringer, man har indvundet, for sig selv.

Af Sammenstillingen ser man, at Svineslagterierne og Mejerierne hver for sig har en aarlig Produktion, hvis Værdi langt overstiger de øvrige Landbrugsindustriers. Men navnlig Mejerierne er forholdsvis smaa Virksomheder, og kan derfor ikke hver for sig drive nogen større Laboratorievirksomhed, men i Fællesskab vil de være i Stand til at gennemføre lige saa grundige Undersøgelser som de store Fabrikker.

Da der nylig (af *Molde*[1])) er slaaet til Lyd for Oprettelse af et Centrallaboratorium for Landbrugsvirksomheder, er der Grund til at nævne, at Landbruget i Aaret 1883 fik et saadant i Forsøgslaboratoriet.

Det er jo vel kendt, at det Arbejde, Forsøgslaboratoriet har udført, har været til ubetalelig Nytte for Landbruget og ganske særlig for Mejeribruget.

Der foreligger et halvt Hundrede Beretninger fra Forsøgslaboratoriet vedrørende Mejeribrug. En Gennemgang af disse bekræfter fuldt ud et Forskningslaboratoriums afgørende Betydning for en Industrigren.

Det er ikke her Stedet til at gaa i Detailler i den Retning, og jeg skal kun som et særligt smukt Eksempel minde om, hvorledes Pasteuriseringen af Fløden og dennes Syrning ved Hjælp af Syrevækkere saa at sige udforskedes fra Bunden og udformedes, saa den i Løbet af faa Aar kunde praktiseres paa de mange smaa Mejerier, saaledes at den ensartede Smørproduktion, som har betydet saa meget for det danske Smørs Renommé, blev mulig.

---

[1]) Ingeniøren 1939, Nr. 1, Side A. 7.

Der er Grund til at nævne, at det var *Storch*, der udførte den laboratoriemæssige Undersøgelse af Flødens Syrning, og baade dette og mange andre af Storchs Arbejder aftvinger den Dag i Dag saavel Forskeren som Praktikeren den største Beundring.

Angaaende Slagteriforsøg foreligger der fra Forsøgslaboratoriet 5 Beretninger, og Arbejdet paa dette Omraade har saaledes langt fra været af samme Omfang som for Mejeribruget.

Det er i det hele taget typisk, at Forskningsarbejdet paa Mejeribrugets Omraade har været langt mere intensivt end paa Slagteriernes Omraade. Der eksisterer saaledes allerede en gammel Mejerividenskab med hvad dertil hører af Haand- og Lærebøger samt Tidsskrifter, medens noget tilsvarende først i de sidste Aar er begyndt at komme frem for Slagteriernes Vedkommende. Det er i Amerika, man er gaaet i Spidsen, men ogsaa i England arbejdes intensivt paa at klarlægge de Processer, der ligger til Grund for Fremstillingen af Bacon og andre Kødvarer.

Alt i alt kan man sige, at Forsøgslaboratoriet i Slutningen af forrige Aarhundrede har ført Bevis for den videnskabelige Forsknings Betydning for Landbrugsindustrierne og vist, at Arbejdet kan gennemføres saaledes, at selv de mange Virksomheder, der er for smaa til selv at sætte noget saadant i Gang, kan faa fuld Nytte af det.

Jeg har valgt at omtale Forsøgslaboratoriet i den første Periode af dets Virksomhed, fordi man der har saa typiske Eksempler paa et saadant Arbejdes Betydning.

Siden da er vort Kendskab til de kemiske og bakteriologiske Forhold i disse to Landbrugsindustrier udvidet meget, og jeg vil nu prøve at besvare to Spørgsmaal:

1) Bliver de Resultater, Forskningen allerede har naaet, udnyttede fuldt ud.
2) Foreligger der Spørgsmaal, hvor Landbrugsindustrierne maa forvente en yderligere Belysning af Problemerne fra videnskabelig Side.

Svineslagteriernes Hovedprodukt er som bekendt de let saltede Flæskesider, Bacon, og som nævnt er det først i de senere Aar, man har begyndt et mere indgaaende Studium af, hvad der sker ved Saltningen. Fra gammel Tid har man nok vidst, at jo mere Salt, der trænger ind i Kødet, desto mere holdbart bliver det. Nu gælder det om at faa Flæskesiderne til at holde sig uden en for stærk Saltning, og Renligheden og Temperaturen bliver derfor Faktorer, der særlig maa passes paa.

Ved Saltningen skal Kødet antage en rød Farve, som, i Modsætning til Farven i det usaltede Kød, ikke forsvinder, naar Kødet koges eller steges.

Fra gammel Tid har man vidst, at der skal sættes Salpeter til Lagen for at faa denne stabile røde Farve frem, men det er slet ikke Salpeter, der i sig selv virker, først efter at det er blevet omdannet til Nitrit, fremkommer Virkningen. Forbrugerne lægger stor Vægt paa, at Kødet har den røde Farve, man fra gammel Tid har anset for den rette hos godt saltet Skinke og Bacon, og det er derfor af stor praktisk Betydning, at Nitritindholdet er det rigtige, da baade for lidt og for meget forringer Kødets Farve. Det er ved en Bakterievirksomhed, Omdannelsen af Salpeter til Nitrit finder Sted, og det er ikke altid saa lige en Sag at træffe det rigtige. I nogle Lande som De forenede Stater og Tyskland har man løst Spørgsmaalet ved at anvende smaa Mængder Nitrit ved Saltningen i Stedet for Salpeter. I England og Danmark tillader Lovgivningen ikke en direkte Anvendelse af Nitrit, og man maa derfor ved jævnlig at bestemme Saltlagens Indhold af baade Salpeter og Nitrit sikre sig, at Omdannelsesprocessen forløber som den skal, og en saadan Kontrollering anvender Slagterierne derfor ogsaa.

Det skal her nævnes, at ogsaa i Ostemejerierne spiller disse Forbindelser en Rolle, men her fremkalder Nitrit en Farve og Smag i Ostene, som gør dem usælgelige. Det gælder derfor om i Tide at sørge for, at Salpeterdannel-

sen ikke bliver saa stærk, at den kommer til at skade Ostene.

Paa en Række Punkter er Forskningen ikke naaet saa vidt, at den kan give Svar paa Spørgsmaal fra Slagterierne.

Lagens Sammensætning og Saltningstemperaturen er Spørgsmaal, der paany er oppe til Undersøgelse; medens man paa den ene Side har den mindste Risiko for at Kød skal fordærves, naar det behandles ved saa lav Temperatur, som Forholdene tillader, saa foregaar selve de Omdannelser i Kødet, som man vil have til at forløbe, bedre ved højere Temperaturer, og det er endnu ikke tilstrækkelig gennemprøvet, om man paa dette Punkt kan komme videre, end ved at anvende de gængse Metoder.

Det er vel kendt, at Maalingen af Brintionkoncentrationen, Surheden, i de sidste 25 Aar har faaet stor Betydning for mange Industrigrene. For Slagteriernes Vedkommende har man i de senere Aar taget Problemet op til Undersøgelse, men ogsaa paa dette Punkt gælder det, at Forskningen endnu ikke er naaet til Resultater, der kan give Slagterierne sikre Anvisninger.

I det hele taget er Forskningen hverken paa det kemiske eller bakteriologiske Omraade saa langt fremme, som Slagteribruget kan ønske. Forskellige »Slagterispørgsmaal« venter altsaa paa Besvarelse, og jeg maa hertil føje, at de bakteriologiske Undersøgelser af Slagteriprodukter volder Vanskeligheder, fordi nogle af de Bakterier, der spiller en Rolle i Lagen og ved Kødets »Modning« kun vokser daarligt paa de kunstige Næringssubstrater, vi plejer at anvende i de bakteriologiske Laboratorier. Vort Kendskab til disse Bakterier og deres Livsvirksomhed er derfor mangelfuld, og vi kan regne med, at udvidet Kendskab til disse Organismer vil lette os Forstaaelsen af nogle af de Forhold, der nu volder Vanskeligheder.

Jeg maa her indskyde et Par Bemærkninger om Bakteriologiens almindelige Stilling; det er en forholdsvis ny

Videnskab, idet dens nuværende Epoke begynder med *Pasteurs* Arbejder i 1850-erne.

Man naaede hurtigt betydelige praktiske Resultater, og anvendt Bakteriologi har faaet en meget stærk Udvikling. Navnlig den medicinske og veterinær-medicinske Bakteriologi er stærkt udviklet, men ogsaa Fag som Jordbundsbakteriologi og Mælkebakteriologi indtager en smuk Stilling. I ren Bakteriologi undervises derimod kun i Tilslutning til Botanik, og som selvstændigt Studiefag eksisterer det ikke her i Landet og vel næppe heller andre Steder.

Bakteriologien har af den Grund ikke faaet nogen almen Karakter, hvad der medfører Huller i vor Viden, saaledes som det fremgaar af det Eksempel, jeg lige har nævnt med Hensyn til Bakterierne fra Slagteriprodukterne.

Et andet af Svineslagteriernes Produkter er Svinefedt. Ogsaa her er der af Slagteriernes Organisationer foranlediget en Laboratoriekontrol, der skulde bevirke, at Kvaliteten af Fedtet fra alle Slagterierne naaede op paa Højde med det bedste, der produceres. Der er dog her et særligt Forhold, jeg skal omtale lidt nærmere. Et af den tekniske Kemi's smukkeste Resultater er Raffineringen af Fedt, og den danske Olieindustri (Spisefedtindustri) indtager et meget højt Stade. Sammenlignet med den Raffinering, man paa Oliefabrikkerne giver Fedtstofferne, er det en forholdsvis enkel Behandling, man underkaster det Fedt, der produceres paa Svineslagterierne, man raader altsaa over en højt udviklet Teknik paa dette Omraade, som ikke udnyttes af alle Svineslagterierne. Nogle af Slagterierne har dog enten enkeltvis eller nogle Stykker i Fællesskab indrettet sig paa en fabriksmæssig gennemført Raffinering af Svinefedtet, men herved taber det den typiske Smag, som mange Mennesker synes godt om, og det er derfor et Spørgsmaal, hvad der vil betale sig bedst at fremstille, det fabriksmæssigt raffinerede næsten smagløse Svinefedt, eller det efter enklere Metoder

afsmeltede, som har en typisk Smag. Til begge Produkter er der Aftagere.

At der fra Slagteriernes Side er Interesse for Udforskning af de Forhold, der ligger til Grund for Slagteriernes Produktion, har bl. a. vist sig ved, at Slagteriernes Organisationer har taget Initiativet til Opførelsen af et særligt Laboratorium til saadanne Undersøgelser.

Hvad angaar Mejerierne, saa er disse nu saaledes indrettede, at de kan gennemføre Driftskontrol med Mælkens Udnyttelse. Denne Kontrol, der er baseret paa kemiske Undersøgelser, særlig Fedtbestemmelser, foregaar dels paa Mejerierne, dels paa Handelslaboratorier, i nogle Tilfælde ogsaa paa Laboratorier, der er indrettede af Eksportforeninger, og paa dette Omraade udnytter Mejerierne de foreliggende Forskningsresultater.

Paa det bakteriologiske Omraade kan det samme derimod ikke siges at være Tilfældet; ud over den obligatoriske Anvendelse af Reduktaseprøven, der giver Oplysning om Bakteriemængden i Mælk, foretages kun meget lidt af bakteriologisk Driftskontrol paa Mejerierne.

Der er ved tidligere Lejlighed[2]) gjort opmærksom paa dette Forhold og peget paa, at Mejerierne ved en bakteriologisk Driftskontrol kunde vente at opnaa en forøget Sikkerhed i Arbejdet og at undgaa Vanskeligheder, som nu af og til indtræffer.

Naar Mejerierne hidtil kun i mindre Udstrækning har gennemført et saadant Arbejde, hænger det sammen med, at det bliver for dyrt for de enkelte Mejerier at indrette et bakteriologisk Laboratorium og ansætte en til dette Arbejde uddannet Mand. Jeg har derfor tidligere foreslaaet, at en halv Snes Mejerier paa samme Egn skulde slaa sig sammen om et Laboratorium til bakteriologisk Driftskontrol, og jeg mener stadig, at det vil være den rigtige Vej at gaa. Muligvis bør saa ogsaa den kemiske Kontrol henlægges til det samme Laboratorium, saaledes

[2]) Mælkeritidende 1931, S. 1043.

som der fornylig har været slaaet til Lyd for[3]). Til en vis Grad er bakteriologisk Driftskontrol kommen i Gang paa Mejerierne ved, at der er truffen Aftale mellem Mejerier og Handelslaboratorier, og i mange Tilfælde kan et saadant Arrangement virke tilfredsstillende, men der er den Vanskelighed, at Prøverne ikke maa være for lang Tid undervejs, da mange af Mikroorganismerne formerer sig saa hurtigt, at Resultaterne kan blive helt misvisende, hvis Undersøgelsen ikke straks sættes i Gang.

Der arbejdes nu paa en Sammenlægning af Mejerier, saaledes at vi faar færre og væsentlig større Mejerier, og bliver dette til Virkelighed, vil de enkelte Mejerier eller nogle faa tilsammen kunne overkomme at have et velindrettet Driftslaboratorium med uddannet Personale til at overvaage saavel de kemiske som bakteriologiske Forhold, ganske som det nu er Tilfældet indenfor andre Grene af Næringsmiddelindustrien (Bryggerier, Margarinefabrikker, Brødfabrikker).

Det er dog ikke alene, hvor det drejer sig om Kontrol, at den bakteriologiske Forskning ikke er helt udnyttet af Mejerierne; særlig ved Fremstillingen af Ost kan de allerede foreliggende Arbejder (særlig af *Orla-Jensen*) udnyttes langt bedre, end det nu sker.

Ostens Modning er Resultat af Mikroorganismers Virksomhed, men hverken her eller i Udlandet har man oprindelig anvendt Renkulturer af de Mikroorganismer, der er virksomme. Ad Erfaringens Vej er man kommen til de Metoder, hvorved de rigtige Organismer har faaet saa gode Livsbetingelser, at de i særlig Grad har udviklet sig, og først forholdsvis sent er man begyndt at sikre sig, at disse Organismer virkelig er til Stede ved at tilsætte dem som Renkulturer.

Vi fremstiller nu her i Landet fremmede Ostesorter som Emmenthaler-, Roquefort- og Camembertost, og i alle disse Tilfælde sker Fremstillingen under Anvendelse af Renkulturer af de Mikroorganismer, der er typiske for

[3]) Mælkeritidende 1938, S. 1021.

den paagældende Ostesort, for Emmenthalerosten en speciel Mælkesyrebakterie, for de øvrige nævnte særlige Skimmelsvampe.

For de Ostesorter, vi fra gammel Tid har lavet, lader man det derimod endnu til en vis Grad bero paa Tilfældigheder, om de rette Mikroorganismer er til Stede i den rette Mængde.

Nu gælder det selvfølgelig ogsaa for vore hjemlige Ostesorter, at man i Tidens Løb har lært at arbejde saaledes, at ganske bestemte gavnlige Bakterier faar et vist Overtag og derved kommer til at præge Osten. Men Betingelsen er, at disse Bakterier findes i Ostemælken, og det er langt fra saa sikkert nu til Dags som tidligere, for dels bliver Mælken nu langt renligere behandlet end før, og medens man tidligere anvendte raa Mælk til Ostelavningen, pasteuriserer man nu Mælken, saaledes at dens Indhold af Bakterier yderligere sættes ned.

Begge disse Ændringer er væsentlige Fremskridt, idet mange Fejl, der tidligere fremkaldtes af skadelige Mikroorganismer nu undgaas, men Konsekvensen af disse Ændringer maa være, at man ved Anvendelsen af Renkulturer sikrer sig, at de Ostemodnings-Bakterier, der ved de tidligere anvendte Fremgangsmaader fandtes i rigelig Mængde i Mælken, nu tilsættes ad kunstig Vej. Gør man det, bliver man i Stand til at forene den Sikkerhed i Arbejdet, som den moderne Behandling af Mælken giver, med den hurtigere Modning og kraftigere Smag, man før havde i Ostene.

Det kan her tilføjes, at en bedre Kontrol af Surhedstilstanden (pH-Bestemmelse) paa de forskellige Trin af Ostelavningen, vil kunne give forøget Sikkerhed i Arbejdet, men ligesom den bakteriologiske Driftskontrol kan den vanskeligt gennemføres uden bedre indrettede Laboratorier, end Mejerierne nu raader over.

Mejerierne udnytter saaledes ikke fuldt ud, hvad der foreligger af Forskningsresultater; det er derfor betænkeligt, at Konsulentvirksomheden paa Mejeribrugets Om-

raade indskrænkes i de senere Aar, medens Konsulentvirksomheden i de øvrige Grene af Landbruget har været stærkt stigende.

Jeg kommer nu til Spørgsmaalet om, hvorvidt den videnskabelige Forskning er naaet saa vidt, at de Spørgsmaal, der med Rimelighed kan stilles fra Mejeriernes Side, er udredede. Hertil maa man ligeledes sige Nej.

Saa mærkeligt det end lyder, har man ikke rigtig Rede paa, hvad der sker, naar der ved Kærningen dannes Smør af Fløden; der er ganske vist nok af saakaldte »Kærningsteorier«, men ingen af dem er helt tilfredsstillende. Paa lignende Maade gaar det med Smørrets Æltning, og selv om man har kunnet lave Smør, længe før man kendte til Kemi og Fysik, endsige Bakteriologi, saa er det sandsynligt, at man ved et sikkert Kendskab til de grundlæggende Processer kan faa en mere rationel Fremstilling og ganske særlig vil kunne konstruere de Apparater, som anvendes, mere rationelt. Der kommer saaledes stadig nye Typer af Kærner og Æltemaskiner frem, og ofte maa man med en vis Forbavselse konstatere, at disse Maskiner kan virke efter deres Hensigt; faar man først fastslaaet, hvad det egentlig er, der sker ved Smørfremstillingen, vil de mest rationelle Apparater ikke lade vente længe paa sig.

Om Sommeren er Smørret som bekendt ofte for blødt og om Vinteren for fast. Det kommer af, at Temperaturen og ganske særlig Køernes Fodring er forskellig paa de to Aarstider. Det er jo naturligt, at Mejerierne forsøger ved passende Behandling at modvirke disse uheldige Forhold, og nogle Forsøg tyder ogsaa paa, at det i hvert Fald i nogen Grad lader sig gøre, men selv om en Del Forhold er afklarede, er man endnu slet ikke i Stand til at fastslaa, hvilke Forhold det er, der er afgørende.

Som et andet Eksempel paa de Opgaver et Forskningslaboratorium maa løse, skal jeg nævne Omdannelsen af Fedt.

Der er mange Maader, hvorpaa Fedt kan fordærves, men sker det ved Angreb af Mikroorganismer, ved man i Princippet, hvorledes Fejlene skal modvirkes. Men selv om Indvirkning af Mikroorganismer fuldstændig udelukkes, saa er der intet Fedt, der kan holde sig uforandret eller blot velsmagende i Længden.

Det er der i og for sig intet mærkeligt ved, men det underlige er: i nogle Tilfælde gaar Omdannelserne hurtigt, medens de i andre Tilfælde først indtræder efter saa lang Tids Forløb, at de ikke faar nogen praktisk Betydning. Da en saadan Ødelæggelse af Fedt gør sig gældende ved alle fedtholdige Levnedsmidler, faar den stor Betydning for baade Mejeribruget og Svineslagterierne.

Det mest interessante ved Fejlen er, at meget smaa Mængder af visse Stoffer kan fremskynde Fordærvelsen, medens lige saa smaa Mængder af andre Stoffer kan hindre Omdannelsen i at indtræde.

At smaa Stofmængder kan fremskynde en kemisk Proces er et vel kendt Fænomen, der benævnes Katalyse, og ved den her omtalte Proces er det særlig Kobber eller Kobbersalte, der virker som Katalysator, og det første man gør, naar man opdager, at et eller andet Produkt for hurtigt faar en »tællet« Smag, er at undersøge, om det fra et eller andet af de Apparater, det kommer i Berøring med, kan optage Kobber. 0,04 Milligram Kobber kan paa 1 Døgn give 1 Liter Mælk en saa tællet Smag, at den er udrikkelig; det er saa smaa Mængder, at de kan optages, blot Mælken løber gennem et Kobberrør, hvor lidt af Fortinningen mangler.

I visse Tilfælde træffer man den tællede Smag, uden at Kobber eller andre Katalysatorer kan paavises, man ser saaledes næsten hver Vinter, hvorledes enkelte Køer giver Mælk, som i Løbet af et Døgn faar en saadan modbydelig tællet Smag, selv om Mælken malkes direkte i Glasflasker, hvor der ikke kan være Tale om, at der afgives noget skadeligt Stof til Mælken, og i saadanne Tilfælde viser det sig, at en Tilsætning af 2 Milligram Hy-

drokinon pr. Liter (en almindelig anvendt fotografisk Fremkalder), kan hindre den tællede Smag i at komme frem.

Paa tilsvarende Maade finder man, at 1 Gram Maleinsyre pr. kg kan forhindre Fedt i at faa Afsmag. De nævnte Omdannelser af Fedt skyldes Iltning, og de Stoffer, som i minimale Mængder hindrer Iltningen, kaldes Antioxydanter; man har efterhaanden funden adskillige af dem, dels saadanne som de lige nævnte veldefinerede kemiske Forbindelser, men ogsaa en Række Naturprodukter viser sig at have saadanne Egenskaber, det gælder saaledes Havremel og Majsmel, der ved Berøring med det fedtholdige Stof aabenbart afgiver en eller anden Forbindelse i meget ringe Mængde og derved hindrer Iltningsprocessen i at indtræde.

Naar Smør, Mælk eller Svinefedt derfor viser Tilbøjelighed til hurtigere end normalt at blive tællet (at iltes), da kan Grunden ikke alene være den, at de er kommen til at indeholde en Katalysator som Kobber, men det kan ogsaa være, at det skyldes en Mangel paa en naturlig Antioxydant. Studiet af disse naturlige Antioxydanter er derfor et af de Problemer, hvis Løsning kan blive til stor Nytte for mange Industrier, for selv om man nu kender en Del kunstige Antioxydanter, har man i Reglen ikke Lov til at bruge dem; den lige nævnte Tilsætning af Hydrokinon til Mælk er saaledes ikke tilladt, og i det hele taget er det altid en betænkelig Sag, ved kunstige Tilsætninger at forøge de naturlige Næringsmidlers Holdbarhed.

Jeg har nu ved nogle Eksempler vist, at en fortsat Udforskning af de kemiske og bakteriologiske Processer, der ligger til Grund for Arbejdet i Mejerier og Svineslagterier, sikkert vil kunne bringe disse Industrier yderligere Fremskridt.

Men Betingelsen er selvfølgelig, at de Undersøgelser, der foretages, virkelig bliver udnyttede. Jeg har givet Eksempler paa, at de Forskningsresultater, der allerede

foreligger, ikke udnyttes fuldt ud; jeg tror derfor, at det, der trænges mest til, er en udvidet Konsulentvirksomhed og en udvidet Driftskontrol. Konsulenterne bør knyttes til Laboratorierne, saaledes at de samme Mennesker, som udfører Laboratoriearbejdet, kommer til at føre Resultaterne af dette ud i Praksis. Kun derved opnaar man, at Laboratoriets Arbejde udnyttes fuldt ud, og at Laboratorierne faar fat paa de Opgaver, som den praktiske Virksomhed venter paa at faa løst.

Kreditforeningerne og Landbrugets Gældsproblem.

Tidsskrift for Landøkonomis Redaktion har fra Direktør Eiler I. Baastrup modtaget nedenstaaende Bemærkninger vedrørende Kreditforeningsdirektør P. A. Calløs Artikel i Hæfte 4. — I Tilslutning til dette Indlæg bringes Direktør Calløs Svar.

I Anledning af Kreditforeningsdirektør Calløs Indlæg i Tidsskrift for Landøkonomi Hæfte 4 1939, hvori »Det Baastrupske System« omtales, skal jeg gøre opmærksom paa, at jeg fuldt ud er klar over de Minusser, der er knyttet til et Middeltal af Detailprisniveau og Huslejeniveau som Omregningsmaalestok for Laan; jeg har derfor ogsaa udtrykkelig i Bogen om de værdifaste Kapitalanbringelser gjort opmærksom paa, at det kun er bestemte Kategorier Ejendomme, der kan behæftes paa denne Maade.

Med Hensyn til Landbrugsgælden har Direktør Callø i sin Kritik ganske overset Slutningsafsnittet i Bogen herom, hvilket jeg derfor vil tillade mig at gengive:

»I Virkeligheden er vi tilmed af den Formening, at det vilde være rigtigst at gaa endnu videre ad den Bane, vi er inde paa, idet vi ogsaa forudser, at Samfundet, hvis de angivne Retningslinier ikke følges, før eller senere vil blive nødt til at bøje sig for Krav fra Landmændene, hvorved disse vil forlange deres Gaarde omdannet til Aktieselskaber, saaledes at Kreditorerne, in casu Kredit- og Hypotekforeninger m. m., i Stedet for som nu efter det gamle System at ligge med Panteobligationer, vil faa disse ombyttet med Aktier i de paagældende Landejendomme, og en saadan Løsning mener vi ogsaa vilde løse Spørgsmaalet paa den mest rationelle og enkle Maade. Vi forudsætter, at enhver Landejendomsbesidder af egen Kapital mindst har investeret 25 pCt. og saaledes, at denne Del af Aktiekapitalen (C-Aktier i Modsætning til Kreditorernes A- og B-Aktier, svarende til Kredit- og Hypotekforeningernes Tilgodehavender) gaar forud for Kreditorernes i Tilfælde af Ejendommens Værdiforringelse.

Kredit- og Hypotekforeningerne skulde da omdannes til en Slags Holdingselskaber og kun for det Tilfælde, at Ejendommen i tre paa hinanden følgende Aar har givet et ringe eller intet Udbytte kan Aktieejerne forlange Gaarden solgt til ny Indehaver, saaledes at den tidligere Ejer faar sin Aktieandel betalt ved Overtagelsen af den ny Ejer. Ved normalt Ejerskifte erholder den tidligere Ejer

henholdsvis højere eller lavere Kurs for sin Aktiepost (C-Aktier), alt eftersom Gaarden er blevet værdiforøget eller værdiforringet under hans Regimente.

Det er indlysende, at Aktionærerne (Holdingselskaberne) under normale Forhold ikke skal have Ret til at gribe ind i Dispositionerne vedrørende Ejendommenes Drift, ligesom det tidligere omtalte Vurderings- og Gældsraads Myndighed til Vurdering af Ejendommene og dermed Fastsættelse af Aktiekapitalens Størrelse er en Selvfølge.

Enhver Landmand, der ved Flid og Dygtighed eller paa anden Maade bliver i Stand dertil — har Ret til til enhver Tid at afkøbe Holdingselskaberne (svarende til Kredit- og Hypotekforeningerne) større eller mindre Aktieposter, saa det derved muliggøres ham at blive Indehaver af den størst mulige Egenkapital i Gaarden.

Den Tanke, der ligger til Grund for ovennævnte Skitse — at de interesserede Parter i gode og daarlige Tider kommer til at staa Last og Brast med hinanden — er efter vor Opfattelse saa sund og rigtig, at vi i og for sig ikke havde haft noget imod at fremsætte et nærmere Forslag herom.

Naar vi imidlertid har udformet det tidligere Forslag indenfor den eksisterende Kredit- og Hypotekforeningsramme, skyldes det, at Menneskenes Bundethed af tilvante Tankegange, Begreber, Institutioner og Fremgangsmaader er saa stærk, at der i et vist Omfang maa tages Hensyn dertil, selvom et saadant Hensyn ikke kan begrundes med, hvad der er strengt logisk.

Man kan maaske nok sige, at vi i vore Forslag er gaaet ret drastisk tilværks med Hensyn til vore Krav til, hvad vi anser for nødvendigt for at give vort Landbrug en til begge Sider retfærdig og sund Basis for Arbejdet videre frem over.

Men vi fastholder, at man ikke kommer udenom at foretage en tilstrækkelig stor Operation, hvorved man med et rask Snit fjerner det fordærvede Kød.«

Eiler I. Baastrup.

Gensvar.

Til Direktør Baastrups Imødegaaelse af min Kritik af hans System for Værdifasthed skal jeg ganske kort bemærke følgende:

Det er ikke undgaaet min Opmærksomhed, at Hr. Baastrups Forslag om værdifaste Kapitalanbringelser ikke omfatter alle Kategorier af Byejendomme. Men hvis Systemet ikke kan anvendes paa almindelige Beboelsesejendomme men kun paa et Udvalg af disse, saa mister det allerede derved en væsentlig Del af sin Betydning, ligesom det vil være vanskeligt i Praksis at skelne mellem egnede og uegnede Panter.

Hvad angaar Laan i Byejendomme, har jeg ganske kunnet slutte mig til de af Direktør J. Toftegaard (i Nationaløkonomisk Tidsskrift) anførte Betragtninger, og de Indvendinger, Direktør Baastrup i sin sidst udgivne Bog har gjort mod Hr. Toftegaards Argumentation, forekommer mig lidet vægtige.

I denne Sammenhæng er det navnlig Systemets Anvendelse paa Landbrugets Realkredit, der har Interesse. Direktør Baastrup gør ikke Forsøg paa at afkræfte min Kritik af hans Forslag til »værdifaste« Laan i Landejendomme, men nøjes med at gengive de sidste Afsnit af sin Bog om Landbrugsgælden. Hr. Baastrup tager fejl, naar han gaar ud fra, at jeg har overset disse Afsnit. De er tværtimod i mit Eksemplar af Bogen forsynet med baade sorte og røde Streger. Men jeg kan ikke se, at Systemet bliver bedre ved, at Landbrugsejendommene omdannes til Aktieselskaber og Kredit- og Hypotekforeninger til Holdingselskaber, som ligger inde med Aktierne i Landejendommene. Naar man betænker,

1) at Udbyttet af Aktierne retter sig efter det Baastrupske System, idet Aktiernes Værdi Aar for Aar fastsættes af Vurderings- og Gældsraadet,
2) at Ejerens Andel i Ejendommens Værdi, kaldet C-Aktier, i Tilfælde af Ejendommens Værdiforringelse gaar forud for Kredit- og Hypotekforeningernes A- og B-Aktier, altsaa har Karakter af Præferenceaktier,
3) at Aktieejerne kun kan forlange Ejendommen solgt, naar den »i tre paa hinanden følgende Aar har givet et ringe eller intet Udbytte«,

ja, saa gad jeg nok se den Kapitalejer, som vilde købe Aktier i et saadan Holdingselskab eller Obligationer, som er udstedt af det. Men det er jo en Forudsætning for, at Systemet kan virke, og hvad Nytte er det til at drøfte Systemer, som ikke kan praktiseres?

P. A. Callø.

Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938.

II.

Beretning fra Statskonsulent Niels Balle.

Interessen for Traktorer har i de senere Aar været stigende, hvilket iøvrigt ogsaa fremgaar af Statistiken for Import, der viser følgende Tal:

1935 — 149 Stk.
1936 — 164 »
1937 — 272 »
1938 — 457 »

Alene af den Grund var det opportunt, at Statens Redskabsudvalg i 37 og 38 lod afholde Hovedprøver med Traktorer, men Prøverne var desuden denne Gang særlig paakrævede, fordi Dieseltraktorer for første Gang var med i disse. Desværre holdt vore største Traktorfirmaer sig dog tilbage fra Deltagelsen, saa en helt tilfredsstillende Sammenligning mellem den almindelige Benzin-Petroleumstraktor og Dieseltraktoren fik man ikke.

Alligevel gav Prøverne mange interessante og værdifulde Oplysninger. Disse er meddelt i Redskabsudvalgets 82. Beretning.

Trods mange Profetier om det modsatte synes Landelektricitetsværkerne for Jævnstrøm som Helhed at klare sig godt — Forbruget stiger, der anskaffes nye og stedse større Maskiner og Priserne for Strøm sættes ned. Undertiden leveres teknisk Strøm til meget lave Priser. Ved Nyanskaffelser er der stor Interesse for Indførelsen af automatisk Hastighedsregulering af Motoren med tilsvarende automatisk Spændingsregulering samt Dobbeltdynamo. Foruden Lettelse for Betjeningsmandskabet opnaas der derved et mindre Forbrug af Brændsel, og man skaaner Batteriet. — I et enkelt Tilfælde har man endogsaa helt erstattet Batteriet med et lille hurtiggaaende, automatisk styret Dieselaggregat, der gaar uden Tilsyn de 4 à 6 egentlige Nattimer. Spørgsmaalet er dog, om de uundgaaelige Belastningsvariationer tilstrækkelig hurtigt kan modvirkes af den automatiske Regulering? Med Sikkerhed lader Spørgsmaalet sig endnu ikke besvare, og man maa vist sige, at Automatiken paa dette Felt endnu er paa Forsøgsstadiet.

Anderledes stiller Forholdene sig indenfor Koletekniken, her er de automatiske Anlæg allerede de almindeligste, særlig hvor der er Tale om smaa Anlæg. Dette gælder ikke mindst for Mejerierne, hvor man i stigende Grad gaar fra Dampdrift til elektrisk Drift og samtidig indfører smaa automatiske Køleanlæg i Stedet for de store dampdrevne.

Ogsaa i det forløbne Aar har en væsentlig Del af min Tid været optaget af Undervisning, samt af Tilrettelæggelse og Ledelse af Undervisning. Foruden min Undervisning med Øvelser for Landbrugs- og Mejeribrugsstuderende paa Landbohøjskolen, har jeg saaledes planlagt, ledet og undervist ved Kursus i Maskinbrug for Landmænd, hvilket Kursus i Aar maatte dubleres, samt ved Motor- og Traktorkursus og ved Motorkursus for Fiskere. Jeg har endvidere undervist ved en Række forskellige Kursus paa Teknologisk Institut, samt undervist i Maskinlære paa Farmaceutisk Læreanstalt.

Endelig har jeg undervist ved et Par Traktorkursus i Aarhus og ledet et Kursus hos Konsulent *Larsen-Ledet* i Grenaa.

Af Konsultationer har der atter i Aar været mange, og de har som sædvanlig været af et meget forskelligt Indhold og Omfang. Hyppigst har Spørgsmaalene vel nok omhandlet Motorer og Traktorer, men Spørgsmaal om Kølemaskiner, Pumpeanlæg, Transmissioner, Motorsprøjter, Dampanlæg og Malkemaskiner forefalder ogsaa — ikke mindst om de sidste faar jeg mange Henvendelser, men her maa jeg give blankt op. Langt de vigtigste, og de der tager mest Tid, er dog Konsultationer vedrørende Anskaffelse og Afprøvning af Motorer m. m. til Elektricitetsværker, og af saadanne har jeg atter i Aar haft en Del.

Af andre Arbejder, der lægger Beslag paa en Del Tid, kan nævnes Opfindelser og Brandsager. — De første er næsten altid haabløse, fordi Opfindere efter mine Erfaringer som Regel mangler to vigtige Ting, nemlig Penge og elementære fysiske Begreber. — At forklare en fattig Mand, at den Idé, som han har tumlet med i aarevis og ofret sine fattige Skillinger paa, er ganske umulig, er om end nyttig — ikke nogen fornøjelig Opgave.

Hvor det drejer sig om Brande, der formodes opstaaet fra Transmissioner, bliver Sagerne ofte af stedlige Myndigheder indsendt til mig til Udtalelse, og jeg faar herigennem rig Lejlighed til at undre mig over den Letsindighed, hvormed Transmissioner ofte behandles indenfor Landbruget.

Blandt forskellige Prøver og Bremseforsøg, som jeg har foretaget i Aarets Løb, er der særlig Grund til at nævne en lang Række Forsøg med en Traktorkarburator for Solarolie — Forsøgene er endnu ikke afsluttede — samt nogle Forsøgsrækker for at bestemme Trækevne, Nyttevirkning, Slip o. l. af de i den senere Tid saa ofte

anvendte Kileremme. Resultaterne af de sidstnævnte Forsøg er meddelt i et Par Tidsskrifter.

Sluttelig kan nævnes, at jeg har holdt et Foredrag i Landhusholdningsselskabet om Kraftmaskinens Betydning under de nuværende Arbejdsforhold, samt et i Holbæk Amts økonomiske Selskab, om Maskiners Anvendelse, henholdsvis med Heste og mekanisk Kraft.

III.

Beretning fra Statskonsulent N. Tholstrup Pedersen.

I Aaret 1938 har jeg været borte fra Hjemmet i 230 Dage, med ialt 250 Mejeribesøg, samt 38 Bøtteudstillinger, og hertil kommer saa Ugebedømmelserne i Aalborg, Statens Smørbedømmelser, to provinsielle Mejeriudstillinger, samt den store Jubilæums-Landsudstilling i Forum. Endvidere har jeg i Aarets Løb deltaget i en Del Foreningsmøder, og — som tidligere — været Censor ved Mejeriskolernes Afgangseksamen.

Udviklingen indenfor Mejeribruget fortsætter tilsyneladende ad de afstukne Baner, men som en Nyhed kan dog bemærkes, at Interessen for elektrisk Drift paa Mejerierne vinder stadig Terræn, og i Aarets Løb er der i Distriktet startet 3 Mejerier med elektrisk Drift (uden Dampmaskiner), og flere følger snart efter. En Række Mejerier har desuden faaet installeret Elektromotor paa Kærneælter og Vandpumpe, eventuelt ogsaa paa Kølemaskinen.

Køleanlæg med Elektromotor har en Fordel deri, at man kan undgaa de lange Rørledninger mellem Kompressor og Refrigerator, hvilket gør Anlægget baade billigere og bedre.

Ved Nybygning eller Ombygning af Mejeri, hvoraf der i Aar har været forholdsvis mange, kan man med nogen Ret fremhæve visse Fordele ved den elektriske Driftsform med Motor paa hver enkelt Arbejdsmaskine, bl. a. at Mejeribygningen saa maa kunne gøres betydelig mere enkel og billig, endvidere at man er anderledes frit stillet i Placeringen af den enkelte Maskine. Endnu ser det dog ikke ud til, at alle de Arkitekter, som giver sig af med at bygge Mejerier, er særlig opsat paa netop at gøre det moderne Mejeri enkelt og billigt, snarest tværtimod.

Mejerierne fortsætter med at indføre Syrningsanlæg for Skummetmælken; ogsaa paa dette Omraade kan der noteres en Nyhed, nemlig Syrnebeholdere af en særlig Betonstøbning, indvendig beklædt med Fliser i Asfaltunderlag. Karrene sænkes 2—3 m ned i Perrongulvet og overdækkes med aftagelige Laag. Overkanten hæver sig 1 m over Perrongulvet. De nedsænkede Syrnekar falder særlig fordelagtige ud i det moderne elektriske Mejeri, hvor man af økonomiske Grunde helst undgaar den store Loftshøjde i

Skummesal, og tillige er det lettere at beskytte den syrnede Mælk imod Temperatursvingninger udefra.

En Ulempe ved dette System er det, at den syrnede Mælk skal pumpes op under Udvejningen.

Et Mejeri med Syrningsanlæg i normal Drift, d. v. s. at 65—75 pCt. af den skummede Mælk udvejes i syrnet Tilstand, er bekendt for sin hurtige Ekspedition af Udvejningen, saa Mælkevognene hurtig kommer fra Mejeriet; men dette Forhold kan sikkert udnyttes meget mere, blot ved at gøre Mejeriets Sødmælkskar noget større. Teoretisk set er der saaledes ikke det mindste i Vejen for, at et Mejeri kunde forkorte Ind- og Udvejningstiden med f. Eks. 1 Time, men saa skal Sødmælksbeholderen være saa stor, at den kan rumme Sødmælk til mindst 1 Times Skumning.

Denne Mulighed for Ophobning af Sødmælk under Indvejningen rummer endnu en Fordel: Centrifuge- og Pasteuriseringsanlæg kan taale en mindre Dimensionering, og man kan i det hele taget i langt højere Grad end hidtil regne med en Standard-Dimension paa 5 000 l pr. Time for Centrifuge og Pasteur med Regenerativ- og Køleafdeling og saa blot forlænge Skummetiden ½—1 Time eller mere, efter at Mælkevognene er kørt fra Mejeriet.

Pladepasteurer af rustfrit Staal og med Pumper og Rør for Rensning med vekselvis Salpetersyre og Lud er nu slaaet helt igennem, saa Mejerierne overhovedet ikke længere køber Apparater af den ældre Udførelse i Muntz Metal, Kobber eller Aluminiumslegeringer. Apparaternes Konstruktion gaar i Retning af en stærk Forøgelse af Hedefladen med en tilsvarende Nedsættelse af Mælkens Hastighed i Systemet.

Hvad Kærneælterne angaar, kan man slaa fast, at den store Tøndediameter (1,9—2 m og derover) er gaaet af med Sejren, idet ogsaa de forholdsvis smaa Kærner til 2400 og 2800 l Totalrumfang nu ønskes med stor Diameter og tre Valsepar.

En af Fordelene ved den store Tøndediameter skal bestaa deri, at Kærnen blander Smørret, samtidig med at det æltes. Blandingseffekten fremkaldes ved, at Tønden gaar saa rask op med Valserne, at ikke alt Smørret naar at blive æltet, men en Del falder over og slynges til Midten under Faldet. — Denne Blanding synes imidlertid ikke altid at være lige effektiv, bl. a. fordi man ikke ved alle nye Kærner kan variere Tøndens Hastighed, uden at Valsehastigheden følger med, 2 eller helst 3 uafhængige Tøndehastigheder var ønskelige. —

Kontrollen med Æltningens Forløb besværliggøres forøvrigt i høj Grad, fordi vi kører med helt lukkede Kærnetønder. Der kan ikke være Tvivl om, at vi her i Landet havde *vidst* meget mere om Smørrets Æltning, dersom vi havde haft Kærneæltere med

aaben Endebund, hvorigennem man rigtigt kan se, hvorledes Ældningen egentlig foregaar, hvorledes »Overfaldet« virker o. s. v.

I det sidste Par Aar er det blevet meget populært at ælte Smørret med særlig langsomtgaaende Valser, for derved at gøre Smørret fuldstændig kompakt og blankt; — men der klages over, at denne Ældning tager uforholdsmæssig lang Tid, saa det passer daarligt ind i Mejeriets øvrige Arbejdsforhold.

Ældning med langsomtgaaende Valser kan dog tilskyndes ret væsentlig, dersom Tøndens Fart kunde sættes op f. Eks. til det dobbelte, uden at Valsehastigheden blev paavirket.

Kærnen af rustfrit Staal synes at gøre gode Fremskridt, saa allerede nu ser det ud til, at det mere beror paa et Prisspørgsmaal, hvornaar Trækærnen skal afløses af Metalkærnen.

Litteratur.

Befolkningsspørgsmaalet.

Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv. En Lærebog i Danmarks Statistik. Af Professor *Jens Warming*. 2. Udg.

Anden Udgave af Professor *Warmings* »Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv« vil udkomme i Hæfter paa tilsammen ca. 70 16-sidede Ark à 35 Øre; foreløbig foreligger 1. og 2. Hæfte med ialt de 35 Ark. Saa godt som hele første Hæfte er optaget af Befolkningsspørgsmaalet, og det er kun dette, denne Anmeldelse gælder.

Befolkningsspørgsmaalet har i de senere Aar rundt om fremkaldt en overordentlig righoldig Litteratur. Det meldte sig først i Frankrig, men har efterhaanden bredt sig til saa at sige alle vest-, mellem- og nordevropæiske Lande, hvor i flere Tilfælde Fødselspromillen er endnu mindre og Faren for »Affolkning« derfor endnu større end i Frankrig. — Stærkest bliver Spørgsmaalet vel nok behandlet i Tyskland, hvor *Oswald Spengler* for allerede 20 Aar siden med sit Værk »Der Untergang des Abendlandes« skrev sit alvorlige mène, mène tèkel, der særlig siden 1933 er gentaget og forstærket Gang paa Gang af en Række Forfattere, som ud fra racebiologiske og visse andre Synspunkter fremholder, hvor nødvendigt det er, at der i Befolkningen i dette Spørgsmaal sker det, *Burghøfer* i sine Bøger: »Völker am Abgrund« og »Volksdeutsche Zukunft« kalder »einer seelischen Umstimmung«, hvis »Volksnot und Volkstod« skal undgaas. — I Sverige, hvor Fødselshyppigheden er mindre end i noget andet Land, fremkom for nu 5 Aar siden Ægteparrets Professor *Gunnar* og *Alva Myrdals* Bog: »Kris

i befolkningsfrågan«, der længe vil komme til at staa som et Arbejde af stor klassisk Værdi. Fra Sverige foreligger desuden fra de senere Aar en halv Snes vægtige Betænkninger fra den svenske Befolkningskommission, der giver de forskellige Sider af Befolkningsspørgsmaalet en saare indgaaende Behandling.

Danmark har ogsaa sin Befolkningskommission, der har afgivet et Par Betænkninger, og flere er vel i Vente. Desuden har vi mange gode statistiske Arbejder fra Professor *H. Cl. Nybølle* m. fl. og endelig men ikke mindst fhv. Departementschef *Adolf Jensens* »Befolkningsspørgsmaalet i Danmark«, der i et uovertræffeligt Sprog giver en paa en Gang grundig og dog for enhver tænkende Læser letforstaaelig Fremstilling af Spørgsmaalet, saaledes som det stiller sig i vort Land — kort sagt en fortræffelig Haandbog, som vist desværre — trods sin Prisbillighed — kun er kendt og læst af altfor faa. — Det er nok, som Ad. Jensen selv et Sted i sin Bog siger:

»Propagandaen for en positiv Befolkningspolitik har det slet ikke let i Danmark. Ikke som f. Eks. i Sverige, hvor Nedgangen i Fødselstallene har vakt en næsten panikagtig Stemning, der har grebet dybt ned i Samfundet og bl. a. banet Vejen for rundhaandet Bevilling af Statsmidler til Undersøgelse og Imødegaaelse af Ondet. Her i Danmark ser man i Almindelighed mere roligt paa Sagen, og i hvert Fald mærkes der ikke meget, som ligner Opskræmthed. Maaske kan Forskellen delvis forklares ved, at Faldet i Fødselshyppigheden ikke, i hvert Fald ikke endnu, er saa stort hos os som i Sverige. Men i det væsentlige hænger det dog nok sammen med Forskel i Folkepsyken paa denne og hin Side Sundet. Vi Danske er meget tilbøjelige til at se lyst paa Tingene og til ofte bekvemt at hengive os til noget i Retning af Fatalisme: det gaar nok!«

Og saa er det dog saadan, som Ad. Jensen ogsaa gør opmærksom paa, at alle Tidens øvrige politiske og sociale Spørgsmaal er smaa i Forhold til Befolkningsspørgsmaalet. — Lad være, at det ikke hos ret mange rører Sindet stærkt at høre, at den nordiske Race i Tal

gaar tilbage, mens andre gaar frem, saa at f. Eks. den slaviske Race snart vil udgøre Halvdelen af Evropas Folkemængde imod kun 1/3 for Hundrede Aar siden. Maaske ej heller det, at Fødselsoverskuddet herhjemme er i saadan Tilbagegang, at vort Land efter al Sandsynlighed fra omkring 1970 vil have en i Tal aftagende Befolkning. Man mener vel, det er noget, som ligger saa langt ude i Fremtiden, at man ikke i Øjeblikket har Tid til at skænke det større Opmærksomhed. — Men naar det faktisk stiller sig saaledes, at Antallet af skolepligtige danske Børn i 1942 vil være 62 000 færre end 10 Aar før, og at der givetvis nogle faa Aar senere maa blive en tilsvarende Nedgang i Tallet af arbejdsføre Unge, ja, saa er det dog Realiteter, som maa paakalde Interesse langt ud over de Kredse, der direkte har med Varetagelsen af Skole- eller Beskæftigelsesspørgsmaal at gøre.

Det er forstaaeligt, at Professor *Warming* i sin Lærebog i Danmarks Statistik har villet give Befolkningsspørgsmaalet en anselig Plads; men det er maaske ogsaa forstaaeligt, at nogle gaar til Læsningen af dette Afsnit uden store Forventninger om at finde synderlig andet, end hvad der før er sagt af andre; det statistiske Talmateriale maa i Hovedsagen blive det samme. Og dog! Statistik er en mærkelig Materie. Der er sagt meget slemt om den. Poetiske Naturer lider den gennemgaaende ikke. Og saa er det dog i Virkeligheden saaledes, at Statistiken, samtidig med at den giver det solideste Grundlag for reale Konklusioner, tillige giver et grundfæstet Grundlag for mangfoldige Reflektioner, ogsaa af følelsesbetonet Art. — Det er nok med Statistik som med Jura, at begge Videnskaber i sig rummer Plads for menneskelige Betragtninger.

Man bliver stærkt mindet herom ved at læse Prof. Warmings Afhandling. Betragtningerne ligesom vejer mere til end Tallene, eller maaske rettere: de levende-

gør Tallene, saa at disse rykker nærmere ind paa Læseren, selv om denne maaske ikke kommer til at udrage ganske det samme af dem som Forfatteren.

Professor Warming er vel ogsaa Tilhænger af det, man med et enkelt og pænt Udtryk kalder »positiv Befolkningspolitik«. Han frygter ikke, som i sin Tid *Malthus*, at Verdens Folketal skal vokse stærkere end Produktionen af Føde og Raastoffer, og han mener, at der i en stagnerende eller aftagende Befolkning vil være mindre af Initiativ og Virketrang end i et stærkt voksende Land, hvor der uvilkaarlig vil være koncentreret mere Interesse og Energi om Fremskridtet: »For den enkelte Forsørger virker en stor Flok Børn stimulerende!« — Ja maaske; man kan dog næppe sige, at de børnerige Lande: Rusland, Kina og Indien afgiver noget Bevis herfor; man skal vist passe paa ikke at dømme for meget efter Øjeblikkets Tyskland og den Befolkningslære, som udgaar derfra. — Men helt enig med Forfatteren vil mange være, naar han fremhæver den umiddelbare Glæde og Berigelse ved at have en Flok Børn. Men, tilføjer han, »der kræves megen aandelig Udvikling for paa Forhaand at vurdere denne Berigelse, som jo strækker sig over en lang Aarrække, og det maa derfor befrygtes, at de mere kortsynede Momenter ogsaa i Længden vil veje stærkt, saaledes at man kommer ned til »Tobørnssystemet« eller endnu mindre. Dette Systems Venner staar ofte sig selv i Lyset.« — Til at opretholde Folketallet kræves der som bekendt godt 3 Børn pr. Ægteskab, da en Del — 8 pCt. af Mændene og 16 pCt. af Kvinderne — ikke bliver gifte, og 9 pCt. af Ægteskaberne allerede før Børnebegrænsningens Tid var varigt barnløse.

Forfatteren mener ikke, at den herskende Depression og A r b e j d s l ø s h e d skyldes Overbefolkning; den skyldes snarere, at man ikke har kunnet tilpasse sig til den langsomme Tilvækst, end at der er for mange Mennesker; det er altsaa et Spørgsmaal om b e d r e O r g a n i s a t i o n. Om Befolkningsforholdenes Indflydelse paa

Landbruget siges der, at det med den fremtidige Aldersfordeling vil blive umuligt at lægge saa megen Vægt paa ung Arbejdskraft; selv om Landbruget faar samme Andel af hver Aldersklasse, faar det ialt et lavere Antal, fordi der ikke findes saa mange Unge. Imidlertid er begge Parters Instinkter imod den Løsning, som er naturlig i Byerne, at de unge erstattes af ældre, som opgiver at blive selvstændige. Bønderne ønsker Karle, ikke gifte Folk, og Arbejderne ønsker Jord, hvis de skal blive ved Landbruget. Men i Modsætning til Byerne er der intet til Hinder for at gøre Bedrifterne mindre. Dog kommer der ogsaa en Chance for Herregaardene, der gerne benytter gifte Folk. — Man maa derfor i hvert Fald give Landbrugets Ungdom samme Chance for Selvstændighed som hidtil, og dette kræver foreløbig Udstykning; naar Børnebegrænsningen har varet længere, løser Problemet sig selv, idet Ungdommen saa ikke behøver flere Ejendomme, end der bliver ledige ved de Gamles Afgang.

Der vil endvidere ske en Forskydning til Gavn for Arbejdslønnen og til Skade for Jordrenten, ligesom sket er i Frankrig, hvor Folketallet længe har stagneret. Kapitalrenten vil ogsaa falde, naar der ikke skal bruges Kapital til saa mange Boliger, Fabrikker, Trafikmidler, Skoler o. s. v. — Henved Halvdelen af det nuværende Kapitalbehov skyldes, efter Forfatterens Opfattelse, Befolkningstilvæksten, medens godt Halvdelen skyldes stigende Velstand (større Boliger m. m.) og tekniske Fremskridt, hvis Indførelse ofte kræver Kapital.

Med den aftagende Befolkningstilvækst vil Fagfordelingen ogsaa blive anderledes, og der anføres mange Grunde herfor, som maa haves i Erindring ved Valg af Livsstilling og ved al Investering, maaske særlig det sidste, fordi et Menneske bedre kan skifte Fag end en Maskine, og fordi en Del af det byggede varer længere end et Menneskes Arbejdsaar.

At 18 pCt. af Befolkningen vil være over 60 Aar i Stedet for 10 pCt., betyder dels stor Magt hos de Gamle og Fare for Forsinkelse af Fremskridt, dels en stor Forsørgerbyrde. — Det bliver nødvendigt at gøre det muligt for de Gamle at udnytte den Arbejdskraft, de endnu har, og det vil de selv være glade ved. Til den forøgede Byrde overfor de Gamle svarer imidlertid en formindsket Byrde overfor Børnene. Mange af de Gamle har dog sørget for sig selv; Børn kræver Kapital, Gamle har skaffet Kapital. Men man er gladere ved at ofre for sine egne Børn end for de gamle, eventuelt helt fremmede Folk, som man kun mærker gennem Skatterne.

Forholdet »By og Land« ofrer Forfatteren, som naturligt er, en længere Omtale, der foruden Tallene, som belyser den store Forskydning, der har fundet Sted de sidste 100—150 Aar, indeholder en Mængde personlige Betragtninger, som, hvad enten man kan tiltræde dem eller ej, i hvert Fald maa siges at være meget interessante og tankevækkende. Den skete Reduktion af Antallet af Landmænd er næsten helt Netto, siger Forfatteren, »idet der som Omkostning kun kan nævnes Landbrugets Teoretikere (Forsøgsledere, Lærere, Konsulenter, Fagredaktører); der kan altsaa(?) ventes en omtrent tilsvarende Reduktion af Produktionsprisen, maaske endog større, idet Jordrenten reduceres«. — Af saadanne ejendommelige Betragtninger findes der navnlig i dette Afsnit ikke saa faa, som vi dog ikke her skal nærmere ind paa, da det vil kræve en mere indgaaende Behandling af Emnet »Land og By«, som der maaske senere kan blive Lejlighed til.

Befolkningsspørgsmaalets sidste Afsnit omhandler »Antropometri«, et herligt Ord, som betyder Læren om Menneskemaaling, i dette Tilfælde dog nok kun Højdemaaling. Afsnittet er ikke stort, 7½ Side, og heraf er en ikke lille Del optaget af Læren om Middelfejl og andre matematiske Finesser, som aabenbart interesserer

Forfatteren meget. Nævnt bliver dog den Realitet, at Gennemsnitshøjden for tyveaarige Mænd i 1937 var 171,0 cm, medens den i 1852—56 var 165,5 cm. For Kvinder er den henved 10 cm mindre. — For nulevende unge danske Mænd er den altsaa ca. 6 cm mere end i Halvtredserne. — Forfatteren mener, at denne Højdetilvækst navnlig maa tilskrives bedre Ernæring, men ogsaa kortere Arbejdstid, skaansommere Behandling af Børn og Unge, mere Sport og Gymnastik samt i det hele hygiejniske Fremskridt. Og dette er vist altsammen rigtigt; men det er sikkert ogsaa rigtigt først at nævne den bedre Ernæring, hvilket især vil sige en r i g t i g e r e Ernæring, der, bedre end tidligere ofte var Tilfældet, indeholder tilstrækkeligt af de Stoffer, Moderen og hendes Barn har Brug for. —

Den nævnte Højdetilvækst er forøvrigt ikke større, end hvad man andre Steder har konstateret; i Norge skal den i sidste Aarhundrede have været 10 cm og i Holland endog 12 cm.

Det kan, som Forfatteren ogsaa bemærker, omtvistes, hvorvidt det i sig selv er en Lykke at være høj. Ingen vil vel paastaa, at Energi og Intelligens vokser med Højden, nogle vil maaske endog sige tværtimod! Men alligevel har dog nok den svenske Befolkningskommission Ret, naar den i sin Betænkning om »Næringsfrågan« stærkt fremhæver, at en hensigtsmæssigere Ernæring af Mødre og Børn ikke blot vil have en mindre Spædbarnsdødelighed til Følge, men at den ogsaa vil bidrage til, at Børnene faar en bedre baade legemlig og aandelig Udvikling, saaledes at det med Rette kan siges, at den bedre Ernæring er t i l G a v n i b a a d e k v a n t i t a t i v o g k v a l i t a t i v H e n s e e n d e.

Vi har hermed givet nogle Uddrag af den foreliggende Afhandling; det siger sig selv, at det kun kan blive en lille Mundsmag af Afhandlingens 155 indholdsrige Sider, der saa at sige alle giver Udtryk for Forfatterens Opfattelse af de behandlede Spørgsmaal, hvortil han knytter

sine egne subjektive Betragtninger, som ikke alle vil kunne dele. Men tankevækkende og i mange Tilfælde uhyre rammende er de i hvert Fald, og det maa meget ønskes, at mange vil faa Lyst til at gøre sig nærmere kendt med Befolkningsspørgsmaalet, saaledes som Professor *Warming* her i en i bedste Forstand populær Form har forelagt det for Læseverdenen.

H. J. Rasmussen.

Beretning om Forsøg med Kartofler.

Forsøgene paa De Danske Spritfabrikkers Forsøgsgaarde.

Sortsforsøgene i den nu foreliggende Beretning Nr. IV indtager som i de foregaaende Publikationer en fremtrædende Plads. De nye Sorter, der stadig kommer frem, maa afprøves for derigennem at faa konstateret deres Værdi i Sammenligning med de ældre, kendte Sorter.

Det er et værdifuldt Materiale, der Tid efter anden er erhvervet som Resultat af disse Forsøg; det beror ikke mindst derpaa, at man for adskillige Sorters Vedkommende kan anføre et gennemsnitligt Resultat for en længere Aarrække (for »Alpha« saaledes 11 Aar, for flere fremragende Frederikshøj-Sorter 6—7 Aar). Det giver en Stabilitet, som man ofte maa savne i lignende Forsøg.

Forsøgene med Sprøjtning, Forspiring m. v. har i særlig Grad almen Interesse. Der hersker ingen Tvivl om, at den aarlige Forspiring af Læggematerialet samt Sprøjtningen under Væksten kan foretages med Fordel, men Merudbyttet for Sprøjtning kan i de enkelte Aar svinge meget stærkt som Følge af Vejrforholdene. De aarligt tilbagevendende Sprøjtningsforsøg, som Spritfabrikkerne her lader foretage, faar derfor en særlig Værdi, idet de giver Mulighed for en Vurdering af den økonomiske Betydning, der knytter sig til de nævnte Sikringsforanstaltningers regelmæssige Gennemførelse. Som Gennemsnit for 13 Aar har Sprøjtningen af Deodara givet et Merudbytte paa ca. 9 pCt., medens mere modtagelige Sorter som Richters Imperator har givet omtrent 3 Gange saa stort Merudbytte for denne Behandling.

Forsøgene med Forspiring har for en Aarrække vist et endnu større Udbytte, end der er opnaaet ved Sprøjtning alene.

Foruden de Forsøg, der direkte angaar Kartofler til Spritfremstilling, har man tillige prøvet forskellige Sorter Spisekartofler. Den ret nye Sort, Bintje, der i tidligere Aar har givet særdeles lovende Resultater som Tidligkartoffel, har tillige vist sig fremragende i Udbytte ved Fuldmodenhed.

Man har hidtil savnet faste Regler til Bedømmelse af Spisekartoflers Kvalitet. For at afhjælpe denne Mangel har der i de 2 sidste Aar været etableret et Samarbejde mellem Laboratoriebestyrer *Frode Hansen* og A/S Dansk Gærings-Industri; Resultatet heraf er blevet dels Udarbejdelsen af en Farveskala til Brug ved Bedømmelse af Kartoflernes Mørkfarvning og dels Afprøvning af Apparater til Bestemmelse af Brudgrænse og Penetration (Konsistens, Fasthedsgrad).

C. A. N.

Mindre Meddelelser.

Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat (Afdeling B).

Legatet, der bestyres af Det kgl. danske Landhusholdningsselskabs Præsidium, skal anvendes til Forsøg og Undersøgelser, der har til Formaal at fremskaffe Midler til Bekæmpelse af Sygdomme hos Dyr.

Legatportionerne, der er strengt personlige, kan gives for et Tidsrum af indtil 3 Aar. Portionernes Størrelse fastsættes i hvert enkelt Tilfælde af Legatbestyrelsen.

Ansøgning om Andel i Legatet, bilagt med udførlige Oplysninger om, til hvilket Formaal og paa hvilken Maade Beløbet agtes anvendt, maa indsendes til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Rolighedsvej 26, København V., inden den 1. Juli d. A. — Ansøgningsskema benyttes ikke.

Uddeling af Forsøgsleder Helwegs Mindelegat.

Den ledige Portion paa 1000 Kr. af Helwegs Mindelegat er af Legatbestyrelsen — Landhusholdningsselskabets Præsidium — tildelt Assistent, Landbrugskandidat Olav Johan Olesen, Sophiehøj pr. Rødby, til en Rejse til Holland og Tyskland for at studere Metoder og Teknik ved Forædling og Frøavl af Sukkerroer.

Landbrugets Prisforhold i April Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.– April	April Md.	Jan.– April	Marts Md.	April Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,07	12,98	13,76	13,60	12,91
Smør, Notering	230	222	215	248	248	226
do., Afregningstal	236	228	224	251	251	232
Ost, 20 pCt.	90	90	90	90	90	90
Æg	117	97	76	91	76	85
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	180	189	176	180	176
do. uden Kort (do.)	94	100	100	120	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	50	50	53	54	55
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	60	59	61	62	64
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	39	43	48	51	53
Kælvekøer, Odense[2], 1. Kl., Kr. pr. Stk.	402	—	—	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1080	1100	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	16,06	17,66	16,69	14,36	14,21	14,54
do., Køber	15,76	17,40	16,38	14,05	13,96	14,16
Rug, Sælger	15,86	17,58	15,75	14,62	14,38	14,81
do., Køber	15,57	17,26	15,38	14,27	14,13	14,40
Byg, 2/r, Sælger	14,81	17,22	15,75	11,79	11,39	11,66
do., Køber	14,43	16,80	15,25	11,49	11,13	11,38
Havre, Sælger	13,98	15,83	15,06	12,29	11,90	12,75
do., Køber	13,48	15,33	14,56	11,77	11,40	12,25
Hø	7,73	6,94	7,00	7,83	7,75	7,88
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	5,27	5,61	5,06	5,17	5,00	4,69
Runkelroefrø, VIII-St.	59	63	60	57	60	60
Kaalroefrø	57	60	60	55	55	55
Rødkløverfrø, sildig	192	162	160	228	223	215
Hvidkløverfrø	290	241	245	402	410	415
Hundegræsfrø	104	93	88	148	148	140
Alm. Rajgræsfrø	64	56	56	89	89	91
Ital. do.	39	28	30	58	59	65
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,63	14,88	15,02	14,56	15,06
Solsikkekager	16,63	16,68	15,56	15,76	15,13	15,56
Palmekager	15,38	15,59	15,31	13,51	13,06	13,13
Hvedeklid	14,25	15,92	15,88	10,88	10,81	10,81
Majs, La Plata	16,54	17,38	—	15,21	14,75	14,81
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,34	17,60	17,34	17,40	17,60
Kalksalpeter	16,53	16,79	17,05	16,79	16,85	17,05
Sv. Ammoniak	16,58	16,84	17,10	16,84	16,90	17,10
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,78	6,80	6,78	6,80	6,80
40 » Kaligødning	13,49	13,83	13,95	13,83	13,95	13,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—April	April Md.	Jan.—April	Marts Md.	April Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	124	124	131	130	123
Smør, Notering	110	106	103	119	119	108
do., Afregningstal	113	109	107	120	120	111
Ost	158	158	158	158	158	158
Æg	99	82	64	77	64	72
Slagterisvin med Kort	181	186	195	181	186	181
do. med og uden Kort[1])	180	184	194	181	186	181
Slagtekøer (København)	86	86	86	91	93	95
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	100	102	105
Unge Heste (Odense)	148	147	149	149	149	149
Hvede	116	128	121	104	103	105
Rug	133	147	132	123	121	124
Byg, 2/r.	115	134	122	92	88	91
Havre	116	131	125	102	99	106
Hø	113	101	102	114	113	115
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	141	150	135	138	133	125
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	106	101	102	99	103
Solsikkekager	129	130	121	122	117	121
Palmekager	135	137	135	119	115	115
Hvedeklid	128	143	142	98	97	97
Majs, La Plata	148	155	—	136	132	132
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	87	89	87	88	89
Kalksalpeter	86	87	88	87	87	88
18 pCt. Superfosfat	112	115	115	115	115	115
40 » Kaligødning	113	116	117	116	117	117
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	112	111	123	122	114
Husdyrprodukter, ialt	128	126	126	130	130	126
Korn	118	133	126	102	100	103
Planteprodukter, ialt	119	132	125	105	103	105
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**126**	**126**	**128**	**128**	**124**
Kraftfoder	123	129	123	113	109	112
Kunstgødning	97	99	100	99	99	100
Andre Vareindkøb	88	89	89	100	100	100
Vareindkøb, ialt	**114**	**118**	**115**	**108**	**106**	**108**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Planteavlen 1938.

Af Konsulent *H. Land Jensen.*

1938 var for Planteavlen et godt Aar, hvad angaar Produktionens Størrelse. Efter et meget barsk og tørt Foraar fulgte en frodig Sommerperiode, der gav gode Udviklingsbetingelser for Afgrøderne og som navnlig var gunstige for Kornavlen, der blev større end noget tidligere Aar. Betydningen af en stor Kornhøst plejer at ligge udenfor enhver Diskussion, og det er da ogsaa givet, at for Landbruget som Helhed har den gode Høst været et virkeligt Aktiv. Men Høsten var ogsaa god ude i Verden, og trods Kornordningen viste Overproduktionens Virkninger sig paany indenfor vore Landegrænser. For de kornsælgende Landbrug, hvis Antal er stigende efter Svineproduktionens Nedskæring, voldte de svigtende Afsætningsmuligheder og lave Priser meget betydelige Vanskeligheder.

Tabel 1. Temperatur- og Nedbørsforhold 1938.

		Afvigelse fra Normalen Celsius Gr.	Nedbør %
Januar	1938	+ 2,1	+ 36
Februar	—	+ 2,0	÷ 29
Marts	—	+ 4,4	÷ 54
April	—	+ 0,8	÷ 65
Maj	—	÷ 0,6	+ 19
Juni	—	÷ 0,4	+ 11
Juli	—	+ 0,1	+ 6
August	—	+ 2,6	÷ 26
September	—	+ 1,9	÷ 23

Tabel 1 angiver i grove Træk de enkelte Maaneders Temperatur- og Nedbørsforhold*). Vejret var meget mildt i det tidlige Foraar. April havde stærkt svingende Temperaturer, der i Gennemsnit dog naaede lidt over Nor-

*) Se nærmere i Tidsskrift f. L. 1938, Side 832.

malen. Maj var gennemgaaende ret kolig, og endnu i Juni kneb det med at naa op paa normal Temperatur. August var meget varm, og Efteraarsmaanederne var ligeledes milde. Som saa ofte før er det dog navnlig Nedbørstallene, der karakteriserer Vækstbetingelserne bedst. Fremhæves maa især den meget tørre Foraarsperiode. Det ses, at Marts og April gennemsnitlig gav under halv Nedbør, men Regnen meldte sig i Slutningen af Maj paa de fleste Egne i rigelige Mængder, og Juni—Juli gav ligeledes nogenlunde tilstrækkelig Nedbør. Eftersommeren var derimod temmelig tør.

Manglen paa Nedbør i Foraarstiden gav Anledning til Sandflugt i et Omfang, der overgaar, hvad der har været kendt i en lang Aarrække. Perioder med Barfrost i Februar og April øgede Jordens Smuldring i Overfladen, og selv under Forhold, hvor man havde været forsigtig og tilbageholden med Bearbejdningen, gjorde Jordfygningen sig gældende. De værste Sandstorme indtraf 7.—8. April, 17. April og 7.—9. Maj, men i hele Perioden fra først i April til henimod Midten af Maj var Vejret blæsende, og paa meget udsatte Jorder var der Tale om Fygning næsten daglig. Vindstyrken naaede paa de egentlige Stormdage op paa omkring 7. Det var saaledes ikke saa meget Stormens Styrke som Jordens Tørhed og dens let smuldrende Karakter, der gav Anledning til Ødelæggelserne. Jævnsides med Jordfygningen gjorde vedholdende streng Nattefrost sig gældende i April, og det var svært at sige, om det var Stormpiskningen eller Kulden, der var Hovedaarsag til Afgrødernes kummerlige Udseende. Selvsagt var det navnlig paa Jyllands udstrakte delvis meget aabne Sandjordsarealer, Skaden gjorde sig gældende.

Foreningen af jydske Landboforeninger og De samvirkende jydske Husmandsforeninger tog Initiativ til Indsamling af Pengemidler til Fordel for de skadelidte, og der indkom og fordeltes over 1,1 Mill. Kr. Paa Grundlag af Oplysninger paa Ansøgningsskemaer er det beregnet, at tre Fjerdedele af Skaden skete ved Bortfyg-

ning navnlig fra Vaarsædmarkerne, medens ca. en Fjerdedel skyldtes Sanddækning af Afgrøder og Fyldning af Grøfter. Den samlede Skade vurderes til 4,3 Mill. Kr. Ud over de ved Indsamlingen ydede Erstatninger dækkedes ved Statstilskud to Trediedele af Udgiften til Indkøb af Frø og Korn ved Omsaaning samt Halvdelen af Udgifterne til ny Kunstgødning. Statstilskudet til disse Foranstaltninger androg ca. 1,7 Mill. Kr.

Som tidligere Aar er man paa Grundlag af Oplysninger fra Statistisk Departement i Stand til at danne sig et Overblik over de forskellige Landbrugsafgrøders Andel i Arealbenyttelsen. I de følgende Tabeller er anført talmæssige Oplysninger for 1938 sammenlignet med de nærmest foregaaende Aar, og i Tilknytning hertil meddeles efter samme Kilde Tal for Høstudbyttets Størrelse.

Tabel 2. Arealanvendelsen i 1000 ha, hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938	Fremgang % 31/35—38	Forh.-tal 1938
Korn	1312,9	1326,5	1326,1	1354,3	+ 3,2	42,1
Roer	444,3	439,5	435,7	444,4	+ 0,02	13,8
Kartofler	72,3	75,6	80,7	79,3	+ 9,7	2,5
Græs og Grønfoder ..	1265,8	1266,5	1273,0	1259,7	÷ 0,5	39,2
Andre Afgr. og Brak	85,2	87,8	86,3	75,2	÷11,7	2,4
Landbrugsareal	3180,5	3195,9	3201,8	3212,9	+ 1,02	100,0

Tabel 2 viser Arealanvendelsen for Hovedafgrøderne. Der har i 1938 været Tale om en betydelig Udvidelse af Kornarealet, der er ca. 3 pCt. større end i Aarene 1931—35. Kornafgrøderne lægger nu Beslag paa ca. 42 pCt. af det samlede Landbrugsareal. Roearealet er nu omtrent uforandret. For Kartoflerne er der en mindre Tilbagegang sammenlignet med 1937, men ellers er Arealet øget betydeligt i Forhold til de nærmest foregaaende Aar, væsentligt paa Grund af Kartoffelmelsordningen i 1933.

Græsarealet er faldet en Smule, og der er ligeledes Tilbagegang for andre Afgrøder og Brak. Det samlede Landbrugsareal, der i 1938 var opgjort til 3 212,9 Tusind ha, viser atter en mindre Fremgang.

Tabel 3. Korn i 1000 ha, hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938	Fremgang % 31/35—38	Forh.-tal 1938
Hvede	109,9	119,7	129,2	131,5	+19,7	9,7
Rug	141,6	132,3	139,2	145,1	+ 2,5	10,7
Byg 2rd.	339,7	363,8	365,4	393,5	+15,8	29,0
Byg 6rd.	8,3	5,1	3,2	3,9	÷53,0	0,3
Hvid el. gul Havre	351,2	356,1	357,5	357,0	+ 1,7	26,4
Graa el. sort Havre	30,5	21,3	18,7	17,8	÷41,6	1,3
Blandsæd	327,8	324,6	309,2	301,9	÷ 7,9	22,3
Bælgsæd	3,9	3,6	3,7	3,6	÷ 7,7	0,3
Kornareal	1312,9	1326,5	1326,1	1354,3	+ 3,2	100,0

K o r n a f g r ø d e r n e. Fremgangen i Arealanvendelse i det sidste Aar ses efter Tabel 3 navnlig at være faldet paa 2rd. Byg, der er udvidet med ikke mindre end 8 pCt., men der er ogsaa væsentlig Fremgang for Rug og i mindre Grad for Hvede. Taget paa længere Sigt synes dog Hveden at ligge i Spidsen med Hensyn til Arealudvidelse, Rugen kommer kun i ringere Grad med. Tilsammen udgør de 2 Vintersædarter kun ca. 20 pCt. af Kornarealet, hvilket efter Dyrkningsbetingelser maa siges at være en forholdsvis ringe Plads, men iøvrigt er der Grund til at tro, at de kommende Aars Prispolitik for Brødkorn vil blive afgørende for Arealets Størrelse. Der er en lille Fremgang for 6rd. Byg, hvis Tilbagegang ellers har været meget udtalt i en Aarrække. Det er nok Omsaaningen efter Sandflugten, der har gjort sig gældende. Tilbagegangen for graa og sort Havre fortsættes, og endvidere ses det, at den i de senere Aar indledede Nedgang i Blandsædarealet ligeledes er fortsat i 1938. Det er ogsaa paa Tide, at Udviklingen bliver vendt paa dette Omraade. Der kan ikke findes nogen fornuftig Begrundelse for, at Blandsædarealet her i Landet skal indtage 22 pCt. af det samlede Kornareal eller større Areal end Vintersæden ialt.

Kornsaaningen tog sin Begyndelse paa et meget tidligt Tidspunkt. Adskillige Steder havde man tilsaaet omkring 10. Marts, og paa Egne i Jylland, hvor man ellers plejer at holde sig forsigtigt tilbage, naaede man ogsaa at faa gennemført tidligere Saaning end ellers, idet det tørre

Vejr og den bekvemme Jord i høj Grad opfordrede til at tage fat. Saaarbejdet var saaledes tilendebragt saa godt som overalt inden 1. April. Vejret i Marts var saa mildt, at Spiringen hurtigt indlededes, og Kornmarkerne grønnedes mod Slutningen af Maaneden eller først i April. Denne tidlige Vækst af Vaarsæden maa afgjort siges at have været en Fordel i Forbindelse med Sandflugten, idet Kimplanterne i betydeligt Omfang holdt igen paa Jorddelene, men iøvrigt var baade Vaarsæd- og Vintersædmarkerne slemt medtagne under og efter Storm- og Kuldeperioderne i April og Maj. For Rugens Vedkommende kneb det at faa genoprettet Skaden, men for de øvrige Afgrøder gjorde Maj- og Juniregnen Underværker. Markerne stod i Sommertiden og henimod Høst med et frodigt Udseende, og det kan vist hævdes, at uden det tørre kølige Vejr i Buskningsperioden, der antagelig var af Betydning for Udvikling af et stærkt Straa, havde Lejesæd været meget udbredt. Nu stod de fleste Kornafgrøder godt op til Høstningen. Mejning og Hjemkørsel gennemførtes almindeligvis under særdeles gode Betingelser. I Nordjylland og paa enkelte andre Egne blev Indbjærgningen dog noget vanskeliggjort af en kortere Regnperiode, og Kærnekvaliteten, der ellers gennemgaaende var god, reduceredes en Del herved.

Tabel 4. Høstudbytte i Mill. hkg Kærne, hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938
Hvede	3,3	3,0	3,7	4,6
Rug	2,5	2,0	2,5	2,8
Byg	10,0	9,0	11,0	13,6
Havre	10,0	8,4	10,3	11,5
Blandsæd	8,0	6,4	7,5	8,0
Korn ialt (uden Bælgsæd)	33,8	28,8	35,0	40,5

Høstudbyttet, der er opgjort i Tabel 4, androg for 1938 40,5 Mill. hkg Kærne, hvilket er væsentlig over en almindelig Gennemsnitshøst, der antagelig med det nuværende Kornareal maa siges at ligge omkring ca. 35 Mill. hkg. Indtil 1938 var den størst opnaaede Kornhøst 36,8 Mill.

hkg, der faldt i 1935. Det er navnlig Hveden og Byggen, der i 1938 har givet det store Udbytte, hvilket falder sammen med, at det er den gode Jord, der har haft de bedste Betingelser dette Aar. Paa mange Sandjordsegne navnlig i Nordjylland, hvor Rug- og Havredyrkning er fremtrædende, naaedes kun en jævn Middelhøst.

Tabel 5. Roer i 1000 ha, hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938	Fremgang % 31/35—38	Forh.-tal 1938
Runkelroer	149,8	155,4	143,9	147,9	÷ 1,3	33,3
Fodersukkerroer	7,9	13,4	17,2	29,8	+277,2	6,7
Kaalroer	209,3	198,5	197,4	188,8	÷ 9,8	42,5
Turnips	29,5	18,4	16,5	14,1	÷ 52,2	3,2
Gulerødder	4,7	4,2	4,1	4,3	÷ 8,5	1,0
Sukkerroer til Foder	4,4	11,0	16,2	21,1	+379,5	4,7
Sukkerroer til Fabrik	38,2	38,2	40,0	38,0	÷ 0,8	8,5
Cikorierødder	0,5	0,4	0,4	0,4	÷ 20,0	0,1
Roareal	444,3	439,5	435,7	444,4	+ 0,02	100,0

Rodfrugter. Arealtallene i Tabel 5 viser en fortsat Tilbagegang for Kaalroer, der dog endnu er førende med 42,5 pCt. af det samlede Roareal. Runkelroerne har ikke været ude for særlig store Forskydninger, derimod ses en meget stærk Fremgang for Fodersukkerroer, der i 1938 var oppe paa ca. 7 pCt. af Arealet, og som antagelig i de kommende Aar vil gaa endnu langt stærkere frem. Turnips er atter reduceret, denne Dyrkning er efterhaanden ret betydningsløs. Gulerødder er ligeledes uden almindelig Betydning i Dyrkningen, men fastholdes dog hist og her navnlig paa de lettere Jorder. Sukkerroer til Foderbrug androg i 1938 ca. 5 pCt. af Roearealet, og der ses atter en betydelig Fremgang sammenlignet med de foregaaende Aar. Det samlede Roareal viser sammenlignet med 1937 en Stigning, der efter det foregaaende væsentlig er faldet paa de tørstofrige Roer, og som antagelig hænger sammen med de gode Kornpriser efter Høst 1937. Interessen for Erstatningsmidler for Korn vil selvsagt stige og falde med Priserne, men det er sikkert rimeligt at vente, at de tørstofrige Roer i den kommende Tid

sættes ind i Stedet for en Del af de almindelige Runkelroer eller Kaalroer, saaledes at der ikke kan ventes nogen større Stigning af det samlede Roeareal.

Med den tidlige Afslutning af Kornsaaningen blev der Mulighed for ogsaa at paabegynde Roesaaningen før end ellers, og da Jorden i Slutningen af Marts og først i April var særdeles bekvem, blev disse Muligheder stærkt udnyttet. Erkendelsen af, at der i tidligere Aar ofte er saaet Roer lovlig sent, synes at brede sig, men iøvrigt havde en Del af de første Saaninger i nogen Grad Eksperimentets Karakter. Man frygter Stikløbning ved tidlig Saaning, og det viste sig saa ogsaa i 1938, at de først saaede Roer gennemgaaende gav flest Stikløbere, men i det store og hele gav den tidlige Saaning et tilfredsstillende Resultat og øget Udbytte, hvilket ogsaa de gennemførte Saatidsforsøg har vist.

Jordloppeangreb ødelagde i en Del Tilfælde Kaalroerne, som maatte saas om. Spiringen blev efter Omsaaningen ret mangelfuld, og i det store og hele var Plantebestanden i Roemarkerne i 1938 ikke særlig vellykket, navnlig under Forhold, hvor Jordfygningen i Maj havde gjort sig gældende. Væksten i Sommermaanederne var frodig, men Augusttørken standsede en Tid Udviklingen, saa det helt store Roeudbytte, som det en Tid tegnede til, ikke blev naaet.

Tabel 6. Høstudbytte i Mill. hkg Roer, hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938
Runkelroer	91,9	92,3	88,5	90,5
Fodersukkerroer		6,5	9,0	15,2
Sukkerroer til Foder	—	—	6,4	8,4
Kaalroer	121,4	118,3	112,3	114,8
Turnips	13,7	8,4	6,9	6,4
Gulerødder	1,5	1,3	1,3	1,3
Foderroer ialt	—	—	224,4	236,6
Sukkerroer til Fabrik	—	—	15,0	13,6
Cikorierødder	—	—	0,1	0,1

Høsttallene i Tabel 6 viser, at Udbyttet har været omkring det normale eller lidt over, bedst for Bederne, men

det maa tages i Betragtning, at Tørstofindholdet navnlig i Jylland nærmest var under Normalen, hvorfor Roehøsten som Helhed kun kan anslaas til Middel. Hjemkørsel, Nedkuling og Opbevaring gennemførtes uden større Vanskeligheder, og mod Foraaret 1939 var der endnu adskillige Steder gode Roebeholdninger tilbage.

Sukkerroer til Fabriksbrug viser efter Tabel 5 en lille Tilbagegang sammenlignet med 1937 og beslaglagde 1938 38,0 Tusind ha svarende til 8,5 pCt. af Roearealet. I alt væsentligt dyrkes Fabriksroerne kun paa Øerne.

	1935	1936	1937	1938
hkg Roer pr. ha	353	340	370	331
Sukkerindhold, pCt.	16,8	17,6	17,4	15,8
Betaling pr. hkg Roer ..	220	220	240	238,2

Ovenfor anføres A/S De danske Sukkerfabrikkers Oplysninger om Udbytte pr. ha, det gennemsnitlige Sukkerindhold samt den opnaaede Betaling pr. hkg Roer (en enkelt Fabrik betalte i 1938 250 Øre pr. hkg). Masseudbyttet var i 1938 lidt mindre end de nærmest foregaaende Aar, og navnlig den lave Sukkerprocent gjorde sig ret stærkt gældende. Der er dog opnaaet omtrent samme Betaling pr. hkg som i 1937.

Kartofler. Som det fremgaar af Tabel 2, omfattede Kartoffelarealet 79,3 Tusind ha eller lidt mindre end 1937. Reduktionen, der er ret uvæsentlig, maa antagelig ses paa Baggrund af de for Dyrkningen til Spisebrug utilfredsstillende Priser for Høst 1937.

I det tørre noget kølige Foraar kom Kartoflerne kun langsomt i Vækst. Paa Tidligkartoflerne gjorde Nattefrosten i Maj stedvis betydelig Skade. Udviklingen i Sommertiden forløb tilfredsstillende, men i August hæmmedes Væksten stærkt. Skimmelangreb optraadte tidligt, men standsedes praktisk taget fuldstændig i det tørre Vejr i August. I Nedbørsperioder i September og Oktober tog Skimmelen atter Fart og gav Anledning til meget stærk

Eftersmitte paa Knoldene, hvilket har vanskeliggjort Sortering og Afsætning. Høstudbyttet i Mill. hkg opgjort paa tilsvarende Maade som for de øvrige Afgrøder fremgaar af følgende:

1931/35	1936	1937	1938
12,2	12,9	13,2	14,3

Mængdeudbyttet har saaledes været meget tilfredsstillende i 1938, men Tørstofindholdet var noget under det normale.

Afsætningen af Kartofler til Spritfabrikkerne blev for Aaret 1938 375 Tusind hkg mod 307 Tusind i 1937 og 382 Tusind i 1936. Kartoffelmelsfabrikkerne aftog som sædvanlig 600 Tusind hkg. Der er saaledes til Industribrug afsat ca. 1 Mill. hkg svarende til ca. 7 pCt. af den samlede Kartoffelhøst. Afsætningen til Eksport efter Høst 1938 blev noget af en Skuffelse for Kartoffelavlerne. Der var paa mange Egne store Partier disponible, men opgjort pr. 1. April 1939 har Afsætningen i det forløbne Aar kun andraget 54 Tusind hkg, hvoraf Størsteparten er gaaet til England. Efter 1. April er en Del udskibet til Spanien. Eksporten af Læggekartofler, der i Forhold til den samlede Høsts Størrelse endnu ikke har naaet at andrage særlig store Mængder, har i en Del Avlerkredse vakt stor Interesse, og selv om Afsætningen efter Høst 1938 viser en Nedgang sammenlignet med 1937, er Interessen for denne Eksportgren dog stadig stor, og der arbejdes ihærdigt for at skabe Organisationsformer, der kan muliggøre bedst mulig Udnyttelse af Markederne. Af Tabel 7 fremgaar, at der efter Høst 1938 er afsat 151,2 Tusind hkg Læggekartofler mod 191,1 Tusind 1937 og 49,8 Tusind 1936. Up to date er stadig Hovedsort i dette Øjemed. Alma synes nu ogsaa at finde god Afsætning, og en Sort som Royal Kidney finder Aftræk navnlig i Middelhavslandene. Det er Argentina, der har aftaget de største Mængder af Læggekartofler, men betydelige Kvanta fordeler sig paa Uruguay, Algier, Marokko, Mexico m. v.

Tabel 7. Eksporten af Læggekartofler, 1000 hkg.

	1936/37	1937/38	1938/39
Up to date	40,1	126,0	105,3
King Edward	3,1	19,1	2,9
Royal Kidney	3,9	7,5	11,2
Svaløf Birgitta	0,3	15,4	0,6
Alma	0,1	14,9	24,1
Majestic	—	1,5	2,4
Andre	2,3	6,7	4,7
	49,8	191,1	151,2

De opnaaede Priser ved Salg af Kartofler har for Hjemmemarkedets Vedkommende været lidet tilfredsstillende, og Priserne paa Læggekartofler til Eksport har heller ikke været paa Højde med, hvad der opnaaedes i tidligere Aar. Den mest fordelagtige Afsætning har ganske afgjort været til Fremstilling af Sprit og Kartoffelmel.

Tabel 8. Græs og Grønfoder i 1000 ha, hele Landet.

	1932/35	1936	1937	1938	Fremgang % 32/35–38	Forh. tal 1938
Indenfor Omdriften						
Grønfoder	12,7	9,5	8,5	8,5	÷33,1	0,6
Lucerne	12,3	15,8	18,1	18,5	+50,4	1,5
Kløver og Græs,						
Høslæt	260,3	265,1	279,1	226,6	÷12,9	18,0
Græsning	443,6	435,5	405,2	467,5	+ 5,4	37,1
Ialt i Omdriften	728,9	725,9	710,9	721,1	÷ 1,1	57,3
Udenfor Omdriften						
Var. Græs til						
Høslæt	36,1	36,1	40,0	29,5	÷18,3	2,3
Græsning	174,0	177,8	179,8	177,7	+ 2,1	14,1
Eng o. l. Arealer til						
Høslæt	102,3	93,8	95,8	88,5	÷13,5	7,0
Græsning	112,5	117,0	123,4	129,4	+15,0	10,3
Fælled, Strandmarker o. l.	107,9	115,9	123,1	113,5	+ 5,2	9,0
Ialt udenfor Omdrift.	532,8	540,6	562,1	538,6	+ 1,1	42,7
Ialt Græs og Grønfoder	1261,7	1266,5	1273,0	1259,7	÷ 0,2	100,0

Græs- og Grønfoder. Arealbenyttelsen er belyst i Tabel 8. Det samlede Græsareal er omtrent uforandret gennem en Aarrække, og Forskydningen mellem Sæd-

skiftegræsmarker og de mere varige Græsmarker udenfor Omdriften er ligeledes kun ringe. Fra 1937 til 1938 er der en Nedgang for Arealerne udenfor Omdriften. Om dette kan opfattes som Indledningen til en Bevægelse i Retning af at føre en Del af de varige Marker tilbage til Sædskiftet er usikkert, men usandsynligt er det vel ikke, at denne Bevægelse, som gør sig gældende nu adskillige Steder, snart vil kunne spores i Statistikken. Iøvrigt er det af Interesse at bemærke de lave Tal for Høslætarealerne 1938. Græsningsbetingelserne var i Foraar og Forsommer saa daarlige, at der maatte tages forholdsvis store Arealer ind til Afgræsning for at klare Forsyningen, hvilket havde til Følge, at Slætarealerne blev stærkt beskaaret. Bevægelsen i Retning af større Lucernearealer synes atter at være standset, idet der kun er ringe Fremgang fra 1937 til 1938, og i Betragtning af, at Lucernen dog virkelig gror godt til mange Steder paa velkultiverede Jorder, er de 18,5 Tusind ha en næsten urimelig lille Andel i den samlede Grønfoderproduktion.

Det er allerede nævnt, at Græsmarkernes Vækst i Foraaret lod meget tilbage at ønske. Jorden var stærkt udtørret, og Kulden gjorde sig gældende til langt hen i Maj Maaned. Nedbøren kom ikke tidligt nok til at redde en nogenlunde normal Høproduktion, men det gik dog bedre i Slætmarkerne, end det en Tid saa ud til, navnlig hvor man kunde udsætte Afslaaningen og dermed drage Fordel af de frodige Vækstforhold i Juni. Genvæksten blev udmærket, og bortset fra Foraarsperioden og en kort Standsning i August gav Sommeren 1938 jævn og rigelig Græsning.

Tabel 9. Høstudbytte i Mill. hkg. hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938
Agerhø	14,8	14,7	16,9	12,1
Enghø	5,8	4,9	5,6	4,4
Hø ialt	20,6	19,6	22,5	16,5
Græsning, Mill. Afgrødeenheder	27,0	26,5	27,6	28,7

Af Tabel 9 fremgaar, at Høstudbyttet kun blev 16,5 Mill. hkg, hvilket kun svarer til ca. ¾ af en almindelig Høhøst.

Det var baade Agerhø og Enghø, der svigtede. Græsningen beregnet i Afgrødeenheder naar derimod op paa 28,7 Mill. Enheder eller lidt højere end de nærmest foregaaende Aar.

Tabel 10. Høstudbytte i Mill. Afgrødeenheder.

	1931/35	1936	1937	1938
Kærne	31,4	26,8	32,7	37,9
Halm	9,6	8,0	9,4	11,3
Kornafgrøder ialt	41,0	34,8	42,1	49,2
Roer og Kartofler	29,4	33,9	32,5	31,9
Grønfoder, Hø og Græsning	35,3	34,3	36,6	35,3
Høsten ialt	105,7	103,0	111,2	116,4

Det samlede Høstudbytte fremgaar af Tabel 10. Det ses, at der i 1938 naaedes ikke mindre end 116,4 Mill. Afgrødeenheder, hvilket er en Del over det gode Aar 1937 og ca. 10 pCt. mere end Femaaret 1931—35. Det er Kornafgrøderne, der har givet hele Fremgangen, idet Rodfrugtavlen og Græsavlen ligger omkring Middel for de foregaaende Aar.

Frøavlen. Reduktionen af Roefrøarealerne fortsattes i 1938 især dog for Bedefrøets Vedkommende. Der er ligeledes stærk Tilbagegang for Rødkløver, hvor det særlig gaar ud over den sildige. Ejendommeligt nok synes det svært at faa det almindelige Landbrug til at følge Forsøgenes Anvisninger, der har udpeget den halvsildige Rødkløver som gennemgaaende mere yderig end den tidlige. Nedgangen i 1938 bør ikke blive Indledningen til en Udvikling i Retning af, at vi atter her i Landet bliver afhængig af udenlandsk Tilførsel. Det er nu tilstrækkelig sikkert vist, at vi har let ved at avle Rødkløver til eget Forbrug og derved udnytte de store Fordele, der ligger i at anvende de danske rigtydende Stammer. Ogsaa Hvidkløver er gaaet tilbage i 1938. Det samme gælder de øvrige Græsmarksbælgplanter samt Græsserne, indenfor hvilken sidste Gruppe Tilbagegangen omfatter næsten alle Arter.

Som Helhed er der sket en kraftig Reduktion af Frøavlsarealet i 1938, en Bevægelse som under Hensyntagen til de begrænsede Afsætningsmuligheder i det store og hele har været berettiget. Af de i Tabellen anførte Tal fremgaar med stor Tydelighed, at Frøavlen er underkastet meget store Svingninger i Arealbenyttelsen fra Aar til andet, og tages Priserne i Betragtning, er Udsvingene for mange Sorter endnu betydeligt større. Det kan beklages, at det ikke paa dette Omraade er lykkedes at opnaa nogen større Stabilitet. Regulering er aabenbart vanskelig at gennemføre, tvangsmæssige Foranstaltninger er dog sikkert ikke ønskelige. Som Frøavlen er organiseret her i Landet fordelt paa Andelsbasis og paa private Firmaer, maa det dog hævdes, at den i det store og hele paa udmærket Maade tjener sit Formaal.

Tabel 11. Frøavlsarealer i 100 ha, hele Landet.

	1931/35	1936	1937	1938 foreløb.	Fremgang % 31/35-38	Forh.-tal 1938
Runkelroer og Fodersukkerroer	18,2	26,7	14,0	11,6	÷ 36,3	3,5
Kaalroer og Turnips	22,8	7,3	13,9	13,5	÷ 40,8	4,0
Sukkerroer	10,2	15,1	6,8	4,3	÷ 57,8	1,3
Rødkløver tidlig	9,7	26,9	27,7	23,3	+140,2	7,0
Rødkløver sildig	18,3	38,4	43,6	32,2	+ 76,0	9,7
Hvidkløver	25,0	32,8	37,1	28,2	+ 12,8	8,5
Andre Græsmarksbælgpl.	8,1	13,0	12,4	11,3	+ 39,5	3,4
Bælgpl. og Græsser i Bland.	3,7	5,4	3,5	2,6	÷ 29,7	0,8
Græsser	170,3	191,4	207,6	171,6	+ 0,8	51,5
Andet Mark- samt Havefrø	20,6	30,5	30,2	34,2	+ 66,0	10,3
Ialt Frøareal	306,9	387,5	396,8	332,8	+ 8,4	100,0

Vejrforholdene var i det tidlige Foraar ikke gunstige for Frøavlen. Tørken og Kulden gjorde sig navnlig uheldigt gældende overfor Græsfrøavlen. Græsmarksbælgplanterne udvikledes jævnt godt, Hvidkløveren fik en god Bjærgningsperiode, men Nedbør i September vanskeliggjorde Indbjærgningen af Rødkløver. For Rodfrugtfrøavlen var Vækst- og Bjærgningsbetingelser jævnt gode.

Der foreligger endnu ikke Opgørelse over Frøhøstens

Størrelse for 1938. Der henvises til senere Redegørelse i »Tidsskrift for Planteavl«, »Tidsskrift for Frøavl« samt »Dansk Frøavl«.

Andre Høstarealer og Brak. I Arealstatistikken forekommer en Gruppering under Betegnelsen: »andre Høstarealer«. Heri indbefattes Dyrkning af Spergel, Kommen, Hør, Boghvede m. v. Disse Afgrøder lægger her i Landet kun Beslag paa meget ringe Areal, i 1938 saaledes 8,6 Tusind ha mod 8,7 i 1937. I det store og hele har Gruppen holdt sig konstant i Arealstatistikken gennem en lang Aarrække, idet den har lagt Beslag paa omkring 0,3 pCt. af det samlede Landbrugsareal og saaledes for Landbruget som Helhed været ret betydningsløs. Der synes heller ikke at være nogen større Udsigt til, at disse andre Afgrøder tager til i Omfang. Det er dog rimeligt at tro, at den Interesse som f. Eks. Hørdyrkningen i de senere Aar samler, kan give Anledning til en vis Forskydning af Arealtallet.

Brakarealerne reduceredes atter betydeligt i 1938, navnlig gik det ud over Helbrak, som i dette Aar udgjorde 13,9 Tusind ha, halvbrakket blev 18,6 Tusind ha. Det samlede Brakareal beløber sig saaledes i dette Aar til 32,5 Tusind ha. Man møder i de senere Aar af og til den Opfattelse, at de vanskelige Arbejdsforhold i Landbruget skulde berettige en Tilbagevenden til Brak, og det maa jo indrømmes, at man kan være saadan stillet, at man griber til denne Nødforanstaltning for at holde Jorden ren. Det er dog beklageligt, hvis Udviklingen paa Arbejdsomraadet føres saa vidt, at Landbruget skal ændre Driften i saa ekstensiv Retning, som Indførelse af Helbrak er Udtryk for. Vi er nu nede paa kun at brakke ca. 1 pCt. af Landbrugsarealet. I de fleste Tilfælde er Brakken, hvor den gennemføres, sikkert berettiget af rent dyrkningsmæssige Grunde: Særlige Frøavlsbrug, Sædskifteændringer m. v.

Af de foran anførte Oplysninger om Høstudbyttet vil det fremgaa, at Udviklingen ogsaa i de senere Aar gaar

i Retning af stadig større Høst paa Danmarks Jord. Tidligere Tiders stærke Udvikling paa dette Omraade fandt for en Del sin Forklaring i Overgangen til stærkt ydende Roeafgrøder. Denne Forklaring kan kun i ringe Omfang anvendes nu, idet Roearealet i de senere Aar er nogenlunde konstant. Der er saaledes Tale om en virkelig reel Fremgang i Høstudbyttet for de Hovedafgrøder, Korn og Græs, der for Tiden lægger Beslag paa den store Part af Landbrugsarealet. Aarsagerne til Stigningen er mange og kan samles i Udtrykket: »Bedre Kulturforanstaltninger i Almindelighed«. De ihærdige Anstrengelser, man ogsaa i de senere Aar har gjort for at højne Jordens Grundforbedringstilstand, og i hvilken Anledning Grundforbedringslovgivningen spiller en stor Rolle, maa tages i Betragtning. Vigtig er ogsaa Anvendelse af bedre Sorter og Stammer, og her kan der peges paa store Fremskridt saavel indenfor Kornavlen som Græs- og Grønfoderavlen og i de senere Aar ikke mindst Roeavlen. En vigtig Side, og vel den vigtigste af de nævnte Kulturforanstaltninger, er Planternes Ernæring, og paa dette Omraade synes der ogsaa i de sidste Aar at være Udvikling i Tingene. Nedskæring af Svineholdet har kunnet mærkes paa Staldgødningskontoen, idet der har været noget mindre Mængder til Raadighed i de fleste Landbrug, men i det store og hele synes den stigende Kunstgødningsanvendelse at have bragt rigelig Erstatning for denne Nedgang.

Tabel 12. Forbruget af Kunstgødning, hele Landet.

	Forbrug i 1000 t pr. 1. Juli		
	1935/36	1936/37	1937/38
18 % Superfosfat*)	363,0	360,2	385,2
40 % Kaligødning*)	81,1	87,9	104,0
Kalksalpeter	102,1	109,6	116,3
Chilesalpeter	39,3	41,7	56,7
Natronsalpeter	5,9	6,0	9,9
Sv. Ammoniak	39,6	42,5	42,4
Kalkkvælstof	2,1	2,5	2,8
Nitrophoska	1,2	1,4	1,7

*) incl. Nitrophoska.

I Tabel 12 er efter Gødningsfirmaernes Opgivelse anført Tal for Landets Forbrug af de enkelte Kunstgødninger fordelt paa de 3 sidste »Forbrugsaar«. Superfosfatforbruget har staaet stille i nogle Aar, men udvidedes lidt i 1937—38. Kaligødning fortsætter med en meget stærk Udvidelse fra Aar til Aar, og for de enkelte Kvælstofgødninger ses der ligeledes betydelig Fremgang. I Tabel 13 er meddelt Udtog af samme Statistik og hvoraf fremgaar, at Forholdet mellem de 3 Hovednæringsstoffer svinger meget fra Egn til Egn. Der kan nok findes en Begrundelse for, at f. Eks. Forholdet mellem Kvælstof og

Tabel 13. Egnenes forholdsvise Kunstgødningsforbrug 1937/38.

	kg pr. ha			Forholdstal for rene Næringsstoffer		
	15½% Kvælstofgødn.	Superfosfat	Kaligødn.	Kvælstof	Fosfors.	Kali
Sjælland	96	83	25	100	101	68
Bornholm	78	114	29	100	216	95
Lolland-Falster ..	172	174	41	100	118	61
Fyn	102	96	29	100	110	73
Ostl. Jylland	78	126	32	100	188	106
Nordl. »	60	135	30	100	261	129
Vestl. »	56	137	38	100	282	175
Sydl. »	61	109	37	100	207	158
Hele Landet	77	120	32	100	181	109

Fosforsyre bør varieres fra Egn til Egn og fra Sandjord til Lerjord, men saa store Forskelligheder som Tabellen giver Udtryk for, er det vist svært at begrunde. Der sættes i de senere Aar stærkt ind for at skaffe bedre Oplysninger om Gødningsbehovet under forskellige Drifts- og Jordbundsforhold. De her anførte Tal tyder afgjort paa, at der endnu paa dette Omraade er Brug for mange gode Kræfter.

Priser og Afsætning. Den sædvanlige Oversigt over Priserne paa Planteavlsprodukter (Tabel 14), der anføres efter Det landøkonomiske Driftsbureau, viser, at Kornpriserne endnu pr. 1. Juli 1938 nogenlunde holdt den Højde, der var gældende i 1936—37, og som laa 30—50 pCt. over de 2 foregaaende Aar. Det vil dog være kendt,

Tabel 14. Priser paa Planteavlsprodukter, Kr. pr. 100 kg.
(Efter Det landøk. Driftsbureaus Opg. pr. Juli Md.)

	1934/35	1935/36	1936/37	1937/38
Hvede, Sælger	11,86	13,67	19,46	18,22
Byg 2rd »	13,69	12,26	17,54	17,46
Havre »	13,56	13,10	16,25	16,20
Havrehalm	3,55	2,64	3,75	3,01
Kartofler (Sælgers St. Sj.)	7,13	6,95	7,80	5,72
Sukkerroer	2,18	2,20	2,20	2,40
Runkelroefrø	145,00	100,00	50,00	52,00
Kaalroefrø	60,00	38,00	54,00	50,00
Hundegræsfrø	70,00	45,00	70,00	84,00
Indekstal for Planteprodukter (1909/14 = 100)	114	101	127	116
Indekstal for Husdyrprodukter (1909/14 = 100)	117	117	118	129

at Kornpriserne faldt meget betydeligt i Løbet af Efteraaret 1938 og snart naaede ned paa et Niveau, der navnlig for Byggens og Havrens Vedkommende laa betydeligt under de Minimumspriser, der forudsættes i Kornloven. Det kan saaledes anføres, at Kornnoteringen ab København for Januar Kvartal 1939 blev for Hvede 14,04, for Byg 11,53 og for Havre 11,80. Som tidligere nævnt har der efter den store Kornhøst vist sig meget betydelige Vanskeligheder for Afsætningen af de betydelige Beholdninger, som mange Landbrug har ligget inde med. En medvirkende Aarsag til det store Udbud har ogsaa været det noget indskrænkede Svinehold i Vinteren 1938—39. Kvalitetsspørgsmaalet har selvsagt under disse vanskelige Afsætningsbetingelser været ført stærkt i Forgrunden. Af Betydning har det naturligvis været, at der ogsaa efter Høst 1938 har kunnet afsættes en Del Korn til Eksport saaledes navnlig Byg. Det fremgaar af Tabel 15, der anføres efter Stat. Departement, at der i Aaret 1938, der for en stor Del omfatter Afsætning efter sidste Aars Høst, er eksporteret 103 Mill. kg Byg, et noget lavere Kvantum end 1937, men betydeligt højere end i 1936. Den opnaaede Pris har for hele Aaret ligget mellem 11 og 12 Øre pr. kg. Det er de faldende Priser mod Aarets Slutning, der gør sig gældende. Grundet paa de forskellige Handelsrestrik-

tioner og navnlig paa Regulering af det hjemlige Kornmarked har Salget til Eksport dog ikke i væsentlig Grad kunnet øve Indflydelse paa det hjemlige Prisniveau, der som omtalt set fra de kornsælgende Landbrugs Side har ladet meget tilbage at ønske i den forløbne Periode siden Indbjærgningen af Høsten 1938.

Tabel 15. Udførsel af Planteavlsprodukter.

	1936		1937		1938	
	Mill. hkg	Mill. Kr.	Mill. hkg	Mill. Kr.	Mill. hkg	Mill. Kr.
Byg	67,5	9,8	141,1	17,1	103,2	15,6
Andet Korn	—	2,2	39,2	7,8	28,0	4,6
Kartofler	37,5	3,3	58,9	6,0	20,0	1,9
Græsfrø	11,9	7,3	9,0	7,6	11,7	9,3
Roefrø	1,7	1,2	1,8	1,2	1,8	1,2

De øvrige Planteprodukter, der kan være underkastet direkte Salg, spiller i en hel Del Landbrug en betydelig Rolle, saaledes hvor det drejer sig om Avl af Frø eller Avl af Salgskartofler. Det fremgaar af Tabel 14, at Prisudviklingen i de senere Aar gennemgaaende har været ugunstig for Frøavlen. Der er dog nu ved at ske en Ændring i dette Forhold for flere Frøsorters Vedkommende, hvilket dog ikke ses af Oversigten, der kun strækker sig til Juli 1938. For Kartofler har som allerede nævnt de 2 sidste Høstaar 1937 og 1938 givet alt for smaa Priser.

Driftsbureauet udregner Indekstal for Planteprodukter og kommer for 1937—38 til Tallet 116 mod 127 1936—37. Tages Pristallet paa Korn efter Høst 1938 i Betragtning, vil Indekstallet for Aaret 1938—39 kunne ventes endnu lavere. Der er samtidig sket en Forskydning i Priserne paa Husdyrprodukter i opadgaaende Retning. I det store og hele har Udviklingen i det sidste Aarstid været de Brug, der lægger Vægt paa direkte Salg af Planteprodukter, ugunstig. Om denne Udvikling skal blive af mere varig Natur, er det vanskeligt nu at spaa om.

Vi lever i Reguleringens Tidsalder, og Statsindgrebene gør sig stærkere og stærkere gældende. I Almindelighed er der i disse Aar kun meget begrænsede Muligheder for

økonomisk Gevinst for Landbrugets Udøvere. Det maa anses for heldigt, om man i det Omfang, man fra Statsmagtens Side finder det formaalstjenligt at gribe regulerende ind i Produktionen, har for Øje at stabilisere Priser og Afsætningsbetingelser mest muligt. Jo ringere Indtjeningsmuligheder, des nødvendigere er omhyggelig Planlægning af Avl og Omsætning. Men Planernes gode Udførelse og Opnaaelse af et tilfredsstillende Resultat afhænger meget af, om man paa Forhaand har Mulighed for at beregne Udviklingens Retning.

Mejeribruget i Danmark 1938.

Af Mejerilærer *H. M. Jensen.*

For Mejeribruget i Danmark kan 1938 karakteriseres som et Aar i Fremskridtets Tegn. Den Opgang, der har præget den nærmest foregaaende Periode, gjorde sig ogsaa gældende i 1938, og selv om Mund- og Klovesygen kastede sine Skygger over Aaret, er de Resultater, som kan uddrages af Talmaterialet, der efterhaanden fremkommer, alligevel af en saadan Beskaffenhed, at man maa erkende, det forløbne Aar har bragt Mejeridriften og dermed Landbrugets vigtige Gren, Husdyrholdet, et Stykke frem i den længe ønskede Retning.

Fremgangen har vist sig saavel paa det økonomiske Omraade som paa det produktionsmæssige. Priserne, der er opnaaet paa Mejeribrugets vigtigste Afsætningsvarer, har ligget lidt højere end Tilfældet har været i de nærmest foregaaende Aar. For Smørrets Vedkommende maa man søge tilbage til 1930, før man finder en højere Gennemsnitsnotering. En forholdsvis rolig Prisudvikling i Aarets Løb har utvivlsomt virket til Gavn for Afsætningen; men denne besværes jo stadig af de bundne Former, under hvilke Udenrigshandelen nu gennem en Aarrække har fundet Sted. Ogsaa Ostelavningen, hvis Økonomi i 1937 ikke var tilfredsstillende, kunde i 1938 bedre hævde sig. Efterspørgselen var større, Priserne mere lønnende, og Afsætningen kunde foregaa jævnt uden sæsonmæssige Overfyldninger af Lagrene. Hvad Mælkekonserveseksporten angaar, har Aaret 1938 heller ikke været daarligt.

Hjemmemarkedets Forsyning med Mejeriprodukter er stadig sket under en Smørordnings Virkninger, idet den fra 6. Maj 1937 gældende Ordning fornyedes i lidt ændret Form den 22. December 1937 og fik Gyldighed til Udgangen af 1939. Til yderligere Fremme af Mejeribrugets Økonomi har Organisationerne desuden siden 1. Januar 1938 ladet ansætte en Lands-Detailsalgsnotering for de vigtigste Salgsvarer.

Som et Led i Aarets Prisudvikling kan det nævnes, at Forholdet mellem Værdien af Mejeriprodukter og indkøbte Fodermidler har bedret sig lidt. Medens der for 1 kg Smør i 1937 kunde købes 12,74 kg Bomuldsfrøkager, ændredes dette til 14,87 i 1938. — Kraftfoderets gunstigere Prisleje i Forbindelse med en god Høst, men vel især det grundige Arbejde for Kvægholdets Forbedring, der i disse vanskelige Aar er udført omkring i de enkelte Landbrugsbedrifter, maa betragtes som Baggrund for Aarets øgede Mælkeproduktion.

Den Nedgang i Malkekvægbestanden, de senere Aar har fremvist, standsede i 1938, saaledes at Kreaturtællingen den 16. Juli gav 1 601 000 Stk. Malkekoer mod 1 573 000 den 17. Juli 1937. Fremgangen var 28 000 Dyr eller 1,8 pCt; men selv om den kun er lille, bør den bemærkes, fordi det er første Gang siden 1933, at Tallet har været stigende. Det kommende Aars Tællinger vil oplyse, om Stigningen er holdbar, eller om den Udskiftning af Køer med varigt Mén efter Mund- og Klovesygen, som det bliver nødvendigt at foretage, igen vil tynde ud i Rækkerne.

Hvor megen Mælk, der er produceret i Løbet af 1938, kan ikke opgives med fuldstændig Nøjagtighed. Sandsynligvis ligger den samlede Mælkeproduktion en Del over det foregaaende Aars, og indenfor Mejeriforeningerne regnes der med en Mængde paa ca. 5,5 Milliarder kg, hvori Hjemmeforbruget paa Produktionsstederne er indbefattet. Efter »*Mælkeritidende*«*s* Referat fra De samvirkende jydske Mejeriforeningers Delegeretmøde er i Kalenderaaret 1938 paa Mejerierne indvejet 5010 Millioner kg Sød-

mælk. Den fremstillede Smørmængde har udgjort ca. 189 Millioner kg mod 183 Millioner kg i 1937. Til Fremstilling af 6 Millioner kg Smør kræves stærkt op mod 140 Millioner kg Sødmælk, saa alene heraf ses det, at Forøgelsen af Aarets Mælkeproduktion er betydeligt større, end hvad der svarer til Opgangen i Antallet af Malkekøer. Højnelsen af de enkelte Køers Ydelse er ikke den mindst glædelige af Statistikkens Oplysninger.

Med Fremgang i Produktionen er desværre ikke fulgt yderligere Forbedring af Mælkens Kvalitet. Der klages paa adskillige Mejerier over mindre god Mælk, og Gennemlæsning af Statskonsulenternes Indberetninger, som *Tidsskrift for Landøkonomi* offentliggør, giver Indtryk af, at det ikke drejer sig om spredte lokale Vanskeligheder, men i Virkeligheden om Stilstand i et godt begyndt Arbejde, som burde være i stadig Udvikling.

Produkternes Kvalitet har dog hævdet sig smukt, hvad Aarets Udstillinger bar Vidnesbyrd om. Ikke mindst Landsudstillingen, der afholdtes i København samtidig med og som Led i Sommerens store Mindefest for Bondefrigørelsen aftvang Beundring hos de Besøgende. Særlig den store Ensartethed, der præger det danske Mejeribrugs Frembringelser, mødte fortjenstfuld Anerkendelse baade hos det hjemlige Publikum og hos de mange Gæster fra Udlandet. De sidstes Tilstedeværelse giver jo Udstillinger af denne Art sin særlige Betydning.

Som Hjælp ved Produkternes Oparbejdelse staar Mejeribrugets hele tekniske Apparat, der næppe er undergaaet væsentlige Ændringer i 1938. Enkelte Nybygninger og Nyanskaffelser har vel fundet Sted; men paa Grund af Landbrugets vanskelige økonomiske Vilkaar er der utvivlsomt udvist nogen Tilbageholdenhed paa dette Omraade. Hertil har Aarets Centraliserings- og Rationaliseringsdiskussioner maaske ogsaa bidraget. Som praktisk Udslag af disse kan iøvrigt nævnes, at Statsministeriets Produktions- og Raastofudvalg i 1938 har udskrevet en Konkurrence om Planer til et Mejeri paa 10 Millioner

kg Mælk aarlig, hvilket formodentlig er den Størrelse, der tilstræbes. — Dels selvstændigt, dels i Forbindelse med Anskaffelse af nye Pasteuriseringsapparater, har adskillige Mejerier i Aarets Løb installeret Anlæg for Syrning af Skummetmælk. Spørgsmaalet om hel eller delvis Overgang til elektrisk Drift har interesseret stærkt, medens det, hvis der kan dømmes efter de analytiske Laboratoriers Aarsberetninger, ikke ser ud til, at Centrifugerne overalt ofres den Opmærksomhed, de fortjener; thi Renskumningsresultaterne er ikke blevet bedre. Ønsket om at holde Driftsudgifterne nede ved Sparsommelighed paa dette Punkt virker ikke fremmende for Mejeribrugets Økonomi. — Driftsudgifterne var iøvrigt svagt stigende i Mejeriaaret 1. Oktober 1937—30. September 1938. Efter en foreløbig Opgørelse fra Kontoret for Mejeri-Statistik udgjorde de 1276 Øre pr. 1000 kg indvejet Sødmælk mod 1269 Øre Aaret før.

Efter foranstaaende indledende Oversigt skal de Enkeltheder, der tilsammen giver Helhedsindtrykket af Mejeribrugets Vilkaar i 1938 betragtes, og Betragtningen vil, som Tilfældet har været tidligere, blive paabegyndt med en kort Gennemgang af Regnskaberne fra 4 veldrevne Andelsmejerier. De paagældende Virksomheder, der i en lang Aarrække har stillet Oplysninger til Raadighed for Tidsskriftet, er beliggende i forskellige Egne af Landet. Da de tillige arbejder med ulige store Mælkemængder og har forskellig Driftsform, kan Regnskabsresultaterne utvivlsomt med god Ret opfattes som et fuldgyldigt Udtryk for, hvorledes Aarets almindelige Mejeridrift stiller sig.

Regnskabsudtog fra et fynsk Mejeri med Ostelavning.

Regnskabsaaret gaar fra 1. Oktober 1937 til 30. September 1938. Regnskabet har været medtaget i »Tidsskrift for Landøkonomi« fra 1905, og saa langt vil det være muligt at føre en nærmere Sammenligning tilbage. Her

skal kun medtages enkelte Tal fra tidligere Aar, der kan vise Mejeriets Udvikling:

Aar	Mælkemængde	Forbrug til 1 kg Smør
1914	4 377 500 kg	25,5 kg Mælk
1919	2 290 800 »	25,2 » »
1936	4 877 835 »	23,6 » »
1937	5 005 452 »	22,7 » »
1938	5 335 865 »	23,1 » »

Mælkemængden er fra foregaaende Aar steget med 6,6 pCt.; men Mælkemængdens Stigning er fulgt af en lille Nedgang i Mejeriets Gennemsnitsfedtprocent. Den er faldet fra 3,8 i 1937 til 3,77 i 1938. Samtidig er Forbruget gaaet 0,4 kg op fra 22,7 til 23,1 kg.

I Aarets Løb er solgt en Del Mælk til Anvendelse andetsteds. Den er afregnet efter Noteringen for Skummetmælken + Smørprisen + 7 Øres Overpris pr. 86 Fedtenheder. Mejeriets særlige Osteregnskab viser, at der ved Ostelavningen er anvendt 409 340 kg Skummetmælk samt 460 460 Fedtenheder mere end i Regnskabsaaret 1937. Af Regnskabets Tal fremgaar et Overskud, efter at Skummetmælk samt Smørfedt er betalt, og dette kan tages som et Udtryk for Osteproduktionens Vilkaar i Regnskabsaaret.

Osteregnskabet.

Indtægt.

Der er solgt Ost for	69 396,35 Kr.
» » » Valle for	6 524,99 »
Beholdning d. 1. Oktober 1938	17 850,00 »
Ialt....	93 771,34 Kr.

Udgift.

Brugt til Ost 967 840 kg Skummetmælk à 3,20 Øre	30 970,88 Kr.
» » » 1 225 160 Fedtenheder = 14 246 kg Smør	33 708,88 »
Omkostninger	6 500,00 »
Beholdning d. 1. Oktober 1937	9 580,40 »
Beholdningsforøgelse	8 269,60 »
Fortjeneste	4 741,58 »
Ialt....	93 771,34 Kr.

Som Hovedresultat af Aarets Drift kan nævnes, at der opnaaedes en Smørpris paa 248 Øre pr. kg mod 223 Øre i 1937. Nettoprisen pr. kg Sødmælk har været 12,60 Øre, hvilket er 0,90 Øre mere end i foregaaende Regnskabsaar. Til Afholdelse af Driftsudgifterne er tilbageholdt 2 Øre pr. kg Sødmælk. 80 pCt. af Skummet- og Kærnemælk er leveret gratis tilbage til Andelshaverne, og Resten er betalt med 3,6 Øre pr. kg.

Regnskabsudtog fra et stort jydsk Andelsmejeri med stor Ostelavning.

Regnskabsaaret gaar fra 1. Oktober 1937 til 30. September 1938. Mejeriets Regnskab har været medtaget siden 1894, og nedenstaaende Oversigt viser dette Andelsmejeris betydelige Størrelse:

Aar	Mælkemængde	Forbrug til 1 kg Smør
1914	5 674 838 kg	25,4 kg Mælk
1919	2 697 358 »	24,6 » »
1936	9 064 639 »	23,6 » »
1937	8 912 119 »	22,8 » »
1938	9 328 754 »	22,0 » »

Efter de angivne Tal kan noteres en Stigning i Mælkemængden paa 4,7 pCt., og samtidig har Mejeriet opnaaet, at Forbruget igen er dalet med 0,8 kg, saaledes at Rekorden fra i Fjor atter er blevet slaaet. Større Mælkemængde, lavere Forbrug, og den højere Smørpris i Regnskabsaaret betyder stærkt øget Pengeomsætning. Regnskabet oplyser om nedenstaaende Indtægt:

Salg af 294 861 kg Smør	734 934,02 Kr.
» » 359 823 » Ost	426 416,98 »
» » Mælk, Valle og Fløde til Andelshaverne ...	192 518,59 »
Detailsalg af Mælk og Fløde	39 534,70 »
Andre Indtægter	4 761,29 »
	1 398 165,58 Kr.

Mejeriet har opnaaet en Gennemsnitspris af 249,2 Øre pr. kg Smør. Smørordningen har i Aarets Løb indbragt ialt 16 315,49 Kr., et Beløb, der har forhøjet Smørrets Pris med ca. 5,5 Øre pr. kg.

Oversigt over Driftsudgifterne.

Driftsudgifternes Fordeling	Ialt Kr.	Øre pr. 1000 kg Mælk				
		1938	1937	1936	1919	1914
Kørsel	33 509,70	359,2	360,8	330,4	1 030,0	243,8
Brændsel	14 134,84	151,5	175,7	153,7	599,4	83,0
Smørdritler og Mærkestaver	13 575,35	145,5	160,7	131,0	87,2	21,6
Salt, Løbe, Farve, Pergament m. m.	23 199,38	248,7	175,4	190,2	270,6	30,8
Olie		—	9,0	8,8	15,8	3,8
Kontorudgifter	1 089,59	11,7	9,5	6,9	32,2	11,0
Forskelligt	1 255,08	13,5	13,2	11,4	31,7	42,8
Inventarets Vedligehold.	10 692,09	114,6	95,8	102,4	240,2	38,6
Bygningernes »	2 856,02	30,6	11,3	13,6	26,2	5,6
Vognenes »	3 348,05	35,9	30,2	28,5	71,2	26,6
Lønninger	27 949,90	299,6	262,4	258,1	613,3	152,0
Renter og Skatter	5 404,14	57,9	22,7	24,0	275,8	105,2
Ialt...	137 014,14	1 468,7	1 326,7	1 259,0	3 293,6	764,8

Mejeriets Driftsudgifter har andraget 137 014,14 Kr., og som hosstaaende Oversigt oplyser, er dette omregnet pr. 1000 kg Mælk 142 Øre mere, end hvad foregaaende Aar har krævet. Stigningen viser sig stærkest for Posten: Salt, Løbe, Farve, Pergament m. m.; og selv om Forbruget af Olie, der i 1938 ikke er opført særskilt, maaske er medtaget her, er Stigningen ret betydelig. Det samme gælder paa Lønningskontoen, hvor der pr. 1000 kg Mælk er en Opgang paa 37,2 Øre, medens Kørselsudgifterne har en svagt faldende Tendens, og Brændsel er gaaet ned med 24,2 Øre pr. 1000 kg Mælk.

For Mejeriets betydelige Ostelavning gælder de samme Forhold, som allerede er nævnt under Omtalen af det fynske Andelsmejeri. Produktionen har givet Overskud

og er udvidet saa stærkt, at den har aftaget 40,3 pCt. af Mejeriets samlede Mælkemængde mod 32,6 pCt. i 1937. I Driftsaaret 1936 anvendtes dog 43 pCt. af den indvejede Mælk til Ost.

Osteregnskabet.

Indtægt.

Der er solgt Ost for	456 858,79	Kr.
» » » Valle for	17 835,58	»
Ialt....	474 694,37	Kr.

Udgift.

Brugt til Ost 2 532 831 kg Sødmælk	362 642,16	Kr.
» » » 1 231 990 » Skummet- og Kærnemælk	39 396,18	»
Omkostninger	36 000,00	»
Overskud	36 656,03	»
Ialt....	474 694,37	Kr.

Der er, Fradrag iberegnet, opnaaet en Pris af 13,78 Øre pr. kg Mælk og udbetalt 13,42 Øre pr. kg, hvilket er 1,58 Øre mere end i 1937.

Regnskabsudtog fra et stort vestjydsk Mejeri.

Regnskabsaaret gaar fra 1. Oktober 1937 til 30. September 1938. Regnskabet har været benyttet i Oversigten siden 1902. Mejeriets indvejede Mælkemængde har i Aarets Løb været 6 983 966 kg eller 5,2 pCt. mere end i 1937, hvor der blev modtaget 6 637 948 kg. Efter Mejeribestyrerens supplerende Oplysninger til Regnskabet skyldes Stigningen, at Sommergræsningen har været særdeles god, hvorfor Mælkemængden, der ingen Dag var højere end foregaaende Aar, holdt sig gennem længere Tid. Ogsaa Fedtprocenten viser Tegn til Stigning. Den var i Gennemsnit 3,65 pCt. mod 3,61 pCt. i 1937. Samtidig er Forbruget af kg Mælk til 1 kg Smør dalet 0,22 og var i Regnskabsaaret 23,80 kg.

Mejeriets Pengeregnskab viser følgende Tal for Aarets Omsætning:

Indtægt.

Salg af	288 456 kg	Smør	708 279,60 Kr.
» »	76 092 »	Sødmælk	15 795,14 »
» »	7 028 »	Fløde	13 890,42 »
» »	6 614 736 »	Skummet- og Kærnemælk	134 634,31 »
Renter			1 808,93 »
Andre Indtægter			8 816,05 »
		Ialt....	883 224,45 Kr.

1 kg Smør har i Gennemsnit kostet 245,9 Øre. De samlede Driftsudgifter har i Aaret 1938 ialt været 78 104,69 Kr. eller fordelt paa Mælkemængden 1118,4 Øre pr. 1000 kg, hvilket, som nedenstaaende Oversigt viser, er 25 Øre mindre end i 1937.

Oversigt over Driftsudgifterne.

Driftsudgifternes Fordeling	Ialt Kr.	Øre pr. 1000 kg Mælk		
		1938	1937	1936
Kørsel af Mælk o. a.	31 721,64	454,2	467,8	433,6
Lønninger	12 949,56	185,6	176,2	168,2
Brændsel	8 660,84	124,0	148,8	137,4
Emballage til Smør	14 228,07	202,8	190,0	172,7
Rengøringsmidler, Salt, Farve, Olie.	2 870,45	41,2	41,6	40,4
Vedligeholdelse af Inventar og Bygninger	3 552,59	51,2	53,2	56,4
Skatter, Forsikringer og Foreninger	2 172,86	31,2	32,4	27,4
Renter	413,33	6,0	12,0	18,6
Andre Udgifter	1 535,35	22,2	21,4	11,5
Ialt...	78 104,69	1 118,4	1 143,4	1 066,2

Mejeriet har udbragt hvert kg Mælk i 13,674 Øre, og da Driftsudgifter andrager 1,118 Øre, maa Nettoudbyttet være 12,556 Øre pr. kg Mælk. Ved Udbytteberegningen er Skummetmælks-Noteringens Gennemsnit benyttet. Det har været 3,190 Øre pr. kg; men det maa samtidig bemærkes, at Leverandørerne kun betaler 2 Øre pr. kg for den Skummetmælk, de faar tilbage.

Regnskabsudtog fra et Andelsmejeri med stort Salg til en Kondenseringsfabrik.

Regnskabsaaret gaar fra 1. Oktober 1937 til 30. September 1938. Mejeriets Regnskab har siden 1924 været benyttet som Illustration af Forholdene, hvor en stor Del af Mælken og Fløden afsættes til Konservering.

Mejeriet kan ligesom de foregaaende notere en Stigning i Mælkemængden, idet denne er gaaet op fra 4 206 443 kg i 1937 til 4 352 999 kg i 1938. Stigningen svarer til 3,5 pCt. Fabriken har aftaget lidt mindre Flode og Sødmælk, men noget mere Skummetmælk end foregaaende Aar. Resultatet af Forskydningen er blevet, at medens Mejeriet i 1937 fik 38 pCt. af sin Indtægt gennem Flode- og Mælkesalget, har denne Form for Afsætning i 1938 kun betydet 33 pCt. Fabriken har aftaget følgende Vægtmængder i Aarets Løb og betalt med de anførte Priser:

114 172,6 kg	Fløde	à 86,60 Øre
694 757,0 »	Sødmælk	à 13,45 »
228 181,0 »	Skummetmælk	à 3,19 »

Fabriken betaler Fløden med 12 Øre over Smørprisen for 84 Fedtenheder + Skummetmælksnoteringen for Resten. For 2. Klasses Sødmælk betales Noteringen for 84 Fedtenheder og Skummetmælksnoteringen for det fulde Kvantum. For 1. Klasses Sødmælk ydes saa et Tillæg paa 2 pCt. til denne Betaling, medens 3. Klasses Mælk fradrages 6 pCt.

Hovedresultaterne fra Mejeriets Regnskab skal anføres for de to sidste Regnskabsaar:

	1938	1937
Mejeriets Gennemsnitsfedtprocent	3,74	3,77
Smørrets Gennemsnitspris (i Øre pr. kg)	250	227
Sødmælken er udbragt i Øre pr. kg	12,70	11,45
Andelshaverne har betalt den skummede Mælk med (Øre pr. kg)	3,2	2,96
Driftsudgifterne (Øre pr. 1000 kg)	1260	1230

Mejeriet har haft en Stigning i Smørprisen paa 23 Øre pr. kg sammenlignet med foregaaende Aar. Samtidig er

Sødmælkens Pris steget med 1,35 Øre pr. kg, og Driftsudgifterne er gaaet op med 30 Øre pr. 1000 kg Mælk.

De fire Mejeriers Regnskaber bekræfter med god Overensstemmelse det i den indledende Oversigt opsummerede Resultat, at stigende Mælkemængde og højere Smørpriser samt bedre Betingelser for Ostelavningen har givet et mere tilfredsstillende Udbytte. Med knap saa stor Tydelighed fremgaar Driftsudgifternes Stilling af Regnskaberne; thi de kan jo for de enkelte Mejerier være underkastet nogen Variation fra Aar til Aar; men selv om der maa regnes med en Stigning, er den dog ude af Stand til at paavirke det endelige Resultat i væsentlig Grad.

Smørproduktionen.

Den Smørmængde, de danske Mejerier producerede i Aaret 1938, skulde efter de foreliggende Opgørelser andrage ca. 189 Millioner kg, hvilket er ca. 6 Millioner kg eller omkring ved 3,3 pCt. mere end i 1937. Forøgelsen er procentvis knap saa stor som foregaaende Aar; men Produktionens Størrelse nærmer sig alligevel igen mod den, som Rekordaarene 1930—31 kunde opvise. Den større Smørmængde, der har staaet til Raadighed i Aarets Løb, har næppe øget det hjemlige Forbrug. Indenfor Mejeriforeningerne regnes med, at Hjemmemarkedet har aftaget samme Kvantum eller ca. 30,5 Millioner kg som i 1937, og Smørproduktionens Forøgelse kommer derved udelukkende Eksporten til Gode. At Hjemmeforbruget trods stadig Propaganda ikke har udvist nævneværdig Opgang i de senere Aar, finder vel nok sin Forklaring i de stigende Priser. Forbruget fordeler sig iøvrigt saaledes, at det almindelige købende Publikum her i Landet konsumerer ca. 25 Millioner kg Smør, medens Mælkeproducenterne selv aftager de resterende godt 5 Millioner kg.

Indførselen, der i en lang Aarrække var forsvindende, er med Smørordningen helt standset. Hosstaaende Tabel viser saavel Indførsel som Udførsel af Smør gennem en Aarrække:

Danmarks Ind- og Udførsel af Smør i Millioner kg.

Aar	Indførsel	Udførsel				Overskuds-udførsel	Værdi i Mill. Kr.
		I Dritler og Kasser	I Daaser	Fløde	Ialt		
1914	9,66	101,40	2,22	5,56	109,17	99,51	212,00
1915	3,73	102,95	2,05	0,08	105,08	101,35	273,80
1916	0,22	94,01	1,85	0,25	96,11	95,89	296,00
1917	—	60,23	1,17	0,01	61,41	61,41	241,45
1918	—	14,11	0,47	—	14,58	14,58	61,04
1919	0,31	35,64	1,04	0,17	36,85	36,54	207,54
1920	0,05	73,18	1,68	0,27	75,13	75,08	480,89
1921	0,39	91,62	0,64	0,09	92,35	91,96	433,27
1922	1,25	94,60	0,90	0,02	95,52	94,27	363,23
1923	1,83	110,33	1,30	0,01	111,64	109,81	483,62
1924	3,85	122,11	1,28	0,10	123,49	119,64	625,04
1925	2,09	121,53	1,24	0,13	122,90	120,81	540,62
1926	2,32	131,39	1,11	—	132,50	130,18	400,03
1927	1,74	142,16	1,05	—	143,21	141,47	426,00
1928	1,51	146,73	1,01	—	147,74	146,23	458,40
1929	1,67	158,12	0,92	—	159,04	157,37	475,72
1930	2,57	168,19	0,80	—	168,99	166,42	413,89
1931	1,82	171,12	0,53	—	171,65	169,85	358,50
1932	0,98	157,47	0,33	0,70	158,50	157,52	290,78
1933	0,88	150,32	0,40	—	150,72	149,84	256,23
1934	0,83	149,45	0,37	—	149,82	148,99	251,11
1935	0,42	137,86	0,44	—	138,30	137,88	274,89
1936	0,18	145,68	0,53	—	146,21	146,03	311,25
1937	0,02	152,37	0,60	—	152,97	152,95	354,31
1938	—	157,48	0,57	—	158,05	158,05	375,12

Som Tilfældet er i Tabellen, skelnes der i den officielle Statistik kun mellem Smør i Daaser samt Smør i Dritler og Kasser. Den første Afsætningsform spiller, hvad Tallene viser, en meget underordnet Rolle, idet kun 570 000 kg Smør er blevet eksporteret i Daaser. Hvor meget af den øvrige Eksportmængde, der forlader Landet i Dritler, og hvilke Mængder, der sendes i Kasser (eller Pakker), lader sig ikke anføre. Forøvrigt har der jo i de senere Aar nærmest været stille om Pakkesmørret.

Det har altid været fremhævet som en af det danske

Mejeribrugs Fordele sammenlignet med andre Landes, at Produktionen var ret ensartet fordelt over alle Aarstider, og det gælder jo ogsaa stadig, at de sæsonmæssige Variationer ikke er store. I 1938 var Smøreksporten, hvis Svingninger vel paa det nærmeste falder sammen med Produktionens, lavest i Januar Maaned. Den udgjorde da 10,5 Millioner kg, medens den naaede sin største Højde med 16,2 Millioner kg i Juli Maaned. Forskellen bliver her 5,7 Millioner kg, hvilket er lidt mere end i 1937, hvor den kun var 4,1 Millioner kg. I 1936 var der 3,7 Millioner kg Forskel paa Eksporten i de to Maaneder, der danner Aarets Yderpunkter.

Hvorledes Eksporten fordeler sig maanedsvis fremgaar af Opstillingen:

Den maanedlige Smoreksport i 100 kg.

	1934	1935	1936	1937	1938
Januar	115 466	106 655	103 948	119 047	104 850
Februar	107 223	99 662	109 255	110 334	111 011
Marts	119 640	113 014	111 837	114 072	131 029
April	132 897	110 221	125 920	137 632	142 984
Maj	158 907	124 321	137 197	135 693	143 811
Juni	154 361	144 317	140 150	150 114	158 504
Juli	152 601	124 500	137 208	151 055	162 352
August	120 374	114 268	113 270	125 426	137 345
September	119 748	110 055	124 718	122 659	127 562
Oktober	114 558	110 605	129 284	116 541	130 235
November	104 476	107 432	103 490	112 644	111 382
December	112 030	113 596	120 514	128 482	119 400

Den altovervejende Del af det danske Eksportsmør fordeler sig mellem England og Tyskland. De to Lande har i det sidste Aar aftaget henholdsvis 75,8 pCt. og 23,1 pCt., altsaa meget nær tilsammen 99 pCt. af hele Smørudførselen. Det resterende Kvantum spredes over et betydeligt Antal mindre Markeder, hvoraf flere er oversøiske, men Partierne, disse aftager, bliver naturligvis meget smaa. Højest ligger Belgien med 0,4 pCt. og Frankrig med 0,3 pCt. Som det ogsaa vil ses af Vægtmængderne i den opstil-

lede Tabel, der omfatter den sidste 5-Aars Periode, har Frankrig i 1938 aftaget lidt mere Smør end i 1937. Den øgede Import er dog ikke naaet ind paa det franske Marked, men har fundet Anvendelse til Skibsproviantering eller er gaaet ind i Transithandelen. — I Eksporten til Belgien har der derimod været Nedgang, og Schweiz er næsten helt gaaet ud som Aftager af dansk Smør. Czekoslovakiet, der til Tider har været en forholdsvis god Kunde, forsvinder vel nu helt af Statistiken.

Oversigt over den danske Smøreksports Fordeling i 100 kg.

	1934	1935	1936	1937	1938
Til Tyskland	200 629	250 023	342 772	346 673	364 212
» Storbritannien	1 242 939	1 093 269	1 097 267	1 157 375	1 193 753
» Norge	10	—	—	—	—
» Belgien	28 315	13 636	6 187	9 373	6 375
» Frankrig	12 021	3 341	4 976	1 924	4 249
» Schweiz	2 215	399	2 384	2 640	1
» Foren. Stater	2 136	6 117	57	290	170
» Czekoslovakiet	1 424	4 036	98	880	2 220
» Andre Lande		7 825	3 060	4 544	9 490

Selv de mindste Muligheder for Afsætning af Smør har Betydning for Mejeribruget; men Interessen samler sig alligevel i særlig Grad om de to Hovedmarkeder, England og Tyskland. Den engelske Indførsel af Smør var i 1938 lidt større end i Aaret forud. Endnu er den dog med sine 483 Millioner kg (eller 9 508 511 cwts.) et Par Procent lavere end i 1936, hvor England med en Indførsel af 495 Millioner kg Smør naaede et Højdepunkt. Den hjemlige Smørproduktion i England er for 1938 anslaaet til 46,2 Millioner kg mod 45,8 Millioner kg i 1937. Trods denne Stigning og den større Import skal Smørforbruget alligevel være faldet fra 11,2 kg pr. Indbygger i 1937 til 11,0 kg i 1938. Til Formindskelsen af Smørforbruget svarer en Opgang i Forbruget af Margarine, der i det sidste Aar skal være steget fra 4 til 4,5 kg pr. Indbygger.

Den Øgelse af Smørimporten, som for Englands Vedkommende fandt Sted i 1938, har været til Gunst for Lande

uden for Imperiet, idet disse satte deres Andel i Englands Indførsel op med 4 pCt. i Forhold til det foregaaende Aar. Samtidig gik de britiske Landes Part tilbage med 2 pCt.; men den udgjorde dog 51 pCt. af den samlede Import. Tilbagegangen skyldes væsentlig formindskede Tilførseler fra New-Zealand, der i 1937 leverede 31 pCt. af Englands Indførsel, i 1938 kun 27 pCt. I Modsætning til New-Zealand har Australien ved øget Smørproduktion især i Aarets første Maaneder hævet sin Andel i Importen fra 16 pCt. til 19 pCt.

Storbritanniens Indførsel af Smør i cwts.

	1914	1935	1936	1937	1938
Irland	—	488 476	468 272	319 957	326 604
Syd Afrika	—	—	—	69 126	25 312
Australien	433 802	2 113 650	1 694 222	1 491 937	1 797 875
New-Zealand	357 920	2 637 535	2 791 914	2 950 963	2 582 560
A. britiske Lande	—	—	—	78 601	70 788
Rusland	616 380	503 192	415 055	273 365	—
Finland	—	115 707	159 761	157 872	209 714
Estland	—	119 179	116 329	159 882	183 159
Letland	—	192 500	196 396	216 880	339 899
Litauen	—	180 499	210 842	204 540	228 111
Sverige	270 138	184 385	149 443	204 490	300 277
Danmark	1 749 072	2 186 350	2 170 542	2 256 490	2 365 291
Polen	—	—	—	105 395	199 073
Holland	183 999	464 508	746 101	716 614	712 110
Argentina	55 704	69 354	142 528	129 652	89 876
Andre Lande	316 906	353 285	490 638	80 602	77 862
Ialt....	3 983 921	9 608 620	9 752 043	9 416 366	9 508 511

Efter New-Zealand følger som Englands næststørste Smørleverandør Danmark, hvis Andel i den samlede Indførsel steg fra 24 pCt. i 1937 til 24,9 pCt. i 1938. Blandt de andre smøreksporterende europæiske Lande kommer Holland nu efter Danmark; men siden 1936, hvor det hollandske Smør naaede frem til at udgøre 7,6 pCt. af Englands Import, har dets Stilling væsentlig været uforandret. Sverige, Finland, Letland, Polen og flere andre Lande

har i 1938 haft forholdsvis stor Fremgang paa det engelske Smørmarked; men Rusland, hvis Eksport gennem flere Aar har vist nedadgaaende Tendenser, er i sidste Opgørelse helt forsvundet fra den engelske Statistik.

Ligesom England har vort andet Hovedmarked, Tyskland, i 1938 forøget sin Indførsel af Smør. Forøgelsen maa vel tages som en direkte Følge af, at den hjemlige Produktion er dalet fra 517 Millioner kg i 1937 til 496 Millioner kg i 1938. Den danske Smøreksport til Tyskland bestemmes efter Reglerne i Handelsoverenskomsten mellem de to Lande, og det er i 1938 lykkedes at faa en noget større Afsætning i Tyskland, saaledes at vor Andel i Tysklands Smørimport i det forløbne Aar er steget med 6½ pCt. Samtidig er Mængderne for Hollands Vedkommende gaaet op med ca. 3 pCt., Estlands Andel i Indførselen er steget ca. 9 pCt., Finlands ca. 20 pCt. og Litauens med ikke mindre end 67 pCt., saaledes som Oversigten oplyser:

Tysklands Indførsel af Smør i 1000 kg.

	1937	1938
Danmark	34 273	36 531
Sverige	12 457	12 290
Holland	12 153	12 527
Letland	6 560	6 230
Finland	5 301	6 387
Estland	4 852	5 320
Litauen	—	3 703
Andre Lande	11 238	9 302
Ialt....	86 834	92 290

Værdien af den samlede Smørudførsel fra Danmark er opført i sidste Kolonne i Tabellen Side 519. Det i Tabellen angivne Beløb er beregnet paa samme Maade som tidligere Aar, idet Overskudsudførselen er ganget med Notering + Overpris. Summen er 375,12 Mill. Kr., hvilket Tal er ca. 21 Mill. Kr. mere end foregaaende Aar. Efter den officielle Udførselsstatistik skulde Værdien af det i 1938 eksporterede Smør imidlertid være noget højere end det bereg-

nede Tal, nemlig 378,60 Mill. Kr. Lægges til dette Beløb, hvad Ost og Mælkekonserves har indbragt, har Mejeribrugets Eksport indbragt Landbruget 405,6 Mill. Kr. og nærmer sig nu stærkt, hvad Eksporten af Svin og Slagteriprodukter, som sidste Aar beløb sig til 425,0 Mill. Kr., kan hjembringe.

Det øgede Beløb er, som det tidligere er fremhævet, hentet hjem dels gennem et større Eksportkvantum, dels gennem højere Priser. Selv om Smørprisen ikke direkte kan aflæses af Noteringen, kan denne dog give et Udtryk for Markedets Svingninger i Aarets Løb. Københavns Smørnotering fastsættes, som Tilfældet har været i en lang Aarrække, af Mejeribrugets og Grosserersocietetets Noteringsudvalg i Fællesskab hver Uge.

Maanedligt Gennemsnit af Københavns Smørnotering (Øre pr. kg).

	1934	1935	1936	1937	1938
Januar	139,75	204,00	208,00	193,50	235,00
Februar	144,75	197,50	229,00	209,00	224,00
Marts	145,00	171,75	214,00	219,50	211,00
April	124,75	159,50	174,20	196,40	218,50
Maj	131,80	148,40	175,75	187,25	229,00
Juni	134,00	164,50	199,00	197,00	218,40
Juli	138,50	169,50	218,20	210,80	219,00
August	177,60	187,00	225,50	225,00	230,25
September	180,00	225,00	220,50	243,80	243,00
Oktober	189,00	232,40	215,00	264,75	230,50
November	209,20	220,50	214,50	271,45	247,25
December	214,50	226,00	191,40	274,60	260,00
Gennemsnit	161,13	192,23	206,55	224,98	230,69

I 1938 svingede den ugentlige Notering mellem 200 Øre pr. kg, som noteredes den 13. Marts, og 260 Øre pr. kg, der blev ansat som Notering den 24. November og opretholdtes Aaret ud. Forskellen mellem højeste og laveste Notering var altsaa kun 60 Øre, medens den i 1937 kom helt op paa 114 Øre pr. kg. Som Aarsag til de mindre Variationer nævnes Markedsreguleringen, der er blevet udvidet en Del, hvilket har været muligt, idet der gennem

Loven om Smørordningen er tilvejebragt Betingelser for økonomisk Støtte fra Staten til Dækning af eventuelle Tab ved Foranstaltningen.

Beregnes Gennemsnittet af Københavns Smørnotering, bliver det for Aaret 1938 pr. kg 230,69 Øre (231 Øre) mod 224,98 Øre i 1937; men vil man vide, hvad Mejerierne i Aarets Løb har opnaaet for deres Smørproduktion, er det ikke nok at kende Noteringen. Inden for Smørhandelen regnes med Overpriser, og disse har i Gennemsnit for

Betalte Overpriser.

Kvartal Nr.	1	2	3	4	Gn.snit
1934	6,20	5,96	6,40	7,34	6,48
1935	6,19	6,05	6,37	7,55	6,54
1936	6,41	6,11	6,46	7,39	6,59
1937	6,48	6,17	6,49	7,51	6,67
1938	6,46	6,23	6,43	7,51	6,66

1938 været 6,66 Øre pr. kg eller meget nær det samme som i 1937. Naar dette Beløb lægges til Noteringen, og der yderligere tages Hensyn til Tillæget fra Smørordningen, som i Aarets fire Kvartaler har været henholdsvis 6, 7, 5 og 3 Øre pr. kg Smør med 5,41 Øre som Gennemsnit, fremkommer den virkelige Pris, der er opnaaet for Smørret. Prisen bliver for 1938 ca. 242,76 Øre pr. kg.

Forholdet mellem det engelske Markeds Priser paa det danske Smør og paa Smørret fra de oversøiske Lande har desværre i 1938 fulgt samme Udviklingslinie som i de nærmest foregaaende Aar. Betragtes London-Noteringen for de seneste Aar var Priserne i Kr. pr. 100 kg:

	1934	1935	1936	1937	1938
For dansk Smør	219	248	262	282	288
» new-zealandsk Smør	161	200	221	244	259
» australsk Smør	155	197	220	242	254

En Beregning af Prisforskellen vil vise, at det danske Smørs Overpris i Forhold til det new-zealandske er blevet halveret, idet den er dalet fra 58 Øre i 1934 til 29 Øre i

1938. Overprisens Nedgang kan nok give Anledning til Spekulationer, saa meget mere, som der i 1938 var en Periode, hvor Overprisen helt maatte undværes. Naturligvis søgte man at finde en Forklaring paa Forholdet og kom til det Resultat, at rent handelsmæssige Aarsager bar Skylden. Den danske Smørproduktion var i Stigning, den new-zealandske aftog i Aarets Løb. At denne Ændring forskyder Overprisen i nedadgaaende Retning er nærliggende; men de store Svingninger fra en Sæson til en anden, som Aaret 1938 kan opvise, mener man hænger sammen med, at der om Foraaret enten af Krigsfrygt eller i Spekulationsøjemed sandsynligvis oplagredes saa store Mængder, at det nærmest gav Knaphed paa oversøisk Smør, hvis Pris derved hævedes. Da Lagrene senere paa Aaret tømtes, blev Virkningen den modsatte, og Overprisen kom i Aarets sidste Maaneder til at ligge højt. Den 25. November noteredes dansk Smør i London saaledes til 318 Kr. pr. 100 kg mod 228 Kr. for new-zealandsk, hvilket giver en Forskel paa 90 Kr. i det danske Smørs Favør, og det viser tillige, at der stadig i Perioder kan opnaas endog meget betydelige Overpriser. — Imidlertid har, som de foran anførte Tal bærer Vidnesbyrd om, Overprisens Gennemsnit været nedadgaaende i de senere Aar, og da det altid er blevet fremhævet, at Overprisen skyldes Kvalitetsforskellen, indebærer Forskydningen alligevel det foruroligende Spørgsmaal, om andre Landes Smør kvalitetsmæssigt vinder ind paa det danske. De sagkyndige benægter dog, at noget saadant skulde være Tilfældet, og de smukke Resultater, der i 1937 opnaaedes ved den i Forbindelse med Mejerikongressen afholdte internationale Smørbedømmelse i Berlin skulde jo ogsaa yderligere tjene til at befæste det danske Smørs Førerstilling; men da man med Beklagelse har set Prisudjævningen, overvejes det indenfor Organisationerne at iværksætte en Propaganda for dansk Smør i Udlandet, idet der haabes paa gennem en saadan atter at bringe Prisforskellen i Vejret. En stærkere Udnyttelse af den geografiske Beliggenhed

har ogsaa adskillige Gange været paa Tale; men først og sidst bliver det stadig det maalbevidste Arbejde hos Mælkeproducenter og i Mejerier, som gennem Sikring af Smørkvaliteten skal danne Grundlaget, hvorpaa der maa sættes ind. — Paa Udstillingerne faar man et Indtryk af dette Arbejdes Resultater, og de har været af opmuntrende Karakter.

Af de sædvanlige »store« (provinsielle) Udstillinger afholdtes kun to i Aarets Løb, »Udstillingen for de østlige Øer« og »Fynske Udstilling«. Jyderne benyttede Landsudstillingens Afholdelse som Lejlighed til at lade deres Udstilling glide helt ud i 1938 for atter at faa skiftet fra Efteraar til Foraar. Af Resultaterne skal, ligesom Tilfældet har været tidligere, Gennemsnitskaraktererne for Aarene 1937 og 1938 nævnes: De østlige Øer 1937 10,99 Points, 1938 10,98 Points; Fyn 1937 11,14 Points, 1938 11,12 Points. Gennemsnitskarakteren for Landsudstillingen, der som nævnt i Indledningen afholdtes i København i Dagene 17.—26. Juni, var 11,17 Points, og naar det tages i Betragtning, at 1413 Mærker Smør var underkastet Bedømmelse, og at kun 2,9 pCt. af disse havde faaet under 10 Points, er det forstaaeligt, at alle udenlandske Fagblade, der havde haft Repræsentanter paa Udstillingen, rosende omtalte det danske Smørs store Ensartethed, og man vil give Statskonsulent *Th. J. Brask* Ret, naar han sluttede sit Foredrag om det bedømte Smør med Udtalelsen: »Alt i alt maa Udstillingen betegnes som meget tilfredsstillende, og den viser, at vi stadig er i Stand til at tage Konkurrencen op, naar det drejer sig om Fremstilling af fint, aromatisk Smør.«

Osteproduktionen.

I Sammenligning med de nærmest foregaaende Aar stillede Vilkaarene for Mejeriernes Ostelavning sig ret gunstige i 1938. Dette førte dog ikke til en Udvidelse af Produktionen, hvis Omfang er saa godt som uforandret fra 1937. Der fremstilledes i Aarets Løb ca. 34 Millioner kg

Danmarks Ind- og Udførsel af Ost i 1000 kg.

Aar	Indførsel	Udførsel	Overskuds-udførsel	Kasein-udførsel
1921	246	12 541	12 295	8
1922	550	8 924	8 374	23
1923	331	5 458	5 127	85
1924	356	8 860	8 504	124
1925	387	8 520	8 133	83
1926	649	6 960	5 311	117
1927	501	5 282	4 781	189
1928	394	6 086	5 692	275
1929	294	6 583	6 289	400
1930	367	5 727	5 360	373
1931	276	4 274	3 998	39
1932	59	6 593	6 534	65
1933	36	10 078	10 042	36
1934	68	6 301	6 233	1 278
1935	105	6 663	6 558	419
1936	28	9 529	9 501	1 139
1937	23	9 375	9 352	1 997
1938	14	9 110	9 096	764

Ost, og heraf har Hjemmemarkedet aftaget mellem 23 og 24 Millioner kg. Dette sidste Tal skulde efter de Opgørelser, der benyttes indenfor Mejeriforeningerne, være af samme Størrelse som foregaaende Aar; men Tallenes Nøjagtighed er lidt problematisk. Indenfor »Dansk Mejeristforenings Samvirksomhed til Osteproduktionens Fremme« regnede man sidste Efteraar med, at Hjemmeforbruget skulde blive ca. 2 Millioner kg større i 1938 end i 1937, da en i Foraaret 1938 gennemført Propaganda mentes at have stimuleret Interessen for denne Vare hos det købende Publikum.

I Modsætning til Produktion og Hjemmeforbrug, hvis Størrelse, som det fremgaar af foranstaaende, hviler paa noget skønsmæssige Beregninger, er Eksportens Tal reelle Værdier. Efter den officielle Statistik var Osteudførselen for 1938 265 000 kg mindre end Aaret før eller ialt 9 110 000 kg mod 9 375 000 kg i 1937. Værdien af den udførte Mængde beløb sig i 1938 til 13 931 000 Kr. mod 14 045 000 Kr. det foregaaende Aar. Indførselen af Ost

her til Landet er forsvindende. Den er for 1938 opgjort til 13 500 kg, der blev betalt med 43 000 Kr.

Kaseinproduktionen, der i nogle Aar fik ligesom en Fornyelse, idet Efterspørgselen efter Kasein til forskellig Anvendelse var stigende, ser atter ud til at være nedadgaaende. Forholdet gør sig ikke alene gældende i Danmark; men i flere andre Lande, hvilket fremgaar af Tallene for Verdenshandelen. I den internationale Kaseinhandel omsattes ved Verdenskrigens Afslutning ca. 20 Millioner kg Kasein aarlig. Omsætningen var opadgaaende og naaede sit Højdepunkt, ca. 45 Millioner kg, i 1936. I 1937 blev Tallet ca. 10 Millioner kg lavere, og i 1938 var der yderligere, omend knap saa stor Nedgang. Eksempelvis kan det nævnes, at Tyskland i 1936 indførte 17,7 Millioner kg Kasein, i 1938 kun 8,6 Millioner kg, og Forskydninger af denne Art paavirker ogsaa den danske Produktion og Eksport. Eksporten af Kasein her fra Landet var i 1937 og 1938 henholdsvis 1 997 000 kg og 764 300 kg, Værdien i 1937 2 034 000 Kr. og i 1938 899 000 Kr.

Urentable Priser for Mejerier med Quarg- og Kaseinproduktion medførte, at en Del af disse i Begyndelsen af Forsommeren følte sig tvungen til almindelig Ostelavning for at undgaa Hjemsendelse af Skummetmælk; men da Lagrene paa de egentlige Ostemejerier først paa Aaret var tømt saa stærkt, at der en Overgang kun var friske Oste i Handelen, blev Overfyldningen af Markedet heldigt undgaaet, og der opstod ingen særlige Vanskeligheder.

At Skummetmælken kan udnyttes i Mejerierne betyder meget, idet Landbrugsbedrifterne som Følge af den reducerede Svinebestand har Besvær med at faa Produktet anvendt rationelt ved Fodring; men paa den anden Side vil en Forcering af Ostelavningen ud over, hvad Markedet naturligt kan aftage til Hjemmeforbrug eller Eksport ogsaa have uheldige økonomiske Virkninger.

Selv om dansk Ost ikke indtager nogen fremskudt Plads i Verdenshandelen, maa det huskes, at vi indtil 1915 havde Overskudsindførsel af denne Vare og nu har en Eksport

med Aftagere over hele Jorden. Udførselsstatistiken nævner omkring ved et halvt Hundrede Lande som Købere; men de fleste af disse aftager ganske vist kun smaa Partier. Ud over Afsætningen til de fire store Kunder, Tyskland, Storbritannien, Sverige og U. S. A., fordeltes, som Opstillingen viser, kun 852 100 kg over disse Statistikens »Andre Lande«.

Osteeksportens Fordeling i 100 kg.

	1934	1935	1936	1937	1938
Til Tyskland	38 096	39 822	52 562	49 137	50 954
» Storbritannien ..	2 901	5 242	14 993	10 855	10 375
» Sverige	1 526	2 338	3 550	2 522	2 530
» U. S. A.	9 474	10 282	12 831	22 283	18 724
» Andre Lande ...	11 013	8 947	11 351	8 949	8 521

Der er tidligere peget paa, at Forholdene var ret gunstige for Ostelavningen i 1938, og en Oversigt over Priserne beregnet maanedsvis efter de ugentlige Opgivelser i Mælkeritidende tyder paa, at Handelen har været endog ualmindelig rolig i Aarets Løb. En rolig Handel maa altid virke tilfredsstillende for Produktionen.

Ostepriser i 1937 og 1938 (Øre pr. kg).

Maaned	pCt. Fedt i Ostens Tørstof					
	45		30		20	
	1937	1938	1937	1938	1937	1938
Januar	97	133	74	99	60	82
Februar	101	133	76	102	63	85
Marts	102	133	76	102	64	85
April	99	130	74	102	61	85
Maj	95	130	74	102	60	85
Juni	100	130	75	102	62	85
Juli	102	130	76	102	63	85
August	105	130	78	102	63	85
September	113	130	86	102	73	85
Oktober	125	130	94	102	76	85
November	132	130	98	102	79	85
December	132	130	98	102	81	85

En Støtte for Mejerierne er det utvivlsomt, at Lagerforholdene, hvor Ostelavningen betyder noget, efterhaan-

den er blevet væsentlig forbedrede og udvidede i de senere Aar. Dette giver Herredømme over Afsætningen og tjener til Fremme af Kvaliteten. Kvalitetsfremgangen har i Aarenes Løb været betydelig, og for Aaret 1938 havde Udstillingerne, hvor Ostene fremstilledes, ogsaa smukke Resultater at opvise.

Mælkekonserves.

Fremstillingen af Mælkekonserves er snart gammel her i Landet; men den fører i Sammenligning med Smør- og Osteproduktionen en mere tilbagetrukken Tilværelse og omsætter ikke saa store Mælkemængder. Dette til Trods er den ikke betydningsløs. Dansk Mælkekonserves er kvalitetsmæssigt anerkendt, og i Verdenseksporten deltager Danmark som Nr. 2 efter Holland, hvis Udførsel imidlertid er ca. 8—10 Gange større end vor.

Efter Handelsstatistikens Opgørelse har Eksporten af kondenseret Mælk og Flode været lidt større end de to foregaaende Aar. Til Gengæld har Udførselen af Mælkepulver atter i 1938 vist Tegn til Nedgang efter et Par Aar at have været stigende.

Danmarks Udførsel af Mælkekonserves (i 100 kg).

	1934	1935	1936	1937	1938
Mælk og Flode, kondenseret	219 354	184 433	167 756	166 889	175 237
Mælkepulver	1 756	986	2 356	4 031	3 291

Afsætningen af Mælkekonserves generes mange Steder af importbegrænsende Foranstaltninger; men adskillige Lande er dog Kobere af de danske Produkter. Tyskland og især England aftager en Del, ligesom et betydeligt Kvantum gaar til Troperne, hvor f. Eks. Siam har været en god Kunde. — Beløbet, som eksporteret Mælkekonserves hjemskaffer, nærmer sig stærkt, hvad Osteeksporten indbringer. Det udgjorde i 1938 13 053 000 Kr. mod 12 095 000 Kr. i 1937, og af disse Tal fremgaar maaske tydeligst, hvilken Betydning Mælkekonserves-Industrien har indenfor Mejeribruget.

Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938.

IV.

Beretning fra Statskonsulent Johs. Jensen.

I Aaret 1938 har jeg været paa Rejse 280 Dage, og Hjemmearbejdet har ikke været mindre end i de foregaaende Aar. Det store Antal Mejerier, hvert Konsulentdistrikt omfatter, medfører ganske naturligt, at Arbejdet bliver meget alsidigt og stærkt forceret. Sammenlignet med Konsulentarbejdet i Udlandet har man vist Lov til at fremføre, at de danske Mejerikonsulenter i høj Grad savner Tid til at udføre det Arbejde, som Mejeribruget kræver af dem. Ofte maa der siges Nej til Opfordringer om Mejeribesøg, Smørbedømmelser, Møder o. lign., og jeg for mit Vedkommende hilser med Glæde de Røster, der er fremme om at forøge Konsulenternes Antal, saa de bliver i Stand til at opfylde de Krav, Mejeribruget stiller til dem.

Mit Arbejde har som sædvanligt delt sig mellem Ugebedømmelser hos de forskellige Smøreksportører, Udstillinger, Mejeribesøg af forskellig Art, Møder og andet Arbejde.

De ugentlige Bedømmelser af Smør paa Eksportørernes Lagre er efterhaanden bleven det sikreste og vigtigste Udgangspunkt for vort Smørs Kvalitetsforbedring; og jo mere vi forstaar at tage disse Bedømmelser ind i vort Arbejde, desto lettere vil vi kunne sikre en god og stabil Smørkvalitet og opnaa Fremskridt i den daglige Produktion. Derfor ofrer jeg ogsaa disse Ugebedømmelser saa meget af min Tid som muligt. De har helt eller delvis optaget 96 af Aarets Rejsedage, fordelt med 35 Dage hos 8 Eksportfirmaer i Esbjerg, 19 Dage i Haderslev, 16 i Vojens, 9 i Sønderborg, 9 i Tønder og 8 i Aabenraa.

Gennem disse Lagerbedømmelser staar vi Konsulenter i nøje Føling med de deltagende Mejeriers Smørkvalitet, og jeg for mit Vedkommende kender praktisk talt Smørret fra samtlige godt 400 Mejerier i mit Distrikt fra Uge til Uge. Af lige saa stor Betydning er det, at vi ved at færdes paa Eksportørernes Lagre faar Kendskab til, hvilke Krav vore Kunder stiller til Smørrets forskellige Egenskaber som f. Eks. Saltindholdet, Farvningen o. s. v., og vi faar regelmæssigt en Oversigt over eventuelle fremkomne Klager eller Oplysninger fra vore Aftagere om mange forskellige Forhold Smørret vedrørende.

Desværre har jeg langtfra kunnet deltage i alle Ugebedømmelser, men kunde vi med en større Konsulentstab komme saa vidt, at der

altid var en Konsulent tilstede ved hver eneste Ugebedømmelse, vilde meget være naaet. Man opnaaede derved den dobbelte Fordel 1) at have Føling med Smørkvaliteten fra samtlige Mejerier og 2) have Føling med Smøreksporten og de Krav, vore Kunder stiller til Smørret.

Derved vilde der ogsaa være Mulighed for Gennemførelsen af det Forslag til en Eksportkontrol, som jeg fremkom med i min sidste Aarsberetning, og som ogsaa har været drøftet ved et Par Møder, men ikke kommen sin Løsning stort nærmere.

Som jeg gjorde opmærksom paa i Fjor, gaar der hver eneste Uge nogle faa Hundrede Tredinger Smør ud af Landet, hvis Kvalitet maa siges at være saa daarlig, at den skader Afsætningsmulighederne for vort ellers meget ensartede og gode Smør.

Ifølge Statens Smørbedømmelser for 1937 var der af de indkaldte 4769 Mærker Smør 84,5 pCt., som fik 10 Points og derover. 10,9 pCt. fik mellem 9 og 10 Points, og 4,6 under 9. Omregnet paa Antal Mejerier bliver det dog kun 2,5 pCt. af de 1606 Mejerier, der har under 9 Points, og omregnet paa Produktionen bliver Tallet endnu mindre. Fra tidligere Opgørelser ved Statens Smørbedømmelser (1933) er den »daarlige Ende« beregnet til at udgøre 0,2 pCt.

Det drejer sig saaledes kun om nogle faa Hundrede Tredinger hver Uge, som burde unddrages Eksporten, og det vilde være let gennem vore Lagerbedømmelser at faa disse pillet ud.

Vore Konkurrenter har uden Undtagelse en saadan Eksportkontrol, medens vi nøjes med en Lurmærkelov, der vel har sin Betydning i Retning af at unddrage daarligt Smør at faa Lurmærket, men som ikke — saadan som Reglerne er — kan forhindre, at der eksporteres daarligt Smør. Dertil virker den altfor langsomt. I Malmø havde et Par Kolleger og jeg sidste Efteraar Lejlighed til at overvære den svenske Eksportkontrol, som er en Kombination af vore Bedømmelser paa Forsøgslaboratoriet og Eksportørernes Ugebedømmelser. Smørret fra hvert eneste Mejeri, som har Smør til Eksport, bedømmes, og opnaar det ikke en vis Minimumskarakter, taber det Retten til Runemærket.

Ud fra vore Eksportfirmaers Ugebedømmelse har vi Kendskab til vore Mejeriers Smør og derved et solidt Grundlag for en Eksportkontrol. Denne behøver ikke at gribe ind i Lurmærkelovens Bestemmelser, men maa udføres paa en saadan Maade, at det daarlige Smør unddrages Eksporten og stilles til Raadighed for Hjemmemarkedet. Her skal der selvfølgelig en vis Organisation til, og maaske kunde man sælge disse 3-4-500 Tredinger til Statsinstitutioner som f. Eks. Militæret uden nævneværdigt Tab. Men det væsentligste er, at denne Eksportkontrol bliver effektiv, og jeg tror ikke, vi længere kan undlade at gennemføre den. Det er

meningsløst og forbunden med al for stor Risiko vedblivende at lade Smør af sekunda Kvalitet gaa ud af Landet. —

Foruden Ugebedømmelserne har jeg deltaget i 55 Bøtteudstillinger i 9 Udstillingskredse. Disse Udstillinger har deres største Mission i Retning af at tjene som Samlingssted for Bestyrerne og Medhjælperne, og det er en Glæde at se den Interesse, der altid er tilstede hos de Besøgende. Jeg har været Dommer ved 9 af Statens Smørbedømmelser og ved de provinsielle Udstillinger og Landsmejeriudstillingen i Forum. I otte Tilfælde har jeg inspiceret Smør, som af Markedsreguleringsudvalget ønskedes sat i Kølerum.

I Aarets Løb har jeg aflagt 180 Mejeribesøg. Anledningen til disse har i de fleste Tilfælde været, at Mejeriet stod over for en Ombygning eller Installation af nye Maskiner, og jeg har da ogsaa været medvirkende ved de fleste større Ombygninger i Distriktet. I andre Tilfælde har jeg besøgt Mejerier for at godkende Langtidspasteuriseringsanlæg, hvis Antal Landet over nu maa nærme sig Halvdelen af Mejeriernes. I enkelte Tilfælde gjaldt Mejeribesøget Vanskeligheder i Produktionen, men kun i faa Tilfælde var der Lurmærkevanskeligheder.

Et ikke ringe Antal Dage har været beslaglagt af Møder. Inden for Sønderjydsk Mejeriforening, hvis Sekretær jeg er, har jeg deltaget i 9 Møder. Jeg har overværet Generalforsamlingerne i de fire Mejeriforeninger i Distriktet og i fire Smøreksportforeningers Generalforsamlinger. Udfra denne Mødevirksomhed i Distriktet har jeg som Regel gennem Foredrag haft Lejlighed til over for Mejeriernes Repræsentanter at stikke de Linier ud, efter hvilke vi efter min Mening maa gaa inden for Mejeribruget i den kommende Tid. Det samme gælder iøvrigt om Bøtteudstillingerne, der ofte virker paa lignende Maade. Af større Møder har jeg deltaget i De danske Mejeriforeningers Fællesorganisations og Dansk Mejeristforenings Aarsmøder, i Foreningen af jydske Landboforeningers Delegeretmøde, i Konsulentmødet i København, i et Møde i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, i Forsøgslaboratoriets Efteraarsmøde o. fl. a. Som Medlem af Statens Mejeriudvalg, af det jydske Mejeriudvalg og af et Udvalg under Statsministeriets Produktions- og Raastofudvalg har jeg deltaget i en Række Møder. Som Udsending for sidstnævnte Udvalg besøgte jeg i Efteraaret Forsøgsstationen i Kiel og en Del nyopførte Mejerier i Tyskland. Udstillingsudvalg har givet flere Møder. Fra 1. til 4. September deltog jeg i den 1. skandinaviske Mejerikongres i Göteborg, og senere paa Aaret havde jeg som nævnt Lejlighed til at overvære en af de »svenske Smörprovningar« i Malmø. Jeg har været Fællescensor i Fysik ved Afgangsprøven for Mejerister paa de to Mejeriskoler. Endvidere har jeg ledet Mejeriteksten i »Nordslesvigsk Landbrugs- og Mejeritidende« og skrevet enkelte Artikler i andre Mejeriblade. Hjemmearbejdet har været af sædvanligt Omfang.

Litteratur.

Nye danske Landbrugsbygninger.

Under denne Titel er paa Hirschsprungs Forlag med Støtte af Laurits Andersens Fond udkommet en stor og smuk Haandbog i Landbrugsbygningslære. Den er udarbejdet af Professor ved Landbohøjskolen *L. Hansen Larsen* og Arkitekt *Knud Brücker* under Medvirken af Ingeniør *Jørn Høgsbro* og Konsulent *Oluf Nielsen*. Den fremtræder som et stateligt Værk i stort Format, udstyret med en Række gode Billeder og Grundplaner samt et Resumé paa Engelsk. Bogladepris 10 Kr.

Det er Læreren, Arkitekten, Ingenioren og Konsulenten, der i Samarbejde har skabt denne Haandbog, der længe har været tiltrængt; Vejledning i Husbygning er sikkert det mest forsømte Felt inden for dansk Landbrug. Og Forfatterne har skilt sig overmaade smukt fra Opgaven.

Thi selv om det vel knapt staar saa galt til som anført i Bogen, at ca. Halvdelen af de danske Landbrugsbygninger trænger til at blive helt fornyede, og Flertallet af de øvrige burde have forbedrede Dimensioner og Ventilation i Kostalden samt Oplægning af brandsikre Lofter (Rafter og Ler), saa maa det jo indrømmes, at adskillige af de eksisterende Landbrugsbygninger lader betydeligt tilbage at ønske ikke alene med Henblik paa praktisk Beliggenhed i Forhold til hinanden, men ogsaa at de i de allerfleste Tilfælde, naar Talen er om Staldindretning, hverken er saaledes dimensionerede, isolerede, ventilerede eller belyste, at Dyrene fuldt ud kan befinde sig vel og Arbejderen have bekvemme Arbejdsforhold.

Det kan jo nemlig ikke nægtes, at det overmaade mange Steder staar endog meget daarligt til med Landbrugsbygningernes Plads-

forhold og Indretning. Ofte staar saaledes Trediedelen til Halvdelen af Kornhøsten og megen Halm ude flere af Aarets Maaneder. Og Koerne er i Reglen enten for mange eller for store til Baasene; i mindst 7 af Aarets Maaneder maa de føre en stille Kamp om Pladsen, eller skiftes til at bruge den; og imens træder den ene Ko ofte Naboen en Yverbetændelse til.

Hertil kommer Utrygheden for Dyrene, der i Flertallet af Staldene er Kvælningsdøden sikker, hvis Ildebrand træffer dem paa Stald. Omkring 6000 Stkr. Heste Kvæg og Svin opgives aarligt at indebrænde her i Landet.

Der er derfor i høj Grad Brug for et Værk som det foreliggende, hvis Hovedopgave er af teknisk og økonomisk Art — ikke politisk. Og det er med Rette fremhævet, at den danske Bygningsmasse taget under eet utvivlsomt har stærk Slagside til Ugunst for Landbruget og til Gunst for Byerne og det Offentlige. Og Tidens Udvikling forøger denne Slagside; Konjunkturerne gaar Landbruget imod. Sammenlignet med Tiden før Verdenskrigen er Landbrugets Salgsvarer saaledes kun steget med 20—30 pCt., medens Byggeomkostningerne er steget med 100 pCt., ja, Bygningshaandværkernes Timeløn er endog steget med 174 pCt.

Det er Resultatet af en Aarrækkes Undersøgelser og Iagttagelser, som er nedlagt i den her omhandlede Bog, der er tænkt som Vejledning for saavel Bonden som Arkitekten og Haandværkeren samt Staten og Organisationerne. I Enkeltheder belyses Krav, der kan formuleres i følgende Punkter:

1. Skaf Bonden den under Hensyn til Tiden mindst mulige Byggesum at forrente.
2. Skaf Bonden Huse, som er forsvarligt dimensionerede til Husdyr og Høst.
3. Skaf Bonden Bygninger, som giver mindst mulig Tidsspilde under Dagens Arbejde.

4. Isoler Staldene effektivt baade i Gulv, Vægge og Loft.
5. Ventiler Staldene, saa Staldluften ikke mærkes.
6. Flyt Karlekamrene ind i Stuehuset.
7. Indret Brusebad til Gaardens Folk.
8. Lad Landbrugsbyggeriet faa en Renaissance, som gør dette Aarhundredes Landbrugsbyggeri til Skamme.

Og det er sikkert rigtigt, at disse Opgavers heldige Løsning kun sker ved et forstaaende Samarbejde mellem de interesserede Parter.

Medens Bogens Hovedopgave er at give Anvisning paa Opførelse af tidssvarende Landbrugsbygninger, er der som Indledning givet en kort, men meget interessant Oversigt over Landbrugsbyggeriets Udvikling, ledsaget af en Række gode Fotografier og Grundplaner. Det er her smukt og forstaaende fremhævet, at de historiske Kulturværdier, der knytter sig til de meget stilfulde, smukke og hyggelige gamle Bøndergaarde, næppe kan skattes højt nok. Og for den, der som Professor L. Hansen Larsen har Øje for dette og finder, at de repræsenterer en langt finere Arkitektur end vore moderne Landbrugsbygninger fra det sidste halve Aarhundrede, maa det være strengt nok at skulle føre de kraftige Argumenter for de gamle Gaardes Nedrivning og Ombytning med nye. Men det er rigtigt fremhævet, at forskellige Tider stiller særlige Krav, og at de, vi nu kalder de gamle Gaarde, da heller ikke er de ældste, Landet har haft; de er forlængst revet ned, brændte eller faldet sammen. Vor Tids gamle Gaarde har vel sjældent en Alder af over et Par Hundrede Aar; og deres Forgængere lignede dem næppe!

Bønderne har imidlertid svært ved at se, at de gamle Bygninger er skønne, maaske fordi de er meget utilfredsstillende i Brug. Derimod synes de gennemgaaende, at de ny Bygninger er smukke, en Fejltagelse der vel ofte skyldes, at de ny Gaarde virker imponerende og er de behageligste at arbejde i. Men det imponerende og det domine-

rende er ikke ensbetydende med det smukke. Vel kan disse Egenskaber forenes, men alt for ofte sker det ikke.

Det er derfor betimeligt, naar det i Bogen kraftigt henstilles til Bonden at gøre Brug af og bøje sig for Arkitekten, naar det gælder Bygningens Ydre, og til Arkitekten, at han kender sit Ansvar, da der er gammel Kultur at genoptage og føre videre, og i arkitektonisk Henseende vil intet være for godt.

Men det maa vel desværre erkendes, at Arkitekt-Medvirken ikke saa nær altid kan siges hidtil at have medført Forbedringer, hvad angaar Landbrugsbygningernes Indretning. Udviklingen i Byggefagene har tilmed ikke været Landbruget gunstig med Henblik paa Arkitekt-Benyttelsen. Indtjeningsmulighederne for Arkitekten er kun lille her sammenlignet med, hvad Tilfældet er ved Byggeri i Byerne, for ikke at tale om det Offentliges Byggeri. Landbruget kan imidlertid ikke klare Forrentning af højere Byggesum. Det maa Arkitekten forstaa og indrette sig efter, om det skal blive almindeligt, at gøre Brug af ham ved Opførelse af Landbrugsbygninger.

Iøvrigt vil Arkitekt-Medvirken jo byde paa følgende Fordele:

1. Arkitekten skal kunne og kan ogsaa skabe et smukkere Hus end den almindelige Haandværker.
2. Arkitektens Medvirkning muliggør Licitation, hvorved de laveste Haandværkerudgifter fremkommer.
3. Arkitekten skal kunne skabe den billigste Hustype og de billigste Konstruktioner.
4. Arkitekten er ikke ene om at skulle have Betaling for sit Tegnearbejde; Haandværkerne udfører selvsagt heller ikke Tegnearbejdet gratis.

Den almindelige, firelængede Grundplan har imidlertid ikke Forfatternes Bevaagenhed; den er hverken oprindelig, god eller ideel. Med de smaa Høst- og Husdyrmængder for 100 Aar siden og praktisk taget

omtrent samme Mandskab som nu betød Transport af Foder og Gødning samt Færdselen fra den ene Arbejdsplads til den anden ikke meget. Men nu er det en Hemsko i et Landbrug, naar Arbejdsforholdene er uheldige. Nu kræves der praktisk indrettede og hensigtsmæssigt beliggende Bygninger, saa mindst mulig Tid og Arbejdskraft gaar til Spilde. Og det maa indrømmes, at de T-formede Avlsbygninger med forholdsvis brede Længer, som der i Bogen gaas saa stærkt ind for, paa disse Omraader synes at byde adskillige Fordele.

Det er ifølge Forfatterne Skavanken ved alt Gaardbyggeri, baade hvor den gamle, firelængede Type følges og endnu mere, naar nye Grundplaner udspekuleres, at Resultaterne bliver utilfredsstillende for de fremtidige Arbejdsforhold. Og det bør være en af de fornemste Opgaver i Fremtidens Gaardbyggeri at lette disse.

Hvor vi end vender os, er Arbejdsdagen i Landbruget længere end i Industrien, og systematisk bør vi ikke være med til at forhale en Udjævning, hvilket vil være Tilfældet, om ikke Landbrugsbyggeriet gøres mere rationelt. Der spares ikke alene Tid, men ogsaa Arbejde ved praktiske Grundplaner. Færdselen i en Bondegaard er jo nemlig ikke ensbetydende med en tomhændet Spadseretur! Under mindst Halvdelen af Færdselen skal Mandskabet bære Byrder af forskellig Slags.

Udførte Beregninger over den omtrentlige aarlige Hovedfærdsel, der er nødvendig for Besætningens Røgt og Pleje m. v. i forskellige Gaardtyper angives paa en almindelig jævnt stor Bondegaard at beløbe sig til ialt

192 km i den T-formede Gaard,
256 » » » firelængede Gaard,
320 » » en præmieret Grundplan.

Den aarlige nødvendige Færdsel er med andre Ord 33 pCt. og 67 pCt. større i den firelængede Gaard og i Præmiegaarden.

Det er den Slags Oplysninger, der giver Stof til Efter-

tanke! Tænker man i Grunden over, at Kreaturernes Røgt medfører, at der i Bygningerne paa en almindelig stor Bondegaard i gunstigste Tilfælde daglig maa tilbagelægges en Vejstrækning paa over en halv km!

En tilsvarende talmæssig Undersøgelse af den Vejlængde, der i Husholdningen paa en jævnt stor Bondegaard maa tilbagelægges af den kvindelige Medhjælp, vilde ganske sikkert vise sig at afsløre artige Ting. Thi det er saavist ikke altid, at der for Husholdningen findes ideelle Arbejdsforhold, hvad Beliggenhed angaar! Der tiltrænges utvivlsomt ogsaa her Reformer.

Hvad endelig Økonomien ved Opførelsen angaar, da opgives den T-formede Gaard med samme overbyggede Areal, der giver 25 pCt. større Husrum at være 7000 Kr. eller ca. 25 pCt. billigere end den firelængede Gaard. Og Præmieprojektet atter en Del dyrere end sidstnævnte.

Ogsaa disse Oplysninger er der jo i høj Grad Grund til at tage med i Overvejelserne, naar Typen skal vælges.

Bogen indeholder iøvrigt udførlige Afsnit om Dimensionering af Landbrugsbygninger, Indretning og Udstyr af Kostald, Hestestald, Svinestald, Hønsehus og Faarestald samt om Materialer, Tagprofiler, Isolation og Ventilation m. m. m.

Den maa saaledes siges at have Adresse ikke alene til Arkitekt og Haandværker, men ogsaa til Landmanden, der her vil kunne hente mange værdifulde Raad og nyttige Vink.

Det er et smukt Udtryk for sønlig Taknemmelighed, naar Professor L. Hansen Larsen tilegner den danske Bondestand dette Værk med Adresse til sin gamle Fader, den 82-aarige sjællandske Bonde Hans Larsen, Lundby. Det vidner om en Pietetsfølelse, som der er Grund til at glædes over.

H. Kryger Larsen.

Tegninger til Landbrugsbygninger.

Beretning om de af Foreningen af jydske Landboforeninger og Akademisk Arkitektforening i 1938 afholdte Konkurrencer om Landbrugsbygninger.

Foreningen af jydske Landboforeninger udskrev i 1934 en Konkurrence om Grundplaner til Landbrugsbygninger. Ved denne ønskede man i særlig Grad at tage Hensyn til gode Belysningsforhold og en praktisk Indretning med Henblik paa Arbejdet i Bygningerne, idet Produktionsforøgelsen igennem en Aarrække har medført gentagende Udvidelser og Tilbygninger, der ofte langtfra har været hensigtsmæssige i saa Henseende. Man vilde gennem Konkurrencen baade skabe Interesse om Sagen og tilvejebringe Materiale, der kunde tjene som Vejledning for byggeinteresserede Landmænd, Arkitekter og Bygmestre.

Resultatet af denne Konkurrence virkede som en Opmuntring til at fortsætte. Man afholdt derpaa i 1938 en ny Konkurrence, som gik ud paa saavidt muligt paa Grundlag af de foreliggende Grundplaner at fremskaffe Forslag til saa gode, hensigtsmæssige, billige og smukke Landbrugsbygninger som muligt. Konkurrencen var egentlig delt i to Dele, omfattende Forslag til en Bønderbrugstype og en mindre Ejendom paa 7—10 ha.

Samme Aar udskrev Akademisk Arkitektforening i Samarbejde med Landbrugsraadet og Foreningen af jydske Landboforeninger en Konkurrence om Landbrugsbygninger med det Formaal at fremskaffe Materiale til en alsidig Belysning af Bygningsspørgsmaalet paa Bellahøjudstillingen.

Samarbejdet gik bl. a. ud paa, at de præmierede Projekter og Forslag fra begge Konkurrencer skulde offentliggøres samlet. Det er det, der er sket i den foreliggende Beretning, som med sine 76 Sider i stort Format indeholder 37 Sider Tegninger i saavel Plan som Facade og Snit. Hvert præmieret Projekt er ledsaget af Dommer-

udvalgets Bemærkninger samt Forslagsstillernes udførlige Beskrivelse. Dertil kommer — af særlig Interesse for den mindre bygningskyndige Læser af Beretningen — den Vejledning, der af Arkitekt Poul Gøtzsche er givet med Hensyn til hvert enkelt Projekts Fortrin og Mangler.

Beretningen bringer som Afslutning en Række Oplysninger om Staldventilation og Maal vedrørende Kostalden.

Det er en saare betydningsfuld Opgave, Foreningen af jydske Landboforeninger og Akademisk Arkitektforening her har taget op; det opnaaede Resultat er al Anerkendelse værd og er et velegnet Grundlag for videre Arbejde med denne for Landbruget vigtige Sag.

For at faa Beretningen ud til saa vide Kredse som muligt er Prisen sat til kun 1 Kr. pr. Eksemplar (Partier paa mindst 20 Ekspl. faas for 50 Øre pr. Stk.). Den faas ved Henvendelse til Foreningen af jydske Landboforeningers Kontor, Bispetorvet, Aarhus. Herfra faas tillige Beretningen om Grundplanskonkurrencen samt — som Køb eller Laan — Beretningernes Tegninger i det oprindelige Format: 1 : 100 og for Enkelthedernes Vedkommende i større Maal.

C. A. N.

De danske Kontrolforeninger.

Oversigt over Regnskabsresultaterne 1937—38.

De danske Kontrolforeningers Landsudvalg lader hvert Aar udarbejde en Oversigt over de danske Kontrolforeningers Virksomhed. Den bringer i let tilgængelig Form de vigtigste Hovedresultater samt enkelte Uddrag af de 5 provinsielle Kontrolforeningsberetninger, samlet og udarbejdet af Landsudvalgets Sekretær, Konsulent *Tage Andersen*, Roskilde.

Efter en kort Redegørelse for Kreaturbestandens Størrelse, Produktionsforholdene samt Pris- og Eksportforhold følger en Omtale af de Resultater, der er konstateret gennem Foreningernes Virksomhed.

Kontrolforeningerne har atter haft Tilgang af nye Medlemmer og Foreninger, hvilket fremgaar af følgende Tabel:

Tilslutningen til Kontrolforeningerne.

Hele Landet	Antal Foreninger	Antal Medlemmer	Antal Køer Ialt 1000 Stkr.	Kontrollerede 1000 Stkr.	pCt. kontroll.
1937—38	1 700	59 291	1 596	734	46,0
1936—37	1 663	55 641	1 570	707	45,1
1935—36	1 625	52 398	1 615	676	41,9
1934—35	1 588	50 376	1 646	669	40,6

Antallet af kontrollerede Koer i de forskellige Landsdele udgjorde i pCt. af den samlede Kobestand: Fyn 66,8 — Lolland-Falster 60,3 — Bornholm 52,4 — Sjælland 46,0 — Jylland 41,6. Fremgangen falder fortrinsvis paa Jylland, hvor Samsø nu har 62,9 pCt. kontrollerede Køer, mens kun 17,0 pCt. af Køerne i Tønder Amt er under Kontrol.

En Opgørelse af Ydelses- og Fodertal for samtlige kontrollerede Køer viser følgende:

Landsdel	Middeltal pr. Ko kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør	kg Smørfedt	(Foderforbrug) F. E.
Fyn	4 149	4,05	188,2	168,0	(3 274)
Bornholm	3 865	4,07	176,2	157,4	(3 081)
Sjælland	3 783	3,99	168,9	151,0	(3 152)
Jylland	3 759	3,85	161,7	144,7	(3 090)
Lolland-Falster	3 586	3,99	160,1	142,9	(2 973)
Hele Landet:					
1937—38	3 813	3,92	167,2	149,5	(3 121)
1936—37	3 727	3,93	163,8	146,4	(3 085)
1935—36	3 660	3,84	157,0	140,5	(3 015)
1934—35	3 506	3,80	148,8	133,1	(2 864)

Ydelsen viser fremdeles en opadgaaende Linie, noget varierende for de forskellige Landsdele. Den største Fremgang viser Bornholm, hvor den andrager 6,0 kg Smør. Fedtprocenten steg 0,03. I samtlige øvrige Landsdele viser

Fedtprocenten Stilstand eller en mindre Tilbagegang. For hele Landet er der en Nedgang paa 0,01 pCt. Fedt sammenlignet med foregaaende Aar; men den maa ses i Forbindelse med Stigningen i Mælkemængden paa næsten 100 kg.

Det bliver hvert Aar opgjort, hvor mange Besætninger der har haft et gennemsnitligt Smørudbytte af 300 kg og derover, samt hvor mange enkelte Køer med 400 kg Smør og derover; Antallet fremgaar af nedenstaaende Oversigt, hvor Tallene anføres for de enkelte Landsdele.

	Fyn	Bornholm	Sjælland	Jylland	Loll.-Falster	Hele Landet 1937-38	Hele Landet 1936-37
Besætninger med 300 kg Smør og derover	25	1	8	14	2	50	34
Enkelte Køer med 400 kg Smør og derover	25	2	26	54	4	111	96

En enkelt Besætning skal i denne Forbindelse fremhæves, nemlig Besætningen hos Gaardejer Jes Andersen, Himmark, Svenstrup, Als. Den har i 10 paa hinanden følgende Aar opnaaet en Gennemsnitsydelse af over 300 kg Smør pr. Ko. Gennemsnit i disse 10 Aar har for 7,3 Aarskøer været 6742 kg Mælk, 4,20 pCt. Fedt og 317 kg Smør — et i sin Art ganske enestaaende Resultat.

C. A. N.

De danske Kartoffelmelsfabrikkers Forsøgs- og Fremavlsvirksomhed 1938.

I 1934 paabegyndte De danske Kartoffelmelsfabrikker et Forsøgs- og Fremavlsarbejde med det dobbelte Formaal at udvælge de til Kartoffelmelsfremstillingen bedst egnede Sorter samt at sikre Dyrkerne til Fabrikkerne det bedst mulige Læggemateriale. Om Arbejdet i det sidst forløbne Aar redegøres i den nyligt udkomne Beretning Nr. 5.

Sortsforsøgene udgør en væsentlig Del af Virksomheden. Der er i 1938 gennemført 25 Sortsforsøg, fortrinsvis med Deodara, Tylstrup Odin, Richters Imperator samt Gustav Adolf. Disse Forsøg

har bekræftet, at man i den nye Tylstrup Odin har faaet en fortrinlig Kartoffel til Stivelsesfabrikation. Den har i 1938 som Gennemsnit af 28 Forsøg, hvor en Sammenligning har været mulig, givet 4,5 hkg Stivelse mere pr. ha end Deodara, den i Øjeblikket mest dyrkede Industrikartoffel. Ganske vist ligger dens Stivelsesprocent 0,5—1 lavere end Deodaras, men den viser til Gengæld større Modstandsevne mod Kartoffelskimmel.

Kali-Forsøgene udgør et andet Hovedkapitel i Forsøgsvirksomheden. Disse Forsøg har til Formaal at finde det heldigste Tidspunkt for Udbringning af Kali til Industrikartofler. De er gennemført i de to sidste Aar med det Resultat, at Efteraars- og tidlig Vinterudbringning har vist sig mest fordelagtig.

De hidtil foretagne Forsøg til Sammenligning af Virkningen af almindelig 40 pCt. Kali og Svovlsur Kali har givet noget varierende Resultater. De i 1938 gennemførte Forsøg har stillet Svovlsur Kali, udbragt om Foraaret, ret gunstigt, saavel med Hensyn til Stivelsesudbytte som Stivelsesprocent, men det fremhæves dog i Beretningen, at hverken de tilsvarende Forsøg i 1937 eller andre Forsøg af denne Art underbygger de i 1938 fundne Resultater, hvorfor man indtil videre maa anse tidlig udbragt 40 pCt. Kaligødning som bedst egnet til Industrikartofler.

Om Fremavlen og Kontroldyrkningen meddeles, at henimod 100 Tdr. Land er benyttet til Fremavl af Læggemateriale. Dette er tillige blevet kontrolleret for fremmed Indblanding og Sygdomsangreb i Fabrikkernes Kontrolmark ved Brande. Der har vist sig at være Fremgang i Læggematerialets Kvalitet fra Aar til Aar, hvilket viser, at det er en Foranstaltning, der fortjener den største Opmærksomhed — ikke alene hvor Talen er om Industrikartofler; den har ogsaa Bud til vore øvrige Kartoffelavlere, der fremskaffer Forbruget af Spise- og Foderkartofler.

C. A. N.

Udkomne Bøger.

Beretning om Virksomheden i De samvirkende sjællandske Landboforeninger i Aaret 1938. Udarbejdet af Sekretariatet. 141 Sider. (Kbhvn. 1939).

Oversigt over Regnskabsresultaterne i De danske Kontrolforeninger (6. Oversigt) 1937—38. Udgivet af De danske Kontrolforeningers Landsudvalg. Udarbejdet af Konsulent Tage Andersen. 18 Sider. (Slagelse 1939).

Forsøgsresultater (Hovedtabeller) fra lokale Svineforsøgsstationer i Danmark 1. September 1937 til 31. August 1938. IV. Udgivet af Landsudvalget for Svineavlens Ledelse.

Officiel Hanestambog. Udgivet af Statens Fjerkræudvalg. Udarbejdet af Konsulent J. Løvendahl Jensen. 116 Sider. (Kbhvn. 1939).

Forsøg med Korndyrkning og Fodsyge. Ved Ernst Gram. 44 Sider. 320. Beretning fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. (Kbhvn. 1939).

Beretning fra Carlsbergfondet for Aaret 1. Oktober 1937 til 30. September 1938. Tillæg: Beretning fra Ny Carlsbergfondet for samme Tidsrum. 135 Sider. (Kbhvn. 1939).

Det danske Landbrugs Historie. 24. Hefte. Udgivet paa Foranledning af Det kgl. danske Landhusholdningsselskab med Bistand af fagkyndige Medarbejdere ved K. Hansen, Statskonsulent. Side 81—160. G. E. C. Gads Forlag. (Kbhvn. 1939).

Nye danske Landbrugsbygninger. Af Professor L. Hansen Larsen og Arkitekt Knud Brücker under Medvirken af Ingeniør Jörn Høgsbro og Konsulent Oluf Nielsen. Engelsk Resumé. 227 Sider. Ill. H. Hirschsprungs Forlag. (Kbhvn. 1939).

Tegninger til Landbrugsbygninger. Beretning om de af Foreningen af jydske Landboforeninger og Akademisk Arkitektforening i 1938 afholdte Konkurrencer om Landbrugsbygninger. Ved Arkitekt Poul Gøtzsche. Udgivet af Foreningen af jydske Landboforeninger. 75 Sider. (Aarhus 1939).

Mejeribruget paa den sydlige Halvkugle, New Zealand — Australien, Argentina. Indberetning til Landbrugsministeriet fra Statskonsulent S. Sørensen. Udarbejdet som Supplement til Bogen »Mejeribrug paa den sydlige Halvkugle«. Udgivet i 1925. — Særtryk af »Landbrugsraadets Meddelelser«. 24 Sider. (Kbhvn. 1939).

Rationel Landbrugspolitik. Af Landbrugskandidat, cand. polit. Thomas Junker. 31 Sider. Asa's Forlag. (Slagelse 1939).

184de Beretning fra Forsøgslaboratoriet. Carotinbestemmelse ved Hjælp af Pulfrich-Fotometer. Af Aage Lund. Udgivet af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles landøkonomiske Forsøgslaboratorium. 31 Sider. Fh. August Bangs Forlag, Ejvind Christensen. (Kbhvn. 1939).

Saatidsforsøg med Byg og Havre. Ved Josef Hansen. 10 Sider. — *Karforsøg til Belysning af nogle Havresorters Gødskning med Mangansulfat.* Ved F. Steenbjerg og E. Boken. 10 Sider. 321. og 322. Beretning fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. Gyldendalske Boghandel — Nordisk Forlag. (Kbhvn. 1939).

Elite-Stambog over Heste af jydsk Race. XIII. Bind. Hopper Nr. 13284—13605. — Hingste Nr. 1914—1946. Udarbejdet af Statskonsulent Aug. Kjær. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Udvalg for Stambogsføring for Heste af jydsk Race. 77 + 306 Sider. Ill. (Aarhus 1939).

Stambog over Tyre af Rød dansk Malkerace XLIII. Stbg. Nr. 2954—3068. Udarbejdet af de provinsielle Fælleslandboforeninger ved Konsulenterne: N. Bonde, E. Jensen, C. P. Knudsen, Johs. Larsen og A. Wulff Pedersen. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Stambogs- og Registreringsudvalg for Rødt dansk Malkekvæg. 228 Sider. Ill. (Odense 1939).

Mindre Meddelelser.

Sommermøde paa Hindsgavl for Landhusholdningsselskabets Medlemmer.

Efter det vellykkede Forsøg med Afholdelse af et 2—3 Dages Sommermøde paa Hindsgavl for Selskabets Medlemmer i Sommeren 1937 var der almindelig Enighed om, at der burde fortsættes med Afholdelse af saadanne

Møder. Under Hensyn til, at Sommeren 1938's 10-Dages Bellahøjstævne ikke vilde kunne undgaa at paavirke Tilslutningen til et Hindsgavl-Møde, vedtog Bestyrelsen dog at udsætte Afholdelse af nyt Møde til Sommeren 1939.

Mødet vil i Aar finde Sted i Dagene Torsdag den 7. September (Ankomst om Eftermiddagen) til og med den 9. September.

Det endelige Program er endnu ikke fastlagt, men vil blive tilstillet alle Selskabets Medlemmer i Løbet af Juli Maaned. Paa nærværende Tidspunkt har man modtaget Tilsagn om Medvirken fra følgende Talere: Ingeniør *S. Berglund*, Uppsala, Professor *Howard Grøn*, Landbohøjskolen, Godsejer *F. Lüttichau*, Rohden, og Forstander *C. Tind-Christensen*, Ribe. Fredag den 8. vil bl. a. blive anvendt til en samlet Udflugt til Sønderjyllands Marskegne med Besigtigelse af Inddæmningsarbejder, Sluse- og Pumpeanlæg m. v.

Aftenerne anvendes til selskabeligt Samvær, Underholdning m. m.

Reserver allerede nu Dagene 7.—9. September til 2—3 Dages festligt, fornøjeligt og lærerigt Ophold paa Hindsgavl.

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab modtager til 1. November 1939 Lærlinge i følgende Retninger:

1. Landvæsenslærlinge paa større Gaarde. Disse Lærlinge tjener under Landhusholdningsselskabet i 3 Aar paa veldrevne større Gaarde i forskellige Egne af Landet, i Reglen skiftevis paa Øerne og i Jylland.

2. Landvæsenslærlinge paa veldrevne Bøndergaarde. Disse Lærlinge tjener 2 Aar under Selskabet paa 2 forskellige Læresteder.

3. Foderlærlinge. Disse Lærlinge uddannes paa to større Gaarde og tjener 3 Aar under Selskabet, 2 Aar paa første Lærested og 1 Aar paa andet.

Selskabet anvender en Del af sine betydelige Legatmidler til Støtte for flinke Lærlinge, der ønsker et Landbrugsskoleophold efter endt Læretid.

Uddannelsen af Lærlinge under Landhusholdningsselskabet staar aaben for unge Mænd af alle Samfundsklasser. Nærmere Oplysning om Løn og andre Betingelser faas ved Henvendelse til Selskabets Kontor. Foruden Løn faar Lærlingene Kost og Logi. De skal føre Dagbog, og de veludtjente Lærlinge vil faa et Læ r e b r e v fra Selskabet.

De unge Mænd, der ønsker at antages i nogen af de her omhandlede Lærlingepladser fra 1. November 1939, maa, hvis de er Sønner af Ikke-Landmænd, være fyldt 18 Aar (medmindre deres forudgaaende Uddannelse ved Landbruget skønnes at tale for Nedskrivning af denne Aldersgrænse) og ellers være mindst 17 Aar. De maa indsende s e l v s k r e v e t Andragende til Landhusholdningsselskabet helst i n d e n 15. A u g u s t 1939, ledsaget af følgende Oplysninger:

a) Fødested, Fødselsaar og -dag, nuværende Adresse samt Faders (eller Moders) Navn, Stilling og Bopæl.
b) Vidnesbyrd fra Stedets Præst eller Skolelærer om Opførsel, Sædelighed og Skolekundskaber.
c) Attest fra en Læge om Legemsbygning og Sundhedstilstand.
d) Oplysning om, at Værnepligten ikke vil være til Hinder for at gennemgaa hele Læretiden uden Afbrydelse; Lærlingen maa eventuelt i Tide sørge for at faa Udsættelse for Militærtjenesten.
e) Anbefalinger fra tidligere Husbonder og Vidnesbyrd om, at Ansøgeren er arbejdsvant, og at han, hvis han vil være Landvæsenslærling, t i d l i g e r e h a r f a a e t U d d a n n e l s e v e d L a n d v æ s e n e t o g k a n u d f ø r e K a r l e a r b e j d e.

For saa vidt Ansøgeren er u n d e r 18 A a r, maa hans F a d e r s e l l e r V æ r g e s I n d v i l l i g e l s e m e d f ø l g e.

Købmand Jørgen Sørensen og Hustru, Cecilie Sørensen, født Langes Legat.

Af dette Legat vil der i September Maaned i Aar blive uddelt nogle faa Portioner til unge lærvillige Mennesker, der opholder sig paa Landet eller i Stationsbyerne, til

videre Uddannelse i deres Fag, ligegyldigt om det er Landmænd, Handlende, Haandværkere — Mænd eller Kvinder.

Ansøgning skrives paa Skema, der faas i *Det kgl. danske Landhusholdningsselskab*, Rolighedsvej 26, København V., og maa være tilbagesendt til Selskabet inden den 1. August d. A.

Legater for trængende forhenværende Landmænd og deres Efterladte.

1) *Etatsraad Harald Holme's og Hustru, Anna Holme, født Hebert's Legat.*

Af dette Legat bliver til kommende Efteraar nogle faa Portioner paa indtil 500 Kr. aarlig ledige. Legatet uddeles til værdige og trængende ugifte Døtre af eller Enker efter Landmænd uden for Bondestanden, som har virket som saadanne paa Sjælland. (Lige med Enker stilles forladte, fraseparerede eller fraskilte Hustruer).

2) *Chr. Schmidt til Vibygaards Legat.*

3) *Forpagter Bokelmanns Legat.*

Af disse to Legater bliver til kommende Efteraar enkelte Portioner paa 400 Kr. aarlig ledige. Legaterne uddeles til trængende Landmænd uden for Bondestanden, som har været Ejere eller Forpagtere af Landejendomme i Danmark.

Legaterne bestyres af *Det kgl. danske Landhusholdningsselskab*, hvis Præsidium udgør Legatbestyrelsen. Ansøgningsskemaer faas ved Henvendelse til Landhusholdningsselskabets Sekretariat, Rolighedsvej 26, København V. — Skemaerne maa i udfyldt Stand være tilbagesendt inden 1. August 1939.

Personlige Henvendelser til Præsidiets eller Bestyrelsesraadets Medlemmer frabedes.

Af Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat er ingen Portioner ledige i indeværende Aar.

Landbrugets Prisforhold i Maj Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Maj	Maj Md.	Jan.—Maj	April Md.	Maj Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,11	13,28	13,53	12,91	12,61
Smør, Notering	230	223	229	242	226	217
do., Afregningstal	236	230	235	246	232	225
Ost, 20 pCt.	90	90	90	90	90	90
Æg	117	97	98	91	85	95
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	180	182	173	176	160
do. uden Kort (do.)	94	100	100	121	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	50	49	54	55	56
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	60	59	62	64	67
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	39	39	49	53	54
Kælvekøer, Odense[2], 1. Kl., Kr. pr. Stk.	402	—	—	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1084	1100	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	16,06	17,59	17,30	14,47	14,54	14,90
do., Køber	15,76	17,31	16,95	14,17	14,16	14,65
Rug, Sælger	15,86	17,24	15,88	14,75	14,81	15,30
do., Køber	15,57	16,93	15,63	14,42	14,40	15,02
Byg, 2/r, Sælger	14,81	17,02	16,25	11,85	11,66	12,10
do., Køber	14,43	16,60	15,80	11,53	11,38	11,66
Havre, Sælger	13,98	15,79	15,62	12,48	12,75	13,26
do., Køber	13,48	15,29	15,12	11,97	12,25	12,76
Hø	7,73	7,10	7,75	7,87	7,88	8,00
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	5,27	5,49	5,00	5,04	4,69	4,50
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,63	15,60	15,04	15,06	15,15
Solsikkekager	16,63	16,66	16,60	15,81	15,56	16,00
Palmekager	15,38	15,61	15,70	13,41	13,13	13,00
Hvedeklid	14,25	15,89	15,80	10,96	10,81	11,30
Majs, La Plata	16,54	16,91	15,50	15,21	14,81	15,25
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,39	17,60	17,39	17,60	17,60
Kalksalpeter	16,53	16,84	17,05	16,84	17,05	17,05
Sv. Ammoniak	16,58	16,89	17,10	16,89	17,10	17,10
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,78	6,80	6,78	6,80	6,80
40 » Kaligødning	13,49	13,85	13,95	13,85	13,95	13,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Maj	Maj Md.	Jan.—Maj	April Md.	Maj Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	125	126	129	123	120
Smør, Notering	110	107	110	116	108	104
do., Afregningstal	113	110	112	118	111	108
Ost	158	158	158	158	158	158
Æg	99	82	83	77	72	81
Slagterisvin med Kort	181	186	188	178	181	165
do. med og uden Kort[1])	180	185	188	178	181	165
Slagtekøer (København)	86	86	84	93	95	97
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	102	105	110
Unge Heste (Odense)	148	147	149	149	149	149
Hvede	116	127	125	105	105	108
Rug	133	145	133	124	124	128
Byg, 2/r.	115	132	126	92	91	94
Havre	116	131	130	103	106	110
Hø	113	103	113	115	115	116
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	141	146	133	134	125	120
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	106	106	102	103	103
Solsikkekager	129	129	129	123	121	124
Palmekager	135	137	138	118	115	114
Hvedeklid	128	143	142	98	97	101
Majs, La Plata	148	151	139	136	132	136
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	87	89	87	89	89
Kalksalpeter	86	87	88	87	88	88
18 pCt. Superfosfat	112	115	115	115	115	115
40 » Kaligødning	113	116	117	116	117	117
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	113	116	120	114	111
Husdyrprodukter, ialt	128	126	128	128	126	121
Korn	118	132	127	103	103	107
Planteprodukter, ialt	119	131	126	106	105	107
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**127**	**128**	**127**	**124**	**120**
Kraftfoder	123	128	125	113	112	114
Kunstgødning	97	99	100	99	100	100
Andre Vareindkøb	88	89	89	100	100	100
Vareindkøb, ialt	**114**	**118**	**116**	**109**	**108**	**110**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Husdyrbruget i 1938

med særligt Henblik paa Kvægbruget og Kvægavlen.

Af *Jens Gravesen* og *N. Bredkjær.*

For dansk Landbrug blev 1938 et Mærkeaar ved Sommerens store Begivenhed »Landbrugsudstillingen paa Bellahøj«, hvor man samledes i Mindet om, at det i 1938 var 150 Aar siden, Stavnsbaandet blev løst.

Dyrskuet paa Bellahøj blev for Husdyrbruget en Oplevelse, som man forud imødesaa med spændt Forventning og nu bagefter husker som et skønt Minde. Fynbo, Jyde og Sjællandsfar mødte her frem med deres bedste Dyr til Konkurrence.

Nærmere Omtale heraf findes under Afsnittet »Avlsarbejdet«.

Ellers afveg Aaret ikke i husdyrbrugsmæssig Henseende meget fra det foregaaende. Hovedinteressen for vor Eksport samler sig i særlig Grad om det engelske og tyske Marked. I November 1938 fik vi en ny Aftale om Afsætningen af Landbrugsprodukter til Tyskland, hvorefter denne i et Kvartal skulde være afhængig af Danmarks Køb af tyske Varer i det forudgaaende Kvartal.

Dette har medført, at Eksportværdien i 1938 i nogle Kvartaler har ligget lavere end i 1937.

Fra dansk Landbrugs Side er det stærkt fremhævet, at de gældende Ordninger maa administreres saadan, at Afsætningsmulighederne for vore Eksportvarer udnyttes i videst mulig Omfang.

Vi fik en ny Svineordning, der, som senere i Artiklen er omtalt, gav Anledning til megen Diskussion, idet en Kornlov, vi fik paa samme Tid i Tilknytning hertil, ikke

medførte den Pris paa Kornet, som mange Landmænd havde regnet med.

Kornhøstens Størrelse og Kvalitet var højere end nogensinde før, Roehøsten middel og Høhøsten lidt mindre end i Aarene forud.

Eksportens Størrelse var bortset fra en Nedgang i Kreatureksporten omtrent paa samme Højde som i 1937.

Priserne var opadgaaende, saaledes at Indtægterne for Eksporten i 1937 og 1938 var ens.

Spørgsmaalet om hjemmeavlede Bælgplanteafgrøder til Erstatning for de indførte Oliekager var Genstand for livlig Diskussion.

Det økonomiske Resultat vil i 1938 blive præget af den gode Kornhøst, selvom de kornsælgende Landbrugs Resultater ogsaa er stærkt paavirket af de lave Kornpriser. Endnu mangler der en Del i, at Landbruget giver et passende Udbytte til sine Udøvere, og den store Stigning i Driftsomkostningerne, særlig i Arbejdsomkostningerne, giver Anledning til Ængstelse. Det skal dog siges, at Aaret gav Betingelse for, at der i en Del Landbrug kunde opnaas tilfredsstillende Resultater. For enkelte Landbrug har Mund- og Klovesygeepidemien bevirket et daarligt Driftsresultat, og dens Hærgning blev for mange, der i Forvejen var spændt haardt for, en haard Prøvelse.

Ernæringsforholdene.

Fodringen med de hengemte Afgrøder fra Høsten 1937 i Aarets første Maaneder voldte ingen Vanskeligheder, idet Roernes Tørstofprocent var god, og der var rigelige Mængder til Raadighed de fleste Steder. Hvor man efter Udbindingen havde en Del tilbage, var man næsten mere end glad for dem, idet Mangelen paa Regn i April og Maj medførte, at Græsvæksten var ringe, ligesom Sandstormene i det nordlige Jylland sved Græsmarkerne stærkt. I Juni og Juli Maaned var Græsvæksten god, men i August kom igen en tør Periode saaledes, at man mange

Steder maatte ty til at bruge af den kun sparsomme Høhøst, de tørre Foraarsmaaneder havde medført. Efteraarsgræsningen, der var god, kunde, hvor der var Mund- og Klovesyge, ikke udnyttes fuldtud.

Roehøsten var stor og Tørstofprocenten god paa de fleste Ejendomme. Kun for enkelte, som havde faaet deres Roemarker fuldstændig ødelagt af Sandstorm, har det fodringsmæssigt set været en drøj Vinter at komme igennem.

Kornhøsten i 1938 var saa stor som ingensinde før, det var utroligt høje Foldudbytter, man hørte Tale om.

Den store Kornhøst i Forbindelse med de lave Priser paa Korn maatte naturligt føre til, at Kornet Vinteren igennem udgjorde en forholdsvis stor Part af Foderblandingen til Kvæget. Man kan vel sige, saa stor en Part, som Hensynet til Proteinbehovet har tilladt.

Sundhedstilstanden.

Mund- og Klovesygeepidemien har hærget Landet fra Syd til Nord, og mangen god Ko, ja mangen god Besætning er blevet ødelagt. Et stort Antal Besætninger blev ved Epidemiens Begyndelse slaaet ned, men Sygdommen lod sig ikke standse.

Ifølge offentliggjorte statistiske Oplysninger skal fra 25. August 1937 til 27. December 1938 godt 91 Tusinde Besætninger eller ca. 45 Procent af samtlige Besætninger have været angrebet.

Flere Besætninger af de bedste blev vaccineret, og enkelte af dem undgik Sygdommen, andre fik den i mildere Grad, medens andre igen trods Vaccineringen blev haardt angrebet. Haabet stilles nu til, at den af den danske Forsker Dr. *Sv. Schmidt* og den tyske Professor *Waldmann* fremstillede Vaccine vil være saa effektiv, at det bliver den sidste Epidemi af den Slags.

Af Erfaringer fra tidligere Epidemier ved vi, at Yverbetændelse, Ufrugtbarhed m. m. ofte florerer stærkt efter en Mund- og Klovesygeepidemi. Herefter vil Ufrugtbar-

hedsproblemet sikkert vokse yderligere, og den systematiske Behandling af Lidelser i Bør, Skede og Æggestok, som i de senere Aar er blevet mere almindelig, er derfor i endnu stærkere Grad paakrævet. Paa Bornholm enedes den derværende landøkonomiske Forening og Dyrlægeforeningen i 1936 om i Fællesskab at faa Kalvekastning totalt udryddet fra Øen. Indtil 1. Juni er Størsteparten af Øens Besætninger undersøgt, og Resultatet er, at en Trediedel af Besætningerne er mere eller mindre inficerede. I alle Besætninger paa over 50 Køer fandtes Kastningsreagenter.

Det glædelige er, at Tilgangen af nysmittede Besætninger stadig bliver mindre. Til Hjælp i dette Arbejde har man modtaget 100 000 Kr., som ifølge den nye Kødlov af Slagteafgifterne kan anvendes til Bekæmpelse af Kalvekastningen.

Tuberkulosebekæmpelsen fortsættes stadig med samme Energi saaledes, at der ogsaa for Aaret 1938 har kunnet meldes om Fremgang paa dette Omraade.

Følgende Tabel viser Resultatet af dette store Arbejde.

Procent »rene« Besætninger af samtlige kontrollerede Besætninger i de enkelte Landsdele 1929—38 var i Henhold til Kontrolforeningsberetningerne:

	1938	1937	1936	1935	1929
Fyn	95,0	91,0	85,0	77,0	30,0
Lolland-Falster ...	90,8	85,2	80,0	73,0	37,0
Sjælland	85,6	77,7	67,2	56,9	21,0
Jylland	45,0	38,0	28,0	—	—

Tabellen viser, at paa knap 10 Aar har man paa de tre store Øer præsteret at rense over Halvdelen af Besætningerne og efter denne Fremgang at dømme, skulde de kunne melde rent Land i Løbet af en 4—5 Aar. Jyderne har været mere sejge med at komme i Gang, og de har ogsaa aftaget et ikke ringe Antal Reagenter fra de andre Landsdele. Dog, fortsættes der med samme Energi som i det sidste Par Aar, kommer de ikke saa mange Aar bagefter. Paa mange af vore mindre Øer: Bornholm,

Samsø med flere, er man forlængst færdige, og mange Mejerikredse i det øvrige Land er ligeledes rensede.

Det gælder nu om ved Indkøb at passe paa ikke at faa Smitten ind i Besætningen igen.

Enkelte Steder har Ligegyldighed med Hønsenes Færden i Stalden kostet store Lærepenge, og Tilfælde haves, hvor Mennesker, der har været inficeret med Kvægets Tuberkulosebaciltyper, har spredt Tuberkulose.

Bekæmpelsen koster baade Arbejde og Penge, og mange gode Avlsdyr maa af den Grund sættes tidligere ud af Besætningerne, end man havde regnet med.

Pasning og Pleje.

Betydningen af, at denne foretages paa saa god og omsorgsfuld Maade som muligt, kendes af alle. Her er Brug for de bedste Folk, dem der ikke alene udfører Arbejdet for Lønnens Skyld, men som kan leve baade i, for og med Arbejdet. Desværre har det trods god Løn knebet med at faa Folk hertil, hvorfor Malkemaskiner i stort Antal i Aarets Løb er opstillet. Maaske var det bedst, hvis alle paa en Gaard i større Udstrækning end nu almindeligt, virkelig hjalp til med Plejen og Pasningen. Husbond og Madmoder maa med og i Spidsen, saaledes at baade Malkningen og det øvrige Arbejde med Husdyrenes Pasning kommer i Højsædet.

Det elektriske Hegn til Erstatning for Pigtraaden kom i 1938 for første Gang frem her i Landet. Kan vi paa denne Maade undgaa de ødelagte Huder og de revne Patter, er meget vundet. Hegnet kan let og hurtigt opsættes og flyttes, og Kreaturerne har vældig Respekt for at komme i Berøring dermed. Der er kommet flere Typer frem, og Konkurrencen vil sikkert billiggøre dem saaledes, at de i det kommende Aar vil faa stor Udbredelse.

Klovbeskæringen vil antagelig efter Mund- og Klovesygeepidemien være endnu stærkere paakrævet end tidligere, og det er en Foranstaltning, der betaler sig.

Husdyrbestandens Størrelse.

Som det foregaaende Aar er der i 1938 foretaget Svinetællinger hver 6. Uge, saaledes at man altid forud har kunnet være klar over Slagtningernes Størrelse. Dette giver 8 Svinetællinger ialt foruden Hovedtællingen den 16. Juli. En ekstra Tælling omfattende Hornkvæget afholdtes 31. December. Alle Tællinger med Undtagelse af Hovedtællingen er partielt optalte paa 1/5 af Bestanden.

Hesteholdet.

Her har Tællingen atter i Aar vist en Stigning. 12 000 Stkr. ialt, hvoraf Størsteparten findes indenfor Plagenes Gruppe.

	Landdistrikterne	
	16/7 1938	17/7 1937
Hingste 3 Aar og derover	4	4
Vallakker 3 Aar og derover	202	201
Hopper 3 Aar og derover	220	218
Plage 1—3 Aar	87	79
Føl under 1 Aar	51	50
Heste ialt	564	552

Stigningen skyldes alene et større Tillæg, og da de bedækkede Hoppers Antal tilmed er steget fra 80 000 i 1937 til 88 000 i 1938, vil Antallet yderligere gaa frem i det kommende Aar.

Fremgangen i Antal skyldes de gode Priser, der opnaas for Hestene. Gennemsnitsprisen for voksne unge Handelsheste paa Hjemmemarkedet, der i 1936 var paa 958 Kr., 1937 paa 1040 Kr., er igen gaaet opad saaledes, at der i 1938 betaltes 1092 Kr. pr. Stk. i Gennemsnit. Noteringen laa ved Aarets Begyndelse paa ca. 1000 Kr., men steg hurtigt, saaledes at den det meste af Aaret har været ca. 1100 Kr.

I Hesteudførselen kan der meddeles om en glædelig Stigning i 1938. 14 441 Stkr. mod 12 053 i 1937. Deraf var 7919 Brugsheste, som Tyskland modtog Hovedparten af, medens 6477 var Slagteheste, der væsentligt gik til Holland, Belgien og Frankrig.

Eksporten til Tyskland er foregaaet som centraliseret

Opkøb. Paa 100 forskellige Pladser Landet rundt har der været foretaget 400 Opkøb.

7358 sværere Handelsheste kostede 1162 Kr., 306 lettere Heste 1147 Kr. og 53 Avlshopper 1424 Kr. i Gennemsnit pr. Stk.

Importen var 2832 i 1938 mod 3767 i 1937. Den stigende Avl med Smaaheste bevirker, at der indføres færre. De danske Heste foretrækkes fremfor Lithauerne, der plejer at udgøre ca. $^2/_3$ af de indførte Heste, men som nærmest er blevet købt, fordi de har været billigere i Indkøb.

Efter Opgørelse af Statskonsulent *Søndergaard* arbejder af de ca. ½ Mill. arbejdsdygtige Heste kun de ca. 200 000 i det større Landbrug, medens de 300 000 arbejder i de mindre Landbrug og Husmandsbrugene. Regnes der med en Afgang paa 6 pCt., skulde der være Brug for ca. 12 000 sværere og 18 000 lettere Heste aarligt. Af de i 1938 tillagte 51 000 Føl, er de 40 000 af sværere Race og kun ca. 11 000 lettere Heste.

Herefter skulde der være Grund til at raabe: »Vagt i Gevær«, da det er højst usandsynligt, at Eksporten vil vedblive at stige.

Beklageligt er det, at de gode Hestepriser har medført, at mange mindre gode Hingste og Hopper er blevet anvendt til Avl, hvorfor Kvaliteten maaske knap kan holdes oppe. Dette har bevirket, at Problemet om tvungen Kaaring i Aarets Løb er blevet stærkt debatteret.

Spørgsmaalet er saa, om Fordelene ved tvungen Kaaring vejer mere til end Ulemperne.

Hornkvæget.

Resultaterne fra de sidste 4 Kreaturtællinger fremgaar af følgende Oversigt afrundet i 1000 Stkr.

	$^{31}/_{12}$ 1938	$^{16}/_{7}$ 1938	$^{31}/_{12}$ 1937	$^{17}/_{7}$ 1937
Tyre 1 Aar og derover	66	63	63	63
Stude 1 Aar og derover	70	80	79	81
Køer og Kvier, der har kælvet ..	1625	1601	1590	1574
Kvier 1 Aar og derover	557	606	544	600
Kalve under 1 Aar	832	833	791	761
Hornkvæg ialt	3150	3183	3067	3079

Det ser ud til, at Nedgangen i Koantallet for nogle Aar siden snart er opvejet igen, idet der i 1938 har været en Stigning paa 35 000 Køer, samtidig med at Kalvenes Antal er forøget. Mund- og Klovesygens Eftervirkninger vil dog sikkert medføre, at mange Køer maa udsættes paa Grund af Ufrugtbarhed, saaledes at yderligere Stigning ikke foreløbig er at vente.

Svineholdet.

I følgende Oversigt er hver anden af de stedfundne Tællinger medtaget, og den viser i store Træk de Svingninger, der har været i Svinebestanden Aaret igennem.

	31/12 38	5/10 38	16/7 38	7/5 38	12/2 38	31/12 37
Avlsorner	17	16	16	17	17	18
1. Gang drægtige Søer	82	54	55	93	97	65
Andre drægtige Søer	143	156	155	132	142	143
Diegivende Søer	72	72	82	81	60	61
Goldsøer	23	25	24	21	15	16
Udsættersøer	9	14	10	9	8	10
Pattegrise	603	642	689	687	512	508
Grise under 35 kg	639	706	717	677	590	720
Svin 35—60 kg	615	645	669	499	607	679
Fedesvin over 60 kg	503	516	428	451	523	484
Svin ialt	2706	2846	2845	2667	2571	2704

Tabellen viser, at Svinebestanden bortset fra 1. Gang drægtige Soer ikke har været udsat for stærke Svingninger i Aarets Løb. De ekstra Kontingenter, vi fik tildelt i Aarets sidste Maaned, var vi med dette Svineantal ikke i Stand til at levere, hvorfor Antallet af 1. Gang drægtige Søer fra Oktobertællingen til Tællingen den 31. December er steget stærkt, nemlig med 34 000 Stkr. Dette forholdsvis lave Soantal Aaret igennem har bevirket, at Torvegrisene har ligget ret højt i Pris. I Gennemsnit ca. 35 Kr., medens den i 1937 kun var knap 15 Kr.

Hønseholdet.

Følgende Oversigt viser Resultatet fra de sidste Hovedtællinger.

Hønsebestanden i Landdistrikterne i 1000 Stkr.

	1938	1937	1935
Haner ½ Aar og derover	165	194	245
Høner ½ Aar og derover	11864	13252	11382
Kyllinger under ½ Aar	15620	13052	16941
Høns ialt	27649	26498	28568

Som forventet er Antallet af Høner gaaet lidt tilbage, fordi Tillægget i 1937 var gaaet stærkt ned. Ægprisen 117 Øre mod 111 Øre pr. kg i 1937, samtidig med at Kornprisen laa betydeligt lavere, gav Hønseholdene en god Fortjeneste, hvilket har medført Stigningen i Kyllingeantallet.

Ogsaa inden for dette Husdyrbrugsfelt har Muligheden af Restriktioner overfor en Overproduktion været paa Tale. Det paastaas, at en Kvalitetsbetaling af danske Æg er paakrævet. En Lovfæstning af Kravet om bedre Æg ventes af mange Producenter at være den rette Vej til forbedrede Tilstande.

Produktion, Afsætning og Priser.

Produktionens Størrelse afveg ikke meget fra det foregaaende Aar og bortset fra Afsætningen af Hornkvæg, der viste stor Tilbagegang bl. a. paa Grund af Mund- og Klovesygens Hærgning, har Afsætningen ligget paa nogenlunde samme Niveau.

Priserne har derimod været større, for enkelte Varegrupper endda betydeligt højere end i 1937.

Den danske Landmand har efterhaanden vænnet sig til de mere bundne Produktionsforhold og lært at indstille Produktionen herefter. Engang imellem synes Systemet at virke for stift. Vi fik en Følelse heraf f. Eks. ved Aarets Slutning, hvor der blev givet os Mulighed

for at levere et ekstra Kontingent Bacon til det engelske Marked, hvilket vi imidlertid ikke var i Stand til.

Angaaende Hjemmemarkedet, har Byernes Forsyning med Mælk været drøftet stærkt. Et mere passende Forhold mellem Producent- og Forbrugerpris kunde ønskes, og der har i Aarets Løb været gjort de første Forsøg paa en Rationalisering af Mælkehandelen, hvorved de nævnte uheldige Forhold skulde kunne afhjælpes.

Flæsket har været dyrt og knapt i Byerne, og mange har anket over, at der ikke blev givet Frihed til at producere flere Svin hertil. Desværre vil Gennemførelsen af en saadan Plan sikkert medføre, at det gaar ud over Priserne paa Okse- og Kalvekød, og dette er vel den egentlige Aarsag til, at man har holdt igen.

Det er i det hele taget ikke saa let med dette Hjemmemarked. Nu har dets Priser i store Træk gennem et Par Slægtled rettet sig efter Eksportpriserne. Men de er i de senere Aar blevet for lave til, at der kan opnaas en passende økonomisk Balance — og ganske naturligt vender man da Blikket mod en Prisforhøjelse paa Hjemmemarkedet. Der opstaar — iøvrigt ikke unaturligt — en Forestilling om, at det er et retfærdigt Landmandskrav at opnaa »Produktionsprisen« paa Varerne, og man tilskyndes end yderligere til at stille dette Krav paa Grund af, at Bevidstheden tumler med en Række Omraader, hvor Byvarernes Pris, Bylønninger o. s. v. ikke helt harmonerer med de Betingelser, en Landmand arbejder under.

Og den Slags prisregulerende Foranstaltninger kan jo gennemføres i vor nymerkantilistiske Tid. At det ikke altid kan ventes at blive til Gavn for Byernes Forsyning turde være indlysende. Om det i det lange Løb er til Gavn for Landmanden — eller vi kan sige: for Landbrugets Udnyttelse af Hjemmemarkedet — ja herom er Meningerne delte; og som Aarene er gaaet, kan der næppe siges at være kommet mere Klarhed over dette.

Følgende Oversigt over Udførselsmængderne og den gennemsnitlige Ugenotering er hentet fra »Landbrugsraadets Meddelelser«.

Udførsel og Priser paa indenlandske Husdyrbrugsprodukter.

	1938		1937	
	Udførsel	Priser	Udførsel	Priser
Smør, Mill. kg	158,0	231	153,0	225
Ost, Mill. kg	9,1	140	9,4	116
Æg, Mill. Snese	77,9	117	80,6	111
Bacon og Flæsk, Mill. kg	178,6	175	181,8	171
Levende Svin, Tus. Stk. ..	113,9	—	167,3	—
Slagtet Hornkvæg, Tus. Stk.	66,2	40,1	95,6	36,5
Lev. Hornkvæg, Tus. Stk.	134,0		172,3	
Slagteriaffald, Mill. kg ..	21,2	—	24,1	—
Svinefedt, Mill. kg	10,5	—	13,0	—
Heste, Tus. Stk.	14,4	1092	12,1	1040

Priserne er i Øre pr. kg, for Heste dog i Kr. pr. Stk. For Hornkvæg gælder Prisen pr. kg levende Vægt for Mellemklasse paa Københavns Kvægtorv.

Eksporten af Smør er steget ca. 3 pCt., og England og Tyskland har som sædvanlig aftaget henholdsvis ca. 75 og 25 pCt.

Af Englands samlede Smørimport leverede vi 25 pCt. Regnes der med Importen fra ikke britiske Lande, er vor Andel 50 pCt. I Tysklands Smørimport har vor Andel været 40 pCt.

Efter dansk Mejeristatistik har Prisen for dansk Smør gennemsnitlig været 29 Kr. højere pr. 100 kg end new zealandsk Smør mod henholdsvis 36 Kr., 45 Kr. og 60 Kr. pr. 100 kg i de nærmest foregaaende Aar. Aarets sidste Maaneder har bragt en større Overpris i Forhold til Kolonismørret. Vi maa haabe, dette vedblivende vil være Tilfældet.

Hertil maa enhver Landmand bidrage sit ved forbedret Hygiejne, samt ved saavidt muligt at faa Kælvningerne fordelt regelmæssigt Aaret rundt, saaledes at store Svingninger i Produktionen undgaas.

Noteringen var høj ved Aarets Begyndelse, 267 Øre pr. kg, men faldt hurtigt og naaede Lavpunktet 200 Øre i Marts. Herefter kom en langsom Stigning Aaret igennem, saaledes at Prisen i Efteraarsmaanederne ret kon-

stant laa omkring 230—240 Øre pr. kg, de sidste 6 Uger af Aaret dog 260 Øre pr. kg. Gennemsnitsnoteringen blev 231 Øre pr. kg mod 225 Øre pr. kg i 1937.

Udførselen af Ost er gaaet lidt tilbage og er betalt med 13,9 Mill. Kr. mod 14 Mill. Kr. i 1937.

Udforselen af Æg er gaaet lidt tilbage, men til Gengæld har Prisen været 6 Øre højere pr. kg end Prisen i 1937. Resultatet er, at Æggene har hjembragt 139 Mill. Kr. mod 129 Mill. Kr. i 1937.

For Flæskeproduktionen har vi haft de samme Udslag. Lidt mindre Udførsel og lidt højere Priser saaledes, at vi har faaet omtrent samme Betaling i 1938, 413 Mill. Kr., som i 1937, 412 Mill. Kr. Da Kornpriserne har været lave, har Svineholdet for de fleste været en god Forretning. Ændringen i Svineordningen, hvorved Forlodskortenes Antal forøgedes fra 5 til 6 pr. Ejendom og Tildelingen efter Grundværdien standsede ved 40 000 Kr.s Grænsen, har forstaaeligt medført megen Utilfredshed i det større Landbrug i Særdeleshed, da Kornpriserne har ligget betydeligt under de ved Kornordningen fastsatte Priser.

De stærke Røster lød særligt i Aarets sidste Maaneder, hvor et ekstra Kontingent blev tildelt os, hvilket vi ikke var i Stand til at levere.

Paa Grund af ringe Tillæg, Mund- og Klovesyge m. m. kneb det nok med at levere det forud bestemte Kvantum. Det mindre Tillæg bevirkede høje Priser paa Torvegrisene. Gennemsnitlig 35 Kr. pr. Stk. mod 15 Kr. pr. Stk. i 1937. Til Gengæld har Svinekortene gennemgaaende været lidt billigere.

Prisen paa dem var nedadgaaende ved Aarets Begyndelse og naaede i Foraarsmaanederne ned paa ca. 25 Kr., for saa igen at stige op til 50 Kr. i de første Efteraarsmaaneder og derefter falde igen til ca. 30 Kr. ved Aarets Slutning.

Eksporten af Slagtekreaturer gik desværre tilbage fra ca. 267 000 Stkr. i 1937 til 200 000 Stkr. i 1938. Mund- og

Klovesygen har sin store Part af Skylden herfor. Holland har modtaget ca. Halvdelen af »slagtet Hornkvæg«, der væsentlig faldt paa Transithandelen. Den Udførsel var dog lidt mindre end i 1937. Omkring 90 pCt. af det levende Hornkvæg er gaaet til Tyskland, af hvis samlede Indførsel vi har leveret 70 pCt.

Det er særlig denne Eksport, der har svigtet. Priserne var ca. 10 pCt. højere end i 1937.

Hesteudførselen er, som Tabellen viser, steget samtidig med, at Prisen pr. Stk. af Handelsheste ligger ca. 50 Kr. højere end i 1937.

Værdien af de udførte Heste var 11,7 Mill. Kr. mod 9,3 Mill. Kr. i 1937. Gennemsnitlig pr. Stk. 812 Kr. mod 778 Kr. i 1937. De tilsvarende Summer for vor Indførsel var henholdsvis 1,7 Mill. Kr. mod 1,9 Mill. Kr. i 1937.

Følgende Tabeller fra »Statistiske Efterretninger« giver et lille Indtryk af, hvorledes Husdyrproduktionens Økonomi i 1938 har været for den enkelte Landmand.

Smørpris sat i Forhold til Prisen paa Bomuldsfrøkager.

	1938	1937
1. Kvartal	14,06	11,20
2. —	14,51	11,05
3. —	14,88	13,10
4. —	16,07	15,74
Hele Aaret	14,87	12,74

Prisforholdet har her været gunstigt, idet Smørprisen er steget forholdsvis stærkere end Prisen paa Bomuldsfrøkager.

Flæskeprisen sat i Forhold til Prisen paa la Plata Majs var

	1938	1937
1. Kvartal	10,13	11,55
2. —	10,52	11,85
3. —	11,12	12,16
4. —	10,47	10,46

Altsaa gennemgaaende et fuldt saa godt Produktionsforhold som i 1937.

Følgende Tabeller over Udførselsværdien af Husdyrbrugsprodukter og Indførsel af Foderstoffer er fra »Statistiske Efterretninger«. Ændringer i Princippet ved Udarbejdelsen af Handelsstatistikken paa flere Punkter har medført, at Tallene fra 1937 afviger lidt fra, hvad der sidste Aar var opgivet.

Udførselsværdien af indenlandske Husdyrbrugsprodukter.
Mill. Kr.

	1938	1937
Levende Dyr	70,4	84,5
Flæsk, Kød, Fedt m. m.	413,3	412,0
Smør, Fløde, Mælk og Ost	405,6	381,8
Æg	139,8	129,8
Skind, Huder og Læder	16,3	22,9
Tilsammen	1045,4	1031,0

Indførsel af Foderstoffer. Mill. kg.

	1938	1937
Uformalet Korn	359,9	367,9
Majs	308,2	619,2
Oliekager og -mel	768,2	640,8
Soyakager, -mel og -skraa	35,5	25,7
Hvedeklid	22,8	32,5
Tilsammen	1494,6	1686,1

Importen af Korn har som Følge af den bedre Kornhøst i 1937 paa 34,9 Mill. hkg og den store Kornhøst i 1938 paa 40,6 Mill. hkg, samt paa Grund af det udstedte Importforbud været mindre end i det foregaaende Aar.

Der er indført for 47 Mill. Kr. mindre Korn; for Foderstoffernes Vedkommende derimod for ca. 10 Mill. Kr. mere end i 1937. Værdien beløb sig til henholdsvis 105 Mill. Kr. for Korn og 120 Mill. Kr. for Foderstoffer.

For dansk Husdyrbrug som Helhed har Aaret 1938 baade produktionsmæssigt og prismæssigt været en Del bedre end de nærmest forudgaaende Aar.

Avlsarbejdet.

Gennem Avlsforanstaltningerne: Dyrskuer, Avlsforeninger, Kontrolforeninger, Konkurrencer, Afkomsundersøgelser, Afkomsbedømmelser m. m. søger vi vort Kvæghholds Standard hævet, søger at udvikle de økonomisk vigtige Egenskaber.

Delte Meninger kan der altid opstaa om dette Avlsarbejde, om vi altid er inde paa at skelne mellem de mindre væsentlige Forhold — og saa det, der har den store Betydning for Husdyrbrugets Økonomi og den videre Udvikling i Fremtiden. Husdyravl har altid været under Debat og vil sikkert vedblive at være det, fordi Menneskers Krav nu en Gang ikke er ens. Tager vi f. Eks. for meget Hensyn til Bygningen paa Ydelsens Bekostning? Ja, maaske i nogle Tilfælde, men Fremgangen i Ydelse i de senere Aar giver os for saa vidt en rolig Samvittighed, selv om sikkert enkelte Avlsmatadorer er kommet højere paa Tinde, end de fortjener. Ydelsen bliver imidlertid hos vort Kvæg saa langt den afgørende Faktor — naar iøvrigt Kravene til Sundhed og Omsætningsevne er tilfredsstillet. Dernæst forekommer det mange, at der ofte tages for lidt Hensyn til Yverets Form og Kvalitet, til Triveligheden hos Dyrene, mens man følgende gammel Sædvane kæler for Bygningstræk, som i hvert Fald kun i yderst ringe Grad øver Indflydelse paa Kvæghholdets Økonomi. Javel — smukke Dyr har ingen af os noget imod — men først og fremmest dog rentable Dyr. — Det var Kvæget! Det forløbne Aar har imidlertid ogsaa givet Tegn paa, at der f. Eks. i Hesteavlen kan være et og andet at rette, hvis denne Avlsretning skal opfylde Tidens Krav.

Landbrugsudstillingen paa Bellahøj, hvor Konkurrencen stod Landsdelene imellem, gav os et Bevis for vore Kvægracers Standard. Rækkerne bestod af smukke og velbyggede Dyr fra først til sidst, det bedste af det bedste var mødt frem.

Sammenligner vi med Billeder af Kvæg fra Landmands-

forsamlingernes Tid, kan vi se, at Avlsarbejdet har baaret Frugt paa Eksteriørets Omraade.

Dyrene er mere velbyggede nu, selv om det bedre Huld øver sin Indflydelse paa Beskueren. De er større, dybere, bredere og mere retliniede nu, bl. a. er Ryggen bedre, selv om den stadig er det ømme Punkt ved vore Malkeracers Bygning.

Størrelsen har man i nogle Aar taget ret stærkt Hensyn til, og her viste Bellahøjskuet, at man ligesom er ved at ændre Syn. Ved nærmere Studium af Kataloget var det glædeligt at se, at Malkekvæget enten direkte eller gennem deres Ophav kunde møde frem med gode Ydelser.

Kontrolforeningerne kan atter melde Fremgang, baade i Antal kontrollerede Koer og i Ydelse.

Fynboerne har yderligere sat Rekorden fra 1937 4 kg op til 189 kg Smør i Gennemsnit pr. Ko.

Maalet sættes stadig højere, og hvis alle danske Køer fodredes efter Fortjeneste, vilde Ydelsen sikkert ligge betydeligt højere i Gennemsnit.

Vort Kvægavlsarbejde har ikke som flere andre Landes den Stimulans, som en Eksport af Avlsdyr kan give. Vort Maal maa være: en passende stor, velbygget, trivelig men først og fremmest højtydende Malkeko i den danske Kostald.

Dyrskuerne.

Paa dette Omraade adskiller Aaret sig stærkt fra alle foregaaende Aar paa Grund af Sommerens store Begivenhed »Landbrugsudstillingen paa Bellahøj«.

Her mødtes Opdrætterne fra de forskellige Landsdele med spændt Forventning til en sund Kappestrid. Er Fynboerne med Hensyn til R. d. M. stadig i Spidsen, eller vil de andre Landsdele kunne gøre dem Rangen stridig?

De fremstillede Dyr blev forud i hver Landsdel udtaget af en Kommission saaledes, at det kun var det allerbedste, der blev fremstillet.

Paa Grund af Mund- og Klovesyge var Sønderjylland desværre forhindret i at møde op, hvilket særligt gik ud over Fremstillingen af Korthorn.

Racemæssig kom Fordelingen af Præmierne til at se saaledes ud:

Antal Medailler.

	Guld	Sølv	Bronce	Ialt
R. d. M.	95	115	37	247
S. j. M.	26	59	11	96
Korthorn	35	26	—	61
Hollandsk	2	5	2	9
Jersey	16	11	5	32
Ialt	174	216	55	445

Om denne Tildeling af Præmier for Bygning er et rigtigt Udtryk for Racernes forskellige Godhed, er ikke let at sige, det afhænger dog maaske af Dommernes større eller mindre Gavmildhed ved Præmieuddelingen.

Med Hensyn til Ydelsen kan vi bedre bedømme Racernes Rækkefølge:

Race	Antal Køer	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør
Jersey	18	3956	6,06	272
R. d. M.	207	5316	4,42	264
S. j. M.	50	5036	4,37	247
Hollandsk	4	5701	3,86	245
Korthorn	39	3759	3,79	159

Her bliver den lille Jerseyko en flot Nr. 1, skønt vore andre Malkeracer moder med smukke Tal. Som et Hovedindtryk bliver staaende, at man uvilkaarligt stadig maatte gøre Sammenligninger mellem Dyrenes Størrelse og deres Produktion. Jo, den faldt ogsaa ud til Fordel for Jerseykvæget, men gav unægtelig for de andre Racers Vedkommende Tanke og Forestilling et Sving, der nu og da førte i en noget anden Retning, end den, der kunde aflæses af Eksteriørbedømmelsen — som iøvrigt næppe kan kritiseres — foretaget som den var af vore kyndigste Folk.

Konkurrencen Landsdelene imellem, om hvem der eks-

teriørmæssigt havde det bedste røde Kvæg, var ikke den mindst spændende.

Resultatet kom for Tyrenes Vedkommende til at se saaledes ud:

	Guldm.	Sølvm.	Broncem.	Ialt
Sjælland	17	23	3	43
Fyn	17	17	4	38
Jylland	9	20	5	34
Loll.-Falster	4	2	1	7
Bornholm	—	1	3	4

Her ser det ud til, at Sjælland og Fyn staar lige, medens til Gengæld 4 af de 9 Guldmedailletyre fra Jylland tog Fløjpladsen, mod to fra hver af de andre Landsdele.

For Hundyrenes Vedkommende laa Fynboerne stadigt klart i Spidsen.

Foruden Skuet paa Bellahøj har der i 1938 været afholdt 120 Dyrskuer ialt. Heraf 12 større Skuer — Amts- og Fællesskuer —og 30 Bidyrskuer samt 2 større Landevejsbedømmelser, som kun omfattede Tyre.

Ialt har der paa disse Skuer været fremstillet 15 264 Stk. Kvæg. Heraf Jylland 12 067, Sjælland 2 587, Bornholm 154 samt paa Fyn og Lolland-Falster henholdsvis 387 og 69 Stk. ved Landevejsbedømmelse.

Jylland. Materialet til følgende Afsnit er som tidligere hentet fra den jydske Kvægavlsberetning »Kvægavlen i Jylland 1938«. Der er af Landboforeningerne afholdt 71 lokale Dyrskuer heri iberegnet enkelte Landevejsbedømmelser, som paa Grund af Mund- og Klovesyge afholdtes i Stedet. Tillige er der som i Fjor afholdt 30 Bidyrskuer i de nordjydske Amter. Ved disse Skuer har der været fremstillet 11 250 Dyr ialt, nemlig:

	S. j. M.	R. d. M.	Korthorn
Tyre	1217	1535	680
Enkelte Køer	411	577	278
Enkelte Kvier	540	514	273
Antal Samlinger og Familiegrupper	758	575	187

Sammenlignet med foregaaende Aar er der fremstillet ca. 200 Tyre flere, men 170 Samlinger færre. Denne Nedgang i Samlinger skyldes væsentlig Aflysning af en Del Dyrskuer.

Paa de 10 jydske Amtsskuer blev præmieret 406 Tyre mod 337 i Fjor. Fordelingen ser racemæssig saaledes ud: 115 S. j. M., 209 R. d. M., 73 Korthorn, 4 Hollandske og 5 Jerseytyre.

En Oversigt over Præmieringen paa det jydske Ungskue i Brønderslev viser, at der i 1938 er præmieret 510 Stk. enkelt Kvæg og 36 Samlinger.

Racefordelingen var følgende:

	S. j. M.	R. d. M.	Korthorn	Hollandsk
Tyre	185	220	16	5
Enkelte Kvier	61	21	2	0
Samlinger og Familiegr.	27	9	0	0

Det røde Kvæg er gaaet frem i Antal og møder med størst Antal Tyre, medens af enkelte Kvier og Samlinger det jydske Kvæg har det højeste Antal.

Sjælland. Her blev der afholdt 15 Lokalskuer og paa disse fremstilledes 569 Tyre, 2018 Køer og Kvier, ialt 2587 Stk. Kvæg. Af Køer og Kvier var der 358 Samlinger.

Af Hensyn til Landbrugsudstillingen paa Bellahøj var Fællesskuet planlagt til Afholdelse først i September, men aflystes paa Grund af Mund- og Klovesygens store Udbredelse. I Stedet afholdtes en Hjemmebedømmelse af 181 Tyre, hvorpaa hvilede Vilkaarspenge eller som af Hensyn til Statstilskudet skulde bedømmes.

Fyn. Mund- og Klovesyge Epidemien medførte, at alle Lokalskuerne samt Fællesskuet aflystes. Landboforeningerne foranstaltede en Landevejsbedømmelse for alle Handyr, som der hvilede Vilkaarspenge paa. Ialt bedømtes 382 Tyre af R. d. M og 5 Tyre af Jersey-Race.

Lolland-Falster. Her foretoges ligeledes i Aar kun en Landevejsbedømmelse, hvorved der bedømtes 69 Tyre.

Bornholm. Fremstillingen her var knap paa Højde med 1937. Der præmieredes 113 Tyre og 41 Hundyr.

Med Hensyn til Bygning kniber det for de bornholmske Avlsdyr at konkurrere med de øvrige Landsdeles, hvad Landbrugsudstillingen paa Bellahøj ogsaa gav Udtryk for. Ydelsesmæssigt ligger de derimod meget smukt.

Afkomsbedømmelser.

Ifølge 10. Afkomsberetning fra De samvirkende danske Landboforeninger har der i 1938 været afkomsbedømt 334 Tyre mod 385 i 1937.

Ligesom ved de almindelige Dyrskuer har Mund- og Klovesygen ogsaa bevirket, at Afkomsbedømmelsen er blevet aflyst paa Fyn og Lolland-Falster.

Her blev i Fjor fremstillet henholdsvis 71 og 20 Tyre. Til Gengæld har der været en Fremgang i de jydske Afkomsbedømmelser paa 46 Tyre.

Fordelingen racemæssig og landsdelsvis ser saaledes ud:

R. d. M.:	1. Kl. 1. Gr.	1. Kl. 2. Gr.	2. Kl. 1. Gr.	2. Kl. 2. Gr.	lavere	ialt
Sjælland	4	28	41	17	3	93
Bornholm	—	5	8	1	1	15
Jylland	2	24	55	39	3	123
R. d. M. ialt	6	57	104	57	7	231
S. j. M. ialt	5	21	39	9	3	77
Korthorns ialt ..	4	9	8	3	1	25
Hollændere ialt .	—	1	—	—	—	1
Tyre 1938 ialt ..	15	88	151	69	11	334
» 1937 ialt ..	28	91	163	85	14	381

Medens et Avlsdyrs mere eller mindre gode Bygning og Afstamning i Virkeligheden kun kan sige os lidt om dets Avlsværdi, saa har vi ved Afkomsfremstillingen et virkeligt Udtryk for, hvad det har præsteret. Hidtil er i ældste Afdeling paa Sjælland Points for Bygning og

Ydelse slaaet sammen, hvilket gav os et uklart Billede af Avlsværdien af de præmierede Tyre indbyrdes. Herefter gælder Afkomsbedømmelsen kun for Eksteriøret. Saa er der bare at tilføje, at dette jo nødigt skulde føre til, at man ved Afstamningsbedømmelsen glemmer at honorere en faktisk Ydelsesfremgang, — altsaa Afkomsundersøgelsernes Resultater maa fremdeles give sig stærkt til Kende paa Stamtavlerne.

Kontrolforeningerne.

Maalet, alle Danmarks Køer under Kontrol, er der endnu langt til, dog er der en lille Fremgang at spore ogsaa i Aar. Uden regelmæssig Kontrol er det umuligt at faa Koerne fodret rationelt, d. v. s. efter den Ydelse, de præsterer.

Ydelses- og Fodertal pr. Ko 1937 og 1938.

	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør	kg Smørfedt	F. E. pr. Ko	pCt. kontrollerede Køer
1938	3813	3,92	167,2	149,5	3121	46,0
1937	3727	3,93	163,8	146,4	3085	45,1

I 1938 naaedes de 1700 Foreninger ved en Fremgang paa 37 Foreninger. Der er 59 291 Medlemmer mod 55 641 Aaret forud. Gennemsnitsydelsen pr. Ko er gaaet 3,4 kg Smør fremad. Det er den stigende Mælkemængde, der har bevirket dette, medens Fedtprocenten knap har kunnet holde saa godt.

Fremgang 1937 og 1938.

	kg Mælk	pCt. Fedt	kg Smør	kg Smørfedt	F.E. pr. Ko	pCt. kontrollerede Køer
1938	86	÷0,01	3,4	3,1	36	0,9
1937	67	0,09	6,8	5,9	70	1,4

Fremgangen i Aar er knap saa stor som foregaaende Aar, og det kan vist allerede paa nuværende Tidspunkt siges, at næste Aars Resultater paa Grund af Mund- og

Klovesygeepidemien sikkert vil være lavere end Resultaterne fra 1938. Iøvrigt henvises til den lille Oversigt over Regnskabsresultaterne i »De danske Kontrolforeninger«, udgivet af de danske Kontrolforeningers Landsudvalg.

Kvægavlsforeningerne (Tyreholdsforeningerne).

Det danske Landbrug med dets mange mindre Bedrifter maa paa Kvægavlens Omraade, som paa saa mange andre Omraader, løfte i Flok, hvis et godt og ikke for dyrt Resultat skal opnaas for den enkelte Landmand. En Del nye Foreninger er kommet til i 1938, og der arbejdes stadig paa at gøre Foreningerne større, saaledes at der er flere Tyre i hver Forening. Hvis der holdes Tyre af forskellig Kvalitet og til forskellig Bedækningspris, kan man lettere holde Avls- og Brugsbesætninger samlet i samme Forening.

Antal Foreninger og Antal Tyre.

	1938		1937	
	Foren.	Tyre	Foren.	Tyre
Jylland	853	(986)	792	(980)
Sjælland	230	367	223	337
Fyn	170	372	166	362
Lolland-Falster	50	81	37	60
Bornholm	27	59	31	60

Af de i Jylland værende Foreningstyre er 311 af S. j. M., 544 af R. d. M. og 128 af Korthornsracen, medens alle Foreningstyrene paa Øerne er af R. d. M.

Om Indkøbsprisen paa de Tyre, der er anskaffet til Foreningerne, foreligger følgende beregnede Gennemsnitstal, som ligger noget højere end i Aaret forud. Koholdets bedre Økonomi i 1938 har straks givet sig Udslag i højere Priser paa Avlsdyr.

Særligt de fynske Foreninger køber dyre Tyre, men de køber vel ogsaa det bedste, der kan fremskaffes.

Jylland	151	Tyre	gens.	Pris	988	Kr.	kontant	+	846	Kr.	paa Vilkaar
Sjælland	115	»	»	»	1027	»	»	+	769	«	« «
Fyn	85	»	»	»	1766	»	»	+1957	«	«	«
Bornholm	9	»	»	»	565	»	»	+	261	«	« «

Racemæssigt har der ikke været Forskel paa den kontant betalte Pris for Tyrene i Jylland, hvorimod Vilkaarspengenes Højde er meget forskellig. Gennemsnitlig 1057 Kr. for S. j. M., 828 Kr. for R. d. M. og 447 Kr. for Korthornstyre. De bornholmske Kvægavlsforeninger har betalt langt mindre for deres Avlsdyr end de øvrige Landsdele.

Kvægavlsforeninger med kunstig Sædoverføring synes at arbejde sig støt og roligt fremad.

Fordelene er jo iøjnefaldende, nemlig bedre Udnyttelse af de virkelig gode Avlsdyr samt en systematisk udført Drægtighedsundersøgelse og Ufrugtbarhedsbekæmpelse (Smitteoverføring ved Parring undgaas). Besætninger, der ligger langt fra andre af samme Kvalitet, har Mulighed for paa denne Maade at benytte bedre Avlstyre. Det burde i højere Grad være de gamle prøvede Tyre, der fortrinsvis benyttedes, idet Skaden, en ung uprøvet Tyr kan volde, hvis den avler daarligt, kan blive enorm ved den stærke Udnyttelse. Prisen pr. Ko har hidtil ligget fuldt paa Højde med, hvad der er betalt pr. Ko i de almindelige Kvægavlsforeninger, som har Tyre af samme Kvalitet.

Stambogsføringen.

Her er der som i Aarene forud udkommet et nyt Bind af de respektive Stambøger, og Udarbejdelsen har fundet Sted paa den sædvanlige Maade, som den praktiske Mand nu er ved at være kendt med. De fleste optagne Dyr har foruden Ejerens private Interesse en større eller mindre offentlig Interesse.

I 1938 er udkommet af Kvægstambøger: 18. Bind af Ko-Stambog for R. d. M. med 413 Stbg. Nr., 42. Bind af Tyre-Stambog for R. d. M. med 102 Stbg. Nr., 15. Bind af Regi-

ster-Stambog for R. d. M. med 813 Stbg. Nr. Tyre samt 17 Stbg. Nr. Køer og Kvier, 47. Bind af Register- & Elite-Stambog over Kvæg af jydsk Race, Tyre 213 Stbg. Nr., Elite-Tyre 16 Stbg. Nr. og Elite-Køer 104 Stbg. Nr., 11. Bind af Stambog over Korthorn, Tyre 200 Stbg. Nr., Køer 800 Stbg. Nr. og 4. Bind af Dansk Jersey-Stambog, Tyre 126 Stbg. Nr., Elite-Tyre 5 Stbg. Nr. og Elite-Køer 138 Stbg. Nr.

Af Hingstestambøger er der udkommet: 9. Bind af Stambog over Heste af jydsk Race, 12. Bind af Elite-Stambog over Heste af jydsk Race, 1. Bind af Elite-Stambog over Heste af belgisk Race og 10. Bind af Register-Stambog over Heste af Frederiksborg Race og svært Halvblod.

Af Svinestambøger er 25. Bind af Stambog for Svin af Landrace og Yorkshirerace udkommet.

Familiestambøgerne danner Grundlaget for de officielle Stambøger, og de giver Ejeren en let overskuelig Oversigt over hans Besætnings Afstamning og Ydelse. Det letter Udarbejdelsen af Stamtavler, som hurtigere og sikrere kan udfyldes, end hvis man skulde have fat i de enkelte Aarsregnskaber.

Afkomsundersøgelser.

Afkomsundersøgelsernes Tal har i de seneste Aar været i stadig Stigning. Ikke uden Grund, fordi disse Undersøgelser tilsammen danner en af de værdifuldeste af vore Avlsforanstaltninger. Jo hurtigere disse Opgørelser foreligger, des hurtigere kan Resultatet udnyttes i det praktiske Avlsarbejde. Kontrolassistentens Indberetning ligger til Grund for Afkomsundersøgelsens Fuldstændighed og Nøjagtighed, og her gælder det om, at Oplysninger om Sygdom m. m. er opnoteret i Vedtegningsrubrikken.

Afkomsundersøgelserne burde udnyttes i endnu højere Grad, hvorfor en stærk Agitation for dem vilde være paa sin Plads. Husk, at der paa Stamtavleblanketterne bør være Plads til at paaføre Afkomsundersøgelserne. Statstilskudet

andrager imidlertid kun 15 000 Kr. til dette Arbejde. I Forhold til, hvad der gives til de andre Avlsforanstaltninger, og den Nytte, Afkomsundersøgelsen kan gøre, kan det ikke siges at være noget overvældende Beløb. —

Som andre Avlsforanstaltninger kan nævnes, at der forskellige Steder paa Fyn i de senere Aar har været afholdt 2-aarige Konkurrencer mellem hele Kvæghold. Her har ialt 40 Besætninger deltaget.

I Jylland har der i 1938 været 84 Besætninger under Tilsyn af Foreningen af jydske Landboforeninger.

Endvidere har vi de kvartalsvise Afstamningsbedømmelser, hvorved Købere af ganske unge Avlsdyr kan faa Besked om, hvilken Afstamningsværdi Sagkundskaben formoder, Dyrene er i Besiddelse af.

Af Landbrugslitteraturen i 1938 er der Grund til at nævne det udkomne 2. Bind af »Landbrugets Ordbog«; dermed er dette store Værk for tredie Gang fornyet. Det er nu igen komplet og kan ogsaa paa Husdyrbrugets Omraade give sine Læsere god, faglig Besked.

Iøvrigt maa Husdyrbrugets Historie i 1938 uddrages af en Mængde Kilder: Beretninger, Artikler, Modereferater o. s. v. I Skildringen fremføres kun i meget korte Træk nogle af de Foreteelser, Aaret gav. Hovedindtrykket er, at et mægtigt Driftsapparat stadig er holdt godt i Gang — bedre end det egentlig kunde ventes efter Aaringers Ugunst. Ja, 1938 bragte endda visse ubedragelige Fremgangstegn.

Det er saadanne Tanker et lille Studium af Husdyrbruget i 1938 kan fremkalde. Det giver en bekræftet Tro paa, at Husdyrbruget stort set er udformet i god Overensstemmelse med de Kaar, der for Tiden er til Stede, og at det, hvadenten det gaar op eller ned, er i Besiddelse af en god, solid Produktions-Kraft, der vil være værdifuld i kommende Tider.

Nyere Retningslinier for Arbejdet for Fjerkræavlen her i Landet.

Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab den 22. Februar 1939.

Af
Statskonsulent *W. A. Kock.*

Fra en beskeden Begyndelse har Fjerkræavlen og i udpræget Grad Hønseavlen i Aarenes Løb udviklet sig til at betyde overordentlig meget for mange Landes Økonomi. Det er saaledes ikke alene i de toneangivende Lande paa Fjerkræavlens Omraade, men saa godt som hele Verden over, ja selv i de fjerne Kolonier, at større eller mindre Bestræbelser er bragt i Anvendelse for at forbedre selve Avlen og derved fremme Produktionen af saa vigtige Fødemidler, som Æg og Fjerkrækød i Virkeligheden er. Rundt om i Landene er betydelige Midler stillet til Raadighed i nævnte Øjemed, en stor Stab af faguddannede Kræfter paa dette specielle Omraade arbejder enten som Lærere, Forsøgsledere eller Konsulenter, og ikke mindst i Tyskland og i England samt i Irland, hvor særlig Kvinderne tager virksom Del i Arbejdet, lægges megen Vægt paa Udsendelsen af lokale Fjerkrækonsulenter.

Forinden jeg kommer ind paa en Omtale af de nyere Retningslinier for Arbejdet for Fjerkræavlen her i Landet, hvor Æggene efterhaanden er kommen til at indtage en endog meget fremskreden Stilling indenfor Landbrugsproduktionen, og hvor Hønseholdets Betydning og da ikke mindst for Husmandshjemmenes Økonomi gennem en lang Aarrække har været meget iøjnefaldende — vil der være Grund til at gøre Rede for, hvorledes Stillingen var for Aar tilbage. Man kan derved bedre danne sig et Begreb om den stærke Udvikling, der har fundet Sted in-

denfor vor Fjerkræavl og Ægproduktion, og som førte til en stadig Optagen af nye Opgaver til Avlens og Produktionens Forbedring.

Allerede paa et tidligt Tidspunkt har Fjerkræavlen været Genstand for Omtale i vore gamle Landboskrifter og i Avisartikler, idet flere af de ældre landøkonomiske Forfattere Tid til anden har været inde paa Spørgsmaalet; nogle Fjerkræbøger saa Dagens Lys, ligesom ogsaa Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, de gamle Landboforeninger og flere af Datidens Landsbypræster og Degne har været Talsmænd for en Forbedring af det dengang saa ringeagtede Fjerkræ. Alt dette bidrog imidlertid til, at der hist og her blev vakt lidt Interesse for Fjerkræholdet, navnlig hos Kvinderne, idet Mændene betragtede det under deres Værdighed at passe Høns, og i 1878 lykkedes det at faa oprettet en Fjerkræavlerforening, den første i sin Slags her i Landet. Efterhaanden kom der flere Foreninger til, som energisk tog fat paa forskellige Opgaver til Fjerkræavlens Fremme.

Det optagne Arbejde for at ophjælpe Ægproduktionen og vække Interesse for Hønseholdet, dets Nytte og Betydning, gav sig særlig i Aarene omkring Aarhundredskiftet Udslag i en større Forøgelse af Hønsenes Antal og dermed Ægeksportens Størrelse. Af Statistiken fremgaar det saaledes, at medens vi i 1898 havde 8 767 000 Høns og Kyllinger i hele Landet, var dette Antal ved den næste Tælling i 1903 vokset til 11 555 000 Stkr., og med Hensyn til vor Overskudsudførsel af Æg da androg denne i 1898 12 068 000 Snese, men var i 1903 vokset op til at andrage 19 340 000 Snese.

Gennemsnitslægningen af vore Høns var imidlertid paa de Tider altfor ringe, thi lægger man Landbrugstoldkommissionens Betænkning af Aar 1900 til Grund for Beregningen af Hønsenes Gennemsnitslægning, kan man næppe regne med mere end 100 Æg pr. Høne aarlig. Dette ringe Resultat maatte søges i mange uheldige Forhold, som der i de kommende Tider fra forskellig Side blev lagt

megen Vægt paa at faa forbedret, og som maatte og skulde rettes, dersom det skulde lykkes at faa Hønseavlen ind i en bedre Gænge.

Tager jeg Udgangspunktet for Bedømmelsen af Forholdene fra Tiden for min Ansættelse som Konsulent under Foreningen for landøkonomisk Fjerkræavl i 1903, da var det dengang kun de færreste, der vilde høre Tale om og inderst inde regnede Hønsene for nogetsomhelst. De var gennemgaaende mangelfuldt passede, for sent tillagte og for gamle, idet man til Rugning maatte stole paa de ofte for faa og for sent rugende Høner, hvilket resulterede i, at man ikke fik tilstrækkelig mange og rettidig udrugede Kyllinger til at forny Besætningerne med. Hertil kan endvidere føjes, at Fodringen var alt andet end formaalstjenlig, Husene mangelfulde og daarlig holdte, og paa Hold af rene Racer og fremragende Individer lagdes der dengang ikke synderlig Vægt, idet mange indenfor de almindelige Hønseholderes Kreds betragtede de almindelige Blandingshøns som de eneste saliggørende, ligesom ogsaa Krydsningsavlen havde sine Tilhængere. Indenfor denne Avlsretning var man særlig optaget af at krydse hvide Italienere med hvide Wyandotter og brune Italienere med tværstribede Plymouth Rocks, en Krydsning, som indenfor de senere Aars officielle Hønseforsog viste sig at give ganske fortrinlige Resultater med det avlsmæssig set fremragende Materiale, man nu raader over, hvad man desværre i gamle Dage manglede, saa det tilsigtede gode Resultat ofte udeblev.

Saaledes laa altsaa Vilkaarene for vor Fjerkræavl, da jeg gik ud for at tage Del i Agitationen, vejlede Hønseholderne og holde Foredrag for den praktiske Fjerkræavls Udøvere i Landets forskellige Egne. Fra sidstnævnte Virksomhed har jeg Minder om mange store og godt besøgte Møder, men nægtes kan det ikke, at det dengang ikke altid var lige let at holde Modet oppe og optræde som ildnende Talsmand for Fjerkræavlen, naar man efter en lang Rejse og maaske ogsaa en lang Køretur i koldt

og daarligt Vejr i aaben Vogn, i Slæde eller pr. Cykle ankom til et fugtigt eller i sidste Øjeblik opvarmet Forsamlingshus, hvor kun ganske faa Tilhørere var mødt. En mindre opmuntrende Optakt til det Foredrag, man skulde holde, var det, naar man ude i Skænkestuen før Foredraget hørte en af de tilstedeværende spørge en anden, om han skulde ind og høre Foredraget om de Høns, hvortil der svaredes, at »det Skab regner jeg ikke for noget«. Nu om Dage i Bilernes Tidsalder foregaar Foredragsvirksomheden mere smertefrit end dengang.

Ved Siden af den gammelkendte Udføling af Hønsene om Morgenen for at forvisse sig om, hvilke der havde Æg, kom efterhaanden Kontrolrederne i Brug, hvorved Vejen var aaben for Hønseholderne til at erhverve sig nøje Kendskab til den enkelte Hønes aarlige Ægmængde og Ægstørrelse, dens Efteraars- og Vinterægproduktion og flere andre Egenskaber, saaledes at et kyndigt Udvalg kunde foretages. Kontrolrederne vandt efterhaanden megen Indpas, men mange var af den Anskuelse, at naar man bare kontrollerede Hønsene og lagde til efter dem, der lagde flest Æg, var det nok, Ægstørrelsen blev almindeligvis ikke taget i fornøden Betragtning, saa der kom endnu til at hengaa nogle Aar, før man kom ind paa at gennemføre en virkelig planmæssig Avl.

Af største Betydning paa Fodringens Omraade var det, at vi herhjemme takket være Impulser fra Amerika kom ind paa en udstrakt Anvendelse af en af Korn og andre Foderemner sammensat, temmelig fintformalet Foderblanding, det saakaldte Fritfoder, endvidere, at vi lærte af andre Lande at indrette vore Hønsehuse med et forenet Læskur og Soverum, bagtil forsynet med Gødningsbræt under Siddestængerne, at gøre Brug af elektrisk Lys i Hønsehusene og at komme ind paa en udstrakt Anvendelse af kunstig Rugning og Opdræt.

I en Del Aar havde man nu og da hørt om kunstig Rugning og Opdræt i andre Lande, særlig England, Frankrig og Amerika, og nogle Varmvands-Maskiner og

Kassemødre var ogsaa i Brug her i Landet, men de var gennemgaaende af ret primitiv Beskaffenhed; mange Rugemaskiner endte deres Dage paa Lofterne, hvorefter Hønsene atter maatte overtage Rugehvervet, saa i min første Konsulenttid gav Problemet kunstig Rugning og Opdræt ikke Anledning til søvnløse Nætter. En længere Periode hengik, nu og da blev der anskaffet nogle Fladrugere, men saa kom Tidspunktet, da de mere tidssvarende Rugemaskiner, navnlig Skabsrugerne, kom op, og man kom ind paa den stadig tiltagende Anvendelse af Paraplymødre ved Opdrættet af Kyllingerne. Den stærkt om sig tagende Anvendelse af de nævnte fortrinlige tidssvarende tekniske Hjælpemidler bidrog — og jeg fristes til at sige maaske mere end noget andet — til Hønseavlens store Opsving. Ikke alene her i Landet, men ogsaa i de fleste andre Lande i Verden, aabnede de Vejen for en meget stærk Udvidelse af Hønseholdet og dermed en betydelig forøget Produktion. Rugerier, hvoraf der nu findes henved 3300 her i Landet med en samlet Rugekapacitet af henved en halv Snes Millioner Æg, oprettedes, fordi mange saa deres Fordel i at købe nylig udrugede Kyllinger i Stedet for selv at holde Avlsdyr og foretage Rugningen.

Den efterhaanden saa udstrakte Brug af kunstig Rugning og Opdræt bidrog til, at vore Hønseholdere ikke alene kunde sikre sig et tilstrækkeligt stort, men ogsaa et i rette Tid udruget Tillæg, som det i saa høj Grad skortede paa i gamle Dage. Nu var man endelig bleven Herre over de nævnte Vanskeligheder, hvilket bevirkede, at man mere og mere fik Ram paa de tidligere forekommende mange gamle og urentable Høns, og man fik ved den hurtige Omsætning indenfor Hønsebesætningerne ikke alene en betydelig forøget Vinterægglægning, men ogsaa — hvad det i særlig Grad kommer an paa — frembragt en langt større Ægproduktion i Efteraarsmaanederne end Tilfældet var, forinden Interessen for kunstig Rugning og Opdræt rigtig tog Fart. Hertil kan føjes, at alt som

Aarene gik, ogedes Interessen for et planmæssigt Avlsarbejde og Indkøb fra gode Avlssteder. Raceavlen bragtes i god og sikker Fremgang, en særlig Vægt blev lagt paa en økonomisk Udvikling af de mere udprægede Nyttehønseracer, og det kan ikke vurderes højt nok, at avlsmæssig set fremragende Haner spredtes i stor Udstrækning til Erstatning for de i Avlen umulige Blandingshaner. Vi lærte endvidere at frede om de gode Avlshaner og foretage en systematisk Udsortering indenfor vore Hønsebesætninger paa Grundlag af det med Lægningen forandrede Udseende og forskellige ydre Kendetegn, og alt dette og mange andre Forbedringer bidrog til, at vi efterhaanden fik et bedre og dermed mere rentabelt Hønsemateriale at arbejde med.

Ser vi hen til de iværksatte Arbejder for at forbedre Fjerkræavlen, da er disse i Aarenes Løb undergaaet store Forandringer, idet nyere Retningslinier for dette efterhaanden gjorde sig gældende. Fra forskellig Side er der for at ophjælpe Avlen og forbedre Produkternes Kvalitet i Aarenes Løb iværksat omfattende Arbejder, som Staten paa forskellig Maade støtter. Jeg skal imidlertid ikke ved denne Lejlighed komme nærmere ind paa en historisk Udvikling af Organisations- og Foreningsvirksomheden paa Fjerkræavlens Omraade, men kun lige nævne, at de forskellige Arbejder til Fjerkræavlens og Ægproduktionens Forbedring hovedsagelig varetages af Statens Ægudvalg, Statens Fjerkræudvalg, Danmarks Fjerkræavlerforening, forskellige Klubber, Fællesudvalget for Fjerkræavlen samt af Landbo- og Husmandsforeningerne, ligesom der i saa godt som alle Amter af Landbo- og Husmandsforeninger og Amtskredse under Danmarks Fjerkræavlerforening er nedsat lokale Fjerkræudvalg.

De iværksatte Foranstaltninger har i særlig Grad omfattet Konkurrencer mellem hele Hønsehold, Oprettelse af Avlscentre, Kontrolstationer og Fremavlssteder, Spredning af Rugeæg og avlsmæssig set fremragende Haner, Konsulentvirksomhed, Fjerkræ- og Demonstrationsudstil-

linger, Kaaring af Haner, Afkomsundersøgelser, Afholdelse af Foredrag ofte ledsaget af Filmsfremvisning, Fjerkræavlermøder og Kursus, Ægundersøgelser, Udsendelse af Pjecer, Beretninger og Medlemsblade og Udgivelse af Officiel Hanestambog samt Skandinavisk Fjerkræstandard. Endelig kan hertil føjes, at man ved mange Kongresser og Udstillinger i andre Lande har vist Flaget.

Foruden nævnte Agitations-, Oplysnings- og Avlsarbejder undervises der i Fjerkræavl paa Landbohøjskolen og paa vore Landbrugs- og Husmandsskoler. Ogsaa Bekæmpelsen af Fjerkræsygdomme har været Genstand for megen Opmærksomhed fra Landbrugsministeriet, Veterinærdirektoratet, Statens veterinære Serumlaboratorium og Landbohøjskolen, og med Tilfredshed kan der noteres gode Resultater i Kampen mod den farlige Hønsetyfus. Paa et tidligt Tidspunkt blev der ved Højskolen oprettet en Fjerkræklinik, hvor gratis Undersøgelse, Sektion af indsendt dødt Fjerkræ samt laboratoriemæssige Undersøgelser og Behandling af sygt Fjerkræ finder Sted. Formaalet med Klinikken, der danner et godt Grundlag for Undervisning i Fjerkræets Sygdomme og disses Behandling, er tillige at skabe Betingelser for et nøjere Studium af Fjerkræsygdommene.

Med Hensyn til Forsøgsvirksomheden paa Fjerkræavlens Omraade her i Landet har det landøkonomiske Forsøgslaboratorium i en lang Aarrække udført Forsøg med Høns, og disse Forsøg blev til at begynde med udført indenfor Hønsebesætninger, der var stillet til Raadighed i nævnte Øjemed af de respektive Ejere. Senere blev der paa Trollesminde ved Hillerød oprettet et særligt Forsøgshønseri, der efterhaanden er udvidet og nu i Aar staar overfor en større Udvidelse. Adskillige er de Undersøgelser og Forsøg, der er udført i Aarenes Løb, og hvorover der findes en Række udførlige Beretninger.

Foruden Hønseforsøgene har Forsøgslaboratoriet overtaget Kontrollen med den paa Favrholm ved Statsmidler i Aaret 1929 oprettede Kontrolstation for Høns, foretaget

Opgørelserne af det indvundne Talmateriale og udarbejdet de aarlige Beretninger. Til Kontrolstationen, som drives af Danmarks Fjerkræavlerforening og Fællesudvalget for Fjerkræavlen, der tilsammen tilsvarer Landbrugsministeriet 8 pCt. p. a. af Opførelsessummen til Renter, Vedligeholdelse m. v., kunde tidligere enhver Hønseholder indsende Hønsehold til Kontrol, og det var saaledes kun en almindelig Æglægningskonkurrence i Lighed med dem, der afholdes saa mange af i Udlandet, som der her var Tale om.

Først i 1932 gik man over til at benytte Kontrolstationen til Foretagelse af Afkomsundersøgelser for Optagelse af Haner i Officiel Hanestambog og at modtage Hønnikehold efter kaarede Haner, hvorved Kontrolstationen i Virkeligheden først blev det, den burde være, et virksomt Led i Avlens Ledelse. I Lighed med de tidligere herhjemme eksisterende Kontrolstationer er Stationen paa Favrholm beregnet paa i hver Afdeling at huse 8 Hønniker, som skal være veludviklede, sunde og racerene, og som i Kontrolaaret fra 15. Oktober til 30. September lever under ensartede Forhold med Hensyn til Husrum, Løbegaarde, Fodring og øvrige Pasning, hvorefter der renses og desinficeres, inden nye Hold indsættes.

Ser vi nærmere hen paa de praktiske Arbejder til Avlens Forbedring, da er der Grund til først og fremmest at komme nærmere ind paa Konkurrencerne mellem hele Hønsehold, en speciel dansk Foranstaltning, der har haft megen Fremgang og sikkert den største Betydning for den praktiske Hønseavls Udvikling herhjemme. Hovedopgaven med disse Konkurrencer, der strækker sig fra 1. Oktober til 30. September, er at udpege og præmiere fremragende Hønsebesætninger, der kan danne gode Spredningssteder for godt Avlsmateriale og tillige være et Eksempel til Efterfølgelse for andre Hønseholdere ved bl. a. at vise, hvor lønnende veldrevne Hønsehold kan være, og hvilken Værdi det har for disses Økonomi, at der gennemføres et planmæssigt Avlsarbejde.

Der afholdes hvert Aar af Statens Fjerkræudvalg en ledende Landskonkurrence, og desuden var der sidste Aar 21 lokale Amts-Konkurrencer. Statens Fjerkræudvalgs Konkurrencer danner Grundlaget for den aarlige Anerkendelse af Avlscentre, idet de af Bedømmelsesudvalget hvert Aar udpegne sunde, livskraftige og avlsmæssig set bedste Hønsebesætninger, som kun omfatter een Race og er tilkendt 1ste Præmie, tildeles Avlscenterprædikat for et Aar.

Bedømmelsen foregaar efter en Pointskala, og Præmieringen er i særlig Grad afhængig af de Indtryk, de nedsatte Bedømmelsesudvalg faar ved Besogene hos Konkurrencedeltagerne og de af dem opnaaede Resultater. Særlig Vægt lægges paa Pasningen og Plejen, det udførte Avlsarbejde, herunder den daglige Æglægningskontrol, Mærkningen af Kyllingerne efter Afstamning og Stambogsføringen, endvidere paa Regnskabets Velførthed, Individernes Udvikling, racemæssige Udseende, Ensartethed, Sundhed og Livskraft samt Gennemsnitsydelsen pr. Høne. Medens der til at begynde med ved Bedømmelsen af Hønseholdene mere ensidigt lagdes Vægt paa Æggenes Mængde, kom man efterhaanden som det ene rette ogsaa mere ind paa at tage tilbørligt Hensyn til Efteraars- og Vinterlægningen samt Æggenes Størrelse, Vægt, Form og Farve, hvorfor det kræves, at Konkurrencedeltagerne gennemfører periodiske Ægvejninger samt Æg- og Skalfarvemaalinger. Ingen Avler kan opnaa Præmie i Konkurrencerne eller Anerkendelse som Avlscenter, med mindre han kan fremskaffe et Certifikat fra Statens veterinære Serumlaboratorium, der viser, at hans Høns efter foretagen Blodundersøgelse maa anses for at være fri for Hønsetyfus. Der afholdes i de senere Aar ogsaa Konkurrencer mellem Gaase-, Ande- og Kalkunhold.

Af de fyldige Konkurrenceberetninger, der foreligger, fremgaar det tydeligt, at der her i Landet takket være det maalbevidste Avlsarbejde og herunder bl. a. den megen Vægt, der har været lagt paa Individernes Styrke og

Livskraft, findes mange avlsmæssig set fortrinlige Besætninger indenfor de udprægede Nyttehønseracer. Saaledes skal nævnes, at Gennemsnitsydelsen i sidste Beretningsaar over Konkurrencen 1937/38 indenfor de af Statens Fjerkræudvalg anerkendte Avlscentre androg 201 Æg á 60 g pr. Høne, Ydelsen i Vinterhalvaaret har været 87 Æg hos alle Konkurrencens 103 Deltagere, og der var 41 Høner, der opnaaede at lægge mindst 300 Æg á 58 g i Konkurrenceaaret, hvilket viser, hvad der kan opnaas af rationelt drevne og avlsmæssig set fremragende Hønsehold.

Af Betydning for Avlens Ledelse har det ogsaa været, at man flere Steder paa Skuerne er kommet ind paa at bedømme de i en særlig Afdeling udstillede Høns efter Ydelsestal, Afstamning og Eksteriør, hvorefter de fremragende Haner sættes paa Fløjen.

Til andre Opgaver, der ogsaa bør sættes forrest paa Programmet, naar Talen gælder om at lægge den bedst mulige Plan for Hønseavlens Ledelse her i Landet, hører Kaaring af Haner for Afstamning og Eksteriør samt Afkomsundersøgelser, der nu ogsaa indenfor Hønsenes Verden er en højst vigtig Faktor i Avlen. For at en Racehane kan blive kaaret — en Opgave, der er henlagt under Statens Fjerkræudvalg — maa den opfylde de for Kaaringen stillede Betingelser med Hensyn til godt Eksteriør, Sundhed, Udvikling og Livskraft. Der maa haves nøje Rede paa den Ydelse, som Mødrene til Hanens Døtre har præsteret, og Hanens Stamtavleoplysninger, som maa udvise meget høje Ydelsestal, eller en foretagen Afkomsundersøgelse, som maa have vist fremragende Resultat, skal godkendes af nævnte Udvalgs Bedømmelsesudvalg.

Dersom den paagældende Hane findes værdig til at kaares, følger hermed for Ejeren Forpligtelse til at lade den kaaredes Afkom prøve for at faa fastslaaet dens Avlsværdi gennem en Undersøgelse af dens Døtres Ægydelse med Hensyntagen til deres Mødres Ydelse. Til denne Afkomsundersøgelse, der foretages paa den tidli-

gere omtalte officielle Kontrolstation paa Favrholm, maa Ejeren af den kaarede Hane indsende 8 Døtre, faldne efter denne. Disse 8 Døtre maa helst være tillagte paa 8, men i alt Fald mindst 4, Mødre, der alle har vist en fortrinlig Ydelse i deres første Læggeaar, ligesom Ejeren hjemme maa have mindst 12 Døtre gaaende efter den samme kaarede Hane. Foruden paa Kontrolstationen, hvor den gennemsnitlige Ydelse i det sidst forløbne Kontrolaar, der strakte sig over 11½ Maaned, var 201 Æg á 58,7 g og omregnet til 12 Maaneder 210 Æg pr. Høne, foretages der hvert Aar et ikke helt ringe Antal Afkomsundersøgelser ude hos Avlerne.

For at Haner kan blive optaget i den af Statens Fjerkræudvalg udgivne »Officielle Hanestambog«, maa deres Døtre paa nævnte Kontrolstation have præsteret en betydelig Æglægning hele Aaret saavel som i Efteraars- og Vintermaanederne samt have lagt Æg af god Form og Skalfarve og af en Størrelse paa mindst 58 g. Hanen maa have vist Evne til at højne Ægydelsen, ved at Døtrene, der maa være af godt Eksteriør, opnaar en højere Ydelse end deres Mødre eller i alle Tilfælde en meget betydelig Ydelse baade med Hensyn til Gennemsnitsydelsen, herunder Æggenes Antal og Vægt hele Aaret og i Vinterhalvaaret, som til Skalfarve og Ægform. Endvidere tages i Betragtning, at Ydelsen af hjemmeholdte Døtre, faldne efter Hanen, staar i et passende Forhold til den Ydelse, der har været opnaaet ved den officielt foretagne Afkomsundersøgelse.

Som det fremgaar af det foregaaende, er der efterhaanden blevet oparbejdet et godt Avlsmateriale, som det gælder om at faa udnyttet mest muligt, hvorfor det til Gavn for Hønseholdets Økonomi vil betyde overordentlig meget, om Rugeriejerne og de, der leverer Rugeæg til Rugerierne, i Lighed med Konkurrencedeltagerne i størst mulig Udstrækning vil gøre Brug af dette gode Materiale og da særlig de avlsmæssig set fremragende Haner. Hidtil har der ifølge en i 1935 udstedt Bekendtgørelse fra Veterinær-

direktoratets Side været ført Kontrol med Rugerierne for at sikre Køberne, at Kyllingerne er sunde og navnlig fri for smitsom Kyllingediarrhoe, idet kun de Rugerier, der ved Kontrollen viser sig at opfylde de i Bekendtgørelsen stillede Betingelser, kan opnaa at faa Godkendelse og derved Tilladelse til at sælge Kyllinger. Nogen Kontrol bl. a. med det Avlsmateriale, Rugerierne anvender, har derimod ikke hidtil fundet Sted, men ifølge den nye Lov om Forhandling, Udførsel og Indførsel af Æg og Ægprodukter kan Landbrugsministeren fastsætte Bestemmelser om Kontrol med det Avlsmateriale, hvorfra de af Rugerierne anvendte Æg hidrører. Der er ikke Tvivl om, at et maalbevidst Arbejde paa dette Omraade i Aarenes Løb vil kunne give et godt Resultat med Hensyn til en Forbedring af de spredte Kyllingers Kvalitet.

Foruden de praktiske Foranstaltninger til selve Avlens Fremme har der ogsaa i Aarenes Løb fra forskellig Side været arbejdet paa at forbedre Produkternes Kvalitet, hvilket har ført til forøgede Bestræbelser fra mange af Ægproducenterne for at levere Æggene i bedst mulig Stand, ligesom den mere regelmæssige Indsamling og den forøgede Omhu ved Æggenes Sortering, Lysning og Behandling paa de mange Ægpakkerier rundt i Landet har været af største Betydning. De i Aarenes Løb gennemførte Love og den dermed optagne Kvalitetskontrol har ligeledes bidraget betydeligt til en Forbedring af Æggenes Kvalitet, men da yderligere Fremskridt imidlertid har vist sig at være paakrævet, bl. a. som Følge af en mærkbar Forbedring af andre Landes Ægkvalitet, blev Spørgsmaalet herhjemme mere og mere aktuelt og har nylig ført til Vedtagelsen af en ny Æglov. Denne indeholder bl. a. vigtige Bestemmelser om Kvalitetsbetaling af danske Æg, hvorved Producenten faar Betaling i Henhold til Kvaliteten af de Æg, han leverer, endvidere at Kølehusæg og præserverede Æg ved Salg her i Landet samt Æg af sekunda og ringere Kvalitet skal være mærkede. En Del af de Afgifter, som efter Loven kan opkræves, kan som

hidtil anvendes til Bestridelse af Udgifterne til Oplysnings- og Agitationsarbejde til Forbedring af Hønseavlen og Ægproduktionen, saaledes at der ogsaa i Fremtiden gennem Konsulent-, Foredrags- og Demonstrationsvirksomhed kan lægges Vægt paa at forbedre Æggenes Kvalitet. Men vi maa længere frem med Arbejdet, vi maa følge Nordirlands gode Eksempel og gennem Statens Ægudvalg sende Konsulenter i forøget Antal ud til de Ægproducenter, der leverer daarlige Æg, for at faa rettet de ofte af Ukendskab og Ligegyldighed begaaede Fejl, saa de i Fremtiden kan levere friske, hyppigt indsamlede, rene, uvaskede og ubefrugtede Æg, ligesom det ogsaa gælder om at producere den for Markedet mest passende Ægstørrelse, nemlig de mellemstore Æg. Det maa bankes ind i saadanne Producenters Bevidsthed, at de enten kan opnaa fuld Notering ved at beflitte sig paa at levere gode Æg eller maa nøjes med en lav Pris, dersom de ikke vil gøre sig Ulejlighed for at forbedre Kvaliteten af deres Æg.

Interessen indenfor Fjerkræavlen herhjemme har, som det fremgaar af, hvad jeg her har omtalt, hovedsagelig været samlet om Produktionen af Æg. Med Hensyn til Kvaliteten af vort Slagtefjerkræ havde vi i mange Aar ikke noget at byde paa. Det Fjerkræ, der almindeligvis kom frem, var ingen tilfredsstillende Vare, hverken for Hjemmemarkedet eller for Eksport, idet Udsætterhønsene oftest var gamle og daarligt behandlede og Kyllingerne halvmagre. Det var først, efter at man, takket være den mere udstrakte Brug af Rugemaskinerne, efterhaanden kom ind paa en hurtigere Omsætning af Hønsebesætningerne og i det hele taget fik betydelig bedre og større Mængder af Udsætterfjerkræ at raade over end tidligere, at Forholdene paa Fjerkrækødproduktionens Omraade undergik en Forandring til det bedre. I sin Tid havde jeg iøvrigt Lejlighed til at fremføre overfor Statsministeriets Udvalg for nye Markeder, da Spørgsmaalet om en bedre Udnyttelse af vort Udsætterfjerkræ var fremme, at det vilde have

sin store Betydning, om vi kom bort fra de mange uensartede Partier, der fremkom, og mere og mere fik samlet de mange Produktioner paa enkelte Hænder, fik frasorteret og fedet de unge Haner samt gennemført en ensartet Slagtning og Behandling for Markedet, saa der kunde udbydes en ensartet, velbehandlet Vare pakket i Standardkasser. Hertil kan føjes Betydningen, det havde, at den tidligere ret store Indførsel af udenlandsk Slagtefjerkræ hindredes gennem den d. 15. Oktober 1932 gennemførte Toldlov, der fastsætter en Told paa 1 Kr. pr. kg af levende og slagtet Fjerkræ.

En afgjort Indflydelse paa at faa Afsætningen af vort Slagtefjerkræ ind i et bedre Spor fik imidlertid Oprettelsen af særlige Fjerkræslagterier, baade Andels og Private, hvor ikke alene Høns, Unghaner og Kyllinger, der udsættes fra de mange æglæggende Besætninger, men ogsaa andet Fjerkræ, kunde samles og blive slagtet og behandlet paa ensartet Maade. Hertil kan føjes Betydningen af, at der ved nogle af Slagterierne er oprettet Fjerkræfederier efter udenlandsk Mønster, og at der fra Landbrugsministeriets Side blev truffet særlige Foranstaltninger, bl. a. med Hensyn til Slagteriernes Indretning, Dyrlægetilsynet, Fjerkræets Slagtning og Kroppenes ensartede Behandling, Sortering, Mærkning og Pakning. I den nye Lov om Udførsel, Indførsel og Forhandling af Fjerkræ er iøvrigt alle de tidligere Lovbestemmelser om disse Forhold nu samlet.

Som det fremgaar af, hvad jeg har haft Lejlighed til at fremføre, har Hønseavlen i Løbet af den sidste Menneskealder og i udpræget Grad i den sidste halve Snes Aar været Genstand for en rig Udvikling, og særlig indenfor mange Tusinder af Landbohjem har Hønsehold med Ægproduktion for Øje udviklet sig i Retning af et efter Forholdene afpasset lønnende Bierhverv. En tiltagende Interesse for at tilegne sig større faglig Viden gennem de saavel i Tale som i Skrift givne Vejledninger kom i høj Grad til at præge Udviklingen, ligesom man mere og mere er

kommen ind paa at udnytte de forskellige iværksatte Arbejder og praktiske Foranstaltninger til Avlens saavel som til Produktionens Forbedring. Alt dette har bevirket, at Gennemsnitslægningen af vore Høns nu antagelig er naaet op til at andrage henved 120 Æg pr. Høne og maaske derover. Men der er endnu paa mange af Fjerkræavlens Omraader Plads for Fremskridt, hvilket jeg ønsker at betone ikke er ensbetydende med en Udvidelse, men med en Forbedring af Fjerkræholdet. Hertil kan ikke mindst en paa dette Omraade faglig set veludrustet og interesseret Stab af Konsulenter bidrage overordentlig meget, ikke mindst fordi man tør forvente, at Forbedringer, de være sig nok saa smaa, vil kunne give mærkbart Udslag, naar Talen som her drejer sig om en Produktion, der ikke alene dækker hele Hjemmeforbruget, men som ogsaa i en lang Række af Aar har bragt betydelige Summer til Landet og dets Befolkning.

Foredraget blev efterfulgt af følgende Diskussion:

Landsretssagfører *J. Traberg* takkede Statskonsulenten for Foredraget, der bød paa saa mange interessante Enkeltheder. Taleren vidste, at Foredragsholderen havde sat sig grundigt ind i Forholdene i Holland angaaende Produktionsindskrænkningen, og han vilde gerne bede ham give en Oversigt herover, idet vor Stilling i fjerkræavlsmæssig Henseende frembyder mange Ligheder med Forholdene i Holland.

Foredragsholderen meddelte, at det, man i Holland tilstræbte, var at føre Kontrol med selve Produktionens Størrelse, og det var Statskonsulentinstitutionen, der havde Ledelsen af de Foranstaltninger, man gennemførte, for at opnaa de ønskede Indskrænkninger af Hønseholdet. Det sker bl. a. ved, at Staten har lagt Beslag paa Rugemaskinerne og kontrollerer Rugerierne. Da jeg for nogle Aar siden var i Holland, fik Rugerierne Besked paa, hvor stort et Antal Æg, de maatte udruge, saaledes at man derigennem fik betydelig Indflydelse paa Produktionens Størrelse, og det hævdes fra officiel Side, at de givne Regler loyalt blev overholdt. Det lykkedes i Virkeligheden ogsaa at faa Produktionen indskrænket, men det siges, at det var en ret kostbar Foranstaltning.

Forstander *J. J. Hansen* spurgte, hvorfor man gik bort fra Produktionsindskrænkninger.

Foredragsholderen bemærkede, at Foranstaltningerne til Pro-

duktionsindskrænkning som nævnt i de første Aar svarede til deres Formaal. I de senere Aar er der vistnok set igennem Fingre dermed, muligt fordi man ikke mere anser Indskrænkning i saa stor Udstrækning for saa paakrævet som før.

Sekretær *J. Rottensten* vilde gerne rejse et Spørgsmaal, der stærkt interesserer vore Ægeksportører og iøvrigt ogsaa adskillige Avlere, nemlig Spørgsmaalet om Ægstørrelsen. I Reglerne for Konkurrencerne og Kontrolstationen paa Favrholm fastsættes det, at Æggene skal veje 60 g pr. Stk., og Minimumsstørrelsen ved Optagning i Stambog er 58 g. Disse Krav finder vore Eksportører ikke økonomisk begrundede, thi paa vort Hjemmemarked ligger Forholdene saaledes, at mindre Æg betales med den højeste Pris. I England er de smaa Æg belastet med mindre Told end de større, og denne Aftrapning i Tolden medfører, at man for de Æg, der ligger under 55 g, opnaar højere Pris end for de store Æg, og et lignende Forhold gør sig gældende paa de andre Markeder, f. Eks. i Tyskland. Udviklingen har altsaa formet sig saaledes, at de smaa Æg opnaar den højeste Kilopris, indtil 25 Øre mere, og det er derfor forstaaeligt, at Eksportørerne gør gældende, at det er forkerte Principper, man gaar ud fra med Hensyn til Kravene for Ægstørrelse.

Direktør *Erik Hansen* spurgte, om der forelaa nogle underbyggede Oplysninger om, hvorledes det stiller sig med Hensyn til Hønseholdenes Økonomi i Forhold til deres Størrelse. Har man noget Indtryk af, hvorvidt 100 Høns, 50 Høns eller et andet Antal er mest rentabelt, f. Eks. i et Landbrug, og ved man noget om, hvorvidt der kendes en Maksimumsgrænse, som det maa anses for uøkonomisk at overskride.

Foredragsholderen udtalte, at Spørgsmaalet om Ægstørrelsen ikke var noget nyt for ham, og at han netop i sit Foredrag med velberaad Hu havde fremhævet de mellemstore Æg, men i Avlens Ledelse er vi selvfølgelig nødt til at stille noget større Krav end i de almindelige Hønsehold, og det vil næppe betale sig at være for eftergivende paa dette Punkt. Naar Avlsmaterialet fra Avlscentrene spredes ud til de almindelige Hønsehold, maa man regne med, at Ægstørrelsen paa Grund af forskellige Forhold falder noget, og sætter vi Vægtgrænsen ned, vil det let føre til, at Æggene ude i den almindelige Avl bliver for smaa og Hønsene svage. Vi faar da endnu flere af de alt for smaa Æg, de saakaldte »Nødder«, der frembyder saa store Vanskeligheder ved Afsætningen, et Forhold man i høj Grad bør mærke sig. — Med Hensyn til Hønseholdenes Størrelse gør forskellige Forhold sig gældende, og det vil næppe være muligt at give almengyldige Svar. For Husmandsbrug vil det dog formentlig være saaledes, at de mindre Hold betaler sig bedst, idet man da kan passe dem ved egen Hjælp. Ved at

studere Beretningerne om Konkurrencerne mellem hele Hønsehold er det dog muligt, at man kan faa nogle Fingerpeg i denne Henseende.

Professor *O. H. Larsen* troede ikke, man kunde bruge Tallene fra Konkurrenceberetninger til at faa Spørgsmaalet om Hønseholdenes Størrelse i Forholdet til Økonomien besvaret. Vi har ikke særlige Regnskabsundersøgelser vedrørende Hønseholdenes Størrelse, men af de Regnskabsresultater, der foreligger, fremgaar det, at Rentabiliteten falder med Brugenes Størrelse, men i Virkeligheden er det saaledes, at der ikke er stor Forskel paa smaa og store Brug (60 og 120), men Spørgsmaalet kan iøvrigt besvares paa to Maader. Regner man med Udbyttet pr. Høne, er Rentabiliteten sikkert mindre i de store Hønsehold, men derfor er det jo ikke udelukket, at de rent økonomisk betaler sig bedre.

Konsulent *Viggo Hansen* havde haft Lejlighed til at undersøge Forholdet ved en Konkurrence i Holbæk Amt, og efter hans Opfattelse maatte et Hønsehold paa ca. 250 Høns anses for det mest økonomisk fordelagtige. Et Hønsehold af denne Størrelse kan passes af Mand og Hustru og give en helt god Indtægt, men paakræver tillige deres Interesse og Opmærksomhed; kommer vi derimod ned til Hønsehold paa 30—40 Stk., faar Hønsene som oftest Lov til at gaa for Lud og koldt Vand. I det hele er Rentabiliteten af Hønseholdet sikkert mere et Pasningsspørgsmaal end et Spørgsmaal om Flokkens Størrelse.

Sekretær *Rottensten* gav en Oversigt over Toldforholdene og Prisforholdene i Relation til Æggenes Størrelse og fremhævede, at hvis vi fik lidt mindre Æg, vilde det betyde en Toldbesparelse, og vi vil faa højere Priser hjem. Men der maa, for at dette kan opnaas, ændre Direktiver til for vore Avlscentre. Man bør høre efter, hvad Ægeksportørerne siger i denne Henseende, thi en Prisforskel paa 20—25 Øre pr. kg kan dog faa ret afgørende Indflydelse paa Hønseholdets Rentabilitet.

Konsulent *D. Davidsen* bemærkede, at man muligt af de faldne Udtalelser kunde faa det Indtryk, at Ægstørrelsen er vokset i de senere Aar. Forholdet er imidlertid det, at Ægvægten var faldende lige indtil 1937, da Nedgangen standsede, og nu er der atter Fremgang. Men det er iøvrigt muligt, at det er rigtigt, at vi ikke skal sætte for stærkt ind paa dette Punkt.

Foredragsholderen udtalte, at man skal sikkert være varsom med Hensyn til at slappe Fordringerne til Ægstørrelse i Avlsbesætningerne. Som før omtalt har man inden for Hønseavlens Ledelse Opmærksomheden henledt paa Spørgsmaalet om Ægstørrelse, der imidlertid ikke er saa let at løse, idet det ikke alene er et Spørgsmaal om Avl, men ogsaa om at komme bort fra de mange gamle Høns, der netop lægger de store og meget store Æg. De store

Variationer, der er i Ægstørrelsen indenfor den enkelte Hønes Produktion, maa i denne Forbindelse ogsaa tages i Betragtning.

Den ledende Præsident, Hofjægermester *Chr. Lüttichau* udtalte, at Statskonsulent W. A. Kock i sit Foredrag havde givet et levende Billede af Hønseavlens Vilkaar før og nu og den stærke Udvikling, der har fundet Sted. Naar Udviklingen er sket saa stærkt og hurtigt, og har baaret saa rige Frugter, er det, fordi der har været gode Kræfter til at arbejde for Sagen, og som har forstaaet at tage de rette Metoder i Brug i Arbejdet og altid haft Øje for det nye, der kom frem. Vi har haft Tillid til vore Vejledere, fordi de har været Tilliden værdig. Statskonsulent W. A. Kock har gennem Aarene været den førende Kraft inden for dansk Fjerkræavl, altid fuld af Liv og Tro, og til vor Tak for Foredraget her i Aften føjer vi Ønsket om, at han endnu i en lang Aarrække vil fortsætte sit Arbejde til Gavn for dansk Fjerkræavl.

Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938.

V.

Beretning fra Statskonsulent Th. J. Brask.

Mit Arbejde i det forløbne Aar har medført 273 Rejsedage foruden Hjemmearbejde i saa stort et Omfang, som jeg har kunnet overkomme. Rejsedagene er anvendt paa følgende Maade:

Mejeribesøg. Ialt har jeg aflagt 205 Mejeribesøg i forskellig Anledning. Som Regel har jeg efterset vedkommende Mejeris Reduktaseprotokol og søgt Oplysninger om, hvorledes Fradrag for 3. og 4. Klasses Mælk foretages. Da i sin Tid Bestemmelsen om et Mindstefradrag fremkom, var Aarsagen den, at altfor mange Mejerier nærmest gjorde Grin med Fradragsbestemmelserne f. Eks. ved at fradrage 10 Øre pr. 100 kg Mælk, den Dag den gik i 4. Klasse. Disse meningsløse Forhold er selvfølgelig nu rettede, men samtidig er der i nogle Tilfælde foregaaet en Slappelse i Bestræbelserne for at opnaa de bedste Resultater, idet mange Mejerier, som tidligere foretog større Fradrag, har funden Anledning til nu at nøjes med det fastsatte Mindstefradrag. Nogen fornuftig Grund til at nøjes med mindst mulig Fradrag for 4. Klasses Mælk er meget vanskelig at finde. Det bør tværtimod være saa stort, at det kan hindre Levering af saa daarlig Mælk. Ja, kan Fradrag i Prisen ikke føre til Maalet, ser jeg ikke noget urimeligt i, om Mejerierne ligefrem blev forbudt at modtage den Slags Mælk.

Ret ofte har Mejeribesøgene været foraarsaget af, at der ved Statens Smørbedømmelser er funden Skimmel i vedkommende Mejeris Smør. Det vilde selvfølgelig være betryggende, om vi kunde komme der til, at vi med Sikkerhed kunde hævde, at der i dansk Smør ikke findes Skimmelsporer. Vi vilde da ikke faa saa mange Klager over Mug paa Smørret. Ved Hjælp af Luftrensning og helt lukket System for Afkøling og Syrning af Fløden kan Skimmelen undgaas; men hvorvidt et saadant Arrangement vil faa en heldig Indflydelse paa Smørkvaliteten er det vist endnu for tidligt at have en bestemt Mening om. Mærkeligt nok synes Skimmelindhold og Kvalitet ikke at staa i noget bestemt Forhold til hinanden.

Selv om Smørkvaliteten i Almindelighed har været ret upaaklagelig, har dog en Del af Mejeribesøgene haft til Formaal at fremme

Opnaaelsen af bedre Resultater paa dette Omraade. I nogle Tilfælde har jeg været tilkaldt paa Grund af, at Smørret var saa daarligt, at Mejeriet stod i Fare for at miste Lurmærket.

I nogle Tilfælde har jeg synet og godkendt indlagte Anlæg til Langtidspasteurisering af Mælk. Der er efterhaanden mange af disse Anlæg i Brug, og der er ingen Tvivl om, at denne Behandlingsmaade har virket fremmende paa Mælkeforbruget. Der er dog den Hage ved Langtidspasteurisering, at det er en dyr Metode, og da Forsøg nu har vist, at man bakteriologisk og kvalitetsmæssig naar lige saa gode Resultater ved Lavpasteurisering i Plade-Regenerativapparater, varer det forhaabentlig ikke saa længe, før denne Behandlingsmaade bliver tilladt, da den er meget billigere at arbejde med. Kunde Myndighederne samtidig strække sig saa vidt, at man gav Afkald paa den nu krævede Tilsynsmand, vilde dette især for Mejerier med lille Detailsalg være af saa stor økonomisk Betydning, at det kunde muliggøre, at den varmebehandlede Mælk kunde sælges til Priser, der vilde fremme Forbruget af saadan sundhedsbetryggende Mælk.

Udviklingen gaar stadig i Retning af Anskaffelse af Plade-Regenerativapparater til Opvarmning af Mælk, og nu da disse Apparater fortrinsvis laves af rustfri Staal, saa de let og sikkert kan renses ved Hjælp af passende Kemikalier, kan man kun ønske denne Udvikling fortsat.

Sammen med foran nævnte Apparater øges Mulighederne for at kunne anvende Elektricitet som Drivkraft paa Mejerierne, da de bevirker mindre Dampforbrug, saa der ikke bliver Anvendelse for saa store Mængder Spildedamp. Da Elektricitetsværkerne samtidig er ved at komme ind paa en fornuftig Prispolitik over for Mejerierne, gaar flere og flere af disse da ogsaa over til hel eller delvis elektrisk Drivkraft.

Udstillinger. Jeg har i de 8 Udstillingskredse, mit Distrikt nu omfatter, deltaget i Bedømmelsen ved 53 Bøtteudstillinger. Disse Udstillinger følges stadig med megen Interesse saavel af Mejeribestyrerne som af Medhjælperne, der i mange Tilfælde møder i stort Tal. Det er meget almindeligt, at Deltagerne samles ved et fælles Kaffebord, hvor jeg ofte gennem et kort Foredrag giver en Oversigt over de opnaaede Resultater og fremdrager Spørgsmaal af særlig Interesse, der saa uddybes gennem en til Tider livlig Ordveksling.

Ved Statens Smørbedømmelser har jeg været Dommer 9 Gange, ligesom jeg var Dommer ved de provinsielle Mejeriudstillinger i København og Odense og ved Landsudstillingen i Forum i Juni Maaned.

I Betragtning af den store Værdi Ugebedømmelsen paa Eksportlagrene har for Udviklingen i og Fastholdelsen af vort Smørs

Kvalitet, har jeg deltaget i saa mange af disse Bedømmelser, som jeg har kunnet overkomme, hvilket beløber sig til 196 Bedømmelser hos 14 forskellige Firmaer i Odense, Esbjerg og Horsens.

Selv om der af og til lyder Røster om, at vi ikke altid anlægger den rette Maalestok for, hvordan det danske Smør bør være, og selv om der af og til lyder Røster fra nogle af vore Kunder om, at de kunde ønske Kvaliteten ændret i visse Henseender, er der for mig ingen Tvivl om, at vi er inde paa den rette Vej og uden Skrupler kan fortsætte ad denne. En Bekræftelse herpaa ser jeg deri, at det store Flertal af vore Aftagere aldrig har Klager at fremføre angaaende Kvaliteten, og at alle den meste Tid betaler en Overpris for det danske Smør. Denne Overpris har ganske vist af og til været nedadgaaende, men dette skal vi vist ikke tage særlig højtideligt, da Svingninger alle Dage er forekommen, og disse er vist snarere foraarsaget af rent handelsmæssige Forhold. Det er da heller ikke længere siden, at vi ved den internationale Smørudstilling i Berlin i 1937 indtog en saadan Stilling kvalitetsmæssig set, end at vi med Fortrøstning endnu kan hævde, at vi producerer Verdens fineste Smør.

25 Gange har jeg for Markeds-Regulerings-Udvalget hos 8 forskellige Firmaer bedømt Smør, der skulde oplagres i Kølehus.

Som Dommer for Ost har jeg virket ved Forsøgsosteudstillingerne i Odense og Horsens samt ved forskellige mindre Osteudstillinger sammen med Bøtteudstillinger. Desuden har jeg 4 Gange deltaget i Ostelagerbedømmelser i Odense Amt og Sydøstjylland, hvor der hver Gang er besøgt omkring 20 Mejerier.

Som Medlem af Statens Mejeriudvalg, Udvalget for den jydske Mejeriudstilling og Udvalget for Tilrettelægning af Konsulentmøder har jeg deltaget i nogle Udvalgsmøder, ligesom jeg har deltaget i en Række Møder i lokale Mejeriforeninger. Af større Møder har jeg deltaget i »Fællesorganisationen«s Aarsmøde, Dansk Mejeristforenings Delegeretmøde, det aarlige Konsulentmøde, Forsøgslaboratoriets Efteraarsmøde og Delegeretmøderne i de jydske og de fynske Landboforeninger. Desuden skal nævnes et Par Møder i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og Forsøgsmejeriets Efteraarsmøde.

»Osteloven« har medført 5 Møder. Først i September deltog jeg i den 1. nordiske mejeritekniske Kongres i Göteborg, og jeg har som sædvanlig været Fællescensor i Mejerilære ved Mejeriskolernes Afgangsprøve for Mejerister.

Af faglige Foredrag har jeg holdt 17 ved forskellige Lejligheder bl. a. om Syrning af Skummetmælk paa Mejerierne. Denne Arbejdsmaade er i mange Aar fortrinsvis praktiseret paa de vestjydske Mejerier og har ingen Fremgang haft paa Øerne. Nu ser det imidlertid ud til, at Fynboerne ogsaa er ved at komme med,

og i de seneste Aar er der paa Fyn kommet en Række Anlæg, der arbejder til udelt Tilfredshed.

Mit Hjemmearbejde har bestaaet i sædvanlig Korrespondance pr. Brev og Telefon, ligesom jeg ret ofte har modtaget enkelte Personer eller Udvalg, der ønskede at drøfte forskellige Emner med mig. Til Dag- eller Fagblade har jeg skrevet forskellige Artikler, og til »Tidsskrift for Landøkonomi« den aarlige Oversigt over Mejeribruget i Danmark.

5. Reichsnährstands-Ausstellung i Leipzig 4.—11. Juni 1939.

Statskonsulent N. Balle har i en Indberetning til Landbrugsministeriet meddelt sine Indtryk fra et Besøg paa den store tyske Landbrugsudstilling. T. f. L. bringer her et Uddrag af Beretningen:

Udstillingen laa ret langt udenfor Leipzig, men Transporten til og fra var udmærket organiseret og voldte ingen Vanskeligheder trods den enorme Tilstrømning.

Udstillingen laa smukt og spændte over et mægtigt Areal, hvoraf Maskinudstillingen optog mere end det halve.

En fremskudt Plads var forbeholdt det pædagogiske. — Man fik demonstreret, hvorledes Maskiner burde behandles, og hvorledes de ved slet Behandling kunde komme til at se ud efter kort Tids Forløb. — Arbejdsbesparende Maskiner blev demonstreret i Virksomhed, idet et betydeligt Areal var reserveret for Jordbearbejdning, og her saas skiftevis alle Slags Plove, Roeoptagere, Staldgødningsspredere, Bindere og Kartoffellæggere, samt meget andet, snart med Heste, snart med Traktorer som Trækkraft. Adskillige Maskiner var forsynet med Hjælpemotorer eller maaske rettere Paahængsmotorer, som oftest de lette luftkølede D. K. W. eller Sacks 2 Takts Benzinmotorer, men undertiden en lille liggende Deutz Diesel

med Fordampningskøling. Utvivlsomt vil Arbejdet blive udført bedre og Hestene blive skaanet, naar der anvendes Hjælpemotor paa Binder, Staldgødningsspreder, Kartoffeloptager o. l., men Anskaffelsesudgifterne stiger jo rigtignok ogsaa ganske betydeligt, og med mindre den samme Motor lader sig anvende som Hjælpekraft paa flere forskellige Arbejdsmaskiner, eventuelt tillige til Pumpning og Motorsprøjter, maa den virkelige Fordel dog vist anses for tvivlsom.

Endvidere kan nævnes, at man ogsaa har forsøgt helt at erstatte Hesten med Paahængsmotor ved at anbringe denne paa Radrensere, Radsaamaskiner o. l. og overføre Kraften gennem Kædetræk og Tandhjul til Færdselshjulene.

Der blev i det hele taget gjort stærk Propaganda baade direkte og indirekte for at faa Bønder til i stigende Grad at motorisere deres Landbrug. Dette fremgik endnu tydeligere af den stærke Agitation, der blev drevet for en øget Anvendelse af Traktorer. — Var Ejendommene for smaa, kunde flere gaa i Kompagni om 1 Traktor (under hvilke Former et saadant Fællesskab skulde arrangeres fik jeg ikke oplyst).

Paa den egentlige Maskinudstilling kunde man ikke undgaa at bemærke den store Interesse, der er for rationelt byggede Arbejdsvogne med Gummihjul, i mange Tilfælde beregnet for Transport ved Traktor, der naturligvis i saa Fald ogsaa har Gummihjul. — Det kan siges med det samme, at Gummihjul dominerer overalt paa Vogne, Traktorer og Arbejdsmaskiner, og til Transport anvendes i meget stor Udstrækning Traktorer som Trækkraft for fra 1 til 4 af de nævnte Arbejdsvogne. Kun i et Par enkelte Tilfælde var de udstillede Traktorer forsynede med Hjul med Jernfælg og Gribere. Nødvendigheden af at anvende Gribere ogsaa til Gummihjul synes nu at være erkendt overalt, og der var udstillet Systemer, der paa en enkel og sindrig Maade gjorde det muligt ikke alene at ændre Gribernes Fremspring, men ogsaa

at sætte dem helt ud af Funktion. Om Mekanismen vil kunne holde i det lange Løb under de haarde Paavirkninger, den er udsat for, er dog et Spørgsmaal.

Den øgede Interesse for Traktorer manifesterer sig paa denne Udstilling ikke alene gennem de imponerende store og smukke Stands, som de kendte Traktorfirmaer, saasom Lanz, Deutz og Hanomag havde arrangeret, men ogsaa ved at der var udstillet Traktorer af mange hidtil ukendte mindre Firmaer. — Til Trods for mange Variationer af Enkeltheder ved de udstillede Traktorer saa er Grundtypen dog nu næsten altid den samme, og kan føres tilbage til den første Fordson, nemlig: Styrehjul for, Trækhjul bag, hele Traktoren en Blok, der hviler paa Midten af Forakslen og paa de to Baghjul og alle Transmissionsdele indkapslede og gaaende i Olie.

Kun Hjulene er nu som nævnt forsynede med Luftgummiringe, og Motoren er i 9 af 10 Tilfælde en Dieselmotor med fra 1 til 4 Cylindre. Mange Traktorfabrikanter anvender iøvrigt Motorer fra de specielle Motorfabriker Deutz og Juncker, som Drivkraft. Undtagelserne dannes af Lanz, der vedblivende holder sig til sin kendte liggende 2 Takts, 1 cyl. Motor samt Deering, der har bibeholdt Benzin- og Petroleumsmotoren. Sidstnævnte adskiller sig i meget fra sin amerikanske Broder. — I Hovedlejerne anvendes der ikke Kuglelejer, Gearakslerne ligger alle tværs paa Kørselsretningen, og Differentialet sidder paa sidste Mellemaksel.

Paa hele Udstillingen saas kun en enkelt stor Bæltetraktor. — Det var de smaa »Bauernschleppern«, der dominerede, og omtrent alle var paamonteret Bærestel til Slaamaskine og direkte Træk til Binder, og ved Hjælp af Gummihjul, Bremser, elektrisk Lys, Remskive m. m. søges de gjort saa alsidig anvendelige som muligt.

Paa en Udstilling som denne, der i saa meget minder om Bellahøjudstillingen, kan man vanskeligt lade være med at drage Sammenligning mellem den velklædte og godt spisende danske Landmand og den langt mindre

velklædte og mindre godt spisende tyske Kollega, og man spørger uvilkaarlig sig selv: Lever Danskerne over Evne, eller Tyskerne unødig spartansk, eller staar Levefoden i ligefremt Forhold til den økonomiske Evne?

Mægtige Billeder med Tekster, der dog i danske Øjne synes lidt naive, søger at overbevise Beskueren om Landlivets Lyksalighed i Modsætning til Bylivets Elendighed, men den skeptiske Dansker tænker uvilkaarligt: Var Propagandaen mon nødvendig, hvis Forskellen mellem By og Land virkelig var saa stor?

Litteratur.

Frode Kristensen:
Sverige, Erhvervs= og Samfundsliv.

Nyt Socialt Bibliotek, Martins Forlag, København 1938.
320 Sider. Kr. 5,00.

Erhvervsgeografien, det yngste Fag i den højere Skole i Danmark, er et af de Fag, der spænder videst og har mest Kontakt med Livet af i Dag, og navnlig gennem Professor Hatts Radioforedrag er Interessen derfor ved at brede sig til alle Befolkningslag. Da der desuden er en stærk Interesse for Sverige her i Landet for Tiden, er det et heldigt Øjeblik, man har valgt til at udsendè Bogen om Sveriges Erhvervs- og Samfundsliv. Derimod kunde adskilligt i Bogen uden Skade være skrevet mindre fyldigt og med Linierne skarpere trukket op.

Helhedsindtrykket af Bogen er, at det er en ikke fuldt færdigfordøjet Blanding af Økonomi,Geografi, Samfundskundskab og Socialdemokrati. Men Fremstillingen er fyldig og let læselig; for den, der ikke i Forvejen kender stort til Forholdene, maa den give et levende Indtryk af Sveriges næsten uudtømmelige Rigdomskilder og af det energiske Arbejde, der sættes ind paa Udnyttelsen deraf.

Frode Kristensen var Erhvervsgeograf i Erhvervsgeografiens Barndom i Danmark, idet han i 1933 udsendte »Fra Raastoffernes Riger«. Der er dem, der *nu* kunde skrive den bedre; det kunde sikkert bl. a. Frode Kristensen selv, men det staar fast, at den var blandt de banebrydende indenfor den populære Erhvervsgeografi. 1935 udsendte han en anden fortræffelig Bog, »National Selvforsyning og Verdensøkonomi«.

Men med »Sverige« synes han til en vis Grad at have forløftet sig paa den altfor store Opgave, han har sat sig,

selvom der er gjort et solidt Stykke Arbejde. Bogen indeholder et Væld af detaljerede Oplysninger, saa mange, at de til Tider vanskeliggør Oversigten. En saadan Bog vilde have vundet ved at blive til ved Samarbejde mellem Fagspecialister paa de forskellige Omraader.

Det skæmmer ogsaa Bogen, at Sproget er saa stærkt præget af, at Kilderne er svenske; f. Eks. hedder første Kapitel: »Svea Land og Rige«; der skrives »rundt« for »rundt regnet«; endvidere: paatræffes, Elværk, Almenninger, Delejer, giftfarlig og Bolag.

Af størst Interesse for dette Tidsskrifts Læsere maa naturligvis Kapitel 4 (»Landbruget«) være, og til Held for dem hører netop dette til de bedste. Er alle danske Landmænd f. Eks. klare over de store Ligheder mellem Udviklingen i Danmark og i Sverige, at Høstafgrøderne i Sverige er vokset med 50 pCt. siden 1900, den dyriske Produktion med omtrent 100 pCt., medens Befolkningen kun er vokset med ca. 20 pCt., saaledes at Landbruget og Samfundet nu staar i en hidtil ukendt Situation: Selvom Forbrug og Produktion er blevet stærkt ændret i Retning af forædlede Levnedsmidler, er Sverige alligevel blevet selvforsynende med baade animalske og vegetabilske Produkter og staar nu overfor Problemet Overproduktion.

Der savnes et Kort over Sveriges 18 »naturlige Landbrugsomraader«, til hvis Navne der hentydes, uden at man noget Sted i Bogen kan finde Oplysninger om deres Udstrækning og nærmere Beliggenhed. Hvorfor har Forfatteren ikke laant Kortet fra Side 23 i »Jordbruksatlas över Sverige« (anmeldt i T. f. L., Hæfte 6, 1937). At han ikke er ukendt med dette Værk viser jo den Kendsgerning, at han har anvendt en Del af Landbrugskortene derfra. »Anvendt« er dog maaske for meget sagt; Kortene er trykt, men ofte uomtalt i Teksten; heri viser Forfatterens manglende geografiske Skoling sig.

Ogsaa flere andre af Bogens Kapitler vil være af landokonomisk Interesse; foruden de to nævnte, omhandler de:

Folket, Kraftkilder, Fiskeri, Skove og Skovbrugsindustri, Malmlejer, Minedrift, Industri, Samfærdsel, Bankvæsen, Kooperation, Statsmonopoler, Sverige og Verdensøkonomien, Nationalindtægten og dens Fordeling, Folkebevægelser, Organisation, Statens Styre og Udenrigspolitik.

Fremstillingen er livlig og Oplysningerne aktuelle, lige til 1938.

En Emneliste bag i Bogen letter dens Brug som Haandbog, og en fyldig Litteraturoversigt forøger dens Værdi væsentligt.

Aa. H. Kampp.

Udkomne Bøger.

Stambog over Køer af Rød dansk Malkerace. XIX Bind. Nr. 9270—9923. Udarbejdet af de provinsielle Fælleslandboforeninger ved disses Konsulenter i Kvægavl. Samlet og udgivet af De samvirkende danske Landboforeninger ved Kostambogsudvalgets Sekretær. 739 Sider. (Odense 1939).

Stambog over Kvæg af jydsk Race. Bind XXXXVIII. Reg. Stbg. 13 — Tyre Nr. 4276—4460. — Elite Stbg. 10 — Køer Nr. 2913—3066. Udarbejdet af Konsulent Nic. Bonde. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeninger ved Stambogsudvalget for Kvæg af jydsk Race. 172 + 302 Sider. (Aarhus 1939).

185de Beretning fra Forsøgslaboratoriet. 27de Beretning om sammenlignende Forsøg med Svin fra statsanerkendte Avlscentre. Af Hjalmar Clausen. Udgivet af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles landøkonomiske Forsøgslaboratorium. 197 Sider. Fh. August Bangs Forlag, Ejvind Christensen. (Kbhvn. 1939).

Landbrugsstatistik 1938. Arbejdskraft, Areal, Høst og Kreaturhold. Danmarks Statistik. Statistiske Meddelelser 4. Række, 108. Bind, 5. Hæfte. Udgivet af Det statistiske Departement. 76 Sider. Gyldendalske Boghandel — Nordisk Forlag. (Kbhvn. 1939).

Beretning om det 52. Delegeretmøde i De samvirkende Landboforeninger i Fyns Stift i Odense den 11. og 12. November 1938. Udarbejdet af Foreningernes Sekretær. 206 Sider. (Odense 1939).

Beretning om Statens Fjerkræudvalgs 7de Konkurrence mellem hele Honsehold og 4de Konkurrence mellem Kalkun-, Gaase- og Andehold samt Hovedtabellerne fra de lokale Konkurrencer 1937—38. Udarbejdet af Konsulent J. Løvendahl Jensen. 106 Sider.

Handelsberetning for Aaret 1938. Udgivet af Grosserer-Societetets Komité. 475 Sider. (Kbhvn. 1939).

Provinshandelskammeret. 38. Aarsberetning (1938—39). 172 Sider. (Kbhvn. 1939).

Beretning fra Bestyrelsen for Tuborgfondet med Regnskab for Aaret 1938. 30 Sider. (Kbhvn. 1939).

Mindre Meddelelser.

Samvirksomhedens Efteraarskursus.

Det sædvanlige Efteraarskursus paatænkes afholdt i København i Dagene 25.—28. September d. A.

Kursuset vil omfatte en Række Foredrag om landbrugsgeografiske og dermed forbundne økonomiske og landbrugspolitiske Emner. Det fuldstændige Program for Kursus vil være at finde i Tidsskrift for Landøkonomi, Hæfte 9, der udkommer 1. September.

Landbrugets Prisforhold i Juni Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Juni	Juni Md.	Jan.—Juni	Maj Md.	Juni Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,08	12,90	13,38	12,61	12,62
Smør, Notering	230	223	218	238	217	216
do., Afregningstal	236	229	227	242	225	225
Ost, 20 pCt.	90	90	90	89	90	86
Æg	117	98	105	90	95	82
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	179	174	171	160	162
do. uden Kort (do.)	94	100	100	122	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	50	50	54	56	56
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	60	59	63	67	67
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	39	38	49	54	47
Kælvekøer, Odense[2], 1. Kl., Kr. pr. Stk.	402	—	—	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1087	1100	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	16,06	17,55	17,33	14,58	14,90	15,13
do., Køber	15,76	17.26	17,01	14.29	14,65	14,85
Rug, Sælger	15,86	(17,24)	—	14,92	15,30	15,75
do., Køber	15,57	(16,93)	—	14,60	15,02	15,50
Byg, 2/r, Sælger	14,81	16,90	16,25	11,82	12,10	11,66
do., Køber	14,43	16,46	15,75	11,51	11,66	11,41
Havre, Sælger	13,98	15,69	15,23	12,57	13,26	13.03
do., Køber	13,48	15,19	14,73	12,06	12,76	12,53
Hø	7,73	7,63	10,25	7,89	8,00	8,00
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,59	15,38	15,08	15,15	15,25
Solsikkekager	16,63	16,63	16,50	15,80	16.00	15,75
Palmekager	15,38	15,64	15,75	13,34	13,00	13,00
Hvedeklid	14,25	15,91	16,00	11,16	11,30	12,13
Majs, La Plata	16,54	17,41	(17,50)	15,14	15,25	14,75
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,43	17,60	17,43	17,60	17.60
Kalksalpeter	16,53	16,88	17,05	16,88	17,05	17,05
Sv. Ammoniak	16,58	16,93	17,10	16,93	17,10	17,10
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,78	6,80	6.78	6,80	6,80
40 » Kaligødning	13,49	13,87	13,95	13,87	13,95	13,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Juni	Juni Md.	Jan.—Juni	Maj Md.	Juni Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	125	123	127	120	120
Smør, Notering	110	107	104	114	104	103
do., Afregningstal	113	110	109	116	108	108
Ost	158	158	158	156	158	151
Æg	99	83	89	76	81	69
Slagterisvin med Kort	181	185	179	176	165	167
do. med og uden Kort[1])	180	184	179	176	165	167
Slagtekøer (København)	86	86	86	93	97	97
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	103	110	110
Unge Heste (Odense)	148	147	149	149	149	149
Hvede	116	127	125	105	108	109
Rug	133	(145)	—	125	128	132
Byg, 2/r.	115	131	126	92	94	91
Havre	116	130	126	104	110	108
Hø	113	111	149	115	116	116
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	106	105	103	103	104
Solsikkekager	129	129	128	123	124	122
Palmekager	135	138	139	117	114	114
Hvedeklid	128	143	143	100	101	109
Majs, La Plata	148	156	(157)	135	136	132
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	88	89	88	89	89
Kalksalpeter	86	87	88	87	88	88
18 pCt. Superfosfat	112	115	115	115	115	115
40 » Kaligødning	113	116	117	116	117	117
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	113	112	118	111	110
Husdyrprodukter, ialt	128	126	125	127	121	120
Korn	118	132	127	104	107	106
Planteprodukter, ialt	119	131	126	106	107	107
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**126**	**125**	**125**	**120**	**119**
Kraftfoder	123	128	127	113	114	114
Kunstgødning	97	99	100	99	100	100
Andre Vareindkøb	88	89	88	100	100	100
Vareindkøb, ialt	**114**	**118**	**117**	**109**	**110**	**110**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Forarbejder til et dansk Landbrugsatlas.

Af *Aa. H. Kampp.*

I min Anmeldelse af »Jordbruksatlas över Sverige« (Tidsskrift for Landøkonomi, Hæfte 6, 1937) slog jeg til Lyd for Udarbejdelsen af et til dette svarende dansk Værk, som vilde øge Interessen for og dermed Kendskabet til og Forstaaelsen af det danske Landbrugs Relation til dets fysisk-geografiske Forudsætninger.

Et i Detaljer udarbejdet Forslag til et dansk landbrugsgeografisk Atlas har for et Par Aar siden været forelagt paa rette Sted uden endnu at kunne finde den fornødne Interesse fra alle Sider.

Teksten, som efter Planen skulde udarbejdes af Specialister paa de forskellige Omraader, kan naturligvis ikke skrives, før Kortene er tegnet, og dette vil næppe ske, før den økonomiske Basis er bragt til Veje. Til forskellige andre Formaal er dog enkelte af Kortene tegnet; for at bringe disse til alle landbrugsgeografisk interesserede Danskeres Kundskab og for at vise, i hvor høj Grad de forskellige Afgrøder er afhængige af geografiske Faktorer selv i et saa lille og geografisk forholdsvis ensartet Omraade som Danmark, trykkes de her med ganske faa Kommentarer.

Arealkortene er, med Undtagelse af Fig. 11, udarbejdet efter den absolutte Prikmetode, men Prikkerne er af praktiske Grunde ikke arealtro (se »Erhvervsfrugtavleren« 9, 1937, og Tidsskr. f. Landøkonomi 7, 1937, Side 434).

De forskellige Signaturbetegnelser til Jordbundskortet vil sikkert forstaas af de fleste; iøvrigt henvises til »Geografisk Grundbog« (Gyldendals Forlag), hvori der desuden gives omfattende Litteraturhenvisninger for videregaaende Studium.

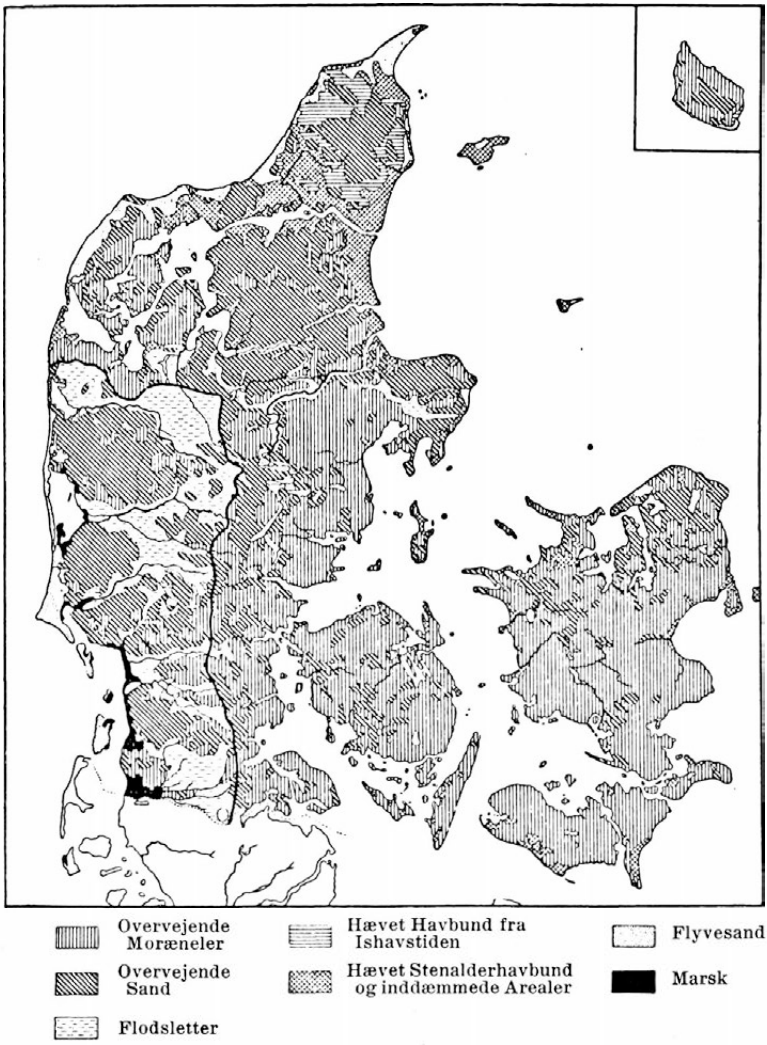

Fig. 1. Jordbundskort.
(Tegnet af Keld Milthers, efter C. H. Bornebusch og K. Milthers: Jordbundskort over Danmark.)

De væsentligste Faktorer, der virker bestemmende for Nedbørens Størrelse i Danmark (Fig. 2), er Omraadets Højde over Havet, dets Eksposition for Vestenvinden og

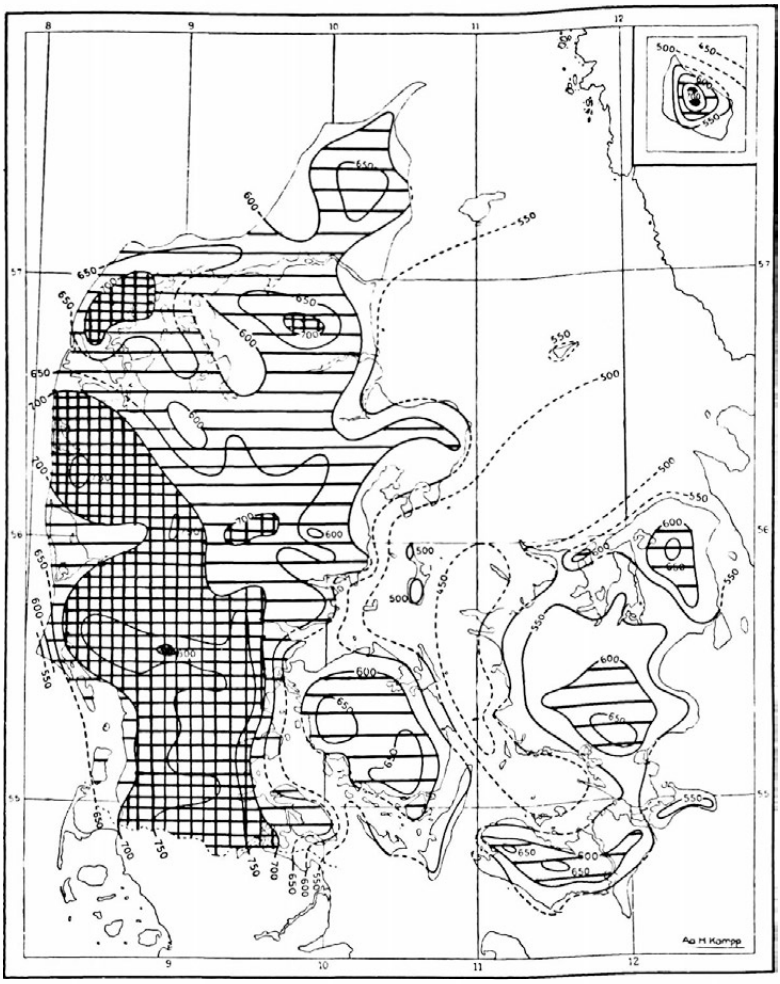

Fig. 2. Aarets Middelnedbør. Tallene angiver Nedbørens Størrelse i mm.

Afstanden fra det aabne Hav. I Overensstemmelse hermed har Indlandet, især det vestlige Indland, den største Nedbør. Kombineret Højde- og Nedbørskort over de enkelte Maaneder findes i »Danmarks Klima«, København 1933.

Middeltemperaturen for hele Aaret er uden Betydning for Landbrug, Havebrug og Frugtavl; det er koldeste og

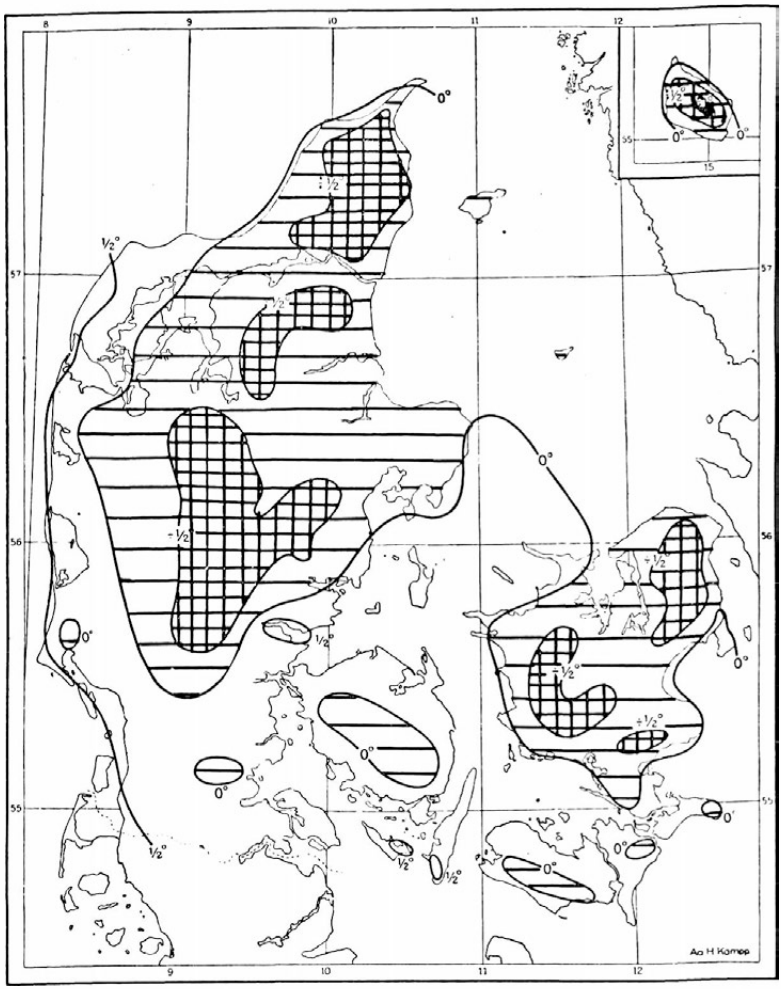
8
9
10
11
12
57
56
55
0°
+½°
½°
-½°
+½°
½°
0°
0°
0

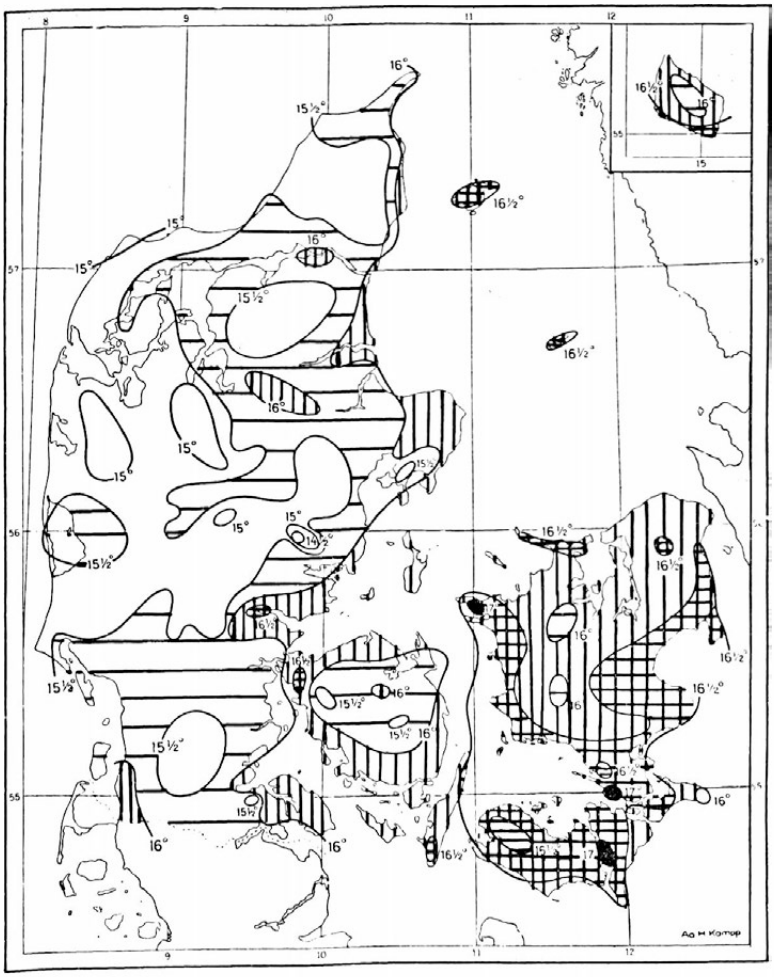

Fig. 4. Middeltemperaturen for Juli, Aarets varmeste Maaned.

ved Kysten end i Indlandet paa Grund af Højdeforholdene (Fig. 3 og 4).

Jeg har omarbejdet disse 3 Klimakort efter »Danmarks Klima«, hvori man vil finde Kort over Middeltemperaturen for samtlige Aarets Maaneder.

Paa Kortene over Kornsorterne og Kartofler betyder

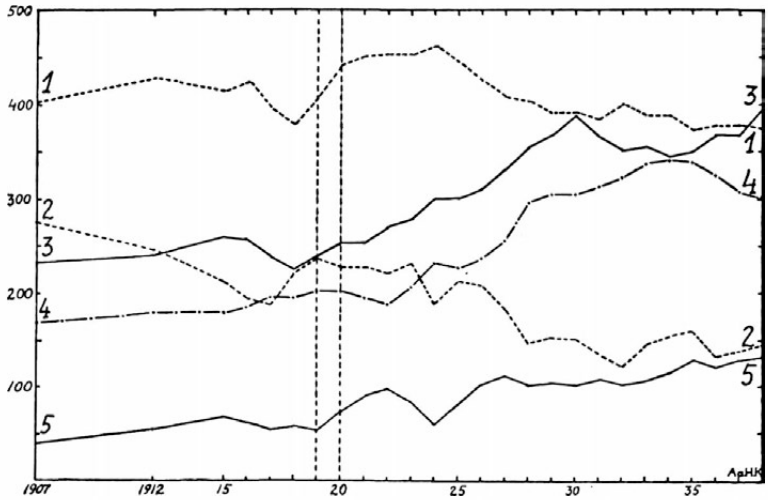

Fig. 5. De Arealer i Danmark (i Tusind ha) der dyrkedes med de forskellige Kornsorter 1907—38. Tallene for 1938 fra Tidsskr. f. Landøk., Hæfte 7, 1939. 1 Havre, 2 Rug, 3 Byg, 4 Blandsæd, 5 Hvede. Til 1919: uden Sønderjylland; fra 1920: med Sønderjylland.

hver Prik 275 ha = 500 Tdr. Ld., paa Sukkerroekortene 100 ha, Hør 1 ha.

Hvede og Byg blev dyrket her i Landet allerede i Stenalderen, Havre (og Hirse) indførtes i Broncealderen, Rugen først i Jernalderen ligesom Hør (og Ærter). (Herom udførligere i G. Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid). Kartoflen kom første Gang her til Landet i første Halvdel af det 18. Aarhundrede og Sukkerroer omkring 1870.

Trods Tilbagegang i vort Aarhundrede (Fig. 5) var Havre indtil 1938 den Kornsort, der dækkede det største Areal i Danmark og er i det hele taget en vigtig Afgrøde i det regnfulde, sommerkølige Nordvesteuropa, fordi den kan taale mere Regn i Modningstiden end andre Kornsorter; til Gengæld trives den bedst i et Havklima, da den har en lang Voksetid. Med Hensyn til Jordbund er Havren den mindst fordringsfulde; den har derfor sin Hovedudbredelse i Landets fugtige, magre Egne (sammenlign

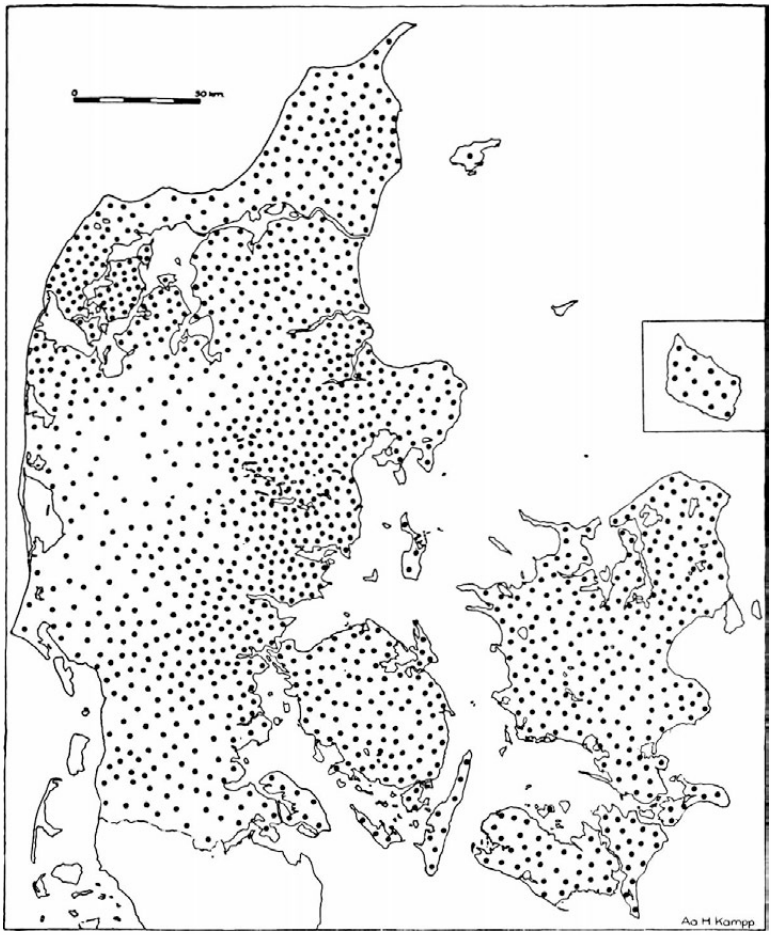

Fig. 6. Havrens Udbredelse 1937.

Havrekortet med Jordbunds- og Nedbørskortet). Danmark er stadig næsten selvforsynende med Havre.

Som Følge af Grundforbedringer, Kalk- og Gødningstilførsel dyrker vi efterhaanden Byg paa et lidt større Areal end Havre, og Kærneudbyttets Vægt er fra 1928 større end for Havre (undtagen 1932—34). Omkring Aarhundredskiftet var Byggen kun vor tredjevigtigste Korn-

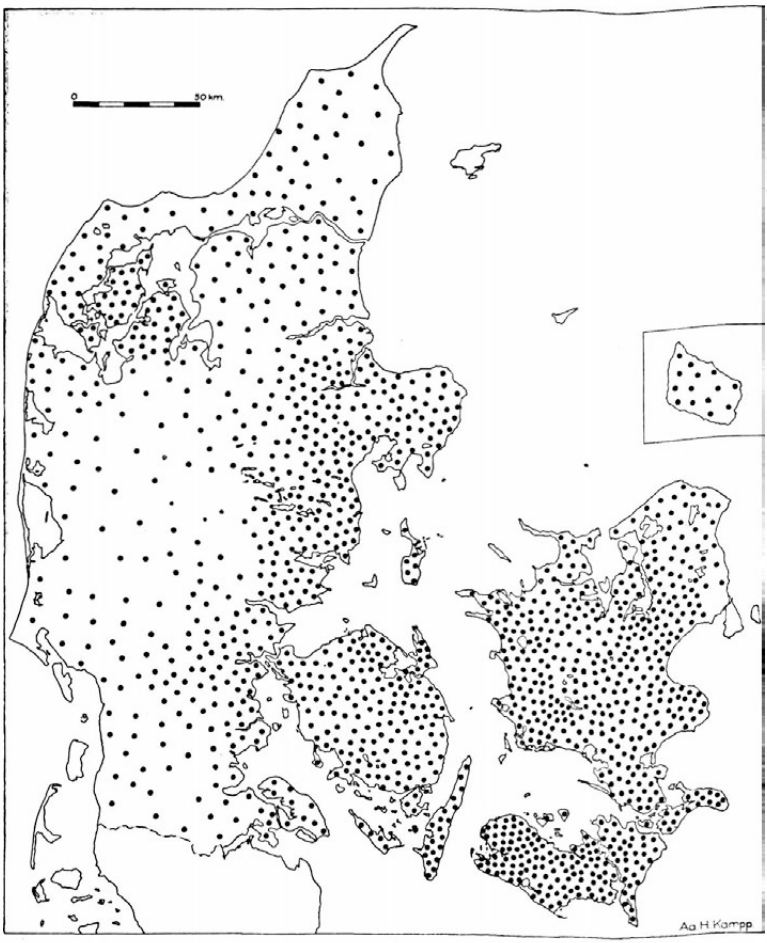

Fig. 7. Byg 1937.

sort, nu altsaa den vigtigste. Den kan vokse i Lande med kort Regntid, da det er den af vore Kornsorter, der bedst taaler Tørke (cfr. Nedbørskortet), og paa Grund af den korte Voksetid kan den trives nordligst.

Blandsæd (Fig. 8) dyrkes mest paa let Jord (jævnfør Jordbundskortet), fordi Havre alene vilde give daarligt Udbytte i et tørt Aar, Byg i et fugtigt.

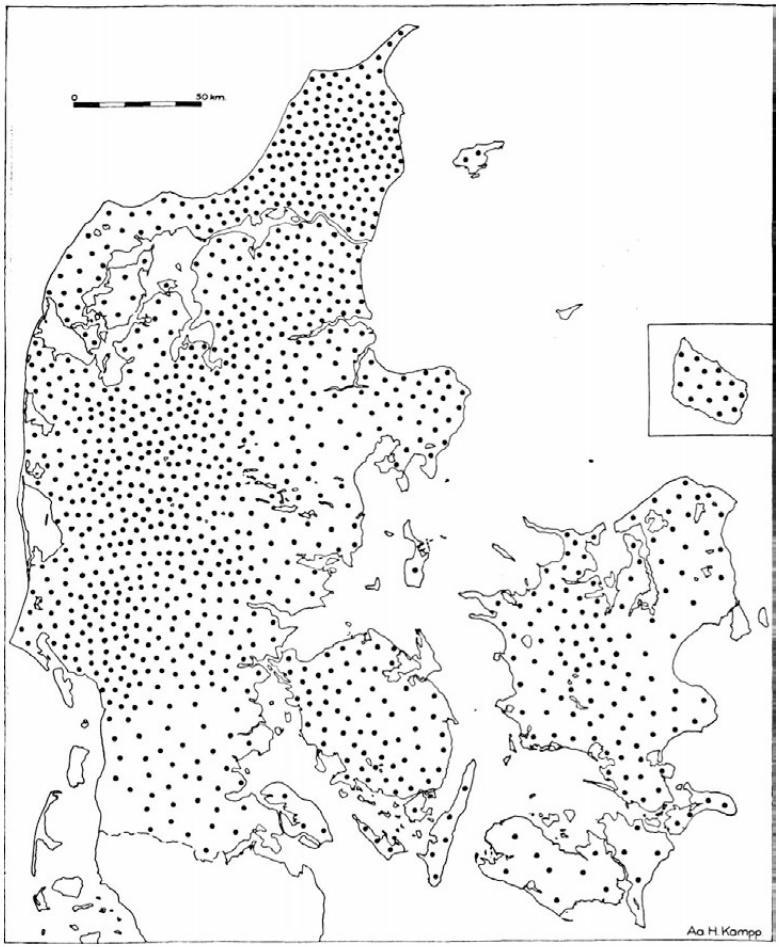

Fig. 8. Blandsæd 1937.

Rug (Fig. 9) er en udpræget europæisk Kornsort. Den kan vokse paa mager Jord og kan nøjes med mindre Fugtighed end de andre Kornsorter. Den taaler ikke stærk Fugtighed i Jorden og dyrkes navnlig i sandede Omraader, i store Træk i samme Egne som Blandsæden, men nu i langt ringere Mængde. Danmarks Rugareal er halveret i de sidste 50 Aar, skønt der nu bruges mere Rug end

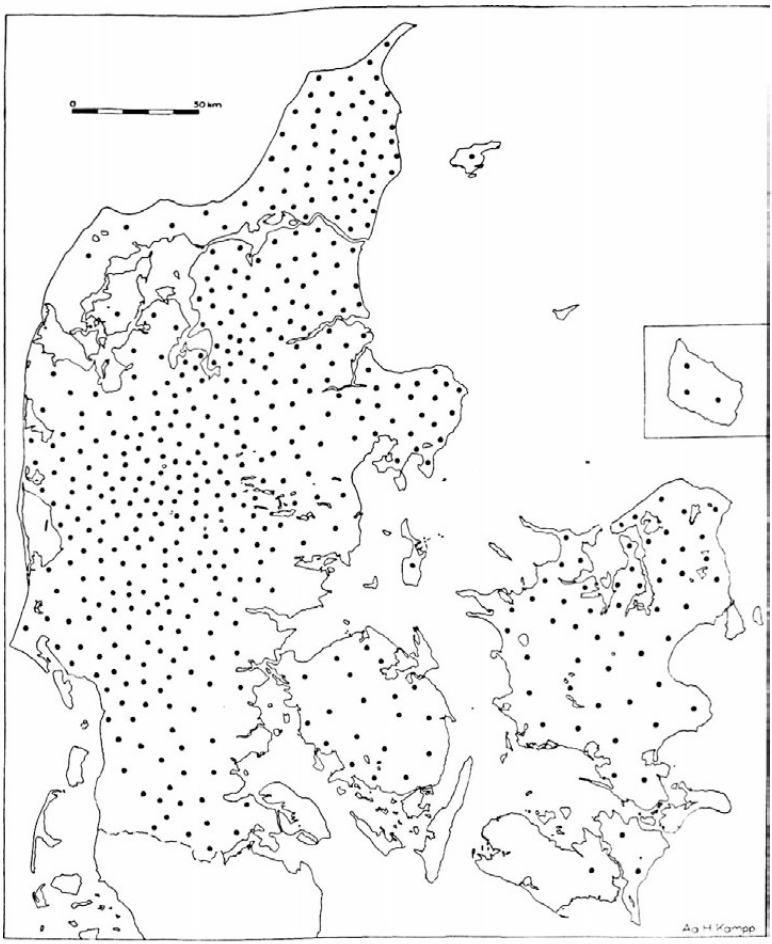

Fig. 9. Rug 1937.

før. Vi indfører omtrent Halvdelen af den Rug, der bruges, og Danmark er Verdens vigtigste Rugimportland.

1907 var Rugarealet det næststørste Kornareal, omtrent 7 Gange saa stort som Hvedearealet; nu er de omtrent lige store, idet Rugen har maattet afgive Jord til Byg og Hvede.

Hvede (Fig. 10) er en langt mere fordringsfuld, ud-

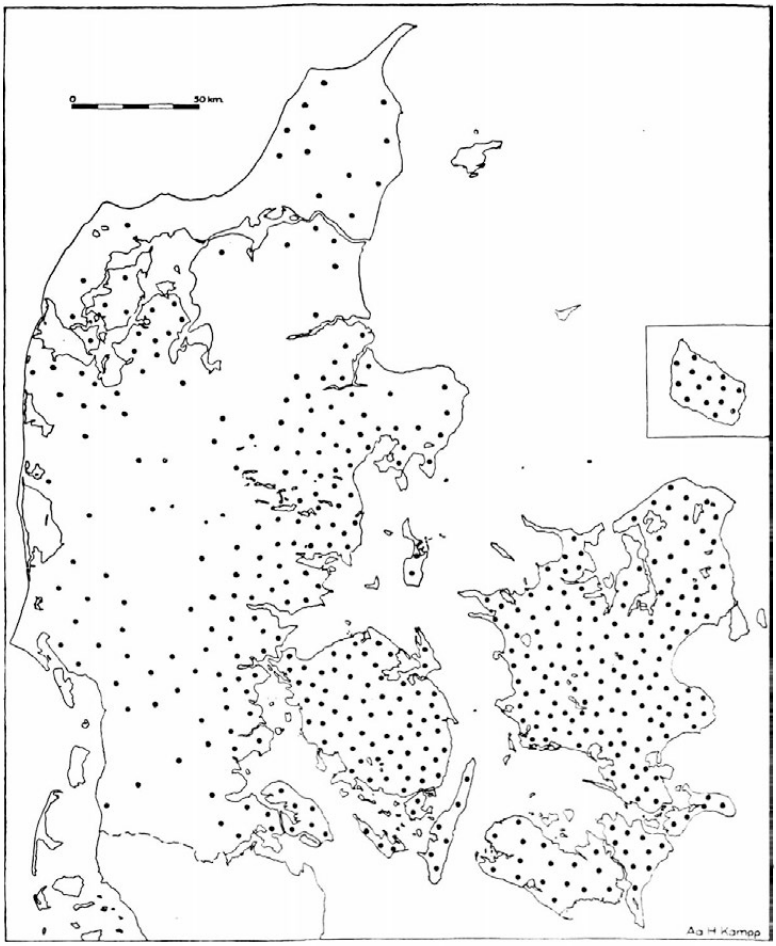

Fig. 10. Hvede 1937.

præget »Græssteppeplante«; den har en kort Voksesperiode, men kræver god Jord, Varme og Regn i Vækststiden og helst tørt og varmt Vejr i Modningstiden. I Danmark er Hveden meget nær ved sin klimatiske Nordgrænse, idet Sommertemperaturen i Vest- og Nordjylland (Fig. 4) er ved at være for lav til, at Dyrkningen kan lønne sig. I Løbet af 20 Aar er vort Hvedeareal dog for-

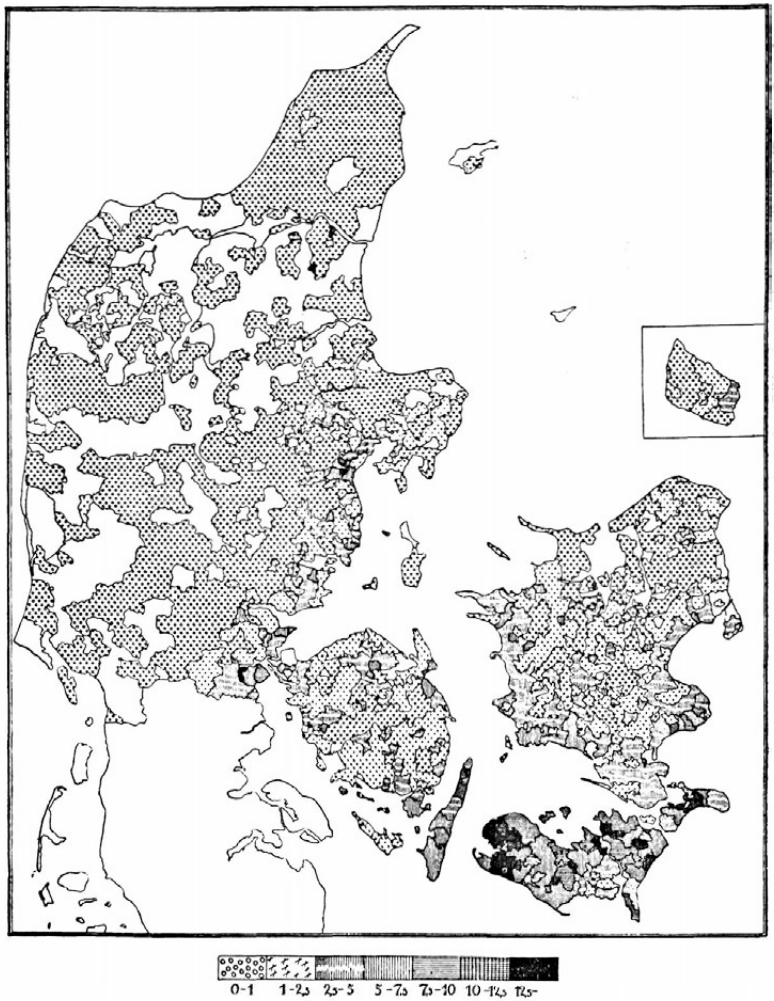

Fig. 11. Hvede i pCt. af Landbrugsarealet i 1907. (Ejnar L. Schmidt.)

doblet, væsentligst paa Bekostning af Rugen, paa Grund af den fremadskridende Kultivering af Jorden og Tilførsel af nye Næringsstoffer. Endnu omkring Aarhundredskiftet (Fig. 11) holdt Hveden sig væsentligst til det fede, kalkrige Moræneler paa de sydlige Øer; nu dyrkes den overalt,

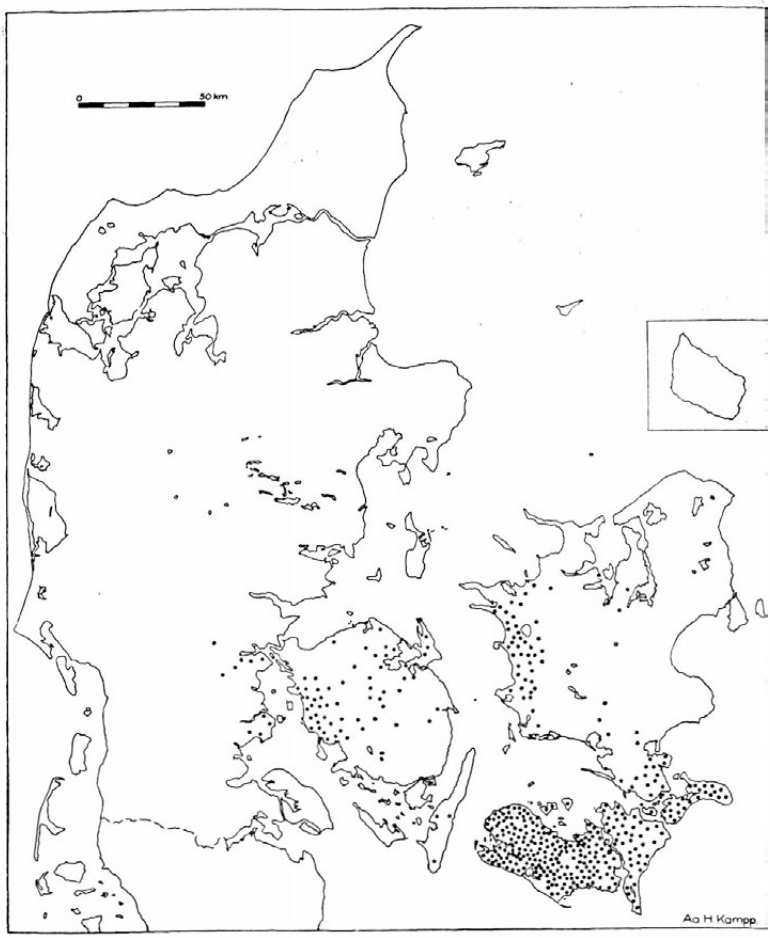

Fig. 12. Sukkerroer, dyrket til Fabrik 1937.

hvor der er frugtbar Lerjord. Fra 1928 er Hvedeudbyttet større end Rugudbyttet, skønt Rugarealet endnu er lidt større end Hvedearealet.

Bortset fra Rugen, som vi fortrinsvis dyrker paa den daarlige Jord, er Danmarks Hektarudbytte af Korn i Almindelighed større end næsten alle andre Landes. For Hvedens Vedkommende er det bl. a. en Følge af, at den

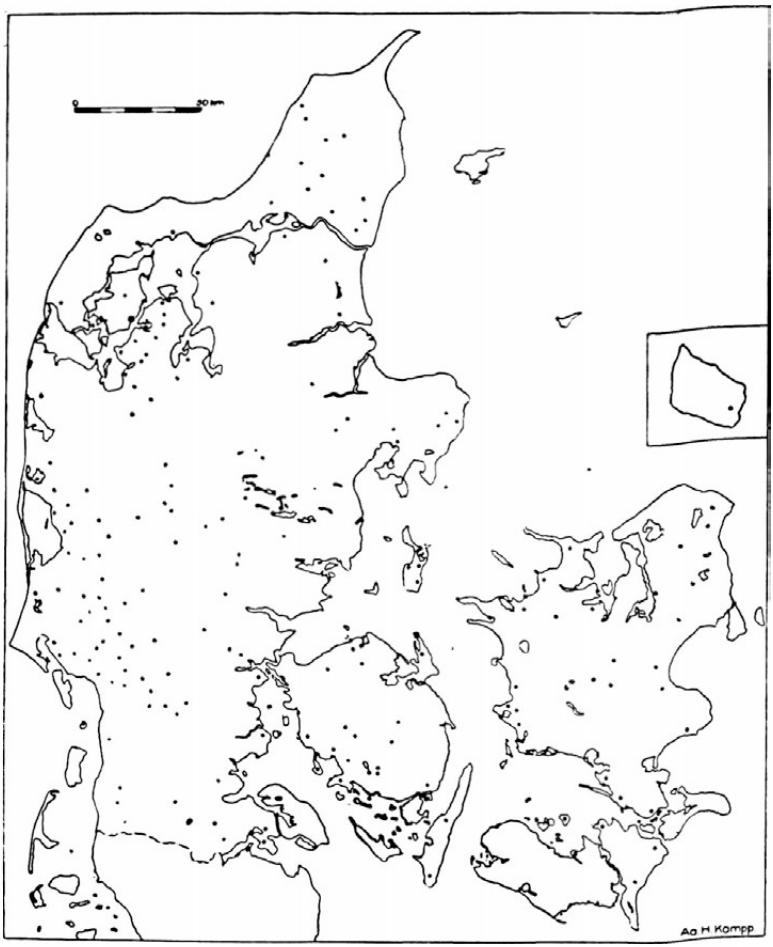

Fig. 13. Sukkerroer, dyrket til Foderbrug alene. 1937.

dyrkes paa den bedste Jord, og at Foderhvedesorterne, som dyrkes under vore Klimaforhold, i Almindelighed giver større Udbytte end det mere æggehvideholdige Brødkorn.

Sukkerroer til industrielt Brug dyrkes paa god, kalkholdig Lerjord, paa Steder, hvor Fragten til Fabrikkerne ikke er for dyr. Paa den anden Side skal de jo dyrkes i

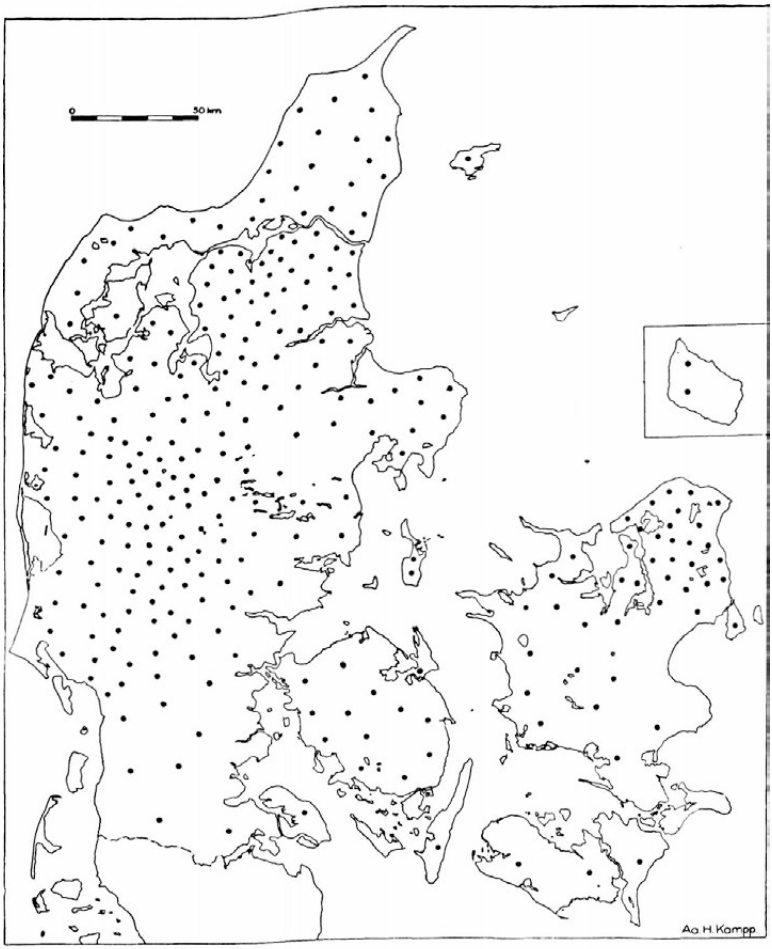

Fig. 14. Kartofler 1937.

Rotation med andre Afgrøder, hvilket begrænser Arealerne i Fabrikkens Nærhed; derved begrænses den enkelte Fabriks Størrelse.

Danmark er selvforsynende med Sukker, men Tropernes og Subtropernes Sukkerrør giver 2—5 Gange saa stort Udbytte pr. ha som Sukkerroer; Roesukkerproduktionen betaler sig derfor ingen Steder uden Beskyttelse.

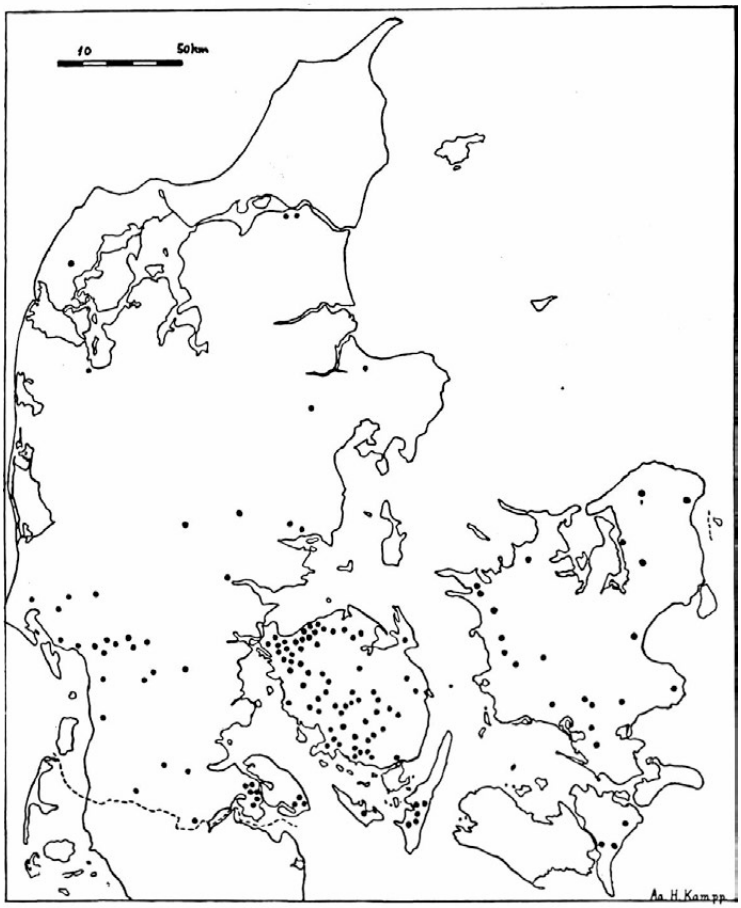

Fig. 15. Hørarealet i Danmark 1934.

Til Foderbrug alene (Fig. 13) kan Sukkerroer dyrkes overalt i Danmark. Sukkerroens Nordgrænse gaar altsaa ikke, som det ofte paastaas, gennem Danmark, men Planten vokser bedst, og Sukkerindholdet bliver størst (alt andet lige) i høj Sommervarme og ikke altfor stor Nedbør, passende fordelt paa Aaret.

Kartoffeldyrkningen (Fig. 14) finder navnlig Sted i sandede Egne men paavirkes ogsaa af Afsætningsforhol-

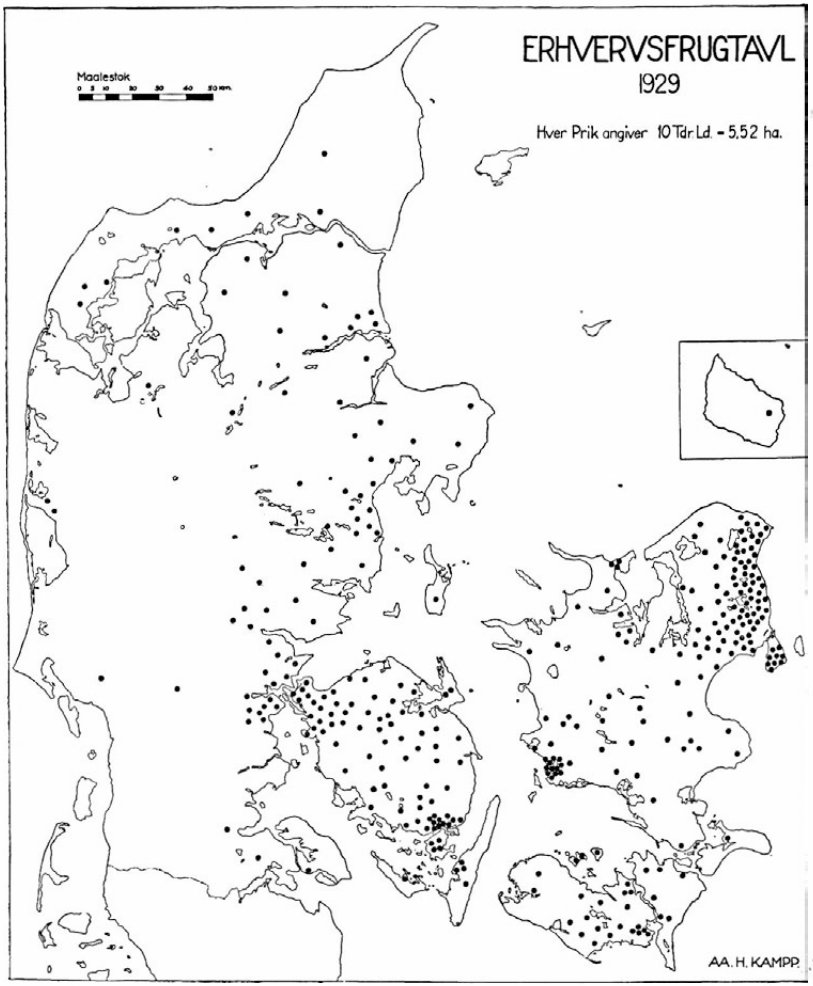

Fig. 16. Erhvervsfrugtavlen 1929. Enhed: Se foroven til højre. (Naturforskermødet i Helsingfors 1936.)

dene. I Jylland koncentrerer den sig derfor navnlig om Hedesletterne og de sandede Dele af Himmerland, hvor Spritfabrikkerne i Aalborg og Hobro ogsaa har en vis Betydning for den store Avl.

Hørkortet (Fig. 15) er allerede forældet, idet der nu

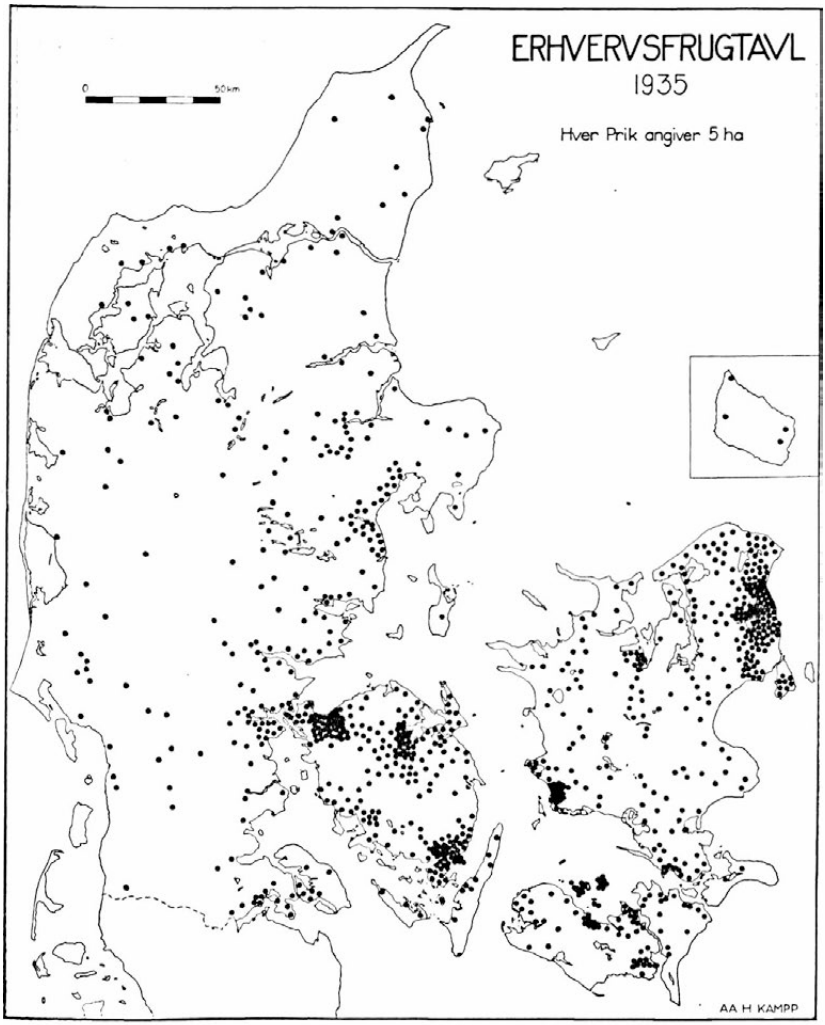

Fig. 17. Erhvervsfrugtavl 1935. (Tidsskr. f. Landøk. 1938, Hæfte 3.)

dyrkes over 500 ha mod ca. 140 i 1934. Men et Kort fra 1937 eller 1938 vilde iøvrigt være lige saa »ugeografisk« som dette i den Forstand, at det ikke er geografiske Faktorer, der bestemmer Dyrkningsomraaderne. (Se Tidsskr. for Landøkonomi, 7, 1937.)

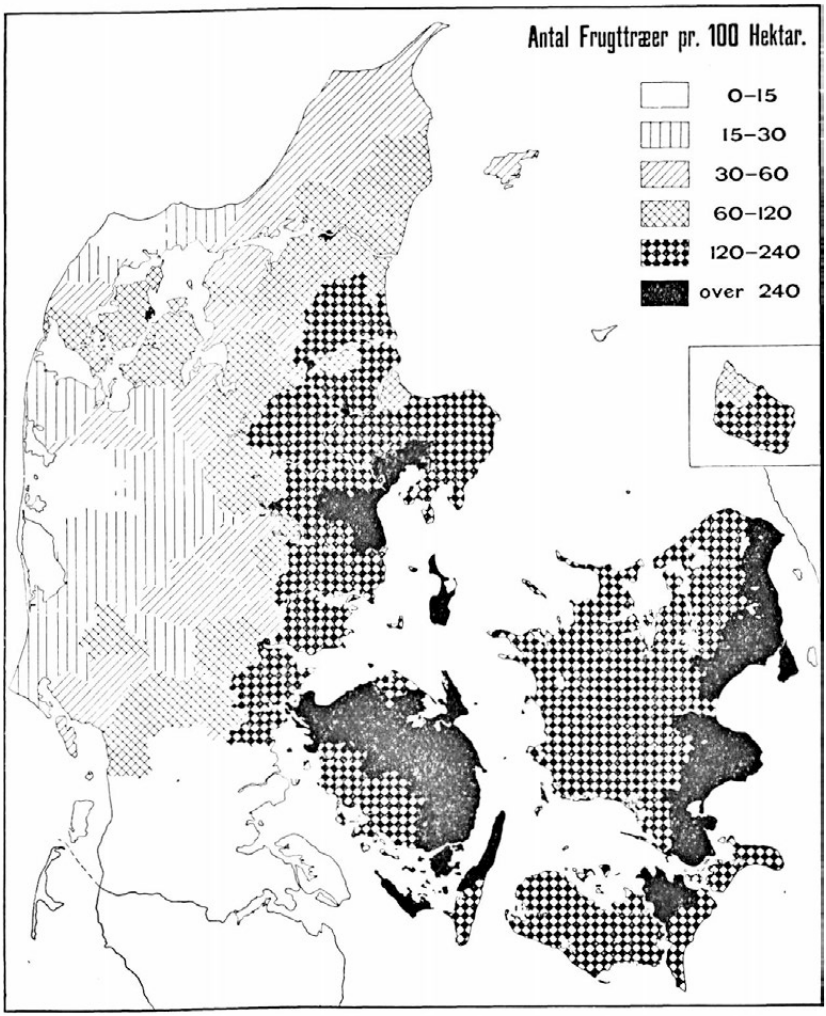

Fig. 18. Frugttræer 1912. (Tidsskr. f. Landøk. 1938, Hæfte 3.)

I »Erhvervsfrugtavleren« Nr. 11, 1936, og Nr. 9, 1937, har jeg søgt at gøre Rede for de geografiske Faktorer, der har paavirket Beliggenheden af Danmarks Erhvervsfrugtavlsarealer 1929: af fysisk-geografiske Faktorer er navnlig Vindforholdene af væsentlig Betydning; Vin-

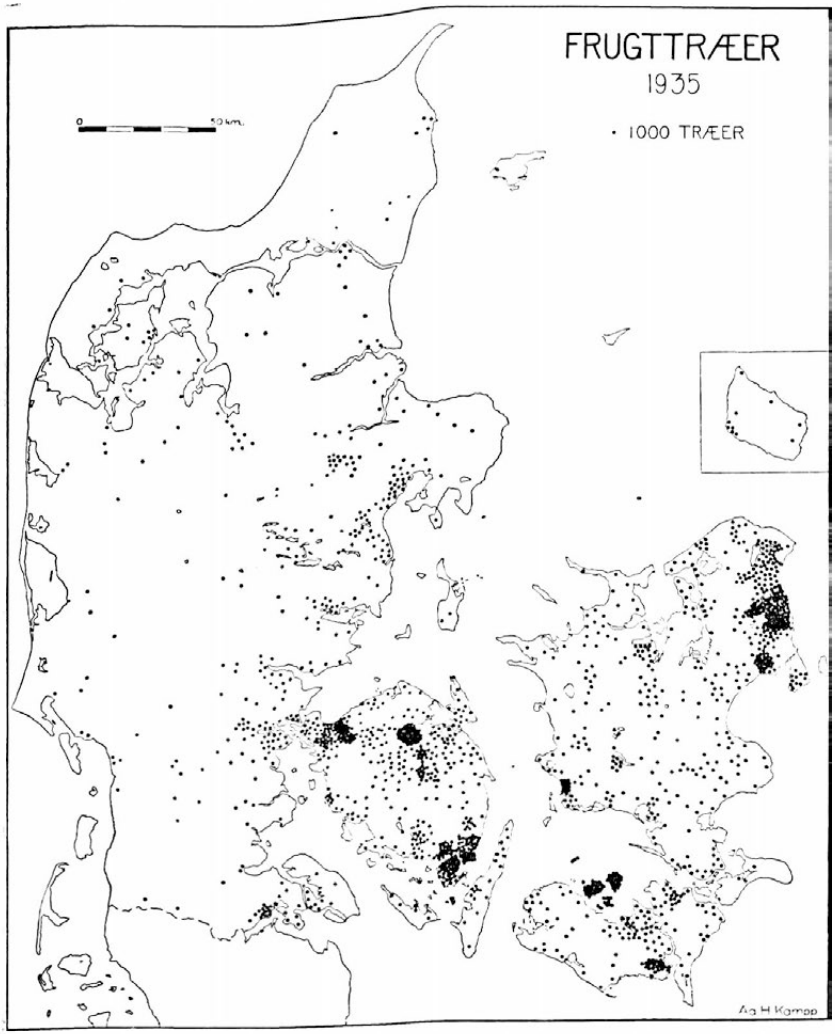

Fig. 19. Frugttræer i Erhvervsfrugtavlen 1935. (Tidsskr. f. Landøk. 1938. Hæfte 3.)

dens Virkning kan dog tildels ophæves ved Fremskaffelse af kunstigt Læ, omend dette er en fordyrende Faktor. For den kommercielle Produktion har Transportmulighederne en vis Betydning, der tildels kompenseres

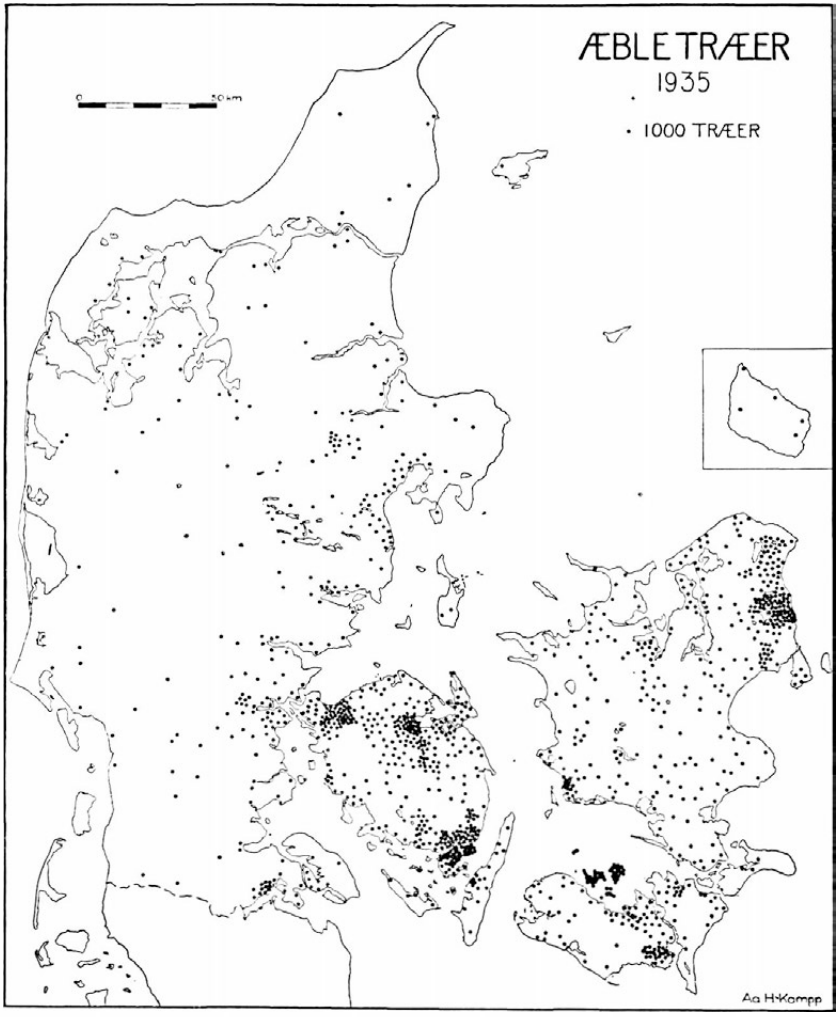

Fig. 20. Æbletræer i dansk Erhvervsfrugtavl 1935. (Tidsskr. f. Landøk. 1938, Hæfte 3.)

af Jordværdiforholdene. Man bemærker den stærke Stigning for hele Landet 1929—35, som viser, at Erhvervsfrugtavlen først nu er under Udvikling. Derfor gælder samme Betragtning som fremholdt under Omtalen af Hør-

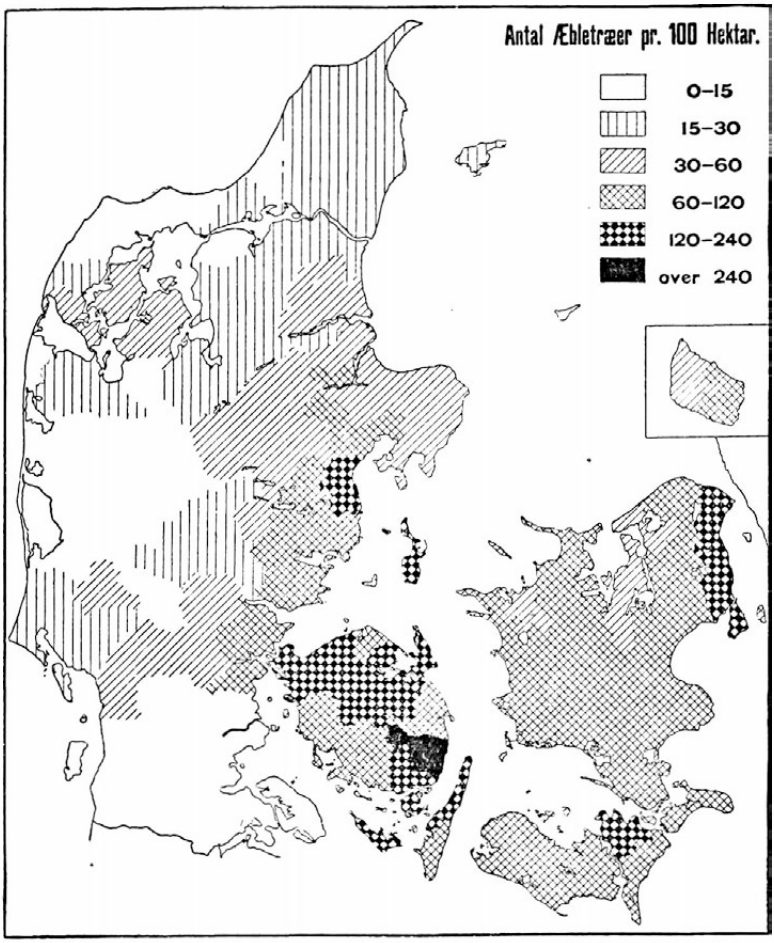

Fig. 21. Æbletræer 1912. (Danmarks Frugtavl.)

kortet: Udbredelsen i Øjeblikket er kun i ringe Grad geografisk betinget. Da man ikke kan forsøge med Frugtavl et enkelt Aar og derefter opgive det, spiller Traditionen en endnu større Rolle her end overfor de fleste andre Kulturplanter. Men selvom Danmarks erhvervsmæssige Frugtavl indtager saa smaa Arealer, at den kan rummes paa Amager, vil vel ogsaa den en Gang have fundet de Omraader, hvor den betaler sig bedst.

Ved at sammenligne de tre Frugtkort fra 1935 ser man, at det er Frugttræerne, der er dominerende i den samlede Erhvervsfrugtavl, at Æbletræet saa udpræget er vort vigtigste Erhvervsfrugttræ, og at Udbredelsen af de tre Kategorier i det væsentlige er ens, i langt højere Grad end 1912.

Som indledningsvis nævnt skulde disse faa, spredte og paa en vis Maade tilfældige Eksempler blot tjene til at vise Betydningen af landbrugsgeografiske Kort og af en Sammenligning mellem disse og fysisk-geografiske Kort. Kortene er det vigtigste ved denne lille Artikel, Teksten meddeler kun i Hovedtræk lidt af det, der kan læses af saadanne Kort; den interesserede Iagttager vil ved et omhyggeligt Studium kunne læse en Mængde andre Fakta paa hvert af Kortene. De viser en Samhørighed mellem fysisk-geografiske Faktorer og de enkelte Afgrøders geografiske Udbredelse i Danmark, som selv et nok saa detailleret Talmateriale ikke siger ret meget om. Jo mere detailleret Statistik man har, des mere uoverskuelig bliver den; anderledes med Kort: selvom de er baseret paa de mindst mulige statistiske Enheder + et indgaaende Lokalkendskab, behøver de ikke derfor at blive mindre overskuelige; de bliver blot mere rigtige.

Det er mit Haab, at denne lille »Prøvesamling« af Kort vil give Læserne Appetit paa mere, og at Kortene maa medvirke til, at Trangen til et dansk Landbrugsatlas en Gang med Tiden maa blive saa stærk, at Tanken kan realiseres.

Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938.

VI.

Beretning fra Statskonsulent W. A. Kock.

Gennem en lang Aarrække har der her i Landet fra forskellig Side været udrettet et godt Arbejde for at forbedre vor Hønseavl, hvilket jeg har gjort nærmere Rede for i mine sidste Aarsberetninger saavel som i et i Aar i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab afholdt Foredrag om: Nyere Retningslinier for Arbejdet for Fjerkræavlen her i Landet. Der er imidlertid vedblivende stor Plads for Fremskridt med Hensyn til den opnaaede Gennemsnitslægning af vore Hønsebesætninger, hvorfor det gælder om ikke alene i endnu større Udstrækning end hidindtil at udnytte det forhaandenværende gode Avlsmateriale, men ogsaa om at faa forbedret det paa de mange Spredningssteder for daggamle Kyllinger anvendte Avlsmateriale. Vi kan paa dette Omraade bl. a. drage god Lære af Holland, hvor der kun maa udruges Kyllinger i et bestemt Tidsrum, og hvor det ikke mindst gennem en vidtrækkende offentlig Kontrol med det benyttede Avlsmateriale i en relativ kort Aarrække er lykkedes at hæve Gennemsnitsæglægningen af Hollands Høns endog ganske betydeligt. Ogsaa i flere andre Lande er man inde paa Nødvendigheden af at faa indført lignende Kontrolbestemmelser for derved at faa spredt bedre Brugsdyr ud til de almindelige Hønseholdere, og herhjemme vil Landbrugsministeren i Følge den nye Æglov kunne træffe Bestemmelse om Indførsel af Kontrol med det Avlsmateriale, hvorfra de af Rugerierne anvendte Æg hidrører.

Konkurrencer mellem hele Hønsehold omfattes stadig med megen Interesse indenfor de praktiske Hønseavleres Kreds, men omend der kan noteres stor Fremgang, er der endnu meget at forbedre indenfor denne avlsmæssig set saa vigtige Opgave, og med Hensyn til Kontrolstationen for Høns paa Favrholm, der er en yderst vigtig Foranstaltning, vil en tiltrængt Udvidelse forhaabentlig finde sin Løsning i en ikke for fjern Fremtid.

Omend der paa Grund af den udstrakte Anvendelse af kunstig Rugning og Opdræt er sket store Fremskridt med Hensyn til en hurtigere Omsætning af vore Hønsebesætninger, holdes der des-

værre endnu paa mange Steder, hvor Hønsene kun er Genstand for ringe Opmærksomhed, vedblivende en Del gamle Høns, som i højeste Grad er urentable, idet de ikke alene lægger for faa, men ogsaa ofte altfor store Æg, der absolut ikke passer for Markedet, idet de er vanskelige at afsætte.

Der er atter i Aar Grund til at nævne, at Haneholdet endnu er altfor stort, idet der i Følge Tællingen i Juli 1938 fandtes 165 000 Haner paa ½ Aar og derover.

De almindelige Hønseholdere skal, som Tilfældet er mange Steder i Udlandet, ind paa kun at producere ubefrugtede Handelsæg, og hvor der er Brug for Avlshaner, skal disse ikke alene være af den bedst mulige Afstamning, men ogsaa holdes for sig udenfor Avlsperioden.

I min forrige Beretning var jeg inde paa at omtale, hvad der gøres i Nordirland for at forbedre Æggenes Kvalitet, og jeg fremhævede det Arbejde, der udføres af de i de forskellige Amter ansatte Konsulenter, hvis Arbejde det bl. a. er at gaa fra Landbrug til Landbrug for at give Vejledning vedrørende Æggenes rette Behandling og særlig paapege Nødvendigheden af at levere friske, hyppigt indsamlede, rene, uvaskede og ubefrugtede Handelsæg. Her i Landet er der ikke mindst fra Statens Ægudvalgs Side paa forskellig Maade udrettet et omfattende Oplysnings- og Agitationsarbejde for at forbedre Æggenes Kvalitet, og man er nu ligesom i Nordirland begyndt paa at lade Statens Ægudvalgs Konsulenter besøge og vejlede de Ægproducenter, der leverer daarlige Æg, for at paapege Aarsagerne dertil og rette Fejlene. I den Anledning er Konsulentstaben indenfor Statens Ægudvalg udvidet til ialt at omfatte 4 Konsulenter.

Indenfor vor Produktion af Slagtefjerkræ, der nærmest indskrænker sig til Affaldet fra de æglæggende Hønsebesætninger, er der stadig Forbedringer at spore baade med Hensyn til Kvaliteten og den ensartede Behandling for Markedet. Vore Kalkuner, som ikke alene afsættes paa Hjemmemarkedet, men som ogsaa gennem en Aarrække har været en søgt Eksportvare, trænger imidlertid gennemgaaende til mere Kødpaalægning, navnlig paa Bryst og Sider, saa Kroppene kommer til at præsentere sig mere plumpe og afrundede, hvorfor man i Avlen bør lægge megen Vægt paa at anvende kraftige, tæt byggede Individer, der besidder bredt, velafrundet Brystparti, god Ryg og fyldige Sider samt ikke for lange Løb. I denne Forbindelse vil jeg gerne henlede Opmærksomheden paa de ganske fortrinlige Resultater, der i saa Henseende er opnaaet i De forenede Stater, hvor Kalkunavlen drives i et betydeligt større Omfang end i noget andet Land i Verden, og hvor man nu har frembragt en Kalkuntype, der, som Markedet kræver, er af Mel-

lemstørrelse og i udpræget Grad besidder nævnte gode Egenskaber med Hensyn til Kroppens Kødfylde.

Med Hensyn til Duerne, som der findes et stort Antal af her i Landet, overvejende af ringe Kødkvalitet, har jeg tidligere henledet Opmærksomheden paa de fortrinlige Dueunger, der frembringes i Belgien, Frankrig og Italien, og som paa Verdensmarkedet gaar under Betegnelsen, Bordeaux Duer. De Racer, der særlig kommer i Betragtning ved Frembringelsen af saadanne store, finkødede og kødfulde Dueunger, og som man burde forsøge med herhjemme, er de italienske Piacentiner- og Romagnoliduer samt de franske Carneaux- og Romainsduer. I Amerika, hvor der findes en Del Duefarme, hvor der opdrættes tusindvis af store, kødfulde Slagteduer, er det ikke mindst de store Kingduer, Opmærksomheden er henledet paa.

Min Virksomhed, der er fortsat i samme Spor som de nærmest foregaaende Aar, har ført med sig, at jeg har maattet beskæftige mig med mange forskellige Opgaver og deltaget i mange Forhandlinger og Møder, ligesom mine Formandshverv i forskellige Udvalg nødvendigvis har lagt megen Beslag paa min Tid. I lignende Udstrækning som tidligere Aar har jeg været optaget af Tilsynsrejser, Indberetninger, Affattelse af Beretninger og andre skriftlige Arbejder, Foredrag ved større Møder og Besøg paa Udstillinger samt deltaget i et betydeligt Antal Ægskon. Min Stilling fører endvidere med sig, at jeg modtager mange Sager til Erklæring og Regnskaber til Gennemsyn vedrørende Statstilskud til forskellige Fjerkræavlsopgaver. Til Forelæggelse paa den 7ende Verdensfjerkrækongres i Cleveland, Ohio, har jeg udarbejdet en Afhandling om Fjerkræavlen i Danmark.

Litteratur.

Priserne paa nogle af de vigtigste Landbrugsprodukter og Produktionsmidler i Tidsrummet 1. Juli 1938—30. Juni 1939.

Den 53. Meddelelse fra Det landøkonomiske Driftsbureau redegør for Landbrugets Prisforhold i Regnskabsaaret 1938—39 og omfatter som sædvanlig et noget større Antal Produkter og Produktionsmidler end de Maanedsoversigter, der udsendes.

Som i tidligere Aar gælder den Hovedregel, at de anførte Priser for Produkterne Smør, Flæsk og Æg, for hvilke der fastsættes bestemte Noteringer, svarer til den af Producenterne opnaaede Pris. For de øvrige Produkters Vedkommende er de nævnte Priser som Helhed noget højere end den faktisk opnaaede Betaling. Produktionsmidlerne er paa den anden Side betalt med lidt højere Priser end angivet i Oversigten, idet der hertil kommer Tillæg for Fragt o. lign.

Beregningen af Priserne er foretaget paa samme Grundlag som tidligere Aar med Undtagelse af Prisen paa Kælvekøer, der nu refererer sig til K æ l v e k ø e r, d e r h a r b e s t a a e t T u b e r k u l i n p r ø v e n.

I store Træk ligger Aarets Prisniveau i Forhold til foregaaende Aar saaledes: Husdyrprodukter nærmest uforandret, Planteprodukter betydeligt lavere, medens Produktionsmidlerne viser en noget uensartet Tendens.

P l a n t e p r o d u k t e r n e. Allerede i Slutningen af 1937—38 gjorde et Fald i Kornpriserne sig gældende, og det forstærkedes betydeligt som Følge af den usædvanligt store Kornhøst i 1938. For alle Kornsorter under et ligger Prisen ca. 25 pCt. lavere end i Fjor. For Byg har Prisfaldet endog andraget 30 pCt. Ogsaa Kartofler har deltaget i Prisfaldet, hvorimod Sukkerroeprisen er nærmest uforandret. Frøpriserne, som faldt stærkt i Fjor, har i Aar vist en opadgaaende Tendens. Stigningen andrager for de mere betydende Frøsorter under et ca. 20 pCt.

For Engsvingel og Rajgræs er Prisen endog mere end 50 pCt. højere, medens Kaalroe- og Turnipsfrø er faldet 6—8 pCt.

Forholdsmæssigt beregnet udgør den samlede Nedgang i Prisen paa Planteprodukterne ca. 12 pCt.

Husdyrprodukterne. Som Helhed er der for disse ikke sket nogen Prisændring sammenlignet med foregaaende Aar. Der er derimod foregaaet enkelte større Prisforskydninger inden for Gruppen, hvilket navnlig gælder Smaagrise og Svin uden Kort, der steg henholdsvis 43 og 24 pCt. Bortset fra Kohuder, hvis Prisfald i Fjor paa 10 pCt. er fordoblet i 1938—39, er Variationerne for de øvrige Produkter forholdsvis smaa.

	Kr. pr. 100 kg			Forholdstal for 1938—39	
	1938—39	1937—38	1909—14	1909—14 = 100	1937—38 = 100
Smør: Notering	238	236	209	114	101
do. do. + Tillæg	243	240	209	116	101
Flæsk, 1. Kl. med Kort	172	178	97	177	97
do. med og uden Kort[1])	171	176	97	176	97
Æg	113	119	118	96	95
Slagtekøer, 1. Kl. lev. Vægt	47	46	(55)	85	102
Kælvekøer, 1. Kl., Kr. pr. Stk.	418	391	—	—	107
Unge Heste, Kr. pr. Stk.	1100	1043	737	149	105
Indekstal for Husdyrprod.	129	129	100	129	100
Hvede, Sælger	14,57	18,22	13,82	105	80
Byg, 2rd. do.	12,27	17,46	12,88	95	70
Kartofler, Sælgers St. Sjæll.	5,02	5,72	—	—	88
Sukkerroer	2,38	2,40	2,02	118	99
Indekstal for Planteprod.	106	121	100	106	88
Indekstal for Landbrugsprodukter ialt	126	128	100	126	98
Indekstal for:					
Foderstoffer	116	131	100	116	89
Kunstgødning	97	97	100	97	100
Bygningsomkostn. m. v.	205	200	100	205	103
Inventarværdien paa en Bondegaard	188	184	100	188	102

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Produktionsmidlerne. Størst Interesse knytter sig almindeligvis til Prisen paa Foderstoffer og Kunstgødning. Foderstofpriserne har gennemgaaende ligget 11 pCt. lavere end foregaaende Aar og har altsaa i Overensstemmelse med tidligere Erfaringer fulgt Prisbevægelsen for Korn, men uden de store Udsving, som Kornpriserne ofte er udsat for. Priserne for Kunstgødning har holdt sig uforandrede. Af de øvrige Produktionsmidler har der været Prisfald for Høstbindegarn og Benzin, hvorimod der for saavel Bygningsomkostninger som Inventarværdien er Tale om en mindre Stigning.

Forskydningen i Priserne for de Produkter og Produktionsmidler, der er medtaget i Oversigten, er i Forhold til det foregaaende Aar ikke stor, men betyder dog en Forringelse af Landbrugets Indtjeningsevne, idet Prisfaldet fortrinsvis har ramt Salgsprodukterne og Prisstigningen fortrinsvis de nødvendige Hjælpemidler, som maa indkøbes.

C. A. N.

Mindre Meddelelser.

Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Efteraarskursus.

Som nævnt i en kort Meddelelse i forrige Nummer af Tidsskrift for Landøkonomi, er det Hensigten i Aar at afholde et Kursus omhandlende landbrugs-geografiske og dermed forbundne økonomiske og landbrugspolitiske Emner. Samtidig bebudedes, at det fuldstændige Program for Kursus vilde være at finde i Tidsskriftets September-Hæfte.

Af forskellige Grunde er Programmet ikke endnu endeligt fastlagt, men der kan paa nærværende Tidspunkt om Kursuset oplyses følgende:

Kursuset vil blive afholdt i Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles Auditorier i Dagene 25.—28. September, begge Dage inclusive. Af Emner og Talerliste kan anføres følgende:

Bibliotekar *Aksel Milthers:*
1) Landbrugets naturlige Produktionsomraader.
2) Produktionsomraadernes økonomiske Vilkaar.
3) Landbrugets retslige og sociale Vilkaar.
Cand. mag. *Aage H. Kampp:* Industriplanter.
Statskonsulent *W. A. Kock:* Verdensproduktionen af Fjerkræ og Æg.
Konsulent *P. Rasmussen,* Aabenraa: Tysklands Landbrugspolitik.
Fuldmægtig *R. Kampp,* Udenrigsministeriet:
1) Faktoren Vand i Verdenslandbruget.
2) Kornbælterne.
3) Mejeribælterne.
4) De østeuropæiske Agrarstater.

Herudover forventes afholdt endnu 3 eller 4 Foredrag.

Kursuset begynder Mandag den 25. September Kl. 10¼ i Auditorium VI og slutter saa tidligt om Eftermiddagen Torsdag den 28., at Eftermiddagslyntogene vestpaa vil kunne naas.

Det fuldstændige Program for Kursuset vil i Løbet af faa Dage kunne faas hos *Samvirksomhedens Sekretariat, Rolighedsvej 26, Kbhvn. V.*, hvortil ogsaa Indmeldelse til Kursuset bedes fremsendt inden dettes Begyndelse.

Medens Pladsforholdene ikke gør en saadan Indmeldelse absolut paakrævet, har det ved tidligere Kursus ofte vist sig, at der bliver Brug for en Indmeldelsesliste f. Eks. til Udsendelse af Gengivelse af et eller flere af Foredragene.

Møddinger og Gødskning.

Et Stykke Bondehistorie.

Forfatteren og Historikeren August F. Schmidt, Brabrand, har tilstillet Landhusholdningsselskabet et Manuskript til en bondehistorisk Afhandling med Anmodning til Selskabet om at bekoste dets Udgivelse i Bogform. Selskabet mente imidlertid ikke at kunne afse de til Udgivelse i Bogform nødvendige Midler, men vilde gerne støtte Udgivelsen ved lejlighedsvis at optage Afhandlingen i Tidsskrift for Landøkonomi. (Første Afsnit findes optaget i dette Hæfte Side 641.)

Samtidig tages et Antal Særtryk, der efter endt Trykning vil kunne købes gennem fh. August Bangs Forlag (Ejvind Christensen), Vesterbrogade 60, København V.

Landbrugets Prisforhold i Juli Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.–Juli	Juli Md.	Jan.–Juli	Juni Md.	Juli Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,05	12,88	13,32	12,62	12,96
Smør, Notering	230	222	219	236	216	227
do., Afregningstal	236	229	227	241	225	233
Ost, 20 pCt.	90	90	90	89	86	85
Æg	117	102	121	90	82	92
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	180	184	171	162	174
do. uden Kort (do.)	94	100	100	122	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	50	53	54	56	56
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	60	59	63	67	65
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	38	31	48	47	46
Kælvekøer, Odense[2], 1. Kl., Kr. pr. Stk.	402	—	—	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1089	1100	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	16,06	17,44	16,78	14,72	15,13	15,58
do., Køber	15,76	17,15	16,53	14,42	14,85	15,26
Rug, Sælger	15,86	(17,24)	—	15,06	15,75	15,94
do., Køber	15,57	(16,93)	—	14,75	15,50	15,63
Byg, 2/r, Sælger	14,81	16,65	15,19	11,83	11,66	11,90
do., Køber	14,43	16,22	14,81	11,52	11,41	11,61
Havre, Sælger	13,98	15,47	14,13	12,65	13,03	13,14
do., Køber	13,48	14,97	13,63	12,14	12,53	12,64
Hø	7,73	8,00	10,25	7,90	8,00	8,00
Hundegræsfrø	104	89	79	134	98	103
Alm. Rajgræsfrø	64	57	60	89	87	92
Ital. do.	39	31	38	65	80	80
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,64	15,94	15,13	15,25	15,44
Solsikkekager	16,63	16,69	17,06	15,79	15,75	15,75
Palmekager	15,38	15,60	15,38	13,32	13,00	13,19
Hvedeklid	14,25	15,87	15,63	11,21	12,13	11,50
Majs, La Plata	16,54	17,23	16,50	14,99	14,75	14,13
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,45	17,60	17,45	17,60	17,60
Kalksalpeter	16,53	16,90	17,05	16,90	17,05	17,05
Sv. Ammoniak	16,58	16,95	17,10	16,95	17,10	17,10
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,79	6,80	6,79	6,80	6,80
40 » Kaligødning	13,49	13,88	13,95	13,88	13,95	13,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Juli	Juli Md.	Jan.—Juli	Juni Md.	Juli Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	124	123	127	120	123
Smør, Notering	110	106	105	113	103	109
do., Afregningstal	113	110	109	115	108	111
Ost	158	158	158	156	151	149
Æg	99	86	103	76	69	78
Slagterisvin med Kort	181	186	190	176	167	179
do. med og uden Kort[1])	180	185	189	176	167	179
Slagtekøer (København)	86	86	91	93	97	97
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	103	110	107
Unge Heste (Odense)	148	148	149	149	149	149
Hvede	116	126	121	107	109	113
Rug	133	(145)	—	126	132	134
Byg, 2/r.	115	129	118	92	91	92
Havre	116	128	117	105	108	109
Hø	113	116	149	115	116	116
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	107	109	103	104	105
Solsikkekager	129	130	132	123	122	122
Palmekager	135	137	135	117	114	116
Hvedeklid	128	142	140	101	109	103
Majs, La Plata	148	154	148	134	132	126
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	88	89	88	89	89
Kalksalpeter	86	88	88	88	88	88
18 pCt. Superfosfat	112	115	115	115	115	115
40 » Kaligødning	113	116	117	116	117	117
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	113	112	118	110	114
Husdyrprodukter, ialt	128	127	130	126	120	126
Korn	118	130	120	104	106	109
Planteprodukter, ialt	119	129	121	107	107	108
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**127**	**129**	**125**	**119**	**125**
Kraftfoder	123	128	126	113	114	114
Kunstgødning	97	99	100	99	100	100
Andre Vareindkøb	88	88	88	100	100	100
Vareindkøb, ialt	**114**	**118**	**116**	**109**	**110**	**110**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

Møddinger og Gødskning.

Et Stykke Bondehistorie.

Af

August F. Schmidt.

Forord.

Hermed skal jeg tillade mig at offentliggøre et Arbejde om Møddinger og Gødskning i dansk Landbrugs Historie, idet det maa formenes, at dette Emne ogsaa fortjener at blive gjort til Genstand for en Redegørelse i Bogform. Det bliver naturligvis en kulturhistorisk orienteret Fremstilling, der vil blive budt paa i det følgende, da det kun er denne Side af Sagen, der i vor Tid har Interesse, idet moderne Agriculturforskning og Kunstgødningens rigelige Anvendelse helt har gjort det af med de gamle, primitive Gødskningsmetoder. Naar jeg har fundet paa at skrive nærværende Arbejde, er Grunden hertil bl. a. den, at jeg ofte under mine Studier i dansk Bondehistorie — hvortil Carlsbergfondet yder mig Støtte — har følt Savnet af en kulturhistorisk Skildring af Møddingerne og Gødningsbehandlingen i de danske Landsbyer og paa de danske Vange. Det er i Virkeligheden et særdeles vigtigt agrarhistorisk Omraade, vi her skal stifte nærmere Bekendtskab med i nogle Kapitler, hvis Indhold er sammenarbejdet paa Grundlag af Eftersøgninger i en spredt tilgængelig Litteratur. Det er mit Haab, at ogsaa dette Skrift vil komme til at gøre Nytte i landbrugshistorisk interesserede Kredse og maaske ikke mindst blandt fremtidige Kandidater fra Landbohøjskolen, hvor Gødningslæren er et centralt Fag, men hvor man naturligvis ikke under Eksamensforberedelser kan afse Tid til særlige Studier i det nu forældede Landbrugs Maader at behandle Gødningen paa. — Som et ikke uænseværdigt Supplement til *O. H. Larsens* fremragende Lærebog i Landbrugets Hi-

storie og Statistik tør jeg da haabe, nærværende lille Skrift vil blive betragtet. Det søger sin Berettigelse i at give kulturhistoriske Oplysninger om den Kraft, »der er Sjælen i Agerbruget« (»*Jac. Aall Hofman (Bangs)* Karakteristik af Møddingen, »Gaardens Guldbors«, i Beskrivelsen af Odense Amt 1843, 166), — og om denne kan man ikke vel vide for meget.

Brabrand, August 1939.

August F. Schmidt.

A.

Erkendelse af Gødningens Værdi.

I Aarhundrederne omkring vor Tidsregnings Begyndelse øgedes i Danmark Agerbrugets Intensitet meget stærkt. Forudsætningen herfor var den tekniske Udvikling, nye Redskaber og især Jernudvindingen, der gav Bønderne Adgang til et hjemligt Metal. Rimeligvis blev der nu ogsaa tilført Markerne G ø d n i n g. Man nøjedes ikke mere med den Aske, Afsvidningen af den vilde Vegetation kunde give. Intensiveringen af Agerbruget gik Haand i Haand med en Intensivering af Kvægavlen. Kvæget toges i Hus under den kolde Aarstid og blev vinterfodret; det jydske Langhus i ældre Jernalder opstod derved, at der blev bygget en Stald som en Tilføjelse til Menneskeboligen. Et ikke uvigtigt Resultat heraf var, at der nu blev S t a l d g ø d n i n g til Markerne. Maaske har Klimaforværringen i ældre Jernalder saaledes ved at tvinge Bønderne til at staldfodre Kvæget haft en væsentlig Andel i Agerbrugets Intensivering.[1]) Udnyttelsen af Affaldsgødningen har umiddelbart vist primitive Jordbrugere, at man heri havde en Hjælp i Kampen for Udkommet, idet de Agre, der blev gødede, gav bedre Udbytte end de ikke-gødede. Da Gødningens Værdi var erkendt, havde Agerdyrkerne fra Naturens Side modtaget en Støtte, som de aldrig senere her eller andetsteds paa Kloden har kunnet undvære eller ladet være med at benytte.

Gødningens Virkning i Jordbunden findes udtrykt i Ordets sproglige Indhold, idet g ø d e betyder m æ s k e, f e d e. Dets konstruerede Grundform: *g ô d i a n betyder g ø r e g o d.

[1]) Efter Gudmund Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid (1937), 135.

Et gammelt og ejendommeligt litterært Vidnesbyrd om Gødningens Anvendelse er overleveret fra den islandske Fristatstid, idet der i Kapitel 44 af Njals Saga fortælles om Møgudkørsel[1]) paa Tunet. Halgerde spørger nogle omløbende Kvinder ud om Njal og hans Folks Adfærd paa Bergthorshvol: »Hvad gjorde Njals Huskarle?« spurgte Halgerde. »Hvad de andre gjorde, véd vi ikke,« svarede de, »een af dem óg (ɔ: agede) Skarn paa Marken.« »Hvad skulde det nytte til?« sagde hun. »Jo«, svarede de, »han (ɔ: Huskarlen eller Njal) sagde, at efter Gjødningen voxte det bedre der, end andensteds.« »Njal er dog ret enfoldig,« sagde Halgerde, »han, som dog ellers veed Raad for alt.« »Hvorledes det?« spurgte Kvinderne. »O«, svarede hun, »det er jo soleklart, hvorfor lod han ikke Gjødningen age i sin Skjæg, at den kunde voxe som andre Karlfolks[2]); lader os derfor kalde ham den skjægløse Karl (ɔ: Gubbe) og hans Sønner Møgskjæglingerne!«[3])

Til Ordene: »een af dem óg Skarn paa Marken« (ɔ: einn ók skarni á hóla«) har *Finnur Jónsson* i Noterne til sin Udgave af Grundteksten den Bemærkning, at det næppe er saaledes at forstaa, at man i Njals Tid overhovedet ikke kørte Møg ud paa Tunet. Dette bevises af et gammelt Ord som taða [ɔ: Gødning] (smlgn. Egilssaga Kapitel 33,11). Det er aabenbart om en særlig Foranstaltning, Njals Saga oplyser[4]).

I den ældste af vore Købstadsmarklove, Nykøbing Mors fra 1460, er der en Bestemmelse om Jordens Dyrkning og Gødningens Anvendelse:

»Item har nogen Mand pløjet Hedejord eller villet pløje, da bør hannem at nyde den Jord saa længe, hun vorder røden, som er et Aar, eller og saa længe han vil bruge den Jord med Korn

---

[1]) Møg svarer til Muga: stor Dynge, Hob, jfr. gsv. mogi, dial. moge: Kornstak af Havre. Sv. Dialekt moa: hobe sammen. Ght. mu i muwerf: Muldvarp. Smlgn. Møgstakke paa Marken og Muldvarpeskud.
[2]) Njal var skægløs.
[3]) N. M. Petersens Oversættelse af Njals Saga (1841), 87.
[4]) Finnur Jónssons Udgave af Njals Saga (Halle 1908), S. 99.

eller Gødning, da maa den Mand, som næst kommer, nytte den Jord med Korn og Gødning, som forskrevet staar, dog gør hannem Fyldest for et Aars Pløjning, den, som pløjede.«[1])

Man lærer heraf, at man i 1460 var velkendt med at pløje Hedejord, der skulde henligge som Pløjeland et Aarstid. »Hun vorder røden« maa vel betyde den Tid, det tager for pløjet Grønjord at blive forraadnet til Muld (»som er et Aar«), med mindre r ø d e n her har Betydningen: »pløjet første Gang« (se Feilberg r ø d e). Man var i 1460 paa Mors klar over Gødningens Betydning, lige saavel som man har været det andre Steder. Desværre er vor Kundskab om Emnet fra Middelalderen iøvrigt uden Betydning, men vi tør roligt gaa ud fra, at i Oldtid og Middelalder og ned gennem den nyere Tids Aarhundreder, til op imod Landboreformperioden o. 1770, har Udnyttelsen af Gødningen ikke været særlig effektiv eller præget af Fremskridt af nævneværdig Betydning. Hertil kommer, at Kreaturholdet i gammel Tid ikke var stort, og i den Tid af Aaret, hvor Kvæget var indbundet, blev det — navnlig hen paa Foraaret — sultefodret. Halm og Vand var mange Steder de eneste Fødeemner, Bønderne i Fællesskabets Tid kunde byde Besætningen. Til Gengæld kunde den ikke afkaste nævneværdig Gødning. Ydermere maa det erindres, at Husdyr af hver Slags i saa mange Maaneder af Aaret som muligt færdedes ude paa Bymarken eller i Tofterne og paa Gadepladsen, saa den Gødningsmængde, der kunde samles, var ikke stor. Da en rigelig Gødningstilførsel til Jorden er en vigtig Betingelse for et godt Høstresultat, var det ret naturligt, at man saa vidt muligt stræbte hen til, at der ingen Gødning gik tabt for Markerne. Man søgte da ved Lovbestemmelser at værne sig mod, at noget af den Gødning, man trods alt kunde faa samlet, unyttig spildtes.

Det er da let forstaaeligt, at man i Landsbylove og Købstæders Markvedtægter finder Bestemmelser, der vi-

[1]) V V II, 39.

ser, hvorledes man inden for Bymændenes og Magistraternes Kredse var paa det rene med, at der skulde passes paa Gødningen. Ja, selv i *Christian V's* Danske Lov af 1683 er der en Bestemmelse (3—13—1 og 4), hvori det hedder, at »ingen skal udvises af sin Gaard, som han har fæstet af sin Husbond, saalænge han holder den ved Hævd og Bygning, og den forbedre og lovlig gøder sin Jord i Marken ....«.

Vender vi os herefter til Købstadsskraaerne, ser vi i Randers Bylov af 1772, at intet maa afhændes af al den Gødning, der falder i Byen, eller overlades til nogen udenbys boende, under 1 Rdlrs. Straf til Kassen for hvert Læs, som den erlægger, der Gødningen sælger, og Hestekoblernes Konfiskation, som tilhører den eller de af Byens Indvaanere, der antræffer Bonden eller den udenbys boende, der Gøden bortfører. Det kunde ej heller bevilges den militære Indkvartering at afhænde den i Kvartererne af Dragonhestene faldne Gødning til udenbys, der uimodsigelig ses ej rettere end at tilhøre Ejeren, paa hvis Grund den falder, til fri og lovlig Disposition, naar Ejerne leverer Halm til Strøelse. I vidrig [ɔ: modsat] Fald staar det de militære frit at overlade Gødningen til hvem af Byens Indvaanere, de selv vil. Ingen af Randers Indbyggere maa drive nogen af de paa Byens Grund værende Jorder til halvs eller i Fællig med nogen udenbys, da alt for stort Underslæb da vilde foregaa med Gødens Afhændelse, der da kom den udenbys boende til samme Nytte som den indenbys, der strider imod Byens og Markens Fordel[1]).

I Aarhus Vide og Vedtægt fra 1760 hedder det i § 13:

»Det er aabenbare og uimodsigeligt, at Giødning er Kilden til Byens Markers Frugtbarhed og Indvaanernes almindelige Nytte, baade saavidt Korn og Græs angaaer, hvorfor hermed uryggelig fastsættes, at intet af den Giødning, som falder her i Byen, paa nogen Maade maae føres af Byens Jorder til omliggende Marker eller overlades nogen uden Byen boende, under hvad Pretext det

[1]) V V II, 196—97.

end være kunde, alt under Giødningens og Hestekoblernes Forbrydelse til den eller de af Byens Indvaanere, som angribe samme, og 1 Rdlrs. Straf til Byens almindelige Kasse for hver Læs Giødning, som betales af den, fra hvis Gaard eller Giødnings Sted uden for Gaarden eller Foerterne og Marken, det er samlet, samt desuden at have et Aars Græsning for deres Kreature paa Byens Marker gandske forbrudt, i hvad de end og derfor ville betale. Thi skal al Giødning i Byen overlades dem, der bruge Avling og boe her, samt føre Avlingen her til Byen at udtæres, saa at end og udenbyes Eiere af denne Byes Markjorder, saa længe de ikke holde Dug og Disk i Byen eller have vundet Borgerskab, ikke maa nyde Giødning her, omendskiønt de ville føre den paa de Avlinger, de have her paa Marken.«

Den Gødning, der faldt fra Rytterhestene, havde Værterne, der holdt Indkvarteringen, Lov til at tage, naar den laa paa deres Grund, eller ogsaa skulde de afhænde den til Byens Avlsmænd, saa Aarhus Markjorder fik Nytte af Gødningen[1]).

Tager vi til Skive, ses det af denne Bys Marklov fra 1769, at Grunden til, at Byvangen ikke dyrkedes saa meget, ikke var »Jordernes taabelige Fraliggenhed«, som den, at Gødning til Markjorderne ikke var til at faa fat i. Bønder, der boede i Egnen uden for Skive, tilvendte sig Gødning, dels for Penge og smaa Villigheder eller Hoveri og dels ved at tillade Borgerne at saa tilhalvs med dem.

»Men da Giødningen er den sande Grund og væsentligste Aarsag saavel til Kornets som Græssets overflødige Frembringelse, hvorfra Indvaanernes almindelige Nytte igien afhænger, saa fastsættes hermed uryggelig, at indtet af den Giødning, som falder her i Byen, paa nogen Maade maae føres af Byens Jorder til omliggende Marker eller overlades nogen uden Byen boende, under hvad Paaskud det end være kand, alt under Hestekoblernes Forbrydelse til den eller de af Byens Indvaanere, som angribe samme, og een Rixdalers Straf til Byens almindelige Casse for hver Læs Giødning, som betales af den, fra hvis Gaard eller Giødnings Stæd uden for Porten eller i Marken Giødningen er afhændtet, og skal han desuden have et Aars Græsning for sine Kreaturer paa Byens Fællede forbrudt i hvad han endog derfor

[1]) V V II, 277—78. I Nibe maatte Gødningen heller ikke sælges til udenbys Folk, men alene til Avlsmændene (V V II, 65, Aar 1776).

ville betale; thi skal ald Giødning i Byen overlades dem, der bruger Aufling og ere blant Byens Indvaaneres Tal.«[1])

I Vejle maatte i 1631 ingen Borger sælge, give eller laane nogen udenbys Folk Møg til deres Humlegaarde eller Jord. Bøden for Overtrædelse heraf var hver Gang til Byen 3 Mark[2]). — Lignende Bestemmelse findes i Horsens Marklov af 1802. Her vedtoges det, at den Gødning, der faldt udi Byen, burde anvendes til dens Mark og Engs Forbedring; ingen maatte derfor overlade den til udenbyes, medmindre han godtgjorde at have meldt 8 Dage forud til Markinspektionen, at han havde Gødning, som han vilde overlade, imod at Modtageren afhentede, læssede og transporterede det, og der dog ej nogen i den Tid derom meldte det[3]). — Endelig kan anføres, at i Bolmerod Vedtægt (Skam H., Fyn) fra 1731 bestemmes, at ingen Gaard- eller Husmand maa sælge deres Gødning til nogen udenbys. Overtrædelse heraf straffedes med en Bøde paa 2 Mark[4]). — I Vrensted i Vendsyssel maatte Gadehusfolkene i 1713 gerne sælge deres »Møg eller Giødning«, men dog vist ikke til Folk fra en anden By. De skulde betales »efter billig Akkord« for det solgte[5]).

Købtes der i Vokslev (Hornum H.) Gødning hos en fremmed, maatte den, der købte Gødningen, ikke besaa mere af sin Jord, end hvad den fremmedes Gødning fuldkommen kunde gøde (1779)[6]). En lignende Bestemmelse kendes fra Varde Marklov af 1631. Her er Tale om Indtagning af Jord paa Bymarken. Den Mand, der tog mere Jord ind, »end han vel kan gøde, heller nogen saaer noget Jord uden Gøde, han bøde 3 Mark til Byen, om det bevises hannem over, og udlægges noget Jord, som han har taget, og anden Mand fanger Skade deraf, da gælde

[1]) V V IV, 263—64. Studier i Vider og Vedtægter I (1937), 90.
[2]) V V II, 405_{19}.
[3]) V. V. V, 92_{22}.
[4]) V V I, 356_{9}.
[5]) V V IV, 213_{36}.
[6]) V V III, 510_{3}.

han Skaden. — Hvo der fører Gøde paa den Ager, en anden Mand er skreven for efter Borgmester og Raads Befaling, skal have forbrudt sin Gøde»[1]). Af Bestemmelserne fra Varde Marklov som fra de øvrige her citerede Købstadsvedtægter ser man straks, at Dyrkningen af Byjorderne i alle vore Købstæder i ældre Tid spillede en betydelig Rolle i Økonomien. Købstæderne var ogsaa Bondebyer, derfor er deres Love om Markjorderne af ikke ringe agrarhistorisk Værdi.

Endelig skal anføres et for vort Emne særlig karakteristisk Eksempel. I Døstrup Brandvedtægt (Tønder H.) fra Aar 1800 bestemmes, at nedbrænder en af Bymændenes Gaarde, og den brandlidte i saa Fald kommer til at mangle Gøde, skal af hver Halvgaard — hvis Branden finder Sted mellem 4. Juli og 4. August eller fra 5. Februar til 4. Maj — ydes et forsvarligt Læs Gødning, og af en Otting et halvt Læs til den skadelidte. Men sker Ildebranden mellem 5. August og 4. Februar, begge Dage iberegnet, ydes og leveres dobbelt, af en halv Gaard 2 Læs og af en Otting 1 Læs. Indtræffer Ildebrand mellem 5. Maj og 4. Juli, skal ingen Gødning leveres den brandlidte[2]); i den Tid gik Kreaturerne mest ude hele Tiden. Den megen Løsdrift i en lang Tid af Aaret gjorde det nødvendigt at være nøjeseende ogsaa med den paa Vangene og i Engene tabte Gødning. Det gjaldt om, at den kunde komme til at virke gavnlig paa Grøden. Derfor var det forbudt mange Steder at indsamle Kokasser til Brændsel fra Markerne. Der findes dog kun et Par Bestemmelser herom i Landsbylovene. I Holmslands Gammel Sogns Vide fra 1727 er der saaledes en Vedtægt, der siger, at ingen maa samle »Møg af vores Enge eller Forte under 1 Mark Brøde, hver Gang det sker«[3]), og i Højer Vilkaar (Tønder Herred) fra 1804 er det »rent forbuden at afsamle enten Faar- eller Koi Giøde« af Marken, ved 4

[1]) V V II, 570_{18-19}.
[2]) V. V. V, 328—29.
[3]) V V IV, 339_3.

Skillings Brøde første Gang det skete, og herefter dobbelt[1]).

I Skive Marklov fra 1769 nævnes, at Bønder i Byens Omegn kunde tilvende sig Gødning ved at handle med Borgere paa den Maade, at Borgerne saaede til halvs med Bønderne mod at give Gødning derfor. Denne Handlemaade har nok været ret almindelig. I Vindelev (Nørvang Herred) nævnes i Videbrevet fra 1774, at ingen Gaardmand, der tager en Husmands Gødskning til halv paa sine Jorder, maa forunde Husmanden mere end de trende første Kærver efter Gødskningen. Forsaa en Gaardmand sig herimod, var Bøden 64 Skilling, og flyttede en Husmand sin Gødning af Byen, skulde han betale 1 Rdlr. til Videkassen[2]). I Tilslutning til Vider og Vedtægters Oplysninger om at saa til halvs som Betaling for Gødning skal anføres en ny Optegnelse om samme Emne. Dens Indhold er fra saa sen en Tid som henimod 1850 og er fra en frugtbar østjydsk Egn:

Der var i Skjoldelev i Sabro Herred enkelte Gaardmænd, der fik Husmændenes Gødning og Affald. Dette blev da kørt hen paa et bestemt Stykke Jord, og saa fik Husmanden som Erstatning for Gødningen Halvdelen af denne Jord besaaet til eget Brug, dog imod selv at levere Sædekornet. Denne Gødningsmaade kaldtes for Halvsmøg. Det hændte da, at en eller anden snedig Gaardmand gødede denne Jord rigtig tæt, saa at den i lang Tid derefter laa i en fortrinlig Gødningskraft, og saadanne Jordstykker blev tit paavist i Optegneren, P. Chr. Hummeluhrs Barndom (f. 1837). Hummeluhr troede forresten, at begge Parter stod sig bedst derved; thi Husmanden behøvede ikke at levere saa meget Sædekorn til det lille Stykke og høstede selvfølgelig meget mere derpaa, end om Gødningen var spredt over et større Areal af den forsultede Jord[3]).

[1]) V. V. V, 215_{12}. Jfr. V. V. V, 174_{2} (Københoved 1703): Kreaturer nødvendige for Gødningens Skyld.

[2]) V V II, 440_{9}.

[3]) E. T. Kristensens Udg. af P. Chr. Hummeluhrs Optegnelser om Bondelivet i Sabro Herred (Aarbog for dansk Kulturhistorie 1900, 74).

Ordsprog. I Tilslutning til det foranstaaende bør føjes de Ordsprog, hvis Indhold er formet ud fra Erkendelsen af Gødningens Værdi:

Æ Mog lægger æ Brød på æ Bord (Mors). — Gøder du ikke Ageren, saa bliver Skæppen tom. — Hvor der er gødt, er der ogsaa født. — I æ Skidt gror æ Pænng.[1]) — En Lort o æ Jower, sæter æ Kåg o æ Buer. — Det er æ Luwet, dæ skal hold æ Kåg i Bænkkrog (Mors): Gødningen skaffer Korn. Brødet plejede mellem Maaltiderne at staa i Bænkkrogen. — Det nytter ikke at komme med Ploven, hvor Møgvognen ej først har været (vestj.). — »Vi har Mog og Skidt nok uden to Gange om Aaret«, nemlig Foraar og Efteraar, naar der skal gødes. — Hvor der er Mog, der er mange Penge (Vendsyssel). — Den, der beholder Mog tilovers, beholder æ Peng tilovers (Vestslesvig): mangler altid Gødning nok.[2])

Fremskridtsforsøg.

Trods Lovbestemmelser var det dog alt for lidt Gødning, der kunde køres ud paa Markerne. Da Gødningen tilmed var udsat for den slettest mulige Behandling hjemme i daarlige Møddingsteder, er det tydeligt nok, at det ikke har været nogen betydningsfuld Erstatning, Jorden fik til Gengæld for, hvad den havde ydet. Naturligvis blev Høstudbyttet derefter. 3—4 Fold, undertiden mindre (mod vore Dages over 20 Fold paa veldrevne Brug), var det ringe Udbytte, Bønderne i Fællesskabets Tid kunde hjemføre fra deres to Kornvange i Trevangsbrugets Egne. Naar man saa erindrer, at heraf skulde svares baade Landgilde, Tiende og eventuelle Skatter samt tages fra til Saakorn til næste Aar foruden til Fødekorn, er man hurtig klar over, at det kun var i de allerbedste Egne, Bønderne kunde faa nævneværdigt Korn tilovers til Salg[3]).

Hertil kommer saa det uheldige, at i Fællesskabstiden var der paa Bøndergaardene ingen Mulig-

[1]) Evald Tang Kristensen: Ordsprog og Mundheld, S. 88, 193, 221, 286, 591.

[2]) E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder IX, S. 38, Feilbergs Ordbog, Artikler om Mog.

[3]) O. H. Larsen: Landbrugets Historie og Statistik (1929), 128.

heder til Stede for Fremgang paa Agerdyrkningens Omraade, idet Fællesskabets snærende Baand var en Hindring for Indførelsen af andre Forbedringer end dem, alle Bymændene kunde enes om. Derfor var man stadig tilbage med Jordbehandlingen i Forhold til Herregaardene, paa hvis Marker der adskillige Steder i det 16. og 17. Aarhundrede fandt Grundforbedringer Sted, hvorved Jorderne kom til at give større Afgrøder; der kunde holdes flere Husdyr, mere Gødning fik man nu at pløje ned paa Markerne, og der kunde snart spores Fremgang i Foldudbyttet. Saaledes kunde paa Herregaarden Ringsted Kloster i 1586 meddeles, at Rug og Byg gav i Høstudbytte 3—4 Gange Udsæden og siden højere[1]). Paa Landsbymarkerne er der først Fremgang at spore længere ned i Tiden, idet man i Fællesskabstiden stadig havde Ulemperne med den stedse tiltagende Udstykning af Landsbymarken i lange Strimler at kæmpe med. Den enkelte Bondegaards spredt liggende Agre var besværlige at drive, saa Bearbejdning, Gødskning og Høstning ikke nær blev saa godt og rettidig udført, som man selv efter Tidens Forhold turde have ventet, fordi al for megen Tid og Arbejdskraft gik til Spilde ved de evindelige Kørsler[2]) rundt til de mange forskellige Agre i Byvangene. Da man op imod vor Tid begyndte at indføre en mere rationel Markdrift, betød rigeligere Anvendelse af Gødning en ikke ringe Del i Landbrugets Fremskridt, ligesom en praktisk Omlægning af Byvangenes Drift ogsaa snart var mærkbar i heldig Retning. Man ser det f. Eks. i Vistoft paa Mols, hvor man i 1755 fik udarbejdet et Vedtægtsbrev om Bymarkens Brug og Hvile. Dette Brev indeholdt gavnlige Bestemmelser, og nogen Tid efter dets Ikrafttræden kunde Sognets Præst *E. G. Begtrup* skrive herom:

»Derpaa tog Sagen en lykkelig Begyndelse, og hele Marken blev omstøbt i en ganske anden Form end tilforn. Tilforn sled man

[1]) O. H. Larsen, 88. 93, 127.
[2]) Jfr. Ordsproget: Om Møgkørsel og Helvedes Pine, der faar aldrig Ende.

Jorden aarlig, og den fik ikke, som den burde, sin Gøde eller Hvile, avlede derfor vel Deng [ɔ: Fylde] og Foder, men lidet og ringe Korn i Straaet. Marken var udarmet, og Bonden forarmet; men nu fik alle Ting nyt Liv. Marken blev gødet, renset, ordentlig besaaet og behandlet, fik sin rette Brug og Hvile, bar ren og skær Korn og prægtig Rug, som man ikke var vant til at se. Bonden kom til at spise Rugbrød som tilforn havde maattet nøjes mest med Ærter og Byg i deres Brød. Bonden fik endog noget Rug tilovers at sælge til Skatters og Udgifters Bestyrelse, ja endog noget over. Korn og Eng blev sparet, der blev vunden i Hø, vunden i Smør, vunden paa Opdræt af Kreaturer« ...[1])

Det har i det 18. Aarhundrede været almindelig kendt, at Hvilepavser for Kornvangene og stærkere Gødningsdrift har været et betydningsfuldt Gode for Landbruget. I 1760 anfører Rersnæs Bymænd (Bandholm, Fuglse H.)[2]) paa Lolland, at de kan bedre gøde og drive Jorden, naar den bliver omdelt [ɔ: udskiftet]. Det var da ogsaa et af Udskiftningens store Fremskridt for det danske Landbrug, at den enkelte Bonde bedre kunde — og blev mere interesseret i at faa Jorden sat i Gødningskraft, idet han nu selv blev Herre over, naar Gødningen skulde udkøres, og hvor han vilde have den kørt hen til Nedpløjning paa Marken. Fællesskabets Ophævelse ved Lov af 1781 og Udskiftningens Gennemførelse i Tiden ca. 1780—1820 fik skelsættende Betydning for den danske Bondestand. De enkelte Bønder fik under de frie Forhold bedre Kaar at arbejde under. De fik mere Lyst og Flid til og i deres Gerning. Jorden blev grundigere og mere rettidig behandlet. Samtidig bevirkede de forøgede Besætninger en rigeligere og bedre Gødskning. Dertil kom Virkningen af det ændrede Driftssystem, der, navnlig hvor Sommerstaldfodring gennemførtes, satte Gødningsproduktionen i Vejret, og med den forøgede Gødningsmængde voksede ogsaa Interessen for Gødningens rette Opbevaring[3]).

[1]) V V II, 241.
[2]) V V III, 455_2; jfr. 519_2 (fra Vokslev, Hornum H.).
[3]) O. H. Larsen, 182, 216. Jfr. Knud Fabricius i Sønderjyllands Historie IV (1933—37), 151. Søren Alkærsig: Vejen Sogn II (1938), 289. Anders Uhrskov: Fra Landbrugets Verden I (1938), 176.

Det var paa de store Gaarde, Fremskridtene indenfor Landbruget i alt væsentligt fandt Sted i Reformperioden og Aartierne derefter. En Foregangsmand, der i denne Forbindelse særlig bør fremhæves, var Godsejer *Adolph Valentiner* (1803—68) til Gjeddesdal ved Greve mellem Roskilde og Køge. Han var den første større Jordbesidder her i Landet, der gennemførte en fuldstændig Dræning (regelmæssig fra 1853) af et Storbrugs Marker, og han indførte stærk Fodring af Besætningen, saaledes at han kom til at raade over en indholdsrig Gødning, der satte Marken i god Kraft. Gjeddesdal afgav i en Aarrække et Eksempel paa, hvorledes en Gaard, der var bragt i god Drift, og hvor der siden arbejdedes paa at vedligeholde og forøge denne, kunde passes saaledes, at den gav sikre Afgrøder. Da danske Bønder før og omkring Midten af afvigte Aarhundrede kom saa vidt, at de lærte at holde Jorden i Godningskraft, var de ogsaa mere nænsomme over den. De ønskede nu gennem Selvejе at hævde Ejendomsretten til Jorden, der begyndte at vise sig gavmild, og derfor var de ivrige efter at komme fri af det gamle Fæstevæsen og virkelig blive Ejere. Det var i 1840—60'erne, Hovedparten af de sidste Fæstebønder i Danmark blev Selvejere. De var nu saa langt fremme ogsaa i materiel Kultur, at de turde købe sig fri og drive deres Jord helt paa eget Ansvar, nu da der var Betingelser til Stede for at gøre den mere og mere yderig.

B.

Forøgelse af Staldgødningen ved forskellige Metoder.

Til henimod 1850 raadede man endnu sædvanligvis over en alt for lille Gødningsmængde. Vel var der omkring denne Tid en betydelig Fremgang i Kreaturholdet, men Kvægets Vinternæring var endnu for tarvelig til, at den producerede Staldgødning kunde erstatte de med Afgrøderne bortførte Plantenæringsstoffer[1]). Dette Forhold var

[1]) O. H. Larsen, 182, 216.

man i Landbokredse naturligvis klar over længe før Midten af forrige Aarhundrede. Fra Reformperioden og fremefter søgte man da ogsaa i ledende Agrarkredse at give Bønderne gode Anvisninger paa bedre Gødskningsmetoder, ligesom man gav Oplysninger om, hvorledes man kunde fremstille Gødning, der kunde supplere eller drøje paa den naturlige Affaldsgødning fra Stald og Sti. Det er, naturligt nok, især fra de magre Egne af Danmark (navnlig Nord- og Vestjylland), man har flest Oplysninger foreliggende om Gødningsforøgelse ved Hjælp af forskellige primitive Metoder, der hver især er ret smukke Udtryk for Agerdykernes vindskibelige Trang til at sætte Markerne i bedre Avlingskraft, saa Høsten kunde blive større. Fra Det kongelige danske Landhusholdningsselskab (oprettet 1769) udgik der ikke mindst i Aartierne paa begge Sider af 1800 megen nyttig Vejledning til Bønderne, der ved at erholde theoretisk Viden om Jordens Dyrkning, kunde hjælpe hele Landbruget fremad.

Det var fortrinsvis praktisk indstillede Præster, der gav Oplysninger i Tale og Skrift til Bondestanden om den bedst mulige Dyrkning af Jorden. Herved kom de selvsagt ogsaa ind paa Gødningslæren, hvad vi finder smukke Eksempler paa i Pastor *H. J. C. Høeghs* Bog: »Anviisning til et velindrettet Jordbrug«, der er et Prisskrift, som blev tilkendt det kongelige Landhusholdnings-Selskabs første Guldmedaille i Aaret 1794. I Værkets 3. Udgave 1811 findes Gødning omtalt S. 347—79. Pastor Høegh var Præst for Gentofte, men han meddeler ogsaa af sine Erfaringer fra sin Præstetid i Hillerslev og Kaastrup Sogne i Thy. Sammen med Høeghs Værk maa nævnes Præsten *Knud Aagaards* Bog: »Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne« (1811), ogsaa belønnet og udgivet af Landhusholdningsselskabet. I dette fortrinlige Værk er Hovedparten af Oplysningerne fra Agerskovegnen mellem Aabenraa og Tønder, men da ogsaa Aagaard havde været Præst i Thyland, i Skjold-

borg og Kallerup Sogne[1]), har han udnyttet en Del af sine agronomiske Iagttagelser fra Thistedegnen i sit Prisskrift. Aagaard har naturligvis forholdsvis mange Oplysninger om Gødskningen i Hedeomraaderne, og man tør i den Henseende trøstig tage hans Arbejde som et almindeligt Udtryk for den bedste Del af Hedeegnenes Landbrug ved 1810. — I *Christian Olufsens:* »Lærebog i den danske Landoeconomie« (1814) er der forholdsvis kortfattede Kapitler om Gødning, Gødskning og Møddinger, ligesom *Gregers Begtrup* i sine 6 Bøger: »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« (1803—1812) heller ikke har saa forfærdelig meget om de enkelte Egnes Gødningsforhold.

Vi skal op i 1820'erne, inden vi rigtig faar Oplysninger om alle danske Egnes Gødskningsmetoder, idet Landhusholdningsselskabet da begyndte Udgivelsen af en Række Bøger, 19 ialt (1827—1844), der amtsvis giver »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende«. I hvert af disse Bind er der i Kapitel 7 (dog Kapitel 9 i Bind XVII) meddelt Oplysninger om de respektive Egnes Gødskning og Arbejdet hermed. »Amtsbeskrivelserne« er da en god Kilde til Kundskab om vort Emne. Det vil selvsagt føre alt for vidt at citere fyldige Uddrag af de 19 Bøgers Gødningskapitler, hvilket ikke mindst paa Grund af Emnets store Ensartethed vilde blive en drøj Læsning, men man vil naturligvis i nærværende Skrift finde nævnt saa mange Oplysninger fra »Amtsbeskrivelserne«, at man derigennem kan faa et tilstrækkeligt Indtryk af de gamle Gødskningsmetoder i vort Land.

Som en Fortsættelse af »Amtsbeskrivelserne« er *J. B. Krarups* og *S. C. Tuxens* seks Binds Værk: »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 til Nutiden« (1895—1912) at betragte. Ogsaa disse nyttige Bøger er udgivet af Det kgl. danske Landhusholdnings-

[1]) Jfr. Knud Aagaards Bog: Beskrivelse over Thye (1802), 105—110, hvor Gødskningen i Thy omtales.

selskab. De behandler alle Danmarks Egne i agriculturel Henseende og har ligeledes bestemte Afsnit om Gødning.

Disse Afsnit bygger for de ældre Tiders Vedkommende alle paa »Amtsbeskrivelserne«, men fortsætter saa til Nedskrivningsaaret og indeholder derfor talrige Enkeltheder om moderne Anvendelse af Gødning i rigeligt Omfang saavel som om Kunstgødningens Udnyttelse og Betydning for Landbruget. Vi har altsaa i de to nævnte imponerende agrarhistoriske Skriftrækker mange Oplysninger om det Omraade af dansk Bondehistorie, der behandles i nærværende Skrift.

*

Blandingsmøddinger. For at kunne faa mere Gødning at køre ud paa Agrene øgede man den naturlige Gødning ved at tilføre den forskelligt Affald, gamle Jorddiger, Grønsvær, Opfejning, gammelt Halm, i Strandegne Tang, i Hedeegne Lyng o. s. v. Paa Smaaøer (maaske navnlig Fanø) og i Kystegne (hele Vestkysten op, Fyn m. fl. St.) brugtes Fiskeaffald som Gødning, medens Aske har været brugt i samme Øjemed i alle Dele af Landet. Naar man i vore Dage bruger Aske paa samme Maade, er det blot for at komme af med den, medens man i ældre Tid ligefrem saa hen til den som et ret værdifuldt Erstatningsstof at tilføre Ageren. Mosejord og Ler blev ogsaa brugt som Gødning. Paa Sjælland blev Tørvejord ikke anvendt i stor Udstrækning, medens den i Vendsyssel, Thy og Himmerland meget hyppigt brugtes til Strøelse, til Møddingblandelse og til Opsugning af Ajle. I de samme nordjydske Egne afbrændtes tørveholdige Kærjorder, der skulde opdyrkes. Ved Pløjningen kunde Asken saa blive fastholdt i Jorden og frugtbargøre denne. Til temmelig langt ned i det 19. Aarhundrede berigede man i mange Egne — især dog i midt- og vestjydske — Markerne med Torveaske ved Forbrænding af Lyngtørv. Asken indblandedes i Kompostmøddingerne. Mos

fra Hederne og finere Dele af Lyngen var anset som Strømateriale, hvorfor man af disse Hedeplanter fik Møddingfyld. Paa Tørveland og magre Jorder kørte man Ler. Alt Slags Byggeriaffald blev opsamlet og udnyttet paa Markerne, f. Eks. gammelt Tag og Tagsmuld, Ler og Lerstensbrokker, Gips, Skorstensod, og hvad andet, der ligger i Vejen, naar et gammelt Hus bliver nedrevet eller repareret. Hornspaaner og gamle Ben har i formalet Tilstand ogsaa været udnyttet som Gødning. Salt ansaaes at have megen Kraft til at forbedre Gødningen; det anvendtes af Godsejer *Arnoldus Falkenskjold* paa Sæbygaard (Vestsjælland), som han ejede i Tiden 1779—1797. Falkenskjold havde lært at bruge Saltet af den indsigtsfulde Inspektør *Voelken* paa Juellinge (Sjælland), som havde indrettet de grevelige Moltkeske Godser paa holstensk Maade, og som var den første, der indførte Hvedeavlen paa Sjælland. Falkenskjold hældte Silde- og Kødlage paa Hveden, der laa i et stort Vallekar. Havde han ikke saa megen Lage, saa Hveden kunde blive skjult, tog han undertiden en Tønde spansk Salt, som blev blandet i Møddingvand, efter at Saltet nogen Tid i Førvejen var blevet opløst med koghedt Vand. Saaledes blev Hveden undertiden staaende i 3 til 4 Dage. Dagen førend Hveden skulde saas, tappedes Vandet fra, det bevaredes omhyggeligt og blev øst paa Gødningen. Den stærke Saltning tilskriver Falkenskjold ikke alene, at han ingensinde fik Brand eller Rust i sin Hvede, men at samme efter Omstændighederne altid var ualmindelig god[1]).

Efter nu at have fremført ovenstaaende Oplysninger om forskellige Tillægsmidler til den naturlige Gødning, skal gives en mere grundig Fremstilling af en særlig udviklet Gødskningsmetode knyttet til Blandingsmøddingerne. Som det vil ses, er det navnlig Jyllands magrere Egne, der har en detailleret Gødskningsteknik, ligesom

---

[1]) Fra Holbæk Amt 1938, 35.

det selvsagt maa blive Havegnene, der udnytter Tangen i Blandingsmøddingerne.

Indledningsvis skal dog anføres, at der om Gødningsblanding findes Bestemmelser i et Par Landsbylove. I Aarestrup Vedtægt fra 1719 (Himmerland) er der Forbud mod Gødningsblanding: »Ei heller maae nogen Husmand blande Jord imellem Giøde, som hand vil have udaget. Hvo det giør, skal hafve sin Giøde forbrudt til Granderne (ɔ: Bymændene), og den første Gang nyder Oldermanden det, og siden skal det forundes dend af Gaardmændene, som vild gifve mest derfore«[1]). Fra Rejsby og Kærbolling Syd for Ribe er der i Grandebrevet fra 1725 Bestemmelse om, at ingen maa grave Grønning at age i sin Mødding, hverken paa egen eller fælligs Grund[2]). Modsat er Forholdet i Holme (Ning Herred) ved Aarhus, hvor det i Videbogen fra 1746 bestemmes, at ingen maa grave, pløje eller saa noget udi fælles Jord undtagen det, der behøves til Giødnings Blandelse[3]). Fra Fællesmarken har man altsaa hentet Græssadder og god Muldjord at drøje Staldgødningen med. Tager vi ud til de tyske Kolonier paa Alheden, finder man i disses Videbrev fra 1761 en Paragraf, der bestemmer, at ingen maa grave de saakaldte Asketørv »og samme brænde til Aske, men alene bruge sligt til deres Blandingsgiøde under Straf af 8 Sk. til Bøssen og desuden at sidde paa Vand og Brød i nærmeste Fængsel i 8 Dage uden al Naade, med mindre det af Øvrigheden skriftlig er tilladt, at det højnødvendigt behøves«[4]).

Fra disse korte Lovbestemmelser skal vi vende os til mere udførlige Skildringer af Blandingsgødningen og Arbejdet, der fulgte med gamle Dages Gødskningsmetoder.

I en Indberetning til Biskop *Thurah* i 1755 fra Læsø meddeles, at Gødning føres aarlig paa Agrene, den bestaar

[1]) V V III, 290_3.
[2]) V V IV, 386_5.
[3]) V V II, 309_6.
[4]) V V IV, 283_8.

af Aske, Mog, Tang og Grønsvær, som de til Skade skrælle af Jorden og nedhakke i Møddingerne til Forraadnelse. For nærværende Tid nødes de til af Faare-Mog opgravet af Faarestien og Kreaturernes Gødsel at berede sig fornødent Ildebrand, saaledes at de med en Skovl sammenklappe runde Kager, som brænde meget let, naar de ere tørrede i Solen, dog bruges det mindste deraf som muligt for ikke at mangle Gøde til Jorden; Asken deraf bliver god Gødning[1]).

I det 19. Aarhundrede gødedes paa Læsø til den første og tredje Kærvland, og Gødsken udkørtes om Efteraaret paa Grønland eller paa Stubben. Som Gødning brugtes det saakaldte Hakkemøg, d. v. s. man afskrællede Jordskorpen et eller andet Sted i Udmarken og sammenkørte med en uhyre Opofrelse af Arbejdskraft denne Hede- eller Grønsværtørv i store Stakke eller Poller. Disse hakkedes da i Billinger og blandedes i Møddingen lagvis med Avlingsmøget. Denne Tilberedelse af Gødning var uheldig, dels fordi Kvantiteten ikke stod i Forhold til Kvaliteten, dels fordi store Strækninger af opdyrkelig Jord paa den Maade blev ødelagt. Som Gødning brugtes ogsaa Jordblanding med Tangmøg, nemlig det i Strandkanten liggende forraadnede Tang og Tangrødder. Til den egentlige Læsødrift hørte endvidere »at raage«, hvorved forstaas den Skik, at »Jorden fra en Rende midt paa Agerryggen spredtes ud over Agrene tilligemed den paakørte Gødning, hvorefter Renden atter fyldtes ved i tvende paa hinanden følgende Aar at vælte Furen indad«. Lignende Skik med Gødningsdynge i Fure tværs over Marken kendes fra Aalborg Amt og Thy (se Feilbergs Ordbog, Artiklen »Roge«)[2]).

Man blandede altsaa dér paa selve Marken for at undgaa for megen Frem- og Tilbagekørsel af Fyldjord. Der vandtes ikke saa meget ved denne Fremgangsmaade, da

[1]) H. Grüner-Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage (1924), 52 f.

[2]) H. Grüner Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage, 55—56. Roge bet. »Topmaal«, derefter »Korndynge«, »Møgdynge« o. l., er kendt som Højnavn paa Samsø og Mors (se Samsøs Stednavne 1922, 65).

der ikke tilførtes Ageren Jord andet Steds fra. Man nedgravede og tildækkede K l æ g m ø g e t (den ublandede og ugærede Gødning) — helst paa Grønjord — enten i L ø b e r æ k k e r, eller ogsaa blev Gødningen hensat i R o g e r, smaa Møgdynger tildækkede med Jord[1]). De spredtes, naar den opsmidte Grønjord var forraadnet. Den omhyggelige Spredning af Blandingsgødningen var i Almindelighed af god Virkning. I 1866 saa *J. B. Krarup* i Thy Løberækker, men i 1893 var de forsvundne[2]). — I V e n d s y s s e l var den almindeligste Møgblanding F o l d t ø r v e n meddeler *L. C. Brinck-Seidelin* i sin Amtsbeskrivelse fra 1828 (S. 129). Saaledes kaldtes den tykke Tørv, som blev skaaret paa Jordens Overflade, for derefter at blive kørt i Møddingen, hvortil man ogsaa førte Tørv med fin Lyng og fra gamle Diger. Manglede man Tørv fra disse eller fra Kær og Heder, opgravedes uden Barmhjertighed den bedste Jord i Agrene, eller man flaaede Landsiden af Engene:

»— — thi vist er det, at har Vendelboerne Lidenskab for noget, er det for at blande — som de kalder det. — Saasnart Bygget er saaet, begyndes herpaa ... Den hjemførte Tørv opstables omkring Møddingen, ja stundom sættes tæt op mod Bygningen, hvis Lervægge derved bevares for Vinterveirets Indflydelse; saasnart Tørvene ere blevne beqvemme ved Sols, Regns og Lufts Indvirkning, anbringes de til Blanding med Staldgjødsken, som fra Vinteren haves liggende i en Side af Møddingen, saaledes at et tykt Lag Tørv lægges i Bunden, og derefter afveksles med Lag af Møg og Tørv. Naar alt Staldmøget er anvendt, dækkes Møddingen med Tørv, og henligger til at udføres, i Efteraaret til Rug paa meget skarpsandede Jorder, men oftest i Foraaret til Byg. Andre derimod have ikke Forraad af Staldmøg fra den afvigte Vinter; de blande da Jorden med det lidet friske Møg, som i Sommermaanederne samles om Natten og i Middagsstunden, eller de hjemføre Jorden først om Foraaret, blande den i den sidste Vinters

[1]) C. Christensens Beskrivelse af Aalborg Amt (1832), 61 f. Jfr. Chr. Olufsen: Lærebog i den danske Landoeconomie (1814), 55, hvor Blandgødske anbefales. Aagaard: Beskr. over Thye (1802), 105 ff, om Blandingsgødning.

[2]) K r a r u p : Landbrugets Udvikling II (1896), 264, ff. Jfr. Otto Lemvigh: Om Gødning (Landoeconomiske Tidender IV, 140 ff., 156—61).

Gødske, og strax derefter udføre den, ofte til samme Mark, hvorfra Blandingsjorden blev taget — altsaa Sand til Sand og Leer til Leer; saa at de have havt megen Umage og Arbeide for intet andet, end for at blive ved en gammel Skik.«

Hertil kan føjes et Par Bemærkninger fra *Krarups* Værk II (1896), hvor den ved Blandingen i de vendsysselske Møddinger fremkomne »Lagkage« er blevet omtalt paa Grundlag af den gamle »Amtsbeskrivelse«, hvorefter det anføres, at Møddingen bliver o m s t u k k e n for Blandingens Skyld. Til sidst bliver Møddingen overhældt med et Dække af Jord til Værn mod Sol og Vind, indtil Udkørselen om Foraaret, hvor Gødningen hyppigst anvendtes til seksradet Grønjordsbyg. Den indblandede Jord var tit et 3—4 Gange saa stort Kvantum som selve Gødningen! Det siger sig selv, at Arbejdet med Blandingsmøddingen var meget stort. Maaden holdt sig længe og er rimeligvis opstaaet i Alsædsegne, hvor Jorden trængte til mere Tilførselskraft end den magre Staldgødning. Der fandt trods alt en Berigelse af Agerjorden Sted herved. —

Paa M o r s var det i 1811 almindeligt at gøre Møddingen[1]) større ved Blanding med adskillige dertil tjenlige Ting, saasom Græstørv, Jordtuer, god Muld af Gravhøje, gamle Jorddiger, gamle Lervægge, gammelt Tag, Halm, som ikke mere duede til at røgte med, Tørveaske m. m. I Mangel af anden Blandjord pløjes til dette Brug før Vinteren et Par Furer paa en god Grønjordsager, der enten hugges i Stykker og kastes sammen i Hobe, eller bliver liggende uforstyrrede til næste Foraar. Efter at Vaarsæden er lagt, gaar Møddingblandingen for sig enten i Marken eller hjemme i eller ved Gaarden, saaledes at man lægger i Firkant: 1) Et Lag Jord eller Græstørv med Sværsiden opad, som hakkes i Smaastykker. 2) Et Lag Klægmøg. 3) Et Lag Jord eller i dets Sted gammelt Tag, om man har det, og oven derpaa et Lag Jord. 4) Klægmøg, og fortfares saaledes med Klægmøg

[1]) Paa Mors forstodes ved Gødning: Staldmøg eller Hestemøg. Fæmøg eller Ko- og Studemøg kaldtes med et Navn: K l æ g m a a g.

og Jord o. s. v., indtil Møddingen er vokset 7—8 eller flere Lag høj. Tilsidst afjævnes den og belægges med Græstørv, for at den desbedre kan holde Vædske. Ikke sjældent blandes i en saadan Mødding et eller to Lag Mergel, det ene indeni, og det andet ovenpaa Møddingen, eller blot et Lag ovenpaa, men er det Kalkmergel, da et ganske tyndt Lag. Paa Jølbygaard (Morsø Nr. H.) var der fjorten Stykker Jord, hver paa 6 Td. Land, der blev besaaede i fem Aar: 1 Aar med Vaarbyg, hvortil gødedes i Rækker, naar Vaarsæden var lagt; da pløjede man 4 Furer midt paa Grønjordsageren, hakkede dem i Stykker og dermed blandede og dækkede Møget i en sammenkastet Række langs ad Ageren. Denne Blanding spredtes straks før Høst og nedpløjedes om Efteraaret. Uagtet Møgblanding var almindelig i 1811, gødedes dog ogsaa stundom med ene Klægmøg, naar man enten havde godt Forraad deraf, eller agtede at saa Rug paa Gødningen. Naar Klægmøddingen var bortført, belagdes Stedet med et Lag Jord eller Græstørv ligesom til en Blandmødding. I Almindelighed antoges o. 1811, at af Blandmøg behøvedes til en Tønde Alsædsland eller 8000 □-Alen 100 Læs, og til en Tønde Land af anden Jord eller 10 000 □-Alen 70 til 80 Læs; men derimod af Klægmøg kun 50 Læs. — Langt ned i det 19. Aarhundrede brugte man paa Mors Blandingsmøddinger. I 1860'erne blandede i Sejerslev hver Gaardmand 2—3 Møddinger, først Halm, saa Jord, saa Staldgødning og Mergel, og det blev de ved med saa højt, som Hestene kunde kravle op. I den nyeste Tid har rigelig Mergling og Udførsel af Gødningskalk givet Morslands Marker en Frodighed, som man ikke i Blandingsmøddingernes Tid kunde have tænkt sig Muligheden af.[1]) Samme Aar, 1811, som Provst *C. Schade* skrev sin fortrinlige Bog om Mors, hvori han meddelte ovenanførte Oplysninger om Øens Gødskningsmetoder, fik Pastor (senere Provst) *Knud Aagaard* i Agerskov sit Arbejde: »Veiledning til en Gaards Drift

[1]) August F. Schmidt: Morsingboer i gamle Dage I (1930), 73—76.

i Hedeegne« offentliggjort. Heri er ogsaa — som vi véd — udførlige Oplysninger om Gødningsforhold. Om Gødningens Formerelse meddeler Aagaard, at den bedste Blandingsjord er Grøntørv, der er afgravet paa Enge, saa tynde som Fladtørv eller af et Par Tommers Tykkelse, eller Tuer af ujævne Enge. Tørvene maa være halvtørre, naar de sættes i Møddingen. Er de alt for tørre, kan de ikke bræmme eller brænde sammen. Er de for vaade, staar der Mullenhed i Møddingen. Blandingsmøddingen anlagdes ogsaa i Sønderjyllands Hedeegne lagvis — som i Egnene Nord for Limfjorden —, først Sajtørv, derefter et Lag Faare- eller Hestemøg, saa et Lag Sajtørv, derover et Lag Møg o. s. fr. En saadan Mødding anlagdes helst ved St. Hansdagstide; den vilde saa straks geraade i Hede eller Bræm, efter 5—6 Ugers Forløb vilde den være sammenbræmmet og til Mikkelsdag være tjenlig at udage til Rugsæd. Dog var det bedre at lade den staa til næste Aar og altid have en gammel Mødding i Forraad. Til 9 Læs Sajtørv toges i det mindste 1 Læs Klægmøg, saa en Mødding paa 100 Læs bestod af 90 Læs Tørv og 10 Læs bart Møg(!). Af denne blandede Gødning burde efter Aagaards Mening gives et temmeligt tykt Lag: 10 Læs til en Skp. Rugsæd:

»Man kan derefter vente sig en meget god Rugkierv, og dersom Ageren derefter udlægges, vil man see god Virkning deraf paa Græsset. Ved saadan Møgblanding er man istand til at giøde 2 Gange i hver Omgang isteden for 1 Gang. Er den sædvanlige Brug f. Ex. at tage 2 Rugkierve efter Giødning, saa kan dog ikke giødes med mindre end 4—5 Læs Klægmøg til 1 Skp. Rugsæd. Deler man nu denne Giødning saaledes, at man først til Myntrug [ɔ: første Kærv] giver 3—4 Læs, som ved lidt Blanding kan formeres saaledes, at det kan være tilstrækkelig til 1 Skp. Rugsæd, saaer man nu Stubbeboghvede efter Rugen, og det 3die Aar atter giøder til Rug med Markmødingen, hvori 1 Læs Klægmøg ved Blanding er formeret til 10 Læs, saa faaer man for samme Giødning ligeledes 2 Rugkierve, og den sidste er nu meget sikrere og bedre, desuden faaer man en Boghvedekierv ind imellem 1ste og 2den Rugkierv, som kan ventes god, og da man nu udlægger sin Jord med Giødning, saa kan man vente en langt bedre Græs-

ning. Den bedre Græsning lægger ogsaa mere Kraft i Jorden, naar den næste Gang skal optages til Sæd. I alt dette har man altsaa Betaling nok for sit Arbeide med Mogblandingen. Endskiont den sidste Giodning kun indeholdt lidet Mog imod saa megen Mor[1]), saa vil den dog opfylde sin Bestemmelse; thi det er Morrens Natur, at den giver een god Rugkiærv og siden rigelig Græs. Til at formere Græsningen kiender jeg intet tienligere Middel end Mor, og til at forbedre den intet kraftigere end Mergel.«[2]).

I de magre Egne af Sydøstjylland spillede Fyldemøddingerne ogsaa en stor Rolle. Staldgødningen blev blandet med Hedetørv eller forskellig Slags humusrig Jord. Ved denne Beblanding rakte Staldgødningen videre, og dens Virkning blev sikrere, idet den flydende Gødning ikke saa let gik tabt, da Tørvene opsugede Ajlen i de daarlige Møddingsteder[3]). — I det sydvestlige Jylland[4]) fyldtes to Gange aarligt Gaardspladserne med et godt Lag Fladtørv fra Hederne. Tørvene blev lagt for »at samle til Træk« ɔ: opsuge Ajle og Møddingsaft. Lyngtørvene blev, efter at de var gennemtrukne af Gaardvandet og traadt smaat af Kvæget, samlet sammen i Dynger, for lidt efter lidt lagvis at sammenblandes med Staldgødningen i Møddingstedet.

Heraf fremgik Blandingsmøddingen, hvori Trækmaterialet var rigeligst til Stede, undertiden $^2/_3$. Det var et betydeligt Arbejde at faa tilvejebragt saadan en Mødding, der ogsaa skulde omstikkes. Det var forbunden med megen Kørsel at faa en fuldkommen Stak Blandingsgødning. Skikken holdt sig længe, da Blandingsmøddingerne var nødvendige i Vestjylland, hvor Gødningen var ret kraftløs. Urinen sank i de utætte Staldgulve, og Halmen fodredes op. De omtalte Møddinger gavnede Markerne, men skadede Hederne, hvorfra Fyldtørvene blev taget, — en Betragtning, som ogsaa *Chr. H. Møller* er inde paa i sin Beskrivelse af Blandingsmøddingerne, som han kendte

[1]) Mor ɔ: den øverste Skorpe af Heden.

[2]) Knud Aagaard: »Veiledning«, 370—378. Litteratur om ældre Tiders Gødningsforhold og Agerdyrkning findes i *K. Hansens* »Fortegnelse over danske Landbrugsskrifter« (1900), 86—89.

[3]) J. B. Krarup: Landbrugets Udvikling I (1895), 396 ff.

[4]) Smsts. III (1899), 289 ff.

dem fra Giveegnen Vest for Vejle. Møllers Skildring af Møddinger og Gødningsarbejde[1]) svarer til Oplysningerne hos Krarup fra Sydøstjylland.

Vi skal endnu høre et Par Optegnelser om vort Emne fra Jylland, først en fra Egnen Vest for Aarhus. Paa *P. Chr. Hummeluhrs* Fødegaard i Skjoldelev i Sabro Herred (hvor Hummeluhr blev født 1837) havde man — som paa de øvrige Gaarde i Egnen — kun sparsom Gødning paa Grund af den daarlige Avling og det deraf følgende ringe Kreaturhold. Man søgte da at formere Gødningsbeholdningen ved stadig at grave Møddingstedet dybere, idet man, hver Gang Møddingen udkortes, tog et Lag Jord med, som var gennemtrængt af Møddingvandet. Men Stedet blev da til sidst saa dybt, at Hestene ikke længere kunde trække Læsset op deraf. Det kunde ikke nytte at fylde ny Jord i, da Stedet aldrig senere kunde blive saa fast, at der kunde køres derpaa med Læs. Man fandt da paa i den tørre Sommertid at fylde Hullet og saa straks efter lade Møddingstedet pikke. Derefter kørte man saa afskrællet Muldjord paa, som blev taget fra Byens Fælled eller andre Steder, hvor det tilsyneladende ingen Skade kunde gøre. Derved fik man en betydelig Del mere Gødning. Men Ænderne mistede den dejlige Møddingflod, der lignede en lille Dam, og hvori de laa og snagede Dagen lang[2]).

Dernæst en Møddingskildring fra Herningegnen. Til den magreste Sandjord (og da tit ogsaa til den bedre Jord) dannede Folk i Hammerum Herred ofte Markmøddinger paa den Mark, der skulde gødes til Rug i Efterhøsten. Man lagde i Forsommeren et tykt Lag Hedetørv, helst Mortørv, i saa stor en Firkant, som Møddingen skulde være, derpaa et Lag Mog, saa et Lag Tørv o. s. v., til Møddingen havde en Højde af omtrent 1½ Alen eller derover. Møddingen blev saa dækket med et Lag

[1]) Vejle A. Aarbøger 1918, 75—76. Jfr. Naturens Verden, Januar 1939, 19: om Blandingsmøddinger i Hedeegne.
[2]) Aarbog for dansk Kulturhistorie 1900, 73 f.

Tørv og derefter renskaaren i Siderne, saa disse omtrent var lodrette. Det afskaarne blev lagt ovenpaa ved Ydersiderne og jævnet skraat indad, saa den blev højest ved Siderne og lavest i Midten, hvorved den samlede Regnvand, og det fremmede Gæringen. Det var bedst, naar de omtalte Tørv blev finhakkede, mens Møddingen blev dannet, da de saa blev bedre gennemtrukne af Gødningen, og det var ogsaa til stor Lettelse, naar Gødningen skulde spredes paa Agrene. Hvor der var Snoge, og det var der ikke saa faa Steder i Herredet, var disse Møddinger et yndet Opholdssted og Ynglested for dem, og man kunde om Sommeren i varme Dage se mange Snoge ligge der imod Solen[1]).

Og endelig skal vi konfronteres med *H. P. Hansens* Optegnelser om ældre Tiders Møgarbejde i Ø r r e e g n e n Nord for Herning. De viser bl. a., hvor nær op til vore Dage gammel Gødskningsteknik har holdt sig i Hedelandet. En vis Rolle i det primitive Landbrug spillede *æ Mark'møring*. De gamle, lerklinede Huse blev om Vinteren beskyttede med T r æ k, d. v. s. Hedetørv, der var sat op mod Hussiderne. Hvert Foraar blev dette Træk fjernet, en Del blev brugt i *æ Møringstæj* i Gaarden, og en Del blev kørt ud til Markmødding paa en firkantet Plads oppe i Marken. Først satte man et Lag Tørv paa Højkant, og derover spredte man en *Gredl Måg*[2]). Saa lagde man et Lag Tørv paa Siden ovenpaa, og derpaa blev atter spredt et tyndt Lag Gødning hjemme fra Gaardens Mødding, og saaledes blev man ved. Møddingen blev anlagt saaledes, at man kunde køre op paa den, og den var gerne 2—3 Alen høj. Saa skulde det ligge hen Sommeren over for *o bræm*, og om Efteraaret blev der sendt en Par Karle ud for at hakke Møddingen op, hvorefter man kørte »Gødningen« ud. Men *ræj'n Måg* var det ikke, og det var en almindelig Snak, at der skulde *ti Læs Træk te-n Kal-lo't*, ja en Kone i Bording mente endog, at man

[1]) Hardsyssels Aarbog 1914, 50.
[2]) Greddel: et tyndt Lag (Hinde).

havde beregnet *syw Læs Tørre te-n Fo-rknæver*. Lidt var der vel om det, og en Historie, H. P. Hansen, Herning, som Dreng hørte, skulde være passeret i Sunds, lyder ikke hel usandfærdig. En Knægt stod og læssede Mog paa en Vogn fra en Markmodding. Lige med et standsede han sit Arbejde og raabte glædestraalende: »*Få'er — Få'er — hæ-æ en Lo't«! — »De æ dæ dawl et'?«*, svarede Faderen, der straks kom hen for at konstatere, at Analysen var rigtig. Sandt er det i hvert Fald, at en Pige fra Sunds, der tjente hos en Mand i Holing ved Herning, en Dag stod og tudbrølte, da hun var sendt ud for at sprede Gødning. Manden spurgte til, om hun var syg. Nej — men hun kunde ikke *fo æ Måg te o go' te*, og hjemme i Sunds var hun vant til, at det ikke vilde slaa til[1]).

Nu har man vist Rede paa alle Dele vedrørende Blandingsmøddingerne, som antagelig ingen ønsker at besidde mere sammenhængende Læsning om, end her er givet.

For en Fuldstændigheds Skyld skal dog meddeles, at man ogsaa kender denne Gødningsmetode fra de Egne af Jylland, der ikke er omtalt i det ovenstaaende. F. Eks. er Blandingsmøddinger skildret i *C. Dalgas'* Beskrivelse af Vejle Amt (1826), 73—75, *J. C. Halds* Bog om Randers Amt (1827), 73, foruden naturligvis i Beskrivelserne fra det nordlige og vestlige Jylland. Paa Øerne, i frugtbare Egne, har man ikke haft nær den Besvær med Gødskningen som i de magre Egne af vort Land, ihvorvel man ogsaa paa de to Øgrupper har kendt til Gødningsblanding. I Beskrivelsen af Odense Amt fra 1843 oplyses det, at man i Nordfyn tilførte Gødningen Mudder, Dynd, Tang, Mosejord og god Muld.

Da man havde rigeligt med Halm paa Fyn, kunde man rutte med den til Strøelse, hvorfor Møddingerne blev meget halmrige. Fynboernes Halmmøddinger havde stor Lighed med Nordjydernes Blandingsmøddinger. Tit søgte man, iflg. J. B. Krarup, at faa Ajlen opsuget af

[1]) H. P. Hansen: Trange Kaar (1932), 26—27.

Halmstroelse, da Torvestroelse kun sjældent anvendtes paa Øen. Møddingerne var tit omhyggelig tildækkede med Halm eller Tang[1]). I halmrige Egne, f. Eks. paa Langeland og Samsø, anbragtes Halm paa Markveje el. lign. St., hvor den ved Færdsel kunde slides i Smaastykker, inden den blev kørt ud paa Marken som Gødning.

Til Blandingsmøddingerne hører den gødningsmæssige Udnyttelse af Tangen.

»Intet Land har i Tidens Længde kunnet bevare sin Frugtbarhed, medmindre et tilgrændsende Hav afleirer frugtbare Lag eller opdynger Gjødningsforraad af Havplanter, eller en Flod, saaledes som Nilen, medfører Smuld fra de høiere liggende Steder.«

Denne Udtalelse af Professor *Victor Prosch* i Tidsskrift for Landøkonomi, IV Rk. 1 (1867), 193 f., er fremsat, før Kunstgødningen var bleven almenkendt og havde gjort Epoke i dansk Landbrug, hvorfor Udtalelsen ikke længer har Gyldighed, men i 1867 og før dette Aar var den rigtig nok, idet man i ældre Tid i høj Grad maatte se hen til at udnytte, hvad der aflejredes af Gødningsforraad fra Havplanter ved vore Kyster. De Havplanter, der hyppigst driver i Land, er Algearterne Tang, der anvendtes ikke alene som Gødning, men ogsaa til at fyre op med paa Ildstederne, til Tækning af Huse (især paa Læsø), til Udstopning af Sengetøj, til Hegnsætning m. m. Da megen Tang brugtes som Strøelse, var dens Vej direkte fra Kvægets Leje og til Møddingen jo forlods givet.

Fra alle Strandegne af vort havomskyllede Land foreligger der (navnlig i »Amtsbeskrivelserne«) Oplysninger om Tangens Anvendelse som Gødning. I 1811 nævner Provst *C. Schade* i sin Beskrivelse af Mors, at paa denne Ø brugtes alle Slags Ferskvands- og Saltvandsplanter som Gødning. Særlig fremhæves den saakaldte

[1]) Landbrugets Udvikling IV (1901), 226.

Ræ, ɔ: almindelig Kransblad (Chara vulgaris)[1]), der bjærgedes med megen Omhyggelighed, naar den ved Efteraarsstormene rev sig løs i Fjorden og drev i Land. Den bjærgedes med en dertil indrettet stor Trærive, Ræ k r a t, og førtes paa vinterpløjede Agre, der saa ikke fik anden Gødning. Hvor det omkring 1811 endnu var Skik paa Mors om Efteraaret at føre Klægmøget paa Agrene og tildække det med Jord i smaa runde Hobe, brugte nogle at komme Ræ imellem Klægmøget. Beboerne i de Landsbyer, hvis Marker støder til Limfjorden, havde hver sit Ræ s k i f t e i Forhold til deres Hartkorn, og da Ræen ikke alle Steder faldt i lige Mængde, blev Ræstranden gerne aarlig byttet ved Lodkastning. Pastor *Andreas Thaning*, der var Præst i D r a g s t r u p - S k a l l e r u p paa Nordvestmors i 1834—36 har i nogle Erindringer (Saml. t. jydsk Historie og Topografi, 3. Rk. V., 562—63) fortalt levende om Ræbjærgningen ved D r a g s t r u p V i g[2]):

»Fjorden er paa sine Steder meget rig paa Tang af flere Arter, og ved Storm og stærk Strøm rives denne løs fra Bunden og driver op langs Siderne af Fjorden ... Naar der nu indtræffer Storm med stærk Strøm og Paalandsvind, og Tangen driver mod Land, gaar der Bud omkring fra Sognefogeden, at der skal bjerges Ræ, som Tangen kaldes, og at de dertil berettigede skulle lade deres Folk møde. Min Karl kom ind for at give Melding om Bjergningen og sagde, at han straks gik ud med Folkene. Jeg havde Lyst til at se den Bedrift og gik derud. Jeg blev da højst forbavset ved at se, at vor Bryggerspige var taget med af Karlen. Jeg troede, at han, da han nævnede Folkene, havde ment Andenkarlen og Tærskemanden. Saa snart jeg saa den stakkels Pige staa næsten ude i Vandet i det forrygende Vejr, med Klæderne flagrende i Blæsten, overstænket og tilsølet, sagde jeg straks

[1]) Ræ [maaske samme Ord som oldn. hræ (no. Ræ), Lig, Aadsel (ogsaa om Vraggods, Skrammel o. lign.), og vel egl. om den opdrevne, visne eller forraadnede Tang o. lign.] Salt- eller Ferskvandsplanter, Tang o. lign., der driver op paa Bredden (og anvendes til Gødning, Tækning osv.); spec. om Strandkløver, Bændeltang eller Kransnaal. Alle Slags Tangplanter havde i det nordl. Jyll. Fællesnavnet »Ræ« (Ordbog o. d. danske Sprog, Bd. 18, 1939, Sp. 81—82).

[2]) I Modelbogen fra Aar 1686 nævnes just Dragstrup som et Sted, hvor Tang brugtes som Gødning.

til hende, højt og bydende, saa de nærstaaende kunde høre det: »Gaa du straks hjem, An' Krog! Det er ikke passende Arbejde for dig;« og hun var ikke sen til at komme af Sted. Jeg raabte saa højt, fordi jeg saa, at der ogsaa var Piger fra andre Gaarde, og jeg gerne vilde, at de skulde vide andres Mening om dette for Kvinderne upassende, ja usømmelige Arbejde. Hvor vidt de tog sig det til Hjerte, véd jeg ikke. Man har næppe gjort det; thi der fordredes i Almindelighed meget af Fruentimmerne. Vi fik samlet os en god Portion Ræ. Efter Øens Skik forbliver denne sammenhobet i Nærheden af Fjorden, og naar den har ligget en god Tid udsat for Sol og Luft, køres den hjem i Møddingen og blandes med den eller, hvad der var fornuftigere og brugtes af adskillige, blandes med Gødningen ude paa Marken for siden at føres ud paa Jorden.« —

Det var ikke godt at faa tør Tang pløjet ned, da den næsten ikke var til at faa til at raadne (medd. fra Dragstrup, S. 1938), en Oplysning, der stemmer med *Steen Blichers* Skildring af Tang som Gødning i »Viborg Amt« (1838). Her føjer Blicher til i en Note, at han mange Steder i Hads Herred (Nord for Horsens Fjord) har set ikke alene Strimler, men hele Biller (Klumper) Tang oppløjede, der, naar de nogen Tid har ligget i Sol og Vind, blev lige saa tørre, hvide og stærke, som de havde været for — »Gud veed, hvor længe siden«. »Vore Forfædre« — sagde en Bonde til Blicher — »har fortalt: at deres Forfædre havde hørt sige af, at de engang i gamle Dage havde hentet Tang ved Havet til at strøe med«[1]). — Lidt længere omme i sin Amtsbeskrivelse[2]) nævner Blicher, at paa Drejø — »som man kunde kalde Tanggjødskningens rette Hjem — faaer Alsædejorden ved Hjælp heraf Gjøde hvert andet Aar; og har nu i flere Generationer viist en uforandret ægyptisk Frugtbarhed. Østersøens Tang rivaliserer her hældigen med Nilens Dynd«. Blichers Udtalelse er ikke helt ved Siden af. Han havde maaske sin Viden fra den tyske Landøkonom *von Essen*, der besøgte Drejø i 1805 og som i sin Bog: »Mærkværdige Jordbrug i Danmark og Tyskland« har givet en Skildring

[1]) St. St. Blichers Samlede Skrifter, Bind 22 (1928), 17.
[2]) Smsts., 21.

af denne Ø's gammeldags og meget ejendommelige Landbrug. Jordbundens naturlige Beskaffenhed var her gult bindende Ler med noget Sand, men ved stærk Gødskning med Tang var Jorden i et Kvarters Dybde forvandlet til en skør, graalig Muld. Efter hver Storm begav Jordejerne, med Oldermanden i Spidsen, sig til Stranden og delte den opskyllede Tang — baade Søgræs og Bladtang — i lige Dele; Tangen kørtes sædvanligvis straks hjem til Byen, hvor enhver satte sin Del i Stakke; kun i Saatid og Høst lod man den staa i Stakke paa højere Steder ved Strandbredden, til man fik Tid at køre den hjem. I Byen stod Tangstakkene nær ved Møddingen, der fyldte Pladsen i Gaarden mellem Huslængerne. Paa Møddingstedet lagde man først et Lag Tang 1 Fod tykt. Derpaa dryssede man Gødningen fra Husdyrene i et tyndt Lag; dette tildækkedes atter med et Lag Tang, og saaledes blev man ved, saa længe Kvæget stod paa Stald. Hele Gaarden var Møddingsted; men man gik rent og blødt der; for begyndte det at blive skiddent, hentede man nogle Læs Tang og lagde paa. Hver Gang Kvæget vandedes, blev det drevet frem og tilbage over Møddingstedet for at trine og blande Gødningen og Tangen sammen. Naar Hestene var ledige, red en Dreng med to Heste paa Kryds og tværs rundt over Møddingen, alt for at blande Tang og Gødning og findele Tangen[1]). Under Svinene strøede man tykt med Tang og lod dem gennemælte og gennemrode den. Ubearbejdet Tang var uden Gødningsværdi, mente man, da den ikke kunde raadne i Jorden. Naar Byg fulgte efter Rug, Byg eller Havre, blev der altid gødet med Tanggødning.

[1]) Den samme Fremgangsmaade brugtes ogsaa paa Avernakø, hvad man ser af Øens Vedtægt fra o. 1706, hvor det i § 56 bestemmes, at hver Mand maa lægge Tang paa sine Møddingsteder og Gaardsteder, saa vidt hans og hans iboende Gaardsted tilhører og ej videre enten paa Gader eller Stræder eller sin Nabo til Hinder. Hvo herimod gør, bøde til Byen 4 Mark og straks tage Tangen bort, naar paaklages, saasom Gader og Stræder bør være fri og rene for sligt (V V I, 434). Man ser heraf, at Tanggødskningen er en gammel Gødningsmaade paa vore Sydhavsøer. — Ogsaa paa Langeland brugtes den som Gødning; i vore Dage til at dække Kartofler og Roer med, og saaledes fremdeles i alle vore Kystegne.

(Fortsættes.)

Nye Fremskridt i Arvelighedslæren — Nye Veje for Planteforædlingen.

Resumé af Foredrag i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab den 8. Marts 1939.

Af
Professor, Dr. phil. *C. A. Jørgensen.*

Siden Genopdagelsen af de mendelske Spaltningslove ved Aarhundredskiftet har der mellem den teoretiske Arvelighedslære og Planteforædlingen bestaaet en livlig Vekselvirkning, der ganske utvivlsomt har været til Gavn for begge Parter. Arvelighedsforskningens Forsøgsobjekter er i mange Tilfælde blevet hentet blandt Kulturplanterne, hvor Forædlerne forud havde udskilt og fastholdt en Mangfoldighed af forskellige Typer, og Planteforædlingen har paa sin Side kunnet anvende Arvelighedslærens Teorier og Synspunkter ved Tilrettelæggelsen af Forædlingsmetoderne.

Den nedenstaaende Diskussion giver nogle Hovedpunkter af følgende 3 Emner:

1. Resistensforædling.
2. Heterosisproblemet.
3. Polyploidi-Forædling.

Disse Emner er ikke nye i den Forstand, at Hovedproblemerne deri først er dukket op i de allerseneste Aar — de har endog foreligget længe, men der er paa forskellig Maade kastet Lys over vigtige Spørgsmaal, og en Diskussion af Resultaterne med Henblik paa Planteforædlingen under danske Forhold vil sikkert kunne paaregne Interesse.

1. Resistensforædling.

Blandt de mange Faktorer, der paavirker Udbyttets Størrelse i uheldig Retning og kan berøre Dyrkningens Økonomi føleligt, indtager Plantesygdommene en vigtig Plads. Plantesygdommene kan deles i de interessante (der mest er af ringe økonomisk Betydning, men dog tiltrækkende for Plantepatologerne), og de økonomisk vigtige, der kun udgør et Faatal, men optræder hyppigt og i stort Omfang, ofte endog hvert Aar, og forvolder Landbruget store Tab. (Eksempler: Brand og Rust paa Kornet, Kaalbrok og Kartoffelskimmel). De alvorligt skadegørende Plantesygdomme kan mere eller mindre effektivt bekæmpes af den enkelte Landmand ved Afsvampning, ved Hensyntagen til Sædskifteforhold, ved Sprøjtning o. s. v., men alt dette koster Penge eller virker begrænsende paa Dispositionsmulighederne. — Den effektiveste og billigste Bekæmpelse (der tilmed har den Fordel at flytte Udgiften fra den enkelte Jordbruger til Forædlingsvirksomhederne) bestaar i Dyrkningen af Sorter eller Stammer, der er uimodtagelige for Angreb af de almindeligste og mest ødelæggende Plantesygdomme, eller dog er saa modstandsdygtige, at Skaden kun bliver af underordnet Betydning.

Det kunde paa Forhaand synes at være en temmelig let Sag ved Forædling at fremskaffe saadanne modstandsdygtige Sorter og Stammer. Opgaven er for hver enkelt Kulturplante vel afgrænset, og fastholder man en saadan Specialopgave, plejer den at kunne løses. Men Spørgsmaalet er mere indviklet end som saa, og for at faa en Baggrund for den nyere Videnskabs Stilling til Problemerne, vil vi kort betragte Hvededyrkningens Historie i U. S. A. — Oprindelig anvendte man i Amerika indførte Hvedeformer, dels *Triticum sativum* (f. Eks. Kharkof, Turkey, Red Fife), dels *Triticum durum* (eksempelvis Kubanka), de fleste stammende fra Rusland eller det østlige Mellemeuropa. Ved Udvalg i disse Landsorter frembragte de amerikanske Forædlere efterhaanden en

Række forbedrede Sorter, der vandt stor Udbredelse. Saaledes Kanred, en frostresistent Vinterhvede, men fremfor de ældre Sorter med en stor Modstandsevne mod Rustangreb. Her møder vi den plantepatologiske Faktor, Sortrusten *(Puccinia graminis)*, der spiller en afgørende Rolle i amerikansk (og kanadisk) Hvedeforædling. Man søgte at opnaa den ønskede Modstandsevne dels ved Tidlighed, dels ved direkte genetisk Resistens. En berømt Sort er Marquis, som i Aarene efter 1910 vandt stor Udbredelse. — Selv denne Sorts Rustresistens var imidlertid utilstrækkelig, og en meget alvorlig Rustepidemi i 1916 bragte paany Rore om Spørgsmaalet. De lidet værdifulde *Triticum durum*-Former (der er meget modstandsdygtige) vandt atter frem, og fra videnskabelig Side tog man atter Resistensproblemet op til Undersøgelse. Ved Afprøvning af et stort Antal nyindførte Typer viste det sig, at den russiske Kota-Hvede var resistent. Men det største Fremskridt kom først, da det opdagedes, at man ved Krydsning af *Triticum vulgare* med *Triticum durum* og *Emmer* kunde indarbejde de sidstes Sortrustresistens i Hveden uden at sætte dennes øvrige Egenskaber til. Af Krydsningen Jumillo × Marquis fremkom saaledes Sorten Marquillo, af Jaroslaw Emmer × Marquis, Hope. Senere er der med Held arbejdet videre ad denne Vej.

Oversigten viser, at Hvedeforædlingen i U. S. A. har været præget af et stadig fortsat Arbejde paa at holde Sortrusten i Skak, og at dette Arbejde udtrykker sig gennem en lang Række af nye Sorter, hver af en relativt begrænset Levetid. Det viste sig Gang paa Gang, at Rustresistensen efter nogle Aars Forløb svigtede, og Arbejdet maatte derfor stadig føres videre. Den samme Erfaring om en Forskydning af Balancen mellem Vært og Snylter til Gunst for den sidste kendes ogsaa hos de hjemlige Kulturplanter: Saaledes havde Tystofte Prentice oprindelig Ord for at være modstandsdygtig mod Stribesyge, Panserhvede mod Gulrust o. s. v., men efterhaanden blev disse Sorter stærkt angrebet.

Modstandsevnen mod Sygdomsangreb er altsaa ikke, saaledes som f. Eks. Straastivhed og Kærnefarve, nogen fast Egenskab, og Aarsagen hertil ligger i, at ogsaa Snyltesvampene er levende Organismer, med arvelig Variation indenfor Arten, og med Mulighed for Nydannelse af Genotyper ved Mutation eller ved Nykombination efter Krydsning. Sortrusten kan derfor bedst sammenlignes med en Landsort, og indeholder Individer af vidt forskellige arvelige Egenskaber, forskellige ogsaa i deres Evne til at smitte og angribe forskellige Værtplanter. Med andre Ord: Sortrusten udgør en Population af Smitteracer, og paa samme Maade forholder andre Snyltesvampe sig. Kendskabet til denne biologiske Specialisering gaar tilbage til *Jakob Eriksson* (1894), men er blevet stærkt udvidet i de sidste Aartier, ikke mindst ved Arbejder af Amerikaneren *Stakman* og hans Medarbejdere. Alene hos Sortrusten kender man nu ca. 150 Smitteracer paa Hvede.

Paavisningen af de mange Smitteracer kræver en speciel Teknik, ved hvilken der kan arbejdes rent, baade med Hensyn til Værtplante og Snylter. Af Værtplanten benyttes en Række forskellige Linier eller Kloner, og af Rustsvampene anvendes som Infektionsmateriale bedst Sommersporerne. Et Forsøg, i hvilket Hvedelinierne A, B, C, D, E, o. s. v. smittes med Uredosporer af Sortrust fra forskellige Lokaliteter, giver f. Eks. følgende Resultat:

	A	B	C	D	E	F	G
1	+	÷	+	÷	+	÷	
2	÷	÷	÷	+	+	+	
3	+	+	+	+	+	+	
4	÷	÷	+	÷	÷	÷	
5	+	÷	+	÷	+	÷	

Heraf kan vi slutte, at Smitteracerne 1 og 5 er identiske, men adskiller sig fra 2, 3 og 4, som igen er indbyrdes forskellige. De talrige Undersøgelser af denne Art

har tilfulde vist, at Smitteracerne er højst ulige fordelt i geografisk Henseende. En given Snyltesvamp kan i Amerika indeholde helt andre Racer end i Europa, og fra Land til Land og fra Egn til Egn kan der atter være Forskelle. Det følger heraf, at Sygdomsresistensen maa være en relativ Egenskab, med begrænset Gyldighed i Tid og Rum, og kun gældende for de Smitteracer i den paagældende Sorts Hjemegn, som den under Tiltrækningsarbejdet har været udsat for. Kommer der nye Smitteracer til (mange Svampearter har jo en stor Spredningsevne) eller flyttes Sorten til fremmede Egne, vil man oftest finde, at den dér angribes langt stærkere.

Kulturplanternes Resistens eller Modtagelighed mod Snyltesvampene skyldes Tilstedeværelsen af Arvefaktorer. I nogle Tilfælde har det vist sig, at den enkelte Faktor kun giver Virkning overfor en eller faa Smitteracer, i andre overfor flere, eller endog mod en hel Gruppe af Smitteracer. Det er naturligvis Forædlerens Opgave at indføre Resistensfaktorer mod saa mange Smitteracer som muligt i sit Materiale.

Erfaringerne om Snyltesvampenes Opdeling i talrige Smitteracer og Resistensens Afhængighed af specifike Arvefaktorer viser os klart, at Resistensforædling er en vanskelig Sag. Og man maa stedse være forberedt paa, at en modstandsdygtig Sort før eller senere vil svigte de Forventninger, der stilles til den. Størst Risiko for dette er der i de Tilfælde, hvor Patogenet besidder en stor Spredningsevne (Arbejdet med at tiltrække skimmelresistente Kartoffelsorter i Tyskland har lidt alvorligt Afbræk paa denne Maade), mens Faren er mindre, hvor det drejer sig om Svampe med Jordsmitte.

Som tidligere fremhævet, er Resistensforædling kun paa sin Plads overfor de økonomisk mest betydende Plantesygdomme. De vigtigste Forudsætninger for Arbejdets Gennemførelse er da for det første, at der i det Udgangsmateriale, som foreligger eller kan fremskaffes, findes en vis arvelig Variation m. H. t. Modtagelighed

(eventuelt maa vilde, resistente Former inddrages), og dernæst, at man raader over hurtige og sikre Metoder til at kunne smitte et stort Antal Planter paa ensartet Maade med et omfattende Materiale af den paagældende Snyltesvamp. Kendskab til Svampens Biologi, særlig dens Indhold af Smitteracer, støtter i høj Grad Arbejdets Planlæggelse.

I den hjemlige Planteavl synes de for Tiden mest nærliggende Opgaver af denne Art at være Resistensforædling mod Kløverens Bægersvamp og mod Kaalbroksvamp. For den førstes Vedkommende er de tekniske Forudsætninger for Opgavens Løsning allerede til Stede, mens man for Kaalbroksvampen til Arbejdets Videreførelse savner en tilstrækkelig effektiv Infektionsmetode.

2. Heterosis-Problemet.

Heterosis eller Krydsningsfrodighed fremtræder mest tydeligt hos visse Artshybrider og hos Krydsningsafkommet mellem stærkt indavlede Linier af Fremmedbefrugtere. Her skal vi alene beskæftige os med det sidste Tilfælde, Heterosis efter Indavl.

Begynder vi at indavle en eller anden Fremmedbefrugter, til Eksempel Majs, gaar det jo saaledes, at Planternes Størrelse og Udbyttet af Dyrkningen aftager, for hver Generation den tvungne Selvbefrugtning sker, først stærkt, siden i et langsommere Tempo, indtil Konstans indtræder ved det saakaldte Indavlsminimum. Selvbefrugtningen medfører, at de oprindelig stærkt heterozygotiske Planter efterhaanden bliver homozygotiske, og tilvejebringer vi Sædekornet til hver ny Generation ved Høst paa Enkeltplanter, vil man ved Indavlsminimet, efter 7—8 Generationer, have opnaaet en Række rene Linier af Majs, ofte karakteristisk forskellige, men alle svagtvoksende og lidet yderige. Krydses nu disse Linier parvis sammen, indtræder Heterosisvirkningen, og man vil se, at Krydsningsafkommet i heldige Tilfælde overstiger

Udgangsmaterialet betydelig i Ydeevne — og tillige vil Krydsningsplanterne være meget ensartede i Udvikling og modne Kolberne til nøjagtig samme Tid.

Om Grundlaget for Indavlsdepressionen og Heterosisvirkningen skal kun saa meget siges, at den fælles Aarsag antages at være et stort Antal vækstfremmende Gener af ikke nærmere kendt Natur, med dominant Virkning. Udgangspopulationens heterozygotiske Planter indeholder f. Eks. i Gennemsnit 18—20 forskellige af disse; de ved Indavlen dannede Linier vil have mistet en Del af de dominerende Gener, samtidig med, at de er blevet homozygotiske i andre, og indeholder maaske kun 10—12—15 af Generne. Men i heldige Tilfælde vil man ved Sammenkrydsning af Linierne kunne faa indtil 30 forskellige Gener indbragt i F_1-Afkommet, hvis Ydeevne da vil overstige det oprindelige Materiales i betydelig Grad.

Det vil altid være Forædlingens Maal at tilvejebringe ensartede Individer af højst mulig Ydeevne. For de normale Selvbefrugtere bestaar dette i, af en heterogen Population (en Landsort eller et Krydsningsmateriale), at isolere netop den rene Linie, der kommer Idealet nærmest. Da der kan være Hundreder eller Tusinder af Linier at vælge imellem, vil dette oftest være en vanskelig Sag, men er Liniesorten først fundet, er Arbejdet endt og dens Vedligeholdelse og Formering en simpel Sag: Alle Individerne er jo ens og arvelig konstante.

For Fremmedbefrugternes Vedkommende søger man ad Familieavlens Vej at nærme sig det ønskede Maal. Men i samme Grad, Homozygotien tilstræbes, vokser Vanskelighederne, idet Indavlsdepressionen spiller ind og forstyrrer Mulighederne for et eksakt Udvalg: Man kan ikke vide, om de gode Familier fortrinsvis er yderige paa Grund af megen Heterosis, eller om de virkelig indeholder mange af de specifike Plus-Faktorer for Udbytte (der næppe har noget med Heterosisfaktorerne at gøre), og omvendt heller ikke, om ikke en daarlig har mange Plus-Gener, men en stærk Indavlsdepression. — Og er den

ønskede Stamme endelig dannet, vil den stadig have en vis arvelig Variation, og dens Vedligeholdelse og Formering kræver fortsat Arbejde og Opmærksomhed; hvor flere Familier er slaaet sammen ved Stammedannelsen, kan en vanskeligt kontrollerbar Heterosisvirkning desuden indtræde.

Alle disse Vanskeligheder er det for Majsens Vedkommende lykkedes at omgaa ved en systematisk Udnyttelse af Heterosisvirkningen. Udgangsmaterialet er de konstante, men svagtvoksende, indavlede Linier, og Brugsfrøet frembringes ved en hvert Aar gentaget Sammenkrydsning af saadanne Linier, hvis F_1 har vist sig mest yderig. Man opnaar i Virkeligheden ved denne Metode at arbejde med samme Sikkerhed som for Selvbefrugternes Vedkommende: Alle Individerne af F_1-Krydsningen har jo samme Genotype lige saa vel som Individerne i en Liniesort har det; Forskellen ligger i, at den rene Linie er homozygotisk og derfor let formeres ved Selvbefrugtning, mens F_1-Generationen er heterozygotisk og stadig maa gendannes ved Krydsning. Krydsningsplanternes Frø maa under ingen Omstændigheder benyttes til Udsæd, da det giver en meget forringet Afgrøde.

Heterosis-Metoden har i Form af en Dobbeltkrydsning (de 4 Udgangslinier A, B, C og D krydses først parvis: A × B og C × D, og derefter faas Brugsfrøet af Krydsningen: (A × B) × (C × D)) vundet stor Udbredelse i U. S. A. i de senere Aar, og Fordelene derved er saa store, at man fra de ledende Forædleres Side forudser, at Metoden snart vil være eneraadende i Majsdyrkningen.

Spørgsmaalet er nu, om Heterosis-Metoden ogsaa lader sig overføre til andre Kulturplanter. I Teorien synes det muligt, men kan det ogsaa gøres i Praksis? Vi maa jo huske paa, at hos Majsen, med enkønnede Blomster, topstillet Hanblomsterstand og sidestillede Hunkolber, lader Krydsningen af de indavlede Linier sig let gennemføre med fuld Sikkerhed, medens dette langtfra kan forventes at være Tilfældet hos Planter med Tvekønsblomster. Imidlertid

er det et Særkende for de fleste Fremmedbefrugtere, at de er mere eller mindre selvsterile, og herved aabnes der Mulighed for at udnytte Heterosis-Metoden ogsaa for de tvekønnede Arters Vedkommende. Fremgangsmaaden skulde da være, at man ved Indavl (helst Selvbefrugtning) først tilvejebringer de konstante, degenererede Linier, der i sig selv er uden Værd, men som ved Sammenkrydsning kan give det højtydende Brugsfrø. Materialets Selvsterilitet skal med andre Ord være saaledes, at Vedligeholdelsen af de indavlede Linier ved Selvbefrugtning kan ske uden alt for store Vanskeligheder, men paa den anden Side heller ikke større, end at Frøsætningen paa de sammenplantede Linier væsentlig sker ved Krydsbestøvning.

Til Belysning af, hvor stor Heterosisvirkning, der paa denne Maade kan opnaas for en hjemlig Kulturplantes Vedkommende, og til en Orientering i, hvor store de praktiske Vanskeligheder vil vise sig at være, havde Taleren taget Initiativet til en Undersøgelse med Sukkerroe. Det forberedende Arbejde med Dannelsen af de indavlede Linier er i Gang, og ved Udvalget af Moderroerne tages der intet Hensyn til Størrelsen, men vel til Form og Sukkerindhold. Det vil dog vare adskillige Aar, inden Resultaterne kan foreligge, men der kan dog allerede paa det nuværende Tidspunkt være Grund til at opfordre interesserede Forædlere til, ved Siden af den normale Familieavl, forsøgsvis at prøve denne Fremgangsmaade.

3. Polyploidi-Forædling.

Vort første Kendskab til polyploide Planters Forekomst og Egenskaber gaar mere end 30 Aar tilbage i Tiden, til de tetraploide gigas- og triploide semigigas-Former i *Hugo de Vries*' Natlys-Materiale. Den forøgede Vækstenergi og Frodighed, som udmærkede disse og andre Planter med forøget Kromosomtal, tiltrak sig stor Opmærksomhed, men Muligheden for at udnytte Polyploidien i Forædlingens Tjeneste hører dog det sidste Tiaar til,

idet man først da har fundet Udveje til nogenlunde sikkert og let at fremstille tetraploide Former af Kulturplanterne, dels autotetraploide (d. v. s. artsrene Individer med fordoblet Kromosomtal), dels allotetraploide (d. v. s. Artshybrider med fordoblet Kromosomtal, ogsaa betegnet som amphidiploide). De til Raadighed staaende Metoder er følgende:

1. Kallus-Metoden. Metoden beror paa, at der i Planternes vegetative Dele, et Stykke bag Vækstpunkterne, ofte findes Celler eller Cellegrupper med fordoblet Kromosomtal. Ved Overskæring af Stænglen og fortsat Fjernelse af Knopperne fra Bladhjørnerne, kan mange Planter tvinges til at udvikle Skud fra Snitfladens Kallus, og i disse Skuds Dannelse indgaar undertiden de kromosomfordoblede Celler, saaledes at enkelte Skud eller Dele deraf kommer til at bestaa af tetraploide Celler. Kallus-Metoden er med Held anvendt paa forskellige Planter af Natskygge-, Korsblomst-, Kapersfamilien o. a. Kallus-Metoden kan med Fordel kombineres med den nedenfor omtalte Colchicin-Metode.

2. Varmechoc-Metoden. Man undersøger først (under kontrollerede Temperatur- og Fugtighedsforhold) Længden af Tidsrummet fra Bestøvning til første Deling af den befrugtede Ægcelle i Kimsækken. Ved dette Tidspunkt udsætter man de kontrolbestøvede Blomster for en pludselig Temperaturpaavirkning (f. Eks. hæves Temperaturen fra den normale Lufttemperatur paa 20—25 ° til 40—45 ° i fugtighedsmættet Luft i 20—40 Minutter). Ved det bratte Choc forstyrres Celledelingen, saaledes at der ikke anlægges nogen Væg mellem de 2 Kærner, som enten straks eller ved næste Deling smelter sammen og danner tetraploide Kærner og tetraploide Celler.

Ved Reduktionsdelingen kan Kuldechoc virke paa samme Maade og udløse Dannelsen af diploide Støvkorn og Ægceller.

3. Colchicin-Metoden. Denne Fremgangsmaade er meget effektiv og overmaade simpel at anvende, idet

man blot behandler de paagældende Planters Frø eller Skudspidser en eller flere Gange i nogle Timer med en passende tynd, vandig Opløsning af Giftstoffet C o l c h i c i n. Stoffet virker forstyrrende paa Kærnedelingsmekanismen, der standser paa Metafasestadiet, og Resultatet bliver, at der i Stedet for 2 Kærner kun dannes een tetraploid Cellekærne. Det behandlede Plantevæv hæmmes i Væksten, og man bør derfor ved Tilbageskæring af de øvrige Skud sikre dette saa gode Udviklingsbetingelser som muligt.

Colchicin-Metoden offentliggjordes i 1937 og har allerede været forsøgt overfor mange forskellige Planter, oftest med et tilfredsstillende Resultat. Det nævntes ovenfor, at Behandlingen egner sig til at kombineres med Kallusmetoden, idet man giver Snitfladerne Colchicin. Derved faas ganske vist færre Adventivskud, men de tetraploide vil udgøre en langt større Procentmængde.

4. Det skal endnu nævnes, at adskillige Artshybrider spontant danner diploide Konsceller, samt at de 2 Kimplanter, som spirer frem af Frø med Tvillingkim undertiden er forskellige i Kromosomtal; medens den ene er normal diploid, kan den anden være haploid, triploid eller tetraploid.

Det efterhaanden righoldige Materiale af tetraploide Planter, som foreligger beskrevet, giver visse Retningslinier for en Bedømmelse af Forholdet mellem normale og tetraploide Individers Udseende og Egenskaber. Vi benytter som Eksempel Fig. 1, der for Sort Natskygge *(Solanum nigrum)* viser Serien: diploid, triploid og tetraploid. Det fremgaar af Billedet, hvorledes Planternes Højde, Tykkelsen af Stænglerne og Størrelsen af Bladene (der med stigende Kromosomtal bliver bredere og tykkere og mere mørkegrønne) tiltager igennem Rækken. Ser vi paa den mikroskopiske Bygning, finder vi ogsaa, at Kromosomforøgelsen medfører forøget

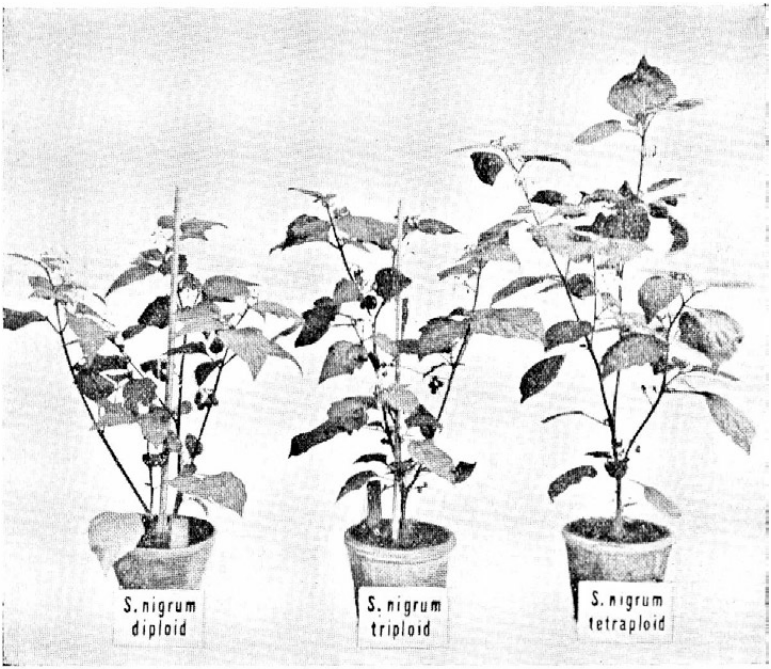

Fig. 1. Sort Natskygge *(Solanum nigrum)*. Til venstre en normal, diploid Plante, derefter en triploid og en tetraploid.

Størrelse, baade af Cellerne selv og af Celle-Organerne (Eks. Klorofylkorn og Stivelsekorn); den forøgede Cellestørrelse er ofte et udmærket vejledende Kendetegn ved Paavisningen af Tetraploider (Maaling af Støvkorn eller Spalteaabninger).

De Egenskabsforandringer hos Planterne, som følger af en Kromosomfordobling, kan bedst fremstilles ved at vi iagttager den jævnsides Udvikling af diploide og tetraploide Planter af samme Art. Frøene af den tetraploide Race er større end de normale; de spirer lidt langsommere, og i den første Tid kan de tetraploide Planter ikke holde Trit med de diploide, men vokser langsommere til. De foran nævnte vegetative Forskelle med større og bre-

dere Blade hos 4n-Planterne fremtræder dog snart, og efter nogen Tids Forløb tager Tetraploiderne Teten og vokser fra de diploide. Den længere fortsatte vegetative Udvikling af Tetraploiderne fører til, at disse ved en hensigtsmæssig Dyrkning opnaar større Dimensioner end de diploide Planter. Disse gaar tidligere i Blomst og sætter langt rigeligere Frugt end Tetraploiderne, hvad der i nogen Grad opvejer Forskellen i den vegetative Udvikling. Tetraploidernes nedsatte Fertilitet skyldes hos Natskygge-Arterne dels, at Antallet af Frugter pr. Plante formindskes stærkt, og dels, at Bærrene indeholder færre Frø. Det sidste Forhold illustreres af nedenstaaende Tal:

	diploid	tetraploid
Tomat	80–100	10–40
Sort Natskygge....	50– 70	5–12

Kromosomfordoblede Artshybrider forholder sig i alt væsentligt som de artsrene Tetraploider. I de fleste Krydsninger udviser F_1-Planterne en tydelig Heterosis, men er helt sterile som Følge af mangelfuld Kromosombinding ved Kønscelledannelsen. Bringer man derimod ved en af de foran omtalte 3 Metoder Hybridernes Kromosomtal op til den dobbelte Værdi, saaledes at Planterne udstyres med Summen af begge Forældrearternes diploide Kromosomtal, finder man i Reglen, at Kromosomfordoblingen ledsages af en meget udtalt Fremgang i Størrelse og Vækst, og dernæst, at Fertilitet paany indtræder. Frøsætningen naar dog langtfra paa Højde med Forældrearternes. De amphidiploide, fertile Artshybrider viser sig ydermere at være frøfaste, idet Afkommet i alt væsentligt er konstant.

Den ovenstaaende, ganske summariske Oversigt over de kromosomfordoblede Planters Udseende og Egenskaber viser, at der med Rette kan knyttes visse Forhaabninger til Kromosomfordoblingen som Forædlingsmetode. Dog

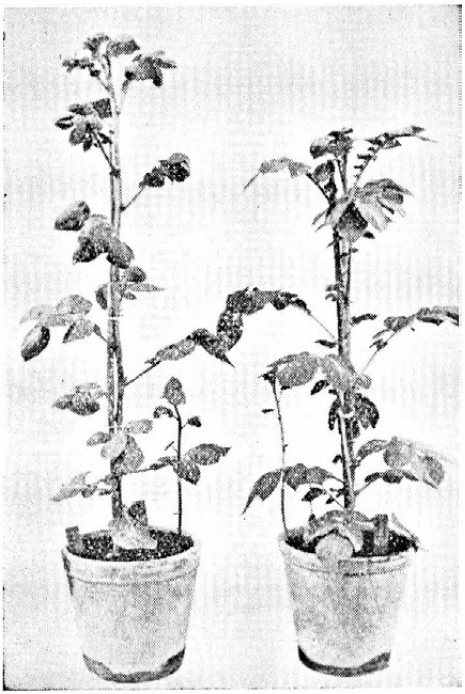

Fig. 2. Kartoffel, Up to date. Til venstre en tetraploid, til højre en normal, diploid Plante.

maa man straks gøre sig klart, at Metoden slet ikke er noget Universalmiddel, og at man langtfra altid kan vente, at de tetraploide Former vil være af større Dyrkningsværdi end de diploide. Man kan, maaske bedst udtrykke Forholdet ved at sige, at Kromosomforædlingen er som et Lotteri, i hvilket der er mange Nitter, og kun faa, men til Gengæld store Gevinster.

Nogle Eksempler paa allerede kendte, ad experimentel Vej fremstillede Tetraploider blandt Kulturplanterne vil vise, hvorledes Sagerne staar:

Tomat:

Den kromosomfordoblede Race af »Dansk Export« har kraftigere Stængler og større Blade end Normaltypen, men Frugterne er mindre og Frugtsætningen mindre rigelig end hos denne.

Kornarterne:

Tetraploide Former af Hvede, Rug, Byg og Havre kendes. Vegetativt har disse Planter (med Undtagelse af Hvede) mere eller mindre gigas-Præg, og Kærnerne er større end hos Diploiderne. Kærneudbyttet er imidlertid mindre, og der synes ikke at være Grund til at stille Forhaabninger til Tetraploidernes praktiske Udnyttelse. Det samme gælder den tetraploide Majs.

Kaal:

De tetraploide Planter er i alle Dele større end de normale, og giver større Hoveder end disse. Fertiliteten er i dette Tilfælde fuldt tilfredsstillende.

Kartoffel:

Paa Forhaand maatte det være at vente, at man hos Kartoffelplanten, hvor den rent vegetative Udvikling er bestemmende for Udbyttets Størrelse, vilde opnaa en stor dyrkningsmæssig Fordel af kromosomfordoblede Racer. Dette slaar imidlertid ikke til; de tetraploide Planter bliver ganske vist mere grovstænglede og højere end de diploide (Fig. 2), men Knoldudbyttet ligger lavere, for Up to date næppe paa mere end Halvdelen af den normale Sorts.

Som Eksempler paa Artshybrider med fordoblet Kromosombesætning skal her kun fremdrages følgende:

Triticum vulgare og Secale cereale:

Den allotetraploide Hybrid *(Triticale)* opstod allerede for 40 Aar siden, men er først i 1935 erkendt som saadan. I Fertilitet naar Hybriden ikke op paa Højde med Forældrearterne; Kærnestørrelsen ligger imellem disses.

Brassica napocampestris:

Denne kromosomfordoblede Hybrid er fertil og konstant, og viser i sine morfologiske Egenskaber de sædvanlige Ændringer, som karakteriserer Tetraploidien. Tørstofindholdet ligger mellem Forældrearternes; Masseudbyttet er dog kun lille, idet Brassica napocampestris hæmmes stærkt af Sygdomsangreb.

Det fremgaar af det ovenstaaende, der kunde suppleres med flere Eksempler, at den bevidste Kromosomforædling endnu næppe har sat sig praktiske Resultater. Hvad der paa dette Omraade er frembragt ad eksperimentel Vej, er enten Nitter i Lotteriet, eller Materialet er saa nyt, at en Dom over dets Værdi endnu ikke kan fældes. Man kunde derefter fristes til at spørge, hvad der i det hele taget berettiger til Optimisme overfor Polyploidi-Forædlingen. Hertil kan svares, at alle Erfaringer over Polyploidi hos de vilde Planter taler for, at der maa kunne opnaas en Produktionsforøgelse ad denne Vej. Dernæst

kan man pege paa, at meget værdifulde Kulturplanter, som f. Eks. Hvede og Havre, i Naturen maa være opstaaet ved en Polyploidi-Proces. Og endelig, at der blandt Havebrugets Kulturplanter træffes adskillige polyploide Former af stor Værdi. — Selv i saadanne Tilfælde, hvor de tetraploide Former ikke er overlegne over de diploide, kan det iøvrigt være af Betydning at have Tilgang til dem, idet de dels muliggør Fremstillingen af Triploider med stærkt spaltende Afkom, dels kan benyttes til Krydsning med beslægtede Former, som ikke kan kombineres med Diploiderne. Ad begge Veje kan den arvelige Variation og dermed Udvalgsmulighederne øges i en væsentlig Grad.

Foredraget blev efterfulgt af følgende Diskussion:

Forsøgsleder *H. N. Frandsen* var enig med Foredragsholderen i, at Resistensforædling er et meget vigtigt Spørgsmaal, som vi her i Landet hidtil har skænket for lidt Opmærksomhed; en af Grundene hertil er vel nok, at det er saa dyrt, men selv om der maa bringes nogle økonomiske Ofre, bør vi tage Sagen op og gøre, hvad vi kan ogsaa paa dette Omraade. Med Hensyn til Heterosis var Taleren ikke helt enig med Foredragsholderen og vilde gerne spørge, hvorledes man skal bedømme de Linier, man skal arbejde med. Vi maa have et Grundlag at bygge paa med Hensyn til Bedømmelsen af disse indavlede Linier.

Forsøgsleder *Viggo Lund* udtalte, at han var blevet noget skuffet af de Udtalelser, der var faldet med Hensyn til Heterosis, thi han havde selv arbejdet med Forædlingsvirksomhed i 20 Aar, og hvad der er udsendt af Sukkerroefrø i de sidste 15 Aar, er i det store og hele bygget paa Heterosisvirkning. Med Hensyn til Resistensforædling fandt han, at meget tyder paa, at der maa skelnes mellem to Former af Smitte, nemlig Jordsmitte og Luftsmitte, og mod den første maa vi sikkert kunne finde resistente Former. Med Hensyn til Polyploidi efterlyste Professoren praktiske Resultater, men vi har da netop paa dette Omraade et godt Eksempel i Sukkerrørene, idet det viste sig, at ved Fremstillingen af polyploide Former steg Udbyttet paa Java med 30—35 pCt. Som allerede nævnt har vi hos os i 20 Aar arbejdet med Heterosisvirkning, og vi har haft fortrinligt Resultat deraf. Men vi har naturligvis ogsaa gjort den Erfaring, at det ikke altid er de bedste rene Stammer, der er de bedste som Krydsningsmateriale, snarest — tværtimod. Vi ligger nu med ca. 250 rene Stammer og foretager en Slags Indkredsning af disse for derigennem at faa de bedst egnede frem.

Vi gaar ud fra, at naar en Plante som Moder giver stort Udbytte med en Række forskellige Fædre, maa den ogsaa kunne gøre det som Fader, og vi opnaar derved at faa fuld Heterosisvirkning.

Professor *Ø. Winge* bemærkede i Anledning af Forsøgsleder Lunds Udtalelser om Jordsmitte og Luftsmitte, at han ikke troede, dette Forhold spillede nogen Rolle, og at der sikkert lige saa godt kunde opnaas Resistens for det ene som for det andet. Men iøvrigt er der jo en hel Masse Typer udspaltede; der er Mulighed for, at disse er homozygotiske, men det har ikke noget med Luft eller Jord at gøre, men beror paa selve Organismen.

Professor *Axel Pedersen* udtalte, at det glædede ham at høre om de Undersøgelser, der var i Gang ogsaa angaaende Heterosis, thi det er vigtigt, om vi der kan faa en virkelig forsvarlig Afprøvning. Det er rigtigt, at der forefindes forskellige Erfaringer vedrørende Heterosis, men Resultatet af Arbejdet fra de Virksomheder, hvor disse Erfaringer er gjort, publiceres jo ikke. Med Hensyn til polyploide Former er det rigtigt, at vor Optimisme bør være moderat, men vi bør arbejde videre her, og det er beundringsværdigt, naar man fra privat Side vil tage Arbejdet op. Det er i Virkeligheden en Sag af samfundsmæssig Betydning, og selv om vi maa være forberedt paa, at det vil give adskillige Nitter, saa kan det ogsaa give stor Gevinst.

Foredragsholderen udtalte, at det, han og Forstander Lunden tilsigtede med deres Forsøg, er at faa Klarhed over, om man alene paa Basis af Heterosis i Sukkerroer kan naa til F_1-Racer med stor Ydeevne. I Virkeligheden kan man næppe foretage andet Udvalg end efter Ydre; den indre Værdi kan kun afgøres ved Parkrydsning. Med Hensyn til Sukkerrørene, saa beroede det ikke paa Polyploidi alene; det store Udbytte skyldtes ogsaa Resistens mod ødelæggende Plantesygdomme. Taleren kunde ganske give Professor Axel Pedersen sin Tilslutning til, at der forelaa en Række Opgaver, som det nærmere tilkom Staten end den private Forsøgsvirksomhed at tage op til Løsning.

Den ledende Præsident, Hofjægermester *C. Lüttichau*, takkede Foredragsholderen for det udmærkede Foredrag og udtalte Haabet om, at Videnskabsmændene altid maa kunne bevare den Optimisme, der bevarer Modet og Arbejdslysten trods de Skuffelser, som ogsaa dette Arbejde kan medføre. Vi i Landbrugets Praksis er meget taknemmelige, fordi Videnskaben saa ufortrødent støtter os, og vi nærer de bedste Ønsker for dette Arbejde i Fremtiden.

†

Professor Jens Warming.

(Født d. 9. December 1873. — Død d. 8. September 1939).

Professor *Jens Warming*.

I en Alder af 66 Aar er Professor *Jens Warming* afgaaet ved Døden efter nogle Maaneders Sygeleje.

Professor Warming var lige til det sidste varmt interesseret og ivrigt optaget af alt, hvad der vedrørte det danske Samfunds økonomiske og sociale Udvikling, og først og fremmest var han blandt de ældre af Universitetets statsvidenskabelige Professorer den, der i særlig Grad beskæftigede sig med Landbrugets økonomiske Forhold.

Professor Warming havde en grundig og ikke helt almindelig videnskabelig Uddannelse. Som ungt Menneske afbrød han sine juridiske Studier og tog Ophold paa Askov Højskole i Vinteren 1893/94, hvorefter han atter vendte tilbage til Universitetet og tog juridisk Eksamen i 1897. Samme Aar rejste han til Nordamerika, hvor han virkede som Højskolelærer i 3 Aar, indtil han i 1900 vendte tilbage til Danmark og kastede sig over det stats-

videnskabelige Studium, som han afsluttede i 1901. Han blev samme Aar ansat ved Universitetets statistiske Laboratorium, og Aaret efter overtog han efter Professor Westergaards Død Lektoratet i Nationaløkonomi ved Landbohøjskolen, hvor han forblev indtil 1906.

Med stor Interesse varetog han Undervisningen for Skovbrugere og Landinspektører samt for de Landbrugskandidater, som gik paa udvidet Kursus, og det var ham vistnok et Savn, da han maatte opgive denne Lærervirksomhed. Men allerede i 1904 var han bleven ansat ved Det statistiske Departement, hvor han forblev som Kontorchef indtil 1919, og samme Aar, som han forlod Landbohøjskolen, blev han udnævnt til Docent i Nationaløkonomi ved Universitetet med Danmarks Statistik som Hovedfag. Paa dette Omraade har han udrettet et stort og fortjenstfuldt Arbejde i de 33 Aar, han har været knyttet til Universitetet. Hans Udnævnelse til Professor i 1919 medførte, at han maatte forlade Det statistiske Departement, hvilket han maaske nok i visse Henseender følte som et Tab, fordi det direkte Arbejde med Indsamling og Bearbejdning af det statistiske Materiale derved i nogen Grad vanskeliggjordes; men han havde allerede forinden i 1913 udgivet sin Haandbog i Danmarks Statistik, der blev en Del benyttet, ikke alene som Lærebog ved Universitetet men ogsaa af mange andre. I 1929 udgav han imidlertid sin Bog i en væsentlig ændret og udvidet Form under Navn af Danmarks Erhvervs- og Samfundsliv, og som saadan var den mere egnet som Lærebog, end den oprindelige Haandbog havde været. Det samme gælder om 2den Udgave af Bogen, som han ikke naaede at faa færdig før sin Død, men hvoraf dog første Bind, der omfatter bl. a. Landbruget, foreligger.

I denne Bog viser Professor Warming en stadig stigende Interesse for Landbrugets Driftsforhold og Økonomi, hvilket dels fremgaar af den stærke Forøgelse af Sidetallet, som Afsnittet om Landbruget udviser — 380 Sider mod 143 Sider

i forste Udgave — og dels af den Maade, hvorpaa Stoffet er behandlet. Allerede i 1926 havde Professor Warming efter Kontorchef *Henrik Pedersens* Død overtaget Undervisningen i Landbrugspolitik, og dette bevirkede, at han ved Udgivelsen af sine Forelæsninger herover i 1932 og navnlig i den Aaret efter udkomne Bog, Landbrugets Grænsekalkulationer, med største Interesse og Iver kastede sig over teoretiske Undersøgelser og Kalkulationer vedrørende Landbrugets Driftsøkonomi. Hans Arbejde paa dette Omraade vakte megen Interesse, og Professor Warming stillede sig her som altid imødekommende overfor enhver, som ønskede nærmere Oplysninger, eller som havde Lyst til at diskutere hans Teorier med ham.

Imidlertid kunde det ikke undgaas, at hans manglende personlige Kendskab til det praktiske Landbrug og hans noget ensidige Opfattelse af de økonomiske Problemer bragte ham i Uoverensstemmelse med forskellige Landøkonomer, som han altid med Glæde diskuterede de forskellige Problemer med. Han blev aldrig træt af at udvikle og forklare sine Metoder, og han modtog gerne fra anden Side Vejledning og Støtte saavel paa det praktiske Landbrugs som paa Driftslærens Omraade. I det hele gjaldt det om Professor Warming, at han ved Siden af sin stadig levende Forskertrang besad en usædvanlig Arbejdsevne, Flid og Arbejdsglæde, der bl. a. gav sig Udslag i, at han gerne deltog i Møder, hvor økonomiske og sociale Spørgsmaal var til Behandling og altid var en livlig Deltager i Diskussionen. Han vil af mange blive savnet, dels paa Grund af sin omfattende Viden og store Belæsthed og dels paa Grund af sin elskværdige, altid hjælpsomme Natur.

O. H. Larsen.

Litteratur.

Jordbrukets Arbetsvagnar.

Föredrag och Diskussionsinläg vid »Vagndagarna« i Stockholm och Lund (Alnarp), År 1939.
64. Beretning fra Jordbrukstekniska Föreningen, Uppsala. 1939, 123 Sider, Pris 2 Kr. (Sv.)

Jordbrukstekniska Föreningen i Sverige har, som det fremgaar af Undertitlen, afholdt 2 »Vogndage«, der havde samlet et meget stort Antal Deltagere, ved Vogndagen paa Alnarp over 1000 Deltagere, og hvor der ved Foredrag, Diskussion og Fremvisninger redegjordes for en Række Problemer vedrørende Anvendelsen af Vogne med Luftringe i Landbruget.

Som Undertitlen og Forordet angiver, er det foreliggende Hæfte en Samling af Foredrag og Diskussionsindlæg i tillempet Form fra de to Vogndage, og omend Hæftet herved faar mindre Værdi som Haandbog, er det en udmærket Maade at gøre de ved disse Møder fremsatte Oplysninger og Diskussionsindlæg tilgængelige for en større Kreds ud over den, der havde Lejlighed til at overvære Vogndagene, og det faar navnlig Værdi gennem et righoldigt Billedmateriale.

Hæftets Hovedtitel er vel ikke allerbedst valgt, da det udelukkende drejer sig om Vogne med Luftringe, og selv de største Tilhængere af disse tør dog næppe paastaa, at Luftringene alene er selvskrevne ved Fremtidens Arbejdsvogne i Landbruget.

Af og til lyder der ogsaa herhjemme Roster om, at Landbrugsvognene trænger til en Rationalisering, og enkelte Steder har Vogne med Luftringe allerede været i Brug i længere Tid, men det drejer sig dog overvejende om Vogne byggede af kasserede Lastbiler og fortrinsvis til Brug ved Mælkekørsel.

Af det foreliggende faar vi at vide, at dette Stadium nærmest er overstaaet i Sverige, og det, man nu paa Grundlag af indhøstede Erfaringer diskuterer, er den mest hensigtsmæssige Form og Størrelse af fabriksfremstillede Vogne udstyret med specielle Luftringe for Landbrugsformaal. De brugte Bildæk forudses dog stadig at finde nogen Anvendelse, og et Forslag gaar ud paa, at Gummifabrikkerne selv skal være Clearingscentral for disse for derved at yde Garanti overfor Brugerne.

Vogntyperne og navnlig Problemet Fladvogn kontra Kassevogn er et af de Spørgsmaal, der diskuteres livligt, og hvor Meningsforskelligheder giver sig til Kende. Særlig fremhæves Fladvognen, som i den rette Udførelse synes at have adskillige hidtil upaaagtede Fordele til alm. Markbrug. Man er dog inde paa den Betragtning, at det til Markbrug, hvor der i Reglen af Hensyn til Køreforholdene maa køres med smaa Læs, er uheldigt med for tungtbyggede Vogne, da der for hvert 100 kg overflødig Egenvægt maa regnes med tilsvarende mindre Nyttelast, et Forhold som imidlertid ikke helt harmonerer med de beskrevne og afbildede Vogntyper, der ligger over 1000 kg Egenvægt med fra 3½—6 Tons Lasteevne, og hvoraf Flertallet er forsynet med hydraulisk eller mekanisk Tippeanordning, nærmest beregnet for Kørsel af Sukkerroer.

En væsentlig Del af Indlæggene drejer sig om Traktortog, d. v. s. Traktorer med 1 eller 2 Paahængsvogne, f. Eks. til Kørsel af Sukkerroer fra Marken og direkte til Fabrik, og der synes fra Myndighedernes Side at udvises stor Tilfældighed m. H. t. Fortolkningen af de gældende Lovbestemmelser om Traktorers og Vognes Afgiftsfrihed ved saadan Benyttelse. Et andet Spørgsmaal, der behandles, er Biltraktorerne (ombyggede ældre Personbiler), som synes at have nogen Udbredelse i Sverige, og med hvilke Maskinprøveanstalten har iværksat Undersøgelser.

Det er vel ikke usandsynligt, at Udviklingen i Løbet af forholdsvis kort Tid vil have gjort Oplysningerne i det

foreliggende Hæfte forældet, i hvert Fald er Standardtypen af Fremtidens ideelle Landbrugsvogn næppe blandt de beskrevne, men Hæftet er ikke af den Grund mindre aktuelt for Tiden og fortjener at kendes af enhver, der har Interesse i Landbrugsvognenes Udvikling, idet det dog fortrinsvis har Bud til det større Landbrug.

Knud Hansen.

Gudmund Hatt:

Sydamerika, Fremtidens Verdensdel.

72 Sider, med eet Kort. Fr. E. Petersens Forlag, København 1939.

Her er atter en Bog, der aftvinger Læserne Respekt for Manden, der har skrevet den, og samtidig for det indtil for faa Aar siden ret ukendte Fag, han repræsenterer, Kulturgeografien. Bogen er intet mindre end den danske Nøgle til Forstaaelse af en Række sydamerikanske Befolknings- og Erhvervsproblemer og politiske Bevægelser, og desuden har Forfatteren set Lejlighed til at fremsætte Anskuelser af almen geografisk Interesse, f. Eks. angaaende Raceblandingsproblemer og angaaende den europæiske Kolonisation af Omraader med primitiv Samfundsordning sammenlignet med Kolonisation af Lande, hvor en talrig, agerdyrkende Underklasse udnyttedes af en faatallig Overklasse.

Som rimeligt er behandles navnlig de to største og for Verdensøkonomien betydningsfuldeste Lande, Brasilien og Argentina. Skønt Industribefolkningen i Argentina er meget talrigere end den agerdyrkende og kvægavlende Befolkning, er begge Lande udprægede Landbrugseksportlande. Argentina udfører $^2/_3$ af sin Hvede, $^5/_7$ af sin Majs og næsten alt sit Hørfrø, og ogsaa Kvægavlen producerer for Verdensmarkedet, saaledes at Argentina f. Eks. er den største Leverandør til Englands enorme Kødforbrug og Verdens næststørste Uldeksportør.

Brasilien søger i sin Landbrugsproduktion at komme bort fra sin farlige Ensidighed; f. Eks. gik dets Kaffe-

eksport 1929—37 ned med 20 pCt. samtidig med, at Sukker og Bomuld vandt Terræn. Mange andre Produkter vil i nærmeste Fremtid faa stor Betydning; det brasilianske Landbrugs Produktionsmuligheder er næsten ubegrænsede, naar der blot kan findes Afsætningsmarkeder. Og hele denne Udvikling stottes af raastoffattige Stormagters Interesse.

At Landbruget i Sydamerikas forskellige Egne er underkastet forskellige Betingelser og ganske andre end hos os, skyldes ikke alene fysisk-geografiske Aarsager, men ogsaa historiske, og heller ikke disse undlader Forfatteren at gøre nærmere Rede for.

Naar saa meget Stof kan indeholdes i en saa forholdsvis lille Bog, skyldes det Forfatterens specielle Fremstillingsevne; uden at Stoffet nogensinde bliver tort og kedeligt, har Forfatteren udeladt unødvendige Sætninger, som de fleste Skribenter maa bruge for at pynte paa Sproget; ja, der er næsten ikke en Sætning, hvori der findes et unødvendigt Ord.

Forlaget har udstyret Bogen med et smukt, korngult Bind med en grøn Silhuet af den omhandlede Verdensdel, og Titlen fremtræder i smukke, røde Bogstaver. Men naar man lukker Bogen op, frastødes man af det daarlige løse Papir, som i Lys hurtigt bliver graagult. Af Kort findes kun eet eneste Oversigtskort, saa det er nødvendigt at have et Atlas ved Haanden, naar man læser den. Dels burde der være et Kort over Atlanterhavet med Nord- og Sydamerika, Europa og Afrika, og dels burde Forlaget have gjort sig den Ulejlighed at laane Humlums fortræffelige Befolknings- og Erhvervskort fra »Lytterkalenderen«. Anmelderen rettede i »Geografisk Tidsskrift«, 2. Halvbind 1938, omtrent samme Kritik mod Forlaget i en Anmeldelse af samme Forfatters »Afrika og Østasien«, men da den ikke synes at have virket, gentages den her.

Aa. H. Kampp.

Mindre Meddelelser.

Uddelingen af Præmier vedrørende Landbrugets Binæringer.

Af Midler af Redaktør *J. Pedersen-Bjergaards Legat* uddeler Det kgl. danske Landhusholdningsselskab forskellige Præmier for fremragende Virksomhed paa Landbrugsbinæringernes Omraade.

Blandt de Ydelser, der særlig vil komme i Betragtning ved Præmieuddelingen, kan nævnes:

1) En kort og klar Skildring af Virksomheden og de opnaaede økonomiske Resultater med Hovedvægten lagt paa Fjerkræavl som væsentlig Indtægtskilde og med Fremhævelse af, hvad man særlig mener at skylde sine hidtil opnaaede Resultater.
2) Den for Dagen lagte Omtanke og Ordenssans.
3) Børns og unge Familiemedlemmers Opdragelse til Deltagelse i Arbejdet.
4) Sans for god Oplysning i Almindelighed og hjemlig Hygge.

Ansøgninger bør til Vejledning for Bedømmelsesudvalget være ledsaget af Vidnesbyrd fra sagkyndig Side.

Ansøgninger om at komme i Betragtning ved Uddeling af Legatportionerne eller Indstillinger dertil indsendes paa almindeligt Brevpapir (Skema benyttes ikke) til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Roligheds vej 26, København V., inden 1. November d. A.

Udkomne Bøger.

19de Beretning om Landbrugsraadets Virksomhed 1. Januar 1938—31. December 1938. Udarbejdet af Raadets Sekretariat. 276 Sider. (Kbhvn. 1939).

Danmarks Mejeri-Statistik 1939. Danmarks Mejeri-Drifts-Statistik, 42. Aarsberetning (Regnskaber for 1938). — Danmarks Smørpris-Statistik, 36. Aarsberetning (1. April 1938—31. Marts 1939). Udgivet ved Statstilskud af Udvalget for Mejeri-Statistik. Udarbejdet af Kontoret for Mejeri-Statistik, Aarhus, ved L. P. Frederiksen, Kontorets Leder. 74 + 160 Sider. (Odense 1939).

Undersøgelser over Landbrugets Driftsforhold. Periodiske Beretninger III. Arbejdsforbrugets Størrelse og Fordeling i danske Landbrug 1927—36. Udgivet af Det landøkonomiske Driftsbureau. 76 Sider. I Kommission hos fh. August Bangs Forlag, Ejvind Christensen. (Kbhvn. 1939).

Danske Afgrødeanalyser. Ved R. K. Kristensen. 50 Sider. — *Forsøg med Gødskning af Hindbær.* Ved Nils Dullum. 57 Sider. — *Dyrkningsforsøg med Sorter og Stammer af Tomater paa Friland 1936—38.* Ved T. Bacher. 16 Sider. — *Gødningsforsøg paa Forsøgsstationen ved Studsgaard 1929—36.* Ved N. J. Nielsen og Jacob Wested. 27 Sider. 323.—326. Beretning fra Statens Forsøgsvirksomhed i Plantekultur. (G. B. N. F., Kbhvn. 1939).

Den danske Andelsbevægelse. 4. Udgave. Ved A. Axelsen Drejer med Bidrag af J. Th. Arnfred, Fr. Dalgaard, L. A. Godsk og C. C. Heilesen. Udgivet af Andelsudvalget. 320 Sider. Martins Forlag. (Kbhvn. 1939).

Immunisering af Kvæg mod Mund- og Klovesyge ved Hjælp af Adsorbater af Virus til Aluminiumhydroksyd. Af E. F. Fogedby og J. Harbo. Meddelelser fra Statens veterinære Forsøgsstation for Virussygdomme, Lindholm. XIII. Særtryk af Maanedsskrift for Dyrlæger. Bd. LI 1939. 16 Sider. (Kbhvn. 1939).

3. Beretning fra De samvirkende danske Husholdningsforeninger over Foreningens Arbejde 1. Juli 1938—1. Juli 1939. Udarbejdet af Konsulent Gudrun Larsen. 47 Sider. (Roskilde 1939).

Landbrugets Prisforhold i August Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Aug.	Aug. Md.	Jan.—Aug.	Juli Md.	Aug. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,08	13,28	13,25	12,96	12,72
Smør, Notering	230	223	230	235	227	223
do., Afregningstal	236	230	236	240	233	230
Ost, 20 pCt.	90	90	90	88	85	85
Æg	117	105	125	94	92	120
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	179	177	172	174	177
do. uden Kort (do.)	94	100	100	123	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	51	53	55	56	60
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	60	59	64	65	66
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	37	30	49	46	49
Kælvekøer, Odense, 1. Kl., Kr. pr. Stk.[2]	402	—	400	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1090	1100	1100	1100	1100
Hvede, Sælger	16,06	17,07	14,50	14,76	15,58	15,00
do., Køber	15,76	16,77	14,06	14,46	15,26	14,67
Rug, Sælger	15,86	16,72	14,13	15,02	15,94	14,70
do., Køber	15,57	16,40	13,75	14,71	15,63	14,45
Byg, 2/r, Sælger	14,81	16,18	12,90	11,86	11,90	12,10
do., Køber	14,43	15,76	12,55	11,56	11,61	11,85
Havre, Sælger	13,98	15,18	13,12	12,67	13,14	12,81
do., Køber	13,48	14,68	12,62	12,17	12,64	12,31
Hø	7,73	8,01	8,10	7,78	8,00	6,94
Hundegræsfrø	104	88	85	126	103	88
Alm. Rajgræsfrø	64	57	59	89	92	85
Ital. do.	39	32	40	66	80	75
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,61	15,40	15,17	15,44	15,45
Solsikkekager	16,63	16,66	16,45	15,76	15,75	15,55
Palmekager	15,38	15,56	15,25	13,29	13,19	13,10
Hvedeklid	14,25	15,64	14,00	11,23	11,50	11,35
Majs, La Plata	16,54	17,01	15,95	14,93	14,13	14,50
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,28	16,10	17,28	17,60	16,10
Kalksalpeter	16,53	16,74	15,60	16,74	17,05	15,60
Sv. Ammoniak	16,58	16,79	15,65	16,79	17,10	15,65
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,73	6,30	6,73	6,80	6,30
40 » Kaligødning	13,49	13,70	12,45	13,70	13,95	12,45

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.

Tabel 2. Prisindeks (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.– Aug.	Aug. Md.	Jan.– Aug.	Juli Md.	Aug. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	125	126	126	123	121
Smør, Notering	110	107	110	112	109	107
do., Afregningstal	113	110	113	115	111	110
Ost	158	158	158	154	149	149
Æg	99	89	106	80	78	102
Slagterisvin med Kort	181	185	182	177	179	182
do. med og uden Kort[1])	180	184	181	177	179	182
Slagtekøer (København)	86	88	91	95	97	103
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	105	107	108
Unge Heste (Odense)	148	148	149	149	149	149
Hvede	116	124	105	107	113	109
Rug	133	140	118	126	134	123
Byg, 2/r.	115	126	100	92	92	94
Havre	116	126	109	105	109	106
Hø	113	117	118	113	116	101
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	106	105	103	105	105
Solsikkekager	129	129	128	122	122	121
Palmekager	135	137	134	117	116	115
Hvedeklid	128	140	126	101	103	102
Majs, La Plata	148	152	143	134	126	130
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	87	81	87	89	81
Kalksalpeter	86	87	81	87	88	81
18 pCt. Superfosfat	112	114	106	114	115	106
40 » Kaligødning	113	115	104	115	117	104
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	113	116	117	114	113
Husdyrprodukter, ialt	128	127	130	127	126	130
Korn	118	127	106	105	109	106
Planteprodukter, ialt	119	127	108	107	108	106
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**127**	**129**	**126**	**125**	**128**
Kraftfoder	123	127	119	113	114	113
Kunstgødning	97	98	91	98	100	91
Andre Vareindkøb	88	88	88	100	100	100
Vareindkøb, ialt	**114**	**117**	**110**	**109**	**110**	**107**

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

(Fortsat fra Hæfte 9, Side 672.)

Paa Stryno muliggjordes det yderige Landbrug ogsaa ved Tanggødning. Halmstrøelsen havde man her ikke saa stor Nytte af til Gødning, idet Folk ogsaa brugte det til at ildne med, da de fattedes Brændsel. Om Efteraaret samledes Tangen i Hobe ved Stranden, og hver Mand hentede i Vinterens Løb fra Stranden 100 Læs Tang. Denne strøedes frisk og grøn i Gaarden under Kreaturerne, særlig i Svinegaarden under Fedesvin, og ligeledes paa Vejene. Naar den havde ligget saaledes en Vinter og var blevet kort og raadden, blandedes den med Gødningen fra Stalden og førtes om Sommeren ud paa Marken, hvor den sattes i Kog og brændte sammen. Og derfra førtes den om Efteraaret paa Bygstubben, som pløjedes til Rug. Det var et artigt Syn om Sommeren at se den lille Ø med alle dens Gødningshobe rundt omkring paa Marken, og man maatte undres over, hvor det lille Land fik al den Gødning fra, dersom man ikke vidste, at Havet forsynede det med en 5000 Læs Tang aarlig. Virkningen af Tangen var lige saa umiskendelig paa Stryno som paa Drejø. Uden Tang vilde Afgrøden ikke have udgjort det halve af, hvad den var; thi uagtet meget Foder opbrændtes, og uagtet Besætningerne var smaa og slet holdte, havde man dog altid frodige Afgrøder, især af Byg og Kløver. Ja, omkring 1800 og senere var Tanggødningen ligefrem Forudsætningen og Betingelsen for, at der kunde bo saa mange Mennesker paa saa lille et Omraade; derfor sparede man ogsaa saadan paa Tangen, at man ikke nænnede at rygge Huse med den, for at der kunde blive desmere Gødning deraf. — Paa Taasinge, hvor Generalløjtnant *Frederik Juel* forestod det derværende Stamhus' Drift i Tiden 1781—1827, blev i nævnte Tidsrum ved Juels Foranstaltning Tang brugt til at forøge Møddingerne med. Tangen blev straks efter Opskylningen, mens den endnu var vaad, ført ind i Møddingstederne, da den ellers vanskeligt raadnede. I det hele var ellers Behandlingsmaaden af Tang paa Taasinge den

samme som paa Drejø og Strynø[1]). — I de senere »Amtsbeskrivelser« fra Svendborg og Odense Amter omtales Tang som Gødning, ligesaavel som i Krarups »Landbrugets Udvikling«, IV (1901), 224, hvor Gødskningsforholdene paa Fyn med omliggende Øer behandles.

Fra disse Beskrivelser er dog ingen nye Ting at fremføre; de belærer os blot om, at overalt i Kystegnene paa den fynske Øgruppe var Tang et anset Gødningsmiddel til omkring 1900, da det maa være blevet, dog til en vis Grad, fortrængt af Kunstgødningen.

Fra Samsø er der ogsaa Overlevering om Tanggødning. I Nordby brugte man Kløvertangen til Gødningens Formerelse. Denne Tang blev i Mængde opskyllet paa Strandbredden. Hver Gaardmand opkørte 50—100 Læs Tang aarlig. Den strøedes paa Stenbroen i Gaarden og uden for Porten, hvor der faldt Kørsel, saa den kunde blive kort; derefter blandedes den med Gødningen. I de øvrige af Samsøs Sogne var Tangkørsel ikke saa almindelig[2]). I vore Dage bruges Tang i udstrakt Grad som Gødning i Aspargesbedene paa Samsø, hvor man har stor Avl af Asparges, der er en Strandplante.

Paa Bornholm brugtes Tang til at dække Kartoffelkuler med, hvorefter den siden hen blandedes i Gødningen[3]). Paa Falster syntes Tang ikke at være meget skattet som Gødning (paa Næsgaard havde man dog med Held benyttet Tang i Møddingen), i Modsætning til Lolland, hvor raaddent Tang i Blanding med Ler i 1840'erne ansaas for den bedste Gødske til Moseland, der var under Opdyrkning[4]). — Paa Sjælland blev Tang i Almindelighed brugt i Kystegne[5]), og ved Jyllands lange Kyster hentedes ogsaa Tang hjem til Gødning og

[1]) Thorvald Hansen og Henrik Ussing: Mellem sydfynske Sunde (1934), 90, 91, 100, 105—06, 119, 138.
[2]) Frederik Poulsen: Efterretninger om Samsø (1902), 197.
[3]) Fr. Thaarups »Amtsbeskrivelse« 1839, 141.
[4]) Krarup og Tuxen VI (1912), 171 ff.
[5]) Smsts. V (1904), 215.

andet Brug (jfr. Oplysn. fra Mors), hvad man erfarer af Amtsbeskrivelserne samt Krarup og Tuxens Værk.

Udnyttelsen af Tang til Gødning m. v. er et baade lærerigt og interessant Vidnesbyrd om den danske Almues vindskibelige Sans, dens Evne til at udnytte alle tænkelige Naturting i et eller andet Øjemed, til Hjælp i den haarde Kamp for Tilværelsen. Endnu bruger man i visse Egne Tang som Strøelse og til Roedækning, især efter en tør Sommer med lidt Straa. Paa Mors saa jeg i Aarene 1926—30 ofte store Læs Tang blive hentet paa Dragstrup Vigs Strand, netop fra den Region, hvorfra Pastor Andreas Thanings gamle og underholdende Skildring (se Side 670) hidrører.

Endnu et Omraade af gammeldags Gødskningsteknik kan sættes i Forbindelse med Blandingsmøddingerne. Her tænkes paa Foldegødningen. Da Kvæget førhen gik ude i Løsdrift den længst mulige Tid af Aaret, tabtes megen Gødning paa Vangene, uden at den kunde blive effektivt udnyttet. For dog at faa saa meget som muligt ud af denne Nedfaldsgødning søgte i hvert Fald Kolding Magistrat omkring 1740 at gøre sit til, at der paa Byens Markjorder kunde opnaas mere Gavn af Gødningen, der faldt paa Malkestedet, end man tidligere havde haft. I Kolding Marklov 1740 findes nemlig følgende Bestemmelse[1]):

»Malkestedet maa Hyrden ikke holde paa et Sted alene, men fra Komarksleddet af og langs ned til Dyrhaugen at forflytte Malkestedet jævnsides langs ved Rytterkoblen og med en Rive udsprede Gødningen i Komarksjorden til Nytte og Forbedring.«

Her fik man altsaa en hel Strimmel af Marken gødet ved at flytte Malkepladsen fra Dag til Dag Markens Længde igennem. En saadan Fremgangsmaade har sikkert ogsaa været brugt mange andre Steder, selv om der fra Landsbylovene ikke findes flere Vidnesbyrd herom.

[1]) V V II. 431_7. Kolding Folkeblad 8 September 1938.

Derimod foreligger der andetsteds fra gode Optegnelser om en Gødskningsmetode, der minder meget om Malkepladsbestemmelsen fra Kolding. Her kan fortrinsvis fremhæves følgende Skildring (fra Holbæk Amt) af Gødningssamling i Folde, idet den slutter med Forslag til en hensigtsmæssig Udnyttelse af Malkepladsgødning.

»Et vigtigt Hjælpemiddel til Gjødske-Frembringelse, er Foldgjødningen ved Schæferierne, dog anvendes det ikke her overalt, hvor disse haves, da Faarene lide ved at ligge ude i ustadigt Veir. Det er ikke alene den af Dyrene faldne Gjødske, men ogsaa Dyrets Leie, der virker saare gavnligt paa Jorden. Naar en Ager er foldgjødet, pløies den strax, for at den ovenpaa Jorden liggende Gjødning ikke skal forvittre; og Erfaringen har ogsaa her i Amtet beviist, hvor gavnlig denne Gjødemaade er ... At folde andre Kreaturer er lidet almindeligt; i Ævretiden lukkes undertiden Qvæget om Natten ind i smaa indhegnede Vænger ved Gaardene, deels fordi der i dem er Læ, deels fordi Qvæget ikke kan bryde ud af dem; men de foraarsage et stort Gjødningstab, thi vilde man binde det ind i Stalden, da vindes en stor Masse Gjødning, som kunde komme Agerjorden tilgode ... Hvor Qvæget græsser løst og drives sammen til Malkning, begaaer man i Almindelighed den store Feil, bestandigt at bruge det Hjørne af Græsmarken, som er nærmest ved Gaarden, til Malkeplads, istedetfor afvexlende at bruge de magreste Steder dertil. Ved hensigtsmæssigt at skifte med den, vilde man for en Deel have samme Nytte deraf, som ved Faarefoldning; men kuns paa een eneste Gaard har dette været anvendt.«[1])

Herefter skal meddeles den vistnok ældste Skildring, der foreligger om Gødningssamling i Folde, skrevet af Pastor *Aagaard* i Agerskov og meddelt Offentligheden i 1811:

»Hvor Ungkræet ikke drives paa Stalden om Sommeren, indelukker man det gierne saavel som Faarene i Gaarden eller i et Fold paa Hederne baade Middag og Nat. Paa disse Steder kan samles en Deel Giødning, der ligeledes bør vel blandes, idet man jevnligen fører et Lag Mor derimod. Da Foldet gierne er anlagt i Heden, er det her saa meget nemmere at anbringe en Deel Blandingsjord. Man kan ogsaa paa saadanne Steder anvende til Strøelse gammel Tækkelse, Siv eller andre Vandplanter, hvor saa-

[1]) Theodor Hasle: Holbeks Amt (1844), 59—60.

dant kan bierges i Bække og Damme. Men i aabent Fold udtørres Møget alt for meget, Kreaturerne pines desuden ynkeligen i Hede og fryse i Kulde og Regn.«

Aagaard anbefaler derfor at bygge Jordfolde med Tag over[1]). Hans Oplysninger er antagelig fremgaaet af Iagttagelser i Agerskovegnen mellem Aabenraa og Tønder, hvor Aagaard blev Præst 1806. Maaske han ogsaa har haft Erfaringer om Foldemøg fra sin Præstetid i Skjoldborg Syd for Thisted (1799—1806). Paa Mors kendte man i hvert Fald Metoden godt nok i 1811, da *C. Schade* derfra nævner, at i Folde til Fæhøveder og Faar formeres Gødningen med Jordlag og Strøelse.

I sin Beskrivelse af Hjørring Amt i »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand« (1828), S. 131, omtaler *L. C. Brinck-Seidelin* Parcellister, der havde faaet tildelt Jordlodder i Hederne, hvor de udlejede Græsning til fremmede Faar. Disse Husdyr havde en Fold at ligge i under daarligt Vejr. Her kunde samles megen Gødske ved Hjælp af Græstørv eller et andet Lag til Opsugning. I Sogne, som havde fraliggende Kær, saaledes de sydlige af Børglum Herreds, hvor Studene gik ude hele Sommeren igennem, brugte nogle at drive dem til Natten op i Folde paa den tilstødende Udmark, »hvorved Gjødske samles for en Jord, der formedelst sin Afstand ellers ei vilde blive gjødet. Paa Aggersborggaard i Østerhan Herred gjødes aarlig 4 Tønder Bygland ved 44 Agerstude, som ligge om Middagen og om Natten i Træflyttefold, som af 4 Mænd flyttes et Par Gange om Ugen.«

Fra Skanderborg Amt véd *J. C. Schythe* (Amtsbeskr. 1843, S. 247), at Agerjordens umiddelbare Gødskning ved Faare-Flyttefold kun har været i Brug paa Herregaarden Mattrup og paa Sandmarken ved Rask, begge Steder uden Strøelse. Metoden anvendtes ifølge

[1]) Knud Aagaard: Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne (Landhusholdnings-Selskabets Skrifter II, 1811), 375. Jfr. Sønderjydske Aarbøger 1938, 196 ff.

Schythe næppe noget Steds i mindre Avlsbrug. Foldning har ogsaa fundet Sted ved Kalbygaard, hvor Ungkvæg og Faar blev sammendrevne i Fold ude paa Heden, Faarene endog under Tag, hele Natten igennem og 5—6 Timer i den hedeste Middagstid; ved rigelig Halmstrøelse vandtes her en betydelig Mængde Gødning, som samledes i Møddinger ved Siden af Foldene, for derfra at anvendes paa de yderste Marker. »Paa denne Maade er alene i eet Aar gjødet en halv Snees Tønder Land.« —

Endelig skal vi høre en fortrinlig Optegnelse fra Nutiden, nedskrevet af *H. P. Hansen*, Herning, efter en Meddeler, født 1853 i Ørre Sogn, Hammerum Herred. Optegnelsen giver et levende Indtryk af Mogarbejde og Gødningsmetoder i Hedeegne antagelig helt op til o. 1900:

Tidlig om Foraaret blev Faarestien muget. Nogle Steder gravede man den haardt sammentrampede Gødning op og lod den ligge et Par Dage inde i Huset, men andre Steder blev Gødningen i store Kager og Flager smidt ud i Gaarden for at bremme, og saa skulde Karl, Pige og Dreng og hvem andre, der kunde være med te o smulder Foostimaag, ja undertiden havde man ogsaa en eller anden fattig Kone fra Nabolaget til at hjælpe sig. Man sad paa Knæene ved Siden af Gødningen og brækkede den itu med Fingrene, et Arbejde, som Børnene var kede af — men det skulde jo gøres. Denne Gødning, der var den bedste, blev brugt til Havre og Byg paa de lave Jorder; men der var andre Steder, hvor man brugte den som Klatgye til Kartofler. Oppe i Heden havde man en rund Faarefold med en Dør for, men der var intet Tag over. Folden var opført af Hedetørv, og den var ca. 3 Alen høj. Store Peter har fortalt til *H. P. Hansen*, Herning, hvorledes han i Sønder Os, da han tjente der, fik Besked paa, at han om Morgenen skulde tumle Faarene godt i Folden, inden han lukkede dem ud — det var for at Dyrene ku pes o skir inde i Folden, at Gødningen ikke skulde spildes til ingen Nytte i Lyngen. Engang imellem blev der lagt et nyt Lag Hedetørv med Lyngsiden op ind i Folden. I Bording har H. P. Hansen forresten hørt, at der skulde et nyt Lag paa, naar Faarene havde pisset syv Gange paa det gamle. Om Efteraaret blev Bunden i en saadan Fold hakket op og kørt ud til Rug, men hu ha, sikn Sled dæ wa ve de![1])

[1]) H. P. Hansen: Trange Kaar (1932), 25—26. Fra Ørre, Hammerum Herred. Jfr. August F. Schmidt: Hyrdedrenge og Hyrdeliv (1926), 50.

I denne Forbindelse maa vi ikke glemme at stifte Bekendtskab med en for vort Foldegødningsemne lærerig Vedtægt fra Landsbyen Granslev i Hovlbjærg Herred (Viborg Amt) fra Aar 1750 vedrørende Skovlingsgødningen[1]), d. v. s. »den fredløse Gødning« i Landsbyen, nærmere bestemt Gødningen, der faldt ved Vandløbet paa Granslev Gade, hvor Byens Kreaturvandingssted var. Man hører i Vedtægten ogsaa om Gødningsflaaddet, Ajlen, der var til Stede ved Gaardene og paa Gaden. Vedtægten, hvis fulde Ordlyd, vi nu skal høre, giver i det hele et godt Indtryk af de gamle Landsbyers Møddingsforhold.

Vedtægt om Skovlingsgødning, Granslev Sogn, Hovlbjærg Herred, Viborg Amt. 1750.

Anno 1750 den 29. April haver vi underskrevne Granslev Byes Beboere, halve og hele Gaardsmænd, udi Overværelse af Ridefogeden Peder Møller fra Bidstrup, afhandlet en Dispute, som var faldt imellem Oluf Gammel og Thomas Pedersen ibd. angaaende Skioulings Giøden, som falder ved Vandløbet paa Granslev Gade, med videre, saaledes som følger.

1. Og bliver efterset Lukkelsen imellem Oluf Gammels og Thomas Pedersens Gaardsrum, som Thomas Pedersen tilstaa at Oluf Gammel ikke alene hidtil har sat det, men endog holdt det vedlige, hvorved han finder sig fornærmet, og derfor Thomas Pedersen saaledes udgaaet efter hans Skyldighed efterdags at holde den halve Del med Lukkelse istand, ligesom det nu befindes.

2. Formedelst Oluf Gammel haver en slet og vanskelig Indkørsel igiennem Thomas Pedersens Gaard, til hans Lade med Kornens Høsten, saa er vedtagen af dem begge, at de opfylder og saaledes istandgiør med Stenbro saavidt som nødig eragtes, at Kiørselen kan blive forsvarlig for dem begge, saavel for Oluf Gammel til hans Lade som Thomas Pedersen, naar han vil kiøre igjennem Oluf Gammels Gaard med hans Giødning til hans Ager i Marken.

Er Giøden for Thomas Pedersens Gaard til Gaden, hvorudi de begge er fælles efter Maalet, da enhver af dem er berettiget at lægge Jord paa den, Idag er bleven tilmaalt, nemlig Oluf Gammel af den [....] Favne, og Thomas Pedersen [....] Favne, og

[1]) Jfr. Skovling: Fredløshed. De fredløse blev gerne Skovlinger. Skovgangsmænd, Smlgn. V. V. V, 128$_5$.

ej videre. Og har vi samtlige Beboere tilladt, at Thomas Pedersen maa indsætte hans Giøde til Gaden lige med Oluf Pedersens Sten-Dige, efter den Pæl som i alle vores Overværelse er slagen. Mens ej at befatte sig med hvad Flaad eller Giødning der paa samme Jord samles, førend Gierdet bliver udsat, mens bliver til lige Skiftning og Delning imellem os samtlige, eftersom herefter følger.

4. Ved samme Dispute (da en Del af os har været fornærmet), som ikke har haft eller kundet søgt Lejlighed at faa Huller udenfor vores Gaarde, hvorudi Flaadet og Giøden som løber af hver Mands Gaard her i Byen kunde samles i, er af os samtlige vedtagen, at herefter ingen maa befatte sig med at tage nogen Jord eller Giøde paa Gaden under 6 Mrk. Straf til de fattige. Og førend det imellem hver Mand er skiftet og delt saaledes, at enhver nyder sin Andel, eftersom de kan tilfalde fra det ene Byled eller Bæster, og til det andet Led, ved Rasmus Jensens og Peder Pedersens Gaard.

5. Ved Jordkastningen og Opbrydelse i Elballen [?] findes Thomas Pedersen sig fornærmed at Oluf Gammel skal have mer end ham, hvorover det er bleven efterset, og foruden Thomas Pedersen beholder den smalle Blok for hans smalle Ager, nyder kun [....] Favne foruden af Oluf Gammels brede Blok, og fordi Oluf Gammel dumdristig af Vejen selv tager Rettighed imod Thomas Pedersens Vilie, da Giøden de begge bemægtigede sig, tilhørte samtlige Byens Beboere, kiørte til Thomas Pedersens Mødding og tog et Læs Giøde og satte paa hans Ager, imod at Thomas Pedersen havde taget et Læs af Giøden, fornøjer Oluf Gammel Thomas Pedersen med et Læs Giødning igien. At denne Dispute efter som meldt er afhandlet, og dette Dokument herefter at være os samtlige til en bestandig Rettesnor saavidt Vandflaadsgiødningen paa Gaden angaar, tilstaar vi med vore Hænders Underskrift.

Datum Granslev ut supra.

Paa Herskabets Vegne
som Fuldmægtig
P. Møller.

Peder Mogensen.
Peder Pedersen.
Søren Sørensen.
Anders Mikkelsen.
Niels Nielsen.
Rasmus Laursen.
Thomas Pedersen.
Jens Sørensen.
Vesten Christensen.
Søren Bak.
Niels Jensen.
Rasmus Jensen.
Søren Andersen.
Jacob Pedersen.
Niels Jørgensen.
Søren Laursen.
Søren Rasmussen.

Ovenstaaende Forening om Skovlingsgøden i Granslev findes i en Protokol med forskellige Dokumenter vedrørende Herregaarden Bidstrup (Landsarkivet, Viborg). Den er tidligere udgivet i Vider og Vedtægter V, 304—306. Ogsaa Foldegødningsmetoden er et smukt Udtryk for de gamle Bønders Bestræbelser for at samle saa megen Gødning som muligt fra de ellers løstgaaende Kreaturer og Faar. I vore Kunstgødningstider er Landmændene forskaanede for meget besværligt og ikke rart Arbejde, hvad de to sidstnævnte Afsnit sikkert hurtigt overbeviser os om.

*

Dynd som Gødning. Fra saa at sige alle Egne af Danmark haves Oplysninger (i »Amtsbeskrivelserne« og hos Krarup og Tuxen) om, at Dynd anvendtes som Gødning. Dyndet hentedes i tørre Somre i Gadekær, Vandingssteder, Sø- og Fjordbredder[1]) samt i Herregaardsvoldgrave. Naar Dynd og Mudder saadanne Steder fra blev kørt ud paa Markerne, er det tydeligt nok, at en ret kraftig Gødningsvirkning maatte gøre sig gældende, idet Mudderet, der spredtes paa Agrene, ikke var uden Tilsætning. Til Gadekær og Voldgrave løb ofte Ajle og Møddingsvand, hvorfor Gadekærsdynd og Voldgravsmudder var særlig godt. De nævnte Steder svømmede Ænder og Gæs rundt; disse Fugles Ekskrementer kom jo ogsaa Dyndet til Gode. I Krarup og Tuxens Værk V, 120 (fra Sjælland og omliggende Øer) er der kun Lovord om Dynd fra Gadekær og Voldgrave[2]). Sammen med Dyndet blev der dog ogsaa tilført Agrene Frø af forskellige Ukrudtsplanter, bl. a. Pilebuske, der den følgende Sommer kunde finde paa at gro frem midt ude paa Marken[3]).

[1]) Fra Randers Fjord hentedes Flodskarn som Gødning (J. C. Hald: Randers Amt 1827, 71).
[2]) Jfr. Krarup og Tuxen VI, 171 (fra Lolland-Falster).
[3]) Jfr. C. Dalgas: Veile Amt (1826), 70. J. H. Bredsdorff. Aarhuus Amt (1827), 22 (Gadekærsdynd som Gødning).

I de gamle Landsbyer var Rensning af Gadekærene et ikke uvigtigt Arbejde i Aarets Løb[1]). Man tør tro, at de allerfleste Steder har man kørt Gadekærets gode Bundfald ud paa Marken og pløjet den ned som Gødning. Fra V o e r i Rovsø Herred (Randers Amt) er der i Grandebogen fra 1707 ligefrem en Bestemmelse om, at det Dynd, som blev skovlet op af Damme og Vandsteder ved disses Rydning, skulde menige Grander, der havde Avling, have til Deling til fælles Nytte. Det kostede en halv Skæppe Byg i Bøde til Viden at blive borte fra Oprensning af Vandstederne[2]).

I H ø j e l s e mellem Roskilde og Køge hørte Gadekærsrensningen til de særlige aarlige Arbejder, hvortil man endog knyttede et A r b e j d s g i l d e, benævnt P l o r r e g i l l e s[3])!

Der er sikkert ikke mange, der tænker paa, at vore Tusinder af prægtige Gadekær, der saa smukt fremhæver den danske Landsbyidyl, ogsaa har ydet deres Bidrag til at holde Byvangene i Gødningskraft.

*

M e r g l i n g. Ler kaldes M e r g e l, naar det indeholder kulsur Kalk i større Mængder. Denne Jordart er meget effektiv ved Grundforbedring. Muligvis har M e r g l i n g her i Danmark været kendt i ret gammel Tid, da den faste Bosættelse i Oldtiden iflg. *Axel Steensberg*[4]) kan hænge sammen med, at man forstod at behandle Marken saaledes, at man ikke behøvede at opgive den. Fremskridtene i Oldtidens Agerbrug, der kan have været med-

[1]) Her maa man dog ikke glemme *Th. Hasles* Udtalelse i sin Beskrivelse af H o l b æ k A m t (1844, 61), hvor det hedder: »Dog kan man ikke overalt rose Folks Iver for at rense Vandinger; i nogle Bønderbyer ere Gadekjærene saa overfyldte med Dynd, at man i Ildebrandstilfælde maa frygte for at mangle Vand«.

[2]) V V III, 395$_1$. Studier i Vider og Vedtægter I, 32—35. Se endvidere Billedet: Gadekær i Lundby paa Taasinge renses (Thv. Hansen og Henrik Ussing: Mellem sydfynske Sunde 1934, 64).

[3]) Marie Christophersen og Henrik Ussing: Fra Hedeboegnen (1923), 62.

[4]) Dansk Udsyn (1936), 450. Jfr. min Bog: Nogle Arbejdsgilder i den gamle danske Landsby (1938), 40.

virkende til Landsbygrundlæggelser, beror maaske paa bedre Gødningsmetoder. Mergling har været kendt i Thy ca. 1720—30, idet *Knud Aagaard* i sin »Beskrivelse over Thye« (1802), 108, meddeler, at for 70—80 Aar siden lærte Thyland Mergelens Brug. I 1734 fandt man paa Thyholm en stærk Kalkmergel, som kaldtes »Hvidler«, der brugtes i stor Udstrækning. Paa Mols og i Omegnen af Randers merglede man ogsaa i første Halvdel af 18. Aarhundrede. *Mads Lillelund* paa Sindinggaard i Hammerum Herred brugte Mergel i 1746. 1766 havde alle Vindingboer i Vinding Sogn Syd for Holstebro merglet. Godsejer *Andreas Teilman* til Norholm ved Varde lod mergle i 1762. Han fandt mange Efterlignere i Egnen. Henimod Slutningen af Aarhundredet brugtes og misbrugtes Mergelen i Holstebroegnen. Man tog indtil 18 Kærve efter den. I Ribeegnen udnyttedes Mergelen ogsaa meget i det 18. Aarhundrede. Hindemae Nordvest for Nyborg merglede i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, Hofmansgave ved Odense Fjord i 1808, Hverringe ved Kerteminde 1821[1]), Gjerdrup nær Skelskør 1809, og Giesegaard Øst for Ringsted i 1812. Først hen i Trediverne og Fyrrerne fandt Merglingen almindelig Udbredelse og gav mange Steder overraskende Resultater. Paa Moesgaard ved Aarhus f. Eks., hvor der indtil 1818 i Middeltal kun høstedes 4 Fold, og hvor man i 1840 endnu kun var naaet op til 6 à 7 Fold, havde man i 1843, efter Merglingen, 19 Fold Rug, 11 Fold Byg og 12 Fold Havre. Det var dog kun paa de første Afgrøder, at Merglingen virkede saa stærkt, og gentagen Mergling lønnede sig sjældent; men Merglingen nødvendiggjorde Brak, havde ofte en heldig Indflydelse paa Jorden i rent mekanisk Henseende og medførte straks betydelig forøgede Indtægter[2]). Den store Mergelperiode i Danmark er fra

[1]) Om Mergling i Tommerupegnen i sidste Halvdel af afvigte Aarhundrede, se Anders Christensens Bog: Fynske Bønders Liv (1908), 1-8.
[2]) C. Christensen (Hørsholm): Agrarhistoriske Studier II, Bd. 1 (1891), 34—35, med Henvisninger.

Tiden 1850—1880. Ikke mindst fra dette Tidsrum stammer de mange store og smaa Mergelgrave, der navnlig for en Del Aar siden fandtes spredt om paa alle Danmarks Marker. Nu er en stor Del af disse Mergelgrave forsvundne, idet de er blevet tildækkede. De gjorde ellers god Gavn som Vandsteder i Markerne, og ved dem var der en egen Idyl[1]). I vor Tid bliver Jorden overmerglet fra store Mergellejer, hvorfra der fører Mergelspor milevidt ud i Egnen. Det gaar anderledes hurtigt for sig nu med Merglingen end for et Par Menneskealdre siden, da den enkelte Gaardmand med ingen eller et Par Daglejeres Hjælp bødlede med det strenge Arbejde, som der bl. a. findes en god lille Skildring af fra Nordsjælland i *Anders Uhrskovs* Bog: Dagligt Liv (1924), 175—78. Den moderne Merglingshistorie er lærerig ved det Indblik, den giver i Samarbejde og Foretagsomhed mellem danske Landbrugere, hvor det drejer sig om at gøre Jorden frugtbar og yderig. Et uhyre Arbejde er udført paa Merglingens Omraade — et af de største Opdyrknings- og Jordforbedringsarbejder, danske Landbrugere til alle Tider har udført. Et stærkt Indtryk af Mergling og Opdyrkning faar man ved at læse Hedebonden *Niels Thogersens* Fremstilling af Mergelarbejdet knyttet til det store Lindknud Sogn, der forhen var et magert Hedestrøg, men nu et Stykke Danmark, hvor Landbruget staar i Flor, ikke mindst, fordi man har forstaaet at udnytte Mergellejerne[2]).

I 1929 opgives Merglingsarbejde at være udført paa ca. 1 970 000 Hektar Land i Danmark, men der er dog stadig store Strækninger, der trænger til Mergel[3]).

---

[1]) Jfr. Henrik Ussing: Lollandsk Landsbyliv (1937), 28—31. Aug. F. Schmidt: Studier i Vider og Vedtægter I (1937), 48. Krarup og Tuxen V (1904), 117.

[2]) Niels Thøgersen og Aug. F. Schmidt: Fra Lindknud Sogn (1936), 236—252. A. F. S.: Nogle Arbejdsgilder (1938), 40—41. And. Christensen: Fynske Bønders Liv, 7.

[3]) Niels Bredkjær: Det danske Landbrug 2. Udg. (1937), 96. O. H. Larsen, 123, 181, 214, 277.

Fra Lindknud og Skodborg Sogne samt fra Tommerupegnen (Fyn) foreligger der Oplysninger om, at der holdtes et Mergelgilde, naar man var færdig med en Mergelgrav, eller naar den aarlige Mergeldynge var opkastet og udkørt. Denne Sammenkomst hører til den yngste Gruppe af vore Arbejdsgilder. —

Kunstgødning. Det vilde være urigtigt i et Arbejde som dette slet ikke at nævne Kunstgødningen, der helt har overflødiggjort alle de gammeldags og primitive Gødskningsmetoder, som ellers fortrinsvis interesserer os her og har tilført de danske Marker en Kraft og Grøderigdom, som selv de fremmeligste »Folkelærere« i Kong Frederik den VI's Tid i deres stærkeste Drømme om et fremtidigt godt Landbrug ikke kunde gøre sig den mindste Forestilling om. Det var navnlig efter at den tyske Kemiker *J. v. Liebigs* Theorier om Mineralstofferne i den til Dansk oversatte Bog: »Anvendelsen af Kemien paa Agrikultur og Fysiologi« (1846) var blevet kendt herhjemme og havde vakt Opmærksomhed, at Kunstgødningen begyndte at blive anvendt. Det var paa Sjælland, man først saa smaat begyndte at bruge Kunstgødning, *Owens* Patentgødning og Benmel, senere Peru Guano. I Jylland var de magre vest- og nordjydske Egne paa Kunstgødningens Omraade foran de federe Egne i Østjylland. — Som Tiden gik, blev det mere og mere klart for de førende blandt Landmændene, at der skulde megen Kunstgødning til, hvis Markerne skulde evne at give den store Høst. Forbruget af Kunstgødning er steget Aarti efter Aarti. Og selv om man nu har næsten alle opdyrkede Jorder i Danmark godt merglede eller kalkede og frugtbargjorte ved rigelig Tilførsel af fortrinlig Staldgødning, bliver der dog alligevel hvert Tidligforaar saaet Kunstgødning af en eller anden Slags paa hver veldrevet Bondegaards Agre. Planteproduktionen er i dette Land alene i den sidste Menneskealder øget meget, fordi Kunstgødningsanvendelsen er vokset til

et mægtigt Omfang. Et smukt Afsnit i vor Planteavls Historie omhandler det indvundne Kendskab til de forskellige Gødningsstoffers Anvendelse, en Viden, der stammer fra Forsøg og Undersøgelser, ikke mindst udførte paa Aarslev og Askov Forsøgsstationer.

C.

Gødning som Brændsel.

I skovfattige Egne brugte man førhen i udstrakt Grad tørret Kogødning som Brændsel. De soltørrede Kokasser (eller Kokaser) blev fra Græsmarken baaret hjem og lagt i Hus. De benyttedes saa som andet Brændsel. De var fortrinlige til dette Brug, men udsendte en kraftig Røg.

I Nordby Bylov (Samsø) fra 1697 forbydes det at age eller bære hjem den Gødning, der er udkørt paa Marken, for at anvende den som Brændsel. Overtrædelse af dette Forbud kostede 1 Td. Byg i Bøde til Byen[1]). Bøden synes jo temmelig høj, men den er vel Udtryk for den Betragtning, at Gødningen var saa nødvendig for Marken, at det slet ikke kunde tillades, at der blev fjernet af den, naar den var kørt ud til Nedpløjning. — Anderledes var Forholdene paa Anholt. Her var det saaledes, at Gødningen blev sanket sammen, naar Køerne var taget fra Hjowren, »for der var ondt om Brændselet, og der fik ikke en Lort Lov til at ligge i de Dage«. Ogsaa Faaremøget fra Vinteren blev skaaret i Kager, tørret og brændt. *Evald Tang Kristensen* meddeler, at en meget fattig Familie paa Anholt fik af en Slægtning baaret ned til sig en Tøndesæk fuld af tørrede Kokasser hver Uge i den værste Tid for Brændsel (om Vinteren)[2]). —

Paa Læsø havde man et særligt godt Brændsel i de saakaldte Klappinger. De bestod af Ko- og Faaremøg sammenklappet med en Skovl, saa de fik Form som runde Kager, der om Foraaret lagdes paa Diger og Banker for at tørres af Solen. Asken af disse Kager, blandet med finhakket Tørv og dyrisk Gødning, anvendtes bagefter som Gødning til Agerjorden[3]). — Beboerne paa Agersø i Store Bælt opvartede engang nogle Kornopkøbere

[1]) V V I, 149$_{59}$.
[2]) E. Tang Kristensen: Øen Anholt i Sagn og Sæd (1891), 60, 99.
[3]) H. Grüner-Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage (1924), 58.

med Æggekage, der var bagt ved tørret Kogødning (Komokker), saa smaat var det med Brænde derovre, meddelte en 88-aarig Fortæller i 1924[1]). — Paa Sejerø var det saaledes, at der fra hver Gaard i Forhold til Hartkornet skulde leveres Præst og Degn et vist Antal Sække fulde af Kokasser som Brændsel. Denne tørrede Gødning skulde efter Sigende være fortrinlig især at røge Gaasebryster ved. Paa Bornholm brugtes ogsaa tørrede Kokasser som Brændsel. En bornholmsk Talemaade synes at antyde, at man i ældre Tider var meget nøjeregnende med at tage alt med, der kunde bruges som Brændsel, idet det hedder: »Du va'ke bære vær, enn du skaalle gaa paa Smaalongen aa vænna eller plaakka Gaasalorta!«[2]) Man kan hermed sammenligne en vestjydsk Talemaade, der hentyder til lignende Kulturforhold: »I Vorbasse stabler de Gaaselorte med Gafler.«

Paa Vesterhavsøerne, fra Fanø og Syd paa helt ned til Halligerne, benyttedes ogsaa Kokasser at tænde op ved. Fra Fanø meddeler *Feilberg* (Jysk Ordbog: kassen), at Kokasser vendes, naar de er tørre paa den ene Side, »stuges« som Tørv, »hjules« hjem paa Bør, lægges paa Loftet og bruges til Brændsel. Det var i det hele ikke sært, at Fattigfolk paa Fanø hele Sommeren igennem samlede og tørrede Faaregødning og Kogødning til Brændsel i Bilæggerovnen om Vinteren. Mangelen paa Ildebrændsel tvang dem dertil[3]). — Den vigtigste Brændsel paa Rømø var Lyng, Fladtørv og tørret Gødning[4]).

Man tør tro, at paa alle vore skov- og mosefattige Smaaøer har tørret Kogødning været anvendt som Brændselsemne. Fra Hedeegne er der ogsaa Oplysninger om Gødningsbrændsel. Saaledes har *Evald Tang Kristensen* en god Optegnelse om Gødningsindsamling fra Harboøreegnen: »Sidsel Prens havde en Lerkakkelovn, og der i den bagte hun Pooselskronnier eller Emmekager. De fyrede jo med Helme [en Plante], og saa blev der noget Pussel til sidst, som Kagerne laa og bagtes i. De fyrede ogsaa med Kokasen og Hoftere (ɔ: Engtørv). Faaregødningen skærer de inde i Huset, og saa sætter de Stykkerne ud til Tørre. Naar de er gennemtørre, fyrer de ogsaa med dem. Vi brugte dem hjemme, og de bruges endnu i Langerhuse. Der var en rar Ryg (ɔ: Lugt) af det at fyre med. Naar de gik og samlede Kasen, kunde de let komme i Klammeri. Det blev nemlig samlet i Dynger, og saa gik den ene til og tog den anden sin. A har set dem flyve

---

[1]) Aarbog for historisk Samfund for Sorø Amt (1932), 75.
[2]) Skattegraveren III (1885), S. 21. Meddelt af N. E. Hansen, Borre.
[3]) N. M. Kromann: Fanøs Historie II (1934), 250.
[4]) Thade Petersen: Rømø (Sønderjydske Aarbøger 1905, 181).

sammen om det. Tyborønboerne gik helt hen til æ Knopper og samlede. Men de stod dem godt.«[1])

Fra Mols har E. T. Kristensen ogsaa en ganske morsom Optegnelse om vort Emne: Man brugte der »som bekendt tørret Kogødning til Brændsel, fordi der hverken er Tørv eller Træ. Saa kommer en Bissekræmmer til et Sted en Aften og forlanger for gode Ord og Betaling noget at spise og Nattely. Konen raaber da ud i Køkkenet til Pigen, som hed Dorte: »Doti, hent Loti, Kræmmeren skal have noget at æde.« Talen kunde jo let misforstaas af saadan en fremmed Mand, der maaske ikke kendte Egnens Skik.«[2])

Det har sikkert været meget almindeligt — ogsaa i mere skovrige Egne — at Kvinderne i Nød og Betryk i Sommertiden tog et Par Kokasser med hjem fra Marken, naar de skulde fyre op for at faa Maden færdig til rette Tid. Nærværende Forfatter har saaledes o. 1910 gentagne Gange set Koner i Egnen mellem Lunderskov og Gjelballe (Skanderup S., Andst H.) paa varme Sommerdage tage nogle Kokasser med hjem til Komfuret. De var lette at tænde Ild i, men var udrøje. —

D.

Møddingstedet.

Det vil være rimeligt ogsaa at fremkomme med Oplysninger om Møddingens Plads og Pasning. Ser vi hen til gamle Dage, er der straks at sige, at Møddingen, Affaldsdyngen, laa udenfor Huset, tit i betænkelig Nærhed af Indgangsdøren og Brønden. Dyngens Plads har naturligvis i ikke ringe Grad været afhængig af Pladsens Størrelse uden for Stuehus og Stald og af de enkelte Husbeboeres — og vel ikke mindst Kvindernes — Renligheds- og Ordenssans.

Man maa ikke glemme, at i gamle Dage var Hygiejnen ikke fremtrædende, i hvert Fald ikke, hvis man vil drage Sammenligning desangaaende med Nutiden.

---

[1]) Jydsk Almueliv III, S. 34, Nr. 90. — Et talende Eksempel paa gamle Dages fattige Kaar findes i en Oplysning fra Frær i Himmerland, hvori det meddeles, at det tit hændte, at en Møggreb benyttedes til at stege Aal og andre Fisk paa (E. T. Kr.: Jydsk Almueliv III, Nr. 311).

[2]) Jysk Almueliv III, Nr. 293.

I denne Forbindelse skal der imidlertid ikke skrives om Møddinger ud fra et nutidshygiejnisk Standpunkt. Det maa være nok her at henvise til gammeldags Renlighedsbegreber, Renovationsforhold, Hygiejne etc., som man finder disse Emner omtalt i *Troels Lunds:* Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede, II Bd. (1908), 52 ff., 104 ff., *Hugo Matthiessens:* Gamle Gader (1917), 64—73, *Arthur Fangs:* Sct. Jørgensbjerg (1937), 50, 65, 66, 68 og *H. P. Hansens:* Renlighed i gamle Dage (1928). Ved en Betragtning af disse Bøgers Indhold vil man umiddelbart blive klar over, at man ikke førhen havde nævneværdig Forstaaelse af en blot nogenlunde gennemført Hygiejnes Betydning[1]). Dette Forhold forklarer da ogsaa Møddingernes Anbringelse paa Gaardspladsen i gamle indelukkede Bøndergaarde. En stor Mødding i faa Alens Afstand fra Stuehusvinduerne var almindelig og en Velsignelse for en Gaard. Dens undertiden noget stramme Lugt var der ingen, som ænsede. Lugteorganerne var overhovedet ikke udviklede til at reagere over for almindelig Møddingdunst. Selv i Præstegaarde og endda i det 19. Aarhundrede fandt man ikke noget ubehageligt ved at have Møddingen paa Gaardspladsen, hvad vi nu skal høre et lærerigt Eksempel paa, idet *Camillus Nyrop* i nogle selvbiografiske Oplysninger fortæller om sit Fødehjem, Riserup Præstegaard i Nr. Vedby S. (Falster Nr. H.), hvor der bag en Brændestabel i Gaardspladsen laa to store Møddinger, som havde deres Basis flere Alen dybt i Jorden, de var adskilt ved en Stenbro. »Senere har det ofte undret mig, at den Stank, som utvivlsomt i varme Sommerdage har maattet udvikle sig fra disse Dynger, som jeg erindrer at have seet dampe i Solvarmen, og som ikkun en Gang om Aaret, ved det saakaldte »Møggilde« bleve udførte, ikke generte; i ethvert Tilfælde mindes jeg aldrig i denne Retning at have hørt Beklagelse, uagtet vi saamænd ofte havde Besøg af fine

[1]) Om »Skiden-Stednavne« afledt af Møddingpøle etc. se Gn. Knudsen i Danske Studier, (1938), 60.

Næser, som tilhørte baade Kammerherrer, Kammerjunkere, Proprietairer og andre fine Folk. Maaske ansaa den daværende Hygieine den Sort Lugtestoffer for sunde at indaande? Det forekommer mig, at jeg hørte noget saadant omtale, saa at man altsaa resigneret oversaa deslige Bagateller som uundgaaelige Smaaonder.«[1])

Her kan ogsaa passende nævnes, hvad Folketingsmand *L. Larsen* fra Vejby Sogn ved Tisvilde i Nordsjælland meddelte i 1908 om Møddingforhold i hans Barndom omkring Midten af 19. Aarhundrede: Begrebet Hygiejne, som i vore Dage spiller en stor Rolle ved Bygningers Opførelse, kendte man intet videre til. Der var ikke Nødtørftshuse ved nogen Gaard, man slog Spildevand ud, hvor det var mageligst at blive af med, og det banede sig saa Vej til Møddingen eller Gadegrøfterne. Disse var ofte om Sommeren stinkende Pøle. Man tog i det hele ikke meget Hensyn til Luft, Lys eller Vand, særlig Vandstederne var under al Kritik; Brønden, hvis der var nogen, var ofte nær ved Mødding eller Rendesten, og Vandingsstederne for Kreaturer var ofte fyldt med alle Slags Uhumskheder. Nutidsbegreber om Sundhedspleje og Renlighed kendte man ikke, forstod dem ikke og tog intet Hensyn dertil ved Boligers Opførelse og Indretning[2]). —

Vender vi nu tilbage til ældre Tider og betragter Landsbylovenes og Byskraaernes Bestemmelse om Emnet, viser det sig, at der bl. a. er enkelte Paragraffer om, hvor Møddinger ikke maa have Plads. Det er altid forbudt at kaste Gødning ud paa Gaden. Dette gælder saaledes i Varde, hvor det i Byskraaen fra 1631 forbydes at lægge Møg paa Gaderne[3]). Det samme gælder Nakskov 1635, Nykøbing Sjælland 1704—37[4]) og Vi-

[1]) Camillus Nyrop og det kirurgiske Instrumentmageri i Danmark, af C. Nyrop (1884), 2—3.
[2]) Fra Frederiksborg Amt 1908, 6—7. Jfr. Anders Christensen: Fynske Bønders Liv (1908), 40 f., lignende Oplysninger.
[3]) V V II, 571_{24}.
[4]) V V IV, 25_{26}, 122_{17-18}.

borg 1715[1]). I Randers Marklov 1609 bestemmes, at Møg maa ikke ligge for nogen Mands Kaalgaarde eller Abildhaver; bliver det ikke straks kørt derfra, er Bøden 2 Sk. »Og hvem, som lader Møg ligge uden for sin egen Have og lader det ligge længer end i 3 Dage, skal have forbrøt 3 Sk. Graat til Byen.« Der er endvidere Forbud mod at anbringe Møg udenfor Porte og paa Gader, eller mere end 3 Dage i enhvers Abildhave. Gadeskarn skal bortfejes og Gaderne gores rene hver Lørdag Aften. Køres Møget ud paa Marken i aabne Vogne, saa der tabes af det paa Gaden, da skal Kusken straks sættes i Taarnet, og Vognens Ejer skal bøde til Byen 2 Sk. Graat og straks pantes derfor[2]). Det var altsaa ret strenge — men sikkert nødvendige — Bestemmelser, man havde i Randers vedrørende Byens Renfærdighed.

I Horsens maatte i 1802 ingen lægge Møddingsteder eller anden Urenlighed saa nær Vejen, at Pølevandet deraf kunde indsnige sig eller fordærve Vejen[3]).

Ogsaa fra Landsbyerne er der enkelte Bestemmelser om Møddingernes Plads.

I Bolderslev Vest for Aabenraa bestemmes i Vilkaarsbrevet af 1640, at ingen maatte lægge Møddinger »paa vores fælles Gadejord eller Forte ved en Rixdalers Brøde«[4]).

Bælum Videbog (Hellum H., Himmerland) fra 1712 har i Paragraf 79 disse gode Oplysninger:

»Og som her i Byen er stor Misbrug, at Husfolkene kaster store Møddinger sammen af Grandgade, hvorover fremmede og Grander om Nattetide vælter og tager stor Skade, haver og Husmændene indkast og indelukt af Grandgade, da vil vi have afskaffet, at intet efterdags mere indelukkes, og hvis, som for kort Tid er indelukt, skal igen udlægges under 2 Mark til Byen og 2 Mark til Herskabet. Og hvem, som efterdags kaste Møddinger sammen,

[1]) V V II, 144_{31}. Jfr. Svendborg Bylov (V V III, 475—76).
[2]) V V III, 351—52. Grotskilling, en lille Kobbermønt.
[3]) V. V. V, 94_{31}.
[4]) V V IV, 391_{6}. Jfr. Elstrup Bylov (Als) 1764, hvor en Mand for et Møddingsted paa Gaden skal give et Krus Brændevin (V. V. V, 285).

giver for hver Gang til Byen 24 Sk., til Herskabet 1 Mark. Lige Straf er de undergiven, som imod Forlov hugger Ris eller andet i sl. Nelles Lund og hans Skov.«[1])

Den anførte Post i Bælum Videbrev finder man et ret ejendommeligt Sidestykke til fra Tranebjærg paa Samsø, hvorfra Distriktslæge *G. Schleisner* meddeler, at omkring 1840 var Hovedgaden i nævnte By fælles Mødding, paa hvilken Gødningen kørtes ud og dækkedes med Halm og Tang; gennem denne foregik saa den almindelige Færdsel! Iøvrigt fandtes paa Samsø Møddingerne ofte ud til Hovedgaden eller til Baggyderne, de saakaldte »Forter«[2]). Oplysningen fra Tranebjærg giver unægtelig et klart Indtryk af de hygiejniske Forhold i en gammel Landsby. Jævnføres hermed kan den Skildring, *J. B. Krarup* (V, 210—11) giver af de sjællandske Møddingsteder, der i Regelen var et Hul, beliggende uden for Staldlængen. I Begyndelsen var det en Vandpyt, der dog snart blev overfyldt, saa den ikke kunde holde paa de overflødige Vædsker, der tog deres Løb til Byens Vanding. Herfra gik de igen i Kreaturerne — og saaledes i et bestandigt Kredsløb. Forholdene var saaledes de fleste Steder. I Landsbyerne dominerede henimod Foraarstide Møddingerne som smaa Alpelandskaber i Gaard ved Gaard. Ajle og Møddingvand har man trampet i uden at finde noget ubehageligt herved. Svinene løb rundt paa Bygaden og bjærgede Føden bl. a. ved at æde en Masse Gødning, ogsaa de smaa Bidrag, der stod omkring ved Hussiderne. De gjorde ligefrem Nytte som Renovationspoliti. De blev nok ringede (eller prynede), men da Ringen sjælden sad længe i Næsen, kunde der trofast rodes videre, saa Tofterne og Gaardspladserne har set farlige ud[3]). I det hele taget var Landsbyerne stærkt prægede af løstgaaende Husdyryngel og Fjerkræ. Navnlig de sidst

[1]) V V II, 122.
[2]) G. Schleisner: Samsø og dens Befolkning (1891), 24.
[3]) Jfr. Søren Alkærsig: Vejen Sogn (1936), 79.

nævnte Skabninger yndede Møddingen og dens nærmeste Omgivelser. En god Mødding var ikke let at holde pæn i Orden, da der altid var mange Høns og Kokke til at skrabe i den, til Ærgrelse for Karlfolkene, der tit satte Pris paa en velholdt Mødding[1]).

Da Landsbyerne efter Fællesskabets Ophævelse blev udskiftede, blev der bedre Pladsforhold omkring Gaardene. Det var de fleste Steder dog forholdsvis langt op mod Nutiden, inden man fik Møddingen fjernet fra Gaardspladsens toppede Brosten og anbragt paa Staldens Yderside eller et lignende mere afsides Sted, hvor Pladsforholdene tillod at anlægge en Mødding. Dog forblev — som man endnu kan se det — Møddingen slet ikke saa faa Steder i et Hjørne af Gaardspladsen.

Et Par Eksempler fra det 19. Aarhundredes agrarhistoriske Litteratur vil umiddelbart give Nutids Landmænd et Begreb om, hvor mange Gødningsværdier det var, der gik til Spilde ved de gamle Gaarde. I 1828 fortæller *L. C. Brinck-Seidelin* i sin »Beskrivelse af Hjørring Amt«, S. 133, at Møddingstedet ofte er dybt og saaledes anlagt, at ej alene den Regn og Sne, som falder paa Møddingens Overflade, dér bliver staaende, men og at Regn- og Snevand fra Gaardens Overflade og de dertil vendende Tage løber derned, hvorved Gødningens Opløsning og Gæring forhindres, som den og mindre kan berøres af Luften. — *J. B. Krarup* meddeler fra F y n, at selv paa større Gaarde saa man ofte, at Gødningsstederne var anlagt saaledes, at Sne- og Regnvand fra Gaardsplads og Tage ledtes ind i Møddingen, hvorfra Vandet atter løb bort, »svangert med en Ekstrakt af Gødningens bedste Kraft«. Hos Bonden var Møddingstedet i Reglen et dybt Vandhul, hvori Gødningen druknede og hindredes i at gaa i den rette Gæring[2]).

[1]) Jfr. Ordsproget: »Det er nemt at værge den Mødding, ingen Kokke skraber i«, sagde Pigen, der havde faaet et uægte Barn, til sin Søster, der gjorde hende Bebrejdelser (se E. T. Kr.: Holmsland, S. 21).

[2]) Landbrugets Udvikling IV (1901), 224—25.

Der var meget Bøvl og ubehageligt Arbejde for dem, der skulde færdes i de gammeldags daarlige Møddingsteder. Mangen Tjenestedreng eller ung Karl, der ikke ret var over sit Arbejde, har aset og bandet, naar han i mørke Vintermorgener skulde ud med Trillebøren fuld af Staldgødning for at vælte dens Indhold af paa det for Øjeblikket mest hensigtsmæssige Sted paa Møddingen eller i dens ajlede Bund. En i enhver Henseende meget oplysende Skildring af en Tjenestedrengs Møddinggenvordigheder finder vi i Digteren *Martin Andersen Nexø's* Ungdomserindringer. Nexø fik som nykonfirmeret Dreng (o. 1884) Plads paa en Gaard paa Bornholms Sydland. Her skulde han bl. a. passe Kreaturerne. Den strengeste Del af hans Gerning var Mugningen om Morgenen. Han fortæller underholdende og lærerigt om dette Arbejde i sin Selvbiografi: »For Lud og koldt Vand« (1937), 15—18:

»... Den nedre Del af Gaardspladsen bestod af en uhyre Møddingkule. Fra Stalddørene skød der sig Bastioner af Gødning ud i den; i Midten af Kulen stod Ailen to Alen dyb. Ailebeholder var dengang noget, kun Galninger og Vigtigmagere gav sig af med at anlægge; der var kun en i hele Sognet. Denne Mødding ser jeg for mig endnu med alle Enkeltheder: Den skraa Stenpikning langs Staldbygningerne, som man først skulde balancere et Stykke ad, inden man læmpede Børen ind over Møddingen, hvor der var lagt et Bræt til at trille paa, og fik den slæbt ud til Randen, hvor dens Indhold skulde kippes ned i det ailefyldte Dyb. Børen var gammel, som alt Redskab paa Gaarden, og hade en upraktisk Form, saa Byrden hang i ens Arme i Stedet for at hænge over Hjulet. Jeg havde svært ved at magte den og kunde ikke blive paa Planken, men maatte træde ved Siden af; jeg sank i, naar jeg skulde skubbe Børen fremad, og fik ikke altid Træskoen med op igen. Der hang en Tranlygte uden for Døren til Kostalden, men den formaaede ingenting mod Vintermørket. Bonden laa og puttede sig hos sin unge Kone, Karlen stod i den varme Hestestald og striglede Hestene; Pigerne sad i den lune Kostald og malkede. I Mørket derude laa jeg og rodede, gravede med opsmøget Ærme dybt i Gødningsælten efter mine Træsko, stiv af Kulde. Jeg hade ondt af mig selv og brølede

højt; mine skorpede, vaade Hænder sprængte af Smærte i Kulden, i min Hals kogte Bronkitis'en. Saa kom Peter Dam [Karlen] frem i Stalddøren derovre, han kiggede et Øjeblik ud i Mørket, gik saa ind og trak de lange Plovstøvler paa. Hvor var det velsignet at blive hjulpet ud af Klemmen. »Du læsser for meget paa,« sae han og kippede Børen for mig, lige i Vejret saa dens Indhold styrtede ud over Hjulet og ned i Gruben. Netop det var den store Kunst, ikke at vælte Indholdet ud til Siden, saa man igen fik Arbejde med det, men at kippe det lige fremover. Men der skulde baade Krop og Kræfter til; og jeg vejede for lidt til at kunne holde igen, naar jeg havde faaet Børen svunget lige i Vejret, saa den helt balancerede paa Hjulet. Saa hændte det, at den tog Magten fra mig og røg ud i Kulen — og var lige ved at rive mig med ogsaa. Mugningen gik i Staa, Anna og Bengta skældte ud, fordi der ikke var gjort rent under de Køer, de skulde malke; jeg kom bagud med Fodring og alting. Og da jeg nogenlunde havde fundet mig en Arbejdsmetode og begyndte at faa Magt med Arbejdet, hittede Husbond paa, at Gødningen fra Hestene og Køerne skulde blandes. Han havde læst, at det skulde være saa storartet og mindst fordoble Gødningsværdien, og saa blev der lagt Planker, to ved Siden af hinanden, hen over Ailedybet. Der skulde jeg saa hen over med mit Læs, over til Hestestaldsiden med Gødningen fra Kostalden og omvendt. Det krævede ny Kunst; trillede jeg midt paa Plankerne, gravede Børens Hjul sig ned mellem dem og skød dem fra hinanden. En enkelt Planke var for smal at balancere paa; og da de ikke var fastgjort til hinanden, arbejdede de op og ned, eftersom jeg traadte til, saa jeg kom i Slinger med Børen. Ofte gik den fra mig og forsvandt i Kulen, og jeg maatte smide mig ned og omklamre Plankerne for ikke at ryge med. Saa blev der stor Opstandelse, og Husbond kom sengevarm og holdt forfærdeligt Hus med mig. Der blev hængt Lygter ud paa Muren af alle tre Staldlænger, en Brandstige blev rigget fra Løbebroen over til den faste Del af Møddingen og Børen møjsommeligt fisket op af Sumpen. Bonden var godt gal og sled og rev i Tingene; han skubbede mig til Side og tog selv fat. Nu skulde saadan en Pjalt Knægt faa at se, hvor hurtigt og let en Kostald kunde muges. Han læssede dygtigt paa, jog ud af Stalddøren og henad Stenpikningen med Læsset; satte saa skraat ind over Møddingen, men havde ikke ramt Brættet og kørte ved Siden af; jeg maatte ha fat i Hjulet og løfte det op paa Brættet. Stadig brølede jeg, jeg kunde ikke komme mig af min Fortvivlelse over, saa haabløst alting saa ud for mig. »Hold dog op med den Brølen,« sa'e Husbond og spændte i igen — ud paa Løbebroen. De to Planker gav sig til at gaa op

og ned i hver sin Takt under ham, han kom i Slingren — og plums forsvandt Børen i Kulen, og han selv hang og red overskrævs paa Plankerne. Min Brølen slog over i Latter, af Skadefryd eller hvad det var; Peter Dam ruskede mig i Skuldren, men det var altfor ustyrlig morsomt. Pludselig sang det i Hodet paa mig, og der gik Ild i Mørket — Husbond hade langet mig en forsvarlig Lussing. Det var forresten den eneste Gang, han slog mig ...« —

Et Indtryk af Møddingens Plads i Gaardsrummet faar man ved at betragte Grundplanerne Side 59, 61, 62 og 64 i *H. Zangenbergs* Bog: Danske Bøndergaarde (1925), hvor man ser Gaarde fra Lundager (Gamtofte S.), Katterød (Diernisse S.), Glud (Bjerge H.) og Hammershøj (Sønderlyng H.)[1]). Ogsaa andetsteds fra er der Oplysninger om Møddingens Plads inde i Gaarden, f. Eks. fra Egnen mellem Køge og Roskilde[2]). I en Gaardsplads paa Strynø ser man — paa Fotografi — en vel vedligeholdt Mødding tæt uden for Stuehuset[3]). Paa Taasinge laa før Udskiftningen Møddingen i Gaarden. Men efter den Tid lagdes den, navnlig ved de udflyttede Gaarde, ud til alfar Vej. Den smalle Indkørsel til Gaarden var da ofte slemt oversvømmet af Møddingpølen[4]). Hagelbjergmosegaards Mødding (Als) findes ligeledes inde paa Gaardspladsen[5]). I Erritsø i det gamle Ussingske Hjem fandtes Møddingstedet omtrent midt i Gaarden, dog noget fjernet fra Stuehuset. Stedet var en brolagt Fordybning[6]). I Hammerum Herred var Moddingen »som altid« i Gaarden. Omkring Midten af forrige Aarhundrede var der næsten ingen, der havde en Stowt (Hjulbør), saa Gødningen blev baaret paa Greb eller Skovl fra Grebningen, der sammen med Baasene tit laa

[1]) Se endvidere Zangenberg: Danske Bøndergaarde, (1925), 25, 44, 63.
[2]) Marie Christophersen og H. Ussing: Fra Hedeboegnen (1923), 29, jfr. 15.
[3]) Thorvald Hansen og H. Ussing: Mellem sydfynske Sunde (1934), 68.
[4]) Smsts., 75.
[5]) Henrik Ussing: Det gamle Als (1926), 58.
[6]) H. Ussing: Minder fra Erritsø (1915), 59.

tværs gennem Huset. Gennem en Laage modsat Indgangsdøren kastedes Gødningen ud paa Møddingen[1]).

For vindskibelige Bønder var Møddingen en Herlighed i en Gaard, og mange hægede svært om den. Jeppe Aakjær har i sin Novelle: »Bakgaarden og dens Beboere« fra 1900 givet en underholdende Skildring af Hedebonden Niels Bak, der næsten var for øm over sin Mødding. »Det er tvivlsomt, om Niels Bak holdt af noget levende Væsen paa denne Jord, men een Gjenstand var der, som han omfattede med en rørende Omhu: hans Mødding. I sine Fritider, naar Ploven stod stille, og Øgene gumled ved Krybben, var han altid at træffe ved eller paa sin Mødding. Der var noget af et Ømhedsforhold mellem ham og Møddingen. Dens Dufte var ham kjærere end Rosens, som han ikke fandt »løjtet af nøj«. Evig pusled han om den med Greb eller Spade, saa to Straa næppe laa over Kors ved den. Som dens opvartende Kavaler gled han langs dens strøgne Sider, glatted den, og klapped den næsten ømt med Skovlens blanke Blad. Han var skinsyg paa sin Mødding. Med rasende Brøl og Stenkast for han ud efter Hønsene, hvis de voved den mindste Tilnærmelse til denne Gjenstand. Han svor en dyr Ed paa at dreje Halsen om paa den nye Kok, hvis han satte sin Fod paa den. Han vilde ha sin Mødding for sig selv.«[2]) Paa Niels Bak kunde man vel næsten anvende det sjællandske Mundsprog: »Vis mig din Mødding, og jeg skal sige dig, hvad Mand du er«[3]). Om en Bonde, der forsømte sit Arbejde, sagdes i Vestjylland: »Hans

[1]) Hardsyssels Aarbog 1914, 29. Jfr. E. T. Kr.: Jysk Almueliv III, Nr. 470: Den nye Karl spørger den første Dag, han skal ud at møge, om han skulde hjejte det ud eller støvte det ud. »Du kan hjejte«. Lidt efter kommer Husbonden ud og ser, at Karlen bærer Moget ud Grebfuld for Grebfuld. »Naa, det kalder du at hjejte?« — »Ja« — »Saa kan du nu støvte det ud.« Medd. fra Vandborg. — Hjejte bet. at bære Møg ud paa Møddingen, kaste det ud gennem en Luge.

[2]) Jeppe Aakjær: Samlede Værker VI, 212.

[3]) Krarup og Tuxen V (1904), 212. I Vestjylland hed det: »En Mand skal kendes paa hans Mødding«; naar den er ordentlig holdt, vidner det om Husbondens Dygtighed.

Mødding er lige ved at gaa i Lyng«. — »Sikke Mørenger, di har om djær Hus« (Vestslesvig), om Svineri og Uorden ved Gaardene. Fra samme Egn stammer Talemaaden: »Det er nok ikke bare Halm og Skidt, som hun sagde, æ Ku'en om æ Møreng.« —

Der er iøvrigt overleveret forskellige Talemaader, stedlige Mundheld, Remser samt Sagn og Tro knyttet til Møddinger og Gødning. I en Talemaade fra Randersegnen hedder det: »Læg di Bien, hue dæ kommer ingen Mågwoon«, ɔ: læg dig at sove. »Det bliver nok mere Mog end Blod«, kan siges, naar Drenge slaas (Vendsyssel). —

Spøgende sagdes:

»Nær æ Mand et æ hjem, sætter vi æ Moghakke for æ Bordende« (Vejleegnen, Elsted). — Mog, det er godt Skidt (vestj.). — Det bliver til Mog, ligesom Wolle Munks Brød (Vendsyssel). — Ka do hold æ Mog å dæ? (Agger): holde dig fri for Snavset. — Han er det bedste Menneske, Moget kan ligge i (Vends.). — Både det jen Skidt og det andet Mog ɔ: det altsammen, Revl og Krat. — Æ de jen Skidt, så æ de ant Mog (Søvind S.), om to lige slette Ting. — Do hær nok låen di Mond hen å kør Mog i (Valsbøl), siges til den, der ikke hilser igen. — Skyd æ Mog op i e Liv o tæj fat! (Darum), Opfordring til rask Arbejde, naar en staar ubeslutsom. — Ti stille, der kommer en Las Mog! (vestj.) siges til den, der taler højrøstet og meget. — Det vælter frå ham, ligesom Mog frå en træt Helmes (vestj.), om en, der taler meget, lyver meget. — Det er noget godt Mog (Vends.), om hvad der er værdiløst. — Det gammel Mog (Støvring), det gamle Juks. — Et søle Mog, et stakkels, skrøbeligt Menneske. Det er saadan et sølle Mog, der kan ingenting. — Moget ku da ent hold te e (til Arbejdet) og bløv syg knap. Til et lille Barn: det bitte Mog! (Vends.), et lille Mog (Søvind S.). — Det er et sølle Moghoved (Søvind), til en lille Dreng, der ikke kan bestille noget. Han har mere at røgte end moge (Malt), om en, der fører Sladder. — Du er ikke værd at moge under (Søvind S.), Udtryk for stor Foragt. — Hvem, der ikke gist ven øwer å mog sin egne Køer, skal komme til at moge andres (Mellemslesvig), ɔ: hvem der ikke vil passe sit eget, skal komme til at arbejde for andre.

Fra Fjends Herred hedder det i en Stedremse: »I hvad Vejrlig der end er på Sky, så kører de dog Møg i Fly!«

»Riber Mogkjøren. — Kalvslund Hjøkjøren å Helvedes

Pihn for ålder Æhnd.« — Vejle Møgkjøren og Vinding Gærden får aldrig Ende. Eller: 1) Ribe Møgkøren og Vind Gærden ... 2) Hind Preglen og Ribe Møgkøren ...

Endvidere: De Pederstrupper deres Mogagende er evig, uden Ende (Viborgegn). Ajstrup Mogagende og Helvedes Pine faar aldrig Ende (Vindblæs Sogn ved Hadsund).

De anførte Talemaader hentyder naturligvis til Byer, der havde lang Markvej.

I en Byremse fra Fredericiaegnen nævnes Stallerup Moghawer. Fra Sønder Omme Egnen har man i en Stednavneremse: Kirkeby Mogroger. En Tater bar Navnet Tammes Mogpind.

I Folkesagnene fortælles det, at den vrede Nisse kastede Karlen hen paa Møddingen. — I Havlund og Faarbæk blev Skiftinger lagt ud paa Møddingen, hvor saa den underjordiske Kvinde kom med Folkenes eget Barn og tog Byttingen med sig. — Naar Djævelen eller et Genfærd var fjerde Hjul paa en Vogn, kørte den gerne til sidst ud i Møddingpølen. —

Ogsaa fra Folketroens Overdrev er der lidt at hente om Møddinger. I Kværndrup paa Fyn var det Skik en af Julehelligaftenerne at hugge en Økse i Møddingen. — I Jordløse lagde man Staal (en Økse) i Moddingen (i Julehøjtiden), for at Kraften skulde holde sig i Gødningen[1]). — Man maatte ikke klappe et Læs Gødning med en Skovl, naar et Føløg var forspændt, for det vilde da kaste Føllet[2]). —

Som Skældsord er Forbindelser med Mog- naturligvis af Værdi. Anvendelige i saa Henseende var (og er) Benævnelser som Mogast, Mogbukse, Moggalt, Moggris, Moghjalte, Moghors, Moghoved, Moghøved, Mogkar, Mogkratte, Moglaar, Mogperris, Mogpram, Mogprovst, Mog-

[1]) Feilbergs Ordbog, Artikel mødding (med Henv.).
[2]) E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder IX, S. 12.

skank, Mogso, Mogsvin, Mogsæd, Mogtønde, mogvorn, Mogværk, Møddingtyr.

De ovenanførte Remser, Talemaader, Udtryk, Skældsord m. v. er hentede fra *H. F. Feilbergs* Ordbog over jyske Almuesmaal, II, S. 602—606, 645, hvor man vil finde nærmere Henvisninger til de enkelte Citaters Findesteder m. m.

Man vil af det meddelte forstaa — hvad da ogsaa kun var at vente — at Møget spillede en vis Rolle i Bondens Sprogbrug og vel ogsaa nok noget i hans Tankeverden. Hos den gamle Almue var man i det hele taget snild til at udnytte i Ord og Tanke alle de reelle Ting, man havde for Øje og som havde Betydning for den daglige Levemaade.

*

Til nærværende Kapitel bør føjes nogle afsluttende Bemærkninger.

Som det fremgaar af de meddelte Oplysninger om Moddingsteder, havde man ikke i ældre Tid Forstaaelsen af, at det gjaldt om at have Gødningen anbragt paa en Plads, hvor den kunde holde paa sin Kraft. Det var først et godt Stykke ind i det 19. Aarhundrede, man begyndte at anlægge Møddingsteder med Stenbro. Omkring 1850 var vandtætte Staldgulve og Gødningsunderlag Sjældenheder, ligesom Ajlebeholdere var ukendte. Det gjaldt om, at saa meget Ajle som muligt kunde synke i Jorden bag Koerne, saa var man da af med den. Der var nok Pløre at traske i endda i Regn- og Sneperioder. Det var ikke inden i 1880—90'erne, Ajlekummer blev almindelige; inden denne Tid havde dog dygtige Landmænd tit opsamlet Ajlen i en nedgravet Tønde, og hver Gang, den var løbet fuld, blev dens Indhold hældt op over Møddingen. Saa gik Ajlen da ikke helt til Spilde, og Gødningen blev ved denne Overøsning forbedret. Nu findes Ajlekummer sikkert ved hvert veldrevet Landbrug. I 1923 fandtes de i hvert Fald ved 78 pCt. af samtlige danske Landbrug over

10 Tdr. Land[1]). Ogsaa i Henseende til velindrettede Møddingsteder og Møddinghuse — hvori Naturgødningens store Værdier kan bevares — staar Danmark højere end de fleste andre europæiske Lande; thi til Trods for den stærke Anvendelse af Kunstgødning regnes Staldgødning og Ajle dog stadig som de væsentligste Gødningsmidler. Paa Agermarken er Naturgødningens Overlegenhed over Kunstgødning særlig stor[2]). Derfor gælder det om at faa saa stor en Mødding som muligt, og give den en Behandling saa god, som det er gørligt. Med den Viden, danske Agerdyrkere nu besidder om Gødningens Værdi, er der kun Grund til at tro, at vort Lands Møddinger i Fremtiden alle vil faa den mest hensigtsmæssige Behandling. Det er sikkert kun et Spørgsmaal om Tid, saa findes der betonmurede Møddingsteder (eller Møddinghuse) ved hvert eneste Landbrug, stort eller lille, i Danmark.

E.

Ældre Oplysninger om Møgkørsel.

Da det ikke alle Steder var lige meget, hvilke Veje det var, man benyttede, naar Gødningen skulde ages ud paa Byvangene, er det let forstaaeligt, at der i Vedtægter om Købstadsjorder og Landsbymarker findes Bestemmelser om de Ruter, der skulde følges, naar Gødningen skulde af By. Det er saaledes befalet i S æ b y Marklov fra 1685, at ingen maatte fragte Møg eller Tang uden Tilladelse over en andens Jord, uden naar den var snedækket eller frossen, saa Kørselen aldeles ingen Skade gjorde. Over-

[1]) I Begyndelsen af 1939 manglede der Ajlekummer paa 30 000 danske Landejendomme, og ca. $^1/_3$ af samtlige Beholdere var defekte. Der blev i den Anledning ved Lov af 7. Marts 1939 bevilget 10 Mill. Kr., der af Staten er stillet til Raadighed som Laan for de Landmænd, der ønsker at anskaffe sig nye Ajlebeholdere eller at forbedre de bestaaende Ajleanlæg. Man har beregnet, at der aarlig kan spares 15 Mill. Kr. Valuta ved at drage større Nytte af Ajlen.

[2]) O. H. Larsen, 283. Jfr. C. C. Larsen: Det danske Landbrugs Historie (1925), 70—71. Niels Bredkjær i Det danske Landbrug[2] (1937). 97—98.

traadtes Bestemmelsen var Bøden 8 Sk. for hvert Læs, der saaledes blev kørt[1]). — Ingen maatte paa Viborg Bymark for Mageligheds Skyld køre over en anden Mands Jord med Møg og Gøde. Han skulde følge Adelvejen, ellers vankede der Bøde[2]). I den ny Marklov for Viborg fra 1715 nævnes, at Bøden for ulovlig Kørsel med Gødning var 2 Mark[3]). Aar 1789 bestemmes i Viborg Marklov, at den, der kørte over nogen anden Mands Jord uden Tilladelse med Gøde eller anden Vogn, skulde betale i Mulkt hver Gang 4 Mark og erstatte den derved gjorte Skade til sammes Brugere[4]). — Horne Lov fra 1577 bestemmer, at den, der ager Mug ud i Vænget eller andet Sted, som af Bymændene var vedtaget at holde i Hegn, skulde bøde til den Balle (ɔ: Bydel), han boede i, 1 Fjerding Øl og til Herskabet ½ Td. Havre[5]). I et senere, ikke tidsangivet, Tillæg til Horne Lov anføres, at naar der ages Møg igennem Bygmarken, da skulde de age tilbage gennem Byen, for ikke at gøre Skade paa Bygsæden eller anden Sæd. Ulydighed mod denne Vedtægt straffedes med et Fjerdingkar Øl i Bøde for hver Gang[6]). I Ertebjærg Vilkaar fra 1794 (Als Sdr. H.) er der den nyttige Bestemmelse, at alle Markled skal staa aabne, saa Møglæssene uhindret kan køre igennem dem, naar om Efteraaret Gødningen køres ud paa Stubbene. Det var for at fremme Arbejdsfarten, Befalingen om de aabne Led blev indført i Byloven, der ogsaa meddeler, at Kreaturerne skal være fjernede fra Markvejene og deres nærmeste Omgivelser, mens Møgagningen finder Sted[7]).

Paa Fællesskabslandsbyens Stævneplads blev det bestemt, naar vigtige Arbejder skulde paabegyndes. Udkørselen af Gødningen i Foraarstiden dannede her ingen Undtagelse, selv om det kun er fra faa Steder, der fore-

[1]) V V II, 11_4.
[2]) V V II, 128_{13} (Aar 1688).
[3]) V V II, 139_{17}.
[4]) V V III, 530_{20}.
[5]) V. V. V, 51_7.
[6]) V. V. V, 54_{17}.
[7]) V. V. V, 247_{15}.

findes nedskrevne Bestemmelser om Dagen for Møgagningen. I Byloven fra Hillested (Fuglse H.) paa Lolland fra 1739 bestemmes det saaledes, at det paa Sognestævne skal vedtages, naar Bymændene skulde »anfange deres Pløininger i alle Slags Tilfælde sampt Gødsknings Udkiørsel og sette visse Tider, da det overalt skal være tilendebragt efter Landets Skik«[1]). — Vokslev Grandebog (Hornum H.) i Himmerland fra 1779 bestemmer, at ingen maa begynde med Gødningens Udførsel, før end det af samtlig Granderne er vedtaget, under 8 Sk. Straf til Viden, »men de bør endog herudi saa vit mueligt følges ad«[2]). Det kunde have sin praktiske Betydning, at alle begyndte Møgkørselen paa samme Dag, idet Bymændene ofte foretog Marksyn el. lign., inden Jorden blev gødet. Dette var saaledes Tilfældet i Komdrup (Hellum H.), hvor det i Granderetten fra 1716 er vedtaget, at Oldermanden og Synsmænd skal undersøge Markforholdene de Steder, hvor der føres Klage om Jordtildeling eller Engarealernes Størrelse. Saadanne Marksyn skulde tages, førend Jorden blev gødet[3]). En omtrent ligelydende Bestemmelse forefindes i Ryslinge Bylov (Fyn), 1772, hvor Oldermanden sammen med fire Mænd hver Sommer, før »nogen af os begynder at age Giødning ud paa Fælleden«, skal møde og udvise den Jord, som i den tilkommende Sommer agtes udlagt til Tøjring[4]). Endelig er der en Post i Bogø Bylov fra 1783, hvori det oplyses, at alle Mand skal begynde at køre Gødningen fra den ene Ende af Marken, paa en vis Aas. Det kostede i Bøde 2 Mark 4 Skilling at være ulydig mod denne Vedtagelse[5]).

Paa Helligdage maatte man ikke køre Møg ud i Vistofte (Mols) i 1765 eller i Saksild (Hads Herred) iflg. Byloven af 1705[6]).

Naar Gødningen blev kørt ud paa Marken, maatte den

---

[1]) V V III, 453_9.
[2]) V V III, 510_2.
[3]) V V II, 101_{72}.
[4]) V V I, 470_{33}.
[5]) V V IV, 85_{30}.
[6]) V V II, 243_1, 343_5.

ikke lægges paa uhensigtsmæssige Steder og Maader. I Ringkøbing Videbrev fra 1611 befales saaledes herom, at ingen maa lægge Møddinger eller Tangdynger paa adelfare Veje i Marken, men paa Agerenderne[1]). Nykøbing Falsters Markvedtægt af 1705 har den Bestemmelse, at ingen — for at undgaa Skade paa Græsningen — maatte føre sin Gødskning ud i Fælleden, førend Ævret var opgivet i Rugmarken, med mindre han lagde den paa et Sted i en Hob. For Overtrædelse heraf var Bøden 2 Mark. Denne Bestemmelse gælder ogsaa i Vedtægtens Ekstrakt fra 1772[2]). — Viborg Marklov af 1816 har en Post om, at den, som sætter sin Mødding nærmere end 1 Favns Afstand fra anden Mands Dige[3]), bøder 1 Rbdlr. og skulde tilmed straks bortflytte Møddingen til omtalte Afstand, samt erstatte Digets Ejer den mulig forvoldte Skade[4]).

Der er ogsaa Bestemmelser vedrørende Byens Bestillingsmænd og deres Møddinger. Det hørte saaledes i Mjang paa Als til Bysmedens Løn, at Bymændene skulde age hans Mødding ud en Gang aarlig[5]). Lignende Lønningsskik kendes fra Kragelund i Hids Herred nordvestlig for Silkeborg. Her var det Byhyrdens Mødding, Bymændene skulde udkøre[6]).

Det har sikkert været fornøjelige Dage, naar de nævnte »Embedsmænd« fik deres respektive Smaamøddinger udkørte. Maaske Bymændene bagefter har moret sig i Fællesskab som ved et rigtigt Møddinggilde; et saadant holdt man i Kirke-Stillinge (Slagelse H.), naar Bysmeden fik sin Mødding kørt ud en Søndag Formiddag. Der var en 4—5 Møgvogne med Heste og Kuske til dette Fællesarbejdes Udførelse. Om Eftermiddagen holdtes Gildet[7]).

---

[1]) V V II, 474_{13}.
[2]) V V IV, 134_5, 140_1.
[3]) Jfr. Ørre Vedtægt 1779: 1 Mark i Bøde for at grave for nær sin Nabos Mødding.
[4]) V V IV, 248_{14}.
[5]) V V III, 83_{20} (1779).
[6]) V V III, 339_{37} (Aar 1660).
[7]) Fra Sorø Amt (1925), 20 ff.

Hestene i 1938.

Af Statskonsulent *Aug. Kjær.*

Som sin Forgænger har 1938 været et forholdsvis godt Aar for dansk Hesteavl. Afsætningen har haft en stigende Tendens, og Priserne har været tilfredsstillende, saa det er naturligt, at Interessen for Hesteavl har været relativ god. At det har været saaledes, faar man en Antydning af, naar man gennemgaar nedenstaaende Tabel, der giver en Oversigt over Danmarks Hestebestands Størrelse og Sammensætning gennem en længere Aarrække.

Tabel 1.

Tællingsaar	Hingste, 3 Aar og derover	Vallakker, 3 Aar og derover	Hopper, 3 Aar og derover	Føl	Plage, 1—3 Aar	Samlet Hestestyrke
1838						325 019
1861						324 560
1871						316 570
1881						347 561
1893	3446	129 065	177 822			410 639
1903	3750	143 059	204 892			486 935
1909	3865	174 662	224 859			535 018
1914	4161	189 151	237 421	49 455	87 052	567 240
1920	4982	207 093	235 237	54 713	99 752	601 777
1927	3880	220 083	245 076	19 060	26 626	524 725
1930	3288	205 591	233 090	22 357	30 039	494 465
1935	3693	201 092	222 208	40 930	52 700	520 623
1936	3756	200 451	218 145	46 777	65 824	535 953
1937	4247	200 962	217 958	50 106	78 880	552 153
1938	4139	202 265	220 286	50 193	87 650	564 533

I Forhold til 1937 er den samlede Hestebestand tiltaget med 12 380 Stk., og Retningslinien efter 1930 er saaledes fortsat, men det er Stigningen i Antallet af Heste under

3 Aar, der er særligt iøjnefaldende, og som bringer Bud om, at Interessen for Hesteavl, der i Tiaaret 1920—30 var reduceret overordentlig stærkt, nu igen har faaet Tag i de danske Landmænd.

Antallet af egentlig arbejdsdygtige Heste — Hopper og Vallakker 3 Aar og derover — er kun steget med 3 603 Stk., en Stigning, der skyldes de foregaaende Aars større Føltillæg, men som endnu ikke har været i Stand til at bringe denne betydningsfulde Gruppe op paa Højde med, hvad den var i 1930, hvor vi havde 16 130 Hopper og Vallakker flere end i 1938. Hvorvidt den arbejdsdygtige Hestebestand i 1930 eller den i 1938 kan anses for normal for Behovet, formaar sikkert hverken jeg eller nogen anden at gøre Rede for, thi en passende stor Hestestyrke er i Praksis et yderst elastisk Begreb. Et er, hvad der er økonomisk bedst og mest egnet for Bedriftens Tarv, noget andet hvad der er til Raadighed. Naar Hensyn tages til, hvad der tidligere var Anvendelse for, saa ligger Antallet af Hopper og Vallakker 3 Aar og derover en Del under det, som synes formaalstjenligst, men man maa ikke glemme, at der nu er et betydeligt større Antal 2-aarige Plage til Raadighed, saa Arbejdet ude i Landbruget i 1938 sikkert har kunnet udføres lige saa godt som i 1930, saa meget mere som Hestebestanden nu i Almindelighed omfattes med større Interesse end den Gang, og derfor kan forventes at være i bedre Kondition og have større Arbejdsevne.

Den støtte Stigning i Antallet af Plage gennem de sidste Aar giver gode Muligheder for Udnyttelse af en fremtidig Eksport, men først og fremmest for at forny den ældre Del af vor arbejdsdygtige Hestebestand. Hvor stor denne Del er, der trænger til Fornyelse, kan jeg ikke gøre Rede for, da »Statistisk Departement« ikke siden 1933 ved Tællingerne har sondret Hopper og Vallakker i Aldersklasser. Jeg beklager det i høj Grad, thi det er af den største Betydning for Avlens Tilrettelægning i Øjeblikket saavel som i den nærmeste Fremtid at vide

Besked med, i hvilken Grad det er lykkedes at give vor Hestebestand den sikkert i høj Grad tiltrængte Fornyelse, eller om vi endnu i nogle Aar maa regne med, at en større Del af Tillæget end normalt skal medgaa hertil. Det er godt nok at vide, hvor mange Hopper og Vallakker over 3 Aar vi har, men en Hest i Alderen fra 3—6 Aar eller fra 6 til 11 Aar er nu adskilligt mere værd til Arbejde end een paa 12 Aar eller ældre, og de kan forventes at vare adskilligt længere end dem, der staar lige for at faa Livsforsikringen udbetalt.

I 1938 var Føltillæget 87 Stk. større end Aaret forud, uagtet der i 1937 kun var bedækket 80 000 Hopper mod 84 000 det foregaaende Aar. Frugtbarheden blandt vore Hopper viser derfor en stigende Tendens, noget der ikke kan undre, da Avlen nu er kommen ind i adskilligt fastere Former, og der anvendes mere egnet Materiale end for nogle Aar siden, hvor det gjaldt om at faa bragt Føltillæget op hurtigst muligt, og hvor der derfor maatte anvendes forholdsvis mange gamle Hopper, der havde gaaet golde i adskillige Aar, ja maaske aldrig havde baaret Føl.

Antallet af Føl i 1938 var næsten naaet op paa en Højde svarende til, hvad Tilfældet var før Verdenskrigen, og da Begæret efter Heste den Gang var betydeligt større end nu, hvor Eksporten er en hel Del mindre, er det naturligt at mange — ogsaa jeg — spurgte, om et saa stort Føltillæg, hvis det fortsattes eller yderligere forøgedes, ikke i Løbet af en meget nær Fremtid vilde medføre Overproduktion af Heste og dermed en ny Krise for dansk Hesteavl. Og da Meddelelsen om, at der i 1938 var bedækket 8 000 Hopper flere end Aaret forud, og Føltillæget derfor maatte ventes yderligere sat i Vejret, var det naturligt, at Frygten for Overproduktion fremkaldte forskellige Forslag til Begrænsning af Føltillæget. Forudsætningen for alle disse Forslag var, at Udviklingen foregik paa normal Maade. Nu, da dette skrives, er denne Forudsætning styrtet i Grus, idet en Stormagtskrig er brudt ud, og ingen ved, hvorledes Forholdene for

Avlen og Afsætningen vil forme sig i Fremtiden, hvorfor der sikkert er god Grund til at afvente Forholdenes Afklaring, før man tager Stilling til Sagen.

Medens Antallet af Hingste, 3 Aar og derover, har vist Stigning, der rent talmæssig var ret betydelig i de foregaaende Aar, saa har der i 1938 været en Tilbagegang i Forhold til Aaret forud paa 108 Stk. Hvorvidt denne Tilbagegang skyldes en maalbevidst Reduktion af Bestanden som Følge af, at en Del Hingsteholdere var bleven klar over, at Forretningen kunde forventes at blive mindre god for dem paa Grund af den Agitation, der førtes mod de mindre gode Hingste — hvad enten disse Agitatorer var Tilhængere eller Modstandere af den tvungne Kaaring — tør jeg ikke udtale mig om, selv om der vel nok er nogen Sandsynlighed derfor. Er det Tilfældet, saa har Diskussionen pro et contra den tvungne Kaaring dog gjort sin Gavn og bidraget til en Formindskelse af vore Hingstes Antal. Selv om det er umuligt nøjagtigt at fastslaa Nedgangens Aarsag, saa mener jeg dog, at de foreliggende Kendsgerninger opfordrer til at fortsætte Agitationen mod de daarlige Hingste paa Grundlag af at oplyse Folk om det taabelige i at benytte saadanne, og ikke a n m o d e om at faa indført drastiske Foranstaltninger, der indskrænker den enkelte Landmands frie Dispositionsret indenfor sin egen Bedrift, og derved skabe Præcedens for videre gaaende Foranstaltninger af lignende Art, ja maaske endnu mere indgribende og betydningsfulde.

En Kendsgerning er det jo, at Nedgangen i Hingstenes Antal ikke skyldes, at der i 1938 blev bedækket færre Hopper end sædvanlig, tværtimod.

Den forøgede Interesse for Hesteavl har altid tidligere fremkaldt en Stigning i Hingstenes Antal, men i 1938 var det ikke Tilfældet, og det kan derfor have nogen Interesse at betragte den amtsmæssige Fordeling af Hingsteholdet, for at faa lidt Klarhed over, om Tilbagegangen skyldes enkelte særlige lokale Forhold, eller om den har været

Tabel 2. Hingsteholdets Størrelse i de forskellige Amter.

Amt	1914	1920	1922	1924	1927	1929	1931	1933	1935	1937	1938	Fremgang i 1938 i Forhold til 1937
Københavns	337	372	354	288	291	290	190	223	292	239	218	÷21
Frederiksborg	147	199	186	168	164	141	130	118	147	169	157	÷12
Holbæk	271	322	306	264	226	211	193	178	211	238	236	÷ 2
Sorø	195	228	219	188	179	155	125	139	152	200	195	÷ 5
Præstø	235	293	261	235	224	190	157	174	186	215	217	+ 2
Bornholm	63	80	84	71	53	63	67	69	55	55	51	÷ 4
Maribo	249	272	265	214	170	176	147	150	191	223	231	+ 8
Svendborg	237	248	230	220	185	161	161	174	204	222	203	÷19
Odense	263	282	259	223	222	180	178	186	202	238	240	+ 2
Vejle	172	194	171	158	139	142	139	125	141	178	157	÷21
Aarhus	275	296	294	240	218	208	212	180	221	247	255	+ 8
Randers	280	316	314	305	268	267	223	235	229	315	323	+ 8
Aalborg	319	357	378	313	319	326	298	277	284	342	323	÷19
Hjørring	263	269	279	251	221	203	173	181	198	262	243	÷19
Thisted	171	200	177	155	154	112	110	115	138	141	142	+ 1
Viborg	312	381	400	364	312	311	281	284	309	316	303	÷13
Ringkøbing	238	291	261	236	231	225	182	182	201	227	261	+34
Ribe	134	165	155	152	156	129	131	109	140	179	166	÷13
Tønder	—	—	51	44	42	45	46	55	60	74	69	÷ 5
Aabenraa	—	—	57	34	22	33	32	64	69	74	71	÷ 3
Sønderborg	—	—	45	39	34	36	28					
Haderslev	—	—	72	65	50	49	49	56	63	93	78	÷13
Ialt	4161	4765	4818	4227	3880	3653	3252	3274	3693	4247	4139	

Tabel 3. Hingsteholdets Størrelse i de forskellige Amter i Forhold til samme Aar fødte Føl.

Amt	Antal Hingste pr. 100 Føl.										
	1914	1920	1922	1924	1927	1929	1931	1933	1935	1937	1938
Københavns	25,6	25,9	29,7	51,1	36,6	68,7	50,1	50,2	38,6	25,2	22,9
Frederiksborg	10,0	11,8	17,8	27,2	29,6	23,3	24,0	16,4	13,5	12,1	11,8
Holbæk	9,9	10,9	17,2	19,8	25,0	17,5	18,4	13,2	9,9	9,2	8,8
Sorø	10,3	10,2	17,7	20,5	25,2	19,4	18,3	15,1	10,8	11,3	11,2
Præstø	11,8	12,2	20,6	26,6	28,1	24,4	20,0	18,5	11,1	12,0	11,8
Bornholm	9,2	8,7	17,5	22,3	14,6	17,0	19,7	17,0	9,4	8,5	8,1
Maribo	11,9	11,3	20,2	27,2	23,6	24,2	23,5	14,9	12,8	11,3	12,4
Svendborg	8,0	7,8	10,1	13,2	16,4	11,5	13,4	10,9	9,2	8,8	7,7
Odense	8,5	8,6	11,5	13,4	20,0	13,1	14,8	12,1	9,3	9,3	9,4
Vejle	7,2	9,3	11,7	17,7	23,2	18,7	20,6	15,3	9,8	8,4	7,2
Aarhus	8,0	9,5	13,6	15,8	27,8	22,1	24,7	20,8	13,3	11,1	11,7
Randers	6,1	7,1	8,6	11,6	17,7	13,7	12,2	13,5	7,4	8,6	9,1
Aalborg	7,2	8,3	11,0	11,1	14,1	11,6	11,1	9,6	6,2	6,6	6,2
Hjørring	7,5	7,7	10,4	12,0	12,8	9,7	10,3	9,7	6,3	6,7	6,1
Thisted	8,9	9,9	11,2	12,2	17,5	9,3	10,4	10,1	6,6	5,5	5,7
Viborg	7,1	9,1	12,0	15,5	22,6	16,2	16,0	16,2	9,6	7,6	7,1
Ringkøbing	5,8	7,9	9,2	13,2	23,6	16,1	14,4	14,8	7,7	6,6	7,6
Ribe	5,0	6,1	8,3	12,3	19,1	13,0	12,5	9,0	6,7	7,2	6,1
Tønder	—	3,2	3,4	5,4	6,1	5,2	5,1	5,5	4,3	4,8	4,3
Aabenraa	—	5,4	9,5	11,5	9,3	10,2	11,6	12,0	7,9	6,6	6,0
Sønderborg	—	10,5	10,8	16,9	25,8	32,1	10,0				
Hadersley	—	5,2	8,5	12,1	10,4	8,9	9,7	8,1	6,1	6,9	5,7
Gennemsnit	8,4	9,1	12,5	15,6	20,4	15,5	15,2	13,3	9,0	8,5	8,2

mere jævn Landet over, og jeg henviser i dette Øjemed til Tabel 2, der angiver Hingsteholdets Størrelse indenfor de enkelte Amter gennem en længere Aarrække.

Som man vil se, gik Reduktionen af Hingstenes Antal yderst langsomt i de kritiske Aar fra 1920—32. Med de stigende Priser og den større Interesse for Hesteavl gik Antallet paany i Vejret indtil 1938, og Tabellen viser tillige, at det ikke er alle Amter, der har Tilbagegang, idet der for 7 af de 21 kan noteres en Forøgelse af Hingstenes Antal. Denne er imidlertid kun særlig stor for Ringkøbing Amts Vedkommende, og jeg er ikke i Stand til at paavise nogen særlig Aarsag hertil. Angaaende Stigningen i Aarhus, Randers og Odense Amter spørger jeg mig selv, om den maaske kan skyldes den jydske og den fynske Væddeløbsbane.

At vi under Krisen havde et alt for stort Hingstehold, og at de gode Hingste ikke blev udnyttet saa godt som ønskeligt, er en given Sag. Med Hensyn til Udnyttelsen af de gode Hingste, da er Sagen nu med den langt større Interesse en anden. De særligt gode Hingste udnyttes nu fuldt ud, ja nogle endog i en saadan Grad, at »kunstig Sædoverføring« er bleven taget i Brug for adskilliges Vedkommende, og der er derfor god Grund til at søge efterforsket, om vi vedblivende flotter os med Hingstehold og i hvilken Grad. Fra visse Sider hævdes nu, at Flotheden er overvældende og ødelæggende for vor Hesteavl, medens man under Krisen, hvor Paastanden var adskilligt bedre underbygget, var paafaldende tavs. Det er ikke Hingsteantallet som saadan, der er afgørende, men derimod dets Forhold til Føltillægets Størrelse. Saalænge vi ikke har fuld Klarhed over, hvormange af vore Hingste, der bedækker, og hvor stort et Antal for hver enkelt, vil vi altid mere eller mindre bevæge os paa »Troens Grund«. Men selv med det til Raadighed værende Materiale kan der dog skaffes mere Klarhed end almindelig gængs er, hvorfor jeg har udarbejdet Tabel 3, der gennem en længere Aarrække belyser Forholdet mellem

Hingsteholdets Størrelse indenfor de enkelte Amter og Antallet af samme Aar fødte Føl.

Selv om en Sammenligning af Gennemsnittet og Forholdet i de enkelte Amter med et forholdsvis ringe Antal Hingste pr. 100 Føl giver Udtryk for, at vi uden Skade kan komme endnu længere ned med Hingsteholdet, og derfor er en haandgribelig Opfordring til alle Interesserede at virke herfor, og til alle Opdrættere om at benytte de bedst mulige Hingste og lade de daarlige blive arbejdsløse, saa viser Forholdet i 1938 for hele Landet Fremskridt i Forhold til 1914 og betydelig Fremgang i Forhold til 1920. Da Avlen i 1914 var mere koncentreret til enkelte Racer end nu, hvor 4—5 ofte er i skarp Konkurrence paa samme Egn, hvorved Hingsteholdet yderligere forøges, er Fremskridtet i Virkeligheden større end Tallene viser. Naar Gennemsnitstallet ligger saa højt som Tilfældet er, skyldes det Sjælland, Lolland-Falster og Aarhus Amt, medens den øvrige Del af Jylland, og særligt Sønderjylland, udviser en betydelig større Sparsommelighed med Hensyn til Hingstehold. Man tør maaske tro, at Interessen for Hesteavl og Forstaaelsen af den Betydning, det har for et godt Resultat heraf at benytte de bedst mulige Avlsdyr og behandle deres Afkom tilfredsstillende, er størst i disse Egne, og at den Agitation, der særligt er ført dér for yderligere at fremme denne Forstaaelse, har medvirket til, at Resultatet er bleven, som det er. Skulde det ikke være en Opfordring til, ikke alene at fortsætte Agitationen, hvor den er falden i god Jord, men ogsaa at sætte ind med forstærket Kraft i de Egne, der staar tilbage. Det kan nytte, naar Vilje og Evne er til Stede, og hvor de i Hesteavl Interesserede støtter Agitationen af al Evne, og ikke modarbejder den.

Som allerede berørt har Forøgelsen af vort Føltillæg ikke alene skabt Mulighed for en haardt tiltrængt Fornyelse af vor arbejdsdygtige Hestebestand, men ogsaa for en betydelig Eksport, som i 1938 udgjorde 14 322 Stk. til en Værdi af 11 654 000 Kr. mod 11 980 Stk. i 1937 til en

Værdi af 9 323 000 Kr. Der har saaledes været en Fremgang i Antal paa 2342 Stk., medens Værdistigningen har været 2 331 000 Kr. og Gennemsnitsprisen for de udførte er steget fra 778 Kr. i 1937 til 814 Kr. i 1938.

Vor Hesteudførsel udgjorde i

1920	24 147	Stk.	til	en	Værdi	af	43 713 000	Kr.	el.	i	Gens.	1805	Kr.
1921	19 567	»	»	»	»	»	30 200 000	«	«	«	«	1543	«
1922	19 683	»	»	»	»	»	16 945 000	«	«	«	«	858	«
1923	11 018	»	»	»	»	»	10 043 000	«	«	«	«	911	«
1924	12 558	»	»	»	»	»	14 965 000	«	«	«	«	1192	«
1925	11 391	»	»	»	»	»	10 810 000	«	«	«	«	948	«
1926	2 645	»	»	»	»	»	1 758 000	«	«	«	«	665	«
1927	8 687	»	»	»	»	»	5 518 000	«	«	«	«	634	«
1928	5 940	»	»	»	»	»	3 855 000	«	«	«	«	649	«
1929	3 277	»	»	»	»	»	2 171 000	«	«	«	«	663	«
1930	1 201	»	»	»	»	»	772 000	«	«	«	«	643	«
1931	5 444	»	»	»	»	»	1 683 000	«	«	«	«	309	«
1932	9 445	»	»	»	»	»	2 923 000	«	«	«	«	309	«
1933	11 890	»	»	»	»	»	5 970 000	«	«	«	«	502	«
1934	8 722	»	»	»	»	»	6 163 000	«	«	«	«	707	«
1935	5 248	»	»	»	»	»	5 597 000	«	«	«	«	1047	«
1936	6 797	»	»	»	»	»	7 067 000	«	«	«	«	1041	«
1937	11 980	»	»	»	»	»	9 323 000	«	«	«	«	778	«
1938	14 322	»	»	»	»	»	11 654 000	«	«	«	«	814	«

Ovenstaaende Oversigt giver i grove Træk et ret illustrerende Billede af den danske Hesteeksports Størrelse og Værdi og dermed i Virkeligheden den danske Hesteavls Kaar gennem en Aarrække, men der er ikke mindst Grund til at opholde sig ved den Fremgang, der har været siden 1933, en Fremgang, som ikke mindst har gjort sig gældende i 1938, og som har dannet et naturligt Grundlag for den i Aarets Løb forøgede Interesse for Hesteavl. Selv om Gennemsnitsprisen paa de udførte Heste er steget en Del fra 1937 til 38, saa er den dog ikke højere, end at den giver Udtryk for, at de udførte Heste har været af ret forskellig Kvalitet, en Opfattelse, der yderligere bestyrkes ved at gennemgaa Eksportens Fordeling, Størrelse og Værdi til de enkelte Lande.

Der udførtes i 1938 til

Tyskland	7712	Heste	til	en	Værdi	af	9 538 000	Kr.	el.	i	Gens.	1237	Kr.
Storbritannien	1	»	»	»	»	»	1 000	«	«	«	«	1000	«
Sverige	7	»	»	»	»	»	4 000	«	«	«	«	571	«
Finland	1	»	»	»	»	»	500	«	«	«	«	500	«
Letland	4	»	»	»	»	»	14 000	«	«	«	«	3444	«
Holland	2550	»	»	»	»	»	750 000	«	«	«	«	294	«
Belgien	3275	»	»	»	»	»	976 000	«	«	«	«	298	«
Frankrig	544	»	»	»	»	»	153 000	«	«	«	«	299	«
Schweiz	228	»	»	»	»	»	218 000	«	«	«	«	953	«

Som det fremgaar af ovenstaaende Oversigt var Tyskland vor Hovedaftager af Heste, som det har været gennem en lang Aarrække, og det gjaldt ikke alene Antal, men ogsaa Kvalitet. Der kan derfor nok være Anledning til at se lidt nærmere paa Hesteudførslen til dette Land siden 1930, hvor Udførslen var nede paa et meget ringe Antal og med meget lave Priser, der, som Oversigten viser, skulde blive endnu ringere.

Der udførtes til Tyskland i

1930	986	Heste	til	en	Værdi	af	678 000	Kr.	el.	i	Gens.	688	Kr.
1931	1299	»	»	»	»	»	482 000	«	«	«	«	482	«
1932	4151	»	»	»	»	»	1 860 000	«	«	«	«	448	«
1933	7814	»	»	»	»	»	4 876 000	«	«	«	«	624	«
1934	6285	»	»	»	»	»	5 406 000	«	«	«	«	860	«
1935	4774	»	»	»	»	»	5 371 000	«	«	«	«	1125	«
1936	5569	»	»	»	»	»	6 716 000	«	«	«	«	1206	«
1937	5742	»	»	»	»	»	7 102 000	«	«	«	«	1237	«
1938	7712	»	»	»	»	»	9 538 000	«	«	«	«	1237	«

Med 1933 ændres Forholdene, og Eksporten gaar i Vejret, men begrænses i 1935 paa Grund af Centralisation af Opkøbet og stiger saa senere saaledes, at den i 1938 omtrent er oppe paa samme Højde som i 1933, hvor Handelen var fri. Men sammenligner man Gennemsnitsprisen i 1933 med den i 1938, viser det sig, at den er omtrent fordoblet, selv om den i 1938 er den samme som Aaret forud. Med een fast Kommission er det jo muligt at holde Gennemsnitsprisen paa et i Forvejen aftalt Stade, men med

den stigende Udførsel laa det nær at slutte, at Gennemsnitskvaliteten var gaaet lidt tilbage, og at Gennemsnitsprisen derigennem var forhøjet forholdsmæssig. Det er muligt, men jeg har ogsaa Grundlag for at mene, at Kvaliteten af de udførte Heste er gaaet frem siden 1935, og at Fremgangen ikke mindst falder paa Heste af jydsk Race.

At de danske Hestes Anseelse i Tyskland er steget, efter at den centraliserede Opkøbsordning er sat i Værk, anser jeg for givet, og herfor taler, at medens Danmarks Andel i Tysklands samlede Hesteindførsel i 1936 var ca. 27 pCt., steg den i 1937 til ca. 33 og var i 1938 naaet op paa 38 pCt., og Danmark indtager nu Førstepladsen blandt de Lande, der eksporterer Heste til Tyskland.

Tabel IV. Tysklands Hesteindførsel fra de forskellige Lande i 1937 og 1938.

Fra	1938	1937
Danmark	7585	5857
Holland	1103	1491
Belgien-Luxembourg	4825	3326
Den irske Fristat	1046	547
Sverige	129	
Lithauen	288	215
Polen-Danzig	496	418
Ungarn	2818	4030
Jugoslavien	577	654
Rumænien	249	735

Tyskland har saaledes forøget sin samlede Hesteindførsel, og af Forøgelsen falder ikke mindre end 1728 Stk. paa Danmark og 1499 paa Belgien-Luxembourg. Medens Ungarn i 1937 indtog Andenpladsen med Hensyn til Hesteudførsel til Tyskland, gik dets Eksport til dette Land tilbage, hvorfor det for 1938 er gleden ned paa Tredjepladsen, medens Belgien-Luxembourg er rykket op. Tabellen viser, at Tyskland har faaet sine Heste rundt om fra Europa. Sverige havde ogsaa i 1938 et Kontingent paa 130 Stk., som det — saa vidt mig bekendt — tog den tyske Opkøbskommission 14 Dage at faa samlet.

Ved Afslutningen af Handelsaftalerne i Efteraaret 1937 blev der ikke fra tysk Side lagt Skjul paa, at Danmark turde regne med, at en Forøgelse, som i 1938, ogsaa vilde blive opretholdt i 1939, men at man efter denne Tid ikke turde forvente en saadan, men maatte indstille sig paa en mulig Nedskæring i Kontingentet. I Tilslutning hertil advarede Statskonsulent *Jacobsen*, Berlin, mod at anlægge Hesteavlen i Danmark saaledes, at den betingede en større Eksport end den, der haves for Tiden, og han begrundede det med, at selv om danske Heste, der leveredes indenfor Kontingentets Rammer, rask væk fandt Afsætning, maatte man regne med, at Efterspørgslen i en nær Fremtid vilde blive mindre som Følge af den Forøgelse, der i de senere Aar havde fundet Sted i den tyske Hestebestand paa Grund af det i de senere Aar stærkt forcerede Føltillæg.

I Aarene fra 1921—25 var Tysklands Føltillæg ca. 275 000 Stk. aarligt, et i Forhold til Førkrigstiden meget højt Antal, men i 1926 gaar det ned til ca. 185 000 Stk., for derefter i Aarene til og med 1933 at ligge omkring 130 000. I 1934 gaar Føltillægget op til 182 900, i 1935 til 207 700, 1936 til 225 500, i 1937 til 238 000 og til 238 300 i 1938. Bestanden af Plage mellem 1 og 2 Aar er i Aarene fra 1931 til 1938 gaaet frem fra 123 000 til 231 000 Stk., og Plage mellem 2 og 3 Aar fra 135 000 til 218 000 Stk. i samme Tidsrum. Samtidig er Heste i Alderen fra 3 til 5 Aar gaaet frem fra 305 000 til 386 000. Medens Heste i Alderen fra 5 til 9 Aar er gaaet tilbage fra 1 185 000 til 563 000, er til Gengæld Heste over 9 Aar fra 1930 til 1938 steget fra 1 573 000 til 1 805 000, en Fremgang i Antal, der især falder paa Aldersklassen 14 Aar og derover, thi i de tre sidste Aar er Antallet af Heste fra 9 til 14 Aar gaaet tilbage med 249 000 Stk.

Vel er den samlede Hestebestand steget med 80 000 Stk. fra 1937 til 1938, og Forøgelsen falder først og fremmest paa Føl, Plage og helt unge Heste samt paa Heste over 14 Aar. Selv om disse sidste slides op til sidste Trevl,

saa staar de dog først for Tur til Afgang, og denne vil blandt dem blive forholdsvis stor i de kommende Aar. Hvis derfor Brugen af Heste opretholdes uforandret i den kommende Tid og Føltillæget ikke yderligere forceres, saa kan der vist være delte Meninger om det Tidspunkt er lige for Haanden, hvor Tyskland helt kan dække sit eget Hesteforbrug, men Tallene siger desuagtet klart, at med normal Udvikling maa det forventes, at Tysklands Indførsel af Heste vil gaa tilbage i den kommende Tid. Hvis saa er, turde det maaske ikke være til Skade ved eventuel Kontingenterings Tildeling, at danske Hestes Renommé i Tyskland er gaaet saa stærkt frem, som Tilfældet har været i de sidste Aar. Men jeg maa understrege, at Forudsætningen var normal Udvikling. Nu er denne Forudsætning glippet med Stormagtskrigens Udbrud, og derfor turde det sikkert ikke være ubegrundet at søge Stillingen mere afklaret, forinden der træffes de Dispositioner, som de ovenanførte Forhold ellers syntes at opfordre til.

Vor Hesteudførsel til Tyskland har i 1938 fundet Sted under de samme centraliserede Former som Aaret forud. Paa 99 forskellige Pladser rundt i Landet er der afholdt 362 Opkøb af Handelsheste og 33 Opkøb af Avlshopper. Af den tyske Opkøbskommission er der ifølge »Landbrugsraadets Meddelelser« opkøbt 6506 alm. svære Heste, der paa Stedet betaltes med en Gennemsnitspris af 1186 Kr., 852 smaa svære Heste til en Gennemsnitspris af 980 Kr., 306 lette Heste til en Gennemsnitspris af 1147 Kr. og 53 Avlshopper til en Gennemsnitspris af 1424 Kr.*).

Almindelige, svære Handelsheste kostede fra 900 til 1400 Kr., smaa, svære Heste er betalt med fra 800 til 1100 Kr., lette Heste med fra 925 til 1350 Kr. og Avlshopper fra 1000 til 2000 Kr.

---

*) Da det samlede Antal ikke stemmer overens med det af »Statistisk Departement« opgivne, maa Opgørelsen vist betragtes som »foreløbig«.

Som allerede berørt har Opkøbene fundet Sted Landet over, og om Resultatet i de enkelte Landsdele bringer Tabel 5 Besked samt om de opnaaede Gennemsnitspriser.

Tabel V.

Landsdel	Svære Heste		Lette Heste		Avlshopper	
	Antal	Gennem-snitspris	Antal	Gennem-snitspris	Antal	Gennem-snitspris
Jylland	5560	1155	146	1134	45	1431
Fyn	1045	1186	49	1157	8	1388
Sjælland	718	1186	111	1161	—	—
Lolland-Falster	32	1157	—	—	—	—
Samsø	3	1150	—	—	—	—

Gennemsnitspriserne har for de svære Heste ligget lidt lavere i Jylland end paa Øerne, hvilket maaske skyldes, at der blandt de der opkøbte Heste var forholdsvis flere smaa, men hvad enten Aarsagen maa søges her eller andet Sted, saa viser Tabellen, at det er Jylland, der især leverer »Tyskerhestene«, saa meget mere som sikkert en Del af de paa Øerne solgte Heste, af derværende Hestehandlere, er købte i Jylland. Jylland leverede i 1936 66 pCt. af Tyskerhestene, 1937 71 pCt. og naaede i 1938 op paa 78 pCt., Tal, der taler om, at Jyllands Hesteavl — alt til Trods — indtager en Særstilling.

De til Tyskland udførte Handelsheste har været mellem 3 og 8 Aar. Fordelingen af disse til de forskellige Aldersklasser og Gennemsnitspriserne for disse fremgaar af Tabel 6, der ligeledes er taget fra »Landbrugsraadets Meddelelser«.

Tabel VI.

Alder	Svære Handelsheste		Lette Heste		Avlshopper	
	Antal	Gennem-snitspris	Antal	Gennem-snitspris	Antal	Gennem-snitspris
2 Aar					10	1305
3 »	409	1196			13	1390
4 »	4003	1165	97	1154	14	1445
5 »	1841	1158	146	1147	5	1595
6 »	829	1153	40	1155	8	1408
7 »	232	1130	18	1127	2	1700
8 »	44	1076	5	1030	1	1500

Blandt de svære Handelsheste er højeste Gennemsnitspris betalt for 3-Aars Heste, og disse har sikkert været af fortrinlig Kvalitet, og selv om Udførslen af denne Aargang først foregik i Aarets sidste Kvartal, nærer jeg dog stadig Tvivl om, at det er rigtigt at eksportere af denne Aargang, saalænge vi har den nuværende Ordning for Eksporten af Heste til Tyskland. Forøvrigt viser Gennemsnitsprisen for de svære Hestes Vedkommende Nedgang med tiltagende Alder. For de lette Heste, hvoraf der ikke blev udført 3-Aars, indtraadte Nedgangen først for de syvaarige.

Af de udførte Avlshopper, der alle var af jydsk Race og gik til Slesvig-Holsten, var de 23 to- og treaarige Plage, medens 30 var fra 4 til 8 Aar gl. I 1937 udførtes der 288 Avlshopper, hvoraf ca. 51 pCt. var Plage, og sammenlignet hermed er der saaledes en betydelig Nedgang at notere, og tilmed synes Tyskerne at have foretrukket noget ældre Dyr, idet i 1938 kun ca. 43 pCt. var Plage. Eksporten af Avlsdyr til Slesvig-Holsten, der ogsaa under den Form, hvorunder den har været iværksat, har været ude for betydelige Vanskeligheder, blev indstillet paa et tidligt Tidspunkt af Aaret som Følge af manglende Devisetildeling, og er ikke siden kommet i Gang igen.

Indenfor Eksporten af egentlige Handels- og Brugsheste er der kun Grund til at hæfte Opmærksomheden paa Udførslen til Schweiz. Danmark havde her et Kontingent paa 250 Stk., men dels paa Grund af, at Schweiz snart er lukket, snart aabent for Indførsel af Heste, og maaske ogsaa som Følge af, at Forretningsforbindelserne ikke har været intime nok, blev Kontingentet ikke fuldt udnyttet, hvilket maa beklages. Vel har Gennemsnitsprisen ligget en Del under, hvad der er betalt for »Tyskerheste«, men til Gengæld har Hestene til Schweiz, hvad enten de var kold- eller varmblodige, været af en mindre og lettere Type.

Foruden Eksporten af Handels- og Brugsheste er der

ogsaa her fra Landet udført et betydeligt Antal Slagteheste til Holland, Belgien og Frankrig. Udførslen beløb sig tilsammen til 6369 Stk. til en samlet Værdi af 1 879 000 Kr. Det er i Hovedsagen gamle Heste i forholdsvis god Kondition, men blandt dem findes ogsaa yngre Individer, hvis Arbejdsevne er gaaet tabt. Sammenlignet med, hvad Eksporten af Brugs- og Handelsheste indbringer, er Provenuet af Slagtehesteeksporten ikke overvældende, men denne sidstes Betydning maa først og fremmest søges deri, at den letter det hjemlige Kødmarked og derved bidrager til at holde Priserne paa dette oppe. Hvis det danske Kødmarked i 1938 yderligere skulde have været belastet med Kødet af godt 6000 Heste, vilde det sikkert have bidraget til at trykke Priserne, der i Forvejen ikke var høje.

Gennemsnitsprisen for de til Holland udførte Slagteheste var i 1937 292 Kr., medens den for den Del, der gik til Belgien var 295. For 1938 har Gennemsnitsprisen til begge disse Lande været lidt højere, og Eksporten til disse to Lande har derfor været lidt større end i 1937, hvor den til Holland udgjorde 1354 Stk. og til Belgien 2851 Stk. mod henholdsvis 2550 og 3275 i 1938.

Frankrig, der i 1937 aftog 1519 Slagteheste fra Danmark til en Gennemsnitspris af 319 Kr., formindskede i 1938 sin Indførsel herfra til 544 Stk., og Gennemsnitsprisen gik ned til 299 Kr. pr. Hest, altsaa praktisk talt til samme Niveau som Hestene til Holland og Belgien.

Danmarks samlede Hesteudførsel har saaledes i 1938 indbragt 11 654 000 Kr., men denne Sum kan ikke uden videre godskrives dansk Hesteavl, thi i samme Tidsrum har vi indført 2833 Heste til en samlet Værdi af 1 711 000 Kr. eller i Gennemsnit 604 Kr. pr. Hest. Sammenlignet med 1937, hvor vi indførte 3767 Heste til en samlet Værdi af 1 879 000 Kr. eller i Gennemsnit 500 Kr. pr. Hest, har der i det forløbne Aar saaledes været mindre Brug for Heste fra fremmede Lande, hvilket kan noteres med Tilfredshed.

De indførte Heste er kommen fra nedennævnte Lande:

Fra Tyskland:									
4 Heste til en Værdi af	44 000	Kr.	el.	i	Gens.	pr.	Hest	11000	Kr.
Fra Storbritannien:									
231 Heste til en Værdi af	312 000	»	»	»	»	»	«	1351	«
Fra Sverige:									
5 Heste til en Værdi af	9 000	»	»	»	»	»	«	1800	«
Fra Island:									
198 Heste til en Værdi af	37 000	»	»	»	»	»	«	187	«
Fra Lithauen:									
1909 Heste til en Værdi af	806 000	»	»	»	»	»	«	422	«
Fra Polen-Danzig:									
343 Heste til en Værdi af	152 000	»	»	»	»	»	«	443	«
Fra Belgien-Luxembourg:									
128 Heste til en Værdi af	248 000	»	»	»	»	»	«	1938	«
Fra U. S. A.:									
15 Heste til en Værdi af	103 000	»	»	»	»	»	«	6866	«

Langt den overvejende Del af de indførte — nemlig 2450 Stk. — fra Island, Lithauen og Polen-Danzig — er sikkert Heste til Benyttelse i det mindre Landbrug. Sammenlignet med 1937 er Indførslen fra Lithauen dalet fra 2792 til 1909 Stk., men samtidig er Gennemsnitsprisen steget fra 412 til 422 Kr., og for Importen fra Polen-Danzig maa ligeledes noteres Tilbagegang, nemlig fra 494 til 343 Stk., men her er Gennemsnitsprisen dalet fra 443 til 439 Kr. Derimod er Importen fra Island gaaet frem fra 187 Stk. i 1937, og Gennemsnitsprisen har her været uforandret.

Naar Indførslen af Heste til Anvendelse i Husmandsbrugene er gaaet saa stærkt tilbage i de senere Aar, som Tilfældet er, skyldes det sikkert, at man mere og mere er kommen ind paa at drive Hesteavl i de smaa Brug, og netop med Heste, der egner sig for Anvendelse her, og det er ikke mindst i Jylland, at denne Sag er bleven taget op. Til at begynde med søgte man ved Krydsning af »Lithauer-Hopper« med mindre Frederiksborg-Hingste at frembringe et for disse Brug velegnet Hesteslag, og skønt en saadan Avl endnu hist og her drives i Jylland, og

særlig i den østlige Del af Midtjylland, saa er det dog især den norske Vestlandshest, der nu trænger frem, og hvormed der ikke mindst i Nord- og Vestjylland er opnaaet særdeles gode Resultater. Denne Avl, der gennem de senere Aar under De samvirkende jydske Husmandsforeningers Ledelse har været drevet godt og maalbevidst, fortjener baade Sympati og haandgribelig Støtte, saa meget mere som den ikke griber forstyrrende ind i Avlen i de middelstore og større Landbrug, hvor en kraftigere Hest er nødvendig. Selvfølgelig har de sidste Aars stigende Priser paa indførte Smaaheste været en meget kraftig Løftestang for denne Avl, og Betydningen heraf maa ikke undervurderes.

Indførslen fra Storbritannien har sikkert som i tidligere Aar hovedsagelig bestaaet af Militær- og Væddeløbsheste. Om de af Det danske Travselskab fra U. S. A. indførte Travere skal ind under Betegnelsen Væddeløbere eller Avlsdyr, ved jeg ikke, maaske begge Dele.

Indførslen fra Belgien-Luxembourg, der i 1937 var 103 Stk. til en samlet Værdi af 188 000 Kr. eller 1825 Kr. pr. Hest, har i Aar været lidt større. Der har været anket over, at adskillige af de indførte var af ringere Kvalitet end ønskeligt, og at denne Indførsel forringede Afsætningsmulighederne for Opdrætterne af belgiske Heste. Af denne Grund og maaske af valutamæssige Aarsager har der været ført Forhandlinger om Begrænsning af denne Indførsel til kun at omfatte Individer, der efter deres Eksterior kunde forventes at være særligt gavnlige for den dansk-belgiske Avl, altsaa bedre end det hjemlige Materiale. Angaaende disse Forhandlinger tillader jeg mig at henvise særligt Interesserede til Landbrugsraadets 19. Beretning, Side 116, idet jeg nedenfor skal anføre en den 11. August 1938 mellem Landbrugsraadet, Valutakontoret, Dansk-Belgisk Hesteavl samt 3 private Importører afsluttet Overenskomst om Reglerne for Indførsel af Avlsheste fra Belgien til Danmark.

1) Der maa højst indføres 20 Hingste og 75 Hopper, Hoppeplage eller Hoppeføl aarligt. Disse fordeles med 14 Hingste til Avlsforeninger og Medlemmer under Dansk-Belgisk-Hesteavl og Resten til de private Importører.

2) De indførte Hingste skal fremstilles til Dansk-Belgisk-Hesteavls Kaaringer som 3- eller 4-Aars eller, hvis de ved Indkøbet er ældre, ved den efter Indførslen først afholdte Kaaring. Ved Kaaringen kan de kun erklæres for »kaarede« eller »afviste«, derimod ikke for »brugbare«, og afvises de, kan de ikke optages i Stambogen. Afviste 3-Aars Hingste kan fremstilles igen til Kaaring som 4-Aars.

3) De indførte Hopper skal fremstilles til Dansk-Belgisk-Hesteavls Kaaringer senest som 4-Aars. Er de ved Indkøbet 3 Aar eller ældre, skal de fremstilles i 1. eller 2. Aar efter Indførslen. Ved Kaaringen kan de kun erklæres for kaarede i »1. Kl.« eller »afviste«, derimod ikke for »kaarede i 2. Kl.« og afvises de, kan de ikke optages i Stambogen. Afviste Hopper kan fremstilles ved senere Kaaringer.

4) Straks efter Indførslen skal Importørerne afgive en Fortegnelse over de indførte Dyr med disses Navn, Lød, Fødselsdag og -Aar, samt eventuelle belgiske Stambogsnumre til Dansk-Belgisk-Hesteavls Sekretariat.

5) Ovenstaaende Regler træder i Kraft straks og et Eksemplar heraf skal herefter ledsage ethvert importeret Dyr ved Salg og fremvises, naar Dyret fremstilles til Kaaring.

Resultatet af denne Overenskomst er, at denne Indførsel herefter er begrænset til et bestemt Antal, og man maa haabe, at den ogsaa maa medføre en Højnelse af Kvaliteten af dem, der herefter indføres, men jeg stiller mig tvivlende overfor, at de i Overenskomsten indførte Straffebestemmelser skal kunne yde nogen særlig Indvirkning hertil, da den belgiske Stambogsføring er saa rummelig og optager Individerne allerede som Føl og uden Hensyn til deres individuelle Godhed (Præmiering eller Kaaring), hvorfor jeg maa gaa ud fra, at praktisk talt alle de indførte har belgisk Stambogsnummer og vil benytte dette, selv om de ikke kan optages i Dansk-Belgisk Stambog.

Skønt Belgieravlen nu snart kan fejre 50 Aars Jubilæum her i Landet, giver det foranførte og den stadige Indførsel af Avlsdyr fra Racens Hjemland en Antydning af, at man finder en saadan Indførsel nødvendig, for at

Avlen her kan drives paa et for dens Udøvere tilfredsstillende Niveau. Hvorvidt en Indførsel af et saadant Omfang som nu er en Dom over den stedegne Avl indenfor Racen, der paa Grundlag af det her i Landet tillagte Materiale søger at frembringe det nødvendige Antal Avlsdyr — særligt Hingste — af en saadan Kvalitet, at Avlen ikke alene kan opretholdes, men ogsaa gaa frem i Kvalitet paa tilfredsstillende Maade, overlader jeg til den enkelte Læser selv at overveje og afgøre.

Med en Udførsel paa 14 322 Stk. til en samlet Værdi af 11 654 000 Kr. mod en Indførsel paa 2833 Stk. til en samlet Værdi af 1 711 000 Kr. har Danmark saaledes i 1938 haft en Overskudsudførsel paa 11 489 Heste til en Værdi af 9 933 000 Kr. Et for dansk Hesteavl overordentlig smukt Resultat, ikke mindst naar man erindrer, at Danmark endnu i 1931 havde en Overskudsindførsel paa 3401 Heste til en Værdi af 931 000 Kr., samt, hvad ikke er mindst bemærkelsesværdigt, at Interessen for Hesteavl da var overordentlig ringe og kun forøgedes lidt i de nærmest følgende Aar. Naar Stillingen nu i 1938 er den, at dansk Hesteavl, foruden at kunne præstere det for Hestebestandens Fornyelse paakrævede, tillige har formaaet at tilvejebringe en Overskudsudførsel af et saadant Omfang og af en saadan Værdi som anført, saa skyldes det i første Række de Opdrættere, der under Krisen, til Trods for mangelfuld Støtte og kolde Skuldre, holdt fast paa Avlen og trofast fortsatte deres Arbejde for at opretholde denne og hæve dens Kvalitet. Nu hvor Danmarks Hesteavl arbejder under gode Kaar, maa Krisetidens trofaste Opdrættere ikke glemmes, thi deres Arbejde danner Grundlaget for, at Nutidens gode Konjunkturer kan udnyttes.

At de gunstige Konjunkturer skabte yderligere Interesse for de her i Landet iværksatte Foranstaltninger til Avlens Fremme og saa vidt ske kunde bidrog til en bedre Udnyttelse af disse var saare naturligt. Saaledes blev der i Aarets Løb oprettet adskillige Hesteavlsforeninger, og flere, der var falden i Dvale, tog Arbejdet op paany. Der er i det hele ingen Tvivl om, at der indenfor de lokale Hesteavlsforeninger er arbejdet med større Kraft og Interesse i 1938 end i de foregaaende Aar. Gennem Afholdelse af Hoppekaaringer og ved Anskaffelse af gode Hingste har Hesteavlsforeningerne ydet og yder den Dag i Dag en meget betydningsfuld Indsats indenfor dansk Hesteavl, en Indsats, der har haft og stadig har Betydning for langt videre Kredse end almindelig antaget, saa sandt som det er af samfundsmæssig Betydning, at Landet er forsynet med en tilstrækkelig stor og ydedygtig Hestebestand, ikke alene for eget Forbrug, men ogsaa til Udførsel, hvorved den i disse Tider saa eftertræbte Valuta kan bringes her til Landet. Det er derfor naturligt, at Staten støtter disse Foreninger i deres Arbejde gennem direkte Tilskud, der efter »Husdyrloven« skulde udgøre 200 Kr. pr. Hingst aarligt. Da det samlede Beløb imidlertid er fikseret til 40 000 Kr. pr. Finansaar, og Hesteavlsforeningernes Antal er bleven stærkt forøget siden dette Totalbeløb indsattes i Loven, er det aarlige Tilskud nu gaaet ned til ca. 150 Kr. pr. Hingst og maa forventes at dale yderligere i den kommende Tid med Forøgelsen af Hesteavlsforeningernes Antal. Tilskudet fordeles efter nærmere angivne Regler, der fordrer visse Krav opfyldt, Krav, der er alt andet end strenge, men naar de er opfyldt, saa er Tilskudet det samme til den fortrinlige som til den, der ikke er af bedre Kvalitet, end at man synes, at det ikke var nødvendigt, at 15 Mand skulde slutte sig sammen for at erhverve en saadan Hingst, da sikkert en enkelt nok vilde kunne overkomme det, og dens avlsmæssige Indsats ikke kunde forventes at være

særlig stor. For mig, der har levet og virket under adskillige Husdyrlove, og endnu erindrer de førstes afgjorte Tendens i Retning af at støtte det gode og fremragende Arbejde indenfor Husdyravlen og yde en Støtte, der virkeligt betød noget, er der noget nedslaaende i at se, hvorledes Tilskudene, der skulde animere til særligt godt Arbejde, er bleven skaaret ned, og Kravene for deres Tildeling er bleven slappede, og af og til i en saadan Grad, at den Avlsledelse, som der gennem disse Bevillinger paa Husdyrloven skulde iværksættes, taber sin Slagkraft i saa Henseende. Jeg ser ingen anden Udvej herfra, end at dansk Hesteavl, hvis det offentlige ikke kan eller vil stille de nødvendige Beløb til Raadighed, søger ad anden Vej at skaffe sig den Forøgelse af de Pengemidler, der er nødvendige for at give Foranstaltningerne til Avlens Fremme den Virkekraft, der særligt i kritiske Tider er en Nødvendighed, hvis ikke Avlen skal lide altfor stærkt. Selv om jeg har fremsat Forslag i saa Henseende, skal jeg ikke komme ind herpaa, da det er fremsat i 1939 og derfor bør omtales under dette Aar.

I Tidens Løb har Hesteavlsforeningerne indenfor de forskellige Avlsretninger dannet provinsielle Samvirksomheder, ligesom de har dannet landsomfattende Fællesrepræsentationer, som naturligvis i vor af Organisationstrang prægede Tid har faaet meget stor Betydning i alle Spørgsmaal Avlen og Afsætningen vedrørende. Disse provinsielle Samvirksomheder ordner nu Kaaringerne for saavel Hingste som Hopper, to Foranstaltninger, der spiller en overordentlig Rolle, og som nu iværksættes indenfor alle Avlsretninger her i Landet.

Desværre har jeg ikke kunnet overvære samtlige Hingstekaaringer her i Landet, og kan derfor kun for nogle enkelte gaa ind paa nærmere Enkeltheder, og maa saa forøvrigt henvise særligt Interesserede til Publikationer i den hippologiske eller landøkonomiske Fagpresse.

Kaaringerne for Hingste af belgisk Race.

Som det fremgaar af nedenstaaende Tabel, havde disse vundet god Tilslutning, og der var anmeldt 174 3- og 4-aarige samt ældre Hingste mod 159 Aaret før, og der blev kaaret 65 mod 60 i 1937.

Tabel VII.

Kaaringsplads	Anmeldt			Kaarede		
	3-Aars	4-Aars	Ældre	3-Aars	4-Aars	Ældre
Skive	11	6	—	5	1	—
Aarhus	11	7	2	5	3	—
Kolding	18	5	—	7	2	—
Odense	33	15	—	12	7	—
Ringsted	21	18	13	6	8	5
Nykøbing F.	3	9	2	1	2	1
	97	60	17	36	23	6

Medens man f. Eks. blandt »Jyderne« holder sig til de 3- og 4-aarige Hingste ved Kaaringerne, og overlader de ældre til Hingsteskuerne, tages 5-aarige og ældre ogsaa med ved de belgiske Kaaringer, hvorfor kan jeg ikke udtale mig om, men kun paapege det som en Kendsgerning.

Da jeg desværre ikke har kunnet overvære samtlige Kaaringer af belgiske Hingste, er jeg forhindret i at fordybe mig stærkt i Enkeltheder og maa henvise dem, der ønsker saadanne, til »Belgisk Hesteavl«, Nr. 1, 2 og 3 1938, Side 5—16.

Ved Kaaringerne er det i Almindelighed de 3-aarige, der har særlig Interesse, idet de 4-aarige og ældre som Regel er Gengangere.

Ved Kaaringen i Nykøbing F. var den 3-aarige Aldersklasse urimelig svag, ogsaa hvad den kaarede angaar, og i Aarhus og Skive syntes Kvaliteten ikke at have været særligt tilfredsstillende, hvorimod Samlingen af kaarede i Kolding var bedre. Fløjhingsten »Albion d'Avance« fik senere den første af de to Æresmedaljer,

som »Det kgl. belgiske Stambogsselskab« havde udsat til de to bedste her i Landet tillagte 3-aarige Hingste af belgisk Race. Den anden tilfaldt »Esbern«, der ved Kaaringen i Odense stod som Nr. 2. I Odense og Ringsted var Kvaliteten af de kaarede betydeligt bedre, ja meget god, og her var det særligt de 4-aarige, der ragede op, men blandt dem fandtes ogsaa et betydeligt Antal indførte.

Efter de fremkomne Oplysninger maa de kaarede gennemgaaende betegnes som store, nogle endog som meget store Hingste efter danske Forhold. Saaledes maalte 31 mellem 1 m 80 og 1 m 86, 21 mellem 1 m 75 og 1 m 79 og kun 8 mellem 1 m 70 og 1 m 74. Der kan nok være Grund til at spørge, om vi under danske Forhold har Brug for saa store Heste, og om de Kaar, vi kan byde dem her i Landet, er af en saadan Art, at vi med Held kan drive Avl med saa store Heste, og om det i det hele og store kan betale sig.

Med Hensyn til Kaaringerne af Hingste af de saakaldte lettere Racer samt af den norske Vestlandsrace tillader jeg mig at henvise til »Hippologisk Tidsskrift« 1938, hvori der findes nærmere Redegørelse for disse.

Naar jeg saaledes henviser til andre Tidsskrifter skyldes det ogsaa, at nærværende Beretnings Omfang nu i Sammenligning med, hvad tidligere var Tilfældet, er bleven begrænset. Imidlertid findes der mig bekendt ingen Steder nogen mere indgaaende Omtale af Kaaringerne for Hingste af jydsk Race, og jeg tillader mig derfor at gaa nærmere ind herpaa, saa meget mere som disse Kaaringer i 1938 paa Grund af De samvirkende jydske Hesteavlsforeningers 50-Aars Jubilæum foregik under særlig Form, idet alle de i Jylland udpegede Hingste efter Besigtigelsen rundt paa sædvanlige Pladser samledes i Aarhus, og det var en Betingelse, at alle de udpegede skulde give Møde for at kunne tildeles Prædikatet »Kaaret« og den i Anledning af Jubilæet slaaede Medalje.

Tabel VIII.

Kaaringsplads	1938				1937			
	Anmeldte		Kaarede		Anmeldte		Kaarede	
	3-Aars	4-Aars	3-Aars	4-Aars	3-Aars	4-Aars	3-Aars	4-Aars
Odense	9	5	7	2	12	5	6	4
Randers	56	16	20	5	69	12	17	4
Horsens	4	5	1	2	7	4	—	—
Varde	10	4	1	1	5	6	2	1
Haderslev	27	6	14	1	35	6	16	2
Tønder	13	9	2	—	11	6	—	3
Holstebro	15	2	7	—	9	9	3	2
Viborg	15	16	1	3	17	10	3	3
Thisted	13	3	3	—	15	6	5	—
Aarhus	15	13	3	3	20	8	6	2
Aalborg	36	10	14	3	34	14	7	3
Brønderslev	12	3	4	1	12	6	2	1
Nykøbing F.	6	4	3	2	5	2	1	—
Roskilde	4	—	2	—	1	4	—	2
	235	96	82	23	252	98	68	27

Som det ses af Tabel VIII, havde der været god Tilslutning til de enkelte Kaaringspladser rundt i Landet, og selv om Anmeldelsernes Antal i 1938 var lidt mindre end Aaret før, saa er det absolut ikke noget Udtryk for, at den 3-Aars Aargang var ringere end Aaret forud. Man kan roligt sige tværtimod, thi der kaaredes 82 mod 68 i 1937, og jeg vil paa det kraftigste hævde, at man absolut ikke er gaaet længere ned end sædvanlig. Skal jeg finde Aarsagen til Nedgangen i Anmeldelsernes Antal, da mener jeg, at det skyldes, at de jydske Opdrættere i stigende Grad forstaar, hvad der kræves for Kaaring, og at deres Selvkritik er stigende.

Ved Besigtigelser rundt paa de sædvanlige Pladser blev der udpeget 69 3-Aars Hingste til at møde frem i Aarhus, en blev dog fritaget paa Grund af Sygdom, og da disse 68 stod stillet op paa Ridebanen ved Kasernen i Aarhus, var alle, der kunde og vilde se, klar over, at den Aargang af kaarede Hingste, der her stod opstillet, ikke alene var en god Repræsentation for en R a c e,

men ogsaa et Udtryk for et Stykke maalbevidst Opdrætter-Arbejde, der havde givet et særdeles godt Resultat. For alle dem, der gennem en længere Aarrække havde kendt den jydske Hest, blev paa slaaende Maade de store Udviklingsmuligheder, den er i Besiddelse af, dokumenteret. Selvfølgelig var der Forskel paa den første og den sidste i Rækken, men den Ensartethed, der gjorde sig gældende med Hensyn til Type, ved jeg virkede helt forbløffende paa mange, der ellers ikke hørte til den jydske Hests Venner. At adskillige bag efter spurgte mig, hvor vi Dommere kunde kende dem saa nøje fra hinanden, at vi kunde foretage Opstillingen i Løbet af 2½ Time, anfører jeg kun som et Kuriosum, der bekræfter, hvad jeg ovenfor har udtalt.

Samtlige kaarede Hingste fik tildelt en i Anledning af Jubilæet præget Medalje, og for den første i hvert Hold var den af Guld. Desuden havde Stambogsføringen for Heste af jydsk Race skænket Sølvpokaler til de 5 bedste 3-Aars Hingste, foruden at der fra forskellige Organisationer var stillet Ærespræmier til Raadighed. I det følgende skal jeg i nærmere Enkeltheder gøre Rede for de Individer, som disse Udmærkelser tilfaldt.

Som allerede berørt var det 3-aarige Hold baade stort og godt, og paa Fløjen blev stillet »Hertug«, Nr. 940, falden efter »Hugin«, E-Stbg. Nr. 1944. Det var en middelstor, men meget betydelig, meget dyb og kort Hingst med muskuløst, ved Haleroden lidt afrundet Kryds og fortrinlige Laar, meget føre Lemmer med særdeles kraftig Muskulatur paa Underarm og Skank samt svære Knæ, rette Bagkoder, Bevægelsen en Smule snæver, men ret kraftig. Den fik i 1937 Pokalen som det jydske Ungskues bedste jydske Hingst, men den havde en Del af Vinteren staaet syg (Sukkerroeforgiftning?), og selv om den ved Kaaringen var i god Bedring, havde det selvfølgelig paavirket dens Udvikling, der vel knapt nok svarede til de Forventninger, man stillede til den som 2-Aars. Desuagtet var den Konkurrenterne overlegen.

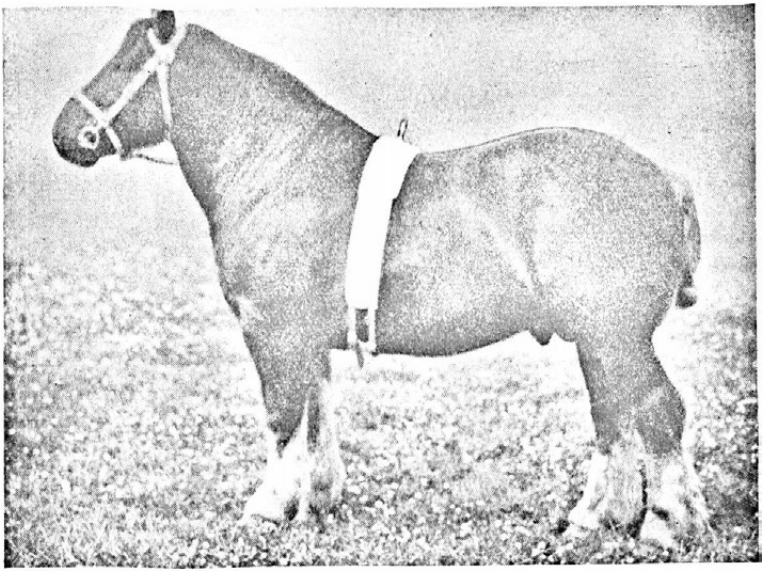

Hertug, Nr. 940. Kjær fot.

Som Nr. 2 stod »Blok«, Nr. 938, falden efter »Hof«, E.-Stbg. Nr. 1857, ligeledes en middelstor — 1 m 72 — ualmindelig dyb, bred og tung Hingst med lidt lang og noget blød Ryg, lidt afrundet Kryds, men fortrinlige Laar, føre faste Ben — 27 cm Pibe — lidt rette Haser, udmærkede Hove, meget kraftig Bevægelse, en Smule svingende med venstre Forfod i Trav.

Tredjepladsen indtoges af »Kongerslev Eg«, Nr. 975, falden efter »Himmerlands Eg«, E.-Stbg. Nr. 1908. En middelstor, ualmindelig dyb og bred, men lidt lang Hingst med fortrinlig Bagpart, meget føre Ben — 28½ cm Pibe — men Forknæene lidt fremstaaende og Underarmens Muskelfylde ikke fuldt tilfredsstillende, meget god Bevægelse.

Efter denne fulgte »Uffe«, Nr. 937, falden efter »Morsing«, E.-Stbg. Nr. 1851, en jævn stor — 1 m 74 — meget køn, særdeles dyb og bred Hingst med noget højt Kryds, meget føre Ben — 28 cm Pibe — rette Haser, gode Hove, meget god Bevægelse.

Og som den sidste med Ærespræmie kom »Dronninglund Tamp«, Nr. 988, falden efter »Tampen«, E.-Stbg. Nr. 1941. En stor og meget betydelig Hingst med stærk Rejsning, kort Midtstykke, men lidt tynd i Gjorden og Ryggen noget lav, meget god Bredde, fyldige, noget korte Laar, meget føre Ben — 28 cm Pibe — lidt lette Forkoder, Bevægelsen noget snæver bag i Skridt og lidt svingende for i Trav, men meget kraftig.

Som allerede berørt var det en baade god og ensartet Række af kaarede 3-Aars, der stod i Aarhus, og som ikke alene talte højt om den jydske Hesteraces Evne til at frembringe de fornødne Avlsdyr, men ogsaa af tilfredsstillende Kvalitet. Selv om Hingstekaaringerne har langt den største Tilslutning af 3-aarige, og der altid er noget tilfældigt over Fremstillingen af 4-aarige, idet en ikke ringe Del af dem, der blev kaaret Aaret før, bliver hjemme. 1938 dannede ingen Undtagelse herfra, til Trods for at der uddeltes baade Medaljer, samt Penge og Ærespræmier til de bedste af de kaarede. Der var til Kaaringerne over hele Landet anmeldt 96 mod 98 i 1937, og af disse blev der i Aarhus kaaret 21. Det var en særdeles god Samling og bedre end sædvanlig, ja adskilligt bedre.

Paa Fløjen med Guldmedalje samt 1. og Ærespræmie stod »Flybo«, Nr. 936. Den er falden efter »Himmerbo«, E.-Stbg. Nr. 1825, og er en passende stor — 1 m 75 — meget betydelig, ualmindelig dyb, kort og bred Hingst med meget god Overlinie og fyldige Laar. Overordentlig føre — 30½ cm Pibe — men Baglemmerne noget rette. Hingsten blev fremstillet meget fed, ja federe end godt var, og dens Bevægelse, der før havde været meget kraftig, var nu vid for og noget kort.

2. Pladsen indtoges af »Knag«, Nr. 862, der er hjemmehørende paa Fyn og falden efter »Fjand«, E.-Stbg. Nr. 1905, en passende stor — 1 m 76 — meget kon, dyb, bred og muskuløs Hingst, der kunde ønskes lidt kortere af Ryg, føre, velstillede Ben — 26 cm Pibe — fortrinlig, lige og ualmindelig jordvindende Bevægelse saavel i Skridt som Trav.

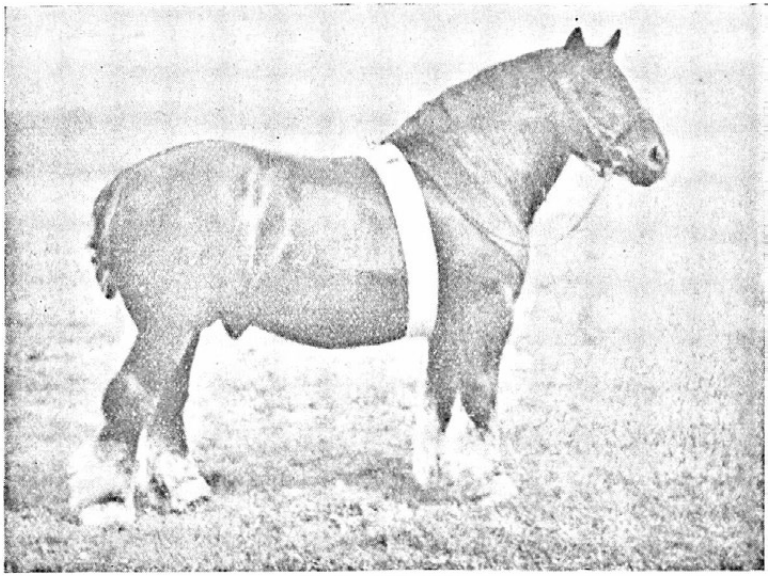

Flybo, Nr. 936. Kjær fot.

Som Nr. 3 med 1. Pr. stod »Hads Herreds Frem«, Nr. 857, efter »Frem«, E.-Stbg. Nr. 1838. En betydelig, ret stor Hingst — 1 m 74 — med god Dybde, godt Slag og god Bredde, men lidt blød af Ryg, føre, faste Ben, dog lidt bløde Forkoder, meget gode Hove, Bevægelsen kraftig, men lidt vid for og snæver bag.

Derefter fulgte »Knøsen«, Nr. 860, efter »Fremad«, E.-Stbg. Nr. 1886, en ret stor — 1 m 78 — meget kort, jævn dyb Hingst med fortrinlig Bagpart, føre Ben — 28 cm Pibe — men Forstillingen ikke helt fast, god Bevægelse.

Afslutningen af 1. Præmiegruppen blev dannet af »Grand II«, Nr. 852, falden efter »Grand«, E.-Stbg. Nr. 1812. Denne Hingst havde siden Kaaringen i 1937 udviklet sig i en forbløffende Grad, og er en passende stor — 1 m 77 — meget betydelig, dyb og kort Hingst, med lidt højt, men nu kraftigt Kryds og gode Laar, føre, laadne Ben — 27 cm Pibe — noget rette Bagkoder, og

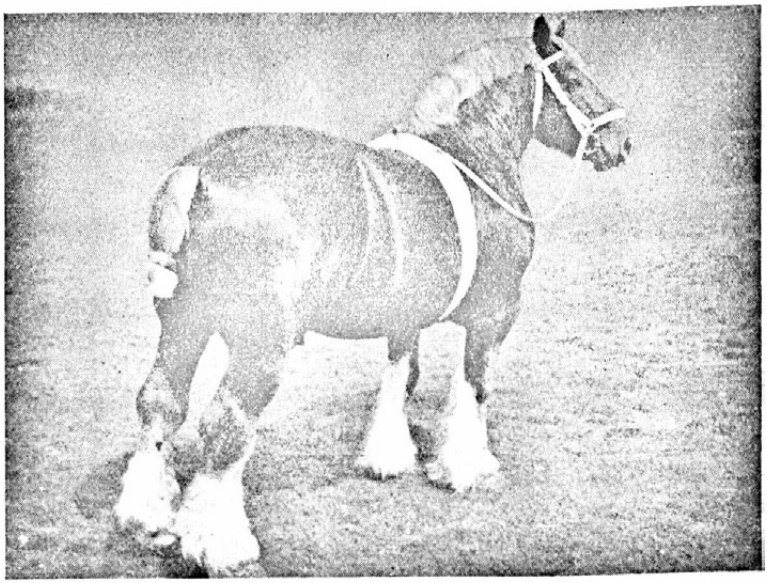

Billeskov, Nr. 730. Kjær fot.

lidt smaa, men stærke Baghove, kraftig Bevægelse, lidt indfodet for.

Desuden fik Hingstene »Falk«, Nr. 855, »Toustrup Eg«, »Kalø Eg«, Nr. 876, »Bjerre Fjandbo«, Nr. 893, og »Hellevad Eg«, Nr. 930, foruden Sølvmedalje 2. Pr.

Udover disse to Aargange var der fremstillet otte 5—6-aarige samt 7 ældre Hingste, en Fremstilling, der bidrog til yderligere at kaste Glans over Generalmønstringen af den jydske Hesteraces to yngre Aargange.

Blandt de 5- og 6-aarige indtog »Billeskov«, Nr. 730, en Søn af »Skjalden«, E.-Stbg. Nr. 1773, 1.-Pladsen med Guldmedalje samt 1. og Ærespræmie. Det er en meget køn, passende stor, meget bred, dyb og solid Hingst af fortrinlig jydsk Type, føre og faste Ben, gode Hove, særdeles god Bevægelse.

Efter den fulgte med Sølvmedalje, 1. og Ærespræmie den dybe, tunge Hofson »Skanderborg Hof«, Nr. 712,

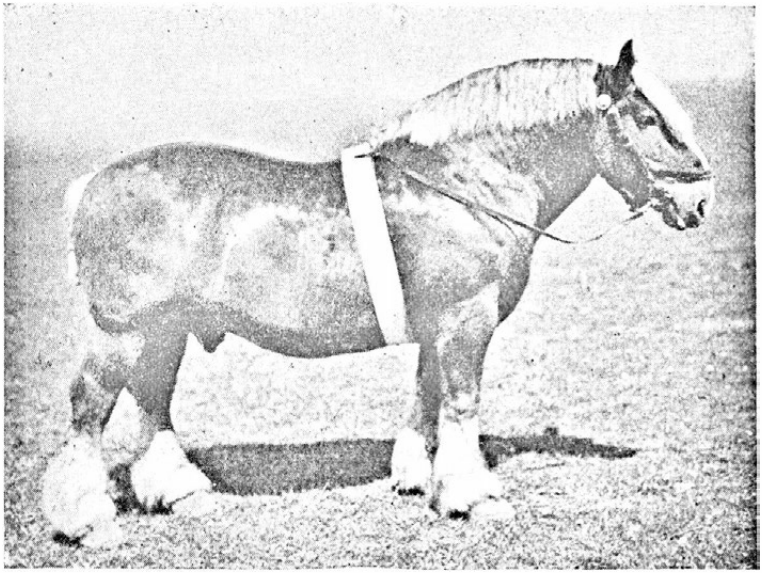

Himmerlands Eg, E.-Stbg. Nr. 1908. Kjær fot.

medens den ikke store, men overordentlig sværlemmede »Vestjyden«, Nr. 779, med den fortrinlige Bevægelse afsluttede 1.-Præmiegruppen, hvorefter »Sallingbo«, Nr. 804, »Kolind Hof«, Nr. 711, »Carlsberg Hof«, Nr. 856, »Østerherreds Dux«, Nr. 780, og »Skovbo«, Nr. 705, alle fik Sølvmedalje og 2. Præmie.

Ligesom alle de 5- og 6-aarige Hingste havde de fremmødte ældre alle faaet 1. Individspræmie ved Amtsskuerne, men deres fremragende Avlsværdi var tillige fastslaaet derigennem, at de havde faaet 1. Pr. for Afkom.

Nr. 1 blandt disse var »Himmerlands Eg«, E.-Stbg. Nr. 1908, efter »Eg«, E.-Stbg. Nr. 1802. En ualmindelig dyb, bred og sværlemmet Hingst med fortrinlige Hove samt regelmæssig og god Bevægelse, men den kunde ønskes mere muskuløs af Underarm og sværere af Knæ.

2.-Pladsen besatte »Tampen«, E.-Stbg. Nr. 1941, efter »Fjandbo«, E.-Stbg. Nr. 1752, en stor, meget velpræget,

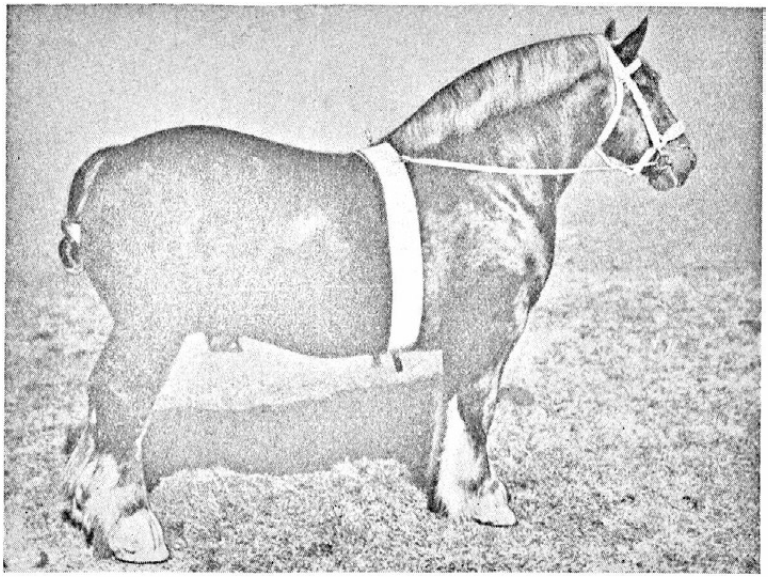

Tampen, E.-Stbg. Nr. 1941. Kjær fot.

dyb, bred og sværlemmet Hingst med ualmindelig kraftig Bevægelse, men dens Hove kunde nu ønskes bedre.

Sølvmedalje samt 1. Pr. fik derefter »Aarhus Skjald«, E.-Stbg. Nr. 1942, »Dan«, E.-Stbg. Nr. 1910, »Fremad«, E.-Stbg. Nr. 1886, og »Knægten«, E.-Stbg. Nr. 1913, medens »Kalø-Vig Eg«, E.-Stbg. Nr. 1909, fik Sølvmedalje og 2. Pr.

Alt i alt tør jeg roligt hævde, at Jubilæumskaaringen i Aarhus talte kraftigt om det høje Stade, som Racen nu indtager, og Anerkendelser i stort Tal blev Repræsentationen til Del, saavel fra den jydske Hests Venner som fra Folk, der havde kastet deres Kærlighed paa anden Avl. For Vennerne var Fælleshingstekaaringen en Oplevelse af Rang, fordi den manifesterede de mægtige Fremskridt, der var sket, og fastslog, at det Arbejde, der var gjort for at føre Avlen frem, havde givet overordentlig gode Resultater, ja saa gode, at de var en sikker Borgen for, at saafremt Arbejdet fortsattes i samme gode Spor og lige saa kraftigt, da vilde yderligere og fortsat

Fremskridt være vis. Mange var sikkert de, der under Indtrykket heraf lovede sig selv at fortsætte dette Stykke dansk Arbejde med dansk Materiale saadan, at det blev til Gavn for dem selv og til Racens Ære.

Hvad Kaaringerne paa Øerne angaar, da gav den fynske et meget godt Resultat, idet der blev kaaret 7 treaarige af 9 anmeldte foruden 2 4-Aars. Samlingen af kaarede 3-Aars var af jævn Kvalitet og gennemgaaende af god Type og godt Præg, men de kunde ønskes mere betydelige, og flere kunde ønskes tungere. Paa Fløjen blev stillet en rod Søn af »Thybo«, E.-Stbg. Nr. 1826, og tilhørende Lensgreve *J. Wedell*, Wedellsborg. Det var en passende stor — 1 m 72 — meget dyb og køn Hingst med stiv, ikke helt kort Ryg og lidt afrundede Hofter, føre Ben — 26½ cm Pibe — meget god Skridtgang, Løbet lidt uregelmæssigt for. Hingsten blev senere solgt til Jylland, hvor den har udviklet sig godt og i 1939 fik 1. Pr. ved Amtsskuet i Holstebro.

Selv om der kun blev kaaret to Fireaars, saa var disse af fortrinlig Kvalitet, paa Fløjen stod den tidligere omtalte »Knag«, medens »Prins af Fyn«, Nr. 875, efter »Fremad«, E.-Stbg. Nr. 1886, indtog 2. Plads. Det er en knap middelstor — 1 m 71 — ualmindelig dyb og bred Hingst med føre Ben — 27½ cm Pibe — men Haserne lidt rette, Bevægelsen kraftig, lidt vid for.

Der var ligeledes Grund til at være tilfreds med Resultatet i Nykøbing F., idet der her kaaredes tre 3-aarige og to 4-aarige Hingste. Den 3-aarige Samling var ret betydelig og med den tunge, ualmindelig dybe »Falster Skjald«, Nr. 931, paa Fløjen. Den er falden efter »Skjald«, E.-Stbg. Nr. 1837, og det er en ualmindelig dyb og betydelig Hingst — 1 m 79 — med lidt ujævn Overlinie, særdeles godt Kryds, men lidt spidse Laar, føre Ben — 27½ cm Pibe — Bevægelsen snæver bag i Skridt, og noget svingende for i Trav, ellers god.

Af de to kaarede 4-Aars stod »Klitgaard«, Nr. 932, paa Fløjen. Den er Søn af »Hof«, E.-Stbg. Nr. 1857, og det er en meget stor — 1 m 85 — jævn dyb, bred, vel-

formet og førbenet Hingst, med lidt smaa Hove, og regelmæssig Bevægelse. De to i Roskilde kaarede 3-Aars Hingste var ikke betydelige, og særligt var der Grund til at ønske dem førere af Ben.

Den jydske Avl har først og fremmest som Maal at producere den bedst mulige for Landbrugsarbejde egnede Hest, og det vil under vore Forhold i langt det overvejende Antal Tilfælde sige Heste af Middelstørrelse. Og selv om man inden for denne Avl ikke foragter en stor Hest, naar den ellers er dyb og af godt Slag, saa afvises heller ikke mindre Hingste, naar de da ikke er Undermaalere eller mangler den fornødne Kvalitet. Det vil ogsaa fremgaa af en Betragtning af Højdemaalene for de 80 blandt de kaarede 3-Aars — jeg mangler for to. Fire Hingste maalte i Højden 1 m 68, to 1 m 69, to 1 m 70, tre 1 m 71, otte 1 m 72, ni 1 m 73, elleve 1 m 74, elleve 1 m 75, ni 1 m 76, seks 1 m 77, seks, 1 m 78, fem 1 m 79, tre 1 m 80 og een 1 m 82.

Med Hensyn til Afstamningen i direkte Hankønslinie var alle de kaarede »Aldrupper«, og nedennævnte Hingste har 2 eller flere Sønner blandt de kaarede:

Skjald,	E.Stbg.	Nr.	1837	8	Treaars	og	2	Fireaars,	ialt 10.
Hof,	«	«	1857	7	»	»	2	»	» 9.
Fremad,	«	«	1886	6	»	»	2	»	» 8.
Hugin,	«	«	1944	7	»				» 7.
Fjand,	«	«	1905	4	»	»	3	»	» 7.
Vesterbo,	«	«	1885	6	»				» 6.
Thybo,	«	«	1826	5	»	»	1	»	» 6.
Himmerlands Eg,	«	«	1908	3	»	»	2	»	» 5.
Tampen,	«	«	1941	4	»				» 4.
Kansler,	«	«	1939	4	»				» 4.
Skjalden,	«	«	1773	3	»				» 3.
Himmerbo,	«	«	1825	2	»	»	1	»	» 3.
Vedsted Skjald,	«	«	1907	2	»	»	1	»	» 3.
Frem,	«	«	1938	1	»	»	1	»	» 2.
Fjandbo,	«	«	1752	1	»	»	1	»	» 2.
Vrensted Dux,	«	«	1855	1	»	»	1	»	» 2.
Aarhus Skjald,	«	«	1942	2	»				» 2.
Knægten.	«	«	1913	1	»	»	1	»	» 2.

Foruden Kaaringer af Hingste har der som i tidligere Aar været afholdt Kaaringer for Hopper, en Foranstaltning, som nu igen kan rose sig af at have faaet en meget stor Tilslutning. Der blev saaledes af jydsk Race fremstillet ca. 1800.

Men Kaaringerne er ikke den eneste Foranstaltning, der tager sig af Avlens Ledelse, thi sideordnet med disse indtager Dyrskuerne en fremskudt og betydningsfuld Plads. Desværre lagde Mund- og Klovesygen i Aarets Løb saa store Hindringer i Vejen for disses Afholdelse, at ikke alene de almindelige lokale Dyrskuer, men ogsaa Amts- og Fællesskuer maatte aflyses i store Dele af Landet. Af den Grund skal jeg ikke komme nærmere ind paa en Omtale af disse, men i det følgende kort omtale de afholdte Afkomsskuer for 6-aarige og ældre Hingste samt Hesteudstillingen ved den store Landbrugsudstilling paa Bellahøj.

I 1938 har 77 Hingste faaet Præmie for Afkom ved de af de provinsielle Landboforeninger iværksatte Skuer. Heraf var 48 Hingste af jydsk Race, 17 af belgisk, 9 af Frederiksborg og 3 af Oldenborg Race. Sammenlignet med 1937 er der en Tilbagegang paa 4, en Tilbagegang, der falder paa Frederiksborg-Hingstene med 2 og 4 paa Oldenborgerne, medens der for Jyderne er en Fremgang paa 2.

Blandt de jydske Hingste blev der fremstillet stor Samling af 4, hvoraf »Hof«, E.-Stbg. Nr. 1857, fik 1. Kl. 1. Grad for en særdeles god og betydelig Samling, bestaaende af 42 ældre og yngre Avlsdyr, medens »Fjand«, E.-Stbg. Nr. 1905, »Thybo Eg«, E.-Stbg. Nr. 1856, og »Mønt«, E.-Stbg. Nr. 1810, tilkendtes 1 Kl. 2. Gr. for Samlinger paa henholdsvis 39, 45 og 35 Stk. For almindelige Samlinger fik »Aarhus Skjald«, E.-Stbg. Nr. 1942, »Tampen«, E.-Stbg. Nr. 1941, og »Himmerlands Eg«, E.-Stbg. Nr. 1908, 1. Kl. 1. Gr., medens »Kansler«, E.-Stbg. Nr. 1939, »Billeskov«, Nr. 730, »Knægten«, E.-Stbg. Nr. 1913, »Dan«, E.-Stbg. Nr. 1910, og »Hojbo«, Nr. 714, 1.

Kl. 2. Gr. Afkomspræmie 2. Kl. 1. Gr. fik 18; 2. Kl. 2. Gr. 14 og 3. Kl. 4 Hingste.

Blandt Hingstene af belgisk Race fik »Herseur de Cognebeau«, Nr. 60, 1. Kl. 2. Gr. for en Samling paa 31 Stk., medens »General de Grandglise«, Nr. 200, »Gugusse de Maire-Bois«, Nr. 309, »Satan de Liberal«, Nr. 150, »Ideal af Løgismose«, Nr. 197, og »Albion de l'Abbaye«, Nr. 180, fik samme Anerkendelse for almindelige Samlinger.

Afkomspræmie 2. Kl. 1. Gr. tilkendtes 6; 2. Kl. 2. Gr. 4 og 3. Kl. 1 Hingst. Af de fra Belgien indførte Hingste fik 5 1. Kl. 2. Gr., medens der tilfaldt de her i Landet tillagte een 1. Kl. 2. Gr., seks 2. Kl. 1. Gr., to 2. Kl. 2. Gr. og een 3. Kl. for Afkom.

Indenfor Frederiksborg-Racen fik »Juvel Kromose«, E.-Stbg. Nr. 330, 1. Kl. 2. Gr. for en Samling paa 40 Stk. og »Max«, Nr. 123, 2. Kl. 2. Gr. for en Samling paa 20 Stk., medens »Juvel III«, Nr. 192, »Kvik Junior«, Nr. 193, og »Vigas Grumløse« fik 1. Kl. 2. Gr. for almindelig Samling. 3 Hingste fik 2. Kl. 1. Gr., 1 2. Kl. 2. Gr. og 1 3. Kl.

Af Oldenborg-Hingstene fik »Prins«, Nr. 76, 1. Kl. 2. Gr., medens 2 fik 2. Kl. 1. Gr. Alle 3 Hingste var tillagt her i Landet.

At Landbrugsudstillingen paa Bellahøj var langt den betydningsfuldeste af samtlige de i 1938 afholdte Dyrskuer vil sikkert ingen bestride, saa meget mere som den tiltrak sig en Opmærksomhed herhjemme og i Udlandet, som intet dansk Skue hidtil har været Genstand for. Udstillingen afholdtes som bekendt for at fejre 150-Aaret for Stavnsbaandets Løsning, og dens Formaal var blandt andet at vise, hvor langt dansk Husdyravl, og herunder ogsaa dansk Hesteavl, var naaet frem, hvorfor det var selvfølgeligt, at Skuet kun omfattede dansk-fødte Individer, ligesom det var ganske naturligt, at den Repræsentation, der mødte frem, ikke var af tilfældig Art, men saa vidt muligt var Eliten indenfor de forskellige

Avlsretninger eller Racer. Man vedtog hurtigt at indskrænke Hestenes Antal til 220, ligesom man enedes om, at hver af de tre Racer — Jyder, Belgier og Frederiksborg — kunde møde med 50 Stk., svært Halvblod med 20, Travere og Fuldblod hver 10, og desuden en Repræsentation for Husmandshestene paa 30 Stk. Naar der ikke fra jydsk Side blev krævet en Repræsentation i Forhold til de enkelte Racers Udbredelse, skyldes det, at Jylland, der var Avlens Hovedsæde, var længst fra København, og at man paa Grundlag af tidligere gjorte Erfaringer og under Hensyn til Landbrugets trange Kaar samt Hingsteejernes Modvillie mod i den travleste Bedækningssæson at sende deres Hingste saa langt bort i hele 14 Dage, skulde stille sig hindrende i Vejen for en større og tillige tilfredsstillende Repræsentation. Denne Frygt viste sig imidlertid ugrundet, og naar man fra anden Side har villet se en særlig Anerkendelse fra jydsk Side, staar det selvfølgelig enhver frit for, men noget sagligt Grundlag herfor savnes.

Udpegningen af Bellahøj-Dyrene overlodes til de paagældende Avlsretningers Organisationer, der nedsatte Udvalg til at foretage denne, og sidste Frist for Anmeldelsen sattes til 1. April, dog saaledes at der indtil 1. Maj kunde indsættes eventuelle Reserver. Fra jydsk Side benyttede man sig heraf i den Grad, Forholdene tillod, idet man ønskede at følge de unge Dyrs Udvikling, saa længe det var muligt. Af den Grund var det ogsaa derfra, der senest fremkom officiel Meddelelse om, hvilke Dyr der var udtaget.

Bedømmelsen af de fremstillede Dyr foretoges af særlige Dommere for hver Race, og til dette Hverv havde de forskellige Avlsretningers Hovedorganisation foretaget Indstilling. Samtlige fremmødte Dyr tildeltes Guld-, Sølv- og Broncemedalje samt Mødepræmier, hvis Størrelse ikke paavirkedes af Dyrets Stilling i Præmierækken, men derimod Rejsens Længde og Varighed.

Nogen mere indgaaende Omtale af de forskellige Racer

eller enkelte Dyr indenfor disse finder jeg ikke paakrævet, dels foreligger der saadanne i Hobetal saavel i Dags- som Fagpressen, men jeg maa dog som særlig Kilde henvise til den af Landbrugsraadet udgivne »Beretning om Landbrugsudstillingen paa Bellahøj 1938«. Da Udstillingen som bekendt var overordentlig stærkt besøgt, er der ogsaa god Grund til at formene, at danske Opdrættere dér har haft rig Lejlighed til ved Selvsyn at danne sig en Mening om, hvilken Race der stod højest og hvilken, der passer ham bedst. Her stod Kendsgerningerne marcheret op, her behøvede han ikke at lade sig nøje med andres mere eller mindre velbegrundede Ord og Tro.

Udstillingen paa Bellahøj gjorde dansk Hesteavl Ære, og efter de udenlandske Udtalelser, der foreligger, er der Grund til at tro, at den ogsaa i Udlandet har skabt Interesse for dansk Hesteavl.

Foreløbig Oversigt over Landbrugets Driftsresultat i Regnskabsaaret 1938—39.

For enhver, der beskæftiger sig lidt med Landbrugsstatistik, har Aarene 1914, 1928 og 1929 en særlig Betydning. 1914 er det Normalaar for Krigen, hvormed saa mange Sammenligninger siden er anstillet. I de senere Aar har Aarene 1928/29 vundet en tilsvarende Plads som Normalaar forud for Krisen. Mon ikke de to sidste Regnskabsaar 1937/38 og 1938/39 i kommende Aar vil faa en tilsvarende Placering som Normalaar forud for den næste store Krig?

Selvom vel de færreste vil anerkende disse to Aar som værende normale, er det dog en Kendsgerning, at der — fraregnet forannævnte Aar 1928/29 og 1929/30 — ikke har været andre sammenhængende Aar siden Krigen, hvorpaa Betegnelsen: jævnt gode Tider har passet saa godt. Ud fra en saadan Betragtningsmaade maa den nu foreliggende, foreløbige Oversigt over Landbrugets Driftsresultat i Regnskabsaaret 1938/39 (54. Meddelelse fra Det landøkonomiske Driftsbureau) være af ganske særlig Interesse, og i efterfølgende Omtale skal jævnlig søges draget Sammenligninger mellem de to Sæt »Normalaar«.

Oversigten omhandler som sædvanlig de samme 200 Brug i de to Aar, der sammenlignes: 1937/38 og 1938/39. Som Baggrund for det opnaaede Driftsresultat maa nævnes, at Landets samlede Høstudbytte var 116,4 Millioner Afgrødeenheder i 1938 mod 111,2 i 1937 og 106,1 i Gennemsnit af Femaaret 1933—37. Som bekendt var det alene Kornhøsten, der var af usædvanlig Størrelse i 1938, nemlig 40,5 Millioner hkg mod 35,1 det foregaaende Aar. Priserne var for Husdyrprodukter ret uforandret fra

1937/38. Derimod faldt Kornpriserne 20—30 pCt., Kartoffelprisen en god halv Snes Procent, medens Frøpriserne som Gennemsnit laa ca. 20 pCt. højere.

Kornprisen faldt saaledes ca. dobbelt saa mange Procent, som Kornhøsten forøgedes.

Hvad betyder nu en saadan Forskydning i Avl og Pris for de forskellige Størrelsesgrupper indenfor Landbruget? Et Eksempel vil vist bedre end mange Forklaringer belyse Forholdet. Forøgelsen i Avl er fra 35 til 40 (svarende til den virkelige Stigning). Prisnedgangen er sat til 30 pCt.

	A		B		C	
	1937	1938	1937	1938	1937	1938
Avl af hkg Korn	35	40	350	400	3500	4000
Forbrug - — —	60	60	300	300	1000	1000
Salg (resp. Køb)...	÷25	÷20	50	100	2500	3000
Pris I: 20 Kr.....	500		1000		50000	
» II: 14 Kr.....		280		1400		42000
		(Gevinst)		(Gevinst)		(Tab)
		220 Kr.		400 Kr.		8000 Kr.

Hertil kommer, at en Nedgang i Kornpris sædvanlig følges af en Nedgang i Foderstofpris, hvilket yderligere betyder en Fordel for de smaa Brug. Alene som Følge heraf maatte forventes en ganske betydelig Forskydning i Forholdet mellem Forrentningsprocenten i smaa og store Brug. Hertil kommer Virkningerne af den ændrede Svinekortfordeling, der dog ikke har faaet den Betydning som forud ventet, og endelig Mund- og Klovesygen, der har ramt 97 pCt. af de store, men kun ca. 50 pCt. af de smaa Brug blandt Beretningens 200 Ejendomme.

Driftsresultatet i 1938/39.

Nettoudbyttet — Forskellen mellem Bruttoudbytte og Driftsomkostninger — stiller sig for de sidste 3 Aar saaledes:

	1936/37	1937/38	1937/38	1938/39
Under 10 ha.....	41	104	111	135 (+ 24)
10—50 ha	55	90	97	82 (÷ 15)
Over 50 ha	55	(78)	95	73 (÷ 22)

Naar i foranstaaende Tabel de midterste Kolonner viser forskellige Tal for samme Aar, skyldes det naturligvis, at Sammenligningen omfatter de samme 200 Ejendomme i 2 Aar ved Siden af hinanden, men ikke de samme Ejendomme i 1936/37 og i 1938/39. Tallene er i Betragtning af det beskedne Antal Regnskaber (henholdsvis ca. 40 og ca. 130) ikke unormalt afvigende i smaa og mellemstore Brug. Derimod er de i sidste Regnskabsaar medtagne store Landbrug paafaldende meget afvigende fra det foregaaende Aars Storbrug. Selvom det er umuligt at vide noget sikkert om, hvorledes dette paavirker Oversigtens Sammenligninger mellem i Fjor og i Aar, er der i alt Fald god Grund til at henlede Opmærksomheden derpaa. Da den foreløbige Oversigt angiver, at det i denne Oversigt medtagne Materiale (fra 1937/38) stemmer godt overens med det endelige Resultat i den Beretning, der er under Udarbejdelse, er det rimeligst at antage, at Forholdene for de store Gaarde i Fjor var væsentlig gunstigere, end den da publicerede foreløbige Beretning viste. Forrentningsprocenten for store Gaarde i 1937/38 opgaves da til 4,3 pCt., men er i Aar beregnet til at have været 5,2 pCt.

Nettoudbyttets Størrelse i Kr. pr. ha er af højst ulige Betydning for de forskellige Størrelsesgrupper og er en langt mere afgørende Faktor for de store Brug end for de smaa, idet Ejeren til Dækning af sit personlige Behov og til Forrentning af sin Gæld foruden Nettoudbyttet har sit personlige Arbejdsvederlag af Ejendommen; dette sidste spiller selvsagt en større Rolle pr. ha paa de smaa Ejendomme.

Indtægt af gældfri Ejendom er derfor et nok saa godt Sammenligningsgrundlag mellem store og smaa Ejendommes Økonomi.

Indtægt af gældfri Ejendom

1936/37	1937/38	1937/38	1938/39	Omregnet paa henh. 6, 25 og 100 ha:
357	402	420	468 (+ 48)	+ ca. 300
169	209	209	198 (÷ 11)	÷ ca. 100
102	(127)	144	124 (÷ 20)	÷ ca. 2000

Den samme Afvigelse som ovenfor omtalt genfindes naturligvis i Tabellen over Indkomst af gældfri Ejendom. Da der som nævnt synes at være Grund til at antage, at de i sidste Aars »Foreløbige Meddelelse« angivne Tal har været for lave, navnlig for store Gaarde, er i nedenstaaende Sammenligning alene anvendt de nye Angivelser af Tallene for 1937/38.

	Gens. af 1928/29 og 1929/30	Forholdstal for Indkomst af gældfri Ejendom 1936/37	1937/38	1938/39
Under 10 ha.....	100	65	78	87
10–50 ha.....	100	61	76	72
Over 50 ha	100	64	90	78

Selv med al mulig Forbehold for Tallenes Sikkerhed, grundet paa Talmaterialets ringe Størrelse, tør det dog fastslaas, at de to sidste Regnskabsaar for alle Ejendomsgrupper har betydet en Stigning i det Beløb, der stod til Raadighed for personligt Forbrug og til Betaling af Renter. Det kan endvidere fastslaas, at Stigningen navnlig er kommet de smaa Brug til Gode, selv om en Stigning i Kornpriserne i 1937/38 gav størst Gevinst til de store Gaarde.

Om Fremtiden er det svært at spaa, men den siden Regnskabsaarets Slutning stedfundne Udvikling vil næppe kunne undgaa at blive til Ugunst for de smaa Brug. For de større Brug vil de hidtidige Begivenheder næppe heller kunde give Anledning til Forventninger om Gevinst, saaledes at Udsigterne foreløbig peger mod Tilbagegang for Smaabrug uden tilsvarende Gevinst for de større Brug.

I det foregaaende er kun en enkelt Gang hentydet til den meget omspurgte og omdisputerede Forrentningsprocent. Aarsagen hertil er navnlig, at denne beregnes paa et svingende Grundlag. Samme Forrentningsprocent, 4,0 pCt. i 1929/30 (store Gaarde) og 4,0 pCt. i 1938/39 (store Gaarde), repræsenterer saaledes en mindre Indtægt i 1938/39 paa 13 Kr. pr. ha, svarende til ca. 1300 Kr. paa en Ejendom af Gennemsnitsstørrelse i denne Gruppe.

Nettoudbytte og Forrentningsprocent.

	Kr. pr. ha				Nettoudbytte 1938—39			Nettoudbytte 1937—38		
	Landbrugskapital		Bruttoudbytte	Driftsomkostninger	Kr. pr. ha	i pCt. af		Kr. pr. ha	i pCt. af	
	Bogført Værdi	Handelsværdi				Bogført Værdi	Handelsværdi		Bogført Værdi	Handelsværdi
Sjælland	2456	2920	713	606	107	4,4	3,7	115	4,7	4,0
De sydlige Øer	2676	3281	831	714	117	4,4	3,6	149	5,6	4,6
Fyn	2812	3330	831	736	95	3,4	2,9	106	3,8	3,3
Østjylland	2372	3065	743	649	94	4,0	3,1	89	3,7	2,9
Vest- og Midtjylland	1733	2363	604	526	78	4,5	3,3	86	5,0	3,7
Under 10 ha	3039	3995	1064	929	135	4,4	3,4	111	3,7	2,8
10—50 „	2021	2543	623	541	82	4,1	3,2	97	4,8	3,9
Over 50 „	1848	2248	510	437	73	4,0	3,2	95	5,2	4,3
Alle 200 Brug 1938—39	2209	2804	699	607	92	4,2	3,3	—	—	—
De samme Brug 1937—38	2197	2779	697	598	—	—	—	99	4,5	3,6

For en Fuldstændigheds Skyld skal dog medtages Tabellen over Nettoudbytte og Forrentningsprocent, hvoraf fremgaar, at Forrentningsprocenten er faldet med 0,3 fra 4,5 pCt. til 4,2 for alle 200 Brug under eet.

Aarsagerne til Faldet er omtalt foran og skulde i Henhold hertil navnlig vise sig som dalende Indtægter for de større Brug (den lave Kornpris) og stigende Indtægter for de smaa Brug (flere Svinekort), medens Mellemstørrelsen med omtrent uforandrede Priser og samme Svineleverancer skulde ventes at staa ret uændret. En Sammenligning med den tilsvarende Tabel i Fjor viser, at dette stort set passer, idet dog Indtægtsfremgangen i Husmandsbruget væsentligt synes at hidrøre fra Kvægbruget og ikke fra Svineholdet.

Af vedføjede Tabeller over Bruttoudbyttet og Driftsomkostningerne vil Enkeltheder vedrørende de enkelte Indtægts- og Udgiftsposters Størrelse fremgaa.

Bruttoudbytte i Kr. pr. ha.

	Produkter fra				Forskelligt	Ialt 1938—39	Ialt 1937—38
	Plante-avlen	Kvæg-holdet	Svine-holdet	Andre Husdyr			
Sjælland	115	330	170	71	27	713	717
De sydlige Øer	270	283	166	81	31	831	869
Fyn	117	359	226	87	42	831	833
Østjylland	72	325	223	90	33	743	734
Vest- og Midtjylland	28	300	170	77	29	604	596
Under 10 ha	45	462	325	174	58	1064	1022
10—50 „	79	294	163	62	25	623	628
Over 50 „	154	209	102	27	18	510	542
Alle 200 Brug 1938—39	83	317	188	80	31	699	—
De samme Brug 1937—38	90	304	198	74	31	—	697

Driftsomkostninger i Kr. pr. ha.

	Legemligt Arbejde	Driftslederløn	Kraftfoder	Kunstgødning	Andre Vareindkøb	Øvrige Omkostninger	Ialt 1938—39	Ialt 1937—38
Sjælland	214	71	94	25	50	152	606	602
De sydlige Øer	247	77	120	45	49	176	714	720
Fyn	283	72	131	22	61	167	736	727
Østjylland	215	64	139	29	56	146	649	645
Vest- og Midtjylland	180	48	105	30	55	108	526	510
Under 10 ha	336	68	233	27	83	182	929	911
10—50 „	185	61	89	29	49	128	541	531
Over 50 „	150	51	55	33	35	113	437	447
Alle 200 Brug 1938—39	212	61	114	29	55	136	607	—
De samme Brug 1937—38	196	60	130	27	55	130	—	598

Den foreløbige Beretning over Landbrugets Driftsforhold i Regnskabsaaret 1938/39 byder saaledes ikke paa større Overraskelser. Alle var forberedt paa den skete Forskydning til Fordel for Husmandsbruget med tilknyttet Ændring i ugunstig Retning for det større Landbrug,

medens det mellemstore Brugs Stilling forblev ret uændret.

Som indledningsvis anført vil de sidste to Aar i Fremtiden sikkert jævnlig finde Anvendelse som »Normalaar«. Selv under Indtryk af det sidste Aars Forskydning kan der næppe rejses væsentlige Indvendinger herimod, thi som Kompensation for det store Landbrugs ugunstige Stilling i 1938/39 haves dets forholdsvis gunstige Stilling i 1937/38.

Mod Anvendelsen som Normal vil dog altid tale, at heller ikke disse to Aar gav mere end ca. $^2/_3$ Forrentning af den investerede Landbrugskapital — men efterhaanden synes dette mærkelige Forhold at have antaget en saa varig Karakter, uden større Paavirkning af Ejendomspriserne, at dette Driftsresultat maa karakteriseres som utilfredsstillende, men normalt.

Den foreløbige Beretning afholder sig i endnu højere Grad end sine Forgængere fra alle Spaadomme vedrørende Fremtiden, og med den Usikkerhed, der for Tiden raader, er det ikke fristende at søge den optrukne Linie forlænget væsentligt ud over Regnskabsaaret 1. Juli 1938—30. Juni 1939. Om indeværende Regnskabsaar skal paa nærværende Tidspunkt kun siges, at det endnu ikke har vist en saa afgørende Forskydning i ugunstig Retning, at Haabet om at faa endnu et jævnt godt Aar helt er forsvundet.

Litteratur.

Akademiet for de tekniske Videnskaber.

Den 28. Maj 1937 stiftedes Akademiet for de tekniske Videnskaber. Stifterne var de Herrer Direktør *Hartz*, Godsejer, Dr. med. *K. A. Hasselbalch*, Direktør *A. Holm*, Civilingeniør *K. Højgaard*, Direktør *Th. Juncker* og Professor, Dr. *P. O. Pedersen*. Akademiets Formaal skal være at fremme den teknisk-videnskabelige Forskning og Anvendelse af dens Resultater til Gavn for det danske Erhvervsliv. Som Formaalsparagraf har Akademiet:

»Ved Afholdelse af Møder, ved Udgivelse af Afhandlinger, ved Planlæggelse — og eventuelt ogsaa ved Støtte — af Forsøgsrækker af teknisk-videnskabelig Interesse og erhvervsmæssig Betydning, ved Overvejelser og Undersøgelser vedrørende den Støtte, nye teknisk-videnskabelige Fremskridt kan yde det danske Erhvervsliv. Akademiet vil søge at løse disse Opgaver gennem et snævert Samarbejde mellem Teori og Praksis.«

Arbejdsdeling sker ved Oprettelse af Grupper — der er for Tiden 8 — og en af disse er Gruppen for Jordbrugets Teknik og Industri med Godsejer, Dr. med. K. A. Hasselbalch som Formand. Det maa dog forudsættes, at flere andre af Gruppernes Virksomhed faar Berøring med Landbruget, saaledes f. Eks. Gruppen for Produktionens Organisation og Økonomi, Gruppen for Biologi og Hygiejne og flere andre.

I Sæsonen 1937/38, hvorom Aarsberetning foreligger i »Meddelelser fra A. T. V.« (Akademiet for de tekniske Videnskaber) Nr. 1, 1939, er afholdt en Række Foredrag, og til Løsning af specielle Opgaver er nedsat forskellige Udvalg m. m. Her skal nævnes de, der er af særlig Interesse for Landbruget:

1) Et Køleinstitut, hvortil der foreløbig er stillet ca. 100 000 Kr. til Raadighed. Et sagkyndigt Udvalg har overtaget Ledelsen, og det er Hensigten, at dette Institut

skal være et dansk Centralsted for alle Spørgsmaal vedrørende Køleteknik.

2) Konserveringsudvalget nedsattes 27. Oktober 1937 og fik følgende Sammensætning:

Godsejer, Dr. med. K. A. Hasselbalch (Formand),
Professor H. Bache,
Dr. techn. M. C. Holst, Aarhus,
Direktør Th. Juncker, Aarhus,
Professor H. Møllgaard,
Forstander J. C. Overgaard, Ladelund,
Professor Axel Pedersen,
Professor, Dr. polit. Jørgen Pedersen, Aarhus.

Beretning fra dette Udvalg foreligger samtidig med den her omhandlede Aarsberetning og vil af Forstander *P. N. Gaardmand*, Næsgaard, blive anmeldt i »Tidsskrift for Landøkonomi«.

3) Steriliseringsudvalget har foreløbig til Opgave at forestaa Afprøvelsen af et nyt Steriliseringsapparat paa Statens Forsøgsmejeri. Til Arbejdet hermed har Udvalget modtaget Tilskud fra en Person, som ønskede at forblive anonym.

4) Tobaksudvalget. Civilingeniør Sidenius, der i Tiden omkring 1937 i Samarbejde med de fynske Husmandsforeninger foretog Forsøg vedrørende Tobaksdyrkning her i Landet, har søgt Akademiet om en Støtte paa 16 400 Kr. til fortsatte Forsøg i 1939. Dette er bevilget, og der er nedsat et særligt Tobaksudvalg til at overvaage Forsøgenes Gennemførelse.

5) Vandbalanceudvalget har til Opgave at tilvejebringe Klarhed over de Faktorer, som er bestemmende for den bedst mulige Balance mellem Landbrugets Krav om Afvanding af de dyrkede Jorder og Samfundets Behov for Grundvand til Drikkevand og andet Brug.

Udvalget herfor er endnu ikke nedsat, men en Række af de i saadanne Spørgsmaal direkte interesserede Organisationer udpeger Medlemmer dertil.

Det vil ses, at de Opgaver, som Akademiet for de tekniske Videnskaber her har optaget, ingenlunde er smaa og ubetydelige. De er tværtimod af et saadant Omfang, at de til en heldig Gennemførelse vil kræve en betydelig Indsats af saavel Arbejde som Pengemidler. Da det ikke er noget ukendt Fænomen, at den førstnævnte Faktor i Reglen er tilstede i større Kvanta end den sidstnævnte, skal sluttelig berøres, hvorledes Akademiet for de tekniske Videnskaber regnes finansieret.

Som Grundkapital for A. T. V. er tilvejebragt et Beløb paa 921 814 Kr. 91 Øre og til særlige Undersøgelser under Akademiet er foreløbig modtaget Tilsagn om ialt ca. 230 000 Kr.

Naar en nyoprettet Institution som Akademiet allerede fra sin Start har kunnet faa Raadighed over et Beløb paa mellem 1 og 1¼ Million Kroner uden at rende Staten paa Dørene, er dette analogt med, at der i det sidste Tiaar er opstaaet en Række store Fonds med ret ensartede Formaal: Laurits Andersens Fond (Kapital 5 Mill. Kr., oprettet 1931), Tuborgfondet (Kapital 1 Mill. Kr., oprettet 1931), Otto Mønsteds Fond (Kapital formentlig ca. 25 Mill. Kr., oprettet 1934) og sidst det nye Carlsbergfond; desuden bør ogsaa nævnes, hvad Spritfabrikker, Sukkerfabrikker og andre Storindustrier lejlighedsvis yder til erhvervsmæssige Formaal.

I Betragtning af de højst forskelligartede Opgaver, der hidtil er blevet støttet med Midler fra de omhandlede Fonds, kan det ikke undre, at man nu genfinder en Række af de Mænd, der forestaar Uddelingen fra de nævnte Fonds, i Spidsen for det nyoprettede Akademi for de tekniske Videnskaber, og det maa formodes, at adskillige Bevillinger fra de nævnte Fonds i de kommende Aar vil passere A. T. V.s Kasse. Utvivlsomt vil en saadan Anvendelse af de mange Penge ofte betinge en større Nyttevirkning end den mere tilfældige Understøttelse af privat Initiativ, men det maa dog haabes, at der fortsat vil være tilstrækkelige Midler ogsaa til Støtte af dette.

Udkomne Bøger.

Stambog over Heste af belgisk Race. Bind VI. Hingste Nr. 353—415 — Hopper Nr. 1560—1989. Udarbejdet af Konsulent Holger Hansen. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Udvalg for Stambogsføring for Heste af belgisk Race. LXXIII + 138 Sider. Ill. (Odense 1939).

Register-Stambog over Heste af Frederiksborg-Race og svært Halvblod. XI. Frederiksborg-Race Hingste Nr. 259—284 — Hopper Nr. 2243—2452. Svært Halvblod Hingste Nr. 118—137 — Hopper Nr. 767—862. Ved Statskonsulent Alf L. Søndergaard. Udgivet af De samvirkende danske Landboforeningers Udvalg for Stambogsføring for Heste af Frederiksborg-Race og svært Halvblod. XXXVIII + 136 Sider. Ill. (Slagelse 1939).

Beretning om De samvirkende danske Landboforeningers Virksomhed i Aaret 1938—39. Udarbejdet af Sekretariatet. 135 Sider (Kbhvn. 1939).

Beretning fra Statens Planteavlsudvalg for Finansaaret 1938—1939. Udarbejdet af Statens Planteavlskontor. 121 Sider. (Kbhvn. 1939).

Aarsberetning om Det kongelige danske Landhusholdningsselskabs Virksomhed i 1938—1939. Udarbejdet af Selskabets Sekretariat. 149 Sider. (Kbhvn. 1939).

186de Beretning fra Forsøgslaboratoriet. 11te Beretning om de af Forsøgslaboratoriet og De samvirkende danske Andels-Svineslagterier iværksatte Fodringsforsøg med Svin. Ved Johs. Jespersen og Herm. M. Olsen. Udgivet af Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskoles landøkonomiske Forsøgslaboratorium. 184 Sider. Ill. Tysk, engelsk og fransk Resumé. (Kbhvn. 1939).

21de Beretning fra Statens Forsøgsmejeri. A. Sammenlignende Forsøg med Kraftmaskiner. B. Ambulante Undersøgelser over Varme- og Kraftforbrug paa Mejerier. 75 Sider. Ill. I Kommission hos fh. August Bangs Forlag. (Kbhvn. 1939).

Statens Husholdningsraads Aarsberetning for Finansaaret 1938—39. 95 Sider. (Kbhvn. 1939).

Danmarks Statistik:
Produktionsstatistik 1938. Statistiske Meddelelser 4. Række, 109. Bind, 4. Hæfte. Udgivet af Det statistiske Departement. 129 Sider. (Kbhvn. 1939). G. B. — N. F.
Statistisk Aarbog 1939. Udgivet af Det statistiske Departement. 304 Sider. (Kbhvn. 1939). G. B. — N. F.

Aarsberetning fra J. E. Ohlsens Enkes plantepatologiske Laboratorium 1. April 1938—31. Marts 1939. Ved Paul Neergaard. Resumé paa Engelsk og Esperanto. 16 Sider. (Kbhvn. 1939).

De æglæggende Høners Fodring. Af Forsøgsleder J. Bælum. Udsendt af Fællesudvalget for Fjerkræavlen. 12 Sider. (Kbhvn. 1939).

Meddelelser fra Akademiet for de tekniske Videnskaber 1939. Nr. 1. 56. Sider. (Kbhvn. 1939).

Beretning fra Udvalget for Konservering af Grønfoder. Nr. 1. 1939. Udgivet af Akademiet for de tekniske Videnskaber. 39 Sider. (Kbhvn. 1939).

Raastoføkonomi og dansk Naaletrædyrkning. Af A. Howard Grøn. Udgivet af Akademiet for de tekniske Videnskaber og Dansk Ingeniørforening. 20 Sider. (Kbhvn. 1939).

Indførselsbestemmelser for Konserves i fremmede Lande. Særtryk af Udenrigsministeriets Tidsskrift. Udgivet af Udenrigsministeriet. 129 Sider. (Kbhvn. 1939).

Danmarks Erhverv — Nye Veje. Af Eiler I. Baastrup og Jack Westergaard. 184 Sider. (Kbhvn. 1939).

Mindre Meddelelser.

Følgende Landvæsenslærlinge under Landhusholdningsselskabet, der til 1. Maj 1939 havde afsluttet deres 3-aarige Læretid, har faaet tildelt Lærebrev med 1. Karakter: Sigfred Andersen, Skærød pr. Helsinge, Per Larsen, Højerup pr. Store Heddinge, og Karl Asger Palmø, Falsled pr. Stensgaard.

Landbrugets Prisforhold i September Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.–Sept.	Sept. Md.	Jan.–Sept.	Aug. Md.	Sept. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,14	13,68	13,25	12,72	13,33
Smør, Notering	230	225	243	235	223	240
do., Afregningstal	236	232	246	240	230	243
Ost, 20 pCt.	90	90	90	88	85	90
Æg	117	109	144	97	120	126
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	179	174	172	177	170
do. uden Kort (do.)	94	97	75	123	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	51	52	56	60	66
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	60	59	64	66	70
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	36	31	48	49	45
Kælvekøer, Odense, 1. Kl., Kr. pr. Stk.[2]	402	—	419	425	425	425
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1091	1100	1101	1100	1113
Hvede, Sælger	16,06	16,74	14,06	15,20	15,00	18,75
do., Køber	15,76	16,43	13,75	14,86	14,67	18,13
Rug, Sælger	15,86	16,39	14,41	15,53	14,70	19,63
do., Køber	15,57	16,09	14,19	15,19	14,45	19,00
Byg, 2/r, Sælger	14,81	15,75	12,31	12,41	12,10	16,75
do., Køber	14,43	15,34	12,00	12,08	11,85	16,25
Havre, Sælger	13,98	14,80	11,81	13,14	12,81	16,88
do., Køber	13,48	14,30	11,31	12,62	12,31	16,25
Hø	7,73	7,90	7,00	8,00	6,94	9,75
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	5,27	5,41	5,00	5,45	—	7,50
Runkelroefrø. VIII-St.	59	63	63	63	—	75
Kaalroefrø	57	58	55	56	—	60
Rødkløverfrø, sildig	192	175	213	240	—	283
Hvidkløverfrø	290	264	305	429	—	513
Hundegræsfrø	104	89	96	120	88	83
Alm. Rajgræsfrø	64	58	62	88	85	85
Ital. do.	39	33	40	68	75	75
Foderstoffer:[3]						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,56	15,19	—	15,45	—
Solsikkekager	16,63	16,62	16,31	—	15,55	—
Palmekager	15,38	15,52	15,25	—	13,10	—
Hvedeklid	14,25	15,34	13,00	—	11,35	—
Majs, La Plata	16,54	16,82	15,69	—	14,50	—
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	17,05	17,17	16,30	17,17	16,10	16,30
Kalksalpeter	16,53	16,63	15,80	16,63	15,60	15,80
Sv. Ammoniak	16,58	16,68	15,85	16,68	15,65	15,85
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,68	6,30	6,68	6,30	6,30
40 » Kaligødning	13,49	13,62	12,95	13,62	12,45	12,95

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.
[3]) Noteringerne suspendere eptbr. 1939.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.– Sept.	Sept. Md.	Jan.– Sept.	Aug. Md.	Sept. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	125	130	126	121	127
Smør, Notering	110	108	116	112	107	115
do., Afregningstal	113	111	118	115	110	116
Ost	158	158	158	154	149	158
Æg	99	92	122	82	102	107
Slagterisvin med Kort	181	185	179	177	182	175
do. med og uden Kort[1])	180	184	178	177	182	175
Slagtekøer (København)	86	88	90	97	103	114
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	105	108	115
Unge Heste (Odense)	148	148	149	149	149	151
Hvede	116	121	102	110	109	136
Rug	133	139	122	130	123	165
Byg, 2/r.	115	122	96	96	94	130
Havre	116	123	98	109	106	140
Hø	113	115	102	116	101	142
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	141	144	133	145	–	200
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	106	103	–	105	–
Solsikkekager	129	129	127	–	121	–
Palmekager	135	136	134	–	115	–
Hvedeklid	128	138	117	–	102	–
Majs, La Plata	148	150	140	–	130	–
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	86	82	86	81	82
Kalksalpeter	86	86	82	86	81	82
18 pCt. Superfosfat	112	113	106	113	106	106
40 » Kaligødning	113	114	109	114	104	109
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	114	120	117	113	119
Husdyrprodukter, ialt	128	128	133	128	130	133
Korn	118	124	102	108	106	139
Planteprodukter, ialt	119	124	104	111	106	144
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**128**	**131**	**127**	**128**	**134**
Kraftfoder	123	125	116	–	113	–
Kunstgødning	97	98	93	98	91	93
Andre Vareindkøb	88	88	88	–	100	–
Vareindkøb, ialt	**114**	**116**	**108**	–	**107**	–

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.

(Fortsat fra Hæfte 10, Side 732.)

Her kan vi passende høre et Par Dagbogsoptegnelser fra 1743, skrevne af Præsten *Niels Sørensen Rømer* til *Stovby* og *Hornum* i Bjerge Herred ved Horsens (1729—52), der giver et lille Indtryk af Landbrugsarbejdet i Forbindelse med Gødningen paa en Præstegaard i det 18. Aarhundrede:

»1743 d. 9de xbris loed jeg ved 4 af mine folck udsprede og udstrøe ald den Sommergiødning, Som Creaturerne hafde givet af Sig eller kastet fra sig udi Præstegaardens 2de Hauer eller Lykker. Nemlig Hannemands ved Niels Eskesens og Dighauen ved Graufsvej, Som næst Guds velsignelse schal giøre Bemte Stæder meere frugtbare til græsning, end de hidindtil været Hafver.«

»1743 den 22de Dec. loed vi lille Toften bag Øxen Huset giøde og giødningen udspree over Heele Toften, saa den næst Gud Kand blive Til foraaret Beqvem til at Saae Hør udi.«[1])

*

Medens der er Tale om ældre Tiders Møgarbejde, maa det ikke glemmes, at der ogsaa er noget at fortælle om Hovbøndernes Møgkørsel. Bøndernes Adfærd ved dette Arbejde belyser ganske godt deres Optræden i Almindelighed paa Herremandens Jorder, samtidig med at Optegnelserne fra Hoveriets Tid ogsaa yder Bidrag til vort særlige Emne her: Møddingernes og Gødskningens Historie.

Et Bevis paa det store Arbejde, som Gødningsudkørslen om Foraaret var, findes i Hoveribestemmelserne fra 1801 vedrørende Vesterbygaard i Jorløse Sogn, Holbæk Amt. Heri hedder det, at Bønderne fremdeles — trods andre Lempelser — skal være med til at køre Gødning ud; hver Bonde skal gøre 4 Spanddage og hver Dag udkøre 13 forsvarlige Læs i de Gaarden nærmest liggende 7 Marker[2]).

I en Skildring af Hoveriet paa Hindsholm til Herregaardene Schelenborg og Brockdorff fra o.

[1]) Evald Tang Kristensen: Almanak-Optegnelser (1918), 25.
[2]) Fra Holbæk Amt (1938), 82.

Midten af forrige Aarhundrede (ved *Lars Pedersen)* oplyses om Hovfolkenes Møgkørsel, at der, inden Udkørslen begyndte, gik 6 Rodemænd ned for at dele den store Mødding i 6 Dele, saa loddede de om Bytterne, de, der fik Bytte i Udkanten kørte først, »vi stillede saa med 2 Spænd Heste fra hver Gaard og med 2 Kuske, en Mand til at læsse og en Pige til at strø Gjødningen, og der var fuld Fart paa hele Tiden, de vilde alle helst være først i det Sæt, de kjørte, og naar der skulde læsses af, skete det undertiden, naar Fjelen var trukket op, at Krogen blev hugget saa langt ind, at næsten hele Læsset faldt paa et Sted. »Aaaae«, sagde vi saa, for at Ladefogeden kunde forstaa, at det var ikke Meningen, men skete af Vanvare. To Dage slog sjælden til, som Regel gik der 3 Dage, og naar vi saa var færdig ved Schelenborg, gik Turen til Brockdorff, og det var en strenge Tid for Hestene, da der hele Tiden kørtes omkap«[1]).

I *Eskel Sørensens* Optegnelser (o. 1813) om Hoveriet paa Herregaarden T y b r i n d ved Lille Belt findes der et Kapitel om Gødningens Udagen.

»Naar Hovningsbønderne fik Ordre at age Giødning, saa var alle Formændene først neder at bytte Giødningen ved Lodkastning. Førhen skulle Giødningen som sædvanlig udføres om Efteraaret, men efter Hovforeeningen da skulle den Giødning, som skulle legges paa Brak-Jorden i de længst fraliggende Marker, udføres om Sommeren, sættes i Stak og igien om Efteraaret hendføres paa den oppløyede Brak-Jord og strøes. I de nærmest ved Gaarden liggende Marker skulle Giødningen som sædvanlig udføres om Efter-Aaret. Efter den nye Hovforeening skulle til dette Arbeyde i det høyeste udfordres i første Fald for hver af de 66 Hovninger 1 bespændt Vogn med Kiøresvend i 10 Dage, 1 Karl til at paaslaae og strøe i 10 Dage og i sidste Fald 6 Dage. Ved dette Arbeyde kunne Drengene ret tilkiøre Besterne ved at rendes og kiøre omkring hverandre. Men vedkommende Forpagteren eller Laddefogden havde Opsigt dermed, at der ikke maatte tabes formeget paa Veyen. En Dreng har engang kiørt afsides hen i en Skov med et Læs Møg og læset det af, men Forpagteren kom og saa det og tvang ham til at læse det paa Vognen igien med

[1]) Udgivet af Poul Andersen i Danske Folkemaal 1934, 4.

sine Hænder og kiøre sin rette Tour igien. Det skede og stundom, at de væltede eller kiørte sammen i et Leedsted, saa Karlene maatte ud at hielpe dem tilrette.«[1])

Man ser af den vestfynske Bondes Optegnelse om Gødningsudkørselen paa Tybrind, at Hovbønderne var ret ligegyldige med Arbejdet, ja, de kunde ligefrem finde paa at øve Hærværk i det smaa, — et Træk, der, som vi skal se, var ret almindeligt, idet Hovbønderne var kede af Møgarbejdet som for Resten af alt andet Slid paa Hovmarken. Derfor var de ligegyldige, naar de arbejdede til Hove, og derfor drev de den af og søgte at komme saa let om ved Arbejdet som muligt. Der var ligefrem undertiden den mest aabenlyse Uvilje mod Godsejerens, og hvad der var hans, saa der er endog et Eksempel paa, at en Herremand maatte have Vagtmandskab opstillet langs Vejene, naar der kørtes Gødning ud; »thi mine Bønder er det ligegyldigt, om Gødningen kommer paa Ageren eller forbliver paa Vejen, dem er det blot at gjøre at faa Møddingen udaget, og jo mindre Ageren faar deraf, jo mindre have de siden at høste«[2]).

De følgende Optegnelser, alle fra det 19. Aarhundredes Tradition (ved E. Tang Kristensen), viser hver især, at Hovbønderne ved Møgudkørselen søgte at narre Herremand og Ridefoged saa meget de kunde.

Naar der skulde køres Møg ud paa Frijsenborg Hovmark, fik hver Hovbonde sit Stykke Jord at gøde. En Skælmsmester blandt Hovbønderne, Per Ras (i 1830—40'erne), kunde næsten nøjes med det halve Møg og endda faa Ros af Ladefogden for, at hans Stykke var bedst gødet. I Stedet for at løfte den ene Fjæl op og lade Møget, som almindelig Skik var, falde ned i den derved frembragte Sprække, hvorved Rogen faar sin længste Side parallel med Agerens Længderetning, ragede han Møget bag ud af Vognen og tippede det saa godt op, det var ham mulig,

[1]) Udgivet af H. C. Frydendahl i Fynsk Hjemstavn 1935, 90.
[2]) Meddelt af Aksel Milthers i Det danske Landbrugs Historie V, 231—32.

hvorved Rogen fik sin brede Side vendt mod Agerenden. Ladefogden gik ved Eftersynet af Arbejdet paa tværs for Enden af alle Agrene og kastede Blikket ned paa Møgrogerne for at se, om alt var i Orden. Saa de for tynde ud, selv om de var aldrig saa lange, fik paagældende Paalæg om at føre mere paa. Men Per Ras's Jord saa altid ud til at være bedst gødet, og han fik aldrig noget Paalæg, tværtimod blev han opmuntret til at fortsætte, som der var begyndt, og det lovede han højtideligt[1]).

Ogsaa andetsteds fra haves der Optegnelser om Hovbønders Møgkørsel. Fra Herregaarden Lerkenfeld i Vesterbølle Sogn i Sydhimmerland er der hos E. Tang Kristensen følgende Oplysning: Hver Mand skulde af Herregaardens Mødding køre visse Læs ud paa den ham tildelte Ager, som han skulde pløje, tilsaa og høste. Her skulde Gødningen lægges i en Markmødding. Naar de var færdige, gik Ladefogeden om og saa Møddingerne efter, og fandt han da, at der var kørt for lidt paa Grund af, at de havde taget for smaa Læs, saa dømte han dem til at køre 3—4 Straffelæs. Gaardmøddingen skulde jo ud, og saa skulde det sidste køres ud i Straffelæs. Det gjaldt jo ellers om at tage lidt paa, for saa avledes der kun lidt, og saa var der lidt at bjærge. De mange Smaamøddinger lod Herren selv køre ud til Byg, men ellers skulde Fæsterne gøre det øvrige Arbejde.

»I de senere Aar har vi kørt ud i en stor Fællesmødding, fordi vi nu ikke længere har hver sin Ager, men hver skal endnu køre 24 Læs om Aaret. Efter Overenskomst har de fleste nu begyndt at sætte Møget i Roger, og derved spares jo meget Arbejde for Gaarden.«[2])

Fra Haslum ved Randers meddeles, at Hovbønderne narrede Herskabet, naar de kunde komme af Sted med det. De havde hver deres Ager at køre Gødning ud paa, og saa skrabte de nogle Tørv sammen og lagde en lille Klat

[1]) E. Tang Kristensens Udg. af P. C. Hummeluhrs Optegnelser om Hoverilivet paa Frijsenborg (Aarbog for dansk Kulturhistorie 1895, 146).

[2]) E. Tang Kristensen: Jysk Almueliv II, Nr. 44. Optegnet i 1880'erne.

Mog ovenpaa, saa skulde det forestille en Roge. Jorden var ikke saa stærkt dyrket, og der var Tørv og Knolde nok[1]). — Hans Nielsen, Nørgaard, i Sig ved Varde fortalte, at det gjaldt for Hovbønderne om, naar de skulde køre Mog ud (til Nørholm), at blive først færdig og at faa det letteste Mog at køre med. De skummede ordentlig Møddingen. Saa var der en Mand fra Udflytter-Nøraa, han var noget fiffig, og naar de nu kørte Mog ud om Efteraaret, inden Boghveden var kommen ind, og han kørte op ad en saadan Ager, tog han en Boghvede Hok og lagde under hver Dynge. Saa fyldte den mere, og han fik flere Dynger af Læsset og blev paa den Maade før færdig med sit Stykke. Det var der jo nogle misundelige over, og det kunde da ikke blive ved at gaa. Forvalteren fik det saa at vide, og Manden maatte nu til at sætte en Rad mere end de andre, og saa blev han allersidst færdig[2]).

Fra Herregaarden Bygholm ved Horsens kunde Peder Svane i Hornum fortælle, at Bønderne, naar de kørte Gødning ud her, saa søgte de efter at finde et højt Muldskud at sætte Rogen paa, eller ogsaa skrabte de noget Jord sammen, at den skulde syne godt. Det gjaldt jo om at faa mange Roger og smaa Læs[3]).

Her kan maaske bedst indføjes Oplysningen om Ajstrup Mogvej (ved Hadsund). Ud ad Ajstrup Mogvej kunde de ikke færdes for Aaleben og Sildeben; for naar de kørte Mog, fik de enten et Stykke Aal og Brød eller Sild og Brød til Meldmad, som de gik og spiste hen ad Vejen, og Benene kastede de fra sig, naar de var gnavede[4]).

Alene de faa forefindende Optegnelser om Hovbøndernes Møgkørsel viser, hvor skadelig Hoveriet var, moralsk ødelæggende for Bønderne selv og til Ugavn for Godsejerne.

*

[1]) Jysk Almueliv II, Nr. 74. Medd. af Hans Kr. Pedersen, Haslum.
[2]) Jysk Almueliv II, Nr. 75.
[3]) Jysk Almueliv II, Nr. 76.
[4]) E. Tang Kristensen: Efterslæt til Skattegraveren (1890), S. 213.

Helt op til den nyeste Tid var det almindeligt, at Pigerne spredte Møget ude paa Marken, naar det i Roger (jydsk) eller Kokke (sjællandsk) var blevet raget af Vognen. Der er imidlertid et gammelt fynsk Vidnesbyrd om, at Tjenestepigerne kørte Gødningsvognene i Marken. Om denne Uskik kan man læse i Vers 19 i Visen »Landsbye-Pigernes Tidsfordriv hele Aaret igiennem« (trykt i København 1787, senere udgivet og kommenteret af *Folmer Dyrlund* i Dania III—IV 1896—97):

»Høsten slap vi og krøb i
slemme skidne Vogne,
som er næsten Skik udi
alle Landsbysogne;
men det burde skaffes af,
og de skulde give Straf,
som der tør en Hætte
til sligt Arbejd sætte.«

Det er med god Grund, at Visens Forfatter lader den ordførende Pige udtale sin Harme over, at man lod Pigerne køre Møgvognene. Hætte betyder: ordentlig Pige. — Ogsaa dette Træk fra det gamle Arbejdsliv maa med i vor Skildring af Møgagningens Historie.

F.

Møddinggilde.

Arbejdet i Foraarstiden med Udkørselen af Møddingen var strengt for Hestene, der ikke altid førhen var i synderlig god Foderstand, hvorfor det var særligt slemt for dem at ase med Møglæssene paa daarlige, hullede og opblødte Veje. Da Møgkørselen ogsaa krævede lidt ekstra Mandskab, har man mange Steder slaaet sig sammen for i Fællesskab at køre hverandres Modding ud. Det hurtigere Arbejdstempo har sat Humøret

op, og naar Møddingstedet var tomt, var der god Anledning til at fejre Afslutningen paa Møgagningen med et lille Gilde for dem, der havde hjulpet til med dette Arbejde.

Møddinggilde kunde ogsaa, ret naturligt, holdes af Landsbybønderne, naar de som hoveripligtige havde kørt Gødning ud paa Herregaardens Mark. Dette fremgaar af en Optegnelse fra Viby ved Kerteminde, hvori det hedder, at det i Meddelerens Barndom var saaledes, at efter Udkørselen af Herskabets Gødning paa Hovmarken (til Hovedgaarden Hverringe), hvoraf Vibyerne kørte 1/3, Maalerne 1/3 og Herskabet selv 1/3, holdtes Møggilde hos »Allermanden«, som skulde tage mod alle Gilder det Aar, han fungerede[1]).

Møddinggilder er af ret gammel Dato. De har naturligvis været almindelige blandt Landsbybønderne gennem Aarhundreder. Et Indtryk af deres Alder faar man, naar man erfarer, at de er omtalte og tildels forbudte i et Par Landsbylove paa Falster. Saaledes i Vedtægten fra Falkerslev (Falster Sdr. H.) fra Aar 1724. Post 21 i Loven lyder:

»Som befindes, at naar Tiden er, at Bonden sin Giødskning skal udage eller sine Enger skal have slagne, har hidindtil været brugt den Sædvane, naar hans Byemænd her udi kunde komme hannem til Hielp, ere blevne anrettede Giestebuder, som kaldes Møddinggilde og Legilde, hvilket ikke uden stor Bekostning foraarsages, da skal saadan Overflødighed af Mad og Brendevin hermed afskaffes, og ved saadan Arbejde alene gives Mad og Øl til Nødtørftighed. Men dersom den ene Naboe vil hielpe den anden, da det at ske uden Gilde og Gestebud og giøre hannem Arbejde for Arbejde. Hvo herimod giør, skal straffes og have sin Gaards Fæste forbrudt for Ulydighed.«[2])

Det ses af anførte Paragraf, at der er en forholdsvis streng Straf for at overtræde Bestemmelsen om Forbud mod Afholdelse af Møddinggilder. Landsbyloven fra de

[1]) Fynsk Hjemstavn 1934, 109. Jfr. Sprog og Kultur 1938, 28—32.
[2]) V V IV, 149 f. Kippinge Bylov, Falster, har haft Loven fra Falkerslev til Forlæg (V V I, 258_9, 262_{21}).

to falstringske Landsbyer — den har sikkert været kendt og anvendt i mange flere Byer paa Øen — er et Led i Lovgivningsarbejdet, der havde til Opgave at indføre god Lov og Orden rundt i alle Landets Egne, og naar man bl. a. har haft et godt Øje til Møddinggilderne, har Grunden hertil selvfølgelig været den, at Gildedeltagerne har drukket sig for fulde, ligesom grove Løjer ogsaa kan have fundet Sted ved Sammenkomsten.

En morsom gammel Oplysning om Møggilde paa Lolland findes i et Brev fra *Chr. D. F. Reventlows* Hustru, der fortæller til Statsministeren om hjemlige Forhold. Brevet er dateret Christianssæde 1776, 4. August, og det hedder heri: »I Gaar havde vi Møggilde, ingen kongelig, men ret en landlig Fest — vi dansede alle, jeg ogsaa«[1]).

Inden vi gaar over til at høre Nutidstraditionen fra Lolland-Falster om vort Gilde, skal nævnes, at i det landbohistoriske Museum i Maribo findes et Maleri af *Rasmus Christiansen*, der har Møggilde til Emne.

En Optegnelse[2]) fra Nutiden (fra Sdr. Alslev, Falster Sdr. H.) lader ane, at der kunde finde grovkornet Spøg Sted ved den fælles Møgudkørsel: I Reglen var 3—4 Gaarde i Møglav sammen og hjalp hinanden at køre Gødningen i Marken. Hver Gaardmand sendte 1 eller 2 Vogne, og man begyndte Kl. 2—3 om Morgenen. Nogle begyndte før, ja der fortælles, at da Taarnuret i S. Kirkeby Kirke slog 1 om Natten, havde Skovbys kørt en Omgang (8—9 Læs). Dersom en kørte fejl eller væltede med et Læs, blev han »trollet«: man trak ham i Haaret og raabte Hurra. Løjerne ved Korselen kunde dog undertiden blive for grove. Ved et Møggilde i Nr. Ørslev læssede man Møg paa Tosse Per, og da Hestene saa løb med Vognen, blev Drengen saa forslaaet, at han aldrig senere blev helt normal.

---

[1]) Lolland-Falsters hist. Aarb. 1916, 117.
[2]) Dansk Folkemindesamling (forkortet til DFS) 1906, 43. Meddelt af Hans Henrik og Johanne Dyrløv.

Hos Anders Kølle i S. Alslev — tidligere Øster Ulslev — fik de Risengrød til Middag ved Møggildet og senere Kaffe. Til Midaften fik de »Kauringer« (Boller), og den Dreng, som først havde faaet forspændt efter Middag, fik to. Møggilderne ophørte omkring 1870.

Fra Sillestrup (Veggerløse S.), Falster, meddeler *Karen Toxværd* omkring 1886 følgende udførlige Skildring af et Møggilde: Hver Bonde havde sit Møglav, som hjalp ham at køre sit Møg ud, og som han hjalp igen, naar deres Tur kom. Naar det skulde gaa for sig, mødte fra hvert af Stederne en Karl til at »bryde Møg«: læsse paa Vogn, en Pige til at strø og en Dreng med Heste og Vogn; der var en Karl eller Mand i Marken til at »hakke af«, saa kunde Drengen nok køre Læsset derud og »køre frem«, for Hestene var sjælden saa slemme at køre i de Tider. Arbejdet begyndte Klokken 2 om Morgenen, og de forskellige »Maal«: Frokost, »Klokken 10« og »Mad« (Middagsmad) fik man jo saa ogsaa tidligere, end man plejede, saa man kunde arbejde lidt oven paa Middagssøvnen og alligevel slippe Klokken 2 om Eftermiddagen. Resten af Dagen og ud paa Aftenen brugte man til Kommers, somme Tider havde man ogsaa Musik til Møggildet[1]). Levemaaden var som ved lignende Lejligheder god og rigelig; til Frokost og »Klokken 10« fik hver et Brændevinsstykke Fladkage, til Midaften hver en Fjerdepart og to Vafler, saa de unge, som var med mange Steder i Møgægten, kunde faa en ordentlig Bunke til sidst. Middagsmaden var gerne noget nem, Mælkekage eller lignende, Hovedmaaltidet var om Aftenen og var altid Grofenbrad og Ølost. Møgægten kunde for Resten være streng nok for de unge især, for de kom jo sjælden i Seng for Spøg og Kommers før Kl. 10—11, og

[1]) Musik til Arbejdet anvendtes ofte førhen ved større Arbejder, hvor mange Folk var samlede, saasom ved Tærskning (bl. a. af Raps), Tørvegravning og Høslet. Musik i Møddingstedet for at opmuntre Folkene er nævnt i *Gregers Begtrups* korte Omtale af Møggildet paa Lolland og Falster (»Agerdyrkningens Tilstand«, IV Bd., Del 2, 1806, S. 827).

hver Morgen begyndtes der jo Kl. 2; især kneb det for Drengene, saa de sad tit og sov, mens de kørte de første Læs ud om Morgenen. Bare Hestene vidste Vejen, kunde det godt gaa; men det skete under Tiden første Morgen paa et nyt Sted, at Hestene gik forbi det Led, de skulde ind ad, og blev ved at følge Landevejen, til Drengen vaagnede. Hvis der ingen fik det at se eller vide, saa gjorde det ikke noget, ellers blev han voldsomt drillet, for Drengene var altid »Kastekæppe«; Bryderne prøvede ogsaa gerne at faa narret nogle af de løse Drenge, som der al Tid er fuldt op af, hvor der er noget paa Færde, i By at laane Møddingskraber, naar de begyndte at tage af Bundfaldet. Der er nu ikke noget Redskab, som har det Navn, saa naar Drengen kom i det Ærinde, vidste man, der skulde gøres Nar ad ham, og saa fik han en eller anden tung, klodset Ting at slæbe af med, en Loklappe eller lignende. Det Ærinde gik han kun én Gang i sit Liv, men var siden godt nok med til at le af de yngre, troskyldige Drenge, som ved næste Lejlighed var tjenstvillige. De Drenge, som kørte Møgvognen, kaldtes Møgtolle, og naar der var noget i Vejen med dem, blev de traalede og maatte staa paa Lundstikken, mens det gik for sig[1]).

I »Livet i Klokkergaarden«, 228, 240, er der givet en Skildring af Møgkørselen, og der sluttes med, at Arbejdet gik rask fra Haanden, og somme Tider var man færdig omkring ved Klokken et. Saa gik det løs med »Møggilde« til langt ud paa Aftenen. Rasmus Klokker mente, det var en dyr Maade, man brugte for at faa sit Møg kørt ud. Til Middag skulde man altid have »Mælkkage« (Mællkae), »skoldet« Mælk med Hvedebrød, og til Midaften »Æggeost«. Men forresten skulde man jo have alt, hvad man kunde spise og drikke. Ved Møggildet blev der ikke danset. (Systofte S., Falster).

[1]) Skattegraveren VI (1886), S. 156, Nr. 756. I en Note til Karen Toxværds Optegnelse føjer E. T. Kr. til, at i Fakse paa Sjælland holdes endnu Møggildet. Hovedmaaltidet bestaar af Risengrød og Klipfisk, der spises med Ske uden Kniv og Gaffel.

Ogsaa Lolland har en ret fyldig Overlevering om Møggildet.

Fra Flintinge (Toreby S., Musse H.) har *Jørgen Jørgensen Vognsvend* meddelt, at det sidste Læs Gødning, Møddingskraben, blev pyntet med grønne Pileris og Bøgeris, og hvad de kunde faa, naar det blev kørt ud. Saa sad de alle oppe paa Læsset og kørte gennem hele Byen og sang. Bagefter holdtes Møggilde. Folk skiftedes til at hjælpe hverandre med at køre Gødsken ud. Der var gerne en 6—7 Vogne samlede. Om Aftenen fik Deltagerne graa Ærter og Flæsk og Mælkekager (Kage ɔ: Hvedebrød). Kagen var skaaret i firkantede Stykker[1]). Jørgen Vognsvend har ogsaa været med til Møggilde i Frejlev (Kettinge S.) Syd for Flintinge. Fra Frejlev er der i Lærer *J. Jørgensens* Optegnelser ligeledes en Oplysning om Møggilde:

»Naar Græsmarken var tøjret over et Par Gange, og der skulde køres Gødning ud, hjalp Naboerne hinanden, og hver Vogn med Kusk havde sin Pige med til at strø (sprede) Møg. Det sagdes, at man den Dag havde Møggilde. Husmændene hjalp til at læsse paa Vognene, og der var Liv og Lystighed over det hele, især hvis der var taget Hul paa det gamle Øl. Snaps vankede der ogsaa rigeligt af og særlig god Mad, saa disse Dage var altid Glædesdage.«[2]) —

Fra samme Ststrøg af Lolland forefindes endnu en Optegnelse om Møggilde, helt nede fra Vantore i Nysted Landsogn, ud til Østersøen. Lærer *Henriksen* kunde herfra fortælle til E. T. Kristensen, at det havde været Skik, at en 3—4 Mand enedes om at hjælpe hinanden med at køre deres Gødning ud, da de ikke troede, de kunde overkomme det selv. Det var altsaa ligesom smaa Bylav, og bagefter blev der i Gaarden gjort et Gilde, som kaldtes Møggildet. »Nu er den Skik afskaffet, og enhver kan godt køre sin egen Gødning ud. Under Ud-

[1]) J. A. T. (ɔ: Jysk Almueliv, Tillægsbind) IV, Nr. 338.
[2]) Henrik Ussing: Lollandsk Landsbyliv i det 19. Aarhundrede (1937), 82.

kørselen sad de Drenge, der var Kuske, ovenpaa Læsset paa et Sædeknippe, og de hujede og skreg, som der var en Kniv i Halsen paa dem. Det var jo for at jage Troldene væk[?]. Jeg gjorde mit Bedste for at faa den Uskik afskaffet.«[1]) — I Sædinge kørte Bønderne i Fællesskab Møddinger ud. Bagefter maatte den enkelte Gaards Ejer gøre et Møddinggilde for dem.

Saa gik man i Gang med næste Mødding og fortsatte paa den Maade, til man havde naaet Rækken igennem. Man arbejdede ikke efter Klokkeslet, men holdt ud, til Mennesker og Dyr blev trætte[2]).

Endelig kan fra Lolland anføres en Optegnelse fra Errindlev i Fuglse Herred, indeholdende Beretningen om, hvorledes man kørte Præstens Mødding ud. Da det var fra et særlig højtideligt Sted, blev Vogne og Kuske pyntede med Grønt, saa det maa have set ganske festligt ud, naar Errindlev Præstegaards Mog blev kørt ud. *Iver Larsen* i Errindlev har fortalt følgende herom til E. T. Kristensen:

»For en 50—60 Aar siden hjalp alle Bønderne i Errindlev Præsten med at køre hans Gødning ud, og saa fik de fri Beværtning og deres Nadver til sidst, men der var ingen Dans. Det sidste kaldtes Skraben. Det blev dækket over med grønne Grene, særlig Hyldegrene, for dem var der jo nok af omkring Kirkegaarden, og saa blev der læsset saa mange Møgbrydere op, som der kunde hænge paa Vognen. Møgbrydere kaldtes dem, der læssede. Det Læs var der 8 Heste for, og saa var der en Kusk paa hver Hest, og hver af dem havde Grønt i sin Hovedstol, og Kuskene havde allesammen Grønt i deres Hatte. Der var ogsaa sat Grønt i Hjulene paa Vognen. Naar det saa løb rundt og daskede omkring, var der enkelte Heste, der blev bange. Det har jeg været med til 2 Gange, men nu er det gaaet helt af Brug.[3])

Ogsaa andet Steds fra er det kendt med Møggilde i Præstegaarden, saaledes i Ryslinge og Lørup

[1]) J. A. T. IV, Nr. 339.
[2]) DFS 1906, 43, 762, opt. 1926 af Astrid Olsen, Sædinge.
[3]) J. A. T. IV, Nr. 337.

(Midtfyn), hvor Mændene i de to Byer skiftedes til at køre Præstens Gødning ud og fælle hans Grønjord om Efteraaret. Den Dag, der kørtes Møg ud, fik Bønderne Boghvedegrød og Bergfisk til Middag som en staaende Ret, og de Dage, de fællede, fik de Grød ud i Marken i store Træ-Sibøtter til Middag. Om Aftenen fik de Hvidkaalssuppe og Grød, som de dyppede i Slaaenmost[1]).

Fra Sjælland er der nogle faa Optegnelser om Møggildet. *J. Olsen* fortæller fra Bakkebølle ved Vordingborg, at skulde en Gaardmand have kørt sin Gødning ud paa Brakmarken, blev flere af Gaardmændene i Byen anmodet om at møde hos vedkommende en dertil bestemt Dag med Vogn og Kusk og ofte med en Pige, der skulde strø Gødningen ude paa Marken. Der var mindst tilsagt 4 à 5 fremmede Vogne samt 2 à 3 Husmænd til at læsse. Manden i Gaarden, hvor Gødningen blev kørt ud, gik selv og hakkede Gødningen af Vognene med en Møghakke, der havde to Hager i et Træhoved med Skaft. Vognene til dette Brug havde Træaksler og Lundstikker. Kosten ved saadan en Lejlighed var jo langt ud over det daglige, deraf Navnet Gilde[2]).

Fra Stevns (Lyderslev S.) har *Thorkild Gravlund* i en Optegnelse fra 1909 (DFS) den korte Meddelelse, at Møggilde kendtes i Gevnø, men ikke i Lund.

Naar der i Hedeboegnen mellem Roskilde og Køge under Oldermandens Ledelse var »awet Möj yd«, holdtes der i flere Byer »Möjgilles[3]). —

Skulde i Rørvig (Ods H.) en Husmand have kørt Gødning ud, bad han en halv Snes Bønder til Møggilde en Søndag. »Vi mødte med Vognene fra Morgenstunden og kørte gerne hver et Par Læs ud paa Lodden i Husmandsvangen. Mens der var nogen, som læssede Vognene, gik vi, der kørte, ind og fik Mad, Brændevin og

[1]) Skattegraveren X (1888), S. 71—72.
[2]) J. Olsen: Fra Sydsjælland (1914), 24 f.
[3]) Marie Christophersen og Henrik Ussing: Fra Hedeboegnen (1923), 62.

Kaffe.«[1]) Her har Møggildet altsaa været en Hjælp til Husmændene, der ikke selv havde Hest og Vogn, hvorfor Gildet bl. a. er en Parallel til de jydske Plovgilder og ikke er af gammel Dato. Det er fra efter Udskiftningen, da Husmændene fik Jord tildelt.

I Djursland var Møggildet af samme Slags som i Rørvig. *Nissen*, Ramten, fortæller i sine Optegnelser fra 1889, at den Dag, da Husmanden fik Gødningen kørt ud, holdtes Møggilde. Da det i flere Byer var Skik, at Karlen var med til at udføre Arbejdet, medens Manden blot lod sig beværte, var saadanne Gilder temmelig dyre[2]).

Af det foran fremførte erfares det, at Møggildet i sin gamle Skikkelse som et Arbejdsgilde indenfor et Naboskab eller indenfor hele Bymandskredsen særlig var kendt paa de danske Øer Øst for Store Belt, fortrinsvis fra Falster og Lolland. Sjælland har sikkert ogsaa haft Møggilde i alle Egne. Fraværelsen af Optegnelser fra Fyn (bortset fra en enkelt Undtagelse) og Jylland betyder sikkert ikke, at man i disse Landsdele slet ikke har haft Møggilder. De er blot ophørte saa tidligt, at de er glemt i Folkets Minde, og saa har man ikke faaet indsamlet Oplysninger om dette Gilde. Meddelelserne fra Rørvig, Haarlev og Djursland viser blot, at man i det 19. Aarhundrede ved Husmandshjælpen har grebet Lejligheden til at holde et lille Gilde, naar Smaamandens Mødding skulde køres ud.

G.

Nutidsoptegnelser om Møgkørsel.

Efter nu at have hørt om Gødningsarbejdet paa Grundlag af Kildemateriale fra Fællesskabets Tid og lidt senere, skal vi paa de kommende Sider høre videre om

[1]) Lars Andersen: Folkeliv i Ods Herred (1919), 105 f.

[2]) Saml. t. j. Hist. og Top., 2. Rk., III, 137. — Ogsaa i Haarlev paa Sjælland holdt Husmændene Møggilde til Tak for Gaardmændenes Hjælp med Udkørslen af Møddingen. Denne Form for Møggilde er et direkte Sidestykke til Pløjegilderne (Jfr. Danske Folkemaal 1935, 125).

dette Emne belyst ved Optegnelser og Skildringer fra det 19. og 20. Aarhundrede. Vi kan da begynde med at fremdrage, hvad den gamle sjællandske Bonde og Fortæller, *Ingvor Ingvorsen* (f. 1845) fra Ulstrup i Terslev Sogn ved Ringsted har meddelt om Gødningsarbejdet paa en sjællandsk Bondegaard i hans Barndom. Efter at der var saaet Foraarssæd, blev Brakjorden harvet og tromlet, og saa skulde der køres Gødning, awes Møj, ud paa den; hertil brugtes de to Møjvogne, et Par Lundstikkervogne med lave Fjælle. Der var foran paa Vognbunden slaaet en Pind, som gik ud under Fjælen til venstre, for at det skulde gaa lettere at faa Fjælen løftet op over den bageste Vognkæp, naar Møget skulde væltes af. Til at bryde Møj paa brugtes en hjemmelavet tregrenet Greb, der helt var af Træ; men naar Spidserne blev slidt af, blev der somme Tider sat Spidser paa af Jern. Strøgrebene var ligeledes af Træ, men meget mindre. Møghakken var af Jern med to Grene, der var bøjet i en Vinkel. Naar Gødningen var kørt ud paa Brakjorden og strøet, blev Jorden plojet[1]).

Fra Systofte Sogn paa Falster har *Lars Rasmussen* meddelt følgende udførlige Oplysninger om vort Emne til *Fr. Lange Grundtvig:*

»Naar en Vogn skulde bruges som Møgvogn, blev der paa venstre Side ikke sat nogen almindelig Vognhav. Forneden sattes en Fjæl, der blev kaldt »Sidebund«. Paa den bageste Ende af Fjælen var der et Hak, for at man bedre kunde komme til at sætte Skulderen under, naar den skulde løftes. Foran var Fjælen fastgjort ved Vognkæppen. Naar man læssede, lod man i Regelen et Stykke over Sidebunden være aabent, og endelig anbragte man en smal Fjæl eller en bred Slaa foroven. Dette kaldtes en »Sættebund«. Naar Møget skulde hakkes af, borttog man først Sættebunden. Siden blev Sidebunden slaaet ned. Naar Møget skulde læsses, samledes Vognene i Møddingen. Her var en Befalingsmand, der kaldtes »Frobøs«, men naar han ikke bar sig rigtig ad og

[1]) Ingvor Ingvorsen og Henrik Ussing: Gammelt sjællandsk Bondeliv (1918), 101 f.

sørgede for, at alle kunde komme til at læsse, saa blev han »trollet« (traalle). Man tvang ham til at sætte sig paa Hjulnavet og tage sin Hue af. Saa blev han trukket i Haaret, medens man raabte: »Traall i Haatt! traall i Haatt!« Gjorde han ingen Modstand, slap han nogenlunde, men ellers blev det en slem Tur.

De, der tog Møget op af Møddingen og læssede det paa Vognene, kaldtes »Møgbrydere« (Møjbrøere). De brugte en saakaldt »Brydegreb« (Brøgrev) med tre »Horn«. Greben var af Træ, men der var »Jærnsko« paa Enden af Hornene[1]). De, der kørte, kaldtes »Møgpinde«. De tronede paa et »Sæde« af Halm, holdt sammen af to Baand, der krydsede hinanden. Naar Møgpindene forsaa sig, straffedes de paa samme Maade som Frobøsen. Karlene, der hakkede Møget af Vognene, kaldtes »Afhakkere«. De brugte en »Møghakke« med to »Horn«. Møget blev afhakket i smaa Bunker, som kaldtes »Møghokker« (Møjhaakker). Saa blev det »strøet« af P i g e r, som kaldtes »Møgstrøere« eller »Strøpiger«. For Løjers Skyld blev de ogsaa kaldte »Hokkensprættere«. De brugte en saakaldt »Strøgreb«, der havde tre Horn af Jærn og kortere Skaft end »Brydegreben«. Arbejdet gik rask fra Haanden, og somme Tider var man færdig omkring ved Klokken et. Saa gik det løs med »Møggilde« til langt ud paa Aftenen.«[2])

Den anførte Skildring fra Systofte er af Meddeleren nævnt i Forbindelse med Brakjordens Behandling. Først ved Midsommertid blev denne Jord pløjet. Dernæst blev Marken harvet, og saa skulde den gødes. Saa samledes Karle og Piger fra hele Byen, for at faa Møget kørt ud.

Fra Ø s t o f t e paa Lolland oplyses, at U d l æ g g e n (d. e. Brakmarken) fik al Gødningen. Vognene blev omdannet til Møgvogne, korte Vogne med Møgfjæle og uden For- og Bagsmæk. I Møddingen stod een eller to Mand og b r ø d M ø g p a a, det vil sige læssede Vognene med en Greb. Denne var i gamle Dage af Træ. Den læssede Vogn kørtes nu ud i Udlæggen af en Mand, der sad paa Møglæsset paa en Sæk eller et Halmsæde. Gødningen blev i Marken hakket af Vognen med en M ø g h a k k e, to bøjede Jærnkroge paa et Skaft. Bunkerne kaldtes M ø g h o k k e r. Naar Gødningen var spredt, blev den pløjet ned. At sprede Møg hjalp Pigen

[1]) Herved adskilte den sig fra »Mugegreben«.
[2]) Livet i Klokkergaarden (udg. af Jørgen Olrik 1909), 239—40.

undertiden med til. Derfor sang den forfinede Bondepige: »Før gik jeg i Marken og spredte Guano; — men nu kan jeg spille paa Fortepiano.« — Drengen blev undertiden sendt af Sted for at laane en Møddingskrabe r; engang kom han hjem med en stor Hvedekage i Posen[1]). Møddingskraberspøgen er kendt over det ganske Land (jfr. at sende Drengen til Bys efter Dukatfrø eller Messingstaaltraad)!

Fra Nordfyn (nærmest Skovby Herred) oplyser *Christine Reimer*, at til Mikkelsdag (28. September) skal Kornhøsten være endt, Pusi skal være skravt, d. v. s., at Gødningen til den Tid skal være af Mytningen (Møddingen) og være kørt ud paa Marken[2]).

I Vinteren 1885 nedskrev *Niels Pedersen Torhave* fra Klim Sogn (Vester Han H.), da han var Elev paa Galtrup Højskole, nogle fortrinlige Oplysninger til Brug for *H. F. Feilberg* om Markarbejde m. v. paa en Bondegaard i Klim Terp. Niels Torhave fortæller heri, at den første Kjærre Byg er man bedst ved med Gødning.

»Naar Gødningen skal køres ud, maa Karlen tidlig op og fodre Heste og smøre Vogne, saa alt kan komme til at gaa glat. Da der er langt ud til Marken, fordi Gaardene ligger saa tæt sammen, skal der flere Vogne i Brug, for det meste tre Vogne af den Slags, hvor der kun er en Undervogn med fire løse Fjæl paa hver. Kl. 6, naar Davren er spist, kører Manden i Marken med det første Læs Møg. Naar han er kommet godt afsted, spændes det andet Par Heste for den næste Vogn, som en Dreng saa kører ud imod Manden. Det maa stiles saadan, at Manden og Drengen kan mødes midtvejs mellem Ageren og Gaarden. Naar Drengen kører tilbage med tom Vogn, vil han gerne snige sig til at køre i Trav, men det maa ikke finde Sted i Drøvtens (ɔ: Driftens) Tid, da Hestene har travlt bestandig. Den, der er mest Ryk for, er Karlen. Han maa klare sig med at fylde de tre Vogne, saadan at der altid er en parat, naar Drengen kommer hjem med tom Vogn. Det kan nok se ud, som det er meget strengt

[1]) Henrik Ussing: Lollandsk Landsbyliv (1937), 82.
[2]) Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde (1910—19), 442.

for Karlen, men dog kan han have det saa godt, naar han bare ikke er doven. Vil han have rigtig god Skik i Møddingstedet, skovler han Bunden ren, efterhaanden som Gødningsbænkene bliver kørt i Marken. Er det en ordentlig Møddingplads, enten brolagt eller med Lim (ɔ: Kalk) i, kan det være en sand Fornøjelse at have saa travlt, at man kan faa gjort ren, hver Gang en Vogn er blevet tillæsset. Flere Dage i Træk køres der Gødning ud. Bagefter skal den spredes og pløjes ned. Hvert Læs er blevet lagt paa to Steder paa Ageren. Stakkene skal spredes ordentlig og jævnt, saa der ikke i Byggen skal blive særlig grønne Pletter. Mange Steder hjalp Pigerne med at sprede Møg.«[1])

For en, der som nærværende Forfatter daglig har omgaaedes og passet en mindre Bondegaards[2]) Mødding i omved en halv Snes Aar og i samme Tid udført en væsentlig Del af Arbejdet om Foraaret ved Møgudkørslen og Spredningen af æ M o g r o g e r paa Marken, har det været et ganske fornøjeligt Arbejde ogsaa at skrive et Bidrag til vore Møddingers Historie. Det har fremkaldt mange Minder fra det haarde Møgarbejde, der hørte til hvert Foraars Kraftanstrengelser paa Bondegaarden. Og dog var det saaledes — og er saaledes — at man ikke var ked af Arbejdet med Gødningen. Den ramme Lugt, der var knyttet til Møgudkørselen, mærkede de implicerede intet til. Griset var Arbejdet heller ikke i nævneværdig Grad, idet man med gode Grebe og Skovle kunde udføre alt Arbejdet uden at komme i direkte Berøring med Gødningen. Det samme gjaldt for Sprederen paa Marken. Den eneste, der kan have Held til at blive snavset ved Møgkørsel, er den Karl, der kører Vognen, idet der paa den M o g h a w e, han skal løfte op, naar æ M o g skal rages af Vognen med æ M o g k r o g, kan være noget Mog eller Jord. For æ M o g l a s s e r i æ M ø r r i n g s t e j er Træskostøvler paa Fødderne om ikke en Nødvendighed, saa dog rare nok, da der godt kan være bløde Partier i Møddingen, hvor Træsko kan

[1]) Udg. af Aug. F. Schmidt i »Fra Klim Sogn« (Historisk Aarbog for Thisted Amt 1932, 251—52).
[2]) Lykkesgaard ved Lunderskov.

være lave nok til at holde Fødderne helt fri for Berøring med Gødning. I et moderne, velindrettet Møddingsted er der sjælden Forekomst af Ajle og Regnvand, saa man kan egentlig ganske godt hytte sig med almindelige Træsko paa Fødderne her.

For en arbejdstrænet Bondekarl eller Daglejer er det ikke noget særligt svært Arbejde at læsse Møg Dag efter Dag[1]). Hertil kommer, at det er ganske interessant at følge en Møddings Forsvinden, idet Læsseren kan gøre »geologiske Studier« i Møddingen. Han kan fra Bænk til Bænk følge Dyngens Opbygning i det hele eller halve Aar, det har taget at faa den kørt sammen ved M o g n i n g fra Ko-, Heste- og Svinestald Dag efter Dag. I æ M o g k o e (ɔ: Trillebør) er Gødningen trillet til Møddingen, der af Røgteren eller Andenkarlen har faaet sin nødvendige Pasning med Udjævning af de afvæltede Trillebørfulde Gødning eller ved daglig Opsmidning af Bænke af det ny tilkommende Møg. Paa mindre Ejendomme er det Manden selv, der passer Møddingen, og det er sjældent til dens Skade.

Naar det sidste Læs Gødning er kørt ud, og Møddingstedet er fint skrabet med Skovlen og fejet rent, kan Arbejdets Afslutning fylde en flink Karl med Glæde. Et vigtigt Landbrugsarbejde er nu udført for dette Aar. Møddingstedet tager sig saa pænt ud i sin Tomhed. I den følgende nærmeste Tid er det saa behageligt at komme med den fyldte Trillebør om Morgenen og vælte dens friske Indhold ud paa den rigelige Plads. Men som Aaret gaar, bliver Pladsen bag Stalden, i Gaardspladsens Hjørne, eller hvor nu Møddingen er anbragt, fyldt paany med sit givtige Indhold — og næste Aar kan man køre Møg ud igen til Gavn for Afgrøden paa Marken. Ogsaa i Gødningsarbejdet er der — som i andet Landbrugsarbejde — den aarlige Gentagelse, som aldrig skal aflade.

[1]) Almindeligvis vil en Karl hellere læsse Møg fra Morgen til Aften end trække en Tøjrulle en Dagstid for Kvindfolkene.

De vigtigste Foraarsarbejder inden Saaningen er Jordens Tilberedning og Forsyning med Gødning. Høstens Godhed vil i fortrinlig Grad komme til at afhænge af, hvor rigeligt Marken forsynes med Gødekraft. Derfor er al Godskningsarbejde Opmærksomhed værd endog af Folk, der ikke er beskæftiget praktisk med Jorden. Ogsaa de primitive Metoder, man anvendte under gamle, fattige Kaar, er det Umagen værd at erholde nogen Viden om, hvad dette Skrift forhaabentlig har vist.

Nutidens Samhandelsformer og deres landbrugsmæssige Virkninger.*)

Af Kontorchef *K. Skovgaard.*

Af de Forhold, der virker bestemmende for Erhvervslivets Udvikling og Fordeling mellem Landene, tillægger man med Rette de naturlige Produktionsbetingelser den største Betydning, idet der herunder sammenfattes Klima, Jordbund, Brændselsstof- og Mineralforekomster samt Landenes Beliggenhed eller Transportforhold. Bl. a. for Landbruget, der ikke alene arbejder i, men med Naturen, er dens Miskundhed selve det fundamentale.

Efter de naturgivne Forhold maa man tillægge Folkenes Anlæg, deres Dygtighed og Talrighed Plads Nr. 2 blandt de økonomiske Produktionsfaktorer, og som Nr. 3 anbringes, hvad der lægges i Begrebet Kapital, der skabes ved Arbejdets Udnyttelse og Omformning af Naturen.

Men foruden Fordelingen Landene imellem af Naturrigdomme, Arbejde og Kapital virker endnu en Række af Staterne og Befolkningsgrupper skabte Forhold afgørende paa Erhvervsudviklingen og Erhvervsfordelingen, derved at de virker fremmende eller hemmende paa Konkurrenceevnen saavel mellem Erhvervene indbyrdes som mellem Landene. Det gælder saaledes Oplysningen, moralsk Opfattelse, sociale Foranstaltninger, Beskatningen, Teknikens Højde, Lønniveauet, Monopoldannelser, Fagforeninger. Og endelig falder under denne Gruppe ogsaa den økonomiske Politik og Handelspolitikken, og som er en i saa væsentlig Grad afgørende Faktor, at den faktisk kan virke bestemmende eller normgivende for samtlige andre Produktionsfaktorers Indflydelse.

*) Foredrag holdt i September 1939 ved Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejdes Kursus paa Landbohøjskolen.

Dette fremgaar klart af det økonomiske Livs Historie. Følger man Udviklingen fra Middelalderens Feudal- og Bysamfund gennem Enevældens og Merkantilismens Tidsalder til Liberalismens Aarhundrede og vor egen Tid og ikke mindst i denne, ser vi, hvorledes Erhvervslivet udvikler sig fra Naturaløkonomiens Standpunkt i Middelalderen til en Statsøkonomi under Merkantilismen og en Verdensøkonomi under Liberalismen for nu i vor Tid ligesom at staa famlende overfor de nye Veje, der skal følges.

Almindeligvis korser vi os over det, en senere Tids Erfaringer har lært os at kalde Merkantilismens Snæversyn og Egoisme, men i Virkeligheden var den et betydeligt handels- og erhvervspolitisk Fremskridt; Erhvervslivet fik fra at være klemt inde bag de smaa Feudal- og Bysamfunds Grænser Landene som Tumleplads, Arbejdsdelingen fik nye Muligheder, og der toges de første Tilløb til Stordriften.

Men til sin Tid blev Liberalismen et endnu større Fremskridt, end Merkantilismen havde været, og jo navnlig derigennem, at den aabnede Landegrænserne for et friere Handelssamkvem, og derved atter skabte Betingelserne for den internationale Arbejdsdeling, paa hvilken den vesteuropæiske Kultur er opbygget.

Gennem disse liberale Ideer erstattedes den merkantilistiske Absolutisme eller »vær dig selv nok«-Politik med den internationale økonomiske Gensidighedspolitik, hvorved de økonomiske Kræfter fik saa at sige hele Verden til Arbejdsplads. Det 19. Aarhundrede blev Folkevandringernes og Kapitalvandringernes Aarhundrede, derved at Arbejde og Kapital søgte fra de tætbefolkede og kapitalrige Lande i Vesteuropa til de tyndtbefolkede og kapitalfattige Rum navnlig hinsides Havene. Erhvervslivet udformedes i det store og hele efter det aftagende Udbyttes Lov, de økonomiske Kræfter sattes ind til Naturens Udnyttelse, hvor de gav det største Udbytte.

Denne Udvikling accelereres med Transportmidlernes

Udvikling og naar faktisk først sit Maksimum før Verdenskrigen. Saaledes naaede Udvandringen fra Europa i Ti-Aaret 1900—1910 op imod 10 Mill. Mennesker, eller ca. 1 Million om Aaret, og alene Englands udenlandske Kapitalinvesteringer androg før Krigen det dengang astronomiske Tal af over 4 Milliarder Pund Sterling, Tyskland og Frankrig havde hver for sig det halve af dette Beløb udestaaende.

Efter Verdenskrigen sattes Folkevandringerne i Staa, og selv om Kapitalvandringerne fortsattes i forstærket Tempo og nu i væsentlig Grad i modsat Retning fra før Krigen, nemlig fra U. S. A., England og Frankrig til Fastlandsstaterne, var dette ikke nok til at afbalancere Virkningen af de standsede Vandringer, med andre Ord det viste sig ikke muligt at udvikle Erhvervslivet i et saadant Tempo, at det kunde absorbere Befolkningstilvæksten, og de standsede Vandringer er derved med til at fremkalde det saakaldte Beskæftigelsesproblem, der atter er selve Nøgleordet til Nutidens Handelspolitik.

Nu vil jeg naturligvis ikke med det her anførte paastaa, at de standsede Vandringer er Hovedaarsag til vore nuværende handelspolitiske og erhvervspolitiske Tilstande, nej de maa jo tværtimod kun betragtes som et Symptom paa, eller som en Følge af netop en ændret erhvervspolitisk Opfattelse, men med den Egenskab, som Følgesygdomme kan have, at de virker forstærkende paa selve Hovedsygdommen.

Denne havde sine Aarsager i Krigen og de erhvervsstrukturelle Forskydninger, den medførte. Under Krigen gik den internationale Vareudveksling delvis i Staa, i de krigsførende Lande blev Erhvervene indstillet paa at tjene Krigens Formaal, og krigsførende og neutrale blev henvist til at klare sig selv, at erstatte tidligere indførte Varer med hjemmeproducerede. Dette gav Industrien store Muligheder i alle Lande, men vel navnlig i de, der ikke eller kun i mindre Grad var indblandet i Krigen, saaledes i de neutrale Stater i Europa og i alle

de oversøiske Lande. Samtidig medførte eller tvang Krigen til vældige tekniske Fremskridt gennem dens store direkte og indirekte Forbrug af Mennesker og Materiel, og endelig blev Krigens landbrugsmæssige Virkning den, at Landbrugsproduktionen udvidedes formidabelt i de oversøiske Lande til Erstatning for den Produktionsnedgang, der fandt Sted overalt i Europa.

Efter Krigen søgte Erhvervslivet i de krigsførende Lande atter at finde sit normale Leje, men det viste sig nu, at væsentlige Dele af Markederne var gaaet tabt, ligesom Landbrugsproduktionen var presset op paa altfor stor en Højde, og under det voldsomme Prisfald og store Arbejdsløshed, som blev Følgen af Krigsøkonomiens Omstilling til Fredsøkonomi og af den skærpede Konkurrence, forsøgte hvert Land at bjærge sig, som det bedst kunde, forsøgte bedst muligt at værne sine erhvervsmæssige Interesser, og trods den almindelige Erkendelse af den førte Politiks Forkastelighed har denne siden Krigen udviklet sig med lavineagtig Hast, saaledes at alle tænkeligt mulige — og umulige — Midler i Dag er bragt i Anvendelse til Regulering af Handelen, til Beskyttelse og Understøttelse af de enkelte Landes Erhverv, ligesom Landegrænserne er lukkede for Overførsel af Arbejdskraft.

Verdenskrisen virkede naturligvis overordentlig forstærkende paa denne Udvikling, navnlig derigennem at England ikke alene brød sine liberale Traditioner, men tilligø dannede en erhvervsmæssig Blok af Lande med indbyrdes Præferenceaftaler. Men det er fejlagtigt at tillægge Krisen Aarsagen til den nuværende Tilstand, den var i sig selv en Følge af den protektionistiske Bevægelse, der satte ind efter Krigen.

Denne i de sidste 20 Aar førte Politik har fra den ene Ende til den anden ramt Eksporterhvervene og dermed den internationale Arbejdsdeling; samtidig er i en Række Lande opstaaet en formelig Højkonjunktur for de beskyttede saakaldte Hjemmeerhverv, idet jo hvad der er

Eksporterhverv i et Land, er Hjemmeerhverv eller Hjemmeindustri i et andet.

I denne Erhvervsudvikling, der har bragt Produktionen i en Række Lande betydeligt op over Standarden fra 1929, der var det indtil Krisen bedste Aar, har man fra visse Sider villet se en Afkræftelse af den liberale Lære om Fordelagtigheden i den internationale Arbejdsdeling, men selvom dette ikke er Tilfældet, maa Erfaringerne fra disse sidste Aar siges nødvendigvis at føre til en vis Omvurdering af denne Lære eller til en klarere Forstaaelse af dens Gyldighed overfor det moderne Erhvervsliv.

Navnlig fremgaar det tydeligt af disse Aars Udvikling, at den store Del af Erhvervslivet, vi kalder Forædlingsindustrien, er nogenlunde uafhængig af de naturlige Produktionsbetingelser, hvilket vil sige Raastoffernes Forekomst, det afgørende for denne Industris Konkurrenceevne er de øvrige Produktionsfaktorers relative Aflønning og Effektivitet, det vil sige Arbejdskraftens Rigelighed og Dygtighed, Kapitaltilgangen, Lønniveauet, Beskatningen o. s. v., samt om Produktionen kan opnaa et saadant Omfang, at der kan naas Stordriftsfordele.

Er Produktionsfaktorerne konkurrencedygtige, og kan Stordrift opnaas, kan et Produkt derfor lige saa godt laves i et Land som i et andet, og man kommer derved ind paa den ny-merkantilistiske Tankegang, »hvorfor skal vi indføre den Vare, den kan vi lige saa godt lave selv«, hvad man ogsaa kan, blot er der det at tilføje, at samtidig kan det gaa ud over andre Erhverv, derved at Handelen og Eksporten forringes.

Dette Forhold er særlig iøjnefaldende inden for Industrien og er jo mere udtalt, jo større Andel Forædlingsomkostningerne udgør af den færdige Vares Værdi, jo flere Raastoffer der indgaar i denne, og jo kostbarere de oparbejdede Raastoffer er. I en Kniv til 2 Kr. er der næppe Raastoffer for mere end nogle faa Øre, Resten af Prisen er Forædlings- og Handelsomkostninger, af et Radioapparat udgør Raastofferne kun nogle faa Procent

af Værdien, ligesom de stammer fra et Flertal af Lande, og for Prisen paa en Guldring spiller Transportomkostningerne paa Guldet ingen Rolle.

Men ogsaa for Landbruget har Forædlingsindustrien en Tendens til at løsne sin Forbindelse med Raastofproduktionen, saaledes som vi bl. a. kender det for vort eget Landbrugs Vedkommende, hvor Forholdet faktisk er det, at to saa vigtige Produktionsgrene som Flæsk og Æg praktisk taget er uafhængig af den hjemlige Raastofproduktion, og det er da ogsaa disse to Produktionsgrene inden for vort Landbrug, der er stærkest truet af den nuværende Handelspolitik.

For øvrigt danner netop Flæskeproduktionen et udmærket Eksempel paa, hvorledes Forædlingsindustrierne lægger sig til Rette efter andre Hensyn end de naturlige Produktionsbetingelser. Det kornproducerende U.S.A. var indtil omkring Aarhundredskiftet Verdens største Flæskeeksportør, og paa Forhaand skulde man ogsaa antage, at det skulde staa stærkt i Konkurrencen om Flæskemarkedet, da det Korn, det koster at producere en Gris, vejer 6—8 Gange saa meget som det eksporttjenlige Produkt, hvorfor Fragtomkostningerne er til absolut Fordel for en Forædling, hvor Kornproduktionen finder Sted, men ikke desto mindre har vi i dette Aarhundrede trykket Amerikanerne ud af Flæskemarkedet, i væsentlig Grad med nord- og sydamerikansk Majs som Raastof. Naar dette kunde lade sig gøre, skyldes det, at vi her i Landet kunde tilvejebringe en Kombination af Produktionsfaktorer i Flæskeproduktionen, som var gunstigere, mere konkurrencedygtig end Amerikanernes. Af disse Faktorer er det ikke ubeskedent at fremhæve den menneskelige Faktor som den afgørende, vort Talent for at organisere Produktionen, saa vi opnaaede de fulde Stordriftsfordele og fremstillede et Produkt, som vore Kunder ønskede det.

I de senere Aar har Flæskeproduktionen været en overordentlig god Forretning, naar man betragter Forholdet

mellem Flæskepris og Kornpris, men trods dette, har det i et Land som Canada med en betydelig Overskudsproduktion af billigt Korn ikke været muligt at præstere en væsentlig forøget Flæskeproduktion, Canada har hellere villet sælge Kornet. Undersøger man nu de canadiske Forhold, er det ikke selve Flæskeproduktionen, det er galt med, kaloriemæssigt kan Canadierne producere lige saa billigt Flæsk, som vi kan, derimod synes det dem vanskeligt at gennemføre den tilstrækkelige Organisation.

Ganske det samme Billede faar man, naar man undersøger de engelske Produktionsforhold. Af engelske Fodringsforsøg fremgaar det, at de engelske Svin omsætter deres Foder lige saa godt som de danske, og at man kan opnaa en lige saa god Kvalitet, alligevel er Baconproduktionen i England ikke nogen god Forretning, hvad Kendsgerningerne viser, og det er iøjnefaldende, at dette skyldes den menneskelige Produktionsfaktor, Mangelen paa Organisation i Indkøb af Raastoffer, i disses Fordeling og i Færdigvarens Oparbejdning. Men i selve denne Kendsgerning ligger netop Faren for vor Flæskeproduktion, fordi disse Mangler kan ændres, og man ved en passende Organisation udmærket kan gøre Flæskeproduktionen rentabel i England, hvad der jo da ogsaa arbejdes henimod.

For den Del af Landbrugsproduktionen, der ikke vedrører Fødevarer, er Forædlingsvirksomhedens Uafhængighed af Raastofproduktionen særlig udtalt. Det gælder saaledes for Uld, Bomuld, Hør, Hamp, Jute, Gummi og Oliefrø, der ganske overvejende forarbejdes i andre Lande end Produktionslandene, men om disse Produkter gælder det for øvrigt, at de delvis maa betragtes som Landbrugsfærdigvarer om end industrielle Raavarer.

Jeg har omtalt dette Forhold om Forædlingsindustriens Emancipering fra Raastoflandene, fordi det giver vor Tids Erhvervsudvikling et ganske særligt Perspektiv og øver en overordentlig Indflydelse paa Handelspolitikken og

Samhandelen. Dens Forudsætning er naturligvis først og fremmest Transportmidlernes Udvikling og Fragtomkostningernes relativt aftagende Betydning, men dernæst Maskinen og Tekniken, der vel kræver intelligent og kvalificeret Arbejdskraft, men ikke langvarig Faguddannelse eller Kendskab til de forarbejdede Materialer. Endvidere danner som nævnt ogsaa de moderne Forbrugsvarers sammensatte Karakter en væsentlig Forudsætning for denne Udvikling, idet Fragten paa Raamaterialerne bliver af forsvindende Betydning, naar netop Raastofferne kun udgør en mindre Del af Varens Værdi, og endelig maa nævnes vor Tids stærke Forbrugsstigning, der gør det muligt i mange Lande at naa op paa Stordrift i de fleste Industrier, Sværindustrien ikke engang undtaget.

Det fremgaar af det anførte, at den Begrænsning af den internationale Arbejdsdeling, som Forædlingsindustriens Fordeling over et stigende Antal Lande har medført, ikke for det enkelte Land i sig selv behøver at betyde noget økonomisk Tilbageskridt eller Tab, for saa vidt det er i Stand til at lave Færdigvaren til samme Priser som Importpriserne, og endvidere under Forudsætning af, at den skete Erhvervsudvikling er fordelagtig. Det vil sige, at hvis Forudsætningen for at udvikle f. Eks. Tekstilindustrien paa New Zealand er, at Landbruget indskrænkes, maa Besparelserne paa Importsiden for Tekstilvarer være større, end Indtægtsnedgangen er paa Eksportsiden for Landbrugsvarer, og en ganske lignende Betragtning maa anlægges, hvis det f. Eks. drejer sig om i England at udvikle Landbruget paa Tekstilindustriens Bekostning. Nu har Forholdet imidlertid været det i en Aarrække, at der i de fleste Lande har været en betydelig Arbejdsløshed, ligesom Kapitaltilgangen har været ret rigelig, saaledes at man ved at sætte nye Erhverv i Gang ikke behøvede at gøre dette paa andre Erhvervs Bekostning i samme Land, og man har derfor ment, at det var fordelagtigt eller ligefrem nødvendigt at begrænse Importen for at beskæftige de arbejdsledige,

selv om dette endda skulde medføre Stigninger i Færdigvarernes Priser. Set fra det enkelte Lands Synspunkt er dette ogsaa rigtigt, det skæbnesvangre har blot været, at mange eller alle Lande har handlet paa samme Maade samtidig, hvorved der er opstaaet det ofte gentagne Dilemma, at alle vil sælge, men ingen vil købe Færdigvarer; Handelen og Handelspolitikken drejer sig mere og mere om, hvorledes man sikrer sig Raastofferne, og føres den nuværende Udvikling til sin yderste Konsekvens, indskrænkes Verdenshandelen til kun at dreje sig om Raastoffer. Under denne Udvikling er den Inddeling af Landene, vi har været fortrolige med, i Landbrugslande og Industrilande, ved at forsvinde, og i Stedet falder Inddelingen i raastofrige og raastoffattige Lande.

Sagvolderne i den økonomiske Gaaen i Ring, her er Tale om, maa som omtalt bl. a. de oversøiske tidligere Landbrugslande siges at være, og af disse navnlig U.S.A., selv om den tidligt i 1920 af flere tidligere betydelige Landbrugsimportlande i Europa gennemførte Beskyttelse af deres Landbrug ogsaa var medvirkende til at sætte Spillet i Gang, men der er ingen Tvivl om, at de oversøiske Lande ved at lukke for Indvandringen og gennemføre en rigoristisk Beskyttelse for deres Industrier i høj Grad var med til at fjerne Forudsætningerne for atter efter Krigen at faa den internationale Erhvervsudlignings Mekanisme til at fungere.

Paa sin Side svarede de europæiske Importlande særlig efter Krisens Udbrud i 1929 med en stedse videregaaende Landbrugsbeskyttelse, der dækker hele Registret fra moderat Told til fuldstændig Indførselsforbud paa Landbrugsvarer. Som Følge af denne Retorsion kunde De forenede Stater allerede i 1932 opgøre sit Landbrugseksporttab til at være mere end Produktionen paa 8 Mill. ha, et Tal, der siden er blevet betydelig forøget til 12—15 Mill. ha.

For at opveje det Tryk, der ved denne Landbrugsbeskyttelse blev øvet mod Landbruget i Landbrugseksport-

staterne, men ogsaa i Betragtning af den Beskyttelse, de har ydet deres Industri, har de i stadigt stigende Udstrækning maattet understøtte deres Landbrugsproduktion. En tysk Økonom beregnede for to Aar siden, at mere end 55 pCt. af de paa Verdensmarkedet omsatte Landbrugsvarer dengang var produceret med Statstilskud, et Tal, der siden maa være blevet stærkt forøget, efter at saa betydelige Eksportlande som U. S. A., Canada og New Zealand har forøget deres Understøttelse til Landbrugsproduktionen og Eksporten. Samme Økonom opgjorde for øvrigt Stillingen saaledes, at de gamle europæiske Landbrugseksportlande laa i Spidsen med Produktionstilskud, og at Landbrugseksportlandene i det hele taget i Aarene fra 1931 var gaaet foran i Gennemførelsen af Handelsrestriktioner og Ydelsen af Understøttelser.

I det store og hele er Resultatet af den økonomiske Krigstilstand i disse Aar blevet, at de gamle Industrieksportlande eller Landbrugsimportlande beskytter deres Landbrug og understøtter deres Industrieksport, medens Landbrugslandene beskytter deres Industri og understøtter deres Landbrugseksport. Hvem der nu er den sejrende Part i denne Kamp, er det ikke muligt at udtale noget om, men i hvert Fald er det givet, at en meget stor Del af de gennemførte Beskyttelsesforanstaltninger maa være fuldstændig illusoriske, thi et Land, der er henvist til at staa i Handelsforbindelse med andre Lande, kan naturligvis ikke beskytte samtlige sine Erhverv paa een Gang, det er, som jeg har set det udtrykt, det samme som en Mand, der vil løfte sig selv ved Haaret.

Thi det er jo fejlagtigt at tro, at man ved Erhvervsbeskyttelse i et Land vælter hele Byrden fra sig over paa andre Lande. Dette kan naturligvis nok ske i en vis Udstrækning under visse bestemte Forhold, men det bliver dog i overvejende Grad de andre Erhverv i samme Land, der kommer til at betale Beskyttelsen. Dette fremgaar af selve den Kendsgerning, at det Erhverv, man

beskytter, ikke kan konkurrere med de indførte Varer, det maa have en højere Pris, og denne Merpris maa de øvrige Erhverv betale, og naar der er Beskyttelse og Understøttelse over hele Linien, bliver denne illusorisk, for saa vidt Beskyttelsesgraden for de enkelte Erhverv ikke er forskellig, hvad naturligvis ofte vil være Tilfældet, idet de stærke udnytter de svage, de kloge snyder de mindre kloge.

Et til alle Tider straalende Eksempel herpaa har man i Paradoksernes Land, U. S. A. Her fulgte man i hele det 19. Aarhundrede en kras Industribeskyttelsespolitik, som yderligere blev stærkt strammet omkring 1890. Nogen Reduktion fandt Sted i Toldsatserne under *Wilson* fra 1912, men Krisen omkring 1920 blev Anledning til Gennemførelsen af den berygtede Fordney-Tarif i 1922, der gjorde U. S. A. til et lukket Land for en lang Række Varer. Med denne Lov skulde man tro, Bægeret var fyldt, hvad imidlertid ikke var Tilfældet, idet Harley-Smoots-Tariffen af 1930 yderligere skruede Beskyttelsen i Vejret. I disse Toldlove er Landbruget sikret samme Beskyttelse som Industrien, men trods det, at U. S. A. lige til 1931 var Verdens største Eksportør af Landbrugsvarer, og dets Landbrugspriser i det store og hele derfor var i Overensstemmelse med Verdensmarkedets Priser, er det paradoksale i denne Situation aldrig helt ud gaaet op for det amerikanske Landbrug. Dette fremgaar alene af den Kendsgerning, at de amerikanske Landmænd lige til 1932 støttede det republikanske eller beskyttelsesvenlige Parti, og selv den siddende demokratiske Regering har ikke vovet paa afgørende Maade at pille ved den bestaaende Beskyttelse, skønt den fuldtud erkender den erhvervsmæssige og økonomiske Ulighed mellem Industri og Landbrug, denne Toldlovgivning medfører. I Stedet for søger man at udligne Erhvervsuligheden ved under forskellige Paaskud at udbetale store direkte og indirekte Tilskud til Landbruget. De senere Aar har denne Understøttelse beløbet sig til omkring 1 Milliard Dollars

om Aaret, hvilket svarer saa nogenlunde til, at vi her i Landet ydede vort Landbrug omkring 150 Mill. Kr. i Tilskud.

Men selv om Beskyttelsen nu ved den Maade, den er gennemført paa i U. S. A., er ført ud i det paradoksale, saa er det anvendte Princip for øvrigt ganske det samme i alle andre Landbrugseksportlande, Beskyttelse af Industrien og en mere eller mindre gennemført Understøttelse af Landbruget til at opveje Industribeskyttelsens Fordyrelse af Produktionsomkostningerne, omend Metoderne varierer stærkt fra Land til Land. I visse sydamerikanske Lande som Argentina og Brasilien er den af Landbrugseksporten hjembragte Valuta blevet betalt med en Overpris, i Canada, New Zealand og flere af de baltiske Lande har Regeringerne garanteret bestemte Priser paa visse Eksportvarer, i Australien, Holland, Sverige, Danmark m. fl. Lande betales Hjemmeforbruget med en Overpris i Forhold til Verdensprisen o. s. v.

Paa sin Side har Indførselslandene anvendt de samme Midler foruden Beskyttelsesforanstaltninger i Form af Told, Kvota og Indførselsforbud. Klarest ligger Billedet i et Land som Tyskland, hvor Staten har socialiseret Indførselen og faktisk hele Handelen med Landbrugsvarer og fastsat bestemte Priser paa disse. Der er herved fastlagt en ganske bestemt Norm for Landbrugsproduktionen bestemt af disse faste Priser og de gældende Produktionsudgifter, saaledes at Muligheden for enhver Paavirkning udefra er udelukket. Ved at regulere disse Prisers Højde er man dernæst i Stand til at differentiere Produktionen, som man ønsker det, i første Omgang fik Kornpriserne og navnlig Hvedeprisen en Fortrinsstilling for at gøre Landet selvforsynende med Brødkorn, da dette var opnaaet, forøgede man Prisen paa andre Planteavlsprodukter.

Der er nu det interessante, at man viger tilbage for at anvende dette System, som man oprindelig havde tænkt sig det. Paa Grund af den Mangel paa Arbejdskraft og

Stigning i Produktionspriserne, som Krigsøkonomien har medført, er der sket en Standsning i Produktionsfremgangen af Mælkeriprodukter. Den logiske Følge heraf skulde være, at man forhøjede Mælkepriserne, hvad man imidlertid ikke har vovet med den gældende høje Smørpris og den Forhøjelse af Prisniveauet, der vilde blive Følgen, og man er derfor i Stedet ogsaa i Tyskland tyet til at understøtte Mælkeprisen direkte ved med Statsmidler at udbetale et Tilskud af 2 Pfg. pr. kg Mælk.

For Englands Vedkommende er Billedet betydelig broget, men afgiver en Række overordentlig interessante og lærerige Eksempler paa de økonomiske Virkninger overfor et Erhverv som Landbruget af de forskellige Beskyttelsesforanstaltninger, idet England har bragt saa at sige alle tænkelige Midler i Anvendelse til Støtte af sit Landbrug fra Told, Kvota, Tilskud, Fast-Pris til Indførselsforbud, og tilsyneladende uden større Virkning, men ogsaa kun tilsyneladende. Thi ved Bedømmelsen af den engelske Landbrugspolitik og dens Resultater maa man tage i Betragtning, at England i 1932 gennemførte en ensartet Tarif paa 15 pCt. paa hele sin Indførsel, en Tarif, der siden da er blevet forhøjet betydeligt paa adskillige Varer, og i 1933 gav det ved Ottawa-Aftalerne Dominions vidtrækkende Indrømmelser netop paa Landbrugsindførselen. England afgiver herved netop Eksempel paa et Forsøg paa at løfte sig selv ved Haaret, og Kendsgerningerne taler for, at Landbruget kun har opnaaet uvæsentlige eller maaske ingen Fordele over for de øvrige Erhverv i Sammenligning med Tiden sidst i 1920'erne, før Krisen.

England gennemførte sin Landbrugsbeskyttelse under Brask og Bram og med store Forhaabninger, og Opmærksomheden om den er holdt vaagen siden, derimod er der ikke blevet talt og skrevet meget om den engelske Industribeskyttelse, og dog har Forholdet været det, at den Erhvervsfremgang, der har været i England de senere Aar, navnlig har fundet Sted i de Industrier, der lod sig beskytte, hvilket vil sige Hjemmeindustrierne eller de Indu-

strier, for hvilke den væsentligste Afsætning ligger paa Hjemmemarkedet, f. Eks. Automobilindustrien. Det turde derfor være ubegrundet, naar man i England føler sig skuffet over Landbrugsbeskyttelsens Virkninger.

Som vi erindrer, blev den engelske Landbrugsbeskyttelse gennemført ud fra flere Motiver end netop at beskytte selve Landbruget, ja Hensynet til dette kom vel endda i sidste Række.

For det første mente man, en forøget Beskyttelse af Landbruget skulde medvirke til at formindske den i 1932 store Arbejdsløshed, for det andet ønskede man med Erfaringerne fra Undervandsbaadskrigen i 1917—18 i Erindring at gøre sig mere uafhængig af udenlandske Tilførsler, for det tredie skulde ved den gennemførte Toldlovgivning den gamle chamberlainske Ide om en Sammensvejsning af Imperiet i en Toldunion virkeliggøres, og for det fjerde vilde man tiltvinge sig handelsmæssige Fordele over for Eksportlandene.

Af disse Formaal blev kun de to sidste naaet i væsentlig Omfang, tværtimod at absorbere Arbejdskraft afgav Landbruget saaledes fra 1932 endda i forstærket Tempo Arbejdere, og Produktionsstigningen blev ganske uvæsentlig og fandt kun Sted inden for Forædlingsvirksomheden, medens Raastofproduktionen, Agerbruget, gik yderligere tilbage. Man troede, at naar man blot forøgede Landbrugets Indtægter, vilde Erhvervet udvide Produktionen og absorbere Arbejdskraft, man var ikke opmærksom paa Udgiftssidens Virkninger, og navnlig gjorde man sig ikke klart, at i et Storlandbrug, som det engelske, er det ikke Produktprisen, der er afgørende for Beskæftigelsens Omfang, men derimod Arbejdskraftens og de tekniske Hjælpemidlers relative Pris. Den garanterede Hvedepris paa 20 sh. pr. hkg og Støtten til Sukkerproduktionen gennemførtes med Henblik paa en Udvidelse af Agerdyrkningen og derved Forøgelse af Beskæftigelsen; Resultatet blev en Forøgelse af Hvedearealet med 50 pCt. og en samtidig Nedgang i Byg- og Havrearealerne af omtrent samme

Omfang, en Udvidelse af Arealet med Sukkerroer og omtrentlig tilsvarende Formindskelse af Arealet med Foderroer, endvidere en stærkt forøget Anvendelse af Teknik, hvorved Arbejdskraft overflødiggjordes. Efter disse Erfaringer har det næste Skridt været Gennemførelsen af et Tilskud til saavel Byg- som Havredyrkningen, saaledes at der sikres en rentabel Pris for Byg og Havre. Til Kød- og Mælkeproduktionen gives ligeledes kontante Tilskud, Flæske- og Faareproduktionen er garanteret visse faste Priser. I det hele taget er det interessant at bemærke, at man i England lidt efter lidt glider over mod det tyske System, uden at der er Tale om nogen Efterligning eller Paavirkning, det sker alene, fordi det tyske System er det mest effektive, naar det drejer sig om i et udpræget Indførselsland at tilføre Landbruget overbevisende og stabile Fordele. Men den logiske Konsekvens heraf maa naturligvis være, at den engelske Regering sikrer sig en regulerende Indflydelse paa Indførselen, paa hvilken Maade dette nu end gennemføres. Man vil saaledes kunne vente, at begge de tidligere to største Indførselslande af Landbrugsprodukter fremtidig vil blive statsligt organiserede Markeder, et Resultat af den nuværende Handelspolitik af overordentlig indgribende Betydning for Landbrugseksportlandene baade i økonomisk og teknisk Henseende, thi i samme Omfang som Markederne reguleres, maa ogsaa Produktionen reguleres. En Forsmag herpaa har vi allerede i Svineordningen, og det er jo ikke ubekendt, at Ægproduktionen allerede længe har staaet for Tur til samme Behandling, og at Situationen netop i den senere Tid var blevet særlig faretruende, fordi Ægproduktionen i England efter i nogle Aar at have vist en stagnerende Tendens atter var begyndt at stige, vel navnlig paa Grund af de ulykkelige lave Kornpriser.

Man kan paa Grundlag af de i den sidste Snes Aar gjorte Erfaringer fastslaa, at Tendensen i Landbrugsbeskyttelsen gaar fra Told over Kvota til fuldstændig Regulering af Markederne, og at Følgen omvendt i Land-

brugseksportlandene bliver Tilskud til Produktionen og Regulering af denne, og at den internationale Arbejdsdeling derved faar et yderligere stærkt Knæk.

Følgen af dette bliver nu for det første, at Landbrugsmarkederne formindskes, baade fordi Produktionen i Indførselslandene forøges, og fordi Prisniveauet for Landbrugsvarer i disse forhøjes, hvorved Forbruget aftager, og der bliver derved lagt et stadigt Tryk paa Landbrugseksportlandene. Først gav dette sig Udtryk for Kornproduktionen, som er den Produktionsgren, der lettest lader sig beskytte, som reagerer hurtigst for Beskyttelsen, og som man i alle Lande, Danmark næsten ene undtaget, tidligt gennemførte Beskyttelsesforanstaltninger for. Og af Kornarterne er det igen særlig Hveden, det almindelige Brødkorn, der er blevet ramt af Beskyttelsen, og Følgen har været, at Verdensomsætningen med Hvede er skrumpet ind til henimod Halvdelen af, hvad den var sidst i 20'erne eller med op imod 90 Mill. hkg om Aaret. Men ogsaa for Rug, Byg og Havre har der været en betydelig Nedgang i Verdenshandelen, hvad der dog har været mindre føleligt, fordi de omsatte Mængder af disse Kornarter er saa meget mindre end af Hvede. Kun af Majs omsættes der noget nær samme Mængde nu som før Krisen, navnlig fordi England har forøget sin Indførsel overordentlig.

Vi ser i disse Aar, hvorledes ikke alene de europæiske Industrilande har forøget deres Hvedeproduktion, men ogsaa Landbrugslandene som Holland, Italien, Polen, Norge og Sverige, idet man som sagt i Beskyttelsen af Hvedeproduktionen har fundet en nem og bekvem Maade at støtte Landbruget paa, og idet man derved samtidig har forøget sin Raastofbasis og frigjort sig for udenlandske Tilførsler, hvad jo er et af Tidens Løsener.

Men Forædlingsproduktionen er efterhaanden lige saa haardt ramt af Indførselsrestriktionerne som Kornproduktionen, for Kød og Flæsk eksisterer der intet frit Marked mere, alle Kødmarkeder er socialiserede, kontin-

genterede eller helt lukkede, for Smør og Æg er der kun det engelske Marked tilbage, de øvrige Markeder er ligeledes lukkede. Her i vort Land hænger Økonomien faktisk kun i den spinkle Traad, der hedder den engelske Baconordning; med den bristet, hvad der hører til det, der maa forudses kan hænde, vil Forædlingsvirksomheden blive overordentlig daarligt stillet.

Havde man nu for Aar tilbage, før Krigen, tænkt sig den nuværende Udvikling og Situation mulig, vilde man have betegnet den som et overordentlig økonomisk Tilbageskridt, førende ud i den rene Forarmelse. Det er vel ogsaa mere end tænkeligt, at Verden uden den megen Protektionisme i Tiden efter 1920 i Dag vilde have været meget rigere og lykkeligere, men naar det trods alt ikke er gaaet værre, end det er, skyldes det de stærke tekniske Fremskridt, som har gjort det muligt at forøge Produktionen i de fleste Lande, uden at denne er blevet alt for meget fordyret. Paa den anden Side er det Teknikens Virkninger, der var en medvirkende Aarsag til Landbrugsbeskyttelsen.

En særlig Virkning af Nutidens Handelspolitik af landbrugsmæssig Betydning skal nævnes her; det er den syntetiske Industri og den industrielle Fabrikation af Erstatningsstoffer, som den er udviklet under Kampen for Raastoffer eller Selvforsyning. Foreløbig har denne Industri naaet overbevisende Resultater paa Spindstoffernes Omraade i Lande som Tyskland, Italien, Japan og U. S. A., Fabrikationen af Kunstuld af forskellig Slags er saaledes allerede af et betragteligt Omfang, og dette Raastof udgør en antagelig Procentdel af Raastoffet i mange Færdigvarer, men ogsaa inden for Foderstofindustrien er naaet tilsyneladende betydelige Resultater. I Tyskland er saaledes Fabriker i Gang, der paa Grundlag af Træsukker fabrikerer Fodergær, og flere Anlæg er under Opførelse til Fabrikation af Foder-Urinstof. Om Virkningerne af disse Industrier set paa det lange Sigt kan man ikke ud-

tale sig, de vil afhænge af de Priser, disse Stoffer kan produceres til, men rent øjeblikkelig virker de med til at indsnævre Landbrugsmarkederne.

Ses der bort fra den øjeblikkelige gældende ulykkelige Tilstand, hvad naturligvis er vanskeligt, og stiller man det Spørgsmaal, er der ingen Mulighed for atter at demobilisere de mange Beskyttelsesforanstaltninger, atter at faa den internationale Arbejdsdeling til at fungere, maa Svaret blive pessimistisk. Det kan ikke forventes, at de tidligere Landbrugseksportlande vil slaa af paa deres Industribeskyttelse, og der er ingen rimelig Udsigt til, at Industrilandene vil slaa væsentligt af paa deres Landbrugsbeskyttelse. Det maa erindres, at der ved denne Beskyttelseslovgivning foruden rent økonomiske Overvejelser tillige gør sig andre og oftest endnu stærkere Hensyn gældende som nationale, sociale og militær-politiske. Dette er trukket særligt op i den tyske Landbrugslovgivning, men giver sig ogsaa Udtryk i alle andre Lande i fremtrædende Grad, bl. a. ogsaa i Lande som England og U. S. A., hvor man paa Grund af den tidligere over for Landbruget førte liberale Politik sidst skulde vente det. Det er saaledes værd at bemærke sig, at det britiske Labour-Party paa sit Program har en veludformet, positiv Landbrugspolitik, der forudsætter Statsregulering af Indførselen og et Fast-Pris-System; man vil altsaa ikke kunne vente væsentlige Indvendinger fra Oppositionen, hvis den engelske Regering gennemfører noget lignende. Motiveringen er her, at det skal gøres muligt at hæve de daarlige Landarbejderlønninger til samme Niveau som Byarbejdernes, en Motivering for Landbrugsbeskyttelse, som vi genfinder i en lang Række Lande som Sverige, Holland, Tyskland, New-Zealand, U. S. A. o. s. v. For øvrigt maa det ogsaa tages i Betragtning, at det i de aller fleste Lande efterhaanden er blevet et anerkendt Synspunkt, at Landbruget har Krav paa med Regeringens Hjælp at faa forbedret sin økonomiske Stilling overfor den monopolistiske Politik, som de øvrige Erhvervsgrup-

per fører, dette som herhjemme er udtrykt i Formlen: »Landbrugets Ligestilling med de øvrige Erhverv«.

Det er indlysende, at denne Politik ikke levner megen Plads aaben for den internationale Arbejdsdeling, for gennem en Erhvervsudligning mellem Landene atter at faa Landbrugsproduktionen bragt ned paa et Niveau, hvor der er naturlig Balance med de andre Erhverv. Denne Erhvervsudligning tvinges nu til udelukkende at foregaa inden for hvert Lands Grænser, hvilket for Landbrugseksportlandene betyder en forholdsvis stærk Udvikling af Industrien i Forhold til den Tilgang paa Raastoffer, man er i Stand til at skabe sig, en Udvikling, som paa den anden Side vender sig mod Eksporten. Det er endvidere en ret langsom Proces, men dog en Proces, som i Løbet af de sidste 5—6 Aar har bragt en Del Resultater i adskillige Lande. Saaledes har vi set Meddelelse om en vis Arbejdsmangel i Landbruget i Lande som Argentina, New-Zealand, Australien, og herhjemme er Fænomenet ogsaa kendt. Ligeledes er det aktuelt i Tyskland, og fra forskellige Egne i England er det begyndt at melde sig. Det betyder naturligvis, at Trykket paa Landbrugsmarkederne aftager, og foreløbigt har vi da ogsaa set en vis Stagnation i Smørproduktionen i de først nævnte Lande og en samtidig Prisstigning. Kunde denne Udvikling faa Lov til at forløbe i Ro, skulde det være at forudse, at den atter vilde tilføre Landbrugsproduktionen en vis Stabilitet, uden at der dog kan være Tale om at forøge dens Omfang.

Der er dog nogle Usikkerhedsmomenter i dette Regnestykke, som ikke kan forbigaas. For det første Kornproduktionen og især den Kornpolitik, Nordamerika vælger at følge. Det er muligt, at den Begrænsning af Kornproduktionen, som den nuværende Regering har gennemført, ikke lader sig opretholde, og dens Alternativ er statsunderstøttet Eksport af Produktionsoverskudet i en eller anden Form. Men for øvrigt er det ikke til at bedømme, om en yderligere Mekanisering af Kornproduktionen i

de store Kornlande vil komme til at betyde et stadigt Pres paa Kornprisen. Bliver dette Tilfældet, og vi faar en Aarrække med lave Kornpriser, vil det begunstige en fremadskridende Udvikling af den beskyttede Forædlingsvirksomhed i Indforselslandene.

Dernæst maa de osteuropæiske Landbrugslande nævnes. Vi har bemærket den stadige Stigning i deres Smoreksport, og nogle af disse Lande, især vel Østersølandene, har betydelige latente Produktionsmuligheder for Husdyrprodukter, ikke mindst i Betragtning af deres stadigt lave Omkostningsniveau. Ved en forøget Anvendelse af Teknik parret med lave Arbejdslønninger skulde der være den største Sandsynlighed for en stigende Produktion som Bytteobjekt med Industrivarer fra Landene mod Syd og Vest.

Og endelig vil jeg til Slut nævne de imperiale og regionale Aftalers Politik. Det er muligt, at de engelske Toldpræferencer med Dominions ikke lader sig opretholde i samme Omfang som hidtil over for Kravet om yderligere Beskyttelse eller dog Stabilisering af den engelske Landbrugsproduktion, men det er mere sandsynligt, at det ikke bliver Kronlandenes Landbrug, der kommer til at betale, hvad dette koster, det er mere nærliggende at antage, at det bliver de andre Eksportlande, der skal betale Hovedomkostningen. Vi har allerede erfaret den indgribende Virkning paa Omsætningen paa det engelske Marked, som Ottawa-Aftalerne har haft; en stadigt stigende Andel af den engelske Fødevareimport kommer fra Kronlandene paa Grund af de Begunstigelser, disse nyder, og vi er bekendt med, at betydelige økonomiske Interesser og desuden nationale og følelsesbetonede økonomiske Hensyn staar Vagt om Opretholdelsen af denne Tilstand. Vi maa derfor være indstillet paa, at denne Handelspolitik fortsættes eller endog yderligere befæstes, hvilket betyder ringere Vilkaar for Landbruget i de uden for Systemet staaende Landbrugslande.

Men foruden det engelske Ottawa-System maa man med

Interesse følge de tyske regionale Handelsaftaler med Balkanlandene, som de er presset igennem i Løbet af det sidste Par Aar. Der er herved dannet et lukket Handelsaftale- og Byttehandelssystem med vidtrækkende Konsekvenser mellem en Række udprægede Landbrugslande og et af Verdens største Industrilande og Landbrugsmarkeder, og Virkningen har omgaaende vist sig ved et stærkt stigende Handelssamkvem indenfor dette System. At disse Lande er udprægede Raastofproducenter faar i denne Sammenhæng ikke større Betydning, fordi Tyskland selv har et velorganiseret og højtstaaende Husdyrbrug, der kan omsætte de importerede Raastoffer. Paa den anden Side er disse Landes Interesser i det engelske og de vesteuropæiske Markeder aftaget i samme Grad, som de er blevet knyttet fastere til det tyske, saaledes at den øjeblikkelige landbrugsmæssige Virkning af denne Politik maaske ikke har haft større Betydning, men indirekte medfører den en Svækkelse af de engelske Eksporterhverv og dermed af den engelske Købeevne, og set paa længere Sigt har Tyskland en selvfølgelig Interesse i Udviklingen af Produktionen i disse Lande.

For øvrigt er de to andre betydeligste Industrilande, U. S. A. og Japan, ogsaa begyndt at interessere sig for regionale Handelsaftaler ved med deres Købekraft at afpresse sig handelsmæssige Fordele; U. S. A. baade paa det nord- og sydamerikanske Kontinent, Japan paa en særlig haandfast Maade paa det asiatiske Kontinent og endelig danner hele den russiske Verden et fuldstændig autartisk System.

I samme Grad som den her omtalte Udvikling krones med Held, i samme Grad betyder den et Tryk paa de Lande, der ikke falder ind under en af de bestaaende Handelsaftalegrupper. Som bekendt har en Gruppe af disse Lande her i Vesteuropa, de saakaldte Oslostater, forsøgt at finde hinanden og gennem Handelsaftaler at begunstige hinandens Erhvervsliv, et Forsøg, der desværre paa Forhaand er dømt til at mislykkes, fordi deres

nuværende Erhvervsstruktur er altfor ensartet, men at Forsøget er blevet gjort er symptomatisk og viser tilstrækkeligt hele Udviklingens Tendens.

I de Betragtninger, jeg her har anstillet, har jeg naturligvis helt maattet se bort fra den nuværende, fortvivlede Situation, og om dens Indflydelse paa den fremtidige Udvikling vil det være uden Art at spaa, kun saa meget tør man næsten med Sikkerhed forudsige, at hvem der end gaar ud af Kampen som den sejrende Part, vil det ikke komme til at betyde nogen Svækkelse af den økonomiske Nationalisme.

Vejrforholdene i Landbrugsaaret 1938—39.

(Fra 1. Oktober 1938 til 30. September 1939.)

Af Afdelingschef *H. Hansen.*

Oktober 1938 havde *i de to første Tidøgn* sydvestlige og vestlige Vinde med *ustadigt og mildt Vejr*, i sidste Tidøgn oftest ret svage Vinde omkring Sydøst med ringe Nedbør og flere Gange med Nattefrost i Indlandet. De første 3 Uger udgjorde sammen med sidste Halvdel af September en usædvanlig lang, mild Periode med Døgnmidler af Temperaturen, hvis Afvigelse fra Normalen ofte var meget betydelig. Nattefrost forekom i sidste Tidøgn af Oktober — især Nætterne til den 25., 26., 29. og 30. — paa mange jydske Indlandsstationer, endvidere paa enkelte sjællandske Indlandsstationer, især Nætterne til den 25. og 26., samt paa et Par Stationer paa Fyn og Lolland Natten til den 25.; de laveste Temperaturer naaede paa Indlandsstationerne i Jylland gennemgaaende ned mellem ca. ÷ 1 ° og ÷ 3 °, paa Sjælland ned mellem ca. ÷ 1 ° og ÷ 2 ° og paa Fyn og Lolland ned til ca. ÷ ½ °; hele Maanedens Middeltemperatur blev næsten overalt mellem 1 ° og 1½ °, paa Bornholm dog ca. 2 °—2½ ° højere end normalt. Vejret var, som omtalt, ustadigt i de to første Tidøgn med Regn næsten hver Dag over store Omraader af Landet, og de daglige Regnmængder var i Jylland flere Gange ret betydelige; sidste Tidøgn havde derimod gennemgaaende tørt Vejr, fraregnet nogle mindre Regnbyger de sidste Dage i Maaneden. *Nedbøren var stor* i næsten hele Landet, navnlig i det nordlige Vendsyssel og det vestlige Jylland, hvor der faldt over 150 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 97 mm, normalt 66 mm. Sammenlignet med Normalen fik paa Øerne Køben-

havns Amt 5 pCt., Præsto Amt 12 pCt. og de ovrige Amter fra 20 til 55 pCt. for meget; i Jylland fik Sønderjylland og Randers Amt 55—60 pCt. og de ovrige Amter fra 80—105 pCt. for meget. Torden hørtes paa 11 Dage, især i Maanedens første Halvdel; Uvejrene havde den 5.—6. og 10.—11. stor Udbredelse over Landet. Solskinstimernes Antal beløb sig de fleste Steder til ca. 70—100; det blev de fleste Steder i Jylland omkring 5 pCt., paa Sjælland og Lolland-Falster ca. 10—20 pCt. og paa Fyn 35 pCt. mindre end normalt.

November 1938 havde hyppigst sydlige, sydvestlige og vestlige Vinde med *meget mildt Vejr; Middeltemperaturen* for Maaneden *blev usædvanlig høj*, for Landet som Helhed 7,7 °; en saa høj Middeltemperatur er ikke forekommet i November, siden regelmæssige Temperaturmaalinger i større Udstrækning begyndte i 1874; den hidtil højeste Middeltemperatur i November var 7,2 ° i 1899. Temperaturen var i November 1938 hver Dag over Normalen, og Afvigelserne fra denne var oftest meget betydelige; usædvanlig milde var den 6.—8., 13.—14. og 26. med Døgnmidler af Temperaturen, der gennemsnitlig var mellem 6 ° og 8½ ° for høje, og Maksimumstemperaturer, der den 13. og 14. gennemgaaende naaede op mellem ca. 13 ° og 15 °. Nattefrost forekom kun en enkelt Gang, særlig i Tiden fra den 16.—18. og den 23.—24., paa nogle faa Stationer i Vendsyssel, det østlige Himmerland, Midt- og Vestjylland samt paa et Par Stationer i Nordøstsjælland og en enkelt Station i det indre af Bornholm; men de laveste Temperaturer naaede paa de fleste af disse Stationer dog kun ned mellem ca. ÷ ½ ° og ÷ 2 °. Maanedens Middeltemperatur blev de fleste Steder mellem ca. 3½ ° og 4 ° højere end normalt. *Vejret var ret ustadigt i første og sidste Tidøgn; Nedbørsdagenes Antal beløb sig gennemsnitlig til 20*, normalt 14. Regnen faldt især i Tiden fra den 1.—8., den 14. og i Tiden fra den 19.—30.; paa

Øerne var Bygerne dog smaa og ret spredte de sidste Dage i Maaneden. *Nedbøren var* gennemgaaende *stor*, især i Jylland, hvor der de fleste Steder faldt over 100 mm og enkelte Steder endog over 150 mm, hvorimod Bornholm kun fik ca. 30—45 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 80 mm, normalt 53 mm. I Sammenligning med Normalen fik iøvrigt Bornholm 30 pCt., Langeland 11 pCt. og Kobenhavns Amt 4 pCt. for lidt, medens de øvrige sjællandske Amter og Maribo Amt fik ca. 10—15 pCt., de fynske Amter og Samsø ca. 25—35 pCt., Sønderjylland, Vejle, Aarhus, Randers og Thisted Amter ca. 60—80 pCt. og de øvrige jydske Amter ca. 100—120 pCt. for meget. Torden hørtes paa 15 Dage, og Uvejrene havde stor Udbredelse i Storstedelen af Landet den 2. og 24. Solskinstimernes Antal, der de fleste Steder beløb sig til ca. 25—40, blev gennemgaaende mellem ca. 20 og 40 pCt. mindre end normalt. Over hele Landet herskede der den 23.—24. stormende Kuling og Storm, der begyndte i Sydøst og drejede gennem Syd og Sydvest til Vest; den 24. blæste Stormen flere Steder i Nord- og Vestjylland med orkanagtig Styrke.

December 1938 havde hyppigst Vinde omkring Sydøst og Øst, i sin *første Halvdel med mildt Vejr* og Nedbør i Form af Regn, i sin *sidste Halvdel gennemgaaende med Frost og Nedbør i Form af Sne eller Slud*. Det milde Vejr, der herskede i hele November, fortsattes gennem første Halvdel af December, som fik en Gennemsnitstemperatur, der blev 3½ ° højere end normalt; i Maanedens sidste Halvdel var Temperaturen til Gengæld under Normalen, og Afvigelserne fra denne var ofte store; særlig kolde, ca. 3 °—7 ° for kolde, var den 17.—21., 24.—25. og 29.; *fra den 17.—31. forekom der næsten overalt Frost i hvert Døgn og oftest uafbrudt Frost hele Døgnet rundt;* de laveste Temperaturer, der de fleste Steder aflæstes den 20.—21., 25.—26. og 29.—30., naaede paa Indlandsstationerne i Jylland

gennemgaaende ned mellem ca. ÷ 11 ° og ÷ 15 ° og paa Øerne ned mellem ca. ÷ 9 ° og ÷ 13 °. Hele Maanedens Middeltemperatur blev gennemsnitlig ca. 1 ° lavere end normalt. Nedbøren var noget ulige fordelt; den var gennemgaaende stor i Jylland og Sydfyn, hvor der de fleste Steder faldt ca. 70—85 mm og enkelte Steder endog over 100 mm, og gennemgaaende lille paa en Strækning i Holbæk Amt samt i Københavns Amt og paa Bornholm, hvor der mange Steder kun faldt ca. 25—40 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 62 mm, normalt 58 mm. I Sammenligning med Normalen fik paa Halvøen Sønderjylland, Ribe og Thisted Amter omtrent den normale Nedbør og de øvrige Amter ca. 10—35 pCt. for meget; paa Øerne fik Maribo og Odense Amter ca. 5 pCt. og Samsø, Svendborg og Sorø Amter ca. 25 pCt. for meget, medens Holbæk, Frederiksborg og Præstø Amter fik ca. 5 pCt., Langeland og Københavns Amt ca. 30 pCt. og Bornholm gennemsnitlig 44 pCt. for lidt. Over store Omraader af Landet faldt der Regn paa de fleste Dage i Tiden fra den 1.—9. og Sne eller Slud i Tiden fra den 18.—30.; stærk Blæst og stormende Kuling forekom jævnligt i Maanedens sidste Halvdel og foraarsagede Snefygning og Drivedannelse. Solskinstimernes Antal, der de fleste Steder kun beløb sig til ca. 10—25, blev gennemgaaende ca. 25—55 pCt. mindre end normalt.

J a n u a r 1 9 3 9 havde hyppigst Vinde fra Horisontens sydlige Halvdel med *mildt og ustadigt Vejr*. De første 7 Dage i Maaneden var Temperaturen dog oftest under eller i Nærheden af det normale; men herefter fulgte en mild Periode, fra den 8.—28., i hvilken Temperaturen hver Dag var over Normalen; særlig milde var Dagene fra den 8.—10. og den 15.—24. med Døgnmidler, der gennemsnitlig var mellem 3 ° og 7½ ° for høje. Frost forekom de fleste Steder i Indlandet i Tiden fra den 1.—7. og mange Steder tillige den 11.—15. og den 26.—31.;

den forekom hyppigst kun som Nattefrost, der tilmed ofte var forholdsvis let; i Tiden fra den 5.—7. herskede der dog mange Steder uafbrudt Frost, og de laveste Temperaturer naaede i Indlandet i Jylland gennemgaaende ned mellem ca. ÷ 11 ° og ÷ 17 ° og paa Øerne ned mellem ca. ÷ 7 ° og ÷ 14 °; hele Maanedens Middeltemperatur blev de fleste Steder i Jylland ca. ½ °—1½ ° og paa Øerne ca. 1½ °—2 ° højere end normalt. *Vejret var ret ustadigt i Tiden fra den 1.—24.;* Nedbørsdagenes Antal beløb sig gennemsnitlig til 19, normalt 14; men adskillige Stationer, saavel i Jylland som paa Øerne, havde 21—25 Dage med Nedbør; denne faldt oftest som Sne eller Slud i Tiden fra den 1.—8., den 11. og 15. og paa de øvrige Nedbørsdage væsentligt som Regn. *Nedbørsmængden var* gennemgaaende *stor* og naaede de fleste Steder op mellem 60 og 100 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 78 mm, normalt 44 mm. Sammenlignet med Normalen fik iøvrigt i Jylland Ribe Amt 48 pCt., Randers Amt 98 pCt. og de øvrige Amter og Sønderjylland ca. 60—75 pCt. for meget; paa Øerne fik de fynske Amter, Samsø, Langeland og Maribo Amt ca. 70—80 pCt., de sjællandske Amter ca. 90—115 pCt. og Bornholm 122 pCt. for meget. Taage med stor Udbredelse forekom hyppigt. Solskinstimernes Antal var i Jylland ca. 25—40, paa Øerne ca. 15—25; det blev i Jylland gennemgaaende ca. 10—25 pCt., paa Øerne ca. 35—55 pCt. mindre end normalt.

F e b r u a r 1 9 3 9 havde *meget mildt Vejr;* for Landet som Helhed blev Middeltemperaturen 3,2 ° højere end normalt; naar undtages den 1., der gennemsnitlig blev ca. 1 ° for kold, var Temperaturen hver Dag over Normalen, og Afvigelserne fra denne var i Reglen meget betydelige; Dagene fra den 4.—13., 15.—17., 24.—26. og den 28. var alle særlig milde med Døgnmidler, der blev ca. 3 °—8½ ° for høje. Frost forekom gennemsnitlig kun i 10 Døgn, normalt i 21; den forekom oftest kun som

Nattefrost og væsentligt kun i Tiden fra den 1.—4., 14.—15. og 19.—23.; de laveste Temperaturer forekom i Tiden fra den 1.—4. eller Natten til den 14.; de naaede i Jylland gennemgaaende kun ned mellem ca. ÷ 3 ° og ÷ 6 °, paa Fyn og Sjælland ned mellem ca. ÷ 2½ ° og ÷ 5 ° og paa Lolland-Falster og Bornholm ned mellem ca. ÷ 2½ ° og ÷ 3½ °. I Tiden fra den 7.—18., den 22.—23. og den 25.—27. faldt der Regn eller Regn blandet med Sne over store Omraader af Landet; men de daglige Mængder var i Reglen smaa. *Nedbørsmængden* for hele Maaneden *var gennemgaaende lille;* for Landet som Helhed faldt der 25 mm, normalt 34 mm. I Sammenligning med Normalen fik iøvrigt Frederiksborg, Ribe og Aarhus Amter ca. 10—15 pCt. og de øvrige Amter ca. 20—45 pCt. for lidt. Solskinstimernes Antal, der gennemgaaende beløb sig til ca. 55—80, var de fleste Steder ca. 2—8 pCt. mindre end normalt. Vinden blæste i de to første Tidogn næsten udelukkende fra sydvestlige, vestlige og nordvestlige Retninger, i sidste Tidogn ofte fra Retninger omkring Sydøst.

Marts 1939 fik en Middeltemperatur, der de fleste Steder var lidt højere end normalt. *Det milde Vejr*, der herskede gennem hele Februar, *fortsattes en halv Snes Dage ind i Marts* med Døgnmidler af Temperaturen, der gennemsnitlig var mellem 2 ° og 5 ° for høje; i Resten af Maaneden var Temperaturen oftest noget under Normalen med *udbredt Nattefrost i Tiden fra den 11.—26. og den 31.;* de laveste Temperaturer, der de fleste Steder forekom i Tiden fra den 16.—18. og den 20.—22., naaede i Indlandet ned mellem ca. ÷ 4 ° og ÷ 7 °. Over store Omraader af Landet faldt der Regn den 5., 7. og 8. og Slud eller Sne den 13.—14., 17.—20. og 26.—29.; men de daglige Mængder var ofte smaa. *Nedbørsmængden* for hele Maaneden *var gennemgaaende lille*, især i det nordlige Jylland og det nordlige og vestlige Sjælland, hvor der de fleste Steder kun faldt ca. 15—

25 mm og enkelte Steder i det nordlige Jylland endog kun ca. 6—10 mm; Bornholm fik derimod rigelig Nedbør, gennemsnitlig 53 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 31 mm, normalt 41 mm. I Sammenligning med Normalen fik iøvrigt Bornholm 51 pCt. og Præstø Amt 5 pCt. for meget, medens Maribo Amt fik 7 pCt., Sønderjylland 12 pCt., de fynske Amter, Langeland og Vejle, Aarhus og Randers Amter ca. 20—25 pCt. og de øvrige Amter ca. 30—65 pCt. for lidt. Solskinstimernes Antal var i Jylland ca. 135—160, paa Øerne ca. 150—180 og paa Bornholm ca. 120; det blev de fleste Steder i Jylland ca. 10—20 pCt. og paa Øerne ca. 25—45 pCt. større end normalt. Vinden blæste meget hyppigt fra Horisontens østlige Halvdel.

April 1939 havde hyppigst Vinde omkring Sydvest og Vest; i de to første Tidøgn af Maaneden var Temperaturen i Reglen over Normalen, i sidste Tidøgn oftest noget under denne; særlig milde var Dagene fra den 12.—15. og den 20. med Døgnmidler, der blev ca. 3½ °—7½ ° for høje, og Maksimumstemperaturer, der den 12. og 13. de fleste Steder naaede op mellem ca. 17 ° og 21 °; hele Maanedens Middeltemperatur blev for Landet som Helhed 1 ° højere end normalt. *Nattefrost med stor Udbredelse i Indlandet forekom flere Nætter i første Tidøgn samt Nætterne til den 27. og 28.;* adskillige jydske Indlandsstationer og enkelte Indlandsstationer paa Fyn og Sjælland havde Frost i 8—12 Nætter, medens Kyststationerne paa Øerne kun havde Frost i et Par Nætter, og enkelte var endog helt frostfrie; de laveste Temperaturer, der de fleste Steder forekom Nætterne til den 1., 2. eller 8., enkelte Steder dog Nætterne til den 27. eller 28., naaede paa Indlandsstationerne gennemgaaende ned mellem ca. ÷ 2½ ° og ÷ 6 ° i Jylland, mellem ca. ÷ 2 ° og ÷ 4 ° paa Fyn og Sjælland og mellem ca. ÷ 1 ° og ÷ 2½ ° paa Lolland. Nedboren var noget ulige fordelt; den var gennemgaaende rigelig paa Bornholm,

Lolland-Falster og Størstedelen af Sjælland samt i det sydøstlige Fyn, Himmerland og Vendsyssel og meget lille i det vestlige Jylland og den østlige Del af Djursland, hvor der kun faldt ca. 10—20 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 39 mm, normalt 40 mm. I Sammenligning med Normalen fik Bornholm gennemsnitlig 28 pCt., Maribo Amt 46 pCt., Præstø, Sorø, Københavns og Frederiksborg Amter ca. 15 pCt. og Svendborg Amt 10 pCt. for meget, medens Holbæk Amt fik 6 pCt. og Samsø ca. 30 pCt. for lidt; i Jylland fik Hjørring Amt 38 pCt. og Aalborg Amt 15 pCt. for meget, medens Thisted, Ringkøbing, Ribe og Randers Amter fik ca. 30—50 pCt. og de øvrige Amter og Sønderjylland ca. 15—25 pCt. for lidt. Nedbøren faldt væsentligt den 3.—5., 14.—16. og 22.—26. og næsten udelukkende som Regn. Torden med stor Udbredelse over Landet forekom den 22. Solskinstimernes Antal var de fleste Steder mellem ca. 185 og 220; det blev i Jylland og paa Fyn ca. 15—25 pCt. og paa Sjælland og Lolland-Falster ca. 5—15 pCt. større end normalt.

Maj 1939 *havde gennemgaaende tørt og solrigt Vejr. Regndagenes Antal var gennemsnitlig kun 5,* medens det normale Antal er 11, og *mange Stationer havde endog kun 2—3 Dage med maalelig Nedbør. Solskinstimernes Antal* beløb sig de fleste Steder til ca. 280—320; det blev gennemgaaende *10—25 pCt. større end normalt. Nedbøren* for Maaneden *var meget lille,* især i Jylland, paa Fyn, i Vestsjælland og den vestlige Halvdel af Bornholm, hvor der de fleste Steder kun faldt mellem 10 og 20 mm og *adskillige Steder i Jylland endog kun 5—10 mm;* derimod fik det østlige Sjælland, Møn, Lolland-Falster og den østlige Halvdel af Bornholm gennemgaaende ca. 25—40 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig kun 20 mm, normalt 42 mm. Sammenlignet med Normalen fik i Jylland Hjørring, Thisted, Ringkøbing, Aalborg og Randers Amter ca. 50—60 pCt. og de øvrige

Amter og Sønderjylland ca. 65—80 pCt. for lidt; Fyn fik gennemsnitlig 65 pCt., Holbæk og Sorø Amter ca. 45—50 pCt. og de øvrige sjællandske Amter, Maribo Amt og Bornholm ca. 20—35 pCt. for lidt. Regnen faldt væsentligt den 11.—12., i Tiden fra den 15.—19. og den 27.—28. Torden hørtes paa 7 Dage; Uvejrene havde stor Udbredelse i Jylland den 14. og paa Øerne den 18. Temperaturen var i Maanedens to første Tidøgn i Jylland hyppigst lidt over, paa Øerne lidt under Normalen, medens *sidste Tidøgn gennemgaaende havde mildt Vejr;* men Maksimumstemperaturerne naaede dog kun paa faa Dage op over 20 °; hele Maanedens Middeltemperatur blev de fleste Steder i Jylland mellem 0 ° og ca. ½ ° højere, paa Øerne mellem 0 ° og ca. ½ ° lavere end normalt. *Nattefrost forekom i 1—3 Nætter paa mange Indlandsstationer i Jylland* og paa de koldeste Indlandsstationer paa Fyn og Sjælland og i det indre af Bornholm; nogle særlig udsatte jydske Stationer havde dog Frost i 5—9 Nætter; paa Øerne forekom Nattefrosten kun i Tiden fra den 2.—5., medens den i Jylland paa særlig udsatte Stationer forekom af og til i Maanedens Løb lige til den 29. De laveste Temperaturer, der næsten overalt indtraf i Tiden fra den 2.—6., naaede paa de koldeste Stationer i Jylland ned mellem ca. ÷ 2 ° og ÷ 5½ °, paa Fyn og Sjælland ned mellem ca. ÷ ½ ° og ÷ 1½ ° og i det indre af Bornholm ned til ca. ÷ 3 °; paa Lolland-Falster og de frostfrie Stationer paa Sjælland og Fyn naaede de laveste Temperaturer gennemgaaende ned mellem 0 ° og ca. + 3 °. Vinden blæste i Tiden fra den 1.—17. fra Retninger omkring Øst og Nordøst, i Resten af Maaneden oftest fra Retninger omkring Vest og Nordvest, og Vindforholdene var som Regel rolige.

Juni 1939 havde *i første Tidøgn tørt og solrigt Vejr;* i de to sidste Tidøgn faldt der Regn over større Omraader af Landet i Tiden fra den 11.—14., 17.—19. samt den 25. og 29.; men de daglige Regnmængder var

ofte smaa. *Nedbøren* for hele Maaneden var ret ulige fordelt, men var dog *gennemgaaende lille, især i den sydlige Halvdel af Jylland, hvor der over store Omraader kun faldt ca. 10—20 mm;* størst Nedbør, ca. 70—90 mm, faldt der i det nordlige Vendsyssel og flere Steder i Nordvestsjælland; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 32 mm, normalt 47 mm. I Sammenligning med Normalen fik iøvrigt Hjørring og Holbæk Amter gennemsnitlig 20—25 pCt. for meget, medens Thisted, Aalborg, Randers, Sorø og Præstø Amter fik ca. 5—10 pCt., Sønderjylland, Aarhus og Ribe Amter ca. 55—60 pCt. og de øvrige Amter ca. 20—40 pCt. for lidt. Torden forekom paa 14 Dage i Maanedens to sidste Tidogn, og Uvejrene havde stor Udbredelse over Landet i Tiden fra den 17.—19. Vinden blæste hyppigst fra sydvestlige, vestlige og nordvestlige Retninger, og Vindforholdene var som Regel rolige. Temperaturen var i Maanedens Løb hyppigst over Normalen, og kun i Tiden fra den 12.—15. og den 25.—27. var den de fleste Steder noget under denne; særlig varme var Dagene fra den 3.—7., den 17.—18. og den 20.—22. med Døgnmidler, der gennemsnitlig blev ca. 3 °—8 ° for høje, og Maksimumstemperaturer, der den 6., 7. og 21. de fleste Steder i Indlandet naaede op mellem 27 ° og 32 °; hele Maanedens Middeltemperatur blev ca. 1 °—1½ ° højere end normalt. *Nattefrost* forekom *Natten til den 2. og i Tiden fra den 13.—15. paa nogle faa jydske Indlandsstationer*, hvor de laveste Temperaturer naaede ned mellem ÷ 0,3 ° og ÷ 2,1 °; iøvrigt naaede de laveste Nattemperaturer paa Indlandsstationerne i Jylland gennemgaaende ned mellem ca. ½ ° og 3½ °, paa Fyn og Sjælland ned mellem ca. 1½ ° og 5 °, paa Lolland-Falster ned mellem ca. 5 ° og 7½ ° og paa Bornholm ned mellem ca. 3½ ° og 5½ °. *Solskinstimernes Antal*, ca. 290—325, *blev gennemgaaende 10—20 pCt. større end normalt.*

Juli 1939 havde overvejende sydvestlige og vestlige Vinde og *ustadigt Vejr med Regn over store Strækninger af Landet paa mange Dage, især i Tiden fra den 1.—23., den 29. og 31.* Nedbørsdagenes Antal beløb sig gennemsnitlig til 17, normalt 13; men *adskillige Stationer havde 20—22 Dage med Nedbør. Regnen faldt ofte ledsaget af Torden*, og Regnbygerne var undertiden meget voldsomme; der faldt saaledes i Gelsted paa Fyn 41 mm i 35 Minutter og paa Tipperne i Ringkøbing Fjord 96 mm i 2½ Time. Regnmængden for hele Maaneden blev derfor meget ulige fordelt; i Størstedelen af Jylland og i Egnen omkring Slagelse faldt der over 100 mm og over flere mindre Områder mellem 150 og ca. 175 mm, ved Kolding endog lidt over 200 mm, medens Størstedelen af Nordøstsjælland, Møn og Nordfalster kun fik ca. 30—50 mm; for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 92 mm, normalt 64 mm. Sammenlignet med Normalen fik iøvrigt Aalborg, Viborg, Ringkøbing og Vejle Amter 100—115 pCt. og de øvrige jydske Amter og Sønderjylland 40—85 pCt. for meget; paa Øerne fik Sorø og Holbæk Amter og de fynske Amter ca. 25—45 pCt. og Bornholm gennemsnitlig 13 pCt. for meget, medens Maribo Amt og Samsø fik ca. 5 pCt. og Præstø, Københavns og Frederiksborg Amter ca. 20—25 pCt. for lidt. Torden forekom paa ialt 23 Dage, og Uvejrene havde ret ofte stor Udbredelse over Landet, især den 1. og 6., i Tiden fra den 15.—22. og den 31. Temperaturen var i Maanedens Løb snart over og snart under det normale uden længere sammenhængende varme eller kølige Perioder; den var dog omtrent dobbelt saa hyppigt over som under Normalen; der forekom nogle spredte særlig varme Dage — den 5., 15., 19. og 30. — med Døgnmidler der gennemsnitlig blev ca. 4½°—6° for høje, og Maksimumstemperaturer, der mange Steder naaede op mellem 25° og 30°; de koligste Dage var den 10.—13., der gennemsnitlig blev 2,7° for kolde; hele Maanedens Middeltemperatur blev de fleste Steder i Jylland mellem ca. ¼° og ¾°, paa Øerne mellem ½° og

1 ° og paa Bornholm mellem 1 ° og 1½ ° højere end normalt. *Solskinstimernes Antal* beløb sig de fleste Steder til ca. 195—240; det *blev gennemgaaende mellem 5 og ca. 20 pCt. mindre end normalt.*

August 1939 *fik en usædvanlig høj Middeltemperatur*, for Landet som Helhed 17,9 ° (normalt 15,3 °), *den højeste Middeltemperatur i August siden 1911*, da den ligeledes var 17,9 °; i 1937 og 1938 var den henholdsvis 17,8 ° og 17,7 °. Temperaturen var i Reglen over det normale; i Maanedens første Halvdel forekom dog enkelte Dage med Temperatur lidt under Normalen og kun en enkelt særlig varm Dag, den 6., der gennemsnitlig blev 6 ° for varm. *Maanedens sidste Halvdel udgjorde en sammenhængende meget varm Periode* med Døgnmidler, der fra den 18.—31. næsten alle var ca. 3 °—7 ° for høje, og daglige Maksimumstemperaturer, der de fleste Steder naaede op mellem 22 ° og 30 °. I Maanedens første Halvdel var Vindretningen noget skiftende, i dens sidste Halvdel oftest østlig, og Vindene var i Reglen svage. *Vejret var ustadigt* med Regn over store Omraader af Landet paa næsten hver Dag *i Tiden fra den 1.—14., medens det fra den 15.—25. var solrigt og tørt*, fraregnet enkelte, spredte Byger; i Slutningen af Maaneden faldt der atter Regn; men Bygerne var dog oftest ret spredte. *Regnen faldt meget hyppigt ledsaget af Torden*, og Tordenbygerne var undertiden ret voldsomme; saaledes faldt der den 9. i Fredericia 33½ mm i Løbet af en halv Time. *Regnmængden* for hele Maaneden *var meget ulige fordelt;* den var over 100 mm over store Strækninger i det vestlige og sydlige Jylland, den østlige Del af Sønderjylland og paa Fyn samt over mindre Omraader i Himmerland, Midtjylland og i Vestsjælland, hvorimod der kun faldt ca. 40—50 mm i Egnene langs Øresund og ca. 30—50 mm langs Jyllands Vestkyst og i Vendsyssel; for Landet som Helhed faldt der den normale Nedbør, 80 mm. Af de forskellige Dele af Landet fik i Sammenligning med Normalen Bornholm, de fynske

Amter og Vejle Amt ca. 15—25 pCt. og Maribo, Sorø, Holbæk og Viborg Amter 5—10 pCt. for meget, medens Hjørring Amt fik 51 pCt., Thisted, Aalborg, Frederiksborg, Københavns og Præstø Amter ca. 15—25 pCt. og Sønderjylland, Ribe, Ringkøbing, Aarhus og Randers Amter ca. 5—10 pCt. for lidt. *Solskinstimernes Antal* beløb sig de forskellige Steder i Jylland til ca. 175—235, paa Øerne til ca. 235—265; det *blev gennemgaaende ca. 5—10 pCt. for lille i Jylland* og *ca. 5—20 pCt. større end normalt paa Øerne.*

September 1939 fik en *høj Middeltemperatur*, for Landet som Helhed 13,9° (normalt 12,3°); i 1938 var Middeltemperaturen i September dog noget højere end i Aar, nemlig 14,2°, i 1934 14,7°. *Det varme Vejr, der herskede i sidste Halvdel af August, fortsattes gennem første Tidøgn af September* med Døgnmidler af Temperaturen, der oftest var ca. 3°—4½° for høje, og daglige Maksimumstemperaturer mellem 20° og 26°; i Tiden fra den 11.—23. var Temperaturen ligeledes hver Dag over Normalen; men Afvigelserne fra denne var mere moderate; derimod havde *Slutningen af Maaneden, fra den 24.—30., gennemgaaende køligt Vejr, i flere Nætter med Frost, især paa jydske Indlandsstationer.* Nattefrost forekom i Tiden fra den 24.—29. paa adskillige Indlandsstationer i Jylland, endvidere Nætterne til den 24. og 25. paa et Par sjællandske Indlandsstationer og Natten til den 26. i det indre af Bornholm; de laveste Temperaturer naaede paa disse Stationer gennemgaaende ned mellem ca. ÷ ½° og ÷ 2½°; paa de frostfrie Indlandsstationer i Jylland, paa Fyn og Sjælland naaede de ned mellem 0° og + 2° og paa Lolland-Falster ned mellem ca. + 1½° og + 4½°. *Nedbøren var* ulige fordelt, men var iøvrigt *forholdsvis lille i Størstedelen af Landet;* den var gennemgaaende mindst, ca. 15—25 mm, paa en Strækning i det nordlige Sjælland mellem København og Kalundborg og størst, ca. 80—110 mm, over et Omraade i det nordvestlige Jylland;

for Landet som Helhed faldt der gennemsnitlig 47 mm, normalt 57 mm. I Sammenligning med Normalen fik iøvrigt Thisted og Præstø Amter 23 pCt. og Maribo Amt 2 pCt. for meget; Aarhus Amt fik gennemsnitlig den normale Regnmængde, medens Kobenhavns, Frederiksborg og Holbæk Amter fik ca. 50—60 pCt., Bornholm, de fynske Amter, Sønderjylland og Vejle Amt ca. 25—40 pCt. og de øvrige jydske Amter og Sorø Amt ca. 5—20 pCt. for lidt. Regnen faldt væsentligt den 6., i Tiden fra den 10.—14. og den 22.—26. *Solskinstimernes Antal var stort, ca. 20—45 pCt. større end normalt.* Vindretningen var noget skiftende, men var dog hyppigst fra Horisontens østlige Halvdel. Torden forekom paa 11 Dage; men Uvejrene havde kun i Tiden fra den 11.—14. større Udbredelse over Landet.

I hosstaaende Tabeller er der i *Tabel 1 for hver Maaned i Landbrugsaaret 1938—39 opført Middeltemperaturens Afvigelse fra Normalen* (1886—1925), saavel for de 5 Grupper, hvori Landet sædvanlig inddeles i klimatisk Henseende, som for hele Landet og Bornholm, hvis Temperaturforhold undertiden kan afvige noget fra de øvrige Landsdeles. Som Tabellen viser, blev Middeltemperaturen for hele Landbrugsaaret 1,3 ° højere end normalt; til Sammenligning kan anføres, at Middeltemperaturens Afvigelse fra Normalen i Landbrugsaaret 1924—25 ligeledes var + 1,3 °, i 1933—34 + 1,2 ° og i 1937—38 og 1934—35 + 1,1 °. Som omtalt, havde Oktober mildt og ustadigt Vejr i de to første Tidøgn og jævnligt Nattefrost i Indlandet i sidste Tidøgn; *November* havde *i hele Maaneden meget mildt Vejr*, og dette fortsattes gennem første Halvdel af December; *i sidste Halvdel* af denne *var Vejret vinterligt med Frost og Sne.* Første Efteraarsfrost indtraf paa de fleste Indlandsstationer i Jylland og paa enkelte Indlandsstationer paa Øerne i sidste Tidøgn af Oktober og paa de øvrige Stationer først omkring Midten af December, da der i den meget milde *November kun forekom Frost en*

Tabel 1. *Temperaturens Afvigelse fra Normalen.* (Celsius.)

	1938			1939									
	Oktober	November	December	Januar	Februar	Marts	April	Maj	Juni	Juli	August	September	Alle 12 Maaneder
Vestjylland	+ 1,0	+ 3,8	— 0,8	+ 0,8	+ 3,3	+ 0,3	+ 0,9	+ 0,3	+ 1,0	+ 0,6	+ 2,4	+ 1,7	+ 1,3
Østjylland	+ 1,2	+ 3,8	— 0,6	+ 1,1	+ 3,8	+ 0,4	+ 1,0	+ 0,2	+ 1,2	+ 0,4	+ 2,7	+ 1,6	+ 1,4
Fyn	+ 1,2	+ 3,6	— 0,9	+ 1,4	+ 2,9	+ 0,3	+ 1,1	+ 0,1	+ 1,5	+ 0,7	+ 2,8	+ 1,8	+ 1,4
Sjælland	+ 1,5	+ 3,7	— 0,6	+ 1,8	+ 3,2	+ 0,3	+ 1,0	— 0,4	+ 1,3	+ 0,7	+ 2,8	+ 1,5	+ 1,4
Lolland-Falster .	+ 1,1	+ 3,6	— 1,2	+ 1,6	+ 2,7	— 0,2	+ 1,0	— 0,5	+ 1,2	+ 0,8	+ 2,5	+ 1,5	+ 1,3
Danmark	**+ 1,2**	**+ 3,7**	— 0,9	**+ 1,3**	**+ 3,2**	+ 0,2	+ 1,0	— 0,1	**+ 1,2**	+ 0,6	**+ 2,6**	**+ 1,6**	**+ 1,3**
Bornholm	+ 2,1	+ 3,7	— 0,8	+ 2,2	+ 2,9	+ 0,4	+ 1,7	— 0,4	+ 1,6	+ 1,3	+ 3,3	+ 2,0	+ 1,7

enkelt Gang paa nogle faa, særlig udsatte Stationer; Middeldatum for første Efteraarsfrost er iøvrigt i Indlandet ca. 5.—10. Oktober i Jylland, ca. 15.—20. Oktober paa de større Øer og i Begyndelsen af November i Kystegnene og paa de mindre Øer. Vintervejret holdt sig kun ca. 8 Dage ind i Januar, da det afløstes af en *meget mild Periode, der praktisk talt vedvarede gennem hele Februar og første Tidøgn af Marts;* i de to sidste Tidøgn af sidstnævnte Maaned var Temperaturen derimod hyppigst noget under Normalen med *ret udbredt Nattefrost* og af og til lidt Nedbør i Form af Sne eller Slud. I første Tidøgn af April forekom der ligeledes i flere Nætter udbredt Nattefrost i Indlandet, medens *andet Tidøgn havde meget mildt Vejr* og gennemgaaende var frostfrit; i sidste Tidøgn var Vejret gennemgaaende køligt, og *Nattefrosten indfandt sig atter i Indlandet* den 27. og 28. Den regnfattige og solrige Maj havde i de to første Tidøgn paa Øerne hyppigst Temperatur lidt under, i Jylland lidt over Normalen; sidste Tidøgn havde gennemgaaende mildt Vejr, men de højeste Dagtemperaturer naaede dog kun paa nogle faa Dage op over 20 °; *Nattefrost* forekom *mange Steder i Indlandet i Begyndelsen af Maaneden* og paa nogle særlig udsatte Stationer i Jylland af og til i Maanedens Løb lige til den 29. Sidste Foraarsfrost indtraf paa de mindre Øer og langs Kysterne gennemgaaende sidst i Marts eller i første Tidøgn af April og paa Indlandsstationerne paa Fyn og Sjælland de sidste Dage i April eller de første Dage i Maj; paa mange Indlandsstationer i Jylland forekom sidste Nattefrost i Tiden fra den 4.—10. Maj; men enkelte, særlig udsatte Stationer havde dog Nattefrost den 29. Maj og nogle faa Stationer endog enkelte Gange i første Halvdel af Juni. Middeldatum for sidste Foraarsfrost er iøvrigt i Indlandet ca. 10. Maj i Jylland, ca. 1. Maj paa Fyn og Sjælland og ca. 15.—20. April paa Lolland-Falster og langs Kysterne. I Sommermaanederne, den solrige og forholdsvis regnfattige Juni og den ustadige og gennemgaaende regnrige Juli, var Temperaturen dob-

belt saa hyppigt over som under Normalen; der indtraf adskillige meget varme Dage; men disse forekom oftest ret spredte uden at danne nogen længere Varmeperiode; noget lignende var Tilfældet i den første Halvdel af August, over hvilken det ustadige Vejr strakte sig; *sidste Halvdel af August og de første tre Uger af September udgjorde derimod en sammenhængende varm Periode; særlig varmt var Tidsrummet fra den 18. August til den 10. September, der gennemsnitlig blev 4 ° varmere end normalt;* den varme Periode endte ret pludseligt, idet Temperaturen den 23. og 24. September faldt stærkt, og Slutningen af Maaneden fik gennemgaaende køligt Vejr med *Nattefrost adskillige Steder i Indlandet.* Den absolut højeste Temperatur, der maaltes her i Landet i Landbrugsaaret var 32,5 ° (den 6. og 21. Juni), den absolut laveste ÷ 21,5 ° (den 7. Januar).

Tabel 2 indeholder for Landet som Helhed *Antallet af Dage med Frost, med Nedbør og med Taage samt Luftens Fugtighedsgrad og Skydækket,* beregnet som Gennemsnit af Observationer fra ca. 30 Stationer. Som Tabellen viser, forekom *Frost næsten ikke i den usædvanlig milde November* og *forholdsvis sjældent i den meget milde Februar;* Marts fik det normale Antal Frostdage; Frosten forekom særlig i Maanedens to sidste Tidøgn, men dog i Reglen som Nattefrost. April havde udbredt Nattefrost i Indlandet i flere Nætter i første Tidøgn og et Par Nætter i Slutningen af Maaneden og Maj i Tiden fra den 2.—5. I Slutningen af September viste Nattefrosten sig atter i Indlandet i Tiden fra den 24.—29. Nedbørsdagenes Antal var stort i Oktober, November, Januar og Juli, forholdsvis lille i Marts, April, Juni, August og September og *meget lille i Maj.* Taage forekom hyppigt i Januar. Skydækket var forholdsvis stort i Efteraars- og Vintermaanederne samt i Juli og forholdsvis lille i de øvrige Maaneder.

Tabel 2.

	Frostdage		Nedbørsdage		Taagedage		Fugtighedsgrad i %		Skydække (0–10)	
	1938–39	Normal	1938–39	Normal	1938–39	Normal	1938–39	Normal	1938–39	Normal
Oktober 1938	1,6	3	18	15	7	6	88	86	6,9	6,6
November	**0,1**	10	**20**	14	6	6	90	88	7,8	7,2
December	17	16	16	15	8	9	91	90	**8,4**	7,8
Januar 1939	**17**	21	**19**	14	**17**	11	93	90	**8,4**	7,4
Februar	**10**	21	12	11	10	9	90	89	**7,6**	7,0
Marts	18	18	10	13	4	9	85	87	**5,5**	6,6
April	5,2	7	9	12	6	6	82	80	5,6	5,7
Maj	1	1	**5**	11	3	4	73	75	**4,5**	5,2
Juni	0,06	»	8	10	2	2	73	74	4,9	5,2
Juli	»	»	**17**	13	2	2	81	77	**6,7**	5,6
August	»	»	13	15	5	2	83	81	**5,2**	5,9
September	0,2	0,2	10	13	3	3	82	83	4,9	5,4
Alle 12 Maaneder	70	97	157	156	73	69	84	84	6,4	6,3

Tabel 3 viser Nedbørens Mængde i Millimeter for hvert Amt o. s. v. I hele Landbrugsaaret fik Danmark gennemsnitlig 683 mm Nedbør, hvilket er 57 mm eller 9 pCt. mere end normalt. Af de forskellige Landsdele fik Ringkøbing Amt den største Nedbør med gennemsnitlig 860 mm (161 mm for meget); derefter havde Ribe Amt 835 mm (110 mm for meget) og Vejle Amt 823 mm (130 mm for meget); mindst Nedbør fik Københavns Amt, gennemsnitlig kun 487 mm, eller 82 mm for lidt. I Sammenligning med Normalen fik paa Øerne Frederiksborg og Københavns Amter henholdsvis 6 pCt. og 14 pCt. for lidt Nedbør, medens Sorø og Svendborg Amter fik henholdsvis 13 pCt. og 11 pCt. og de øvrige Amter samt Langeland og Samsø fra 3 til 6 pCt. for meget; paa Halvøen fik Sønderjylland 1 pCt., Ribe, Randers og Thisted Amter ca. 15 pCt. og de øvrige Amter ca. 20—25 pCt. for meget.

Som tidligere omtalt, var Vejret ustadigt med *mange Regnvejrsdage i de to første Tidøgn af Oktober, i første og sidste Tidøgn af November og i første Tidøgn af December;* Oktober og November havde gennemgaaende stor Nedbør, især i Jylland, for Landet som Helhed henholdsvis 47 og 51 pCt. mere end normalt; i November fik dog Københavns Amt og Langeland ca. 5—10 pCt. og Bornholm 30 pCt. for lidt. I den kolde Periode i sidste Halvdel af December faldt der *Sne eller Slud paa de fleste Dage i Tiden fra den 18.—30.*, og det samme var Tilfældet *de første 8 Dage i Januar;* herefter fulgte en Periode, indtil den 24. Januar, i hvilken Nedbøren væsentligt faldt som Regn; i Tidsrummet fra den 18. December til den 24. Januar faldt der næsten hver Dag Nedbør over store Omraader af Landet; *Antallet af Nedbørsdage i Tidsrummet Oktober—Januar inkl. var gennemsnitlig 73,* medens det normale Antal er 58. I December var Nedbøren noget ulige fordelt, men gennemgaaende rigelig i Jylland og Fyn og lille i Københavns Amt og paa Bornholm; i *Januar* var den gennemgaaende *stor i hele Landet.* De følgende 5 Maaneder, *Februar—Juni, var gennemgaaende nedbørs-*

Tabel 3. *Nedbør.* (Millimeter.)

		1938			1939									
		Oktober	November	December	Januar	Februar	Marts	April	Maj	Juni	Juli	August	September	Alle 12 Maaneder
Hjørring	Amt	135	109	66	71	21	18	54	18	55	110	41	47	745
Thisted	»	157	109	72	94	31	15	27	21	38	84	71	76	795
Ringkøbing	»	160	135	76	83	32	22	20	20	28	132	88	64	860
Ribe	»	164	129	71	77	36	32	29	9	19	114	91	64	835
Viborg	Amt	125	122	77	77	27	23	29	14	32	127	88	47	788
Aalborg	»	118	109	68	75	24	21	45	21	43	120	70	49	763
Randers	»	96	82	75	81	18	28	27	19	40	94	71	46	677
Aarhus	»	123	107	83	82	30	34	35	17	22	120	81	58	792
Vejle	»	133	103	74	85	28	36	34	11	29	139	104	47	823
Samsø		80	61	57	63	15	22	24	17	29	53	76	43	540
Odense	Amt	90	63	58	73	22	31	29	13	29	83	95	33	619
Svendborg	»	102	67	73	78	26	34	45	16	39	79	96	40	695
Langeland		77	40	36	70	18	29	40	18	33	104	83	63	611
Holbæk	Amt	78	47	45	67	20	18	34	20	53	77	77	25	561
Sorø	»	70	50	61	78	23	25	41	19	41	90	76	41	615
Frederiksborg	»	67	51	49	76	26	20	45	31	38	51	64	26	544
Københavns	»	57	44	36	81	23	22	44	25	30	48	57	20	487
Præstø	»	65	50	48	75	21	39	43	28	42	54	61	59	585
Maribo	Amt	77	49	53	76	20	37	54	30	29	63	75	51	614
Vestjylland		154	121	71	81	30	22	33	17	35	110	73	63	810
Østjylland		119	105	75	80	25	28	34	16	33	120	83	49	767
Sønderjylland		77	97	66	83	31	43	36	15	22	114	96	41	721
Fyn		87	58	56	71	20	29	35	16	33	80	88	45	618
Sjælland		67	48	48	75	23	25	41	25	41	64	67	34	558
Lolland-Falster		77	49	53	76	20	37	54	30	29	63	75	51	614
Danmark:														
1938—39		97	80	62	78	25	31	39	20	32	92	80	47	683
Norm. (40 Aar)		66	53	58	44	34	41	40	42	47	64	80	57	626
Afv. i %		+47	+51	+7	+77	—26	—24	—3	—52	—32	+44	0	—18	+9
Bornholm		71	37	30	91	20	53	46	23	24	62	76	36	569

fattige; Februar fik vel det normale Antal Nedbørsdage; men de dagligo Nedbørsmængder var i Reglen smaa; for Landet som Helhed var Nedbøren i Februar og Marts ca. 25 pCt. for lille; dog fik Bornholm i Marts 51 pCt. for meget. I April var Nedbøren noget ulige fordelt; den var gennemgaaende rigelig paa Bornholm, Lolland-Falster og Størstedelen af Sjælland samt i det sydøstlige Fyn, i Himmerland og Vendsyssel og gennemgaaende lille i de øvrige Dele af Landet, især i det vestlige Jylland. *I Maj og første Tidøgn af Juni var Vejret gennemgaaende tørt og solrigt;* gennemsnitlig forekom der *i dette Tidsrum kun 5 og mange Steder endog kun et Par Dage med Regn;* i de to sidste Tidøgn af Juni faldt der vel Regn paa adskillige Dage; men de daglige Regnmængder var dog ofte smaa; *Maj fik gennemsnitlig kun 48 pCt. og Juni 68 pCt. af den normale Nedbør;* i Juni var Nedbøren dog noget ulige fordelt, idet det nordlige Vendsyssel og flere Steder i Nordvestsjælland fik rigelig Nedbør, medens den sydlige Halvdel af Jylland kun fik meget lidt. I hele Tidsrummet Februar—Juni inkl. fik Landet som Helhed 28 pCt. og de fleste jydske Amter, Sønderjylland, Samsø og Odense Amt endog ca. 35—45 pCt. for lidt Nedbør (Tab. 4). I *Juli* var *Vejret ustadigt med Regn over store Strækninger* i *Tiden fra den 1.—23.;* herefter fulgte nogle faa Tørvejrsdage; men i Slutningen af Maaneden antog Vejret *atter en ustadig Karakter, der holdt sig 14 Dage ind i August;* i Resten af sidstnævnte Maaned var Vejret gennemgaaende tørt og solrigt. Regnen faldt i Juli og August ofte som Tordenbyger, der undertiden var ret voldsomme; Regnmængden blev derfor ulige fordelt; i Juli var den gennemgaaende stor i Jylland, Fyn, det vestlige Sjælland og paa Bornholm, men ca. 20 pCt. for lille i det østlige Sjælland; i August fik Bornholm, Lolland-Falster, Vestsjælland, Fyn og Sydøstjylland rigelig Nedbør, medens det østlige Sjælland atter fik en Snes Procent og Hjørring Amt endog 50 pCt. for lidt. I September var Nedbøren ligeledes ulige fordelt, men iøvrigt *lille i Størstedelen af Landet,* navnlig

Tabel 4. *Nedbør.* (Millimeter.)

		Februar—Juni inkl.			April—September inkl.		
		1939 mm	Normal mm	Afvigelse i %	1939 mm	Normal mm	Afvigelse i %
Hjørring	Amt	166	193	— 14	325	326	0
Thisted	»	132	210	— 37	317	334	— 5
Ringkøbing	»	122	214	— 43	352	350	+ 1
Ribe	»	125	221	— 43	326	369	— 12
Viborg	Amt	125	204	— 39	337	334	+ 1
Aalborg	»	154	197	— 22	348	322	+ 8
Randers	»	132	195	— 32	297	315	— 6
Aarhus	»	138	213	— 35	333	344	— 3
Vejle	»	138	223	— 38	364	355	+ 3
Sønderjylland		147	232	— 37	324	374	— 13
Samsø		107	171	— 37	242	279	— 13
Odense	Amt	124	202	— 39	282	313	— 10
Svendborg	»	160	213	— 25	315	328	— 4
Langeland		138	196	— 30	341	307	+ 11
Holbæk	Amt	145	174	— 17	286	293	— 2
Sorø	»	149	182	— 18	308	296	+ 4
Frederiksborg	»	160	191	— 16	255	327	— 22
Københavns	»	144	192	— 25	224	313	— 28
Præstø	»	173	188	— 8	287	305	— 6
Maribo	Amt	170	197	— 14	302	309	— 2
Bornholm		166	172	— 3	267	284	— 6
Danmark		147	204	— 28	310	330	— 6

i Sønderjylland og Holbæk, Frederiksborg og Københavns Amter, hvor der faldt fra 35 til 60 pCt. for lidt; de første 9 Dage i Maaneden havde tørt Vejr, fraregnet enkelte mindre, ret spredte Byger. *Særlig regnfattig var i Sommer det nordøstlige Sjælland, navnlig Københavns Amt*, der i alle Maanederne fra Maj til September fik mellem 25 og 60 pCt. for lidt Regn; i Tidsrummet fra 1. Maj til 30. September fik dette Amt kun 180 mm Regn, normalt 274. I Tidsrummet fra April til September inkl. fik Landet som Helhed 310 mm Nedbør, eller 6 pCt. mindre end normalt (Tab. 4);

adskillige jydske Amter samt Holbæk og Maribo Amter fik dog i dette Tidsrum omtrent den normale Regnmængde og Aalborg Amt gennemsnitlig 8 pCt. og Langeland 11 pCt. for meget, hvorimod Frederiksborg og Københavns Amter fik ca. 25 pCt. for lidt. Nedbøren faldt, som omtalt, som Sne i Tiden *fra den 18. December til den 8. Januar*, og i dette Tidsrum *laa der et Snedække over Markerne;* det milde og regnfulde Vejr, der fulgte herefter i Januar, fik hurtigt Sneen smeltet, og de smaa Snemængder, der faldt i Februar og Marts, formaaede ikke at danne et Snedække af længere Varighed end et Par Dage.

Tabel 5 viser Vindhyppigheden i Procent i de enkelte Maaneder og hele Landbrugsaaret. I Oktober, November og Februar forekom sydvestlige og vestlige Vinde betydelig hyppigere end normalt, og noget lignende var, om end i mindre Grad, Tilfældet i April og Juni; December fik derimod et stort og Januar et mindre Overskud af sydøstlige og østlige Vinde og et tilsvarende Underskud af sydvestlige, vestlige og nordvestlige Vinde; i Marts, Maj og August var Vinden meget hyppigt østlig og nordøstlig og i September nordøstlig, medens sydvestlige og

Tabel 5. *Vindhyppighed for hele Landet.* (Procent.)

	N	NØ	Ø	SØ	S	SV	V	NV	Stille
Oktober 1938	3	3	5	12	16	**27**	**22**	9	3
November —	2	1	1	11	**22**	**31**	**23**	8	1
December —	4	8	**20**	**28**	15	15	6	2	2
Januar 1939	7	10	11	**19**	12	17	12	8	4
Februar —	8	3	2	10	6	**27**	**34**	9	1
Marts —	13	**22**	**18**	17	6	6	9	7	2
April —	4	8	8	13	8	**17**	**23**	13	6
Maj —	10	**18**	**20**	12	4	7	12	11	6
Juni —	7	7	4	8	9	16	**24**	**21**	4
Juli —	4	4	8	13	11	**25**	**21**	10	4
August —	7	10	**20**	15	7	10	11	11	9
September —	7	**20**	**13**	13	6	10	14	13	4
Alle 12 Maaneder ..	6	10	11	14	10	**17**	**18**	10	4
Normal (40 Aar) ...	7	8	11	12	10	16	19	14	3

Tabel 6. *Antal Timer med Solskin.*

	Tylstrup	Bovbjerg	Hald	Aarhus	Askov	Højer	Graasten	Aarslev (Fyn)	Lyngby	København	Tystofte	Næsgaard (Falster)	Maribo	Hammeren
Oktober 1938 ..	102	78	101	97	98	107	91	68	91	72	89	81	98	76
November — ..	44	19	39	34	36	33	30	38	31	25	28	33	37	34
December — ..	11	20	28	10	28	39	—	21	16	8	14	18	24	18
Januar 1939 ..	28	35	38	25	30	33	—	25	23	16	20	15	21	11
Februar — ..	69	54	67	61	65	80	69	62	63	54	73	62	65	57
Marts — ..	146	136	161	137	142	154	134	151	179	163	156	146	154	119
April — ..	206	210	221	205	211	221	186	203	189	152	204	189	198	—
Maj — ..	304	247	286	285	291	297	300	302	319	289	298	288	293	279
Juni — ..	288	261	291	297	314	324	297	334	300	271	303	299	317	292
Juli — ..	206	189	197	197	220	236	217	226	235	204	235	235	242	249
August — ..	215	210	175	209	209	235	224	233	266	240	258	265	268	252
September — ..	217	190	209	189	227	233	198	230	208	190	220	207	204	198
Alle 12 Maaneder	1836	1649	1813	1746	1871	1992	—	1893	1920	1684	1898	1838	1921	—
Normal for Aaret	1808	—	1783	—	1692	—	—	1740	1770	1513	1798	1765	1838	—
April—September (inkl.) 1939	1436	1307	1379	1382	1472	1546	1422	1528	1517	1346	1518	1483	1522	—
Normal (April—September) ...	1396	—	1333	—	1285	—	—	1326	1363	1195	1362	1376	1394	—

vestlige Vinde var forholdsvis sjældne. I Juli var de sydvestlige Vinde 10 pCt. hyppigere end normalt, og desuden forekom sydlige og sydøstlige Vinde forholdsvis hyppigt, medens nordvestlige Vinde kun sjældent forekom. Hele Landbrugsaaret fik et Overskud paa 2 pCt. af nordøstlige og sydøstlige og et Underskud paa 4 pCt. af nordvestlige Vinde.

Tabel 6 indeholder *Solskinstimernes Antal* for hver Maaned og hele Landbrugsaaret, endvidere det samlede Antal i Tidsrummet April—September inkl. samt nogle Normalværdier, der for de forskellige Stationer er beregnet som Middelværdier af Solskinsregistreringerne i de sidste ca. 25 Aar (for Maribo, Askov og Hald dog kun i 12—16 Aar). I hele Landbrugsaaret blev Solskinstimernes Antal ca. 5—10 pCt. og i Tidsrummet April—September inkl. ca. 5—15 pCt. større end normalt. Som tidligere omtalt, var Maanederne fra *Oktober til Januar fattige paa Solskin;* i Februar havde de fleste Steder ca. 2—8 pCt. for lidt, medens *Foraarsmaanederne* Marts, April og Maj *fik meget rigeligt Solskin*, og *det samme var Tilfældet i Juni;* i den ustadige Juli Maaned blev Antallet af Solskinstimer gennemgaaende ca. 5—20 pCt. for lille og i August ca. 5—10 pCt. for lille i Jylland og ca. 5—20 pCt. for stort paa Øerne; *September havde meget rigeligt Solskin, ca. 20—45 pCt. mere end normalt.*

Statskonsulenternes Indberetninger for Aaret 1938.

VII.

Beretning fra Statskonsulent Aug. Kjær.

Som allerede berørt i min Beretning for 1937 havde et Sygehusophold med efterfølgende Rekonvalescens i sidste Kvartal af 1936 bevirket, at en Del Arbejde i 1937 maatte udsættes til det efterfølgende Aar. Imidlertid var der netop dette Aar adskilligt ud over det sædvanlige, der stillede Krav til min Arbejdsevne, hvorfor Resultatet blev, at 1938 har været det Aar, der i min Virketid har stillet de største Krav til min Arbejdsevne, ja, nu, hvor dette skrives, føler jeg, at de har været større end godt var for mig.

Idet jeg forøvrigt henviser til min Artikel »Hestene i 1938« i Tidsskrift for Landøkonomi 1939, Hæfte 11, skal jeg, hvad Arbejdet angaar, anføre, at jeg i Februar og Marts Maaned som sædvanlig har været stærkt optaget af Kaaringerne for Hingste og Hopper af jydsk Race. Hvad Hingstekaaringerne angaar, da blev de som sædvanlig afholdt rundt om i alle Landsdele undtagen Bornholm, og med god Tilslutning. For Jyllands Vedkommende antog Kaaringerne paa Grund af De samvirkende jydske Hesteavlsforeningers 50 Aars Jubilæum en særlig Form, idet alle de paa de enkelte Kaaringspladser udpegede Hingste skulde møde frem til en Fælleskaaring i Aarhus for at erholde Prædikatet »Kaaret«. Da jeg i min Artikel indgaaende har omtalt Jubilæumskaaringens saglige Side, skal jeg ikke komme nærmere ind herpaa.

Angaaende Kaaringen af Hopper har jeg desværre ikke været i Stand til at lede disse i det Omfang, som jeg gerne vilde, og jeg har saaledes maattet sige nej til adskillige Foreninger, idet der netop paa samme Tid blev lagt stærkt Beslag paa mig, saa jeg i Foraaret har ledet færre Hoppekaaringer end sædvanlig, men til Gengæld har Tilslutningen til disse været forholdsvis god.

Naar jeg ikke i højere Grad end Tilfældet blev kunde lede Hoppekaaringer i 1938 skyldes det, at Udtagelsen af jydske Hingste og Hopper til Udstillingen paa Bellahøj beslaglagde overordentlig megen Tid, idet jeg mellem 1. Februar og 1. Maj besaa adskillige af de Dyr, der eventuelt skulde udstilles, 2 à 3 Gange. Jeg var klar over, at det særligt for de unge Dyrs Vedkommende gjaldt om at følge og saavidt mulig lede deres Udvikling saaledes, at man den

Dag, der skulde gives endelig Besked om, hvilke Dyr der skulde repræsentere Racen, var nogenlunde klar over, at det var de rigtige, der var udpeget, og ikke noget tilfældigt. At det Tremands-Udvalg, hvoraf jeg var den ene, slap godt fra Arbejdet, har jeg tit faaet at høre, men jeg skal ikke nægte, at jeg bagefter var klar over, at vi kunde have gjort det endnu bedre, men paa en enkelt absolut Fejltagelse nær skyldtes det, at man ikke havde givet os Underretning om, hvor de stod.

Tillige maatte jeg udarbejde Manuskript til Kataloget for den jydske Hesteafdeling paa Bellahøj, og at dette Skue medførte et betydeligt Arbejde for mig som Udvalgsmedlem, Dommer o. s. v. er givet, og ikke mindst medførte Stambogsføringen for Heste af jydsk Race's Deltagelse i Udstillingen for Husdyrbrug et betydeligt Arbejde for mig; thi selv om Tavlerne blev udført andetsteds, var det mig, der havde skrevet Manuskriptet og ligeledes fremskaffet Grundlaget for og tilrettelagt den Oversigt over den jydske Hesteraces Udvikling, som den Række af Billeder af Matadorer fra Constantin's Dage og op til Nutiden bragte Bud om. I Beretningen om Landbrugsudstillingen paa Bellahøj har jeg behandlet Kapitlet »De svære Heste«.

Som i tidligere Aar har jeg overværet et stort Antal Dyrskuer. Imidlertid lagde Mund- og Klovesygen efter Bellahøjskuet Hindringer i Vejen for Afholdelse af Dyrskuer paa Øerne, og da Sygdom forhindrede mig i at varetage mine Funktioner ved Ungskuet i Brønderslev, blev mine Dyrskuebesøg i Hovedsagen indsnævrede til Landboforeningernes Skuer i Jylland, og ved flere af disse har jeg foretaget Demonstrationer af en Del af de præmierede Dyr og holdt Foredrag. Det er en Side af Dyrskuevirksomheden, som adskillige Landboforeninger gennem adskillige Aar har gennemført, og som flere og flere tager op. Jeg skal ikke nægte, at jeg har været stærkt interesseret for denne Opgave, og jeg beklager, at jeg ikke i Aarets Løb har kunnet være til Raadighed for Landboforeningerne i det Omfang, der onskedes, og jeg har for tit maattet sige nej, fordi jeg var optaget andetsteds.

Som i tidligere Aar og siden 1911 har jeg været Medlem af det Udvalg, der bedømmer Afstamningen for de til Ungskuet anmeldte Hingste, og siden 1924, hvor en saadan Bedømmelse iværksattes for de til de jydske Hingstekaaringer anmeldte Hingste, har jeg været Medlem af dette Udvalg. Selv om maaske een og anden er af den Opfattelse, at det ikke kan være saa vanskeligt at se paa en Stamtavle og give den en Karakter, saa kræves der virkeligt indgaaende Undersøgelser og størst mulig Klarhed, ikke alene over Ophavets Anerkendelse, men ogsaa over deres hidtil viste Avlsværdi, om Arbejdet skal have nogen Betydning, hvorfor man maa

have skaffet sig Midlerne hertil og forstaa at anvende dem. For mit Vedkommende har det aarligt krævet adskillige Dages intensivt Arbejde, før jeg kunde samles med Udvalget til nærmere Drøftelse.

Som sædvanlig har jeg deltaget i en Række Møder og Forhandlinger, saaledes det aarlige Møde for Statskonsulenter i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Møde for Tilrettelægning af Konsulentmøderne, ligesom jeg har deltaget i disse og ledet Husdyrbrugssektionens samt det fælles Sektionsmøde den første Dag. Desuden har jeg deltaget i de 4 provinsielle Landboforeningers Delegeretmøder, Foreningen af jydske Landboforeningers Husdyrudvalgsmøder, Bestyrelses- og Repræsentantmøder indenfor de provinsielle Sammenslutninger af Hesteavlsforeninger for Heste af jydsk Race, Forhandlinger med Landbrugsraadet, foruden at jeg, saa vidt jeg formaaede, har bistaaet Organisationer og Private med Raad og Daad, hvor det har været ønsket.

At jeg i 1938 holdt færre Foredrag end Aaret forud var ganske naturligt som Følge af, at jeg paa anden Maade var saa stærkt optaget, men desuagtet har jeg afholdt 42 Foredrag, og i Aarets Løb har jeg helt eller delvis været borte fra mit Hjem i 143 Dage mod 118 i 1937 og 132 Dage i 1936.

Har der saaledes ved udendørs Virksomhed været lagt stærkt Beslag paa mig, har det ikke været mindre for den Dels Vedkommende, der kan betegnes som Hjemmearbejde, og hvoraf allerede en Del er omtalt. Min Brevveksling med Institutioner og Private har som sædvanlig været ret betydelig, men med Hensyn til Hjemmearbejdet er det Stambogsføringen for Heste af jydsk Race, der beslaglægger al den Tid, jeg kan faa til overs, og da Tilslutningen til Stambogsføringen har været stigende, og da en større Del af de anmeldte Hopper nu i Forhold til tidligere kræver betydeligt Arbejde med Hensyn til Kontrol af de meddelte Oplysninger, ja, ofte en Forøgelse af disse for at Optagelse kan finde Sted, er Arbejdet forøget forholdsvis mere, end Stigningen i Antal angiver.

Fra mit Kontor er der i Aarets Løb udsendt ca. 8800 Postforsendelser mod ca. 6000 Aaret forud, og desuden er der udsendt X. Bind af den alm. Stambog, omfattende 1000 Hopper og 125 Hingste, medens XIII. Bind af Elite-Stambogen, der var betydelig mere omfangsrigt end sine Forgængere og ikke alene omfatter flere Individer, men ogsaa Oversigter over 20 nye Hoppestammer, paa Grund af det forøgede Arbejde, der har paahvilet mig, blev noget forsinket under Trykningen, og først udkom i Marts 1939, selv om den betydeligste Del af Arbejdet var udført i 1938.

Desuden har jeg skrevet nogle Artikler til Tidsskrifter og andre

Blade samt afgivet Responsum i en Retssag, og endelig lykkedes det mig at indfri mit til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab givne Løfte om i »Tidsskrift for Landøkonomi« at give en Oversigt over det danske Hesteholds Stilling i Aarene 1920—37; men jeg skal ikke skjule, at den Indsats af Arbejde, der derved blev paalagt mig, var en betydelig og en krævende Belastning af mine i Forvejen stærkt anspændte Kræfter.

Som i tidligere Aar indhentede jeg Landbrugsministeriets Tilladelse til at anvise Hopper til fremragende Hingste i Henhold til Husdyrlovens § 7, og paa Grundlag heraf udsendte jeg i en Række Landbrugsblade i Marts Maaned Meddelelse om, at der vilde blive anvist til følgende jydske Hingste: »Skjald« E.-Stbg. Nr. 1837, »Hof« E.-Stbg. Nr. 1857, »Himmerlands Eg« E.-Stbg. Nr. 1908, »Aarhus Skjald« E.-Stbg. Nr. 1942, »Tampen« E.-Stbg. Nr. 1941, »Fremad« E.-Stbg. Nr. 1886, »Billeskov« Nr. 730, »Vestjyden« Nr. 779, »Flybo« Nr. 936, »Knag« Nr. 862, »Klitgaard« Nr. 932 og »Hertug« Nr. 940, samt af belgiske Hingste til »Albion de Barbencon« Nr. 156.

Der indkom Anmodning om Ansøgningsskemaer for 146 Hopper, og Resultatet blev, at der anvistes 12 Hopper til »Hof«, 11 til »Tampen«, 10 til »Billeskov«, 9 til »Himmerlands Eg«, 8 til »Vestjyden«, 8 til »Flybo«, 8 til »Klitgaard«, 6 til »Knag«, 5 til »Fremad«, 4 til »Hertug«, 3 til »Skjald« og 2 til »Albion de Barbencon«.

Jeg er ikke i Tvivl om Betydningen af Husdyrlovens § 7; maaske er den een af de for Avlen vigtigste. Jeg er derfor ogsaa glad for den Tilslutning, som jydske Opdrættere giver til denne Sag, men jeg finder ikke mindst Anledning til at takke Ledelserne for de Foreninger, der ejer de Hingste, hvortil der anvises. Gang efter Gang er der bleven stillet Bedækningsretter til min Raadighed, uagtet Foreningen ikke var lovmæssig forpligtet hertil (Hof og Hertug), og tillige takker jeg de Foreningsformænd, der beredvilligt tog mod Hopper ud over de lovbefalede 8, naar jeg rettede Anmodninger til dem derom.

1938 var et Aar med Jubilæer og Fester, men for mig blev det først og fremmest et Arbejdsaar som aldrig tidligere, ja, haardere end godt var.

VIII.

Beretning fra Statskonsulent Alf. L. Søndergaard.

Forholdene for den lettere Hesteavl var i 1938 ligesom de nærmest foregaaende Aar ret gode. Afsætningsforholdene og Priserne var tilfredsstillende for Opdrætterne, og Interessen for Avlen var i Overensstemmelse hermed i fortsat Udvikling over hele Landet. Den megen Diskussion, der i Aarets Løb har været ført om Over-

produktion af Føl og en eventuel Begrænsning af Tillæget i sin Helhed, havde ikke synderlig Interesse for de her omhandlede Racer, idet Tillæget indenfor disse endnu paa ingen Maade er for stort i Forhold til det indenlandske Forbrug. Hjemmemarkedet er fortsat Grundlaget for Avlen, og Kravene herfra gaar i stigende Grad i Retning af en hensigtsmæssig og økonomisk Brugstype til Landbruget i dets forskellige Størrelser; Krav, der stadig støttes af Fodringsforsøgene med Heste. Der er endnu langt tilbage, før denne Hensigtsmæssighed indenfor Landbruget er opnaaet, men først da bliver Talen om Overproduktion aktuel. Derimod har i denne Forbindelse Spørgsmaalet om Kvaliteten meget stor Betydning, hvorfor ogsaa Bestræbelser i Avlsarbejdet særlig gaar ud paa at ophjælpe denne, samtidig med den nødvendige Tilpasning af Typerne indenfor Racerne. Fra næsten alle Sider indenfor dansk Hesteavl erkendes det nu, at tvungen Hingstekaaring vil være et særdeles effektivt Middel til Højnelse af Gennemsnitskvaliteten af vor Hestebestand, og i Aarets Løb er der afholdt flere Møder til Fremme af denne Sag.

Importen af fremmede Smaaheste er, takket være Hesteavlsarbejdet indenfor og til det mindre Landbrug, nu næsten ophørt. Om dette Arbejde holdt jeg i Efteraaret et Radioforedrag, der senere er bleven optrykt i forskellige Blade, til hvilke jeg iøvrigt skal tillade mig at henvise, men da der endnu fra enkelt Side synes at herske nogen Misforstaaelse af dette Arbejdes Omfang og Art, skal jeg oplyse, at der alene indenfor de samvirkende jydske Husmandsforeninger nu er 18 Foreninger med Frederiksborg-Hingste og 18 Foreninger med Hingste af norsk Vestlands-Race. Endvidere er der fra Jylland optaget 36 nulevende Frederiksborg-Hingste og 32 af norsk Vestlands-Race i Stambøgerne, desuden virker omtrentlig lige saa mange kaarede, men ikke stambogsførte Hingste i Avlen derovre.

Paa Oerne indgaar det mindre Landbrug i de forhaandenværende Hesteavlsorganisationer og udgør f. Eks. i de samvirkende Frederiksborg-Hesteavlsforeninger ca. Halvdelen af Medlemmerne. Delvis officielle Meddelelser om saadanne Forhold bør i det mindste være nogenlunde objektive og ikke præget af den nu heldigvis snart forsvundne, men dog velkendte Racefanatisme. Dersom dansk Hesteavl skal varetage sit Formaal i Fremtiden, maa Grundlaget alene være af landokonomisk Art, og Raceegoismen træde noget mere i Baggrunden, men ogsaa om dette Problem har jeg holdt et Radioforedrag, til hvilket jeg ligeledes skal tillade mig at henvise.

Baade Frederiksborg- og Oldenborgavlen har i de senere Aar bredt sig stærkt over store Dele af Jylland, og Arbejdet med Orga-

nisering og Vejledning i Avlen var efterhaanden bleven meget omfattende og næsten uoverkommeligt for mig, hvorfor Landsorganisationen til den lettere Hesteavls Fremme i Danmark fra 1. Oktober 1938 ansatte min tidligere Medarbejder, Konsulent *Refsgaard*, som Konsulent for Jylland med Bopæl i Aarhus til Støtte for Avlsarbejdet derovre. Samtidig ansatte samme Organisation Konsulent Harry Petersen som Medarbejder for mig her paa Sjælland. Det er indlysende, at dette Arrangement er en stor Hjælp til Fremme af Sagen.

I Aarets Løb har baade Frederiksborg- og Oldenborgavlen haft en omend beskeden Part af Eksporten til Gennemsnitspriser, der ligger meget nær ved de, der er opnaaet for svære Heste.

Tilslutningen til de forskellige Avlsforanstaltninger, særlig til Kaaringer og Afkomsskuer, var god. Men paa Grund af Mund- og Klovesygen var mange af de egentlige Dyrskuer aflyst.

Til Kaaringerne under De samvirkende jydske Husmandsforeninger, der afholdtes i Marts Maaned, var saaledes fremstillet 44 Hingste og 435 Hopper. Heraf kaaredes 20 Hingste og 417 Hopper.

Paa Sjælland var fremstillet 70 Frederiksborg-Hingste og 156 Hopper. Heraf kaaredes 26 Hingste og 150 Hopper.

Paa Bornholm var fremstillet 7 Frederiksborg-Hingste og 55 Hopper. Heraf kaaredes 2 Hingste og 46 Hopper.

Paa Fyn var fremstillet 8 Oldenborg-Hingste og 76 Hopper. Heraf kaaredes 6 Hingste og 72 Hopper.

Paa Sjælland var fremstillet 16 Oldenborg-Hingste og 64 Hopper. Heraf kaaredes 9 Hingste og 60 Hopper.

Endvidere afholdtes der Kaaring baade af Hingste og Hopper i Foreningen til Frederiksborg- og Oldenborgavlens Fremme i Jylland og paa Lolland-Falster.

Aarets største Dyrskuebegivenhed var Landbrugsudstillingen paa Bellahøj. Ved denne Lejlighed havde:

Frederiksborgavlen en Repræsentation paa	50	Hingste	og	Hopper
Svært Halvblod	20	»	»	»
Husmandsforeningerne	30	»	»	»
af hvilke de 4 var 1. Generations Krydsninger mellem Frederiksborg-Hingste og Litauer-Hopper.				
Dansk Traveravl	10	»	»	»
Fuldblodsavlen	10	»	»	»

Over Halvdelen af de fremstillede Heste tilhørte altsaa de saakaldte lettere Racer. Om denne Fremstilling har jeg for hver af ovennævnte Racers Vedkommende afgivet Beretning, saavel i Hip-

pologisk Tidsskrift som til den af Landbrugsraadet udsendte Bog om Udstillingen. Samtidig er omtalt Situationen for de forskellige Racers avlsmæssige Stilling og Standard.

Med Hensyn til min Virksomhed iøvrigt vil det af indsendte Kvartalsberetninger fremgaa, at denne i Overensstemmelse med ovennævnte Racers solide Fremgang og Udvikling har været mere omfattende end nogensinde. Jeg har iøvrigt i Lighed med tidligere Aar deltaget i Kaaringerne baade af Hingste og Hopper indenfor de forskellige her omtalte Racer samt i alle Afkomsskuer efter Hingste. Forud for Dyrskuerne paa Sjælland har jeg ogsaa i Aar deltaget i Afstamningsbedømmelsen af de til Skuerne anmeldte Heste. Baade ved Kaaringerne og ved mange Dyrskuer har jeg holdt Foredrag om de fremstillede Dyr. Foredragsvirksomheden har i det hele taget i Aarets Løb, foranlediget af den store Interesse for Hesteavlen i Almindelighed, været mere omfattende end tidligere, og ved flere Lejligheder var det umuligt for mig at imødekomme Kravene i denne Henseende. Som sædvanlig har jeg i ret stor Udstrækning ydet Bistand saavel til Foreninger som til private i Spørgsmaal Hesteavl vedrørende. Desuden har Forholdene medført en betydelig Korrespondance og andet skriftligt Arbejde.

Stambogsføringen giver stadig et betydeligt Arbejde. XI. Bind af Registerstambogen er udgivet, og der er nu ialt registreret 284 Hingste og 2452 Hopper af Frederiksborg-Race og 137 Hingste og 862 Hopper af svært Halvblod. Endvidere er der udgivet 2 Hæfter af Registret for norske Vestlandsheste omfattende 33 Hingste og 192 Hopper.

Foruden i Hippologisk Tidsskrift har jeg i en Del andre Blade skrevet Artikler og Beretninger vedrørende Hesteavl.

Ogsaa i det forløbne Aar har jeg fungeret som Censor ved Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole baade for Veterinær- og Landbrugsstuderende.

Bestyrelsesmødet
i
Det kgl. danske Landhusholdningsselskab
Lørdag den 28. Oktober 1939.

Til Stede ved Mødet var foruden Selskabets 3 Præsidenter og Sekretæren 19 Medlemmer af Bestyrelsesraadet.

Selskabets ledende Præsident, Hofjægermester *Chr. Lüttichau*, ledede Mødet og bød paa Præsidiets Vegne Velkommen. En særlig Velkomst rettede Præsidenten til de nye Medlemmer af Bestyrelsesraadet: Gaardejer *Karl Jensen*, Forstander *P. N. Gaardmand*, Hofjægermester *Gregers Juel* og Gaardejer *H. Brandt Kofod*.

Bestyrelsesmødet havde oprindelig været indvarslet til Afholdelse samtidig med Sommermødet for Medlemmer paa Hindsgavl den 7.—9. September; men begge Møder havde paa Grund af den foreliggende Situation maattet aflyses. Præsidiet haabede, det vilde blive muligt til næste Aar at gennemføre et saadant Arrangement, idet man var af den Formening, at det vilde være en Fordel, dersom et af Selskabets Bestyrelsesmøder kunde afholdes sammen med Sommermødet og et i Forbindelse med Generalforsamlingen i December.

Under Dagsordenens Punkt 1, M e d d e l e l s e r f r a d e n l e d e n d e P r æ s i d e n t, omtalte Hofjægermesteren det forløbne Aars store U d g i v e r v i r k s o m h e d til et samlet Beløb af 12—13 000 Kr., og som foruden Udgivelsen af Tidsskrift for Landøkonomi havde omfattet bl. a. Bogen om Reventlow, hvormed Selskabet kunde siges at have givet et værdifuldt Bidrag ved Stavnsbaandsjubilæet. — Under Forberedelse var den ved forrige Bestyrelsesmøde omtalte Bog om Kartoffelsygdomme, der var budgetteret til en Sum af ca. 20 000 Kr. Det vedrørende denne Bog nedsatte Redaktionsudvalg var blevet udvidet med et Medlem, Direktør *O. Bachmann Olesen*, Dybvad.

Under Forberedelse var tillige en Udvidelse af Landøkonomisk Aarbog med et Navneregister, omfattende ca. 2500 Navne, som man regnede med vilde forøge Bogens Værdi betydeligt.

Selskabets Lærlingeuddannelse havde i det forløbne Aar været Genstand for Overvejelser for at finde Udvej til en Forøgelse af den nuværende Tilgang i Antallet af Lærlinge. Der var foretaget en Forhøjelse af Lærlingelønningerne for Lærlinge paa saavel større som mindre Gaarde, forholdsmæssigt fastsat efter Det landøkonomiske Driftsbureaus Statistik vedrørende Karlelønninger. — Der var i det forløbne Aar antaget et nyt Lærested hos Gaardejer *Johs. Arentzen*, Landerupgaard, Taulov.

I Lighed med foregaaende Sommer havde Sekretæren foretaget Rejse rundt til Lærestederne, dels for at drøfte med Lærestederne de forskellige Problemer vedrørende Uddannelsen og eventuelle fremtidige Muligheder for denne, dels for at tale med de unge Lærlinge.

Udvalget for unge Pigers husligе Uddannelse havde i den forløbne Vinter haft en Konsulent, Frk. *Mary Jensen*, der ved Foredragsrejser rundt i Landet havde gjort et udmærket Arbejde for Sagen. Selskabet havde nu ca. 400 Lærersteder ud over Landet. Udvalget regnede med at fortsætte dette Foredragsarbejde ogsaa i den kommende Vinter.

Hofjægermester Lüttichau gjorde endvidere Rede for det avlsbiologiske Udvalgs Virksomhed, der forventes at ville blive fortsat, samt om de af Selskabet administrerede Legater, hvis Bestyrelse og Uddeling paa rette Maade stadig kræver et stort Arbejde.

Til Landbrugsstuderende er uddelt ca. 15 000 Kr., fordelt mellem Studium paa Landbohøjskolen, Studierejser i Udlandet og Landbrugsskolekursus. Hertil kommer yderligere 800 Kr. af Fond til Landmænds Uddannelse, uddelt til Landbohøjskolestudium.

Af Forsøgsleder L. Helwegs Mindelegat

er i 1939 tildelt Landbrugskandidat *Olav J. Olesen* 1000 Kr. til en Studierejse til Tyskland og Holland for at studere Forædlingsmetoder og -teknik samt Frøavl for Sukkerroernes Vedkommende.

Af Legaterne for trængende Landmænd og deres Efterladte er uddelt 5 Portioner af Etatsraad Harald Holmes og Hustrus Legat, 1 Portion af Chr. Schmidt til Vibygaards Legat og 1 Portion af Forpagter Bokelmanns Legat.

Af Godsejer Viktor A. Goldschmidts Legat, Afdeling B, til videnskabelige Undersøgelser vedrørende Husdyrsygdomme, er uddelt 16 000 Kr.

Af J. Pedersen-Bjergaards Legat er ved Statens Fjerkræudvalgs Aarsmøde i Januar 1939 efter Indstilling fra dette Udvalg uddelt to Sølvbægre til fremragende Fjerkræavlere.

Af Midler fra Etatsraad Schous og Hustrus Stiftelse er uddelt 200 Kr. til unge Havebrugere.

Der er i det forløbne Aar oprettet Fundats for det i 1938 under Selskabet henlagte Fhv. Proprietær Arthur William Richard Rottbølls Legat.

Forfatterhonoraret for Forpagter Sonnes Bog: »Min Livsmelodi« er indgaaet til Selskabet med ca. 2100 Kr., hidrørende fra Salget i de første 3 Maaneder efter Bogens Udgivelse. Beløbet er i Henhold til Forpagterens Ønske henlagt i Arbejdsfonden, hvis Midler anvendes til Fordel for Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejde.

Af Tilskud fra anden Side har Selskabet i det forløbne Aar modtaget 3500 Kr. fra Laurits Andersens Fond til avlsbiologiske Undersøgelser, 2000 Kr. fra Jul. Skrikes Stiftelse og 1200 Kr. fra Carlsen-Langes Legatstiftelse til nærmere angivne Formaal. Fra De Danske Spritfabrikker og De danske Sukkerfabrikker har Selskabet modtaget 2 × 1500 Kr. til Fortsættelse af Undersøgelserne vedrørende Fersken- og Bedelus.

Foranlediget af en Henvendelse fra Polyteknisk Læreanstalt til Selskabet førtes en Forhandling om Mulighederne for Tilrettelæggelse af en saadan Undervisningsplan, at de Studerende ved Polyteknisk Læreanstalt og ved Landbohøjskolen, der maatte ønske det, kunde skaffe sig en kombineret Uddannelse ved de to Læreanstalter, saaledes at et eller flere Fag fra den ene erstattede Fag ved den anden Læreanstalt. — I Tilknytning hertil fremdroges Spørgsmaalet om speciel Uddannelse af Landøkonomer, saaledes at Landbrugskandidater kunde faa Lejlighed til at supplere deres almindelige Uddannelse med en økonomisk Uddannelse uden derfor at være henvist til at tage statsvidenskabelig Eksamen. Spørgsmaalene vil blive yderligere drøftet i et derom nedsat Udvalg.

Om Uddelingen af Selskabets Sølvbægre for Landboflid og om Uddelingen af Dueligheds medailler oplyste Hofjægermester Lüttichau, at Belønningsudvalget og Præsidiet havde vedtaget i Aar at uddele 2 »store« og 3 »almindelige« Sølvbægre samt 20 Dueligheds medailler.

Professor *O. H. Larsen* gav Meddelelse om Virksomheden indenfor Samvirksomheden for landbrugsfagligt Oplysningsarbejde. — Der havde i det forløbne Aar kun været afholdt 1 Kursus, nemlig for Landbrugslærere og Konsulenter i Dagene 25.—27. Oktober. Skønt Kursuset havde været stærkt truet med Aflysning paa Grund af Krigssituationen, var det dog blevet gennemført og med tilfredsstillende Resultat. Paa Foranledning af Professoren drøftedes Samvirksomhedens fremtidige Afholdelse af Fodermesterkursus og det bedst egnede Tidspunkt for disse.

Dr. *Hasselbalch* forelagde Spørgsmaalet om en eventuel Udsættelse af en Prisopgave angaaende Midler til Forøgelse af Slagtevarers Holdbarhed. Spørgsmaalet var rejst ved Bestyrelsesmøde i Fjor af Professor *H. Møllgaard*, der havde nævnt, at Slagtevarerne havde større Holdbarhed, hvis Dyrene

mødte til Slagtningen med et organisk Depot af Glykogen. Ved sine Overvejelser om Spørgsmaalet havde Præsidiet fundet, at Rammerne for Prisopgaven muligvis burde udvides til at omfatte baade fysiske og kemiske Elementers Betydning for Holdbarheden.

Bestyrelsesraadet førte en omfattende Forhandling om Spørgsmaalet og kunde godkende, at Præsidiet arbejder videre hermed og eventuelt udsætter en Prisopgave derom.

Professor *O. H. Larsen* gav Oplysning om de optagne Undersøgelsesarbejder vedrørende Fersken- og Bedelus med særligt Henblik paa disse Skadedyrs Angreb paa Frøroer, Bedeslægter og Kartofler. Det praktiske Arbejde, der udføres af Dr. phil. *Sv. G. Larsson* under det nedsatte Udvalgs Auspicier, var endnu ikke saa vidt fremskredet, at der kunde afgives nogen endelig Beretning, men en saadan vilde blive udarbejdet, saa snart det er gørligt.

Efter Henstilling fra Gaardejer *Bertel Bjerre* optager Selskabet Spørgsmaalet om eventuel Iværksættelse af Undersøgelser angaaende de bedst egnede Materialer til Bygning af Ajlebeholdere og Møddingsteder til videre Overvejelse. Til nærmere Undersøgelse af dette Spørgsmaal tænkes nedsat et Udvalg med Repræsentanter fra sagkyndig Side.

Bestyrelsen droftede Selskabets Foredragsmøder og Emner for disse i den kommende Vinter. Den i de senere Aar fulgte Praksis med et Foredrag samme Dag som Generalforsamlingen bibeholdes. Det videre Arbejde med Tilrettelæggelsen af Foredragsmøderne overlodes til Præsidiet.

Regnskabet for 1938—39 blev forelagt, og Bestyrelsen gav Decharge herfor, ligesom Budget og Virksomhedsplan for 1940—41 godkendtes i den foreslaaede Form til Forelæggelse for Generalforsamlingen.

Litteratur.

Dr. phil. *Knud Rottensten:*

Vitaminer og Mineralstoffer i Husdyrenes Fodring.

132 Sider. Pris 3 Kr. Eget Forlag, København 1939.

Den rige Udvikling, Ernæringslæren har gennemgaaet de sidste to Aartier, har med stor Tydelighed vist, at Husdyrene stillede Krav til Foderets Sammensætning ud over Indhold af Energi og Protein. Konstateringen af Mangelsygdomme godtgjorde, at visse kemiske Forbindelser og Grundstoffer var paakrævet i Husdyrenes Foder, saafremt normal Udvikling eller Produktion skulde finde Sted.

Hermed var Grunden lagt til Udforskningen af Vitaminer og Mineralstoffer, og som Dr. Rottensten siger i Forordet til sin nylig udkomne Bog om dette Emne: »Da dette Materiale er meget vanskeligt tilgængeligt, har Forfatteren ment, at en samlet Bearbejdelse og Fremstilling af Emnet kunde være af praktisk Værdi. I den foreliggende Bog er givet en populær Fremstilling af Emnet paa Grundlag af de Undersøgelser, der indtil Dato er fremkommet i de videnskabelige Tidsskrifter.«

Det kan straks fastslaas, at det Maal for Forfatterens Arbejde, som ovenstaaende Linier udtrykker, paa udmærket Maade er naaet. De mange Spørgsmaal er behandlet kortfattet og klart, uden det knudrede Sprog, der undertiden anvendes fra videnskabelig Side. Dertil hjælper enkle Tavler og Tabeller, samt adskillige udmærkede Fotografier af Dyr lidende af Mangelsygdomme til at gøre Problemerne mere anskuelige.

For samtlige kendte Vitaminer er omtalt de Symptomer, hvorunder de viser sig ved Kvæg, Svin og Fjerkræ, deres kemiske Sammensætning, Virkemaade, samt Forekomst i en Række Fodermidler.

At Vitaminforskningen efterhaanden spænder over et

stort Omraade, fremgaar af, at det maa anses for paavist, at der findes otte forskellige D-Vitaminer, alle med antirakitisk Virkning. En stor Gruppe udgør ligeledes B-Vitaminerne, idet der her foreligger Meddelelse om hele seks, et Antal, som Dr. Rottensten ikke anser for sikkert paavist, medens B_2-Vitaminet nu er analyseret som et Kompleks med to Komponenter, Nikotinsyre og Laktoflavin, begge nødvendige i Ernæringen.

Om de ofte diskuterede Vitaminmaalinger anføres, at de kemisk-fysiske Analysemetoder endnu ikke helt kan erstatte de biologiske, men i mange Tilfælde være disse en god Støtte. Nyere Undersøgelser over A-Vitamin i Mælk og Smør viser større Mængder end ældre Analyser, og danske Undersøgelser offentliggjort i Forsøgslaboratoriets 167. Beretning ligger saa lavt, at de burde gentages.

Hestens Vitaminbehov er ikke meget undersøgt. Ved ensidig Fodring med Straa og Havre har Mangel paa A-Vitamin vist sig.

Husdyrenes Behov for Vitaminer er vist i nedenstaaende, skematiske Oversigt:

	A	B_1	C	D	E	Laktoflavin	Nikotinsyre	K
Svin	+	+	÷	+	0	+	+	0
Kvæg	+	÷	÷	+	0	0	0	0
Heste	+	0	0	+	0	0	0	0
Faar	+	0	0	+	0	0	0	0
Høns	+	+	÷	+	+	+	÷	+

Ikke tilstrækkeligt undersøgt er betegnet med Nul; et Minus fortæller, at vedkommende Vitamin kan dannes eller ikke er nødvendigt for Dyret, og Plus angiver Vitaminet som paakrævet. — Det fremgaar med al mulig Tydelighed af Oversigten, at der endnu er uopdyrkede Omraader indenfor Vitaminlæren.

Vanskelighederne ved nøjagtig Fastsættelse af Kvægets Mineralstofbehov understreges; men alligevel har Dr. Rottensten anset det for muligt at opstille Normer ud fra Oplysninger om daglig Tilvækst eller Mælkeproduktion.

For Malkekøer er regnet med et Vedligeholdelsesbehov af 3 g Calcium og 3 g Fosfor pr. 100 kg Legemsvægt; dertil er anslaaet 40 pCt. Udnyttelse af Mineralstof i Produktionsfoderet. Til en Ydelse paa 30 kg Mælk vil Normen da være 90 g Calcium og 82 g Fosfor.

For Svin med en Vægt af 85—90 kg er Normen paa 8,2 g Calcium og 5,5 g Fosfor, og der er regnet med 70 pCt. Rentention. — Til æglæggende Høns menes Foderet at burde indeholde 2 pCt. Calcium og 0,9 pCt. Fosfor.

Hvilken Vurdering, der skal anlægges over for Foderets Syre-Baseligevægt er ikke afklaret; men det synes, som Organismen har betydelig Evne til at skille sig af med Syre- eller Baseoverskud uden at tage Skade derved. Ved Anvendelse af store Kvanta A. I. V.-Foder har man ikke altid kunnet paavise Nedgang i Ædelyst og Velbefindende paa Grund af Syreindholdet; men Mineralstoftilskud maa anses for fornuftig til A. I. V.-Foder.

Husdyrenes Behov af adskilligt flere Grundstoffer: Mangan, Jern, Magnium m. fl. er gjort til Genstand for Omtale og Vurdering. Her, som iøvrigt paa alle de Felter, Bogen spænder over, efterlader det behandlede Stof Indtrykket af Forfatterens nøgterne Vurdering af og nøje Kendskab til og Indføling med Emnet.

Bogens Form og Problemernes Behandling gør den fortjent til Udbredelse paa Skoler med Landbrugsundervisning og i det praktiske Landbrug.

Har. Rasmussen.

Albert Olsen: Kampen om Kolonierne. Serien »Kultur og Videnskab«. Poul Branners Forlag. København 1939. 300 Sider. Pris 5 Kr.

Kolonispørgsmaalet indtager en fremskudt Plads i Drøftelsen af vor Tids Problemer og har faaet en særlig Aktualitet i de sidste Par Maaneder. *Albert Olsen* har i sin Bog trukket Hovedlinierne op for de forskellige

Faser, Opfattelsen af Koloniproblemerne har gennemløbet i det halve Aartusind fra de store Opdagelsers Tid til vore Dage. En saadan Bog paa Dansk har vi længe savnet.

Mange vil sikkert skuffes over, at de første 170 Sider (af de 285 egentlige Tekstsider) handler om Tiden før 1914, og at det, man venter, er Bogens Hovedindhold, Efterkrigstidens Koloniproblemer, først behandles fra Side 246. Dette altfor stedmoderligt behandlede Afsnit kommer derfor til at lide af saadanne pudsige Forglemmelser som den, at New Foundland, der nu er Koloni, ikke skal søges under disse, men kun under Dominions, hvor det oplyses, at den ikke længere er Dominion.

Flere af Kortene lider under den Uklarhed, som ofte præger Ikke-Geografers Kartografi, desværre ogsaa enkelte Geografers. Man kunde have ønsket, at Bogen havde været forsynet med flere og klarere Kort, og at Forfatteren i det hele taget havde samarbejdet med en Erhvervsgeograf, f. Eks. *G. Hatt*, med hvem han iøvrigt er enig i Grundsynspunktet, at Fordelen ved Kolonier for det meste er af problematisk Karakter: Ikke alene er der selv i en stor, frugtbar og velorganiseret Koloni tilsyneladende meget sjældent Plads for en Overskudsbefolkning fra Moderlandet, men endog Kapitalforrentningen har i de fleste Tilfælde været tvivlsom. Den samlede Handel med de saa attraaede Kolonier viser sig i Virkeligheden at udgøre kun 11 pCt. af hele Verdenshandelen; det er nemlig forholdsvis faa, omend ganske vist efterhaanden uundværlige Raastoffer, Kolonierne kan skaffe.

Man maa give Albert Olsen (og for øvrigt ogsaa Hatt) Ret i, at en rationel Løsning ikke er et Spørgsmaal om, hvem der skal demonstrere Europæernes »Civilisation« i Omraader, som paa et eller andet Tidspunkt er stjaalet fra andre Folkeslag, og »styre« Kolonierne, men om Enighed i Spørgsmaalet om Organisationen af Verdenshandelen med Kolonierne paa nogenlunde lige Betingelser for alle Lande. Det er det eneste sunde og holdbare

»Kolonisynspunkt«. Det er forhaabentlig den Vej, vi skal ud. Det ske snart!

I øvrigt er der ikke saa faa Smaating, man faar Lyst til at anke over. Side 199 tales saaledes om »indfødt Land«, et andet Sted om »indfødte Kulturer«. At ædle Metaller er »alle Tiders og alle Steders eneste varige Rigdomskilde« maa vist staa for Forfatterens egen Regning. Grønland maales i Kvadratkilometer (skrevet helt ud!), men Resten af Jorden i Kvadratmiles. Til Gengæld er det ikke nødvendigt i en Bog paa Dansk hele Tiden at skrive »metriske Tons«; man læser dog daglig i Aviserne Vægtbetegnelsen »t«.

Det er geografisk vildledende at skrive, at Syd-Rhodesia har et forholdsvis tempereret Klima, eller at skrive »Spitsbergen og Svalbard«. Det er heller ikke godt at angive, hvor mange pCt. af Verdensproduktionen forskellige Omraader leverer af diverse Varer uden at nævne noget Aarstal. De enkelte Koloniers Frembringelser nævnes ofte i en mærkelig tilfældig Orden. F. Eks.: Ris, Sølv, Guld, Tin, Tungsten, Olie og Teaktræ, ligesom det virker noget pudsigt, naar det tre forskellige Steder oplyses, at der paa Reunion, Guadeloupe og Martinique dyrkes Sukker og Rom!

Men over disse Petitesser, som nogle Læsere maaske vil kalde Pedanterier, skal Bogens gode Sider ikke glemmes; de har en meget stor Overvægt; Teksten er ført saa stærkt à jour som muligt paa det Tidspunkt, den blev skrevet, saaledes er Japans Erobring af den strategisk vigtige O Hainan i Februar 1939 og Tysklands Erobring af Böhmen-Mähren i Marts 1939 omtalt.

Det er en Bog, der strutter af Stof, en i Øjeblikket højaktuel Bog, der vil blive staaende som en meget værdifuld Haandbog, let anvendelig paa Grund af de udførlige Person-, Sted- og Sagregistre.

Aa. H. Kampp.

Mindre Meddelelser.

Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesmøde og Generalforsamling.

Onsdag den 13. December 1939 Kl. 15½ afholder Selskabets Bestyrelse sit aarlige Decembermøde.

Torsdag den 14. December Kl. 10 afholdes Generalforsamlingen i Selskabets Mødesal paa Prinsens Palæ, Frederiksholms Kanal 12. I Forbindelse med Generalforsamlingen vil som i tidligere Aar samme Sted blive afholdt et Foredragsmøde om Eftermiddagen Kl. 14½, hvor Professor, Dr. polit. *A. Howard Grøn* vil tale om: Trædyrkning som økonomisk rationel Jordbrugsmulighed.

Konsulentmødet 1940.

Paa Foranledning af Foreningen af danske Landbrugskonsulenter og under Ledelse af Landhusholdningsselskabet vil der ogsaa i kommende Vinter blive afholdt Konsulentmøde i København.

Efter Henstilling fra Landbohøjskolen afholdes Konsulentmødet Fastelavns-Mandag og den efterfølgende Tirsdag.

Mandag paaregnes afholdt Sektionsmøder vedrørende Plantekultur, Husdyrbrug, Regnskabsføring, Husholdning, Havebrug og Mejeribrug, og Tirsdag afholdes det samlede Konsulentmøde.

Emner, der ønskes bragt i Forslag til saavel Sektionsmøderne som til det samlede Konsulentmøde, bedes inden den 15. December d. A. indsendt til *Udvalget vedrørende Tilrettelæggelse af Konsulentmøderne*, Adresse: Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, Roligheds-vej 26, København V.

Undersøgelser af elektriske Hegn.

Statens Redskabsudvalg har i den forløbne Sommer foretaget orienterende Undersøgelser med forskellige Apparattyper af elektriske Hegn samt praktiske Undersøgelser i Marken. De foreløbige Resultater herfra vil blive offentliggjort senere paa Vinteren. Undersøgelserne vil imidlertid blive fortsat med Henblik paa en videre Afprøvning af Apparaternes Effektivitet og deres Driftssikkerhed samt Batteriernes Varighed m. v., idet det har vist sig umuligt ved kortvarige Prøver at indvinde tilstrækkelige Erfaringer med de enkelte Apparater, ligesom der fortsat foregaar en livlig Udvikling paa dette Omraade.

Maskinkursus for Landmænd paa Teknologisk Institut.

Det ordinære Kursus i Maskinbrug for Landmænd vil blive afholdt i Dagene fra 15.—27. Januar 1940.

Undervisningen, der vil omfatte næsten alle Landbrugets Arbejdsmaskiner, samt Forbrændingsmotorer, Elektromotorer og Traktorer, vil som sædvanlig bestaa i Foredrag og praktiske Øvelser.

Betalingen for Kursus er 50 Kr., men ubemidlede Landmænd kan forvente nogen Støtte til Ophold og Rejse, hvis de inden 15. December indsender Ansøgning derom til den stedlige Landboforening. Udvalget raader endvidere over enkelte hele og halve Fripladser, der gives til særlig dygtige og trængende Elever. Da en Del Elever kan faa gratis Logi paa Instituttets Sovesal, naar Ansøgning herom indsendes i Tide, og da Statsbanerne lader en Returbillet gælde for alle 14 Dage, vil Udgifterne være overkommelige, selv for den mindst bemidlede.

Alle nærmere Oplysninger med Program, Indmeldelsesskema og Skema til Ansøgning om Understøttelse faas ved Henvendelse til Teknologisk Institut, Hagemannsgade 2, København V.

Landbrugets Prisforhold i Oktober Maaned 1939.

(Ved Det landøkonomiske Driftsbureau).

Tabel 1. Priser i Kr. pr. 100 kg.

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.–Oktbr.	Oktbr. Md.	Jan.–Oktbr.	Sept. Md.	Oktbr. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk (ab Mejeri)[1]	13,31	13,68	13,31	13,29	13,33	13,58
Smør, Notering	230	243	231	236	240	240
do., Afregningstal	236	246	237	240	243	243
Ost, 20 pCt.	90	90	90	89	90	95
Æg	117	144	154	101	126	132
Slagterisvin, 1.Kl., m. Kort (sl.V.)	176	174	172	171	170	167
do. uden Kort (do.)	94	75	75	123	125	125
Slagtekøer, Kbhv., 1. Kl. (lev.V.)	50	52	48	57	66	62
Stude og Kvier, Esbj., 1. Kl. (do.)	59	59	59	65	70	71
Smaagrise, Køge, Kr. pr. Stk.	35	36	31	47	45	38
Kælvekøer, Odense, 1. Kl., Kr. pr. Stk.[2]	402	397	400	424	425	415
Unge Heste, Odense, Kr. pr. Stk.	1093	1100	1100	1111	1113	1200
Hvede, Sælger	16,06	14,06	13,81	15,49	18,75	18,06
do., Køber	15,76	13,75	13,56	15,16	18,13	17,81
Rug, Sælger	15,86	14,41	14,38	16,03	19,63	20,50
do., Køber	15,57	14,19	14,13	15,69	19,00	20,20
Byg, 2/r, Sælger	14,81	12,31	12,13	12,88	16,75	17,19
do., Køber	14,43	12,00	11,69	12,56	16,25	16,80
Havre, Sælger	13,98	11,81	11,31	13,61	16,88	17,82
do., Køber	13,48	11,31	10,81	13,09	16,25	17,32
Hø	7,73	7,00	7,00	8,20	9,75	10,00
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	5,27	5,00	5,00	5,74	7,50	7,50
Runkelroefrø. VIII-St.	59	63	53	66	75	80
Kaalroefrø	57	55	55	57	60	60
Rødkløverfrø, sildig	192	213	218	262	283	363
Hvidkløverfrø	290	305	340	458	513	600
Hundegræsfrø	104	96	114	116	83	90
Alm. Rajgræsfrø	64	62	70	89	85	94
Ital. do.	39	40	45	69	75	75
Foderstoffer:[3]						
Bomuldsfrøkager	15,50	15,19	15,19	—	—	—
Solsikkekager	16,63	16,31	16,56	—	—	—
Palmekager	15,38	15,25	15,31	—	—	—
Hvedeklid	14,25	13,00	11,75	—	—	—
Majs, La Plata	16,54	15,69	15,50	—	—	—
Kunstgødning:[3]						
Chilesalpeter	17,05	16,30	16,50	—	16.30	—
Kalksalpeter	16,53	15,80	16,00	—	15,80	—
Sv. Ammoniak	16,58	15,85	16,05	—	15,85	—
18 pCt. Superfosfat	6,63	6,30	6,40	—	6,30	—
40 » Kaligødning	13,49	12,95	12,95	—	12,95	—

[1]) Ekskl. Mælkeafgift.
[2]) Bestaaet Tuberkulinprøven.
[3]) Noteringerne suspenderet.

Tabel 2. Prisindeks. (Femaaret 1909/14 = 100).

	1938			1939		
	Hele Aaret	Jan.—Oktbr.	Oktbr. Md.	Jan.—Oktbr.	Sept. Md.	Oktbr. Md.
Landbrugsprodukter:						
Sødmælk	127	125	127	127	127	129
Smør, Notering	110	108	111	113	115	115
do., Afregningstal	113	111	113	115	116	116
Ost	158	158	158	156	158	167
Æg	99	96	131	86	107	112
Slagterisvin med Kort	181	184	177	176	175	172
do. med og uden Kort[1])	180	182	176	176	175	172
Slagtekøer (København)	86	88	83	98	114	107
Stude og Kvier (Esbjerg)	97	98	97	107	115	116
Unge Heste (Odense)	148	148	149	151	151	163
Hvede	116	119	100	112	136	131
Rug	133	135	121	134	165	172
Byg, 2/r.	115	119	94	100	130	133
Havre	116	120	94	113	140	148
Hø	113	114	102	119	142	146
Kartofler, Sælgers St., Sjæll.	141	143	133	153	200	200
Foderstoffer:						
Bomuldsfrøkager	106	106	103	—	—	—
Solsikkekager	129	129	129	—	—	—
Palmekager	135	136	135	—	—	—
Hvedeklid	128	134	105	—	—	—
Majs, La Plata	148	149	139	—	—	—
Kunstgødning:						
Chilesalpeter	86	86	83	—	82	—
Kalksalpeter	86	86	83	—	82	—
18 pCt. Superfosfat	112	112	108	—	106	—
40 » Kaligødning	113	114	109	—	109	—
Vejet Prisindeks for:						
Mejeriprodukter	116	114	116	118	119	119
Husdyrprodukter, ialt	128	128	130	128	133	132
Korn	118	122	100	112	139	141
Planteprodukter, ialt	119	122	103	115	144	145
Landbrugsprodukter, ialt	**128**	**128**	**128**	**127**	**134**	**133**
Kraftfoder	123	124	116	—	—	—
Kunstgødning	97	97	94	—	93	—
Andre Vareindkøb	88	88	87	—	—	—
Vareindkøb, ialt	**114**	**115**	**108**	—	—	—

[1]) Forholdsmæssigt beregnet.